الدر المنضود

على

سنن أبي داود

افادات

حضرت مولانا محمد عاقل صاحب

صدر مدرس مظاہر العلوم سہارنپور ہند

خصوصیات

Maktaba Tul Ishaat .com

تمام فنون کے کتب کے پی-ڈی-ایف ہمارے ویب سائٹ سے اور پلے سٹور سے فری ڈاون لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید کتب شامل کر رہے ہیں اس لیے آپ ہفتے میں ایک بار ضرور ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو چیک کیا کریں۔

ابھی مطلوبہ پی-ڈی-ایف مفت ڈاون لوڈ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احادیث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ و دعوت
تمام فنون		

الدر المنضود

في حل

سنن أبي داؤد

افادات:- حضرت مولانا محمد عاقل صيب
صدر مدرّس مظاهر العلوم سهارنپور (هند)

مترجمين:
[رفقاء] دار التصنيف والتحقيق

زير نګرانی
مولانا شاه فيصل فاضل وفاق المدارس

پښتو............................نهم جلد

خصوصيات

① دکتاب په اول کښې د اصول حديث مفيده مقدمه.
② د بذل المجهود شرح أبي داود عربي. شرحي خلاصه اونجوړ
③ د متن ټولو احاديث ته اعراب ورکول
④ د هر کتاب په اول کښې هغې سره متعلقه ضروري مباحث.
⑤ د هر حديث تخريج د مصدر، کتاب او رقم په حوالې سره.
⑥ د مشکلو لغاتو حل.
⑦ په فقهي مباحثو کښې د مذاهبو بيان.
⑧ دفريق مخالف دلائل
⑨ د فريق مخالف ددلائلو ښخه جوابونه.
⑩ د مذهب حنفي دلائل او وجوه ترجيح.

خورونکي
فيصل کتب خانه محله جنګي پيښور

د کتاب نوم: الدر المنضود فی حل سنن ابی داؤد
مؤلف: حضرت مولانا محمّد عاقل صاحب دامت برکاتہم
زیرنګراني:- مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس
خورونکی : فیصل کتب خانه محله جنګی پېښور

دملاویدو پتې

- مکتبه فخر الدین رازی هرات [نمائنده فیصل کتبخانه درهرات]
- جدید اسلامی کتب خانه خوست
- المصباح کتب خانه کابل
- روغانیوال کتب خانه جلال آباد
- رحیمی کتب خانه خوست
- حرم کتب خانه کابل
- فلاح کتب خانه جلال آباد
- موئے مبارک کتب خانه غزنی
- مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی
- واحدی کتب خانه خوست
- مکتبه رحمانیه قندهار
- دعوت کتب خانه جلال آباد
- تقوٰی کتب خانه جلال آباد
- نعمت کتب خانه کابل
- شریف الله کتب خانه کابل
- حقانیه کتب خانه ګردیز
- مسلم کتب خانه جلال آباد
- مکتبه نعمانیه غزنی
- ګودر کتب خانه جلال آباد
- مسلم کتب خانه خوست
- حاجی سردار کتب خانه کابل
- مکتبه رشیدیه کابل

خپرونکي

فیصل کتب خانه

مدینه ټاور محله جنګی پېښور قصه خوانۍ پېښور
موبائیل ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

فهرست أبواب ومضامين

شمار	مضمون	صفحه

شمار	مضمون	صفحه

بسم الله الرحمن الرحيم

بَابُ دِيَةِ الْجَنِينِ

باب: د حمل د ماشوم د ديت بيان

[۴۵۶۸](۱) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ النَّمَرِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ نَضْلَةَ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ: "أَنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا تَحْتَ رَجُلٍ مِنْ هُذَيْلٍ فَضَرَبَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِعَمُودٍ فَقَتَلَتْهَا وَجَنِينَهَا، فَاخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ أَحَدُ الرَّجُلَيْنِ: كَيْفَ نَدِي مَنْ لَا صَاحَ وَلَا أَكَلَ وَلَا شَرِبَ وَلَا اسْتَهَلَّ؟ فَقَالَ: أَسَجْعٌ كَسَجْعِ الْأَعْرَابِ، فَقَضَى فِيهِ بِغُرَّةٍ وَجَعَلَهُ عَلَى عَاقِلَةِ الْمَرْأَةِ".

دشعبه نه روايت دي فرمائی چه په هذيل قبيله کښې ديو سړي دوه ښځې وې يوې ښځې بله په لرګي اووهله اوددې ښځې په خيټه کښې بچې وو اوهغه مړ شو دواړه ښځوخپله مقدمه نبی علیه السلام ته پيش کړه، په دوی کښې يوې عرض اوکړو چه مونږ په څه طريقې سره ددې ديت اداکړو کوم چه نه ژړلي دي اونه ئې څه خوړلي دي اونه ئې څه څکلي دي اونه ئې چغه وهلې ده اوددې قبيلې خلقو دا عبارت په قافيه دارو الفاظو بيان کړو نبی علیه السلام اوفرمائيل ايا تاسو د بانډچيانوپه شان د قافيه بندئ نه کار اخلئ؟ اوبيا نبی علیه السلام دقاتلې ښځې په وارثانو باندې يوه غره (يعنی غلام ياوينځه دبچي په ديت کښې ورکول مقرر کړل.

شرح الحديث:

قوله: ﴿ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا تَحْتَ رَجُلٍ.....فَقَالَ «أَسَجْعٌ كَسَجْعِ الْأَعْرَابِ». وَقَضَى فِيهِ بِغُرَّةٍ وَجَعَلَهُ عَلَى عَاقِلَةِ الْمَرْأَةِ ﴾ سيدنا مغيره بن شعبه رضی الله عنه فرمائی چه دوه زنانه د يو هذلی سړی د لاندې يعنی د هغوی په نکاح کښې وې په هغوی کښې يوې بله په لرګی اوهله او هغه ئې مړه کړه، د دواړو زنانو اولياء د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې خپلې مقدمې سره حاضر شو، په دواړو کښې د يوې ولی اووې يعنی د قاتلې ولی چه مونږ ديت څنګه ادا کړو د هغه ماشوم چه پيدا کيدو سره ئې نه چغه وهلې ده او نه ئې څه خوړلي څکلي دی، په دې روايت کښې يو لفظ نشته کوم چه په بل لفظ کښې شته ﴿ ومثل ذلک يطل ﴾ دا درې واړه جملې هغه مسجع طريقې سره اووې په وقف سره، چه په هغې باندې رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل چه څه د

---

(۱): صحيح مسلم/القسامة ۱ (۱۶۸۲)، سنن الترمذي/الديات ۱۵ (۱۴۱۱)، سنن النسائي/القسامة ۳۳ (۴۸۲۵)، سنن ابن ماجه/الديات ۷ (۲۶۳۳)، (تحفة الأشراف: ۱۱۵۱۰)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الديات ۲۵ (۶۹۰۵-۶۹۰۸)، الاعتصام ۱۴ (۷۳۱۷)، مسند احمد (۴/۲۲۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۹)، سنن الدارمي/الديات ۲۰ (۲۴۲۵) (صحيح)

باندې چیانو په شان سندرې وائي. او رسول الله ﷺ د هغه د دې جملو هیڅ اثر وانخستلو او په دې کښې د یو غره رسول الله ﷺ فیصله اوفرمائیله او د جنایت کونکې زنانه عاقله ئې ذمه دار کړل، په دې روایت کښې کافی اختصار اوشو د دې واقعې سره متعلق څو اجزاء په دې کښې پاتې شو کوم چه د دې نه روستو راتلونکې روایت کښې ذکر شوی دی، اول خو په دې روایت کښې د جنین بالکل ذکر نشته، د دې زنانو نومونه کومې چه خپل مینځ کښې بنې وې (۲) د یوې نوم ملیکه وو او د بلې ام غطیف، دا دواړه د قبیله هذیل نه وې.

او وړاندې د دې جنین په باره کښې دا هم دی ﴿ فاسقطت غلاما وقد نبت شعره میتا ﴾ چه کوم ماشوم ساقط شوې وو هغه دغه وخت کښې مړ وو او د هغه ویښته راختلې وو.

د باب په دې اول حدیث کښې د دې مقتولې زنانه یعنی د ام الجنین د دیت ذکر نشته، په روستو روایت کښې ذکر دې، ﴿ فجعل النبی ﷺ دیة المقتولة علی عاقلة القاتلة ﴾ چه د مړې شوې زنانه دیت رسول الله ﷺ د قاعدې مطابق د قاتلې په عاقله باندې کیخودلو، او په دې روایت کښې د غرة تفسیر هم ذکر نه دې، په روستو روایت کښې دی ﴿ قضی فیها بغرة عبد او امة ﴾ او په دې روایت کښې دا هم دی ﴿ ضربت احداهما الاخری بعمود ﴾ او د دې نه پس په یو روایت کښې دی ﴿ بمسطح ﴾ او بیا وړاندې مصنف رحمه الله د نضر بن شمیل نه نقل کړی دی د نضر بن شمیل نه نقل کړی دی ﴿ المسطح وهو الصوبج ﴾، صوبج هغه څیز دې چه په هغې ډوډئ جوړولې شی چه هغې ته په اردو کښې بیلن وائی، او د ابوعبید نه د مسطح تفسیر ﴿عود من اعواد الخباء ﴾ نقل دې یعنی د خیمې لرګې.

د جنین د دیت مصداق:

د دې حدیث نه معلومه شوه چه رسول الله ﷺ د جنین دیت غرة یعنی غلام یا وینځه مقرر کړې ده، غلام یا وینځه څه معیاری څیز نه دې فقهاء کرامو د دې مصداق نصف عشر الدیة مقرر کړې دې یعنی د سړی د کامل دیت شلمه حصه، او که د زنانه دیت ته اوکتلې شی نو دهغې لسمه حصه به وی، ځکه چه د زنانه دیت د سړی نه نیم وی، لهذا د سړی د دیت شلمه حصه او د زنانه د دیت لسمه حصه دواړه برابر دی، په جنین کښې مذکر او مونث دواړه برابر دی د هغې هیڅ فرق نشته، په دې مسئله کښې کافی تفصیل دې کوم چه په هدایه وغیره کښې ذکر دې مثلا که یو ماشوم د مور د خیټې نه مړ راوتلې دې نو بیا خو دیت دا دې کوم چه ذکر شو او که ژوندې پیدا کیدو سره بیا مړ شو نو په دې کښې به کامل دیت واجب وی، هم دغه شان د ام الجنین د مړه کیدو او نه مړ کیدو تفصیلات دی، په هدایه کښې دې اوکتلې شی.

---

(۲) یعنی د باب د دې اول روایت د وجې نه چه د هغې راوی مغیره بن شعبه رضی الله عنه دې، او وړاندې د څو روایاتو نه پس د جابر بن عبدالله رضی الله عنهما په روایت کښې دا راځی چه ﴿ ان امراتین من هذیل قتلت احداهما الاخري ولكل واحدة منهما زوج وولد ﴾ د دې روایت تقاضه دا ده چه هغوی دواړه د یو سړی په نکاح کښې نه وې بلکه د بیلو بیلو خاوندانو په نکاح کښې وې، فیمكن تعدد الواقعة والله تعالي اعلم ولم يتعرض له صاحب البذل ولا صاحب العون فليفتش)

[۴۵۶۹]([۳]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ، وَزَادَ: فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِيَةَ الْمَقْتُولَةِ عَلَى عَصَبَةِ الْقَاتِلَةِ، وَغُرَّةً لِمَا فِي بَطْنِهَا، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَكَذَلِكَ رَوَاهُ الْحَكَمُ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ.

منصور په خپل سند سره تير شوي روايت په شان روايت بيان کړي مګردا اضافه ئې کړې ده چه نبي عليه السلام دمقتولي ديت په عصبه وارثانو دقاتي باندې لازم کړواو يوه وينځه ورکول په بدل دهغه ماشوم کښې کوم چه دمقتولي په خيټه کښې وو. امام ابوداؤد وائي چه همدارنګې دا روايت حکم د مجاهد نه اوهغه دمغيره نه بيان کړې دې.

[۴۵۷۰]([۴]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَهَارُونُ بْنُ عَبَّادٍ الْأَزْدِيُّ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ: "أَنَّ عُمَرَ اسْتَشَارَ النَّاسَ فِي إِمْلَاصِ الْمَرْأَةِ، فَقَالَ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ: شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِيهَا بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ، فَقَالَ: ائْتِنِي بِمَنْ يَشْهَدُ مَعَكَ، فَأَتَاهُ بِمُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ، زَادَ هَارُونُ: فَشَهِدَ لَهُ يَعْنِي ضَرْبَ الرَّجُلِ بَطْنَ امْرَأَتِهِ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: بَلَغَنِي عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ، إِنَّمَا سُمِّيَ إِمْلَاصًا لِأَنَّ الْمَرْأَةَ تُزْلِقُهُ قَبْلَ وَقْتِ الْوِلَادَةِ، وَكَذَلِكَ كُلُّ مَا زَلَقَ مِنَ الْيَدِ وَغَيْرِهِ فَقَدْ مَلِصَ.

دمسور بن مخرمه رضي الله عنه نه روايت دې فرمائي چه عمرفاروق رضي الله عنه داسقاط په باره کښې دخلقونه مشوره اخستله شعبه رضي الله عنه اووئيل چه زه موجود وم چه نبي عليه السلام ديوه غلام ياوينځې دورکولوحکم کړې دې عمرفاروق اه اوفرمائيل ته دځان سره يو بل کس راوله چه ستاپه خبره باندې ګواهي وکړي نوهغه محمد بن مسلمه نه راوستو اوګواهي ئې ورکړه چه يوسړې دخپلې ښځې خيټه په سوک وهلې وه په کوم باندې چه دهغې ماشوم ضايع شوې وو.

قوله: ﴿ عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّ عُمَرَ اسْتَشَارَ النَّاسَ فِي إِمْلَاصِ الْمَرْأَةِ فَقَالَ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَضَى فِيهَا بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ ﴾

عمر رضي الله عنه ته د جنين په باره کښې د دې ذکر شوی حديث علم چه په هغې کښې د جنين حکم ذکر شوې دې نه وو په دې وجه هغوی خلقو سره دې باره کښې مشوره اوفرمائيله په دې باندې مغيره بن شعبه رضي الله عنه اوفرمائيل چه زما په موجودګئ کښې رسول الله صلى الله عليه وسلم د غرة يعنى عبد يا امة فيصله فرمائيلې وه. سيدنا عمر رضي الله عنه اوفرمائيل چه که تاسره په دې کښې څوک ګواه وی نو هغه راوله. هغوی محمد بن مسلمه پيش کړو ﴿ يعنى ضَرْبَ الرَّجُلُ بَطْنَ امْرَأَتِهِ ﴾ دا د يو راوی د طرف نه د املاص تفسير دې يعنى د يو سړی د خپلې ښځې په خيټه باندې ګزار کول (چه په هغې سره ماشوم بهر راشي) په دې تفسير باندې په بذل کښې دا اشکال ليکلې دې چه دا صحيح نه دې ځکه چه که مقصود په دې سره حکم شرعی لره بيانول وو نو بيا خو په دې وجه صحيح نه دې چه د خاوند د خپلې ښځې په خيټه کښې وهلو سره که اسقاط جنين اوشي نو هغې سره په خاوند باندې هيڅ نه واجب کيږی، او که په دې سره مقصود لغوی معنی بيانول وی نو بيا په دې کښې د زوج د وهلو څه قيد دې. اهـ

[۳]: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۱۵۱۰) (صحيح)

[۴]: صحيح مسلم/ القسامة ۲ (۱۶۸۹)، سنن ابن ماجه/ الديات ۱۱ (۲۶۴۰)، (تحفة الأشراف: ۱۱۲۳۳، ۱۱۵۲۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۵۳/۴) (صحيح)

قلت اللهم الا ان يقال ان الحصر غير مقصود بل هو تمثيل اى مثلا.

قوله:﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ بَلَغَنِي عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ إِنَّمَا سُمِّيَ إِمْلاصًا لأَنَّ الْمَرْأَةَ تُزْلِقُهُ قَبْلَ وَقْتِ الْوِلاَدَةِ ﴾

په پورته روايت کښې د املاص المراة ذکر راغلې وو چه په د هغې نه مراد اسقاط وو د دې په باره کښې مصنف د مشهور امام لغت ابوعبيد قاسم بن سلام قول نقل کوی چه صرف دا نه چه اسقاط جنين ته املاص په دې وجه وايي چه چونکه هغه زنانه په دې کښې ماشوم لره د وخت نه مخکښې راوخوئيوی.

[۴۵۷۱](۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ عُمَرَ بِمَعْنَاهُ، قَالَ أَبُودَاوُد: رَوَاهُ حَمَّادُبْنُ زَيْدٍ، وَحَمَّادُبْنُ سَلَمَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عُمَرَ قَالَ.

مغيره رضی الله عنه د عمر رضی الله عنه نه همداسې روايت بيان کړې دې، امام ابوداؤدفرمائی همدارنګې حمادبن زيدهم دحماد بن مسلمه نه اوهغه دهشام بن عروه نه اوهغه دخپل پلارنه نقل کړې دې چه عمر رضی الله عنه اوفرمائيل. امام ابوداؤدفرمائی چه ماته دابوعبيد نه رارسيدلې دې چه املاص ته املاص ځکه وائی چه املاص دازلاق په معنی باندې دې يعنی دکوم څيز داخلولو اوګوياکښې ښځه هم داماشوم د پيدائش په وخت کښې ونخلوي اوکوم شي چه دلاس وغيره په ذريعه ونخلولې شي نوهغه ته هم ملص وئيلې شي.

[۴۵۷۲](۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُبْنُ مَسْعُودٍ الْمِصِّيصِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُوعَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُوبْنُ دِينَارٍ، أَنَّهُ سَمِعَ طَاوُسًا، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ: "أَنَّهُ سَأَلَ عَنْ قَضِيَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذَلِكَ، فَقَامَ إِلَيْهِ حَمَلُ بْنُ مَالِكِ بْنِ النَّابِغَةِ، فَقَالَ: كُنْتُ بَيْنَ امْرَأَتَيْنِ فَضَرَبَتْ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى بِمِسْطَحٍ فَقَتَلَتْهَا وَجَنِينَهَا، فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنِينِهَا بِغُرَّةٍ وَأَنْ تُقْتَلَ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ النَّضْرُبْنُ شُمَيْلٍ: الْمِسْطَحُ هُوَ الصَّوْبَجُ، قَالَ أَبُودَاوُد: وَقَالَ أَبُوعُبَيْدٍ: الْمِسْطَحُ عُودٌ مِنْ أَعْوَادِ الْخِبَاءِ.

دطاوس رضی الله عنه نه روايت دې فرمائی چه ابن عباس ودعمر رضی الله عنه نه داسقاط حمل ددیت متعلق دنبی علیه السلام دفيصلې پوختنه وکړله چه څنګه فيصله ئې کړې وو؟نو په دې وخت کښې حمل بن مالک بن نابغه رضی الله عنه پاځيدو اوعرض ئې وکړوچه زه ددوه ښځوپه مينځ کښې موجود وم نوپيدوی دواړوکښې يوې بلې لره په لرګي ووهله اومړه ئې کړه اودهغې په خيټه کښې چه ماشوم ووهغه ئې هم مړ کړونودماشوم ددیت متعلق نبی علیه السلام ديوې وينځې يا غلام دورکولوحکم وکړو اودقاتې دقتل کولوحکم ئې وکړو، امام ابوداؤد فرمائی چه نضربن شميل وئيلې دی چه داد ډوډۍ پخولو والا لرګي وو.

[۴۵۷۳](۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الزُّهْرِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: قَامَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَذَكَرَ مَعْنَاهُ، لَمْ يَذْكُرْ وَأَنْ تُقْتَلَ، زَادَ: بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ، قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: اللَّهُ أَكْبَرُ لَوْ لَمْ أَسْمَعْ بِهَذَا لَقَضَيْنَا بِغَيْرِ هَذَا.

(۱): صحيح البخاري/ الديات ۲۵ (۶۹۰۷)، (تحفة الأشراف: ۱۱۵۱۱) (صحيح)

(۲): سنن النسائي/القسامة ۳۳ (۴۷۲۰)، سنن ابن ماجه/الديات ۱۱ (۲۶۴۱)، (تحفة الأشراف: ۳۴۴۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۳۶۴، ۴/۷۹)، سنن الدارمي/الديات ۲۱ (۲۴۲۷) (صحيح)

(۳): تفرد به أبو داود، وانظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۳۴۴۴) (ضعيف الإسناد)

دطاوس نه روايت دي فرمائي چه عمر رضي الله عنه پاڅيدو او په منبرباندې ئې خطبه ورکوله اوباقي حديث ئې دتير شوي حديث په شان بيان کړو اودقاتلي دقتل کولوذکرئې پکښې ونکړو اودا اضافه ئې پکښې وکړه چه وينځه ياغلام به په ديت کښې ورکوي، راوی وائی چه عمر رضي الله عنه اوفرمائيل الله اکبرکه چرې دا حديث مې نه وي اوريدلي نودده فيصلي نه به مې علاوه فيصله کړې وه.

قوله: ﴿ قَالَ فَقَالَ عُمَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ لَوْ لَمْ أَسْمَعْ بِهٰذَا لَقَضَيْنَا بِغَيْرِ هٰذَا ﴾ سيدنا عمر رضي الله عنه دالله تعالی شکريه ادا کوی چه ډير ښه اوشو چه ما په دې مسئله کښې مشوره کړې وه که مشوره مې نه وه کړې نوما به ددې خلاف فيصله کړې وه، معلومه نه ده چه څۀ فيصله به ئې فرمائيله، هسې فقهاء کرام دا ليکی چه په جنين کښې د ديت واجب کيدل دا د قياس خلاف دی، د قياس تقاضا خو دا ده چه هيڅ هم واجب کيدل نه دی پکار ځکه چه د دې جنين په خيټه کښې ژوندی کيدل يقيني خبره نه ده، کيدې شی چه هغه د مخکښې نه مړ وی.

[٤٥٧٤](٨) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ التَّمَّارُ، أَنَّ عَمْرَو بْنَ طَلْحَةَ حَدَّثَهُمْ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسْبَاطٌ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قِصَّةِ حَمَلِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: فَأَسْقَطَتْ غُلَامًا قَدْ نَبَتَ شَعْرُهُ مَيِّتًا وَمَاتَتِ الْمَرْأَةُ فَقَضَى عَلَى الْعَاقِلَةِ الدِّيَةَ، فَقَالَ عَمُّهَا: إِنَّهَا قَدْ أَسْقَطَتْ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ غُلَامًا قَدْ نَبَتَ شَعْرُهُ، فَقَالَ أَبُو الْقَاتِلَةِ: إِنَّهُ كَاذِبٌ إِنَّهُ وَاللّٰهِ مَا اسْتَهَلَّ وَلَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ فَمِثْلُهُ يُطَلُّ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَسَجْعَ الْجَاهِلِيَّةِ وَكَهَانَتَهَا! أَدِّ فِي الصَّبِيِّ غُرَّةً، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَانَ اسْمُ إِحْدَاهُمَا مُلَيْكَةَ وَالْأُخْرَى أُمَّ غُطَيْفٍ.

سماک دابن عباس مه نه دحمل بن مالک دواقعي په سلسله کښې منقول دي فرمائي چه ديوې زنانه دخيټي نه ماشوم وغورځيدو او ويښته ئې راټوکيدلي وو ليکن ماشوم مړ پيداشو او بيا ورپسې ښځه هم مړه شوه نونبی عليه السلام دقاتلي دخاندان دطرف نه ديت اداکړو ددې تره عرض اوکړواې دالله رسوله ددې ښځې دخيټې نه داسې بچې غورځيدلي دې چه په سرئې ويښته راغلي وو دقتل کونکي ښځې پلار اووئيل دی دروغژن دې په الله مې دې قسم وي هغه چغه هم ونکړه اونه ئې خوراک اوکړو اونه څکل اوکړل دداسې قسم ماشوم قتل ضايع دې نبی عليه السلام چه دا واوريدل نوونې فرمائيل تاسو دجاهليت دوخت دخلقوپه شان عبارت وايئ لکه څنګه چه به دعربو کاهنانو وئيل تاسو به ديوماشوم په عوض کښې يوه غره (وينځه ياغلام) اداکوئ، ابن عباس اوفرمائيل په دغه دوه جڅو کښې ديوې نوم مليکه وو اودبلې نوم ام غطيف وو.

[٤٥٧٥](٩) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا مُجَالِدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الشَّعْبِيُّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ: "أَنَّ امْرَأَتَيْنِ مِنْ هُذَيْلٍ قَتَلَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا زَوْجٌ وَوَلَدٌ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِيَةَ الْمَقْتُولَةِ عَلَى عَاقِلَةِ الْقَاتِلَةِ وَبَرَّأَ زَوْجَهَا وَوَلَدَهَا، قَالَ: فَقَالَ: عَاقِلَةُ الْمَقْتُولَةِ مِيرَاثُهَا لَنَا، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا، مِيرَاثُهَا لِزَوْجِهَا وَوَلَدِهَا".

دجابربن عبدالله رضي الله عنهما نه روايت دې فرمائي چه دهذيل قبيلې په دوه ښځو کښې يوې ښځې بله

---

(٨): انظر حديث رقم: ٤٥٦٨، (تحفة الأشراف: ٣٤٤٤) (ضعيف)
(٩): سنن ابن ماجه/الديات ٢٥ (٢٦٤٨)، (تحفة الأشراف: ٢٣٤٧) (صحيح)

مره کړه اودا دواړه ښځې واده شوي وي اوبیبو بچي یې هم وو نونبی علیه السلام دقتل شوي ښځې دیت دقاتلي په وارثانو باندې مقرر کړو اوددې ښځې دخاوند اودماشومانونه به څه تاوان وانه خستوه راوی وائی دمړې شوي ښځې وارثانو اووئیل ددې میراث به زمونږ وي، راوی وائی چه نبی علیه السلام اوفرمائیل نه، ددې میراث به ددې خاوند اوددې ماشومان اخلي.

[٤٥٧٦] (١٠) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَيَانٍ، وَابْنُ السَّرْحِ، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "اقْتَتَلَتِ امْرَأَتَانِ مِنْ هُذَيْلٍ فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَقَتَلَتْهَا، فَاخْتَصَمُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِيَةَ جَنِينِهَا غُرَّةً عَبْدٍ أَوْ وَلِيدَةٍ وَقَضَى بِدِيَةِ الْمَرْأَةِ عَلَى عَاقِلَتِهَا وَوَرَّثَهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ، فَقَالَ حَمَلُ بْنُ مَالِكِ بْنِ النَّابِغَةِ الْهُذَلِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أَغْرَمُ دِيَةَ مَنْ لَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ لَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَّ فَمِثْلُ ذَلِكَ يُطَلُّ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُهَّانِ مِنْ أَجْلِ سَجْعِهِ الَّذِي سَجَعَ".

دابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي فرمائی چه دقبیله بنی هذیل دوه ښځو خپل مینځ کښې جنګ اوکړوبوي ښځې بله په ګټه اوویشتله او قتل ئې کړه بیا داجګړه نبی علیه السلام ته پیش کړې شوه نبی علیه السلام اوفرمائیل ددې ماشوم دیت بوغلام یا یوه وینځه ده اونبی علیه السلام دښځې دیت دقاتلي په خاندان باندې مقرر کړواوددې ځامن اوڅوک چه ددې سره رو هغه ئې ددې دپاره وارثان وګرځول، نوحمل بن مالک بن نابغه عرض اوکړواي دالله رسوله زه په څه وجه باندې ددې ماشوم تاوان ورکرم کوم چه نه خوراک کړې دي اونه څښاک نه ئې اواز کړې وو اونه ئې چنه وهلې وو داسې قتل خوباطل وي نبی علیه السلام اوفرمائیل دا سړې خود کاهنانو ورور ښکاري ځکه چه ده قافیه دار عبارت اووئیل (یعنی خود ساخته او تکلفی لهجه باندې خبرې کوي).

[٤٥٧٧] (١١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ قَالَ: ثُمَّ إِنَّ الْمَرْأَةَ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا بِالْغُرَّةِ تُوُفِّيَتْ، فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَنَّ مِيرَاثَهَا لِبَنِيهَا وَأَنَّ الْعَقْلَ عَلَى عَصَبَتِهَا.

د ابوهریره رضی الله عنه نه ددې واقعې په باره کښې مروي دي فرمائی چه یقیناهغه ښځه په کوم باندې چه نبی علیه السلام دغره (غلام یا وینځه) حکم کړې وو هغه مړه شوه بیانبی علیه السلام حکم وکړو چه ددې ښځې وراثت به ددې دځامنوي اوددی دیت ددې دعصباتو په ذمه باندې دي.

قوله: ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ قَالَ ثُمَّ إِنَّ الْمَرْأَةَ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا بِالْغُرَّةِ تُوُفِّيَتْ فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِأَنَّ مِيرَاثَهَا لِبَنِيهَا وَأَنَّ الْعَقْلَ عَلَى عَصَبَتِهَا﴾

[10]: صحيح البخاري/الطب ٤٦ (٥٧٥٨)، الفرائض ١١ (٥٧٥٩)، الديات ٢٥ (٦٩٠٩)، ٢٦ (٦٩١٠)، صحيح مسلم/القسامة ١١ (١٦٨١)، سنن النسائي/القسامة ٣٣ (٤٨٢٢)، (تحفة الأشراف: ١٣٣٢٠، ١٥٣٠٨)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الديات ١٥ (١٤١٠)، سنن ابن ماجه/الديات ١١ (٢٦٣٩)، موطا امام مالك/العقول ٧ (٥)، مسند احمد (٢/٢٣٦، ٢٧٤، ٤٣٨، ٤٩٨، ٥٣٥، ٥٣٩)، دي/الديات ٢١ (٢٤٢٧) (صحيح)

[11]: صحيح البخاري/الفرائض (٦٧٤٠)، الديات ٢٥ (٦٩٠٩)، صحيح مسلم/الحدود ١١ (١٦٨١)، سنن الترمذي/الديات ١٥ (١٤١٠)، الفرائض ١٩ (٢١١١)، سنن النسائي/القسامة ٣٣ (٤٨٢١)، (تحفة الأشراف: ١٣٢٢٥)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/العقول ٧ (٥) (صحيح)

د حديث شرح او په هغې باندې اشكال :

يعنى د كومې زنانه خلاف چه رسول اللهﷺ د ديت فيصله فرمائيلې وه يعنى جانيه، قتل كونكې چه كله د هغې وفات اوشو نو رسول اللهﷺ فيصله اوفرمائيله چه د هغې ميراث د هغې د خامنو دپاره دې (د هغې وارثان به هم دوى وى) او دا چه ديت به د هغه زنانه په عصبه باندې واجب وى. يعنى څنګه چه قاعده او ضابطه ده د ديت چه هغه په عصبة القاتل باندې واجب كيږى، د دې حديث د ظاهر الفاظو نه هم دا معلوميږى چه وفات د هغه زنانه اوشو د كومې خلاف چه د ديت فيصله كړې شوې وه، چه د هغې خلاف دا فيصله كړې شوې وه هغه دغه زنانه ده كومه چه قاتله ده خو دا خبره خلاف ظاهر معلوميږى، ظاهره خو دا ده چه كومه زنانه مضروبة وه چه په كومې ضرب واقع شوې وو او د كومې د ماشوم چه اسقاط شوې وو د هغې وفات كيدل پكار دى د دې نه علاوه دا روايت د هغه رواياتو هم خلاف دې چه د هغې نه معلوميږى چه وفات كيدونكې زنانه هغه مضروبة وه د كومې په حق كښې چه د ديت فيصله كړې شوې وه، علامه طيبى د دې توجيه داسې كړې ده چه دالتى قضى عليها نه دې قضى لها مراد كړې شى يعنى على دې د لام په معنى باندې واخستلې شى، په دې صورت كښې به د دې مصداق د قاتلې په ځائې مقتوله شى د چا د بچى چه اسقاط شوې وو، خو په دې صورت كښې وړاندې تلو سره ﴿بان ميراثها لبنيها﴾ دا دواړه ضميرونه خو به هم دې مقتولې ته راجع وى او ﴿على عصبتها﴾ دا ضمير به د قاتلې طرف ته راجع منلې شى، ګويا په دې توجيه سره اصل اشكال خوختم شو خوتشتت د ضمائرو به لازميږى، هكذا فى حاشية الترمذى عن اللمعات.

ملحوظه :

په ترمذى كښې دا روايت هم په دې الفاظو يعنى په كوم چه اشكال واقع كيږى د كتاب الفرائض باب ما جاء ان الميراث للورثة والعقل على العصبة كښې ذكر شوې دې، او ابواب الديات كوم چه اصل محل دې هلته په ترمذى كښې دا روايت نه دې ذكر شوې، په هغې كښې خو روايت هم دغه شان دې څنګه چه كيدل پكار دى، دا خو د شارحينو رائې وه خو زمونږ د حصرت ګنګوهى په تقرير كښې كوم چه حضرت سهارنپورى په بذل كښې نقل فرمائيلې دې چه د شارحينو خو په دې روايت كښې اشكال دې چه د قاتلې مرګ خلاف ظاهر دې د مقتولې د مرګ ذكر كيدل پكار دى، حضرت فرمائى چه د اشكال هيڅ خبره نشته والامر سهل ....د حضرت د توجيه حاصل دا دې چه دا د قاتلې د مرګ ذكر دې او مضمون د دې حديث دا دې چه كله تيره شوې واقعه پيښه شوه يعنى د جنين او ام الجنين دواړو وفات اوشو او په هغې كښې د قاتلې خلاف دا فيصله اوشوه چه د مقتولې ديت به عصبة القاتله وركوى نو د هغې نه څه موده پس د قاتلې هم وفات اوشو نو اوس مسئله مخې ته راغله د دې مړې شوې قاتلې د ميراث، اوس ظاهره ده چه د هغې مستحق د هغې خپل وارثان وو او هغوى ته ملاويدل پكار وو خو په دې موقع باندې د دې مړې كيدونكې عاقله دا اووې چه هر كله مونږ د دې طرف نه ديت ادا كړې وو نو د دې ميراث هم مونږ ته

ملاویدل پکار دی، خو د هغوی خبره چونکه د دیت او د میراث د قاعدې خلاف وه په دې وجه رسول الله ﷺ د هغوی خبره رد فرمائیلو سره هغوی د دې مرې کیدونکې د میراث فیصله د هغې د وارثانو دپاره او د دیت فیصله د هغوی په عاقله باندې برقرار اوساتله، فلله در الشیخ نور الله مرقده، حضرت ته په احادیث مشکله کښې د توجیه او تطبیق ډیره ملکه حاصله وه هغوی به د روایت تغلیظ او د رواة تخطئه زر نه فرمائیله، په دې اشکال او جواب باندې کلام په نصب الرایه کښې علامه زیلعی هم کړې دی کما فی هامش البذل.

[۴۵۷۸](۱۲) حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ صُهَيْبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ: "أَنَّ امْرَأَةً خَذَفَتِ امْرَأَةً فَأَسْقَطَتْ، فَرُفِعَ ذَلِكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَعَلَ فِي وَلَدِهَا خَمْسَ مِائَةِ شَاةٍ وَنَهَى يَوْمَئِذٍ عَنِ الْخَذْفِ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: كَذَا الْحَدِيثُ خَمْسَ مِائَةِ شَاةٍ وَالصَّوَابُ مِائَةُ شَاةٍ، قَالَ أَبُو دَاوُد: هَكَذَا قَالَ عَبَّاسٌ، وَهُوَ وَهْمٌ.

عبدالله بن بریده دخپل پلارنه روایت کوی فرمائی چه یوې ښځې بله ښځه په کانړي اوویشتله ددې حمل ساقط شو بیا دا مقدمه په دربار نبوي کښې پیش شوه نبی علیه السلام ددې ښځې دبچي په عوض کښې دی ته دپنځه سوه چیلو ورکولو حکم وکړو اوداننده دپاره ئې خلق په کانړو باندې دویشتلونه منع کړل، امام ابوداؤد فرمائی همدارنګې یو روایت دپنځه سوه چیلو بل هم شته لیکن حق دادې چه سل چیلی وي ابوداؤد وائی سیدنا عباس هم دغسې فرمائیلي دی حالانکه دا وهم دې.

په دې روایت کښې د غره مصداق یعنی د دیة الجنین مقدار پنځه سوه چیلۍ ګرځولی شوی دی حالانکه مخکښې تیرشو چه د غره نه مراد د عشرالدیة نصف دې، یعنی د دیت شلمه حصه، اوس که هغه چیلۍ دی نو سل به وی ځکه چه د دیت ټولې چیلۍ دوه زره دی اود دوه زرو شلمه حصه سل دی، اوکه دراهم مراد واخستلې شي نوهغه لس زره دی اود لس زره درهمو شلمه حصه پنځه سوه دی، لهذا دلته په روایت کښې صحیح لفظ یا خو ،،مائة شاة،، دې کما قال المصنف یا خمس مئة درهم، کما فی البذل.

[۴۵۷۹](۱۳) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا عِيسَى، عَنْ مُحَمَّدٍ يَعْنِي ابْنَ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنِينِ بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ أَوْ فَرَسٍ أَوْ بَغْلٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، وَخَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، لَمْ يَذْكُرَا أَوْ فَرَسٍ أَوْ بَغْلٍ.

د ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه فیصله کړې وه نبی علیه السلام دهغه ماشوم په باره کښې چه په خیټه کښې هلاک شي چه په دیت کښې به یې یو غلام یاوبوه وینځه یایو اس یا یوقچر ورکولې شی.

تشریح: په دې روایت کښې د فرس او بغل اضافه ده په کوم چه مصنف رحمه الله وراندې کلام فرمائیلې دې، امام خطابی رحمه الله فرمائی چه دا د عیسی بن یونس وهم دې او بیهقی فرمائی:

[۱۲]: سنن النسائي/القسامة ۳۳ (۴۸۱۷)، (تحفة الأشراف: ۲۰۰۶) (ضعيف) وضاحت : الحكم علي حديث النسائي: "صحيح الإسناد" (۴۸۱۷)

[۱۳]: تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (۴۵۷۶)، (تحفة الأشراف: ۱۵۰۷۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۴۳۸، ۴۹۸) (شاذ)

ذکر البغل والفرس فیه غیر محفوظ (بذل)

[٤٥٨٠](٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ الْعَوَقِيُّ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، وَجَابِرٍ، عَنْ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: "الْغُرَّةُ خَمْسُ مِائَةِ دِرْهَمٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ رَبِيعَةُ: الْغُرَّةُ خَمْسُونَ دِينَارًا.

دشعبی رحمه الله نه روایت دې فرمائی چه غره پنځه سوه درهمونه وئیلې شي امام ابوداؤد وائی ربیعه وئیلی دی چه غره پنځوس دیناره وي.

بَابٌ فِي دِيَةِ الْمُكَاتَبِ

باب: دمکاتب د دیت بیان

[٤٥٨١](٤) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ الصَّوَّافُ، جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دِيَةِ الْمُكَاتَبِ يُقْتَلُ يُودَى مَا أَدَّى مِنْ مُكَاتَبَتِهِ دِيَةَ الْحُرِّ وَمَا بَقِيَ دِيَةَ الْمَمْلُوكِ".

دابن عباس رضي الله عنهما نه روایت دې فرمائی چه نبی علیه السلام دمکاتب ددیت په باره کښې دقتل کولو فیصله کړې وه او په بدل کتابت کښې چه ده څومره حصه ورکړې ده ددومره حصې دیت به دازاد کس ددیت په شان ورکوي اوباقی دیت به دغلام ددیت په شان ورکوي.

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي دِيَةِ الْمُكَاتَبِ يُقْتَلُ يُودَى مَا أَدَّى مِنْ مُكَاتَبَتِهِ دِيَةَ الْحُرِّ وَمَا بَقِيَ دِيَةَ الْمَمْلُوكِ ﴾ يُودَى صیغه د مضارع مجهول ده، د ودی یدی دیة نه، لکه وعد یعد عدة.

د حدیث شرح او په هغې تفصیلی کلام:

یعنی مکاتب که قتل کړې شی (نو اوس د هغه دیت به څه وی د هغې په باره کښې وړاندې دا دی) چه څومره بدل د کتاب هغه ادا کړې دې مثلا نیم نو نیم دیت به د حر واجب وی او نیم دیت د عبد، نو ګویا په نصف مکاتب کښې به د حر معامله کولې شی ځکه چه نصف بدل کتابت ئې ادا کړې دې او نصف کښې به ورسره د غلام معامله کولې شی ځکه چه نصف بدل کتابت لا باقی دې، لهذا په ذکر شوی مثال کښې به د هغه دیت پنځه اویا اوښان وی ځکه چه د غلام دیت د حر نیم وی د دې روایت تقاضا هم دا ده خو دا په ائمه اربعه کښې د چا مذهب هم نه دې هغوی خو دا فرمائی: المکاتب عبد ما بقی علیه درهم ...چه تر څو پورې مکاتب پوره بدل کتابت نه وی ادا کړې تر هغې پورې هغه غلام وی ځکه چه حریت او رقیت متجزی نه دې ، خو د ابراهیم نخعی په دې حدیث باندې عمل دې لکه چه په حاشیه د

[١٤]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٤٠٣) (ضعيف الإسناد)

[١٥]): سنن النسائي/القسامة ٣٢ (٤٨١٢، ٤٨١٣)، (تحفة الأشراف: ٦٢٤٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٢٢٢، ٢٢٦، ٢٦٠، ٢٩٢، ٣٦٣) (صحيح)

کوکب کښې د ملا علی قاری نه نقل کړې دی، هم دغه شان د دې نه پس چه کوم حديث راروان دې : ﴿ إِذَا أَصَابَ الْمُكَاتَبُ حَدًّا أَوْ وَرِثَ مِيرَاثًا يَرِثُ عَلَى قَدْرِ مَا عَتَقَ مِنْه ﴾ په دې حديث کښې د شرط طرف ته دوه مسئلې ذکر شوې دی یوه د حد او دویمه د میراث خو د جزاء په طرف کښې صرف د یوې مسئلې جواب ذکر دې یعنی د میراث د مسئلې، او د مسئله اولی جزاء مقدر ده یعنی اذا اصاب المکاتب حد حد الحر بقدر ما ادی وحد العبد بقدر ما بقی، د مسئله اولی تشریح دا ده : یو مکاتب چا چه نصف بدل ادا کړې وو او نیم ئې باقی وو، هغه چرته د یو موجب حد امر ارتکاب اوکړو مثلا زنا ئې اوکړه نو په هغه باندې به نصف حد جاری کولې شی او نصف حد د غلام یعنی پنځه اویا کوړې به ورته ورکولې شی، او د مسئله ثانیه صورت به دا وی چه یو مکاتب دې چه د هغه صرف یو رور دې پس د دې مکاتب د پلار انتقال اوشو نو که دې مکاتب هیڅ هم بدل کتاب ادا نه کړو نو په دې صورت کښې به صرف د هغه رور وارث وی او که پوره بدل کتابت ئې ادا کړو نو دواړه رونړه به برابر وارثان وی، او که دې مکاتب صرف نصف بدل کتابت ادا کړې وو نو د حديث الباب په رنړا کښې به په ځائې دنصف میراث د نصف النصف مستحق وی،

حضرت په الکوکب الدری ۲۳۹/۱ کښې د دې حديث هم داسې شرح کړې ده، او د دې نه پس ئې لیکلی دی چه ائمه اربعه او جمهور فقهاء دا فرمائی : المکاتب عبد ما بقی علیه درهم، وکان فیه الاختلاف فی السلف، بسطه فی التعلیق الممجد عن البنایة اهـ دا حديث په سنن ترمذی کښې فی غیر محله دې یعنی په کتاب البیوع ۲۳۹/۱ کښې باب ما جاء فی المکاتب اذا کان عنده ما یودی، او په دې کښې دا روایت داسې دې : ﴿ إذا أصاب المكاتب حدا أو ميراثا ورث بحساب ما عتق منه وقال النبي صلى الله عليه و سلم يؤدي المكاتب بحصة ما أدى دية حر وما بقي دية عبد قال وفي الباب عن أم سلمة، حديث ابن عباس حديث حسن ﴾ او بیا د دې نه پس په دې کښې د راویانو اختلاف ذکر کړې دې چه د هغې حاصل دا دې چه بعضو دا روایت کړو د عكرمة عن ابن عباس مرفوعا او بعضو عكرمه عن علی قوله (یعنی موقوفا علیه) والعمل على هذا الحديث عند بعض أهل العلم من أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم وغيرهم وقال أكثر أهل العلم من أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم وغيرهم المكاتب عبد ما بقي عليه درهم وقول سفيان الثوري و الشافعي و أحمد و إسحق.

د حديث الباب توجيه بلسان المحدث الکنکوهی :

ځان پوهه کړه چه ټول شراح قاطبة د دې حديث په باره کښې هم دا خبره لیکی چه د جمهور علماء کرامو په دې باندې عمل نشته او حضرت ګنګوهی رحمه الله د دې حديث یو توجیه فرمائیلې ده او په هغه صورت کښې دا حديث د جمهور خلاف نه پاتې کیږی، حضرت د دې اول حديث توجیه دا فرمائیلې ده چه په ما ادی من کتابته کښې ما موصوله نه ده بمعنی مقدار، بلکه دا ما په معنی د مادام یا ما مصدریه ده او د مصدر کیدو په صورت کښې به مونږ دا ظرف اومنو کقولهم اتیک خفوق النجم (ای وقت خفوقه) والمعنی یودی المکاتب حین

ادی بدل کتابته دية حر، وحين بقى عليه يودى دية العبد، حضرت چه دا فرمائيلي دی چه په دې کښې دې ما مصدريه اومنلې شی او ظرف دې اوګرزولې شی دا خبره بالکل صحيح ده ځکه چه په شرح جامی بحث فعل کښې يو ځائې کښې ليکلې شوې دی : وتقدير الزمان قبل المصادر كثير، لهذا اوس د دې حديث ترجمه دا شوه چه مکاتب ته به د مقتول ديت ورکولې شی په وخت د هغه د بدل کتابت ادا کولو د حر والا ديت او په وخت د باقی پاتې کيدو د بدل کتاب د مملوک والا ديت، او هم دا د جمهورو مسلک دې، سبحان الله، لله در الشيخ النگنگوهي والحديث اخرجه النسائی مسندا ومرسلا، قاله المنذری.

[٤٥٨٢](١٦) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا أَصَابَ الْمُكَاتَبُ حَدًّا أَوْ وَرِثَ مِيرَاثًا يَرِثُ عَلَى قَدْرِ مَا عَتَقَ مِنْهُ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ وُهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ عَلِيٍّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَرْسَلَهُ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، وَإِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَجَعَلَهُ إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ قَوْلَ عِكْرِمَةَ.

دابن عباس رضی الله عنهما نه روايت دې فرمائی چه نبی علیه السلام فرمائيل دي کله چه په يومکاتب باندې ديت لازم شي اويا په ميراث کښې څه شي ويسي نودومره ميراث ورلی شي څومره چه دده نه آزاد شوې دي، امام ابوداؤد فرمائی دا روايت رهيب دايوب نه هغه دعکرمه نه هغه دعلی که نه اوهغه دنبی علیه السلام نه، او مرسل بيان کړې دې دي لره حماد بن زيد اواسماعيل دايوب نه اوهغه دعکرمه نه هغه دنبی علیه السلام نه، اودا روايت اسماعيل بن عليه دعکرمه قول ګرځولي دي.

قوله: ﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ رَوَاهُ وُهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَأَرْسَلَهُ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ وَإِسْمَاعِيلُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَجَعَلَهُ إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ قَوْلَ عِكْرِمَةَ ﴾

مصنف رحمه الله د دې حديث په سند کښې د راويانو اختلاف او اضطراب بيانوی چه د هغې حاصل دا دې چه په دې کښې يو اختلاف خو دا دې چه دا حديث مسند دې يا مرسل؟ حماد بن زيد خو دې ته مرسل وئيلي دې او وهيب مسند، دويم اختلاف دا چه دا حديث د مسانيد ابن عباس نه دې يا د مسانيد علی رضی الله عنهما نه، حماد بن مسلمه خو دا د مسند ابن عباس رضی الله عنهما نه منلې دي او وهيب د مسند علی نه، او اسماعيل بن عليه دا د عکرمه قول منلې دي، د دې اختلاف رواة ذکر پورته د ترمذی کښې هم راغلې دي، خو مصنف رحمه الله دا اختلاف په تفصيل سره بيان کړې دي، او ګويا د جمهور د طرف نه د دې حديث يو جواب خو دا کيدې شی چه دا حديث مضطرب دي.

(١٦) سنن الترمذي/البيوع ٣٥ (١٢٥٩)، انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٥٩٩٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٦٩/١) (صحيح)

بَابٌ فِي دِيَةِ الذِّمِّيِّ
باب د ذمی د دیت بیان

[٤٥٨٣]([١٧]) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ خَالِدِ بْنِ مَوْهَبٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "دِيَةُ الْمُعَاهِدِ نِصْفُ دِيَةِ الْحُرِّ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ اللَّيْثِيُّ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ مِثْلَهُ.

عمرو بن شعیب دخپل پلار اوهغه دده دنیکه نه روایت کوی چه نبی علیه السلام فرمائیلی دی دمعاهد دیت دازاد اوداصیل ددیت دنیم برابر وي، امام ابوداؤد فرمائی دا روایت اسامه بن زید اللیثي اوعبدالرحمن بن حارث دعمرو بن شعیب نه دتیر روایت په شان بیان کړې دې۔

مسئلة الباب کښې مذاهب ائمة مع الدليل :

د دې باب حواله ددې نه مخکښې مونږ سره تیره شوې ده، د باب فی الدیة کم هی، په شروع کښې چه د هغې الفاظ دا دی : ﴿ودية اهل الكتاب يومئذ النصف من دية المسلمين الحديث﴾ د ذمی په دیت کښې اختلاف دې د امام مالک او امام احمد په نزد د هغه دیت نصف دیة المسلم او د امام شافعی په نزد د ثلث دیة المسلم برابر دې. او د احنافو په نزد د ذمی دیت د دیت د مسلمان برابر دې، خو د امام احمد رحمه الله په نزد دا هغه وخت دې چه کله قتل خطاء وی او که د دې ذمی قتل قتل عمد دې یعنی یو مسلمان هغه عمدا قتل کړې دې نو قصاص خو البتة نشته دې د هغوی په نزد خو دا به دیة المضاعف وی یعنی پوره دولس زره درهمه، کذا قال الخطابی، او د احنافو د مسلک په باره کښې امام خطابی رحمه الله فرمائی : وقال أبو حنيفة وأصحابه وسفيان الثوري ديته دية المسلم ؛ وهو قول الشعبي والنخعي ومجاهد، وروي ذلك عن عمر وابن مسعود رضي الله عنهما قلت والدليل للحنفية ما قال فی الهداية : ولنا قوله عليه الصلاة والسلام دية كل ذي عهد في عهده ألف دينار، وقال الزيلعی اخرجه ابوداؤد فی المراسيل عن سعيد بن المسيب قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم دية كل ذی عهد فی عهده الف دينار انتهی، واخرج الترمذی بسنده عن ابن عباس رضي الله عنهما ان النبی صلى الله عليه وسلم ودی العامرين بدية المسلمين، وكان لهما عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم الی آخر ما فی البذل ...دا روایت د ترمذی امام ترمذی په یو مستقل باب کښې بغیر د ترجمې نه ذکر کړې دې، او د کومو عامریین د دیت چه په دې کښې ذکر دې دې باره کښې په تحفة الاحوذی کښې لیکلې دی چه دې دواړو اشخاصو لره عمرو بن امیه الضمری قتل کړې وو هغوی دهغه ذمی کیدل معلوم نه وو ، او رسول الله صلى الله عليه وسلم هغوی ته هم هغه دیت ورکړو کوم چه د مسلمانانو وی، او بله دا چه د ظاهر د قرآن نه هم د احنافو تائید کیږی، ﴿قال تعالى وان كان من قوم بينكم وبينهم ميثاق فدية مسلمة الى اهله﴾ په دې آیت کریمه کښې د ذمی دپاره مطلق دیت فرمائیلې شوې دې او دیت مطلقه ظاهر دې چه هغه هم هغه دې کوم چه دیت د مسلم دې. والحديث اخرجه الترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

---

[١٧]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٨٧٨٧)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الديات ١٧ (١٤١٣)، سنن النسائي/القسامة ٣١ (٤٨١٠)، سنن ابن ماجه/الديات ١٣ (٢٦٤٤)، مسند احمد (٢/١٨٣، ٢١٧، ٢٢٤) (حسن)

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يُقَاتِلُ الرَّجُلَ فَيَدْفَعُهُ عَنْ نَفْسِهِ

باب: څوک چه د بل کس سره جنګ کوی او د خپل ځان نه دفاع کوی دهغه بیان

[٤٥٨٤] (۱۸) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "قَاتَلَ أَجِيرٌ لِي رَجُلًا فَعَضَّ يَدَهُ فَانْتَزَعَهَا فَنَدَرَتْ ثَنِيَّتُهُ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَهْدَرَهَا، وَقَالَ: أَتُرِيدُ أَنْ يَضَعَ يَدَهُ فِي فِيكَ تَقْضِمُهَا كَالْفَحْلِ؟ قَالَ: وَأَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَهْدَرَهَا، وَقَالَ: بَعِدَتْ سِنُّهُ".

صفوان بن یعلی دخپل پلارنه روایت کوی فرمائی چه زمایومزدور دچاسره جنګ وکړو اودهغه په لاس ئې چک ولګولو نوهغه ورنه خپل لاس راښکلونودده مخامخ غاښ وختونونبی علیه السلام ته ورغي اوبیان ئې ورته وکړو نبی علیه السلام دده دعوي باطله وګرځوله او ورته ئې اوونیل آیا ته غواړې چه دې خپل لاس ستاپه خوله کښې درکړي اوته ئې داوښ په شان اوچوبې،راوی وائي: ماته ابن ملیکه دخپل نیکه نه بیان کړیدي چه ابوبکره هم دغاښ دیت نه وو ورکړې او وئیلي ئې وو چه الله دي وکړي چه دده غاښ اوځېږي.

مضمون الحدیث :

یعلی بن امیه فرمائی چه زما د یو اجیر یعنی خادم جهګړه اوشوه د یو سړی سره نو زما اجیر د هغه ګوته په غاښونو کښې ګیره کړه دې سړی خپله ګوته په زور راښکله، د اجیر مخامخ یو غاښ مات شو (په کوم ئې چه ګوته ګیره کړې وه) هغه اجیر د رسول الله ﷺ خدمت ته لاړو یعنی د ضمان او د قصاص د مطالبې دپاره خو رسول الله ﷺ د هغه په غاښ باندې هیڅ هم واجب او نه فرمائیل او دې اجیر ته ئې اوفرمائیل چه آیا ته غواړې چه هغه خپله ګوته ستا په خوله کښې ورکړې وی او په هغې چکونه لګوې د اوښ په شان، یعنی څنګه چه ځناور ګیا میده کوی، او د دې نه روستو روایت کښې دا زیادت دې چه که ته غواړې نو د دې قصاص داسې کیدې شی چه خپله ګوته د هغه په خوله کښې کیده او هغه ته د چیچلو موقع ورکړه او بیا ته خپله ګوته هم دغه شان راکاږه (چه د هغه غاښ هم هغه شان مات شی) په دې اوریدلو باندې مزدور خاموش شو یعنی داسې کولو دپاره هغه تیار نه شو او د هغه ټوله غصه ختم شوه، ځکه چه دا ظاهره ده چه دا څه ضروری خو نه ده چه د هغه د ګوتې په راښکلو سره دې د هغه غاښ مات شی او د ګوتې زخمی کیدل هم پکښې دی.

دا چه د عض ید واقعه په دې روایت کښې ذکرده په دې کښې روایات حدیثیه مختلف دی د عاض او د معضوض د تعین په اعتبار سره، د مسلم د یو روایت نه معلومیږی چه دا واقعه دیعلی د اجیر سره نه ده پیښه شوې بلکه خپله د یعلی سره پیښه شوې ده، د اختلاف روایات تفصیل په بذل کښې ذکر دې په دې کښې د امام نووی رحمه الله نه دا هم نقل دی، یحتمل انهما قضیتان جرتا لیعلی واجیره فی وقت او وقتین اهـ.

---

۱۸): صحیح البخاري/جزاء الصيد ١٩ (١٨٤٧)، الإجارة ٥ (٢٢٦٥)، الجهاد ١٢٠ (٢٩٧٣)، المغازي ٧٨ (٤٤١٧)، الديات ١٨ (٦٨٩٣)، صحيح مسلم/الحدود ٤ (١٦٧٣)، سنن النسائي/القسامة ١٥ (٤٧٧٤، ٤٧٧٥، ٤٧٧٦)، سنن ابن ماجه/الديات ٢٠ (٢٦٥٦)، (تحفة الأشراف: ١١٨٣٧، ٦٦٢٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٢٢/٤، ٢٢٣، ٢٢٤) (صحيح)

په مسئلة الباب کښې مسلک جمهور :

د دې حديث نه معلومه شوه چه په داسې واقعه کښې ضمان او قصاص نشته ځکه چه دلته مقصود مدافعت عن نفسه دې نه اضرار الغير، په حاشيه د بذل کښې دى : وبذلک قالت ثلاثة وقال مالک فيه الدية كذا في المغني ١٠/٣٥٣، وفصل فيه الدردير ٤/٣٥٦ بانه اراد قطع اسنانه ففيه الدية، وان اراد تخليص يده فلا اهـ صحيح بخارى ١٠١٨ په روايت کښې د عاض يا د معضوض هيڅ تعين نشته د هغې الفاظ دا دى : ﴿عن عمران بن حصين رضي الله عنه ان رجلا عض يد رجل فنزع يده من فيه فوقعت ثنيتاه الخ﴾ او په بل روايت کښې دى ﴿خَرَجْتُ فِي غَزْوَةٍ فَعَضَّ رَجُلٌ فَانْتَزَعَ ثَنِيَّتَهُ فَأَبْطَلَهَا النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم﴾ والحديث اخرجه البخاری ومسلم والنسائی، وليس فيه قضية ابی بكر رضی الله تعالى عنه، قاله المنذری.

[٤٥٨٥](١٩) حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، وَعَبْدُ الْمَلِكِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ بِهَذَا، زَادَ: ثُمَّ قَالَ يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْعَاضِّ: إِنْ شِئْتَ أَنْ تُمَكِّنَهُ مِنْ يَدِكَ فَيَعَضَّهَا ثُمَّ تَنْزِعُهَا مِنْ فِيهِ وَأَبْطَلَ دِيَةَ أَسْنَانِهِ.

صفوان بن يعلى دخپل پلار نه دتيرشري روايت په شان روايت کوى مګر ددې اضافي سره فرمائي چه : بيانبى عليه السلام چک لګونکي ته اووئيل که ستاخوښه وي نوداکيدى شي چه ته هم دده په خوله کښې خپل لاس ورکړې اوهغه به ورباندې چک ولګوي بيانه خپل لاس راکاږه، اونبى عليه السلام دهغه دپاره دغاښونو ديت ورکولو حکم ونکړو.

بَابٌ فِيمَنْ تَطَبَّبَ وَلَا يُعْلَمُ مِنْهُ طِبٌّ فَأَعْنَتَ

باب: څوک چه ډاکټر نه وى اوچاته په علاج سره نقصان اورسوى دهغه بيان

[٤٥٨٦](٢٠) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَاصِمٍ الْأَنْطَاكِيُّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ بْنِ سُفْيَانَ، أَنَّ الْوَلِيدَ بْنَ مُسْلِمٍ أَخْبَرَهُمْ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ تَطَبَّبَ وَلَا يُعْلَمُ مِنْهُ طِبٌّ فَهُوَ ضَامِنٌ"، قَالَ نَصْرٌ: قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ أَبُو دَاوُد: هَذَا لَمْ يَرْوِهِ إِلَّا الْوَلِيدُ، لَا نَدْرِي هُوَ صَحِيحٌ أَمْ لَا؟

عمرو بن شعيب دخپل پلار اوهغه دده دنيکه نه روايت کوى چه نبى عليه السلام فرمائيلى دى چاچه دطب پيشه اختيارکړه اودې طبيب نه وي نودنقصان په صورت کښې به دې ذمه وار وي، نصروئيلي دې ماته ابن جريج هم داحديث بيان کړې وو، امام ابوداؤد وائى دا روايت دوليد نه علاوه بل چاندې بيان کړې او مونږ نه پوهيږو چه دا صحيح دې اوکه نه دې.

﴿عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ « مَنْ تَطَبَّبَ وَلاَ يُعْلَمُ مِنْهُ طِبٌّ فَهُوَ ضَامِنٌ »﴾

يعنى کوم سړې چه د چا علاج کوى او په حقيقت کښې هغه طبيب نه وى (نو که د داسې

[19]: تفرد به أبو داود، انظر ما قبله (تحفة الأشراف: ١١٨٤٦) (صحيح الإسناد)

[20]: سنن النسائي/القسامة ٣٤ (٤٨٣٤)، سنن ابن ماجه/الطب ١٦ (٣٤٦٦)، (تحفة الأشراف: ٨٧٤٦) (حسن)

انسان نه چاته ضرر اورسي، نو طبیب به ضامن وی، اودهغې نه روستو روایت کښې دی.

[٤٥٨٧](٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا حَفْصٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنِي بَعْضُ الْوَفْدِ الَّذِينَ قَدِمُوا عَلَى أَبِي، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّمَا طَبِيبٍ تَطَبَّبَ عَلَى قَوْمٍ لَا يُعْرَفُ لَهُ تَطَبُّبٌ قَبْلَ ذَلِكَ فَأَعْنَتَ فَهُوَ ضَامِنٌ"، قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ: أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ بِالنَّعْتِ، إِنَّمَا هُوَ قَطْعُ الْعُرُوقِ وَالْبَطُّ وَالْكَيُّ.

د عمربن عبدالعزیزنه روایت دې فرمائی چه زما والد ته یووفد راغلې ووهغوی ووئیل چه رسول الله ﷺ فرمائیلې دي:هریوکس چه دځان نه چاته طبیب جوړ کړي اوطب دده پیشه نه وي «مستندنه وي» اوبیادده دعلاج په ذریعه چاته نقصان ورسیږی نوهم دې ذمه واردې عمربن عبدالعزیزوئیلی دی چه داحکم صرف دطبابت متعلق نه دې بلکه که چرې په ښکرلګولوکښې که چرې څوک دچاړګ پریکړي یاني په بده طریقه زخمي کړي نوهغه هم ذمه واردې.

شرح الحدیث:

د عمر بن عبدالعزیز ځوی چه د هغه نوم عبدالعزیز دې هغوی وائی چه ماته بیان کړو بعض هغه میلمنو کوم چه زما پلار ته راغلی وو هغوی دا حدیث بیان کړو چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل د دې مضمون هم هغه دې کوم چه پورته تیر شو، د هغې نه روستو دی ﴿ قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ بِالنَّعْتِ إِنَّمَا هُوَ قَطْعُ الْعُرُوقِ وَالْبَطُّ وَالْكَيُّ ﴾ عبدالعزیز دا وائی چه په دې حدیث کښې چه د کوم علاج ذکر دې، د هغې نه مراد صرف دوائی تجویز کول نه دی، که زبانی ئې وئیلې وی یا ئې لیکلو سره ورکړې وی چه فلانئ دوائی واخله او اوئې خوره، بلکه دلته مقصود عملا چه کوم علاج معالجه کولې شی د هغې حکم بیانول دی مثلا څوک علاجا د چا د رګ خوله پرانیزی لکه چه په فصد کښې وی، یا د بدن په یو حصه کښې سورې اوکړی یا علاج بالکئ اوکړی، په اوسپنې وغیره ګرمولو سره داغ ورکول.

په مسئلة الباب کښې د فقهاء کرامو رائې:

د حدیث نه معلومه شوه چه کوم سړې د طب د فن نه نۀ وی خبر او بیا علاج کوی نو په داسې صورت کښې که د هغه په علاج باندې څوک هلاک شی نو هغه به ضامن وی خو قصاص په هغې کښې نشته ځکه چه هغه طبیب په دې خپل عمل کښې منفرد نه دې بلکه د مریض اجازت په دې کښې شامل دې، د هغه په طلب باندې هغه علاج کړې دې، کذا في البذل عن الخطابي، په حاشیه د بذل کښې دی د ابن قدامة ۱۲۰/۷ نه نقل کولو سره چه حجام «ښکر لګونکې» او ختان «سنت کونکې ماشوم لره» او د هغې نه علاوه په نورو علاج کونکو باندې ضمان نشته په دوه شرطونو سره یو دا چه هغه په خپل فن کښې مهارت لری او دویم دا چه د هغه په لاسونو باندې څه جنایت نه وی شوې، یعنی د حد نه تجاوز او څه فحش غلطی ئې نه وی کړې، او دې دوه شرطونو سره ضمان نشته ګڼلې شته، وهذا مذهب الشافعي واصحاب الرائي ولا نعلم فيه خلافا، د دې مسئلې مثال دمفتی په غلطه فتوی باندې

---

(۲۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥٦٣١) (حسن)

دعمل کولود وجې نه د یو څیز هلاکیدل دی، دا مسئله په "درمنضود" کښې په ابواب التیمم، باب فی المجروح یتیمم کښې تیره شوې ده، فارجع الیه لو شئت.

الحدیث اخرجه النسائی مسندا ومنقطعا، واخرجه ابن ماجه، قاله المنذری.

بَابُ الْقِصَاصِ مِنَ السِّنِّ

باب د غاښ د قصاص بیان

[۴۵۹۵] (۲۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَسَرَتِ الرُّبَيِّعُ أُخْتُ أَنَسِ بْنِ النَّضْرِ ثَنِيَّةَ امْرَأَةٍ، فَأَتَوُا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَضَى بِكِتَابِ اللَّهِ الْقِصَاصَ، فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا الْيَوْمَ، قَالَ: يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ، فَرَضُوا بِأَرْشٍ أَخَذُوهُ، فَعَجِبَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالَ: إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبَرَّهُ". قَالَ أَبُو دَاوُدَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، قِيلَ لَهُ: كَيْفَ يُقْتَصُّ مِنَ السِّنِّ؟ قَالَ: تُبْرَدُ.

دانس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دی فرمائی چه دانس بن نضر خور ربیع دیوې ښځې غاښ مات کړو ددې وارثان نبی علیه السلام ته راغلل نبی علیه السلام دالله دکتاب په شان د قصاص حکم اوکړو انس بن نضر اووئیل په هغه ذات مې دې قسم وي چاچه ته دحق ښکاره کولو دپاره پیغمبر رالیږلې یې ددې ښځې غاښ به نن نه ماتیږي نبی علیه السلام اوفرمائیل اې انس دالله په کتاب کښې د قصاص حکم دې بیاچه د کومې ښځې غاښ مات شوې وو دهغې وارثان دیت اخستلو ته تیارشول نونبی علیه السلام تعجب اوکړو اووئې فرمائیل دالله بعضې بندګان داسې هم شته که چرې هغوی په الله باندې دتوکل په ذریعه په څه خبره باندې قسم وکړي نوالله تعالی دهغوی قسم رښتیا کوي، ابوداؤد فرمائی داحمد بن حنبل نه مې آوریدلی دی کله چه هغه ته اووئیلې شول چه دغاښ قصاص به څنګه اخستلې شي نوهغه اووئیل: په رنبې باندې دې اوسولولې شي.

قوله: ﴿ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَسَرَتِ الرُّبَيِّعُ أُخْتُ أَنَسِ بْنِ النَّضْرِ ثَنِيَّةَ امْرَأَةٍ فَأَتَوُا النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– فَقَضَى بِكِتَابِ اللَّهِ الْقِصَاصَ الخ ﴾

د دې حدیث حواله د دې نه مخکښې په باب ولی العمد یاخذ الدیة کښې تیره شوې ده، مضمون حدیث دا دی: سیدنا انس رضی الله عنه فرمائی چه دانس بن النضر خور ربیع د یوې ښځې مخامخ غاښونه مات کړل، دا انس بن النضر تره دې د انس بن مالک رضی الله عنه څکه چه د انس رضی الله عنه نسب دا دې انس بن مالک بن النضر، لهذا ربیع کومه چه دانس بن النضر خور ده د انس رضی الله عنه ترور شوه، خو بهرحال د کومې زنانه غاښ چه هغې مات کړې وو د هغې اولیاء د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلل نو رسول الله ﷺ د کتاب الله موافق د قصاص فیصله اوفرمائیله یعنی ﴿ السن بالسن ﴾، مطلب دا شو چه د ربیع به هم غاښ ماتولې شی، په دې باندې د ربیع رور انس بن النضر اووې قسم په هغه ذات چا چه تاسو برحق نبی مبعوث کړی یئ زما د خور غاښ به نن نه ماتیږی. مطلب دا وو چه انشاء الله هغې ته به حاجت نه راځی،

[۲۲]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۷۷۷)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الصلح ۸ (۲۷۰۳)، تفسير سورة البقرة ۲۳ (۴۴۹۹)، المائدة ۶ (۴۶۱۱)، الديات ۱۹ (۶۸۹۴)، صحيح مسلم/القسامة ۵ (۱۶۷۵)، سنن النسائي/القسامة ۱۲ (۴۷۵۹)، سنن ابن ماجه/الديات ۱۶ (۲۶۴۹)، مسند احمد (۳/۱۲۸، ۱۶۷، ۲۸۴) (صحيح)

رسول الله ﷺ اوفرمائيل اې انس د قران فيصله خو قصاص ده (۲۳) هغوی په دې باندې خاموش شو خو بيا په آخر کښې د هغه زنانه اولياء په ارش اخستلو باندې راضي شو، ګويا قصاص ئې معاف کړو او کومه خبره چه انس بن النضر ؓ اعتمادا على الله تعالى کړې وه هغه الله پاک پوره کړه، راوی وائی چه رسول الله ﷺ په تعجب کښې شو (ځکه چه په شروع کښې د هغه زنانه اولياء په قصاص باندې ډير مصر وو) او وې فرمائيل ﴿إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لأَبَرَّهُ﴾ چه واقعی د الله پاک بعض بندګان داسې وی چه که هغوی په الله پاک باندې قسم اوخوری نو الله پاک هغوی په قسم کښې نه حانث کوی بلکه نيکان ئې پريږدی. او د دې حديث مثال د سعد بن عباده کلام ﴿قال سعد بلى والذى اكرمک بالحق﴾ د دې نه مخکښې په باب فيمن وجد مع اهله رجلا يقتله کښې تير شوې دې.

﴿قَالَ أَبُو دَاوُدَ سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ قِيلَ لَهُ كَيْفَ يُقْتَصُّ مِنَ السِّنِّ قَالَ تُبْرَدُ﴾

مصنف رحمه الله فرمائی چه ما د خپل أستاد محترم امام احمد بن حنبل رحمه الله نه اوريدلې دی چه کله د هغوی نه تپوس اوکړې شو چه د قصاص من السن صورت څه دې؟ نو هغوی اوفرمائيل چه هغه دې په مبرد يعنی سوان (ريتی) سره راښکلې شی، او سوان سره د راښکلو طريقه به هغه وخت اختيارولې شی چه کله جنايت ماتول د غاښ وی يعنی يو سړې د بل د غاښونو څه حصه ماته کړی نو اوس په دې کښې د قصاص صورت دا دې چه د سوان په ذريعه د هغه هم دومره غاښ مات کړې شی، خو که غاښ ئې ويستلې شوې وی يعنی پوره غاښ ئې ترې نه ويستلې وی نو بيا به هلته د دې ضرورت نه وی كما هو الظاهر ...كذا فى البذل عما نقله مولانا محمد يحيى من تقرير شيخه رحمة الله عليهما.

والحديث اخرجه البخاری والنسائی وابن ماجه.

بَابٌ فِي الدَّابَّةِ تَنْفَحُ بِرِجْلِهَا

باب دچا څاروې چه څوک په لته اووهی نو د څاروی مالک د علاج ذمه وار نه دې

[۴۵۹۲](۲۴) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ حُسَيْنٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الرِّجْلُ جُبَارٌ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: الدَّابَّةُ تَضْرِبُ بِرِجْلِهَا وَهُوَ رَاكِبٌ.

دابوهريره ؓ نه روايت دې فرمائی چه رسول کريم ﷺ فرمائيلی دی دڅاروې خپه ايښودل جبار، دې يعنی عبس ده، (دڅاروې دخپې ايښودلو يادلتې وهلو په وجه باندې په مالک ديت نه لازميږي).

۲۳) ځان پوهه کړه چه د ضمان فی السن په مسئله کښې فقهاء کرامو د صغير او کبير فرق کړې دې هغه دا چه د ماشوم غاښ که دوباره راوخيژی لکه چه ښکاره ده دوباره راوتل د يو کال نه پس نو هلته به ارش نه واجب کيږی په خلاف د کبير چه په هغې کښې اول خو تاجيل سنه او عدم تاجيل کښې اختلاف دې بله دا چه که روستو راوتلې دې نو هغه وخت به د امام صاحب په نزد ضمان ساقط او د صاحبين په نزد به ارش واجب وی شامي ۲۷۵/۵)

۲۴): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۳۱۲۰) (ضعيف)

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « الرِّجْلُ جُبَارٌ » ﴾
آو د دې نه روستو حديث د دې نه زياتے مفصل دې چه په هغې کښې دی ﴿الْعَجْمَاءُ جَرْحُهَا جُبَارٌ وَالْمَعْدِنُ جُبَارٌ وَالْبِئْرُ جُبَارٌ وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ ﴾ [۲۵]
د اول حديث او د دويم حديث جزء اول دا دواړه هم معنى دى د دواړو تعلق د څاروو د نقصان رسؤلو سره دې يعنى چه د چا څاروې چا ته لته ورکړى يا د چا څاروې کوم چه پرانستلې ګرځى هغه د چا د پټى نقصان اوکړى مثلا دهغې باره کښې نبى کريم ﷺ فرمائى چه ددې جنايت هيڅ ضمان نشته ځکه چه دا د ځناور دطرفه دې او دا غيرمکلف دې دهغې په باره کښې مصنف رحمه الله دلته دا فرمائى : ﴿ العجماء المنفلتة التى لا يكون معها احد، وتكون بالنهار ﴾ په دې مسئله باندې کلام مونږ سره په کتاب الاجارة کښې بالکل اخره کښې په باب المواشى تفسد زرع قوم ....کښې تير شوې دى، فلا حاجة الى الاعادة د دې نه روستو په حديث کښې دی ﴿ الْمَعْدِنُ جُبَارٌ وَالْبِئْرُ جُبَارٌ ﴾ د دې مطلب هم ښکاره دې چه که يو سړې د يو مزدرو نه په کان کښې کار اخلى د هغې د کنستلو وغيره او په هغې کښې دننه کار کولو والا او يا بل څوک ورغورځيدلو يا ګيريدو سره مړ شي نو داهم هدر دې ، او دې نه روستو په حديث کښې ﴿ وفى الركاز الخمس ﴾ په دې مسئله باندې د مصنف مستقل ترجمه باب ما جاء فى الركاز وما فيه د احياء الموات نه پس د کتاب الجنائز نه مخکښې تير شوې دى، او بله دا چه مخکښې هم باب اقطاع الارضين کښې دمعادن قبيله والا حديث شرح کښې په تفصيل سره تير شوې دې.

[۴۵۹۳]([۲۶]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، سَمِعَا أَبَا هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْعَجْمَاءُ جُرْحُهَا جُبَارٌ، وَالْمَعْدِنُ جُبَارٌ، وَالْبِئْرُ جُبَارٌ، وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: الْعَجْمَاءُ الْمُنْفَلِتَةُ الَّتِي لَا يَكُونُ مَعَهَا أَحَدٌ، وَتَكُونُ بِالنَّهَارِ لَا تَكُونُ بِاللَّيْلِ.

دابوهريره رضى الله عنه نه روايت دې فرمائى چه رسول کريمه فرمائيلى دى که چرې دچا څاروې څوک زخمى کړې نوددې تاوان باطل دې اوکان اوکرهې هم باطل دې اوپه رکاز کښې پنځمه حصه اداکول ضرورى دى،امام ابوداؤدفرمائى ددې نه هغه څاروې مراد دې کوم چه آزاد پريخودې شوې وې يعنى تړلى نه وې اوددې سره دده دپاره دنګهبانى کولو دپاره څوک نه وې او وخت هم دورځې وې اوشپه نه وې الحديث الاول اخرجه النسائى،والثانى اخرجه البخارى ومسلم والترمذى والنسائى وابن ماجه،قاله المنذرى.

[۲۵]) په حاشيه د بذل کښې دى چه د شامى په حاشيه کښې ليکلې شوې دى چه امام ابويوسف رحمه الله په کتاب الخراج کښې دا ليکلې دى : حدثنى عبدالله بن سعيد بن ابى سعيد المقبرى عن جده قال كان اهل الجاهلية اذا عطب الرجل فى القليب جعلوا القليب عقله، واذا قتلته دابة جعلوها عقله واذا قتله معدن جعلوه عقله، فسئل رسول الله ﷺ فقال العجماء جبار الحديث، يعنى د جاهليت په زمانه کښې دا دستور وو چه که يو سړې به يو کوهى کښې پريوتلو سره هلاک شو نو هم هغه کوهې به د هغه ديت کولې شو او هم دغه شان که څاروى به قتل کړو نو هم هغه دابة به د هغه ديت وو او هم دغه شان به معدن د هغه ديت وو، د رسول الله ﷺ نه چه کله د دې په باره کښې تپوس اوکړې شو نو هغوى دا حديث ارشاد اوفرمائيلو)
[۲۶]): انظر حديث رقم : (۳۰۸۵)، (تحفة الأشراف: ۱۳۱۲۸، ۱۵۱۴۷) (صحيح)

بَابٌ فِي النَّارِ تَعَدَّى

باب: چه اور د بل چا کور ته اورسی دهغې بيان

[٤٥٩٤]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُتَوَكِّلِ الْعَسْقَلَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. ح وحَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ التِّنِّيسِيُّ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ الصَّنْعَانِيُّ، كِلَاهُمَا عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "النَّارُ جُبَارٌ".

دابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې فرمائي چه رسول کريم فرمائيلی دی اورباطل دې۔ (يعنی چه څوک اوربلوي اوهوائي دچا کورته يوسي اويائي دچاسامان ته يوسي اوهغه اوسوزوي نو بلونکي دتاوان ذمه وارندې۔

يعنی چه کوم اور متعدی شی او خور شی، دا لفظ په اصل کښې ﴿ تتعدی ﴾ وو احدی التائين حذف کولې شی د اختصار دپاره.

قوله: ﴿ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم « النَّارُ جُبَارٌ » ﴾

همام بن منبه رحمه الله د ابوهريره رضی الله عنه شاګرد دې د هغوی نه په کثرت سره روايتونه کوی، او د هغوی يو صحيفه هم ده هم په دې نوم سره يعنی صحيفه همام بن منبه چه د هغې تعارف مونږ سره په کتاب الخراج باب في ايقاف ارض السواد کښې تير شوې دې.

د دې حديث ترجمه خو هم دا ده چه اور معاف دې خو مطلب څه دې د دې؟ چه څوک د چا په کور کښې اور اولګوی دا خو نه شی معاف کيدلې، په دې وجه د ډيرو محدثينو رائې خو په دې کښې دا ده چه په دې کښې د يو راوی نه غلطې شوې دې او صحيح ﴿ البئر جبار ﴾ دې کوم چه مشهور حديث دې، خو که حديث صحيح اومنلې شی نو د دې توجيه او صحيح مطلب به دا وی چه يو سړې په خپله زمکه کښې مثلا پټی کښ په يو ښکاره ځائې باندې د خپل ضرورت دپاره اور بل کړی يا بغير د ضرورت نه، او بيا هوا شروع شی چه د هغې په وجه د هغې شعلې اوچتيدلو سره د بل د مال نقصان اوکړی نو د هغې په باره کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي چه د دې نقصان هغه اور بلونکې ذمه دار نه دې، خو په دې کښې دا شرط دې چه د دې اور بلونکی د طرف نه تعدی او بې احتياطی او نه موندلې شی، هغه دا چه هغه په داسې وخت کښې دا کار کړې وی چه کله هوا ساکن وی، د اور د خوريدو څه خطره نه وی، او که تعدی اوموندلې شی نو بيا به ضمان وی. کذافي البذل،

والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

بَابٌ فِي جِنَايَةِ الْعَبْدِ يَكُونُ لِلْفُقَرَاءِ

باب: د يو فقير ماشوم د بل ماشوم جنايت اوکړی نو ددې حکم

[٤٥٩٠]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ: "أَنَّ غُلَامًا لِأُنَاسٍ فُقَرَاءَ قَطَعَ أُذُنَ غُلَامٍ لِأُنَاسٍ أَغْنِيَاءَ، فَأَتَى أَهْلُهُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالُوا: يَا

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤٧٩٦، ١٤٦٩٩)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الديات ٢٧ (٢٦٧٦) (صحيح)

[2]: سنن النسائي/القسامة ١٥، ١٦ (٤٧٥٥)، سنن الدارمي/الديات ٣ (٢٣٩٩)، (تحفة الأشراف: ١٠٨٦٣) (صحيح)

رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا أُنَاسٌ فُقَرَاءُ، فَلَمْ يَجْعَلْ عَلَيْهِ شَيْئًا".

دعمران بن حصينه نه روايت دې فرمائي چه په فقيرانو كښې دچا بچي ديو مالدار كس دبچي غوږ پريكړو اوددې غريب كس ټول خپلوان دنبي ﷺ په خدمت كښې حاضر شول او عرض ئې وكړو چه اې دالله رسوله مونږ خو نيسمن اوفقيران يو نبي ﷺ چه دا واوريدل نو په دوى باندې ئې هيڅ جرمانه مقرر نكړه.

قوله: ﴿ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ غُلَامًا لِأُنَاسٍ فُقَرَاءَ قَطَعَ أُذُنَ غُلَامٍ لِأُنَاسٍ أَغْنِيَاءَ فَأَتَى أَهْلُهُ النَّبِيَّ – صلى الله عليه وسلم– فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَاسٌ فُقَرَاءُ. فَلَمْ يَجْعَلْ عَلَيْهِ شَيْئًا ﴾

د مسئلة مترجم بها او حديث هر دواړو تشريح :

په ترجمة الباب كښې چه كومه مسئله ذكر شوې ده هغه خو دا ده چه كه د چا غلام په چا باندې جنايت اوكړى چه د هغې په وجه باندې ضمان واجب كيږى خو د دې غلام مولى نادار او فقير دې نو په دې صورت كښې به څه وى؟ د دې جواب خو دا دې چه د عبد د جنايت په صورت كښې د هغه د مولى د غنى يا فقير كيدو سره هيڅ فرق نه راځي هغه كه هرڅه وى، ځكه چه د جنايت عبد ضمان په رقبة العبد او د هغه په ذات باندې وى، غلام به خرڅولې شى او بيا به د هغه د قيمت په ذريعه ضمان ادا كولې شى.خو په حديث كښې چه كومه مسئله ذكر ده هغه دا ده چه يو غلام يعنى نابالغ حر چه د هغه د كور خلق فقيران يا نادار وو، هغه د يو داسې هلك [١] غوږ پرې كړو كوم چه د مالدارو نه وو نو د هغه غلام جانى د كور خلق د رسول الله ﷺ په خدمت كښې راغلل او عرض ئې اوكړو يا رسول الله ﷺ مونږ غريباتان يو، مطلب دا چه د ضمان د ادا كولو استطاعت نه لرو نو رسول الله ﷺ په هغوى باندې هيڅ قسم ضمان واجب نه كړو، د امام خطابى رحمه الله رائې هم دا ده هغوى فرمائى : لو كان عبداً لم يكن لاعتذار أهله بالفقر معنى لأن العاقلة لا تحمل عبداً كما لا تحمل عمداً ولا اعترافاً وذلك في قول أكثر أهل العلم فأما الغلام المملوك إذا جنى على عبد أو حرٍّ فجنايته في رقبته في قول عامة الفقهاء واختلفوا في كيفية أخذ أرش الجناية من رقبته الخ ﴾ او هم دا رائې په دې كښې په بذل المجهود كښې د حضرت گنگوهى د تقرير نه نقل كړې ده او بيا حضرت دا معنى ليكلو سره په مصنف رحمه الله باندې اشكال كړې دې ځكه چه مصنف رحمه الله په دې باندې د عبد ترجمه قائم كړې ده، حضرت فرمائى چه مصنف كه غلام كوم چه په حديث كښې دې دعبد په معنى اخستلې دې پس ښكاره ده چه دا صحيح نه ده او كه داسې نه وى بلكه غلام ئې په نابالغ حر باندې محمول كړې وى او بيا ئې عبد په نابالغ حر باندې قياس كولو سره د هغه حكم په دې كښې جارى كړې وى په دې لحاظ سره چه دواړه يعنى عبد او نابالغ حر دا دواړه محجور عن التصرفات وى نو دا قياس هم صحيح نه دې ځكه چه عبد بهر حال مكلف دې او غلام حر د نابالغ كيدو د وجې نه غير مكلف دې فلا يصح قياسه عليه اهـ .او حضرت شيخ په حاشيه د بذل كښې په دې حديث سره اشاره اوكړه يو اختلافى مسئلې طرف ته هغه دا

[١] د دې نه مراد هم نابالغ حر دې

چه جناية جرح (جناية فيما دون النفس) كښې كه جارح او مجروح دواړه عبيد وى نو په هغې كښې قصاص شته يا نه؟ مسئله اختلافى ده، حضرت شيخ فرمائى چه ابن رشد په دې كښې دعلماء كرامو درې اقوال ليكلې دى يو دا چه د هغوى ترمينځه قصاص مطلقا شته فى النفس وفيما دون النفس دواړه،وهو قول الشافعي ومالك، قول ثانى داچه په دې كښې مطلقا قصاص نشته وانهم كالبهائم وهو قول الحسن وابن شبرمة وجماعة، دريم قول دا چه دعبيد ترمينځه قصاص فى النفس خوشته خو قصاص فيما دون النفس نشته، وبه قال ابوحنيفة والثورى او بيا د احنافو په دليل كښې هغوى هم دادعمران بن حصين رضي الله عنه حديث ذكر كړې دې خو هغوى چه كوم حديث نقل كړې دې په لفظ د غلام سره نه بلكه په لفظ د عبد سره دې، د دې مطلب دا شو چه د غلام نه مراد په دې حديث كښې عبد دې، او نه صرف دا بلكه دا هم چه دا حديث د احنافو دليل دې د سقوط قصاص بين العبيد فى الجروح په مسئله كښې، او د دې رائې تائيد چه په حديث كښې د غلام نه مراد مملوك دې د امام د نسائى طرز نه هم كيږى ځكه چه هغوى په حديث باندې ترجمه قائم كړې ده، ﴿ سقوط القود بين المماليك فيما دون النفس ﴾ خو اوس به په دې باندې دا اشكال وه چه دا مسئله بين العبدين پيښه شوې وى نو په دې صورت كښې خو صحيح ده چه قصاص نشته د احنافو په نزد خو ارش به واجب وى او د دې تعلق د غلام د ذات سره دې نه د مولى سره نو بيا رسول الله ﷺ د ارش فيصله ولې او نه فرمائيله؟ يا خو دې د دې توجيه داسې اوكړې شى چه مراد دا دې چه فى الفورئې په هغه باندې هيڅ هم واجب نه كړل، مطلقا د ضمان نفى مراد نه ده، او يا دې دا په خصوصيت باندې محمول كړې شى، واقعة حال لا عموم لها، يا دې بيا د دې نسخ تسليم كړې شى، ذكر مثله فى حاشية النسائى وهذا بتوفيق الله تعالى غاية تنقيح فى هذا المقام فلله الحمد. والحديث اخرجه النسائى،قاله المنذرى.

بَابٌ فِيمَنْ قُتِلَ فِي عِمِّيَّا بَيْنَ قَوْمٍ

باب: څوک چه په تياره او ګڼره كښې قتل كړې شى

[۴۵۹۱](1) قَالَ أَبُو دَاوُد: حُدِّثْتُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قُتِلَ فِي عِمِّيَّا أَوْ رِمِّيَّا يَكُونُ بَيْنَهُمْ بِحَجَرٍ أَوْ بِسَوْطٍ فَعَقْلُهُ عَقْلُ خَطَإٍ، وَمَنْ قَتَلَ عَمْدًا فَقَوَدُ يَدَيْهِ فَمَنْ حَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ".

دعبدالله بن عباس رضي الله عنهما نه روايت دې فرمائى چه نبى عليه السلام فرمائيلې دى: څوک چه په تياره ياګڼره كښې قتل كړې شي يادكانړوپه ويشتلوكښې ياددرې په وهلو كوې چه دنورو خلقويه مينځ كښې وې اوڅوک پكښې مړ كړې شي نوددې مقتول ديت به دقتل خطاء ديت وې او څوک چه په قصد سره قتل كړې شونوداقتل قصاص موجب دې او څوک چه دقاتل اودمقتول په مينځ كښې ننوځې دقاتل دبچ كولو دپاره نويده باندې دالله تعالى اودفرشتو

(1): انظر حديث رقم: (۴۵۳۹)، (تحفة الأشراف: ۱۸۸۲۸، ۵۷۳۹) (صحيح)

اودتما موخلقو دطرف نه لعنت دي.

قوله: ﴿ حُدِّثْتُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ سُلَيْمَانَ ....مَنْ قُتِلَ فِي عِمِّيَّاء أَوْ رِمِّيَّاء ﴾

دا حديث د دې نه مخکښې په باب فى عفو النساء عن الدم کښې تير شوې دې، هلته د مصنف رحمه الله استاد په دې کښې محمد بن ابى غالب وو او باقى سند هم هغه دې کوم چه دلته ذکر شوې دې، او دلته مصنف رحمه الله په ځائې د استاد د نوم ذکر کولو ﴿حدثت﴾ په صيغه د مجهول سره اووې پس کيدې شى چه دلته د حدثت فاعل هم هغه وى، او دا هم ممکنه ده چه بل څوک وى. فالله تعالى اعلم.

(آخر کتاب الديات)

....

كِتَابُ السُّنَّةِ

باب: د سنت متعلق بيان

او په بعض نسخو کښې د دې باب نه مخکښې دا عبارت دې ﴿ بسم الله الرحمن الرحيم ﴾ اول کتاب السنة او زمونږ په نسخه کښې اګر چه لفظ کتاب نشته خو د بنده په ذهن کښې د مخکښې نه هم دا دى چه باب شرح السنة مستقل کتاب دې صرف يو باب نه دې او د دې لاندې چه مصنف رحمه الله کوم احاديث راوړى دى هغه ګويا د دې کتاب اساس اوبنياد دې او د دې نه پس چه څومره ابواب راځى تر د کتاب الادب پورې هغه ټول د دې شرح السنة د لاندې دى.[1]

بيان غرض المصنف من هذا الباب اى الكتاب:

تر اوسه پورې مصنف رحمه الله سيل کولو په اصل موضوع د کتاب کښې يعنى احاديث احکام او ابواب فقيهيه کښې، او اوس د دې ځائې نه مصنف رحمه الله دويم قسم مضامين بيانوى، يعنى د خالص احکام فرعيه بيان خو ختم شو اوس بعض څيزونه د عقائدو او ايمانياتو او د آدابو د قبيل نه بيانوى، پس د سنت او بدعت فرق، د سنت ترغيب او د بدعت نه ترهيب او دغه شان مسئله د تقدير او هم دغه شان صفات د بارى تعالى او بيا په کتاب الادب باندې کتاب ختموى، شرح السنة يعنى د سنت بيان، سنت دلته د فرض او مستحب مقابل نه دې بلکه د بدعت په مقابله کښې دې، ګويا د اهل سنت والجماعت د عقائدو اثبات او د فرق باطله ترديد بيانول غواړى، د صفات بارى تعالى مسئله مصنف رحمه الله چيړلې ده په قدريه او معتزله وغيره باندې د رد کولو دپاره، او هم دغه شان ئې مناقب صحابه رضى الله عنهم بيان کړى دى په روافض او خوارجو باندې د رد کولو دپاره، او مسئله د زيادت ايمان او نقص ايمان هم د پاره د رد په مرجئه باندې.

---

[1] د شرح السنة په نوم باندې په فقه الحديث کښې د علامه بغوى شافعى رحمه الله مشهور تصنيف هم شته د مشکوة اصل يعنى د المصابيح مولف هم دا علامه بغوى دې.

بَابُ شَرْحِ السُّنَّةِ
بابـ د سنت د تشريح بيان

د مشروعات اقسام خمسه :

د سنيت په باره کښې علامه شامي رحمه الله (ص ۷۰ ج ۱) کښې فرمائي چه : پس ځان پوهول پکار دی چه د مشروعات څلور قسمونه دی: فرض، واجب، سنت، نفل او دليل د حصر د هغې دا دې چه د کوم څيز کول اولې دی د هغې د ترک نه، د دې دوه صورتونه دی دا چه يا به د هغې ترک ممنوع وی يا غير ممنوع که اول صورت وی نو بيا د هغې دوه قسمونه دی يا به د هغې ثبوت په دليل قطعي سره وی يا په دليل ظني سره اول صورت ته به فرض وئيلې شی او دويم صورت ته به واجب، او د غير ممنوع الترک کيدو په صورت کښې دوه قسمونه دی يا خو به هغه کار داسې وی چه رسول الله ﷺ يا خلفاء راشدين به د هغوی نه پس په هغې باندې مواظبت فرمائيلی وی يا نه، د مواظبت په صورت کښې به ورته سنت وائی او بغير د هغې نه به ورته مندوب او نفل، او بيا فرمائي چه د سنت دوه قسمونه دی يو سنن الهدی او بل سنن الزوائد، اول لکه د جماعت مونځ او آذان او اقامت، د دې ترک مکروه او سبب د بدئ دې ثاني يعنی سنن الزوائد د دې مثال د رسول الله ﷺ سيرت په لباس کښې په قيام قعود وغيره کښې، او د نفل او مندوب حکم دا دې : يثاب فاعله ولا يسئ تارکه يعنی که او ئې کړی نو ثواب دې او که پرې ئې ږدی نو په هغې کښې هيڅ بدی نشته، د سنت تعريف په "درمنضود" کښې په مقدمة العلم کښې تير شوې دې،او د الدرر المنضود په کتاب الصلوة، ابواب الجماعة کښې د سنت د دوه قسمونو سنن الهدی او سنن الزوايد ذکر شوی دې، د سنت مقابل بدعت دې.

تعريف البدعة :

او د بدعت تعريف علامه شامي دا ليکلې دې : مَا أُحْدِثَ عَلَى خِلَافِ الْحَقِّ الْمُتَلَقَّى عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عِلْمٍ أَوْ عَمَلٍ أَوْ حَالٍ بِنَوْعِ شُبْهَةٍ وَاسْتِحْسَانٍ،وَجُعِلَ دَيْنًا قَوِيمًا وَصِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ...... يعنی بدعت هغه څيز دې کوم چه ايجاد کړې شی د هغه حق خبرې خلاف کومه چه د رسول الله ﷺ نه ثابت وی که هغه علم وی يا عمل وی يا بل څه حال، د څه دليل په وجه نه بلکه د شبهې په وجه او هغې ته دين او صراط مستقيم اوئيلې شی. د دې نه معلومه شوه چه کوم څيز بدعت وی هغه په دليل نه بلکه په شبهة الدليل باندې بناء وی، او دا هم نه چه په عناد او مکابره باندې بناء وی، ځکه چه کوم امر دمبتدع په عناد بناء وی هغه کفر هم کيدې شی لکه د ضروريات دين انکار (من الشامي) په فتاوی رحيميه ۱۰/۳۳۷ کښې ئې د بدعت تعريف د ډيرو مستند کتابونو نه نقل کړې دې هغه دې اوکتلې شی، او هم په هغې کښې ئې د تفسير عثماني نه نقل کړی دی چه بدعت وائی د يو داسې کار کولو ته چه د هغې اصل په کتاب او سنت او قرون مشهود لها بالخير کښې نه وو او هغه د دين او ثواب کار ګنړلو سره اوکړې شی، او په فتح الباری کښې په يو ځائې کښې داسې دی چه بدعت په

لغت کښې هغه څيز ته وائی کوم چه بغير د يو مثال سابق او نمونې نه ايجاد کړې شوې وی، او په شريعت کښې د بدعت اطلاق د سنت په مقابله کښې وی لهذا هغه به مذموم وی، او په مجمع البحار ۱۲۰/۱ کښې دی: سيدنا عمر رضی الله عنه د قيام رمضان يعنی تراويح په باره کښې فرمائيلې وو : نعمت البدعة هغوی ليکی چه د بدعت دوه قسمونه دی.يو بدعت هدی او بل بدعت ضلالت .....بدعت هدی هغه کار دې چه د هغې طرف ته شارع عليه السلام دعوت او ترغيب ورکړې وی او هغه د هغې د عموم د لاندې راشی، لهذا هغه بدعت مذموم نه شی کيدې، ځکه چه په داسې بدعت باندې د اجر وعده ده، ﴿ من سن سنة حسنة الحديث ﴾ او بدعت سيئه هغه دې کوم چه د رسول الله صلی الله عليه وسلم د امر خلاف وی، او د سيد شريف جرجانی صاحب په رساله تعريف الاشياء کښې دی ﴿ البدعة هلی الفعلة المخالفة للسنة سميت بدعة لان قائلها ابتدعها من غير مثال ﴾ يعنی بدعت هغه فعل دې کوم چه د سنت خلاف وی، او بدعت ته بدعت په دې وجه وائی چه هغه د هغې قائل د خپل طرف نه ايجاد کړې دې بغير د دې نه چه په شريعت کښې د هغې مثال وی.اهـ اشاره ده دې خبرې ته چه په اصطلاحی معنی کښې لغوی معنی ملحوظ ده، او شيخ عبد الحق محدث دهلوی په مقدمه د مشکوة کښې ليکلې دی ﴿ واما البدعة فالمراد به اعتقاد امر محدث علی خلاف ما عرف فی الدين وما جاء عن رسول الله صلی الله عليه وسلم واصحابه بنوع شبهة وتاويل لا بطريق جحود وانکار فان ذلک کفر.اهـ ﴾

د بدعت اقسام خمسه :

او علامه شامی رحمه الله (ص ۷۷ ج ۱) کښ د بدعت پنځه قسمونه ليکلې دی، اول حرام (لکه هغه بدعات کوم چه فرق باطله خوارج او روافض وغيره اختيار کړې دی) دويم واجبه لکه د فرق باطله دپاره دلائل قائمول او د نحو او صرف زده کول چه په هغې سره قرآن او حديث په فهم کښې راشی، او مندوبه لکه مدارس قائمول او رباطين جوړول او هر هغه نيک کار کوم چه په صدر اول کښې نه وو، او مکروهه لکه مساجد ډير زيات ډولی کول، او بدعت مباحه لکه ښه ښه او خوندور د خوراک څکاک څيزونه او ډولی جامې اغوستل اهـ يعنی د دې څيزونو اهتمام کول ګينې نفس ثبوت خو د دې څيزونو د حديث شريف نه هم شته يعنی کله کله رسول الله صلی الله عليه وسلم ډير غوره جامه هم اغوستلې ده.

[۴۵۹۶](1) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "افْتَرَقَتْ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً".

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه نه روايت دې،چې رسول الله صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل "چې يهوديان په يو اويا يا په دوه اويا فرقو کښې تقسيم شو او عيسايان هم په يو اويا يا په دوه اويا فرقو کښې تقسيم شو او زما امت به په درې اويا فرقو کښې تقسيميږی۔

دا حديث د ابوهريره رضی الله عنه دې، او د دې نه پس هم دا حديث د معاويه رضی الله عنه په روايت باندې

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۵۰۲۳)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الإيمان ۱۸ (۲۶۴۰)، سنن ابن ماجه/الفتن ۱۷ (۳۹۹۱)، مسند احمد (۳۳۲/۲) (حسن صحيح)

راځي په هغې کښې بغير د شک نه ﴿ ثنتين وسبعين ﴾ دي او د حديث په آخر کښې دا زيادت دي ﴿ ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَهِيَ الْجَمَاعَةُ ﴾ او دا حديث په مشکوة کښې په حواله د ترمذی د عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنهما نه داسې روايت دي ﴿ليأتين على أمتي كما أتى على بني إسرائيل حذو النعل بالنعل حتى إن كان منهم من أتى أمه علانية لكان في أمتي من يصنع او د دي په آخره کښې دی : إلا ملة واحدة قالوا ومن هي يا رسول الله قال ما أنا عليه وأصحابي ﴾ د دي نه معلومه شوه چه د ابوداؤدپه روايت کښې د لفظ جماعت نه مراد دصحابه کرام رضی الله عنهم جماعت دي.اوپه ظاهر کښې داهل السنة والجماعت لقب هم ددي نه اخستلې شوې دي ما انا عليه واصحابی، او د باب په حديث ثانی کښې دا زيادت هم دي ﴿ وَإِنَّهُ سَيَخْرُجُ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الأَهْوَاءُ كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ لاَ يَبْقَى مِنْهُ عِرْقٌ وَلاَ مَفْصِلٌ إِلاَّ دَخَلَهُ ﴾

شرح الحديث:

اوس د حديث ترجمه او شرح مونږ د مظاهر حق نه ليکو : رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه زما په امت به يو زمانه راشی، لکه چه په بنی اسرائيلو باندې يو زمانه راغلې وه، په برابر والی کښې هغوی سره په شان د يو کيږئ د بلې کيږئ سره، تر دې چه که د هغوی نه يو کس خپلې مور ته د بدفعلئ دپاره راغلې وو نو زما د امت نه به هم دغه شان يو تن وی او يقينا بنی اسرائيلو اختلاف اوکړو دوه اويا ډلو کيدو سره او اختلاف به اوکړی زما اومت تر درې اويا ډلو پورې، ټول به هغوی کښې جهنم ته داخليږی سوا د يوې ډلې نه، صحابه کرام رضی الله عنهم عرض اوکړو يا رسول الله ﷺ هغه ډله به کومه وی؟ وې فرمائيل چه په څه باندې زه يم او زما صحابه کرام،دا ترمذی روايت کړې دې او د احمد او ابوداؤد په روايت کښې دی د معاويه رضی الله عنه نه چه دوه اويا ډلې په دوزخ کښې او يوه ډله په جنت کښې، او هغه ډله ده جماعت او يقينا زما په امت کښې به ډير قومونه راوځی، چه په هغوی کښې به خواهشات خوارهٔ شی، يعنی بدعات په عقائدو او اعمالو کښې، لکه چه خوارهٔ شی د سپی د چيچلو زهر په هغه چيچلی شوی کښې چه نه بچ کيږی د هغې نه د هغه يو رګ او نه يو جوړ مګر داخليږی هغې ته.

فائده : برابر کيدل په شان د کيږئ د بلې کيږئ سره، يعنی څنګه چه کيږئ بلې کيږئ سره برابر وی، هم دغه شان به د دې امت خلق هم برابر شی، هم دغه شان به د دې امت خلق برابر شی د بنی اسرائيلو سره، او مراد د مور نه د پلار ښځه ده، يعنی ميرنئ مور سره، د سکه سره دچا مور دا حرکت نه کيږی چه مانع طبعی او مانع شرعی دواړه جمع دی، او مراد د امتی نه اهل قبله دی يعنی کوم چه مسلمانان شميرلې شی، پس په دې صورت کښې به معنی د ﴿ کلهم فی النار ﴾ دا وی چه په سبب د ګناه او بداعتقاد به دوزخ ته داخليږی، بيا د چا عقيده چه حد د کفر ته نه وی رسيدلې هغه به د الله پاک په رحمت سره راوځی او د جماعت نه مراد اهل علم او اهل فقه دی، او جماعت دې ته ځکه اوئيلې شو چه راجمع دی په حق باندې.

د درې اويا فرقو مصداق :

او د درې اويا فرقو تفريق داسې دې چه لوئې لوئې فرقې د اهل اسلام اته دی، ١: معتزله، ٢: شيعه، ٣: خوارج، ۴: مرجئه، ۵: نجاريه، ٦: جبريه، ٧: مشبهه، ٨: ناجيه، بيا د معتزله شل فرقې دی او د شيعه ګانو دويشت فرقې دی او د خوارجو شل او د مرجئه پنځه او د نجاريه درې او د جبريه او مشبهه يو يو فرقه ده ډيرې نه، او فرقه ناجيه اهل سنت والجماعت ده، دا ټولې درې اويا شوې.

اوس د هغوی عقائد اوريدل پکار دی، معتزله وائی چه بندګان خپل عملونه خپله پيدا کوی او د الله پاک د ليدلو نه (اخرت کښې) انکار کوی، او په الله پاک باندې د ثواب او عذاب د وجوب قائل دی، او مرجئه وائی چه ګناه د ايمان سره هيڅ ضرر نه ورکوی لکه څنګه چه د کفر سره طاعت هيڅ فائده نه ورکوی، او نجاريه د صفاتو نفی کوی او کلام الهی حادث ګڼړی، او جبريه وائی چه بنده په خپلو افعالو کښې د هيڅ اختيار نه لری، او مشبه خالق يعنی الله پاک لره د مخلوق سره مشابه کوی او د جسميت او حلول قائل دی، د باقی فرقو عقائد مشهور دی په دې وجه ئې بيان نه کړل.

وړاندې ليکی : اوس په حديث کښې د هغوی مشابهت د سپی د چيچلې شوو سره په دې وجه ورکړې شو چه لکه څنګه د سپی په چيچلی شوی باندې د هغه چيچلو زهر غالب وی او د اوبو نه تختی او تړې مړ شی هم دغه شان په دروغژنو مذهبونو والا باندې هم خواهش نفسانی غالب وی او د علم حق نه تيختنه کولو سره د ګمراهئ په څنګل کښې هغوی هلاکيږی عياذا بالله منه،په مظاهر حق کښې دلته يو اشکال او د هغې مفصل جواب ليکلې شوې دې اشکال دا دې هغوی ليکی : خو دلته عوامو ته يو اشکال راځی چه مثلا يو سړې جاهل مسلمان شو او هغه روافض او اهل السنت والجماعت اوليدل چه دواړه خپل ځان په حق ګڼړی او سند راوړی د کتاب او سنت نه، اوس دا غريب ډير حيران دې چه حقيقت د يو په دواړو کښې څنګه معلوم کړی، د دې نه پس په هغې کښې د دې جواب ذکر دې مونږ ئې د اوږد والی د ويرې نه نۀ ليکو هلته دې اوکتلې شی.(مظاهر حق ١/٨٧)

په بذل المجهود کښې د تفريق امتی تفسير په امت اجابت سره کړې شوې دې (څنګه چه په مظاهر حق کښې دی) او بيا وړاندې په دې کښې ليکلې شوې دی چه د دې تفرق نه مراد هغه مذموم تفرق دې کوم چه په اصول دين کښې واقع وی، او کوم اختلاف د فروعو چه په دين کښې وی هغه مذموم نه دې، بلکه د الله پاک رحمت دې، تاسو ګورئ چه په فروغ دين کښې اختلاف کونکی چه کوم جماعتونه دی هغه ټول په اصول دين کښې متفق دی او په هغوی کښې بعض د بعضو تضليل نه کوی، او کوم جماعتونه چه په اصول دين کښې مفترق دی هغوی بعض د بعضو تکفير او تضليل کوی او بيا د دې نه روستو په بذل کښې په عدد مذکوره فی الحديث باندې کلام دې يعنی درې اويا او دا چه دا د تحديد دپاره دې يا د تکثير دپاره فارجع اليه لوشئت.

په دې حديث کښې دا دی ﴿ كما يتجارى الكلب ﴾ كَلَب په فتحې د کاف او لام په

سره لیونې سپې کوم ته چه کَلِب وائی په فتح د کاب او کسرې د لام سره د دې د چیچلو په وجه باندې چه په انسان کښې کوم مرض او بیماری پیدا کیږی هغې ته کلب وائی، هغه د انسان په رګ او ریشه کښې خوریږی او د ډیرې مودې نه پس ښکاره کیږی او د هغه سړی د هلاکت ذریعه وی هم دغه شان د بدعاتو زهر په انسان کښې داسې پیوست شی چه د هغه دین تباه او برباد کړی. د بدعت نه علاوه چه کوم نور ګناهونه دی هغې لره سره د ارتکاب معصیت ګنړی ځکه چه کله خو د توبې توفیق ملاویدې شی، او صاحب بدعت چونکه بدعت لره دین ګنړلو سره اختیاروی په دې وجه عام طور نه هغه ته د توبې توفیق کیږی او نه ورته ضرورت ګنړی، هغه چه په فتن کښې حدیث تیر شوې دې، ﴿ انما اخاف علی امتی الائمة المضلین ﴾ د دې نه هم دا مبتدعین مراد دی او د هغوی مشران.

سوال او جواب :

په دې حدیث کښې د امتی نه مراد د اکثرو علماء کرامو په نزد امت اجابت دې یعنی اهل قبلة، خو په دې حدیث کښې په هغه ټولو فرقو باندې د ﴿ فی النار ﴾ حکم لګولې شوې دې سوا د یوې ډلې نه، دلته یو سوال واردیږی چه د فی النار نه مراد څه دی، که خلود فی النار وی نو دا خلاف اجماع ده ځکه چه هغه نورې ډلې هم اسلامی ډلې دی او مسلمانان دی، او که مراد نفس دخول وی نو دا د ټولو په حق کښې مشترک دې، په اهل سنت کښې هم دا قسم خلق موجود دی؟ جواب دا دې چه مراد خو ترې نه نفس دخول فی النار دې خو د دخول نه مراد هغه دخول دې کوم چه د اختلاف عقائد د وجې نه وی او د کوم جماعت واحده په باره کښې چه رسول اللهﷺ فرمائی چه ﴿ فی الجنة ﴾ د هغې مطلب دا دې چه هغوی به د اختلاف عقائد د وجې نه جهنم ته نه ځی اګر چه د نورو معاصی د وجې نه هغوی جهنم ته لاړ شی، او یا دې دا اوئیلې شی چه د دوه اویا ډلو په باره کښې چه دا فرمائیلې شوې دی چه ﴿فی النار ﴾ د دې نه مراد اوږده زمانه ده، او د کومې فرقې په باره کښې چه وئیلې شوې دی، ﴿ فی الجنة ﴾ د دې نه مراد عدم طول مکث فی النار دې چه هغوی به زیات په جهنم کښې نه اوسیږی، وعبر عنهم بکونهم فی الجنة ترغیبا فی تصحیح العقائد، الی اخر ما ذکر العلامة السندی فی هامش ابن ماجه ٤٨٠/٢ او د مظاهر حق نه دا تیر شوی دی چه په دې دوه اویا ډلو کښې چه د هغې عقیده حد د کفر ته نه وی رسیدلې هغه به په اخر کښې د جهنم نه نجات بیا مومی.

والحدیث اخرجه الترمذی وابن ماجه، وحدیث ابن ماجه مختصر، وقال الترمذی حسن صحیح، قاله المنذری.

[٤٥٩٧](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ. ح وحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، قَالَ: حَدَّثَنِي صَفْوَانُ نَحْوَهُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَزْهَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَرَازِيُّ، عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا، فَقَالَ: "أَلَا

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٤٢٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٠٢/٤)، سنن الدارمي/السير ٧٥ (٢٥٦٠) (حسن)

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَهِيَ الْجَمَاعَةُ، زَادَ ابْنُ يَحْيَى، وَعَمْرٌو فِي حَدِيثَيْهِمَا: وَإِنَّهُ سَيَخْرُجُ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ، وَقَالَ عَمْرٌو: الْكَلْبُ بِصَاحِبِهِ لَا يَبْقَى مِنْهُ عِرْقٌ وَلَا مَفْصِلٌ إِلَّا دَخَلَهُ".

د ابو عامرهوزنی بیان دي چې حضرت معاويه بن ابو سفيان رضي الله عنه زمونږ نه د خطبې د پاره اودريدو او وې وئيل : خبردار ! تحقيق رسول الله ﷺ زمونږ نه اودريدلو او وې فرمائيل: خبردار! تاسو نه وړاندې اهل کتاب دوه اويا (۷۲) فرقو کښې تقسيم وو او دغه ملت به په درې اويا فرقو کښې تقسيميږي- دوه اويا به اور ته درومي او يوه فرقه به جنت ته ځي او هم دغه به "الجماعه" وی - " ابن يحيیٰ او عمرو په خپلو روايتونو کښې مزيد وئيلي دی :"بې شکه زما د امت نه به څه قومونه راوځي په هغوی کښې به دغه اهواء (من پسند نظريات او اعمال په دين کښې داخلول) به داسې عام شی څنګه چه د ليونتوب بيماری په بيمار کښې ډيره زر خوره شي "- عمرو اووئيل :"د ليونتوب بيمارئ کښې د بدن کوم ځائ ،کوم جوړ، کوم رګ داسې باقی نه پاتيږی چې ددغه بيمارئ اثر پکښې نه وی-

بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْجِدَالِ، وَاتِّبَاعِ مُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ

باب۲:په خپلو کښې جګړې کول يا د قرآن کريم د متشابهاتو پسې پريوتل منع دی

[٤٥٩٨](١) حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةَ: هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ إِلَى أُولُو الْأَلْبَابِ سورة آل عمران آية ٧، قَالَتْ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَإِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَّى اللَّهُ فَاحْذَرُوهُمْ".

د ام المؤمنين سيده عائشه رضي الله عنها بيان دي چې رسول الله ﷺ دغه ايت کريمه تلاوت اوفرمائيلو: هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ ... تا ... أُولُو الْأَلْبَابِ - "(الله) هغه ذات دي کوم چې په تاسو باندې کتاب نازل کړو، په کوم کښې چې بعضې آياتونه محکم (واضح) دی کوم چې ددې کتاب اصل بنياد دې او بعضې په کښې آياتونه متشابهات (غيرواضح) دی ،نو چې د چا په زړونو کښې کوږ والې دې هغوی په هم ددغو آياتونو پسې پريوتي وی کوم چې متشابه (غير واضح) دی،دهغوی مقصد محض د فتنې او د تاويل تلاش وی،حالانکه د الله تعالىٰ نه علاوه هيڅوک ددې په تاويل نه پوهيږی- او کوم خلق چې د پوخ علم خاوندان وی هغوی وائی چې زمونږ په دغو (متشابهاتو) باندې ايمان دې،دا ټول زمونږ د رب د طرف نه دی او نصيحت هم دهغه خلقو په زړونو اثر کوی کوم چې د عقل واله دی-" حضرت عائشه رضي الله عنها بيان کوی،چې بيا رسول الله ﷺ اوفرمائيل "کله چې تاسو داسې خلق اووينئ چې متشابه آيتونو پسې پريوتې وی نو دغه هم هغه خلق دی د کومو په

[1]: صحيح البخاري/تفسير آل عمران ١ (٤٥٤٧)، صحيح مسلم/العلم ١ (٢٦٦٥)، سنن الترمذي/تفسير آل عمران ٤ (٢٩٩٣)، (تحفة الأشراف: ١٧٤٦٠)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/المقدمة ٧ (٤٧)، مسند احمد (٤٨/٦)، سنن الدارمي/المقدمة ١٩ (١٤٧) (صحيح)

باب کښې چې الله تعالیٰ فرمائیلي دي (فاحذروهم)"چې ددوی نه اويريږئ او د دوی نه ځانونه بچ کړئ.

﴿ عَنْ عَائِشَةَ رضى الله عنها قَالَتْ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- هَذِهِ الآيَةَ (هُوَ الَّذِى أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ) إِلَى (أُولُو الأَلْبَابِ) قَالَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « فَإِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَّى اللَّهُ فَاحْذَرُوهُمْ » ﴾

سيده عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائي چه رسول الله ﷺ دا آيت کريمه تلاوت اوفرمائيلو کوم چه پورته ذکر دي، چه د هغې باقي حصه دا ده: ﴿ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴾

شرح الحديث :

هغه فرمائي چه دا آيت کريمه رسول الله ﷺ تلاوت فرمائيلو سره داسې اوفرمائيل چه کله تاسو داسې خلق اوينئ کوم چه د قرآن کريم د متشابهات اتباع کوی يعنی په هغې پسې کيږي، د هغې معنی او تفسير لټوی نو پوهه شئ چه هم دا هغه خلق دی د کومو نه چه الله پاک تعبير فرمائيلي دې په بد او قبيح لقب سره يعنی دا چه هغوی اصحاب زيغ دی او د هغوی په زړونو کښې کوږوالي دي پس تاسو د هغوی نه بچ شئ او احتياط کوئ، يعنی هغوی ته د تلو راتلو او تعلقات ساتلو نه.

ځان پوهه کړه چه په دې کښې اختلاف دې چه علماء راسخين ته د متشابهاتو علم شته او که نه؟ په نور الانوار کښې ليکلي دی چه د احنافو رائې دا ده چه د الله پاک نه سوا چاته هم د دې علم نشته، د دې معانی انکشاف به د قيامت ذ قيام نه پس وی او د امام شافعی او د اکثرو معتزل رائې هغوی دا ليکلي ده چه علماء راسخين هم د دې د تاويل نه خبر دی، او منشاء د اختلاف ئې دا ليکلي ده چه په دې آيت کريمه کښې په ﴿ الا الله ﴾ باندې وقف دې يا د دې نه پس ﴿ والراسخون فی العلم ﴾ باندې، زمونږ په نزد په ﴿ الا الله ﴾ باندې وقف واجب دې، او د دې نه پس ﴿ والراسخون فی العلم ﴾ دا جمله مستانفه ده، پس مطلب دا شو چه د زائغينو حصه اتباع المتشابهات ده او د راسخينو حصه تسليم او انقياد ده او د دويمې ډلې په نزد په آيت کښې وقف په ﴿ الا الله ﴾ باندې نه دې بلکه په ﴿والراسخون فی العلم ﴾ باندې دې، د دې نه پس هغوی فرمائي : خو دا نزاع لفظی ده ځکه چه کوم خلق د دې خبرې قائل دی چه راسخينو ته د دې د تاويل علم دې د هغوی د تاويل نه مراد تاويل ظنی دې، کوم حضرات چه د علم نفی کوی د هغوی مراد د تاويل نه تاويل مجزوم به او يقينی دې. د نور الانوار صفحه ۹۳ د متن عبارت چه د هغې شرح دا ليکلې شوې ده دا دې: واما المتشابه فهو اسم لما انقطع رجاء معرفة المراد منه، وحكمه اعتقاد الحقية قبل الاصابة، كالمقطعات فی اوائل السور مثل الم و حم اهـ .او د هغې په حاشيه کښې د مقطعات په باره کښې دا ليکلي دی چه په دې کښې دوه قوله دی چه د بعض په نزد د متشابهاتو د قبيلې نه دې او بعضو د دې نه انکار کړې دې او وئيلې ئې دی چه دا د متشابهاتو د قبيلې نه نۀ دې،

بل هي من جنس التكلم بالرمز فيعلم تاويله، كما قيل ان الالف رمز الى انا، واللام رمز الى الله، والميم رمز الى اعلم، فمعنى "الم" اناالله اعلم وكما قيل ان حم رمز الى الرحمن اهـ، والحديث اخرجه البخاري ومسلم والترمذي قاله المنذري.

بَاب مُجَانَبَةِ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ وَبُغْضِهِمْ

باب... د اهل بدعت نه ځان لرې ساتل او د هغوی نه په زړه کښې د بغض ساتلو بیان

الاهواء جمع ده د هوی په معنی د خواهش نفس او دلته مراد د دې نه بده عقیده او بدعت دی.

[٤٥٩٩] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ".

د حضرت ابو ذر رضی الله عنه بیان دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: "په اعمالو کښې افضل عمل د الله تعالیٰ د پاره محبت کول او هم دهغه د پاره بغض ساتل دی."

﴿عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَفْضَلُ الأَعْمَالِ الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ »﴾

یعنی د الله پاک د پاره محبت کول او هم دهغه د پاره بغض کول دا افضل ترین عمل دې او س چه هر کله د افضلیت بنیاد په دې باندې دې چه هغه دواړه د الله پاک دپاره وی نو محبت به د الله پاک دپاره وی نو هغه به د هم هغه خلقو سره وی کوم چه د هغه مطیع او فرمانبردار دی، هم دغه شان چه کله بغض صرف د الله پاک دپاره وی نو هغه به هم د هغه خلقو سره وی کوم چه د الله پاک باغیان او نافرمان دی، ځکه چه دا خو ظاهره ده چه د الله پاک د یو محبوب بنده سره بغض ساتل هغه د الله پاک دپاره نه شی کیدې، على هذا القياس، د الله پاک د نافرمان بنده سره چه کوم محبت وی هغه د الله پاک دپاره نه شی کیدې، بنده په یو کتاب کښې لیدلې وو (٢) چه سیدنا عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ته یو سړی اووې ﴿ انا احبك في الله ﴾ چه زما تا سره د الله پاک دپاره مینه ده نو هغوی ورته اوفرمائیل : ﴿ انا ابغضك في الله ﴾ او زما تا سره د الله پاک دپاره بغض دې. هغه اووې دا ځنګه؟ نو هغوی اوفرمائیل : ﴿ لانك تلحن في الاذان ﴾ ځکه چه ته اذان غلط ورکوې د هغې حروف صحيح نه ادا کوې. الله اکبر! څه به وی اجر د دې اخلاص او للهیت ! هم دا اخلاص د صحابه کرامو رضی الله عنهم هغه کارنامه ده چه د هغې په وجه باندې هغوی په ټولو باندې مخکښې شو.

او دا هم پیژندل پکار دی چه حب او بغض دواړه اعمال قلب دی د دواړو تعلق د قلب سره دې، او په اعمال قلب کښې چه کوم اخلاص کیدې شی هغه په اعمال جوارح کښې نه شی کیدې. د دې حدیث د ترجمة الباب سره مطابقت هم ښکاره دې، ځکه چه اهل اهواء د الله پاک په نزد د بغض مستحق دی.

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٠٠٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٤٦٧٥) (ضعيف)

(٢) چه روستو اوکتلې شو نو دا روایت په مجمع الزوائد ٣/٢ کښې په حواله د معجم کبیر للطبرانی ٣٠٥٩ ملاؤ شو.

[٤٦٠٠](١) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، "أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ وَكَانَ قَائِدَ كَعْبٍ مِنْ بَنِيهِ حِينَ عَمِيَ، قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ، وَذَكَرَ ابْنُ السَّرْحِ قِصَّةَ تَخَلُّفِهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، قَالَ: وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ، حَتَّى إِذَا طَالَ عَلَيَّ تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَتَادَةَ وَهُوَ ابْنُ عَمِّي فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، ثُمَّ سَاقَ خَبَرَ تَنْزِيلِ تَوْبَتِهِ".

حضرت عبدالله د خپل پلار حضرت کعب بن مالک ﷺ د نابینا کیدو نه پس د هغوی قائد جوړ شو - هغه بیان کوی چې ما د خپل پلار حضرت کعب بن مالک ﷺ نه واوریدل...او ابن سرح د هغوی په غزوه تبوک کښې د نبی کریم ﷺ نه د وروستو پاتې کیدو واقعه بیان کړه... وې وئیل چې رسول الله ﷺ مسلمانانو لره زمونږ د دریو واړو سره د خبرو اترو نه منع اوفرمائیل- حتیٰ چې کله دغه صورتحال په ماباندې ډیر طویل او ګران شونو زۀ د ابو قتاده د باغ په دیوال اوچت شوم او د هغه سره مې خبرې اوکړې، هغه زما د تره ځوئ وو، ما سلام اوکړو نو په الله مې دې قسم وی چې هغه زما د سلام جواب رانه کړلو- بیا (ابن سرح) د هغوی د توبې د نازلیدو خبر راوړلو-

قوله: قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ، وَذَكَرَ ابْنُ السَّرْحِ قِصَّةَ تَخَلُّفِهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، قَالَ: وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ، ...الخ،،

دمشهور صحابی کعب بن مالک ﷺ ځوئې عبدالله بن کعب چه د هغه په باره کښې راوی وائی چه دې د کعب په ځامنو کښې چه کله هغه نابینا شوې وو، قائد وو یعنی هغوی سره اوسیدلو او د هغوی لاس ئې نیولې وو او روان وو، په مینځ کښې دا جمله معترضه ده، بهر حال هغه عبدالله وائی چه ماته زما پلار سیدنا کعب ﷺ په غزوه تبوک کښې د خپل تخلف قصه واوروله چه د هغې یو جزء دا دې چه رسول الله ﷺ مونږ درې کسانو سره یعنی مرارة بن الربیع، کعب بن مالک او هلال بن امیه سره د کلام کولو نه منع فرمائیلې وه.هغوی فرمائی چه کله په ما باندې د ترک کلام سلسله اوږده شوه نو یو ځل زه د خپل تره ځوی ابوقتاده ﷺ په کور باندې اوختلم او هغوی ته مې سلام اوکړو قسم په الله هغه د سلام جواب رانکړو، مصنف رحمه الله د دې واقعې صرف یو ټکړه ذکر کړې ده،د ترجمة الباب د مناسبت د وجې نه یعنی د اهل اهواء سره ترک سلام و کلام، خو دا ښکاره ده خو دا ظاهره ده چه په دې صحابی باندې بلکه په یو صحابی باندې هم د اهل اهواء لقب صادق نه راځی، اوس یا خو دې دا توجیه اوکړې شی چه اثبات د ترجمې په طریقه د اولویت دې چه کله د یو صاحب لغزش د صحابی سره ترک سلام وکلام کیدې شی نو د اهل اهواء (مبتدعین) کوم چه فاسقان فاجران دی هغوی سره په طریقه اولی کیدې شی هم دې توجیه طرف ته اشاره ده په بذل کښې چه د دې صحابی د معصیت تعلق د عمل سره وو او د اهل اهواء د خطاء تعلق د عقائدو سره وی کوم چه د معصیت فی الفعل نه زیات سخت دې او یا داسې اوایه چه دا صحابی خو یقینا د اهل اهواء نه نۀ دې خو دا چه کومه کوتاهی او لغزش هغه وخت سره د هغوی نه صادر شوې

١: انظر حديث رقم: (٢٢٠٢)، (تحفة الأشراف: ١١١٣١) (صحيح)

دي هغه په هواء نفس باندي بناء وو دا د کعب بن مالک ﷺ قصه د بخاری په کتاب المغازی باب غزوة تبوک نه پس په یو مستقل باب کښې په پوره تفصیل سره په څو صفحاتو باندي ذکر ده، او هم دغه شان په مسلم کښې په کتاب التوبة کښې باب حدیث توبة کعب بن مالک وصاحبیه ....والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی مطولا ومختصرا، قاله المنذری.

بَابُ تَرْكِ السَّلَامِ عَلَى أَهْلِ الْأَهْوَاءِ

باب ۲- د بدعاتیانو سره د سلام پریخودلو بیان

[٤٦٠١](1) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: "قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ، وَقَالَ: اذْهَبْ فَاغْسِلْ هَذَا عَنْكَ".

حضرت عمار بن یاسر ﷺ بیان فرمائي چي زۀ خپل کور ته اورسیدم- او حالت مي دا وو چي زما لاسونه اوچودل- نو هغوی (کوروالـه) ماته (زما په لاسونو) باندي زعفران اولګول- سحر زۀ د نبی کریم ﷺ په خدمت کښي حاضر شوم او ما سلام عرض کړو نو هغوی ﷺ ماله جواب رانه کړو او وي فرمائیل "لاړ شه لاسونه اووینځه".

داحدیث په کتاب الترجل کښي تیرشوي دي، دا ترجمة الباب د تخصیص بعد التعمیم د قبیلي نه دي اول باب مطلقا په مجانبت کښي وو یعنی ترک تعلق، او ترک سلام د هغي یو فرد دي.

[٤٦٠٢](2) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ سُمَيَّةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا "أَنَّهُ اعْتَلَّ بَعِيرٌ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ وَعِنْدَ زَيْنَبَ فَضْلُ ظَهْرٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِزَيْنَبَ: أَعْطِيهَا بَعِيرًا، فَقَالَتْ: أَنَا أُعْطِي تِلْكَ الْيَهُودِيَّةَ، فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَهَجَرَهَا ذَا الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمَ وَبَعْضَ صَفَرٍ".

د ام المؤمنین حضرت سیده عائشه ﷺ دغه بیان دي چي دام المؤمنین صفیه بن حیی ﷺ اوښ بیمار شولو او د ام المؤمنین حضرت زینب ﷺ سره یوه زیاته سورلی موجود وه رسول الله ﷺ حضرت زینب ﷺ ته اوفرمائیل "چي اوښ هغي له ورکړه " نو هغوی اووئیل "چي زۀ دي یهودنړي له ولي اوښ ورکړم؟ نو رسول الله ﷺ غصه شو او د ذوالحجه، محرم او د صفر تر څو ورځو پوري ئي هغي سره خبري اترې اونۀ کړي-

سیده عائشه صدیقه ﷺ د خپل سفر حج قصه نقل کوی چه په لاره کښي د سیده صفیه ﷺ اوښ بیمار شو او سیده زینب ﷺ سره یوه سورلۍ د ضرورت نه زیاتی وه، رسول الله ﷺ هغي ته اوفرمائیل دا صفیه ﷺ ته ورکړه، نو هغي اووې ﴿أَنَا أُعْطِي تِلْكَ الْيَهُودِيَّةَ﴾ چه آیا زه خپله سورلۍ دي یهودیه ته ورکړم (سیده صفیه ﷺ د هارون ﷺ په اولاد کښي وه) نو د دي په دي خبره باندي رسول الله ﷺ غصه (ناراض) شو او تر د دوه نیمو میاشتو پوري ئي د هغي سره خبري اونکړي، ذی الحجة، محرم او بعض حصه د صفر.

(1): انظر حدیث رقم: (٤١٧٦)، (تحفة الأشراف: ١٠٣٧٢) (حسن)

(2): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٧٨٤٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٣٢/٦، ٢٦١، ٣٣٨) (ضعیف)

بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْجِدَالِ فِي الْقُرْآنِ

باب: د قرآن په باره کښې د جګړې کولو ممانعت

[۴۶۰۳]([1]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْمِرَاءُ فِي الْقُرْآنِ كُفْرٌ".

ترجمه: د حضرت ابو هريره رضي الله عنه بيان دي چې نبی کريم ﷺ اوفرمائيل "په قرآن پاک جګړا کول کفر دي."

شرح الحديث:

د مراء معنی د شک هم راځي او د جنګ او جدال هم، که دلته اول معنی مراد وی نو بيا خو د هغه کفر کيدل ښکاره دی او که د مراء نه مراد نورې معنی يعنی جدال مراد دې نو بيا په دې کښې دوه احتماله دی يا د دې نه مراد د هغې تاويل او تفسير کښې جهګړه کول دی او يا په الفاظو او قراءات کښې په تاويل او معنی کښې اختلاف خو هم هغه دې کوم چه د اهل سنت او نورو فرقو ترمينځه دې لکه قدريه جبريه وغيره، او په قراءت کښې اختلاف مشهوردې د صحابه کرامو رضي الله عنهم ترمينځه هم شوې دې لکه عمر او عکيم بن هشام بن حکيم ترمينځه مشهوردې، په دې دواړو صورتونوکښې د کفر نه مراد به افضاء الی الکفر وی چه دا اختلاف مفضی الی الکفر کيدې شی خو دې جدال لره اختلاف فی الاحکام باندې محمول کول صحيح نه دی ځکه چه اختلاف فی الفروع خو د صحابه کرامو او علماء امت نه ثابت دې او په حديث کښې دې ته رحمت وئيلې شوې دې.

بَابٌ فِي لُزُومِ السُّنَّةِ

باب:۵- د سنت اتباع ضروری ده

[۴۶۰۴]([2]) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ حَرِيزِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَوْفٍ، عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ، أَلَا يُوشِكُ رَجُلٌ شَبْعَانُ عَلَى أَرِيكَتِهِ، يَقُولُ: عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْقُرْآنِ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ فَأَحِلُّوهُ وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ، أَلَا لَا يَحِلُّ لَكُمْ لَحْمُ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ وَلَا كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبُعِ وَلَا لُقَطَةُ مُعَاهِدٍ، إِلَّا أَنْ يَسْتَغْنِيَ عَنْهَا صَاحِبُهَا، وَمَنْ نَزَلَ بِقَوْمٍ فَعَلَيْهِمْ أَنْ يَقْرُوهُ فَإِنْ لَمْ يَقْرُوهُ فَلَهُ أَنْ يُعْقِبَهُمْ بِمِثْلِ قِرَاهُ".

د حضرت مقدام بن معدی کرب رضي الله عنه نه روايت دې، رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "خبردار! ماله د قرآن پاک سره داسې يو بل څيز هم راکړې شوې دې - عنقريب به داسې وی چې يو موړ(آسوده حال) سړې به په خپل تحت يا په ديوان باندې کينی او وائی به چې هم دغه قرآن اختيار کړئ، کوم چې په دې کښې حلال دی هغه حلال اوګنړئ او کوم چې په دې کښې حرام دی هغه حرام اوګنړئ- خبردار! ستاسو د پاره د پالتو خر، د نيش داره ځناور او د کوم ذمی

[1]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥١١٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٤٢٤، ٥٠٣) (حسن صحيح)

[2]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٥٧٠)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/العلم ١٠ (٢٦٦٤)، سنن ابن ماجه/المقدمة ٢ (١٢)، مسند احمد (٤/١٣٠) (صحيح)

(کافر) پروت مال اوچتول حلال نه دی، مګر داچه دهغې مالک د هغې نه بې پرواه وی - او خوک چې د کوم قوم خواه له لاړ شی نو په هغوی باندې واجب دی چې د هغه میلمستیا دې اوکړی، که هغوی د هغه میلمستیا اونه کړی نو هغه ته دغه حق حاصل دې چې د خپلې میلمستیا مثل دې د هغوی نه په طاقت سره حاصل کړی۔

قوله: قَالَ: "أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ" [1]

یعنې په حدیث باندې عمل کول واجب او لازم دی. په حدیث الباب کښې دی چه رسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائیلو چه څنګه ماته قرآن کریم راکړې شوې دې هم دغه شان د هغې مثل هم راکړې شوې دې چه د هغې نه مراد حدیث دې قرآن کریم وحی ظاهر او وحی متلو او حدیث وحی باطن او وحی غیر متلو په واجب العمل کیدو کښې دواړه برابر دی (وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی) وړاندې رسول الله ﷺ په طور د پیش ګوئ فرمائی چه نزدې ده چه یو سړې به پیدا شی چه په مړه خیټه به په خپل پالنګ باندې ناست وی او دا به وائی چه صرف قرآن کریم لازم اونیسئ صرف هم د هغې حلال حلال ګڼړئ او حرام حرام. د دې نه پس رسول الله ﷺ په ﴿الا یحل﴾ سره د تمثیل په طور اوفرمائیل: چه حرمت د هغه څیزونو په قرآن کریم کښې ذکر نه دې بلکه د هغې حرمت ما بیان کړې دې. لکه خر (کورنې) په خلاف د خمار وحشی (زیبرا) چه هغه حلال دې ﴿رجل شبعان﴾ یعنې آرام خوښونکې فارغ البال متکبرانه هیئت کښې په خپل تخت باندې به ناست وی او د حدیث انکار به کوی، په مشکوة شریف کښې د دې مضمون ډیر روایات مختصر او مفصل په باب الاعتصام بالکتاب والسنة کښې ذکر دی، او په "درمنضود" کښې په کتاب الخراج کښې په باب تعشیر اهل الذمه کښې تیر شوې دی، قاله المنذری واخرجه الترمذی وابن ماجه، (عون)

[٤٦١١] ([2]) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ أَبَا إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيَّ عَائِذَ اللَّهِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ يَزِيدَ بْنَ عُمَيْرَةَ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَخْبَرَهُ، قَالَ: "كَانَ لَا يَجْلِسُ مَجْلِسًا لِلذِّكْرِ حِينَ يَجْلِسُ، إِلَّا قَالَ: اللَّهُ حَكَمٌ قِسْطٌ هَلَكَ الْمُرْتَابُونَ، فَقَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ يَوْمًا إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ فِتَنًا يَكْثُرُ فِيهَا الْمَالُ وَيُفْتَحُ فِيهَا الْقُرْآنُ حَتَّى يَأْخُذَهُ الْمُؤْمِنُ وَالْمُنَافِقُ وَالرَّجُلُ وَالْمَرْأَةُ وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ وَالْعَبْدُ وَالْحُرُّ، فَيُوشِكُ قَائِلٌ أَنْ يَقُولَ: مَا لِلنَّاسِ لَا يَتَّبِعُونِي وَقَدْ قَرَأْتُ الْقُرْآنَ مَا هُمْ بِمُتَّبِعِيَّ حَتَّى أَبْتَدِعَ لَهُمْ غَيْرَهُ، فَإِيَّاكُمْ وَمَا ابْتُدِعَ فَإِنَّ مَا ابْتُدِعَ ضَلَالَةٌ، وَأُحَذِّرُكُمْ زَيْغَةَ الْحَكِيمِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يَقُولُ كَلِمَةَ الضَّلَالَةِ عَلَى لِسَانِ الْحَكِيمِ، وَقَدْ يَقُولُ الْمُنَافِقُ كَلِمَةَ الْحَقِّ، قَالَ: قُلْتُ لِمُعَاذٍ: مَا يُدْرِينِي رَحِمَكَ اللَّهُ؟ أَنَّ الْحَكِيمَ قَدْ يَقُولُ كَلِمَةَ الضَّلَالَةِ وَأَنَّ الْمُنَافِقَ قَدْ يَقُولُ كَلِمَةَ الْحَقِّ، قَالَ: بَلَى اجْتَنِبْ مِنْ كَلَامِ الْحَكِيمِ الْمُشْتَهِرَاتِ الَّتِي يُقَالُ لَهَا مَا هَذِهِ، وَلَا يُثْنِيَنَّكَ ذَلِكَ عَنْهُ فَإِنَّهُ لَعَلَّهُ أَنْ يُرَاجِعَ، وَتَلَقَّ الْحَقَّ إِذَا سَمِعْتَهُ فَإِنَّ عَلَى الْحَقِّ نُورًا"، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ مَعْمَرٌ: عَنِ الزُّهْرِيِّ فِي هَذَا الْحَدِيثِ: وَلَا يُنْبِيَنَّكَ ذَلِكَ عَنْهُ مَكَانَ يُثْنِيَنَّكَ، وَقَالَ صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ: عَنِ الزُّهْرِيِّ فِي هَذَا: الْمُشَبِّهَاتِ مَكَانَ الْمُشْتَهِرَاتِ، وَقَالَ: لَا يُثْنِيَنَّكَ، كَمَا قَالَ عُقَيْلٌ، وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: بَلَى مَا

[1] والمثلية اما في وجوب العمل او القدر والكمية، ففي رواية الا واني والله قد امرت ووعظت ونهيت عن اشياء انها بمثل القرآن او اكثر الحديث ١٢)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٣٦٩) (صحيح الإسناد)

تَشَابَهَ عَلَيْكَ مِنْ قَوْلِ الْحَكِيمِ حَتَّى تَقُولَ مَا أَرَادَ بِهَذِهِ الْكَلِمَةِ.

يزيد بن عميره د حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه د ملګرو نه وو. هغوی اووئيل چې حضرت معاذ رضی الله عنه به چې کله هم د ذکر د پاره په مجلس کښې کيناستو نو د هغوی د ژبې نه به دغه الفاظ راختل : چې الله تعالىٰ ښه عادله او فيصله کوؤنکې دې،د شک کولو واله هلاک شو. حضرت معاذ رضی الله عنه يوه ورځ اووې : د ستاسو نه پس به ډيرې فتنې وی. مال به ډير زيات شی او قرآن پاک به کولاؤ(عام شی) شی حتىٰ چې مومن، منافق،سړی، ښځې، وړوکی،لوئ، غلام او آزاد ټول به دغه حاصل کړی او داسې به کيږی چې وئيونکې به وائی : په خلقو باندې څه اوشول زما په خبره باندې عمل نهٔ کوی،حالانکه ما قرآن پاک اولوستلو؟ (هغه به وائی) دغه خلق به تر هغې زما پيروی نه کوی حتىٰ چې زهٔ د دوی د پاره ددې نه علاوه څه نوې احتراع اوکړم. خوتاسو خپل ځانونه ددغې بدعت نه بچ اوساتئ،ددې بدعت،ضلالت او ګمراهی به وی. او زهٔ تاسو د دانا سړی د ډغرې نه هم يرومه. شيطان کله کله د دانا سړی د خلی نه هم د ګمراهئ څه کلمه راوباسی او کله کله منافق هم د حق خبره اوکړی. (يزيد وائی) ما حضرت معاذ رضی الله عنه ته اووې : الله تعالىٰ دې په تا باندې رحم اوکړی ما ته به څنګه معلوميږی چې دانا سړی د ګمراهئ کلمه اووئيله او منافق د حق خبره اوکړله؟ وې وئيل چې او. دَ دانا (هوښيار) دداسې خبرو نه ځان بچ کول کومې چې مشهورې شی،د کومو په باب کښې چې وئيلې کيږی چې دا څه دی؟ خو دا خبره ستا د هغه نه دَ رخ د اړولو سبب چې اونه ګرځی،داسې هم کيدې شی چې هغه ددې سره رجوع اوکړی،او حق چې د چا نه هم اورئ قبلوئ ئې، بغير د څه شک نه حق پر نوره وی.''امام ابو داؤد رحمه الله فرمائی چې معمر د زهری په واسطه په دغه روايت کښې د (يثنينک) په ځائ باندې (ولا ينثينک ذلک عنه) ''دغه خبره تا ددې نه بې رخ جوړ نه کړی.'' الفاظ روايت کړې دی. صالح بن کيسان د زهری نه روايت کوی دَ (مشتهرات) په ځائ ئې د (المثتبهات) لفظ روايت کړو او هم دغه رنګ ئې (لا يثنينک) لفظ روايت کړو څنګه چې عقيل روايت کړې دې. ابن اسحاق د زهری نه روايت کوی : او، دَ دانا چې کومه خبره ستا د پاره د شبهې باعث وی حتىٰ چې ته وئيل غواړې معلومه نهٔ ده هغه د دې کلمې نه څه مراد اخستې دې؟

قوله: ﴿أَنَّ يَزِيدَ بْنَ عُمَيْرَةَ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَخْبَرَهُ قَالَ كَانَ لاَ يَجْلِسُ مَجْلِسًا لِلذِّكْرِ حِينَ يَجْلِسُ إِلاَّ قَالَ اللَّهُ حَكَمٌ قِسْطٌ هَلَكَ الْمُرْتَابُونَ﴾

د سيدنا معاذ بن جبل رضی الله عنه د نصائحو تشريح :

يزيد بن عميره رحمه الله کوم چه د معاذ رضی الله عنه په شاګردانو کښې دې هغه فرمائی چه زمونږ استاد او مربی معاذ بن جبل رضی الله عنه چه به کله هم د وعظ او نصيحت مجلس قائمولو نو دا خبره به ئې د تصحيح عقائد دپاره ضرور فرمائيله چه صرف الله پاک حاکم دې او د حاکم کيدو سره سره عادل دې او د چا چه په دې کښې شک وی هغه به هلاک او برباد شی، هم دغه يزيد بن عميره فرمائی چه يوه ورځ معاذ رضی الله عنه په خپل مجلس کښې دا خبرې اوفرمائيلې کومې چه وړاندې راروانې دی چه په تاسو پسې راتلونکو ورځو کښې به فتنې اوچتيږی چه په هغې

کښې به د مال او دولت ډیر زیات کثرت او فراخي وي او په هغه زمانه کښې به قرآن کریم مفتوح وي، یعنی د هغې د لوستلو سلسله به ښه عام وي، تردې چه مومن منافق، سړې او ښځه، ماشومان او بوډاګان او غلام او آزاد ټول به ئې زده کوي (نو په زده کونکو کښې به بعض جاهل او ګمراهان داسې هم وي کوم چه به د قوم مشران جوړیدل غواړي) نو دا قسم خلق به وائی چه په عوامو باندې څه چل اوشو چه زما اتباع نه کوي حال دا چه زه د قرآن کریم قاری یم بیا به هغه په خپل زړه کښې سوچ اوکړي ﴿ما هم بمتبعي حتی ابتدع لهم غیره ﴾ چه دا خلق زما اتباع کونکی نه دی یعنی په قران کریم کښ، ځکه چه قرآن کریم باندې خو دا خلق ښه پوهیږي او لوستلې ئې دي، ترڅو چه ما د دوی دپاره څه نوې څیز نه وی ایجاد کړې ځکه چه د نوی څیز طرف ته خلق میلان کوي، یعنی هغه به په خپل زړه کښې دا سوچ کوي چه د قران په پوهه کښې خو زه او دوی برابر یو په دې کښې خو د مساوات درجه شوه، او هغه ته مطلوب ده خپله سرداری لهذا چه زه څۀ نوې لاره راوباسم او هغه خلق خپل تابع او په ځان د مئین کولو دپاره چه سرداری راته حاصل شي، نو هغوی د دې خپلې نظریه د لاندې د خپل دکان د چلولو دپاره څۀ بدعت او نوې طریقه ایجاد کوي، د دې په باره کښې سیدنا معاذ رضي الله عنه فرمائی ﴿ فَإِيَّاكُمْ وَمَا ابْتُدِعَ فَإِنَّ مَا ابْتُدِعَ ضَلَالَةٌ ﴾ چه زه تاسو د هغه سړی د بدعت نه ویروم، یعنی د هغه تابع نه شئ ځکه چه کوم بدعت هغه راوباسی هغه به سراسر بدعت او ګمراهي وي.﴿ وَأُحَذِّرُكُمْ زَيْغَةَ الْحَكِيمِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يَقُولُ كَلِمَةَ الضَّلَالَةِ عَلَى لِسَانِ الْحَكِيمِ وَقَدْ يَقُولُ الْمُنَافِقُ كَلِمَةَ الْحَقِّ ﴾ فرمائی چه زه تاسو د عالم د خطاء نه ویروم ځکه شیطان کله کله د ګمراهئ کلمه او خپله خبره د حکیم د ژبې نه راوباسی، او د هغې بالمقابل کله منافق په خپله ژبه باندې کلمة الحق وائی، ﴿ قَالَ قُلْتُ لِمُعَاذٍ مَا يُدْرِينِي رَحِمَكَ اللَّهُ أَنَّ الْحَكِيمَ قَدْ يَقُولُ كَلِمَةَ الضَّلَالَةِ وَأَنَّ الْمُنَافِقَ قَدْ يَقُولُ كَلِمَةَ الْحَقِّ ﴾ په دې باندې شاګرد د معاذ رضي الله عنه نه تپوس اوکړو چه تاسو چه اوس دا کومه کلمه ارشاد فرمائیلې ده چه عالم هم کله کله د ګمراهئ خبره کوی او منافق کله کله کلمه د حق وائی نو مونږ به دا څنګه پیژنو، یعنی دا چه دا دې عالم د ګمراهئ خبره ده او د منافق دا خبره حق ده نو په دې باندې هغوی اوفرمائیل: ﴿ قَالَ بَلَى اجْتَنِبْ مِنْ كَلَامِ الْحَكِيمِ الْمُشْتَهِرَاتِ الَّتِي يُقَالُ لَهَا مَا هَذِهِ ﴾ [1] نو هغوی اوفرمائیل او ستا تپوس صحیح دې زه درته د هغې علامت وایم چه د عالم کومه خبره د ګمراهئ ده هغه دا چه که د هغه عالم د ژبې نه داسې خبره اوځی کومه چه د خلقو ترمینځه مشهوره شي او خلق دا خبره اوکړي چه روره دا څه خبره اوکړه دې عالم؟ په خلقو کښې دې باره کښې شهرت او خبرې شروع شو، د دې مثال زه دا ورکوم په سبق کښې چه لکه څه ورځې مخکښې دلته د حکومت د طرف نه په نسبندئ باندې زور ورکړې شو کوم چه شرعا ناجائز دې د علماء کرامو ترمینځه هم دا مسئله اوچته شوه بعض د هغې منکر او خلاف وو خو د بعض علماء حقه په کلام کښې لچک راغلو په دې باره کښې کافی شور هغه وخت په

[1] وړاندې راځی چه بعض راویانو دا المشتبهات لوستلې دې یعنی مخدوش او مشتبه خبرې.

اوريدلو کښې راغلو چه فلانی علامه داسې اوئيل، وړاندې فرمائي: ﴿ وَلاَ يُثْنِيَنَّكَ ذَٰلِكَ عَنْهُ ﴾ او يو راوی اووې ﴿ ولا يثنينک ﴾ اول د ثنی يثنی ثنيا نه دې چه د هغې معنی مائل کول او اړول دی او دويم باب د افعال نه انياء يني انثاء يعنی د لرې کولو نه دې چه د هغې مجرد په قرآن کريم کښې دې ﴿ ونا بجانبه ﴾ هغوی فرمائي چه که د يو عالم دين او عالم برحق نه څه خطاء اوشي او څۀ خبره د هغه د ژبې نه اوځی نو په دې لغزش کښې خو دې د هغه اتباع اونکړې شی خو بالکليه دې د هغه نه اغراض هم اونکړې شی او مخ دې ترې نه نۀ اړوی، يعنی په نورو امور حقه کښې دې د هغه خبره اومنلې شی ﴿ فَإِنَّهُ لَعَلَّهُ أَنْ يُرَاجِعَ ﴾ ځکه چه کيدې شی يا اميد دې چه هغه عالم د خپل لغزش نه رجوع اوکړی ﴿ وَتَلَقَّ الْحَقَّ إِذَا سَمِعْتَهُ فَإِنَّ عَلَى الْحَقِّ نُورًا ﴾ دا د هغې جواب دې چه د منافق کلمه حق به مونږ څنګه پيژنو، د جواب حاصل دا دې چه کومه خبره حق وی په هغې کښې نورانيت وی چه د هغې پته پخپله لګی غالبا حضرت شيخ په خپل تصنيف الاعتدال فی مراتب الرجال ......کښې هم د سيدنا معاذ رضي الله عنه د دې تقرير بعض جملې نقل فرمائيلې دی.

[٤٦١٢](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ يَسْأَلُهُ عَنِ الْقَدَرِ. ح وحَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ يُحَدِّثُنَا، عَنِ النَّضْرِ. ح وحَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، عَنْ قَبِيصَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ، عَنْ أَبِي الصَّلْتِ، وَهَذَا لَفْظُ حَدِيثِ ابْنِ كَثِيرٍ وَمَعْنَاهُمْ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ يَسْأَلُهُ عَنِ الْقَدَرِ، فَكَتَبَ: "أَمَّا بَعْدُ أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالِاقْتِصَادِ فِي أَمْرِهِ وَاتِّبَاعِ سُنَّةِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَرْكِ مَا أَحْدَثَ الْمُحْدِثُونَ بَعْدَ مَا جَرَتْ بِهِ سُنَّتُهُ وَكُفُوا مُؤْنَتَهُ، فَعَلَيْكَ بِلُزُومِ السُّنَّةِ فَإِنَّهَا لَكَ بِإِذْنِ اللَّهِ عِصْمَةٌ، ثُمَّ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ يَبْتَدِعِ النَّاسُ بِدْعَةً إِلَّا قَدْ مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا، فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا مَنْ قَدْ عَلِمَ مَا فِي خِلَافِهَا، وَلَمْ يَقُلِ ابْنُ كَثِيرٍ: مَنْ قَدْ عَلِمَ مِنَ الْخَطَإِ وَالزَّلَلِ وَالْحُمْقِ وَالتَّعَمُّقِ فَارْضَ لِنَفْسِكَ مَا رَضِيَ بِهِ الْقَوْمُ لِأَنْفُسِهِمْ، فَإِنَّهُمْ عَلَى عِلْمٍ وَقَفُوا وَبِبَصَرٍ نَافِذٍ كَفُّوا وَهُمْ عَلَى كَشْفِ الْأُمُورِ كَانُوا أَقْوَى وَبِفَضْلِ مَا كَانُوا فِيهِ أَوْلَى، فَإِنْ كَانَ الْهُدَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ لَقَدْ سَبَقْتُمُوهُمْ إِلَيْهِ وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّمَا حَدَثَ بَعْدَهُمْ مَا أَحْدَثَهُ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِهِمْ، وَرَغِبَ بِنَفْسِهِ عَنْهُمْ فَإِنَّهُمْ هُمُ السَّابِقُونَ فَقَدْ تَكَلَّمُوا فِيهِ بِمَا يَكْفِي وَوَصَفُوا مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مَقْصَرٍ وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ وَقَدْ قَصَّرَ قَوْمٌ دُونَهُمْ فَجَفَوْا، وَطَمَحَ عَنْهُمْ أَقْوَامٌ فَغَلَوْا وَإِنَّهُمْ بَيْنَ ذَلِكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ، كَتَبْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْإِقْرَارِ بِالْقَدَرِ فَعَلَى الْخَبِيرِ بِإِذْنِ اللَّهِ، وَقَعْتَ مَا أَعْلَمُ مَا أَحْدَثَ النَّاسُ مِنْ مُحْدَثَةٍ وَلَا ابْتَدَعُوا مِنْ بِدْعَةٍ هِيَ أَبْيَنُ أَثَرًا وَلَا أَثْبَتُ أَمْرًا مِنَ الْإِقْرَارِ بِالْقَدَرِ، لَقَدْ كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي شِعْرِهِمْ يُعَزُّونَ بِهِ أَنْفُسَهُمْ عَلَى مَا فَاتَهُمْ ثُمَّ لَمْ يَزِدْهُ الْإِسْلَامُ بَعْدُ إِلَّا شِدَّةً، وَلَقَدْ ذَكَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَيْرِ حَدِيثٍ وَلَا حَدِيثَيْنِ وَقَدْ سَمِعَهُ مِنْهُ الْمُسْلِمُونَ، فَتَكَلَّمُوا بِهِ فِي حَيَاتِهِ وَبَعْدَ وَفَاتِهِ يَقِينًا وَتَسْلِيمًا لِرَبِّهِمْ وَتَضْعِيفًا لِأَنْفُسِهِمْ أَنْ يَكُونَ شَيْءٌ لَمْ يُحِطْ بِهِ عِلْمُهُ وَلَمْ يُحْصِهِ كِتَابُهُ وَلَمْ يَمْضِ فِيهِ قَدَرُهُ، وَإِنَّهُ مَعَ ذَلِكَ لَفِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ مِنْهُ اقْتَبَسُوهُ وَمِنْهُ تَعَلَّمُوهُ، وَلَئِنْ قُلْتُمْ لِمَ أَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ كَذَا؟ لِمَ قَالَ كَذَا؟ لَقَدْ قَرَءُوا مِنْهُ مَا قَرَأْتُمْ وَعَلِمُوا مِنْ تَأْوِيلِهِ مَا جَهِلْتُمْ، وَقَالُوا بَعْدَ ذَلِكَ كُلِّهِ بِكِتَابٍ وَقَدَرٍ وَكُتِبَتِ الشَّقَاوَةُ وَمَا يُقْدَرْ يَكُنْ وَمَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، وَلَا نَمْلِكُ لِأَنْفُسِنَا ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ثُمَّ رَغِبُوا بَعْدَ ذَلِكَ وَرَهِبُوا".

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩١٤٥) (صحيح)

ابو رجاء د ابو صلت نه روایت کړې دې چې یو سړي حضرت عمر بن عبدالعزیز ته خط اولیکلو- په کوم کښې چې هغه د خپل د تقدیر د مسئلې تپوس اوکړو،نو هغوی ورته په جواب کښې اولیکل، د حمد او صلواه نه پس،زهٔ تا تهٔ وصیت کومه چې د الله تعالیٰ تقویٰ اختیار کړه او د الله په امر کښې د اعتدال نه کار واخله - د الله تعالیٰ د نبی ﷺ د سنتو اتباع اوکړه او د بدعتیانو د بدعاتو نه لرې اوسه بالخصوص چې کله په امر دین کښې د هغوی ﷺ سنت جاری شول او په هغې کښې د خلقو ضرورتونه پوره شول،سنت لازمي اونیسه یقیناً هم دغه شي باذن الله ستا د پاره د گمراهئ نه د بچ کیدلو سبب به وی - یاد اوساته! خلقو چې څه رنګ بدعات راوخکلي دی،د دوی نه مخکښې هغه رهنمائی راغلې ده کومه چې د دی بدعاتو خلاف دلیل دې - یا په دې کښې څه نه څه عبرت دې - بغیر د څه شک نه سنت هغه مقدس ذات عطا فرمائیلې دې چې چاته علم وو چې ددې په مخالفت کښې څه . . راوی محمد بن کثیر د (من قد علم) الفاظ نه دی روایت کړی- خطا ،تیندک وهل او حماقت او (د هلاکت)خوړل دی لهٰذا خپل ځان په هغه څیز باندې راضی او مطمئن ساته په کوم باندې چې قوم (صحابه) راضي وو ، بې شکه هغه خلق د علم نه خبردار وو - (د کومو خبرو نه چې هغوی منع کړې شوی وو) د لرې کتلو په وجه ئې منع کړې وو او د هغه حقائقو په آګاهئ باندې (د کوم نه چې ته بزعم خویش آګاه شوې ئې) هغه خلق ډیر قادر وو او د خپل فضائل په وجه ددې زیات حقدار وو - که چرې حق او هدایت هم دغه وی کوم چې ته ګنړې نو تا ګویا د هغوی نه سبقت یوړلو - که چرې تهٔ اووائې چې دغه امور د هغو(صحابه) نه پس نوی ایجاد شوی دی نو ددې ایجاد کوونکی د هغو (صحابه) په لاره نه دی- بلکې د هغوی اعراض کوونکی دی - بغیر د څه شک و شبهې نه هم هغه صحابه (په حق او نیکئ کښې) سبقت اوړلو واله دی - هغوی چې په هغه امورو کښې کومه خبره کړې ده هم هغه کافی ده- کومه چې ئې بیان کړې ده هم په هغې کښې شفا ده - ددې دپاره د هغوی نه په کم تره باندې اودریدل کوتاهی (تفریط) ده او دهغوی تجاوز کول توضیع کول (زیاتې یا ستومانی) (افراط) دې- (د هغوی د طرز عمل نه کمې کول جائز دی نه د هغې نه زیاتې کول جائز دی)چا چې کمې اوکړو نو هغوی ظلم اوکړو هغوی غلو اوکړه - او هغه (صحابه) د هغوی بین بین (په اصل) هدایت او صحیح لاره باندې وو- تا د تقدیر د اقرار متعلق لیکلې دی او تپوس دې کړې دې نو د الله په فضل سره تا د یو صاحب علم نه تپوس کړې دې - زهٔ نهٔ پوهیږم چې خلقو څومره هم نوی خبری جوړی کړې دی او څومره هم بدعات ئې راپیدا کړې دی په هغې کښې د تقدیر د مسئلې لویه بله کومه مسئله واضح او د دلائلو په رو سره قوی وی،ددې ذکر خوپه ډیر زیات زوړ وخت کښې د جاهلیت په ورځو کښې هم کیدلو ، کوم څیز چې به دوی نهٔ شو حاصلولې،د تقدیر ذکر به ئې اوکړلو او تسلی به ئې پرې باندې اوکړله - بیا اسلام ددوی نه پس د تقدیر عقیده نوره هم واضحه او مستحکمه کړه - رسول الله ﷺ په یو دوؤ کښې نه بل کښې په لاتعداده احادیثو کښې ددې ذکر کړې دې - مسلمانانو د هغوی نه واوریدل او د هغوی په ژوند کښې او د هغوی نه پس ئې هم په دغه باب کښې ګفتګو اوکړه په کوم کښې چې د الله رب العزت په وړاندې ئې تسلیم او رضا او د خپلې عاجزی اعتراف

ئي اوکړو چې هيڅ څه شي داسې نه دې په کوم باندې چې د الله تعالیٰ علم محيط نه وی ،یا د تقدير په کتاب کښې ددې شمير نه وی یا په دی کښې د هغې په تقدير باندې نۀ وی جاری شوې - ورسره دغه خبره هم د هغه په محکم کتاب (قرآن حکيم) کښې هم ده - صحابه کرامو دغه مسئله هم ددې نه اخذ کړې وه او د هم دلته نه هغوی خبرداره شوی وو- که چرې تا اووې چې الله تعالیٰ فلانکې آيت ولې نازل کړې وو او دغه رنګ ئي ولې وئيلي وو؟ نو (لږسوچ اوکړه چې)هغوی (يعنی صحابه) هم دغه آيات لوستلي وو کوم چې تا لوستلی دی- البته هغه ددې تفسير او تاويل بيا موندو د کوم نه چې ته جاهل پاتې شولی - ددې نه پس د هغوی قول دادې چې دا ټول د الله د طرفنه ليکل شوې دی او د دې تقدير نه شقاوت او بدبختی هم ليکل شوې ده - کوم چې مقدر دې،هغه اوشی- الله تعالیٰ چې څه هم غواړی هغه کيږی او څه چې نه غواړی نو هغه نۀ کيږی - مونږ د خپل نفع نقصان مالکان نۀ يو- بيا (هم په دغه اصل باندې) هغوی د الله تعالیٰ طرفته راغب وو او د هم هغه نه يريدل-

قوله:﴿ حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ عَنْ أَبِي الصَّلْتِ قَالَ كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ يَسْأَلُهُ ﴾

د عمر بن العزيز د يو کړان او دقيق خط تشريح :

دا مصنف رحمه الله د عمر بن عبدالعزيز يو مکتوب ګرامی نقل کړې دې کوم چه عقيده تقدير سره متعلق دې، د هغوی په زمانه کښې به د فرقه قدريه زور وو چا چه به د قدريه انکار کولو نو ګويا د هغه وخت د فضاء او ماحول د وجې نه هغوی د يو سړی په جواب کښې خپل دا خط اوليکلو : ﴿ أَمَّا بَعْدُ أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالِاقْتِصَادِ فِي أَمْرِهِ وَاتِّبَاعِ سُنَّةِ نَبِيِّهِ –صلى الله عليه وسلم– وَتَرْكِ مَا أَحْدَثَ الْمُحْدِثُونَ بَعْدَ مَا جَرَتْ بِهِ سُنَّتُهُ وَكُفُوا مُؤْنَتَهُ ﴾ پس د حمد و صلوة نه زه تاته وصيت کوم د تقوی د اختيارولو او د الله پاک په اوامرو کښې د اعتدال او د ميانه روئ او د رسول الله ﷺ د سنت د اتباع، او مبتدعينو چه کوم بدعات جاری کړی دی د هغې د ترک کولو (دا بدعات هغه خلقو کله جاری کړل) پس د هغې نه چه د رسول الله ﷺ سنت جاری شوی دی او د الله پاک د طرف نه خلق د دې احداث فی الدين د مشقت کفايت کړې شوې دې، يعنی د رسول الله ﷺ د سنتو د مخامخ راتلو نه پس کوم چه په هر لائن او شعبه کښې موندلې شی، د دې احداث بدعات د مشقت برداشت کولو څه ضرورت باقی پاتې شو، چه کله د سنيت يو صفا او واضحه طريقه مخې ته راغله.په دې احداث سره زياته اشاره د تقدير انکار ته ده کومه چه يو لويه فتنه ده هم د دې فتنې د ختمولو فکر هغوی سره وو لکه چه د دې خط نه معلوميږی ﴿ فَعَلَيْكَ بِلُزُومِ السُّنَّةِ فَإِنَّهَا لَكَ بِإِذْنِ اللَّهِ عِصْمَةٌ ﴾ يعنی. هرکله چه دا خبره ده کومه چه مونږ پورته ليکلې ده نو تاله پکار دی چه د سنت طريقه اختيار کړې، يعنی د تقدير وغيره په باره کښې چه څه د احاديثو نه ثابت دی، ځکه چه دا سنت اختيار کول به ستا دپاره د الله پاک په اذن د عصمت او سلامتئ ذريعه وی ﴿ ثُمَّ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ يَبْتَدِعِ النَّاسُ بِدْعَةً إِلاَّ قَدْ مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا ﴾ فرمائی : ځان پوهه کړه چه دا ګمراهان خلق د خپل طرف نه چه کوم بدعت راوباسی د هغه بدعت دا حال دې چه د هغه بدعت خلاف يعنی دهغې په بطلان باندې په تيره زمانه کښې د دې نه مخکښې د

رسول اللهﷺ او صحابه کرامو﷢ په زمانه کښې دليل قائم شوې دې ﴿او عبرة فيها﴾ د دې مطلب خو دا دې چه په زمانه ما مضى کښې په بطلان بدعات باندې عبرت موندلې شي يا مطلب دا دې چه خپله په بدعاتو کښې عبرت موندلې شي د دې خبرې چه د هغې نه اجتناب اوکړې شي ﴿فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا مَنْ قَدْ عَلِمَ مَا فِي خِلَافِهَا مِنَ الْخَطَإِ وَالزَّلَلِ وَالْحُمْقِ وَالتَّعَمُّقِ﴾ ځکه چه سنت جارى کونکې داسې عظيم او باخبر سړې دې چه پوهيږى چه په دې خلاف سنت طريقه کښې څه خطاء او لغزش دې او څه کم عقلتوب او خراب خوئى دې د دې سړى نه مراد د رسول اللهﷺ ذات گرامى دې، د سنت خلاف طريقو کښې چه کومې خرابيانې وې هغه رسول اللهﷺ ته ښه معلومې وې. ﴿فَارْضَ لِنَفْسِكَ مَا رَضِيَ بِهِ الْقَوْمُ لِأَنْفُسِهِمْ﴾ د خپل ځان دپاره ته هم هغه څيز غوره کړه کوم چه سلف صالحين د خپل ځان دپاره خوښ کړو يعنى هم هغه اقرار بالقدر، قضا او قدر تسليمول او حق گڼړل ﴿فَإِنَّهُمْ عَلَى عِلْمٍ وَقَفُوا وَبِبَصَرٍ نَافِذٍ كَفُّوا﴾ ځکه چه هغه سلف صالحين د علوم نه واقف وو ځکه چه هغوى د مشکاة النبوة نه علم حاصل کړې وو او هغه حضراتو په خپل بَصيرت کامله سره د هغه څيز نه منع کړې ده، يعنى د قدريه د عقيدې نه، ﴿وَلَهُمْ عَلَى كَشْفِ الْأُمُورِ كَانُوا أَقْوَى﴾ دا"لهم" ضمير مجرور نه دې بلکه لام مفتوح دې دپاره د تاکيد، يعنى بيشکه دا حضرات سلف صالحين د امور دين په تحقيق او تشريح کښې ډير مضبوط وو. ﴿وَبِفَضْلِ مَا كَانُوا فِيهِ أَوْلَى﴾ او دې حضراتو چه کوم علوم او بصيرت په خپل ځان کښې درنه لرلو د هغې په وجه باندې واقعى د هغې د کشف او تحقيق زيات اهل وو ﴿فَإِنْ كَانَ الْهُدَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ لَقَدْ سَبَقْتُمُوهُمْ إِلَيْهِ﴾ فرمائى چه که د هدايت خبره هغه وى په کومه باندې چه ته ئې يعنى په ځائې د اثبات تقدير انکار تقدير کول نو د دې مطلب به دا وى چه دې باره کښې ته د سلف صالحين نه (په علم) کښې مخکښې شوې او گويا هغوى ستا نه روستو پاتې شو، حاشا وکلا روستو خلق د مخکښې نه چرته مخکښې کيدې شى ﴿والسابقون السابقون اولئک المقربون﴾

﴿وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّمَا حَدَثَ بَعْدَهُمْ مَا أَحْدَثَهُ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِهِمْ وَرَغِبَ بِنَفْسِهِ عَنْهُمْ﴾ ددې حاصل دا دې چه که يو سړې د دې مبتدعين د طرف نه دا عذر پيش کړى چه هغوى کوم بدعت جارى کړې دې هغه ئې د دې وجې نه کړې دې چه د هغوى لاره جدا ده د سلف صالحين والا لاره نه ده نو د دې مهمل اعتذار [1] وړاندې جواب ورکوى ﴿فَإِنَّهُمْ هُمُ السَّابِقُونَ فَقَدْ تَكَلَّمُوا فِيهِ بِمَا يَكْفِي وَوَصَفُوا مِنْهُ مَا يَشْفِي﴾ يعنى لاره بدلول صحيح چرته دى ځکه چه د خير طرف ته مخکښې کيدونکى خو هم دغه حضرات دى يعنى سلف صالحين، پس ښکاره ده چه هم د هغوى لاره به برابر وى د روستو خلقو لاره څنگه برابر کيدې شى، دا اعتذار د هم دې قسم وو ﴿لكم دينكم ولى دين﴾ وړاندې فرمائى چه دې سلف صالحين په

[1] زمونږ يو خپلوان دې او گاونډى هم دې مونږ سره مينه هم ساتى، تعليم د هغوى د سکول دې او د انگريزئ د کور ماحول او لباس په ميز کرسئ وغيره باندې خوراک کول وغيره، يو ځل ما د هغوى په دې څيزونو باندې اعتراض اوکړو چه مونږ خو دا څيزونه نه خوښوو، هغه اووې چه واقعى ستاسو دې دا څيزونه ناخوښه وى، خو زمونږ لاره جدا دې.

مسئله د تقدير كښې دومره څه وئيلې دی او بيان كړې دی چه كافي او شافي دی ﴿ فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مَقْصَرٍ وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ ﴾ يعنی د تقدير په باره كښې چه څومره وضاحت سلف صالحين كړې دې اوس د هغې نه نۀ خو د روستو كيدو ګنجائش شته او نه د هغې نه د مخكښې كيدو، يعنی د تقدير مسئله ډيره نازكه ده سلف صالحين چه د دې په باره كښې څومره بحث او تمحيص كړې دې نه د هغې نه روستو كيدل پكار دی نه مخكښې كيدل پكار دی، يعنی د تقدير په مسئله كښې كه نور بحث اوكړې شی نو په هغې كښې د ګمراه كيدو ويره ده، د مقصر او محسر دواړو په باره كښې ليكلې دی چه يا خو مصدر ميمی دې يا ظرف مكان، د مقصر معنی د منع كولو ځائې او د حسر معنی كشف، نو د محسر معنی د كشف ده يا د كشف ځائې ﴿ وَقَدْ قَصَّرَ قَوْمٌ دُونَهُمْ فَجَفَوْا وَطَمَحَ عَنْهُمْ أَقْوَامٌ فَغَلَوْا ﴾ يعنی بعض چه په كوم حد باندې تلو سره سلف صالحين اودريدلې وو هغوی خپل ځان د هغې نه ولې منع نه كړو او تقصير ئې اوكړو نو هغوی په خپل ځائې باندې قائم پاتې نه شو يعنی لاندې اوغورځيدل، او بعض خلق د سلف صالحين د حد نه وړاندې لاړل نو هغوی د حد نه تير شو، يعنی په كشف كښ، په اول جمله كښې د تفريط ذكر دې، په دويمه جمله كښې د افراط ذكر دې ﴿ وَإِنَّهُمْ بَيْنَ ذَلِكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴾ او بيشكه دا حضرات سلف صالحين د دې افراط او تفريط ترمينځه په صراط مستقيم باندې وو ﴿ كَتَبْتَ تَسْأَلُ عَنِ الإِقْرَارِ بِالْقَدَرِ ﴾ تا د مسئله تقدير په باره كښې تپوس اوكړو چه هغه يو واقعی څيز دې يا نه؟ ﴿ فَعَلَى الْخَبِيرِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَعْتَ ﴾ پس ته د الله پاک په ارادې سره باخبر سړی ته راغلې يعنی د يو خبر سړی نه تا تپوس اوكړو د چا نه چه كول پكار دی ﴿ مَا أَعْلَمُ مَا أَحْدَثَ النَّاسُ مِنْ مُحْدَثَةٍ وَلاَ ابْتَدَعُوا مِنْ بِدْعَةٍ هِيَ أَبْيَنُ أَثَرًا وَلاَ أَثْبَتُ أَمْرًا مِنَ الإِقْرَارِ بِالْقَدَرِ ﴾ زه نه پوهيږم چه كوم خلق دا نوې نوې خبرې كوی او بدعات ايجاد كوی هغه زيات ثابت او قوی دی د اقرار بالقدر نه، يعنی د اقرار بالقدر نه زيات يو څيز هم صحيح او ثابت نشته، په دې كلام كښې اقرار بالقدر هم په بدعاتو كښې شمار كړې شوې دې د نصب ادله په اعتبار سره، ځكه چه متكلمينو چه په دې باندې كوم دلائل قائم كړی دی هغه روستنی دی. (بذل) وړاندې د هم دې اقرار بالقدر ثبوت پيش كوی ﴿ لَقَدْ كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلاَءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلاَمِهِمْ وَفِي شِعْرِهِمْ يُعَزُّونَ بِهِ أَنْفُسَهُمْ عَلَى مَا فَاتَهُمْ ﴾ يعنی د تقدير ذكر او د هغې ثبوت په زمانه د جاهليت كښې وو د هم هغه وخت نه راروان دې هغه خلقو به د دې ذكر كولو په خپل كلام منثور كښې هم او منظوم كښې هم او هم د دې تقدير په ذريعه ئې په خپل فوت شوی څيز باندې خپل تعزيت كولو او خپل ځان به ئې صبر وركولو، يعنی د يو څيز په فوت كيدو باندې به ئې خپل ځان ته دومره تسلی وركوله چه هم دغه شان به په تقدير كښې وه، ﴿ ثُمَّ لَمْ يَزِدْهُ الإِسْلاَمُ بَعْدُ إِلاَّ شِدَّةً ﴾ او بيا چه اسلام راغلو نو هغه دا مسئله د مخكښې نه هم زياته مضبوطه كړه. ﴿ وَلَقَدْ ذَكَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي غَيْرِ حَدِيثٍ وَلاَ حَدِيثَيْنِ ﴾ يعنی رسول الله ﷺ د تقدير ذكر صرف په يو دوه احاديثو كښ نه دې كړې بلكه په بې شميره احاديثو كښې ئې

هغه ذکر فرمائيلې دې ﴿ وَقَدْ سَمِعَهُ مِنْهُ الْمُسْلِمُونَ فَتَكَلَّمُوا بِهِ فِي حَيَاتِهِ وَبَعْدَ وَفَاتِهِ ﴾ او عام مسلمان هم رسول اللهﷺ نه د دې ذکر اوريدلو سره په خپلو کلامونو کښې هغه راوړلو د رسول اللهﷺ په حيات کښې هم او د هغوی د وفات نه پس هم، د دې نه پس په وړاندې جملو کښې د تقدير حقيقت طرف ته اشاره ده ﴿يَقِينًا وَتَسْلِيمًا لِرَبِّهِمْ وَتَضْعِيفًا لأَنْفُسِهِمْ أَنْ يَكُونَ شَيْءٌ لَمْ يُحِطْ بِهِ عِلْمُهُ وَلَمْ يُحْصِهِ كِتَابُهُ وَلَمْ يَمْضِ فِيهِ قَدَرُهُ ﴾ تقدير لره د الله پاک صفت په يقين سره تسليم کولو سره او د خپلې رائې تضعيف او ترديد کولو سره چه يو څيز داسې هم کيدې شی چه هغه دې د الله پاک د علمی احاطې نه بهر وی يا لوح محفوظ د هغې احصاء نه وی کړې او الله پاک د هغې په باره کښې څۀ فيصله نه وی کړې، ﴿ وَإِنَّهُ مَعَ ذَلِكَ لَفِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ مِنْهُ اقْتَبَسُوهُ وَمِنْهُ تَعَلَّمُوهُ﴾ او يقينا دا تقدير د دې ټولو سره د الله پاک په کتاب عزيز کښې دې يعنی د شعراء جاهليت په کلامونو کښې او په احاديثو کښې د کيدو نه علاوه په قرآن کريم کښې هم د دې ذکر دې او هم د دې قرآن کريم نه دا علماء کرامو زده کړې او اخذ کړې دې ﴿ وَلَئِنْ قُلْتُمْ لِمَ أَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ كَذَا وَلِمَ قَالَ كَذَا ﴾ اوس د دې ځائې نه د بعض منکرين تقدير د شکوک او شبهاتو ازاله کوی ځکه چه د بعض آيتونو د مضمون نه او بعض تعبيراتو نه وسوسه راځی او شبهه پيدا کيږی د نفی تقدير (خو د دې قسم آيتونه هغوی دلته په خپل کلام کښې ذکر نه کړل صرف د هغې جواب ئې ورکړو پس فرمائی) ﴿لَقَدْ قَرَءُوا مِنْهُ مَا قَرَأْتُمْ وَعَلِمُوا مِنْ تَأْوِيلِهِ مَا جَهِلْتُمْ وَقَالُوا بَعْدَ ذَلِكَ كُلِّهِ بِكِتَابٍ وَقَدَرٍ وَكُتِبَتِ الشَّقَاوَةُ وَمَا يُقَدَّرْ يَكُنْ وَمَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ ﴾ چه ګوره سلف صالحين هم دا آيتونه لوستلې وو او هغوی هم دا تفسير فهم کړې وو کوم چه تا فهم نه کړې شو، دا حضرات خو د دې آيتونو د لوستلو باوجود د قضاء او قدر قائل شوې وو، او د انسان شقاوت، يعنی او سعادت.دواړه مقرر شوی دی په تقدير کښې ليکلې شوې دی او کوم څيز چه د تقدير نه لاندې وی هغه ضرور کيږی، پس څه چه الله پاک اوغوښتل هم هغه اوشو او څه چه نه غواړی هغه نه کيږی، ګويا د ټول عالم وجود د تقدير مطابق دې مونږ خلق نه د خپل نقصان مالکان يو او نه د نفع، يعنی زمونږ نفع او نقصان زمونږ په اختيار کښې نه دې، ﴿ رَغِبُوا بَعْدَ ذَلِكَ وَرَهِبُوا ﴾ يعنی قائلين قدر د عقيده تقدير نه دا اثر نه دې اخستلې چه په تقدير باندې اعتماد کولو سره کينی، د خوف او رغبت نه لاس وينځی بلکه خائف هم اوسيږی د الله پاک د عذاب نه او راغب هم د هغه په ثواب کښ. فقط الحمد لله خط پوره شو سره د شرح

[٤٦١٣]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ يَعْنِي ابْنَ أَبِي أَيُّوبَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو صَخْرٍ، عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: كَانَ لِابْنِ عُمَرَ صَدِيقٌ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ يُكَاتِبُهُ فَكَتَبَ إِلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّكَ تَكَلَّمْتَ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقَدَرِ، فَإِيَّاكَ أَنْ تَكْتُبَ إِلَيَّ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي أَقْوَامٌ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ".

[1]: تفرد بهذا المتن أبوداود، وقد أخرجه: سنن الترمذي/القدر ١٦ (٢١٥٢)، سنن ابن ماجه/الفتن ٢٩ (٤٠٦١)، بسياق نحوه ولفظه: "في هذه الأمة خسف ومسخ أو قذف في أهل القدر" (تحفة الأشراف: ٧٦٥١)، ومسند احمد (١٣٦/٢، ١٠٨)(حسن)

حضرت نافع بیان کوی چی په شام کښې د حضرت عبد الله بن عمر ﷺ یو دوست وو ،د چا چی به د هغه سره خط او کتاب کیدلو - حضرت عبدالله ﷺ هغه ته اولیکل: ما ته دغه خبر را رسیدلې دې چی تا د تقدیر باره کښې څه خبرې کړې دی - (ته تقدیر نه منې) ددې دپاره آئنده ماته خط مه لیکه - بې شکه ما د نبی کریم ﷺ نه اوریدلې دی، هغوی به فرمائیل: "په تحقیق سره زما په امت کښې به داسې خلق پیدا کیږی کوم چی به تقدیر نه منی- (عمل به پرې نه کوی)

[۴۶۱۴]()حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَرَّاحِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، قَالَ: "قُلْتُ لِلْحَسَنِ: يَا أَبَا سَعِيدٍ أَخْبِرْنِي عَنْ آدَمَ أَلِلسَّمَاءِ خُلِقَ أَمْ لِلْأَرْضِ؟ قَالَ: لَا بَلْ لِلْأَرْضِ، قُلْتُ: أَرَأَيْتَ لَوِ اعْتَصَمَ فَلَمْ يَأْكُلْ مِنَ الشَّجَرَةِ، قَالَ: لَمْ يَكُنْ لَهُ مِنْهُ بُدٌّ، قُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ۱۶۲ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ۱۶۳ سورة الصافات آية ۱۶۲-۱۶۳، قَالَ: إِنَّ الشَّيَاطِينَ لَا يَفْتِنُونَ بِضَلَالَتِهِمْ إِلَّا مَنْ أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَحِيمَ".

حضرت خالد الحذاء رحمه الله وائي چی ما حضرت حسن بصری رحمه الله ته اووې: ابو سعید! ماته اووې چی حضرت آدم علیه السلام د آسمان د پاره پیدا کړې شوې وو یا د زمکې دپاره؟ هغوی اووې : د زمکې د پاره - ما اووې : څه خیال دې دې که چرې هغه د ګناه نه بچ شوې وو او د ونې نه ئې نه خوړلې نو...؟ وې وئیل : دا د هغه د پاره ممکن هم نه وو (ولې چی هم دغه مقدر وو-) ما اووې د الله تعالیٰ د دغه فرمان څه مفهوم دې :(کوم چی د جناتو او د شیاطین په حقله دې) (مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ، إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ)" ته هیڅوک د الله د طرف نه نه شی راړولې او نه شی دهوکه کولې،خو هم هغه کوم چی په جهنم کښې پریوتونکی وو -" وې وئیل چی شیاطین د خپلې ګمراهئ سره صرف هم هغه ګمراه کوی په کومو چی الله تعالیٰ په جهنم کښې پریوتل واجب کړې وی-

قوله:﴿ عَنْ نَافِعٍ قَالَ كَانَ لِابْنِ عُمَرَ صَدِيقٌ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ يُكَاتِبُهُ فَكَتَبَ إِلَيْهِ .... رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « إِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي أَقْوَامٌ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ »﴾

نافع رحمه الله فرمائی چه د ابن عمر ﷺ یو دوست وو د اهل شام نه چا چه به هغوی سره خط وکتابت ساتلو یوه ورځ هغوی د هغه طرف ته دا اولیکل چه ماته دا خبره رارسیدلې ده چه ته د تقدیر په باره کښې داسې خبرې اترې کوې او شک او شبهه کوې، لهذا واوره چه بیا دپاره ماته د لیکلو نه پرهیز کوه، یعنی زه ستا نه ترک تعلق اختیاروم، ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې وو هغوی به فرمائیل چه زما په امت کښې به څه خلق داسې پیدا شی چه تقدیر به دروغژن ګنړی.

قوله:﴿ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ قَالَ قُلْتُ لِلْحَسَنِ يَا أَبَا سَعِيدٍ أَخْبِرْنِي عَنْ آدَمَ أَلِلسَّمَاءِ خُلِقَ أَمْ لِلْأَرْضِ قَالَ لاَ بَلْ لِلأَرْضِ. قُلْتُ أَرَأَيْتَ لَوِ اعْتَصَمَ فَلَمْ يَأْكُلْ مِنَ الشَّجَرَةِ قَالَ لَمْ يَكُنْ لَهُ مِنْهُ بُدٌّ ﴾

د حسن بصری رحمه الله نه مختلف سوالات او د هغې جوابات :

حسن بصری رحمه الله کوم چه د کبار تابعینو نه دې او د سلوک او تصوف لوئې امام او مرجع دې د هغوی په باره کښې بعض خلقو ته شک پیدا شوې وو چه دې چرته هغه قدری شوې خو نه

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۵۱۷، ۱۸۵۱۸) (حسن الإسناد)

دي، ځکه چه ډير لوئي خطيب وو نو ممکنه ده چه د هغوی د ژبي نه په بعض خطباتو کښي بعض داسي الفاظ وتلي وی چه په هغي سره سامعينو ته دا شک پيدا شوي وی نو هم په دي بنياد بعض خلقو د دي معاملي د وضاحت غوښتلو دپاره د هغوی نه په مختلفو مجالسو کښي تپوسونه اوکړل چه د هغوی د جواب نه واضحه شي چه آيا واقعي هغوی د انکار تقدير طرف ته مائل دی، يا د خلقو دا خيال غلط دي پس په دي روايت کښي دی چه خالد حذاء د هغه نه يو ځل سوال اوکړو چه :

رومبي سوال : دا بيان کړئ د آدم عليه السلام په باره کښي چه الله پاک هغه په اسمان باندي د اوسولو دپاره پيدا کړي وو او که زمکه باندي د راليږلو دپاره؟

جواب نو هغوی جواب ورکړو چه نه، د اسمان دپاره نه بلکه د زمکي دپاره يعنی د هغوی د اسمان نه په زمکه باندي راکوزيدل د مخکښي نه د الله پاک په علم کښي وو او هم په دي وجه داسي اوشو او هم دا تقدير دي بيا سائل سوال اوکړو چه دا بيان کړئ چه که هغوی د غنم اونه وي خوړلي نو څه به شوی وي؟ هغوی اوفرمائيل څنګه به ئي نه خوړله، دا خوړل د مخکښي نه مقرر وو.

دويم سوال:

د دي نه پس ئي تري نه تپوس اوکړو ﴿ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى (مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ إِلاَّ مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ) سائل د دي آيت کريمه تفسير د هغوی نه اوتپوسلو، کوم چه داسي دي ﴿فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴾ د دي ترجمه دا ده اي مشرکانو تاسو او ستاسو هغه ټول معبودان د چا چه تاسو عبادت کوئ چالره په ګمراهئ کښي نه شي اخته کولي مګر هم هغه لره کوم چه جهنم ته تلونکي دي، د دي آيت کريمه نه دا شبه کيدي شي چه دا مشرکين او د هغوی دا باطل معبودان بعضو لره ګمراه کولي شی هغه بعض کوم چه جهنم ته تلونکی دی،

جواب پس هغوی يعنی حسن بصری رحمه الله د دي خلقو مخکښي د دي آيت کريمه تفسير داسي بيان کړو کوم چه بالکل صفا دي چه د هغي نه روستو هيڅ شک او شبهه نه پيدا کيږي، هغوی اوفرمائيل د﴿ صال الجحيم ﴾ نه مراد يعنی جهنم ته د تلونکو نه مراد دا نه دي چه هغوی خپله جهنم ته تلل غواړي بلکه مراد دا دي چه د چا په باره کښي الله پاک جهنم ته تلل ليکلي دی.

[٤٦١٥] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: "وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ سورة هود آية ١١٩، قَالَ: خَلَقَ هَؤُلَاءِ لِهَذِهِ وَهَؤُلَاءِ لِهَذِهِ".

د حضرت حسن بصری رحمه الله نه منقول دی چی هغوی د الله تعالیٰ دغه فرمان (ولذلک خلقهم) "الله تعالیٰ دوی هم د دې دپاره پيدا کړي دی (چی د حق سره اختلاف کوی) په تفسير کښي ئي اوفرمائيل چی هغه خلق ئي د دې (جهنم) دپاره پيدا کړي دی او نور ئي د دې (جنت) دپاره.

---

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٥١٦) (صحيح الإسناد)

[٤٦١٦] (١) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، قَالَ: "قُلْتُ لِلْحَسَنِ ﴿مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾﴾ سورة الصافات آية ١٦٢-١٦٣، قَالَ: إِلَّا مَنْ أَوْجَبَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ أَنَّهُ يَصْلَى الْجَحِيمَ".

خالد الخذاء وائی چی ما د حضرت حسن بصری رحمه الله نه د دغه ایت کریمه: (ما انتم علیه بفاتنین- الا من هو صال الجحیم) (تفسیر) په باب کښې تپوس اوکړو نو هغوی اوفرمائیل چې دا الله تعالیٰ هم ددې دپاره لازم کړې دې کوم چې په جهنم کښې د سوزیدلو واله دې۔ (دغه مذکوره بالا روایت د ۴۶۱۴ غوندې دې)

[٤٦١٧] (٢) حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ: كَانَ الْحَسَنُ، يَقُولُ: "لَأَنْ يَسْقُطَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَقُولَ الْأَمْرُ بِيَدِي".

د حضرت حمید نه منقول دی چې حضرت حسن بصری رحمه الله به وئیل چې د اسمان نه په زمکه راپریوتل ما ته ددې نه ډیر خوښ دی چې زۀ داسې اووایم چې معامله زما په لاس کښې ده۔ (مقصد دادې چې د تقدیرنه انکار زۀ هرګز نه برداشت کوم)۔

قوله: ﴿ أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ قَالَ كَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ لَأَنْ يَسْقُطَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَقُولَ الْأَمْرُ بِيَدِهِ ﴾ چه په یو موقع باندې حسن بصری رحمه الله اوفرمائیل (د داسې خلقو مخکښې چا چه به په هغوی باندې شک کولو د قدر) بیشکه دا خبره چه زه د آسمان نه په زمکه باندې راپریوځم دا زما زیاته خوښه ده ددې نه چه زه اوایم چه زما کار او زما انجام زما په لاس کښې دې، وړاندې هم د حمید روایت راروان دې۔

[٤٦١٨] (٣) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، قَالَ: "قَدِمَ عَلَيْنَا الْحَسَنُ مَكَّةَ، فَكَلَّمَنِي فُقَهَاءُ أَهْلِ مَكَّةَ أَنْ أُكَلِّمَهُ فِي أَنْ يَجْلِسَ لَهُمْ يَوْمًا يَعِظُهُمْ فِيهِ، فَقَالَ: نَعَمْ، فَاجْتَمَعُوا فَخَطَبَهُمْ فَمَا رَأَيْتُ أَخْطَبَ مِنْهُ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا أَبَا سَعِيدٍ مَنْ خَلَقَ الشَّيْطَانَ؟ فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ! خَلَقَ اللَّهُ الشَّيْطَانَ وَخَلَقَ الْخَيْرَ وَخَلَقَ الشَّرَّ، قَالَ الرَّجُلُ: قَاتَلَهُمُ اللَّهُ كَيْفَ يَكْذِبُونَ عَلَى هَذَا الشَّيْخِ".

حضرت حمید بیان اوکړو چې حضرت حسن بصری رحمه الله مکې ته راغلو نو د هغه ځائ علماؤ او فقهاؤ ما ته اووئیل چې زۀ هغوی ته دا اووایم چې هغه مونږ ته یوه ورځ وعظ واوروی- نو هغوی قبول کړل- ددې دپاره هغوی راجمع شول او حسن بصری رحمه الله درس ورکړو نو ما د هغوی نه لوئ کوم خطیب بیا نۀ موندو- یو سړی تپوس اوکړو : ابو سعید ! شیطان چا پیدا کړې دې؟ هغه اووئیل سبحان الله! د الله تعالیٰ نه سیوا بل څوک خالق شته څه؟ هم الله تعالیٰ شیطان پیدا کړې دې - د خیر او د شر خالق هم هغه دې - نو هغه سړی اووې : الله تعالیٰ دې هغوی هلاک کړی (نامعلوم) په کومه وجه باندې هغه ددې شیخ په باب کښې دروغ وائی-

قوله: ﴿ قال قَدِمَ عَلَيْنَا الْحَسَنُ مَكَّةَ فَكَلَّمَنِي فُقَهَاءُ أَهْلِ مَكَّةَ أَنْ أُكَلِّمَهُ فِي أَنْ يَجْلِسَ لَهُمْ يَوْمًا يَعِظُهُمْ فِيهِ. فَقَالَ نَعَمْ. فَاجْتَمَعُوا فَخَطَبَهُمْ فَمَا رَأَيْتُ أَخْطَبَ مِنْهُ الخ ﴾

---

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٥١٨) (صحيح الإسناد)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٥١٠) (صحيح الإسناد)
(٣): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٥٠٩) (صحيح)

دريم سوال :

يعنی يو ځل حسن بصری رحمه الله مکې مکرمې ته تشريف راوړلو حميد وائی چه ماته د مکې علماء کرامو اووې چه زه حسن ته درخواست اوکړم دې باره کښې چه هغوی يوه ورځ د خپل وعظ مجلس قائم کړی هغوی وائی چه ما هغوی ته درخواست اوکړو او هغوی منظور کړو پس په مقرره وخت باندې خلق راجمع شو او هغوی خلقو ته خطاب اوکړو، حميد وائی چه ما د هغوی نه لوئې خطيب نه دې ليدلې، په مجلس وعظ کښې يو سړی د هغوی نه دا تپوس اوکړو چه اې ابوسعيد! شيطان چا پيدا کړو، هغوی اوفرمائيل سبحان الله عجيبه خبره ده آيا د الله پاک نه سوا هم څوک خالق شته، د شيطان خالق هم الله پاک دې او د خير او شر هم، د هغوی دا جواب اوريدلو سره سائل اووې الله دې هلاک کړی دا ناقدين څنګه تهمتونه تړی په دې بزرګ باندې.

معتزله او قدريه د دې خبرې قائل دې چه الله پاک خالق د شر نه دې.

[٤٦١٩](١) حَدَّثَنَا ابْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنِ الْحَسَنِ، "كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ سورة الحجر آية ١٢"، قَالَ: الشِّرْكُ".

حضرت حميد الطويل د حضرت حسن بصری رحمه الله نه روايت اوکړو چی هغوی ددغې ايت کريمه (کذلک نسلکه فی قلوب المجرمين) "هم دغه رنګ مونږ د مجرمانو په زړونو کښې واچوؤ." په تفسير کښې اوونيل : ددې نه مراد "شرک" دې.

قوله:﴿ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنِ الْحَسَنِ (كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ) قَالَ الشِّرْكُ ﴾

څلورم سوال:

يعنی د نسلکه د ضمير مرجع هغوی شرک مقرر کړو او د آيت کريمه دا تفسير چه الله تعالی فرمائی چه د کفارو په زړه کښې عقيده د شرک مونږ اچوو هغه کفار د کومو دپاره چه مجرم کيدل مقدر شوې دی، په تفسير جلالين کښې دی : "كَذَلِكَ" أَيْ مِثْل إِدْخَالنَا التَّكْذِيب فِي قُلُوب الأولين نَسْلُكُهُ ای ندخل التَّكْذِيب فِي قُلُوب الْمُجْرِمِينَ ای كُفَّار مَكَّة اهـ . عون،

[٤٦٢٠](٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ رَجُلٍ قَدْ سَمَّاهُ غَيْرُ ابْنِ كَثِيرٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عُبَيْدٍ الصِّيدِ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ "وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ سورة سبأ آية ٥٤"، قَالَ: بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْإِيمَانِ".

عبيد الصيد د حضرت حسن بصری رحمه الله نه روايت کوی چی هغوی ددغه ايت کريمه (وحيل بينهم و بين ما يشتهون) په تفسير کښې اوونيل چی د هغوی او د هغوی د ايمان راوړلو په خواهش کښې به رکاوټ (مخ نيوی) پيدا کړې شی.

قوله:﴿ عَنْ عُبَيْدٍ الصِّيدِ عَنِ الْحَسَنِ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ) قَالَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الإِيمَانِ ﴾

---

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٥١١) (صحيح)
[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٥٢٤) (ضعيف الإسناد)

سوال خامس : کفار به د قيامت په ورځ باندې ايمان راوړل خوښوی حال دا چه هغه وخت د ايمان د راوړلو نه دې نو د هغې په باره کښې الله پاک په دې آيت کريمه کښې فرمائی چه کوم څيز به دا کفار په قيامت کښې اختيارول غواړی يعنی ايمان د هغوی او د دوی ترمينځه به حيلولت اوکړې شی يعنی په دنيا کښې خو مونږ واقع کړې دې، په آخرت کښې به هم هغوی د ايمان نه لرې اوساتلې شی، حسن رحمه الله د ﴿ ما يشتهون ﴾ تفسير په خپلو صفا الفاظو کښې په ايمان سره اوکړو، يعنی د کفارو د ايمان نه مانع هم دا د الله پاک تقدير وو.

[٤٦٢١](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمٌ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، قَالَ: "كُنْتُ أَسِيرُ بِالشَّامِ فَنَادَانِي رَجُلٌ مِنْ خَلْفِي، فَالْتَفَتُّ فَإِذَا رَجَاءُ بْنُ حَيْوَةَ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَوْنٍ مَا هَذَا الَّذِي يَذْكُرُونَ عَنِ الْحَسَنِ؟ قَالَ: قُلْتُ: إِنَّهُمْ يَكْذِبُونَ عَلَى الْحَسَنِ كَثِيرًا".

حضرت ابن عون وائی چې زۀ د شام په ملک کښې ؤم چې د شا نه چا ماته اواز اوکړو۔ زۀ متوجه شوم نو څه ګورم چې حضرت رجاء بن حيوه وو ۔ هغوی اووئيل : ابو عون ! دا څه خبرې دی کوم چې خلق د حسن بصری په باب کښې کوی؟ ما اووې : دغه خلق په حسن بصری باندې ډير دروغ تړی۔

قوله:﴿ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ قَالَ كُنْتُ أَسِيرُ بِالشَّامِ فَنَادَانِي رَجُلٌ مِنْ خَلْفِي فَالْتَفَتُّ فَإِذَا رَجَاءُ بْنُ حَيْوَةَ فَقَالَ يَا أَبَا عَوْنٍ مَا هَذَا الَّذِي يَذْكُرُونَ عَنِ الْحَسَنِ قَالَ قُلْتُ إِنَّهُمْ يَكْذِبُونَ عَلَى الْحَسَنِ كَثِيرًا ﴾

يعنی رجاء بن حيوة د ابن عون نه تپوس اوکړو چه دا څه څيز دې کوم چه خلق د حسن بصری رحمه الله د طرف نه نقل کوی يعنی هم هغه انکار قدر خو هغوی جواب ورکړو چه خلق په هغوی باندې غلط الزام لګوی.

[٤٦٢٢](٢) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ، يَقُولُ: "كَذَبَ عَلَى الْحَسَنِ ضَرْبَانِ مِنَ النَّاسِ: قَوْمٌ الْقَدَرُ رَأْيُهُمْ وَهُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُنَفِّقُوا بِذَلِكَ رَأْيَهُمْ، وَقَوْمٌ لَهُ فِي قُلُوبِهِمْ شَنَآنٌ وَبُغْضٌ، يَقُولُونَ: أَلَيْسَ مِنْ قَوْلِهِ كَذَا؟ أَلَيْسَ مِنْ قَوْلِهِ كَذَا؟".

ايوب بيان اوکړو چې په حسن بصری رحمه الله باندې دروغ تړلو واله دوه قسمه خلق دی هغه کوم چې د تقدير نه منکر دی ۔ د هغوی خواهش دې چې دغه رنګ به هغوی خپلوخبرو او رائې له شهرت ورکړی او عام به ئې کړی۔ او دويم هغه دی د کومو چې زړونو کښې بغض او عداوت دې ۔ (او دغه رنګ خبرې کوی) آيا دا د هغه قول نۀ دې،آيا هغه دغه رنګې نۀ دی وئيلی؟ وغيره۔

قوله:﴿ سَمِعْتُ أَيُّوبَ يَقُولُ كَذَبَ عَلَى الْحَسَنِ ضَرْبَانِ مِنَ النَّاسِ قَوْمٌ الْقَدَرُ رَأْيُهُمْ وَهُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُنَفِّقُوا بِذَلِكَ رَأْيَهُمْ وَقَوْمٌ لَهُ فِي قُلُوبِهِمْ شَنَآنٌ وَبُغْضٌ يَقُولُونَ أَلَيْسَ مِنْ قَوْلِهِ كَذَا أَلَيْسَ مِنْ قَوْلِهِ كَذَا ﴾

د روايت تشريح :

ايوب سختيانی رحمه الله فرمائی چه حسن بصری رحمه الله طرف ته د غلط نسبتونه کونکی دوه قسمه سړی دی يو هغه قسم چه خپله د هغوی عقيده د انکار قدر ده، نو هغوی حسن بصری ته د

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٥٢٣، ١٨٦٣٩) (صحيح الإسناد)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٤٥٠) (صحيح)

خپلې عقيدې نسبت كولو سره خپلې رائې ته ترويج او تقويت وركول غواړي چه ګورئ دومره لوئې امام هم دا خبره كوى او دويم قسم هغه دى د چا په زړونو كښې چه د هغوى سره بغض او دشمنى ده نو هغوى د حسن رحمه الله په تنقيص او ترديد كښې داسې كوى، او دهغوى بعض دا قسم جملو لره اوچتوى يعنى دكومو جملوچه تاويل كيدې شى خو هغه هغوى په ظاهر باندې محمول كوى د هغوى طرف ته هغه منسوب كوى چه ګورئ هغوى په فلانئ موقع باندې داسې اوئيل او په فلانئ موقع باندې ئې داسې اوئيل.

[٤٦٢٣](١) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، أَنَّ يَحْيَى بْنَ كَثِيرٍ الْعَنْبَرِيَّ حَدَّثَهُمْ، قَالَ: كَانَ قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ، يَقُولُ لَنَا: "يَا فِتْيَانُ لَا تُغْلَبُوا عَلَى الْحَسَنِ، فَإِنَّهُ كَانَ رَأْيُهُ السُّنَّةَ وَالصَّوَابَ".

حضرت قره بن خالد به مونږ ته وئيل اې ځوانانو! د حسن بصرى په باب كښې مغلوبه نۀ شئ بې شكه د هغوى رائې د سنت مطابق او د حق و صواب تابع ده.

قوله: ﴿ كَانَ قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ يَقُولُ لَنَا يَا فِتْيَانُ لاَ تُغْلَبُوا عَلَى الْحَسَنِ فَإِنَّهُ كَانَ رَأْيُهُ السُّنَّةَ وَالصَّوَابَ ﴾

قرة بن خالد به مونږ ته وئيل : اې هلكانو! د حسن خلاف د خلقو په خبرو كښې مه راځئ ځكه چه د هغوى رائې د سنت موافق او صحيح وه.

[٤٦٢٤](٢) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، قَالَ: "لَوْ عَلِمْنَا أَنَّ كَلِمَةَ الْحَسَنِ تَبْلُغُ مَا بَلَغَتْ، لَكَتَبْنَا بِرُجُوعِهِ كِتَابًا وَأَشْهَدْنَا عَلَيْهِ شُهُودًا، وَلَكِنَّا قُلْنَا: كَلِمَةٌ خَرَجَتْ لَا تُحْمَلُ".

ابن عون اووې : كه چرې مونږ ته دغه علم وې چې د حسن بصرى رحمه الله د خلې وئيلې شوى خبره به تر دومره حده پورې رسى تركومه چې اورسيده نو مونږ به د هغه د رجوع متعلق يو كتاب ليكلې وو او په هغې باندې به مو ګواهيانى قائمې كړې وې. خو مونږ دغه ګنړل چې يوه خبره وه كومه چې اوشوه او بس اوشوه، مشهوره كيږى به نۀ.

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ قَالَ لَوْ عَلِمْنَا أَنَّ كَلِمَةَ الْحَسَنِ تَبْلُغُ مَا بَلَغَتْ لَكَتَبْنَا بِرُجُوعِهِ كِتَابًا وَأَشْهَدْنَا عَلَيْهِ شُهُودًا وَلَكِنَّا قُلْنَا كَلِمَةٌ خَرَجَتْ لاَ تُحْمَلُ ﴾

هغه چه پورته مونږ ليكلى دى چه د حسن بصرى رحمه الله نه په بعض تقريرونو كښې داسې الفاظ د خولې نه وتلې وو چه په هغې سره شبه پيدا كيدې شوه د تقدير خلاف هم د هغې ذكر په دې روايت كښې دې، ابن عون رحمه الله فرمائى چه كه مونږ ته دې قسم جملو په باره كښې خبر وې چه خلق به دا د كوم ځائې نه كوم ځائې ته اورسوى او د څه به څه مطلب واخلى نو مونږ به د دې الفاظو په باره كښې د هغوى نه رجوع ليكلې وې چه زه دا خپل الفاظ واپس اخلم (كوم چه تاسو په غلط محمل باندې محمول كوئ) او د رجوع د ليكلو نه پس به مې په دې باندې ګواهان هم قائم كړې وو، خو داسې ځكه اونكړې شوه ه مونږ پوهيدو چه دا جمله په روانئ كښې د هغوى د خولې نه اوختله څوک به دا نقل كوى او مشتهر كوى به ئې.

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩٢٣٢) (صحيح)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٩٢٢) (صحيح مثله)

[٤٦٢٥]()حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، قَالَ: قَالَ لِي الْحَسَنُ "مَا أَنَا بِعَائِدٍ إِلَى شَيْءٍ مِنْهُ أَبَدًا".

ايوب وائي چې حضرت حسن بصري رحمه الله ماته اووئيل : زۀ به اننده داسي خبره نۀ کووم- (په کومه کښې چې د تقدير د انکار شبه وي-)

قوله:﴿ عَنْ أَيُّوبَ قَالَ قَالَ لِيَ الْحَسَنُ مَا أَنَا بِعَائِدٍ إِلَى شَيْءٍ مِنْهُ أَبَدًا ﴾

يعنى کله چه حسن رحمه الله ته معلومه شوه چه بعض خلق د هغوی دا قسم الفاظ خوروی نو هغوی به فرمائيل چه بيادپاره به زه داسي الفاظ هرگز نه استعمالوم.

[٤٦٢٦]()حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ عُثْمَانَ الْبَتِّيِّ، قَالَ: "مَا فَسَّرَ الْحَسَنُ آيَةً قَطُّ إِلَّا عَنِ الْإِثْبَاتِ".

عثمان البتي بيان کوی چې حسن بصري رحمه الله چې کله هم د قران کريم د کوم يو ايت تفسير کوؤ نو په هغې کښې ئې د تقدير اثبات او په دې به ئې د ايمان هم ذکر کوؤ-

قوله:﴿ عَنْ عُثْمَانَ الْبَتِّيِّ قَالَ مَا فَسَّرَ الْحَسَنُ آيَةً قَطُّ إِلاَّ عَنِ الإِثْبَاتِ ﴾

يعنى حسن بصري رحمه الله به هميشه د آيات قرانيه تفسير د اثبات تقدير د عقيدې لاندې کولو، په بذل کښې خو هم دغه شان دی يعنى اثبات ئې د باب افعال مصدر منلي دې، او د استاد محترم مولانا محمد اسعد الله صاحب رحمه الله رائې دا وه چه ظاهر دا ده چه دا لفظ په فتح سره دې ثبت په معنى د ثقه جمع، او د ثقه خلقو نه دې دلته هم هغه مراد کړې شی د چا عقيده چه بالقدر وی، دا لفظ په کتاب کښې دوه طريقو سره منقول دې زمونږ په نسخه کښې خو داسې دې ﴿ الا عن الاثبات ﴾ او د يوې نسخې حواله په حاشيه کښې موجود ده په هغې کښې دی ﴿ الا على الاثبات ﴾ ظاهره ده چه د على په صورت کښې دا لفظ اثبات بالکسر يعنى مصدر دې، حضرت شيخ په حاشيه د بذل کښې ليکی هکذا شرح هذا الكلام الحافظ فى التهذيب ٢٧٠/٢ وهو اختار اللفظ عن حميد قرأت القران عن الحسن ففسره على الاثبات يعنى على اثبات القدر اهـ، خو د عن په صورت کښې هم هغه ظاهره ده کومه چه حضرت ناظم صاحب فرمائيلي ده.

[٤٦٠٥]()حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النُّفَيْلِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ، فَيَقُولُ: لَا نَدْرِي، مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ".

حضرت عبيد الله د خپل والد د حضرت ابو رافع رضي الله عنه نه روايت کوی، نبی صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل "هرگز دې داسې نه وی چې زۀ په تاسو داسې اوګورم چې څوک په خپل تخت يا په ديوان

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٥٠٢) (صحيح)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٥٢٥، ١٩٠٠٤) (صحيح)

[3]: سنن الترمذي/العلم ١٠ (٢٦٦١)، سنن ابن ماجه/المقدمة ٢ (١٣)، (تحفة الأشراف: ١٢٠١٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦/٨) (صحيح)

باندې ناست وی او هغوی ته زما د احکام نه څه حکم اورسی د کوم چې ما حکم ورکړې وی یا مې د هغې نه منع کړې وی نو هغوی اووئیل چې مونږ نه پوهیږو، مونږ خو په کتاب الله کښې چې څه اوګورو نو هم په هغې به عمل کوؤ.

قوله: ﴿ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِى رَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « لاَ أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ ﴾

دا حدیث په روایت د مقدام بن معدیکرب رضی الله عنه د باب په شروع کښې تیر شو.

[٤٦٠٦](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ. ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ فَهُوَ رَدٌّ"، قَالَ ابْنُ عِيسَى: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَنَعَ أَمْرًا عَلَى غَيْرِ أَمْرِنَا فَهُوَ رَدٌّ.

ام المؤمنین سیده عائشه صدیقه رضی الله عنها بیان کوی، رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل "چا چې زمونږ په دغه معامله (دین) کښې کوم نوی څیز پیدا کړو کوم چې ددې نه نۀ وی نو هغه مردود او باطل دې."

قوله: ﴿ عَنْ عَائِشَةَ رضى الله عنها قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَنْ أَحْدَثَ فِى أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ فَهُوَ رَدٌّ » او په بل روایت کښې دی مَنْ صَنَعَ أَمْرًا عَلَى غَيْرِ أَمْرِنَا فَهُوَ رَدٌّ ﴾

یعنی څوک چه په دین کښې نوې کار راوباسی چه د هغې اصل د مخکښې نه نشته هغه مردود دې، او د هغې نه روستو روایت کښې دی:

[٤٦٠٧](2) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا ثَوْرُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ: حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ مَعْدَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرٍو السُّلَمِيُّ، وَحُجْرُ بْنُ حُجْرٍ، قَالَا: "أَتَيْنَا الْعِرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ، وَهُوَ مِمَّنْ نَزَلَ فِيهِ: وَلا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ سورة التوبة آية ٩٢، فَسَلَّمْنَا، وَقُلْنَا: أَتَيْنَاكَ زَائِرِينَ وَعَائِدِينَ وَمُقْتَبِسِينَ، فَقَالَ الْعِرْبَاضُ "صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَوَعَظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ، فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا؟ فَقَالَ: أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ".

د حضرت عبد الرحمن بن عمرو سلمی اود حجر بن حجر بیان دې چې مونږ حضرت عرباض بن ساریه رضی الله عنه په خدمت کښې حاضرشو د چا په باب کښې چې دغه آیت کریمه نازل شوې وو- (ولا على الذين اذا ما اتوک...) په هغه خلقو باندې هیڅ ګناه نشته چې کله هغوی ستاسو خواه له راشی چې تاسو هغوی له سورلی ورکړئ، هغوی اووئیل چې زما

[1]: صحيح البخاري/الصلح ٥ (٢٦٩٧)، صحيح مسلم/الأقضية ٨ (١٧١٨)، سنن ابن ماجه/المقدمة ٢ (١٤)، (تحفة الأشراف: ١٧٤٥٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦/٧٣، ١٤٦، ١٨٠، ٢٤٠، ٢٥٦، ٢٧٠) (صحيح)

[2]: سنن الترمذي/العلم ١٦ (٢٦٧٦)، سنن ابن ماجه/المقدمة ٦ (٤٣، ٤٤)، (تحفة الأشراف: ٩٨٩٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/١٢٦)، سنن الدارمي/المقدمة ١٦ (٩٦) (صحيح)

سره هيڅ څه شي نشته،نو هغوی په هغه حال کښې واپس شول چې د هغوی سترګو په داسې غم سره اوښکې څڅولې چې هغوی ته هيڅ ميسر نه دی څه چې هغوی خرچ کړی. ''
مونږ هغوی ته سلام اوکړو او عرض مو اوکړو : مونږ ستاسو سره د ميلاؤيدو دپاره راغلي يو او دا چې ستاسو عيادت اوشی او څه علمی فائده مو هم حاصله شی، نو حضرت عرباض ﷺ بيان اوکړو چې رسول الله ﷺ مونږله يوه ورځ مونځ راکړو،بيا ئې زمونږ طرفته رامخ کړو او وعظ ئې اوفرمائيلو،ډير زيات بليغه او جامع وعظ،داسې چې زمونږ د سترګو نه اوښکې روانې شوې او زړونه مو اودرزيدل. يو وئيونکی اووئيل ! اې د الله رسوله! داخو ګويا الوداعی وعظ وو، نوآيا تاسو مونږ ته څه وصيت کوی؟ وې فرمائيل:
''زهٔ تاسو ته وصيت کوم چې د الله تعالیٰ تقویٰ اختياره وئ او د خپلوحکامو احکام اورئ او منئ،خواه که څوک حبشی يا غلام ولې نه وی - بې شکه په تاسو کښې چې څوک زما نه پس ژوندې پاتې شو هغه به ډير اختلاف وينی، نو په دغه حالاتو کښې زما سنت او زما د خلفاؤ سنت خپلوئ،کوم چې اصحاب دَ رشد و هدايت دی،سنت ښه په مضبوطئ سره اونيسئ،نوی نوی بدعاتو او اختراعاتونه خپل ځانونه بچ کړئ،بغير د څه شک او شبهې نه هره نوی خبره بدعت دې او هر بدعت ګمراهی ده.

قوله:﴿ عَنِ الْعِرْبَاضُ بن سارية ﷺ.......... يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ ([1]) فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا فَقَالَ « أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ .... وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ »﴾

شرح الحديث :

سيدنا عرباض بن ساريه ﷺ فرمائی چه يوه ورځ رسول الله ﷺ مونږ ته مونځ راکړو، د مانځه نه پس زمونږ طرف ته متوجه شو او داسې موثر وعظ ئې اوفرمائيلو چه په هغې سره د سترګو نه اوښکې روانې شوې او زړونه او رپيدل.يو صحابی د دې نه متاثر کيدو سره فدائی انداز کښې عرض اوکړو يا رسول الله ﷺ! دا وعظ او بيان خو داسې دې لکه د رخصت کونکی چه څنګه بيان وی.تاسو زمونږ په کوم څيز باندې عهد اخستل غواړئ او خاص طور سره دهغې وصيت کول غواړئ په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل : زه تاسو ته د الله پاک نه د ويريدو وصيت کوم او بل د امير د خبرې اوريدلو او د منلو اګر چه هغه امير حبشی او تور غلام ولې نه وی.وړاندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه کوم خلق په تاسو کښې زما نه روستو ژوندی پاتې شی نو هغوی به وړاندې تلو سره ډير اختلاف اووينی (يعنی په دين کښې، لهذا د هغه اختلاف په وخت) تاسو زما (او زما) د خلفاء راشدينو سنت لازم اونيسئ، ښه په قوت سره ئې اونيسئ، او د خپلو غاښونو د لاندې ئې کړئ، دا کنايه ده په لزوم د سنت کښې د کوشش کولو نه، او ځان بچ کړئ د نوو خبرو نه ځکه چه هره نوې خبره بدعت دې او هر بدعت ګمراهی ده، د بدعت نه مراد بدعت سيئه دې، لکه چه مخکښې تير شوې دی چه د بدعت په لغت کښې دوه قسمونه دې سيئه او حسنه، او دلته د

[1])يحتمل وجهين اما حقيقة لعلهم فهموا بالقرائن انها موعظة التودع او علي التشهيه اي كما يعظه احد عند الوداع كذا في الكوكب وهامشه (هامش بذل)

بدعت نه مراد سیئه دي کوم چه قبیح وي. والحدیث اخرجه الترمذي وابن ماجه، قاله المنذري.

[٤٦٠٨] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ عَتِيقٍ، عَنْ طَلْقِ بْنِ حَبِيبٍ، عَنِ الْأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ".

د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دي، نبي ﷺ اوفرمائیل: خبردارا غلو (معمولي خبره زیاته ول) کوؤنکي، او د حد نه تیر شوي خلق هلاک شو -" هغوی دغه خبره درې ځلي اوفرمائیله.

قوله: ﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « أَلاَ هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ ». ثَلاَثَ مَرَّاتٍ ﴾

د متنطعین نه مراد متعمقین دي یعنی کوم خلق چه په بحث مباحثه کښې غلو کوي او لا یعني فضول خبرو کښې ننوتونکي دي، یا په داسې څیزونو کښې بحث کونکي دي چرته چه عقل نه رسیږي لکه مسئله د تقدیر او صفاتو. رسول الله ﷺ فرمائي چه دې خلقو د خپل ځان سخت نقصان اوکړو، او دا خبره هغوی درې کرته اوفرمائیله.

والحدیث اخرجه مسلم، قاله المنذري.

بَابُ مَنْ دَعَا إِلَى السُّنَّةِ

باب ٦- د سنت (اتباع) طرف ته د دعوت ورکولو د اهمیت بیان

د دې نه مخکښې باب باب لزوم السنة دې او دا دعوت الی السنة دې په دواړو کښې فرق ښکاره دې، د اول باب مضمون لازم دې او د دې متعدي.

[٤٦٠٩] (٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا".

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "کوم سړي چې د حق د لارې دعوت ورکوي هغه ته دومره ثواب میلاؤیږي څومره چې ددې اتباع کولو واله ته میلاویږي. په دغه اتباع کولو کښې به د هیڅا په ثواب کښې څه کمې نهٔ وي. او چا چې دکومې ګمراهۍ دعوت ورکړو نو هغه ته به دومره قدرګناه میلاویږي څومره چې دهغې پیروي کولو واله ته میلاویږي په دغه وجه به دهغوی په ګناهونو کښې څه کمې نه راځي-"

﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ الخ ﴾

[1]: صحيح مسلم/العلم ٤ (٢٦٧٠)، (تحفة الأشراف: ٩٣١٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٣٨٦) (صحيح)

[2]: صحيح مسلم/العلم ٦ (٢٦٧٤)، سنن الترمذي/العلم ١٥ (٢٦٧٤)، (تحفة الأشراف: ١٣٩٧٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٣٩٧)، سنن الدارمي/المقدمة ٤٤ (٥٣٠) (صحيح)

څوک چه خلقو ته د هدايت طرف ته دعوت ورکوي نو د هغه په دعوت چه څومره خلق د هغه اتباع کولو سره اعمال صالحه کوي د هغوي ټولو ثواب به دې داعي ته هم ملاويږي او د دې ثواب د ملاويدو د وجې نه به د هغوي په ثواب کښې هيڅ کمې نه راځي. او دويم جزء د دې حديث د دې مقابل دې چه کوم سړې خلقو ته د ګمراهۍ دعوت ورکوي نو څومره خلق چه د هغه د دعوت په اتباع کښې بد اعمال کوي نو د هغه ټولو ګناه به دې داعي ته هم ملاويږي او د اصل عمل کونکو په ګناه کښې به هم کمې نه راځي. په دې دويم جزء باندې دې دا شبه اونکړې شي چه دا د الله پاک د قول ﴿ولا تزر وازرة وزر اخرى﴾ خلاف دې ځکه چه په دې دواړو کښې هيڅ مخالفت نشته، ځکه چه دلته اصل ګناه کونکې د خپلو ګناهونو بوجه پخپله اوچتوي، او داعي چه کومه ګناه شوې ده هغه د هغه د سبب ضلالت د جوړيدو د وجې نه او سبب ضلالت کيدل خپله ګناه ده. (بذل) والحديث اخرجه مسلم والترمذي وابن ماجه، قاله المنذري.

[٤٦١٠](١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَعْظَمَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ أَمْرٍ لَمْ يُحَرَّمْ فَحُرِّمَ عَلَى النَّاسِ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ".

حضرت عامر بن سعد د خپل والد (حضرت سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه) نه روايت کوي، رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "په مسلمانانو کښې د جرم په اعتبار سره د ټولو نه لوئ مجرم هغه مسلمان دې چا چې د کومې داسې خبرې باره کښې سوال اوکړو کوم چې مخکښې حرام نه وو، خو دده د سوال کولو په وجه باندې حرام کړې شو.

﴿عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ أَعْظَمَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ أَمْرٍ لَمْ يُحَرَّمْ فَحُرِّمَ .... مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ »﴾

د دې حديث د مضمون تعلق د عهد نبوي سره دې کومه چه د نزول وحي او تحليل او تحريم زمانه وه.

الاصل فى الاشياء الاباحة:

او د دې حديث نه دا هم معلوميږي چه اصل په اشياء کښې اباحت دې تر څو چه دليل د تحريم بيا نه مونده لې شي. لهذا رسول الله ﷺ فرمائي چه که د يو سړي په فضول او بلا ضرورته سوال کولو باندې د يو څيز د تحريم حکم نازل شي نو هغه ډير د لوئې جرم کار اوکړو چه د هغه د سوال د وجې نه خلق په تنګسيا کښې پريوتل او هغه د يو حلال څيز د حراميدو ذريعه جوړه شوه څنګه چه نورو خلقو ته د فائدې او آسانۍ رسولو ثواب عظيم ترين دې. هم دغه شان هغوي په تنګسيا کښې د اخته کولو ګناه به هم عظيمه وي، خير الناس من ينفع الناس، والحديث اخرجه البخاري ومسلم، قاله المنذري.

(١): صحيح البخاري/الاعتصام ٣ (٧٢٨٩)، صحيح مسلم/الفضائل ٣٧ (٢٣٥٨)، (تحفة الأشراف: ٣٨٩٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/١٧٦، ١٧٩) (صحيح)

باب في التفضيل

(په صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم کښې) د تفضيل بيان

غرض المصنف بالترجمة

په سنن ابوداؤد کښې د کتاب المناقب يا ابواب المناقب په عنوان سره هيڅ نشته اګر چه په دې کښې د مناقب صحابه څه اندازه روايات شته خو د مصنف رحمه الله غرض چونکه په هغې سره صرف منقبت بيانول نه دی په دې وجه دا عنوان هغوی اختيار نه کړو، ځکه چه د مصنف رحمه الله مقصود دې په صحابه کرامو رضی الله عنهم کښې ترتيب بيانول په اعتبار د فضيلت هم په دې وجه ئې دا عنوان قائم کړو يعنی التفضيل، ځکه چه په دې مسئله د تفضيل کښې د اهل سنت او مبتدعين اختلاف مشهور دې، د اهل سنت په نزد چه په دې کښې کوم ترتيب دې مصنف رحمه الله هغې لره ثابتول غواړی پس په بذل المجهود کښې دی : باب فی التفضيل ...ای طريقة السلف فی التفضيل بين اصحابه صلی الله عليه وسلم وقد خالف فيه اهل البدع السلف، من ههنا شرع المصنف رحمه الله الرد علی طوائف المبتدعين من الروافض اه

[٤٦٢٧](1) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: كُنَّا نَقُولُ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا نَعْدِلُ بِأَبِي بَكْرٍ أَحَدًا ثُمَّ عُمَرَ، ثُمَّ عُثْمَانَ، ثُمَّ نَتْرُكُ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نُفَاضِلُ بَيْنَهُمْ".

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه روايت دې چې د نبی کريم صلی الله عليه وسلم په زمانه کښې به مونږ د حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه برابر هيڅوک نه ګڼړل- بيا د هغوی نه پس حضرت عمر رضی الله عنه او د هغوی نه پس حضرت عثمان رضی الله عنه (درجه به موګڼړله) بيا د نبی صلی الله عليه وسلم په اصحابو کښې به مونږ څه قسمه تفضيل نه ګڼړلو بلکې ټول به مو مساوی (برابر) ګڼړل

قوله: ﴿ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كُنَّا نَقُولُ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- لاَ نَعْدِلُ بِأَبِي بَكْرٍ أَحَدًا ثُمَّ عُمَرَ ثُمَّ عُثْمَانَ ﴾

سيدنا ابن عمر رضی الله عنهما فرمائی چه مونږ به د رسول الله صلی الله عليه وسلم په زمانه کښې او د هغوی په ژوند کښې خپل مينځ کښې داسې وئيل (او هم دا عقيده به لرله) چه په صحابه کرامو رضی الله عنهم کښې د ابوبکرصديق رضی الله عنه برابر هيڅوک نه شی کيدې او بيا به مو په دويمه درجه کښې عمر رضی الله عنه ساتلو او په دريمه درجه کښې به مو عثمان رضی الله عنه، بيا به مو باقی صحابه کرام رضی الله عنهم په خپل حال باندې پريخودل او د هغوی ترمينځه به مو د مرتبې په لحاظ سره هيڅ ترتيب نه قائمولو، يعنی په تعيين سره، اګر چه په دې خو پوهيدو چه د بعض په بعضو باندې فضيلت دې کوم چه بديهی امر دې، د اهل سنت په نزد په شيخين کښې خو هم دا ترتيب دې کوم چه په دې حديث کښې ذکر دې او د دې نه پس په ختنين کښې هم د جمهورو په نزد هم دا ترتيب دې چه د سيدنا علی رضی الله عنه مرتبه د سيدنا عثمان رضی الله عنه نه پس ده، هسې په دې کښې د بعض علماء کرامو اختلاف دې کوم چه مونږ د الفيض السمائی په مقدمه کښې ذکر کړې دې. فارجع اليه لوشئت.

(1): صحيح البخاري/فضائل الصحابة ٤ (٣٦٥٥)، ٧ (٣٦٩٨)، (تحفة الأشراف: ٨٠٢٨) (صحيح)

د مسلسلات نومې كتاب تعارف :

موجوده چه په مسلسلات نوم سره کوم کتاب مشهور دې د شاه ولی الله رحمه الله هغه د درې رسالو مجموعه ده، الفضل المبین فی المسلسل من حدیث النبی الامین، په دې کښې حضرت شاه ولی الله صاحب خپل یا دخپل پلار بعضې منامات (خوبونه) او مکاشفات ذکر کړی دی او دریمه حصه د هغې چه په هغې کښې هغه احادیث نادره دی کوم چه شاه صاحب ته د خپلو بعض استاذانو نه رارسیدلې دی چه د هغې نوم هغوی النوادر من احادیث سید الاوائل والاواخر ږدلې دې.

د شاه صاحب يو مكاشفه :

دا پوره خبره خو ضمنا راغله لیکل دا وو چه د دې کتاب چه کومه د مینځ حصه ده الدر الثمین په هغې کښې شاه صاحب رحمه الله خپله یو مکاشفه لیکلې ده چه ما د رسول الله ﷺ نه روحانی طور په سیدنا علی رضی الله عنه باندې د تفضیل شیخین راز معلوم کړو، حال دا چه علی رضی الله عنه په ډیرو اوصافو کښې د شیخین نه فائق دې.د دې روحانی سوال نه پس چه د شاه صاحب په قلب باندې د رسول الله ﷺ د طرف نه کوم فیضان اوشو د هغې ذکر ئې فرمائیلې دې چه د هغې خلاصه مونږ دا فهم کړه چه د رسول الله ﷺ دوه رخه دی ظاهر او باطن، شیخین رضی الله عنهما خو د هغوی د ظاهر رخ دپاره په منزله د جوارح (لاس او خپو) دی او وجه باطن چه د هغې تعلق د مراتب فنا او بقا سره دې په هغې کښې علی رضی الله عنه د هغوی ښی لاس دې.خو د رسول الله ﷺ علوم کوم چه مروی دی د هغې منبع وجه ظاهر ده اهـ او ظاهر د شریعت بنیاد هم په هغه علومو باندې دې، پس هم په دې وجه د شیخین مرتبه د علی رضی الله عنه نه زیاته ده.والحدیث اخرجه البخاری والترمذی، قاله المنذری.

[٤٦٢٨](¹) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: قَالَ سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: إِنَّ ابْنَ عُمَرَ، قَالَ: "كُنَّا نَقُولُ وَرَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم حي أَفْضَلُ أُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ".

حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما نه روایت دې چې مونږ به وئیل کله چې د رسول الله ﷺ حیات وو، د نبی ﷺ په امت کښې د ټولو نه زیات افضل ابوبکر دې،بیا عمر او بیا عثمان-الله تعالیٰ دې ددوی ټولو نه راضی شي.

[٤٦٢٩](²) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا جَامِعُ بْنُ أَبِي رَاشِدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو يَعْلَى، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ، قَالَ: "قُلْتُ لِأَبِي أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: أَبُو بَكْرٍ، قَالَ: قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: ثُمَّ عُمَرُ، قَالَ: ثُمَّ خَشِيتُ أَنْ أَقُولَ: ثُمَّ مَنْ؟ فَيَقُولَ: عُثْمَانُ، فَقُلْتُ: ثُمَّ أَنْتَ يَا أَبَةِ، قَالَ: مَا أَنَا إِلَّا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ".

(دحضرت علی رضی الله عنه فرزند ارجمند) حضرت محمد بن خنفیه نه مروی دی وائی چې ما د خپل

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٧٠١٦) (صحيح)

²): صحيح البخاري/فضائل الصحابة ٥ (٣٦٧١)، (تحفة الأشراف: ١٠٢٦٦)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/المقدمة ١١ (١٠٦) (صحيح)

والد نه تپوس اوکړو چې د رسول الله ﷺ نه پس د ټولو نه افضل څوک دې؟ هغوی اووې: حضرت ابوبکر رضي الله عنه ما اووې: بیا څوک؟ وې وئیل چې حضرت عمر رضي الله عنه - بیا ماته اندیښنه اوشوه که چرې ما ترینه تپوس اوکړو چې د هغوی نه پس څوک دې نو هغوی اووائی چې حضرت عثمان رضي الله عنه - نو ما ترینه د ځانه تپوس اوکړو چې بیا خو به تاسو یئ، بابا جان! هغوی اووې: زه خو په مسلمانانو کښې یو عام سړې یم.

قوله:﴿عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ قُلْتُ لأَبِي أَىُّ النَّاسِ خَيْرٌ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ أَبُو بَكْرٍ الخ﴾

د علی رضي الله عنه ځوئې محمد بن الحنفية فرمائی چه ما یوه ورځ د خپل پلار نه تپوس اوکړو چه د رسول الله ﷺ نه پس په باقی خلقو کښې افضل څوک دې، هغوی اوفرمائیل ابوبکر، ما ترې نه تپوس اوکړو بیا څوک؟ هغوی اوفرمائیل د هغوی نه پس د عمر رضي الله عنه درجه ده، هغوی فرمائی چه د دې نه پس ما د خپل سوال رخ بدلولو سره چه چرته دا او نه وائی چه د هغوی نه پس عثمان رضي الله عنه دې په دې وجه ما داسې سوال اوکړو چه بیا د عمر رضي الله عنه نه پس خو هم تاسو یئ نو هغوی جواب ورکړو ﴿مَا أَنَا إِلاَّ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ زما درجه به د هغوی نه پس څنګه شی، زه خو د عام مسلمانانو نه یم.

[٤٦٣٠](¹) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِسْكِينٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي الْفِرْيَابِيَّ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ، يَقُولُ: "مَنْ زَعَمَ أَنَّ عَلِيًّا عليه السلام كَانَ أَحَقَّ بِالْوِلَايَةِ مِنْهُمَا فَقَدْ خَطَّأَ أَبَا بَكْرٍ، وَعُمَرَ، وَالْمُهَاجِرِينَ، وَالْأَنْصَارَ، وَمَا أُرَاهُ يَرْتَفِعُ لَهُ مَعَ هَذَا عَمَلٌ إِلَى السَّمَاءِ".

حضرت سفیان ثوری رحمه الله به وئیل: د کوم سړی چې دغه ګمان وی چې حضرت علی رضي الله عنه د حضرت ابوبکر او د حضرت عمر رضی الله تعالی عنهما په نسبت د خلافت زیات حق دار وو نو هغه حضرت ابوبکر، حضرت عمر، مهاجرین او انصار رضي الله عنهم په غلطئ باندې اوګڼړل- او زه نه پوهیږم چې ددغې عقیدې په موجودګئ کښې به ددې څه عمل د آسمان د طرف نه راځی-

قوله:﴿سَمِعْتُ سُفْيَانَ يَقُولُ مَنْ زَعَمَ أَنَّ عَلِيًّا رضى الله عنه كَانَ أَحَقَّ بِالْوِلاَيَةِ مِنْهُمَا فَقَدْ خَطَّأَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارَ وَمَا أُرَاهُ يَرْتَفِعُ لَهُ مَعَ هَذَا عَمَلٌ إِلَى السَّمَاءِ﴾

سفیان ثوری رحمه الله فرمائی چه کوم سړې دا عقیده لری چه علی رضي الله عنه د خلافت زیات مستحق وو د شیخین نه نو هغه د شیخین او د ټولو مهاجرین او انصار تخطئه اوکړه، او زه دا خیال نه کوم چه د هغه به یو عمل هم اسمان ته اوخیژی د دې عقیدې سره، ځکه چه دا سړې مبتدع دې، د هغه عقیده د سلف دعقیدې خلاف ده.

[٤٦٣١](²) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا عَبَّادٌ السَّمَّاكُ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يَقُولُ: "الْخُلَفَاءُ خَمْسَةٌ: أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ".

حضرت سفیان ثوری رحمه الله به فرمائیل خلفاء پنځه دی - یعنی ابوبکر، عمر، عثمان، علی اوعمر بن العزیز رضي الله عنهم.

(¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٧٦٦) (صحيح الإسناد)

(²): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٧٦٧) (ضعيف الإسناد)

قوله: ﴿ سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ يَقُولُ الْخُلَفَاءُ خَمْسَةٌ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ رضی الله عنهم ﴾

سفیان ثوری رحمه الله فرمائی چه خلفاء پنځه دی یعنی د چا خلافت چه علی منهاج النبوة او خلافت راشده دې هغه پنځه دی خلفاء اربعه او پنځم عمر بن عبدالعزیز کوم چه په عمر ثانی سره معروف دې، او د اول صدئ مجدد دی.

بَابٌ فِي الْخُلَفَاءِ

باب د خلفاء (راشدینو) بیان

یعنی د خلفاء راشدین د مناقبو په بیان کښې او د هغوی نه علاوه هم د بعض خلفاء بنوامیه ذکر لکه حجاج، یعنی د هغه د سیرت سیئه او کردار په بیان کښې.

د احادیث الباب نه هم د خلفاء راشدین ترمینځه ترتیب معلومیږی او هغه هم هغه ترتیب دې کوم چه د دې حضراتو په خلافت کښې بیا موندلې شو لکه چه د اهل سنت والجماعت مسلک دې، لهذا په روافضو باندې به رد اوشی.

[٤٦٣٢](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: مُحَمَّدٌ كَتَبْتُهُ مِنْ كِتَابِهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ: أَنَّ رَجُلًا أَتَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "إِنِّي أَرَى اللَّيْلَةَ ظُلَّةً يَنْطِفُ مِنْهَا السَّمْنُ وَالْعَسَلُ، فَأَرَى النَّاسَ يَتَكَفَّفُونَ بِأَيْدِيهِمْ فَالْمُسْتَكْثِرُ وَالْمُسْتَقِلُّ، وَأَرَى سَبَبًا وَاصِلًا مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَأَرَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذْتَ بِهِ فَعَلَوْتَ بِهِ، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَعَلَا بِهِ، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَعَلَا بِهِ، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَانْقَطَعَ ثُمَّ وُصِلَ فَعَلَا بِهِ، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: بِأَبِي وَأُمِّي لَتَدَعَنِّي فَلَأَعْبُرَنَّهَا، فَقَالَ: اعْبُرْهَا، قَالَ: أَمَّا الظُّلَّةُ: فَظُلَّةُ الْإِسْلَامِ، وَأَمَّا مَا يَنْطِفُ مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ: فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ وَالْمُسْتَقِلُّ: فَهُوَ الْمُسْتَكْثِرُ مِنَ الْقُرْآنِ وَالْمُسْتَقِلُّ مِنْهُ، وَأَمَّا السَّبَبُ الْوَاصِلُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ: فَهُوَ الْحَقُّ الَّذِي أَنْتَ عَلَيْهِ تَأْخُذُ بِهِ فَيُعْلِيكَ اللَّهُ، ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ فَيَعْلُو بِهِ، ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَيَعْلُو بِهِ، ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَيَنْقَطِعُ ثُمَّ يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِهِ، أَيْ رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟ فَقَالَ: أَصَبْتَ بَعْضًا وَأَخْطَأْتَ بَعْضًا، فَقَالَ: أَقْسَمْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي مَا الَّذِي أَخْطَأْتُ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُقْسِمْ".

حضرت ابن عباس رضی الله عنه بیان کوی چی حضرت ابوهریره رضی الله عنه به وئیل چی یو سړې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې راغلو اووې وئیل: ما نن شپه خوب لیدې وو چی د یوې وریځې نه غوړی او شهد راڅاڅی ماخلق اولیدل چی هغوی خپل لاسونه خواره کړی وو نو څه خلقو د هغې نه ډیر زیات زیات واخستل او څه خلقو ترینه کم واخستل- او ما یو پړې (رسئ) اولیدو کوم چی د آسمان نه تر زمکې پورې رازوړند دې، اې د الله رسوله صلی الله علیه وسلم! تاسو مې اولیدئ چی تاسو هغه نیولې دې او بره اوختئ - بیایو بل سړی هغه اونیوؤ او هغه هم بره اوختو- بیا یو بل سړی اونیوو هغه هم اوختو - بیا یو بل سړی اونیوو نو هغه پړې اوشلیدو - بیا جوړ کړې شو نو هغه بره اوختو - پس حضرت ابوبکر رضی الله عنه اووې ! زما موراو پلار په تاسو قربان! ماله اجازت راکړئ چی زه ددې تعبیر عرض کړم - هغوی صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: "ددې

(1): انظر حدیث رقم: (٣٢٦٨)، (تحفة الأشراف: ١٣٥٧٥) (صحیح)

تعبير بيان کړه''نو هغوی اووې : هغه وريځه د اسلام سورې دې او د هغې راڅڅيدو واله غوړي او شهد ، د قرآن پاک ملائمت او شريني ده - د زيات او د کم اخستلو واله خو هم هغه دی کوم چې د قرآن پاک نه خپله حصه زياته يا کمه اخلي- او د آسمان رازوړند شوې هغه پړې هم هغه حق دې په کوم باندې چې تاسو ﷺ يئ - تاسوهغه نيولې دې نو الله تعالیٰ به تاسو بلند اوفرمائی - بيا د تاسو نه پس به بل سړې هغه نيسی او ددې په ذريعه به بره اوخيژی - ددې نه پس به بل سړې نيسی هغه به هم اوخيژی - بيا دريم سړې به ئې نيسی نو هغه به اوشليږی، بيا به د هغه په خاطر سره هغه دوباره جوړ کړې شی نو بيا به هغه اوخيژی - اې د الله رسوله ﷺ ماته ضروراوفرمايئ چې ما ټيک اووې يا غلط؟ هغوی ﷺ اوفرمائيل : چې تاسو څه درست اووې او په څه کښې مو غلطی اوکړه - '' اې د الله رسوله ﷺ! چې زه تاسو له قسم درکوم چې ما ته ضرور اووائيئ چې ما څه غلطی اوکړه : هغوی ﷺ اوفرمائيل :''چې قسم مه راکوه -''

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَجُلاً أَتَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– فَقَالَ إِنِّى أَرَى اللَّيْلَةَ ظُلَّةً يَنْطِفُ مِنْهَا السَّمْنُ وَالْعَسَلُ فَأَرَى النَّاسَ يَتَكَفَّفُونَ بِأَيْدِيهِمْ فَالْمُسْتَكْثِرُ وَالْمُسْتَقِلُّ الخ ﴾

شرح الحديث بالبسط :

د ابن عباس رضی الله عنهما نه روايت دې چه ابوهريره رضی الله عنه به دا واقعه بيانوله چه يو سړې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلو او راتلو سره هغه دا خواب بيان کړو چه نن شپه ما اوليدل چه په اسمان باندې د وريځ يو ټکړه ده چه د هغې نه شهد او غوړي راڅاڅي او خلق په زمکه باندې ولاړ د هغې نه په خپلو لاسونو کښې اخلی څوک کم او څوک زيات (د خوب يو جزء خو دا شو وړاندې د دويم جزء بيان دې) او زه ګورم چه يو رسئ ده چه د آسمان نه د زمکې طرف ته راغلې ده، پس ما تاسو اوليدئ يا رسول الله ﷺ چه تاسو دا رسئ اونيوله او د هغې په نيولو سره پورته لاړئ بيا ستاسو نه پس يو بل سړی هم هغه رسئ اونيوله او هغه هم د هغې په نيولو سره پورته لاړو، بيا يو بل سړی اونيوله هغه هم د دې په ذريعه اوختلو، بيا يو دريم سړی هغه رسئ اونيوله خو هغه رسئ اوشليده خو بيا روغه شوه پس هغه هم د هغې په ذريعه اوختلو، کومه رسئ چه د رسول الله ﷺ په لاس کښې وه د هغې مصداق خو د هغوی نبوت دې، او کومه رسئ چه د نورو حضراتو په لاس کښې وه دهغې مصداق خلافت نبوت دې، د هغوی نه پس چه کوم دويم سړې راغلو هغه صديق اکبر رضی الله عنه دې او خپل مدت خلافت پوره کولو سره ئې الله پاک سره ملاقات اوکړو، علی هذا القياس کوم صاحب چه د هغوی نه پس تشريف راوړلو يعنی عمر رضی الله عنه، او بيا چه د هغوی نه روستو راغلو د هغوی نه مراد عثمان غنی رضی الله عنه دې خو د هغوی رسئ اوشليده او بيا په روايت کښې دا دی چه هغه بيا روغه شوه يعنی د خلافت تسلسل قائم وو چه هغه خلافت د هغوی نه ما بعد طرف ته منتقل شو.او د دې تسلسل په تماميت سره هغه دريم صاحب هم پورته لاړو، خوب پوره شو، ﴿ قَالَ أَبُو بَكْرٍ بِأَبِى وَأُمِّى لَتَدَعَنِّى فَلأَعْبُرَنَّهَا .فَقَالَ « اعْبُرْهَا » ﴾ يعنی د خوب د

اوريدو نه پس مخکښې د دې نه چه رسول اللهﷺ ئې تعبير بيان کړې په حاضرين مجلس کښې صديق اکبرؓ عرض اوکړو يا رسول اللهﷺ زما مور پلار دې په تاسو قربان وی تاسو ما پريږدئ يعنی ماته دې باره کښې د پيش قدمئ اجازت راکړئ چه زه د دې خوب تعبير بيان کړم حضرت صديق اکبر د خوب په تعبير کښې رغبت او شوق ښکاره کولو سره د رسول اللهﷺ نه اجازت ولې اوغوښتلو ، ممکنه ده چه د هغه منشاء به دا وه چه دا خوب د رسول اللهﷺ په حق کښې زيرې دې چه تاسو په منصب نبوت باندې فائز کيدو سره درجې د کمال ته اورسيدې او دا څيز خپله خو د رسول اللهﷺ په حق کښې د فخر سبب دې خو د هغوی امت هم کوم چه په هغوی باندې ځان قربانوی چه په هغوی کښې د ټولو نه مخکښې صديق اکبرؓ دې د هغوی دپاره هم دا د فخر سبب دې هم په دې وجه د منقبت د بيان په طور صديق اکبرؓ په دې کښې حصه اخستل اوغوښتل، او په دې حيثيت سره هم چه رسول اللهﷺ به د خپل ځان دپاره فخر نه خوښولو ، يو سړې هغوی ته اووې يا خير البرية ! نو هغوی اوفرمائيل ذاک ابراهيم، او اګر چه د بيان واقع په طور خپل اوصاف کوم چه د فخر سبب کيدې شی هغه رسول اللهﷺ د خپل امت مخکښې بيان کړل د اظهار حقيقت دپاره خو ورسره د فخر نفی هم کوی لکه ﴿ بيدی لواء الحمد يوم القيامة ولا فخر وانا سيد ولد ادم ولا فخر ونحو ذلک من الاوصاف ﴾ ﴿ قَالَ أَمَّا الظُّلَّةُ فَظُلَّةُ الإِسْلَامِ وَأَمَّا مَا يَنْطِفُ مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ ﴾ صديق اکبرؓ د خوب دا تعبير اوفرمائيلو چه د وريځې مصداق خو اسلام دې او د هغې نه چه کوم شهد او غوړی راڅاسی د هغې مصداق قرآن کريم دې.د قرآن کريم طراوت او حلاوت، ممکنه ده چه په دې وصفونو کښې يو د يو تعلق د قرآن کريم د مضمون او معانی سره دې، او د دويم تعلق د هغې د کمال بلاغت او حسن تعبير سره دې، هغه چه هر څه وی خو صديق اکبرؓ د سمن او د عسل د دواړو مصداق په قرآن کريم کښې منحصر کړو. ﴿ وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ وَالْمُسْتَقِلُّ ﴾ د دې په باره کښې هغوی اوفرائيل چه دا دواړه کسان هم هغه دی کوم چه د قران کريم نه فائده اوچتونکی دی يو زيات او بل کم، او وراندې ئې اوفرمائيل ﴿ وَأَمَّا السَّبَبُ الْوَاصِلُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الأَرْضِ ﴾ نه مراد هغه حق او نبوت دې په کوم باندې چه تاسو قائم يئ تاسو دا په مضبوطيا سره نيولې دې چه د هغې په وجه باندې به الله پاک تاسو ته فوقيت او اوچتوالې درکوی، بيا به دې کار لره ستاسو نه پس يعنی خلافت نبوت لره يو سړې اوچتوی او د هغې په وجه باندې به هغه فوقيت حاصلوی د هغه نه پس به دويم سړې راځی کوم چه به دا کار سنبهالوی او د هغې په وجه باندې به فوقيت حاصلوی، بيا به يو دريم سړې راشی دا کار به سنبهالوی بيا به په دې سړی راتلو باندې د دې سلسلې رسئ ماته شی،[1] بيا به هغه اوترلې شی، بيا به هغه هم اوخيژی، د

[1]) رسول اللهﷺ او حضرت شيخين خو ګويا د خپل ځان نه روستو د خلافت مسئله اشارة يا صراحة مقرر کړې وه او د عثمانؓ د طرف نه د استخلاف په باره کښې څه هدايت نه وو تردې چه د هغوی د شهادت واقعه پيښه شوه او بيا په دې باندې هم څو ورځې تيريدو نه پس د خليفه تعين اوشو په دې وجه په دې خوب کښې د دغه کيفيت نه په انقطاع سره تعبير اوکړې شو او د دې نه پس...... له

دې تعبير عرض کولو نه پس صديق اکبر ﷺ عرض اوکړو: ﴿أَيْ رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ﴾ چه يا رسول الله ﷺ تاسو ماته دا بيان کړئ چه ما صحيح اووې او که غلط؟ رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه څۀ دې صحيح اووې او څه دې غلط، هغوی عرض اوکړو چه زه تاسو ته قسم درکولو سره عرض کوم يا رسول الله ﷺ چه تاسو ماته ضرور بيان کړئ چه څه خطاء مې اوکړه، نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل ﴿أَصَبْتَ بَعْضًا وَأَخْطَأْتَ بَعْضًا﴾ چه قسم ولې خورئ، يعنی زه درته وايم نه.

د دې خطاء په تعيين کښې کوم چه رسول الله ﷺ ښکاره نه کړه ظاهر، د شراح حديث رائې مختلف دی يو قول دا دې چه د خطاء نه مراد د رسول الله ﷺ په موجودګئ کښې په تعبير کښې پيش قدمی کول او د هغې اجازت اخستل او بعضو اووې چه د تعبير په بعض اجزاء کښې خطاء مراد ده، اوس دا چه هغه خطاء څه ده په دې کښې بعض وائی چه هغوی د سمن او عسل دواړو تعبير په قرآن کريم سره ورکړو د يو تعبير په قرآن سره او د بل په حديث سره ورکول پکار دی، او حضرت په الکوکب الدری ۲/۷۶ کښې په تعيين د خطاء کښې دا اقوال غلط ګرزولی دی او خپله رائې ئې دا ليکلې ده چه د خوب يو حصه کومه چه تعبير او تشريح ته محتاج ده او په خپل ظاهر باندې نه ده، صديق اکبر ﷺ ته د هغې تشريح کول پکار وو هغه هغوی هم داسې پريخودله چه د هغې نه معلوميږی چه هغې لره هغوی په خپل ظاهر باندې محمول کړو يعنی د خوب يو جزء داوو ﴿ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَانْقَطَعَ ثُمَّ وُصِلَ فَعَلاَ بِهِ﴾ د دې د ظاهر نه خو دا معلوميږی چه په کوم سړی باندې رسئ ماته شی هم د هغه دپاره به دا دوباره ترلې شی حال دا چه داسې نه ده په حقيقت کښې يعنی مقطوع له موصول له نه دې بلکه د هغه نائب او خليفه دې يعنی کوم چه به د هغه نه روستو راځی او په خوب کښې دواړو ته د يو تعبير حيثيت ځکه ورکړې شو چه د نائب فعل ګويا د اصل فعل دې، او صديق اکبر ﷺ د دې وضاحت اونکړو بلکه د خوب دا جزء ئې په ظاهر باندې محمول کړو اهـ د حضرت په نزد د خطاء مصداق دا دې، هم د دې قسم خبره د امام ابن القيم ﷺ د کلام نه هم مستفاد کيږی. والله تعالیٰ اعلم... په حاشيه د کوکب کښې هم په تعين د خطاء کښې ډير کلام دې ګويا د شراح د اقوالو تلخيص دې فارجع اليه لوشئت. دا حديث مختصرا په کتاب الايمان والنذور کښې په باب القسم ﴿هل يکون يمينا﴾ کښې تير شوې دې او هلته دې باره کښې يو اختلافی مسئله هم تيره شوې ده چه په لفظ قسم سره د قسم منعقد کيږی يا نه؟

[٤٦٣٣] () حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذِهِ الْقِصَّةِ، قَالَ: فَأَبَى أَنْ يُخْبِرَهُ.

حضرت ابن عباس ﷺ نبی کريم ﷺ نه دغه مذکوره قصه بيان کړه - وې وئيل چی تاسو ﷺ د غلطئ د وضاحت نه انکار اوفرمائيلو-

---

⁶ ..... چه کله د خليفه تعين اوشو نو د دې انقطاع تسلسل نه پس دهغې وصل اوشو هم دا فرق په دې خوب کښې ظاهر کړې شوې دې)

(): انظر حديث رقم: (٣٢٦٩)، (تحفة الأشراف: ٥٨٣٨) (ضعيف الإسناد)

[٤٦٣٤]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا الْأَشْعَثُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ: "مَنْ رَأَى مِنْكُمْ رُؤْيَا، فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا رَأَيْتُ كَأَنَّ مِيزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ فَوُزِنْتَ أَنْتَ وَأَبُو بَكْرٍ فَرَجَحْتَ أَنْتَ بِأَبِي بَكْرٍ، وَوُزِنَ عُمَرُ، وَأَبُو بَكْرٍ فَرَجَحَ أَبُو بَكْرٍ، وَوُزِنَ عُمَرُ، وَعُثْمَانُ فَرَجَحَ عُمَرُ، ثُمَّ رُفِعَ الْمِيزَانُ، فَرَأَيْنَا الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

حضرت ابوبکره ﷺ روایت کوی چې نبی ﷺ یو ورځ تپوس اوفرمائیلو: په تاسو کښې چا خوب لیدلې دې؟ " یو سړي اووې: ما- ما اولیدل چې ګویا د آسمان نه یوه تله (میزان) رازوړنده ده نو د ستاسو ﷺ او د حضرت ابوبکر ﷺ وزن اوکړې شو نو تاسو ﷺ د حضرت ابوبکر ﷺ نه په وزن کښې درانه شوئ- او د حضرت عمر ﷺ او د حضرت عثمان ﷺ وزن اوکړې شونو حضرت عمر ﷺ په وزن کښې درون شوبیا هغه تله اوچته کړې شوه -نو (په دغه خبره باندې) مونږ د رسول الله ﷺ په مخ مبارک باندې د نا پسندیدګئ آثار اولیدل-

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ « مَنْ رَأَى مِنْكُمْ رُؤْيَا ». فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا رَأَيْتُ كَأَنَّ مِيزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ فَوُزِنْتَ أَنْتَ وَأَبُو بَكْرٍ فَرَجَحْتَ أَنْتَ بِأَبِي بَكْرٍ وَوُزِنَ عُمَرُ وَأَبُو بَكْرٍ فَرَجَحَ أَبُو بَكْرٍ وَوُزِنَ عُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرَجَحَ عُمَرُ ثُمَّ رُفِعَ الْمِيزَانُ فَرَأَيْنَا الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم ﴾

شرح الحدیث :

یعنی یوه ورځ رسول الله ﷺ د حاضرین مجلس نه تپوس اوکړو چه آیا په تاسو کښې چا نن شپه خوب لیدلې دې؟ نو یو صحابی عرض اوکړو چه ما لیدلي دي نن شپه چه یو تله ده چه د آسمان نه راکوزه شوه چه په هغې کښې تاسو او ابوبکرصدیق ﷺ اوتللي شوئ نو تاسو درانۀ شوئ، د دې نه پس ابوبکر او عمر ﷺ اوتللي شو، نو ابوبکر ﷺ دروند شو، بیا عمر او عثمان او تللي شو په دې کښې عمر ﷺ دروند شو، خوب لیدونکي وائی چه بیاهغه تله پورته لاړه، صحابه کرام ﷺ فرمائی چه د دې خوب د اوریدلو نه پس مونږ د رسول الله ﷺ په مخ مبارک باندې د خفګان اثر اولیدو.

په ظاهر کښې د دې وجې نه لګه چه د بعض شارحینو د کلام نه معلومیږی چه موازنه د څیزونو د اشیاء متقاربه ترمینځه وی یعنی چرته چه د دوه څیزونو ترمینځه معمولي شان کمې یا زیادت وی په وزن کښې، او د کومو دوه څیزونو ترمینځه چه فرق بین او ښکاره وی، د هغې موازنه څوک کوی، هلته خو خپله په نظر راځی چه کوم زیات دې او کوم کم، نو ګویا په رفع د میزان سره اشاره اوشوه د بون بعید (ډیر مسافت اوفرق) طرف ته یعنی د عثمان او علی ﷺ ترمینځه به فرق زیات وی هم په دې وجه تول اونکړې شو، نو هم په دې باندې رسول الله ﷺ خفه شو، خو حضرت ګنګوهی دا توجیه نه ده غوره کړې په الکوکب الدری دویم جلد کښې په دې وجه باندې چه د ابوبکر او عمر ﷺ په مینځ کښې هم بون بعید وو حضرت فرمائی چه زما په نزد ظاهره دا ده چه د رسول الله ﷺ غم د رفع میزان

(): سنن الترمذي/الرؤيا ١٠ (٢٢٨٧)، (تحفة الأشراف: ١١٦٦٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥/٤٤، ٥٠) (صحيح)

او ترک موازنه د عثمان او علی رضی الله عنهما ترمینځه د دې وجه نه نۀ دې بلکه د دې پوره خوب اوریدلو سره د رسول الله ﷺ ذهن په دې امت کښې د راتلونکې زوال او فتن او مصائبو ته منتقل کیدو سره اوشو، د دې نه پس چه کوم روایت راروان دې په هغې کښې دا زیادت دې ﴿فقال خِلَافَةُ نُبُوَّةٍ ثُمَّ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُلْكَ مَنْ يَشَاءُ﴾ یعنی زما نه پس به په شروع کښې خو خلافت د علی رضی الله عنه علی منهاج النبوة وی او د دې نه پس به بیا بادشاهت راشی د چا په لاس کښې چه راتلل مقدر دی.

دلته دا شبه پیدا کیږی چه چونکه په دې حدیث کښې چه کوم خوب ذکر دې په هغې کښې د خلافت عثمان رضی الله عنه پورې ذکر دې وړاندې نشته چه دهغې نه دا شبه پیدا کیږی چه د علی رضی الله عنه د زمانې نه به په ځائې د خلافت ملک او بادشاهت شروع شی. حال دا چه د اهل سنت په دې باندې اتفاق دې چه په خلافت علی منهاج النبوة کښې سیدنا علی رضی الله عنه هم داخل دې د دې جواب حضرت په بذل کښې د حضرت ګنګوهی د تقریر نه دا نقل کړې دې چه دلته لفظ ثم د تراخی او فصل بالمهملة دپاره دې یعنی د دې نه پس به وړاندې تلو سره بادشاهت شروع شی، د عثمان رضی الله عنه نه پس متصلاً مراد نه دې بلکه دعثمان رضی الله عنه نه پس د علی رضی الله عنه خلافت او د هغوی نه پس د حسن بن علی رضی الله عنهما خلافت هم داسې دې د هغې نه پس ملک او بادشاهت دې. والحدیث اخرجه الترمذی، قاله المنذری.

[٤٦٣٥] (¹) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ: أَيُّكُمْ رَأَى رُؤْيَا؟، فَذَكَرَ مَعْنَاهُ وَلَمْ يَذْكُرِ الْكَرَاهِيَةَ، قَالَ: فَاسْتَاءَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْنِي فَسَاءَهُ ذَلِكَ، فَقَالَ: خِلَافَةُ نُبُوَّةٍ ثُمَّ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُلْكَ مَنْ يَشَاءُ.

حضرت عبد الرحمن د خپل والد ابوبکره رضی الله عنه نه روایت کوی چې نبی ﷺ یوه ورځ تپوس اوفرمائیلو: "په تاسو کښې چا خوب لیدلې دې؟" نو د مذکوره بالا روایت هم معنی بیان اوشولو- خو په دغه روایت کښې د "کراهیه" ذکر نشته- بلکې (فاستاء لها رسول الله ﷺ) یعنی هغوی ﷺ ته دغه کیفیت ډیر خوبښ شو- بیا ئې اوفرمائیل: "دا د نبوت خلافت دې- بیا ددې نه پس الله تعالیٰ چاته غواړی خپل ملک به ورته عنایت اوفرمائی-

[٤٦٣٦] (²) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ، عَنِ الزُّبَيْدِيِّ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أُرِيَ اللَّيْلَةَ رَجُلٌ صَالِحٌ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ نِيطَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَنِيطَ عُمَرُ بِأَبِي بَكْرٍ، وَنِيطَ عُثْمَانُ بِعُمَرَ، قَالَ جَابِرٌ: فَلَمَّا قُمْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قُلْنَا: أَمَّا الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَمَّا تَنَوُّطُ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ فَهُمْ وُلَاةُ هَذَا الْأَمْرِ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَرَوَاهُ يُونُسُ، وَشُعَيْبٌ، لَمْ يَذْكُرَا عَمْرَو بْنَ أَبَانَ.

حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه به بیان فرمائیلو چې رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "نن شپه یو نیک بنده ته خوب اوښودل شو چې حضرت ابوبکر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ سره معلق کړې

(¹): تفرد به أبو داود، انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١١٦٨٧) (صحيح)
(²): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٢٥٠٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣٥٥) (ضعيف)

شو او حضرت عمر رضي الله عنه د حضرت ابو بکر رضي الله عنه سره معلق کړې شو او حضرت عثمان رضي الله عنه د حضرت عمر رضي الله عنه سره معلق کړې شو -'' حضرت جابر رضي الله عنه اووې: بيا چې کله مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د خوا نه پاسيدو نو مونږ اووې :''صالح سړې''خو هغه پخپله رسول الله صلى الله عليه وسلم دي او د هغوی د يو بل سره معلق کيدل چې هم دغه خلق ددې امر ذمه وار دی د کومو سره چې الله تعالیٰ خپل نبی صلى الله عليه وسلم مبعوث اوفرمائيلو- امام ابو داود رحمه الله فرمائی چې دغه روايت يونس او شعيب روايت کړې دې -خو دوی دواړو په سند کښې د عمرو (بن ابان) ذکر نه دې کړې-

قوله:﴿عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ....أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « أُرِىَ اللَّيْلَةَ رَجُلٌ صَالِحٌ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ نِيطَ بِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَنِيطَ عُمَرُ بِأَبِى بَكْرٍ وَنِيطَ عُثْمَانُ بِعُمَرَ ».قَالَ جَابِرٌ فَلَمَّا قُمْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قُلْنَا الخ ﴾

جابر رضي الله عنه فرمائی (چه رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل) نن شپه يو صالح انسان ته په خوب کښې اوښودلې شو چه ابوبکرصديق رضي الله عنه اينختلې دې په رسول الله صلى الله عليه وسلم پورې او عمر په ابوبکر پورې او عثمان په عمر پورې رضي الله عنهم، جابر رضي الله عنه فرمائی چه کله مونږ د هغوی د مجلس نه بهر راغلو نو خپل مينځ کښې مو اووې يعنی د دې خوب په تعبير کښې چه د رجل صالح نه مراد خو خپله رسول الله صلى الله عليه وسلم دې او دا د بعضو د بعضو پورې اينختل نو د دې مطلب دا دې چه په کوم دين باندې رسول الله صلى الله عليه وسلم راليږلې شوې دې نو دا حضرات کوم چه په خوب کښې ذکر شوې دی هم دوی به د دې دين په ترتيب سره ذمه دار وی، د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه پس ابوبکر او د هغوی نه پس عمر او د هغوی نه پس عثمان رضي الله عنهم.

[٤٦٣٧](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَ: حَدَّثَنِي عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَشْعَثَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ: أَنَّ رَجُلًا، قَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَأَيْتُ كَأَنَّ دَلْوًا دُلِّيَ مِنَ السَّمَاءِ، فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ فَأَخَذَ بِعَرَاقِيهَا فَشَرِبَ شُرْبًا ضَعِيفًا، ثُمَّ جَاءَ عُمَرُ فَأَخَذَ بِعَرَاقِيهَا فَشَرِبَ حَتَّى تَضَلَّعَ، ثُمَّ جَاءَ عُثْمَانُ فَأَخَذَ بِعَرَاقِيهَا فَشَرِبَ حَتَّى تَضَلَّعَ، ثُمَّ جَاءَ عَلِيٌّ فَأَخَذَ بِعَرَاقِيهَا فَانْتَشَطَتْ وَانْتَضَحَ عَلَيْهِ مِنْهَا شَيْءٌ".

د حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه نه مروي دی چې يو سړی اووې : اې د الله رسوله صلى الله عليه وسلم ! ما ليدلې دی چې څنګه يو ډول (ډولچه) د آسمان نه رازوړند شوې ده،نو حضرت ابوبکر رضي الله عنه راغلې دې او دا ئې د دواړو طرف د اړخونو نه اونيوو او د هغې نه ئې اوبه اوڅښلی، خو د کمزورئ سره - بيا حضرت عمر رضي الله عنه راغلو نو هغه د دواړو اړخو نه اونيو او اوبه ئې اوڅښلی او ښه ډيری په مړه خيټه ئې اوڅښلی -بيا حضرت عثمان رضي الله عنه راغلو او هغوی د دواړو طرف نه اونيواو اوبه ئې ښه په مړه خيټه اوڅښلی - بيا حضرت علی رضي الله عنه راغلو،هغوی د دواړو اړخو نه اونيوو نو هغه اوخوزيدو او د هغې نه څه اوبه په هغوی باندې راپريوتې-

قوله:﴿ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ أَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّى رَأَيْتُ كَأَنَّ دَلْوًا دُلِّىَ مِنَ السَّمَاءِ فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ فَأَخَذَ بِعَرَاقِيهَا فَشَرِبَ شُرْبًا ضَعِيفًا ثُمَّ جَاءَ عُمَرُ فَأَخَذَ بِعَرَاقِيهَا فَشَرِبَ حَتَّى تَضَلَّعَ ثُمَّ جَاءَ عُثْمَانُ فَأَخَذَ بِعَرَاقِيهَا فَشَرِبَ حَتَّى تَضَلَّعَ ثُمَّ جَاءَ عَلِىٌّ فَأَخَذَ بِعَرَاقِيهَا ....مِنْهَا شَىْءٌ ﴾

(1): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٤٦٢٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢١/٥) (ضعيف)

شرح الحديث بالبسط :

د سمره بن جندب نه روايت دي چه يو سړي د رسول اللهﷺ په خدمت کښې راغلو او راتلو سره ئې خپل خوب بيان کړو چه ما په خوب کښې اوليدل چه يو بوقه د اسمان د طرف نه زمکې طرف ته رازوړنده ده لږ ساعت پس صديق اکبرؓ راغلو هغوی د دې بوقې دواړه طرفونه اونيول او د هغې نه ئې اوبه اوڅکلې، بيا عمر فاروقؓ تشريف راوړلو او هغوی هم د دې حلقې په نيولو سره د هغې نه اوبه اوڅکلې او څکلې يئ تر دې چه ښه خړوب شو، بيا عثمانؓ راغلو هغوی دا هم دغه شان نيولو سره اوچته کړه او ښه موړ شو بيا علیؓ تشريف راوړلو هغوی هم دغه شان اونيوله او څکل ئې شروع کړل نو د دې بوقې اوبه راوسسيدې او په هغوی باندې هم څه اوبه راتوې شوې.

د دې خوب په باره کښې په کتب حديث کښې الفاظ مختلف دی، د بخاري په يو روايت کښې دی : ﴿أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ،رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا،قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : بَيْنَمَا أَنَا عَلَى بِئْرٍ أَنْزِعُ مِنْهَا جَاءَنِي أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ الدَّلْوَ فَنَزَعَ ذَنُوبًا،أَوْ ذَنُوبَيْنِ وَفِي نَزْعِهِ ضَعْفٌ وَاللّٰهُ يَغْفِرُ لَهُ ثُمَّ أَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ مِنْ يَدِ أَبِي بَكْرٍ فَاسْتَحَالَتْ فِي يَدِهِ غَرْبًا فَلَمْ أَرَ عَبْقَرِيًّا مِنَ النَّاسِ يَفْرِي فَرِيَّهُ فَنَزَعَ حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بِعَطَنٍ﴾ حافظؒ فرمائی :وفي حديث أبي هريرة في الباب الذي يليه رأيتني على قليب وعليها دلو فنزعت منها ما شاء الله ....دې نه پس حافظ د ابوداؤد دا حديث کوم چه د سمره بن جندبؓ نه روايت دې هغه ذکر کړې دې : أَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنِّي رَأَيْتُ كَأَنَّ دَلْوًا دُلِّيَ مِنَ السَّمَاءِ.....په دې دواړو احاديثو کښې فرق ښکاره دې د ابن عمرؓ د حديث نه خو معلوميږی چه خوب ليدونکې خپله رسول اللهﷺ ته خپل خوب بيان کړو، قال ابن العربي حديث سمرة يعارض حديث بن عمر وهما خبران قلت (الحافظ)الثاني هو المعتمد فحديث ابن عمر مصرح بأن النبي صلى الله عليه و سلم هو الرائي وحديث سمرة فيه أن رجلا أخبر النبي صلى الله عليه و سلم أنه رأى ومن المغايرة بينهما أيضا أن في حديث ابن عمر نزع الماء من البئر وحديث سمرة فيه نزول الماء من السماء فهما قصتان تشد إحداهما الأخرى وكأن قصة حديث سمرة سابقة فنزل الماء من السماء وهي خزانته فأسكن في الأرض كما يقتضيه حديث سمرة ثم أخرج منها بالدلو كما دل عليه حديث ابن عمر وفي حديث سمرة إشارة إلى نزول النصر من السماء على الخلفاء وفي حديث ابن عمر إشارة إلى استيلائهم على كنوز الأرض بأيديهم وكلاهما ظاهر من الفتوح التي فتحوها ....الی آخر ما ذکر ([1]) او د ترمذی د روايت الفاظ بل شان دی : عن عبد الله بن عمر عن رؤيا النبي صلى الله عليه و سلم و أبي بكر و عمر : قال رأيت الناس اجتمعوا فنزع أبو بكر ذنوبا أو ذنبين فيه ضعف والله يغفر له ...الحديث. د

[1]) وهو هذا: وفي حديث سمرة زيادة إشارة إلى ما وقع لعلي من الفتن والاختلاف عليه فان الناس أجمعوا علي خلافته ثم لم يلبث أهل الجمل أن خرجوا عليه وامتنع معاوية في أهل الشام ثم حاربه بصفين ثم غلب بعد قليل علي مصر وخرجت الحرورية علي علي فلم يحصل له في أيام خلافته راحة فضرب المنام المذكور مثلا لأحوالهم رضوان الله عليهم أجمعين (فتح الباري ٤٢٩/١٢)

حافظ رائي دا ده چه دا د خوب دواړه قصې بيلې بيلې دي په يو کښې خوب ليدونکی خپله رسول الله ﷺ دې او په دويمه قصه کښې خوب ليدونکې بل څوک صحابی رضی الله عنه دې او د خوبونو د مضمون مناسب ترتيب دا معلوميږي چه اولنې خوب ليدلې دې يو صحابی چه په هغې کښې دا دی چه د اسمان نه د اوبو بوقه راکوزه شوه او روستو قصه پيښه شوه خپله د رسول الله ﷺ د خوب د ليدلو چه په هغې کښې دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه ما اوليدو خپل ځان چه زه د کوهی نه د بوقې په ذريعه اوبه راوباسم ځکه چه د اوبو اصل مخزن اسمان دې بيا د هغه ځائې نه زمکې ته راورسيدلې بيا زمکې ته د رارسيدلو نه پس د کوهی نه، هغه په بوقې سره راويسلې شوې لکه چه په حديث د ابن عمر رضی الله عنهما کښې خپله د رسول الله ﷺ د خوب په باره کښې دی او بيا د هغې نه روستو په رواياتو کښې چه په هغې کښې د صديق اکبر رضی الله عنه نه د اوبو د ويستلو ابتداء ذکر ده په هغې کښې اختصار دې، د اوبو راښکلو ابتداء خپله رسول الله ﷺ اوکړه او د هغوی نه پس بيا صديق اکبر رضی الله عنه راغلو او هغوی راويستل شروع کړل، بهر حال د خوب مضمون دا دې چه رسول الله ﷺ د کوهی نه د بوقې په ذريعه اوبه راويستلې نو صديق اکبر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د لاس مبارک نه بوقه اخستلو سره خپله اوبه راويستل شروع کړل.(پس د بخاری په يو روايت کښې دی فاخذ ابوبکر مني الدلو ليريحني (فتح ۱۲/۴۳۰) او هغوی صرف يو يا دوه بوقې اوبه راويستلې، چه د هغه په راښکلو کښې کمزوری وه، د دې نه پس د بخاری او ترمذی په روايت کښې دی په بخاری کښې ﴿ فغفر الله له ﴾ او د ترمذی په لفظ کښې دی ﴿ والله يغفر له ﴾ او د هغوی نه پس عمر رضی الله عنه راغلو هغوی ښه ځان مور کړو او په يو روايت کښې دی ﴿ فاستحالت في يده الغربا ﴾ چه د هغوی په لاس کښې راتلو سره هغه بوقه لويه شوه پس ما نه دې ليدلې يو مضبوط سړې او پهلوان چه محنت او کار کوی د هغوی په شان، يعنی عمرفاروق رضی الله عنه د يو زبردست پهلوان په شان د دې کوهی نه اوبه راويستلې، د بخاری په يو روايت کښې د دې نه پس دی ﴿ حتی ضرب الناس بعطن ﴾ تردې چه خلقو يعنی د اوښانو والو هلته يعنی دې کوهی ته نزدې د کوم نه چه اوبه راويستلې شوې د اوښانو د تړلوځائې جوړ کړو(ځکه چه اوښانو والا اوښانولره د اوبوچينې ته نزدې ورولی)

حافظ فرمائی چه په قوت او ضعف سره د اوبو راښکلو نه مراد لکه چه د حضرات شيخين په باره کښې دی فتوح او غنائم دی چه هغه د صديق اکبر رضی الله عنه په زمانه کښې ډير کم شوې دی د هغوی د خلافت د مودې د مختصر کيدو د وجې نه او د فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کښې د دې فتوحاتو ډير کثرت اوشو د هغوی د خلافت د مودې د اوږدوالی نه چه تقريبا لس يا لس نيم کاله وه په خلاف د صديق اکبر رضی الله عنه چه د هغوی د خلافت موده ټوله دوه کاله يا څه دپاسه دوه کاله وه، او هم دغه شان په دې خوب کښې د عثمان رضی الله عنه په باره کښې دی چه هغوی هم ښه په کثرت سره اوبه راويستلې د هغوی د خلافت موده خو د عمر رضی الله عنه د خلافت نه هم زياته وه تقريبا دولس کاله، د هغې نه پس د علی رضی الله عنه د اوبو راويستلو ذکر دې او د هغوی په راويستلو کښې د اوبو د غورځيدو ذکر دې چه په هغې

کښې اشاره ده هغه انتشار او اختلاف طرف ته کوم چه هغوی سره د هغوی د خلافت په زمانه کښې راپيښ شوې وو جنګ جمل او صفين وغيره، او پورته د حافظ په کلام کښې هم تير شوې دی چه په دې خوب کښې اشاره ده په خلفاء راشدين باندې د اسمان نه د نصرت د نزول، او اشاره ده د دې صحابه کرامو رضي الله عنهم د زمکې په خزانو باندې د غالب راتلو طرف ته هم لکه چه رسول الله ﷺ په يو بل حديث کښې اوفرمائيل . ﴿ ستفتح عليكم كنوز كسرى وقيصر ﴾

د صديق اکبر رضي الله عنه په باره کښې چه دا راغلی دی چه ﴿ والله يغفر له ﴾ امام نووی رحمه الله فرمائی چه په دې کښې اشاره د هغوی څه ګناه يا تقصير طرف ته نه ده او نه د هغوی په باره کښې څه نقص دې، انما هی كلمة كان المسلمون يزينون بها كلامهم، وقد جاء فی صحیح مسلم انها كلمة كان المسلمون يقولونها افعل كذا والله يغفر لک .....چه دا کلمه بعض وخت د تزيين کلام دپاره راوړلې شی او بعض وخت د يو کار د ترغيب په وخت چه دا کار په محنت سره کوه انشاء الله ستا د مغفرت ذريعه به وی اهـ كلام النووی هـامش کوکب.

دا د خوب والا حديث په صحيحين کښې هم شته په نورو طرقو سره او هم دغه شان په ترمذی کښې هم، لکه چه د پورته مضمون نه معلومه شوه.

[۴۶۳۸](¹) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ مَكْحُولٍ، قَالَ: "لَتَمْخُرَنَّ الرُّومُ الشَّامَ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا، لَا يَمْتَنِعُ مِنْهَا إِلَّا دِمَشْقُ، وَعَمَّانُ".

د حضرت مکحول رحمه الله نه روايت دې، هغوی اووې : ضرور به داسې کيږی چې رومی خلق به تر څلويښتو ورځو پورې د شاميانو کورونو کښې ورننوتی وی۔دغې (فتنې) نه به سيوا د دمشق او د عمان نه بغير بل ښار نه بچ کيږی۔

قوله:﴿ عَنْ مَكْحُولٍ قَالَ لَتَمْخُرَنَّ الرُّومُ الشَّامَ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا لاَ يَمْتَنِعُ مِنْهَا إِلاَّ دِمَشْقُ وَعَمَّانُ ﴾

المخر الشق د باب فتح او نصر نه وئيلې شی مخرت السفينة چه کله هغه اوبو لره شلولو سره ځی مکحول شامی رحمه الله فرمائی چه اهل روم به شام لره به شلولو سره ګرځی تر څلويښتو ورځو پورې، بچ به نه شی يعنی محفوظ به نه ری د شام په علاقو کښې يو مقام سوا د دمشق او عمان نه، يعنی په هغه جنګ کښې چه کوم به د روميانو د طرف نه وی د شاميانو سره په بلاد شام کښې هيڅ مقام سوا د دمشق او عمان نه، يعنی په دې جنګ کښې چه کوم به د روميانو د طرف نه وی د شاميانو سره په بلاد شام کښې صرف دا دوه ځايونه به ترې نه محفوظ پاتې شی، په بذل کښې د حضرت ګنګوهی د تقرير نه نقل کړې دی چه په دې حديث کښ چه د کوم جنګ او فتنې ذکر دې او هم دغه شان د دې نه روستو حديث کښې مونږ ته نه ده معلومه چه د هغې تاريخ وقوع څه دې او دا کله شوې دې يا به کيږی. (والله تعالیٰ اعلم)

¹: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩٤٦٤) (صحيح الإسناد)

[۴۶۳۹](¹) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عَامِرٍ الْمُرِّيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْعَلَاءِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا الْأَعْيَسِ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ سَلْمَانَ، يَقُولُ: "سَيَأْتِي مَلِكٌ مِنْ مُلُوكِ الْعَجَمِ يَظْهَرُ عَلَى الْمَدَائِنِ كُلِّهَا إِلَّا دِمَشْقَ".

حضرت ابو اعیس عبد الرحمن بن سلمان رحمه الله به بیان فرمائیلو چی یو عجمی بادشاه به په ټولو ښارونو باندې غالب شی او صرف دمشق به محفوظ پاتې کیږي۔

قوله:﴿أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا الأَعْيَسِ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ سَلْمَانَ يَقُولُ سَيَأْتِي مَلِكٌ مِنْ مُلُوكِ الْعَجَمِ يَظْهَرُ عَلَى الْمَدَائِنِ كُلِّهَا إِلاَّ دِمَشْقَ ﴾

یعنی په عجمی بادشاهانو کښې به یو بادشاه راوځی کوم چه به په ټولو ښهرونو باندې غالب شی سوا د دمشق نه د هغه په باره کښې پورته د حضرت گنگوهی د تقریر نه څه ذکر اوشو او حضرت په بذل کښې د دې په باره کښې لیکلې دی : ولعله اشارة الى ما وقع من تيمور على بلاد الاسلام اه دا اشاره ده هغه واقعې طرف ته چه کله تیمور لنگ په بلاد شام باندې په اتمه صدئ کښې حمله شروع کړې وه او د دمشق ئې هم محاصره کړې وه.

﴿ عَنْ مَكْحُولٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « مَوْضِعُ فُسْطَاطِ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمَلاَحِمِ أَرْضٌ يُقَالُ لَهَا الْغُوطَةُ » ﴾

رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه د مسلمانانو خیمه او د پناه ځائې به د جنگونو په زمانه کښې هغه زمکه وی چه د هغې نوم غوطه دې، کومه چه د دمشق یو ډیره زرخیزه علاقه ده، دا حدیث په کتاب الملاحم کښې تیر شوې دې، باب فی المعقل من الملاحم کښې .د دې په باره کښې هلته په بذل کښې تیر شوې دی : والغوطة كلها اشجار وانهار متصلة وهي بالاجماع انزه بلاد الله واحسنها منظرا، او دلته په بذل کښې دا هم دی چه د زمکې مشهور او لوئې باغونه او زرخیزې (ښنې) علاقې څلور دی چه په هغې کښې یو غوطه هم ده، او باقی درې صغد، الابلة او شعب بوان دې غوطه د دې ټولو نه اعلی ده، په بذل کښې لیکلې دی چه کیدې شی د غوطه د پناه ځائې کیدل کوم چه په دې حدیث کښې ذکر دی هغه د مهدی رضی الله عنه په زمانه کښې وی، د مسلمانانو او د هغوی د لښکرو د پړاؤ ځائې وی.

د دې روایاتو په باره کښې کوم چه دلته مصنف رحمه الله ذکر کړې دی علامه سندی په فتح الودود کښې لیکلی دی چه د مصنف رحمه الله دې روایاتو لره دلته راوړل یعنی د خلفاء راشدینو د ذکر کولو نه پس په دې کښې اشاره ده دې طرف ته چه د فتن ظهور به د خلفاء راشدین د زمانې نه پس وی.

[۴۶۴۰](²) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا بُرْدٌ أَبُو الْعَلَاءِ، عَنْ مَكْحُولٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَوْضِعُ فُسْطَاطِ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمَلَاحِمِ: أَرْضٌ يُقَالُ لَهَا الْغُوطَةُ".

دحضرت مکحول رحمه الله نه روایت دې چی رسول الله ﷺ اوفرمائیل : "د جنگونو او د فتنوپه ورځو کښې به مسلمانان په یو ځائې کښې خیمه زن وی کوم ته چی به غوطه وئیل کیږي۔

(¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٩٦٢) (صحيح الإسناد)
(²): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩٤٥٩) (صحيح)

[٤٦٤١] (١) حَدَّثَنَا أَبُو ظَفَرٍ عَبْدُ السَّلَامِ، حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ، عَنْ عَوْفٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَجَّاجَ يَخْطُبُ، وَهُوَ يَقُولُ: "إِنَّ مَثَلَ عُثْمَانَ عِنْدَ اللهِ كَمَثَلِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ يَقْرَؤُهَا وَيُفَسِّرُهَا: إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا سورة آل عمران آية ٥٥، يُشِيرُ إِلَيْنَا بِيَدِهِ وَإِلَى أَهْلِ الشَّامِ".

عوف (بن جميله اعرابی) بيان اوکړو، هغوی اووې: ما د حجاج (بن يوسف) نه په خطبه ورکولو کښې اوريدلې وو، هغه وئيل چې د حضرت عثمان رضي الله عنه مثال د الله تعالیٰ په نزد د عيسیٰ ابن مريم عليهما السلام په رنګ دې - بيا ئې دغه آيت اولوستو: (إِذْ قَالَ اللهُ يٰعِيسٰى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَ رَافِعُكَ وَ مُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا) "کله چې الله تعالیٰ اوفرمائيل: اې عيسیٰ! زه تا (ددې جهان نه پورا پورا) اچتولو واله يم او خپل ځان طرفته رابللو واله يم او ددې کافرانو د صحبت نه تا پاکولو واله يم -" هغه به دغه آيت لوستلو او د دې په شرح کولو به ئې زمونږ طرفته او د اهل شام طرفته اشاره کوله -

﴿ عَنْ عَوْفٍ قَالَ سَمِعْتُ الْحَجَّاجَ يَخْطُبُ وَهُوَ يَقُولُ إِنَّ مَثَلَ عُثْمَانَ عِنْدَ اللهِ كَمَثَلِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ يَقْرَؤُهَا وَيُفَسِّرُهَا (إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا) يُشِيرُ إِلَيْنَا بِيَدِهِ وَإِلَى أَهْلِ الشَّامِ ﴾

دلته (په باب فی الخلفاء کښې) مصنف رحمه الله شو روايات (٢) د حجاج بن يوسف د سيرت سيئه او د هغه د جبر او تشدد سره متعلق ذکر کړې دی لکه چه په شروع کښې مونږ ليکلي وو چه مصنف رحمه الله دلته د خلفاء راشدين نه علاوه د نورو بعض خلفاء او امراء د ظلم حال هم ذکر کړې دې د تقابل په طور باندې، دا حجاج بن يوسف کوم چه د عثمان رضي الله عنه په حمايت کونکو او د علی رضي الله عنه په مخالفينو کښې دې، سيدنا عثمان رضي الله عنه خليفه ثالث کوم چه په بنو اميه کښې دې او خليفه رابع سيدنا علی رضي الله عنه په بنو هاشم کښې دې او د بنو هاشم او د بنو اميه تقابل معروف دې په دې وجه دا حجاج د عثمان غنی رضي الله عنه فوقيت او شرف په علی رضي الله عنه باندې ډير په نامناسب انداز کښې بيانوی.

اقتباس اول :

او وائی چه د عثمان رضي الله عنه مثال د الله پاک په نزد يعنې د علی رضي الله عنه په مقابله کښې داسې دې لکه د عيسی عليه السلام مثال د يهودو په مقابله کښې، کوم آيت کريمه چه هغه تلاوت کړو په دې آيت کريمه کښې الله پاک د عيسی عليه السلام په باره کښې فرمائی چه زه به تاته د دې کفار يهود نه خلاصې درکړم او تا به خپل طرف ته اوچت کړم او د دې ګنده ناپاکو يهودو نه تاته پاکی درکونکې يم نو دې آيت کريمه لره حجاج تلاوت کولو په خپل تقرير کښې او د دې په تفسير کښې ئې ﴿ رافعک الی ﴾ سره اشاره اهل شام طرف ته کوله يعنی د بنو اميه طرف ته او په ﴿ من الذين کفروا ﴾ سره ئې اشاره کوله اهل عراق طرف ته يعنی علی او اصحاب علی رضي الله عنهم والعياذ بالله منه، ګويا دا ئې وئيل غوښتل چه څنګه الله پاک عيسی عليه السلام ته عزت او

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩١٨٣) (ضعيف) (عوف بن ابي جميلة اعرابي او حجاج په منځ انقطاع ده)
(٢) بلکه داوئيل پکار دی چه د حجاج مختلف تقارير او د خطباتو شو اقتباسات ذکر کړی دی چه د هغه د افکار او نظرياتو اندازه اوشی.

فوقيت عطاء اوفرمائيلو د هغوی په اسمان ته اوچتولو سره په يهودو بې بهبود باندې.هم دغه شان الله پاک فوقيت عطاء اوفرمائيلو عثمان او عثمانيين ته په خلافت ورکولو سره په علي او اصحاب علي رضي الله عنه باندې، دغه شان چه د هغوی نه ئې خلافت واخستلو او د بنو اميه طرف ته ئې منتقل اوفرمائيلو.﴿ يشير الينا ﴾ چه د هغې قائل عوف بن ابی جميله دې دې عراقي او بصری دې هم په دې وجه وائي ﴿الينا ﴾ يعني.الی اهل العراق او د علي رضي الله عنه دار السلطنت په عراق کښې وو، لکه چه د معاويه بن ابی سفيان رضي الله عنهما دار السلطنت په ملک شام کښې وو، هم په دې وجه هغه د اهل عراق او اهل شام تقابل بيان کړو.

[٤٦٤٢]() حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الطَّالَقَانِيُّ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ.ح وحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْمُغِيرَةِ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ خَالِدٍ الضَّبِّيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَجَّاجَ يَخْطُبُ، فَقَالَ فِي خُطْبَتِهِ: "رَسُولُ أَحَدِكُمْ فِي حَاجَتِهِ أَكْرَمُ عَلَيْهِ أَمْ خَلِيفَتُهُ فِي أَهْلِهِ؟ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي لِلَّهِ: عَلَيَّ أَلَّا أُصَلِّيَ خَلْفَكَ صَلَاةً أَبَدًا، وَإِنْ وَجَدْتُ قَوْمًا يُجَاهِدُونَكَ لَأُجَاهِدَنَّكَ مَعَهُمْ، زَادَ إِسْحَاقُ فِي حَدِيثِهِ: قَالَ: فَقَاتَلَ فِي الْجَمَاجِمِ حَتَّى قُتِلَ".

ربيع بن خالد ضبی بيان کوی چې ما دحجاج (بن يوسف) نه په خطبه ورکولو کښې واوريدل، هغه په خپله خطبه کښې اووې: په مونږ کښې دچا قاصد کوم چې د هغه په کار کښې مشغول وی، هغه ددۀ دپاره زيات محترم وی يا د هغه نائب کوم چې د هغه په اهل کښې ناست وی؟ پس ما په خپل زړه کښې اووې: په ما دې د الله تعالیٰ نذر وی اوس به زۀ ستا پسې مونځ نه کوم،او که چرې ما ته څه کسان ميلاؤ شی کوم چې ستا خلاف جهاد کوی نو زۀ به د هغوی سره يوځائ شم او ضرور به ستا خلاف جهاد کوۀم- اسحاق په خپل روايت کښې مزيد اووې: ددې دپاره هغه (ربيع بن خالد د حجاج مخالفينو سره) په قتال کښې حصه واخسته حتیٰ چې قتل شو.

اقتباس ثاني :

قوله:﴿ سَمِعْتُ الْحَجَّاجَ يَخْطُبُ فَقَالَ فِي خُطْبَتِهِ رَسُولُ أَحَدِكُمْ فِي حَاجَتِهِ أَكْرَمُ عَلَيْهِ أَمْ خَلِيفَتُهُ فِي أَهْلِهِ ﴾ ربيع بن خالد وائي چه ما د حجاج نه په دې خطبه کښې واوريدل، د سوال په طور ئې خطاب کولو چه اې خلقو اوايئ! په تاسو کښې ديو کس يو قاصد چه د خپل څه کار دپاره ئې بهر اوليږی هغه به زيات معزز او مکرم وی د هغه سړی په نزد يا هغه سړې کوم چه هغه د خپل کور د خلقو د ساتنې دپاره هغوی ته پريږدی، د دې جواب ښکاره دې چه کوم سړې په خپل کور باندې پريږدی هغه به د هغه په نزد زيات معتمد او مکرم وی د هغه په مقابله کښې کوم چه د يو کار دپاره بهر اوليږی دا اشاره د عثمان او علي رضي الله عنهما طرف ته ده، عثمان غني رضي الله عنه لره رسول الله صلى الله عليه وسلم د بدر غزا ته د تلو په وخت په خپل کور باندې پريخودلې وو د رقيه رضي الله عنها د خيال ساتلو دپاره، او د هغې په مقابله کښې ئې علي رضي الله عنه په نهمه هجرئ کښې د صديق اکبر رضي الله عنه سره مکې مکرمې ته ليږلې وو د بعض مخصوص اعلاناتو کولو دپاره، لهذا عثمان غني رضي الله عنه ډير اشرف شو د علي رضي الله عنه نه ... ددې جواب داسې کولې شی چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د دې دواړو سره معامله برعکس هم ثابته ده، پس په يو موقع باندې هغوی

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٦٣٢) (صحيح الإسناد)

علی ﷺ په خپل کور باندې پریخودلې وو یعنی غزوه تبوک ته د تلو په وخت او فرمائیلې ئې وو ﴿ انت منی بمنزلة هارون من موسی ﴾ او عثمان ﷺ ئې یو ځل مکې مکرمې ته د قاصد په طور لیږلې وو یعنی د عمرة الحدیبیه په موقع باندې، لهذا د هغه دا استدلال قابل التفات نه دې، اګر چه عثمان ﷺ د اهل سنت په نزد د فضیلت په اعتبار سره په ترتیب کښې د علی ﷺ نه مخکښې دې خو د حجاج مقصود خو صرف دا نه دې بلکه تنقیص علی ﷺ مقصود دې، وړاندې په روایت کښې دی، ﴿ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي لِلَّهِ عَلَيَّ أَنْ لَا أُصَلِّيَ خَلْفَكَ صَلَاةً أَبَدًا وَإِنْ وَجَدْتُ قَوْمًا يُجَاهِدُونَكَ لَأُجَاهِدَنَّكَ مَعَهُمْ ﴾ ربیع بن خالد څوک چه د حجاج دا خطبه نقل کوی فرمائی چه د دې خطبې د اوریدلو په وخت ما په زړه کښې سوچ کولو چه زه د الله پاک سره په دې خبره معاهده کوم چه په تاپسې به کله هم مونځ اونکړم، او که ما خلق اولیدل چه تاسره ئې جهاد کولو نو هغوی سره به شامل شم او تاسره به جهاد اوکړم، ﴿ قَالَ فَقَاتَلَ فِي الْجَمَاجِمِ حَتَّى قُتِلَ ﴾ د ربیع بن خالد شاګرد د ربیع په باره کښې فرمائی چه دې یعنی ربیع بن خالد د جماجم په جنګ کښې شریک شو او هلته قتل کړې شو، د جنګ جماجم ذکر د دې نه مخکښې هم په کتاب الجهاد باب فی التفریق بین السبی کښې راغلې دې.

[٤٦٤٣](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، عَنْ عَاصِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَجَّاجَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ، يَقُولُ: "اتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ لَيْسَ فِيهَا مَثْنَوِيَّةٌ، وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا لَيْسَ فِيهَا مَثْنَوِيَّةٌ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَبْدِ الْمَلِكِ، وَاللَّهِ لَوْ أَمَرْتُ النَّاسَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنْ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ فَخَرَجُوا مِنْ بَابٍ آخَرَ لَحَلَّتْ لِي دِمَاؤُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ، وَاللَّهِ لَوْ أَخَذْتُ رَبِيعَةَ بِمُضَرَ لَكَانَ ذَلِكَ لِي مِنَ اللَّهِ حَلَالًا، وَيَا عَذِيرِي مِنْ عَبْدِ هُذَيْلٍ يَزْعُمُ أَنَّ قِرَاءَتَهُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهِ مَا هِيَ إِلَّا رَجَزٌ مِنْ رَجَزِ الْأَعْرَابِ مَا أَنْزَلَهَا اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ عليه السلام، وَعَذِيرِي مِنْ هَذِهِ الْحَمْرَاءِ يَزْعُمُ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ يَرْمِي بِالْحَجَرِ، فَيَقُولُ إِلَى أَنْ يَقَعَ الْحَجَرُ: قَدْ حَدَثَ أَمْرٌ، فَوَاللَّهِ لَأَدَعَنَّهُمْ كَالْأَمْسِ الدَّابِرِ"، قَالَ: فَذَكَرْتُهُ لِلْأَعْمَشِ، فَقَالَ: أَنَا وَاللَّهِ سَمِعْتُهُ مِنْهُ.

د عاصم نه مروی دی چې ما د حجاج نه واوریدل، هغه د منبر دپاسه وئیل: د الله تقوی اختیار کړئ ترکومې چې مو همت وی، په دې کښې هیڅ استثناء نشته. د امیر المومنین عبدالملک (بن مروان) خبره واورئ او اطاعت ئې اوکړئ، په دې کښې هیڅ استثناء نشته. په الله قسم! که چرې زه خلقو ته حکم ورکړم چې د مسجد (جماعت) په فلانکئ دروازه باندې باهر لاړشئ او هغوی دبلې کومې دروازې نه بهر اوځی نو ما دپاره به د هغوی وینه او مال حلال وی. په الله قسم! که چرې زهٔ د مضر په بدل په قبیله ربیعه باندې قبضه اوکړم نو دا ما د پاره د الله د طرفنه حلال دی. او څوک دې کوم چې ما د هذیل د غلام (اشاره ده حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ) د طرف نه معذوره اوګنړی، د هغه خیال دې چې د هغه قرأت د الله د طرفنه دې. په الله قسم! دا (د هغه قرأت) خو د بدویانو رجز (واړه واړه شعرونه) په رنګ دې. الله تعالیٰ دا په خپل نبی ﷺ باندې نهٔ دې نازل کړې. او څوک دې کوم چې ما ددې عجمیانو نه معذور اوګنړی، په دوی کښې څوک کانړی اولی (د فتنې

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٨٥١) (صحيح)

خبرې کوی) بیا وائی اوګورئ چې دا تر کومې پورې خی- په الله قسم ! زۀ به دوی لره سبا د ماضی په رنګ کړم (نیست او نابود به ئې کړم) راوی اووې چې ما دغه واقعه اعمش ته بیان کړه نو هغه اووې : زما هم په الله قسم دې! چه دا ما هم ددۀ نه اوریدلې دی-

قوله: ﴿عَنْ عَاصِمٍ قَالَ سَمِعْتُ الْحَجَّاجَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ اتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ لَيْسَ فِيهَا مَثْنَوِيَّةٌ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا لَيْسَ فِيهَا مَثْنَوِيَّةٌ لأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَبْدِ الْمَلِكِ وَاللَّهِ لَوْ أَمَرْتُ النَّاسَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنْ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ فَخَرَجُوا مِنْ بَابٍ آخَرَ لَحَلَّتْ لِي دِمَاؤُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ وَاللَّهِ لَوْ أَخَذْتُ رَبِيعَةَ بِمُضَرَ لَكَانَ ذَلِكَ لِي مِنَ اللَّهِ حَلاَلٌ﴾

اقتباس ثالث :

د حجاج دا تقریر د هغه وخت دې چه کله هغه د عبدالملک بن مروان د طرف نه د هغه په خلافت کښې د عراق والی وو د اول جملې مطلب خو دا دې چه هر سړې په دې مامور دې چه هغه د الله پاک نه اویریږی، تقوی اختیار کړی چه په هغې کښې د چا استثناء هم نشته، دا خبره خو واقعی صحیح ده، د د ېنه پس هغه په خپل تقریر کښې د هغه وخت د خلیفه عبدالملک د اطاعت قانونی طور ذکر کوی چه د هغه سمع او اطاعت په هر سړی باندې واجب دې بغیر د چا د استثناء نه، او صرف هم دا نه چه د هغه اطاعت صرف په جائز امورو کښې واجب دې بلکه په هر کار کښې، پس هغه وړاندې وائی چه که زه خلقو ته حکم اوکړم د دې خبرې (د امیر المومنین د طرف نه) چه هغوی دې د جمات صرف د فلانئ دروازې نه اوځی او بیا هغوی د هغې خلاف په بلې دروازه باندې اوځی (نو د هغوی په دې حکم عدولی یا مخالفت امر په وجه به) زما دپاره د هغوی وینه او مال حلال شی، وړاندې نوره ترقی کولو سره وائی چه والله که زه د قبیله مضر په جنایت کښې هغوی ته د سزا ورکولو په ځائې ربیعه راونیسم کومه چه دویمه قبیله ده نو دا خبره به زما دپاره د الله پاک د طرف نه حلال وی، حضرت په بذل کښې لیکلې دی چه دا د حجاج کفریه اقوال دی ځکه چه تحلیل حرام او تحریم حلال پکښې صریح دې، او په دې کښې د احکام شرع انکار دې، حال دا چه د امراء او سلاطین اطاعت صرف په موافق شرع امور کښې واجب دې نه مطلقاً.

قوله:﴿ وَيَا عَذِيرِي مِنْ عَبْدِ هُذَيْلٍ يَزْعُمُ أَنَّ قِرَاءَتَهُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهِ مَا هِيَ إِلاَّ رَجَزٌ مِنْ رَجَزِ الأَعْرَابِ مَا أَنْزَلَهَا اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ عليه السلام ﴾

اقتباس رابع :

اوس دې وائی : اې څوک دې هغه سړې چه ماته معذور اوائی د عبد هذیل په باره کښې یعنی چه زه د هغوی تحقیر او تنقیص اوکړم، دا اشاره ده د جلیل القدر صحابی سیدنا عبدالله بن مسعود هذلی رضی الله عنه طرف ته د کوم نه چه هغه په طور د تحقیر او اهانت د قبیله هذیل د غلام نه تعبیر کړې دې او وړاندې د هغوی په یو خاص فعل باندې نکیر کوی او د هغوی په باره کښې فرمائی چه هغه عبد هذیل خپل مصحف والا قراءت لره د الله پاک د طرف نه ګڼړی حال دا چه قسم په الله هغه هیڅ هم نه دې سوا د سندرې ویونکو د یوې سندرې وئیلو نه، هغه منزل من الله بالکل نه دې.په بذل کښې لیکلی دی چه په دې باب سره

د هغه مقصود مصحف ابن مسعود رضی الله عنه نه خلقو لره نفرت ورکول دی.چه د هغې منشاء دا اوشوه چه هر کله عثمان غنی رضی الله عنه مختلفو مصاحفو لره راجمع کړل نو عبدالله بن مسعود رضی الله عنه د خپل مصحف د ورکولو نه انکار اوکړو چه د هغې قصه د ترمذی شریف په روایت کښې ذکر ده د سورة توبه په تفسیر کښې اوږد روایت دې چه د هغې شروع داسې ده : ﴿ عن انس ان حذيفة قدم على عثمان بن عفان وكان يغازي أهل الشام في فتح أرمينية وأذربيجان مع أهل العراق فرأى حذيفة اختلافهم في القرآن الحديث چه د هغې په آخر کښې دی :قال عبدالله بن مسعود رضی الله عنه يا أهل العراق اكتموا المصاحف التي عندكم وغلوها فإن الله يقول : { ومن يغلل يأت بما غل يوم القيامة }فاتقوا الله (كذا في المطبوعة) والصحيح فالقوا الله بالمصاحف الى اخره ...چونکه حجاج د سيدنا عثمان او د امويين په حمايت کونکو کښې وو په دې وجه په عبدالله بن مسعود رضی الله عنه باندې د خپلې غصې اظهار کوی او په داسې بده طريقه ئې کوی چه په هغې کښې ئې د خپل کفر هم پرواه اونکړه چه کومه خبره زه کوم دې وخت هغه کلمه کفريه ده.

اقتباس خامس :

وړاندې وائی ﴿ وَعَذِيرِی مِنْ هَذِهِ الْحَمْرَاءِ ﴾ يعنی يا عذيری څکه چه دا عذيری په مخکښې عذيری باندې معطوف دې چه د هغې په شروع کښې يا حرف ندا ده ﴿ مِنْ هَذِهِ الْحَمْرَاءِ يَزْعُمُ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ يَرْمِي بِالْحَجَرِ فَيَقُولُ إِلَى أَنْ يَقَعَ الْحَجَرُ قَدْ حَدَثَ أَمْرٌ ﴾

د ((حمراء))نه مراد عجم دی چه د هغوی نه په موالی سره تعبير کولې شی لکه چه په وړاندې روايتونو کښې راځی يعنی الموالی دا ليکلې دی چه په هغه زمانه کښې چه په عراق وغيره کښې کوم زيات تر ترکيان، روميان او فارسيان وو او هغوی په رنګ کښې سرۀ وو هم په دې وجه د هغوی نه په حمراء سره تعبير اوکړې شو لکه چه عرب اسمر وی، حجاج وائی چه شته څوک چه ما معذور اوګنړی د دې حمراء په باره کښې يعنی که زه دوی قتل کړم يا ورته څه اوايم، وړاندې د دې غصې منشاء خپله ښکاره کوی : دا خلق ګمان کوی چه د عبدالملک په زمانه کښې به داسې فتنې راښکاره شی په دومره کثرت سره او زر زر چه که د يوځائې نه بل ځائې ته کانړې هم اويشتلې شی نود هغه کانړی د رسيدو نه مخکښې مخکښې به هلته څه نه څه فتنه موندلې شی، د کانړی د يو ځائې نه اوچتولو سره بل ځائې ته په ويشتلو کښې څو منټونه خرچ کيږی، نو په دې زمانه کښې به دومره زر زر فتنې موندلې شی، د عجميانو دا خيال د حجاج په شان خلق چرته برداشت کولې شی، هم په دې وجه په هغوی باندې د غصې اظهار کوی او وائی ﴿ فَوَاللَّهِ لَأَدَعَنَّهُمْ كَالأَمْسِ الدَّابِرِ ﴾ چه قسم په الله زه به دوی د تيرې شوې ورځې په شان ختم کړم﴿ قَالَ فَذَكَرْتُهُ لِلأَعْمَشِ فَقَالَ أَنَا وَاللَّهِ سَمِعْتُهُ مِنْهُ ﴾ عاصم کوم چه د دې حکايت راوی دې وائی چه ما د حجاج د دې خطبې ذکر امام اعمش رحمه الله ته اوکړو نو هغوی اوفرمائيل چه صحيح ده ما هم د هغه نه دا خبره اوريدلې ده، پس د دې نه روستو روايت د اعمش راځی.

....

[٤٦٤٤]([1]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَجَّاجَ، يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ: "هَذِهِ الْحَمْرَاءُ هَبْرٌ هَبْرٌ، أَمَا وَاللَّهِ لَوْ قَدْ قَرَعْتُ عَصًا بِعَصًا لَأَذَرَنَّهُمْ كَالْأَمْسِ الذَّاهِبِ، يَعْنِي الْمَوَالِيَ".

ابن ادريس د اعمش نه روايت اوکړو ،وی وئيل چې ما د حجاج نه اوريدلي دی هغه په منبر باندې ولاړ وو او وئيل ئې: دغه عجمی د کوترا کولو لائق دی - په الله قسم ! که چرې ما همسا په همسا باندې اوهله نو دا خلق به د ماضی حصه شی (نيست او نابود به ئي کړم) د هغه اشاره غير عرب خلقو طرف ته وه-

قوله: ﴿ عن الاعمش قَالَ سَمِعْتُ الْحَجَّاجَ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ هَذِهِ الْحَمْرَاءُ هَبْرٌ هَبْرٌ ﴾ د هبر معنی د قطع ده، وائی چه دا حمراء او عجمی د دې مستحق دی چه دوی يو يو قتل کړې شی، ﴿ وَاللَّهِ لَقَدْ قَرَعْتُ عَصًا بِعَصًا لأَذَرَنَّهُمْ كَالأَمْسِ الذَّاهِبِ ﴾ قسم په الله که زه په دوی باندې همسا استعمال کړم نو دوی به د تيرې شوې ورځ په شان پريږدم، يعنی ختم به ئې کړم ﴿ يَعْنِي الْمَوَالِي ﴾ دا تفسير دې په ﴿ لا زرنهم ﴾ کښې د ضمير منصوب، راوی وائی چه د حجاج مراد د ﴿ لا ذرنهم ﴾ نه هم دا موالي او مماليک دی.

[٤٦٤٥]([2]) حَدَّثَنَا قَطَنُ بْنُ نُسَيْرٍ، حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ يَعْنِي ابْنَ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ شَرِيكٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، قَالَ: جَمَّعْتُ مَعَ الْحَجَّاجِ فَخَطَبَ، فَذَكَرَ حَدِيثَ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ، قَالَ فِيهَا: "فَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا لِخَلِيفَةِ اللَّهِ، وَصَفِيِّهِ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَرْوَانَ"، وَسَاقَ الْحَدِيثَ، قَالَ: وَلَوْ أَخَذْتُ رَبِيعَةَ بِمُضَرَ، وَلَمْ يَذْكُرْ قِصَّةَ الْحَمْرَاءِ.

شريک د سليمان اعمش نه روايت کوی،وائی چې ما د حجاج سره جمعه اوکړه نو هغه خطبه ورکړه...او ابوبکر بن عياش والی (مذکوره بالا) حديث (۴۶۴۳) بيان کړو - هغه اووې چې د الله د خليفه او د هغه دمنتخب شوی عبدالملک بن مروان خبره واورئ او د هغه اطاعت کوئ - او حديث ئې بيان کړو - مزيد ئې اووې : او که چرې زۀ د مضر په بدل په ربيعه باندې گرفت (قبضه) واخلم ...او د عجميانو ذکر ئې اونه کړو-

بَابٌ فِي الْخُلَفَاءِ

[٤٦٣٤]([3]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا الْأَشْعَثُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ: "مَنْ رَأَى مِنْكُمْ رُؤْيَا، فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا رَأَيْتُ كَأَنَّ مِيزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ فَوُزِنْتَ أَنْتَ وَأَبُو بَكْرٍ فَرَجَحْتَ أَنْتَ بِأَبِي بَكْرٍ، وَوُزِنَ عُمَرُ، وَأَبُو بَكْرٍ فَرَجَحَ أَبُو بَكْرٍ، وَوُزِنَ عُمَرُ، وَعُثْمَانُ فَرَجَحَ عُمَرُ، ثُمَّ رُفِعَ الْمِيزَانُ، فَرَأَيْنَا الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

حضرت ابوبکره رضي الله عنه روايت کوی چې نبی ﷺ يو ورځ تپوس اوفرمائيلو: په تاسو کښې چا خوب ليدلې دې؟ " يو سړی اووې : ما- ما اوليدل چې گويا د آسمان نه يوه تله (ميزان) رازوړنده ده نودستاسو ﷺ او د حضرت ابوبکر رضي الله عنه وزن اوکړې شو نو تاسو ﷺ د حضرت

---

[1]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٧٨٤) (صحيح)

[2]): انظر رقم: (٤٦٤٣)، (تحفة الأشراف: ١٨٨٥١) (صحيح إلى الحجاج)

[3]): سنن الترمذي/الرؤيا ١٠ (٢٢٨٧)، (تحفة الأشراف: ١١٦٦٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٤/٥، ٥٠) (صحيح)

ابوبکر رضي الله عنه نه په وزن کښې درانه شوئ- او د حضرت عمر رضي الله عنه او د حضرت عثمان رضي الله عنه وزن اوکړې شونو حضرت عمر رضي الله عنه په وزن کښې درون شوبيا هغه تله اوچته کړې شوه - نو (په دغه خبره باندې) مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ مبارک باندې د نا پسنديدګئ آثار اوليدل-

قوله: ﴿ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ « مَنْ رَأَى مِنْكُمْ رُؤْيَا »الخ ﴾ دا حديث سره د متن او سند نه مکرر دې اوس نزدې تير شوې دې هم په دې وجه په بعض نسخو کښې نشته.

[٤٦٤٦]() حَدَّثَنَا سَوَّارُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُمْهَانَ، عَنْ سَفِينَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خِلَافَةُ النُّبُوَّةِ ثَلَاثُونَ سَنَةً، ثُمَّ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُلْكَ أَوْ مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ"، قَالَ سَعِيدٌ: قَالَ لِي سَفِينَةُ: أَمْسِكْ عَلَيْكَ أَبَا بَكْرٍ سَنَتَيْنِ، وَعُمَرُ عَشْرًا، وَعُثْمَانُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَعَلِيٌّ كَذَا، قَالَ سَعِيدٌ: قُلْتُ لِسَفِينَةَ: إِنَّ هَؤُلَاءِ يَزْعُمُونَ أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَام لَمْ يَكُنْ بِخَلِيفَةٍ، قَالَ: كَذَبَتْ أَسْتَاهُ بَنِي الزَّرْقَاءِ، يَعْنِي بَنِي مَرْوَانَ.

(د رسول الله صلی الله علیه وسلم غلام) حضرت سفينه رضي الله عنه بيان اوکړو، رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: "د نبوت خلافت به ديرش کاله پورې وی بيابه الله تعالیٰ خپل ملک چاته چه غواړی عنايت به ورته فرمائي- سعيد بن جمهان اووې چې حضرت سفينه رضي الله عنه ماته اووې : حساب اولګوه، د حضرت ابوبکر رضي الله عنه دوه کاله، د حضرت عمر رضي الله عنه لس کاله، د حضرت عثمان رضي الله عنه دولس کاله او هم دغه رنګ د حضرت علي رضي الله عنه - سعيد وائی چې ما سفينه رضي الله عنه ته اووې : دغه بنو مروان ګنړی چې حضرت علی رضي الله عنه خليفه نه وو نو هغوی اووې: د بني زرقا نه وروستو حصو دروغ اووې-

قوله: ﴿ عَنْ سَفِينَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « خِلاَفَةُ النُّبُوَّةِ ثَلاَثُونَ سَنَةً ثُمَّ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُلْكَ – مَنْ يَشَاءُ » الى اخر الحديث ﴾

سفينه رضي الله عنه کوم چه مشهور صحابی دې او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خادم دې د چه دهغه احوال په باب العتق على شرط کښې تير شوی دی.

د هغوی نه روايت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل چه د نبوت په طريقه باندې او د هغوی د سيرت مطابق چه کوم خلافت وی هغه به ديرش کاله وی، بيا به د دې نه پس الله پاک چه چاته بادشاهت ورکوی هغه به بادشاهت کوی د دې نه په روستو روايت کښې دی:
﴿ قَالَ سَعِيدٌ قَالَ لِي سَفِينَةُ أَمْسِكْ عَلَيْكَ أَبَا بَكْرٍ سَنَتَيْنِ وَعُمَرَ عَشْرًا وَعُثْمَانَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَعَلِيٌّ كَذَا ﴾

د خلفاء راشدينو د خلافت موده :

په دې روايت کښې د هغه ديرشو کالو حساب ذکر دې چه په خلفاء اربعه باندې څنګه تقسيم شو، هغه دا چه سعيد وائی چه ماته سفينه اووې چه ياد کره زه درته تفصيل وايم، او بيا ئې تفصيل بيان کړو، د ابوبکر رضي الله عنه د خلافت دوه کاله او د عمر رضي الله عنه لس کاله. او د عثمان رضي الله عنه دولس کاله، دا ټول څليرشت کلونه شو د دې نه پس د علی رضي الله عنه ذکر دې خو د هغې سره ئې کلونه نه دی شمار کړې صرف كذا ئې اووې ګويا اشاره ده باقی کلونه ته کوم چه شپږ دی، د دې څه اندازه تفصيل حضرت شيخ په حاشيه د بذل کښې ليکلې دې د تاريخ

[1]: سنن الترمذي/الفتن ٤٨ (٢٢٢٦)، (تحفة الأشراف: ٤٤٨٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥/٢٢١) (حسن صحيح)

الخلفاء او تقریب نه نقل کولو سره، په هغې کښې لیکلې دی، د صدیق اکبر رضي الله عنه خلافت د رسول الله ﷺ د وفات نه پس د ربیع الاول ۱۱ هجری نه تر د وفات جمادی الاولی ۱۳ هجری پورې وو، کما فی التقریب او په تاریخ الخلفاء کښې په ځائې د جمادی الاولی جمادی الثانیه دې، د دې نه پس د عمر رضي الله عنه خلافت د صدیق اکبر رضي الله عنه د طرف نه الی آخر الوفاة والشهادة د ذی الحجة ۲۳ هجری پورې ټوله موده لس نیم کاله شوه، د دې نه پس خلافت او بیعت راورسیدو عثمان رضي الله عنه ته ترد وفات او شهادت ذی الحجة ۳۵ هجری پورې ټول دولس کاله، د دې نه پس بیعت اوکړې شو د علی رضي الله عنه په لاس باندې الی اخر الوفاة والشهادة رمضان ۴۰ هجری، د دې نه پس سیدنا حسن رضي الله عنه ته خلافت ملاؤ شو د خپل پلار د شهادت نه پس د اهل کوفه په بیعت سره، بیا د شپږو میاشتو نه پس د معاویه رضي الله عنه سره صلح اوشوه په ربیع الاول یا اخر یا جمادی الاولی ۴۱ هجری کښې د دې نه پس د حسن رضي الله عنه وفات او شهادت اوشو د زهر ورکولو د وجې نه په ۴۹ هجری کښې وقیل ۵۰ هجری بعدها کذا فی التقریب، ﴿قال سعید قلت لسفینة إِنَّ هَؤُلَاءِ يَزْعُمُونَ أَنَّ عَلِيًّا لَمْ يَكُنْ بِخَلِيفَةٍ.قَالَ كَذَبَتْ أَسْتَاهُ بَنِي الزَّرْقَاءِ يَعْنِي بَنِي مَرْوَانَ ﴾ سعید وائی چه ما سیدنا سفینه رضي الله عنه ته اووې چه دا خلق یعنی بنو مروان خو وائی چه سیدنا علی رضي الله عنه خلیفه نه وو، هغوی جواب ورکړو چه هغوی دروغ بکواس کوی، زرقاء یو زنانه وه چه د هغې د نسل نه بنو امیه وو، او لفظ استاه د است جمع ده چه د هغې اصل سته دې [1] د هغوی د دې دروغژن کلام نسبت ئې د هغوی د ژبې په ځائې د هغوی شرمګاه ته اوکړو، د تقبیح او تحقیر دپاره، یعنی دا خبره خبره نه ده کومه چه د ژبې نه راوځی بلکه بدبوداره هوا ده کومه چه د شرمګاه نه راوځی، د افواه نه ئې مجازا په استاه سره تعبیر کړې دې.والحدیث اخرجه الترمذی والنسائی،قاله المنذری.

[۴۶۴۷]([2]) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُمْهَانَ، عَنْ سَفِينَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خِلَافَةُ النُّبُوَّةِ ثَلَاثُونَ سَنَةً، ثُمَّ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُلْكَ مَنْ يَشَاءُ أَوْ مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ". قَالَ سَعِيدٌ قَالَ لِي سَفِينَةُ: «أَمْسِكْ عَلَيْكَ أَبَا بَكْرٍ سَنَتَيْنِ، وَعُمَرُ عَشْرًا، وَعُثْمَانُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ، وَعَلِيٌّ كَذَا» قَالَ سَعِيدٌ، قُلْتُ: لِسَفِينَةَ إِنَّ هَؤُلَاءِ يَزْعُمُونَ أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَام لَمْ يَكُنْ بِخَلِيفَةٍ قَالَ: «كَذَبَتْ أَسْتَاهُ بَنِي الزَّرْقَاءِ يَعْنِي بَنِي مَرْوَانَ»

حضرت سفینه رضي الله عنه بیان کوی، رسول الله ﷺ اوفرمائیل: ''د نبوت خلافت به دیرش کاله وی .بیا به الله تعالیٰ خپل ملک چاته چه اوغواړی ورله به ئې ورکړی.

[۴۶۴۸]([3]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، عَنِ ابْنِ إِدْرِيسَ، أَخْبَرَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ظَالِمٍ، وَسُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ظَالِمٍ الْمَازِنِيِّ، قَالَ: ذَكَرَ سُفْيَانُ رَجُلًا فِيمَا

[1]) د نواقض وضو په بابونو کښې د وکاء السه العینان،، الحدیث د لاندې د دې لفظ تحقیق تیر شوې دې.

[2]): انظر ما قبله (تحفة الأشراف: ۴۴۸۰) (حسن صحیح)

[3]): سنن الترمذي/المناقب ۲۸ (۳۷۵۷)، سنن ابن ماجه/المقدمة ۱۱ (۱۳۴)، (تحفة الأشراف: ۴۴۵۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۱۸۸، ۱۸۹) (صحیح)

بَيْنَهُ وَبَيْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ ظَالِمٍ الْمَازِنِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ، قَالَ: لَمَّا قَدِمَ فُلَانٌ الْكُوفَةَ أَقَامَ فُلَانٌ خَطِيبًا، فَأَخَذَ بِيَدِي سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ، فَقَالَ: أَلَا تَرَى إِلَى هَذَا الظَّالِمِ، فَأَشْهَدُ عَلَى التِّسْعَةِ إِنَّهُمْ فِي الْجَنَّةِ، وَلَوْ شَهِدْتُ عَلَى الْعَاشِرِ لَمْ إِيثَمْ، قَالَ ابْنُ إِدْرِيسَ: وَالْعَرَبُ تَقُولُ: آثَمُ، قُلْتُ: وَمَنِ التِّسْعَةُ؟ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى حِرَاءٍ: "اثْبُتْ حِرَاءُ إِنَّهُ لَيْسَ عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدٌ"، قُلْتُ: وَمَنِ التِّسْعَةُ؟ قَالَ: رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَطَلْحَةُ، وَالزُّبَيْرُ، وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، قُلْتُ: وَمَنِ الْعَاشِرُ؟ فَتَلَكَّأَ هُنَيَّةً، ثُمَّ قَالَ: أَنَا"، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ الْأَشْجَعِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنِ ابْنِ حَيَّانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ ظَالِمٍ، بِإِسْنَادِهِ نَحْوَهُ.

د حضرت عبد الله بن ظالم مازني نه روايت دې، هغوی اووې چې ما د حضرت سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل رضی الله عنه نه اوريدلي دی، هغوی اووې چې کله فلانکي کوفي ته راغلو او هغه فلانکی خطبې ته اودرولو (عبدالله اووې) نو سعيد بن زيد رضی الله عنه زما په لاسو باندې زور اوکړو او وې وئيل: آيا ته دا ظالم (خطيب) نه ګوری (غالباً هغه خطيب د حضرت علی رضی الله عنه په باب کښې څه وئيل-) زۀ د نهو کسانو په باب کښې ګواهي ورکوم چې هغه جنتيان دی، که چرې د لسم په حقله هم اوويم نو ګناهګار به نشم...- ابن ادريس اووې: عرب خلق دَ (آثم) لفظ بولی (او حضرت سعيد (لم أيثم) اوئيلو-)...عبدالله وائی، ما تپوس اوکړو: هغه نهه خلق څوک دی؟ هغوی اووې چې رسول الله ﷺ اوفرمائيل چې هغوی په حراء باندې ولاړ وو: "اې حرا اودريږه ! په تا باندې سيوا دنبی نۀ يا د صديق نه يا د شهيد نه نور هيڅوک نشته-"ما اووې او هغه نهه څوک دی؟ وی وئيل :رسول الله ﷺ،ابوبکر، عمر، عثمان، علی،طلحه، زبير، سعد بن ابی وقاص(مالک)او عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنهم - ما تپوس اوکړو او لسم څوک دې؟ نو هغه د يوې لحظې د پاره خاموش شو او بيا ئې اووې: زۀ- امام ابو داود رحمه الله وائی چې دغه حديث اشجعی د سفيان نه، هغوی د منصور نه، هغوی د هلال بن يساف نه،هغوی د ابن حيان نه،هغوی د عبد الله بن ظالم هم دهغه په سند سره د مذکوره بالا په رنګ روايت کړې دې-

قوله: ﴿ ابْنِ إِدْرِيسَ أَخْبَرَنَا حُصَيْنٌ عَنْ هِلَالِ بْنِ يِسَافٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ ظَالِمٍ المازني وَسُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ هِلَالِ بْنِ يِسَافٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ ظَالِمٍ الْمَازِنِيِّ الخ ﴾

شرح السند :

په دې حديث کښې د مصنف رحمه الله استاد محمد بن العلاء دې او محمد بن العلاء دا حديث په دوه سندونو سره روايت کوی اول د ابن ادريس په سند سره تر د عبدالله بن ظالم پورې او دويم سند شروع کيږی د سفيان نه عبدالله بن ظالم پورې. ﴿ قَالَ ذَكَرَ سُفْيَانُ رَجُلًا فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ ظَالِمٍ الْمَازِنِيِّ ﴾ [1]دا جمله معترضه ده، محمد بن العلاء وائی چه زما دويم استاد سفيان د هلال بن يساف او عبدالله بن ظالم ترمينځهٔ يو واسطه ذکر کړې وه، د مصنف رحمه الله په روستو کلام سره د هغې واسطې تعين کيږی چه هغه ابن حيان دې تر دې ځائې پورې د سند تشريح اوشوه.

[1] (الظاهر ان الضمر الي محمد بن العلاء لکن في البذل ارجع الضمير الي ابن ادريس)

شرح المتن :

قوله: ﴿ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ قَالَ لَمَّا قَدِمَ فُلاَنٌ الْكُوفَةَ أَقَامَ [۱] فُلاَنٌ خَطِيبًا ......فَقَالَ أَلاَ تَرَى إِلَى هَذَا الظَّالِمِ فَأَشْهَدُ عَلَى التِّسْعَةِ إِنَّهُمْ فِي الْجَنَّةِ ﴾

عبد الله بن ظالم فرمائی چه کله فلانې سړې کوفې ته راغلو او د هغه په راتلو باندې فلانې سړې اودریدلو (دا دواړه یعنی عبد الله بن ظالم او سعید بن زید هم هلته موجود وو) نو عبد الله بن ظالم وائی چه سعید بن زید زما لاس اونیولو چه ته دې ظالم ته نه ګورې چه دې څهٔ وائی : ﴿ أَلاَ تَرَى إِلَى هَذَا الظَّالِمِ ﴾ دا د سمعت مفعول دې کوم چه په شروع کښې راغلې دې او بیا سعید بن زید دا هم اوفرمائیل چه زه د نهو کسانو په باره کښې ګواهی ورکوم چه هغوی جنتیان دی او که زه د لسم په باره کښې هم ګواهی ورکړم نو زه به ګناهګار نه یم ما تپوس اوکړو چه هغه نهه کسان څوک دی نو هغوی اوفرمائیل چه یو ځل رسول الله ﷺ اوفرمائیل په داسې حال کښې چه هغوی په حراء غر باندې وو (او هغه د دې حضراتو د وجې نه په حرکت کښې راغلې وو) ساکن شه اې حراء حرکت مه کوه ځکه چه دې وخت کښې په تا باندې یو نبی دې او صدیق او شهید، دا خو په ظاهر کښې د شمیر په اعتبار سره ټول درې شو، نو په دې وجه عبد الله بن ظالم دوباره تپوس اوکړو چه د نهه کسانو تعین اوکړئ چه هغه نهه څوک دی کوم چه هغه وخت کښې په حراء غر باندې وو نو هغوی اووې چه هغه دا دی : ۱: رسول الله ﷺ ۲: ابوبکر ۳: عمر ۴: عثمان ۵: علی ۶: طلحه ۷: زبیر ۸: سعد بن ابی وقاص او ۹: عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنهم ...(دا د نهو تعداد خو پوره شو او د لسم په باره کښې ئې دا وئیلې وو چه که زه د هغه هم تعین اوکړم نو هیڅ ګناه

---

[۱] دلته دوه نسخې دی په یو نسخه کښې دی ﴿ فلانا ﴾ په اول صورت کښې به ﴿ اقام ﴾ په معنی د ﴿ قام ﴾ وی او په دویم صورت کښې به ﴿ اقام ﴾ متعدی وی، او په دې صورت کښې به ترجمه دا وی چه کله معاویه رضی الله عنه کوفې ته راغلو نو هغه یو سړې خطیب جوړولو سره اودرولو او د خطیب مصداق بهر حال په دواړو صورتونو کښې مغیره بن شعبه رضی الله عنه دې، او دا دواړه احتماله هم دغه شان حضرت په بذل کښې لیکلې دی خو په دې کښې روایات حدیثیه مختلف دی پس د سنن کبری للنسائي په یو روایت کښې دی ﴿ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ زَيْد قَالَ: لَمَّا قَدِمَ مُعَاوِيَةُ الْكُوفَةَ أَقَامَ مُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ خُطَبَاءَ يَتَنَاوَلُونَ عَلِيًّا فَأَخَذَ بِيَدِي سَعِيدُ بْنُ زَيْد فَقَالَ: أَلاَ تَرَي هَذَا الظَّالِمَ الَّذِي يَأْمُرُ بِلَعْنِ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ الخ ﴾ په دې صورت کښې د خطیب مصداق مغیره بن شعبه رضی الله عنه نه دې بلکه د هغوی قائم کړده نور خلق، لهذا د ابوداؤد د دې روایت مطلب هم دا کیدې شی چه کله معاویه کوفې ته تشریف راوړلو نو مغیره بن شعبه رضی الله عنه یو خطیب اودرولو د خطبې ورکولو دپاره او هم د دې معنی روایت په الضعفاء الکبیر للعقیلي کښې دی په دې دواړو روایتونو کښې معلومه شوه چه خطیب غیر د مغیره ته وو کوم چه مغیره اودرولې وو او د حدیث په یو بل کتاب مسند الشاشي کښې داسې دی : ﴿ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الأَخْنَسِ يَقُولُ: شَهِدْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ يَخْطُبُ بِالْكُوفَةِ فَذَكَرَ عَلِيًّا فَنَالَ مِنْهُ فَقَالَ سَعِيدُ بن زيد: أَشْهَدُ الخ ﴾ په دې صورت کښې به خطیب خپله مغیره وی خو په دې روایت کښې کلام دې، امام نسائی رحمه الله فرمائی چه عبدالرحمن بن الاخنس لم یسمع سعید بن زید، او بعضو د هغوی په باره کښې لیکلې دی، ﴿ مجهول ﴾ او په تقریب کښې ئې لیکلې دی ﴿ مستور ﴾ د سنن کبری وغیره د روایت د وجې نه زما دا خیال دې چه دلته د سنن ابوداؤد په روایت کښې به هم د ﴿ اقام فلان خطیبا ﴾ په ځائې م خطباء هم وی چه مغیره بن شعبه څو خطیبان اودرول د خطاب دپاره او اقام په معنی د قام دا خلاف ظاهر دې خطیبا او خطبا په کتابت کښې یو شان دی. والله تعالي اعلم)

نشته، په دي وجه هغوی تپوس اوکړو چه هغه لسم څوک دې؟ نو په دې باندې په سوچ کښې پریوتلو او بیا ئې اووې چه هغه زه یم په دې روایت کښې راغلی وو : ﴿ وَلَوْ شَهِدْتُ عَلَى الْعَاشِرِ لَمْ إِيثَم قَالَ ابْنُ إِدْرِيسَ وَالْعَرَبُ تَقُولُ آثَمُ ﴾ یعنی اصل خو اثم دې په وزن د اعلم خو بعض وخت په اماله سره وئیلې شي یعنی ایثم.

د عشره مبشره والا روایت :

د دې نه پس خان پوهه کړه چه په دې حدیث کښې په عشره مبشره کښې ابوعبید بن الجراح نه دې ذکر شوې په حاشیه د بذل کښې دی چه د عشره مبشره په احادیثو کښې هغه هم ذکر دې، خو په دې روایت کښې چه د لسو عدد کوم پوره شوې دې هغه د رسول الله ﷺ سره دې او کوم چه د عشره مبشره والا روایت دې د کوم طرف ته چه شیخ اشاره کړې ده په هغې کښې رسول الله ﷺ شامل نه دې په دې وجه هلته عاشر ابوعبیده رضي الله عنه دې، داسې معلومیږي چه په کومو احادیثو کښې د هغوی نه علاوه لس ذکر دی هغه د حراء واقعه نه ده پس د ترمذی په روایت کښې دی ﴿عن عبد الرحمن بن عوف قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أبو بكر في الجنة و عمر في الجنة و عثمان في الجنة و علي في الجنة و طلحة في الجنة و الزبير في الجنة و عبد الرحمن بن عوف في الجنة و سعد في الجنة و سعيد في الجنة و أبو عبيدة بن الجراح في الجنة ﴾ خو په دې کښې اشکال دا دې چه د سعید بن زید روایت په ترمذی کښې دواړه قسم شته دې یو د ابوداؤد په شان په کوم کښې چه په عشره مبشره کښې خپله رسول الله ﷺ هم شامل دې او ابوعبیده نه دې ذکر، او په یو روایت د سعید بن زید نه په ترمذی کښې هغه دې چه په هغې کښې د لس عدد بغیر د رسول الله ﷺ نه پوره کیږي او په هغې کښې ابوعبیده بن الجراح رضي الله عنه شمار کړې شوې دې.د سعید بن زید روایات مختلف دی په بعضو کښې د حراء ذکر شته لکه دلته د ابوداؤد په روایت کښې او هم دغه شان د ترمذی په یو روایت کښې کوم چه هم په دې طریق سره دې یعنی د عبدالله بن ظالم په واسطې سره، او په بعضو کښې د حراء ذکر نشته کوم چه د عبدالرحمن بن حمید عن ابیه په واسطه سره دې په هغې کښې د حراء ذکر نشته.او عاشر په دې کښې ابوعبیده دې په ځائې د رسول الله ﷺ هم په دې وجه امام ترمذی رحمه الله هم د سعید بن زید د روایاتو د اختلاف طرف ته اشاره کړې ده : وقد روی من غیر وجه عن سعید بن زید عن النبی صلی الله علیه وسلم، او په سنن کبری للنسائی کښې د سعید بن زید روایت داسې دې ﴿ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الأَخْنَسِ،عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ : اهْتَزَّ حِرَاءُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اثْبُتْ حِرَاءُ،فَلَيْسَ عَلَيْكَ إِلاَّ نَبِيٌّ،أَوْ صِدِّيقٌ،أَوْ شَهِيدٌ وَعَلَيْهِ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،وَأَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ،وَعَلِيٌّ،وَطَلْحَةُ،وَالزُّبَيْرُ،وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ،وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَأَنَا ﴾

اوس د حدیث الباب په مطلب خان پوهه کړئ چه په هغې کښې داسې دی ﴿ لَمَّا قَدِمَ فُلاَنٌ الْكُوفَةَ أَقَامَ فُلاَنٌ خَطِيبًا ﴾ د دې مخکښې فلانی نه مراد سیدنا معاویه رضي الله عنه دې او د دویم نه مراد مغیره بن شعبه رضي الله عنه، یعنی یو ځل سیدنا معاویه رضي الله عنه کوفې ته تشریف راوړلو نو مغیره بن شعبه رضي الله عنه کوم چه د هغوی د طرف نه د کوفې ګورنر وو هغه د هغوی په راتلو

باندې د خطیب په طور باندې اودریدل او خطبه ئې ورکړه چه په هغې کښې تعریض وو په علی رضي الله عنه باندې او تفضیل دې د معاویه رضي الله عنه په دې باندې سعید بن زید ته غصه ورغله لکه چه دلته په روایت کښې دی چه هغوی د عبدالله بن ظالم لاس اونیولو او د هغوی طرف ته متوجه کیدو سره ئې اوفرمائیل ﴿الا ترى الى هذا الظالم﴾ چه دا په علی رضي الله عنه باندې تعریض کولې شی هغه پسې بدې ردې وئیلې کیږی حال دا چه علی رضي الله عنه په هغه کسانو کښې دې د چا د جنتی کیدو چه رسول الله ﷺ شهادت ورکړې دې علامه سندی رحمه الله په فتح الودود کښې لیکی چه امام ابوداؤد رحمه الله ډیر ښه کړې دی چه د مغیره او معاویه رضي الله عنهما د نومونو تصریح ئې نه ده کړې، کنایة ئې بیان کړل، فی مثل هذا المحل لکونهما صاحبیین اهـ من البذل. د امام ابوداؤد رحمه الله عادت شریفه دې چه په داسې موقعو باندې هغوی نوم نه اخلی د دې نه مخکښې هم په باب فی صفایا رسول الله ﷺ کښې د دې عادت ذکر او د دې مثالونه ذکر شوې دی.

[٤٦٤٩]([1]) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ النَّمَرِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحُرِّ بْنِ الصَّيَّاحِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَخْنَسِ أَنَّهُ كَانَ فِي الْمَسْجِدِ فَذَكَرَ رَجُلٌ عَلِيًّا عليه السلام، فَقَامَ سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ، فَقَالَ: أَشْهَدُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِّي سَمِعْتُهُ، وَهُوَ يَقُولُ: "عَشَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ: النَّبِيُّ فِي الْجَنَّةِ، وَأَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ، وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ، وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ، وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ، وَطَلْحَةُ فِي الْجَنَّةِ، وَالزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ فِي الْجَنَّةِ، وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ فِي الْجَنَّةِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فِي الْجَنَّةِ وَلَوْ شِئْتُ لَسَمَّيْتُ الْعَاشِرَ، قَالَ: فَقَالُوا: مَنْ هُوَ؟ فَسَكَتَ، قَالَ: فَقَالُوا: مَنْ هُوَ؟ فَقَالَ: هُوَ سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ".

د حضرت عبدالرحمن بن الاخنس نه روایت دې چی هغه په مسجد کښې ناست ووچی کله یو سړی د حضرت علی رضي الله عنه ذکر اوکړو نو حضرت سعید بن رضي الله عنه اودریدو او وې وئیل: زهٔ ګواهی ورکوم چی ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی وو، هغوی به فرمائیل: " لس اشخاص جنتیان دی - نبی ﷺ په جنت کښې دې، ابوبکر په جنت کښې دې، عمر په جنت کښې دې، عثمان په جنت کښې دې، علی په جنت کښې دې، طلحه په جنت کښې دې، زبیربن عوام په جنت کښې دې، سعد بن مالک په جنت کښې دې او عبد الرحمن بن عوف په جنت کښې دې -" که چرې زهٔ اوغواړم نو د لسم نوم هم اخستې شم - خلقو تپوس اوکړو : هغه څوک دې؟ نو هغوی خاموش پاتې شو - خلقو تپوس اوکړو : هغه څوک دې نو هغوی اووې هغه سعید بن زید دې.

[٤٦٥٠]([2]) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْمُثَنَّى النَّخَعِيُّ، حَدَّثَنِي جَدِّي رِيَاحُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ: كُنْتُ قَاعِدًا عِنْدَ فُلَانٍ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ وَعِنْدَهُ أَهْلُ الْكُوفَةِ، فَجَاءَ سَعِيدُ بْنُ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ فَرَحَّبَ بِهِ وَحَيَّاهُ وَأَقْعَدَهُ عِنْدَ رِجْلِهِ عَلَى السَّرِيرِ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ يُقَالُ لَهُ قَيْسُ بْنُ عَلْقَمَةَ فَاسْتَقْبَلَهُ فَسَبَّ وَسَبَّ، فَقَالَ سَعِيدٌ: مَنْ يَسُبُّ هَذَا الرَّجُلُ؟ قَالَ: يَسُبُّ عَلِيًّا، قَالَ: أَلَا أَرَى أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَبُّونَ عِنْدَكَ ثُمَّ لَا تُنْكِرُ وَلَا تُغَيِّرُ، أَنَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ، وَإِنِّي لَغَنِيٌّ أَنْ أَقُولَ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَقُلْ فَيَسْأَلُنِي عَنْهُ غَدًا إِذَا لَقِيتُهُ: أَبُو بَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ، وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ، وَسَاقَ مَعْنَاهُ، ثُمَّ قَالَ:

---

[1]: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٤٤٥٩) (صحیح)

[2]: سنن ابن ماجه/المقدمة ١١ (١٣٣)، (تحفة الأشراف: ٤٤٥٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٨٧/١) (صحیح)

لَمَشْهَدُ رَجُلٍ مِنْهُمْ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْبَرُّ فِيهِ وَجْهُهُ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِ أَحَدِكُمْ عُمُرَهُ وَلَوْ عُمِّرَ عُمُرَ نُوحٍ.

درياح بن حارث بيان دې چې زۀ د کوفې په مسجد کښې د فلانکي سره ناست ووم. (اشاره ده د حضرت مغيره بن شعبه رضی الله عنه طرفته) او د هغه سره څه د کوفې خلق هم ناست وو. نو حضرت سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل رضی الله عنه تشريف راوړو - پس هغوى (مغيره) هغوى ته مرحبا او هرکلي اووې او بيا ئې هغوى د خپل کټ سر ته کينول. بيا د اهل کوفې نه يو سړې راغلود کوم نوم چې قيس بن علقمه وو. هغوى د هغه هم استقبال اوکړو بيا هغه بدګوئي اوکړه او بدګوئي ئې اوکړه - سعيد تپوس اوکړو چې دا چاته کنزل کوى؟ وې وئيل حضرت علي رضی الله عنه ته - نو سعيد اووې : (تعجب دې) زه ګورم چې ستا په مخکښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو ته بد رد وئيل کيږي او تۀ ئې چې څوک نه منع کوې او نۀ ئې پوهه وى - ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوريدلي وو، هغوى فرمائيل ... او ماته هيڅ څه ضرورت نشته چې زۀ په هغوى صلی الله علیه وسلم باندې داسې څه خبره اوتړمه چې هغوى نه وى کړې بيا که صبا ستا زما سره ملاقات اوشي او زما نه تپوس اوکړې..."ابوبکر په جنت کښې دې، عمر په جنت کښې دې، " او د مذکوره بالا حديث په رنګ ئې هم معنى روايت اوکړو- بيا ئې اووې په دوى کښې د کوم يو د رسول الله صلی الله علیه وسلم (په جهاد کښې) حاضرپاتې کيدل او د هغه مخ د دوړو سره پټيدل د ستا دَ ټولې زندګئ (ژوند) د اعمالو نه ډير بهتر دى خواه که تا تۀ د حضرت نوح عليه السلام عمر ولې ميلاؤ نۀ شي -

﴿ كُنْتُ قَاعِدًا عِنْدَ فُلاَنٍ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ وَعِنْدَهُ أَهْلُ الْكُوفَةِ فَجَاءَ سَعِيدُ بْنُ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ فَرَحَّبَ بِهِ وَحَيَّاهُ وَأَقْعَدَهُ عِنْدَ رِجْلِهِ عَلَى السَّرِيرِ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ يُقَالُ لَهُ قَيْسُ بْنُ عَلْقَمَةَ فَاسْتَقْبَلَهُ فَسَبَّ وَسَبَّ فَقَالَ سَعِيدٌ مَنْ يَسُبُّ هَذَا الرَّجُلُ قَالَ يَسُبُّ عَلِيًّا. قَالَ أَلاَ أَرَى أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يُسَبُّونَ عِنْدَكَ ثُمَّ لاَ تُنْكِرُ وَلاَ تُغَيِّرُ ﴾

مضمون الحديث :

رياح بن الحارث وائى چه زه د کوفې په مسجد کښې د فلانى سړى يعنى مغيره بن شعبة رضی الله عنه سره ناست اوم هغه وخت هغوى سره نور هم بعض اهل کوفه ناست وو نو لږ ساعت پس سعيد بن زيد رضی الله عنه صحابى تشريف راوړلو مغيره بن شعبه رضی الله عنه د هغه په راتلو باندې مرحبا او حياک الله اووې او هغوى ئې په خپل تخت باندې د خپو طرف ته کينول هم په دې وخت کښې د اهل کوفه نه يو سړې چه د هغه نو قيس بن علقمه وو هغه راغلو او سيدنا مغيره رضی الله عنه ته متوجه شو، يا دا چه مغيره رضی الله عنه هغه ته متوجه شو، هغه بدې ردې وئيلې يعنى بغيرد نوم اخستلو نوپه دې باندې سيدنا سعيد رضی الله عنه تپوس اوکړود مغيره رضی الله عنه نه چه دې چاته دا بدې ردې وائى، نوهغه جواب ورکړو چه على رضی الله عنه ته؛ په دې باندې سعيد رضی الله عنه اوفرمائيل چه عجيبه خبره ده چه صحابه کرام رضی الله عنهم پسې ستاسو په مجلس کښې بدې ردې وئيلې کيږى او تاسو په دې باندې هيڅ قسمه انکار نه کوئ حال دا چه هم دا علي رضی الله عنه د هغه خلقو نه دې چه د هغوى په باره کښې ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوريدلې دى چه دا ټول جنتيان دى ﴿ثُمَّ قَالَ لَمَشْهَدُ رَجُلٍ مِنْهُمْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَغْبَرُّ فِيهِ وَجْهُهُ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِ أَحَدِكُمْ

عُمْرَهُ وَلَوْ عُمِّرَ عُمْرَ نُوحٍ ﴾ بیا سعید بن زید اوفرمائیل چه په دې ذکر شوې صحابه کرامو رضی الله عنهم کښې د یو کس د رسول الله ﷺ سره په یو غزوه کښې صرف یو ځل شریکیدل چه په هغې کښې د هغه مخ ګرد الود شوې وی هغه غوره دې ستاسو د ټول عمر د عمل نه اګر چه هغه ته د نوح علیه السلام عمر ورکړې شی یعنی زر کاله.

د دې روایت نه معلومه شوه چه دا بدې ردې ویونکې قیس بن علقمه وو کیدې شی چه دې هم په هغه خطیبانو کښې وو چه د هغوی ذکر په پورته روایت کښې راغلې دې.

حدیث عبدالله بن ظالم اخرجه الترمذی والنسائی (فی الکبری) وابن ماجه، وقال الترمذی حسن صحیح، وقد اخرجه مسلم والترمذی والنسائی من حدیث سهیل بن ابی صالح عن ابیه عن ابی هریرة رضی الله تعالی عنه بنحوه وحدیث عبدالرحمن بن الاخنس اخرجه الترمذی والنسائی (فی الکبری) وحدیث ریاح بن الحارث اخرجه النسائی (فی الکبری) وابن ماجه، قاله المنذری.

[٤٦٥١](1) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ، "أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَعِدَ أُحُدًا فَتَبِعَهُ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ، فَضَرَبَهُ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرِجْلِهِ، وَقَالَ: اثْبُتْ أُحُدُ نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدَانِ".

حضرت انس بن مالک رضی الله عنه بیان اوکړو چې د الله نبی ﷺ د احد په غر باندې اوختو نو حضرت ابوبکر، حضرت عمر او حضرت عثمان رضی الله عنهم هم ورپسې لاړل، پس غر حرکت اوکړو. نو نبی ﷺ په هغې باندې پښه اووهله او وې فرمائیل: "احد" اودریږه! (د تا د پاسه) یو نبی، یو صدیق او دوه شهیدان دی."

قوله: ﴿عَنْ قَتَادَةَ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- صَعِدَ أُحُدًا فَتَبِعَهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ فَضَرَبَهُ نَبِيُّ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِرِجْلِهِ وَقَالَ « اثْبُتْ أُحُدُ نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدَانِ »﴾

مضمون د حدیث واضح دې او دا واقعه د مدینې طیبې د غر احد ده او د دې نه مخکښې چه د سعید بن زید رضی الله عنه چه کوم روایت راغلې دې هغه د واقعه حراء مکې مکرمې ده او هلته دا تیر شو چه هغه وخت په حراء باندې دا لس کسان موجود وو د چا نومونه چه هلته ذکر شوې دی لکه چه د سنن کبری په روایت کښې تیر شوې دی او د احد په واقعه کښې د رسول الله ﷺ سره په روایت کښې صرف د درې کسانو ذکر دې ابوبکر و عمر وعثمان رضی الله عنهم والحدیث اخرجه البخاری والترمذی والنسائی، قاله المنذری.

[٤٦٥٣](2) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَيَزِيدُ بْنُ خَالِدٍ الرَّمْلِيُّ، أَنَّ اللَّيْثَ حَدَّثَهُمْ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ".

حضرت جابر رضی الله عنه بیان اوکړو چې بغیر د څه شک نه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "کومو چې د

---

1): صحيح البخاري/المناقب ٥ (٣٦٧٥)، ٦ (٣٦٨٦)، ٧ (٣٦٩٧)، سنن الترمذي/المناقب ١٩ (٣٦٩٧)، (تحفة الأشراف: ١١٧٢) وقد أخرجه: مسند احمد (١١٢/٣) (صحيح)

2): سنن الترمذي/المناقب ٥٨ (٣٨٦٠)، (تحفة الأشراف: ٢٩١٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٥٠/٣) (صحيح)

وني لاندې بيعت اوکړو په هغوی کښې به هيڅوک په اور کښې نه داخليږي.

قوله:﴿عَنْ جَابِرٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهُ قَالَ « لاَ يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ »﴾

يعنی کوم صحابه کرام رضی الله عنهم چه په بيعت الرضوان کښې شريک وو رسول الله ﷺ د هغوی په باره کښې زيرې ورکوی چه دا ټول جنتيان او غير معذب دی، دا بيعت د اونې لاندې شوې وو چه د هغې ذکر په قرآن کريم کښې هم راغلې دې ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾

والحديث اخرجه الترمذی والنسائی وقد اخرجه مسلم من حديث جابر بن عبدالله عن ام مبشر الخ قاله المنذری.

[٤٦٥٤](١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. ح وحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ مُوسَى: فَلَعَلَّ اللَّهَ، وَقَالَ ابْنُ سِنَانٍ: "اطَّلَعَ اللَّهُ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ، فَقَالَ: اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ".

حضرت ابو هريره رضی الله عنه بيان کوی چی رسول الله ﷺ اوفرمائيل: شايد چی الله تعالیٰ په اهل بدر باندې نظر فرمائيلې دې او وئيلې ئې دی چی تاسو څه عمل هم کوئ ما تاسو اوبخښلئ.

قوله:﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم اطَّلَعَ اللَّهُ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ﴾

دا حديث په کتاب الجهاد باب فی حکم الجاسوس اذا کان مسلما کښې تير شوې دې او د هغې شرح هم هلته تيره شوې ده فارجع اليه لو شئت.

[٤٦٥٥](٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ ثَوْرٍ حَدَّثَهُمْ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ، قَالَ: "خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَةِ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، قَالَ: فَأَتَاهُ يَعْنِي عُرْوَةَ بْنَ مَسْعُودٍ، فَجَعَلَ يُكَلِّمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكُلَّمَا كَلَّمَهُ أَخَذَ بِلِحْيَتِهِ، وَالْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهُ السَّيْفُ وَعَلَيْهِ الْمِغْفَرُ فَضَرَبَ يَدَهُ بِنَعْلِ السَّيْفِ، وَقَالَ: أَخِّرْ يَدَكَ عَنْ لِحْيَتِهِ، فَرَفَعَ عُرْوَةُ رَأْسَهُ، فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ".

د حضرت مسور بن مخرمه رضی الله عنه نه مروی دی چی نبی ﷺ د حديبيه په ورځو کښې روان شو...او حديث ئې بيان کړو ...وی وئيل چی ...بيا (د مشرکينو د طرف نه)عروه بن مسعود راغلو او د نبی ﷺ سره ئې خبرې شروع کړې او په دغه وخت کښې به هغه د هغوی ﷺ ږيرې مبارکې سره هم لاس لګولو. او حضرت مغيره بن شعبه رضی الله عنه د نبی ﷺ په سر باندې ولاړ وو، د هغه په لاس کښې توره او په سرباندې ئې خود [د اوسپنې ټوپئ] وه. نو هغوی د

(١): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: ٢٦٥٠، (تحفة الأشراف: ١٢٨٠٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٩٥) (حسن صحيح)
(٢): انظر حديث رقم: (٢٧٦٥)، (تحفة الأشراف: ١١٢٧٠) (صحيح)

توري د لاسكى سره دهغه لاس اوهلو او وى وئيل چې د نبي ﷺ د ګيرې مباركې نه لاس لرې اوساته۔ عروه خپل سر پورته كړو او وې وئيل چې دا څوک دې؟ صحابو اووې : چې دا حضرت مغيره بن شعبه رضي الله عنه دي۔

قوله: ﴿ عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ خَرَجَ النَّبِىُّ -صلى الله عليه وسلم- زَمَنَ الْحُدَيْبِيَةِ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ.قَالَ فَأَتَاهُ - يَعْنِى عُرْوَةَ بْنَ مَسْعُودٍ - فَجَعَلَ يُكَلِّمُ النَّبِىَّ -صلى الله عليه وسلم- فَكُلَّمَا كَلَّمَهُ أَخَذَ بِلِحْيَتِهِ وَالْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- وَمَعَهُ السَّيْفُ وَعَلَيْهِ الْمِغْفَرُ فَضَرَبَ يَدَهُ بِنَعْلِ السَّيْفِ وَقَالَ أَخِّرْ يَدَكَ عَنْ لِحْيَتِهِ الحديث ﴾

دا حديث د كتاب الجهاد په آخر كښې په باب في صلح العدو كښې تير شوې دې، او د دې شرح هم، په بذل كښې حضرت ليكلې دى چه مصنف رحمه الله د مغيره بن شعبه رضي الله عنه متعلق دا حديث چه په هغې كښې د هغوى په رسول الله ﷺ باندې ځان قربانول او فداكارى ذكر ده د دې مناسبت دپاره راوړلې دې چه پورته په روايت كښې مضمون راغلې دې كوم چه د سب علي رضي الله عنه سره متعلق دې د هغې نه متاثر كيدو سره يو سړې د هغوى په باره كښې په بدګمانئ كښې اخته نه شي چه د دې حضراتو دا كارنامې هغوى لره خپلې مخې ته كيخودل پكار دى، مونږ روستو خلقو ته په هغوى باندې د خولې پرانستلو حق نشته۔

[۴۶۵۲] (¹) حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُحَارِبِيِّ، عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ الدَّالَانِيِّ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ مَوْلَى آلِ جَعْدَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَتَانِي جِبْرِيلُ فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَرَانِي بَابَ الْجَنَّةِ الَّذِي تَدْخُلُ مِنْهُ أُمَّتِي، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ مَعَكَ حَتَّى أَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَا إِنَّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي".

حضرت ابو هريره رضي الله عنه بيان اوكړو چې رسول الله ﷺ اوفرمائيل : زما خوا له جبريل عليه السلام راغلو ،زما لاس ئې اونيو او ما ته ئې دجنت دروازه اوښودله په كومه چې به زما امت داخليږى ۔ " نو حضرت ابوبكر رضي الله عنه اووې : اې د الله رسوله ! زه دغه خوښوم كاش (ارمان) كۀ زۀ هم ستا سره وې او ما هم دا ليدلې وې،نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل : اې ابوبكر! تۀ يقيناً زما د امت هغه كس ئې كوم چې به د ټولو نه مخكښې په جنت كښې داخليږى۔

قوله: ﴿ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَتَانِى جِبْرِيلُ فَأَخَذَ بِيَدِى فَأَرَانِى بَابَ الْجَنَّةِ الَّذِى تَدْخُلُ مِنْهُ أُمَّتِى » الخ ﴾

سيدنا ابوهريره رضي الله عنه د رسول الله ﷺ حديث نقل فرمائى چه ماته جبرائيل عليه السلام راغلو او زما لاس نيولو سره ئې ماته د جنت هغه دروازه اوښودله چه په هغې به زما امت هغې ته داخليږى (دا واقعه يا خو د معراج په شپه پيښه شوه يا په بل څه وخت كښ) په دې باندې صديق اكبر رضي الله عنه عرض اوكړو يا رسول الله ﷺ كاش چه دې وخت كښې زه هم تاسو سره اوم چه دا دروازه مې ليدلې وې نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه (ته به ئې ډير زر وينې ځكه چه) ته زما په امت كښې جنت ته د ټولو نه مخكښې داخليدونكې ئې۔

(¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۴۸۸۰) (ضعيف)

[٤٦٥٦]() حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ أَبُو عُمَرَ الضَّرِيرُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ إِيَاسٍ الْجُرَيْرِيَّ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيِّ، عَنِ الْأَقْرَعِ مُؤَذِّنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: "بَعَثَنِي عُمَرُ إِلَى الْأُسْقُفِ فَدَعَوْتُهُ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: وَهَلْ تَجِدُنِي فِي الْكِتَابِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: كَيْفَ تَجِدُنِي؟ قَالَ: أَجِدُكَ قَرْنًا فَرَفَعَ عَلَيْهِ الدِّرَّةَ، فَقَالَ: قَرْنٌ مَهْ؟ فَقَالَ: قَرْنٌ حَدِيدٌ أَمِينٌ شَدِيدٌ، قَالَ: كَيْفَ تَجِدُ الَّذِي يَجِيءُ مِنْ بَعْدِي؟ فَقَالَ: أَجِدُهُ خَلِيفَةً صَالِحًا غَيْرَ أَنَّهُ يُؤْثِرُ قَرَابَتَهُ، قَالَ عُمَرُ: يَرْحَمُ اللَّهُ عُثْمَانَ ثَلَاثًا، فَقَالَ: كَيْفَ تَجِدُ الَّذِي بَعْدَهُ؟ قَالَ: أَجِدُهُ صَدَأَ حَدِيدٍ، فَوَضَعَ عُمَرُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ، فَقَالَ: يَا دَفْرَاهُ يَا دَفْرَاهُ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّهُ خَلِيفَةٌ صَالِحٌ، وَلَكِنَّهُ يُسْتَخْلَفُ حِينَ يُسْتَخْلَفُ وَالسَّيْفُ مَسْلُولٌ وَالدَّمُ مُهْرَاقٌ". قَالَ أَبُو دَاوُد: الدَّفْرُ النَّتْنُ.

د سیدنا عمر بن خطاب رضی الله عنه مؤذن حضرت اقرع رحمه الله بیان اوکړو چې حضرت عمر رضی الله عنه زۀ د عیسایانو مذهبی سردار له واستلوم - ما هغه راوبللو - حضرت عمر رضی الله عنه د هغه نه تپوس اوکړو: آیا تۀ په خپل کتاب کښې زما ذکر وینې؟ وې وئیل او- تپوس ئې اوکړو :څنګه؟ وې وئیل: زۀ ګورم چې تاسو یو قرن یئ- حضرت عمر رضی الله عنه خپله دره په هغه باندې بلنده کړه او تپوس ئې اوکړو: '' قرن'' نه څه مراد دې؟ وې وئیل: ډیره سخته فولادی قلعه، انتهائی امانتدار- حضرت عمر رضی الله عنه ترې تپوس اوکړو :کوم چې به زما نه پس راځی د هغه په باب کښې څه ګورې؟ وې وئیل : هغه به یو صالحه خلیفه وی، صرف به دومره وی چې هغه به خپل قربت واله ؤ ته ترجیح ورکوی- حضرت عمر رضی الله عنه اوفرمائیل: الله دې په حضرت عثمان رضی الله عنه باندې رحم اوفرمائی، درې ځله ئې اووې- بیا ئې تپوس اوکړو : دهغې نه پس چې به څوک راځی د هغه په باب کښې څه ګورې؟ زۀ هغه ګورم چې هغه به د اوسپنې زنګ وی - نو حضرت عمر رضی الله عنه خپل لاس په خپل سر باندې کیښودو او وې وئیل اې بدبودار ! اې بدبودار ! (تۀ لګیا ئې څه وائې؟) نو هغه اووې : اې امیرالمؤمنین ! دغه به صالحه خلیفه وی خوچې کله به ده تۀ منصب میلاویږی نو تورې به راوتې وی او وینې به بهیږی- امام ابو داود رحمه الله اووې چې د (الدفر) معنی ده ''بدبو''.

قوله: ﴿ عَنِ الْأَقْرَعِ مُؤَذِّنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ بَعَثَنِي عُمَرُ إِلَى الْأُسْقُفِ فَدَعَوْتُهُ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ وَهَلْ تَجِدُنِي فِي الْكِتَابِ قَالَ نَعَمْ.........وَلَكِنَّهُ يُسْتَخْلَفُ حِينَ يُسْتَخْلَفُ وَالسَّيْفُ مَسْلُولٌ وَالدَّمُ مُهْرَاقٌ.قَالَ أَبُو دَاوُدَ الدَّفْرُ النتن ﴾

مضمون الحدیث:

د سیدنا عمرفاروق رضی الله عنه موذن د چا نوم چه اقرع رحمه الله دې هغه وائی چه یو ځل زه عمر رضی الله عنه یو پادری (انصاری عالم چه دلته ترې نه مراد کعب احبار دې چه هغه هم د توراة عالم وو) ته اولیږلم. ما هغه راوغوښتلو او هغه راغلو. عمر رضی الله عنه د هغه نه تپوس اوکړو چه زما ذکر په تورات کښې شته؟ هغه جواب ورکړو او ستاسوذکر پکښې شته. هغوی ترې نه تپوس اوکړو نه ما په تورات کښې څنګه بیا مومې؟ هغه جواب ورکړو چه زه تاسو په هغې کښې دقلعه په شان بیا مومم سیدنا عمر رضی الله عنه د خوش طبعئ په طور په هغه باندې دره اوچته کړه او تپوس ئې ترې نه اوکړو د څه خیز قلعه؟ هغه اووې د اوسپنې جوړه شوې قلعه، او دا چه

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٤٠٨) (ضعيف الإسناد)

هغه به ډير امانت دار او مضبوط وی، هغوی ترې نه بيا تپوس اوکړو چه کوم خليفه به زما نه روستو راځی ته هغه څنګه بيا مومې هغه اووې زه هغه يو خليفه بيا موم خو يو خبره ده چه هغه به په خپل دور خلافت کښې خپلو رشته دارو ته ترجيح ورکړی، يعنی په مناصب او عهدو کښې، په دې باندې عمر رضي الله عنه اووې الله پاک دې په عثمان رضي الله عنه باندې رحم اوفرمائی د هغې نه پس هغوی دا سوال اوکړو چه د هغه نه پس چه څوک راځی هغه څنګه بيا مومې؟ وې فرمائيل د اوسپنې د زنګ په شان ئې بياموم، په دې اوريدلو باندې عمر رضي الله عنه خپل لاس په سر باندې کيخودلو او وې فرمائيل : يا د فراه يا د فراه د د فر معنی لکه چه مصنف رحمه الله وړاندې فرمائی د بدبويئ ده.ګويا عمر رضي الله عنه په دې باندې اظهار د کراهت اوفرمائيلو بيا دې اسقف نوره تشريح کولو سره اووې چه اې امير المومنين هغه خو به پخپله خليفه او صالح وی خو چه کوم وخت هغه خليفه جوړ کړې شی هغه به دداسې فتنو زمانه وی چه تورې به راويستلې شوې وی او د خلقو وينې به تويولې شی،داسقف داخبره چه هغه خليفه به په داسې وخت کښې جوړولې شی چه تورې به چلولې شی په داسې حال کښې چه تورې به چلولې شی او وينې به بهيولې شی، دا صحيح ده او هم دغه شان ده هم او دقتل عثمان رضي الله عنه طرف ته اشاره ده، دعبدالله بن سلام رضي الله عنه په باره کښې روايت مشهور دې چه په کوم وخت کښې عثمان غنی رضي الله عنه په خپل کور کښې محصور وو او هغه شرپسندو د هغوی د کور محاصره کړې وه نو عبدالله بن سلام رضي الله عنه هغه وخت عثمان رضي الله عنه ته د ملاقات دپاره تلی وو هغوی ترې تپوس اوکړو چه څه دپاره راغلې ئې نو هغوی اووې چه ستاسو د نصرت دپاره نو هغوی اوفرمائيل چه زما نصرت خوبه په کور کښې دننه نه کيږی،د کورنه بهر لاړشه او کومو خلقو چه په ما باندې حمله کړې ده د هغوی د لرې کولو کوشش اوکړه، پس عبدالله بن سلام رضي الله عنه بهر راغلو او دبهر راتلونه پس اول خوهغوی خپل تعارف اوفرمائيلو چه زه څوک يم او د هغوی په باره کښې چه کوم آيتونه په قرآن کريم کښې نازل شوې دې لکه ﴿ وشهد شاهد من بنی اسرائيل علی مثله ﴾ او هم دغه شان ﴿ قل کفی بالله شهيدا بينی وبينکم ومن عنده علم الکتب ﴾ چه په دې آيتونو کښې هم زما ذکر دې او دا آيت کريمه زما په باره کښې نازل شوې وو او بيا د هغې نه پس هغوی پوهول شروع کړل چه ګورئ لا تراوسه پوره خو د فتنو دروازې بند دی، په دې مدينة الرسول صلی الله عليه وسلم کښې ملائک ستاسو حفاظت کوی لهذا ددې سړی په باره کښې دالله پاک نه اويريږئ، د هغه قتل کول ګويا د محافظينو ملائکو د خپل ځان نه اوچتول دی او د الله پاک توره چه تراوسه پورې په تيکی کښې ده هغې لره د تيکی نه بهر راويستل دی، او کله چه هغه يو ځل د تيکی نه رابهر شی نو بيا به تر قيامته پورې چليږی خو هغوی د عبدالله بن سلام رضي الله عنه د دې ټولو نصيحتونو او تقرير اوريدلو نه پس اووې : ﴿ اقتلوا اليهودی واقتلوا عثمان ﴾ دا روايت په ترمذی شريف کښې دوه درې ځايه دې دعبدالله بن سلام په مناقب کښې اودهغې نه علاوه هم يو ځائې دوه شته.

....

بَابٌ فِي فَضْلِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم

بابـ ۹: د نبی ﷺ د اصحابو فضیلت

[۴۶۵۷] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، قَالَ: أَنْبَأَنَا ح حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خَيْرُ أُمَّتِي الْقَرْنُ الَّذِينَ بُعِثْتُ فِيهِمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ أَذَكَرَ الثَّالِثَ أَمْ لَا، ثُمَّ يَظْهَرُ قَوْمٌ يَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ، وَيَنْذِرُونَ وَلَا يُوفُونَ، وَيَخُونُونَ وَلَا يُؤْتَمَنُونَ، وَيَفْشُو فِيهِمُ السِّمَنُ".

حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه بیان کوی رسول الله ﷺ اوفرمائیل: ''زما د امت بهترینه زمانه هم دغه ده په کومه کښې چې زهٔ مبعوث کړې شوم، او بیا هغه کومه چې ددې سره متصله وی، او بیا هغه چې کومه د دې سره متصله وی... والله اعلم- هغوی ﷺ دا په دریم ځل باندې اوفرمائیل چې نهٔ... بیا بهٔ د دې نه پس داسې خلق راځی کوم چې به ګواهی ورکوی حالانکه د هغوی نه به ګواهی نهٔ وی غوښتل شوې، نذر به منی خو پوره کوی به ئې نهٔ- خیانتونه به کوی او په هغوی باندې به اعتماد نه کیږی او په هغوی کښې بهٔ غټ والې هم عام وی-

قوله: ﴿ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « خَيْرُ أُمَّتِي الْقَرْنُ الَّذِينَ بُعِثْتُ فِيهِمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ». وَاللَّهُ أَعْلَمُ أَذَكَرَ الثَّالِثَ أَمْ لاَ ﴾

امام بخاری او امام ترمذی وغیره مستقل کتاب المناقب قائمولو سره په هغې کښې دننه د ډیرو صحابه کرامو رضی الله عنهم مناقب فردا فردا بیلو بیلو بابونو کښې بیان کړی دی، خو امام ابوداؤد رحمه الله داسې اونکړل بس د خلفاء راشدین ترمینځهٔ ئې ترتیب وار روایات بیان کړل کوم چه تیر شو یا به اوس مطلق د صحابه کرامو فضائل بیانوی، ځکه چه د هغوی مخې ته زیات تر په دې ابواب سره د فرقه باطله روافض وغیره تردید کول دی، دا روافض د اهل بیت نه علاوه صحابه چرته منی.د دې باب د حدیث مضمون دا دې کوم چه ډیر مشهور حدیث دې، چه په هغې کښې رسول الله ﷺ فرمائیلی دی چه زما د امت د ټولو نه افضل حصه هغه ده په کومو کښې چه زه رالیږلې شوې یم او کوم خلق چه زما په زمانه کښې موجود دی یعنی د رسول الله ﷺ صحابه رضی الله عنهم، او بیا چه به کوم خلق د هغوی نه پس متصلاً راځی یعنی تابعین، او بیا چه کوم خلق به د هغوی نه روستو راځی یعنی تبع تابعین، د قرن اطلاق د یوې زمانې په خلقو باندې کیږی کوم چه په یو خاص وصف کښې مشترک وی که هغه صنعت او حرفت وی یا بل څه فن، ففی القسطلانی ۸۰/۶ والقرن اهل زمان واحد متقارب اشترکوا فی امر من الامور المقصودة ویطلق علی مدة من الزمان، واختلف فی تحدیدها من عشرة اعوام الی مائة وعشرین والمراد بهم هنا الصحابة رضوان الله علیهم اجمعین اهـ وفی المجمع ۲۵۹/۴ والقرن اهل کل زمان وهو مقدار التوسط فی اعمار اهل کل زمان، وهو اربعون سنة او ثمانون او مائة او مطلق من الزمان.

---

[1]: صحيح مسلم/فضائل الصحابة ٥٢ (٢٥٣٥)، سنن الترمذي/الفتن ٤٥ (٢٢٢٢)، الشهادات ٤، (٢٣٠٢)، (تحفة الأشراف: ١٠٨٢٤)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الشهادات ٩ (٢٦٥١)، فضائل الصحابة ١ (٣٦٥٠)، الرقاق ٧ (٦٤٢٨)، الأيمان ٧ (٦٦٩٥)، سنن النسائي/الأيمان والنذور ٢٨ (٣٨٤٠)، مسند احمد (٤٢٦/٤، ٤٢٧، ٤٣٦، ٤٤٠) (صحيح)

د قرون ثلاثه تحدید من حیث الزمان او په تحدید کښې اختلاف روایات:

په دې حدیث کښې قرون ثلاثه ذکر دی، په بذل کښې د علامه سندی رحمه الله نه نقل کړی دی چه قرن اول یعنی د رسول الله ﷺ د زمانې ابتداء د هغوی د بعثت نه شوې ده او د وفات په اعتبار سره چه کوم د ټولو نه آخری صحابی رضی الله عنه دې هغه د دې انتهاء ده چه د هغې موده هغوی شپږ شلې کاله لیکلې ده او د قرن تابعین ابتداء هغوی لیکی تقریباً د (۱۰۰ هجری) نه تر (۱۷۰ هجری) پورې او بیا د دې نه پس د ۲۲۰ هجری پورې د اتباع التابعین قرن دې او بیا په دغه زمانه کښې لیکی چه بدعات ښه ښکاره شوې وو او اهل علم په مسئلهٔ د خلق قرآن په ازمیښت کښې اخته شو او په احوالو کښې تغیر پیدا کیدو لکه چه رسول الله ﷺ فرمائیلی وو ﴿ ثم یفشو الکذب ﴾ د دې حدیث په آخر کښې دی ﴿ والله اعلم اذکر الثالث ام لا ﴾ دا د عمران بن حصین رضی الله عنه حدیث په بخاری او مسلم دواړو کښې شته، په صحیح بخاری کښې داسې دی: ﴿ خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ قَالَ عِمْرَانُ فَلاَ أَدْرِي أَذَكَرَ بَعْدَ قَرْنِهِ قَرْنَيْنِ،أَوْ ثَلاَثًا ﴾ د عمران بن حصین رضی الله عنه په پورته ذکر شوې حدیث کښې د ابوداؤد او بخاری دواړو په روایت د رسول الله ﷺ د قرن نه پس دوه قرن مذکور دی (پس ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم دوه کرته دې) لهذا دا دوه خو متیقن دی یو د رسول الله ﷺ قرن او دوه د هغې نه پس د تابعین او تبع تابعین دا ټول درې شو، اوس د دې نه پس راوی وائی ﴿ فلا ادری اذکر الثالث ام لا ﴾ یعنی ﴿ ثم الذین یلونهم ﴾ دوه کرته فرمائیلو نه پس ئې په دریم ځل هم اوفرمائیل یا نه، په دې کښې د راوی شک دې، که دا هم اومنلې شی نو هغه به قرن رابع وی د مجموع په په اعتبار سره، د دې اختلاف اعتبار سره د دې حدیث تجزیه حافظ ابن القیم رحمه الله ډیره په ښه طریقه کړې ده، هغوی فرمائی چه دا حدیث د عمران بن حصین، عبدالله بن مسعود، ابوهریره، عائشه او نعمان بن بشیر رضی الله عنهم د دې پنځو صحابه کرامو نه مروی دې د دې نه پس فرمائی چه په دوی کښې د عمران بن حصین رضی الله عنه حدیث خو متفق علیه دې یعنی په بخاری او مسلم دواړو کښې دې او د دې په اکثرو روایاتو کښې د رسول الله ﷺ د قرن نه پس دوه قرن ذکر دی او د دې په بعض طرق کښ په صحیح کښ.[1] ﴿ثم الذین یلونهم ﴾ درې کرته دې، په ظاهر کښې دا غیر محفوظ دې ځکه چه د عمران بن حصین رضی الله عنه نه سوال کړې شوې وو د دې په باره کښې نو هغوی جواب ورکړو چه زه نه شم وئیلې چه رسول الله ﷺ د خپل قرن نه پس دوه کرته فرمائیلې وو یا درې کرته، د دې نه پس د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه د حدیث په باره کښې فرمائی چه هغه هم په صحیحین کښې ذکر دې ولفظه: ﴿ خیر امتی القرن الذی یلوننی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم ﴾ او په یو روایت

[1] په ظاهر کښې د هغوی مراد د صحیح نه صحیح مسلم دې چه د هغې په یو روایت کښې د عمران بن حصین رضی الله عنه په حدیث کښې ﴿ ثم الذین یلونهم ﴾ درې کرته دې خو د هغې نه پس بیا دا جمله هم ده ﴿قال عمران فلاادري اقال رسول الله ﷺ بعد قرنه مرتین او ثلاثا﴾ د دې جملې نه پس دا روایت واپس کیدو سره بیا هم هغه روایاتو ته راځی چه په هغې کښې صرف د دوه کرتو ذکر دې، لهذا زمونږ په خیال کښې د دې استدلال حاجت نه وو کوم چه هغوی اوکړو)

کښې د هغوی داسې دی ﴿ سئل النبی ﷺ ای الناس خیر قال قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم ﴾ هغوی فرمائی چه د عبدالله به مسعود رضی الله عنه په حدیث کښې د هغوی نه پس بغیر د اختلاف نه دوه قرن مذکور دی خو په صحیح مسلم کښې د ابوهریره رضی الله عنه د حدیث الفاظ دا دی: ﴿ خَيْرُ أُمَّتِي الْقَرْنُ الَّذِينَ بُعِثْتُ فِيهِمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ». وَاللَّهُ أَعْلَمُ أَذَكَرَ الثَّالِثَ أَمْ لاَ ﴾ هغه فرمائی په دې حدیث د ابوهریره رضی الله عنه کښې د حضور ﷺ د قرن نه پس صرف یو قرن مذکوردې اوپه دریم کښې راون شک ښکاره کړې دې خو نور حضرات عبدالله بن مسعود، عمران، عائشه رضی الله عنهم دا محفوظ ساتلې دې اوشک ئې نه دې کړې، یعنی دهغوی نه پس دغه قرن خو محفوظ او یقینی دې) ددې نه پس د حدیث عائشه رضی الله عنها الفاظ لیکلی دی د صحیح مسلم نه، أی الناس خیر قال القرن الذی انا فیه ثم الثانی ثم الثالث.، او د هغې نه پس ئې د نعمان بن بشیر رضی الله عنه حدیث د صحیح ابن حبان نه نقل کړو چه په هغې کښې ﴿ ثم الذین یلونهم ﴾ دوه کرته دې د دې نه پس فرمائی چه دا ټول احادیث د نبی کریم ﷺ د قرن نه پس په دوه قرن باندې متفق دی. الا حدیث ابی هریرة فانه شک فیه،، ددې نه پس فرمائی: وَأَمَّا ذِكْر الْقَرْن الرَّابِع فَلَمْ يُذْكَر إِلَّا فِي رِوَايَة [1] فِي حَدِيث عِمْرَان , لَكِنْ فِي الصَّحِيحَيْنِ لَهُ شَاهِد مِنْ حَدِيث أَبِي سَعِيد الْخُدْرِيّ عَنْ النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , قَالَ : " يَأْتِي عَلَى النَّاس زَمَان فَيَغْزُو فِئَام مِنْ النَّاس .فَيُقَال لَهُمْ : هَلْ فِيكُمْ مَنْ رَأَى رَسُول اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَيَقُولُونَ : نَعَمْ , فَيُفْتَح لَهُمْ الخ ....دا حدیث په صحیح بخاری کښې په باب فی فضائل اصحاب النبی ﷺ کښې ذکر دې هغه مونږ اوکتلو، خو د بخاری د روایت نه دا استشهاد خو نه شی کیدې لکه چه ابن قیم رحمه الله فرمائی ځکه په هغې کښې هم د رسول الله ﷺ نه پس صرف د قرنین ثبوت دې د تیرو احادیثو په شان خو د صحیح مسلم په یو طریق کښې د رسول الله ﷺ نه پس د درې جماعتونو ذکر دې پس د هغې په اخر کښې دی، ﴿ ثُمَّ يَكُونُ الْبَعْثُ الرَّابِعُ .فَيُقَال : أُنْظُرُوا , هَلْ تَرَوْنَ فِيهِمْ أَحَدًا رَأَى مَنْ رَأَى أَحَدًا رَأَى أَصْحَاب النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَيُوجَد الرَّجُل فَيُفْتَح لَهُ ﴾ نو حافظ ابن القیم رحمه الله دا وئیل غواړی چه د دې حدیث نه په ځائې د قرون ثلاثه د قرون اربعه خیریت او برکت مستفاد کیږی لهذا په کوم حدیث کښې چه (وهو حدیث عمران بن حصین رضی الله عنه عند مسلم) کښې درسول الله ﷺ په ځائې د دواؤ درې قرن ذکر دی اګر چه هغه صرف د یو حدیث یو طریق دې خو د مسلم دا حدیث د هغه دپاره شاهد جوړیدو سره د هغې د تقویت ذریعه کیدې شی، او علامه عینی ۲۳۸/۱۳ په خیر القرون قرنی والا حدیث لره د صحیحین وغیره نه د ذکر کولو نه پس د قرن رابع په سلسله کښې لیکلې دی: ووقع في حديث جعدة بن هبيرة ورواه ابن أبي شيبة والطبراني إثبات القرن الرابع ولفظه خير الناس قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم ثم الآخرون أردى ورجاله ثقات إلا أن جعدة بن هبيرة مختلف في صحبته .....دا د جعده بن هبیرة روایت د قرن رابع په ثبوت کښې حافظ

[1] په دې باندې اشکال مونږ په تیره حاشیه کښې ذکر کړې دې

۱۰/۷ هم په حواله مذکوره سره نقل کړې دې، په ظاهره کښې د ابن القیم رحمه الله په علم کښې دا حدیث نه وو د دې په ځائې ئې د بل حدیث نه استشهاد کړې دې.

دلته اوس دوه خبرې نورې هم تشریح طلب دی،

اول : دا چه د قرون ثلاثه ابتداء او انتهاء او په دې کښې د علماء کرامو رائې، په دې کښې د جمهورو رائې خو په شروع کښې د علامه سندی د کلام نه ذکر شوه د دې نه علاوه د دې په باره کښې په حاشیه د بذل کښې دی. وجزم صاحب ازالة الخفاء ۱٥٤/٤ و ۲٤۷ ان القرن الاول من الهجرة الى وفاته ﷺ والقرن الثانی من مفتح خلافة الصدیق الی مقتل عمر، والثالث زمن خلافة عثمان، فکل قرن قریب من ثنتی عشرة سنته اهـ د قرن په تفسیر کښې په شروح کښې کافی اختلاف او تفصیل ذکر کړې دې کوم چه امام نووی رحمه الله هم په شرح د مسلم کښې لیکلې دې او بیا ئې په آخر کښې د سنین په اعتبار سره د هغې په مقدار کښې اختلاف هم لیکلې دې هغوی فرمائی : وذکر الحربي الاختلاف في قدره بالسنين من عشر سنين إلى مائة وعشرين ثم قال وليس منه شئ واضح ورأى أن القرن كل أمة هلك فلم يبق منها أحد وقال الحسن وغيره القرن عشر سنين وقتادة سبعون والنخعي أربعون وزرارة بن أبي أوفى مائة وعشرون وعبدالملك بن عمير مائة وقال ابن الاعرابي هو الوقت هذا آخر نقل القاضي والصحيح أن قرنه صلى الله عليه و سلم الصحابة والثاني التابعون والثالث تابعوهم اهـ.

دویم : چه د کومو روایاتو نه د قرن رابع ثبوت کیږی د هغې مصداق څه دې؟ د دې په باره کښې په حاشیه د بذل کښې دی : ﴿ وجعل فی الاشاعة لاشراط الساعة القرن الرابع زما المهدی اهـ ﴾ چونکه هغوی قرن رابع ته د مهدی زمانه اووې کوم چه د قرون ثلاثه ماضیه نه منفصل او غیر مسلسل ده په دې وجه هغوی فرمائی : وورد فی روایة ثلاثة تتری وواحد فرادی، فیکون قرنه الرابع المفرد الملحق بالثلاثة تتری، یعنی په دې قرون اربعه کښې د شروع درې قرون خو مسلسل او متواتر دی او قرن رابع منفرد، خو د جعده بن هبیره والا حدیث او د مسلم والا حدیث ﴿ فیغزوا فئام ﴾ والا روایت، د دې دواړو تقاضا ده چه قرون اربعه علی التوالی دی.

وړاندې په حدیث کښې دی : ﴿ ثُمَّ يَظْهَرُ قَوْمٌ يَشْهَدُونَ وَلاَ يُسْتَشْهَدُونَ وَيَنْذِرُونَ وَلاَ يُوفُونَ وَيَخُونُونَ وَلاَ يُؤْتَمَنُونَ وَيَفْشُو فِيهِمُ السِّمَنُ ﴾

شرح الحدیث :

یعنی د قرون ثلاثه نه پس به چه د هغوی په باره کښې پورته یو قول ذکر شو چه د هغوی انتهاء تقریبا تر ۲۲۰ هجری پورې ده داسې خلق پیدا شی چه د هغوی حال به دا وی چه پخپله به د خلقو په معاملاتو کښې گواهی ورکوی اگر چه د هغوی نه گواهی طلب نه کړې شی او منختې به کوی او هغه به نه پوره کوی او قسم قسم خیانتونه به کوی او د اعتماد قابل به نه وی او څرب والې به په هغوی کښې خور شی، د دې آخری جملې په تفسیر کښې امام نووی رحمه الله درې اقوال لیکلې دی یو د اچه د دې نه مراد کثرت لحم دې چه په خلقو کښې به په کثرت سره موندلې شی یعنی جائز او ناجائز مال خوړلو سره به ئې بدنونه غټ

شي، او يو قول دا دي چه د دې نه مراد فخر او تکبر دي او د لوئي والى دعوي، زمونږ په عرف کښې د فخر او تکبر نه په غټيدو سره تعبير کولې شي او دريم قول دا چه د دې نه مراد د دنيا مال و متاع جمع کول دى د شهادت قبل استشهاد په دې حديث کښې مذمت کولې شى حال دا چه په يو بل حديث کښې ئې مدح هم راغلې ده د دې تعارض توجيه په ابواب الشهادات کښې تيره شوې ده.

والحديث اخرجه مسلم والترمذي، وقد اخرجه البخاري ومسلم والنسائي من حديث زهدم بن مضرب عن عمران بن حصين رضي الله عنه، قاله المنذري.

بَابٌ فِي النَّهْيِ عَنْ سَبِّ[1] أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم

باب-۱۰- د رسول الله ﷺ اصحابو ته سب وشتم [کنځل] کول حرام دي

د کتاب الحدود په شروع کښې باب الحكم فيمن سب النبي ﷺ تير شوې دي.

[۴۶۵۸][2] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ".

حضرت ابو سعيد (خدرى) رضي الله عنه بيان اوکړو، رسول الله ﷺ اوفرمائيل: زما په اصحابو باندې بدګوئى مه کوئ- قسم مې دې په هغه ذات وى چې د چا په لاس کښې زما روح دې! که چرې تاسو د احد دغر برابر سره هم خرچ کړئ نو هغه ددوى د يو مُد يا د نيم مُد هم نه رسى- (حضرت ابو سعيد رضي الله عنه اووې: مونږ ته عطاردى حديث بيان کړو، هغه اووې: مونږ ته ابو معاويه بيان کړو او حديث ئې بيان کړو-)

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِي

---

[1]) د حضرت شيخ په حاشيه د بذل کښې دى : هل يكفر من سب الصحابة؟ مختلفا فيه جدا كما بسط في مكتوب عزيز الرحمن الگنگوهى الگجراتي في المكتوبات العلمية، ورجح ابن عابدين ۳۲۱/۳ عدم التكفير، ولابن عابدين فيه رسالة مستقلة في ذلك رسائله، د دې نه پس په حاشيه کښې دا دي چه آيا په مشاجرات صحابه کښې بحث کول او د هغې ذکر تذکره کول آيا دا هم په سب صحابه رضي الله عنهم کښې داخل دى؟ او بيا ئې د صحابه کرامو د مشاجراتو په باره کښې اوليکلى :
والجملة فيه كما بسط صاحب الاشاعة ۱۰۰ انهم مجتهدون في ذلك لكن عليا مصيب فله اجران وغيره مخطي، فله اجر، اما طلحة والزبير وعائشة فمجتهدون قطعا ولم يطعموا في الخلافة، واما معاويه فمع طمعه في الخلافة لا يذكر الا بخير لانه صحابي وصهر له ﷺ واخبره النبي ﷺ انه يتولي ودعا له اللهم اجعله هاديا مهديا، فلا حاجة الي الاعتذار عن الخوارج فانهم لعنهم النبي ﷺ اهـ وكذا قال الحافظ ۵۳/۱۳ انهم مجتهدون مخطئون ...وقال التفتازاني (في شرح العقائد) ما وقع بينهم من المحاربات لم يكن عن نزاع في الخلافة بل عن خطاء في الاجتهاد، وكذا في مكتوبات المجدد دفتر اول الجزء الرابع وبسط الكلام عليه في ذلك اهـ

[2]): صحيح البخاري/فضائل الصحابة ۵ (۳۶۷۳)، صحيح مسلم/فضائل الصحابة ۵۴ (۲۵۴۱)، سنن الترمذي/المناقب ۵۹ (۳۸۶۱)، سنن ابن ماجه/المقدمة ۲۰ (۱۶۱)، (تحفة الأشراف: ۴۰۰۱، ۱۲۵۳۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۱/۳، ۵۴، ۵۵، ۶۳) (صحيح)

نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ »»
په دې حديث کښې خطاب روستو راتلونکو خلقو ته دې چه زما صحابه کرامو پسې بدې ردې مه وايئ په هغوی کښې عيبونه مه راوباسئ، او بيا رسول الله ﷺ قسم خوړلو سره فرمائي چه قسم په هغه ذات چه د چا په لاس کښې زما نفس دې که په تاسو يعنی غير صحابه کښې يو سړې د احد د غر برابر سرهٔ زر د الله پاک په لار کښې خرچ کړی نو د صحابه کرامو رضی الله عنهم د مد په اندازه بلکه د نيم مد سرو زرو د خرچ برابر هم نه شی کيدې.

دا حديث په ترک سب صحابه باندې دال خو دې خو د دې سره د صحابه کرامو رضی الله عنهم انتهائی درجه فضيلت او شرف باندې هم دال دې، او په دې حديث کښې د يو مخصوص صحابی ذکر نشته بلکه دا د مطلق صحابی د مرتبې بيان دې، کوم کتابونه چه په احوال صحابه او معرفة صحابه باندې ليکلې شوې دی لکه الاصابة د حافظ ابن حجر، الاستيعاب د علامه ابن عبدالبر مالکی وغيره وغيره دې حضراتو د صحابه کرامو رضی الله عنهم په فضائلو کښې ډير احاديث د دې کتابونو په شروع کښې ذکر کړی دی نوع بنوع، څوک چه کتل غواړی هلته دې اوګوری، دې حضراتو دا دوه احاديث هم ذکر کړی دی کوم چه دلته په اول باب کښې او په دې دويم باب کښې ذکر دی، حافظ په الاصابة کښې مستقل يو فصل د صحابی په تعريف کښې، او يو فصل د صحابی کيدو په علامت او شناخت کښې او يو فصل مستقل په عدالت د صحابه کرامو رضی الله عنهم کښې منعقد کړې دې.د دې فصل ثالث په شروع کښې هغوی ليکی : اتفق اهل السنة علی ان الجميع عدول، ولم يخالف فی ذلک الا شذوذ من المبتدعة وقد ذکر الخطيب فی الکفاية فصلا نفيسافی ذلک فقال : عدالة الصحابة ثابتة معلومة بتعديل الله تعالی لهم واخباره عن طهارتهم واختياره لهم، فمن ذلک قوله تعالی کنتم خير امة اخرجت للناس ...او بيا د دې نه پس هغوی ډير آيتونه او احاديث د دې سلسلې ذکر کړې دی، د دې نه پس بيا حافظ رحمه الله خپله د والاحاديث الواردة فی تفضيل الصحابة کثيرة د عنوان د لاندې ډير روايات ذکر کړی دی، د امام نووی رحمه الله په تقريب کښې دی : الصحابة کلهم عدول من لا بس الفتن وغيرهم باجماع من يعتد به، يعنی صحابه کرام ټول په ټول عادلان دی د هغوی نه هم کوم چه په جنګونو کښې شريک شو او هغه هم کوم چه شريک نه شو، د هغه علماء کرامو په اجماع د چا قول چه په اجماع کښې معتبر دې، او علامه سيوطی رحمه الله د دې شرح په تدريب کښې دې باره کښې چه کوم نور اقوال دی هغه ئې هم ذکر کړې دی، خو د جمهورو قول هم هغه دې کوم چه په متن کښې امام نووی رحمه الله ذکر کړې دې، او په حاشيه د تدريب کښې د عدالت مفهوم او د هغې مصداق هم او په هغې کښې ئې د علماء کرامو رائې هم ليکلې ده زه په سبق کښې هميشه يو خبره کوم چه حضرات محدثين چه په فن د اسماء الرجال کښې کوم کتابونه ليکلې دی او د راويانو د احوالو تحقيق او لټون ئې چه کړې دې نو د کوم صاحب چه هم ترجمه او حالات ليکی که هغه هر څومره د اوچتې مرتبې والا صوفی او ولی کامل ولې نه وی د هغوی په ثقاهت او عدالت باندې ضرور رائې قائموی او د هغې ضرورت ګنړی او په دې کښې د هغوی په نزد د چا استثناء هم نشته، خو د يو صحابی په

ترجمه کښې د هغه د عدالت نه بالکليه سکوت اختيار وی او د وهو ثقة ليکلو همت هم نه کوی والحديث اخرجه البخاري والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

[٤٦٥٩] [1] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ الثَّقَفِيُّ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ قَيْسٍ الْمَاصِرُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي قُرَّةَ، قَالَ: "كَانَ حُذَيْفَةُ بِالْمَدَائِنِ، فَكَانَ يَذْكُرُ أَشْيَاءَ قَالَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فِي الْغَضَبِ، فَيَنْطَلِقُ نَاسٌ مِمَّنْ سَمِعَ ذَلِكَ مِنْ حُذَيْفَةَ، فَيَأْتُونَ سَلْمَانَ فَيَذْكُرُونَ لَهُ قَوْلَ حُذَيْفَةَ، فَيَقُولُ سَلْمَانُ: حُذَيْفَةُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُ، فَيَرْجِعُونَ إِلَى حُذَيْفَةَ، فَيَقُولُونَ لَهُ: قَدْ ذَكَرْنَا قَوْلَكَ لِسَلْمَانَ فَمَا صَدَّقَكَ وَلَا كَذَّبَكَ، فَأَتَى حُذَيْفَةُ سَلْمَانَ وَهُوَ فِي مَبْقَلَةٍ، فَقَالَ: يَا سَلْمَانُ مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تُصَدِّقَنِي بِمَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَ سَلْمَانُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَغْضَبُ، فَيَقُولُ فِي الْغَضَبِ لِنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، وَيَرْضَى فَيَقُولُ فِي الرِّضَا لِنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ: أَمَا تَنْتَهِي حَتَّى تُوَرِّثَ رِجَالًا حُبَّ رِجَالٍ، وَرِجَالًا بُغْضَ رِجَالٍ، وَحَتَّى تُوقِعَ اخْتِلَافًا وَفُرْقَةً، وَلَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ فَقَالَ: أَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي سَبَبْتُهُ سَبَّةً أَوْ لَعَنْتُهُ لَعْنَةً فِي غَضَبِي، فَإِنَّمَا أَنَا مِنْ وَلَدِ آدَمَ أَغْضَبُ كَمَا يَغْضَبُونَ، وَإِنَّمَا بَعَثَنِي رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ، فَاجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ صَلَاةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَاللَّهِ لَتَنْتَهِيَنَّ أَوْ لَأَكْتُبَنَّ إِلَى عُمَرَ".

عمرو بن ابو قره بيان اوکړو چې حضرت حذيفه رضي الله عنه په مدائن کښې وو او داسې خبرې به ئې بيانولې کومې چه به رسول الله ﷺ د بعضو اصحابو نه د ناراضګئ په حالت کښې بيانولې- ددې دپاره به چې کومو خلقو د حضرت حذيفه رضي الله عنه نه دغه خبرې اوريدلې هغوی به حضرت سلمان رضي الله عنه له راغلل او ورته به ئې اوکړلې - نو حضرت سليمان رضي الله عنه به وئيل: حضرت حذيفه رضي الله عنه چې څه وائی هم هغه ته به ددې زياته پته وی- خلق به حضرت حذيفه له راغلل او وئيل به ئې چې مونږ ستا خبره حضرت سلمان رضي الله عنه په مخکښې اوکړه نو هغوی نۀ ستاسو تصديق اوکړو او نۀ تکذيب- په دې باندې حضرت حذيفه رضي الله عنه د حضرت سلمان رضي الله عنه خواله راغلو هغوی په هغه وخت باندې د سبزئ په پټې کښې وو - هغوی اووې: سلمان! تاسو زما د هغو خبرو تصديق ولې نۀ کوئ کومې چې ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلی دی؟حضرت سلمان رضي الله عنه اووې: رسول الله ﷺ به ناراضه هم شو او په دغه حالت کښې به ئې خپلو اصحابو ته څه هم وئيل او خوشحاله به هم شو او په هغه حالت کښې به خپلو اصحابو ته څه هم وئيل- نو آيا تۀ د خپل دغه انداز نه باز نۀ راځې - آيا تۀ د خلقو په زړونو کښې دڅه دپاره محبت پيدا کول غواړې اود څه دپاره بغض اچول غواړې؟ داسې خو به تۀ په دغو خلقو کښې اختلاف او افتراق پيدا کړې، حالانکه زۀ په ښه شان باندې پوهيږم چې رسول الله ﷺ يوه خطبه ورکړه او فرمائيلي ئې وو: ''(اې الله!) په خپل امت کښې چې چاته هم ما کله بد رد وئيلي وی يا د ناراضګئ په حالت کښې مې پرې لعنت غورځولي وی نو زۀ هم آدم زاد يم، څنګه چې هغوی غصه کيږی داسې زۀ هم غصه شوم او زۀ د جهان واله دپاره رحمت جوړ کړې شوې يم او بيا راستولې شوې يم (يا الله! زما دغه خبرې) ددوی دپاره د قيامت په ورځ باندې رحمت جوړ کړه - '' (اې حذيفه!) په الله قسم! چې تۀ منع شه يا به زۀ عمر ته اوليکم بيا څه خلقو هغوی ته سفارش اوکړو نو هغوی د خپل قسم کفاره ادا کړه او حضرت

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٤٥٠٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٣٧/٥، ٤٣٩) (صحيح)

عمر ﷺ ته ئي اونهٔ ليکل- او کفاره ئي هم د قسم د ماتولو نه مخکښي ورکړه- امام ابوداؤد ﷫ اووې د قسم کفاره،دقسم د ماتولو نه مخکښي يا وروستو ادا کول ټول جائز دي-

قوله:(عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي قُرَّةَ قَالَ كَانَ حُذَيْفَةُ بِالْمَدَائِنِ فَكَانَ يَذْكُرُ أَشْيَاءَ قَالَهَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لأُنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فِي الْغَضَبِ فَيَنْطَلِقُ نَاسٌ مِمَّنْ سَمِعَ ذَلِكَ مِنْ حُذَيْفَةَ فَيَأْتُونَ سَلْمَانَ فَيَذْكُرُونَ لَهُ قَوْلَ حُذَيْفَةَ فَيَقُولُ سَلْمَانُ حُذَيْفَةُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُ الخ)

مضمون الحديث:

عمرو بن ابی قرة نقل کوی چه حذیفه بن الیمان ﷺ مشهور صحابی په مدائن ښهر کښې اوسیدلو نو هغوی به د خلقو مخکښې داسې احادیث بیانول کوم چه رسول اللهﷺ د خپلو بعض صحابه کرامو ﷺ په باره کښې د غصې په حالت کښې فرمائیلي وو، نو بعض خلقو به چا چه به د هغوی نه دا قسم خبرې اوریدلې هغوی به د دې ذکر سلمان فارسی ﷺ ته کولو نو سلمان ﷺ به په دې اوریدلو باندې فرمائیل چه کومه خبره حذیفه ﷺ نقل کوی په هغې هم هغه ښه پوهیږی (ګویا د خپل طرف نه به ئي د هغې تائید او تصدیق نه کولو) چه په هغې سره به خلقو کښې شک او شبهه پیدا کیدله، په دې وجه به هغوی لاړل او د هغې تذکره به ئي سیدنا حذیفه ﷺ ته کوله چه مونږ چه ستاسو نه کومه فلانئ خبره واوریدله هغه چه کله مونږ سلمان ﷺ ته اوکړه نو هغوی سکوت اوفرمائیلو نه ئي تصدیق اوکړو او نه ئي تکذیب، په دې اوریدلو باندې حذیفه ﷺ سلمان فارسی ﷺ ته لاړو چه په خپل پټی کښې وو او تلو سره ئي هغوی ته اووې چه تاسو زما د بیان کړی حدیث تصدیق ولې نه کوئ کوم چه ما د رسول اللهﷺ نه اوریدلې وو، په دې باندې سیدنا سلمان ﷺ اوفرمائیل چه رسول اللهﷺ انسان وو کله کله به هغوی په غصه کښې هم راتلو او په غصه کښې به ئي یو سړی ته څه اوفرمائیل د هغه وخت مناسب، او رسول اللهﷺ به د خلقو په بعض خبرو باندې خوشحالیدلو هم او هم د دې خوشحالئ په حالت کښې به ئي یو خبره ارشاد اوفرمائیله، یعنی د خلقو په خپلو معاملاتو کښې چه به رسول اللهﷺ د موقع د مناسبت سره په خوشحالئ یا غصه کښې چه څه خبره فرمائیله نو د دې قسم خبرې د نقل کولو خو نه وی، لهذا ته داسې روایات د خلقو مخکښې مه بیانوه چه د هغې په اوریدلو باندې د خلقو زړونو کښې د بعضو محبت او د بعض بغض پیدا شی او خپل مینځ کښې ئي اختلافات پیدا شی [1] او تاته به معلومه هم وی چه رسول اللهﷺ په خپل ژوند مبارک کښې یو تقریر چه د خلقو مخکښې کړې وو ټولو ته ئي اورولو سره دا دعاء فرمائیلې وه چه اې الله ما په خپل امت کښې که په یو سړی باندې غصه کړې وی او هغه ته مې څه سخت الفاظ وئیلې وی یا مې د هغه په حق کښې بددعاء کړې وی د غصې په حالت کښې نو اې الله زه هم د اولاد ادم نه یم، ځنګه چه نورو خلقو ته غصه راځی ماته هم راځی او اې الله هر کله چه تا زه رحمة للعالمین رالیږلې یم نو زما دا بددعاء د هغه خلقو په باره کښې نیکه دعا او رحمت

[1] قلت وعلي هذا القياس د بزرګانو ملفوظات او ارشادات چه په هغې کښې هم بعض داسې وی کوم چه هر خاني کښې نه شی نقل کولې کما لا يخفي علي ذوي الحجرة ۱۲)

جوړه کړه د قیامت په ورځ، او بیا په آخر کښې سیدنا سلمان رضی الله عنه هغوی ته اوفرمائیل والله یا خو ته د دې خپل عادت نه منع شه ګینې ستا شکایت به عمر رضی الله عنه ته اولیکم

دمصنف رحمه الله ترجمه وه، النهي عن سب الصحابة ....چه صحابه کرامو رضی الله عنهم پسې دې بدې ردې او نه وئیلې شي، د سلمان رضی الله عنه د حدیث نه معلومه شوه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یو صحابی رضی الله عنه ته د غصې په حالت کښې څۀ سختنه خبره فرمائیلې وی نو هغې لره بغیر د ضرورت او مصلحت نه نۀ دی نقل کول پکار.

هذا الفصل الاخير قوله صلی الله علیه وسلم فايما مومن سببة قد اخرجه البخارى ومسلم فى صحيحهما من حديث سعيد بن المسيب عن ابى هريرة رضی الله عنه قاله المنذرى.

بَابٌ فِي اسْتِخْلَافِ أَبِي بَكْرٍ رضى الله عنه

باب ۱۱ - د سیدنا ابوبکر رضی الله عنه دخلافت بیان

[٤٦٦٠]() حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ، قَالَ: "لَمَّا اسْتُعِزَّ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا عِنْدَهُ فِي نَفَرٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، دَعَاهُ بِلَالٌ إِلَى الصَّلَاةِ، فَقَالَ: مُرُوا مَنْ يُصَلِّي لِلنَّاسِ، فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَمْعَةَ فَإِذَا عُمَرُ فِي النَّاسِ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ غَائِبًا، فَقُلْتُ: يَا عُمَرُ قُمْ فَصَلِّ بِالنَّاسِ فَتَقَدَّمَ فَكَبَّرَ، فَلَمَّا سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَهُ وَكَانَ عُمَرُ رَجُلًا مُجْهِرًا، قَالَ: فَأَيْنَ أَبُو بَكْرٍ؟ يَأْبَى اللَّهُ ذَلِكَ وَالْمُسْلِمُونَ يَأْبَى اللَّهُ ذَلِكَ وَالْمُسْلِمُونَ، فَبَعَثَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَجَاءَ بَعْدَ أَنْ صَلَّى عُمَرُ تِلْكَ الصَّلَاةَ، فَصَلَّى بِالنَّاسِ".

حضرت عبدالله بن زمعه رضی الله عنه بیان کوی چې کله د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکلیف ډیر زیات شو او زۀ د مسلمانانو د یو جماعت سره د هغوی صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر ووم چې حضرت بلال رضی الله عنه هغوی مانځه له راوبلل هغوی صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل ؛ چاته اووائې چې خلقو له مونځ ورکړی -" عبدالله بن زمعه اووې چې زۀ اووتم نوحضرت عمر رضی الله عنه موجود وو خو حضرت ابوبکر رضی الله عنه موجود نۀ وو- ما اووې! اې عمر! پاخیږه خلقو له مونځ ورکړه - په دې هغوی راپاخیدل او رامخکښې شو او تکبیرئ اووې -(دیخوا) چې کله رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی آواز واوریدو ...او حضرت عمر رضی الله عنه بلند آوازه سړې وو...نووې فرمائیل :"ابوبکر چرته دې؟ "الله ددې نه انکار کوی او مسلمانان هم -" الله ددې نه انکار کوی او مسلمانان هم -" پس هغوی صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر رضی الله عنه راوغوښتو نو هغوی راغلل او هغه وخت حضرت عمر رضی الله عنه خلقو له مونځ ورکړې وو ،بیا حضرت ابوبکر رضی الله عنه خلقو ته هم هغه مونځ ورکړو-

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ قَالَ لَمَّا اسْتُعِزَّ بِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَأَنَا عِنْدَهُ فِي نَفَرٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ دَعَاهُ بِلَالٌ إِلَى الصَّلَاةِ فَقَالَ مُرُوا مَنْ يُصَلِّي لِلنَّاسِ......فَبَعَثَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَجَاءَ بَعْدَ أَنْ صَلَّى عُمَرُ تِلْكَ الصَّلَاةَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ ﴾

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٥٢٩٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٢٢/٤) (حسن صحيح)

غرض المصنف بالترجمة :

مونږ مخکښې ليکلي دی چه د مصنف رحمه الله غرض په دې ابوابو سره په کتاب شرح السنة کښې صرف مناقبو لره بيانول نه دی، بلکه په دې مسائلو کښې د اهل سنت والجماعت د رائې او د مسلک تائيد مقصود دې د دې سلسلې يو اهم کړئ د رسول الله ﷺ نه پس د صديق اکبر رضي الله عنه د خلافت مسئله ده چه د هغوی نه پس خليفه اول صديق اکبر رضي الله عنه دې، او بيا عمر رضي الله عنه چه د هغوی تعين خپله صديق اکبر رضي الله عنه کړې وو، په خلاف د روافض چه هغوی د خلافت سلسله د رسول الله ﷺ نه پس د هغوی په اهل بيت کښې منی، او خليفه اول علی حيدر رضي الله عنه لره تسليموی او هم په دې وجه وائی علی وصی رسول الله ﷺ، دا پورته ذکر کړې شوې غرض د مصنف رحمه الله دپاره د تبويب منشاء او باعث جوړ شو.

مضمون حديث :

عبدالله بن زمعه رضي الله عنه فرمائی چه کله د رسول الله ﷺ مرض سختی اختيار کړه هغه وخت د ځو کسانو سره زه هم هلته موجود اوم.د عادت مطابق سيدنا بلال رضي الله عنه هغوی ته د مانځه خبر ورکړو، نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه بل چا ته اوايئ چه هغه مونځ ورکړی، عبدالله بن زمعه فرمائی چه په دې اوريدلو باندې زه بهر راوتلم نو په خلقو کښې سيدنا عمر رضي الله عنه تشريف فرما وو، صديق اکبر رضي الله عنه هغه وخت هلته نه وو، ما عمر رضي الله عنه ته عرض اوکړو چه ځه هم تاسو مونځ راکړئ، هغوی مخکښې شو او تکبير ئې اوکړو، چه کله رسول الله ﷺ د هغوی اواز واوريدلو او عمر وو هم اوچت آواز والا، نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل ابوبکر چرته دې دا خبره به نه الله خوښه کړی او نه مسلمان يعنی د صديق اکبر رضي الله عنه نه علاوه د بل چا امامت، دا جمله رسول الله ﷺ دوه کرته اوفرمائيله، پس صديق اکبر رضي الله عنه پسې سړې اوليږلې شو او هغه راطلب کړې شو، لږ ساعت پس هغوی تشريف راوړلو په داسې حال کښې چه عمر رضي الله عنه مونځ ورکولو يا ئې ورکړې وو، دواړه احتمالات دی، پس هغوی راغلل او مونځ ئې پوره کړو، وهذا علی الاحتمال الاول، يا دا چه د هغې نه پس مونځونه صديق اکبر رضي الله عنه ورکړل، وهذا علی الاحتمال الثاني، والی الاحتمال الاول مال صاحب البذل، والی الثاني والد شيخنا مولانا محمد يحيی رحمه الله تعالی.

[٤٦٦١](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ يَعْقُوبَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَمْعَةَ أَخْبَرَهُ بِهَذَا الْخَبَرِ، قَالَ: لَمَّا سَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَ عُمَرَ، قَالَ ابْنُ زَمْعَةَ: "خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَطْلَعَ رَأْسَهُ مِنْ حُجْرَتِهِ، ثُمَّ قَالَ: لَا لَا لَا لِيُصَلِّ لِلنَّاسِ ابْنُ أَبِي قُحَافَةَ، يَقُولُ ذَلِكَ مُغْضَبًا".

حضرت عبدالله بن زمعه رضي الله عنه دغه خبر بيان کړو چې کله نبی ﷺ د حضرت عمر رضي الله عنه اواز واوريدو نو هغوی ﷺ تشريف راوړو،سر مبارک ئې د حجرې نه رابهر کړو او وې فرمائيل: ''نه نه نه ابن ابی قحافه (ابوبکر رضي الله عنه) دې خلقو له مونځ ورکړی -'' هغوی ﷺ دغه خبره د ناراضګئ په کيفيت اوفرمائيله.

(١): انظر ماقبله، (تحفة الأشراف: ٥٢٩٥) (صحيح)

بَابُ مَا يَدُلُّ عَلَى تَرْكِ الْكَلَامِ فِي الْفِتْنَةِ

باب۱۲- د فتنو په ورځو کښې دغه خبرې د بحث موضوع نۀ دی جوړول پکار

د دې باب دې مقام سره څه مناسبت دې زمونږ په فهم کښې دا راځی چه اوس کوم باب تیر شوې دې د استخلاف ابی بکر دا باب د هغې د وجې نه دې ځکه چه استخلاف مظنة د فتنې او اختلافاتو وی، فللّه در المصنف رحمه الله تعالى.

[٤٦٦٢](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَمُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ. ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَشْعَثُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ: "إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ، وَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُصْلِحَ اللَّهُ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ مِنْ أُمَّتِي، وَقَالَ فِي حَدِيثِ حَمَّادٍ: وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَظِيمَتَيْنِ".

حضرت ابوبکره رضی الله عنه بیان کوی، رسول الله صلی الله علیه وسلم د سیدنا حسن بن علی رضی الله عنه متعلق اوفرمائیل: "زما دغه ځوئ سردار دې او ماته امید دې چی الله تعالىٰ به دده په ذریعه زما د امت په دوه ډلو کښې صلح راولی." د حماد د روایت دغه الفاظ دی: "او امید دې چی الله تعالىٰ به دده په ذریعه د مسلمانانو په دوؤ لویو ډلو کښې صلح راولی.

قوله: ﴿ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ « إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُصْلِحَ اللَّهُ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ مِنْ أُمَّتِي »﴾

یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل نمسی حسن رضی الله عنه په باره کښې اوفرمائیل چه زما دا ځوئې متحمل مزاج دې او زه امید لرم چه الله پاک د دۀ په ذریعه د مسلمانانو د دوه لویو جماعتونو صلح کوی، په بذل کښې لیکلي دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا پیش ګوئی پوره شوه پس هغوی د خپلې او د معاویه رضی الله عنه د دوه لویو جماعتونو د صلح ذریعه اوګرځیدل او خپل خلافت ئې په دې مصلحت پریخودلو، دا حدیث په مشکوة شریف کښې هم شته په روایت د بخاری چه په هغې کښې دی ﴿ عن ابی بکرة يَقُولُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى الْمِنْبَرِ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ إِلَى جَنْبِهِ وَهُوَ يُقْبِلُ عَلَى النَّاسِ مَرَّةً، وَعَلَيْهِ أُخْرَى وَيَقُولُ الخ ﴾ په مظاهر حق کښې دی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به متوجه کیدو یو ځل خلقو ته او یو ځل حسن بن علی رضی الله عنه ته یعنی کله به ئې د خلقو طرف ته کتل د پاره د وعظ او نصیحت او کله د حسن رضی الله عنه طرف ته د شفقت او محبت د وجې نه او وئیل به ئې بیشکه زما دا ځوئې سردار دې.

فائده: سید هغه چه په فائق کیدو کښې وی او بعضو وئیلي دی چه سید هغه چه غالب نه راځی په هغه باندې غضب د هغه یعنی حلیم وی او د سید اطلاق په ډیرو معنو باندې راغلي دې د مربی او مالک او شریف او فاضل او کریم وحلیم او متحمل د قوم په ایذاء باندې او رئیس او مقدم، او سید هغه دې چه الله پاک صلح اوکړی په سبب د هغه د

(١): صحیح البخاري/الصلح ٩ (٢٧٠٠٤)، المناقب ٢٥ (٣٦٢٩)، فضائل الصحابة ٢٢ (٣٧٤٦)، الفتن ٢٠ (٧١٠٩)، سنن الترمذي/المناقب ٣١ (٣٧٧٣)، سنن النسائي/الجمعة ٢٧ (١٤١١)، (تحفة الأشراف: ١١٦٥٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥/ ٣٧، ٤٤، ٤٩، ٥١) (صحيح)

مسلمانانو د دوه لويو جماعتونو ترمينځه.

فائده : دا خبر ورکړو رسول اللهﷺ د مسلمانانو دوه ډلو ته د تقسيميدلو چه په هغې کښې به يوه ډله د حسنؓ سره وی او يوه ډله د معاويؓ سره او امام حسنؓ په هغه ورځ باندې د خلافت ډير لائق وو ځکه چه شپږ مياشتې باقی وې په ديرشو کالو کښې د کومو چه رسول اللهﷺ په خپل قول سره خبر ورکړې وو چه ﴿ الخلافة بعدى ثلاثون سنة ﴾ پس په امام حسنؓ باندې خپل تقوی او شفقت باعث شو چه د خپل نيکهﷺ د امت دپاره ئې ترک د ملک او ترک دنيا اوکړو او رغبت د ملک دهغې جهان ئې اوکړو، او نه وو دا کار په سبب د قلت او ذلت ځکه چه بيعت اوکړو د هغوی سره څلويښتو زروکسانو په مرګ باندې او راغلی دی چه امام حسنؓ اوفرمائيل چه والله زه نه غواړم چه يو قطره وينه د رسول اللهﷺ د امت زما په ذريعه باندې توئې کړې شی او دا کار د هغوی نه پس په خواهش پرستو باندې ډير ګران شو تر دې چه د هغوی حمايت باعث شو چه يو سړی هغوی ته د داخليدو په وخت اووې السلام عليک يا عار المومنين ! نو حسنؓ په جواب کښې اووې ﴿ العار خير من النار ﴾ او په دې حديث کښې دليل دې چه دا دواړه ډلې په اسلام باندې وې سره د دې چه يو ډله مصيب وه او بل مخطئ او د اهل سنت والجماعت دپاره صلح د امام حسنؓ دليل دې په معاويهؓ باندې د امارت د حقيت او سلف صالحينو په فتنه کښې د کلام کولو نه ترک اختيار کړې دې يعنی په مشاجرات صحابهؓ کښې او وئيلې ئې دی چه الله پاک د دې وينو نه زمونږ لاسونه پاک اوساتل پس ولې مونږ په هغې باندې خپلې ژبې ناپاکې کړو، او د امام حسنؓ په شرف او فضل کښې دا خبره هم کافی ده چه رسول اللهﷺ هغوی ته سيد وئيلې دې، الی اخر ما ذکر تتمه مظاهرحق[۱۳۸].

والحديث اخرجه الترمذی من حديث الاشعث، واخرجه البخاری والنسائی من حديث ابی موسی اسرائيل بن موسی عن الحسن قاله المنذری.

[۴۶۶۳] (۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَ حُذَيْفَةُ "مَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ تُدْرِكُهُ الْفِتْنَةُ، إِلَّا أَنَا أَخَافُهَا عَلَيْهِ إِلَّا مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَا تَضُرُّكَ الْفِتْنَةُ".

حضرت محمد بن سيرين رحمه الله روايت اوکړو چی حضرت حذيفه ؓ اووې چی په خلقوکښې څوک داسې نشته چی هغه ته فتنه ورپيښه وی (او هغه د هغې نه محفوظ وی) زماګمان دې چی هغه به په دې کښې مبتلا شی- سيوا د محمد بن مسلمه ؓ نه، ولې چی ما د رسول اللهﷺ نه اوريدلی وو هغویﷺ (هغه ته) فرمائيل: " تا ته به فتنه نقصان نه درکوی-"

قوله:﴿ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ حُذَيْفَةُ مَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ تُدْرِكُهُ الْفِتْنَةُ إِلاَّ أَنَا أَخَافُهَا عَلَيْهِ إِلاَّ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « لاَ تَضُرُّكَ الْفِتْنَةُ »﴾

---

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۳۳۸۱) (صحيح)

د محمد بن سيرين رحمه الله نه روايت دې چه يو ځل حذيفه رضي الله عنه دا خبره اوفرمائيله چاته چه د فتنې روايات ښه ياد وو چه يو سړې هم داسې نشته چه د فتنې زمانه پرې راشي او ماته د هغه په باره کښې خطره نه وي د هغې فتنې نه د متاثر کيدو، سوا د محمد بن مسلمه رضي الله عنه نه، چه د هغه په باره کښې دا ويره بالکل نشته، ځکه چه د هغه په باره کښې ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلې وو چه (هغه ته ئې فرمائيلې وو) تا ته به فتنه هيڅ ضرر درنکړي.

دا محمد بن مسلمه رضي الله عنه هم هغه صحابي دې د چا ذکر چه د کعب بن الاشرف يهودي د قتل په قصه کښې تير شوې دې، هم په دغه موقع باندې رسول الله ﷺ د هغوي په باره کښې دا فرمائيلې وو، چونکه هغوي مسلمانان د کعب بن الاشرف د اذيتونو او فتنو نه، هغه لره قتل کولو سره بچ کړې وو نو د هغې په صله کښې هغوي ته دا اشاره ملاؤ شوې وه، خو د دې باوجود هغوي د فتنو نه د بچ کيدو ډير کوشش کولو لکه چه په وړاندې روايت کښې راځي.

[٤٦٦٤] (١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْزُوقٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ ضُبَيْعَةَ، قَالَ: "دَخَلْنَا عَلَى حُذَيْفَةَ، فَقَالَ: إِنِّي لَأَعْرِفُ رَجُلًا لَا تَضُرُّهُ الْفِتَنُ شَيْئًا، قَالَ: فَخَرَجْنَا فَإِذَا فُسْطَاطٌ مَضْرُوبٌ، فَدَخَلْنَا فَإِذَا فِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: مَا أُرِيدُ أَنْ يَشْتَمِلَ عَلَيَّ شَيْءٌ مِنْ أَمْصَارِكُمْ حَتَّى تَنْجَلِيَ عَمَّا انْجَلَتْ".

حضرت ثعلبه بن ضبيعه وائي چې مونږ د حضرت حذيفه رضي الله عنه خواه له لاړو نو هغوي اووې: يقيناً مونږ هغه سړې پيژنو کوم ته چې هيڅ قسمه فتنه نقصان نه شي رسولې - وې وئيل چې بيا مونږ د هغه د خواه نه لاړو نو مونږ ته يوه خيمه په نظر راغله، مونږ هغې ته لاړو نو ګورو چې په هغې کښې حضرت محمد بن مسلمه رضي الله عنه دې - مونږ د هغه نه د دغې تنهائي او د ګوشه ګيرئ متعلق تپوس اوکړو نو هغوي اووې: "زۀ نۀ غواړم چې د ستاسو د ښارونو کومه فتنه ما په خپل ګرفت کښې واخلي حتیٰ چې د دغه صورتحال صفا شي (فتنې ختمې شي).

قوله: ﴿ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ ضُبَيْعَةَ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى حُذَيْفَةَ فَقَالَ إِنِّي لَأَعْرِفُ رَجُلاً لاَ تَضُرُّهُ الْفِتَنُ شَيْئًا الخ ﴾

ثعلبه بن ضبيعه فرمائي چه مونږ حذيفه رضي الله عنه ته لاړو نو هغوي هم هغه پورته خبره اوفرمائيله چه زه يو سړې پيژنم چه هغه ته فتنه هيڅ ضرر نه شي رسولې (په دې باندې به ثعلبه غالبا حذيفه رضي الله عنه ته درخواست کړې وي چه د داسې سړي زيارت په مونږ باندې هم اوکړئ پس هغوي وړاندې فرمائي چه) مونږ د هغه د کتلو دپاره اوتلو نو مونږ اوکتل چه يو خيمه قائم وه چه کله مونږ هغې ته داخل شو نو په هغې کښې محمد بن مسلمه رضي الله عنه موجود وو، مونږ د هغوي نه د دې يواځې کيدو وجه معلومه کړه (دغه وخت کښې به څه فتنه موجود وه) نو هغوي اوفرمائيل ترڅو چه دا فتنه نه وي زائل شوې زه نه غواړم چه زما وجود په دغه ښهرونو کښې وي.

په بذل کښې د هغوي مختصر شان حال ليکلې شوې دې چه په هغې کښې يو دا هم دې چه دوي په جنګ جمل او صفين کښې نه دې شريک شوي اول ئې په مدينه کښې قيام وو، بيا ئې د دې نه روستو په مقام ربذه کښې استوګنه اختيار کړه، د عثمان رضي الله عنه د قصې نه

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٣٨١) (صحيح)

پس، وفات د هغوی په مدینې کښې شوې دې په صفر ٤٣ هجری کښې.

[٤٦٦٥]([1]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَشْعَثَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ ضُبَيْعَةَ بْنِ حُصَيْنٍ الثَّعْلَبِيِّ بِمَعْنَاهُ.

ابوبرده بیان اوکړو چې ضبیعه بن حصین ثعلبی دمذکوره بالاحدیث هم معنی روایت اوکړو.

[٤٦٦٦]([2]) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْهُذَلِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ، قَالَ: "قُلْتُ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَخْبِرْنَا عَنْ مَسِيرِكَ هَذَا أَعَهْدٌ عَهِدَهُ إِلَيْكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْ رَأْيٌ رَأَيْتَهُ؟ فَقَالَ: مَا عَهِدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَيْءٍ وَلَكِنَّهُ رَأْيٌ رَأَيْتُهُ".

حضرت قیس بن عباد وائی چې ما د حضرت علی رضی الله عنه نه تپوس اوکړو: ستاسو د (حضرت معاویه رضی الله عنه په مقابله کښې) وتل د رسول الله صلی الله علیه وسلم د فرمان په وجه دی یا ستاسو خپله ذاتی رائې، (د؟) هغوی اووې ما ته رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ نه دی فرمائیلی، بلکې دا زما خپله ذاتی رائې ده.

قوله: ﴿ عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ قَالَ قُلْتُ لِعَلِيٍّ رضى الله عنه أَخْبِرْنَا عَنْ مَسِيرِكَ هَذَا أَعَهْدٌ عَهِدَهُ إِلَيْكَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَمْ رَأْيٌ رَأَيْتَهُ ﴾

قیس بن عباد د سیدنا علی رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه دا چه د مدینې استوګنه ترک کولو سره تاسو عراق ته تشریف اوړئ دې باره کښې تاسو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه هدایت یا وصیت وو یا په خپله رائې باندې داسې کوئ؟ هغوی جواب ورکړو چه زه په خپله رائې باندې روان یم، په حاشیه د بذل کښې لیکلي دی چه دا روایت صاحب د کنز العمال ۸۳/٦ کښې د جنګ جمل دواقعې دلاندې لیکلې دې د دې سیاق و سباق دې هلته اوکتلې شی.

[٤٦٦٧]([3]) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَمْرُقُ مَارِقَةٌ عِنْدَ فُرْقَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَقْتُلُهَا أَوْلَى الطَّائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّ".

د حضرت ابو سعید رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: "په مسلمانانو کښې به د افتراق په وخت یو فتنه انګیز جماعت اووځی کوم چې به د مسلمانانو هغه ډله قتلوی کوم چې به حق ته زیات قریب وی."

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « تَمْرُقُ مَارِقَةٌ عِنْدَ فُرْقَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَقْتُلُهَا أَوْلَى الطَّائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّ » ﴾

یعنی د مسلمانانو د یو افتراق او اختلاف په موقع باندې به یو جماعت جدا کیدو سره بیل شی او هغه وخت چه په فریقینو کښې کومه ډله زیاته حق ته نزدې وی هم هغوی به دغه جماعت لره قتل کوی، د دې مصداق خوارج دی کوم چه د اصحاب علی او اصحاب معاویه رضی الله عنهم د اختلاف په وخت باندې بیل شوې وو د علی رضی الله عنه د جماعت نه، د قصه تحکیم

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٣٨١) (صحيح)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٢٥٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٤٢/١، ١٤٨) (صحيح الإسناد)

[3]: صحيح مسلم/الزكاة ٤٧ (١٠٦٤)، (تحفة الأشراف: ٤٤٣٧٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٢/٣، ٩٧) (صحيح)

په وجه باندې، او علی رضی الله عنه او د هغوی جماعت ورسره قتال کړې وو لهذا هم هغوی اقرب الی الحق شو.

بَاب فِي التَّخْيِيرِ بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ

باب ۱۳- په انبیائې کرامو علیهم السلام کښې د فضیلت ورکولو مسئله

د اهل السنة والجماعة په مسلک کښې اعتدال دې، د افراط او تفریط نه محفوظ دې او په تخییر بن الانبیاء کښې چونکه د یو په حق کښې افراط او د بل په حق کښې د تفریط احتمال دې، هم په دې وجه د دې ممانعت په حدیث کښې راغلې دې لکه چه په حدیث الباب کښې دی، هم په دې مناسبت سره مصنف رحمه الله دا باب په ظاهر کښې دلته قائم کړې دې.

[٤٦٦٨](١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا عَمْرٌو يَعْنِي ابْنَ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُخَيِّرُوا بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ".

د حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه نه مروی دی رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: "انبیاء علیهم السلام ته په یو بل باندې فضیلت او ترجیح مه ورکوئ."

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم « لاَ تُخَيِّرُوا بَيْنَ الأَنْبِيَاءِ » ﴾

چه د انبیاء علیهم السلام ترمینځه په یو بل باندې فضیلت مه بیانوئ. ځکه چه په دې کښې ډیر کرته شک پیدا کیږی په یو طرف کښې د سوء ادب او تنقیص. والحدیث اخرجه البخاری ومسلم اتم منه، قاله المنذری.

[٤٦٧١](٢) حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ أَبِي يَعْقُوبَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى، فَرَفَعَ الْمُسْلِمُ يَدَهُ فَلَطَمَ وَجْهَ الْيَهُودِيِّ، فَذَهَبَ الْيَهُودِيُّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى، فَإِنَّ النَّاسَ يُصْعَقُونَ، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ، فَإِذَا مُوسَى بَاطِشٌ فِي جَانِبِ الْعَرْشِ، فَلَا أَدْرِي أَكَانَ مِمَّنْ صَعِقَ فَأَفَاقَ قَبْلِي، أَوْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَثْنَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَحَدِيثُ ابْنِ يَحْيَى أَتَمُّ.

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چې یو یهودی اووې: قسم مې دې په هغه ذات وی چې چا موسی علیه السلام منتخب کړلو، نو یو مسلمان خپل لاس اوچت کړو او یهودی ئې په مخ باندې اووهلو - هغه یهودی د نبی صلی الله علیه وسلم خواله راغلو او هغوی صلی الله علیه وسلم ته ئې اووې نو نبی صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: "ماته په موسی علیه السلام باندې فضیلت مه راکوئ. بغیر د څه شک نه (د قیامت په راتللو باندې) کله چې به خلق بې هوشه کړې شی نو هم زهٔ بهٔ یم کوم چې به ورومبی په هوش کښې راځم او ګورم به چې موسی علیه السلام به د عرش پایه نیولې وی او ولاړ به وی - معلومه نه

(١): صحيح البخاري/الخصومات ٤ (٢٤١٢)، الأنبياء ٢٥ (٣٣٩٨)، الديات ٣٢ (٦٩١٧)، صحيح مسلم/الفضائل (٢٣٧٤)، (تحفة الأشراف: ٤٤٠٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣١، ٣٣، ٤٠) (صحيح)

(٢): صحيح البخاري/الخصومات ١ (٢٤١٢)، الأنبياء ٣٢ (٢٣٩٨)، التفسير ٤ (٤٦٣٨)، والرقاق ٤٣ (٦٥١٧)، التوحيد ٣١ (٧٤٧٢)، صحيح مسلم/الفضائل ٤٢ (٢٣٧٣)، (تحفة الأشراف: ١٣٩٥٦)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/تفسير القرآن ٤٠ (٣٢٤٥)، مسند احمد (٢/٢٦٤) (صحيح)

ده چې هغوی به هوشه شوې وی او مانه به مخکښې په هوش کښې راغلی وی یاهغوی به په هغه کسانو کښې وی کوم چې به الله تعالیٰ د بې هوشئ نه مستثنیٰ ساتلې وی. اما ابو داود رحمه الله فرمائی چې د ابن یحییٰ روایت زیات کامل دې.

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ .... فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- « لاَ تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى فَإِنَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ فَأَكُونُ أَوَّلَ..... مِمَّنِ اسْتَثْنَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ »﴾

سیدنا ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه په مدینه منوره کښې د یوې ورځې واقعه ده چه یو یهودی په یو خبره باندې اووې ﴿والذی اصطفی موسی﴾ قسم په هغه ذات چا چه موسیٰ علیه السلام منتخب کړې دې او فوقیت ئې ورته ورکړې دې، یعنی مطلقا په ټولو جهان والو باندې، نو دا خبره یو مسلمان واوریدله هغه فورا دا یهودی په مخ باندې اوهلو چه ته زمونږ د نبی ﷺ په موجودګئ کښې داسې خبره کوئ، هغه یهودی شکایت کولو سره د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه ماته فضیلت مه راکوئ په موسیٰ علیه السلام باندې، ځکه چه د قیامت په ورځ چه کله د شپیلئ په وجه باندې ټول خلق بیهوشه شی نو د ټولو نه مخکښې به زه راپاسولې شم نو ناڅاپه به زه اوګورم چه موسیٰ علیه السلام د عرش غاړه نیولې ده، اوس زه دا نه شم وئیلې چه هغوی د شپیلئ نه متاثره کیدو سره بیهوشه شوې وو او زما نه مخکښې په هوش کښې راغلو او یا که په هغه خلقو کښې به وی د چا چه الله پاک استثناء فرمائیلې ده او هغوی به په بیهوشئ کښې نه وی. دا آیت کریمه دې مضمون طرف ته اشاره کوی. ﴿ونفخ فی الصور فصعق من فی السموات ومن فی الارض الا من شاء الله﴾

په حدیث د صعقه کښې د صعقه نه کومه صعقه مراد ده؟ :

دا صعقه د کومې چه په دې حدیث کښې ذکر دې کومه صعقه او نفخه ده؟ د دې په باره کښې د حضرت ګنګوهی رائې دا ده چه دوه صعقې خو به د قیامت په ورځ وی په اول صعقې سره به ټول خلق فنا شی بلکه ټول ځیزونه د دې نه پس به دویمه صعقه وی په هغې سره به ټول خلق ژوندی شی او میدان حشر به قائم شی، بیا د دې نه پس چه به کله الله پاک دحساب کتاب دپاره تجلی اوفرمائی نو هغه وخت به ټول خلق بیهوشه شی ﴿الا من شاء الله﴾ دا استثناء هم د دې نفخه ثالثه په باره کښې ده، او دا نفخه به په دې وجه باندې وی چه خلق بیهوشه شی، او د الله پاک د تجلئ مشاهده اونکړې شی، ځکه چه په خلقو کښې به د دې تجلئ د مشاهده کولو تحمل او طاقت نه وی، د دې نه پس به یو څلورمه نفخه وی د تجلی کیدو نه پس چه په هغې سره به ټول خلق هوش کښې راشی، (کذا فی حاشیة اللامع ۴۷/۲عن الکوکب الدری) د نفخات تعداد او د هغې څه اندازه تشریح په الدرر المنضود جلد ثانی ابواب الجمعه کښې تیره شوې ده.

د دې حدیث په شرح کښې په بذل کښې لیکلي دی چه رسول الله ﷺ چه دا د موسیٰ علیه السلام په باره کښې فرمائی دا فضیلت جزئی دې، او کلی فضیلت سیدنا رسول الله ﷺ دپاره دې، او د حضرت ګنګوهی د تقریر نه په بذل کښې دا نقل کړې شوې دی چه چونکه د دې یهودی په کلام کښې چا چه ﴿والذی اصطفی موسی﴾ وئیلی وو د تاویل ګنجائش وو چه

هغه په فضل جزئی باندې محمول کړې شی نه په فضل کلی باندې، نو هم دې تاویل طرف ته اشاره کولو سره رسول الله ﷺ په خپل کلام کښې خبرداري اوفرمائيلو چه د عاقل د کلام تر څو چه ممکن وی تاویل کول پکار دی او زر جهګړه نه دی کول پکار. والحديث اخرجه البخاري ومسلم والنسائي، قاله المنذري.

[٤٦٧٣](١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ أَبِي عَمَّارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ فَرُّوخَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ، وَأَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ، وَأَوَّلُ شَافِعٍ، وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ".

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه نه روايت دې، چې رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "زه د آدم د اولاد سردار يم او وړومبې سړې به يم د کوم نه چې به زمکه شليږی، زهٔ به د ټولو نه مخکښې شفارس کومه او زما شفارس به د ټولو نه مخکښې قبليږی."

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَأَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ وَأَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ »﴾

مصنف رحمه الله دا حديث د تخيير په باب کښې راوړلې دې د کوم نه چه رسول الله ﷺ منع فرمائيلې ده غالبا په دې سره مصنف رحمه الله اشاره اوکړه دې ته چه د منع تعلق د امت سره دې چه د هغوی دپاره مناسب نه دی چه هغوی د انبياء عليهم السلام ترمينځه د ځان نه فرق د مراتبو بيانوی ځکه چه په دې کښې د افراط او تفريط احتمال دې. په خلاف د رسول الله ﷺ چه د هغوی مقصود حقيقت لره بيانول دی کوم چه د هغوی فرض منصبی دې او په هغې کښې د غلطئ احتمال نشته، او چرته چه رسول الله ﷺ يو نبی ته په ظاهر کښې په خپل ځان باندې فوقيت ورکړې دې د هغې په باره کښې به يا خو دا وئيلې کيږی چه رسول الله ﷺ به تواضعا داسې کړې وی، يا ئې قبل العلم دا خبره فرمائيلې ده. يعنی ترڅو چه هغوی ته دا معلومه نه وه چه رسول الله ﷺ د ټولو نه افضل دې يا به فضيلت جزئی باندې محمول کولې شی، يا په بل څه مصلحت باندې لکه چه په وړاندې حديث کښې راروان دی.

[٤٦٦٩](٢) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ: إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى".

د سيدنا ابن عباس رضی الله عنهما نه روايت دې، نبی ﷺ اوفرمائيل: "کوم يو بنده تهٔ لائق نه دی چې هغه داسې اووائی چې زهٔ محمد (ﷺ) د حضرت يونس بن متی عليه السلام نه بهتر يم."

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى »﴾ د دې يو توجيه په بذل کښې دا ليکلې ده يعنی مطلق د نبوت د مرتبې په اعتبار سره، او په ظاهره په دې کښې تخصيص د سيدنا يونس عليه السلام ځکه دې چه چونکه د يونس عليه السلام واقعه په قرآن کريم کښې داسې ده: وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ

(١): صحيح مسلم/الفضائل ٢ (٢٢٧٨)، (تحفة الأشراف: ١٣٥٨٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/١٩٥، ٢٨١) (صحيح)

(٢): صحيح البخاري/الأنبياء ٢٤ (٣٣٩٥)، وتفسير القرآن ٤ (٤٦٣٠)، صحيح مسلم/الفضائل ٤٣ (٢٣٧٧)، (تحفة الأشراف: ٥٤٢١)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٢٤٢، ٢٥٤، ٣٤٢، ٣٤٨) (صحيح)

..نو د رسول الله ﷺ ویره پیدا شوه چه هسې نه څوک د هغوی مرتبه کمه اوګنړی [۱] هم په دې وجه رسول الله ﷺ خاص د هغوی ذکر اوفرمائیلو، او حضرت شیخ په حاشیه د بذل کښې لیکلې دی: وقال مولانا الرومی فی "فیه ما فیه" : بان لا تفضلونی بان معراجی الی السماء ومعراجه فی بطن الحوت الخ ومثنوی دفتر سوم والیه یشیر کلام امام الحرمین کما فی حیاة الحیوان ۲۳۳/۱ یعنی ماته په دې لحاظ سره فیضلت مه راکوئ په یونس بن متی علیه السلام باندې چه زما معراج د اسمان طرف ته شوې دې او د یونس علیه السلام د مهی په خیټه کښ، مقصود بهر حال د تفضیل نه منع کول دی منشاء که د هغې هر څه وی که دا وی او که هغه، او د هغې نه روستو د روایت الفاظ دا دی ﴿ مَا يَنْبَغِي لِنَبِيٍّ أَنْ يَقُولَ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى ﴾ او یو مطلب د دې یعنی د ﴿ انی خیر من یونس بن متی ﴾ د بعض استاذانو نه داسې اوریدلې دې چه د انی نه مراد متکلم دې یعنی یو سړی د خپل په باره کښ داسې اوائی چه زه د هغه نه افضل یم حدیث ابی هریره رضی الله عنه اخرجه مسلم، وحدیث ابن عباس رضی الله عنه اخرجه البخاری ومسلم قاله المنذری.

[٤٦٧٠] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى الْحَرَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاق، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي حَكِيمٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَا يَنْبَغِي لِنَبِيٍّ أَنْ يَقُولَ: إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى".

د حضرت عبدالله بن جعفر رضی الله عنه نه راویت دې، رسول الله ﷺ به فرمائیل: "کوم نبی ته دغه لائق نۀ دی چې داسې اووائی چې زۀ د حضرت یونس بن متی علیه السلام نه بهتر یم."

[٤٦٧٢] (۳) حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ، يَذْكُرُ عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ"، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ذَاكَ إِبْرَاهِيمُ".

د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت دې چې یو سړې د رسول الله ﷺ سره داسې مخاطب شو (یا خیر البریه) "اې د مخلوق د ټولو نه افضل شخصیت!" نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "دا حضرت ابراهیم علیه السلام وو."

قوله: ﴿ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « ذَاكَ إِبْرَاهِيمُ عليه السلام » ﴾

د دې توجیه په بذل کښې دا لیکلې ده چه ابرهیم علیه السلام په خپله زمانه کښې خیر البریة وو او هم دغه شان په روستو زمانه کښې هم د رسول الله ﷺ د زمانې استثناء کولو سره، او رسول الله ﷺ خیر البریة دې مطلقا، د فضل کلی په اعتبار سره.

د انبیاء اولو العزم مصداق:

په حاشیه د بذل کښې د اولو العزم ترتیب د شرح اقناع نه نظما داسې نقل کړې دې!

[۱] لکه چه د دې زمانې تیس مار خان مودودی په هغوی باندې نقد کړې دی،
[۲]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٥٢٢٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٠٥/١) (صحيح لغيره)
[۳]: صحيح مسلم/الفضائل ٤١ (٢٣٦٩)، سنن الترمذي/تفسير البينة ٨٦ (٣٣٥٢)، (تحفة الأشراف: ١٥٧٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٧٨/٣، ١٨٤) (صحيح)

محمد ابراهيم موسى كليمه فعيسى فنوح اولوالعزم فاعلم

قال وهم على هذا الترتيب يعنى د انبياء الوالعزم ترتيب د مرتبې په لحاظ سره هم دغه شان دي، د ټولو نه اول سيدنا محمد ﷺ، د هغوى نه پس سيدنا ابراهيم بيا موسى بيا عيسى او بيا نوح ﷺ د اولوالعزم ذكر په قرآن كريم كښې راغلي دې په سورة احقاف كښې، ﴿ فاصبر كما صبر اولو العزم من الرسل ﴾ والحديث مسلم والترمذي، قاله المنذري.

[٤٦٧٤](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُتَوَكِّلِ الْعَسْقَلَانِيُّ، وَمَخْلَدُ بْنُ خَالِدٍ الشَّعِيرِيُّ الْمَعْنَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا أَدْرِي أَتُبَّعٌ لَعِينٌ هُوَ أَمْ لَا؟ وَمَا أَدْرِي أَعُزَيْرٌ نَبِيٌّ هُوَ أَمْ لَا؟".

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "د (تبع) متعلق ماته نۀ دى معلوم چې هغه لعين وو يا نه وو- او د عزير متعلق خبر نه لرم چې هغه نبى وو يا نه وو."

قوله: ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَا أَدْرِي أَتُبَّعٌ لَعِينٌ هُوَ أَمْ لاَ وَمَا أَدْرِي أَعُزَيْرٌ نَبِيٌّ هُوَ أَمْ لاَ » ﴾ (٢)

تبع د يمن د بادشاه لقب وو لان اهل الدنيا يتبعونه فهو فى الجاهلية بمنزلة الخليفة فى الاسلام فعلى هذا تبع بمعنى المتبوع وقيل يسمى بذلک لانهم يتبعون ابائهم فى سيرتهم فهو بمعنى التابع كذا فى هامش البذل عن الاكليل ٤٧/٦ او په حاشيه د بذل كښې دا هم دى چه د جلالين حاشيه معروف به "جمل" كښې د تبع احوال په تفصيل سره ليكلي دى او دا چه هغه په رسول الله ﷺ باندې د هغوى د راتلو نه زر كاله مخكښې ايمان راوړلي وو، او هم دا تبع الاكبر دې ابوكريب اسعد، وهو اول من كسا البيت، وهو ملک اليمن، الى آخر ما فيه ...او هم هغه په خپل يو سفر كښې په مدينه منوره (هغه وخت كښې يثرب) باندې تيريدلو سره چه كله هغه ته اوئيلې شو چه هم دا ځائې د به د نبى اخر الزمان ﷺ مهاجر وى، نو هغه يو كور جوړ كړو په دې نيت باندې چه رسول الله ﷺ پكښې قيام اوفرمائى، او هغه كور هم هغه وو په كوم كښې چه ابوايوب انصارى رضي الله عنه اوسيدلو او رسول الله ﷺ د هجرت په شروع كښې شپږ مياشتې په هغې كښې قيام فرمائيلې وو د تاريخ په كتابونو كښې هم داسې ليكلي دى.

په بذل كښې ددې حديث په شرح كښې ليكلي دى چه رسول الله ﷺ فرمائى چه زه نه پوهيږم چه تبع ملعون وو يا نه، يعنى غيرمسلم وو يا ئې اسلام قبول كړې وو، او دا د هغه وخت خبره ده چه كله هغوى ته وحى نه وه راغلي د هغه د اسلام په باره كښې، بيا رسول الله ﷺ ته خبر وركړې شو د دې نه روستو چه هغه اسلام قبول كړې وو، پس په مسند احمد كښې په روايت د سهل بن سعد الساعدى رضي الله عنه د رسول الله ﷺ ارشاد نقل دې : ﴿ لا تسبوا تبعا فانه كان قد

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٣٠٣٣) (صحيح)

(٢) قَالَ الْحَافِظ أَبُو الْفَضْل الْعِرَاقِيّ فِي ((أَمَالِيه)) فِي رِوَايَة الْحَاكِم فِي الْمُسْتَدْرَك بَدَله " وَمَا أَدْرِي ذَا الْقَرْنَيْنِ نَبِيًّا كَانَ أَمْ لَا " وَزَادَ فِيهِ " وَمَا أَدْرِي الْحُدُود كَفَّارَات لِأَهْلِهَا أَمْ لَا " وَرَوَيْنَاهُ بِتَمَامِهِ بِذِكْرِ تُبَّع وَعُزَيْر وَذِي الْقَرْنَيْنِ وَالْحُدُود فِي تَفْسِير ابْن مَرْدُوَيْهِ مِنْ رِوَايَة مُحَمَّد بْن أَبِي السَّرِيّ عَنْ عَبْد الرَّزَّاق قَالَ ثُمَّ أَعْلَمَ اللَّه نَبِيّه أَنَّ الْحُدُود كَفَّارَات وَأَنَّ تُبَّعًا أَسْلَمَ. كَذَا فِي مِرْقَاة الصُّعُود (عون) وفيه بعده زيادة علي ذلك فارجع اليه لوشئت.

اسلم ﴾ او وړاندې په حديث کښې دی: ما ته پته نشته چه عزير عليه السلام نبی وو یا که نه وو، او کیدې شی چه رسول الله ﷺ ته وئیلې شوې وو چه هغه نبی وو. (بذل)

[٤٦٧٥](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِابْنِ مَرْيَمَ، الْأَنْبِيَاءُ أَوْلَادُ عَلَّاتٍ، وَلَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ".

حضرت ابو هريره بيان کوی چی رسول الله ﷺ نه مې واوريدل هغوی فرمائيل "زهٔ د ابن مريم عليهما السلام د ټولو نه نزدې يم او انبياء ګويا د يو پلار اولاد دی (د کومو چی مياندې بيلې بيلې وی) زما او د ابن مريم عليهما السلام په مينځ کښې بل نبی نشته۔"

قوله: ﴿أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِابْنِ مَرْيَمَ الأَنْبِيَاءُ أَوْلاَدُ عَلاَّتٍ وَلَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ ﴾(٢)

رسول الله ﷺ فرمائی چه زه په ټولو انبياء عليهم السلام کښې عيسی عليه السلام ته زيات نزدې يم، يعنی د زمانې په اعتبار سره پس د هغوی او د عيسی عليه السلام ترمينځه صرف د شپږو سوو کالو فاصله ده، پس د بخاری جلد اول په آخری روايت کښې دا دی: ﴿ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ فَتْرَةٌ بَيْنَ عِيسَى وَمُحَمَّدٍ صلى الله عليه وسلم سِتُّمِئَةِ سَنَةٍ ﴾ او دا چه په قرآن کريم کښې دی ﴿ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ ﴾ چه په هغې کښې دا فرمائيلې شوې دی د رسول الله ﷺ په باره کښې چه په خلقو کښې د ټولو نه زيات نزدې ابراهيم عليه السلام ته رسول الله ﷺ دې نو هغه د قرب شريعت په لحاظ سره چه شرع محمدی ﷺ شرع ابراهيمی عليه السلام ته زياته نزدې ده د نورو انبياء عليهم السلام په مقابله کښې. (بذل عن فتح الودود) وړاندې په حديث کښې دا دی چه ټول انبياء خپل مينځ کښې علاتی رونړه دی، يعنی په اصول دين او توحيد کښې متحد دی او په فروع دين کښې مختلف، اصول دين لره د پلار سره او احکام دين لره کوم چه مختلف دی د مور سره تشبيه ورکولو سره علاتی رونړه وئيلې شوې دی. (بذل) والحديث اخرجه البخاری ومسلم، قاله المنذری.

---

(١): صحيح مسلم/الفضائل ٤٠ (٢٣٦٥)، (تحفة الأشراف: ١٥٣٢٤)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/أحاديث الأنبياء ٤٨ (٣٤٤٢)، مسند احمد (٢/٤٨٢، ٥٤١) (صحيح)

(٢) اشكل عليه بما ورد بينهما نبيان واجيب بانه ليس نبي مشهور كذا في الفتاوي الحديثية لابن حجر ٦٤ (هامش البذل) په هغې کښې داسې دی، حديث الباب لره اخستلو سره يو سړی تپوس اوکړو: نقل البيضاوي في تفسيره انه كان بينه وبين عيسي عليهما الصلوة والسلام نبيان فما الجمع بينهما؟ فاجاب بقوله خبر مسلم اصح من هذا القول فليقدم عليه وعلي التنزل فيجمع بحمل النفي فيه علي انه لم يكن بينهما نبي مشهور يعرفه كل احد او بيا وړاندې په هغې کښې دا دی: د سائل په سوال کښې چونکه حديث الباب د مسلم شريف طرف ته منسوب کړې شوې وو نو د هغې په باره کښې دا دی چه صرف د مسلم تخصيص نشته بلکه دا روايت خو په بخاری مسند احمد او ابوداؤد کښې هم شته.

بَابٌ فِي رَدِّ الْإِرْجَاءِ

بابه ١٤- د مرجئه تردید

ارجاء هغه عقیده ده چه د هغې منونکو ته مرجئه وائي او هغه دا عقیده ده چه د ایمان کیدو سره هیڅ ګناه مضر نه ده، لهٰذا د نیکو اعمالو کولو هیڅ ضرورت نشته، د ارجاء لغوی معنی روستو کول او موخر کول دی، نو چونکه دا خلق اعمال شاته غورزوی هم په دې وجه د دې عقیدې نوم ارجاء دې او فرقې ته مرجئه وائي. دا عقیده د بې شمیره احادیث صحیحه او آیات صریحه خلاف ده، هم په دې وجه مصنف رحمه الله په دې باب کښې داسې احادیث راوړلې دی چه د هغې نه معلومیږی چه اعمال صالحه ته د ایمان په کمال کښې ډیر لوئې دخل دې بغیر د هغې نه ایمان ناقص دې تر دې چه په بعض آیتونو کښې په اعمالو باندې د ایمان اطلاق کړې شوې دې لکه ﴿ وما كان الله ليضيع ايمانكم ﴾ په دې ایت کریمه کښې په مانځه باندې د ایمان اطلاق شوې دې

[٤٦٧٦]([1]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ، أَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْعَظْمِ عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ".

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه بیان دې، رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: "د ایمان اویا او څه نور (څانګې) خاخونه دی. د ټولو نه افضل "لااله الا الله" وئیل دی او د ټولو نه لاندې دا چې په لاره کښې یو هډوکې پروت وی او هغه لرې کړې شی. او حیا هم د ایمان یوه څانګه ده.

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ أَفْضَلُهَا قَوْلُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْعَظْمِ عَنِ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيمَانِ » ﴾

یعنی د ایمان د اویا نه زیاتې څانګې دی یعنی د هغې متعلقات او تقاضې، چه په هغې کښې د ټولو نه افضل ذکر ﴿ لا اله الا الله ﴾ دې، د قول لفظ ئې ځکه زیات کړو ځکه چه عقیده د لا اله الا الله خو عین ایمان دې او د هغې ذکر او تلفظ دا د اعمال ایمان نه دې، او ادنی شعبه د ایمان رسول الله صلی الله علیه وسلم د لارې نه ضررې څیز لرې کول فرمائیلې ده، د دې نه معلومه شوه چه اعمال ایمان مختلفة المرتبة دی، او حیاء د هغې د اهمیت د وجې نه بیله شمار کړې شوه، ځکه چه هغه په ټولو نیکو اعمالو باندې تیاروونکې ده او د بدو نه منع کونکې ده، د حیاء دوه قسمونه دی طبعی او ایمانی، د ایمانی حیاء تعریف دا کړې شوې دې چه حیاء د هغه خصلت نوم دې کوم چه انسان لره د ارتکاب قبیح او د هر ذی حق د حق د تقصیر نه منع کړی، او لغة حیاء نوم دې د هغه شرمندګئ کومه چه انسان ته د عیب او عار د ویرې نه پیښیږی، هو فی اللغة تغیر وانكسار يعترى الانسان من خوف ما يعاب به وفى الشرع

[1]): صحيح البخاري/الإيمان ٣ (٩)، صحيح مسلم/الإيمان ١٢ (٣٥)، سنن الترمذي/الإيمان ٦ (٢٦١٤)، سنن النسائي/الإيمان ١٦ (٥٠٠٧، ٥٠٠٨، ٥٠٠٩)، سنن ابن ماجه/المقدمة ٩ (٥٧)، (تحفة الأشراف: ١٢٨١٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٤١٤، ٤٤٢، ٤٤٥) (صحيح)

خلق یبعث علی اجتناب القبیح ویمنع من التقصیر فی حق ذی الحق (عون) د دې نه پس د وفد عبدالقیس والا حدیث راروان دې په روایت د ابن عباس رضی الله عنهما مختصرا، دا حدیث د دې نه په زیات تفصیل سره په کتاب الاشربة باب فی الادعیة کښې تیر شوې دې او د هغې شرح هم هم هلته، والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

[٤٦٧٧](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ، حَدَّثَنِي أَبُو جَمْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: إِنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ لَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُمْ بِالْإِيمَانِ بِاللَّهِ، قَالَ: "أَتَدْرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللَّهِ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ، وَأَنْ تُعْطُوا الْخُمُسَ مِنَ الْمَغْنَمِ".

د ابو جمره نه روایت دې، هغوی اووئیل ما د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه واوریدل، هغوی اوفرمائیل: کله چې دعبد القیس وفد رسول الله صلی الله علیه وسلم خواه له راغلو نو حضور صلی الله علیه وسلم هغوی لره د ایمان په لاره د راوستلو حکم ورکړو- هغوی صلی الله علیه وسلم د هغې وفد نه تپوس اوکړو: "آیا تاسو پوهه یئ چې په الله باندې ایمان راوړل څه دی؟" "هغوی اووې: الله او د هغه رسول صلی الله علیه وسلم بهتر پوهیږی- هغوی صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: صرف یو الله حقیقی معبود ګڼړل او محمد د الله د رسول کیدلو ګواهی ورکول، مونځ قائمه ول، زکواه ورکول، د رمضان روژې نیول او دا چې تاسو په مال غنیمت کښې پنځمه حصه ادا کوئ-"

[٤٦٧٨](٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ".

د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دې، رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل:" د بنده او د کفر په مینځ کښې فرق مونځ پریښودل دی-

شرح الحدیث

قوله: ﴿عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه وسلم: بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ﴾(٣) د دې شرح په بذل کښې لیکلې ده: ای الموصل بین العبد وبین الکفر ترک الصلوة، یعنی د مونځ

(١): صحیح البخاري/الإیمان ٤٠ (٥٣)، العلم ٢٥ (٨٧)، المواقیت ٢ (٥٢٣)، الزکاة ١ (١٣٩٨)، فرض الخمس ٢ (٣٠٩٥)، المناقب ٥ (٣٥١٠)، المغازي ٦٩ (٤٣٦٨)، الأدب ٩٨ (٦١٧٦)، خبر الواحد ٥ (٧٢٦٦)، التوحید ٥٦ (٧٥٥٦)، صحیح مسلم/الإیمان ٦ (١٧)، الأشربة ٦ (١٩٩٥)، سنن الترمذي/السیر ٣٩ (١٥٩٩)، الإیمان ٥ (٢٦١١)، سنن النسائي/الإیمان ٢٥ (٥٠٣٦)، (تحفة الأشراف: ٦٥٢٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/١٢٨، ٢٧٤، ٢٩١، ٣٠٤، ٣٣٤، ٣٤٠، ٣٥٢، ٣٦١)، وقد مضی هذا الحدیث برقم: (٣٦٩٢) (صحیح)

(٢): سنن الترمذي/الإیمان ٩ (٢٦٢٠)، سنن ابن ماجه/إقامة الصلاة ٧٧ (١٠٧٨)، مسند احمد (٣/٣٧٠، ٣٨٩)، (تحفة الأشراف: ٢٧٤٦)، وقد أخرجه: صحیح مسلم/الإیمان ٣٥ (٨٢) (صحیح)

(٣) په حاشیه د بذل کښې دی چه په حجة الله البالغة کښې لیکلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم تارک صلاة ته د مشرک او تارک حج ته د یهودی سره تشبیه ورکړې ده ځکه چه مشرکان مونځ نه کوی او یهود حج نه کوی اهـ دا اشاره ده هغه حدیث طرف ته کوم چه ترمذی روایت کړې دې چه کوم سړې سره د استطاعت نه حج نه کوی نو الله پاک پرواه نه کوی د هغه په باره کښې که یهودی مری او که نصرانی مری په دې حدیث کښې تارک حج ته د یهودو او نصارای سره تشبیه ورکړې شوې ده او په حدیث الباب کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم ترک صلاة ته شرک او کفر ونیلې دې، په دې وجه شاه صاحب دا لیکل کړی دی،

ترک کول انسان د کفر سره ملاوهی یعنی ورنزدې کوی یئ، بعض خلق د دې حدیث ترجمه دا کوی چه د سړی او د کفر ترمینځه فرق ترک د مانځه دې، دا ترجمه صحیح نه ده، ځکه چه فرق کونکې څیز خو صلوة دې نه ترک صلوة بلکه دلته د بین متعلق وصل دې نه فرق.

د دې حدیث نه اعمال صالحه خصوصا د مانځه تعلق د کمال ایمان سره ښکاره دې چه په ایمان کښې کمال په اعمال صالحه سره حاصلیږی په بذل المجهود کښې لیکی چه ټول اهل سنت فقهاء محدثین او متکلمین په دې باندې اتفاق دې چه اعمال حقیقة په ایمان کښې داخل نه دی چه د هغې په ترک باندې انسان کافر شی بلکه په دې باندې اتفاق دې چه اعمال شرط دی د کمال ایمان دپاره، لهذا که یو سړې په اعمال مفروضه کښې یو عمل پریږدی بغیر د انکار نه نو په دې سره به هغه نه کافر کیږی بلکه فاسق به وی اهـ

والحديث اخرجه مسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

[۴۶۸۰]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "لَمَّا تَوَجَّهَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْكَعْبَةِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَيْفَ الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يُصَلُّونَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ سورة البقرة آية ۱۴۳".

د حضرت ابن عباس ﷠ نه مروی دی چی د (تحویل قبله په موقع باندې) کله چی نبی ﷺ کعبه الله طرفته رخ کړو نو صحابه ؤ اووې: اې د الله رسوله! د هغه خلقو به څه کیږی کوم چی د بیت المقدس طرفته به ئې مخ کولو او مونځونه به ئې کول، نو الله تعالیٰ دغه آیت نازل اوفرمائیلو. (وما کان الله لیضیع ایمانکم) "الله تعالیٰ داسې نۀ دې چی ستاسو ایمانونه ضائع کړی."

قوله: ﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا تَوَجَّهَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- إِلَى الْكَعْبَةِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَيْفَ الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يُصَلُّونَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ)﴾

یعنی کله چه په مدینه طیبه کښې په رسول الله ﷺ باندې د تحویل قبله په باره کښې آیت نازل شو او د بیت المقدس په ځائې خانه کعبې ته د مونځ کولو حکم ورکړې شو نو په دې باندې بعض صحابه کرامو ﷡ د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه کومو خلقو د تحویل قبله نه مخکښې بیت المقدس ته مونځ کولو او د دنیا نه لاړل د هغوی د مونځونو به څه کیږی، د هغوی خو یو مونځ هم د کعبې طرف ته نه دې شوې او نه د کعبې قبله کیدل د هغوی په علم کښې راغلی نو په دې باندې دا آیت کریمه نازل شو چه الله پاک به د هغوی ایمان یعنی مونځ لره نه ضائع کوی، د دې وجه ښکاره ده چه د دغه شان خلقو په حق کښې خو قبله بیت المقدس وه لهذا د هغوی مونځونو د قاعدې مطابق اوشو، بیا دې غیر معتبر ولې وی.

د تحویل قبله حدیث او د هغې متعلق مباحث په کتاب الصلاة کښې په ابواب الاذان کښې احلیت الصلاة ثلاثة احوال الحدیث د لاندې تیر شوې دی. والحدیث اخرجه الترمذی وقال حسن صحیح، قاله المنذری.

(): سنن الترمذي/تفسير القرآن ۳ (۲۹٦٤)، (تحفة الأشراف: ٦١٠٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۹۵/۱، ۳۰٤، ۳٤۷) (صحيح)

[٤٦٨١](١) حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ شَابُورَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ الْحَارِثِ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ وَأَبْغَضَ لِلَّهِ وَأَعْطَى لِلَّهِ وَمَنَعَ لِلَّهِ، فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ".

د حضرت ابو امامه رضی الله عنه نه روايت دې چې رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "چا چې د الله په خاطر محبت اوكړو، د الله په خاطر ئې غصه اوكړه، د الله دپاره ئې وركړه اوكړه، او د الله د رضا دپاره ئې وركړه اونۀ كړه نو هغه ايمان كامل كړلو."

قوله:﴿عَنْ أَبِى أُمَامَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– أَنَّهُ قَالَ « مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ وَأَبْغَضَ لِلَّهِ وَأَعْطَى لِلَّهِ وَمَنَعَ لِلَّهِ فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الإِيمَانَ »﴾

اول دوه عملونه د قلب دي او باقي دوه د اندامونو دي، يعنى د كوم سړي اعمال قلب او اعمال جوارح چه صرف د الله پاك دپاره وي نو د هغه ايمان به كامل وي.

[٤٦٧٩](٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ بَكْرِ بْنِ مُضَرَ، عَنِ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: "مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَلَا دِينٍ أَغْلَبَ لِذِي لُبٍّ مِنْكُنَّ، قَالَتْ: وَمَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ وَالدِّينِ؟ قَالَ: أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ شَهَادَةُ رَجُلٍ، وَأَمَّا نُقْصَانُ الدِّينِ: فَإِنَّ إِحْدَاكُنَّ تُفْطِرُ رَمَضَانَ وَتُقِيمُ أَيَّامًا لَا تُصَلِّي".

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما نه مروى دى چې رسول الله ﷺ (زنانو ته خطاب كولو) او وې فرمائيل: ما كوم ناقص عقل او ناقص د دين واله بيا نۀ موندل كوم چې د تاسو نه زيات عقل مند بنده لره بې عقله جوړولو واله وى." يوې زنانه اووې: په عقل او په دين كښې كمې او نقص څنګه دې؟ هغوى ﷺ اوفرمائيل: د عقل كمې دا دې چې د دؤ ښځو ګواهى د يو سړي برابر وى او په دين كښې كمې داسې دې چې بغير د څه شک نۀ زنانه په رمضان كښې روژى نيول پريږدى او څو څو ورځې مونځ نۀ كوى."

قوله:﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ « مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَلاَ دِينٍ أَغْلَبَ لِذِى لُبٍّ مِنْكُنَّ »﴾

د حديث مطلب دا دې كوم چه رسول الله ﷺ زنانو ته خطاب كولو سره فرمائى زنانه چه ناقصات العقل والدين وى خو د هغې باوجود څومره چه پوهه سړې په خپل قابو كښې كولې شى داسې ئې بل څوک نه شى كولې، په دې باندې يو زنانه تپوس اوكړو چه د زنانه ناقص العقل والدين كيدل څنګه دى نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل : چه د عقل د نقصان علامت خو ئې دا دې چه د دوه زنانو شهادت د يو سړي قائم مقام وى دا د هغې د معامله فهمۍ د ناقص كيدو د وجې نه ده، او د هغې د دين نقصان دا دې چه د رمضان په بعض حصه كښې هغه روژه نه نيسى او هر مياشت څو ورځې مونځ نه كوى.

د ترجمة الباب سره تعلق د حديث د جزء ثانى دې چه د هغې نه معلوميږى چه په

---

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٩٠٣) (صحيح)

(٢): صحيح مسلم/الإيمان ٣٤ (٧٩)، سنن ابن ماجه/الفتن ١٩ (٤٠٠٣)، (تحفة الأشراف: ٧٢٦١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦٦/٢) (صحيح)

اعمالو سره په ایمان کښې کمال او د هغې په ترک سره نقصان پیدا کیږی، اگر چه په زمانه د حیض کښې ترک صلوٰة و صوم گناه نه ده خو په ثواب کښې خو کمې واقع کیږی اگر چه غیر اختیاری دې (والحدیث اخرجه مسلم وابن ماجه، قاله المنذری)

بَابُ الدَّلِيلِ عَلَى زِيَادَةِ الْإِيمَانِ وَنُقْصَانِهِ

باب ۱۵- دایمان د کمیدو یا د زیاتیدو دلائل

دایمان په حقیقت کښې د اهل سنت او فرق باطله اختلاف:

یعنی ایمان کمې او زیادت قبلوی یا نه؟ مصنف رحمه الله د کمی او زیادت د قبول کولو قائل دې او په دې باندې دلیل قائموی لکه چه په ترجمة الباب کښې تصریح ده او په احادیث الباب کښې د هغې ثبوت، او هم دا دعوی امام بخاری رحمه الله په کتاب الایمان کښې کړې ده او بیا ئې په ډیرو ابوابو او تراجم باندې دا ثابته کړې ده، پس هغوی فرمائی د کتاب الایمان په شروع کښې ﴿ وهو قول وفعل ویزید وینقص ﴾ په ایمان کښې د کمی او زیادت مسئله مختلف فیه ده کومه چه متفرع ده په یو بله مسئله باندې هغه دا چه ایمان بسیط دې صرف د تصدیق قلب نوم دې یا مرکب دې د تصدیق او اعمال نه، که بسیط وی نو بیا خو ښکاره ده چه نقصان او زیادت به نه قبلوی، او که مرکب وی نو قابل د زیادت او نقصان به وی.معتزله او خوارج دا مرکب منی د تصدیق قلب او اعمال جوارح نه، او اعمال د هغوی په نزد حقیقة په ایمان کښې داخل دی، او ظاهره ده چه اعمال قابل د زیادت او نقصان دی هم په دې وجه د هغوی په نزد باندې ایمان هم قابل د زیادت او نقصان دې او د اهل سنت والجماعت په نزد د ایمان حقیقت تصدیق قلب دې، او په تصدیق کښې د قلت او زیادة احتمال نشته، پس د امام صاحب نه هم دا نقل کړې شوې دی لکه چه په شرح عقائد نسفی وغیره کښې کتابونو کښې دا مسئله مشهور ده.

ایا د امام ابوحنیفه رحمه الله په دې مسئله کښې د جمهور فقهاء او محدثینو سره اختلاف دې؟

خو مشهوره دا ده لکه چه په حاشیه د بخاری کښې هم دا لیکلې دی چه جمهور فقهاء او محدثین او ائمه ثلاث د ایمان د زیادت او کمی قائل دی د هغوی په نزد دا قابل د زیادت او نقصان دې.خو زمونږ اکابر او مشائخ فرمائی لکه چه په لامع الدراری وغیره کښې حضرت شیخ فرمائی چه په دې مسئله کښې د اهل سنت والجماعت خپل مینځ کښې هیڅ اختلاف نشته، اصل تقابل د اهل سنت او د نورو فرقو اسلامیه معتزله او خوارجو وغیره دې خو دا هم صحیح ده چه جمهور محدثین د ایمان د زیادت او د نقصان اعلان کوی او ډیر په قوت سره د احادیثو نه دا ثابتوی او د دې په خلاف کښې د امام صاحب رحمه الله نه نقل دی: الایمان لا یزید ولا ینقص ...دا اختلاف څه بنیادی اختلاف نه دې اصل کښې دلته یو بله فرقه ده فرقه مرجئه چه هغه هم ایمان لره بسیط منی مگر داسې چه د ایمان د اعمالو سره هیڅ تعلق نشته، نه اعمال د هغوی په نزد د ایمان په حقیقت کښې داخل دی او نه د هغې تعلق د کمال ایمان سره دې او حال دا چه ټول اهل سنت والجماعت په دې باندې متفق دی چه د

ايمان كمال په اعمالو باندې موقوف دې، د امام صاحب چونكه ډيره واسطه راتله د خوارجو او معتزله سره چا چه به اعمال حقيقة په ايمان كښې داخل منل او په دې حيثيت سره هغوى د ايمان د زيادت او د نقصان قائل وو په دې وجه امام صاحب د هغوى په ترديد كښې د دې تصريح اوفرمائيله چه ايمان زيادت او نقصان نه قبلوى او جمهور محدثين او فقهاء مخ وو د فرقه مرجئه سره چه د هغوى په نزد ايمان د كمى او زيادت خانه بالكل نه ده او د اعمالو د هغوى په نزد هيڅ حيثيت نشته نو د هغوى په ترديد كښې دې حضراتو اوفرمائيل چه ايمان زيادت او نقصان قبلوى، يعنى د اعمالو په كولو او نه كولو سره هغې كښې نقصان او كمال پيدا كيږى نو د ماحول د دې اختلاف په وجه باندې د امام صاحب او د جمهور محدثينو ترمينځهٔ فرق په تعبير كښې اومونډلې شو د مد مقابل د وجې نه، پس څنګه چه جمهور محدثين تارک اعمال ته كافر نه وائى هم دغه شان ئې ورته امام صاحب رحمه الله هم نه وائى، او څنګه چه تارک اعمال ته امام صاحب فاسق وائى هم دغه شان ئې ورته جمهور فقهاء او محدثين هم وائى، په خلاف د دې نورو فرقو چه په دوى كښې خوارج او معتزله خو تارک اعمال لره د حد ايمان نه خارج ګڼړى او مرجئه هغه ته فاسق هم نه وائى، پس اصل اختلاف د دې فرقو ترمينځهٔ شو نه دا چه د اهل سنت خپل مينځ كښ. كوم خلق چه په دې حقيقت باندې نه دى پوهه شوې، يا ئې په تجاهل عارفانه سره دا د امام صاحب په باره كښې اووې چه امام صاحب د فرقه مرجئه نه وو چه څنګه د مرجئه په نزد ايمان قابل زيادت او نقصان نه دې هم دغه شان د امام صاحب په نزد هم نه دې د دې الزامى جواب چا داسې وركړې دې چه كه داسې وى نو نور حضرات كوم چه ايمان لره قابل زيادت او نقصان منى، هغوى ته معتزلى وئيل پكار دى، د امام صاحب په باره كښې د دې الزام تحقيق او د هغې ترديد د مولانا عبدالحئ صاحب په كتاب الرفع والتكميل فى الجرح والتعديل ...كښې په تفصيل سره ذكر شوې دې كما فى هامش مقدمة فيض السمائى ۱/۱۶.

(د فرقه كراميه مذهب)

دلته يو مذهب بل پاتې شو چه د هغې قائل كراميه دى هغوى وائى چه د ايمان حقيقت صرف نطق دې نه د هغې تعلق د تصديق سره دې نه د اعمال سره، په حاشيه د لامع كښې ذكر دى: قال الحافظ : السلف قالوا هو اعتقاد بالقلب ونطق باللسان وعمل بالأركان وأرادوا بذلك أن الأعمال شرط في كماله ومن هنا نشا لهم القول بالزياده والنقصان والمرجئة قالوا هو اعتقاد ونطق فقط والكراميه قالوا هو نطق فقط والمعتزله قالوا هو العمل والنطق والاعتقاد والفارق بينهم وبين السلف إنهم جعلوا الأعمال شرطا في صحته والسلف جعلوها شرطا في كماله اه په شرح عقائد نسفى كښې دى : اعلم ان الايمان فى الشرع هو التصديق بما جاء به من عندالله تعالى اى تصديق النبى بالقلب فى جميع ما علم بالضرورة مجيئه به من عندالله تعالى اجمالا، والاقرار به اى باللسان الا ان التصديق ركن لا يحتمل السقوط اصلا، والا اقرار قد يحتمله كما فى حالة الاكراه فاما الاعمال اى الطاعات فهى تتزايد فى نفسها والايمان لا يزيد ولا ينقص ...چونكه د ډيرو آيتونو نه د ايمان د زيادت د قبلولو ثبوت ثابت دې د هغې جواب وركوى چه : والايات الدالة على زيادة الايمان

محمولة على ما ذكره ابوحنيفة انهم كانوا امنوا فى الجملة ثم ياتى فرض بعد فرض فكانوا يومنون بكل فرض خاص، وحاصله كان يزيد بزيادة ما يجب به الايمان ...يعنى په كومو آيتونو كښې چه د ايمان د زيادت ذكر دې هغه د مومن به د زيادت په اعتبار سره دې، يعنى په كومو احكامو باندې چه ايمان راوړل واجب دى هغه چونكه بيل بيل نازل شوې دى نو هر څومره چه احكام نازليدل صحابه كرامو په هغې باندې ايمان راوړلو . په دې اعتبار سره ئې په ايمان كښې زيادت كيدلو ، وړاندې په هغې كښې دا دى : وقال بعض المحققين لا نسلم ان حقيقة التصديق لا تقبل الزيادة والنقصان بل تتفاوت قوة وضعفا للقطع بان تصديق احاد الامة ليس كتصديق النبى عليه السلام، ولهذا قال ابراهيم عليه السلام ﴿ ولكن ليطمئن قلبى ﴾ اه يعنى بعض محققينو دا خبره هم كړې وه چه دا خو صحيح ده چه اعمال حقيقة په ايمان كښې داخل نه دى بلكه صرف تصديق قلب دې، خو دا مونږ. ته قبوله نه ده چه حقيقة تصديق زيادة او نقصان نه قبلوى بلكه په دې تصديق كښې د قوت او ضعف په اعتبار سره ډير لوئي تفاوت دې ځكه چه دا خبره يقينى ده چه د يو امتى تصديق د نبى د تصديق برابر نه شى كيدې، خو د بعض محققينو دا اشكال صحيح نه دې، ځكه چه هغوى د زيادت او نقصان د بحث نه د قوت او ضعف طرف ته راغلل، زيادت او نقصان مقوله د كم نه ده او ضعف او قوة مقوله د كيف نه ده، لهذا د هغوى دا استدلال صحيح نه دې، يا داسې اوايه چه دا اختلاف صرف لفظى شو، كه د زيادة او نقصان نه قوة او ضعف مراد كول وى نو د هغې خو امام صاحب هم منكر نه دې، په شرح عقائد كښې په دې مقام كښې نور هم سوال او جواب او بحثونه دى د هغې طرف ته دې رجوع اوكړې شى، مثلا په هغې كښې يو اختلاف دا هم ذكر دې چه مصنف رحمه الله اقرار باللسان لره د تصديق بالقلب سره ذكر كړې دې دا د بعض علماء كرامو مذهب دې لكه شمس الائمة او فخر الاسلام او د جمهور محققين رائي دا ده چه د ايمان حقيقت صرف تصديق بالقلب دې، او د اقرار باللسان اجراء د احكام فى الدنيا دپاره شرط ده ځكه چه تصديق قلبى يو باطنى امر دې چه د هغې دپاره په ظاهر كښې څه علامت كيدل پكار دى الى اخر ما ذكر.

[٤٦٨٢](1) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا".

دحضرت ابو هريره رضى الله عنه نه مروى دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل" په ايمان كښې د ټولو نه كامل ايمان واله هم هغه دې كوم چې په اخلاقو كښې د ټولو نه لوئ وى-"

﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم « أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا » ﴾ يعنى د كوم مومن اخلاق چه څومره ښه وى د هغه ايمان به هغه هومره كامل وى معلومه شوه چه په حسن خلق سره په ايمان كښې كمال پيدا كيږى او د هغې په كمى سره نقصان پيدا كيږى لهذا په ايمان كښې نقصان او زيادت اومونډلې شو. والحديث اخرجه الترمذى وقال حسن صحيح، قاله المنذرى.

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥١٠٩)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الرضاع ١١ (١١٦٢)، مسند احمد (٢/٤٧٢، ٥٢٧) (حسن صحيح)

[٤٦٨٥](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. ح وحَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَسَمَ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ قَسْمًا فَقُلْتُ أَعْطِ فُلَانًا، فَإِنَّهُ مُؤْمِنٌ، قَالَ: أَوْ مُسْلِمٌ إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ الْعَطَاءَ وَغَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ مَخَافَةَ أَنْ يُكَبَّ عَلَى وَجْهِهِ".

حضرت عامر د خپل والد حضرت سعد (بن ابی وقاص ﷜)نه روایت کوی چې نبی ﷺ په مسلمانانو کښې څه مال تقسیم کړو نو ما عرض اوکړو ،فلانکی لۀ هم څه ورکړئ بغیر د څه شک نه هغه هم مومن دې،حضور ﷺ اوفرمائیل مسلمان دې،بې شکه زۀ کوم سړی له عطیه ورکومه حالانکه دَ هغه په ځائ کوم بل ماته زيات محبوب وی (هغه له څه نه ورکوم) زۀ په دغه خيال هغه له ورکوم چې چرته هغه په پړ مخ اونه غورزول شي-''

قوله:﴿ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- ....قَالَ « أَوْ مُسْلِمٌ إِنِّي لأُعْطِي الرَّجُلَ الْعَطَاءَ وَغَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ مَخَافَةَ أَنْ يُكَبَّ عَلَى وَجْهِهِ »﴾ (٢)

سعد بن ابی وقاص ﷜ فرمائی چه يو ځل رسول الله ﷺ څه مال تقسيمولو ، ما عرض اوکړو چه فلانی سړی ته هم ورکړئ هغه مومن دې، رسول الله ﷺ اوفرمائيل بلکه هغه مسلم دې، يعنی د مومن په ځائي ورته مسلم وايه، ځکه چه ايمان د اعتقاد نوم دې کوم چه باطنی څيز دې، او اسلام د انقياد ظاهری نوم دې، او مونږ ته د نورو ظاهر معلوم دې باطن نه، بيا رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه زه بعض وخت داسې سړی ته ورکړه کوم چه د هغه په مقابله کښې ماته بل زيات محبوب وی خو هغه ته ځکه ورکوم چه په نه ورکولو کښې دا ويره وی چه هسې نه په جهنم کښې پړ مخې واچولې شي.

په دې حديث کښې هم په مسلمانانو کښې خپل مينځ کښې تفاوت په اعتبار د کمال ايمان و نقصان موندلې شي. والحديث اخرجه البخاری ومسلم والنسائی.

[٤٦٨٣](٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَوْرٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: وَأَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رِجَالًا وَلَمْ يُعْطِ رَجُلًا مِنْهُمْ شَيْئًا، فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَعْطَيْتَ فُلَانًا وَفُلَانًا وَلَمْ تُعْطِ فُلَانًا شَيْئًا وَهُوَ مُؤْمِنٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَوْ مُسْلِمٌ حَتَّى أَعَادَهَا سَعْدٌ ثَلَاثًا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَوْ مُسْلِمٌ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي أُعْطِي رِجَالًا وَأَدَعُ مَنْ هُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُمْ لَا أُعْطِيهِ شَيْئًا مَخَافَةَ أَنْ يُكَبُّوا فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ".

حضرت عامر بن سعد د خپل والد (حضرت سعد بن ابی وقاص ﷜) نه روايت کوی چې (يو ځل) نبی ﷺ بعضو خلقو ته څه عنايت اوفرمائيلو او يو سړی له ئې څه ور نه کړل- نو

---

(١): انظر حديث رقم : (٤٦٨٣)، (تحفة الأشراف: ٣٨٩١) (صحيح)

(٢) في هامش البذل ويرد عليه ما في كتاب التفسير من الترمذي ١٥٢/٢ واذا رايتم من يتعاهد المسجد فاشهدوا له بالايمان الخ وجمع بينهما القاري ٤٦١/١ بحمل الامر علي الظن والنهي علي القطع اهـ قلت واصل الكلام القاري هكذا قال ابن حجر وقد يستشكل قوله فاشهدوا له بحديث عائشة الذي فيه انكار ﷺ قولها في طفل انصاري مات طوبي له عصفور من عصافير الجنة ويمكن ان يجمع بحمل ما هنا علي الامر بالشهادة له بالايمان ظنا وما في ذلك علي القطع بانه في الجنة الخ)

(٣): صحيح البخاري/الإيمان ١٩(٢٧)، الزكاة ٥٣ (١٤٧٨)، صحيح مسلم/الإيمان ٦٧ (١٥٠)، الزكاة ٤٥ (١٥٠)، سنن النسائي/الإيمان وشرائعه ٧(٤٩٩٥)، (تحفة الأشراف: ٣٨٩١) (صحيح)

حضرت سعد رضی الله عنه اووېل: اې د الله رسوله ﷺ! تاسو فلانکي فلانکي ته عنايت اوفرمائيلو او فلانکي ته مو هيڅ څه ورنۀ کړل حالانکه هغه مومن دې - نو نبی ﷺ اوفرمائيل: "يا مسلم دې -" حضرت سعد رضی الله عنه دغه خبره درې ځله اوکړه او نبی ﷺ يا مسلم دې، مسلم دې فرمائيل او بيا ئې اووېل: "زۀ بعضو کسانو ته ورکوم او بعضې پرېږدم حالانکه هغه ماته ددوی په نسبت باندې زيات محبوب وی په دغه انديښنه چې چرته هغوی د خپلو مخونو په طرف په اور کښې وانۀ چولې -"

[٤٦٨٤]([1]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ ثَوْرٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: وَقَالَ الزُّهْرِيُّ "قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا سورة الحجرات آية ١٤"، قَالَ: نَرَى أَنَّ الإِسْلَامَ الْكَلِمَةُ وَالإِيمَانَ الْعَمَلُ".

حضرت ابن شهاب زهری رحمه الله ددغه ايت کريمه (قل لم تومنو ولکن قولو اسلمنا) "اووائۍ! (اې بانډيچيانو!) تاسو ايمان راؤ نه ړلو بلکې داسې اووائۍ چې مونږه اسلام قبول کړو -" تفسير ئې بيان کړو مونږه ګڼړو د اسلام نه مراد ژبانی اقرار دې او د ايمان نۀ مراد عمل دې-

قوله: ﴿عَنْ مَعْمَرٍ قَالَ وَقَالَ الزُّهْرِيُّ (قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا) قَالَ نَرَى أَنَّ الإِسْلَامَ الْكَلِمَةَ وَالإِيمَانَ الْعَمَلُ به﴾

د موجوده سياق او ظاهری الفاظو نه داسې معلومېږی چه دې باره کښې به معمر د نورو علماء کرامو رائې هم ذکر کړې وی چه په هغې باندې عطف کولو سره ئې د زهری کلام هم ذکر کړو، مقصود د هغه آيت کريمه تفسير دې، ﴿ قالت الاعراب امنا قل لم تومنوا ولکن قولوا اسلمنا ﴾ چه د هغې نه معلومېږی چه په ايمان او اسلام کښې فرق دې، هم دا فرق امام زهری رحمه الله بيانوی چه اسلام نوم دې په ژبه باندې د کلمه شهادت د ادا کولو او ايمان نوم دې د دې کلمې په مقتضاء باندې د عمل کولو، يعنی سره د کلمه شهادت لهذا ايمان اخص شو د اسلام نه، پس په آيت کريمه کښې د خاص نفی او د عام اثبات دې.

[٤٦٨٦]([2]) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: وَاقِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنِي، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ، يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ".

حضرت ابن عمر رضی الله عنه بيان به کولو، نبی ﷺ اوفرمائيل: چرته زما نه پس کافران جوړ نۀ شئ چې د يو بل نه څټونه وهئ-

قوله: ﴿ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهُ قَالَ « لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ »﴾

رسول الله ﷺ فرمائی چه تاسو زما نه پس خپل مينځ کښې په جنګ وجدال او د يو بل سټ وهلو سره کافر نه شئ يعنی دکفارو مشابه چه هغوی خپل مينځ کښې جنګ کوی، يو بل لره قتل کول دی په خلاف د مومنانو چه د هغوی شان دا دې چه هغوی خپل مينځ

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩٣٧٧) (صحيح الإسناد)

[2]: ● تخريج: صحيح البخاري/المغازي ٧٧ (٤٤٠٢)، الأدب ٩٥ (٦١٦٦)، الحدود ٩ (٦٧٨٥)، الديات ٢ (٦٨٦٨)، الفتن ٨ (٧٠٧٧)، صحيح مسلم/الإيمان ٢٩ (٦٦)، سنن النسائي/المحاربة ٢٥ (٤١٣٠)، سنن ابن ماجه/الفتن ٥ (٣٩٤٣)، (تحفة الأشراف: ٧٤١٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٨٥، ٨٧، ١٠٤، ١٣٥) (صحيح)

کښې د رونړو په شان اوسيږي.

د دې حديث نه معلومه شوه چه خپل مينځ کښې جنګ کول کوم چه معصيت دې په هغې سره ايمان کښې نقصان پيدا کيږي لهذا په مرجئه باندې رد اوشو کوم چه مقصود بالباب دې. والحديث اخرجه البخاري ومسلم وابن ماجه، مطولا ومختصرا قاله المنذري.

[٤٦٨٧] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ فُضَيْلِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّمَا رَجُلٍ مُسْلِمٍ أَكْفَرَ رَجُلًا مُسْلِمًا، فَإِنْ كَانَ كَافِرًا وَإِلَّا كَانَ هُوَ الْكَافِرُ".

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه نه روايت دې، رسول الله ﷺ اوفرمائيل: کۀ يو مسلمان کوم بل مسلمان ته کافر اووې، نو که چرې هغه (فى الواقع) کافر شوې وو نو فبها، او که نۀ وي نو وئيونکې پخپله کافر دې."

قوله:﴿ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَيُّمَا رَجُلٍ مُسْلِمٍ أَكْفَرَ رَجُلاً مُسْلِمًا فَإِنْ كَانَ كَافِرًا وَإِلاَّ كَانَ هُوَ الْكَافِرَ »﴾

يعنى که يو مسلمان د بل مسلمان تکفير اوکړي پس که هغه واقع کافر وو خو خير او که نه وو نو کفر به واپس دې ويونکې ته راځي يعنى د دې تکفير نحوست، سپيرۀ والې او وبال.

[٤٦٨٨] (٢) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ خَالِصٌ، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْهُنَّ كَانَ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ".

حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه بيان کوي چې رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "څلور خصلتونه چې په کوم سړي کښې وي هغه خالصه منافق وي او په کوم کښې چې په دغه څلورو کښې کوم يو وي نو په دۀ کښې د نفاق يو خصلت دې حتىٰ چې هغه ئې پريږدي - يعنى چې کله خبره کوي نو دروغ وائي، وعده چې کوي نو خلاف کوي، عهد معاهده چې کوي نو دهوکه به ورکوي او که چرې جګړا اوشي نو په بدزبانۍ (کنځل وينا) باندې به شروع اوکړي.

شرح الحديث:

قوله:﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ خَالِصٌ وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْهُنَّ كَانَ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ »﴾

رسول الله ﷺ فرمائي چه څلور عادتونه داسې دي چه په چا کښې هغه ټيا موندلې شي نو هغه به خالص منافق وي او په چا کښې چه هغه ټول جمع نه وي بلکه يو پکښې اوموندلې

---

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٨٢٥٤)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الأدب ٧٣ (٦١٠٤)، صحيح مسلم/الإيمان ٣٦ (١١١)، سنن الترمذي/الإيمان ١٦ (١٢٣٧)، مسند احمد (٢/٢٣، ٦٠) (صحيح)

(٢): صحيح البخاري/الإيمان ٢٤ (٣٤)، المظالم ١٧ (٢٤٥٩)، الجزية ١٧ (٣١٧٨)، صحيح مسلم/الإيمان ٢٥ (٥٨)، سنن الترمذي/الإيمان ١٤ (٢٦٣٢)، سنن النسائي/الإيمان وشرائعه ٢٠ (٥٠٢٣)، (تحفة الأشراف: ٨٩٣١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/١٨٩، ١٩٨، ٢٠٠) (صحيح)

شي نو هغه سړی ته به دا وئيلې شي چه په هغه کښې د نفاق يو صفت دې ترڅو چه ئې هغه پرېخودلې نه وی، اوهغه صفتونه دا دی چه کله خبرې کوی نو دروغ وائی، او کله چه وعده کوی نو د هغې خلاف کوی، او چه کله څه معاهده اوکړی نو هغه دهوکې ورکولو سره ماتوی، او کله ئې چه د چا سره په څه خبره باندې په جنګ شی نو کنځلې کوی.

په بذل کښې د امام نوويؒ نه په دې حديث باندې يو اشکال او د هغې جواب نقل کړې دې [1] چه ډير کرته دا عادتونه خو په مسلمان کښې هم موندلې شی حال دا چه هغه منافق نه دې، د دې يو جواب خو دا ورکړې شوې دې چه د منافق نه مراد کالمنافق، يعنی د منافقانو په شان کار کونکې، دا توجيه خو په هغه صورت کښې ده چه د نفاق نه مراد کفر وی، او دويم جواب دا دې چه د نفاق نه مراد نفاق عملی دې يعنی دا سړې عملاً منافق دې اګر چه د اعتقاد په لحاظ نه دې اهـ او يو جواب د دې دا ورکړې شوې دې چه دا حديث په خپل ظاهر باندې دې په دې کښې هيڅ اشکال نشته، ځکه چه د دې حديث مطلب دا دې چه په کوم سړی کښې دا څلور عادتونه يو ځائې موندلې شی هغه به منافق حقيقی وی، او دا صحيح ده ځکه چه په مسلمان کښې اګر که هغه هر څومره نافرمان وی دا څلور خصلتونه نه شی جمع کيدې، هم په دې وجه وړاندې په حديث کښې وئيلې شوې دی چه په چا کښې دا څلور واړه خصلتونه نه وی راجمع نو بيا به هغه ته منافق نه شی وئيلې کيدې بلکه دا به وئيلې شی چه په دې سړی کښې د منافقت يو صفت دې، امام ترمذیؒ د دې حديث د لاندې دا خبره هم ليکلې ده چه د نفاق دوه قسمونه دی يو اعتقادی او بل عملی او دلته مراد د نفاق نه نفاق عمل دې او د رسول اللهﷺ په زمانه کښې نفاق حقيقی يعنی نفاق تکذيب خو موندلې شو يعنی ډيرو خلقو به خپل اسلام ظاهرولو او د هغوی په زړه کښې به کفر وو، خو نفاق عمل د هغوی په زمانه کښې نه وو.ځکه چه نفاق عمل خو فسق دې او د رسول اللهﷺ په زمانه کښې چه به کوم انسان په اسلام کښې داخليدو نو هغه به د رسول اللهﷺ د صحبت په فيض باندې د ايمان د کمال سره متصف کيدلو هلته فسق چرته وو اهـ د امام ترمذیؒ د رائې تقاضا دا ده چه د دې حديث تعلق د صحابه کرامو﷢ د زمانې سره نه دې بلکه د روستو زمانې سره دې، او يو جواب د دې حديث دا هم ورکړې شوې دې. كما في هامش الترمذي عن التوربشتي: دا هم ممکن ده چه رسول اللهﷺ دا خبره د خپلې زمانې د بعض منافقانو په اعتبار سره فرمائيلې ده چه د هغوی منافق کيدل رسول اللهﷺ ته د وحی د نور نه معلومه شوې وه او په هغوی کښې به دا صفات موندلې شو نو په دې وجه رسول اللهﷺ خپلو صحابه کرامو﷢ ته د دې منافقانو علامت ښودلې وو چه هغوی د هغوی نه ځان او ساتی او مصلحة ئې د هغوی تعين اونه فرمايه، مصلحت مثلاً دا چه رسول اللهﷺ ته معلومه وه چه په هغوی کښې به بعضو ته الله پاک د توبې توفيق ورکړی په دې وجه رسول اللهﷺ هغه رسوا کول او نه غوښتل. (ترمذی ۲/۹۱)

والحديث اخرجه البخاري ومسلم والترمذي وابن ماجه، قاله المنذري.

---

[1]) وذكر العيني ۱/۲۵۸ لهذا الاشكال ثمانية اجوبة (هامش البذل)

[٤٦٨٩]([1]) حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ الْأَنْطَاكِيُّ، أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْفَزَارِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَالتَّوْبَةُ مَعْرُوضَةٌ بَعْدُ".

حضرت ابو هريره ﷜ بيان اوکړو، رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "بدکار زناکار چې څه وخت زنا کوی، ايماندار نۀ وی - غل چې څه وخت غلا کوی، د ايمان واله نۀ وی- او شرابی چې څه وخت شراب څښې، مومن نۀ وی، ددې نه پس توبه د هغه د وړاندې وی-"

قوله:﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « لاَ يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلاَ يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلاَ يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ ﴾

يعنې زانی چه کله زنا کوی نو هغه وخت هغه مومن نه وی، هم دغه شان غل چه کله غلا کوی نو هغه مومن نه وی، او هم دغه شان چه د شرابو څکونکې کله شراب څکی نو هغه مومن نه وی.

توجيه الحديث على مسلک اهل السنة :

د دې حديث مشهور جواب د اهل سنت د طرف نه دا دې چه په دې سره د نفس ايمان نفی نه ده مراد بلکه د کمال ايمان نفی مراد ده، ځکه چه ايمان د تصديق قلب نوم دې او زنا وغيره ګناهونه د هغې منافی نه دی، بله دا چه د رسول الله ﷺ په زمانه کښې د کومو خلقو نه زنا يا غلا شوې ده رسول الله ﷺ په هغوی باندې حد خو جاری کړو خو د هغې نه پس ئې ورته د تجديد ايمان حکم او نه فرمائيلو په بذل کښې د دې دوه توجيهات کړې شوې دی يو هم دا چه د کمال ايمان نفی ده يا دا چه دا محمول دې په مستحل باندې، يو جواب دا هم نقل دې چه دلته د مومن نه مراد ﴿ ذو امن ﴾ ای ذو امن من العذاب ...چه هغه د الله پاک د عذاب نه په امن نه دی.

د حديث په آخر کښې دی ﴿ وَالتَّوْبَةُ مَعْرُوضَةٌ بَعْدُ ﴾ يعنی زنا او غلا او د شرب خمر نه پس که بنده توبه اوکړی نو د دې موقع شته، الله پاک به د هغه توبه قبوله کړی. والحديث اخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي، قاله المنذري.

[٤٦٩٠]([2]) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُوَيْدٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا نَافِعٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيَّ حَدَّثَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا زَنَى الرَّجُلُ خَرَجَ مِنْهُ الْإِيمَانُ كَانَ عَلَيْهِ كَالظُّلَّةِ فَإِذَا انْقَطَعَ رَجَعَ إِلَيْهِ الْإِيمَانُ".

حضرت ابو هريره ﷜ بيان کوی، رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "سړې چې څه وخت زنا کوی نو دهغه نه ايمان اوځی او د هغه دپاسه د چترئ په نسبت شی - پس چې هغه څه وخت د بدکارئ نه باهر تۀ راوځی نو ايمان د هغه طرفته واپس راشی-"

[1]): صحيح البخاري/المظالم ٣٠ (٢٤٧٥)، الأشربة ١ (٥٥٧٨)، الحدود ١ (٦٧٧٢)، صحيح مسلم/الإيمان ٢٣ (٥٧)، سنن الترمذي/الإيمان ١١ (٢٦٢٥)، سنن النسائي/قطع السارق ١ (٤٨٧٤)، الأشربة ٤٢ (٥٦٦٢، ٥٦٦٣)، (تحفة الأشراف: ١٤٨٦٣، ١٢٤٨٩)، وقد أخرجه: سنن الدارمي/الأشربة ١١ (٢١٥٢)، الأضاحي ٢٣ (٢٠٣٧) (صحيح)

[2]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٣٠٧٩) (صحيح)

قوله: ﴿أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِذَا زَنَى الرَّجُلُ خَرَجَ مِنْهُ الإِيمَانُ كَانَ عَلَيْهِ كَالظُّلَّةِ فَإِذَا انْقَطَعَ رَجَعَ إِلَيْهِ الإِيمَانُ »﴾

يعنى كله چه انسان په زنا كښې مشغول شى د هغه نه ايمان اوځى او په هغه باندې د وريځې په شان اودريږى، بيا چه كله هغه د زنا نه فارغ كيدلو سره لرې شى نو ايمان هغه طرف ته راواپس شى، پورته چه كوم حديث تير شوې دې ﴿ لا يزنى الزانى حين يزنى وهو مومن﴾ د هغې يو توجيه دا هم كړې شوې ده كومه چه په دې حديث مرفوع كښې ده چه ترڅو پورې زانى په زنا كښې اخته وى نو هغه وخت د هغه د نه ايمان يعنى نور ايمان بهر راوځى او بيا روستو په هغه كښې داخل شى، ګويا د ايمان نفى مستمر نه ده هم دا خبره حافظ په پورته حديث كښې وئيلې ده چه په حديث كښې نفى د ايمان مقيد كړې شوې ده ﴿ حين يزنى﴾ سره او امام ترمذى د مام محمد الباقر نه د دې حديث شرح دا نقل كړې ده : ﴿ انه قال فى هذا خروج من الايمان الى الاسلام ﴾ حافظ فرمائى چه هغوى ايمان اخص كړو د اسلام نه. پس هر كله چه هغه د ايمان نه خارج شو نو په اسلام كښې باقى پاتې شو ځكه چه د خاص په نفى سره د عام نه نفى نه لازميږى، خو د عام نفى عام لره مستلزم وى.اهـ په ظاهر كښې مطلب دا دې چه ايمان نوم دې د انقياد ظاهروباطن د دواړو د مجموعې او دا صفة په زانى كښې په وخت د زنا نه شى موندلې، او اسلام نوم دې صرف د انقياد ظاهر يعنى بس كلمه ويونكې كيدل، هغه ښكاره ده چه د زنا په وجه باندې منتفى نه شو، دا سړې په نوم خو مسلمان دې ځكه چه د ايمان نه وتلو سره اسلام ته راغلې دې، او يو جواب د دې دا هم نقل كړې شوې دې چه د ايمان د نفى نه مراد د حياء نفى ده كومه چه د ايمان ډيره لويه شعبه ده.

بَابٌ فِي الْقَدَرِ

بابـ ١٦- د تقدير بيان

د قدر په دال كښې فتح او سكون دواړه جائز دى كما فى المرقاة،خو راجح په دې كښې فتح د دال ده وعليه الاكثر [1]او په شرح السنة كښې ليكلې دى چه ايمان بالقدر فرض لازم دې او هغه دا دې چه دا اعتقاد اولرى چه الله پاک د بندګانو د اعمالو (كه هغه د خير وى او كه د شر) خالق دې.كوم چه هغه په لوح محفوظ كښې ليكلې دى د هغه د پيدا كولو نه مخكښې، او هغه ټول اعمال د الله پاک په قضاء او قدر او د هغه په اراده او مشيئت سره دى، خو هغه په دې كښې خوښوى ايمان او طاعت لره او په هغې ئې د ثواب وعده كړې ده، او نه خوښوى كفر او معصيت لره او د هغې دپاره ئې عقاب مقرر كړې دې، او تقدير يو راز دې د الله پاک د رازونو نه چه په هغې باندې الله پاک نه يوه مقربه فرشته خبر كړې ده او نه نبى

[1] پس د قاموس نه معلوميږى چه قدر كوم چه په معنى د قضاء دې هغه محركة دې يعنى بفتح الدال او كوم قدر (طاقت) او مبلغ الشئ يعنى د مقدار په معنى دې هغه دواړه قسم دې يا بفتح والسكون، هم دغه شان حافظ په فتح البارى كښې هغه صرف بفتح القاف والمهملة ضبط كړې دې او په قسطلانى كښې دى هو بفتح القاف والدال المهملة وقد تسكن، او هم دغه شان په تحفة الاحوذى كښې دى.

مرسل، او په دې کښې غور کول او د عقل په رنړا کښې په دې کښې بحث کول جائز نه دی بلکه واجب دې دا اعتقاد کول چه الله پاک ټول مخلوق پیدا کړې دې کوم ئې چه په دوه حصو کښې تقسیم کړې دې، بعضو لره ئې په خپل فضل سره د نعمتونو دپاره او بعضو لره په خپل عدل سره د عذاب دپاره.او په مرقاة ۵۸/۱ شرح مشکوة کښې دی : د اهل سنت والجماعت عقیده دا ده چه ټول افعال عباد خیر او شر د الله پاک مخلوق دې او د دې سره سره هغه مکتسب د عباد هم دی ځکه چه بندګانو ته فی الجملة اختیار ورکړې شوې دې د کسب اګر که د هغوی کسب هم تابع دې د الله پاک د ارادې او د هغه د خلق.پس خبره دا ده چه ﴿ لا يسئل عما يفعل وهم يسالون ﴾ او هم دا مذهب اعدل او اوسط دې د نصوص سره زیات موافقت لرلو والا دې لهذا هم دا حق او صواب دې په خلاف د جبریه کوم چه د دې خبرې قائل دی چه بندګان مجبور دی په خپلو افعالو کښ، او په خلاف د قدریه کوم چه د تقدیر نفی کوی یعنی معتزله کوم چه قائل دی د دې خبرې چه بندګان د خپلو افعالو خپله خالق دی په دې کښې د الله پاک د ارادې او قدرت هیڅ دخل نشته، بنده د خپلو افعالو په ایجاد کښې مستقل دې الی اخر ما ذکر.

دا ټول حضرات خو افعال عباد لره اخستلو سره بحث کوی په ظاهر کښې ځکه دا چه اختلاف زیات تر دې د قدریه او جبریه وغیره فرقو سره هم د دې افعال عباد په اعتبار سره دې او زیات تر بحث و مباحثه هم د هغوی سره وی، او بل په دې وجه هم چه په دې دنیا کښې چه اعمالو ته کوم اهمیت حاصل دې هغه ظاهر او بدیهی دې ګینې د تقدیر تعلق صرف افعال عباد سره نه دې بلکه ټول کائنات عالم سره دې چه د دې د یو ذرې وجود او چه څه تر اوسه پورې په دنیا کښې موندلې شوې دی یا موندلې کیږی به او یابه روستو موندلې کیږی هغه ټول د الله پاک په قدرت او د هغه په ارادې او د هغه په تخلیق باندې د هغه د علم ازلی مطابق دې، او د چا چه په دې کښې تردد وی، والعیاذ بالله تعالی هغه مبتدع، او د اهل سنت نه خارج دې او په بعض صورتونو کښې ئې کفر هم لازمیږی، پس په مرقاة کښې دی چه د جبریه په مسلک کښې دا خبره لازمیږی چه انسان چه هر کله مجبور محض دې نو بیا به د امتحان او د تکلیف معنی هیڅ هم نه وی، هغوی لیکی چه څوک د دې لازم اعتراف اوکړی د دې نه نو هغه به کافر وی، او څوک چه د دې لازم اعتراف نه کوی بلکه داسې وائی چه زمونږ د بنده نه د قدرت نفی کول هغه د الله پاک د قدرت د تعظیم د وجې نه دې چه اصل قدرت د الله پاک دپاره دې د هغه په دې کښې څوک هم شریک نشته نو په دې صورت کښې به هغه مبتدع وی نه کافر.

الفرق بين القضاء والقدر :

د دې نه پس پیژندل پکار دی چه یو خو دې قضاء او یو دې قدر، علماء کرامو په دې کښې فرق بیان کړې دې په فتح الباری (ص۴۸۶ج۱۱) کښې دی نقلا عن الکرمانی: **المراد بالقدر حكم الله وقالوا أي العلماء القضاء هو الحكم الكلي الاجمالي في الازل والقدر جزئيات ذلك الحكم وتفاصيله** او فتح الباری کښې بل ځائې کښې دی ۱۵۳/۱۱ **القضاء الحكم بالكليات على سبيل**

الإجمال في الازل والقدر الحكم بوقوع الجزئيات التي لتلك الكليات على سبيل التفصيل اهـ خو په قسطلانى ۹/۳۴۳ کښې د امام راغب نه دا نقل کړې دی : القدر هو التّقدير،والقضاء هو التفصل والقطع،فالقَضَاءُ أخصّ من القدر، لأنه الفصل بين التّقدير فالقدر كالاساس والقضاء هو التفصيل والقطع، ولهذا لما قال أبو عبيدة لعمر رضي الله عنهما لما أراد الفرار من الطّاعون بالشام أتفرّ من القضاء؟ قال : أفرّ من قضاء الله إلى قدر الله «۲»،تنبيها أنّ القدر ما لم يكن قضاء فمرجوّ أن يدفعه الله،فإذا قضى فلا مدفع له ويشهد لذلك قوله : وَكَانَ أَمراً مَقْضِيًّا وقوله : كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِيًّا تنبيها على أنه صار بحيث لا يمكن تلافيه .....خو دا د فتح البارى نه چه څه تير شو د هغې برعكس ده تقدير اجمال او په منزله د بنياد دې او قضاء په دې بنياد د اجمال مطابق قطعي طور فيصله كول دى په تفصيل سره او بيا د هغې نه روستو چه هغوى د عمر رضی الله عنه كوم حديث ذكر كړې دې او آيات قرانيه د هغې نه هم د دې خبرې تائيد كيږى.

[٤٦٩١](١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي بِمِنًى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ إِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ".

حضرت ابن عمر رضی الله عنه بيان كوى،نبى صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل :"قدريه (د تقدير نه انكار كولو واله) د دې امت مجوسيان دی - كه چرې بيمار شی نو د هغوى د عيادت دپاره مه ځئ او كه چرې مړۀ شی نو په جنازه كښې ئې شركت مۀ كوئ-"

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الأُمَّةِ إِنْ مَرِضُوا فَلاَ تَعُودُوهُمْ وَإِنْ مَاتُوا فَلاَ تَشْهَدُوهُمْ »﴾

قدريه د دې امت مجوسيان دی كه بيمار شی نو د هغوى پوښتنه مه كوئ او كه مړۀ شی نو جنازه پرې مه كوئ، په دې حديث كښې قدريه لره د مجوسو سره تشبيه وركړې شوې ده ځكه چه هغوى خالق د خير خو الله پاک منى او خالق د شر عبد لره ګويا هغوى د تعدد خالق قائل شو ځنګه چه مجوس د تعدد خالق قائل دی، وئيلې شوې دی چه هغه د اصلين قائل دی چه دوه څيزونه اصل دی نور او ظلمت، خير منسوب كوی نور ته او شر منسوب كوی تيرې ته، او دغه شان هم مشهوره ده چه هغوى د دوه څيزونو قائل دی د يزدان او اهرمن، د يو طرف ته خير منسوب كوی يعنى د يزدان طرف ته او د اهرمن طرف ته شر منسوب كوی.

[٤٦٩٢](٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُمَرَ مَوْلَى غُفْرَةَ، عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ، وَمَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا قَدَرَ، مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ فَلَا تَشْهَدُوا جَنَازَتَهُ، وَمَنْ مَرِضَ مِنْهُمْ فَلَا تَعُودُوهُمْ وَهُمْ شِيعَةُ الدَّجَّالِ وَحَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُلْحِقَهُمْ بِالدَّجَّالِ".

دحضرت حذيفه رضی الله عنه نه مروى دی،رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: " د هر امت مجوسيان وی او

(١): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٧٠٨٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٨٦) (حسن)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٣٩٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥/٤٠٦) (ضعيف)

ددې امت مجوسيان هغه دي کوم چې د تقدير نه منکر دی. په دوی کښې چې څوک مړه شي نو د هغوی په جنازه کښې مۀ شاميليږئ او چې کوم بيمار شي نو عيادت له ورله مۀ ځئ. هم دغه خلق به د دجال منونکي وی او په الله باندې حق دی چې دوی په دجال کښې شامل کړی."

تشريح: اوددې نه په روستوحديث کښې کوم چه دحذيفه رضي الله عنه نه روايت کړې شوې دې په هغې کښې دا زيادت دې ﴿ وَهُمْ شِيعَةُ الدَّجَّالِ وَحَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُلْحِقَهُمْ بِالدَّجَّالِ ﴾ رسول الله ﷺ فرمائي دقدريه په باره کښې چه هغوی ددجال دجماعت نه دی اودالله پاک دطرف نه دا خبره مقرر ده چه د خروج دجال په وخت به الله پاک دوی هم د هغه سره يو ځائې کوی.

[٤٦٩٣](¹) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، أَنَّ يَزِيدَ بْنَ زُرَيْعٍ، وَيَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ حَدَّثَاهُمْ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَوْفٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَسَامَةُ بْنُ زُهَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةٍ قَبَضَهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ، فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدْرِ الْأَرْضِ جَاءَ مِنْهُمُ الْأَحْمَرُ، وَالْأَبْيَضُ، وَالْأَسْوَدُ وَبَيْنَ ذَلِكَ وَالسَّهْلُ، وَالْحَزْنُ، وَالْخَبِيثُ، وَالطَّيِّبُ"، زَادَ فِي حَدِيثِ يَحْيَى وَبَيْنَ ذَلِكَ وَالْإِخْبَارُ فِي حَدِيثِ يَزِيدَ.

حضرت موسیٰ اشعری رضي الله عنه بيان اوکړو رسول الله ﷺ اوفرمائيل: الله جل جلاله ادم عليه السلام د يو موټې خاورو نه پيدا کړو کومه چې هغه د ټولې زمکې نه راجمع فرمائيلې وه - ددې دپاره د آدم اولاد ددغې خاورې په لحاظ سره شوې دې، څه سرۀ دی، او څه سپين، څه تور دی او څه ددې بين بين - څه نرم خو دی او څه سخت طبيعت واله څه د بد طبيعت مالکان دی او څه د ښه او د عمده طبيعت واله - " د يحيیٰ بن سعيد په روايت کښې اضافه ده: "او څه ددې په مينځ مينځ کښې دی - " يزيد (بن زريع) په روايت کښې د (اخبرنا) اضافه استعمال شوې ده.

قوله: ﴿ حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى الأَشْعَرِيُّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةٍ قَبَضَهَا مِنْ جَمِيعِ الأَرْضِ فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدْرِ الأَرْضِ جَاءَ مِنْهُمُ الأَحْمَرُ وَالأَبْيَضُ وَالأَسْوَدُ وَبَيْنَ ذَلِكَ وَالسَّهْلُ وَالْحَزْنُ وَالْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ » ﴾

يعنی رسول الله ﷺ فرمائي چه الله پاک ادم عليه السلام پيدا کړو د خاورې د يو موټی نه داسې خاوره کومه چه الله پاک د پوره زمکې نه اخستلې وه، او چونکه د زمکې حصې مختلف دی د يو ځائې خاوره يو شان ده د بل ځائې بل شان ده، د رنګ په اعتبار سره هم او د خاصيتونو په اعتبار سره هم، هم دغه شان اولاد آدم عليه السلام هم مختلف شو، بعض بالکل سپين رنګ والا بعض سرۀ او بعض تور، او بعض بين بين، دا خو د رنګ په اعتبار سره فرق شو، او د مزاج او طبيعت په اعتبار سره بعض نرم مزاج او بعض سخت مزاج، بعض نيک سيرت او بعض بد سيرت، او دا هر څه چونکه په تقدير الهی سره اوشو د چا په تقدير کښې چه څنګه کيدل ليکلې شوې وو، هم په دې وجه دا حديث مصنف رحمه الله په باب القدر کښې راوړلې دې.

والحديث اخرجه الترمذی وقال حسن صحيح، قاله المنذری.

¹): سنن الترمذي/تفسير القرآن ٣ (٢٩٥٥)، (تحفة الأشراف: ٩٠٢٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٤٠٠، ٤٠٦) (صحيح)

[۴۶۹۴]() حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مُسَرْهَدٍ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ الْمُعْتَمِرِ يُحَدِّثُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ رضى الله عنه، قَالَ: "كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَقِيعِ الْغَرْقَدِ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَلَسَ وَمَعَهُ مِخْصَرَةٌ فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِالْمِخْصَرَةِ فِي الْأَرْضِ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ، فَقَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ مَكَانَهَا مِنَ النَّارِ أَوْ مِنَ الْجَنَّةِ، إِلَّا قَدْ كُتِبَتْ شَقِيَّةً أَوْ سَعِيدَةً، قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَفَلَا نَمْكُثُ عَلَى كِتَابِنَا وَنَدَعُ الْعَمَلَ فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ لَيَكُونَنَّ إِلَى السَّعَادَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشِّقْوَةِ لَيَكُونَنَّ إِلَى الشِّقْوَةِ، قَالَ: اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ أَمَّا أَهْلُ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِلسَّعَادَةِ، وَأَمَّا أَهْلُ الشِّقْوَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِلشِّقْوَةِ، ثُمَّ قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ: فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ۵ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ۶ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى ۷ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى ۸ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ۹ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى ۱۰ سورة الليل آية ۵-۱۰".

د حضرت علی ﷛ نه روایت دی چی مونږ د بقیع غرقد په قبرستان کښې یو جنازه کښې وو په کومه کښې چی رسول الله ﷺ هم وو- رسول الله ﷺ تشریف راوړو او کیناستو،د هغوی په لاس کښې کونتئ(همسا) وه - هغوی ﷺ زمکه کنستل شروع کړل- بیا هغوی ﷺ خپل سر مبارک اوچت کړو او وی فرمائیل- ''الله تعالیٰ په تاسو کښې د هر هر نفس مقام په جهنم یا جنت کښې اولیکلو او ددغې په حقله اولیکل شو چی هغه بدبخت دې یا سعادت مند.'' نو د قوم نه یو کس اووې: اې د الله نبی ﷺ! نو آیا مونږه بیا په دغه لیکلو باندې اونه دریږو او عمل پریږدو- کوم چی په اهل سعادت کښې وی خپل سعادت به واخلی او کوم چی بدبخت وی خپله بدبختی به واخلی - هغوی ﷺ اوفرمائیل:''عمل کوئ- هر چاله توفیق ورکړې شوې دې - نیک بختو له د سعادت په اعمالو کښې توفیق ورکړل کیږی او بدبختانو له د بد بختو اعمالو توفیق میلاویږی- '' بیا د الله نبی ﷺ دغه آیات اولوستل. (فاما من اعطیٰ ...فسنیسره للعسری) او چا چی (د الله دپاره مال) ورکړو او تقویٰ ئې اختیار کړه او د نیکئ تصدیق ئې اوکړو ،مونږ هغه ته دَ آسان منزل توفیق ورکوؤ- او چا چی بخل اوکړو او هغه بې پرواه پاتې شو او نیکی ئې هیره کړه،نو مونږ هغه له د تنګئ واله د منزل توفیق ورکوؤ-

قوله:﴿عَنْ عَلِيٍّ رضى الله تعالى عنه قَالَ كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِبَقِيعِ الْغَرْقَدِ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَجَلَسَ وَمَعَهُ مِخْصَرَةٌ فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِالْمِخْصَرَةِ فِي الأَرْضِ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ ﴾

مضمون الحدیث:

د سیدنا علی ﷛ نه روایت دې چه مونږ یو ورځ په یو جنازه کښې وو چه په هغې کښې رسول الله ﷺ هم شریک وو د مدینې طیبې په قبرستان بقیع الغرقد کښ، غرقد د یو قسم اونې نوم دې کوم چه هغه وخت په بقیع کښې وه هم په دې وجه د بقیع اضافت د هغې طرف

(): صحيح البخاري/الجنائز ۸۲ (۱۳۶۲)، تفسیر سوره اللیل ۳ (۴۹۴۵)، الأدب ۱۲۰ (۶۲۱۷)، القدر ۴ (۶۶۰۵)، التوحيد ۵۴ (۷۵۵۲)، صحيح مسلم/القدر ۱ (۲۶۴۷)، سنن الترمذي/القدر ۳ (۲۱۳۶)، والتفسير ۸۰ (۳۳۴۴)، سنن ابن ماجه/المقدمة ۱۰ (۷۸)، (تحفة الأشراف: ۱۰۱۶۷)، وقد أخرجه: مسند احمد ۸۲/۱، ۱۲۹، ۱۳۲، ۱۴۰) (صحيح)

ته کولې شی، لږ ساعت پس رسول الله ﷺ هم تشریف راوړلو یعنی په کوم ځائې کښې چه مونږ ناست وو، رسول الله ﷺ هم مونږ سره هلته کیناستلو هغه وخت د هغوی په لاس کښې یو چوکه وه پس هغوی په ناسته ناسته په هغې باندې زمکه کنستل شروع کړل، لکه څنګه د څه سوچ په وخت انسان عادة داسې کوی، پس هغوی لږ ساعت پس سر مبارک اوچت کړو او دا مضمون ئې اوفرمائیلو د تقدیر متعلق: په تاسو کښې هیڅ یو ساه لرونکې نه دې پیدا شوې مګر الله پاک د هغه استوګنه یا په جنت کښې لیکلې ده او یا په دوزخ کښې، او دا چه هغه سړې به نیک بخت او که بدبخت وی، چونکه د صحابه کرامو ﷺ د رسول الله ﷺ په هر قول باندې یقین کامل وو او د هرې خبرې نه به ئې هم هغه شان اثر اخستلو د کوم قسم چه به هغه مضمون وو په دې وجه یو صحابی ﷺ د هغوی نه د تقدیر په دې مضمون اوریدلو باندې تپوس اوکړو چه آیا مونږ په خپل تقدیر او د الله پاک لیکلې خبره باندې اعتماد کولو سره هسې نه کینو او د خپل طرف نه عمل پرینږدو، د چا په قسمت کښې چه سعادت لیکلې وی هغه به خپل انجام اوګوری او د چا په تقدیر کښې چه شقاوت وی هغه به خپلې استوګنې ته اورسیږی، دا سوال دې صحابی په تقدیر باندې د کمال ایمان د وجې نه اوتپوسلوؤ، خو چونکه دا ئې هم په ذهن کښې راغله چه زما دا رائې غلطه نه وی نو راځه چه د رسول الله ﷺ نه په دې باره کښې ځان پوهه کړم، پس رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه د کومو اعمالو تاسو مکلف یئ د الله پاک د طرف نه هغه کوئ، د چا په تقدیر کښې چه الله پاک څه لیکلې وی جنت یا دوزخ د هغه دپاره به الله پاک هم هغه شان اعمال اختیارول آسان اوفرمائی. د چا په تقدیر کښې چه جنت دې هغوی ته به د جنت د اعمالو توفیق او تیسر ورکړی او د چا په مقدر کښې چه جهنم دې هغه به هم هغه شان اعمال کوی، یعنی مونږ له دا نه دی کتل پکار چه زمونږ په تقدیر کښې څه دی هغه خو الله پاک ته معلوم دی بلکه مونږ خو به دا ګورو چه مونږ په کوم څیز باندې مکلف یو لهذا د خپل طرف نه د هغې کوشش پکار دې، انجام د الله پاک په لاس کښې دې. والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی وابن ماجه، قاله المنذری.

[۴۶۹۵](۱) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا كَهْمَسٌ، عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، قَالَ: كَانَ أَوَّلَ مَنْ تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ بِالْبَصْرَةِ مَعْبَدٌ الْجُهَنِيُّ، فَانْطَلَقْتُ أَنَا، وَحُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحِمْيَرِيُّ حَاجَّيْنِ أَوْ مُعْتَمِرَيْنِ، فَقُلْنَا: لَوْ لَقِينَا أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْنَاهُ عَمَّا يَقُولُ هَؤُلَاءِ فِي الْقَدَرِ فَوَفَّقَ اللَّهُ لَنَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ دَاخِلًا فِي الْمَسْجِدِ فَاكْتَنَفْتُهُ أَنَا وَصَاحِبِي، فَظَنَنْتُ أَنَّ صَاحِبِي سَيَكِلُ الْكَلَامَ إِلَيَّ فَقُلْتُ: أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِنَّهُ قَدْ ظَهَرَ قِبَلَنَا نَاسٌ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ وَيَتَقَفَّرُونَ الْعِلْمَ يَزْعُمُونَ أَنْ لَا قَدَرَ وَالْأَمْرَ أُنُفٌ، فَقَالَ: إِذَا لَقِيتَ أُولَئِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنِّي بَرِيءٌ مِنْهُمْ وَهُمْ بُرَآءُ مِنِّي وَالَّذِي يَحْلِفُ بِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ لَوْ أَنَّ لِأَحَدِهِمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا، فَأَنْفَقَهُ مَا قَبِلَهُ اللَّهُ مِنْهُ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، ثُمَّ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلَا نَعْرِفُهُ

(۱): صحيح مسلم/الإيمان ۱ (۸)، سنن الترمذي/الإيمان ٤ (۲٦۱۰)، سنن النسائي/الإيمان ٥ (٤۹۹۳)، سنن ابن ماجه/المقدمة ۹ (٦۳)، (تحفة الأشراف: ۱۰٥۷۲)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الإيمان ۳۷ (٥۰)، تفسير سورة لقمان ۲ (٤۷۷۷)، مسند احمد (۱/۲۷، ۲۸، ٥۱، ٥۲) (صحيح)

حَتّٰى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا، قَالَ: صَدَقْتَ، قَالَ: فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ، قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، قَالَ: صَدَقْتَ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ، قَالَ: أَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ، فَإِنَّهُ يَرَاكَ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ، قَالَ: مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا، قَالَ: أَنْ تَلِدَ الْأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ، قَالَ: ثُمَّ انْطَلَقَ فَلَبِثْتُ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ: يَا عُمَرُ هَلْ تَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟ قُلْتُ: اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ".

یحیی بن یعمر رحمه الله بیان اوکړو چې (په مسلمانانو کښې) د ټولو نه وړاندې چا د تقدیرنه انکار اوکړو هغه د بصرې معبد جهني وو- ددې دپاره زۀ او حمید بن عبدالرحمن حمیري د حج یا عمرې دپاره روان شو نو مونږ اووې: کاش چې د رسول الله ﷺ په اصحابو کښې دکوم یو سره هم زمونږه ملاقات اوشي د چا نه چې مونږ د هغو خلقو په حقله تپوس اوکړې شو کوم چې په تقدیر کښې کلام کوي-(انکار کوي) نو د الله کول وو، چه هم داسې اوشوه چې حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه مونږته په مسجد کښې د ننوتو سره میلاؤ شو- ددې دپاره ما او زما ملګرې هغه راګاڼ له کړو او ماله خیال راغلو چې زما دوست به ما خبرې ته پریږدي- ددې دپاره ما اووې: اې عبد الرحمن! (عبدالله بن عمر!) زمونږ نه ګیر چاپیر داسې خلق راپیدا شوې دي کوم چې قرآن لولي او د علم باریکیانې راوباسي- د هغوی خیال دې چې تقدیر هیڅ څیزنۀ دې او معاملات هم داسې کیږي- نو هغوی اووې: چې کله تاسو هغوی سره میلاؤ شئ نو هغوی ته اووائئ چې زه (عبدالله بن عمر) د هغوی نه بری یم او هغوی زما نۀ بری دي- قسم دې په هغه ذات د چا چې عبد الله بن عمر قسم کوي! (دالله تعالیٰ!) په هغوی کښې که څوک د احد د غر هومره سرۀ هم خرچ کړي نو الله بۀ هغه نه قبلوي ترکومې چې هغوی په تقدیر باندې ایمان راؤ نۀ ړي- بیا ئې اووې: ماته حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه بیان اوکړو چې مونږ د رسول الله ﷺ سره ناست وو چې اچانک یو سړې راغلو د چا جامې چې انتهائي سپینې او ویختۀ ئې انتهائي تور وو، په هغه باندې د سفر څه آثار نه ښکاریدل او په مونږ کښې چا هغه پیژندو هم نه- هغه راغلو او د رسول الله ﷺ په وړاندې کیناستو- هغه خپلې ګونډې (ګوډې) د هغوی ﷺ د ګوډو سره میلاؤکړې او خپل لاسونه ئې هم د هغوی ﷺ په پتونانو باندې کیښودل او وې وئیل: اې محمد ﷺ! ماته د اسلام په حقله اووایه؟ رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "اسلام دادې چې تۀ ګواهي ورکړه چې د یو الله نه سیوابل معبود نشته او محمد د الله رسول دې- مونځ قائم کړه،زکواه ورکړه، د رمضان روژې اونیسه او د بیت الله حج اوکړه که چرې تر هغې د رسیدو استطاعت په تا کښې وي-" وې وئیل: تاسو رښتیا اوفرمائیل: مونږ ته په دې باندې ډیر تعجب اوشو چې د هغوی ﷺ نه سوال هم کوي او تصدیق هم کوي- بیا ئې اووې! تاسو ماته د ایمان په حقله اووائیئ؟ هغوی اوفرمائیل:" (ایمان دا دې) چې ته په الله باندې، د هغه په فرینښتو باندې، د هغه په کتابونو باندې،د هغه په رسولانو باندې،او د آخرت په ورځ باندې ایمان راوړې

او د تقدير په ښه او بد باندې ايمان راوړې- '' هغه اووې : تاسو رښتيا اوفرمائيل- بيا ئې اووې : ما ته د احسان په حقله اووايئ؟ هغوی ﷺ اوفرمائيل:'' د الله عبادت داسې کوه چې ته ګويا هغه وينې، که چرې دغه کيفيت نه وی درحاصل نوچې داوی چې هغه تاګوری-'' هغه اووې چې ماته د قيامت په حقله اووايئ؟ هغوی ﷺ اوفرمائيل:''ددې بابت چې د چا نه تپوس کوې،هغه د تپوس کوونکی نه زيات نه پوهيږی- بيا هغه اووې : ښه ده ماته ددې علامات اووايئ؟ هغوی ﷺ اوفرمائيل:دا چې وينځه خپل مالک لۀ جنم ورکړی او چې ته وينی چې د پښو او د بدن نۀ بربنډ،فقيران او شپانۀ (ګډې بيزې څرولو واله) لوئ لوئ عمارتونه جوړه وی او د يو بل نه په لوئ والی کښې سبقت يوسی-'' بيا هغه لاړو- بيا زۀ (عمر بن خطاب) درې ورځې خاموشه ووم نو هغوی ﷺ اوفرمائيل اې عمر! آيا تۀ خبر يئ هغه سائل څوک وو؟''ما عرض اوکړو:الله اودهغه رسول بهتر پوهيږی- هغوی ﷺ اوفرمائيل: '' بې شکه هغه جبريل وو کوم چې تاسو ته ستاسو دَ دين ښودلو دپاره راغلې وو-''

د فتنه انکار تقدير ابتداء :

قوله:﴿عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ قَالَ كَانَ أَوَّلَ مَنْ تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ بِالْبَصْرَةِ مَعْبَدٌ الْجُهَنِيُّ فَانْطَلَقْتُ أَنَا وَحُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحِمْيَرِيُّ حَاجَّيْنِ أَوْ مُعْتَمِرَيْنِ فَقُلْنَا .... يَزْعُمُونَ أَنْ لاَ قَدَرَ وَالأَمْرُ أُنُفٌ.فَقَالَ إِذَا لَقِيتَ أُولَئِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنِّي بَرِيءٌ مِنْهُمْ وَهُمْ بُرَآءُ مِنِّي الخ ﴾

د مشکوٰة شريف په شروع کښې چه کوم حديث جبرائيل عليه السلام ذکر کړې شوې دې د سيدنا عمر رضي الله عنه په روايت سره هغې لره د هغوی نه روايت کونکې د هغوی ځوئې عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دې، سيدنا عبدالله رضي الله عنه دا حديث د يحيى بن يعمر په سوال باندې بيان کړې وو چا چه د هغوی نه د فرقه قدريه په باره کښې تپوس کړې وو لکه چه دلته په روايت کښې ذکر دی، هغه دا چه يحيى بن يعمر وايی چه په بصره کښې د ټولو نه مخکښې د انکار تقدير مسئله اوچتونکې معبد جهني وو.په بذل کښې د هغه په باره کښې ليکلې دی : **هو معبد بن عبدالله بن عكيم ويقال ابن عبدالله بن عويم، ويقال ابن خالد** او بيا ئې وړاندې ليکلې دی چه دا سړې د دې فتنې چلونکې وو، دا سړې د بصرې نه مدينې ته راغلو او هلته راتلو سره ئې خلق په دې عقيده باندې خراب کړل، حسن بصری رحمه الله به فرمائيل : **اياكم ومعبدا فانه ضال مضل**، او دا ئې هم ليکلې دی چه دې تابعی او ثقه دې، په روايت حديث کښې متهم نه وو يعنی اګر چه عقيده ئې غلطه وه خو په روايت کښې معتبر وو، **قتله الحجاج سنة ثمانين او بعدها**، د صحيحين په رواياتو کښې ډير راويان د عقيدې په اعتبار سره مبتدع وو خو صادقان وو.د مبتدع د روايت څه حکم دې دا اصولی مسئله ده د اصولو په کتابونو کښې ذکر شوې ده، په مقدمه د مشکوٰة کښې هم ذکر ده کم از کم هلته کتل پکار دی.

يحيى بن يعمر وائی چه د دې مسئلې د تحقيق دپاره زه او حميد بن عبدالرحمن حميری د حج يا عمرې په سفر باندې اوتلو، په مخکښې زمانه کښې به د حج او عمرې سفر د سماع حديث او د تحصيل حديث بلکه د مطلق تحصيل علم لويه ذريعه وه، ځکه چه مکې مکرمې او مدينې طيبې ته به د حج او عمرې او زيارت په غرض باندې د هر ملک نه علماء

فقهاء اومحدثين هلته رارسيدل چه دهغې په وجه باندې به خلقوته ددې حضراتو نه د استفادې موقع ملاويده. يحيى وائي چه مونږ په دې سوچ باندې اوتلو چه كه ديو صحابي سره زمونږ ملاقات اوشو نو د تقدير په باره كښې چه دا خلق څه وائي مونږ به د هغوى نه تپوس كوو، نو د دې مقصد د پوره كولو دپاره الله پاک زمونږ دپاره عبدالله بن عمر رضي الله عنهما راوستلو په داسې حال كښې چه هغوى مسجد ته داخليدل (معلومه نه ده چه كوم مسجد مراد دې) د هغوى په ليدو باندې مونږ د هغوى مخې ته ورغلو ښي او ګس طرف ته، يو طرف ته زه او بل طرف ته زما ملګرې. زما چونكه خيال دا وو چه زما ملګرې به ماته د خبرې كولو موقع راكړي (د يو بل د طبيعت نه به خبر وو) پس ما اول سوال اوكړو او د هغوى نه مې دا تپوس اوكړو چه زمونږ په علاقه كښې د څه داسې خلقو ظهور شوې دې چه په هغوى كښې د تلاوت قرآن هم اهتمام دې او هغوى علمي امورو كښې تحقيق هم كوي، او دعوى دا كوي چه تقدير هيڅ څيز نه دې، او وائي چه د هر سړي معامله نااشنا او نوې ده، يعنى هر سړې په خپل عمل او كردار كښې باختيار او مستقل دې، نو هغوى په دې اوريدلو باندې اوفرمائيل چه كه ستاسو د داسې قسم خلقو سره (بيا دپاره) ملاقات اوشي نو هغوى ته زما د طرف نه خبر وركړئ چه زه يعنى عبدالله بن عمر رضي الله عنهما د هغوى نه بيزاره دې او د هغوى سره تعلق ساتل نه غواړم، او هغوى له هم پكار دى چه زما نه برى او بيزاره شي او هيڅ تعلق دې نه ساتي، او بيا ئې په قسم سره دا خبره اوكړه چه كه داسې عقيده لرونكو كښې څوک د احد برابر سرۀ زر هم د الله پاک لار كښې خرچ كړي نو الله پاک به ئې ترې نه قبول نه كړي ترڅو چه هغه په تقدير باندې ايمان رانه وړي.

د حديث جبرائيل عليه السلام تشريح :

او بيا د دې نه پس د هغې په دليل كښې هغوى هغه حديث بيان كړو كوم چه ئې د خپل پلار عمر بن الخطاب رضي الله عنه نه اوريدلې وو، يعنى هم هغه حديث كوم چه د حديث جبرائيل عليه السلام په نوم باندې مشهور دې، چه د هغې مضمون داسې دې: چه يوه ورځ مونږ د رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضر وو چه ناڅاپه يو سړې مجلس ته راغلو چه د هغه حال دا وو چه د ډيرو صفا او سپينو جامو والا وو، او د ډيرو تورو ويښتو والا، يعنى ځوان چه په هغه باندې د سفر هيڅ اثر يا ګردو غبار وغيره نه ښكاره كيدل او نه په حاضرينو كښې چا پيژندلو، په دې باندې دا سوال واردېږي چه هغه ته څنګه پته اولګيده چه هغه چا نه پيژندلو، د دې جواب دا دې چه دا خبره به هغوى ته په څه خارجي قرينې سره معلومه شوې وي، پس په بعض رواياتو كښې راغلي چه د دې سړي په راتلو باندې حاضرين مجلس يو بل ته كتل شروع كړل (فنظر بعضنا الى بعض) دې صحابه كرامو رضي الله عنهم ته تعجب په دې خبره وو چه مقامي سړې خو دا دې نه او ښكاره ده چه د لرې نه راغلې دې چه د هغې تقاضا دا ده چه د لرې راتلو اثرات ګردوغبار وغيره اثر د هغه په جامه باندې كيدل پكار دى حال دا چه هغه هم نشته تر دې چه هغه د رسول الله ﷺ په څوا كښې كيناستلو او خپل زنګونان ئې د رسول الله ﷺ د زنګونانو سره يو ځائې كړل او په زنګونانو كيناستلو سره ئې خپل لاسونه په خپلو

پتونانو باندې کیخودل د ادب د وجې نه، یا د رسول اللهﷺ په پتونانو باندې، وهو الراجح لرواية النسائی ...او داسې کیناستلو نه پس ئې پرله پسې څو تپوسونه اوکړل، اول سوال د اسلام په باره کښې، نو رسول اللهﷺ اوفرمائیل : الإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلاً قَالَ صَدَقْتَ .قَالَ فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ ﴾ رسول اللهﷺ چه کله د اسلام په باره کښې اوفرمائیل چه د اسلام مصداق دا دې نو هغه اوریدلو سره اوئیل چه تاسو صحیح اوفرمائیل، په دې باندې راوی وائی چه مونږ د هغه په دې طرز باندې تعجب اوکړو چه سوال هم کوی او هم په هغې کښې د رسول اللهﷺ تصدیق هم کوی، تعجب ځکه دې چه تصدیق په هغه څیز کښې کولې شی کوم چه انسان ته معلوم وی او د سوال تقاضه دا ده چه هغه په هغې باندې نه پوهیږی، نو ګویا اجتماع د ضدین شوه، ﴿ قال فاخبرنی عن الایمان ﴾ یعنی د اسلام نه پس ئې د ایمان تعریف معلوم کړو، ﴿ قال أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ قَالَ صَدَقْتَ ﴾ دلته هم هغه شان اوشو چه د ایمان د تعریف اوریدلو نه پس هغه د رسول اللهﷺ تصدیق اوکړو، دلته یو طالب علمانه سوال دا دې چه د ایمان په تعریف کښې د ایمان لفظ راوړلې شوې دې ﴿ ان تومن بالله الی اخره ﴾ نو دا تعریف بالمجهول شو، جواب دا دې چه ایمان کوم چه معرّف دې هغه ایمان اصطلاحی دې، او په تعریف کښې چه کوم لفظ ایمان ذکر دې د دې نه لغوی معنی مراد ده یعنی تصدیق ﴿ قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنِ الإِحْسَانِ ﴾ دریم سوال دې سړی د رسول اللهﷺ نه د احسان په باره کښې اوکړو چه احسان څه ته وائی یعنی هم هغه احسان دکوم ذکر چه په قرآنی ایتونو او احادیثو کښې په کثرت سره راځی ﴿ ان الله یامر بالعدل والاحسان، وبالوالدین احسانا، ان الله یحب المحسنین وغیره وغیره ﴾ نو رسول اللهﷺ اوفرمائیل : ﴿ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ﴾ چه احسان دا دې چه ته د الله پاک عبادت داسې اوکړې ګویا ته هغه وینې یعنی ډیر غوره، په توجه سره، ځکه چه غلام چه د آقا په لیدو باندې کوم کار کوی هغه ډیر مزیدار کوی د هغه د خوشحالولو دپاره په خلاف د هغه کار کوم چه یو غلام د آقا په غیر موجودګئ کښې کوی هغه دومره غوره نه وی، وړاندې رسول اللهﷺ اوفرمائیل ﴿ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ ﴾ یعنی که ته هغه نه وینې نو هغه خو تا وینی، د دې جملې په تشریح کښې د شارحینو دوه قوله دی یو دا چه په عبادت کښې دوه مقامونه دی، مقام مشاهده، او مقام مراقبه، په اول جمله کښې مقام مشاهده ذکر ده کومه چه ډیره اوچته ده او په دویمه جمله کښې مقام مراقبه ذکر ده چه د هغې درجه د مخکښې نه کمه ده، ځکه چه مقام مشاهده خو دا ده چه داسې عبادت اوکړې شی چه ګویا په حقیقت کښې معبود وینی، او دویم مقام دا دې چه کم از کم دا سوچ اوکړی چه الله پاک خو ماوینی اګر چه زه هغه نه وینم، یعنی اول رسول اللهﷺ په عبادت کښې د اعلی درجې د حاصلولو په باره کښې اوفرمائیل او بیا دا چه که دا او نه شی نو بیا کم از کم دا دویمه درجه کیدل پکار دی او

دویم قول په دې کښې دا دې کوم ته چه زمونږ مشائخو ترجیح ورکړې ده چه په دې حدیث کښې دوه مقامونه نه دی ذکر بلکه د اول مقام د حصول دپاره په دویمه جمله کښې د هغې تائيد او تقویت کړې شوې دې او هغه داسې چه مونږ چه دا اووې چه د الله پاک عبادت دې داسې اوکړې شی لکه ته چه هغه وینې نو په دې باندې دا سوال اوشو چه کله مونږ هغه وینو فی الواقع نو بیا داسې عبادت څنګه کولې شو کوم چه د لیدو په وخت کښې وی نو بیا رسول اللهﷺ د دې وجه باندې پوهه ورکړه چه د مولې د لیدو په وخت کښې چه کوم کار غوره او بهتر وی د هغې وجه څه ده آیا زمونږ هغه ته کتل یا د هغه مونږ ته لیدل، د دې جواب ښکاره دې چه زمونږ کتل د دې غوره والی باعث نه دې بلکه د مولی سونږ لره لیدل، نو رسول اللهﷺ فرمائی چه دا خبره خو هر وخت حاصله ده یعنی د الله پاک مونږ لره کتل چه د هغې مثال دا دې چه که یو مزدور کار کوی د مولې په غیبت کښې یعنی چه کله مولی هغه ته مخامخ نه وی او مزدور هغه نه وینی، خو مزدور ته دا معلومه وی چه پورته په روشن دان کښې زما مالک ماته په کار کولو باندې بار بار ګوری نو په دې صورت کښې به هم هغه غلام هغه کار هم هغه هومره ښه کوی څنګه چه ئې د هغه د لیدو په وخت کولو، د دې مثال نه معلومه شوه چه د مزدور په کار کښې د غوره والی باعث د مزدور مولی لیدل نه دی بلکه د مولی مزدور لیدل دی، پس د حدیث دا جمله ثانیه د جمله اولی دپاره تعلیل او د هغې تاکید دې او بعض صوفیاء په دې حدیث کښې یو بله نکته پیدا کړه هغه دا چه ﴿ فان لم تکن تراه ﴾ دا مستقل جمله شرطیه ده چه په هغې کښې جزاء هم ذکر ده او په دې کښې اشاره ده د فنا طرف ته چه که ته خپله هستی فنا کړې نو هغه به اوینې، او د دې نه پس ﴿ فانه یراک ﴾ مستقل جمله ده چه چونکه الله پاک د عباد د احوال نه واقف دې لهذا څوک چه ځان د هغه دپاره فنا کړی نو الله پاک به هغه ته دا مرتبه د مشاهدې ورکړی، خو دا مطلب د قواعد عربیه نه بالاتر کیدو سره کیدې شی.

﴿ قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ ﴾ دا څلورم تپوس د قیامت په باره کښې دې یعنی د قیامت د وخت د تعین په باره کښې چه د هغې په باره کښې رسول اللهﷺ لا علمی ښکاره کړه او وې فرمائیل: ﴿ مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ ﴾ ای لیس الذی سئل عن وقت قیام الساعة باعلم من السائل، چه د چا نه د قیامت د وخت د تعین په باره کښې تپوس کولې شی هغه په دې کښې د سائل نه زیات نه دې خبر بلکه دواړه د هغې په عدم معرفت کښې برابر دی، د ﴿ لستُ اعلم بذلک ﴾ په ځائې چه رسول اللهﷺ کومه لویه جمله استعمال اوفرمائیله په هغې کښې علماء کرامو دا نکته لیکلې ده چه په دې کښې اشاره ده دې خبرې طرف ته چه دا مسئله داسې ده چه که د دې سائل هر څوک وی او هم دغه شان مسئول هم یعنی د چا نه چه تپوس کولې شی هغه که هر څوک وی په هر ځائې کښې به جواب یو وی یعنی عدم علم، څکه چه په قرآن کریم کښې تصریح راغلې ده چه د هغې علم سوا د الله پاک نه چاته هم نشته، په مرقاة کښې لیکلې دی چه د قیامت په باره کښې هم دغه شان سوال او جواب د حضرت عیسی او جبرائیل علیهما السلام ترمینځه هم راپیښ شوې وو خو په هغې کښې

سائل عیسی علیه السلام او مسئول جبرائیل علیه السلام وو نو د عیسی علیه السلام په دې سوال باندې هغوی خپل لاسونه (وزرې) اوخوزول او وې فرمائیل : مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ، دا خبره هغوی د امام شعبی رحمه الله نه نقل کړې ده.

قوله: ﴿ قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا قَالَ أَنْ تَلِدَ الأَمَةُ رَبَّتَهَا ﴾ چه کله رسول الله ﷺ د قیامت د وقوع په باره کښې د علم نفی اوفرمائیله نو هغه عرض اوکړو چه بیا کم از کم د هغې علامات بیان کړئ، نو په دې سوال باندې رسول الله ﷺ دلته د قیامت دوه علامت بیان کړل، او دا هغه علامات دی کوم چه په کتاب الفتن کښې د امارات الساعة په بیان کښې نه دی ذکر شوی، اول علامت چه وینځې به خپلې میاندې اوزیږوی، دا جمله د جوامع الکلم نه ده، په ډیرو طریقو باندې د دې شرحې شوې دی یو دا چه په دې سره اشاره عقوق الوالدین ته ده او د وینځو نه مراد میاندې دی یعنی د زنانو نه به داسې اولاد پیدا کیږی چه هغه به ورسره داسې معامله کوی لکه مالک چه د خپلې وینځې سره کوی، د تحقیراو تنقیص، یو معنی ئې دا لیکلې ده چه په دې سره کثرت سراری طرف ته اشاره ده، سراری جمع د سریه ده او سریه وائی هغه وینځې ته کوم چه انسان د خپل ځان سره د وطی دپاره ساتی او د هغې نه ام ولد جوړه کړی، او تشریح د دې دا ده چه په اسلام کښې به په کثرت سره فتوح اوموندلې شی چه په هغې سره به د خلقو په حصه کښې په کثرت سره وینځې راشی د کومو نه چه به هغوی ام ولد جوړوی او د ام ولد وینځې نه چه به کوم اولاد پیدا کیږی نو چونکه هلته ماشوم د هغې د حریت ذریعه جوړیږی په دې وجه د هغې د ماشوم نه په رب سره تعبیر اوکړې شو او چونکه دا کثرت سراری به حاصلیږی په اسلام کښې د کثرت فتوح او د هغه د کمال عروج او ترقئ په وخت او د څیز خپل کمال ته رسیدل دا علامت وی د هغه خپل انتهاء ته د رسیدو، (هرکمالے راز والے) او لکه څنګه چه په سورة نصر کښې دی ﴿ ورایت الناس یدخلون فی دین الله افواجا ﴾ چه په روایاتو کښې راځی چه په دې آیت کریمه کښې اشاره ده د امهات الاولاد د بیع طرف ته کومه چه بالاتفاق ناجائز ده ګویا اشاره ده کثرت جهل طرف ته، او دا معنی د دې حدیث په دې طریقه شوه چه کله سړې د خپل ولد بیع کوی نو هغه ام ولد به په خرڅیدو خرڅیدو مختلفو لاسونو ته لاړه شی تر دې چه څه موده پس به دې ته هم خبره اورسی چه د دې ام ولد چه کوم بچې وو کوم چه خپل پلار سره پاتې شوې وو هغه به غټیدو سره دې مور لره یو وینځه ګنړلو سره واخلی، نه به هغه وینځې ته معلومه وی چه دا زما ځوئې دې او نه به دې ځوی ته خبر وی چه دا زما مور ده نو دې به د هغې په اخستلو باندې د هغې رب شی، او دلته به دا خبره صادقه شی چه وینځې خپل رب او مولی زیږولې دې.

قوله: ﴿ وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ ﴾ دویم علامت رسول الله ﷺ دا بیان اوفرمائیلو چه تاسو به غریبانان او فقیر قسم خلق چه ګډې بیزې څرونکې به وی اوینئ چه په لوړو لوړو آبادو باندې به فخر کوی، حفاة جمع د حافی ده یعنی پښې ابله او پیزار ورسره نه وی، عراة جمع د عاری ده، یعنی بربنډ چا سره چه پوره جامه هم نه وی عالة

جمع د عائل يعنى فقير، رعاء په كسرې د راء او مد سره جمع د راعى ده يعنى شپونكې الشاء جمع د شاة ده، بنيان آبادئ، تطاول په معنى د تفاخر، يعنى كم مرتبه او كم حيثيت والا خلق به دنيوى مناصب حاصلولو سره مالدارى او رياست حاصل كړى او لوړ لوړ كورونه به جوړوى.

قوله: ﴿ثُمَّ انْطَلَقَ فَلَبِثْتُ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ يَا عُمَرُ هَلْ تَدْرِي مَنِ السَّائِلُ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ﴾ د حديث راوى سيدنا عمر فاروق رضي الله عنه فرمائى چه د دې سوال او جواب نه پس هغه سائل لاړو او مجلس ختم شو، بيا درې ورځې زه ايسار اوم يعنى د دې قصې نه درې ورځې پس رسول الله ﷺ په مونږ باندې راتير شو او تر اوسه پورې مونږ د هغوى نه د دې سائل په باره كښې تپوس نه وو كړې چه دا سائل څوك وو. د درې ورځو د تيريدو نه پس رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه اې عمر تاته معلومه هم ده چه دا سائل څوك وو؟ ما عرض اوكړو الله او د هغه رسول ښه پوهيږي.نو هغوى اوفرمائيل چه هغه جبرائيل عليه السلام وو تاسو ته ستاسو د دين ښودلو دپاره راغلې وو. د سوالاتو جواب وركونكې او ښودونكې خو رسول الله ﷺ وو خو چونكه جبرائيل عليه السلام د دې تعليم ذريعه شو په دې وجه د تعليم نسبت رسول الله ﷺ هغه ته اوفرمائيلو او بيا دا هم ده چه هغه ښه ښه تپوسونه اوكړل، او د رسول الله ﷺ د جواباتو تصديق ئې هم اوكړو، په دې حيثيت سره هغه هم معلم شو، او ښه ښه سوالونه كول دا هم دعلم او قابليت خبره ده، مشهوره ده چه ﴿حسن السوال نصف العلم﴾ د دې حديث نه دې خبرې طرف ته هم اشاره ملاويږى چه ايمان او اسلام واحد نه دى بلكه په دواړو كښې فرق دې، دا هم يو مستقل بحث دې چه په هغې باندې علماء كرامو كلام كړې دې، د حديث شارحينو هم او متكلمينو هم او د چا استقرار هم په يو رائې باندې نه معلوميږى، په دې وجه مونږ هغه پريخودلو، لعل الله يحدث بعد ذلك امرا.

د اسلام اطلاق صرف په دين محمدى ﷺ باندې كيږى:

په حاشيه د بذل كښې دلته يو بلې اختلافى مسئلې طرف ته اشاره كړې ده هغه دا چه د لفظ اسلام اطلاق په ټولو ملل سماويه سابقه حقه يعنى قبل التحريف باندې كيدې شى يا كه صرف د دين محمدى سره خاص دې؟ په دې باندې په تفصيل سره كلام په الفتاوى الحديثية لابن حجر المكى كښې ذكر شوې دې صفحه ۱۲۷ابن صلاح قول اول ته ترجيح وركړې ده او نورو حضراتو چه په هغوى كښې علامه سيوطى رحمه الله هم دې هغوى قول ثانى ته ترجيح وركړې ده، هغه دا چه په اسلام سره امم سابقه موصوف نه دى سوا د انبياء نه، او دا د دې امت [1] خصوصى شرف دې چه كوم صفت د انبياء سابقين عليهم السلام وو هغه دې امت وركړې شو، تشريفا لهذه الامة وتكريما، او علامه سيوطى رحمه الله په دې باندې تفصيلى كلام كړې دې يعنى د دې په دلائلو كښې، بعض د هغې نه دا دى، ﴿هو سماكم المسلمين﴾ او هم دغه شان د الله پاك قول ﴿ورضيت لكم الاسلام دينا﴾ هغوى ليكى: وهو ظاهر فى الاختصاص بهم لان تقديمه

[1] يعنى د دين محمدى نوم اسلام تجويز كول

يستلزمه، ويفيد انه لم يرضه لغيرهم، كما يقتضيه كلام اهل البيان الخ ...يعنى د لكم تقديم په الاسلام باندې تخصيص لره مقتضى دې چه دا لقب مونږ صرف ستاسو دپاره غوره كړې دې. والحديث اخرجه مسلم والترمذى والنسائي وابن ماجه، قاله المنذرى.

قوله:﴿حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى ﴾ دا حديث او د دې نه پس چه كوم راروان دې ﴿ حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ﴾ دا د تير شوې حديث طريق دى په دې دواړ طريق كښې چه كوم زيادت دې مصنف رحمه الله صرف هم هغه ذكر كړې دى، په اول كښې دا زيادت دې : ﴿ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ مِنْ مُزَيْنَةَ أَوْ جُهَيْنَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فِيمَا نَعْمَلُ أَفِي شَيْءٍ قَدْ خَلاَ أَوْ مَضَى أَوْ شَيْءٍ يُسْتَأْنَفُ الآنَ قَالَ « فِي شَيْءٍ قَدْ خَلاَ وَمَضَى »﴾ يعنى، بو مزنى يا جهنى سړى د رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړو چه يا رسول الله ﷺ! په څنګه كارونو كښې مونږ لګيا يو، آيا داسې كارونه چه د هغې فيصله شوې ده؟ يا په داسې كارونو كښې كوم چه اوس كيږى، يعنى بغير د څه سابقه فيصلې نه. رسول الله ﷺ اوفرمائيل : بلكه په داسې كارونو كښې كوم چه تير شوې دى او د هغې فيصله شوې ده. او په دويم طريق كښې د اسلام په تعريف كښې د نورو عبادأتو سره اغتسال من الجنابة هم ذكر دې.

[٤٦٩٦](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ غِيَاثٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، وَحُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَا: لَقِينَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ فَذَكَرْنَا لَهُ الْقَدَرَ وَمَا يَقُولُونَ فِيهِ فَذَكَرَ نَحْوَهُ زَادَ، قَالَ: وَسَأَلَهُ رَجُلٌ مِنْ مُزَيْنَةَ أَوْ جُهَيْنَةَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فِيمَا نَعْمَلُ أَفِي شَيْءٍ قَدْ خَلَا أَوْ مَضَى أَوْ فِي شَيْءٍ يُسْتَأْنَفُ الْآنَ؟ قَالَ: فِي شَيْءٍ قَدْ خَلَا، وَمَضَى، فَقَالَ الرَّجُلُ أَوْ بَعْضُ الْقَوْمِ: فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ قَالَ: إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنَّ أَهْلَ النَّارِ يُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ.

حضرت يحيى بن يعمر او حميد بن عبدالرحمن بيان اوكړو چې مونږ د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما سره ميلاؤ شو او د هغه سره مو د تقدير او د نورو مسائلو كوم چې هغه خلقو وئيل، دريافت مو كړل... نو د مذكوره بالا حديث په رنګ ئې ذكر كړل او مزيد ئې اووې: د مزينه يا جهينه يو سړى د هغوى ﷺ نه تپوس اوكړو : اې د الله رسوله! مونږ عمل په كوم بناء باندې كوؤ؟ آيا په هغه څيز كښې چه هغه ټول طې شوې دى يا دا اوګنړو چې معامله نوې ده؟ هغوى ﷺ اوفرمائيل: "دغه اوګنړئ چې هر څۀ طې شوې دى-" [يعنى هر څه تير شوې دى] نو د قوم نه يو كس اووې : نو بيا عمل ولې دې؟" هغوى ﷺ اوفرمائيل: بې شكه جنتيانو ته د اهل جنت د عملونو توفيق وركول كيږى او اهل دوزخ ته د اهل جهنم د عملونو توفيق وركول كيږى-

[٤٦٩٧](٢) حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلْقَمَةُ بْنُ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنِ ابْنِ يَعْمَرَ بِهَذَا الْحَدِيثِ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ، قَالَ: فَمَا الْإِسْلَامُ؟ قَالَ: إِقَامُ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ وَحَجُّ الْبَيْتِ وَصَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَالِاغْتِسَالُ مِنَ الْجَنَابَةِ، قَالَ أَبُو دَاوُد: عَلْقَمَةُ مُرْجِئٌ.

---

(١): تفرد به أبو داود، وانظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٠٥٧٢) (صحيح)

(٢): تفرد به أبو داود، انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٠٥٧٢) (صحيح)

حضرت سليمان بن بريده د ابن يعمر نه دغه روايت نقل کړو چې په هغې کښې ځه کمې بيشي دي (د هغه په الفاظو کښې -) وې وئيل : اسلام څه دې؟ وې فرمائيل :"مونځ قائمول، زکوه ورکول، د بيت الله حج کول، د رمضان روژې نيول، او د جنابت نه غسل کول-امام ابو داود رحمه الله اووې چې د علقمه (بن مرثد) تعلق د فرقه مرجئه سره وو-

[٤٦٩٨]() حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ أَبِي فَرْوَةَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالاَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْلِسُ بَيْنَ ظَهْرَيْ أَصْحَابِهِ، فَيَجِيءُ الْغَرِيبُ، فَلاَ يَدْرِي أَيُّهُمْ هُوَ حَتَّى يَسْأَلَ، فَطَلَبْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَجْعَلَ لَهُ مَجْلِسًا يَعْرِفُهُ الْغَرِيبُ إِذَا أَتَاهُ، قَالَ: فَبَنَيْنَا لَهُ دُكَّانًا مِنْ طِينٍ، فَجَلَسَ عَلَيْهِ وَكُنَّا نَجْلِسُ بِجَنْبَتَيْهِ، وَذَكَرَ نَحْوَ هَذَا الْخَبَرِ فَأَقْبَلَ رَجُلٌ فَذَكَرَ هَيْئَتَهُ حَتَّى سَلَّمَ مِنْ طَرَفِ السِّمَاطِ، فَقَالَ: السَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ، قَالَ: فَرَدَّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

د حضرت ابو ذر او د حضرت ابو هريره رضي الله عنهما بيان دې چې رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو په مينځ کښې به ناست وو - ددې دپاره که چرې څوک نوې سړې به راتللو نو هغه سړې به هغوى ﷺ نۀ شو پيژندلې حتیٰ چې د هغوى ﷺ متعلق به ئې تپوس کولو (چې رسول الله ﷺ څوک دې؟) نو مونږ رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو چې د تاسو دپاره خاص ځائ جوړه وو ځکه چې نوې کس چې کله راځى نو چې تاسو پيژنى- ددې دپاره مونږه يوه د خاورو چبوتره (چونتره) جوړه کړه او هغوى ﷺ به په هغې باندې کيناستل - او د مذکوره بالا خبر(حديث) په رنګ ئې بيان اوکړو نو يو کس راغلو او د هغې شکل او صورت ئې بيان کړو ،حتیٰ چې هغه د جماعت د يو طرف نه سلام اوکړو او وې وئيل : السلام عليک يا محمد! نبى ﷺ د هغه د سلام جواب ورکړو-

قوله:(عَنْ أَبِي ذَرٍّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالاَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَجْلِسُ بَيْنَ ظَهْرَىْ أَصْحَابِهِ فَيَجِيءُ الْغَرِيبُ فَلاَ يَدْرِى أَيُّهُمْ هُوَ حَتَّى يَسْأَلَ)

يعنې په شروع کښې به رسول الله ﷺ هم دغه شان د صحابه کرامو ترمينځۀ په مجلس کښې کيناستلو ، بغير د څه امتيازى ځائې نه، نو د بهر نه چه به څوک مسافر راغلو نو هغه ته به د تپوس ضرورت راتلو چه په حاضرينو کښې رسول الله ﷺ کوم دې هم په دې وجه مونږ هغوى ته درخواست اوکړو چه مونږ د هغوى د ناستې دپاره داسې ځائې جوړ کړو چه په هغې سره راتلونکې هغوى پيژنى رسول الله ﷺ د دې اجازت ورکړو (فَبَنَيْنَا لَهُ دُكَّانًا) په دې باندې مونږ د هغوى دپاره د خاورې يو لوړ ځائې جوړ کړو چه په هغې باندې رسول الله ﷺ کيناستلو او صحابه کرام رضي الله عنهم به د هغوى نه ګيرچاپيره لاندې.

(وَذَكَرَ نَحْوَ هَذَا الْخَبَرِ) د هذا الخبر نه مراد هم هغه حديث جبرائيل عليه السلام دې خو دلته راويان د دې ابوهريره او ابوذرغفارى رضي الله عنهما دى، د دې دواړو په حديث کښې يو خو د رسول الله ﷺ د ناستې ځائې ته اشاره ده کومه چه په اول حديث کښې نشته، بل په دې کښې وړاندې تلو

(): وحديث أبي ذر قد أخرجه: سنن النسائي/ الإيمان ٦ (٤٩٩٤)، مختصراً، وحديث أبي هريرة قد أخرجه: صحيح البخاري/الإيمان ٣٨ (٥٠)، تفسير سورة لقمان ٢ (٤٧٧٧)، صحيح مسلم/الأيمان ١ (٩)، سنن ابن ماجه/المقدمة ٩ (٦٤)، (تحفة الأشراف: ١٩٢٩٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٢٦/٢) (صحيح)

سره دي کښې د سلام زیادت هم دې چه دې راتلونکی سائل اول رسول الله ﷺ ته سلام اوکړو، ﴿السلام علیک یا محمد﴾ چه د هغې رسول الله ﷺ جواب ورکړو یعنی بیا د دې نه روستو د سوال او جواب سلسله شروع شوه والحدیث اخرجه النسائی مختصرا، واخرجه مسلم والنسائی وابن ماجه، بتمامه من حدیث ابی هریرة وحده قاله النووی.

[٤٦٩٩](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ خَالِدٍ الْحِمْصِيِّ، عَنِ ابْنِ الدَّيْلَمِيِّ، قَالَ: "أَتَيْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ، فَقُلْتُ لَهُ: وَقَعَ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنَ الْقَدَرِ فَحَدِّثْنِي بِشَيْءٍ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُذْهِبَهُ مِنْ قَلْبِي، قَالَ: لَوْ أَنَّ اللَّهَ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ عَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ وَلَوْ أَنْفَقْتَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا قَبِلَهُ اللَّهُ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، وَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَأَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَلَوْ مُتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا لَدَخَلْتَ النَّارَ، قَالَ: ثُمَّ أَتَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، قَالَ: ثُمَّ أَتَيْتُ حُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، قَالَ: ثُمَّ أَتَيْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ فَحَدَّثَنِي عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ ذَلِكَ".

حضرت (عبدالله بن فیروز) ابن دیلمی اووې: زهٔ د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه خواله لاړم او عرض مې اوکړو چې زما په زړه کښې د تقدیر په حقله څه لږه شبه غوندې ده- ماته کوم حدیث بیان کړئ چې زما د زړه نه دا وسوسې لرې شی - په دې باندې هغوی اووې - که چرې الله تعالیٰ د تمامو آسمانونو واله ؤ له او د خپلې زمکې واله ؤ له عذاب ورکول غواړی نو هغه به په دوی باندې ظالم نه وی او که چرې هغه په هغوی باندې رحمت اوکړی نو د هغه رحمت د هغوی د پاره د هغوی د اعمالو نه ډېر بهتر دې - او که چرې تهٔ د احد په غر باندې څومره سرهٔ هم د الله تعالیٰ په لار کښې خرچ کړې نو تر کومې چې په تقدیر باندې ایمان نهٔ راوړې الله تعالیٰ به هغه د تا نه نهٔ قبلوی او (ترکومې چې) دا اونهٔ پېژنې چې څه هم تا ته رسیدلي دی، هغه په هیڅ صورت کښې هم فوت کیدې نه شواو څه چې درته حاصل نه شو، هغه په یو صورت کښې هم حاصلیدې نه شو- که چرې تهٔ ددې عقیدې نه علاوه په کومه بله عقیده باندې مړ شوې نو جهنم ته به ځې- (ابن دیلمی) وائی چې بیا زهٔ دحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه خواله لاړم نو هغوی هم داسې اووې - هغوی اووې: بیا زهٔ د حضرت حذیفه بن یمان رضی الله عنه خواله له لاړم نو هغوی هم داسې اووې - بیا زهٔ د حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه خواله له لاړم نو هغوی هم ماته د نبی ﷺ نه هم دغه مثال بیان کړو.

قوله: ﴿عَنِ ابْنِ الدَّيْلَمِيِّ قَالَ أَتَيْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ فَقُلْتُ لَهُ وَقَعَ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنَ الْقَدَرِ فَحَدِّثْنِي بِشَيْءٍ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُذْهِبَهُ مِنْ قَلْبِي﴾

د عبدالله بن فیروز الدیلمی نه روایت دې هغوی فرمائی چه زه ابی بن کعب رضی الله عنه ته لاړم نو ما هغوی ته عرض اوکړو چه زما په زړه کښې د تقدیر په باره کښې څه شک او شبهه پیدا کیږی نو تاسو ماته څه داسې خبره بیان کړئ چه د هغې په برکت سره الله پاک زما د زړه نه دا وسوسه لرې کړی نو هغوی اوفرمائیل چه ښه په غور سره واوره! خبره دا ده چه الله پاک ټول اسمانونو او زمکې والو ته عذاب ورکول غواړی نو هغه به په دې عذاب ورکولو

(1): سنن ابن ماجه/المقدمة ١٠ (٧٧)، (تحفة الأشراف: ٣٧٢٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٨٢/٥، ١٨٥، ١٨٩) (صحيح)

کښې ظالم نه وی، ځکه چه ظلم خو وائی د بل په ملک کښې تصرف کولو ته او دلته دا خبره نشته، ټول مخلوق الله پاک په خپله جوړ کړې دې، د هغه خپل څيز دې هغه چه په دې کښې څه غوارې او څنګه غوارې کوی، او که په ځائې د عذاب ورسره د رحم او کرم معامله اوفرمائی نو دا د الله پاک معامله او د هغه رحمت به د هغه د اعمال خير نه ډيره غوره وی، او که ته يا بل يو سړې د احد د غر برابر سرۀ زر د الله پاک په لاره کښې خرچ کړی نو الله پاک به ئې ترې نه قبول نه کړی تر څو چه ئې په تقدير باندې ايمان نه وی راوړلې (او په ايمان بالقدر کښې دا هم داخل ده کوم چه مخکښې راغې چه) تاته دا معلومه وی چه کومه خبره تاته رسيدلې ده يعنی مصيبت يا راحت، غم يا خوشحالی، ممکن نه وه چه هغه دې درته نه وې رسيدلې، او کوم څيز چه درته اونه رسيدو او حاصل درته نه شو نو ممکن نه وه چه هغه څيز تاته رسيدلې او حاصل شوې وې، مطلب دا دې چه څۀ اوشو هغه خو به کيدل، وړاندې فرمائی ﴿ وَلَوْ مُتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا لَدَخَلْتَ النَّارَ ﴾ که ته د دې عقيدې خلاف په بله عقيده باندې مړ شې نو نيغ به جهنم ته ځې، هغه يعنی ابن الديلمی رحمه الله فرمائی (چه زه د خپل نور اطمينان او د ابی بن کعب رضی الله عنه د خبرې د تللو دپاره) عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ته هم لاړم هم دا سوال کولو سره هغوی هم بعينه هم دا جواب راکړو، او هم دغه شان بيا زه حذيفه رضی الله عنه ته لاړم هغوی هم دا جواب راکړو، بيا په آخير کښې زه زيد بن ثابت رضی الله عنه ته لاړم نو هغوی هم دغه شان خبره ماته د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه نقل کولو سره اوفرمائيله والحديث اخرجه ابن ماجه، قاله المنذری.

[۴۷۰۰] ([1]) حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ الْهُذَلِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ رَبَاحٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عَبْلَةَ، عَنْ أَبِي حَفْصَةَ، قَالَ: قَالَ عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ إِنَّكَ لَنْ تَجِدَ طَعْمَ حَقِيقَةِ الْإِيمَانِ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَمَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ قَالَ: رَبِّ وَمَاذَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ، يَا بُنَيَّ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ مَاتَ عَلَى غَيْرِ هَذَا فَلَيْسَ مِنِّي".

حضرت عباده بن صامت رضی الله عنه خپل ځوئ ته اووې . زما ځويه ! تهٔ تر هغه وخته پورې د ايمان حقيقت نه شې حاصلولې ترکومې چې دا يقين اونه کړې چې کوم څه تا تهٔ حاصل شوې دی، دا د تا نه پاتی کيدې نهٔ شول او څه چې تا ته نهٔ دی حاصل شوی، هغه ميلاويدې نهٔ شو- ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلې دی، هغوی فرمائيل "د ټولو نهٔ وړومبې څيز چې الله تعالیٰ پيدا کړې دې هغه قلم وو . بيا ئې هغه تهٔ اوفرمائيل چې اوليکه، هغه اووې : اې زما ربه! څه اوليکمه؟ الله تعالیٰ اوفرمائيل. د قيامت قائميدو پورې د هر يو څيز تقدير اوليکه ." اې زما ځويه : بې شکه ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلې دی هغوی فرمائيل "کوم سړې چې ددې نه سيوا (په کومه بله عقيده) باندې مړ شو هغه زما نه نهٔ دې-

قوله: ﴿ قَالَ عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ لِابْنِهِ يَا بُنَيَّ إِنَّكَ لَنْ تَجِدَ طَعْمَ حَقِيقَةِ الْإِيمَانِ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ

[1]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۰۸۲)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/القدر ۱۷ (۲۱۵۵)، تفسير سورة النون ۶۶ (۳۳۱۹) (صحيح)

لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ وَمَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ ﴾

يعني يوه ورځ عباده رضي الله عنه خپل ځوی ته اووې چه اې زما ځويه ته به د ايمان حلاوت تر هغه وخته پورې او نه څکې ترڅو چه دې د دې خبرې يقين نه وی کړې چه کوم څيز تاته رسيدلې دې نو ممکن نه وه چه هغه تاته نه وې رسيدلې او کوم څيز چه درته نه دې رسيدلې نو ممکن نه ده چه هغه تاته در رسيدلې وې.

قوله:﴿ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ اكْتُبْ.قَالَ رَبِّ وَمَاذَا أَكْتُبُ قَالَ اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَىْءٍ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ »﴾

سيدنا عباده رضي الله عنه چه کومه خبره خپل ځوی ته کړې وه د تقدير متعلق د هغې په ثبوت او دليل کښې هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مرفوع حديث واورلو چه د هغې، حاصل دا دې چه مسئله د تقدير خو په اول الواجبات کښې ده.الله پاک د ټولو نه اول قلم پيدا کړو بيا ئې د هغې په ذريعه د هر څيز تقدير د هغه د پيدا کيدو نه مخکښې په لوح محفوظ کښې اوليکلو.

د اول ما خلق الله په باره کښې مختلف روايات او د هغې تطبيق :

د دې نه پس ځان پوهه کړه چه د اول ما خلق الله .....په باره کښې روايات مختلف دی، په دې روايت کښې خو د قلم په باره کښې دی چه هغه اول مخلوق دې، د ترمذی په حاشيه کښې په حواله د زين العرب فی شرح المصابيح کښې دا دی: يعارض هذا الحديث ما روى ان اول ما خلق الله العقل، ان اول ما خلق الله نوره، اول ما خلق الله الروح، ان اول ما خلق الله العرش، بيا ئې د دې جواب دا ورکړې دې چه اوليت په امور اضافيه کښې دې هم هغه دلته په دې حديث کښې مراد دې، او مطلب دا دې چه په دې کښې هر يو د خپل جنس په اعتبار سره اول مخلوق دې، پس قلم کوم چه د أشجار د جنس نه دې هغه د خپل جنس په اعتبار سره اول مخلوق دې، او هم دغه شان د رسول الله صلی الله علیه وسلم نور د باقی انواراتو په مقابله کښې اول مخلوق دې، او عقل کوم چه په اجسام لطيفه کښې دې هغه په اجسام لطيفه کښې اول مخلوق دې او عرش کوم چه په اجسام کثيفه کښې دې د هغې په اعتبار سره هغه اول مخلوق دې، او دا هم وئيلې شوې دی چه حديث العقل موضوع دې اهـ او هم په دې حاشيه کښې د عرف الشذی نه منقول دی فی بعض الروايات ان اول المخلوقات نور النبی صلی الله علیه وسلم ذكره القسطلانی فی المواهب بطريق الحاكم، والترجيح لحديث النورعلى حديث الباب اهـ په نشر الطيب کښې حضرت تهانوی د ټولو نه اول فصل د نور محمدی په بيان کښې ذکر فرمائيلې دې، چه په هغې کښې ئې ډير روايات ذکر کړی دی چه د هغې په باره کښې هم په هغه حاشيه کښې ليکلې دی : روايات هذا الفصل كلها من المواهب ...او د دې فصل په شروع کښې د ټولو نه مخکښې چه کوم روايت نقل کړې دې هغه داسې دې عبدالرزاق په خپل سند سره د جابر بن عبدالله انصاری رضي الله عنهما نه روايت کړې دې چه ما عرض اوکړو چه زما مور پلار دې په تاسو قربان وی ماته خبر راکړئ چه د ټولو نه اول الله پاک کوم څيز پيدا کړې دې، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم

اوفرمائيل اي جابر الله پاک د ټولو څيزونو نه مخکښې ستا د نبي نور پيدا کړې دې.(١) (په دې معنی چه نور الهی د هغې ماده وه بلکه د خپل نور په فيض باندې) بيا هغه نور د الله پاک په قدرت باندې چرته چه الله پا ک ته منظوره وه سيل کولو او هغه وخت نه لوح وو او نه قلم او نه جنت او نه دوزخ وو او نه ملائک او نه اسمان وو او نه زمکه وه نه نمر وو او نه سپوږمئ وه او نه جن وو او نه انسان وو، بيا چه کله الله پاک مخلوق پيدا کول اوغوښتل نو د هغه نور ئې څلور حصې کړې او د يو حصې نه ئې قلم پيدا کړو او دبلې نه لوح او د دريمې نه عرش، وړاندې په اوږد حديث کښې دی.

فائده : د دې حديث نه د نور محمدی اول الخلق پيدا کيدل په اوليت حقيقيه سره ثابت شو ځکه چه د کومو څيزونو متعلق په رواياتو کښې د اوليت حکم راغلې دې د هغه څيزونو د نور محمدی نه متاخر کيدل په دې حديث کښې منصوص دی. الی اخر ما ذکر من الروايات، دا روايت دلته په ابوداؤد کښې مختصر دې او په ترمذی کښې روايت مفصل دې ځوک چه غواړی هلته دې اوګوری.

[٤٧٠١](٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. ح وحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ الْمَعْنَى، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، سَمِعَ طَاوُسًا، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يُخْبِرُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "احْتَجَّ آدَمُ، وَمُوسَى، فَقَالَ مُوسَى: يَا آدَمُ أَنْتَ أَبُونَا خَيَّبْتَنَا وَأَخْرَجْتَنَا مِنَ الْجَنَّةِ، فَقَالَ آدَمُ: أَنْتَ مُوسَى اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِكَلَامِهِ، وَخَطَّ لَكَ التَّوْرَاةَ بِيَدِهِ تَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قَدَّرَهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى"، قَالَ أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ: عَنْ عَمْرٍو، عَنْ طَاوُسٍ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ.

حضرت ابو هريره رضی الله عنه د نبی صلی الله علیه وسلم نه روايت کوی - هغوی صلی الله علیه وسلم بيان اوفرمائيلو: "په حضرت آدم علیه السلام او حضرت موسیٰ علیه السلام کښې بحث اوشو- موسیٰ علیه السلام اووې : اې آدم! تاسو زمونږ پلار يئ؟ تاسو مونږ له ډير نقصان راکړو او د جنت نه مو راوښکلو - آدم اووې: تۀ موسیٰ يئ، الله تعالیٰ تا له د خپل ځان سره د هم کلامه کيدلو شرف درکړې دې او ستا د پاره ئې په خپل لاس باندې تورات ليکلې دې- تۀ ما په يوه داسې خبره (تقدير) باندې ملامته کوې کومه چې زما د پيدا کيدو نۀ څلويښت کاله مخکښې زما په مقدر کښې ليکلې وه - په دې باندې آدم علیه السلام په موسیٰ علیه السلام باندې غالب شولو-

﴿ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يُخْبِرُ عَنِ النَّبِيِّ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ « احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى فَقَالَ مُوسَى يَا آدَمُ أَنْتَ أَبُونَا خَيَّبْتَنَا وَأَخْرَجْتَنَا مِنَ الْجَنَّةِ. فَقَالَ آدَمُ أَنْتَ مُوسَى اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِكَلاَمِهِ وَخَطَّ لَكَ التَّوْرَاةَ بِيَدِهِ تَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قَدَّرَهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى »﴾

د ادم علیه السلام او موسیٰ علیه السلام ترمينځه محاجة :

يعنی د حضرت ادم او موسیٰ علی نبينا وعليه الصلوة والسلام ترمينځۀ محاجه واقع شوه يعنی

(١) الفاظ د دې روايت داسې دی : ان الله تعالي خلق قبل الاشياء نور نبيك من نوره ١٢)

(٢): صحيح البخاري/أحاديث الأنبياء ٣١ (٣٤٠٩)، القدر ١١ (٦٦١٤)، صحيح مسلم/القدر ٢ (٢٦٥٢)، سنن ابن ماجه/المقدمة ١٠(٨٠)، (تحفة الأشراف: ١٣٥٢٩)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/القدر ٢ (٢١٣٤)، موطا امام مالك/القدر ١ (١)، مسند احمد (٢/٢٤٨، ٢٦٨) (صحيح)

مناظره او طلب حجة، چه د هغې ابتداء د موسی علیه السلام د طرف نه اوشوه، پس هغوی عرض اوکړو چه اې ادم علیه السلام تاسو زمونږ والد محترم يئ تاسو مونږ په خساره او نقصان کښې واقع کړو، يعنې د جنت نه مو راويستلو د اکل شجره د وجې نه، که تاسو نه دا قصور نه شوې نو مونږ به په خساره او نقصان کښې نه اخته کيدلې، په دې باندې ادم علیه السلام اوفرمائيل چه ته هغه موسی ئې څوک چه الله پاک د خپل کلام دپاره منتخب کړو او ستا دپاره ئې توراة په خپل لاس باندې اوليکلو (چه په هغې کښې د تقدير ذکر دې او په هغې باندې د ايمان راوړلو حکم ذکر شوې دې) ته په داسې کار باندې ما ملامته کوې کوم چه الله پاک زما دپاره مقدر کړې وو زما د پيدا کولو نه څلويښت کاله مخکښ، چه په هغې باندې موسی علیه السلام خاموش شو، رسول الله ﷺ فرمائی چه په دې خبرو کښې ادم علیه السلام په موسی علیه السلام باندې غالب شو، ځکه آدم علیه السلام د تقدير حواله ورکړه، او ايمان بالقدر دا مسئله متفق عليه ده په ټولو انبياء او امتونو کښې، د دې محاجه په باره کښې د شارحينو دواړه اقوال دی چه دا محاجه روحانی اوشوه، په عالم برزخ يا عالم ارواح کښې، لکه چه د مسلم په روايت کښې دی ﴿ احتج ادم وموسی عند ربهما ﴾ ملا علی قاری رحمه الله فرمايي چه دا هم ممکن ده چه دا محاجه جسمانی وی، په داسې طريقه چه د دواړو د وفات نه روستو هغوی الله پاک ژوندی کړی وی، يا ئې د موسی علیه السلام په حياة کښې آدم علیه السلام ژوندې کړې وی، او په مجمع البحار کښې دی لکه چه په حاشيه د ترمذی کښې چه دی: وکانت هذه المحاجة حين التقت ارواحهما فی السماء ....او ددې نه پس بيا هم هغه دواړه احتمالات مذکور دی کوم چه د قاری نه ذکر کړې شو، په دې روايت کښې دی ﴿قبل ان يخلقنی باربعين سنة ﴾ اوهم دغه شان دمسلم په روايت کښې دی،اودترمذی په روايت کښې دی ﴿ قبل ان يخلق السموات والارض ﴾ امام نووی رحمه الله فرمائی چه په دې روايت کښې يعنی د دې اربعين سنة والا روايت کښې د تقدير نه مراد ليکل دی په لوح محفوظ کښې، يا ليکل په الواح د تورات کښې، لهذا مراد د خلق آدم علیه السلام نه مخکښې ليکلې کيدل وو نفس تقدير مراد نه دې، ځکه چه د الله پاک علم او د هغه تقدير خو ازلی دې

(اشکال: ايا دجرم په وخت د تقدير حواله ورکول جائز دی؟)

دلته دا سوال واردېږی چه آيا يو مجرم يا عاصی لره د ملامت کولو په وخت کښې د تقدير حواله ورکول او په هغې کښې عذر پيش کول جائز او صحيح دی،

(جواب: ۱): جواب دا دې چه په دنيا او دې عالم کښې خو جائز نه دی کوم چه دار التکليف والعمل دې، او دلته په عصيان باندې ملامت مفيد هم دې او دا محاجه چونکه په دې عالم کښې نه ده پيښه شوې بلکه په عالم علوی کښې کوم چه دار التکليف نه دې هلته تقدير لره په عذر کښې پيش کولې شی خصوصا چه د الله پاک د طرف نه د هغې ګناه معافی هم شوې وی بلکه په دې وخت کښې خو ملامت کول هم بې محل دی.

(جواب: ۲): او يو جواب دا ورکړې شوې دې چه آدم علیه السلام د خپل قصور او جرم نفی نه ده کړې هغوی د دې واقعې په پيښيدو کښې چه د الله پاک کوم مصلحت وو هغه پيش کړې دې.

﴿د ادم علیه السلام په مذکوره واقعه کښې جنت ارضی وو که اُخروی؟﴾

د حضرت شیخ په حاشیه د بذل کښې یو بل بحث طرف ته اشاره ده هغه دا چه د کوم جنت نه د آدم علیه السلام اخراج اوشو دا هم هغه معروف جنت دې د کوم ذکر چه په عام آیتونو او احادیثو کښې دې یا که بل دې؟ او په دې کښې د اختلاف سره حضرت د الیواقیت والجواهر ۱۵۵ حواله ورکړې ده اود حجة الله البالغة نه ئې مختصرا لیکلي دی چه جنتونه دوه دی حقیقة او مثالیه (اقول) دې باره کښې په معارف القرآن ادریسی کښې هم کلام مذکور دې او هغوی د دلائلو او قرائنو نه ثابته کړې ده چه دا هم هغه جنت دې کوم چه معروف دې او دا چه د دې جنت نه د زمکې یو باغ نه دې مراد لکه چه بعض ته غلط فهمی پیدا شوې ده چه آدم علیه السلام ته چه په کوم جنت کښې د اوسیدو حکم ملاؤ شوې وو هغه د دنیا په باغونو کښې یو ګور باغ وو، دا غلطه ده، باقی دا اشکال چه د دخول جنت نه پس به بیا د هغه ځائې نه خروج نه وی پس دا هغه دخول دې کوم چه به د قیام قیامت نه پس وی، د هغه دخول نه پس به بیشکه خروج نه وی اهـ مخلصا ...... په عرف الشذی کښې یو خبره لیکلې ده چه آدم علیه السلام چه کوم جواب موسی علیه السلام ته ورکړو نو هم هغه جواب هغوی د الله پاک د عتاب په وخت ولې عرض نه کړو؟ د دې جواب ئې دا لیکلې دې چه د کوم وخت دا واقعه ده هغه وخت د تکلیف وخت وو، او بله خبره دا هم ده چه یو هغه خبرې دی کومې چه بنده د بنده سره کوی، او یو هغه خبرې دی چه مخلوق ئې د خالق سره کوی، په دواړو کښې ډیر فرق دې. والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

[۴۷۰۲] (¹) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ مُوسَى قَالَ: يَا رَبِّ أَرِنَا آدَمَ الَّذِي أَخْرَجَنَا وَنَفْسَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، فَأَرَاهُ اللَّهُ آدَمَ، فَقَالَ: أَنْتَ أَبُونَا آدَمُ، فَقَالَ لَهُ آدَمُ: نَعَمْ، قَالَ: أَنْتَ الَّذِي نَفَخَ اللَّهُ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ وَعَلَّمَكَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَمَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ أَخْرَجْتَنَا وَنَفْسَكَ مِنَ الْجَنَّةِ؟ فَقَالَ لَهُ آدَمُ: وَمَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: أَنْتَ نَبِيُّ بَنِي إِسْرَائِيلَ الَّذِي كَلَّمَكَ اللَّهُ مِنْ وَرَاءِ الْحِجَابِ، لَمْ يَجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ رَسُولًا مِنْ خَلْقِهِ، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَفَمَا وَجَدْتَ أَنَّ ذَلِكَ كَانَ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فِيمَ تَلُومُنِي فِي شَيْءٍ سَبَقَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى فِيهِ الْقَضَاءُ قَبْلِي؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عِنْدَ ذَلِكَ فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى".

د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه نه مروی دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: حضرت موسی علیه السلام دعا اوکړه: اې زما ربه! مونږ ته آدم علیه السلام اوښایه، چا چې مونږه او خپل ځان هم د جنت راوښکلي وو- په دې باندې الله تعالی هغوی ته آدم علیه السلام اوښودلو، نو حضرت موسی علیه السلام اووې: تاسو زمونږه پلار آدم یئ؟ آدم علیه السلام اووې: او- موسی علیه السلام اووې: تاسو هم هغه یئ په کوم کښې چې الله تعالی روح پوکلې وو او د تمامو ځیزونو د نومونو تعلیم ئې درکړې وو او تمامو فرښتو ته ئې حکم ورکړو نوهغوی تاسوته سجده کړې وه؟ وې وئیل- او- موسی علیه السلام اووې: تاسو کوم یو ځیز آماده کړې وئ چې تاسو مونږ او خپل ځان د جنت نه

(¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۳۹۷) (حسن)

رابهر کړو؟ آدم عليه السلام هغوی ته اووې: او ته څوک یئ؟ هغوی اووې: زهٔ موسیٰ یم- هم تهٔ د بنی اسرائیلو هغه نبی یئ د کوم سره چې به الله تعالیٰ د پردې شاته کلام فرمائیلو اود څان او ستا ترمینځه ئې د مخلوق نه هیڅوک هم واسطه نهٔ وه جوړه کړې- وې وئیل: او-آدم عليه السلام اووې: آیا تهٔ پوهه نهٔ یئ چې دا هر څه زما د پیدا کیدو نه مخکښې په کتاب الله کښې (هم داسې) وو؟ موسیٰ عليه السلام اووې: او- آدم عليه السلام اووې: نو بیا تهٔ ما په کوم څیز باندې ملامته کوې، حالانکه هغه زما نه مخکښې د الله تعالیٰ په فیصله کښې وو- '' په دې باندې رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: ''آدم عليه السلام په موسیٰ عليه السلام باندې غالب شولو-

[۴۷۰۳] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أُنَيْسَةَ، أَنَّ عَبْدَ الْحَمِيدِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ أَخْبَرَهُ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ الْجُهَنِيِّ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الآيَةِ ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ﴾ سورة الأعراف آية ۱۷۲ قَالَ: قَرَأَ الْقَعْنَبِيُّ الآيَةَ فَقَالَ عُمَرُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ، فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً، فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَعْمَلُونَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً، فَقَالَ خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ، وَبِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ يَعْمَلُونَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلْجَنَّةِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَيُدْخِلَهُ بِهِ الْجَنَّةَ، وَإِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلنَّارِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ النَّارِ، فَيُدْخِلَهُ بِهِ النَّارَ".

د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه نه (و اذ اخذ ربک من بنی ادم من ظهورهم ....) الخ ''او چې کله ستا رب د بنو آدم د شاګانو نه د هغوی اولاد راوښکل او هغوی ئې ټولو هم په هغوی باندې ګواهان کړل، آیا زه ستا رب نهٔ یم؟ هغوی اووې: او، مونږ اقرار کوؤ- '' د تفسیر تپوس اوشو نو حضرت عمر رضی الله عنه اووې: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلې دی، د هغوی صلی الله علیه وسلم نه په دې حقله تپوس شوې وو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: ''الله عزوجل آدم عليه السلام پیدا کړو، بیا ئې خپل ښې لاس د هغوی په پشت باندې راښکلو او د هغې نه ئې د هغه اولاد راوښکلو او وې فرمائیل: دوی ما د جنت دپاره پیدا کړې دی او دا به د جنتیانو واله عمل کوی- بیا ئې د هغه په پشت باندې لاس راښکلو او د هغې نهٔ ئې د هغه اولاد راوښکلو او وې فرمائیل: دوی ما د دوزخ د پاره پیدا کړل او دوی به د دوزخیانو واله عمل کوی- '' یو سړی اووې: اې د الله رسوله صلی الله علیه وسلم! نو بیا عمل څنګه دې؟ نو رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: بغیر د څه شک نه الله عزو جل چې کله بندیان د جنت دپاره پیدا کړې دی نو د هغوی نه د جنت واله عمل کوی حتیٰ چې هغوی د اهل جنت واله په عمل کښې به مړ شی نو الله به هم د دغه اعمالو په وجه باندې هغه په جنت کښې داخل کړی او چې کوم سړې ئې د اور د پاره ئې پیدا کړې دې نو د هغه نه بهٔ د دوزخیانو واله عمل کوی حتیٰ چې هغه به د دوزخیانو واله عمل کولو کښې مړ شی نو الله تعالیٰ به هم په دغه سبب هغه په اور کښې واچوی-

(۱): سنن الترمذي/تفسير سورة الأعراف (۳۰۷۷)، (تحفة الأشراف: ۱۰۶۵٤)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/القدر ۱ (۲)، مسند احمد (۱/۴۵) (صحيح)

قوله: ﴿أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الآيَةِ (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِى آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ). فَقَالَ عُمَرُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- سُئِلَ عَنْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً ﴾

د وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ الاية **تفسير** :

د سیدنا عمر رضی الله عنه نه د دې آیت کریمه په باره کښې کوم چه پورته ذکر شو یعنی د دې د تفسیر په باره کښې سوال اوکړې شو، هغوی اوفرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې وو هغوی د یو سړی په سوال باندې فرمائیلې وو چه الله پاک کله آدم علیه السلام پیدا کړو نو خپل ښې لاس ئې د هغوی په شا باندې راښکلو او د هغوی د شا نه ئې د هغوی اولاد راویستلو او د هغوی په باره کښې ئې اوفرمائیل یعنی کوم چه د الله پاک په موټی کښې وو چه ما دوی د جنت دپاره پیدا کړی دی او دوی به د اهل جنت عملونه کوی، او د دې نه پس ئې بیا د هغه په شا باندې لاس راښکلو او هم دغه شان ئې ترې نه نور اولاد راویستلو او وې فرمائیل ما دا د جهنم دپاره پیدا کړی دی، او دوی به د جهنمیانو عملونه کوی.

دا حدیث امام ترمذی رحمه الله په کتاب التفسیر کښې د سورة الاعراف په تفسیر کښې ذکر کړې دې ځکه چه په دې آیت کریمه کښې دی ﴿ وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ﴾ خو په آیت کریمه کښې خو دا دی چه الله پاک د اولاد آدم علیه السلام د هغوی د شا نه راویستلو، د دې جواب دا ورکړې شوې دې چه په آیت کریمه کښې ادم مع اولاده مراد دې په حدیث کښې اکتفاء کړې شوې ده په ادم علیه السلام باندې د هغوی د اصل کیدو د وجې نه، او د آدم علیه السلام د شا نه د راویستلو مطلب دا نه دې چه ټول انسانان براه راست د آدم علیه السلام د شا نه راویستلې شوې دی بلکه په کوم ترتیب سره چه په دنیا کښې پیدائش کیږی هم هغه ترتیب سره ئې واسطه په واسطه راویستل، یعنی د ادم علیه السلام صلبی اولاد ئې خپله د آدم علیه السلام نه او بیا ئې د اولاد ادم نه د هغوی د اولاد اولاد هم دغه شان الی اخره، هر ذریت په شان د ذر یعنی د میږی برابر راویستلې شو کوم چه ټول په ټول د آدم علیه السلام مخکښې موجود وو، وړاندې په آیت کریمه کښې دی : ﴿ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ﴾ یعنی الله پاک د هغوی نه اقرار واخستلو او ګواهی ئې ترې نه واخستله په خپل ربوبیت باندې، هم د دې لفظ د الست د وجې نه دې ته عهد الست وائی ﴿ قَالُوا بَلَى ﴾ یعنی ټولو د الله پاک د ربوبیت اقرار اوکړو. په جلالین کښې دی چه دا واقعه په وادی نعمان کښې پیښه شوې وه د عرفې په ورځ باندې، او الله پاک د هغوی دپاره په خپل ربوبیت باندې دلائل قائم کړل او باقاعده ئې هغوی ته پوهه ورکړه، په حاشیه د جمل کښې لیکلې دی چه آیت کریمه لره د هغې په ظاهری معنی باندې محمول کول د سلفو طریقه ده او خلف په دې کښې بله طریقه اختیار کړې ده چه د هغې حاصل دا دې چه حقیقة دلته نه اخراج شته او نه شهادت بلکه دا کلام علی سبیل المجاز او تمثیل دې الی اخرما ذکر...کوکب ۲۲۱/۲ کښې دی: قوله فاستخرج منه ذرية اى على الترتيب كلا من ابيه، دهغې په حاشیه کښې دی﴿ وبذلک جزم عامة المفسرين﴾ اودائې هم لیکلې دی چه صاحب جمل د علامه شعرانی نه په دې کښې لس بحثونه نقل کړی دی فارجع اليه لو شئت اه.

د ایت کریمه متعلق لس سوالونه او د هغې جوابات:

په حاشیه د جمل (۲۰۹/۲) کښې د دې آیت کریمه متعلق لس سوالونه او د هغې جوابونه ذکر دی، شروع ئې داسې ده: الاول این موضع اخذ الله تعالی هذا العهد، د دې نه پس د دې جواب ذکر دې، د دې په باره کښې هم هغه بطن نعمان لیکلې شوې دې هغوی کوم چه پورته ذکر شوې دی د جلالین نه،

او دا چه هو واد بجنب عرفة، وقیل اخذه بسر ندیب من ارض الهند، هو الموضع الذی هبط ادم فیه من الجنة، الثانی کیف استخرجهم من ظهره؟ والجواب ورد فی الصحیح انه تعالی مسح ظهر ادم واخرجه ذریته منه کلهم کهیئة الذر الخ .....الثالث کیف اجابوه تعالی ببلی هل کانوا احیاء عقلاء ام اجابوه بلسان الحال الخ د دې په باره کښې پورته ذکر شو چه په دې کښې دوه قوله دی یو طریقة السلف او یو طریقة الخلف، الرابع فاذا قال الجمیع بلی فلم قبل تعالی قوما ورد اخرین؟ والجواب کما قاله الحکیم الترمذی ان الله تعالی تجلی للکفار بالهیبة فقالوا بلی مخافة منه فلم یک ینفعهم ایمانهم فکان ایمانهم کایمان المنافقین، وتجلی للمومنین بالرحمة فقالوا بلی مطیعین مختارین فنفعهم ایمانهم الخ ....الخامس اذا سبق لنا عهد ومیثاق مثل هذا فلای شئ لا نذکره الیوم، د دې نه پس د دې جواب ذکر دې،

السادس هل کانت تلک الذرات مصورة بصورة الانسان ام لا؟ یعنی دا اولاد ادم علیه السلام کوم چه د میږو په شان وو دا د انسان په صورت کښې وو په سترګه پوزه،غوږ وغیره کښې یا نه، وړاندې د دې جواب ذکر دې،

السابع متی تعلقت الارواح بالذرات التی هی الذریة. قبل خروجها من ظهره ام بعد خروجها منه، وړاندې د دې جواب ذکر دې.

الثامن ما الحکمة فی اخذ المیثاق منهم؟ والجواب ان الحکمة فی ذلک اقامة الله الحجة علی من لم یوف بذلک العهد الخ، التاسع هل اعادهم الی ظهر ادم ام استداروا ارواحهم ثم اعادهم الیه امواتا؟ یعنی د ویستلو نه پس چه کله دا ذریة دوباره د آدم علیه السلام په شا کښې واپس شو نو هغه وخت هغوی ژوندی وو یا د هغوی د ارواح قبض کیدو نه پس په هغې کښې واپس کړې شو؟ والجواب ان الظاهر انه لما ردهم الی ظهره قبض ارواحهم الخ، العاشر این رجعت الارواح بعد رد الذرات الی ظهره؟ والجواب ان هذه المسئلة غامضة.الی اخر ما ذکر ....والحدیث اخرجه الترمذی والنسائی وقال الترمذی هذا حدیث حسن ،قاله المنذری.

[۴۷۰۴](۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ جُعْثُمٍ الْقُرَشِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ نُعَيْمِ بْنِ رَبِيعَةَ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَحَدِيثُ مَالِكٍ أَتَمُّ.

حضرت نعیم بن ربیعه وائی چې زۀ د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه سره ووم ... او حدیث ئې روایت کړو- او (مذکوره بالا) حدیث مالک زیات مکمل دې.

(۱) انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۰۶۵۴) (صحیح)

[٤٧٠٥](1) حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَقَبَةَ بْنِ مَصْقَلَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْغُلَامُ الَّذِي قَتَلَهُ الْخَضِرُ طُبِعَ كَافِرًا، وَلَوْ عَاشَ لَأَرْهَقَ أَبَوَيْهِ طُغْيَانًا وَكُفْرًا".

د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه نه روایت دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل "هغه هلک کوم چې حضر قتل کړې وو هغه کافر پیدا کړې شوې وو. که چرې ژوندی وې نو خپل مور پلار به ئې په سرکشئ او کفر باندې مجبوره کړې وو."

قوله:﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « الْغُلَامُ الَّذِى قَتَلَهُ الْخَضِرُ طُبِعَ كَافِرًا وَلَوْ عَاشَ لأَرْهَقَ أَبَوَيْهِ طُغْيَانًا وَكُفْرًا »﴾

یعنی کوم ماشوم چه سیدنا خضر علیه السلام قتل کړې وو(2) یعنی د حضرت موسی او خضر علیهما السلام په قصه کښې هغه پیدائشي کافر وو. او که هغه ژوندې پاتې شوې وې نو خپل مور پلار به ئې په کفر او سرکشئ کښې اخته کول، د ﴿ طبع كافرا ﴾ تاویل دا کړې شوې دې چه د ﴿ كل مولود يولد على الفطرة ﴾ خلاف نه شي چه هغه په داسې صفت او حالت سره پیدا شوې که ژوندې پاتې شو او لوئی شو نو کافر به شي.اهـ والحديث اخرجه مسلم والترمذي، قاله المنذري.

[٤٧٠٦](3) حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "فِي قَوْلِهِ وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ سورة الكهف آية ٨٠ وَكَانَ طُبِعَ يَوْمَ طُبِعَ كَافِرًا".

حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه اووې چې ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلې دی: هغوی د الله تعالی د فرمان (واما الغلام فکان ابواه مؤمنین) "او د هغه هلک مور او پلار مومنان وو." تفسیر ئې فرمائیلو. " هغه هلک چې کله پیدا کړې شو، کافر پیدا کړې شوې وو."

[٤٧٠٧](4) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ، حَدَّثَنِي أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أَبْصَرَ الْخَضِرُ غُلَامًا يَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ فَتَنَاوَلَ رَأْسَهُ فَقَلَعَهُ، فَقَالَ مُوسَى: أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً سورة الكهف آية ٧٤".

حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه بیان اوکړو رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: حضرت خضر علیه السلام هغه

---

(1): صحيح مسلم/القدر ٦ (٢٦٦١)، سنن الترمذي/التفسير ١٩ (٣١٤٩)، (تحفة الأشراف: ٤٠)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/العلم ٤٤ (١٢٢)، مسند احمد (١٢١/٥) (صحيح)

(2) د خضر علیه السلام په باره کښې په حاشیه د بذل کښې ډیرې حوالې لیکلې دی څوک چه د هغوی حالات کتل غواړی د هغوی دپاره مونږ هغه حوالې نقل کوو: واختلف في حياة خضر اثبته الصوفية وقال السخاوي في المقاصد الحسنة ١٠٦ اخي الخضر لوكان حيا لزارني لا يثبت مرفوعا بل مقولة لبعض السلف، وذكر ترجمته ايضا في حيوة الحيوان ٢٣٤/١ وقال في لطائف المنن ٨٤/١ بقاءه مجمع عند الصوفية اهـ وبسط العيني ص ٤٤٧ ج ٥علي احوال الخضر من الاسم والزمان والمكان، وبسط الحافظ في القسم الاول من الاصابة، وفي الفتح ٢٧٤/٦ والفتاوي الحديثية ١٣١ وهامش الكوكب ٢٣٩/٢ وهامش المسلسلات ٧٤)

(3): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٤٠) (صحيح)

(4): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (٤٧٠٥)، (تحفة الأشراف: ٤٥) (صحيح)

هلک اولیدو کوم چې د نورو ماشومانو سره لوبې کولې۔ نو هغوی هغه راو نیوو تاؤ راتاؤ ئې کړو۔ نو موسی علیه السلام اووې: "تاسو یو پاک ځان قتل کړو۔"

[٤٧٠٨](١) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ النَّمَرِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ الْمَعْنَى وَاحِدٌ وَالْإِخْبَارُ فِي حَدِيثِ سُفْيَانَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ "إِنَّ خَلْقَ أَحَدِكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يُبْعَثُ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ فَيُكْتَبُ رِزْقُهُ، وَأَجَلُهُ، وَعَمَلُهُ، ثُمَّ يُكْتَبُ شَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ، ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ، فَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ أَوْ قِيدُ ذِرَاعٍ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ أَوْ قِيدُ ذِرَاعٍ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا".

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه اووې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته بیان اوفرمائیلو، او هغوی صادق او مصدوق دی۔ (د الله تعالیٰ د طرفنه او د هغه ملائیکې، انبیاء ورسل او د مومنینو د طرفنه د هغوی تصدیق کړې شوې دې) "ستاسو د پیدائش په مراحلو کښې نطفه د مور په خیټه کښې تر څلویښتو ورځو پورې مجتمع وی، بیا هم دومره ورځې دجمع شوی وینې یوه ټکړه جوړه شی۔ بیا هم په دومره ورځو کښې د غوښې یوه بوټئ جوړه شی۔ بیا د الله تعالیٰ د طرف نه یوه فریښته اولیګلې شی او هغه ته د څلورو خبرو لیکلو حکم اوشی۔ هغه د هغه رزق، اجل (عمر یا مرګ)، عمل او دا چې هغه به خوش بخته وی یا بدبخته، دا ټول اولیکی۔ بیا په هغه کښې روح اوپوکل شی۔ ددې دپاره په تاسو څوک د اهل جنت واله عمل کوی حتیٰ چې د هغه او د جنت په مینځ کښې صرف دیو لاس هومره فاصله پاتې شی، خو د دی نۀ وړاندې چې څه رنګ لیکل شوې دی دهغې مطابق د دوزخیانو واله عمل شروع کړی او په دوزخ کښې پریوځی۔ او بې شکه په تاسو کښې څوک د دوزخیانو واله عمل کوی حتیٰ چې د هغه او د دوزخ په مینځ کښې د یو لاس هومره فاصله پاتې شی خو ددې نه وړاندې چې څه لیکل شوې دی دهغې مطابق هغه د جنتیانو واله عمل اوکړی او هغه به جنت ته لاړ شی۔

قوله: ﴿حدثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ خَلْقَ أَحَدِكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يُبْعَثُ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ فَيُكْتَبُ رِزْقُهُ وَأَجَلُهُ وَعَمَلُهُ ثُمَّ يُكْتَبُ شَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ ﴾

شرح الحدیث:

رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه په تاسو کښې د هر یو ماده د خلق (د هغه د پیدائش ماده یعنی نطفه) د هغه د مور په رحم کښې جمع وی تر څلویښتو ورځو پورې، د دې نه پس په اربعین ثانی کښې علقه یعنی چک وینه شی، سوال دا دې چه په اربعین اول کښې نطفه ولې

(١): صحيح البخاري/بدء الخلق ٦ (٣٢٠٨)، الأنبياء ١ (٣٣٩٣)، القدر ١ (٦٥٩٤)، صحيح مسلم/القدر ١(٢٦٤٣)، سنن الترمذي/القدر ٤ (٢١٣٧)، سنن ابن ماجه/المقدمة ١٠ (٧٦)، (تحفة الأشراف: ٩٢٢٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٣٨٢، ٤١٤، ٤٣٠) (صحيح)

پاتې شوه. آیا په هغې کښې تغیر رانغلو؟ جواب دا دې چه نطفه د اول څلویښتو ورځو پورې نطفه وی چه په هغې کښې خمیر پیدا شی، یعنی د بیا دپاره راپیښیدونکی انقلابات او تغیراتو د قبلولو صلاحیت پیدا شی بیا په دریمه چله کښې د هغې د اخرې پورې هغه د غوښې ټکړه جوړه شی یعنی د درې چلو تیریدلو نه پس چه د هغې نه څلور میاشتې جوړیږی د ماشوم بدن او اندامونه جوړ شی بیا په څلورم اربعین کښې الله پاک د هغه طرف ته ملائک رالیږی کوم چه څلور خبرې د هغه په باره کښې لیکی د هغه رزق، او د عمر موده، او د هغه اعمال او نیک بخت او بدبخت کیدل. او هم په دې کښې بیا د روح نفخ وی علماء کرامو لیکلې دی چه په څلورمه چله باندې د لسو ورځو د تیریدلو نه پس، چه کله هغه د څلور میاشتو او لسو ورځو شی هغه وخت پکښې روح پوکلې شی،(۱) په اربعین رابع کښې د ملائکو د رالیږلو مطلب بعض شارحینو لیکلې دې چه د رالیږلو نه مراد امر دې یعنی هغه ته حکم کولې شی چه داسې دې اوکړی ځکه چه ملائک خو د مخکښې نه هلته موجود وی د حمل محافظ، او بعض حدیث لره د دې په ظاهر باندې محمول کړې دې چه ممکنه ده د دې څیزونو لیکونکې بل ملائک وی کوم چه خاص د دې کار دپاره رالیږلې شوې وی.

وړاندې بیا په حدیث کښې دی چه بعض خلق په شروع کښې د جنت اعمال کوی خو چه کله د هغوی او د مرګ ترمینځه صرف د یو لاس په اندازه فاصله پاتې شی نو په دې سرې باندې د الله پاک لیکل او د هغه تقدیر غالب راشی او د اهل جهنم عمل کوی او بیا هم په دې کښې داخلیږی او د بعض حال د دې برعکس چه د اول نه تر آخره پورې د اهل نار عمل کوی او کله ئې چه د یو لاس په اندازه ژوند پاتې شی نو تقدیر پرې غالب شی او د جنت په اعمالو کښې لګیا شی او بیا هم په دې کښې داخل دی.

والحدیث اخرجه البخاري ومسلم والترمذي وابن ماجه، قاله المنذري.

[٤٧٠٩](٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ يَزِيدَ الرِّشْكِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعُلِمَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَفِيمَ يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ؟ قَالَ: كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ".

د حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه نه روایت دې، د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه تپوس اوشو: اې د الله رسوله! آیا د دوزخیانو په مقابله کښې جنتیانو ته علم شته؟ هغوی صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: "او"

---

(۱) د حضرت ګنګوهی رحمه الله په تقریر د ترمذی او ابوداؤد کښې ﴿اربعین یوما﴾ باندې لیکلې شوې دی چه د بعض روایاتونو نه معلومیږی چه دا تمام تحولات په یو اربعین کښې کیږی او مشاهده کله کله د دوارو خلاف شی (نه صرف په یو اربعین کښې نه په څلورو کښې) او جواب دا دې چه د هر یو تغیر په یو اربعین کښې کیدل د حمل په اکثر موده کښې وی، او صرف یو اربعین والا روایت دې په اقل موده د حمل باندې محمول کړې شی او باقی روایات دې د دې دوارو زمانو په مینځ باندې محمول کړې شی، او د هغې په حاشیه کښې دی: وبسط الحافظ اشد البسط في اختلاف الفاظ هذا الحديث مع الترجيح لبعضها والجمع في بعضها فارجع اليه لوشئت التفصيل)

(۲): صحيح البخاري/القدر ٢ (٦٥٩٦)، والتوحيد ٥٣ (٧٥٥١)، صحيح مسلم/القدر ١ (٢٦٤٩)، (تحفة الأشراف: ١٠٨٥٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٤٢٧، ٤٣١) (صحيح)

نو وینا اوشوه چې بیا د ا عمل ولې کوئ؟ هغوی ﷺ اوفرمائیل: ''هر چاته هم د هغې توفیق میلاویږي د څه دپاره چې هغه پیدا کړې شوې دې.''

قوله: ﴿ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعُلِمَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ قَالَ « نَعَمْ ». قَالَ فَفِيمَ يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ قَالَ « كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ » ﴾

یعنې د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو آیا مرۀ شوی جنتیان د اهل النار نه جدا کړې شوې دی؟ یعنې آیا جنت ته تلونکی او جهنم ته تلونکی متعین کړې شوې دی؟ نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل او متعین شوی دی نو هغه صحابی عرض اوکړو نو بیا د څه دپاره عمل کوی عمل کونکی، رسول الله ﷺ اوفرمائیل د چا دپاره چه کوم ځائې مقرر دې د هغه دپاره د هم هغه ځائې عملونه هم آسان دی، د الله پاک عادت هم داسې جاری دې چه د ثواب او عقاب بنیاد ظاهرا او صورة په اعمالو باندې کیخودلې شوې دې والحدیث اخرجه البخاری ومسلم، قاله المنذری.

[٤٧١٠](1) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِئُ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ، حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ دِينَارٍ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ شَرِيكٍ الْهُذَلِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ مَيْمُونٍ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ رَبِيعَةَ الْجُرَشِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ وَلَا تُفَاتِحُوهُمْ".

د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه بیان دې، نبی ﷺ اوفرمائیل ''د منکرین تقدیر سره مۀ کینئ او نه د هغوی سره خبرې اترې (یا د مناظرې) ابتداء کوئ.

قوله: ﴿ لاَ تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ وَلاَ تُفَاتِحُوهُمْ ﴾

یعنې د فرقه قدریه سره خپله ناسته مه ساتئ، وئیلې شوې دی چه د دې مطلب دا دې چه د هغوی سره په عقائدو کښې مناظره مه کوئ چرته هغوی تاسو په شک کښې وانه چوی او ستاسو اعتقاد خراب نه کړی او نه هغوی سره په سلام او کلام کښې ابتداء کوئ، او وئیلې شوې دی چه مفاتحه په معنی د حکومت او فیصلې دې، یعنې په خپلو معاملاتو کښې په هغوی باندې فیصله مه کوئ او د هغوی نه حکم مه جوړوئ اهـ.

بَابٌ فِي ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ

باب ۱۷ - د مشرکانو د اولاد بیان

[٤٧١١](2) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ؟ فَقَالَ: "اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ".

د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما نه مروی دی چې نبی ﷺ نه د مشرکینو د اولاد په حقله تپوس اوشو (کوم چې په وړوکوالی کښې مړه شی) نو هغوی ﷺ اوفرمائیل: '' الله په ښه شان باندې خبرداره دې چې هغوی (په لوئیدو) باندې څه عمل کوونکی وو.''

---

(1): تفرد به أبوداود، مسند احمد (٣٠/١)، (تحفة الأشراف: ١٠٦٦٩) (ضعيف)

(2): صحيح البخاري/الجنائز ٩٢ (١٣٨٣)، والقدر ٣ (٦٥٩٧)، صحيح مسلم/القدر ٦ (٢٦٦٠)، سنن النسائي/الجنائز ٦٠ (١٩٥٤)، (تحفة الأشراف: ٥٤٤٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢١٥/١، ٣٢٨، ٣٤٠، ٣٥٨) (صحيح)

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- سُئِلَ عَنْ أَوْلاَدِ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ « اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ » ﴾ يعني د رسول اللهﷺ نه د مشركينو د اولاد په باره كښې تپوس اوكړې شو يعنى د هغوى د نابالغه ماشومانو په باره كښې چه د هغوى څه حكم دې د عذاب يا د نجات نو رسول اللهﷺ اوفرمائيل چه الله ته ښه معلومه ده چه هغوى په لوئيدو باندې څه عمل كوى يعنى غټيدو سره به څه كوى.

شرح الحديث:

امام خطابى رحمه الله فرمائى چه د ظاهر د كلام نه وهم پيدا كيږى چه رسول اللهﷺ د اولاد المشركين دپاره هيڅ فيصله او نه فرمائيله بلكه د الله پاك په علم باندې ئې محمول كړه، هغوى وائى: خو دا مطلب نه دې بلكه د رسول اللهﷺ مراد دا دې چه هغه كافر دې د خپلو پلارانو تابع دې په كفر كښې په دې وجه الله پاك ښه پوهيږى چه كه هغوى ژوندى وې او لوئې شوې وې نو د كفر كارونه به ئې كول.هغوى فرمائى چه د دې مطلب قرينه دا ده چه په حديث د عائشه رضي الله عنها كښې دى (كوم چه وړاندې راځى) چه ما د رسول اللهﷺ نه د مسلمانانو د بچو په باره كښې تپوس اوكړو نو هغوى اوفرمائيل: من آبائهم .....يعنى د خپل مور پلار په حكم كښې دى، هغه فرمائى چه په دې ترې نه ما تپوس اوكړو چه يا رسول اللهﷺ بغير د عمل نه، يعنى بغير د عمل نه به د خپلو پلارانو په حكم كښې وى؟ نو په دې باندې هغوى اوفرمائيل: ﴿ الله اعلم بما كانوا عاملين ﴾ لهذا په دواړو ځايونو كښې د ﴿ الله اعلم بما كانوا عاملين ﴾ مطلب يو شو، او د حضرت گنگوهى په تقرير كښې ﴿ كل مولود يولد على الفطرة ﴾ چه د هغې په اخير كښې هم دا دى يا رسول اللهﷺ! ﴿ افرايت من يموت وهو صغير؟ قال الله اعلم بما كانوا عاملين ﴾ نو د حضرت رائې د هغه حديث د وجې نه دا ده چه د مشركينو ماشومان جنتيان دى د فطرة اعتبار كولو سره، او بيا د سائل د سوال په جواب كښې چه رسول اللهﷺ دا اوفرمائيل: ﴿ الله اعلم بما كانوا عاملين ﴾ په دې كښې مقصود د مشركانو د ماشومانو په باره كښې اظهار د تردد نه دې او نه تعليق على العمل دې لكه چه د بعض شارحينو رائې ده بلكه د دې جملې مطلب دا دې چه هغه د مشركينو بچو به غټيدو سره څه كول خو د پلارانو په اتباع كښې به ئې كفر اختيارولو يا به په اصل فطرت باندې قائم وې هغه خو الله پاك ته پته ده چه څه به ئې كول خو موجوده صورت حال خو دا دې چه هر ماشوم پيدا كيدونكې كه هغه د مشركينو وى او كه د مومنينو هغه په فطرت باندې پيدا كيږى پس كله چه د بلوغ نه مخكښې مړ شو نو گويا په اصل فطرت باندې مړ شو چه د هغې تقاضا خلاصې او جنت دې، د حضرت رائې كومه چه په كوكب كښې ليكلې شوې ده او دلته د باب په اول حديث يعنى د حديث ابن عباس رضي الله عنهما د لاندې په بذل كښې د حضرت گنگوهى د تقرير نه په اوږد كلام كښې نقل كړې شوى ده [1] د عائشې رضي الله عنها د حديث متعلق چه په هغې كښې دواړه ځايه دا دى چه ﴿ هم من آبائهم ﴾ ...

[1] خو چونكه د كوكب عبارت زيات واضح او اسان وو په دې وجه مونږ هم هغه نقل كړو.

[۴۷۱۲]() حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ ح وحَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ مَرْوَانَ الرَّقِّيُّ، وَكَثِيرُ بْنُ عُبَيْدٍ الْمَذْحِجِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ الْمَعْنَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَيْسٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَرَارِيُّ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ: "هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بِلَا عَمَلٍ، قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَذَرَارِيُّ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: مِنْ آبَائِهِمْ، قُلْتُ: بِلَا عَمَلٍ، قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ".

ام المؤمنين سیده عائشه رضی الله عنها وائی چی ما عرض اوکړو : اې د الله رسوله ! د مومنانو د اولادونو به څه انجام وی؟ نو هغوی ﷺ اوفرمائیل: ''چی هغوی د خپلو مشرانو نه دی.'' ما اووې: اې د الله رسوله! د عمل نه بغیر هم؟ وې فرمائیل: ''د الله سره ښه علم دې چې هغوی کوم عمل کوؤنکی وو.'' ما عرض اوکړو: اې د الله رسوله! د مشرکانو د اولادونو به څه انجام وی؟ هغوی اوفرمائیل: ''هغوی د خپلو مشرانو نه دی'' ما اووې : د عمل نه بغیر هم؟ وې فرمائیل: ''الله ته بهتر علم دې چې هغوی کوم عمل کوؤنکی وو.''

د اطفال مشرکین په باره کښې د علماء کرامو اقوال :

د دې نه پس څان پوهه کړه چه د مشرکینو د ماشومانو په باره کښې ډیر اقوال دی په حاشیه د بذل کښې دی چه حافظ په فتح الباری کښې په دې کښې لس مذاهب نقل کړې دی او په بذل کښې د ملا علی قاری نه دا لاندې لیکلې شوې اقوال نقل کړی دی : ۱: انهم من اهل النار تبعا للابوین، ۲: من اهل الجنة نظرا الی اصل الفطرة، ۳: دریم قول دا دې چه هغوی به د اهل جنت خادمان وی، ۴: او څلورم قول دا چه هغوی به بین الجنة والنار وی یعنی نه معذب او نه منعم، یعنی د اهل اعراف نه به وی، ۵: او پنځم قول دا دې چه د چا په باره کښې چه د الله پاک په علم کښې وی چه که دې ژوندې پاتې شی نو کفر به ئې اختیارولو نو هغه خو جهنمی دې او د چا په باره کښې چه دا علم دې چه دوی به لوئیدو سره په فطرت باندې قائم وی نو هغه به د اهل جنت نه وی، ۶: او شپږم قول دا دې چه د هغوی په باره کښې دې توقف اوکړې شی او هیڅ فیصله دې اونکړې شی، او د اکثر اهل سنت رائې هم دا ده، خو ابن حجر وائی چه دا توقف خو د هغه وخت خبره ده چه کله د هغوی په باره کښې څه نازل شوې نه وو، او اوس اصح قول هم دا دې چه انهم من اهل الجنة او په حاشیه د بذل کښې دی چه حافظ رحمه الله د امام شافعی او امام مالک نه دا نقل کړې دی چه ﴿ انهم تحت المشیئة ﴾ او د امام نووی رحمه الله نه ئې دا نقل کړې دی چه د جمهورو قول د هغوی په باره کښې د جنتی کیدو دې، والبسط فی الاوجز ۵۲۲/۲ والفتاوی الحدیثیة ۴، وفی شرح الاقناع ۲۰۰/۲ ان الخلاف فی اولاد الکفرة من هذه الامة، واما من غیرهم ففی النار، شرح اقناع کوم چه د فقه شافعی مشهور کتاب دې په هغې کښې دا دی چه دا مختلف اقوال د دې امت د کفارو د اولاد په باره کښې دی او د نورو امتونو د کفارو اولاد جهنمیان دی بغیر د اختلاف نه، او په هغې کښې د دې امت د کفارو د اولاد په باره کښې دجنتی کیدو جزم کړې شوې دې.

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۶۲۸۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۸۴/۶) (صحیح الإسناد)

[۴۷۱۳]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: "أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ يُصَلِّي عَلَيْهِ، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ طُوبَى لِهَذَا لَمْ يَعْمَلْ شَرًّا وَلَمْ يَدْرِ بِهِ، فَقَالَ: أَوْغَيْرُ ذَلِكَ يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَخَلَقَ لَهَا أَهْلًا، وَخَلَقَهَا لَهُمْ وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ، وَخَلَقَ النَّارَ وَخَلَقَ لَهَا أَهْلًا وَخَلَقَهَا لَهُمْ وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ".

ام المؤمنين حضرت سيده عائشه ﷺ بيان اوكړو. هغوى اووي: نبى ﷺ له د انصارو يو ماشوم راوستل شو چې هغوى ﷺ د هغه جنازه اوكړي. وئيل ئې چې ما ورته اووي: اې د الله رسوله! مباركي دې وى دهٔ ته! دهٔ نه څه بد عمل كړې دې او نه د بدو عملو ده ته څه خبر اوشو. نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "عائشه! يا بيادې نه مختلف؟ بې شكه الله تعالىٰ جنت پيدا فرمائيلې دې نو ددې دپاره ئې مخلوق هم پيدا كړو او دغه جنت ئې هم ددوى دپاره جوړ كړواو داچې لا تراوسه هغوى د خپلو پلارانو په پشتونو(ملاگانو) كښې وى او اور (جهنم) ئې پيدا كړو نو ددې دپاره ئې مخلوق هم پيدا كړو او دا جهنم ئې هم د ددې خلقودپاره جوړ كړې دې اوداچې هغوى لا تراوسه د پلارانو په پشتونو(ملاگانو) كښې وى.

﴿عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ أُتِيَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِصَبِيٍّ مِنَ الأَنْصَارِ يُصَلِّى عَلَيْهِ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ طُوبَى لِهَذَا لَمْ يَعْمَلْ شَرًّا وَلَمْ يَدْرِ بِهِ......وَخَلَقَ النَّارَ وَخَلَقَ لَهَا أَهْلاً وَخَلَقَهَا لَهُمْ وَهُمْ فِى أَصْلاَبِ آبَائِهِمْ »﴾

شرح الحديث:

سيده عائشه فرمائى چه رسول الله ﷺ ته يو انصارى ماشوم راوستلې شو په هغه باندې د جنازې د مونځ كولو دپاره، هغه فرمائى چه په دغه موقعه ما عرض اوكړو چه يا رسول الله ﷺ د دې ماشوم دپاره خوشحالى ده ځكه چه هغه نه څه بد كار اوكړو او نه په بدئ باندې پوهه شو، يعنى كول څه چه هغه پيژنى هم نه، په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل ته دا خبرې كوئ حال دا چه خبره بل شان ده، تقديرد عبارت د دې لفظ دا دې ﴿ اتعتقدين ما قلت والحق غير ذلك ﴾ يعنى دا همزه استفهامية ده او واؤ عاطفه چه د هغې معطوف عليه مقدر دې، او هغه دويمه خبره كومه چه حق ده هغه عدم الجزم بكونه من اهل الجنة دې چه په يقين سره دې ورته جنتى او نه وئيلې شى، دا حديث اكر چه د اولاد المسلمين په باره كښې دې چه د هغوى په باره كښې اجمالى طور دا مسئله متفق عليه ده: انهم من اهل الجنة خو په تعين سره او يقينى طور د يو خاص سړى دپاره كه هغه ماشوم وى او كه لوئې د جنتى كيدو د فيصلې كولو نه رسول الله ﷺ منع اوفرمائيله چه دا خبره د احتياط خلاف ده.

حديث ابن عباس ﷺ اخرجه البخارى ومسلم والنسائى، وحديث عائشة ﷺ سكت عليه المنذرى، وحديثها اخرجه مسلم والنسائى وابن ماجه، قاله المنذرى.

(): صحيح مسلم/القدر ٦ (٢٦٦٢)، سنن النسائي/الجنائز ٥٨ (١٩٤٩)، سنن ابن ماجه/المقدمة ١٠ (٨٢)، (تحفة الأشراف: ١٧٨٧٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤١/٦، ٢٠٨) (صحيح)

[٤٧١٤]([1]) حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ كَمَا تَنَاتَجُ الْإِبِلُ مِنْ بَهِيمَةٍ جَمْعَاءَ هَلْ تُحِسُّ مِنْ جَدْعَاءَ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَرَأَيْتَ مَنْ يَمُوتُ وَهُوَ صَغِيرٌ؟ قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ".

حضرت ابو هريره رضي الله عنه بيان کوی چی رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "هر پيدا کيدونکی ماشوم په فطرت باندې وی (د دين حق، د اسلام او د توحيد حامل وی) بيا دهغه مور پلار هغه يهودی او عيسائی جوړ کړی، څنګه چی د اوښ بچې صحيح او سلامت راپيدا کيږی، آيا تاسو د کوم غوږ پريکړې وينئ؟" خلقو اووې: اې د الله رسوله! ددې متعلق اوفرمائيئ چی کوم په وړکوالی کښې مړ شی؟ وې فرمائيل: "الله ته بهتر علم دې چی هغوی کوم عمل کوؤنکی وو."

قوله: ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ.........وَهُوَ صَغِيرٌ قَالَ « اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ »﴾

شرح الحديث:

هر پيدا کيدونکې ماشوم په فطرت د اسلام باندې پيدا کيږی، په فطرت باندې د پيدا کيدو په شرح کښې دوه اقوال دی ([2]): ۱: په دين اسلام باندې پيدا کيدل يا د قبول دين په صلاحيت او استعداد باندې پيدا کيدل، وړاندې په حديث کښې دی چه که پيدا کيدونکې ماشوم د يهودی کره پيدا شو نو د هغه مور پلار د هغه نه يهودی جوړ کړی او که نصرانی کره پيدا شی نو د هغه نه نصرانی جوړ کړی، يعنی د دې عارض د وجې نه هغه د خپل فطرت نه واوړی، وړاندې فرمائی چه څنګه اوښې بچې زيږوی کامل الخلقة بچې، آيا په تاسو کښې کوم يو غوږ پرې کړې وينئ، يعنی څنګه چه د اوښ په بچو کښې تغير او نقص روستو پيدا کيږی هم دغه شان بعض ماشومان هم په اصل فطرت باندې د پيدا کيدو نه پس خراب شی، په دې باندې صحابه کرامو رضي الله عنهم د رسول الله ﷺ نه د هغه ماشوم په باره کښې تپوس اوکړو کوم چه په ماشوم توب کښې مړ شی، نو هغوی اوفرمائيل: ﴿الله اعلم بما کانوا عاملين﴾ دا مخکښې تير شو چه د ﴿الله اعلم بما کانوا عاملين﴾ مطلب خطابی رحمه الله وغيره شارحين څه اخلی. او حضرت ګنګوهی د دې مطلب څه اخستلې دې.

[٤٧١٥]([3]) قَالَ قَالَ أَبُو دَاوُد: قُرِئَ عَلَى الْحَارِثِ بْنِ مِسْكِينٍ وَأَنَا أَسْمَعُ، أَخْبَرَكَ يُوسُفُ بْنُ عَمْرٍو، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا قِيلَ لَهُ: إِنَّ أَهْلَ الْأَهْوَاءِ يَحْتَجُّونَ عَلَيْنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ مَالِكٌ "احْتَجَّ عَلَيْهِمْ بِآخِرِهِ، قَالُوا: أَرَأَيْتَ مَنْ يَمُوتُ وَهُوَ صَغِيرٌ؟ قَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ".

د امام مالک رحمه الله له طرفنه اووئيلې شو چی اهل اهواء يعنی بدعتيان خلق دغه

---

[1]): صحيح البخاري/الجنائز ٩٢ (١٣٨٣)، والقدر ٣ (٦٥٩٢)، صحيح مسلم/القدر ٦ (٢٦٥٨)، سنن النسائي/الجنائز ٦٠ (١٩٥١)، سنن الترمذي/القدر ٥ (٢١٣٨)، (تحفة الأشراف: ١٣٨٥٧)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الجنائز ١٦ (٥٢)، مسند احمد (٢٤٤/٢، ٢٥٣، ٢٥٩، ٢٦٨، ٣١٥، ٣٤٧، ٣٩٣، ٤٧١، ٤٨٨، ٥١٨) (صحيح)

[2]) د دې نه علاوه په دې کښې دوه اقوال وړاندې راځی)

[3]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩٢٥٣) (صحيح الإسناد)

مذکوره حدیث زمونږ خلاف پیش کوی (په انکار تقدیر او اثبات جبر کښې -) امام مالک رحمه الله اووې: ته هم ددغې حدیث آخری حصه په هغوی باندې اپوته کوه - (په کوم کښې چې دی) خلقو اووې: د هغه بچی متعلق اوفرمائئ کوم چې په وړوکوالی کښې مړه شی؟ هغوی اوفرمائیل: ''الله ته بهتر علم دې چې هغوی به کوم عمل کوؤ-''

قوله: ﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ قُرِئَ عَلَى الْحَارِثِ بْنِ مِسْكِينٍ ...... الْحَدِيثَ.قَالَ مَالِكٌ احْتَجَّ عَلَيْهِمْ بِآخِرِهِ، قَالُوا أَرَأَيْتَ مَنْ يَمُوتُ وَهُوَ صَغِيرٌ قَالَ « اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ »﴾

دا مخکښې تیر شو په کتاب الخراج کښې یو ځائې [1] چه د مصنف رحمه الله طریقه د حارث بن مسکین نه د روایت کولو هم دغه شان ده کومه ئې چه دلته اختیار کړې ده، په ټولو ځایونو کښې هم دغه شان دی د دې په باره کښې هلته نور څه هم تیر شوې دی.

شرح الحدیث :

د امام مالک رحمه الله شاګرد ابن وهب فرمائی چه زمونږ د استاد نه تپوس اوکړې شو چه اهل اهواء یعنې مبتدعین چه د هغوی نه مراد قدریه دی، زمونږ مخکښې د دې حدیث نه استدلال کوی چه اوګوري ددې نه زمونږ تائید کیږی، ځکه چه په حدیث کښې دی ﴿فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ﴾ چه ماشوم خو پیدا کیږی په فطرت د اسلام باندې بیا هغه لره د هغه مور پلار او ماحول خراب کړی، بیا خو ماحول هر څه شو تقدیر هیڅ څیز نه شو، امام مالک رحمه الله ددې جواب دا ورکړو چه که دا خلق ددې حدیث د اولې حصې نه استدلال کوی نو تاسو په هغوی باندې د حدیث د آخری حصې نه استدلال اوکړئ، د هغې نه د اهل سنت تائید او د تقدیر اثبات کیږی، د آخر نه مراد ﴿ الله اعلم بما كانوا عاملين ﴾ دی چه الله ښه پوهیږی چه که لوئې شوې وې نو څه به ئې کول، یعنې هم هغه به ئې کول کوم چه د الله پاک په علم ازلی کښې دی او د هغه د تقدیر نه ده، سبحان الله، څه ښه جواب ئې ورکړې دې چه د کوم حدیث نه هغوی استدلال کولو هم د هغه حدیث نه ئې د هغې جواب راویستلو.

[۴۷۱۶] ([2]) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: سَمِعْتُ حَمَّادَ بْنَ سَلَمَةَ يُفَسِّرُ حَدِيثَ كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، قَالَ: "هَذَا عِنْدَنَا حَيْثُ أَخَذَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْعَهْدَ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ حَيْثُ، قَالَ: أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى سورة الأعراف آية ۱۷۲".

حماد بن سلمه ددغه حدیث ''هر ماشوم په فطرت باندې پیدا کیږی-''تشریح کښې اووې: ددې مفهوم زمونږ په نزد دا دې چې دا د هغه وخت خبره ده کله چې الله عزوجل د روحونو نه عهد واخستو لا هغوی د پلارانو په ملاګانو کښې وو، هغه وخت ئې وئیلې وو (الست بربکم) ''آیا زه ستاسو رب نۀ یم''

قوله: ﴿ سَمِعْتُ حَمَّادَ بْنَ سَلَمَةَ يُفَسِّرُ حَدِيثَ « كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ».قَالَ هَذَا عِنْدَنَا حَيْثُ أَخَذَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْعَهْدَ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ حَيْثُ قَالَ (أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى)﴾

---
[1] في باب ما جاء في حكم ارض خيبر)
[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۵۹۱) (صحيح الإسناد)

د فطرت په مصداق کښې اقوال :

یعنی حماد بن سلمه د ﴿ كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ﴾ په شرح کښې دا خبره کړې ده چه د فطرت نه مراد هغه عهد دې کوم چه په عالم ذر کښې د خلقو د وجود دنیا ته د راتلو نه مخکښې هغوی د آدم علیه السلام نه د شا نه راویستلې شو ﴿ الست بربکم قالوا بلی ﴾ نو د فطرت مصداق د هغوی په نزد د عهد الست دې کوم چه د زړې زمانې عهد دې څه تازه خصلت نه دې کوم چه د تولو نه اخستلې شوې وو څوک چه دنیا ته د راتلو نه پس مسلمانان شوی دی د هغوی نه هم او کوم چه کافر شوی دی د هغوی نه هم، امام خطابی رحمه الله فرمائی چه د حماد بن سلمه دا تفسیر ډیر غوره دې او ګویا هغوی دا وئیل غواړی چه په احکامات دنیا کښې د ایمان فطری اعتبار نشته اصل اعتبار د ایمان شرعی دې کوم چه په خپله اراده باندې اختیار کړې شی او په کوم کښې چه د خپل کسب او ارادې دخل وی، څکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی د مولود په باره کښې چه ﴿ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ ﴾ نو اوګورئ سره د ایمان فطری په مولود کښې د هغې اعتبار اونکړې شو بلکه په هغه باندې د هغه د کافر مور پلار حکم جاری کړې شو، د دې نه پس امام خطابی رحمه الله فرمائی چه د دې په تفسیر کښې یو بل قول دې کوم چه عبدالله بن مبارک اختیار کړې دې هغه دا چه د فطرت نه مراد هغه سعادت یا شقاوت دې کوم چه د کوم بچی په حصه کښې راغلې وی د الله پاک په قدرت او د هغه په ارادې سره، یعنی کفر یا ایمان پس د هر پیدا کیدونکی ماشوم انجام آخر هم هغه وی په کوم باندې چه هغه پیدا شوې وو او په دنیا کښې هغه هم هغه شان کار کوی کوم چه د هغه د فطرت مطابق وی که هغه فطرت سعادت وی یا شقاوت او د ماشوم د سعادت او شقاوت په آثارو کښې دا ده چه د هغه ماشوم مور پلار یا یهودیان وی یا نصاری، نو د هغه مور پلار یهودیان یا نصاری د دې بچی د شقاوت د وجې نه د یهودو او نصاری دین ته تیاروی او یهودیت او نصرانیت ورته ښائی او یا دا چه هغه د عقل او شعور د پیدا کیدو نه مخکښې مړ شی نو هغه به د خپل مور پلار په حکم کښې وی څکه چه هغه شرعا د خپل مور پلار تابع دې، او هم دا مطلب دې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قول ﴿ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ ﴾، او د دې رائې تائید د هغه حدیث عائشه رضی الله عنها نه کیږی چه په هغې کښې دا دی ﴿ أُتِيَ النَّبِيُّ –صلى الله عليه وسلم– بِصَبِيٍّ مِنَ الأَنْصَارِ يُصَلِّي عَلَيْهِ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ طُوبَى لِه ﴾ چه په هغې باندې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې وو ﴿ أَوَغَيْرَ ذَلِكَ يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَخَلَقَ لَهَا أَهْلاً وَخَلَقَهَا لَهُمْ وَهُمْ فِي أَصْلاَبِ آبَائِهِمْ الحديث ﴾ د فطرت په تفسیر کښې دوه قوله دا دی او دوه قوله په شروع کښې تیر شوی دی.

[۴۷۱۷]([1]) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَامِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْوَائِدَةُ وَالْمَوْءُودَةُ فِي النَّارِ"، قَالَ يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا: قَالَ أَبِي، فَحَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ أَنَّ عَامِرًا حَدَّثَهُ بِذَلِكَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۹۴۶۶) (صحيح)

حضرت عامر شعبی رحمه الله بیان اوکړو چې رسول الله ﷺ اوفرمائیل "ماشوم ژوندې ښخولو واله او ژوندې ښخیدونکې (دواړه) په جهنم کښې دی.

قوله:﴿ عَنْ عَامِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « الْوَائِدَةُ وَالْمَوْءُودَةُ فِي النَّارِ ». قَالَ يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا قَالَ أَبِى فَحَدَّثَنِى أَبُو إِسْحَاقَ أَنَّ عَامِرًا حَدَّثَهُ بِذَلِكَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم ﴾

شرح السند:

د یحیی نه مراد ابن ابی زائده دې کوم چه پورته په سند کښې راغلو، د یحیی نه دا حدیث د هغه پلار زکریا په شوروع کښې بغیر د واسطې د ابواسحاق نه د عامر شعبی نه مرسلا و معضلا نقل کړو او په دویم ځل دا حدیث د یحیی نه د هغه پلار په واسطه د ابواسحاق متصلا او مسندا روایت کړو. پس په اول روایت کښې عامر یعنی شعبی وئیلې وو چه ﴿قال رسول الله ﷺ﴾ او په دویم روایت کښې کوم چه په واسطه د ابواسحاق دې په هغې کښې د عامر شعبی او رسول الله ﷺ ترمینځه دوه واسطې ذکر دی علقمه او ابن مسعود رضی الله عنہ

د دې حدیث مضمون دا دې چه وائده یعنی هغه دائی چه نوې پیدا شوې ماشومه به ئې ژوندئ ښخوله او موؤده یعنی خپله هغه جینئ دواړه د جهنم مستحق دی، که دا حدیث په خپل ظاهر باندې کیخودلې شی نو د ذراری مشرکین په باره کښې چه کوم یو قول دې چه انهم من اهل النار، نو دا به د هغې دپاره دلیل شی.

د دوه متعارض احادیثو تطبیق:

دا حدیث د هغه حدیث خلاف دې کوم چه په کتاب الجهاد کښې په باب فی فضل الشهادة کښې تیر شوې دې چه د هغې په اخر کښې دی ﴿ المولود فی الجنة والوئید فی الجنة ﴾ د دې جواب هم هلته تیر شو. وئید او موؤده دواړه یوه معنی لری، هلته دې ته جنتی وئیلې شوې ده او دلته جهنمی، د دې جواب دا ورکړې شوې دې چه د ﴿ الموؤده ﴾ نه پس د هغې صله محذوف ده یعنی د هغې متعلق. په اصل کښې وو الموؤدة لها چه د هغې مصداق د هغه ماشومې کافره مور ده

[٤٧١٨]() حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ أَبِي؟ قَالَ: أَبُوكَ فِي النَّارِ فَلَمَّا قَفَّى، قَالَ: إِنَّ أَبِي وَأَبَاكَ فِي النَّارِ".

حضرت انس رضی الله عنه بیان اوکړو چې یو سړی رسول الله ﷺ ته اووې اې د الله رسوله ﷺ! زما پلار چرته دې؟ هغوی ﷺ اوفرمائیل "ستا پلار په اور کښې دې". کله چې هغه ځې تاؤ کړو نو هغوی ﷺ اوفرمائیل" زما پلار او ستاپلار په جهنم کښې دی."

قوله:﴿ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ أَبِى قَالَ « أَبُوكَ فِى النَّارِ ». فَلَمَّا قَفَّى قَالَ « إِنَّ أَبِى وَأَبَاكَ فِى النَّارِ »﴾

(): صحيح مسلم/الإيمان ٨٨ (٢٠٣)، (تحفة الأشراف: ٣٢٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١١٩/٣، ٢٦٨) (صحيح)

د رسول اللهﷺ د مور پلار د نجات مسئله او په هغې کښې د علامه شامی رائې:

یو سړی د رسول اللهﷺ نه تپوس اوکړو چه زما پلار چرته دې او د هغه په (جهنم او جنت دواړو کښ) کوم ځائې کښې دې؟ نو رسول اللهﷺ جواب ورکړو چه ستا پلار په جهنم کښې دې ځکه چه هغه په کفر باندې مړ شوې دې، د حدیث راوی انس رضی الله عنه فرمائی چه کله هغه سړې روان شو نو رسول اللهﷺ (د هغه په طبیعت باندې اثر لیدلو سره) اوفرمائیل چه بیشکه زما پلار او ستا پلار دواړه په جهنم کښې دی.په بذل المجهود کښې د فتح الودود نه نقل کړې شوې دی چه کوم خلق د رسول اللهﷺ دمور پلار د نجات قائل دی نو هغه په دې حدیث کښې لفظ اب لره په عم باندې حمل کوی ځکه چه د اب اطلاق په عم باندې هم کیږی ﴿عم الرجل صنو ابیه﴾ او خصوصا په دې وجه هم چه د رسول اللهﷺ تربیت په ماشوم والی کښې د هغوی ترهٔ ابو طالب کړې وو، په دې لحاظ سره د اب اطلاق په هغوی باندې نور هم مناسب دې د حضرت شیخ په دې باندې دوه حاشیې دی : یو دا چه تقدم الکلام علیه یعنی په کتاب الجنائز کښې چه په هغې کښې د رسول اللهﷺ سوال فاطمه نه روایت کړې شوې دې :﴿ ابلغت معهم الکدی قالت لا فذکر شدیدا ﴾ د لاندې، او دویمه حاشیه ئې دا ده چه دا محمول دې په قبل علمهﷺ باندې کما فی الشامی ۳/۳۱۷وقال ایضا ۲/٤۱۸ ان الاحیاء کان فی حجة الوداع، یعنی د دې حدیث تاویل دا دې په ځائې د دې چه په ترهٔ باندې ئې محمول کړو داسې به اوایو چه دا خبره رسول اللهﷺ په شروع کښې کړې وه چه کله هغوی ته د خپل مور پلار د خلاصی علم نه وو لکه چه په شامی کښې دی او په بل ځائې کښې په شامی کښې دی چه د رسول اللهﷺ د مور پلار احیاء یعنی هغوی لره ژوندی کول د حجة الوداع په موقع باندې شوې وو انتهی ما فی هامش البذل (قلت) په شامی کښې چه چرته دا مسئله ذکر ده چه توبة الیاس مقبول ده نه ایمان الیاس، هلته ئې د ابن حجر نه دا نقل کړې دی چه د دې قاعدې نه به د یونسﷺ قوم مستثنی منلې شی ﴿ لقوله تعالی الا قوم یونس ﴾ استثناء لره په اتصال باندې محمول کولو سره، او دا چه د هغوی ایمان د معاینة العذاب په وخت وو لکه چه د بعض مفسرینو قول دې او دا به د هغه نبی خصوصیت او کرامت منلو سره قبلولې شی.

د رسول اللهﷺ د مور پلار ایمان:

او د دې نه پس فرمائی : ﴿ أَلَا تَرَى أَنَّ نَبِيَّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَكْرَمَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِحَيَاةِ أَبَوَيْهِ لَهُ حَتَّى آمَنَا بِهِ كَمَا فِي حَدِيثٍ صَحَّحَهُ الْقُرْطُبِيُّ وَابْنُ نَاصِرِ الدِّينِ حَافِظُ الشَّامِ وَغَيْرُهُمَا،فَانْتَفَعَا بِالْإِيمَانِ بَعْدَ الْمَوْتِ عَلَى خِلَافِ الْقَاعِدَةِ إكْرَامًا لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا أَحْيَى قَتِيلَ بَنِي إسْرَائِيلَ لِيُخْبِرَ بِقَاتِلِهِ، وَكَانَ عِيسَى عليه السلام يُحْيِي الْمَوْتَى،وَكَذَلِكَ نَبِيُّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْيَا اللَّهُ تَعَالَى عَلَى يَدَيْهِ جَمَاعَةً مِنْ الْمَوْتَى وَقَدْ صَحَّ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى رَدَّ عَلَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الشَّمْسَ بَعْدَ مَغِيبِهَا حَتَّى صَلَّى عَلِيٌّ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ الْعَصْرَ،فَكَمَا أُكْرِمَ بِعَوْدِ الشَّمْسِ وَالْوَقْتِ بَعْدَ فَوَاتِهِ فَكَذَلِكَ أُكْرِمَ بِعَوْدِ الْحَيَاةِ وَوَقْتِ الْإِيمَانِ بَعْدَ فَوَاتِهِ وَمَا قِيلَ إنَّ قَوْله تَعَالَى - { وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ } - نَزَلَ فِيهِمَا لَمْ يَصِحَّ وَخَبَرُ مُسْلِمٍ " { أَبِي وَأَبُوكَ فِي النَّارِ } " كَانَ قَبْلَ عِلْمِهِ ا هـ مُلَخَّصًا

اه او په شامي کښې په بل ځائي کښې په باب النکاح الکافر کښې داسې دي ﴿ کل نکاح صحيح بين المسلمين فهو صحيح بين اهل الکفر ﴾ او د دې په دليل کښې ئې دا حديث پيش کړو چه رسول اللهﷺ فرمائي : ولدت من نکاح لا من سفاح، ځکه چه په دې حديث کښې رسول اللهﷺ د خپل مور پلار د جاهليت د زمانې په نکاح باندې چه کوم قبل الاسلام وه په هغې باندې ئې د نکاح حکم لګولې دې لکه چه په فتح القدير کښې دی (او چونکه د دې حديث نه په استدلال باندې لازميږی چه د رسول اللهﷺ د مور پلار نکاح په حالت د کفر کښې شوې وه په دې باندې علامه شامي فرمائي) وَلَا يُقَالُ : إِنَّ فِيهِ إِسَاءَةَ أَدَبٍ لِاقْتِضَائِهِ كُفْرَ الْأَبَوَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ مَعَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَحْيَاهُمَا لَهُ وَآمَنَا بِهِ كَمَا وَرَدَ فِي حَدِيثٍ ضَعِيفٍ لِأَنَّا نَقُولُ : إِنَّ الْحَدِيثَ أَعَمُّ بِدَلِيلِ رِوَايَةِ الطَّبَرَانِيِّ وَأَبِي نُعَيْمٍ وَابْنِ عَسَاكِرَ { خَرَجْت مِنْ نِكَاحٍ وَلَمْ أَخْرُجْ مِنْ سِفَاحٍ مِنْ لَدُنْ آدَمَ إلَى أَنْ وَلَدَنِي أَبِي وَأُمِّي لَمْ يُصِبْنِي مِنْ سِفَاحِ الْجَاهِلِيَّةِ شَيْءٌ } .....يعنى رسول اللهﷺ چه دا د نکاح اثبات او د سفاح نفي فرمائي هغه صرف د خپل مور پلار په لحاظ نه فرمائي بلکه هغوی د سفاح نفي فرمائي د خپلو ټولو اصول نه تر د آدمعليه السلام پورې، او ښکاره خبره ده چه د ټولو اصولو ايمان ثابت نه دې او د ابوين اګر چه ثابت دې خو د نکاح په وخت ثابت نه دې بلکه بعد الموت دوباره د ژوندی کولو نه پس.پس استدلال د دې حديث نه ﴿ ولدت من نکاح لا من سفاح ﴾ سره په دې مسئله باندې ﴿ کل نکاح صحيح بين المسلمين فهو صحيح بين اهل الکفر ﴾ باندې صحيح دې.

د حديث الباب توجيه او دغه شان د فقه اکبر والا رائې جواب :

او دغه شان چه کوم نور ځيزونه نقل دی، مثلا د امام صاحب نه په فقه اکبر کښې چه : د رسول اللهﷺ د مور پلار مرګ په کفر باندې شوې دې او هم دغه شان څنګه چه په صحيح مسلم کښې دی : ﴿ اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لِأُمِّي فَلَمْ يَأْذَنْ لِي ﴾ او هم دغه شان دا حديث ﴿يا رسول الله اين ابى قال فى النار الخ﴾ ځکه چه د رسول اللهﷺ د مور پلار ايمان احياء دې او احياء د دې هر څه نه روستو په حجة الوداع کښې شوې ده او د دې نه پس علامه شامي دويم قول د نجاة ابوين شريفين په سلسله کښې د هغه خلقو ذکر کړې دې کوم چه د دې وجه دا بيانوی چه د هغوی د مور پلار وفات د فترة په زمانه کښې شوې دې، د دې په باره کښې هغوی فرمائي چه دا قول بنا دې په اصولو د اشاعره باندې ﴿ ان من مات ولم تبلغه الدعوة يموت ناجيا ﴾ د دې نه پس هغوی په دې کښې د ماتريديه مسلک ليکلې دې چه هغوی د اهل فترت په باره کښې مطلقا د نجات قائل نه دی بلکه د هغوی په نزد دې کښې تفصيل دې (۱) د کوم د

---

[1]) د ماتريديه مسلک ئې دا ليکلې دې : أَمَّا الْمَاتُرِيدِيَّةُ،فَإِنْ مَاتَ قَبْلَ مُضِيِّ مُدَّةٍ يُمْكِنُهُ فِيهَا التَّأَمُّلُ وَلَمْ يَعْتَقِدْ إيمَانًا وَلَا كُفْرًا فَلَا عِقَابَ عَلَيْهِ،بِخِلَافِ مَا إذَا اعْتَقَدَ كُفْرًا أَوْ مَاتَ بَعْدَ الْمُدَّةِ غَيْرَ مُعْتَقِدٍ شَيْئًا ..."يعنى ماتريديه وائى د اهل فترت په باره کښې چه که د هغه بلوغ ته د رسيدو نه پس دومره موده نه وی تيره شوې چه په هغې کښې تامل اوکړې شی د حق او باطل ترمينځه او حال دا چه هغه نه اعتقاد د ايمان لری او نه د کفر نو په داسې صورت کښې به په هغه باندې عقاب نه وی هغه ناجی دې، او که د کفر عقيده.......لـه

ذکر کولو نه پس چه شامی په اخیر کښې فرمائی: فَالظَّنُّ فِي كَرَمِ اللَّهِ تَعَالَى أَنْ يَكُونَ أَبَوَاهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحَدِ هَذَيْنِ الْقِسْمَيْنِ ([1])، بَلْ قِيلَ إِنَّ آبَاءَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلَّهُمْ مُوَحِّدُونَ.

اولی دا ده چه دا بحث او نه کړې شی:

او بیا ئې د بحث په اختتام باندې لیکلې دی د بعض محققینو طرف ته نسبت کولو سره چه دا مسئله که ذکر هم کړې شی نو ډیر په أدب سره ګینې اول خو د ذکر کولو ضرورت څه دې چه د دې نه ناخبر کیدل هیڅ ضرر نه لری، نه به زمونږ نه په حشر یا په قبر کښې دې باره کښې تپوس کیږی فَحِفْظُ اللِّسَانِ عَنِ التَّكَلُّمِ فِيهَا إِلَّا بِخَيْرٍ أَوْلَى وَأَسْلَم (شامی ۳۸۵/۲) په ظاهر کښې دا فرمائی چه که ضرورة په دې کښې کلام کولې هم شی نو په خیر سره دې اوکړې شی اولی او اسلم هم دغه ده، او د دې نه مخکښې ئې بیان کړه چه ډیر په ادب سره. او دا دواړه خبرې خو په قول د بایمانهما کښې دی لکه چه د پورته نه ئې هم دا ثابتوله. والله اعلم وعلمه الموفق للصدق والصواب، والحديث اخرجه مسلم، قاله المنذری.

[۴۷۱۹] ([2]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ".

د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه بیان دې، رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "بغیر د څه شک نه شیطان د ابن آدم په بدن کښې داسې ګردش کوی څنګه چې وینه.

قوله: ﴿عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ »﴾ رسول الله ﷺ فرمائی چه شیطان د انسان په رګونو کښې ګرزی، قاضی عیاض فرمائی چه بعض علماء دې حدیث لره د دې په ظاهر باندې حمل کوی چه الله پاک په شیطان کښې دومره طاقت ایخودلې دې چه هغه د انسان په باطن کښې د هغه رګونو ته هم اورسیږی او وئیلې شوې دی چه د دې نه مراد مجازا کثرت اغواء او القاء الوساوس دی، ګویا هر وخت د انسان سره وی او د هغه نه نۀ جدا کیږی، د وینې په شان والحديث اخرجه مسلم بطوله واخرجه النسائی ومسلم وابن ماجه من حديث صفية بنت حيى عن رسول الله ﷺ وقد تقدم فى كتاب الصيام قاله المنذرى.

←...... لری یا د تامل نه پس مړ شو بغیر د څه اعتقاد نه. نه په ایمان او نه په کفر نو په دې صورت کښې به ناجی نه وی، وړاندې په دې کښې دا دی چه په ماتریدیه کښې چه کوم بخاری دی هوی د اهل فترت په باره کښې د اشاعره موافق دی او کوم چه د امام صاحب نه نقل دی ﴿لا عذر لاحد في الجهل بخالقه﴾ هغه هغوی په مابعد البعثة باندې حمل کړې دې، خو د بخاریین دا رائې د هغه سړی نه په علاوه کښې ده کوم چه د کفر په اعتقاد باندې مړ شی څکه چه کوم سړې په اعتقاد د کفر یعنی د شرک په حالت کښې مړ شی د هغه د جهنمی کیدو امام نووی او امام رازی تصریح کړې ده وَعَلَيْهِ حَمَلَ بَعْضُ الْمَالِكِيَّةِ مَا صَحَّ مِنَ الْأَحَادِيثِ فِي تَعْذِيبِ أَهْلِ الْفَتْرَةِ بِخِلَافِ مَنْ لَمْ يُشْرِكْ مِنْهُمْ وَلَمْ يُوَحِّدْ بَلْ بَقِيَ عُمْرَهُ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا كُلِّهِ فَفِيهِمُ الْخِلَافُ، وَبِخِلَافِ مَنِ اهْتَدَى مِنْهُمْ بِعَقْلِهِ كَقُسِّ بْنِ سَاعِدَةَ وَزَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ فَلَا خِلَافَ فِي نَجَاتِهِمْ..... د دې نه پس هم هغه عبارت دې کوم چه په شرح کښې تیر شو.

[1]) يعني اما ايمانهما واما كونهما من اهل الفترة)

[2]): صحيح مسلم/السلام ۹ (۲۱۷۴)، (تحفة الأشراف: ۳۲۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۲۵/۳، ۱۵۶، ۲۸۵) (صحيح)

[٤٧٢٠]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ، وَعَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، وَسَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ شَرِيكٍ الْهُذَلِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ رَبِيعَةَ الْجُرَشِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ وَلَا تُفَاتِحُوهُمُ الْحَدِيثَ".

د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه نه مروی دی، رسول الله ﷺ اوفرمائیل :"د منکرین تقدیر دصحبت نه ځان بچ اوساتی اودهغوی سره په خبرو اترو (اومناظرو)کښې ابتداء مه کوئ.

بَابٌ فِي الْجَهْمِيَّةِ

بابـ ۱۸-د جهمیه بیان

او په یو نسخه کښې دی فی الجهمیة والمعتزلة ... جهمیه هغه ډله ده کومه چه جهم بن صفوان ته منسوب ده کوم چه د اجبار او د اضطرار قائل وو یعنی انسان په خپلو اعمالو کښې باختیار نه دې بلکه مجبور دې او دا چه د انسان ټول افعال حقیقة د الله پاک طرف ته منسوب دی، د بنده طرف ته د هغې نسبت مجازی دې، او د الله پاک علم حادث منی، بله دا چه د الله پاک د صفاتو انکار کوی، صفات مشترکه یعنی د کوم صفت اطلاق چه په انسان باندې کیدې شی لکه علم قدرت او حیات، کلام ځکه چه دا صفات په انسان کښې هم موندلې شی که په الله پاک کښې هم اوموندلې شی نو شرکت به لازم شی او کوم صفات چه په غیر الله کښې نه شی موندلې لکه احیاء او اماتة او خلق د هغې هغوی انکار نه کوی او بله دا چه کلام الله حادث منی، سید مرتضی زبیدی وائی چه جهمیه یو جماعت دې په خوارجو کښې چه منسوب دې جهم بن صفوان ته کوم چه قتل کړې شو د بنوامیه په آخری دورکښ،اوپه میزان الاعتدال کښې دی، جهم بن صفوان السمرقندی الضال المبتدع راس الجهمیة هلک فی زمان صغار التابعین زرع شرا عظیما، او په فتح الباری کښ دی چه د هغه قتل په ۱۲۸ هجری کښې اوشو، دا خو د جهمیه په باره کښې شو او معتزله په قدریه کښې یو جماعت دې د هغوی نوم معتزله د یو قول په بناء باندې ځکه شو چه رئیس المعتزله واصل بن عطاء کوم چه به د حسن بصری رحمه الله په خدمت کښې حاضریدو چه کله واصل د منزلة من المنزلتین قول اختیار کړو، یعنی دا چه صاحب کبیره نه مومن مطلق دې نه کافر مطلق، بلکه بین المنزلتین دې نو په دې باندې حسن بصری رحمه الله اوفرمائیل: ﴿اعتزل عنا واصل﴾ هم په دې وجه هغوی ته معتزله وائی. (عون) معتزله د صفاتو قائل دی خو د جبر او اضطرار قائل نه دی، او هغوی دا وائی چه د صفاتو د د توحید مقتضاء ده ځکه چه که صفات د باری تعالی تسلیم کړې شی نو د دوه حالو نه خالی نه دی یا خو به هغه قدیم منلې شی یا حادث، که قدیم اومنلې شی نو تعدد د قدماء لازمیږی، او که حادث اومنلې شی نو د الله پاک به محل د حوادث کیدل لازم شی، د اهل سنت د طرف نه د دې جواب دا دې (کما فی شرح العقائد) چه ممنوع تعدد الوجبة دې نه تعدد القدماء مطلقا یعنی د واجب لذاته تعدد ممنوع

[1]: انظر حدیث رقم: (٤٧١٠)، (تحفة الأشراف: ١٠٦٦٩) (ضعیف)

دي تعدد قديم ممنوع نه دي لهذا صفات په دي کښې داخل نه دی، د هغې تعدد کيدې شی، وجواب اخر وهو ان الصفات ليست غير الذات وان لم تكن عين الذات ايضا، لکه چه په عقائد نسفی کښې دی : وهی لا هو ولا غيره چه د الله پاک صفات نه عين ذات دي او نه د هغې غير، شرح عقائد اوګوري معتزله خان ته اصحاب العدل والتوحيد وائی، اصحاب توحيد خو په دې وجه چه کومه وجه پورته ذکر شوه يعنی نفی د صفاتو ګينې د اثبات صفات په صورت کښې تعدد قدماء لازميږی کوم چه د توحيد منافی دی او اصحاب العدل په دې وجه چه د وجوب الجزاء علی الله تعالی قائل دی، يعنی په الله پاک باندې مطيع ته جزاء ورکول او عاصی ته سزا ورکول واجب دی، هغوی وائی د عدل تقاضا هم دا ده.

[٤٧٢١]() حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ، أخبرنا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَزَالُ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يُقَالَ: هَذَا خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، فَمَنْ خَلَقَ اللَّهَ، فَمَنْ وَجَدَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا، فَلْيَقُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ".

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه نه روايت دي،رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل : خلق به سوالات کوی حتیٰ چی اوبه وئيلي شي : دغه مخلوق الله تعالیٰ پيدا کړي دي نو الله تعالیٰ چا پيدا کړې دې؟ پس که څوک داسې قسم خبره کوی (يا وهم کوی) نو هغه له پکار دی چی داسې اووائی "ما په الله باندې ايمان راوړې دې."

قوله: ﴿ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « لاَ يَزَالُ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يُقَالَ هَذَا خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ فَمَنْ خَلَقَ اللَّهَ ....فَلْيَقُلْ آمَنْتُ بِاللَّهِ »﴾

يعنی خلق به فضول تپوسونه چه د واهياتو نه به ډک وی کوی تر دې چه بعض به دا سوال اوکړی چه ټول مخلوق خو الله پاک پيدا کړې دې، او الله پاک چا پيدا کړې دې، پس کوم سړی ته چه داسې وسوسه راشی نو هغه دې اوائی : امنت بالله ..او د دې وسوسې او د دې سوال په جواب کښې دې غور نه کوی، يعنی الله پاک چه د خپل ذات او صفاتو په اعتبار سره څنګه دې مونږ په هغې باندې ايمان لرو، او د الله پاک يو صفت خلق دې يعنی صفت د خلق د الله پاک دپاره ثابت دې د هغه نه علاوه بل څوک خالق نشته لهذا دا سوال باطل دې چه الله پاک چا پيدا کړې دې (٢) رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې وسوسې په ازاله کښې چه کوم جواب اوفرمائيلو ان شاء الله په دې باندې عمل کولو سره به دا وسوسه خپله ختم شی، او د دې نه په روستو روايت کښې دا زيادت دې فَإِذَا قَالُوا ذَلِكَ فَقُولُوا (اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ) ثُمَّ لْيَتْفُلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلاَثًا وَلْيَسْتَعِذْ مِنَ الشَّيْطَانِ ﴾

[1]): صحيح البخاري/بدء الخلق ١١ (٣٢٧٦)، صحيح مسلم/الإيمان ٦٠ (١٣٤)، سنن النسائي/ اليوم والليلة (٦٦٢)، (تحفة الأشراف: ١٤١٦٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٣٣١) (صحيح)

[2] او متکلمين د دې جواب داسې ورکوی چه د هر ممکن او حادث دپاره د خالق او موجد کيدل ضروری دی نه د واجب دپاره ګينې تسلسل به لازم شی، کوم چه عقلا محال دې.

[۴۷۲۲](۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، أخبرنا سَلَمَةُ يَعْنِي ابْنَ الْفَضْلِ، حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنِي عُتْبَةُ بْنُ مُسْلِمٍ مَوْلَى بَنِي تَيْمٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: فَذَكَرَ نَحْوَهُ، قَالَ: "فَإِذَا قَالُوا ذَلِكَ فَقُولُوا: اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ ۲ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۳ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۴ سورة الإخلاص آية ۱-۴، ثُمَّ لِيَتْفُلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا، وَلْيَسْتَعِذْ مِنَ الشَّيْطَانِ".

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه مروی دی، هغه وائی چی ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي چه فرمائيل ئي، ... او د مذکوره بالا په رنګ ئي بيان اوکړو-وي وئيل: "کله چې دا خلق اووائی نو تهٔ اووایه: الله يو دي- الله بي نياز دي- نه د هغه نهٔ څوک پيدا دی او نهٔ هغه د چا نه پيدا دي او هيڅوک نشته دې چې د هغه برابری اوکړی- بيا پکار دی چې ګس طرفته څه لاړې اوتوکی او د شيطان د شر نه د الله پناه اوغواړی-

الحديث الاول اخرجه البخاری، ومسلم والنسائي، والثاني اخرجه النسائي، قاله المنذری.

[۴۷۲۳](۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، أخبرنا الْوَلِيدُ بْنُ أَبِي ثَوْرٍ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمِيرَةَ، عَنِ الْأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، قَالَ: "كُنْتُ فِي الْبَطْحَاءِ فِي عِصَابَةٍ فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَمَرَّتْ بِهِمْ سَحَابَةٌ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا، فَقَالَ: مَا تُسَمُّونَ هَذِهِ؟ قَالُوا: السَّحَابَ، قَالَ: وَالْمُزْنَ، قَالُوا: وَالْمُزْنَ، قَالَ: وَالْعَنَانَ، قَالُوا: وَالْعَنَانَ، قَالَ أَبُو دَاوُد: لَمْ أُتْقِنِ الْعَنَانَ جَيِّدًا، قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا بُعْدُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ؟ قَالُوا: لَا نَدْرِي، قَالَ: إِنَّ بُعْدَ مَا بَيْنَهُمَا: إِمَّا وَاحِدَةٌ، أَوِ اثْنَتَانِ، أَوْ ثَلَاثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً، ثُمَّ السَّمَاءُ فَوْقَهَا كَذَلِكَ حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ، ثُمَّ فَوْقَ السَّابِعَةِ بَحْرٌ بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَعْلَاهُ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ، ثُمَّ فَوْقَ ذَلِكَ ثَمَانِيَةُ أَوْعَالٍ بَيْنَ أَظْلَافِهِمْ وَرُكَبِهِمْ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ، ثُمَّ عَلَى ظُهُورِهِمُ الْعَرْشُ مَا بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَعْلَاهُ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ، ثُمَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَوْقَ ذَلِكَ".

د سيدنا عباس بن عبد المطلب رضي الله عنه نه روايت دي وائی: زهٔ په وادی بطحاء کښې په يو جماعت کښې ناست ووم په کوم چې رسول الله ﷺ هم تشريف فرما وو. هلته نه د وريځې يوه ټکړه تيره شوه- هغوی ﷺ د هغې طرفته اوکتل او تپوس ئي اوکړو: "تاسو خلق دې ته څه وائيئ؟" هغوی اووې: "سحاب" هغوی ﷺ اوفرمائيل: "او "مزن" هم؟" هغوی اووې: او "مزن" هم- هغوی ﷺ اوفرمائيل: "او عنان" هم؟ هغوی اووې: او "عنان" هم وايو-... امام ابو داود رحمه الله فرمائي: ماته د (العنان) ذکر څه په ښه شان باندې ياد نه دې... هغوی ﷺ اوفرمائيل: "تاسو څه ګنړئ چې د آسمان او د زمکې ترمينځه څومره فاصله ده؟" هغوی اووې: مونږ ته نهٔ ده معلومه- هغوی اوفرمائيل: "ددې دواړو په مينځ يو اويا يا دوه اويا يا درې اويا کالو فاصله ده- "بيا د هغې نه پس د دويم آسمان هم دومره فاصله ده- " حتیٰ چې هغوی ﷺ د اووه آسمانونه شمار کړل- بيا ئي اوفرمائيل: "د اووم دپاسه سمندر دې د کوم چې په دومره قدر ژور او اوږد دې لکه چې د يو آسمان نه تر بل آسمانه پورې- بيا د دې دپاسه اووه چيلغ (بيزې) دی د کومو چې د پنجو او د ګودو په مينځ کښې دومره

(۱): تفرد به أبوداود، سنن النسائي/عمل اليوم والليلة (۶۶۱)، وانظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۴۹۷۸) (حسن)

(۲): سنن الترمذي/تفسير الحاقة ۶۷ (۳۳۲۰)، سنن ابن ماجه/المقدمة ۱۳ (۱۹۳)، (تحفة الأشراف: ۵۱۲۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۲۰۶، ۲۰۷) (ضعيف)

فاصله ده لکه چې د یو آسمان نه تر بل اسمانه پورې،بیا دهغوی په شاګانو باندې عرش دې،دکوم چې دبیخ اود لوړوالی هم دومره فاصله ده څنګه چې د یو آسمان نه تر بل آسمانه پورې-بیا ددې نه بره الله تبارک و تعالیٰ دې."

قوله:﴿عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ كُنْتُ فِى الْبَطْحَاءِ فِى عِصَابَةٍ فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– فَمَرَّتْ بِهِمْ سَحَابَةٌ فَنَظَرَ إِلَيْهَا فَقَالَ « مَا تُسَمُّونَ هَذِهِ ».قَالُوا السَّحَابَ......مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ ».قَالُوا لاَ نَدْرِى الخ ﴾

د حدیث الاوعال مضمون :

سیدنا عباس رضی الله عنه فرمائی چه زه په بطحاء مکه کښې په یو جماعت کښې اوم چه په هغوی کښې رسول الله ﷺ هم وو پس هم په دې وخت کښې په اسمان کښې د وریځ یو ټکړه تیره شوه رسول الله ﷺ هغې طرف ته اوکتل او د حاضرینو نه ئې تپوس اوکړو چه تاسو د دې څه نوم ږدئ، صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړو مونږ دې ته سحاب وایو، رسول الله ﷺ تپوس اوکړو او مزن هم ورته وایئ؟ هغوی عرض اوکړو اوجی مزن هم ورته وایو، نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل عنان هم ورته وایئ؟ هغوی عرض اوکړو اوجی عنان هم ورته وایو، بیا رسول الله ﷺ تپوس اوکړو د اسمان او زمکې ترمینځهٔ څومره فاصله ده؟ هغوی اووې مونږ ته پته نشته، رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه د دې دواړو ترمینځه فاصله د یو اویا یا دوه اویا یا درې اویا کالو ده، ﴿ ثُمَّ السَّمَاءُ فَوْقَهَا كَذَلِكَ حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ ﴾ بیا ئې اوفرمائیل چه د اسمان دپاسه چه کوم دویم اسمان دې د هغې ترمینځه هم دومره فاصله ده، او هم دغه شان هغوی اووهٔ اسمانونه شمار کړل او وې فرمائیل چه په اووم اسمان باندې یو سمندر دې چه د هغې د تل او د پورته سطح ترمینځه هم دومره فاصله ده څومره چه د یو اسمان نه بل آسمان پورې ده.﴿ ثُمَّ فَوْقَ ذَلِكَ ثَمَانِيَةُ أَوْعَالٍ بَيْنَ أَظْلاَفِهِمْ وَرُكَبِهِمْ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ عَلَى ظُهُورِهِمُ الْعَرْشُ ﴾ رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه بیا د دې سمندر دپاسه اتهٔ چیلی دی یعنی ملائک چه د چیلو په شکل باندې دی کوم چه د خپل بدن او قامت په اعتبار سره داسې دی چه د هغوی د خپو د او د کونډو ترمینځه دومره فاصله ده څومره چه د یو اسمان نه تر د بل آسمان پورې ده، یعنی د هغوی خپې دومره اوږدې او لوئې دی، ﴿ ثُمَّ عَلَى ظُهُورِهِمُ الْعَرْشُ ﴾ او د دې ملائکو په شا باندې عرش دې چه د هغې ژور والې او اوچتوالې دومره دې لکه د یو اسمان نه بل آسمان پورې، ﴿ ثم الله تعالى فوق ذٰلک ﴾ بیا د دې عرش دپاسه الله پاک دې.

(په جهمیه باندې رد)

دا حدیث دلالت کوی په دې خبره باندې چه الله پاک فوق العرش دې او جهمیه د چا په رد کښې چه دا باب دې هغوی د عرش هم منکر دی او د الله پاک د فوق العرش کیدو هم منکر دی، یعنی هغوی صفا داسې وائی چه الله پاک په عرش باندې نه دې بلکه بیخی عرش هم نه منی، دا خو بیله خبره ده چه په عرش باندې د کیدو مطلب څه دې، خو هغوی بالکلیه د دې څیز انکار کوی.

د الرحمن علی العرش مفهوم

او زمونږ سلف صالحین صحابه او تابعین وغیره اهل علم رضوان الله علیهم اجمعین د الله پاک فوق العرش کیدل منی، او په عرش باندې د کیدو تشریح او کیفیت نه بیانوی د دې د کیفیت په باره کښې هغوی د خپل جهالت اعتراف کوی یو سړی د امام مالکرحمه الله نه د ﴿الرحمن علی العرش استوی﴾ تفسیر معلوم کړې وو، تپوس کونکې به دمبتدعین نه وو، نو هغوی اوفرمائیل : الاستواء معلوم والکیف مجهول والسوال عنه بدعة، اخرجوا هذا المبتدع من المجلس.

حدیث الاوعال من حیث السند :

د دې حدیث نه په حدیث الاوعال سره تعبیر کولې شی. لفظ د اوعال په دې حدیث کښې ذکر دې کوم چه د وعل جمع ده، یعنی تیس جبلی، غریز چیلې، دا حدیث په ترمذی کښې هم شته، هغوی د دې حدیث په باره کښې فرمائی حسن غریب، وروی شریک بعض هذا الحدیث عن سماک فوقفه، بعض محدثینو په دې حدیث باندې کلام کړې دې د دوه وجهو نه یو په دې وجه چه د دې په سند کښې ولید بن ابی ثور دې، بل دا چه هم د دې مضمون حدیث په ترمذی کښې د حسن په طریق باندې د ابوهریرهرضی الله عنه نه ذکر دې چه په هغې کښې دا اخری کلمه یعنی، ثم الله تعالی فوق ذلک. نشته بلکه د هغې نه روستو د زمکې تذکره ده، هل تدرون ماالذي تحتکم؟ قالوا الله ورسوله أعلم قال فإنها الأرض ثم قال هل تدرون ماالذي تحت ذلك؟ قالوا الله ورسوله أعلم قال فإن تحتها الأرض الأخری بینهما مسیرة خمسمائة سنة حتی عد سبع أرضین، حافظ ابن القیمرحمه الله د مثبتین حدیث د طرف نه د دواړو جواب ورکړې دې چه ولید بن ابی ثور منفرد چرته دې خپله په ابوداؤد کښې د هغه دوه متابع موجود دی عمرو بن ابی قیس عن سماک، ابراهیم بن طهمان عن سماک، او د حدیث الحسن عن ابی هریرة د معارضې په باره کښې ئې لیکلې دی چه دا معارضه فاسد ده فان الترمذی ضعف حدیث الحسن هذا وقال فیه "غریب" فقط (او د حدیث الباب په باره کښې فرمائی حسن غریب، قال ویروی عن ایوب ویونس بن عبید وعلی بن زید قالوا لم یسمع الحسن من ابی هریرة (تهذیب السنن لابن القیم) الحدیث اخرجه الترمذی وابن ماجه،وقال الترمذی حسن غریب،قاله المنذری.

[٤٧٢٤](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي سُرَيْجٍ،أنبأنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَا: أنبأنا عَمْرُوبْنُ أَبِي قَيْسٍ،عَنْ سِمَاكٍ بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ.

ترجمه: حضرت عمرو بن ابوقیس بواسطه سماک دخپل سند نه مذکوره بالا حدیث هم معنی روایت کړو.

[٤٧٢٥](٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ سِمَاكٍ بِإِسْنَادِهِ، ومعنی هذا الحدیث الطویل.

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٥١٢٤) (ضعیف)
(٢): انظر حدیث رقم: (٤٧٢٣)، (تحفة الأشراف: ٥١٢٤) (ضعیف)

حضرت ابراهیم بن طهمان بواسطه سماک د هغه د سند نه مذکوره بالا دطویله حدیث هم معنیٰ بیان اوکړو.

[٤٧٢٦] (¹) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الرِّبَاطِيُّ، قَالُوا: أَخبرنا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ أَحْمَدُ: كَتَبْنَاهُ مِنْ نُسْخَتِهِ، وَهَذَا لَفْظُهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْحَاقَ يُحَدِّثُ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: "أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْرَابِيٌّ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، جُهِدَتِ الْأَنْفُسُ، وَضَاعَتِ الْعِيَالُ، وَنُهِكَتِ الْأَمْوَالُ، وَهَلَكَتِ الْأَنْعَامُ، فَاسْتَسْقِ اللَّهَ لَنَا، فَإِنَّا نَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلَى اللَّهِ، وَنَسْتَشْفِعُ بِاللَّهِ عَلَيْكَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَيْحَكَ، أَتَدْرِي مَا تَقُولُ؟، وَسَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَمَا زَالَ يُسَبِّحُ حَتَّى عُرِفَ ذَلِكَ فِي وُجُوهِ أَصْحَابِهِ، ثُمَّ قَالَ: وَيْحَكَ، إِنَّهُ لَا يُسْتَشْفَعُ بِاللَّهِ عَلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ، شَأْنُ اللَّهِ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ، وَيْحَكَ، أَتَدْرِي مَا اللَّهُ؟ إِنَّ عَرْشَهُ عَلَى سَمَاوَاتِهِ لَهَكَذَا، وَقَالَ بِأَصَابِعِهِ مِثْلَ الْقُبَّةِ عَلَيْهِ، وَإِنَّهُ لَيَئِطُّ بِهِ أَطِيطَ الرَّحْلِ بِالرَّاكِبِ"، قَالَ ابْنُ بَشَّارٍ فِي حَدِيثِهِ: إِنَّ اللَّهَ فَوْقَ عَرْشِهِ، وَعَرْشُهُ فَوْقَ سَمَاوَاتِهِ، وَسَاقَ الْحَدِيثَ، وقَالَ عَبْدُ الْأَعْلَى، وَابْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عُتْبَةَ، وَجُبَيْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ أبوداود: وَالْحَدِيثُ بِإِسْنَادِ أَحْمَدَ بْنِ سَعِيدٍ هُوَ الصَّحِيحُ، ووَافَقَهُ عَلَيْهِ جَمَاعَةٌ مِنْهُمْ: يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ وَعَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ، وَرَوَاهُ جَمَاعَةٌ، عَنْ ابْنِ إِسْحَاقَ، كَمَا قَالَ أَحْمَدُ أَيْضًا، وَكَانَ سَمَاعُ عَبْدِ الْأَعْلَى، وَابْنِ الْمُثَنَّى، وَابْنِ بَشَّارٍ مِنْ نُسْخَةٍ وَاحِدَةٍ فِيمَا بَلَغَنِي.

حضرت جبیر بن محمد بن جبیر بن مطعم د خپل والد محمد نه هغه د خپل نیکه جبیر بن مطعم رضي الله عنه نه روایت کوی چې د رسول الله ﷺ خوا له یو اعرابی راغلو - هغه اووې: اې د الله رسوله ﷺ! په ځانونو مو جوړه شوه، بال بچ مو مری، مالونه مو ختم شو او مال مو مری، د الله نه مونږ دپاره باران اوغواړه - مونږ د الله په حضور ستاسو سفارش پیش کوؤاو الله ستاسو په حضور سفارشی راولو- رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "افسوس په تا باندې! آیا ته پوهه ئې چې ته څه وائې؟" او رسول الله ﷺ مسلسل تسبیح (سبحان الله) وئیله حتیٰ چې (ددې خوف اثر) د هغوی صحابه کرامو رضي الله عنهم په مخونو باندې محسوس شو - بیا هغوی ﷺ اوفرمائیل: "افسوس په تا باندې! الله تعالیٰ ته د هغه په مخلوق کښې څوک هم سفارشی نۀ شی پیش کیدلې - د الله تعالیٰ شان ددې نه څو چنده ډیر لوې باعظمت (او برتر) دې- افسوس په تا باندې! آیا ته پوهیږې چې د الله کوم شان دې؟ بغیر د څه شک نه د هغه عرش په آسمانونو باندې داسې دې- " او هغوی ﷺ د خپلو ګوتو نه د قبې په رنګ شکل جوړ کړو- او وې فرمائیل: "هغه عرش دغه رنګ چراچراکوی څنګه چې پالان د خپل سور سره کوی- " ابن بشار په خپل روایت کښې اووې: "بغیر د څه شک نه الله تعالیٰ دخپل عرش نه بره دې -"...بواسطه یعقوب بن عتبه او جبیر بن محمد جبیر، هغه د خپل والد نه، هغه دخپل نیکه نه روایت کړو- امام ابو داود رحمه الله اووې: او حدیث هم د احمد بن سعید صحیح دې - او یو جماعت د محدثینو ددې موافقت کړې دې په کومو کښې چې یحیٰ بن معین اوعلی بن مدینی هم وو- او یو جماعت د ابن اسحاق نه په دارنګ روایت کړې دې څنګه چې احمد اووې او څنګه چې ماته روایت رسیدلې دې - دعبدالاعلیٰ، دابن مثنیٰ او

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣١٩٦) (ضعيف)

دابن بشار سماع هم ديوې نسخې نه دې.

قوله: ﴿عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ جُهِدَتِ الأَنْفُسُ وَضَاعَتِ الْعِيَالُ وَنُهِكَتِ الأَمْوَالُ وَهَلَكَتِ الأَنْعَامُ فَاسْتَسْقِ اللَّهَ لَنَا فَإِنَّا نَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلَى اللَّهِ وَنَسْتَشْفِعُ بِاللَّهِ عَلَيْكَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « وَيْحَكَ أَتَدْرِى مَا تَقُولُ » وَسَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَمَا زَالَ يُسَبِّحُ حَتَّى عُرِفَ ذَلِكَ فِى وُجُوهِ أَصْحَابِهِ ﴾

د حديث الاطيط مضمون:

د جبير بن مطعم رضي الله عنه نه روايت دې چه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې يو بانډچې راغلو او عرض ئې اوکړو يا رسول الله ﷺ ټول خلق په مشقت کښې پراته دی او ماشومان ضائع کيږي او په مالونو کښې ډير کمې راغلي دې، او څاروی مری. يعنی د خشک سالئ د وجې نه، لهذا د الله پاک نه زمونږ دپاره د باران دعا اوکړئ، مونږ تاسو په الله پاک باندې د سفارشی په طور پيش کوو (په دې جمله کښې خو هيڅ اشکال نشته) او الله پاک لره سفارشی جوړوو په تاسو باندې (دا قابل اشکال ده پس) رسول الله ﷺ اوفرمائيل خوار شې تا ته پته شته چه ته څه وائې او رسول الله ﷺ د الله پاک تسبيح بيانوله. او هغوی تسبيح بيانوله تردې چه د هغې احساس د صحابه کرامو رضي الله عنهم په مخونو کښې هم معلوم شو يعنی د رسول الله ﷺ د ناراضګئ، بيا رسول الله ﷺ اوفرمائيل هلاک شې! حقيقت دا دې چه الله پا ک سفارشی نه شی جوړولې په مخلوق کښې په چا باندې، ځکه چه د سفارشی درجه کمه وی، د هغه چا نه چه چاته سفارش اورلې شی، لهذا الله پاک لره سفارشی جوړول بې محل دی، د دې نه پس رسول الله ﷺ اوفرمائيل:

قوله: ﴿ وَيْحَكَ أَتَدْرِى مَا اللَّهُ إِنَّ عَرْشَهُ عَلَى سَمَوَاتِهِ لَهَكَذَا وَقَالَ بِأَصَابِعِهِ مِثْلَ الْقُبَّةِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَيَئِطُّ بِهِ أَطِيطَ الرَّحْلِ بِالرَّاكِبِ ﴾ ﴿ قَالَ ابْنُ بَشَّارٍ فِى حَدِيثِهِ « إِنَّ اللَّهَ فَوْقَ عَرْشِهِ وَعَرْشُهُ فَوْقَ سَمَوَاتِهِ »﴾

چه هلاک شې! تاته د الله پاک په باره کښې معلومه ده يعنی د هغه عظمت، بيشکه د هغه عرش په اسمانونو باندې داسې دې، او بيا رسول الله ﷺ په خپلو ګوتو مبارکو باندې په اشارې سره پوهه ورکړه لکه څنګه چه په يو څيز دپاسه قبه جوړولې شی، يعنی د الله پاک عرش آسمانونه داسې ګير کړی دی لکه څنګه چه په يو څيز باندې قبه جوړه کې شی د يو وړوکی پليټ دپاسه يو غټ سر کيخودلې شی. او رسول الله ﷺ فرمائی چه د عرش د دومره عظيم کيدو باوجود چه هغه په ټولو اسمانونو باندې محيط دې بيا هم هغه چغارکوی د الله پاک د وجې نه يعنی د هغه د عظمت د وجې نه لکه کله چه چه کجاوه د خپل سور د وزن د وجې نه چغار کوی

د حديث اطيط الرحل تشريح:

امام خطابی رحمه الله فرمائی چه په دې حديث کښې د دې د ظاهری معنی په اعتبار سره خو د الله پاک په عرش باندې د کيدو کيفيت مذکور دې حال دا چه د استواء علی العرش چه کوم کيفيت دلته په دې حديث کښې ذکر دې الله پاک د هغې نه بری دې، نو بيا د دې جواب د

ادي چه دا حديث په خپله معنى حقيقى باندې محمول نه دې او د دې كلام نه مقصود د ظاهرى معنى اثبات نه دې بلكه مقصود تمثيل او تقريب دې يعنى د الله پاک عظمت شان لره په يو حسى مثال سره بيانول، ځكه چه سوال كونكې يو ناخبره باندچى وو، نو د كوم خائې پورې چه د هغه د فهم رسيدل كيدل هم د هغې مطابق په دې مثال سره د الله پا ک عظمت شان د هغه ذهن ته نزدې كړې شوې دې، پس معنى مرادى د دې كلام ﴿ قوله أَتَدْرِى مَا اللَّهُ ﴾ دا ده ﴿ اتدرى ما عظمة الله وجلاله ﴾ يعنى د الله پاک نه مراد عظمة الله دې. وقوله أنه لينط به معناه أنه ليعجز عن جلاله وعظمته حتى يئط به إذ كان معلوماً أن أطيط الرحل بالراكب إنما يكون لقوة ما فوقه ولعجزه عن احتماله فقرب بهذا النوع من التمثيل عنده معنى عظمة الله وجلاله وارتفاع عرشه ليعلم أن الموصوف بعلو الشأن وجلالة القدر وفخامة الذكر لا يجعل شفيعاً إلى من هو دونه في القدر وأسفل منه في الدرجة وتعالى الله أن يكون مشبهاً بشيء أو مكيفاً بصورة خلق أو مدركاً بحد ليس كمثله شيء وهو السميع البصير ....فرمائى چه د عرش د چغار كولو مطلب د الله پاک د وجې نه دا دې چه هغه عرش سره د دومره عظمت چه هغه ټول اسمانونه او زمكې پټ كړې دى، د الله پاک د جلالت او عظمت شان مخكښې عاجز او كمزورې دې لكه چه د راكب په وزن سره بعض وخت كجاوه آواز كوى.نو د دې تمثيل په ذريعه د دې اعرابى دپاره د الله پاک عظمت شان لره د هغه ذهن ته نزدې كړې شو ، او دا چه كوم ذات په دومره لوئې عظمت شان سره متصف وى هغه د يو داسې چا سفارشى نه شى جوړيدې كوم چه د هغه نه په مرتبه كښې كم وى، او بغير د حقيقت نه الله پاک ته د يو داسې څيز سره تشبيه ښنكه وركړې كيدې شى او ښنكه د هغه د حد ادراک كيدې شى (ځكه چه الله پاک خو د خپل ذات او صفاتو په اعتبار سره غير محدود دې، محدود كيدل خو د ممكن صفت دې، هغه خو واجب لذاته دې) ليس كمثله شئ وهو السميع العليم.

د دې نه پس چه د دې په سند كښې كوم اختلاف دې مصنف رحمه الله هغه بيانوى.

﴿ وَقَالَ عَبْدُ الأَعْلَى وَابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عُتْبَةَ وَجُبَيْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَدِيثُ بِإِسْنَادِ أَحْمَدَ بْنِ سَعِيدٍ هُوَ الصَّحِيحُ ﴾

شرح السند:

پورته په سند كښې راغلى دى ﴿ عن يعقوب بن عتبة عن جبير ﴾ د مصنف رحمه الله په دې حديث كښې څلور استاذان دى په دې څلورو كښې احمد بن سعيد خو سند داسې بيان كړې دې يعنى جبير بن محمد ته ئې د يعقوب استاد وئيلې دې او باقى درې استاذان كوم د سند په شروع كښې ذكر دى هغوى د ﴿ عن جبير بن محمد ﴾ په وجبير بن محمد په عطف سره وئيلې دې.يعنى د جبير نه ئې د يعقوب ملګرې جوړ كړو، ګويا محمد بن اسحاق د يعقوب او جبير دواړو نه روايت كوى، بيا وراندې مصنف رحمه الله چه كوم سند پورته ذكر كړې دې د احمد بن سعيد والا د هغې تصحيح ئې كړې ده چه صحيح دغه شان دې، او وجه د ترجيح ئې دا بيان كړه چه په دې كښې د احمد بن سعيد موافقت كړې دې يو جماعت چه په هغوى كښې يحيى بن معين او على بن المدينى هم دې، وراندې فرمائى چه ښنكه د احمد په سند

کښې د جرير محمد بن اسحاق نه روايت کوی هم دغه شان څو نور حضرات هم د محمد بن اسحاق نه هم دغه شان روايت کوی ګويا د احمد متابعت کونکي دهغوی په استاذکښې هم دي او په استاذ الاستاذ کښې هم، اول متابعت اصولا متابعت تامه دي او دويم متابعت قاصره، پس په شرح نخبه کښې دی،
والمتابعة على مراتب، لانها ان حصلت للراوی نفسه فهی التامة، وان حصلت لشيخه فمن فوقه فهی القاصرة، ويستفاد منها التقوية ....مصنف رحمه الله چونکه د احمد بن سعيد روايت له ترجيح ورکړې ده د متابعت او کثرت د وجې نه نو چا اووې چه په بل طرف کښې هم کثرت دي پس دري راويان دی، عبدالاعلی، ابن المثنی، ابن بشار، نو د هغې جواب ورکوی : ﴿ وكان سماع عبدالاعلى الخ ﴾ هغه دا چه اګر چه دري راويان دی خو د دې دري واړو سماع د خپل استاذ نه صرف يوه نسخه ده لهذا دا دري واړه په حکم کښې ديو دی.

په حديث الاطيط باندې کلام جرحا او تاويلا :

د دې نه پس پيژندل پکار دی چه د حديث الاطيط تشريح او تاويل کښې مونږ د امام خطابی کلام نقل کړي دې هغه مو د بذل المجهود نه اخستلې دې ګويا د حضرت رائې هم هغه ده کومه چه د امام خطابی ده خو صاحب دعون المعبود کوم چه د منکرين تقليد نه دی (او دا منکرين تقليد خپل ځان ته خلقو ته د دهوکې ورکولو دپاره سلفی او اهل حديث وائي) هغوی د امام خطابی په کلام باندې نقد کړې دې او ليکلې ئې دی چه د : كَلَامُ الْإِمَامِ الْخَطَّابِيِّ فِيهِ تَأْوِيل بَعِيد خِلَاف لِلظَّاهِرِ لَا حَاجَة إِلَيْهِ، وَإِنَّمَا الصَّحِيح الْمُعْتَمَد فِي أَحَادِيث الصِّفَات إِمْرَارهَا عَلَى ظَاهِرهَا مِنْ غَيْر تَأْوِيل وَلَا تَكْيِيف وَلَا تَشْبِيه وَلَا تَمْثِيل كَمَا عَلَيْهِ السَّلَف الصَّالِحُونَ وَاللَّهُ أَعْلَم ...زمونږ د خيال مطابق دا د صاحب عون مغالطه ده د امام خطابی دا تاويل د سلف صالحين د مسلک خلاف نه دي سلف صالحين چه د کومو احاديث صفات په باره کښې وئيلې دی چه ﴿ امرارها على ظاهرها ﴾ نو دا ئې د هغه حديث صفات په باره کښې وئيلې دی کوم چه مطلق دی، چه په هغې کښې کيفيت مذکور نه دې لکه ﴿ الرحمن على العرش استوى ﴾ او ﴿ ينزل ربنا كل ليلة فى الثلث الاخير ﴾ او ﴿ ويد الله على الجماعة ﴾ د داسې قسم احاديث صفات په باره کښې مونږ (متبعين د سلف صالحين) د هغې د حق کيدو قائل يو، او ورسره د دې هم چه دا حديث په خپله معنی باندې محمول نه دی، مثلا مونږ د الله پاک د يد قائل يو لکه چه په حديث کښې دی خو ورسره دا اعتقاد هم لرو چه ليس يده كيدنا بل لا نعلم حقيقتها وله سبحانه وتعالى يد تليق بشانه، ځکه چه سلف صالحين د تشبيه او تمثيل قائل نه دی خو که په يو حديث کښې په احاديث صفات کښې هم دغه شان د باری تعالی صفات په کيفيت سره مذکور وی لکه چه په دې حديث الاطيط کښې نو دغه شان احاديث د سلفو په نزد په خپل ظاهر باندې نه دی محمول، هم په دې وجه مونږ اووې چه د صاحب عون په کلام کښې مغالطه ده په ظاهر کښې به هغوی خپله هم پوهه شوی وی په دې خبره باندې خو هم دغه شان ليکی، او دغه شان حافظ ابن القيم هم په تهذيب السنن کښې د دې حديث په

تصحيح كښې لګېدلې دې هغوى په دې باندې ډېر مبسوط كلام كړې دې، امام خطابي رحمه الله خو په دې حديث باندې كلام من حيث التاويل كړې دې هغوى دا موول ګرزولې دې او د جرح او د تعديل په اعتبار سره ئې صرف دا ليكلى دى: وذكر البخاري هذا الحديث في التاريخ من رواية جبير بن محمد بن جبير عن ابيه عن جده، ولم يدخله في الجامع الصحيح، خو حافظ منذري رحمه الله د دې حديث په ثبوت باندې كافى جرح كړې ده، لهذا د هغې طرف ته دې رجوع اوكړې شي، خلاصه د هغوى د جرح دا ده چه د دې حديث په سند كښې محمد بن اسحاق دې چه هغه مدلس دې او دا ئې په عن سره روايت كړې دې او عنعنه د مدلس معتبر نه ده، د ابن اسحاق په روايت باندې خو د سماع دتصريح نه پس هم محدثينو ته كلام دې پاتې لا دا چه په دې صورت كښې د سماع تصريح هم نه وى ﴿ فكيف اذا لم يصرح به ﴾ بلكه دا چه ابن اسحاق دې روايت لره د يعقوب نه په روايت كولو كښې منفرد دې او بل دا چه په دې سره يعقوب بن عتبه منفرد دې د جبير بن محمد نه په روايت كولو كښې او د دې دواړو روايت په صحيحين كښې نشته دې او دريم اعتراض ئې دا كړې دې چه په لفظ د ﴿ ليئط به ﴾ كښې د راويانو اختلاف دې بعضو لفظ د "به" په هغې كښې ذكر كړې دې او يحيى بن معين لفظ د "به" نه دې ذكر كړې حال دا چه زيات دخل په اشكال كښې د لفظ د "به" دې.

صاحب د انوار الباري مولانا سيد احمد رضا صاحب بجنوري رحمه الله په كتاب مذكور جلد ۱۱ صفحه ۲۴ كښې د څو علمى حديثى فوائد د عنوان لاندې په فائده ثانيه كښې وائى: په بذل المجهود او انوار المحمود كښې په ﴿ اطيط عرش ﴾ والا حديث مذكور باندې هيڅ كلام نه دې كړې شوې، حالانكه ضرورى وو، او په فائده ثالثه كښې ليكى: په ابوداؤد كښې په باب الجهمية كښې حديث اوعال په طريق د سماك بن حرب روايت كړې شوې دې كوم چه په ترمذى او ابن ماجه كښې هم شته خو حافظ ابن معين، امام احمد، امام بخارى، امام مسلم، امام نسائى او امام ابن الجوزى رحمهم الله د دې حديث د صحت نه انكار كړې دې، حافظ ابن القيم په تهذيب ابى داؤد كښې په كثرت د طرق ښودلو سره د دې د تصحيح او تقويت سعى كړې ده، حال دا چه د سماك د انفراد نه پس په كثرت طرق سره هيڅ فائده نه حاصليږى، حقيقت دا دې چه د حافظ ابن القيم علم په معرفت رجال كښې ضعيف وو لكه چه علامه ذهبى هم په المعجم المختص كښې د دې تصريح كړې ده، د دې حديث په باره كښې پوره تحقيق په په فصل المقال فى تمحيص احدوثة الاوعال كښې د كتلو قابل دې، په بذل المجهود كښې دلته هم د حديث مذكور د رجال په باره كښې كلام ډېر ناكافى دې او په سماك باندې خو هيڅ هم نه دى ليكلې شوې، چه په هغه باندې رڼرا اچول ضرورى وو. اهـ ([1])

[1]) مولانا سيد احمد رضا صاحب رحمه الله په ملفوظات محدث كشميرى (ص ۲۰۵) نومى كتاب كښې يو ځائې ضمنا د تقوية الايمان په باره كښې د حضرت مدنى دا رائې چه په رساله تقوية الايمان كښې حذف او الحاق شوې دې ځكه د هغې نسبت د حضرت شهيد طرف ته صحيح نه دې، خو ليكى چه احقر په انوار البارى كښې عرض كړې وو چه زه په دې نسبت كښې ځكه هم متردد يم چه دا كتاب........ له

[٤٧٢٧]([1]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَفْصِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أخبرنا أَبِي، حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أُذِنَ لِي أَنْ أُحَدِّثَ عَنْ مَلَكٍ مِنْ مَلَائِكَةِ اللَّهِ، مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ، إِنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِهِ إِلَى عَاتِقِهِ مَسِيرَةُ سَبْعِ مِائَةِ عَامٍ".

حضرت جابر بن عبد الله رضي الله عنه روايت کوی، رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "ماته اوئيلې شو چې زۀ تاسو ته د حاملين عرش نه د يوې فرېښتې متعلق اووايم. بغير د څه شک نه د هغه د غوږونو نه تر اوږې پورې فاصله د اووسوو کالو برابره ده."

قوله: ﴿عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « أُذِنَ لِى أَنْ أُحَدِّثَ عَنْ مَلَكٍ مِنْ مَلاَئِكَةِ اللَّهِ مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ إِنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِهِ إِلَى عَاتِقِهِ مَسِيرَةُ سَبْعِمِائَةِ عَامٍ »﴾

رسول الله ﷺ فرمائي چه ماته د پورته نه اجازت راکړې شوې دې د دې خبرې چه کومو ملائکو عرش اوچت کړې دې په هغوی کښې د يو ملائک حال بيان کړم خلقو ته، هغه دا چه هغه د بدن په اعتبار سره دومره لوئې دی چه د هغه د اوږې او غوږ ترمينځه فاصله د اووۀ سوو کالو په مقدار ده. د دې حديث مناسبت هم د باب سره هم هغه دې کوم چه مخکښې تير شوې دې چه جهميه د عرش انکار کوی.

[٤٧٢٨]([2]) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ نَصْرٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ النَّسَائِيُّ المعنى، قَالَا: أنبأنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِئُ، أخبرنا حَرْمَلَةُ يَعْنِي ابْنَ عِمْرَانَ، حَدَّثَنِي أَبُو يُونُسَ سُلَيْمُ بْنُ جُبَيْرٍ مَوْلَى أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقْرَأُ

←...... په عقائدو کښې دې چه د هغې دپاره د قطعيات ضرورت دې او حال دا چه په دې کښې حديث اطيط هم ذکر دې کوم چه شاذ او منکر دې اګر چه د ابوداؤد دې ځکه چه امام ابوداؤد رحمه الله په قول دعلامه ذهبی وغيره په داسې احاديثوباندې سکوت اختيارکړې دې کوم چه دواضح ضعيف راويانودوجې نه ظاهر الضعف والنکارة دی اودا حديث د ثمانية اوعال هم ډير زيات منکر او شاذ دې، که دا پوره تصنيف د شهيد رحمه الله وې نو هغوی به د داسې ضعيف حديث نه په عقائدو کښې استدلال نه کولې چه د هغې نه عقائد څۀ چه احکام هم نه ثابتيږی، په دې باندې ماته مولانا زکريا صاحب شيخ الحديث اوليکل چه تاسو داسې ولې ليکلې دی حال دا چه حافظ ابن القيم د حديث اطيط تصحيح کړې ده، ما حضرت ته اوليکل ...بيا چه کله د بذل المجهود طباعت په مصر کښې شروع شو نو ما حضرت ته توجه ورکړه چه په دې احاديثو باندې چه کوم کلام محدثينو کړې دې هغه دې په حاشيه کښې شائع کړې شی، حضرت اوليکل چه کوم حضرات د طباعت دپاره مصر ته تلی دی هغوی به دا کار اونکړې شی او په دې باندې چه کوم کلام کړې شوې دې هغه د مدرسې په نسخې باندې دلته قلمی موجود دې د هغې نقل درليږم، حضرت د هغې نقل کولو سره ماته رجسترې په ډاک باندې راوليږله خو هغه زما نه ضائع شوه په هغه خط کښې د ابوداؤد په حديث اطيط او حديث ثمانية اوعال د دواړو په رجال باندې کلام او د شاذ او منکر کيدو تفصيل دې چونکه دا يو اهم حديثی تحقيق دې او د دې دواړو احاديثو نه سلفی حضرات هم برابر استدلال کوی په دې وجه د دې د بذل المجهود په حاشيه باندې طبع کيدل ډير ضروری وو خو افسوس چه هغه طبع نه شو، دا دې هم واضحه وی چه د حديث اطيط په وجه باندې سلفی حضرات والعياذ بالله د الله پاک دپاره د تولو وزنی خيزونو کانړو او اوسپنو نه زيات وزن منی او دارمی سجزی په خپل کتاب النقض کښې هم دا نقل کړې دی چه په هغې کښې ئې د الله پاک دپاره قيام او جلوس وغيره هم ثابت کړې دی کوم چه علامه ابن تيمية په موافقة المعقول (هامشه منهاج السنة) کښې نقل کړې دې، ، ، الي اخره،،، په آخره کښې د مقالات کوثری (ص ٣٤٨) حواله ده)

[1]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٠٨٦) (صحيح)

[2]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥٤٦٧) (صحيح الإسناد)

هَذِهِ الْآيَةَ: "إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى سَمِيعًا بَصِيرًا سورة النساء آية ۵۸، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ إِبْهَامَهُ عَلَى أُذُنِهِ، وَالَّتِي تَلِيهَا عَلَى عَيْنِهِ"، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَؤُهَا وَيَضَعُ إِصْبَعَيْهِ، قَالَ ابْنُ يُونُسَ: قَالَ الْمُقْرِءُ: يَعْنِي إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ: يَعْنِي أَنَّ لِلَّهِ سَمْعًا وَبَصَرًا، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَهَذَا رَدٌّ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ.

حضرت ابو هریره رضی الله عنه دغه ایت اولوستو (ان الله الله یامرکم ان تودو الامنت الی اهلها...سمیعاً بصیراً) "بغیر د څه شک الله تعالیٰ تاسو ته حکم درکوی چې امانتونه د هغې حقدارانو ته اورسوئ او کله چې د خلقو په مینځ کښې فیصله کوئ نو د عدل او د انصاف سره فیصله کوئ، الله ښه نصیحت کوی، بغیر د څه شک الله ښه اوریدونکې او ښه کتونکې دې." وائی چې ما رسول الله صلی الله علیه وسلم اولیدو چې هغوی خپل کټه ګوته په خپل غوږ او ورسره واله ګوته په خپلې سترګه باندې ایخودله. حضرت ابو هریره رضی الله عنه اووې: ما رسول الله صلی الله علیه وسلم اولیدو چې دغه آیت به ئې وئیلو او خپلې ګوتې به ئې (په غوږ او سترګه) باندې ایخودې. ابن یونس روایت کړو چې عبد الله بن یزید مقری اووې: مقصد دا دې چې بغیر د څه شک الله تعالیٰ سمیع و بصیر دې یعنی هغه ښه اوری او ښه ګوری. امام ابو داود رحمه الله وائی چې په دې کښې د جهمیه تردید دې (الله عزوجل ددغو صفاتو نه فی الواقع متصف دې).

قوله:﴿ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا) إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى (سَمِيعًا بَصِيرًا) قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يَضَعُ إِبْهَامَهُ عَلَى أُذُنِهِ وَالَّتِي تَلِيهَا عَلَى عَيْنِهِ ﴾ سیدنا ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه ما رسول الله صلی الله علیه وسلم اولیدو چه د دې آیت کریمه د تلاوت فرمائیلو په وخت ﴿ ان الله کان سمیعا بصیرا ﴾ ته چه کله راورسیدلو نو خپله کټه ګوته ئې خپل غوږ او د شهادت ګوته به ئې په خپله سترګه باندې کیخودله، د الله پاک د سمع او بصر طرف ته د اشارې کولو دپاره (خو تشبیه او تکییف مقصود نه دې چه د الله پاک سترګې او غوږونه هم داسې دی) په جهمیه باندې د رد کولو دپاره کوم چه د صفات مشترکه انکار کوی چه په هغې کښې سمع او بصر هم داخل دی.

بَابٌ فِي الرُّؤْيَةِ

باب ۱۹- د الهی د دیدار بیان

دا مسئله هم د اهل سنت او د نورو فرقو ترمینځه مختلف فیه ده، اهل سنت والجماعت د دې قائل دی د آیات قرآنیه او احادیث صحیحه د وجې نه، معتزله اوجهمیه ددې انکار کوی یعنی د الله پاک رویت د بندګانو دپاره د قیامت په ورځ باندې، په شرح عقائد کښې دی ﴿ ورؤیة الله تعال جائزة فی العقل واجبة بالنقل ﴾ وقد ورد الدلیل السمعی بایجاب رؤیة المومنین الله تعالی فی دارالآخرة اما لکتاب فقوله تعالی ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴾ واما السنة فقوله علیه السلام انکم سترون ربکم کما ترون القمر لیلة البدر، وهو مشهور رواه احدوعشرون من اکابر الصحابة رضوان الله تعالی علیهم اجمعین، واما الاجماع فهو ان الامة مجمعین علی وقوع الرؤیة فی الاخرة وان الایات الواردة فی ذلک محمولة علی ظواهرها.

د منکرین رویة دلیل او د هغې جواب :

ثم ظهرت مقالة المخالفين وشاعت شبههم وتاويلاتهم، واقوى شبههم من العقليات ان الروية مشروطة بكون المرئى فى مكان وجهة ومقابلة من الرائى وثبوت مسافة بينهما بحيث لا يكون فى غاية القرب ولا فى غاية البعد واتصال شعاع من الباصرة بالمرئى، وكل ذلک محال فى حق الله تعالى، والجواب منع هذا الاشتراط واليه اشار بقوله فيرى لا فى مكان ولا على جهة من مقابلة واتصال شعاع او ثبوت مسافة بين الرائى وبين الله تعالى وقياس الغائب على الشاهد فاسد ...الى اخر ما ذكر ...

یعنی د الله پاک لیدل عقلا منع نه دی بلکه جائز دی او شرعا ثابت دی د دې پورته ذکر شوې آیتونو او احادیثو په وجه باندې، مثلا د رویت دپاره عقلا شرط دا دې چه یو مرئی څیز په یو ځائې او جهت کښې وی او د رائی او د مرئی مقابله موندلې شی او دا چه د یو رائی او مرئی ترمینځه څه اندازه مسافت او فاصله موندلې شی، نه غایت قرب وی او نه غایت بعد، غایت قرب هم د رویت نه مانع وی لکه هغه څیزونه چه د سترګو دپاسه کیخودلې شی، سترګې هغه نه شی لیدلې، د غایت قرب د وجې نه او د غایت بعد مانع کیدل هم ښکاره دی لهذا چه کله دا شرطونه په رویت باری کښې موجود نه دی نو رویت هم ممکن نه دې، د دې جواب ئې دا ورکړو چه دا کوم شرطونه چه تاسو بیانوئ دا رویت د ممکن دې د ممکن دپاره، لهذا د واجب تعالی رویت لره په رویت د ممکن باندې قیاس کول قیاس مع الفارق دی، پس د الله پاک رویت به مسلمانانو ته په آخرت کښې وی بغیر د دې نه چه الله پاک په یو جهت او مکان کښې یا په مقابله کښې وی او هم دغه شان بغیر د اتصال شعاع نه، هم دغه شان د هغوی نور اشکالات ﴿ لا تدركه الابصار ﴾ وغیره جوابات هلته ذکر دی، د هغې طرف ته دې رجوع اوکړې شی.

رویة باری تعالی فی الدنیا وفی المعراج :

د اصل مسئلې تعلق خو د رویت فی الاخرة سره دې، خو رویت باری تعالی فی الدنیا او هم دغه شان د رسول اللهﷺ الله پاک لره لیدل په واقعه د معراج کښې دا خپله د اهل سنت او صحابه کرامو ﷺ ترمینځه مختلف فیه ده، په شرح عقائد کښې د معراج په بیان کښې دی:

ثم الصحيح انه عليه الصلوة والسلام انما راى ربه بفؤاده لا بعينه ...او په جلالین کښې دی ﴿ ما كذب الفواد ما راى ببصره من صورة جبريل ﴾ وفى هاشية الجمل قوله من صورة جبريل بيان لما راى، وهذا احد قولين فى تفسير ما راى، والثانى ان الذى راه هو ذات الله تعالى وعبارة الخازن : واختلفوا في الذي رآه،فقيل : رأى جبريل وهو قول ابن عباس وابن مسعود وعائشة وقيل : هو الله عز وجل ثم اختلفوا على هذا في معنى الرؤية فقيل جعل بصره في فؤاده وهو قول ابن عباس روى مسلم عن ابن عباس ما كذب الفؤاد ما رأى ولقد رآه نزلة اخرى قال : رآه بفؤاده مرتين وذهب جماعة إلى أنه رآه بعينه حقيقة وهو قول أنس بن مالك والحسن وعكرمة قالوا : رأى محمد ربه عز وجل.وروى عن ابن عباس،قال : إن الله عز وجل اصطفى إبراهيم بالخلة،واصطفى موسى بالكلام،واصطفى محمدا بالرؤية.وقال كعب : إن الله قسم رؤيته وكلامه بين محمد وموسى فكلم موسى مرتين ورآه محمد

مرتين أخرجه الترمذي بأطول من هذا.وكانت عائشة تقول : لم ير رسول الله صلى الله عليه وسلم ربه.وتحمل الآية على رؤية جبريل...وفي الخطيب : وحاصل المسألة : أنّ الصحيح ثبوت الرؤية وهو ما جرى عليه ابن عباس حبر الأمّة،وهو الذي يرجع إليه في المعضلات،وقد راجعه ابن عمر فأخبره أنه رآه ولا يقدح في ذلك حديث عائشة،لأنها لم تخبر أنها سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال لم أر وإنما اعتمدت على الاستنباط مما تقدم وجوابه ظاهر،فإنّ الإدراك هو الإحاطة والله تعالى لا يحاط به وإذا ورد النص بنفي الإحاطة لا يلزم منه نفي الرؤية بغير إحاطة،وأجيب عن احتجاجها بقوله تعالى : {وما كان لبشر أن يكلمه الله} بأنه لا يلزم من الرؤية وجود الكلام حال الرؤية فيجوز وجود الرؤية من غير كلام،وبأنه عام مخصوص بما تقدّم من الأدلة اهـ د جمل روايت چونكه ډير زيات واضح او جامع وو او په مسئلې باندې د پوهې دپاره كافي وو په دې وجه نول نقل كړې شو ،والله تعالى الموفق.

حضرت شيخ په حاشيه د بذل كښې د جمل نه علاوه نور هم د ډيرو كتابونو حوالې ذكر كړې دی، او په هغې كښې دا هم دی : ورجح القارى فى شرح الشفاء ص٤٣٠ ان الروية للصفات لا للذات وقال فى شرح الفقه الاكبر : الصحيح ما فى شرح العقائد انه راه بقلبه وهكذا فى التفسير الاحمدى وختار مولانا التهانوى فى بيان القرآن التوقف وفى نشر الطيب روية البصر واختار فى فتح الملهم انه راه مرة بقلبه ومرة ببصره وفى الفتاوى الحديثية ١٥٧ لابن حجر، هل يرا ه المومنات ايضا ام لا؟ والملائكة والامم السابقة ام لا؟

[٤٧٢٩](1) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ،أخبرنا جَرِيرٌ،وَوَكِيعٌ،وَأَبُو أُسَامَةَ،عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ،عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ،عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ،قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جُلُوسًا،فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْلَةَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ،فَقَالَ: "إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا،لَا تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ،فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا،فَافْعَلُوا،ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا".

حضرت جرير بن عبد الله رضي الله عنه بيان كوی چې مونږ د رسول الله ﷺ سره ناست وو چې هغوی ﷺ د سپوږمۍ طرفته نظر پورته كړو او شپه د څورلسمې وه او سپوږمۍ ښه پړيكيده - هغوی ﷺ اوفرمائيل: تاسو به خپل رب ګورئ څنګه چې دا ګورئ،د هغه په كتو كښې به څه ګنړه نۀ وی،ددې دپاره كه چرې كولې شئ نو دا اوكړئ چې د نمر ختو او د پريوتو نه د مخكښې مونځونو كښې مغلوبه نه شئ بيا هغوی ﷺ دغه آيت تلاوت اوفرمائيلو- (سبح بحمد ربک قبل طلوع الشمس و قبل غروبها) "پس د خپل رب حمد او ثناء بيان كړی،د نمر ختلو نه مخكښې او د نمر پريوتو نه مخكښې."

﴿ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- جُلُوسًا فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْلَةَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ فَقَالَ « إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا لاَ تُضَامُّونَ فِى رُؤْيَتِهِ ﴾ ...او د دې نه په روستو روايت كښې دی:

(1): صحيح البخاري/المواقيت ١٦ (٥٥٤)، التوحيد ٢٤ (٧٤٣٥)، صحيح مسلم/المساجد ٣٧ (٦٣٣)، سنن الترمذي/صفة الجنة ١٦ (٢٥٥١)، سنن ابن ماجه/المقدمة ١٣ (١٧٧)، (تحفة الأشراف: ٣٢٢٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٣٦٠، ٣٦٢، ٣٦٥) (صحيح)

[۴۷۳۰] (¹) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، أخبرنا سُفْيَانُ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَهُ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ نَاسٌ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ فِي الظَّهِيرَةِ لَيْسَتْ فِي سَحَابَةٍ؟، قَالُوا: لَا، قَالَ: هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْسَ فِي سَحَابَةٍ؟، قَالُوا: لَا، قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ إِلَّا كَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا".

حضرت ابو هريره ﷺ بيان اوکړو چې خلقو تپوس اوکړو : اې د الله رسوله ﷺ! ايا مونږ به د قيامت په ورځ الله عزوجل کتې شو؟ هغوى ﷺ اوفرمائيل: "آيا د غرمې په وخت، کله چې په آسمان باندې وريځ وغيره نۀ وى نو په نمر کتو کښې تاسو ته څه تکليف يا مشکل وى؟" هغوى اووې : نۀ. هغوى ﷺ اوفرمائيل : "آيا تاسو د څوارلسمې سپوږمۍ په شپه کښې چې کله وريځ وغيره نۀ وى نو په سپوږمۍ کتو کښې څه تکليف يا مشکل وى؟" هغوى اووې: نۀ. هغوى ﷺ اوفرمائيل: "قسم مې دې په هغه ذات وى د چا په لاس کښې چې زما ځان دې! تاسو ته به د هغه په کتو کښې څه قسمه تکليف يا مشکل نۀ وى خو هم دومره چې څومره تاسو ته د سپوږمۍ يا د نمر په ليدو کښې وى." (هيڅ مشکل به نۀ وى.)

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ نَاسٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ « هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ فِي الظَّهِيرَةِ ﴾

يعنى يو ځل يو صحابى د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه آيا مسلمانان به د قيامت په ورځ باندې د الله پاک ديدار کوى؟ (په ذهن کښې ئې دا وو چه که وى نو څنګه به وى يعنى د خلقو په دومره ګڼړه کښې چه د هغې اندازه نه شى لګولې کيدې هغوى به د غه ذات واحد څنګه وينى، ممکنه ده چه په هغې کښې ديکو ته خبره اورسيږى چه په هغې کښې به ئې بعض اوکړې شى او بعض به هم داسې پاتې شى، نو رسول الله ﷺ د دې جواب ډير په واضحه مثال سره بيان کړو چه آيا ته نه ګورې چه د سپوږمۍ يو مختصر شان وجود دې چه کله هغه د څوارلسمې په شپه باندې پوره شى نو د ټولې دنيا انسان هغې ته ډير په آرام سره بغير د ګڼړې نه په خپل ځائې باندې ولاړ کتلې شى.

او د دې نه په روستو روايت کښې دى : ﴿ أَكُلُّنَا يَرَى رَبَّهُ مُخْلِيًا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ په دې کښې د صحابى د رسول الله ﷺ نه هم دغه تپوس دې چه د قيامت په ورځ باندې به هر سړې په خپل ځائې باندې کيدو سره، يو اخې بغير د زحمت نه الله پاک وينى.

[۴۷۳۱] (²) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، أخبرنا حَمَّادٌ ح وأخبرنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، أخبرنا شُعْبَةُ الْمَعْنَى، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ وَكِيعٍ، قَالَ مُوسَى: ابْنِ عُدُسٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ، قَالَ مُوسَى: الْعُقَيْلِيِّ، قَالَ: قُلْتُ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَكُلُّنَا يَرَى رَبَّهُ؟ قَالَ ابْنُ مُعَاذٍ: مُخْلِيًا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَا آيَةُ ذَلِكَ فِي خَلْقِهِ؟ قَالَ: يَا أَبَا رَزِينٍ، أَلَيْسَ كُلُّكُمْ يَرَى الْقَمَرَ؟، قَالَ ابْنُ مُعَاذٍ: لَيْلَةَ الْبَدْرِ مُخْلِيًا بِهِ، ثُمَّ اتَّفَقَا، قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: فَاللَّهُ أَعْظَمُ، قَالَ

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٦٦٦)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الأذان ١٢٩ (٨٠٦)، والرقاق ٥٢ (٦٥٧٣)، والتوحيد ٢٤ (٧٤٣٧)، صحيح مسلم/الإيمان ٨١ (١٨٢) والزهد ١ (٢٩٦٦)، سنن الترمذي/صفة الجنة ١٧ (٢٥٥٤)، سنن الدارمي/الرقاق ٨١ (٢٨٤٣) (صحيح)

²): سنن ابن ماجه/المقدمة ١٣ (١٨٠)، (تحفة الأشراف: ١١١٧٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/١١، ١٢) (حسن)

ابْنُ مُعَاذٍ: قَالَ: فَإِنَّمَا هُوَ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ، فَاللَّهُ أَجَلُّ وَأَعْظَمُ".

حضرت ابو رزین (لقیط بن عامر) رضي الله عنه بیان اوکړو چې ما اووې: اې د الله رسوله ﷺ! ایا مونږ ټول به خپل رب کتې شو؟ دعبید الله بن معاذ الفاظ دی: آیا مونږ ټول به د قیامت په ورځ هغه ځان ځان له وینونو په مخلوق کښې به د هغه څه علامت وی؟ هغوی ﷺ اوفرمائیل: "اې ابورزین! آیا په تاسو کښې هر څوک سپوږمۍ نه وینی؟" د ابن معاذ الفاظ دی: "آیا په څوارلسمې شپه کښې سپوږمۍ خلق ځان ځان له نه شی کتې؟"... بیا د دواړو راویانو اتفاق دې...ما اووې: ولې نه (ددې په کتو کښې وخت یا ازدحام نه وی) هغوی ﷺ اوفرمائیل: "نودالله شان ډیر لوئ اوبلند دې." دابن معاذ الفاظ دی، هغوی ﷺ اوفرمائیل: "دا خودالله د یو مخلوق حال دې او د الله تعالیٰ شان خو ډیر بلند دې."

د دې حدیث په باره کښې پورته تیر شو د شرح عقائد نه چه دا حدیث مشهور دې د یویشت اکابر صحابه کرامو رضي الله عنهم نه روایت دې، پس دا حدیث په ډیرو طرقو سره په صحاح سته کښې موجود دې.

حدیث جریر رضی الله تعالیٰ عنه اخرجه البخاری ومسلم والترمذی وابن ماجه، وحدیث ابوهریرة رضي الله عنه اخرجه مسلم، وحدیث ابی رزین رضي الله عنه اخرجه ابن ماجه، قاله المنذری.

بَابٌ فِي الرَّدِّ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ

بابٍ... دجهمیه تردید

[٤٧٣٢](1) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ: أَنَّ أَبَا أُسَامَةَ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ عُمَرَ بْنِ حَمْزَةَ، قَالَ: قَالَ سَالِمٌ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَطْوِي اللَّهُ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيُمْنَى، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ، أَيْنَ الْجَبَّارُونَ، أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟ ثُمَّ يَطْوِي الْأَرَضِينَ ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ، قَالَ ابْنُ الْعَلَاءِ: بِيَدِهِ الْأُخْرَى، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ، أَيْنَ الْجَبَّارُونَ، أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ".

حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه بیان اوکړو، رسول الله ﷺ اوفرمائیل: د قیامت په ورځ به الله تعالیٰ آسمانونه راونغاړی او هغه به خپل ښی لاس کښې واخلی او وائی به: هم زۀ بادشاه یم. چرته دی جابران؟ چرته دی تکبر کولو واله؟ بیا به زمکې راونغاړی او هغه به اونیسی. ابن العلاء اووې: هغه به په بل لاس کښې اونیسی او فرمائی به: هم زۀ بادشاه یم - چرته دی جابران؟ چرته دی د تکبر کولو واله؟"

قوله:﴿قَالَ سَالِمٌ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « يَطْوِي اللَّهُ السَّمَوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيُمْنَى .... ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ ».قَالَ ابْنُ الْعَلَاءِ « بِيَدِهِ الْأُخْرَى ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ الْجَبَّارُونَ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ »﴾

یعنی الله پاک به د قیامت په ورځ باندې اووۀ واړه اسمانونه په خپل ښی لاس کښې راټول کړی، هغه کلمات کوم چه پورته ذکر شو او بیا هم دغه شان به اووۀ واړه زمکې په خپل بل لاس کښې اونیسی (چه هغه هم یمین دې) او بیا به هم هغه خبره ارشاد

(1): صحيح البخاري/التوحيد ١٩ (٧٤١٤تعليقًا)، صحيح مسلم/صفة القيامة (٢٧٨٨)، (تحفة الأشراف: ٦٧٧٤)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/المقدمة ١٤ (١٩٨) (صحيح)

اوفرمائی. یعنی هغه لوئي لوئي بادشاهان کوم چه په دنیا کښې تیر شوي دی چا چه په ناحق تکبر کولو، او په مخلوق باندې به ئې ناحقه رعب او زور کولو. هغه چرته دی رادې شی او دې گوری د خپلې لوئې والی دعوی او د هغې حقیقت....

دا حدیث هم چونکه په دې کښې د یدالله ذکر دې د احادیث صفات نه هم په دې وجه دلته مصنف رحمه الله راوړې دی. والحدیث اخرجه مسلم واخرجه البخاری تعلیقا، قاله المنذری.

[۴۷۳۳] (۱) حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْأَغَرِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النبى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "يَنْزِلُ رَبُّنَا عزوجل كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا، حَتَّى يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ؟ مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ؟ مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ؟".

حضرت ابو هریره رضی الله عنه بیان اوکړو، نبی ﷺ اوفرمائیل: "هره شپه چې کله ددې اخری دریمه حصه باقي پاتې شی نو زمونږ رب د دنیا آسمان طرفته راشي او ندا ورکوی: څوک شته کوم چې ما له آواز راکړی، زهٔ د هغه واورم او قبول ئې کړم؟ څوک شته چې ما نهٔ ئې اوغواړی او زهٔ هغه له عطا کړم؟ څوک شته چې ما نهٔ بخشش (بخښنه) اوغواړي او زهٔ هغه اوبخښم؟"

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « يَنْزِلُ رَبُّنَا كُلَّ لَيْلَةٍ الخ ﴾

دا حدیث د کتاب الصلاة په اخر کښې په باب ای اللیل افضل کښې تیر شوي دې او په دې باندې کلام هم هلته تیر شوي دې، یعنی د احادیث صفات په باره کښې مذاهب مختلفه او د اهل سنت والجماعت مسلک، چه په هغې کښې د متقدمین او متاخرین طرز مختلف دې، هغه هر څه هلته تیر شوي دی، په حاشیه د بذل کښې دلته یو علمی فائده لیکلې ده هغه لاندې په حاشیه کښې اوګورئ. (۲)

والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

بَابٌ فِي الْقُرْآنِ

باب: ۲۰ - د قرآن مجید بیان

د مصنف رحمه الله غرض او د باری تعالی دپاره په صفت کلام ثابتیدلو کښې د معتزله اختلاف

مصنف رحمه الله دا بیانول غواړی لکه څنګه چه د احادیث الباب نه ثابتیږی چه قرآن کریم د الله پاک کلام دې چه د هغې متکلم الله پاک دې، لهذا هغه د الله پاک صفت دې، لکه څنګه چه هر کلام د خپل متکلم صفت وی، او هر چه دا خبره ده چه قرآن کریم د الله پاک کلام دې او د الله پاک صفت دې نو بیا هغه قدیم دې ځکه چه الله پاک د خپل ذات او صفاتو په اعتبار سره قدیم دې، معتزله وائی چه قرآن کریم حادث دې ځکه چه مرکب من الحروف والاصوات

---

(۱): انظر حدیث رقم: (۱۳۱۵)، (تحفة الأشراف: ۱۳۴۶۳، ۱۵۲۴۱) (صحیح)

(۲) حکي الباجي ۳۰۷/۱ عن الامام مالك: لا باس بروایة النزول وروایة ضحکه تعالي ولا ینبغي ان یروي حدیث اهتز العرش في جنازة سعد ولا حدیث ان الله خلق ادم علي صورته وحدیث الساق والفرق بینهما بوجهین اما لان الاولین صحاح وحدیث الاهتزاز انکر علیه وحدیث الصورة والساق لیست اسانیدها تبلغ في الصحة حدیث النزول، او لان التاویل في اولین اقرب، کذا في الاوجز اهـ

دې وكل مركب حادث فالقرآن حادث، هم دې سره هغوی وائی چه كلام د الله پاک په صفاتو كښې نه دې يعنی صفت د كلام د الله پاک دپاره نه دې ثابت ځنګه چه نور صفات د هغه دپاره ثابت دی علم قدرت سمع او بصر وغيره، وجه د هغې هم دا بيانوی چه هر كلام حادث وی، او قرآن كريم ته چه كلام الله وئيلې كيږی لكه چه په كثرت سره احاديثو كښې راغلی دی د هغې ټولو مطلب دا نه دې چه هغه د الله پاک صفت دې بلكه د كلام نسبت د الله پاک طرف ته په اعتبار د تخليق دې يعنی ﴿ كلام خلقه الله تعالى فى اللوح المحفوظ ﴾ لكه چه وئيلې شی بيت الله.

د كلام دوه قسمونه لفظی او نفسی :

او اهل سنت والجماعت وائی چه كلام د صفات الهی نه دې خو د كلام نه مراد د هغوی كلام نفسی دې يعنی مدلول د كلام لفظی كوم چه مركب من الحروف والاصوات نه دې، ګويا اهل سنت د كلام تقسيم كوی د لفظی او نفسی طرف ته، كلام نفسی هغه دې چه د متكلم په زړه كښې كومه خبره راځی كومه چه هغه په خپله ژبه باندې ادا كوی،

قال الشاعر :

ان الكلام لفی الفؤاد وانما ::: جعل اللسان علی الفؤاد دليلا

شاعر وائی چه كلام خو په اصل كښې هغه دې چه كومه خبره او مضمون چه د انسان په زړهٔ كښې وی، ژبه خو د هغه كلام د ادا كولو آله ده، معلومه شوه چه د كلام دوه قسمونه دی نفسی او لفظی كوم چه د محاورات او د كلام شعراء نه هم ثابت دې لهذا د دې انكار مكابره ده، او قرآن كريم اګر چه كلام لفظی دې په دې حيثيت سره هغه لره حادث كيدل پكار دی مګر چونكه قرآن ته كلام الله وئيلې كيږی په دې وجه احتياطا او ادبا په دې باندې د حادث اطلاق نه كيږی، د كلام لفظی او نفسی بحث په مقدمه كښې هم مختصراً تير شوې دې د علم حديث د مرتبې په بيان كښې.

معتزله حضرات د كلام د تقسيم قائل نه دی هغوی صرف په كلام لفظی باندې د كلام اطلاق كوی، په كلام نفسی باندې هغوی د كلام اطلاق نه كوی، هم په دې وجه وئيلې شوی دی چه دا اختلاف زمونږ او د هغوی ترمينځه لفظی شو ځكه چه كوم څيز ته چه هغوی حادث وائی هغه مونږ هم قديم نه منو، او كوم ته چه مونږ قديم وايو هغه هغوی هم حادث نه منی بلكه بالكل ئې د وجود انكاری دی، چه كلام نفسی هيڅ څيز نه دې.

د خلق قران مسئله :

د خلق قران مسئله په تاريخ كښې يو مشهوره اختلافی مسئله ده، د امام احمد بن حنبل رحمه الله په زمانه كښې دا مسئله ډيره په زور او شور سره اوچته شوې وه، د هغه زمانې خلفاء د معتزله د مسلک طرف ته مائل وو په دې وجه هغوی علماء اهل سنت مجبور كړل په عقيده خلق القرآن باندې، بعضو خو د دې اقرار اوكړو او بعض ترې نه ښكاره انكار اوكړو هم په هغوی كښې امام احمد رحمه الله هم دې په دې باندې هغوی ته كوړې هم وركړې شوې او قيد هم كړې شو، د معتصم بالله په خلافت كښې، او د هغوی په خپو كښې بيړئ واچولې شوې خو

امام احمد رحمه الله د استقلال غر وو، بیا د دې نه روستو د واثق بالله زمانه راغله د هغه هم دا طرز وو، د دې نه پس متوکل بالله ته الله پاک هدایت اوکړو هغه د امام احمد رحمه الله ډېر تعظیم اوکړو او دا فتنه ئې ختم کړه فجزاه الله تعالی احسن الجزاء ....شیخ عبد الفتاح ابوغده رحمه الله په دې موضوع باندې مستقل یو رساله تالیف کړې ده د مسئله خلق القران په نوم باندې چه په هغې کښې هغوی دا مسئله او د دې متعلقات ډېر په تفصیل او تحقیق سره لیکلې دی په هغې کښې لیکلی دی چه د دې مسئلې نفس ابتداء خو په عهد اموی کښې د جهم بن صفوان بلکه د هغه نه هم مخکښې د جعد بن درهم د طرف نه اوشوه جعد بن درهم په ۱۱۸ هجری او جهم بن صفوان ۱۲۸ هجری کښې د عهد اوموی آخر کښې قتل کړې شو، په هغې کښې دا هم لیکلې شوې دی چه د امام ابوحنیفه رحمه الله په زمانه کښې هم دا مسئله ډېره اوچته شوې وه خو امام صاحب هغه ختم کړه؟، د دې مسئلې نوم هم په تاریخ او کتب تراجم رجال کښې مشهور دې، د مسئلة خلق القرآن نه علاوه په مسئلة اللفظ او مسئلة المحنة باندې هم مشهوره ده، پس په کتب رجال کښې راځی، ﴿ابتلی بالمحنة﴾ یعنی مسئله د خلق القران سره مخامخ شوې وو.

د امام بخاری رحمه الله د طرف نه په غلاة حنابله باندې رد :

د دې نه پس ځان پوهه کړئ چه امام احمد رحمه الله به دا فرمائیل : لا یقولن احدکم لفظی بالقرآن حادث ...یعنی په ژبه باندې دا هم مه ښکاره کوئ چه د قرآن کریم الفاظ حادث دی (احتیاطا د معتزله په مخالفت کښې) خو غلاة حنابله دا اوکړل چه هغوی د قرآن کریم الفاظو ته حقیقة قدیم وئیل شروع کړل او صرف دا نه بلکه د دې نه هم وړاندې وینا ئې شروع کړه : کل ما بین الدفتین فهو قدیم ....بلکه دې دفتین ته ئې هم قدیم وئیل شروع کړل، او د قرآن کریم اوراق او په کوم قلم او سیاهئ چه لیکلې شوې دې هغې ته ئې هم قدیم وئیل شروع کړل، بیا د امام بخاری رحمه الله زمانه راغله نو هغوی د دې مسئلې اصلاح او تحقیق اوفرمائیلو او وې فرمائیل : لفظی بالقرآن حادث، او وې فرمائیل : الفاظنا اعمالنا واعمالنا حادثة، او په اصل کښې هم دا رائې د امام احمد بن حنبل هم وه خو هغوی د ﴿لفظی بالقرآن حادث﴾ نه ځان ساتلو د خپل ماحول په اعتبار سره، په دې سره بعض خلقو دا اوګنړله چه د امام بخاری او د امام احمد خپل مینځ کښې په رائې کښې هم اختلاف دې حال دا چه داسې نه ده لکه چه مونږه لیکلی، کذا افاد الشیخ قدس سره فی درس البخاری وفی مقدمة اللامع.

[۴۷۳۴](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أنبأنا إِسْرَائِيلُ، أخبرنا عُثْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْرِضُ نَفْسَهُ عَلَى النَّاسِ فِي الْمَوْقِفِ، فَقَالَ: أَلَا رَجُلٌ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ، فَإِنَّ قُرَيْشًا قَدْ مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي".

[1]: سنن الترمذي/فضائل القرآن ٢٤ (٢٩٢٥)، سنن ابن ماجه/المقدمة ١٣ (٢٠١)، (تحفة الأشراف: ٢٢٤١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣٩٠)، دي/فضائل ٥ (٣٣٩٧) (صحيح)

دَ حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه نه روايت دي چه (دَ بعثت په ابتدائی ورځو کښې) پيغمبر ﷺ خپل ځان په ميدان عرفات کښې خلقو ته پيش کولو او فرمائيل ئي: آيا څوک شته دي چه ما لره خپل قوم طرف ته بوځی، بې شکه قريشو ما لره دَ خپل رب دَ کلام دَ رسولو نه منع کړې دې".

قوله: ﴿عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَعْرِضُ نَفْسَهُ عَلَى النَّاسِ فِي الْمَوْقِفِ فَقَالَ « أَلاَ رَجُلٌ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ فَإِنَّ قُرَيْشًا قَدْ مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلاَمَ رَبِّي »﴾

سيدنا جابر رضی الله عنه فرمائي چه رسول الله ﷺ به د حج په موسم کښې په خلقو باندې ځان پيش کولو، يعنی د هجرت نه مخکښې د نبوت په شروع کښې، د حج په زمانه کښې چونکه د څلورو واړو طرفونو نه، د مختلفو ښهرونو نه به خلق مکې مکرمې ته راتلل نو په دې موقع باندې رسول الله ﷺ پخپله د خلقو سره ملاقات کولو، د خپل ځان د پيش کولو مطلب هم دا دې او هغوی ته به رسول الله ﷺ هم دا فرمائيل چه په تاسو کښې څوک داسې شته چه ما ځان سره په واپسئ کښې بوځی چه زه هلته د تبليغ او د رسالت کار سره ته اورسولې شم، او د خپل رب کلام هغوی ته اورسولې شم، دا زما قوم قريش ما دې کار ته نه پرېږدی.

په دې حديث کښې رسول الله ﷺ ﴿ کلام ربی ﴾ فرمائيلې دې معلومه شوه چه کلام د الله پاک صفت دې، هم دا د مصنف رحمه الله غرض دې.

والحديث اخرجه الترمذی والنسائی وابن ماجه، وقال الترمذی حسن صحيح غريب.

[٤٧٣٦](١) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُمَرَ، أنبأنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ مُجَالِدٍ، عَنْ عَامِرٍ يَعْنِي الشَّعْبِيَّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ شَهْرٍ، قَالَ: "كُنْتُ عِنْدَ النَّجَاشِيِّ، فَقَرَأَ ابْنٌ لَهُ آيَةً مِنَ الْإِنْجِيلِ، فَضَحِكْتُ، فَقَالَ: أَتَضْحَكُ مِنْ كَلَامِ اللَّهِ؟".

حضرت عامر بن شهر رضی الله عنه روايت کړې دي هغوی فرمائيلي دی چه زهٔ د نجاشی په دربار کښې وَم چه دَ هغه ځوی دَ انجيل يو آيت اولوستو، ما اوخندل نو هغه اووې آيا ته دَ الله پاک په کلام پورې خندا کوې؟

قوله: ﴿عَنْ عَامِرِ بْنِ شَهْرٍ قَالَ : كُنْتُ عِنْدَ النَّجَاشِيِّ فَقَرَأَ ابْنٌ لَهُ آيَةً مِنَ الإِنْجِيلِ فَضَحِكْتُ فَقَالَ : أَتَضْحَكُ مِنْ كَلاَمِ اللَّهِ تعالى﴾

سيدنا عامر بن شهر رضی الله عنه فرمائي چه يو ځل زه شاه حبشه نجاشی سره ناست اوم نو د هغه ځوئی د انجيل يو آيت اولوستلو چه په هغې باندې ماته خندا راغله، خندا به ورته د څه وجې نه راغلې وی چه هغه مونږ ته نه ده معلومه، يا خو به په دې کښې د آيت د مضمون دخل وی، يا د هغه په طرز قراءت باندې يا بل څه وجه، دلته د نجاشی په کلام کښې هم د کلام اضافت د الله پاک طرف ته کړې شوې دې معلومه شوه چه دا خبره د مخکښې نه مشهوره ده او اهل کتاب هم دا منی.

١): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٥٠٤٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٢٨/٣، ٤٢٩، ٢٦٠/٤) (صحيح)

[۴۷۳۵]()حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ، أَنبأنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، وَعَلْقَمَةُ بْنُ وَقَّاصٍ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ، وَكُلٌّ حَدَّثَنِي طَائِفَةً مِنَ الْحَدِيثِ، قَالَتْ: "وَلَشَأْنِي فِي نَفْسِي كَانَ أَحْقَرَ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ اللَّهُ فِيَّ بِأَمْرٍ يُتْلَى".

د ام المؤمنين حضرت عائشې نه روايت دې چه ما به خپل ځان لره په نفس خپل کښې ډېر زيات حقير ګنړلو ددې خبرې نه چه الله تعالیٰ به زما د براء ت په سلسله کښې داسې کلام فرمائی چه د هغې به تلاوت کولې شي.''

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَعَلْقَمَةُ بْنُ وَقَّاصٍ وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ وَكُلٌّ حَدَّثَنِي طَائِفَةً مِنَ الْحَدِيثِ ﴾ ابن شهاب رحمه الله فرمائی چه د عائشې رضی الله عنها متعلق حديث الافک ماته خپله د عائشې رضی الله عنها په روايت د ځلورو استاذانو نه رارسيدلې دې کوم چه په سند کښې ذکر دی، خو هغه پوره حديث ماته د هر يو نه نۀ دې رارسيدلې بلکه د هر يو نه د دې اورډ حديث څه نه څه حصه، چه د هغې يو تکړه دا هم ده چه کله د عائشې رضی الله عنها په باره کښې د آيات براءت نزول اوشو نو د هغې په باره کښې هغه فرمائی چه ما به خپله مرتبه د دې نه ډيره کمه ګنړله چه الله پاک به د دې مسئلې په باره کښې کلام فرمائی يعنی د وحی په ذريعه به فيصله فرمائی او وحی هم داسې چه متلو وی، بلکه زما په ذهن کښې دا وه چه زما په باره کښې به رسول الله صلی الله علیه وسلم څه خوب وغيره اوينی، د عائشې رضی الله عنها په باره کښې په دې کلام کښې ﴿ان يتكلم الله فی ﴾ ذکر دې، يعنی د کلام نسبت د الله پاک طرف ته په قرآن کريم کښې، ترجمة الباب ثابت شو چه قرآن کريم کلام الله او د الله پاک صفت دې، په حاشيه د بذل کښې دی د حديث افک متعلق اخرجه البخاری مفصلا فی مواضع كثيرة من كتابه وبسط الحافظ شرحها فی التفسير، زمونږ په نزد هم د دې حوالې په کتاب الحدود، باب حد القذف کښې تيرې شوې.والحديث اخرجه البخاری ومسلم والنسائی مطولا ومختصرا،قاله المنذری.

[۴۷۳۶]()حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، أخبرنا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ: أُعِيذُكُمَا بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ، ثُمَّ يَقُولُ: كَانَ أَبُوكُمْ يُعَوِّذُ بِهِمَا إِسْمَاعِيلَ، وَإِسْحَاقَ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: هَذَا دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ الْقُرْآنَ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ.

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به حضرات حسن،حسين رضی الله عنهما په دې الفاظو سره دمول : [أُعِيذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَ ہامَّةٍ،وَ مِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ] زۀ دواړو لره د الله پاک د کامل کلماتو په پناهځ کښې ورکووم چه د هر شيطان،د هر موذی او د هر بد نظر د شر نه محفوظ وی.'' بيائې فرمائيل ستاسو پلار (حضرت ابراهيم علیه السلام) به

(): صحيح البخاري/الشهادت ۱۵ (۲۶۶۱)، المغازي ۱۲ (۴۰۲۵)، ۳۴ (۴۱۴۱)، صحيح مسلم/التوبة ۱۰ (۲۷۷۰)، (تحفة الأشراف: ۱۶۱۲۶، ۱۶۱۲۸، ۱۶۳۱۱، ۱۶۵۷۶، ۱۷۴۰۹، ۱۷۴۱۲) (صحيح)

(): صحيح البخاري/أحاديث الأنبياء ۱۰ (۳۳۷۱)، سنن الترمذي/الطب ۱۸ (۲۰۶۰)، سنن ابن ماجه/الطب ۳۶ (۳۵۲۵)، (تحفة الأشراف: ۵۶۲۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۲۳۶، ۲۷۰) (صحيح)

حضرت اسماعیل او اسحاق علیهم السلام ته ددې په ذریعې سره پناه ورکوله -" امام ابوداود رحمه الله فرمائی دا دلیل دې ددې خبرې چه قرآن کریم مخلوق نهٔ دې -

قوله: ﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يُعَوِّذُ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ : « أُعِيذُكُمَا بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لاَمَّةٍ ».ثُمَّ يَقُولُ : « كَانَ أَبُوكُمْ يُعَوِّذُ بِهِمَا إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ عليهما السلام » ﴾

يعنى رسول الله ﷺ به د حسن او حسین رضی الله عنهما دپاره دا دعا كوله يعنى د دم كولو دپاره چه په هغې کښې د کلماتو اضافت الله پاک طرف ته کړې شوې دې ﴿ هامة ﴾ هر زهریله ځناور، مار لړم وغیره، او لامة یعنی ذات لمم او د لمم معنی ده یو څیز ته نزدې کیدل لهذا ترجمه به دا وی چه د هرې بدې سترګې او بد نظر نه کومه چه په بل لګیدونکې وی، او د ابوکم نه مراد سیدنا ابراهیم علیه السلام دې لانه ابوالعرب، یعنی ابراهیم علیه السلام به هم خپل دواړه ځامن اسماعیل او اسحاق علیهم السلام هم په دې دعا باندې دمول.

په بعض نسخو کښې د دې دعا نه پس دا زیادت دې : قَالَ أَبُو دَاوُدَ : هَذَا دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ الْقُرْآنَ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ ....امام خطابی رحمه الله فرمائی چه امام احمد بن حنبل رحمه الله به د رسول الله ﷺ د قول ﴿بكلمات الله التامة ﴾ نه استدلال کولو چه قرآن کریم مخلوق او حادث نه دې ځکه چه په هر کلام مخلوق کښې څه نه څه نقص وی لهذا کوم کلام چه په ټولو صفاتو سره موصوف وی لکه دلته په حدیث کښې چه دی هغه به غیرمخلوق وی اوهغه دالله سبحانه وتعالی کلام دې.

د الله پاک د صفت کلام په غیر مخلوق کیدو باندې د امام بیهقی استدلال :

د کلام الله په غیر مخلوق کیدو باندې امام بیهقی رحمه الله فرمائی چه د الله پاک کلام د هغه د صفات ذات نه دې او د الله پاک یو صفت د صفات ذات نه مخلوق او حادث نه دې، الله پاک فرمائی : ﴿ انما قولنا لشیء اذا اردناه ان نقول له کن فیکون ﴾ چه د هغې نه معلومیږی چه هر مخلوق څیز په کن سره پیدا کیږی نو که قرآن کریم مخلوق اومنلې شی نو ظاهره ده چه هغه به مخلوق وی په کن سره او کن هم د الله پاک قول او کلام دې لهذا د هغې دپاره به هم د کن ضرورت وی او چونکه هغه کن هم قول دې په دې وجه د هغې دپاره به د یو بل کن ضرورت وی، وهکذا الی غیر النهایة، یعنی تسلسل به لازم شی کوم چه باطل دې والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

[٤٧٣٨](1) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي سُرَيْجٍ الرَّازِيُّ، وَعَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ابْنِ إِبْرَاهِيمَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالُوا: أخبرنا أَبُو مُعَاوِيَةَ، أنبأنا الأَعْمَشُ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ بِالْوَحْيِ، سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ لِلسَّمَاءِ صَلْصَلَةً، كَجَرِّ السِّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفَا، فَيُصْعَقُونَ، فَلَا يَزَالُونَ كَذَلِكَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ جِبْرِيلُ، حَتَّى إِذَا جَاءَهُمْ جِبْرِيلُ فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ، قَالَ: فَيَقُولُونَ: يَا جِبْرِيلُ، مَاذَا قَالَ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: الْحَقَّ، فَيَقُولُونَ: الْحَقَّ، الْحَقَّ".

(1) تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٩٥٨٠)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/التوحيد ٣١ (عقيب ٧٤٨٠ تعليقًا) (صحيح)

دَ حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : کله چه الله تعالیٰ په څه وحی باندې تکلم فرمائي نو آسمان والا په اسمان کښې يو آواز اوری لکه چه په کاڼړی باندې زنځير راښکلې شی - دَ هغې نه هغوی بې هوشه کيږی او بيا په هم دې کيفيت کښې وی تردې پورې چه هغوی ته جبريل امين راشي نو دَ هغه په راتلو سره ددوی نه هغه کيفيت زائله شي او هغوی دَ جبريل امين نه پوښتنه کوی چه ستا رب څه اوفرمائيل؟ هغه ورته وائی : حق ئې اوفرمائيل،نو هغوی هم اووائی چه حق ئې اوفرمائيل،حق ئې اوفرمائيل -"

قوله:(عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- : « إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ بِالْوَحْيِ سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ لِلسَّمَاءِ صَلْصَلَةً كَجَرِّ السِّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفَا ....قَالَ : « فَيَقُولُونَ : يَا جِبْرِيلُ مَاذَا قَالَ رَبُّكَ فَيَقُولُ : الْحَقَّ فَيَقُولُونَ : الْحَقَّ الْحَقَّ »)

شرح الحديث :

چه کله الله پاک کلام فرمائی په وحی سره جبرائيل علیه السلام ته نو د اسمان ملائک ټول د آسمان يو آواز اوری، په يو روايت کښې دی : (اذا تكلم الله بالوحى اخذ السموات منه رجفة او قال رعدة شديدة من خوف الله تعالى فاذا سمع ذلک اهل السموات صعقوا وخروا لله سجدا، يعنی خپله په اسمان کښې يو آواز پيدا شي د هغې د خوزيدو او رپيدو د وجې نه د الله پاک د ويرې نه، چه کله د آسمان دا آواز ملائک واوری نو هغوی بيهوشه شي.

صلصلة هغه آواز ته وائی چه اوسپنه اوسپني ته راګزار کړې شی او دلته په روايت کښې دی د دې په باره کښې چه داسې آواز پيدا شی لکه د اوسپنې زنځير چه په صفا کاڼړی باندې راښکلې شی، (فيصعقون) نو عام ملائک په دې باندې بيهوشه شي پس هغوی هم په دې کښې حالت کښې پراته وی تر دې چه جبرائيل علیه السلام هغوی ته تشريف راوړی او د هغوی په راتلو باندې د هغوی نه بيهوشی لرې شی او هغوی په هوش کښې راشي او د جبرائيل علیه السلام نه تپوس کوی چه ستا رب څه خبره اوکړه نو هغه فرمائي حق خبره ئې اوکړه نو په دې باندې هغه ټول ملائک وائی او صحيح ده حق خبره ئې اوکړه.

په دې حديث کښې هم د قول نسبت د الله پاک طرف ته کړې شوې دې معلومه شوه چه قول او کلام د الله پاک صفت دې.

د بخاری په شروع کښې په اول باب کښې د عائشې رضی الله عنها په حديث کښې داسې دی چه حارث بن هشام د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو (كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلْصَلَةِ الجَرَسِ،وَهُوَ أَشَدُّهُ عَلَيَّ، فَيُفْصَمُ عَنِّي وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ، وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِيَ المَلَكُ رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا يَقُولُ) په دې حديث کښې د وحی دوه طريقې ذکر دی اول په مثل د صلصلة الجرس يعنی د جرس په شان آواز او بل شکل دا چه کله داسې هم کيږی چه هغه فرشته ماسره د انسان په شکل کښې خبرې کوی نو زه د هغه کلمات محفوظ کړم، د صلصلة الجرس په باره کښې د مولانا شبير احمد عثمانی په تقرير بخاری کښې دی : بيا په دې کښې کلام دې چه دا صوت د وحی وو يا که د ملائکو د وزرو، د

علماء كرامو دواړه اقوال پکښې شته، زمونږ په نزد ظاهر دا ده والله اعلم چه دا آواز به د وحی وو او دا بيان مشابه دې د هغې كوم چه په بل حديث كښې راغلی دی چه كله الله پاک څه حكم راليږی نو ملائک داسې آواز اوری كوم چه په صفا كاڼړی باندې د زنځير راښکلو نه پيدا كيږی، ملائک په دې آواز اوريدلو سره په سجده كښې پريوځی او خپلې وزرې وهی او په هغوی باندې رعب راشی، او د حضرت شيخ په تقرير كښې دی چه په دې كښې د علماء كرامو شپږ اقوال دی (كوم چه وړاندې په هغې كښې ذكر دی) خو دا دې په ذهن كښې وی چه د بخاری والا حديث كوم چه د هغې په شروع كښې دې په اول باب كښې، د كوم الفاظ چه مونږ پورته ذكر كړې دی هغه د اتيان الوحی علی الرسول په باره كښې دې چه د هغې تعلق د زمكې او دې عالم سره دې، او كوم حديث چه د ابوداؤد دې دا بل دې اود دې تعلق د عالم علوی سره دې لكه چه د دې د الفاظو نه معلوميږی ﴿ اذا تكلم الله تعالى بالوحى سمع اهل السماء ﴾ دې طرف ته حضرت شيخ په حاشيه د بذل كښې هم اشاره كړې ده، لهذا دواړه احاديث بيل بيل ګنړل پكار دی.

والحديث اخرجه البخاری والترمذی وابن ماجه نحوه من حديث عكرمة مولى ابن عباس عن ابی هريرة رضی الله تعالى عنه وقد تقدم فی كتاب الحروف، قاله المنذری.

بَابٌ فِي ذِكْرِ الْبَعْثِ وَالصُّورِ

باب: په قبر كښې د سوال جواب او د عذاب بيان

بعث يعنی د مړو د قبرونو نه پاسيدل او دوباره ژوندی كيدل، قال تعالى ﴿ ثم بعثناكم من بعد موتكم ﴾ او هم د دې نه دې ﴿ الباعث ﴾ د الله پاک په نومونو كښې، او صور هغه جسم دې كوم چه د ښكر مشابه دې په كوم كښې چه به اسرافيل عليه السلام پوكې وهی يعنی د چا په پوكې سره چه به په هغې كښې آواز پيدا شی په حديث الباب كښې هم دا مضمون دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه ﴿ الصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ فِيهِ ﴾ خو د بعث او صور مسئله خو په ظاهر اجماعی ده ټولې اسلامی ډلې د دې قائل دی او دلته د هغه ابوابو سلسله روانه ده چه په هغې كښې د نورو اسلامی ډلو اختلاف موندلې شی، او په ډير نسخو كښې دا باب شته هم نه، پس د منذری په نسخه كښې دا باب نشته.

[٤٧٤٢](1) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، أخبرنا مُعْتَمِرٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، قَالَ: أخبرنا أَسْلَمُ، عَنْ بِشْرِ بْنِ شَغَافٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: الصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ فِيهِ".

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلې دی: "صور يو ښكر دې چه په هغې كښې به پوكې وهلې شی."

(1): سنن الترمذي/صفة القيامة ٨ (٢٤٣٠)، تفسير القرآن ٤٠ (٣٢٤٤)، (تحفة الأشراف: ٨٦٠٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦٢/٢، ١٩٢)، سنن الدارمي/الرقاق ٧٩ (٢٨٤٠) (صحيح)

[۴۷۴۳]() حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "كُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُ الْأَرْضُ، إِلَّا عَجْبَ الذَّنَبِ، مِنْهُ خُلِقَ، وَفِيهِ يُرَكَّبُ".

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : د ابن آدم به تمام جسم خاوره اوخوري مگر د لکئ آخري جړبچ پاتې کيږي ـ هم ددې نه د پيدائش ابتداء کيږي او هم ددې نه به دوباره جسم مرکب کيږي ـ''

قوله:﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ـصلى الله عليه وسلمـ قَالَ : « كُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُ الأَرْضُ إِلاَّ عَجْبَ الذَّنَبِ مِنْهُ خُلِقَ وَفِيهِ يُرَكَّبُ »﴾

رسول الله ﷺ فرمائی چه د انسان د بدن ټول اندامونه زمکه خوری، سوا د ملا د هډوکی نه چه هم د دې نه الله پاک د دې انسان د پيدائش شروع کړې وو او هم د دې نه به ئې بيا دوباره وجود جوړوی.

د عجب الذنب په باره کښې اختلاف دې چه دا به زمکه خوری يا نه؟ بعضو وئيلې دی چه مقصود ترې نه طول بقا او طول مکث دې يعنی تر د ډير زمانې پورې به باقی وی او آخر هغه به هم يوه ورځ فنا شی، او دويم قول دا دې چه هغه خو به زاړه او خراب شی خو بالکليه به نه فنا کيږی بلکه ځه ذرات به د هغې په زمکه کښې په خاورو کښې مخلوط کيدو سره باقی وی اگر چه هغه محسوس او په نظر راتشی نو بيله خبره ده.فقد ورد انه يکون مثل حبة خردل، هم په دې وجه وئيلې شی د دې په باره کښې اول ما يخلق واخر ما يخلق يعنی په پيدائش کښې د بدن په ټولو اندامونو باندې مقدم او په زړيدو او خرابيدو کښې د ټولو نه روستو، په حاشيه د بذل کښې دی واليه يظهر ميل الطحاوی فی مشکل الاثار اذ قال لا يستنکر من لطيف قدرته تعالی ان يبقی عجب الذنب لا تاکله التراب او النار اذا احترق، ويکون مثل نار ابراهيم ..

د انبياء ﷺ په شان هغه اشخاص د چا بدنونه چه خاورې نه خوری :

علماء کرامو ليکلې دی چه د دې حديث د عموم نه انبياء کرام ﷺ مستثنی دی فان الله تعالی حرم علی الارض ان تاکل اجساد الانبياء (بذل) او په حاشيه د بذل کښې دی چه د انبياء کرامو ﷺ سره په دې کښې ځو اشخاص نور هم دی کوم چه د هغوی سره ملحق دی او هغه دا دی : الشهداء، الموذن المحتسب، الصديقون، العلماء العاملون، حامل القرآن والعامل به، والمرابط، والميت بالطاعون صابرا محتسبا، والمکثر من ذکر الله تعالی، والمحب لله ...فتلک عشرة کاملة، کذافی الاوجزعن الزرقانی.والحديث اخرجه مسلم والنسائی،قاله المنذری.

....

[1]: سنن النسائي/الجنائز ۱۱۷ (۲۰۷۹)، (تحفة الأشراف: ۱۳۸۳۵)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/تفسير الزمر ٤ (٤٨١٤)، تفسير النبأ ١ (٤٩٣٥)، صحيح مسلم/الفتن ٢٨ (٢٩٥٥)، سنن ابن ماجه/الزهد ٣٢ (٤٢٦٦)، موطا امام مالك/الجنائز ١٦ (٤٨)، مسند احمد (٢/٣١٥، ٣٢٢، ٤٢٨، ٤٩٩) (صحيح)

باب في الشَّفَاعَةِ

باب۲۰، ۲۱- دَشفاعت بیان

په شفاعت کښې د معتزله او خوارجو اختلاف دې هغوی د مذنبین او عصاة (نافرمان) د پاره د شفاعت قائل نه دی، خو کوم شفاعت چه به د مومنانو دپاره د درجاتو د اوچتوالی دپاره کولې شی د هغې قائل دی، په شرح عقائد کښې دی : والشفاعة ثابتة للرسل والاخيار (الصلحاء والاتقياء) فى حق اهل الكبائر ما لمستفيض من الاخبار، خلافا للمتعزلة، وهذا مبنى على ما سبق من جواز العفو والمغفرة بدون الشفاعة فبالشفاعة اولى وعندهم لما لم يجز لم تجز، يعنى د اهل سنت په نزد د مذنبین مغفرت او معافی بغیر د شفاعت نه هم جائز ده د چا دپاره هم چه الله پاک اوغواړی، لهذا د شفاعت په صورت کښې مغفرت کیدل به په طریق اولی جائز وی، او د معتزله په نزد چونکه عقاب د عاصی واجب دې په الله پاک باندې معاف کول جائز نه دی هم په دې بناء د هغوی په نزد شفاعت هم جائز نه دې بیا د دې دلائل هم ذکر کړې شوې دی.

[٤٧٣٩](1) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، أخبرنا بِسْطَامُ بْنُ حُرَيْثٍ، عَنْ أَشْعَثَ الْحُدَّانِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي".

د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل : زما شفاعت به زما دَ امت دَ هغه کسانو دپاره وی کوم چه دَ کبیره ګناه مرتکب شوې وی -"

د باب د اول حدیث نه د معتزله تردید کیږی ﴿ شَفَاعَتِي لأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي ﴾ هغوی ددې قسم آیتونونه استدلال کړې دې ﴿فما تنفعهم شفاعة الشافعين﴾ او﴿ وما للظالمين من حميم ولا شفيع يطاع ﴾ د دې جواب دا دې چه دا آیتونه د کفارو په باره کښې دی.

د شفاعت اقسام او د هغې مصادیق :

امام نووی رحمه الله د قاضی عیاض نه نقل کړې دی چه د شفاعت پنځه قسمونه دی ۱ : فى الاراحة من هول الموقف ...یعنی د حساب کتاب شروع کولو دپاره، د خلقو د قبرونو نه د اوچتیدلو نه پس په میدان حشر کښې چرته چه نمر څه دپاسه د یوې نیزې په مقدار وی د حساب کتاب په انتظار کښې به سخت حیران او سرګردان وی چه په څه طریقه حساب خو شروع شی، انجام چه هر څه وی هغه خو روستو خبره ده او بیا به ټول مخلوق د مشورې کولو نه پس آدم علیه السلام ته لاړ شی او بیا به د هغوی د عذر فرمائیلو نه پس پرله پسې د نورو انبیاء علیهم السلام په خدمت کښې او بیا په آخر کښې به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې راشی، بیا به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په سفارش باندې د حساب و کتاب سلسله شروع شی، هم د دې شفاعت نوم عظمی او کبری دې.

۲ : بعض خلقو لره بغیر د حساب کتاب نه جنت ته د داخلولو دپاره، ۳ : کوم خلق چه د عذاب مستحق وو د هغوی دپاره د جنت سفارش، ۴ : د اخراج من النار دپاره سفارش، پس ډیر نافرمان به د شفاعت د وجې نه د جهنم نه راویستلې شی او جنت ته به بوتلې

(1): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٢٣١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢١٣/٣) (صحيح)

شی ۵: هغه شفاعت کوم چه به د رفع درجات دپاره وی (هامش بذل)
په حاشیه د ترمذی کښې په دې باندې زیادت دې چه په هغې کښې د اهل سنت په دلائلو کښې دا آیت پیش کړې دې: يَوْمَئِذٍ لَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ... دا چه د شفاعت په باره کښې آثار او روایات حد د تواتر ته رسیدلې دی د خپلې مجموعې په اعتبار سره د صحت شفاعة فی الاخرة په باره کښې، او د سلف صالحین اجماع هم، او بیا د شفاعت د ذکر شوې پنځو قسمونو د ذکر کولو نه پس په اخیر کښې دی: هذا ما قاله الطیبی فی شرح المشکاة، وزاد الشیخ فی اللمعات خمسة اقسام احدها فی الذین تساوت حسناتهم وسیئاتهم فیشفع فیهم لیدخلوا الجنة یعنی د کومو خلقو چه نیکئ او ګناهونه برابر وی د هغوی دپاره شفاعت، الثانیة فی استفتاح الجنة، یعنی د جنت دروازه د پرانستلو دپاره، الثالثة فی تخفیف العذاب لمن یستحقه، الرابعة لاهل المدینة، والخامسة لزائری قبره الشریف علی وجه الامتیاز والاختصاص، والله تعالی اعلم اهـ په دې کښې بعض د رسول الله ﷺ سره خاص دی او بعض عام دی (حاشیه ترمذی ۶۹/۲) والحدیث اخرجه البخاری فی التاریخ الکبیر بالاسناد الذی اخرجه به ابوداؤد، قاله المنذری.

[۴۷۴۰](1) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ ذَكْوَانَ، قَالَ: أخبرنا أَبُورَجَاءٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ بِشَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ، فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَيُسَمَّوْنَ الْجَهَنَّمِيِّينَ".

د حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل: یوه ډله به د جهنم نه دَ حضرت محمد ﷺ په شفاعت سره راوځی او جنت ته به داخل شی او دَ هغوی نوم به "جهنمیین" وی.

﴿حَدَّثَنِي عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: « يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ بِشَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ ﷺ فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَيُسَمَّوْنَ الْجَهَنَّمِيِّينَ »﴾

د رسول الله ﷺ په شفاعت سره به بعض خلق جهنم ته رسیدلو نه پس د هغې نه راویستلو سره جنت ته داخل کړې شی چه د هغوی نوم به جهنمیین وی یعنی جنت ته د داخلیدو نه پس هم، د تذکیر نعمت دپاره.

والحدیث اخرجه البخاری والترمذی وابن ماجه، قاله المنذری.

[۴۷۴۱](2) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، أخبرنا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَأْكُلُونَ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ".

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی: بې شکه اهل جنت به په

(1): صحيح البخاري/الرقاق ٥١ (٦٥٦٦)، سنن الترمذي/صفة جهنم ١٠ (٢٦٠٠)، سنن ابن ماجه/الزهد ٣٧ (٤٣١٥)، (تحفة الأشراف: ١٠٨٧١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٤٣٤) (صحيح)
(2): صحيح مسلم/الجنة وصفة نعيمها ٧ (٢٨٣٥)، (تحفة الأشراف: ٢٣٠٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣١٦، ٣٦٤) سنن الدارمي/الرقاق ١٠٧ (٢٨٧٢) (صحيح)

جنت کښې خوراک، څښاک کوی."

قوله: ﴿عَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– يَقُولُ : « إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَأْكُلُونَ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ »﴾ يعنی جنتيان به په جنت کښې خوراک څکاک کوی څنګه چه په دنيا کښې خوراک څکاک کوی او د خوراک څکاک نعمتونه چه څنګه دلته دی هلته به هم وی، بلکه دا څيزونه اصل به هم هغه وی، په دنيا کښې خو لږ شان د نمونې په طور ورکړې شوې دی، په ابوداؤد کښې خو د جنت دوزخ سره متعلق مستقل ابواب نشته، په بخاری او ترمذی وغيره کښې په کثرت سره دی، په ترمذی کښې دی ابواب صفة الجنة يو غټه سرخی چه د هغې لاندې ډير ابواب د نعماء جنت متعلق مذکور دی، د دې نه پس د صفة جهنم سره متعلق ډير ابواب دی او په هغې کښې روايات مفصله ذکر دی او په ابواب صفة الجنة کښې يو باب صفة شجر الجنة دې او يو باب باب في صفة غرف الجنة، هم دغه شان صفة درجات الجنة، نساء اهل الجنة، صفت ثمار الجنة وغيره وغيره.

ايا په جنت کښې به جماع او اولاد وی :

هم د دغې ابوابو نه يو باب صفة جماع اهل الجنة هم دې چه په هغې کښې دا حديث مذکور دې : ﴿ عن أنس : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال يعطى المؤمن في الجنة قوة كذا وكذا من الجماع قيل يا رسول الله أو يطيق ذلك؟ قال يعطى قوة مائة ﴾ په جنت کښې به يو مومن ته دومره کرته، يا دومره زنانو سره د جماع طاقت ورکولې شی (تعداد ذکر نه دې) په دې باندې يو صحابی تپوس اوکړو چه آيا په هغه کښې به دومره طاقت وی نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل يو جنتی ته به په جنت کښې د سلو سړو طاقت ورکړې شی. اوس دا چه په جنت کښې به اولاد هم وی يا نه دې باره کښې په هغې کښې يا په بل باب کښې ئې ضمنا دا حديث ذکر کړې دې ﴿ عن أبي سعيد الخدري قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم المؤمن إذا اشتهى الولد في الجنة كان حمله ووضعه وسنه في ساعة كما يشتهي ﴾ چه کله مومن په جنت کښې اولاد غواړی نو د جماع نه پس د حمل استقرار او د هغه پيدائش او د هغه پوره عمر (درې ديرش کاله) دا ټول کارونه به په يو ساعت کښې اوشی. هذا حديث حسن غريب ....وقد اختلف أهل العلم في هذا فقال بعضهم في الجنة جماع ولا يكون ولد هكذا روي عن طاووس و مجاهد و إبراهيم النخعي وقال محمد قال إسحق بن إبراهيم في حديث النبي صلى الله عليه و سلم إذا اشتهى المؤمن الولد في الجنة كان في ساعة واحد كما يشتهي ولكن لا يشتهي قال محمد وقد روي عن أبي رزين العقيلي عن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن أهل الجنة لا يكون لهم فيها ولد ...اهـ د محمد نه مراد امام بخاری رحمه الله دې او اسحاق بن ابراهيم هم هغه دې کوم چه په اسحق بن راهويه سره مشهور دې هغوی فرمائی چه که غواړی نو هم دغه شان به اوشی څنګه چه په حديث کښې ذکر دی خو هغه به داسې نه غواړی، لهذا هلته به د پيدائش سلسله نه وی.

دا حديث کوم چه مصنف رحمه الله په دې باب کښې راوړې دې د ترجمة الباب مناسب نه دې چه دا حديث که په راروان باب کښې وې نو ډيره به غوره وه. والحديث اخرجه مسلم باتم منه، قاله المنذری.

بَاب فِي خَلْقِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ

باب: ...... دَ فنا نه ورستو پورته کيدل او دَ شپيلئ پوکوهلو بيان

[۴۷۴۴]() حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، أخبرنا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْجَنَّةَ، قَالَ لِجِبْرِيلَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا، ثُمَّ جَاءَ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ، وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا، ثُمَّ حَفَّهَا بِالْمَكَارِهِ، ثُمَّ قَالَ: يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ، وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا أَحَدٌ، قَالَ: فَلَمَّا خَلَقَ اللَّهُ النَّارَ، قَالَ: يَا جِبْرِيلُ، اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا، ثُمَّ جَاءَ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ، وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ فَيَدْخُلُهَا، فَحَفَّهَا بِالشَّهَوَاتِ، ثُمَّ قَالَ: يَا جِبْرِيلُ، اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا، ثُمَّ جَاءَ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ، وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا".

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل: کله چه الله تعالیٰ جنت پيدا کړو نو جبريل امين ته ئي اوفرمائيل: لاړ شه او دې لره اوګوره بيا راغي نو وې وئيل اې زما رب! ستا په عزت مي دې قسم وی ددې متعلق چه څوک هم اوری نو په دې کښې به داخليدل غواړی- بيا الله جل شانه هغه (جنت) لره په مکروهاتو کښې پټ کړو-" (يعنی جنت چه دَ راتللو دپاره کوم عمل کولې شی او دَ کومو شرعی پابنديانو قبلول چه به وی نو يقينا هغې ته دَ انسان طبيعت مائل نهٔ وی، يا دَ حق په لاره کښې چه کوم تکاليف مخې ته راځی نو په هغې باندې دَ استقامت په وجه سره تکليفونه اوچتولې شی-) بيا الله تعالیٰ اوفرمائيل جبريل! لاړ شه هغې لره اوګوره او راشه هغه لاړو هغه ئي اوکتلو او بيا راغي اووې وئيل اې زما ربه! ستا په عزت باندې مې قسم وی! ما ته يره ده چه دې کښې خو به هيڅ څوک داخل نهٔ شی- حضور ﷺ اوفرمائيل بيا چه هر کله الله تعالیٰ دوزخ پيدا کړو نو جبريل ئي اوفرمائيل: جبريل! لاړ شه او هغه اوګوره هغه لاړو وې کتل او بيا راغي اووې وئيل: اې زما ربه! زما دې ستا په عزت باندې قسم وی څوک داسې نشته دې چه ددې متعلق واوری او بيا په دې کښې داخل شی- بيا الله تعالیٰ جهنم لره په نفسانی خواهشاتو او مرغوباتو سره پټ کړو- بيا ئې اوفرمائيل: جبريل! لاړ شه او هغه اوګوره جبريل لاړو هغه ئي اوکتلو او بيا راغي اووې وئيل اې زما ربه! زما دې ستا په عزت باندې قسم وی او زما دې ستا په جلال باندې قسم وی! ما ته يره ده چه دې ته دَ داخليدو نه خو به هيڅ څوک بچ نهٔ شی-"

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ: « لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْجَنَّةَ قَالَ لِجِبْرِيلَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا الخ ﴾

مضمون د حديث دا دې چه کله الله پاک جنت پيدا کړو او جوړيدو سره تيار شو نو جبرائيل عليه السلام ته ئې اوفرمائيل لاړه شه هغه اوګوره هغه لاړو او د ليدو نه پس راغلو او دا راتلو نه پس ئې ډير په وثوق سره قسم خوړلو سره دا عرض اوکړو چه د داسې جنت چه کوم انسان حال واوری نو هغه به هغې ته ضرور ځی. د دې نه پس الله پاک جنت لره په ناخوښه او

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۵۰۱۵)، وقد أخرجه: سنن النسائي/الأيمان والنذور ۳ (۳۷۹٤)، مسند احمد (۲/۲۵٤، ۳۳۲، ۳۷۳) (حسن صحيح)

د مشقت په کارونو باندې ګير کړو کوم چه ذريعه وی د دخول جنت، او بيا ئې اوفرمائيل جبرائيل عليه السلام ته چه اوس لاړ شه او وې ګوره هغه لاړو او د کتلو نه پس راغلو نو دې ځل ئې قسم خوړلو نه پس په وثوق سره اووې چه اوس خو زما دا ويره ده چه کيدې شي څوک به هم په دې کښې داخل نه شی، د دې نه پس په حديث کښې د جهنم حال ذکر دې چه کله الله پاک هغه پيدا کړو نو جبرائيل ته ئې اوفرمائيل چه لاړ شه او هغه اوګوره، هغه لاړو او د کتلو نه پس راغلو او هم هغه شان ئې په قسم خوړلو سره اووې چه د دې حال چه څوک هم واوری نو ممکن نه ده چه دې ته به داخل شی، د دې نه پس الله پاک هغه په خواهشاتو او د نفس په غوره څيزونو سره ګير کړو او وې فرمائيل چه اوس لاړ شه او وې ګوره هغه اوکتلو او راغلو او قسم خوړلو سره ئې عرض اوکړو چه اوس خو زما دا ويره ده چه څوک به هم دې ته د داخليدو نه بغير پاتې نه شی.

د مصنف رحمه الله غرض په ترجمة الباب سره دا بيان دې چه جنت او جهنم دواړه پيدا شوې دی، نه داسې لکه معتزله چه وائی چه جنت او دوزخ تر اوسه پورې نه دې پيدا کړې شوې هغه به د قيامت په ورځ باندې پيدا کيږی، دا بحث په شرح عقائد کښې هم ذکر دې، د معتزله شبهات او د هغې جوابات دې هلته اوکتلې شی. حضرت شيخ په حاشيه د بذل کښې د علامه شعرانی د اليواقيت والجواهر ۱۵۵ په حوالې سره چه جنت او دوزخ پيدا کړې شوې دی خو د هغې جوړيدل لا نه دې مکمل شوې، د خلقو د اعمالو په اعتبار سره په مزه مزه آباديږی د هغه روايت د وجې نه په کوم کښې چه د جنت په باره کښې دی چه ﴿ انها قيعان وغراسها سبحان الله والحمد لله ﴾ دا اشاره د حديث معراج د يو ټکړې طرف ته ده چه په هغې کښې دی چه کله رسول الله صلى الله عليه وسلم د پورته نه په واپسئ باندې په ابراهيم عليه السلام باندې راتير شو نو هغوی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته اوفرمائيل چه خپل امت ته زما سلام وايه او هغوی ته د جنت په باره کښې دا اووايه کوم چه پورته ذکر شوه ﴿ انها قيعان ﴾ يعنی جنت خو هوار ميدان دې د هغې اونې او بوټې دا دی سبحان الله الحمد لله، هم دغه شان په دليل کښې هغوی يو بل حديث پيش کړو چه ﴿ من بنى لله مسجدا بنى الله له بيتا فى الجنة ﴾ وړاندې هم په دې حاشيه کښې دی چه جنتونه اووهٔ دی امام راغب اصفهانی د هغې نومونه ذکر کړې دی.

د جهنم عذاب ابدی دې او د فناء نار قول مردود دې:

او د دې نه پس بيا دا دی چه د جهنم عذاب د کفارو دپاره ابدی دې او بيا ئې د دې نه پس د شيخ محی الدين ابی عربی رائې دا نقل کړه چه د کفارو دپاره به جهنم د يوې مودې دپاره خو عذاب وی، بيا به د هغوی طبيعت طبيعت ناريه جوړ شی بيا به هغوی د اور نه په څائې د اذيت مزې اخلی او د ابن تيميه او د ابن قيم او د سلفو د يو جماعت نه منقول دی چه اور به فنا شی كذا فی تفسير الجمل، په تفسير جمل کښې دا مسئله د سورة هود په آخر کښې د ﴿خالدين فيها ما دامت السموات والارض الا ماشاء ربک ﴾ د لاندې ذکر شوې ده فارجع اليه لوشئت، د هغې په اخر کښې دا دی د فناء نار قول د بعض علماء کرامو نه د نقل کولو نه پس وقد نصر هذا القول ابن القيم كشيخه ابن تيميه وهو مذهب متروک وقول مهجور لا يصار اليه ولا

يعول عليه وقد اول ذلک كله الجمهور واجابوا عن الآيات المذكورة بنحو عشرين وجها الخ.

والحديث اخرجه الترمذي والنسائي، قاله المنذري.

بَابٌ فِي الْحَوْضِ

بابـ ۲۲، ۲۱- دَ جنت او دوزخ دَ پیدا کولو بیان

د دې حوض کوثر خوارجو او بعض معتزله ؤ انکار کړې دې او هم په دې وجه د دې بحث په شرح عقائد کښې ذکر کړې شوې دې پس په هغې کښې دی : ﴿والحوض حق لقوله تعالى : انا اعطينک الكوثر﴾ ولقوله عليه الصلوة والسلام حوضى مسيرة شهر وزواياه سواء ماؤه ابيض من اللبن وريحه اطيب من المسک وكيزانه اكثر من نجوم السماء من يشرب منها فلا يظماء ابدا، والاحاديث فيه كثيرة اه د دې په حاشيه کښې دی چه د مصنف رحمه الله د کلام نه معلومیږی چه هم کوثر حوض دې او اصح دا ده چه کوثر جنت دې او حوض موقف دې، او د دې توجیه دا هم کیدې شی چه یو خو دې کوثر او یو نهر الکوثر او یو دې حوض الکوثر لهذا کوثر په دواړو باندې صادقیږی د بعض روایاتو نه معلومیږی چه د قیامت په ورځ به د هر نبی دپاره یو حوض وی، پس د ترمذی روایت دې : عن قتادة عن الحسن عن سمرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن لكل نبي حوضا وإنهم يتباهون أيهم أكثر واردة وإني أرجو أن أكون أكثرهم واردة قال أبو عيسى هذا حديث غريب وقد روى الأشعث بن عبد الملك هذا الحديث عن الحسن عن النبي صلى الله عليه و سلم مرسلا ولم يذكر فيه عن سمرة وهو أصح.

[۴۷۴۵](¹) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، وَمُسَدَّدٌ، قَالَا: أخبرنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَمَامَكُمْ حَوْضًا، مَا بَيْنَ نَاحِيَتَيْهِ كَمَا بَيْنَ جَرْبَاءَ وَأَذْرُحَ".

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل : بې شکه وړاندې (په محشر کښې) یو حوض دې - دَ هغې کنارې دومره قدرې اوږدې دی لکه چه دَ جرباء او اذرح په مابین کښې څومره قدرې فاصله ده. (دا دَ شام دوه علاقې دی ددې په درمیان کښې په پخوا زمانه کښې دَ دوریو شپو دَ مسافت فاصله وه.)

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- : « إِنَّ أَمَامَكُمْ حَوْضًا مَا بَيْنَ نَاحِيَتَيْهِ كَمَا بَيْنَ جَرْبَاءَ وَأَذْرُحَ »﴾

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی چه یقینا ستاسو مخکښې حوض دې (یعنی ستاسو مخې ته راتلونکې دې) چه د هغې د دواړو غاړو دومره مزل او فاصله ده څومره چه د جرباء او اذرح ترمینځه.

جرباء او اذرح دوه علاقې دی په شام کښې د هغې ترمینځه د درې ورځو مسافت دې وقد جاء في تحديد الحوض حدود مختلفة ووجه التوفيق ان تحمل على بيان تطويل المسافة لا على تحديدها (بذل) دا روايات مختلفه په ترمذی شریف کښې هم شته.

والحديث اخرجه مسلم، قاله المنذري.

(¹): صحيح مسلم/الفضائل ۹ (۲۲۹۹)، (تحفة الأشراف: ۷۵۳۸)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الرقاق ۵۳ (۶۵۷۷)، مسند احمد (۲/۲۱، ۶/۱۲۵) (صحيح)

[٤٧٤٦]() حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ النَّمَرِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا، فَقَالَ: "مَا أَنْتُمْ جُزْءٌ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ جُزْءٍ مِمَّنْ يَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ"، قَالَ: قُلْتُ: كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: سَبْعَمِائَةٍ، أَوْ ثَمَانِمِائَةٍ.

د زید بن ارقم رضی الله عنه نه روایت دي چه مونږ د رسول الله ﷺ سره وو مونږ په یو منزل باندې پړاؤ اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل تاسو خلق یو لاکهمه حصه هم نهٔ ئئ د هغه خلقو نه کوم چه به ماته په حوض باندې راځي- ابو حمزه وائی ما تپوس اوکړو : په دغه ورځ باندې ستاسو تعداد څومره وو؟ هغه اوفرمائیل اووهٔ سوه یا اتهٔ سوه.

﴿عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– فَنَزَلْنَا مَنْزِلاً فَقَالَ : « مَا أَنْتُمْ جُزْءٌ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ جُزْءٍ مِمَّنْ يَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ » الخ ﴾

سیدنا زید بن ارقم رضی الله عنه فرمائی چه مونږ د رسول الله ﷺ سره وو په یو سفر کښې په لاره کښې مونږ په یو منزل باندې کوز شو نو هلته رسول الله ﷺ دا خبره ارشاد اوفرمائیله چه تاسو د هغه خلقو د لکهمې حصې برابر هم نه یئ کوم چه به د قیامت په ورځ زما حوض باندې راځي، د دې صحابی رضی الله عنه شاګرد د هغوی نه تپوس اوکړو چه تاسو هغه وخت څومره تعداد کښې وئ؟ هغوی اووې اووهٔ سوه یا اته سوه.

[٤٧٤٧]() حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، أخبرنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنِ الْمُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ: "أَغْفَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِغْفَاءَةً، فَرَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّمًا، فَإِمَّا قَالَ لَهُمْ، وَإِمَّا قَالُوا لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لِمَ ضَحِكْتَ؟ فَقَالَ: إِنَّهُ أُنْزِلَتْ عَلَيَّ آنِفًا سُورَةٌ، فَقَرَأَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ حَتَّى خَتَمَهَا، فَلَمَّا قَرَأَهَا، قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا الْكَوْثَرُ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: فَإِنَّهُ نَهْرٌ وَعَدَنِيهِ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فِي الْجَنَّةِ، وَعَلَيْهِ خَيْرٌ كَثِيرٌ، عَلَيْهِ حَوْضٌ تَرِدُ عَلَيْهِ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، آنِيَتُهُ عَدَدُ الْكَوَاكِبِ".

د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت دي چه په حضور ﷺ باندې پرکالي راغله بیا مسکي شو او خپل سر مبارک ئې اوچت کړو- بیا حضور ﷺ د صحابه کرامو رضی الله عنهم، یا صحابه کرامو رضی الله عنهم د نبی کریم ﷺ نه پوښتنه اوکړه اې د الله رسوله ! تاسو ولې مسکي شوئ؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په ما باندې اوس یو سورت نازل شوې دې-" او بیا حضور ﷺ اولوستو: {بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ { إِنَّا أَعْطَيناكَ الْكَوْثَرَ ...... } آخره پورې- کله چه حضور ﷺ دا اولوستو نو وې فرمائیل تاسو څه پوهیږئ چه کوثر څه څیز دې؟ صحابه کرامو رضی الله عنهم اوفرمائیل الله او د هغه رسول ښهٔ پوهیږي، حضور اوفرمائیل دا یو نهر دې چه ددې ما سره الله تعالیٰ په جنت کښې د راکولو وعده فرمائیلې ده او په هغې باندې به خیر کثیر وی او په هغې باندې به یو حوض وی چه هغې ته به د قیامت په ورځ باندې زما امت راځي د هغې د څښلو لوښی به د ستورو په شمیر باندې وی.

قوله: ﴿ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ : أَغْفَى رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– إِغْفَاءَةً فَرَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّمًا الخ ﴾ سیدنا انس رضی الله عنه فرمائی چه یو ځل رسول الله ﷺ باندې په ناسته ناسته پرکالي

[1]): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٣٦٦٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٦٧/٤، ٣٦٩، ٣٧١) (صحيح)

[2]): انظر حديث رقم (٧٨٤)، (تحفة الأشراف: ١٥٧٥) (صحيح)

راغله، لږ ساعت پس ئې سر پورته اوچت کړو او مسکې شو، بيا رسول الله ﷺ خپله اوفرمائيل : يا د صحابه کرامو ﷺ په تپوس باندې د (مسکې کيدو په وجه) رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه په ما باندې هم دې وخت کښې يو سورة نازل شوې دې او بيا رسول الله ﷺ بسم الله الرحمن الرحيم لوستلو نه پس ﴿ انا اعطيناک الکوثر ﴾ تر آخره پورې تلاوت اوفرمائيلو او بيا ئې تپوس اوکړو چه تاسو ته پته شته چه کوثر څه څيز دې؟ صحابه کرامو ﷺ عرض اوکړو : الله ورسوله اعلم ...﴿ قال فَإِنَّهُ نَهْرٌ وَعَدَنِيهِ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فِي الْجَنَّةِ وَعَلَيْهِ خَيْرٌ كَثِيرٌ عَلَيْهِ حَوْضٌ تَرِدُ عَلَيْهِ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ آنِيَتُهُ عَدَدُ الْكَوَاكِبِ ﴾ رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه هغه يو نهر دې چه د هغې ماسره وعده کړې ده زما رب په جنت کښې، په هغې باندې خير کثير دې، په هغې باندې حوض دې په کوم چه به راځي زما امت د قيامت په ورځ د هغې جامونه به د اسمان د ستورو په تعداد کښې وی دا حديث هم په دې سند سره په کتاب الصلوة باب من لم ير الجهر ببسم الله الرحمن الرحيم کښې هم تير شوې دې. والحديث اخرجه مسلم والنسائي، قاله المنذري.

[٤٧٤٨] (١) حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ، أخبرنا الْمُعْتَمِرُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، قَالَ: أخبرنا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "لَمَّا عُرِجَ بِنَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ، أَوْ كَمَا قَالَ: عُرِضَ لَهُ نَهْرٌ حَافَتَاهُ الْيَاقُوتُ الْمُجَيَّبُ، أَوْ قَالَ: الْمُجَوَّفُ، فَضَرَبَ الْمَلَكُ الَّذِي مَعَهُ يَدَهُ، فَاسْتَخْرَجَ مِسْكًا، فَقَالَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْمَلَكِ الَّذِي مَعَهُ: مَا هَذَا؟ قَالَ: الْكَوْثَرُ الَّذِي أَعْطَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.

د حضرت انس بن مالک ﷺ نه روايت دې چه کله نبي کريم ﷺ د معراج په موقع باندې جنت ته بوتللې شو نو هغه ته يو نهر اوښودلې شو چه د هغې کنارې د داسې ياقوتو نه وې چه هغه حول دار وو، نو هغه فرښتې کومه چه د نبي کريم ﷺ سره وه هغې (د هغه نهر په ويخ کښې) خپل لاس اوهلو او مشک ئې ترينه راويستل. نو حضرت محمد ﷺ د فرښتې نه پوښتنه اوکړه داڅه دې؟ هغې اووې داهغه حوض دې کوم چه الله تعالیٰ تاته درکړې دې۔"
قوله:﴿ فَضَرَبَ الْمَلَكُ الَّذِى مَعَهُ يَدَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِسْكًا (٢) فَقَالَ مُحَمَّدٌ -صلى الله عليه وسلم-

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٣٤)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الرقاق ٥٣ (٦٥٨١)، التوحيد ٣٧ (٧٥١٦) (صحيح)
(٢) د دنيا د نعمتونو حقيقت صرف نومونه دی د دې اصل حقيقت په جنت کښې دې : په حاشيه د بذل کښې دی چه په الکوکب الدری صفحه ٢ : لا تعلم نفس ما اخفي لهم من قرة اعين د لاندې تير شوې دې چه په احاديثو کښې د سرو او سپينو او د مشک و عنبر چه کوم ذکر راځی هغه صرف يو تمثيل دې صرف په نوم کښې د اشتراک د وجې نه اهـ مطلب دا دې چه په جنت کښې چه به کوم سرهٔ او سپين او مشک وغيره وی په دنيا کښې داسې څيزونه کوم دی د مثال په طور وئيلې شی، په جنت کښې خو د هغه نومونو حقيقت موندلې شی په دنيا کښې خو د هغه څيزونه صرف نومونه دی ګينې د دواړو ځايونو په سرو او سپينو زرو کښې ډير فرق دې بلکه د آسمان او زمکې نه هم زيات فرق دې لکه چه حضرت په تير شوی حديث کښې ﴿ ان اهل الجنة ياکلون فيها ويشربون ﴾ په شرح کښې ليکلې دی او حافظ په فتح الباری کښې د امام نووی ﷺ نه نقل کړی دی چه د اهل جنت تنعم به د اهل دنيا په شان وی په لذت کښې په تفاضل سره، او بله خبره دا چه د هغه ځائې نعمتونه دائمی دی په هغې کښې انقطاع نشته، هم دغه شان په بخاری کښې دی ﴿ قالوا هذا الذي رزقنا من قبل بعضه اوتوا به متشابها يشبه بعض بعضا ويختلف في الطعم ﴾ د دې د لاندې حافظ ﷺ ليکلې دی هو کقول ابن عباس ﷺ ليس في الدنيا مما في الجنة الا الاسماء اهـ)

لِلْمَلَكِ الَّذِى مَعَهُ : « مَا هَذَا »...الخ)

يعني چه كله د معراج په شپه رسول الله ﷺ جنت ته لاړو نو په هغوى باندې يو داسې نهر پيش كړې شو چه د هغې دواړه طرفونه (د هغې د ژور والى ديوالونه) د ياقوت نه جوړ وو داسې ياقوت كوم چه د دننه نه ډډ وى او كلك نه وى، نو كوم ملك چه د هغوى سره وو هغه په دې نهر كښې لاس وهلو سره يو مشك راويستلو نو رسول الله ﷺ د هغه فرشتې نه تپوس اوفرمائيلو چه دا څه څيز دې هغې جواب وركړو دا كوثر دې كوم چه الله پاک تاسو ته دركړې دې، د مشک راويستلو مطلب دا دې چه په دې نهر كښې دننه زمكه په ځائې د خاورې مشک دى، الله اكبر څه حال دې د جنت د نعمتونو، والحديث اخرجه الترمذى والنسائى قاله المنذرى.

[٤٧٤٩]() حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أخبرنا عَبْدُ السَّلاَمِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ أَبُو طَالُوتَ، قَالَ: شَهِدْتُ أَبَا بَرْزَةَ دَخَلَ عَلَى عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ زِيَادٍ، فَحَدَّثَنِي فُلاَنٌ، سَمَّاهُ مُسْلِمٌ، وَكَانَ فِي السِّمَاطِ، فَلَمَّا رَآهُ عُبَيْدُ اللَّهِ، قَالَ: "إِنَّ مُحَمَّدِيَّكُمْ هَذَا الدَّحْدَاحُ، فَفَهِمَهَا الشَّيْخُ، فَقَالَ: مَا كُنْتُ أَحْسَبُ أَنِّي أَبْقَى فِي قَوْمٍ يُعَيِّرُونِي بِصُحْبَةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ عُبَيْدُ اللَّهِ: إِنَّ صُحْبَةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَكَ زَيْنٌ، غَيْرُ شَيْنٍ، قَالَ: إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِأَسْأَلَكَ عَنِ الْحَوْضِ، سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُ فِيهِ شَيْئًا، فَقَالَ لَهُ أَبُو بَرْزَةَ: نَعَمْ، لاَ مَرَّةً، وَلاَ ثِنْتَيْنِ، وَلاَ ثَلاَثًا، وَلاَ أَرْبَعًا، وَلاَ خَمْسًا، فَمَنْ كَذَّبَ بِهِ، فَلاَ سَقَاهُ اللَّهُ مِنْهُ، ثُمَّ خَرَجَ مُغْضَبًا".

مسلم بن ابراهيم بيان كوى چه مونږ ته عبد السلام بن ابو حازم ابو طالوت بيان كړې دى او فرمائيلي دى چه ما ابو برزه رضي الله عنه لره اوليدو چه هغه (د يزيد بن معاويه د جانب نه د كوفې امير) عبيد الله بن زياد ته ورغې - عبد السلام وائى : ما ته يو كس بيان كړې دې كوم چه په دې مجلس كښې شريک وو - (ابوداود رحمه الله فرمائى) مسلم بن ابراهيم د هغه نوم هم اخستې دې، عبيد الله چه كله حضرت ابو برزه رضي الله عنه لره اوليدو نووې وئيل : خپل دې موټا محمدى ته اوګوره - شيخ د هغه په خبره باندې پوهه شو (چه دهٔ طعنه راكړه) نو هغوى اووې چه ما ته دا اميد نهٔ وو چه زهٔ به په داسې قوم كښې باقى پاتې شم چه هغه به ما ته د حضرت محمد ﷺ په صحابيت باندې طعنه راكوى - نو عبيد الله هغه ته اووې : بې شكه د حضرت محمد ﷺ صحبت ستاسو دپاره باعث عزت دې په دې كښې څه د عيب خبره نشته دې - بيا ئې اووې چه ما تالره ددې دپاره راوبللو چه زهٔ ستانه د حوض متعلق تپوس اوكړم - آيا تا د رسول الله نه په دې باره كښې څه اوريدلې دى - نو حضرت ابو برزه رضي الله عنه اوفرمائيل : او ! څه يو ځل، دوه درې ځله، څلور پنځه ځله نهٔ (بلكې ډير زيات مې ترينه اوريدلې دى) نو څوک چه د هغې تكذيب كوى الله تعالىٰ دې په هغه باندې ددې نه اونهٔ څكوى، بيا په غصه كښې بهر راوتلو -"

قوله: (حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلاَمِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ أَبُو طَالُوتَ قَالَ......... سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَذْكُرُ فِيهِ شَيْئًا فَقَالَ أَبُو بَرْزَةَ : نَعَمْ لاَ مَرَّةً وَلاَ ثِنْتَيْنِ وَلاَ ثَلاَثًا وَلاَ أَرْبَعًا وَلاَ خَمْسًا فَمَنْ كَذَّبَ بِهِ فَلاَ سَقَاهُ اللَّهُ مِنْهُ ثُمَّ خَرَجَ مُغْضَبًا)

(): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١١٦٠٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤١٩/٤، ٤٢١، ٤٢٤، ٤٢٦) (صحيح)

مضمون الحديث:

عبدالسلام بن ابی حازم رحمه الله فرمائی د چا کنیت چه ابوطالوت دې چه زه یو ځل د ابوبرزه صحابی رضی الله عنه په خدمت کښې حاضر شوم هغوی دغه وخت کښې د عبیدالله بن زیاد سره ناست وو (اوس وړاندې چه د عبیدالله بن زیاد په مجلس کښې کومه خبره راپیښه شوه د ابوبرزه سره هغې لره یو هغه سړې کوم چه په دغه مجلس کښې وو د هغه ځائې نه په راتلو باندې هغوی ته یعنی ابوطالوت ته بیانوی خو د هغه سړی نوم دلته ذکر نه دې دا نوم مصنف رحمه الله ته یاد نه دې پاتې شوې د مصنف رحمه الله استاد مسلم بن ابراهیم خو بیان کړې وو) ابوطالوت وائی چه دې فلانی د دننه واقعه ماته داسې بیان کړه چه کله ابوبرزه رضی الله عنه لره عبیدالله اولیدلو نو هغه د هغوی په لیدو باندې دا جمله اوئیله حاضرینو ته خطاب کولو سره: اوګورئ ساسو دا محمدی د وړوکی قد والا راغلو، په ظاهر به هغه په بشکته آواز سره وئیلې وی خو هغه صحابی دا جمله واوریده او فورا ئې اووې چه زما دا خیال نه وو چه د داسې خلقو دنیا ته د راتلو پورې به زه باقی یم کوم چه به ماته پیغور راکوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په صحبت باندې، په دې باندې عبیدالله زر اووې نه صاحبه! د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت (ستاسو دپاره مبارک دې) د ښائست باعث دې هیڅ د عیب خبره نه ده بیا ئې اووې چه ما خو په تاسو پسې سړې د دې دپاره درلیږلې وو چه ستاسو نه د حوض په باره کښې تپوس اوکړم چه تاسو د دې په باره کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه څهٔ اوریدلې دی که نه؟ په دې باندې ابوبرزه رضی الله عنه د خفګان په لهجه کښې اوفرمائیل: یو ځل نه دوه کرته نه درې کرته ځلور کرته نه پنځه کرته نه بلکه د دې نه مې هم زیات اوریدلې دی (اوس څه ئې اوریدلې دی هغه ته ئې بیان نه کړل بلکه وې فرمائیل) کوم سړې چه حوض دروغژن ګنړی الله پاک دې ترې نه هغه څروب نه کړی محروم دې ترې نه اوساتی، او د دې وینا نه پس په خفګان سره راواپس شو.

قوله: ﴿ الدحداح ﴾ د دې معنی ده کوم چه پیړ بدن والا او وړوکی قد والا وی، نو ابوبرزه رضی الله عنه به هم دغه شان وو، خو ورسره ئې هغوی ته محمدی هم اوئیلو یعنی چاته چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت حاصل وی، حضرت خو په بذل کښې دا لیکلې دی چه د دحداح په وینا خو هغوی ته غصه رانغله خو د محمدی په لفظ کوم چه ئې د تمسخر په انداز کښې وئیلې وو د هغې په وینا ورته غصه ورغله، او عبیدالله بن زیاد وو هم د فساق او فجار نه، خو دویم احتمال دا هم دې چه دلته هغه دا لفظ محمدی د تمسخر په طور نه وو وئیلې د ټوقو دپاره خو ئې دحداح وئیلې وو خو هغوی دا اوګنړله چه ګینې دا محمدی لفظ هم د طنز په طور وائی په دې وجه هغوی ته غصه ورغله: الاحتمال الثانی ذکره شیخنا مولانا محمد اسعد الله رحمه الله تعالی فی هامش کتابه، چه د هغې قرینه هغوی دا لیکلې ده ولذا قال ان صحبة محمد صلی الله علیه وسلم لک زین غیر شین ...

عبیدالله بن زیاد او د هغه پلار زیاد ابن ابیه د دواړو څه نه څه حال په کتاب الصلوة باب قول النبی صلی الله علیه وسلم کل صلوة لا یتمها صاحبها ....کښې تیر شوې دې.

دا چه حضرت ابوبرزه رضی الله عنه اوفرمائیل فمن کذب فلا سقاه الله منه،په دې باندې په حاشیه د بذل

کښې دی چه کیدې شی دا په عبیدالله بن زیاد باندې تعریض وی ځکه چه هغه د حوض کوثر منکر وو کما بسطه الحافظ ۱۱/۴۷۳اه پس په فتح الباری کښې دی په باب فی الحوض کښې په کتاب الرقاق کښې قلت وانکره الخوارج وبعض المعتزلة وممن کان ینکره عبیدالله بن زیاد احد امراء العراق لمعاویة وولده، د دې نه پس حافظ د ابوداؤد هم دا روایت لیکلې دې او هم په دې کښې دی : وعند احمد عن أبي سبرة قال قال عبيد الله بن زياد ما اصدق بالحوض وذلك بعد ان حدثه أبو برزة والبراء وعائذ ابن عمرو فقال له أبو سبرة بعثني أبوك في مال إلى معاوية فلقيني عبد الله بن عمرو فحدثني وكتبته بيدي من فيه انه سمع رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول موعدكم حوضي الحديث فقال ابن زياد حينئذ اشهد أن الحوض حق الى اخر ما ذكر ......د دې نه معلومه شوه چه کوم وخت هغه ابوبرزه راطلب کړو په خپل مجلس کښې او د دوارو ترمینځه سوال او جواب اوشو تر هغه وخته پورې هغه د حوض قائل نه وو، روستو د ابوبسره د حدیث اوریدلو نه پس د حوض قائل شوې وو، په دې حدیث کښې چه کوم لفظ فلان راغلې دې کوم چه د عبد السلام استاد دې حافظ په مبهمات تقریب کښې لیکلې دی چه د دې نه مراد د هغوی تره دې : هو عمه ولم اقف علی اسمه ...د دې نه پس حضرت د مسند احمد په روایت د هغوی نوم عباس الجریری نقل کړې دې،هلته ئې د نوم تصریح شته، حدثنا عبدالسلام ابوطالوت ثنا العباس الجریری ان عبیدالله بن زیاد قال لابی برزة الخ.

ایا دا حدیث الحوض سندا ثلاثی دې؟:

د دې پورته ذکر کړې شوې حدیث نه معلومه شوه چه په دې حدیث کښې د عبدالسلام استاد ابوبرزه ﷺ صحابی نه دې بلکه د دوارو ترمینځه یو واسطه ده لهذا دا حدیث رباعی شو نه ثلاثی لکه چه امام سخاوی ته وهم شوې دې په فتح المغیث کښې چه دا حدیث ثلاثی دې او دا خبره د الدرر المنضود په مقدمه کښې هم تیره شوې ده فتذکر.

په حاشیه د بذل کښې داسې دی :

فائده : فی الجامع الصغیر : اذا جعلت اصبعیک فی اذنیک سمعت خریر الکوثر (قط) عن عائشة ﷺ .....یعنی تاسو په خپلو دوارو غوږونو کښې خپلې ګوتې داخلولو سره اوګورې هغه وخت چه کوم آواز محسوسیږی هغه د نهر کوثر د غورځیدلو او د بهیدلو آواز وی، حافظ ابن القیم فرمائی وقد روی احادیث الحوض اربعون من الصحابة وکثیر منها واکثرها فی الصحیح او بیا هغه ټول نومونه هغوی ذکر کړل او په حاشیه د بذل کښې دی وعد العینی من روی الحوض من الصحابة اکثر من خمسین صحابیا.

....

بَابٌ فِي الْمَسْأَلَةِ فِي الْقَبْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ

باب ۲۲، ۲۳- دَ حوض بیان

[۴۷۵۰] (1) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، أخبرنا شُعْبَةُ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا سُئِلَ فِي الْقَبْرِ، فَشَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ سورة إبراهيم آية ۲۷".

د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل : د مسلمان نه چه کله په قبر کښې سوال کولې شي نو هغه ګواهي ورکوي چه دَ الله نه سوا بل څوک دَ عبادت لائق نشته دي او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دَ الله رسول او بنده دي - او هم ددې مصداق دا قول دَ الله تعالیٰ دي : { يثبّتُ الله الَّذِيْنَ آمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ ...... } الله تعالیٰ اهل ایمانو لره په پخه خبره باندې په دُنيا کښې ثابت قدم لري او په آخرت کښې به ئې هم ثابت قدم لري -"

قوله: ﴿ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ : « إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا سُئِلَ فِي الْقَبْرِ ....فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ)﴾

یعنی دا آیت کریمه چه د هغې ترجمه دا ده چه الله پاک اهل ایمان لره ثابت قدم ساتی په کلکه خبره باندې د دې نه مراد د قبر سوال دې او د قول ثابت نه مراد کلمه شهادت ده او په عون المعبود کښې دی : اذا سئل فی القبر التخصیص للعادة او کل موضع فیه مقره فهو قبره ...یعنی د قبر تخصیص د اکثریت په اعتبار سره دې چه اکثر انسان په قبر کښې دفن کولې شی یا دا چه د قبر نه مراد هر هغه ځائې دې چرته چه د مرګ نه پس مرې وی یعنی د مرې مقر مراد دې هم د هغې نه په قبر سره تعبیر کړې شوې دې او په دې حدیث کښې مسئول عنه حذف کړې شوې دې ای سئل عن ربه ودینه ونبیه لما ثبت فی الاحادیث الاخری اه وفیه ایضا قال النووی مذهب اهل السنة اثبات عذاب القبر وقد تظاهرت علیه الادلة من الکتاب والسنة اه او په شرح عقائد کښې دی : ﴿ وعذاب القبر للکافرین ولبعض عصاة المومنین ﴾ حص البعض لان منهم من لا یرید الله تعالی تعذیبه فلا یعذب ﴿ وتنعیم اهل الطاعة فی القبر بما یعلمه الله تعالی ویرید﴾ وهذا اولی مما وقع فی عامة الکتب من الاقتصار علی اثبات عذاب القبر دون تنعیمه بناء علی ان النصوص الواردة فیه اکثر الخ یعنی مصنف د عذاب قبر مقابل یعنی تنعیم دواړه ذکر کړل چه دا اولې ده د هغې نه کوم چه په اکثر کتابونو کښې دی یعنی صرف عذاب قبر لره ذکر کول او هغې سره تنعیم لره نه ذکر کول او د هغې په حاشیه کښې دی قال ابن عباس رضی الله عنهما ثلاث یعصمهم الله تعالی من عذاب القبر المؤذن والشهید والمتوفی یوم الجمعة او لیله اه [2] او د دې نه

[1]: صحيح البخاري/الجنائز ۸٦ (۳۱۲۰)، وتفسير سورة إبراهيم ۲ (٤٦٩٩)، صحيح مسلم/الجنة ۱۷ (۲۸۷۱)، سنن الترمذي/تفسير سورة إبراهيم ۱۵ (۳۱۲۰)، سنن النسائي/الجنائز ۱۱٤ (۲۰۵۹)، سنن ابن ماجه/الزهد ۳۲ (٤۲٦۹)، (تحفة الأشراف: ۱۷٦۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۸۲/٤، ۲۹۱) (صحيح)

[2]) پرون په ورځ د جمعې دلته مدینې طیبې ته د سهارنپور نه خبر راغلو چه برادرم ....له

پس دی ﴿ وسوال منکر ونکیر ثابت ﴾ دا ثابت د دې درې واړو خبر دې يعنی عذاب او تنعيم او سوال، قال السيد ابوشجاع ان للصبيان سوالا وكذا للانبياء عليهم السلام عن التبليغ والوعظ عند البعض (بالدلائل السمعية ﴾ لانها امور ممكنة اخبر بها الصادق على ما نطقت به النصوص، يعنی دا امور عقلا ممکن دی خلاف عقل نه دی مخبر صادق ﷺ د دې خبر ورکړې دې بيا د دې په ثابت کيدو کښې څه تامل دې د دې نه پس هغوی د دې دلائل آيات قرانيه او احاديث ذکر کړې دی او د هغې نه پس ئې ليکلې دی . وانكر عذاب القبر بعض المعتزلة والروافض لان الميت جماد لا حياة له ولا ادراک فتعذيبه محال، والجواب انه يجوز ان يخلق الله تعالى فى جميع الاجزاء او فى بعضها نوعا من الحياة قدر ما يدرک الم العذاب او لذة التنعيم، وهذا لا يستلزم اعادة الروح الى بدنه ولا ان يتحرک ويضطرب او يرى اثر العذاب عليه حتى ان الغريق فى الماء والماكول فى بطون الحيوانات والمصلوب فى الهواء يعذب وان لم نطلع عليه ومن تامل فى عجائب ملكه وملكوته وغرائب قدرته وجبروته لم يستبعد امثال ذلک فضلا عن الاستحالة اه

والحديث اخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه بنحوه، قاله المنذري.

[٤٧٥١]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، أخبرنا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ الْخَفَّافُ أَبُو نَصْرٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ نَخْلًا لِبَنِي النَّجَّارِ، فَسَمِعَ صَوْتًا، فَفَزِعَ، فَقَالَ: مَنْ أَصْحَابُ هَذِهِ الْقُبُورِ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، نَاسٌ مَاتُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَقَالَ: تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ، قَالُوا: وَمِمَّ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ، أَتَاهُ مَلَكٌ، فَيَقُولُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَعْبُدُ؟ فَإِنِ اللَّهُ هَدَاهُ، قَالَ: كُنْتُ أَعْبُدُ اللَّهَ، فَيُقَالُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: هُوَ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، فَمَا يُسْأَلُ عَنْ شَيْءٍ غَيْرِهَا فَيُنْطَلَقُ بِهِ إِلَى بَيْتٍ كَانَ لَهُ فِي النَّارِ، فَيُقَالُ لَهُ: هَذَا بَيْتُكَ كَانَ لَكَ فِي النَّارِ، وَلَكِنَّ اللَّهَ عَصَمَكَ، وَرَحِمَكَ، فَأَبْدَلَكَ بِهِ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، فَيَقُولُ: دَعُونِي حَتَّى أَذْهَبَ فَأُبَشِّرَ أَهْلِي، فَيُقَالُ لَهُ: اسْكُنْ، وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ، أَتَاهُ مَلَكٌ، فَيَنْتَهِرُهُ، فَيَقُولُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَعْبُدُ؟ فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، فَيُقَالُ لَهُ: لَا دَرَيْتَ وَلَا تَلَيْتَ، فَيُقَالُ لَهُ: فَمَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ، فَيَضْرِبُهُ بِمِطْرَاقٍ مِنْ حَدِيدٍ بَيْنَ أُذُنَيْهِ، فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا الْخَلْقُ غَيْرُ الثَّقَلَيْنِ"،

د حضرت انس ﷛ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ د بنو نجار په يو نخلستان کښې داخل شو، هغوی يو آواز واوريدو او يره پرې راغله او تپوس ئې اوکړو : دا د قبرونو والا څوک دی؟ هغوی اووئيل اې د الله رسوله ! دا څه خلق وو چه په دور د جاهليت کښې مړۀ شوې دی نو حضور ﷺ اوفرمائيل په الله سره د اور د عذاب او د دجال د فتنې نه پناه غواړئ . " هغوی اووئيل او دا څنګه دی اې د الله رسوله ! حضور ﷺ اوفرمائيل بې شکه کله چه

ـــــــــــــــــــ

.....مولوی حکيم محمد اسرائيل مرحوم نن په ١٦ ذيقعده ١٤٢٤ هجری د جمعې په ورځ په دولس نيمې بجې د ورځې وفات شو ﴿ انا لله وانا اليه راجعون يغفر الله لنا وله ﴾ حسن اتفاق ته ګوره چه د دغه روز د وفات خبر راورسيدلو او نن دلته د خالی په ورځ باندې دا مضمون ليکلې شی : يثبت الله الذين امنو بالقول الثابت الاية ...او دا چه د جمعې په ورځ باندې چه د چا وفات کيږی هغه د قبر د عذاب او سوال او جواب نه محفوظ وی فالحمد لله علي احسانه فالمرجو من الله سبحانه وتعالي ان اخي محفوظ من فتنة القبر، وندعو الله سبحانه وتعالي ان يعصمني اياي وجميع اهل بيتي ومن لحق بي وجميع احبابي من فتنة القبر ويجعلنا ممن ينعم في القبر.آمين)

(): انظر حديث رقم: (٣٢٣١)، (تحفة الأشراف: ١٢١٤) (صحيح)

مؤمن بنده په قبر کښې ایخودلې شي نو هغه ته فرښته راځي او هغه دده نه پوښتنه کوي تا دَ چا عبادت کولو؟ نو که چرې الله تعالیٰ هغه ته توفیق ورکړی نو هغه وائي ما دَ الله تعالیٰ عبادت کولو، بیا دَ هغه نه تپوس کولې شي تا ددې کس په باره کښې څه وئیلې؟ نو هغه وائي دا دَ الله بنده او دَ هغه رسول دې - نو دَ هغه نه ددې نه علاوه نور تپوس نهٔ کوی - چنانچه هغه یو کور ته بوتللې شي کوم چه دَ هغه دپاره په دوزخ کښې تیار شوې وو او دهٔ ته وائي (اوګوره) دا ستا په دوزخ کښې کور وو لیکن الله تعالیٰ تهٔ ددې نه بچ کړې ئې، او په تا باندې ئې رحم کړې دې او ددې په بدله کښې تاته په جنت کښې کور درکړې دې - نو هغه به وائي ما پرېږدئ چه زهٔ لاړشم او خپل کور والو ته خوشخبری ورکړم نو دهٔ ته وئیلې شي آرام اوکړه - او کافر چه کله په قبر کښې کیخودې شي نو هغه ته فرښته راځي او دَ هغه نه پوښتنه کوي : تا دَ چا عبادت کولو؟ هغه وائي ماته معلومه نهٔ ده - بیا هغه ته وئیلې شي تا نهٔ زده کړې دی او نهٔ دې لوستلې دی - بیا دَ هغه نه پوښتنه کولې شي تا دَ ددې کس په باره کښې څه وئیل؟ نو هغه به جواب ورکوی ما به هغه وئیلې کوم چه به خلقو وئیل - نو هغه فرښته دهٔ لره دَ اوسپنې په درونډ ګرز سره دَ غوږونو په مینځ کښې وهی نو هغه په دې سره دومره چغې وهی چه دَ جن او انسان نه علاوه تمام مخلوق ددهٔ آواز اوری -"

قوله: ﴿عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ : إِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- دَخَلَ نَخْلاً لِبَنِي النَّجَّارِ فَسَمِعَ صَوْتًا فَفَزِعَ فَقَالَ : « مَنْ أَصْحَابُ هَذِهِ الْقُبُورِ ».قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ نَاسٌ مَاتُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ.فَقَالَ : « تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَمِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ »﴾

په قبر کښې سوال او جواب د اوږد حدیث مفصل شرح :

یعنی یو ځل رسول اللهﷺ د قبیله بنو النجار د کهجورو باغ ته تشریف یوړلو، هلته هغوی ته د ویرې څه آواز واوریدلو، هغوی تپوس اوکړو چه دا د قبرونو والا څوک دی؟ صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړو چه بعض هغه خلق دی کوم چه د جاهلیت په زمانه کښې مړهٔ شوی دی، په دې باندې رسول اللهﷺ اوفرمائیل چه د الله پاک نه پناه اوغواړئ د اور د عذاب نه او د دجال د فتنې نه، صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړو او دا ولې؟ یعنی د اصحاب قبور د سوال کولو نه پس هغوی د دې دعاء د غوښتلو ولې ترغیب اوفرمائیلو نو په دې باندې رسول اللهﷺ په قبر کښې سوال او جواب وغیره بیان اوفرمائیل، او وې فرمائیل چه کله مومن په قبر کښې کیخودلې شي نو هغه ته یو فرښته راځي او هغه ته وائي تا د چا عبادت کولو پس که الله پاک هغه ته هدایت فرمائیلې وی یعنی په دنیا کښې، او یا دا مطلب دې چه دا رهنمائی به ئې اوفرمائی دلته په قبر کښې، نو هغه به جواب ورکوی چه ما به د الله پاک عبادت کولو بیا به هغه ته اوئیلې شي: **﴿ما کنت تقول فی هذا الرجل؟ فیقول هو عبدالله ورسوله﴾** چه د دې سړی په باره کښې څه وائې نو هغه به وائي چه د الله پاک بنده او د هغه رسول دې بیا به د هغه د دې جواباتو نه پس د هغه نه تپوس نه شي کولې، بیا به هغه خپل مکان طرف ته بوتلې شي د جهنم او ورته به اوئیلې شي چه په دوزخ کښې ستا ځائې دا وو (یعنی که ایمان دې نه وې راوړې او نافرمانی دې کړې وې) خو الله پاک په تا باندې رحم

اوفرمائیلو! او ته ئې د دې نه بچ کړې او د هغې په بدل کښې ئې تاته په جنت کښې ځائې درکړو، په يو حديث کښې دی چه د هر سړی دپاره که هغه دنیا ته د راتلو نه پس مومن وی او که کافر وی الله پاک د هغه د استوګنې دوه ځايونه تيار کړې دی [۱] يو په جنت کښې او بله په جهنم کښې چه که ايمان راوړی نو د جنت استوګنې ته به بوتلې شی او که ايمان نه راوړی نو د جهنم استوګنې ته به بوتلې شی، نو هغه به په دې اکرام او انعام ليدو باندې وائی چه ما پريږدئ چه د خپل کور خلقو ته زيرې ورکړم، نو هغه ته به اوئيلې شی چه ته په سکون سره دلته ايسار شه، يعنی د تلو اجازت نشته، وړاندې په حديث کښې د کافر حال مذکور دې چه هغه ته هم فرشته راځی په قبر کښې او د هغه نه سخت تپوس کوی چه تا به د چا بندګی کوله؟ نو هغه وائی ﴿ لا ادری ﴾ چه ماته پته نشته ﴿ فيقال له لا دريت ولا تليت ﴾ تلوت او تليت دواړو طريقو سره مستعمل دې او د دې مصدر تلو دې په وزن د سمو يعنی اتباع کول او په چا پسې کيدل، پس په قاموس کښې دی تلوته كدعوته ورميته تلوا كسمو تبعته، او که مصدر د دې تلاوت اومنلې شی نو د دې استعمال په واؤ سره کيږی تلوت او دلته د ازدواج د وجې نه واو په ياء سره بدل کړې شو [۲] او معنی د دې هم دغه قراءت ده، نو د پوره جملې معنی دا شوه چه نه خو تا خپله تحقيق اوکړو او نه دې د پوهه خلقو اتباع اوکړه يا دا چه قران يا کتابونه دې نه دی لوستلې ګويا نه دې تحقيق اوکړو او نه دې د اهل حق اتباع اوکړه، او د امام خطابی رحمه الله رائې دا ده چه محدثين دا لفظ هم دغه شان وائی ﴿ لا دريت ولا تليت ﴾ او دا غلطه ده او کوم چه صحيح ده هغه هم دغه شان ده : لا دريت ولا ائتليت دې ای ولا استطعت ان تدری.

او په مظاهر حق (ص ۶۹ ج ۱) کښې د دې ترجمه داسې کړې شوې ده : نه تا په خپل عقل ځان پوهه کړو او نه دې قرآن اولوستلو اه په دې حديث کښې دی ﴿ ما كنت تقول فی هذا الرجل ﴾ چه ته د دې سړی په باره کښې څۀ وائې چه د هغه نه مراد رسول الله ﷺ دې، د هغوی نه به په رجل سره تعبير کولې شی د ازميښت او امتحان په طور، ځکه چه که يو تعظيمی لفظ اختيار کړې شوې وې نو بيا به هغه د سائل د سوال نه پوهه شوې وې چه په هغې سره به د امتحان معنی باقی نه پاتې کيده، اوس وړاندې په دې کښې دوه احتماله دی يو دا چه د هغوی او د مړی ترمينځه چه کوم حجابات دی هغه به لرې کړې شی، تردې چه هغه به رسول الله ﷺ وينی، که داسې وی نو دا ډير لوئې بشارت دې د مومن دپاره خو د دې په باره کښې هيڅ حديث زما په علم کښې نشته، او چا چه دا احتمال بيان کړې دې هغه صرف په دې حيثيت سره چه لفظ هذا د حاضر طرف ته د اشارې کولو دپاره دې خو احتمال دا هم دې چه د هذا اشاره ما فی الذهن طرف ته وی (ځکه چه په قبر کښې د الله او رسول ﷺ نه علاوه

---

[۱]) په کفارو باندې د حجت قائمولو دپاره چه اوګوره مونږ ستاسو د ايمان راوړلو په صورت کښې ستاسو دپاره په جنت کښې حصه کړې وه چه هغوی دا او نه وائی چه يا الله تا خو زمونږ حصه په جنت کښې کړې هم نه وه.

[۲]) يعنی که د هغې مصدر تلاوت اومنلې شی، او د تلؤ منلو په صورت کښې دې ته احتياج نشته.

څوک په ذهن کښې کيدې شي) بذل عن القسطلانی او په مظاهر حق کښې دی، دا اشاره يا خو په سبب د شهرت د رسول اللهﷺ ده او يا به ورته د رسول اللهﷺ صورت مثالی اوښائی، پس په دې صورت کښې د مرګ خواهش کول د دې نعمت عظمی د حصول دپاره غوره ده او په دې کښې زيرې دې د محبينو دپاره.

شب عاشقان بيدل چه قدر دراز باشد تو بيا کز اول شب در صبح باز باشد

او د دې دواړو استوګنو د ښودلو په باره کښې په مظاهر حق کښې دی: دواړه استوګنې ورته ښودلې شی چه که دوزخی وې نو د دې لائق وې اوس چه جنتی شوې نو دا درته ملاؤ شو، دې دپاره چه د جنت د نعمتونو قدر ورسره پيدا شی.

قوله: ﴿ فَيُقَالُ لَهُ : فَمَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ فَيَقُولُ كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاس ﴾ بيا به د دې کافر نه تپوس اوکړې شی د معبود د تپوس کولو نه پس، چه د دې سړی په باره کښې به تا څه وئيل؟ نو هغه به وائی چه څۀ به نورو خلقو وئيل هم هغه به ما هم وئيل، او د بخاری په روايت کښې دلته د ﴿ لا ادری ﴾ لفظ اضافه ده چه ماته پته نشته، ما به هم هغه څه وئيل څه چه به نورو خلقو وئيل يعنی مومنانو، او د بخاری په روايت کښې د دې نه پس دا هم دی، ﴿ لا دريت ولا تليت ﴾ وړاندې په روايت کښې دی ﴿فَيَضْرِبُهُ بِمِطْرَاقٍ مِنْ حَدِيدٍ بَيْنَ أُذُنَيْهِ فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا الْخَلْقُ غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ ﴾ پس فرشته ئې وهی هغه لره داوسپنې په ګرز د هغه د دواړو غوږونو ترمينځه يعنی په تندی باندې پس هغه چغې وهی داسې چغې چه ټول مخلوق ئې اوری سوا د انسانانو او پيريانو نه، په مظاهر حق کښې دی: او جنات او انسان ئې آواز ځکه نه اوری چه د اوريدلو نه پس ايمان بالغيب نه پاتې کيږی او مسئله د معيشت منقطع کيږی.

په قبر کښې به فاسق مسلمان سره څه معامله کيږی:

په مظاهر حق کښې د فائدې د لاندې يو خبره دا ليکلې ده چه په احاديث صحيحه کښې چه کوم حال مذکور دې يعنی د مومن د نجات او د کافر او منافق د عذاب نو دا د مومن مطيع حال دې، خو د مومن فاسق حال په دې احاديثو کښې ذکر نه دې چه د هغه دپاره عذاب شته او که نه د هغې په باره کښې هغوی ليکی: پس وئيلې دی علماء کرامو چه حکم د فاسق مومن دا دې چه په جواب کښې د مومن مطيع سره شريک دې او بشارت او دروازه پرانستلې کيدل په جنت کښې او د داسې نوپه هغې کښ شريک نه دې، يا به په هغې کښې هم شريک وی خو په مرتبه کښ د هغې نه کم تر، تر دې چه څۀ عذاب به هم وی خو کوم فاسق لره چه الله پاک اوغواړی هم داسې به ئې اوبخښی.[1]

په روايات مختلفه کښې تطبيق:

دلته په بذل کښې د حضرت ګنګوهی د تقرير نه يو اشکال او د هغې جواب ليکلې شوې دې چه په دې روايت کښې دی ﴿ يسمعها الخلق ﴾ او په يو بل روايت کښې دی ﴿ يسمعها من يليه ﴾ او په يو کښې دی ﴿ يسمعها ما بين المشرق والمغرب ﴾ چه په دې کښې په ظاهر تعارض دې په

[1] د دې متعلق څه د باب په اخير کښې هم راځی.

یو کښې دی چه نزدې خیزونه ئې اورې او په دویم کښې دی چه ټول مخلوق ئې اورې سوا د انسان او پیرې نه او په دریم کښې دی چه د مشرق او مغرب ترمینځه چه څه دی هغوی ټول ئې اورې، د دې جواب ئې دا لیکلې دې چه د ﴿ من یلیه ﴾ والا روایت کښې د هغې د علاوه نفی چرته ده د نزدې خلقو سره ئې لرې خلق هم اورې او دویم جواب ئې دا لیکلې دې چه د ﴿ ما بین المشرق والمغرب ﴾ والا مسافت بعید کیدل هغه زمونږ په اعتبار سره دی په دې عالم کښې زمونږ د ضعف په لحاظ سره، او د هغه ځائې د خلقو په اعتبار سره دا بعد نه دې بلکه د هغه عالم په اعتبار سره د مشرق او مغرب ترمینځه مسافت او بعد صرف دومره دې څنګه چه د یو وسیع کور د دوه دیوالونو ترمینځه وی.

د دې نه پس چه کوم روایت راځی په هغې کښې دا دی : ﴿ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ ﴾

[٤٧٥٢]([1]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، أخبرنا عَبْدُ الْوَهَّابِ بِمِثْلِ هَذَا الإِسْنَادِ، نَحْوَهُ، قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ، إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ، فَيَقُولاَنِ لَهُ: فَذَكَرَ قَرِيبًا مِنْ حَدِيثِ الأَوَّلِ، قَالَ فِيهِ: وَأَمَّا الْكَافِرُ، وَالْمُنَافِقُ، فَيَقُولاَنِ لَهُ: زَادَ الْمُنَافِقَ، وَقَالَ: يَسْمَعُهَا مَنْ وَلِيَهُ غَيْرُ الثَّقَلَيْنِ.

محمد بن سلیمان د عبد الوهاب نه هم په دې اسناد سره ددې حدیث په مثل باندې روایت کړې دې - فرمائی : کله چه بنده په خپل قبر کښې کیخودې شی او د هغه ملګری د هغه نه واپس شی نو دې د هغوی د پښو آواز اوری او دهٔ ته دوه فرشتې راځی اودهٔ ته وائی ... " او اول حدیث ته نزدې نزدې ئې حدیث بیان کړو - په دې کښې ئې وئیلې دی :" کافر او منافق وائی ... " په دې کښې د منافق لفظ زیات دې - او مزید ئې دا وئیلې دی :" ددهٔ دې چغو لره د پیریانو او انسانانو نه علاوه قریب قریب تمام مخلوق اوری -"

چه کله مړی لره خلق د دفن کولو نه واپس شی او هغه مړې د هغه خلقو د خپو کشارې اوری هم دغه وخت دې مړی ته دوه ملائک راشی د سوال دپاره مطلب دا دې چه څنګه خلق د مړی د دفن کولو نه فارغ شی فورا هم په دغه وخت کښې دهغه ځائې احوال شروع شی، او په دې روایت کښې دا هم دی ﴿ یسمعها من یلیه غیر الثقلین ﴾ او د هغې نه په روستو روایت کښې کوم چه د براء بن عازب رضی الله عنه نه روایت کړې شوې دې او اورد دې په هغې کښې د مومن او د کافر حال مفصلا ذکر کړې شوې دې : ﴿ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي جَنَازَةِ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ ﴾

[٤٧٥٣]([2]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ ح وحَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، وَهَذَا لَفْظُ هَنَّادٍ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنِ الْمِنْهَالِ، عَنْ زَاذَانَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: "خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جِنَازَةِ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، فَانْتَهَيْنَا إِلَى الْقَبْرِ، وَلَمَّا يُلْحَدْ، فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ، كَأَنَّمَا عَلَى رُءُوسِنَا الطَّيْرُ، وَفِي يَدِهِ عُودٌ يَنْكُتُ بِهِ فِي الأَرْضِ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ، فَقَالَ: اسْتَعِيذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا، زَادَ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ هَاهُنَا، وَقَالَ: وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ خَفْقَ نِعَالِهِمْ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ، حِينَ

[1]: انظر حديث رقم : (٣٢٣١)، (تحفة الأشراف: ١١٧٠) (صحيح)
[2]: انظر حديث رقم (٣٢١٢)، (تحفة الأشراف: ١٧٥٨) (صحيح)

يُقَالُ لَهُ: يَا هَذَا، مَنْ رَبُّكَ؟ وَمَا دِينُكَ؟ وَمَنْ نَبِيُّكَ؟ قَالَ هَنَّادٌ: قَالَ: وَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ، فَيُجْلِسَانِهِ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: رَبِّيَ اللَّهُ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ: دِينِيَ الْإِسْلَامُ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ؟ قَالَ: فَيَقُولُ: هُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولَانِ: وَمَا يُدْرِيكَ؟ فَيَقُولُ: قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ، فَآمَنْتُ بِهِ، وَصَدَّقْتُ، زَادَ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ سورة إبراهيم آية ٢٧، ثُمَّ اتَّفَقَا، قَالَ: فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ قَدْ صَدَقَ عَبْدِي، فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَأَلْبِسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ، قَالَ: فَيَأْتِيهِ مِنْ رَوْحِهَا وَطِيبِهَا، قَالَ: وَيُفْتَحُ لَهُ فِيهَا مَدَّ بَصَرِهِ، قَالَ: وَإِنَّ الْكَافِرَ، فَذَكَرَ مَوْتَهُ، قَالَ: وَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ، وَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِي، فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِي، فَيَقُولَانِ: مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ؟ فَيَقُولُ: هَاهْ هَاهْ لَا أَدْرِي، فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ، فَأَفْرِشُوهُ مِنَ النَّارِ، وَأَلْبِسُوهُ مِنَ النَّارِ، وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ، قَالَ: فَيَأْتِيهِ مِنْ حَرِّهَا، وَسَمُومِهَا، قَالَ: وَيُضَيَّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُهُ" زَادَ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ، قَالَ: ثُمَّ يُقَيَّضُ لَهُ أَعْمَى، أَبْكَمُ مَعَهُ مِرْزَبَّةٌ مِنْ حَدِيدٍ، لَوْ ضُرِبَ بِهَا جَبَلٌ لَصَارَ تُرَابًا، قَالَ: فَيَضْرِبُهُ بِهَا ضَرْبَةً يَسْمَعُهَا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ إِلَّا الثَّقَلَيْنِ، فَيَصِيرُ تُرَابًا، قَالَ: ثُمَّ تُعَادُ فِيهِ الرُّوحُ".

د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دي فرمائی چه مونږ د رسول الله ﷺ سره د يو انصاری جنازې ته لاړو - مونږ قبر ته اورسيدو ،لا تر اوسه پورې لحد تيار نهٔ وو ،نو رسول الله ﷺ کيناستو او مونږ هم دَ رسول الله ﷺ نه ګير چاپيره کيناستو ،ګويا چه زمونږ په سرونو باندې مارغان ناست دی - (نهايت پُرسکون او په خاموشئ سره ناست وو) دَ حضور ﷺ په لاس کښې ډکې وو او په هغې سره ئې زمکه ګروله - حضور ﷺ خپل سر اوچت کړو اووې فرمائيل : په الله سره دَ عذاب قبر نه امان غواړئ -" حضور ﷺ دا خبره دوه يا درې ځله اوفرمائيله - دَ جرير په روايت کښې دلته کښې دا اضافه ده ... " کله چه خلق واپس ځی نو مړې دَ هغوی دَ پښو آواز اوری ،او دَ هغه نه پوښتنه کولې شی : اې فلان ! ستا رب څوک دې؟ ستا دين څه دې؟ او ستا نبی څوک دې؟ " هناد وئيلې دی : فرمائی دهٔ ته دوه فرښتې راځی او دهٔ لره کينه وی او دهٔ ته وائی ستا رب څوک دې؟ نو هغه وائی زما رب الله دې بيا ترينه تپوس کوی ستا دين څه دې؟ نو هغه وائی زما دين اسلام دې - بيا هغوی تپوس کوی دا کس څوک دې کوم چه په تاسو کښې مبعوث کړې شوې وو؟ نو هغه فرمائی هغه دَ الله رسول دې ،بيا هغوی وائی تا ته څنګه علم اوشو؟ هغه وائې ما دَ الله کتاب لوستې دې ،ما په هغې باندې ايمان راوړو او دَ هغې تصديق مې اوکړو -" دَ جرير په روايت کښې مزيد دادی : هم دا (سوال او جواب) مصداق دې دَ الله جل شانه ددې فرمان : { يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ} بيا دواړه په روايت کولو کښې متفق دی - فرمائی : بيا دَ اسمان نه يو منادی اعلان کوی په تحقيق سره زما بنده رښتيا اووې ،دهٔ ته دَ جنت بستره خوره کړئ ،او دهٔ ته دَ جنت لباس واغوندئ او دهٔ ته دَ جنت د طرف نه يوه دروازه کولاؤ کړئ -" فرمائی : دَ جنت دَ طرف نه دَ هغه ځائې هواګانې ،راحتونه ،او خوشبوئې دهٔ ته راځی - او دهٔ ته قبر دومره کولاؤ کړې شی څومره چه ددهٔ نظر لګی - بيا ئې دَ کافر او دَ هغه مرګ ذکر اوکړو اووې فرمائيل : دَ هغه روح دَ هغه په جسم کښې واپس کولې شی او هغه (يعنی فرښتې) دهٔ ته راځی او دهٔ لره کينه وی او ددهٔ نه پوښتنه کوی : ستا رب څوک دې؟ نو

هغه وائي هاه هاه ! ماته خبر نشته، بیا ترینه تپوس کوي ستا دین څه دې؟ نو هغه وائي هاه هاه ! ماته خبر نشته - بیا ترینه تپوس کوي : دا کس څوک دې کوم چه په تاسو کښې لیږلې شوې وو؟ نو هغه وائي هاه هاه ! ماته خبر نشته دې - نو منادي دَ اسمان نه اعلان کوي چه دهٔ دروغ اووې، دهٔ ته دَ اور بستره خوره کړئ، دهٔ ته دَ اور لباس واغونده وئ او دهٔ ته دَ دوزخ دَ طرف نه دروازه کولاؤ کړئ - فرمائي چه بیا دَ جهنم دَ طرف نه دَ هغې سخت تپش او سخته ګرمه هوا دهٔ ته راځي او په دهٔ باندې قبر تنګولې شي تردې پورې چه ددهٔ پوښتئ په یو بل کښې ننوځي -" دَ جریر په روایت کښې مزید دادي :" بیا په دهٔ باندې ړنده او ګونګا فرشته مقرر کړې شي، چه د هغه سره دروند ګرز وي - که چرې په هغې باندې غر اووهلې شي نو هغه به هم خوړې شي (یعني ریزه ریزه به شي) بیا دهٔ لره په هغې سره داسې ګزار ورکړي چه دَ هغې آواز دَ پیریانو او انسانانو نه علاوه دَ مشرق او مغرب په مابین کښې تمام مخلوق اوري - او بیا هغه خاوره (ریزه ریزه) شي -" فرمائي بیا په هغه کښې روح واپس کړې شي -" [او دارنګه بار بار عذاب ورکولې شي -]

مونږ یو ځل د رسول اللهﷺ د یو انصاري صحابي په جنازه کښې اوتلو او قبرستان ته اورسیدلو خو قبر په کنستلو کښې تیار شوې نه وو، پس رسول اللهﷺ په انتظار کښې کیناستلو او مونږ هم د هغوی نه ګیر چاپیره په سکون سره کیناستلو ﴿ كَأَنَّمَا عَلَى رُءُوسِنَا الطَّيْرُ ﴾ لکه چه زمونږ په سرونو باندې مارغان ناست وي، یعني ډیر په سکون او سکوت سره، (لکه د چا په سر باندې چه مرغئ کیني او هغه غواړي چه هغه هم دغه شان ناست وي او پانسي نو ظاهره ده چه هغه به دې وخت کښې بالکل په سکون سره کیني) په دغه وخت کښې د رسول اللهﷺ په لاس مبارک کښې یو چوکه وه چه د هغې په ذریعه هغوی په ناسته ناسته باندې زمکه راګروله لکه چه په څه سوچ کښې وي، بیا لږ ساعت پس ئې خپل سر اوچت کړو او وې فرمائیل چه د عذاب قبر نه د الله پاک پناه اوغواړئ، هغوی دوه یا درې کرته اوفرمائیل.

دا روایت ډیر اوږد دې په دې کښې دا هم دي ﴿ فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ : أَنْ قَدْ صَدَقَ عَبْدِي فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ والبسوه من الجنة وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ ﴾ یعني کله چه هغه مړې په خپل سوال او جواب کښې کامیاب شي نو د اسمان نه یو فرشته آواز کوي چه زما دې بنده رشتیا اووې پس د هغه دپاره د جنت فرش خور کړئ او هغه ته د جنت جامې واغوندوئ او د هغه دپاره جنت طرف ته یو کهړکۍ پرانیزئ رسول اللهﷺ اوفرمائیل پس هغه ته په هغه کهړکۍ د جنت هواګانې او خوشبویانې راځي، او هغه دپاره د هغه په قبر کښې د نظر د رسیدو پورې فراخي اوکړې شي، بیا په دې روایت کښې د کافر حال ذکر شوې دې : ﴿ « وَإِنَّ الْكَافِرَ ». فَذَكَرَ مَوْتَهُ قَالَ : « وَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ وَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ فَيَقُولاَنِ : مَنْ رَبُّكَ فَيَقُولُ : هَاهْ هَاهْ لاَ أَدْرِي فَيَقُولاَنِ لَهُ : مَا دِينُكَ فَيَقُولُ الخ﴾ چه د هغه روح د هغه په بدن کښې واپس کړې شي او هغه ته دوه ملائک راځي کوم چه هغه کینوي، اول تري نه د رب په باره کښې تپوس کوي چه ستا رب څوک دې نو هغه په ویره باندې هم هغه لفظ استعمالوي کوم چه د

دهشت او د حیرانتیا په وخت باندې انسان وائي یعنې ﴿ هاه هاه ﴾ او دا چه زه نه پوهیږم، بیا د هغه نه د هغه د دین په باره کښې تپوس کوي هغه د هغې په جواب کښې هم وائي ﴿ لا ادرى ﴾ هم دغه شان وړاندې د رسول اللهﷺ په باره کښې هم، پس د اسمان نه یو فرشته آواز کوي چه دې سړي دروغ اووې (ځکه چه دین خو په دنیا کښې ښکاره شوې وو خو دهٔ ئې طلب اونکړو) او بیا حکم کولې شي چه د اور بستره ورته واچوئ او د هغې جامې ورته واغوندوئ او د جهنم د طرف نه ورته یو کهړکئ پرانیزئ، پس هغه ته د جهنم ګرمي او د هغې ګرمه هوا راځي او په هغه باندې د هغه قبر تنګ کړې شي چه د هغې د وجې نه ئې پختئ په یو بل کښې ننوځي. ﴿قال ثُمَّ يُقَيَّضُ لَهُ أَعْمَى أَبْكَمُ مَعَهُ مِرْزَبَّةٌ مِنْ حَدِيدٍ لَوْ ضُرِبَ بِهَا جَبَلٌ لَصَارَ تُرَابًا ﴾ رسول اللهﷺ اوفرمائیل چه بیا په دې کافر انسان باندې یو داسې فرشته مقرر کړې شي چه په یو لحاظ سره ړنده او ګونګئ وي، دا اشاره ده د هغه فرشتې د تشدد طرف ته، ګویا د هغه حال نه وینی او د هغه آواز او چغې بالکل اوري نه او هم په دې وجه ئې پرې رحم نه راځي چه هغې سره د اوسپنې یو ګرز وي داسې که هغه غر ته راخلاص کړې شي نو هغه به هم خاورې شي، نو هغه فرشته دې کافر لره د هغې په ذریعه باندې وهي داسې وهل چه اوري د هغه چغې د مشرق او مغرب ترمینځهٔ هر یو څیز سوا د انسان او پیرې نه پس هغه خاورې شي بیا په هغه کښې دوباره روح واچولې شي (چه د عذاب دا سلسله هم دغه شان روانه وي) په مظاهر حق کښې لیکي: ﴿ ان كذب ﴾ چه دروغژن دې ځکه چه د دین اسلام او د نبوت دعوت د مشرق نه تر مغربه رسیدلې وو د نه پوهیدلو څه معنی (چه دا کافر وائي زه نه پوهیږم).

په قبر کښې د سوال او جواب متعلق بعض علمي فوائد:

په قبر کښې د سوال سره متعلق په حاشیه د بذل کښې دي: والسوال بالعربية وقيل بالسريانية كذا في الفتاوى الحديثية ۷ وقال ايضا السوال في القبر من خواص هذه الامة وكذا قال في الانوار الساطعة ۳۰ من فروع الشافعية : ان السوال خاص بهذه الامة وذكر فيه العينى الاختلاف ۲۲۸/٤ د فتاوی (حدیثیة) عبارت دا دې: وظاهر أحاديث سؤالهما أنهما يسألان كل أحد بالعربية،وفي بعض طرق حديث الصور الطويل عند علي بن معبد : تخرجون منها شبانا كلكم أبناء ثلاث وثلاثين،واللسان يومئذ بالسريانية سراعا إلى ربهم ينسلون،فإن أريد يومئذاختصاص تكلمهم بالسريانية بيوم النفخ لم ينافي ما مر وإن أريد بيومئذ وقت كونهم في الصور نافاه والحاصل الأخذ بظاهر الحديث هو أن السؤال لسائر الناس بالعربية نظير ما مر أنه لسان أهل الجنة إلا إن ثبت خلاف ذلك ولا يستبعد تكلم غير العربي بالعربية لأن ذلك الوقت تخرق فيه العادات او په دې کښې دا هم دي: وجزم الترمذي الحكيم وابن عبد البر أيضا بأن الۆال من خواص هذه الأمة لحديث مسلم " إن هذه الأمة تبتلى في قبورها " وخالفهما جماعة منهم ابن القيم وقال : ليس في الأحاديث ما ينفي السؤال عمن تقدم من الأمم،وإنما أخبر النبي صلى الله عليه وسلم أمته بكيفية امتحانهم في القبور لا أنه نفى ذلك عن ذلك وتوقف آخرون وللتوقف وجه لأن قوله " أن هذه الأمة " فيه تخصيص فتعدية السؤال

لغيرهم تحتاج إلى دليل،وعلى تسليم اختصاصه بهم فهو لزيادة درجاتهم ولخفة أحوال المحشر عليهم ففيه رفق بهم أكثر من غيرهم،لأن المحن إذا فرقت هان أمرها بخلاف ما إذا توالت فتفريقها لهذه الأمة عند الموت وفي القبور والمحشر دليل ظاهر على تمام عناية ربهم بهم أكثر من غيرهم،وكان اختصاصهم بالسؤال في القبر من التخفيفات التي اختصوا بها عن غيرهم لما تقرر فتأمل ذلك، يعنى كه دا تسليم كړې شي چه عذاب قبر د دې امت خصوصيت دې نو په اصل كښې هم دهغوى د فائدې دپاره دې د تخفيف عذاب دپاره چه ټول مصيبتونه ورته په محشر كښې راجمع نه شي، څه سختى پرې د مرګ په وخت راشي او څه په قبر كښې او باقى څه چه ئې په مقدر كښې وى هغه په محشر كښې، او بيا د دې نه پس په دې كښې دا هم دى چه د دې احاديثو د ظاهر نه معلوميږى چه مومن اګر چه فاسق وى نو هغه د مومن عادل په شان صحيح جواب وركوى، خو وړاندې د زيرى والا خبره چه ده هغه كيدې شي چه د هغه د حال مناسب وى، او په هغې كښې دا هم دى چه د مومن عاصى نه د تپوس كونكې فرشتې نوم منكر دې، او كوم چه فرمانبردار دې د هغې نوم مبشر او بشير دې.

والحديث اخرجه النسائي وابن ماجه مختصرا،وقد تقدم في كتاب الجنائز مختصرا، قاله المنذري.

[٤٧٥٤](١) حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ، أخبرنا الْأَعْمَشُ، أخبرنا الْمِنْهَالُ، عَنْ أَبِي عُمَرَ زَاذَانَ،قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ،عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،قَالَ: فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

ابو عمر ذازان وائى چه ما د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه نه واوريدل- هغوى د نبى كريم ﷺ نه ددې په مثل باندې روايت اوكړو-

بَابٌ فِي ذِكْرِ الْمِيزَانِ

باب د ميزان بيان

په هامش بذل كښې دى: انكره المعتزلة شرح مواقف ٢/٢٣١او په بذل كښې دى: وقد ذكر فى كلام الله تعالى فى مواضع اه او په شرح عقائد كښې دى: والوزن حق لقوله تعالى وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ والميزان عما يعرف به مقادير الاعمال، والعقل قاصر عن ادراک كيفيته وانكرته المعتزلة لان الاعمال اعراض ان امكن اعادتها لم يمكن وزنها، ولانها معلومة لله فوزنها عبث، والجواب انه قد ورد فى الحديث ان كتب الاعمال هى التى توزن فلا اشكال الخ وعلى تقدير تسليم كون افعال الله تعالى معللة بالاغراض، لعل فى الوزن حكمة لا نطلع عليها، وعدم اطلاعنا على الحكمة لا يوجب العبث،

(په وزن باندې د معتزله ړومبې اشكال)

يعنى معتزله د دې نه انكار څكه كوى چه اعمال كه هغه حسنات وى يا سيئات دا اعراض دى نه جواهر، او اعراض باقى پاتې كيدونكې څيز نه دې، العرض لا يبقى زمانين مشهور دې د فلاسفه په نزد، يعنى عرض خو موجود كيدو سره فنا كيږى لهذا د هغې اعاده ممكن نه ده، او كه اعاده ممكن اومنو نو د هغې وزن ممكن نه دې څكه چه هغه وزنى او مادى څيز نه دې.

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٧٥٨) (صحيح)

(جواب): د دې اشکال جواب دا دې چه اعمال اګر چه اعراض دی خو د وزن تعلق د اعمالو سره نه دې بلکه د اعمال نامو سره دې فلا اشکال،

(د معتزله دویم اشکال)

او دویم اشکال هغوی دا کړې دې چه د بندګانو اعمال خو الله پاک ته معلوم دی لهذا د هغې وزن کول عبث دی.

(جواب): نو د هغې جواب دا ورکړې شوې دې چه د الله پاک افعال معلل بالاغراض نه وی لهذا دا سوال نه پیدا کیږی چه په تللو کښې څه فائده ده، او که د لږ ساعت دپاره اومنو هم چه د الله پاک د فعل دپاره هم څه غرض او فعل کیدل پکار دی نو د دې جواب به دا وی چه کیدې شی په دې وزن کښې څه فائده او حکمت وی چه په هغې باندې مونږ خبردار نه یو، او په شروع کښې هغوی وئیلې دی چه : خو د دې وزن کیفیت به څه وی نو زمونږ عقل د دې د فهم نه قاصر دې، او د معتزله رائې د وزن په باره کښې کومه چه په قرآن کریم او حدیث کښې ذکر ده دا ده چه د دې نه مراد عدل دې نه ظاهری معنی د وزن او هغوی وائی چه میزان د الوان بصر دې او میزان الاصوات سمع ده او میزان المعقولات هغه عقل دې په دې وجه په لفظ د جمع سره ذکر کړې شو، قال الله تعالی فاما من ثقلت موازینه واجیب عنه بان الجمع للتعظیم وقیل لکل مکلف میزان والظاهر ان یعتبر تعدده بالاعتبار الاشخاص وان اتحد ذاته (شرح عقائد) خو دا ټول اشکالات او جوابات کوم چه په مخکښې تیرو شوؤ زمانو کښې وو، خو په دې دور کښې دا ټول څیزونه اظهر من الشمس شو، ریډیو، ټی وی، کمپیوټر، انټرنیټ او موبائل وغیره ایجادات د اغراضو او د جواهرو فرقونه ختم کړل، په وړوکی شان مشین کښې معلومه نه ده داسې څیزونو د مودو دپاره محفوظ شی، تردې چه د حرارت او بردودت په شان اعراضو هم د مشینانو په ذریعه معلومات کیږی.چه کله د قادر مطلق د یو مخلوق دا کمال دې نو خپله د هغه د قدرت کامله به څۀ حال وی.

[٤٧٥٥](1) حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَحُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ، أَنَّ إِسْمَاعِيلَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَهُمْ، قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَائِشَةَ، "أَنَّهَا ذَكَرَتِ النَّارَ، فَبَكَتْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا يُبْكِيكِ؟، قَالَتْ: ذَكَرْتُ النَّارَ، فَبَكَيْتُ، فَهَلْ تَذْكُرُونَ أَهْلِيكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَّا فِي ثَلَاثَةِ مَوَاطِنَ، فَلَا يَذْكُرُ أَحَدٌ أَحَدًا عِنْدَ الْمِيزَانِ، حَتَّى يَعْلَمَ أَيَخِفُّ مِيزَانُهُ أَوْ يَثْقُلُ، وَعِنْدَ الْكِتَابِ حِينَ يُقَالُ: هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ حَتَّى يَعْلَمَ أَيْنَ يَقَعُ كِتَابُهُ، أَفِي يَمِينِهِ، أَمْ فِي شِمَالِهِ، أَمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ؟ وَعِنْدَ الصِّرَاطِ إِذَا وُضِعَ بَيْنَ ظَهْرَيْ جَهَنَّمَ". قَالَ يَعْقُوبُ، عَنْ يُونُسَ، وَهَذَا لَفْظُ حَدِيثِهِ.

د ام المؤمنین حضرت عائشې رضی الله عنها نه روایت دې چه هغوی د جهنم ذکر اوکړو او په ژړا شوه،نو رسول الله ﷺ تپوس اوکړو :" تاله څه څیز ژړولې دې؟ هغې اوفرمائیل : ماته جهنم رایاد شوې دې نو ژاړم،نو آیا تاسو به د قیامت په ورځ باندې خپل کور والو لره یاده وئ؟ نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل درې مقامات داسې دی چه په هغې کښې به څوک چالره

(1): تفردبه أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٦٠٥٨)، وقد أخرجه: حم (١٠١/٦) (ضعيف)

نهٔ یاده وی : دَ میزانِ (تلې) سره تردې پورې چه دهٔ ته پته اولګی چه ددهٔ تول سپک شو یا درُوند، دَ عمل نامې دَ میلاویدو په وخت کښې، کله چه اووئیلې شی {ہَآؤُمُ اقْرَءُوْا کِتَابِیَه} راشه ! زما عمل نامه اولوله -'' تردې پورې چه ورته معلومه شی چه ددهٔ عمل نامه دَدهٔ په ښی لاس کښې راځی یا په ګس لاس کښې دَ ملا نه شا طرف ته - او (دریم مقام) پُل صراط دې کله چه کیخودې شی دَ جهنم په عین وسط باندې - [یعنی پل صراط به دَ جهنم په مینځ باندې تیر کړې شوې وی -]

قوله: ﴿ عَنْ عَائِشَةَ : أَنَّهَا ذَكَرَتِ النَّارَ فَبَكَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- : « مَا يُبْكِيكِ ». قَالَتْ : ذَكَرْتُ النَّارَ فَبَكَيْتُ فَهَلْ تَذْكُرُونَ ....يَعْلَمَ أَيْنَ يَقَعُ كِتَابُهُ أَفِى يَمِينِهِ أَمْ فِى شِمَالِهِ أَمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ وَعِنْدَ الصِّرَاطِ إِذَا وُضِعَ بَيْنَ ظَهْرَىْ جَهَنَّمَ »﴾

د عائشې صدیقې رضی الله عنها نه روایت دې چه یوه ورځ هغې ته د جهنم خیال راغلو نو په ژړا شوه رسول الله ﷺ ترې نه تپوس اوکړو ولې ژاړې نو هغې اووې د جهنم په خیال راته ژړا راغله، آیا تاسو به د قیامت په ورځ خپل کور والا هم یادوئ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه درې موقعې خو داسې دی چه په هغې باندې به څوک هم چاته یاد نه وی، یو د میزان په وخت ترڅو چه ئې دا نه وی پیژندلې چه د هغه د نیکو تله درنیږی او که د ګناهونو، او یو چه کله د اعمال نامو د تقسیم وخت راشی، چه کله هر یو ته د هغه اعمال نامه ورکولو سره اوئیلې شی واخله دا خپل کتاب اولوله نو تر څو چه هغه ته یقین رانشی چه د هغه اعمال نامه به په کوم لاس کښې ورکولې شی په ښی لاس کښې یا په ګس لاس کښ، دشا دطرف ته او په پل صراط باندې چه کله هغه د جهنم په شا باندې کیخودلې شی او خلق په هغې باندې تیریږی.

په دوه احادیثو کښې دفع تعارض :

دلته دا سوال واردیږی چه دا حدیث عائشه د حدیث انس خلاف دې کوم چه په ترمذی (ص ۱۶۹ ج۲) "باب ما جاء في شان الصراط" کښې راغلې دې ﴿ سالت النبي صلى الله عليه و سلم أن يشفع لي يوم القيامة فقال أنا فاعل قلت يا رسول الله فأين اطلبك؟ قال اطلبني أول ما تطلبني على الصراط قلت فإن لم ألقك على الصراط؟ قال فاطلبني عند الميزان قلت فإن لم ألقك عند الميزان؟ قال فاطلبني عند الحوض فإني لا أخطئ هذه الثلاث المواطن ﴾ څکه چه کله سیدنا انس رضی الله عنه د رسول الله ﷺ نه د قیامت په ورځ باندې د سفارش درخواست اوکړو نو هغوی اوفرمائیل او ضرور به کوم، بیا هغوی تپوس اوکړو چه زه تاسو چرته اوګورم نو رسول الله ﷺ ورته دا ځایونه اوښودل چه زه به تاته یا په پل صراط باندې ملاویږم او که هلته ملاؤ نه شوم نو په میزان باندې او دریم ځائې ئې چه کوم اوښودلو نو هغه حوض کوثر دې او په دې حدیث عائشه رضی الله عنها کښې رسول الله ﷺ فرمائی چه په پل صراط او میزان باندې به څوک هم چاته یاد نه وی، د دې جواب په حاشیه د ترمذی او په حاشیه د سید علی المشکاة دا نقل کړې دې چه د ترمذی په روایت کښې سوال کونکې انس رضی الله عنه دې کوم چه د زړه د ساتنې محتاج وو په دې وجه ورته رسول الله ﷺ داسې جواب ورکړو چه مایوس نه شی، لهذا دَ هغوی مناسب

جواب ئې ورکړو، او عائشه صديقه رضي الله عنها چونکه د رسول الله ﷺ حرم ده هلته د هغې د اعماد او اتکال ویره وه چه د ښځې په خپل خاوند باندې ناز وی لهذا هغې ته رسول الله ﷺ هغه جواب ورکړو او دویم جواب د دې دا ورکړې شوې دې چه د عائشې رضي الله عنها او د انس سوالات دواړه مختلف دی یو په بل باندې نه شی قیاس کیدلې، ځکه چه د عائشې رضي الله عنها سوال د یادولو په باره کښې وو چه تاسو به مونږ هلته یاد ساتئ او که نه او د انس رضي الله عنه سوال د طلب او د تلاش کولو په باره کښې وو چه زه تاسو تلاش کوم نو چرته به مو تلاش کوم یعنی د سفارش دپاره پس په حدیث انس کښې دا نشته چه تاسو به ما چرته یادوئ بلکه په دې کښې خو د تلاش او طلب ذکر دې.

بَابٌ فِي الدَّجَّالِ

د دجال بیان

په کتاب الفتن کښې هم د دجال ذکر تیر شوې دې هلته دا د باب اشراط الساعة په حیثیت سره تیر شوې دې او دلته په دې حیثیت سره چه بعض فرق باطله د دې انکار کوی یعنی خوارج او معتزله او جهمیه.

[٤٧٥٦](¹) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، أخبرنا حَمَّادٌ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُرَاقَةَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ بَعْدَ نُوحٍ إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَ الدَّجَّالَ قَوْمَهُ، وَإِنِّي أُنْذِرُكُمُوهُ، فَوَصَفَهُ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَالَ: لَعَلَّهُ سَيُدْرِكُهُ مَنْ قَدْ رَآنِي وَسَمِعَ كَلَامِي، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ قُلُوبُنَا يَوْمَئِذٍ أَمِثْلُهَا الْيَوْمَ؟ قَالَ: أَوْ خَيْرٌ".

د حضرت عبیده بن جراح رضي الله عنه نه روایت دې هغه فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی: " په تحقیق سره د نوح علیه السلام نه پس چه کوم یو نبی هم راغلې دې نو هغه خپل قوم لره هم د دجال د فتنې نه یرولې دې او زهٔ هم تاسو لره د هغه نه یره وم." چنانچه رسول الله ﷺ د هغه علامات بیان اوفرمائیل اووې فرمائیل: ممکنه ده چه هغه لره هغه سړې بیا مومی چاچه زهٔ لیدلې یم او زما خبرې ئې اوریدلې دی." صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم اوفرمائیل اې د الله رسوله! په دغه ورځو کښې به زمونږ زړونه څنګه وی؟ آیا هم داسې به وی څنګه چه نن دی؟ فرمائی یا ددې نه بهتر."

﴿ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ بَعْدَ نُوحٍ إِلاَّ وَقَدْ أَنْذَرَ الدَّجَّالَ قَوْمَهُ ﴾ په دې باندې خو کلام په اول ځائې کښې تیر شوې دې په کتاب الفتن کښې ﴿ لَعَلَّهُ سَيُدْرِكُهُ مَنْ قَدْ رَآنِي وَسَمِعَ كَلَامِي ﴾ رسول الله ﷺ فرمائی قریبه ده چه د دجال زمانه بعض هغه خلق بیا مومی چا چه زه لیدلې یم او زما کلام ئې اوریدلې دې یعنی صحابه کرام رضي الله عنهم، خو علامه سندهی لیکلې دی چه د سماع دوه صورتونه دی بغیر د واسطې نه او په واسطې سره که بغیر د واسطې نه مراد وی نو په دې صورت کښې به دا محمول کولې شی په خضر علیه السلام باندې ځکه چه هغوی به تر آخرې زمانې پورې وی د یو قول مطابق، او که مراد سماع وی بالواسطه نو بیا د دې د ذکر فائده دا

(¹): سنن الترمذي/الفتن ٥٥ (٢٢٣٤)، (تحفة الأشراف: ٥٠٤٦) (ضعيف)

کیدې شي چه په دې کښې اشاره کیدې شي دې طرف ته چه د هغوی کلام یعنی د هغوی حدیث او د هغې د سماع او روایت سلسله به تر د خروج الدجال پورې قائم وی، په دې باندې حضرت په بذل کښې لیکلې دی چه په سماع کښې خو دواړه احتمالات دی بالواسطه او بلا واسطه خو رویت خو بالواسطه نه شی کیدې لهذا بلا واسطه به مراد کولې شي اوس یا خو به محمول کولې شی په خضر علیه السلام باندې یا په بعض معمرین جناتو باندې اهـ اقول او زه وایم چه دا حدیث به په هغه وخت باندې محمول کولې شی د کوم وخته پورې چه هغوی ته د خروج الدجال علم نه وو ګینې د اشراط الساعة احادیث په دې باندې دال دی چه د هغه د خروج زمانه به اخره زمانه وی. والحدیث اخرجه الترمذی، قاله المنذری.

[۴۷۵۷]() حَدَّثَنَا مَخْلَدُ بْنُ خَالِدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّاسِ، فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، فَذَكَرَ الدَّجَّالَ، فَقَالَ: إِنِّي لَأُنْذِرُكُمُوهُ، وَمَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا قَدْ أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ، لَقَدْ أَنْذَرَهُ نُوحٌ قَوْمَهُ، وَلَكِنِّي سَأَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ: تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أَعْوَرُ، وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ".

حضرت سالم د خپل پلار (حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه) نه روایت کوی چه رسول الله ﷺ خلقو ته د خطبې لوستلو دپاره اودریدو، حضور ﷺ د الله تعالیٰ حمد او ثنا بیان اوفرمائیله د کومو چه هغه لائق دې - بیا حضور ﷺ د دجال ذکر اوکړو اووې فرمائیل زهٔ تاسو لره د هغه نه یره ؤم او کوم یو نبی چه هم راغلي دې نو هغه خپل قوم لره د هغه نه یرولي دې - یقینا حضرت نوح علیه السلام هم خپل قول لره ددهٔ نه یرولي وو ،لیکن زهٔ تاسو ته د هغه په باره کښې داسې خبرې کووم چه هغه هیڅ نبی خپل قوم ته نهٔ دی بیان کړې، تاسو پوهه شئ! هغه کانادې (یعنی په یوه سترګه کښې ئې عیب دې) او الله جل شانه کانا نهٔ دې-

بَابٌ فِي قِتَالِ الْخَوَارِجِ

باب: د خوارجو سره د جنګ بیان

خوارج د اهل باطل یوه ډله ده کوم چه د علی رضی الله عنه د جماعت نه وتلو سره باغیان شوې وو او په علی رضی الله عنه باندې ئې خروج کړې وو، د علی رضی الله عنه او د هغوی ترمینځه زبردست جنګ اوشو په مقام نهروان باندې د دې جنګ نهروان ذکر وړاندې څهٔ اندازه خپله په متن کښې راروان دې، په دې جنګ کښې علی رضی الله عنه شانداره فتحه حاصله کړې وه، په انجاح الحاجة کښې لیکلې دی: ولهم عقائد فاسدة، د عثمان، علی، عائشه او کومو صحابه کرامو رضی الله عنهم ترمینځه چه جنګ واقع شو د هغه ټولو سره دوی بغض لرلو او د مرتکب کبیره به ئې تکفیر کولو، سیدنا علی رضی الله عنه د خپل خلافت په زمانه کښې او سیدنا معاویه رضی الله عنه هم په خپل دور کښې د هغوی سره قتال اوکړو

ماسره په خپل یو یادداشت کښې لیکلې دی: د قتل خوارج نه مقصود بالذات د مصنف رحمه الله قتل لره بیانول نه دی بلکه د دې فرقې بطلان چه دوی د اهل سنت نه خارج دی، اوس

[1]: صحیح البخاري/الفتن ۲۶ (۷۱۲۷)، صحیح مسلم/الفتن ۱۹ (۲۹۳۱)، سنن الترمذي/الفتن ۵۶ (۲۲۳۶)، (تحفة الأشراف: ۶۹۳۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۱۳۵، ۱۴۹) (صحیح)

څرنګه په حدیث کښې د قتل ذکر وو په دې وجه په ترجمة الباب کښې هم هغه ذکر کړې شو، بل دا چه خوارجو لره دلته دجال سره نزدې ذکر کولو کښې په ظاهر کښې دا مناسبت دې چه هم من شعبة الدجال فتدبر...دا اشکال لیکلې شوې د څو کلونو روستو دې، د هغې نه بیا څو کاله پس لیکلې شوې دی : لکن یؤند ما قلته اولا ما فی ابن ماجه [۱]هـ...او د ابن ماجه په صحفه ۱۲ باندې په باب فی ذکر الخوارج کښې دا روایت دې ﴿ عَنِ ابْنِ عُمَرَ،أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : يَنْشَأُ نَشْؤٌ يَقْرَؤُونَ الْقُرْآنَ لاَ يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ،كُلَّمَا خَرَجَ قَرْنٌ قُطِعَ , قَالَ ابْنُ عُمَرَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : كُلَّمَا خَرَجَ قَرْنٌ قُطِعَ،أَكْثَرَ مِنْ عِشْرِينَ مَرَّةً،حَتَّى يَخْرُجَ فِي عِرَاضِهِمُ الدَّجَّالُ ﴾

یعنی ابن عمر رضی الله عنهما د رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد نقل کوی چه یو جماعت به پیدا شی کوم چه به په کثرت سره د قرآن کریم تلاوت کوی خو د هغوی حال به دا وی چه قران به ئې د مرئ نه ښکته کیږی.یا خو لاندې طرف مراد دې یعنی په خلوص به ئې نه لولی، یا ترې نه مراد پورته طرف دې چه د هغوی دا عمل به آسمان ته نه خیژی چه کله هم او په کومه زمانه کښې هم د دوی څوک جماعت ښکاره کیږی نو هغه به قطع کړې شی، یعنی مسلمانان به ورسره قتال کوی، ابن عمر رضی الله عنهما فرمائی چه ما دا جمله ﴿ کلما قرن قطع ﴾ د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه د شلو کرتو نه زیات څل اوریدلې ده.او بیا وړاندې په حدیث کښې دی تردې چه هم د دوی په مینځ کښې به د دجال خروج کیږی، د دې نه معلومه شوه چه اهل حق به اګر چه دا خوارج هلاکوی خو د هغوی جړې به ختمې نه کړې شی تر دې چه د خروج الدجال وخت به راشی، وړاندې ظاهره ده چه هغوی به د دجال سره وی، لهذا د مصنف رحمه الله د دې دوه بابونو مناسبت په فهم کښې راغلو.

[۴۷۵۸]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، أخبرنا زُهَيْرٌ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، وَمَنْدَلٌ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنْ أَبِي جَهْمٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ وَهْبَانَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا، فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ".

د حضرت ابو ذر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل : چه چا د جماعت نه یو لیشت هم جدائی اختیار کړه،نو هغه دَ اسلام رسئ دَ خپل څټ نه اویستله۔"

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– : « مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الإِسْلاَمِ مِنْ عُنُقِهِ » ﴾

کوم سړې چه د جماعت یعنی سواد اعظم (د اهل حق جماعت) نه د یو لیشت په مقدار باندې جدا شی نو پوهه شه چه هغه د اسلام کړئ د خپلې مرئ نه ویستله، دا حدیث په خوارجو باندې صادق راځی، د دې نه په روستو روایت کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل : كَيْفَ أَنْتُمْ وَأَئِمَّةٌ مِنْ بَعْدِي يَسْتَأْثِرُونَ بِهَذَا الْفَيْءِ الخ ...چه ستاسو به څه حال وی او تاسو به څه کوئ هغه وخت چه کله زما نه پس داسې خلفاء راشی چه په مال فئ کښې به ځان ته ترجیح

[۱]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۹۰۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۸۰/۵) (صحیح)

ورکوی یا به ناحق یو بل ته ترجیح ورکوی، په دې باندې صحابی حدیث ابوذر رضي الله عنه اوفرمائیل چه والله زه خو به په خپله اوره باندې توره ږدلو سره هغوی د هغې په ذریعه قتل کوم تردې چه تاسو ته در اورسم، یعنې تردې چه مړ شم، رسول الله ﷺ اوفرمائیل آیا د دې نه درته غوره خبره او نه ښائم هغه دا چه صبر کوه تر دې چه ماسره ملاؤ شې.

[٤٧٥٩]() حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، أخبرنا مُطَرِّفُ بْنُ طَرِيفٍ، عَنْ أَبِي الْجَهْمِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ وَهْبَانَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَيْفَ أَنْتُمْ وَأَئِمَّةٌ مِنْ بَعْدِي يَسْتَأْثِرُونَ بِهَذَا الْفَيْءِ؟، قُلْتُ: إِذَنْ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ أَضَعُ سَيْفِي عَلَى عَاتِقِي، ثُمَّ أَضْرِبُ بِهِ، حَتَّى أَلْقَاكَ، أَوْ أَلْحَقَكَ، قَالَ: أَوَلَا أَدُلُّكَ عَلَى خَيْرٍ مِنْ ذَلِكَ، تَصْبِرُ حَتَّى تَلْقَانِي".

د حضرت ابو ذر رضي الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل : زما نه پس به ستاسو څه حال وی کله چه به امام (خلیفه) دې مال فئ او مال غنیمت لره خپل ذاتی مال ګڼړی -" (یعنی د شرعي تقاضو مطابق به ئې نۀ خرچ کوی او تقسیم به ئې هم نۀ کوی) ما عرض اوکړو زما دې په هغه ذات باندې قسم وی کوم ذات چه تۀ په حق سره رالیږلې ئې ! زۀ به خپله توره په اوګه باندې کیږدم او په هغې سره به وهل کووم تردې پورې چه له تاسو سره ملاؤ شم حضور ﷺ اوفرمائیل آیا زۀ تاته ددې نه بهتر څیز اونۀ ښایم؟ صبر کوه تردې پورې چه زما سره ملاؤ شې -"

[٤٧٦٠]() حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَسُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ، الْمَعْنَى، قَالَا: أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ زِيَادٍ، وَهِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ ضَبَّةَ بْنِ مِحْصَنٍ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَتَكُونُ عَلَيْكُمْ أَئِمَّةٌ، تَعْرِفُونَ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُونَ، فَمَنْ أَنْكَرَ، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ هِشَامٌ بِلِسَانِهِ فَقَدْ بَرِئَ، وَمَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ، فَقَدْ سَلِمَ، وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا نَقْتُلُهُمْ؟، قَالَ ابْنُ دَاوُدَ: أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ؟، قَالَ: لَا، مَا صَلَّوْا".

د ام المؤمنین حضرت ام سلمه رضي الله عنها نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل :" په تاسوباندې به داسې امام (خلیفه) مقررشی چه دهغه بعضې خبرې به تاسو ته ښۀ معلومیږی او څه بدې،نو چا چه انکار اوکړو ... د هشام الفاظ دادی ... په خپلې ژبې سره ئې انکار اوکړو،نو هغه بری شو او چا چه په زړۀ سره انکار اوکړو هغه محفوظ پاتې شو .لیکن چه څوک راضی پاتې شو او د هغوی متبع شو -" اووئیلې شو : اې د الله رسوله ! آیا مونږ هغوی لره قتل نۀ کړو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل نۀ- ترڅو پورې چه هغوی مونځ کوی -" امام ابوداود رحمه الله فرمائی : افلا نقاتلهم؟آیا مونږ د هغوی سره قتال اونۀ کړو؟

قوله:(عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ –صلى الله عليه وسلم– قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– : « سَتَكُونُ عَلَيْكُمْ أَئِمَّةٌ تَعْرِفُونَ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ أَنْكَرَ ».قَالَ أَبُو دَاوُدَ قَالَ هِشَامٌ : « بِلِسَانِهِ فَقَدْ بَرِئَ وَمَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ فَقَدْ سَلِمَ **)**

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١١٩٠٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٧٩/٥، ١٨٠) (ضعيف)

[2]: صحيح مسلم/الإمارة ١٦ (١٨٥٤)، سنن الترمذي/الفتن ٧٨ (٢٢٦٥)، (تحفة الأشراف: ١٨١٦٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٩٥/٦، ٣٠٢، ٣٠٥، ٣٢١) (صحيح)

یعنی رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه په تاسو باندې به راروانه زمانه کښې داسې خلفاء او ائمه راشي چه د هغوی بعض خبرې به تاسو ښه وینئ او بعض بدې، نو کوم سړی چه د هغوی په بده خبره باندې په ژبې سره انکار اوکړو نو هغه خو خپل حق ادا کولو سره د ذمې نه بری شو، او چا چه صرف په زړه باندې بد اوګڼړلو او په ژبه باندې ئې نکیر اونکړو نو هغه بری دې د ګناه نه او وړاندې هم داسې دی چه چا بد اوګڼړلو هغه سلامت پاتې شو او محفوظ پاتې شو د ګناه نه.

قوله: ﴿ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ ﴾ خو څوک چه په ناجائز حرکاتو باندې راضی پاتې شو او د هغوی موافقت ئې اوکړو یعنی بد ئې او نه ګڼړلو، د دې جملې جزاء محذوف ده، یعنی هغه هلاک شو او هغه خپل دین برباد کړو، په دې باندې چا تپوس اوکړو چه یا رسول الله ﷺ مونږ هغوی قتل نه کړو؟ رسول الله ﷺ اوفرمائیل نه، تر څو چه هغوی مونځ کوی یعنی د مسلمانانو قبلې طرف ته.

د اهل قبله اطلاق په هغوی باندې کیږی کوم چه د ضروریات دین انکار نه کوی، په دې باندې په حاشیه د بذل کښې دی، يشكل عليه قتال الخوارج وقتال منكرى الزكاة، يعنى هر کله چه دا خبره ده چه د اهل قبله سره قتال مه کوئ نو د خوارجو سره قتال ولې اوکړې شو او د منکرین زکاة سره قتال ولې اوکړې شو، خو وړاندې د دې هیڅ جواب حضرت نه دې ورکړې، د دې جواب دا دې چه په دې حدیث کښې خو د ائمه او خلفاء ذکر دې چه عوامو لره هغوی سره قتال کول نه دی پکار نه د دې برعکس، په ائمه او خلفاء باندې خو د سرکشه عوامو او باغیانو سر وهل ضروری دی، د ابوداؤد د دې حدیث الفاظ زمونږ په نسخه کښې داسې دی، او په حاشیه د بذل کښې دی: ولفظ المشكاة عن المسلم : من انكر فقد برئ ومن كره فقد سلم، وهكذا فى الترمذى وهو اوضح من لفظ ابى داؤد اهـ زه وایم چه د ابوداؤد نسخې هم مختلف دی زمونږ د بذل والا نسخه کښې خو هم دغه شان دی کوم چه پورته اولیکلې شو خو د ابوداؤد په بعض نورو نسخو کښې د مسلم او ترمذی د روایت پشان دی کوم لره چه حضرت شیخ اوضح فرمائی.

[۴۷۶۱] (¹) حَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ، أخبرنا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، أخبرنا الْحَسَنُ، عَنْ ضَبَّةَ بْنِ مِحْصَنٍ الْعَنَزِيِّ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِمَعْنَاهُ، قَالَ: فَمَنْ كَرِهَ، فَقَدْ بَرِءَ، وَمَنْ أَنْكَرَ، فَقَدْ سَلِمَ" قَالَ قَتَادَةُ: يَعْنِي مَنْ أَنْكَرَ بِقَلْبِهِ، وَمَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ.

حضرت ام سلمه رضي الله عنها د نبی کریم ﷺ د مذکوره روایت هم معنی روایت نقل کړې دې - حضور ﷺ اوفرمائیل " چا چه په زړهٔ سره ناخوښه اوګڼړلو او مکروه ئې اوګڼړلو هغه بری شو او چا چه انکار اوکړو هغه محفوظ پاتې شو -" قتاده رحمه الله فرمائیلې دی مقصد دادې چه په زړهٔ سره ئې انکار اوکړو او په زړهٔ سره ئې بد اوګڼړل -"

قوله: ﴿ قَالَ قَتَادَةُ : يَعْنِي مَنْ أَنْكَرَ بِقَلْبِهِ وَمَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ ﴾ خو که د انکار او کراهت دواړو تعلق د زړه سره اومنلې شی نو لکه چه قتاده وائی نو په دواړو جملو کښې به تکرار واقع شی لکه

¹): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۸۱۶۶) (صحيح)

چه په بذل کښې دی او بیا ئې د هغې نه روستو د حضرت گنگوهي د تقریر نه دا نقل کړې دی چه د قتاده تفسیر وهم دې او د غیر قتاده تفسیر صحیح دې چه انکار کولې شي په ژبه باندې او کراهت په قلب سره او په حاشیه د بذل کښې دی : وبسط علی هذا التفسیر القاری اشد البسط اهـ والحدیث اخرجه مسلم والترمذی، قاله المنذری.

[٤٧٦٢](¹) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، أخبرنا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ، عَنْ عَرْفَجَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: سَتَكُونُ فِي أُمَّتِي هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ وَهَنَاتٌ، فَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُفَرِّقَ أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ وَهُمْ جَمِيعٌ، فَاضْرِبُوهُ بِالسَّيْفِ كَائِنًا مَنْ كَانَ".

د حضرت عرفجه رضی الله عنه نه روایت دې چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دی چه فرمائیل ئې: زما په امت کښې به فتنې وی، فتنې او فتنې - چنانچه چاچه اوغوښتل چه هغه د مسلمانانو په معامله کښې تفرقه واچوی او حال دادې چه هغوی متحد وو نو دهٔ لره په توره سره قتل کړئ، خواه که هرڅوک وی۔''

قوله: ﴿عَنْ عَرْفَجَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يَقُولُ : « سَتَكُونُ فِي أُمَّتِي هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ وَهَنَاتٌ فَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُفَرِّقَ أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ وَهُمْ جَمِيعٌ فَاضْرِبُوهُ بِالسَّيْفِ كَائِنًا مَنْ كَانَ »﴾

رسول الله ﷺ فرمائی چه زما په امت کښې به وړاندې زمانه کښې شرونه او فسادونه وی، شرونه او فسادونه به وی دا ئې درې کرته اوفرمائیل، پس کوم سړې چه اراده کوی د مسلمانانو ترمینځه د اختلاف پیدا کولو او حال دا چه هغوی د مخکښې نه متفق وی یعنې په یو امام باندې نو د هغه سټ په توره باندې اوهئ که هرڅوک وی. والحدیث اخرجه مسلم والنسائی قاله المنذری.

[٤٧٦٣](²) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى الْمَعْنَى، قَالَا: أخبرنا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبِيدَةَ، أَنَّ عَلِيًّا ذَكَرَ أَهْلَ النَّهْرَوَانِ، فَقَالَ: "فِيهِمْ رَجُلٌ مُودَنُ الْيَدِ، أَوْ مُخْدَجُ الْيَدِ، أَوْ مَثْدُونُ الْيَدِ، لَوْلَا أَنْ تَبْطَرُوا، لَنَبَّأْتُكُمْ مَا وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ يَقْتُلُونَهُمْ، عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: قُلْتُ: أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْهُ؟ قَالَ: إِي وَرَبِّ الْكَعْبَةِ".

حضرت عبیده سلمانی روایت کړې دې چه حضرت علی رضی الله عنه د اهل نهروان تذکره اوکړه اووې وئیل چه په هغوی کښې به یو سړې وی چه د هغه به یو لاس وړوکې وی یا به په کښې نقص وی لکه څنګه چه د ښځې ورون وی - که چرې ماته دا یره نهٔ وې چه تاسو به خوشالئ کښې راشئ او ډیر وړاندې به لاړ شئ نو ما به تاسو ته هغه ضرر ضرور ښودلې وې کوم چه الله جل شانه د حضرت محمد ﷺ په ژبه باندې د هغه سره د جنګ کوونکو په باره کښې فرمائیلې دې - عبیده وائی چه ما حضرت علی رضی الله عنه نه پوښتنه اوکړه چه آیا دا فرمان تاسو د نبی کریم ﷺ نه اوریدلې دې؟ هغه اوفرمائیل او ! په رب د کعبې مې دې قسم وی!

¹): صحيح مسلم/الإمارة ١٤ (١٨٥٢)، سنن النسائي/المحاربة ٦ (٤٠٢٥)، (تحفة الأشراف: ٩٨٩٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٤/٤) (صحيح)

²): صحيح مسلم/الزكاة ٤٨ (١٠٦٦)، سنن ابن ماجه/المقدمة ١٢ (١٦٧)، (تحفة الأشراف: ١٠٢٣٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٨٣/١، ٩٥، ١٤٤، ١٥٥، ١١٣، ١٢١، ١٢٢) (صحيح)

قوله: ﴿عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عَبِيدَةَ : أَنَّ عَلِيًّا ذَكَرَ أَهْلَ النَّهْرَوَانِ﴾ په بعض نسخو کښې په دې حديث باندې، باب فی قتل الخوارج ذکر دې او زمونږ په نسخه کښې د قتل الخوارج باب په حديث ابوذر من فارق الجماعة قيد شبر الخ باندې وو او دا ټول احاديث د هغې د لاندې روان دی، او په بعض نسخو کښې په دې احاديثو باندې په ځائې د قتل الخوارج باب فی الخوارج ذکر کړې شوې دې او په دې حديث باندې کوم چه اوس شروع کيږی په دې باندې سرخی ده، باب فی قتال الخوارج او هم دا نسخه زياته مناسب معلوميږی.

دا حديث کوم چه مونږ اوس شروع کړو په دې کښې عبيده سلمانی فرمائی چه سيدنا علیؓ د اهل نهروان ذکر اوکړو يعنی د خوارجو ځا سره چه علیؓ په مقام نهروان کښې قتال کړې وو جنګ نهروان معروف دې.

قوله: ﴿فَقَالَ : فِيهِمْ رَجُلٌ مُودَنُ الْيَدِ أَوْ مُخْدَجُ الْيَدِ أَوْ مَثْدُونُ الْيَدِ لَوْلاَ أَنْ تَبْطَرُوا لَنَبَّأْتُكُمْ مَا وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ يَقْتُلُونَهُمْ عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ -صلى الله عليه وسلم ﴾

سيدنا علیؓ فرمائی د اهل نهروان په باره کښې چه په هغوی کښې به يو سړې داسې ضرور وی چه د هغه يو لاس ناقص دې يعنی د هغه يو لاس به صرف د مټ پورې وی وړاندې مړوند به نۀ وی که ته بطر او فخر نه کوې نو زه به تاته هغه حديث بيان کړم چه په هغې کښې د الله پاک وعده د هغه خلقو سره کوم چه به د خوارجو سره قتال کوی ذکر ده، په نهروان کښې چه کوم جنګ او قتال شوې وو د هغې تفصيلی روايت وړاندې راروان دې چه په هغې کښې علیؓ ته په خوارجو باندې فتح نصيب شوې وه، په ظاهر کښې دا روايت د فتح نه روستو دې او په ظاهر کښې او د هغه مفصل روايت يوه ټکړه ده.

﴿قَالَ قُلْتُ : أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْهُ قَالَ : إِى وَرَبِّ الْكَعْبَةِ﴾ چه کله سيدنا علیؓ دا خبره اوفرمائيله کومه چه پورته ذکر شوه نو د هغوی شاګرد د هغوی نه تپوس اوکړو چه آيا واقعی تاسو دا حديث د رسول اللهﷺ نه اوريدلې وو؟ نو هغوی په قسم خوړلو سره اوفرمائيل او ما خپله اوريدلې وو، والحديث اخرجه مسلم وابن ماجه، قاله المنذری.

[۴۷۶۴](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ أَبِي نُعْمٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: "بَعَثَ عَلِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذُهَيْبَةٍ فِي تُرْبَتِهَا، فَقَسَمَهَا بَيْنَ أَرْبَعَةٍ: بَيْنَ الْأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ الْحَنْظَلِيِّ، ثُمَّ الْمُجَاشِعِيِّ، وَبَيْنَ عُيَيْنَةَ بْنِ بَدْرٍ الْفَزَارِيِّ، وَبَيْنَ زَيْدِ الْخَيْلِ الطَّائِيِّ، ثُمَّ أَحَدِ بَنِي نَبْهَانَ، وَبَيْنَ عَلْقَمَةَ بْنِ عُلَاثَةَ الْعَامِرِيِّ، ثُمَّ أَحَدِ بَنِي كِلَابٍ، قَالَ: فَغَضِبَتْ قُرَيْشٌ، وَالْأَنْصَارُ، وَقَالَتْ: يُعْطِي صَنَادِيدَ أَهْلِ نَجْدٍ وَيَدَعُنَا، فَقَالَ: إِنَّمَا أَتَأَلَّفُهُمْ، قَالَ: فَأَقْبَلَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ، مُشْرِفُ الْوَجْنَتَيْنِ، نَاتِئُ الْجَبِينِ، كَثُّ اللِّحْيَةِ، مَحْلُوقٌ، قَالَ: اتَّقِ اللَّهَ يَا مُحَمَّدُ، فَقَالَ: مَنْ يُطِيعُ اللَّهَ إِذَا عَصَيْتُهُ، أَيَأْمَنُنِي اللَّهُ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ وَلَا تَأْمَنُونِي؟ قَالَ: فَسَأَلَ رَجُلٌ قَتْلَهُ، أَحْسِبُهُ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ، قَالَ: فَمَنَعَهُ، قَالَ: فَلَمَّا وَلَّى، قَالَ: إِنَّ مِنْ ضِئْضِئِ هَذَا، أَوْ فِي عَقِبِ هَذَا قَوْمًا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ، يَقْتُلُونَ أَهْلَ الْإِسْلَامِ، وَيَدَعُونَ أَهْلَ

(1): صحيح البخاري/الأنبياء ٦ (٤٦٦٧)، المغازي ٦١ (٤٣٥١)، تفسير التوبة ١٠ (٤٣٤٤)، التوحيد ٢٣ (٧٤٣٢)، صحيح مسلم/الزكاة ٤٧ (١٠٦٣)، سنن النسائي/الزكاة ٧٩ (٢٥٧٩)، التحريم ٢٢ (٤١٠٦)، (تحفة الأشراف: ٤١٣٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٣، ٣١، ٦٨، ٧٢، ٧٣) (صحيح)

الْأَوْثَانِ، لَئِنْ أَنَا أَدْرَكْتُهُمْ قَتَلْتُهُمْ قَتْلَ عَادٍ".

د حضرت ابو اسعید خدری رضی الله عنه نه روایت دې چه حضرت علی رضی الله عنه د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې څه سونا (سرهٔ زر) اوليږل چه لا صفا شوې نهٔ وو - نو حضور ﷺ هغې لره د اقرع بن حابس حنظلی، عيينه بن بدر فزاری، د بنو نبهان زيد الخيل الطائی او د بنو كلاب علقمه بن علاثه عامری دې څلورو کسانو په مابين کښې تقسيم کړل، نو قريشو او انصارو ته په دې باندې غصه ورغله او هغوی اووې چه د اهل نجد لويو خلقو ته ئې ورکوی او مونږ لره پريږدی - حضور ﷺ اوفرمائيل زهٔ خو د هغوی تاليف قلب کول غواړم (ددې د پاره چه په اسلام کښې د هغوی زړونه جم شی) نو په دې کښې يو سړې راغې چه د هغه سترګې دننه ورغلې وې او تندې ئې بهر راوتې وو ګيره ئې ګنړه، او سر ئې خرئيلې وو- هغه اووې اې محمد ! د الله نه اويريږه - نو حضور ﷺ اوفرمائيل که چرې زهٔ د هغه نافرمانی اوکړم نو څوک به د هغه اطاعت کوی؟ الله جل شانه خو مالره د زمکې امين جوړ کړې دې او تاسو مالره امين نهٔ ګنړئ؟ راوی وائی : په دې باندې يو کس پوښتنه اوکړه : آيا زهٔ دهٔ لره قتل کړم؟ زما خيال دې چه هغه حضرت خالد بن وليد رضی الله عنه وو مګر حضور ﷺ هغه لره منع کړو- بيا هر کله چه هغه شا کړه او واپس لاړو نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل ددې کس په نسل کښې به داسې خلق وی چه هغوی به قرآن لولی مګر دا به د هغوی د مرو نه بره نهٔ خيژی، د اسلام نه به داسې اوځی لکه څنګه چه غشې د خپل ښکار نه اوځی دا خلق به مسلمانانو لره وژنی او بت پرستو لره به پريږدی، په الله قسم ! که چرې ما دوی لره بيا موندو نو هغوی لره به د قوم عاد په شان قتلوم-"

قوله: ﴿عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: بَعَثَ عَلِيٌّ رضى الله عنه إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم بِذُهَيْبَةٍ فِي تُرْبَتِهَا فَقَسَّمَهَا بَيْنَ أَرْبَعَةٍ بَيْنَ : الأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ الْحَنْظَلِيِّ ثُمَّ الْمُجَاشِعِيِّ وَبَيْنَ عُيَيْنَةَ بْنِ بَدْرٍ الْفَزَارِيِّ وَبَيْنَ زَيْدِ الْخَيْلِ الطَّائِيِّ ثُمَّ أَحَدِ بَنِي نَبْهَانَ وَبَيْنَ عَلْقَمَةَ بْنِ عُلاَثَةَ الْعَامِرِيِّ ثُمَّ أَحَدِ بَنِي كِلاَبٍ قَالَ فَغَضِبَتْ قُرَيْشٌ وَالأَنْصَارُ وَقَالَتْ : يُعْطِي صَنَادِيدَ أَهْلِ نَجْدٍ وَيَدَعُنَا. فَقَالَ : « إِنَّمَا أَتَأَلَّفُهُمْ »﴾

يعنی يو ځل سيدنا علی رضی الله عنه رسول الله ﷺ ته لږ شان سرهٔ زر کوم چه په خاورو کښې ګډ شوې وو هغه راوليږل، يعنی د چا د غوړونو نه وتلې شوې سرهٔ زر وو کوم چه تراوسه پورې صفا کړې شوې هم نه وو ، نو هغه سرهٔ زر هغوی لاس په لاس هم د هغه مجلس په څلورو کسانو باندې تقسيم کړل او د هغه څلورو ترمينځه د چا نومونه چه په روايت کښې ذکر دی د: الحنظلی ثم الجاشعی مطلب دا دې چه که د هغوی نسبت لوئې خاندان ته اوکړې شی نو حنظلی به ورته وئيلې شی او که د هغه خاندان د يو څانګې او بطن طرف ته اوکړې شی نو هغوی ته به مجاشعی وئيلې شی، لکه چه د يو سړی په باره کښې اوئيلې شی الهاشمی ثم الحسنی، دلته هم په دواړو نسبتونو کښې د عموم او خصوص فرق دې، بهر حال په دې روايت کښې دی چه په دې تقسيم باندې قريش او انصار خفه شو او دې خلقو اووئيل چه د نجد لوئې لوئې خلقو ته تاسو ورکړه کوئ او مونږ پريږدئ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل دا خو د هغوی د تاليف قلب د پاره ورکوم، يعنی مصلحة ﴿قَالَ : فَأَقْبَلَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ مُشْرِفُ

الْوَجْنَتَيْنِ نَاتِئُ الْجَبِينِ كَثُّ اللِّحْيَةِ مَحْلُوقٌ قَالَ : اتَّقِ اللَّهَ يَا مُحَمَّدُ (ﷺ) ﴾ يعنی د رسول اللهﷺ د دې تقسيم نه پس او دقراو انصارو لره د پوهه کولو نه پس اودقريشو يو بل سړی رامخکښې شو د اعتراض دپاره چه د هغه حليه راوی بيان کړې ده چه د هغه سترګې چوچۍ وې او دواړه اننګی ئې پورته پورته وو هم دغه شان ئې تندي هم راوتلې وو او ګيره د هغه ګڼړه وه او د سر ويښته ئې اخستلې شوې وو، هغه اودريدلو او وې وئيل اې محمد (ﷺ) د الله پاک نه اويريږه، په دې باندې رسول اللهﷺ اوفرمائيل چه که هم زه د الله پاک نافرمانی شروع کړم نو اطاعت به ئې څوک کوی، الله پاک خو ماته امانتدار او امين وائی د زمکې والو په حق کښې او تاسو ما امين نه ګڼړئ، په دې باندې خالد بن الوليدؓ رسول اللهﷺ ته عرض اوکړو چه تاسو ماته اجازت راکړئ زه به دې قتل کړم؟ راوی وائی چه رسول اللهﷺ د قتل نه منع اوفرمائيله. ﴿قَالَ : فَلَمَّا وَلَّى قَالَ : « إِنَّ مِنْ ضِئْضِئِ هَذَا أَوْ فِي عَقِبِ هَذَا قَوْمًا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لاَ يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الإِسْلاَمِ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ يَقْتُلُونَ أَهْلَ الإِسْلاَمِ وَيَدَعُونَ أَهْلَ الأَوْثَانِ لَئِنْ أَنَا أَدْرَكْتُهُمْ لاقتلنهم قَتْلَ عَادٍ»﴾ يعنی کله چه هغه اعتراض کونکې روان شو د بکواس کولو نه پس نو رسول اللهﷺ اوفرمائيل چه د دې سړی د نسل نه به داسې قوم پيدا کيږی کوم چه به په کثرت سره قرآن لولی خو هغه به د هغوی د مرو نه نۀ کوزيږی (د دې شرح تيره شوه) د اسلام نه به داسې بهر وی لکه څنګه چه غشی د ښکار نه بهر اوځی، په غشی چه يو وړوکې شان څناور ويشتلې شی نو هغه د هغه د بدن نه بل طرف ته فورا صفا اوځی نو رسول اللهﷺ د تشبيه په طور د خوارجو حال بيانوی چه هغوی به هم د غشی په شان د اسلام نه اوځی.د اسلام نه د هغه لغوی معنی مراد ده يعنی د امير د اطاعت نه، او دا مطلب نه دې چه خوارج به د دائره اسلام نه خارج وی چه څوک دا اشکال اونکړی چه د اهل سنت په نزد خو د اهل قبله تکفير نه شی کولې، او هم دغه شان د هغوی قتل کول د هغوی د کفر د وجې نه نه وو بلکه د بغاوت د وجې نه وو، وړاندې دا دی چه قتل کوی به هغوی اهل اسلام لره او پريږدی به د غير الله بندګان، په بذل کښې په ﴿ يَقْتُلُونَ أَهْلَ الإِسْلاَمِ ﴾ باندې دی بتکفيرهم اياهم .... يعنی د خوارجو د خپل مقابل تکفير کول هم دا ګويا د هغوی قتل کول دی ګينې په قتال کښې خو سيدنا علیؓ او اهل حق هميشه غالب پاتې شوې دی په خوارج باندې، وړاندې فرمائی چه زه د هغوی زمانه بيا مومم يعنی د خوارجو نو زه به هغوی د قوم عاد په شان قتل کړم يعنی څنګه چه په آفت سماوی سره الله پاک قوم عاد لره بالکل هلاک کړل او ختم ئې کړل.

په دې حديث کښې ﴿ رجل غائر العينين ﴾ راغلې دې يعنی رئيس الخوارج، د هغه نوم په بذل کښې حرقوص بن زهير ذوالخويصره ليکلې دې د ذوالخويصره ذکر په کتاب الطهارة کښې په باب الارض يصيبها البول کښې تير شوې دې، او په صحيح بخاری کښې په کتاب استتابة المرتدين کښې په باب من ترک قتال الخوارج للتالف کښې د ابوسعيد خدریؓ په روايت کښې داسې دی : ﴿ بَيْنَا النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يَقْسِمُ جَاءَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ ذِي الْخُوَيْصِرَةِ التَّمِيمِيُّ فَقَالَ اعْدِلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ وَيْلَكَ مَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ دَعْنِي

أَضْرِبْ عُنُقَهُ ﴾ حافظ د دې په شرح کښې د ذوالخويصره نوم په يو روايت کښې حرقوص نقل کړې دې او د هغې نه پس ئې ليکلي دی : وقد جاء ان حرقوصا اسم ذی الثدية كما سياتی، وزعم بعضهم انه ذوالثدية الاتی ذكره وليس كذلك .....او بيا وړاندې حافظ ﴿ فقال عمر ﴾ باندې ليکلي دي: وتقدم فی المغازی .....عن ابی سعيد فی هذا الحديث فساله رجل اظنه خالد بن الوليد قتله، وفی رواية مسلم فقال خالد بن الوليد بالجزم، وقد ذكرت وجه الجمع بينهما فی اواخر المغازی وان كلا منهما سال، نور تفصيل دې د دې اوکتلې شی په فتح الباری ۲۰۳/۱۲کښې او په حاشيه د بذل کښې حضرت شيخ داسې ليکلي دی ﴿ قال الحافظ فی الفتح ۲۳۶/۱۲وهذه القصة غير قصة جابر ومن فسره به فقد وهم الخ والمنكر فيها غيره لكن قال فی ص ۲۳۹ ان المنكر فی موضعين واحد. د دې نه په روستو روايت کښې دی : ﴿ لَا يَرْجِعُونَ حَتَّى يَرْتَدَّ عَلَى فُوقِهِ ﴾

[٤٧٦٥]([1]) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَاصِمٍ الْأَنْطَاكِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، وَمُبَشِّرٌ يَعْنِي ابْنَ إِسْمَاعِيلَ الْحَلَبِيَّ بِإِسْنَادِهِ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو، قَالَ يَعْنِي الْوَلِيدَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو، قَالَ: حَدَّثَنِي قَتَادَةُ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، وَأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي اخْتِلَافٌ وَفُرْقَةٌ، قَوْمٌ يُحْسِنُونَ الْقِيلَ وَيُسِيئُونَ الْفِعْلَ، يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لَا يَرْجِعُونَ حَتَّى يَرْتَدَّ عَلَى فُوقِهِ، هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ، طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتَلُوهُ، يَدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَلَيْسُوا مِنْهُ فِي شَيْءٍ، مَنْ قَاتَلَهُمْ كَانَ أَوْلَى بِاللَّهِ مِنْهُمْ"، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا سِيمَاهُمْ؟ قَالَ: "التَّحْلِيقُ".

د حضرت ابو سعيد خدری رضی الله عنه او د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه روايت دې، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل زما په امت کښې به اختلاف او افتراق راځي - يو قوم به خبرې ډيرې ښې کوی مګر کار به د هغوی ډير زيات خراب وی - قرآن مجيد به لولی مګر د هغوی د مرئ نه به نۀ متجاوز کيږی، هغوی به د دين نه داسې اوځی لکه څنګه چه غشي د خپل هدف نه اوځی د هغوی به حق طرف ته راتلل داسې محال وی لکه څنګه چه د غشی خپلې ليندې ته راتلل محال دی، هغوی به په انسانانو او مخلوقاتو کښې د ټولو نه زيات بد وی - مبارکی دې وی داسې کس ته چه دوی لره قتل کړی او هغوی دۀ لره قتل کړی - (شهادت اومومی) او په ظاهره سره به د الله کتاب طرف ته رابلل کوی مګر د هغوی به هيڅ تعلق ددې کتاب سره نۀ وی - څوک چه د هغوی سره قتال کوی هغه به په نسبت ددوی الله تعالیٰ ته ډير زيات قريب وی -" صحابه کرامو رضی الله عنهم اوفرمائيل اې د الله رسوله ! د هغوی به علامات څه وی؟ حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل سر کنيا کول -"

چه دا خلق به دين او د امام داطاعت طرف ته واپس نشی تر څو چه غشې د خپل فوق طرف ته رانشی او د غشی خپل فوق طرف ته واپس کيدل محال دی، لهذا دا د تعليق بالمحال د قبيلې نه دې، فوق وائی په غشی او ليندۀ کښې وتر ته يعنی د غشی ايخودلو هغه ځائې چه غشې ترې نه ويشتلې شی، په لغت کښې ليکلي دی چه هغې ته سوفار وائی، ﴿ هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ ﴾ يعنی په ټول مخلوق کښې هغوی بدترين مخلوق دې په بذل کښې دی چه

---

[1]: تفرد به أبو داود، انظر ما قبله ومابعده، (تحفة الأشراف: ١٣١٢) (صحيح)

کیدي شی د خلق نه مراد مسلمانان او د خلیقه نه مراد نور خلق او ځناور وی، ﴿ طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ ﴾ زیرې او بشارت دې د هغه سړي دپاره کوم چه دا خوارج قتل کړي، او د هغه چا دپاره هم چا دا خوارج ئې قتل کړي، ﴿ يَدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَلَيْسُوا مِنْهُ فِي شَيْءٍ ﴾ په ظاهر کښې به خلق رابلی د کتاب الله طرف ته یعنی د هغې د حکم طرف ته، حال دا چه د هغوی به د کتاب الله سره هیڅ تعلق نه وی، وړاندې دی، چه کوم سړي د هغوی سره قتال کوی یعنی زما په امت کښې نو هغه به زیات اقرب الی الله وی د هغوی د مقابلین نه یعنی څوک چه د هغوی سره قتال نه کوی، ﴿ قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا سِيمَاهُمْ قَالَ : « التَّحْلِيقُ » ﴾ صحابه کرامو تپوس اوکړو چه د دوی ظاهری علامت څه دې چه د هغې نه هغوی فورا اوپیژندلي شی څه دې؟ نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل تحلیق، او د دې نه په روستو روایت کښې التسبید دې یعنی په ویښتو خرئیلو کښې مبالغه، چه په سر باندې بالکل ویښته نه پریږدی د بار بار حلق د وجې نه، ﴿ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمْ فَأَنِيمُوهُمْ ﴾ چه کله تاسو دوی وینئ نو هغوی اوده کړئ، دا هم داسې ده لکه په کتاب الخراج کښې په باب ماجاء فی خبر مکة کښې تیر شوې دی، ﴿ فلا یشرفن لکم احد الا انمتموه ﴾ په الدر المنضود جلد اول کتاب الطهارة کښې د علی رضی الله عنه دا حدیث ﴿ ومن ثم عادیت راسی عادیت راسی ﴾ د لاندې په تحلیق باندې څه کلام تیر شوې دې چه دا سنت دې او که خلاف سنت او بله دا چه د امام احمد په روایت کښې تحلیق مکروه دې ځکه چه دا د خوارجو علامت دې.

حدیث ابی سعید الاول اخرجه البخاری ومسلم والنسائی، قاله المنذری.

[٤٧٦٦] (١) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، قَالَ: سِيمَاهُمُ التَّحْلِيقُ وَالتَّسْبِيدُ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمْ فَأَنِيمُوهُمْ، قَالَ أَبُو دَاوُد: التَّسْبِيدُ اسْتِئْصَالُ الشَّعْرِ.

حضرت قتاده رضی الله عنه د حضرت انس رضی الله عنه نه او هغوی د نبی کریم ﷺ نه د مذکوره بالا روایت هم معنیٰ روایت کړې دې - په دې روایت کښې دی :" د دغه خوارجو علامات سر کتها کول او ویښتان لرې کول دی - کله چه تهٔ هغوی لره بیا اوموميٖ نو هغوی لره اوده (یعنی مړهٔ) کړئ -" امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه په حدیث کښې دَ [التسبید] معنیٰ ده [استئصال الشعر] ویښتانو لره دَ ویخ نه ویستل -"

[٤٧٦٧] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ خَيْثَمَةَ، عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثًا، فَلَأَنْ أَخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَكْذِبَ عَلَيْهِ، وَإِذَا حَدَّثْتُكُمْ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ، فَإِنَّمَا الْحَرْبُ خَدْعَةٌ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حُدَثَاءُ الْأَسْنَانِ، سُفَهَاءُ الْأَحْلَامِ، يَقُولُونَ مِنْ قَوْلِ خَيْرِ الْبَرِيَّةِ، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لَا يُجَاوِزُ إِيمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ، فَإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

(١): سنن ابن ماجه/المقدمة ١٢ (١٧٥)، (تحفة الأشراف: ١٣٣٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٩٧/٣) (صحيح)
(٢): صحيح البخاري/المناقب ٢٥ (٣٦١١)، وفضائل القرآن ٣٦ (٥٠٥٧)، والمرتدين ٦ (٦٩٣٠)، صحيح مسلم/الزكاة ٤٨ (١٠٦٦)، سنن النسائي/المحاربة ٢٢ (٤١٠٧)، (تحفة الأشراف: ١٠١٢١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٨١/١، ١١٣، ١٣١) (صحيح)

حضرت علی ؓ فرمائی چه کله زهٔ تاسو ته دَ رسول الله ﷺ حدیث بیانوم (نو په هغې کښې هیڅ خفا نهٔ وی، بلکې هغه بالکل حق او صاف وی) ماته دَ اسمان نه راپریوتل، په رسول الله ﷺ باندې دَ دروغو وئیلو نه زیات خوښ دی او کله چه زهٔ تاسو سره ستاسو په مابین کښې خبرې کووم (نو یاد ساتئ) جنګ دَ چال (او دهوکې) نوم دې (ډیر مصلحتونه ملحوظ ساتل ضروری دی دې وجې نه دې خبرو لره عام کول نهٔ دی پکار) ما دَ رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغه فرمائیل په آخره زمانه کښې به خلق راځی چه په عمرونو کښې به ځوانان وی مګر بې عقل، په مخلوق کښې به دَ ټولو نه دَ بهترین شخصیت (رسول الله ﷺ) خبرې کوی، مګر ددین نه به داسې تیریږی لکه څنګه چه غشې دَ خپل ښکار نه اوځی - دَ هغوی ایمان به دَ هغوی دَ حلق نه لاندې نهٔ کوزیږی - تاسو چه دَ هغوی سره کوم ځائې هم ملاؤ شئ نو هغوی لره قتل کړئ - بې شکه دَ هغوی په قتل کښې به دَ قاتل دپاره په ورځ دَ قیامت ډیر لوې اجر وی - ‘‘

﴿قَالَ عَلِيٌّ : إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- حَدِيثًا فَلَأَنْ أَخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَكْذِبَ..... سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ﴾

د سیدنا علی ؓ مقصود دلته د رسول الله ﷺ هغه خبر بیانول دی کوم چه هغوی د خوارجو په باره کښې ورکړې دې او په دې مضمون باندې د یقین قائمولو دپاره او دا چه دا حدیث بالکل صحیح نقل کوم د دې دپاره ئې د تمهید په طور دا خبره بیان اوفرمائیله چه د رسول الله ﷺ په حدیث کښې د خپل طرف نه د څه یو ځائې کولو نه زما دپاره د اسمان نه راپریوتل غوره دی، او کومه خبره چه زمونږ او ستاسو ترمینځه وی د هغې دا حکم نه دې او نه د هغې دا درجه ده ځکه چه ﴿ الحرب خدعة ﴾ جنګ کښې په چال کولو باندې کار کیږی، او په هغې کښې د څه لږو شان دروغو یعنی توریې ګنجائش دې د دې نه پس چه کوم حدیث مقصود بالذکر دې هغه ئې بیان اوفرمائیلو چه رسول الله ﷺ به فرمائیل زما نه روستو به څهٔ خلق وی چه د نوی عمر والا به وی او د عقل نه به کم وی یا د عقل نه به خلاص وی (یعنی عقل به پکښې نه وی) په ژبه باندې خو به هغوی ښه خبرې راوباسی، قیل اراد به القرآن ویحتمل ان یراد به قولهم ﴿ لا حکم الا الله ﴾ (بذل) الی اخر الحدیث، والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والنسائی، قاله المنذری.

[٤٧٦٨](1) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ الْجُهَنِيُّ، أَنَّهُ كَانَ فِي الْجَيْشِ الَّذِينَ كَانُوا مَعَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَام الَّذِينَ سَارُوا إِلَى الْخَوَارِجِ، فَقَالَ عَلِيٌّ: "أَيُّهَا النَّاسُ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ أُمَّتِي يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ، لَيْسَتْ قِرَاءَتُكُمْ إِلَى قِرَاءَتِهِمْ شَيْئًا، وَلَا صَلَاتُكُمْ إِلَى صَلَاتِهِمْ شَيْئًا، وَلَا صِيَامُكُمْ إِلَى صِيَامِهِمْ شَيْئًا، يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ يَحْسِبُونَ أَنَّهُ لَهُمْ، وَهُوَ عَلَيْهِمْ، لَا تُجَاوِزُ صَلَاتُهُمْ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لَوْ يَعْلَمُ الْجَيْشُ الَّذِينَ يُصِيبُونَهُمْ مَا قُضِيَ لَهُمْ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنَكَلُوا عَنِ الْعَمَلِ، وَآيَةُ ذَلِكَ أَنَّ فِيهِمْ رَجُلًا لَهُ عَضُدٌ، وَلَيْسَتْ لَهُ ذِرَاعٌ عَلَى عَضُدِهِ، مِثْلُ حَلَمَةِ الثَّدْيِ عَلَيْهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ، أَفَتَذْهَبُونَ إِلَى مُعَاوِيَةَ وَأَهْلِ الشَّامِ، وَتَتْرُكُونَ هَؤُلَاءِ يَخْلُفُونَكُمْ فِي ذَرَارِيِّكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ؟ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَكُونُوا هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ، فَإِنَّهُمْ قَدْ سَفَكُوا الدَّمَ الْحَرَامَ، وَأَغَارُوا فِي سَرْحِ النَّاسِ،

(1): صحيح مسلم/الزكاة ٤٨ (١٠٦٦)، (تحفة الأشراف: ١٠١٠٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٩٠) (صحيح)

فَسِيرُوا عَلَى اسْمِ اللَّهِ"، قَالَ سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ: فَنَزَّلَنِي زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ مَنْزِلًا مَنْزِلًا، حَتَّى مَرَّ بِنَا عَلَى قَنْطَرَةٍ، قَالَ: فَلَمَّا الْتَقَيْنَا وَعَلَى الْخَوَارِجِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ الرَّاسِبِيُّ، فَقَالَ لَهُمْ: أَلْقُوا الرِّمَاحَ وَسُلُّوا السُّيُوفَ مِنْ جُفُونِهَا، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يُنَاشِدُوكُمْ كَمَا نَاشَدُوكُمْ يَوْمَ حَرُورَاءَ، قَالَ: فَوَحَّشُوا بِرِمَاحِهِمْ وَاسْتَلُّوا السُّيُوفَ وَشَجَرَهُمُ النَّاسُ بِرِمَاحِهِمْ، قَالَ: وَقَتَلُوا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضِهِمْ، قَالَ: وَمَا أُصِيبَ مِنَ النَّاسِ يَوْمَئِذٍ إِلَّا رَجُلَانِ، فَقَالَ عَلِيٌّ: الْتَمِسُوا فِيهِمُ الْمُخْدَجَ، فَلَمْ يَجِدُوا، قَالَ: فَقَامَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِنَفْسِهِ، حَتَّى أَتَى نَاسًا قَدْ قُتِلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، فَقَالَ: أَخْرِجُوهُمْ، فَوَجَدُوهُ مِمَّا يَلِي الْأَرْضَ فَكَبَّرَ، وَقَالَ: صَدَقَ اللَّهُ وَبَلَّغَ رَسُولُهُ، فَقَامَ إِلَيْهِ عَبِيدَةُ السَّلْمَانِيُّ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَقَدْ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِي وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ حَتَّى اسْتَحْلَفَهُ ثَلَاثًا، وَهُوَ يَحْلِفُ، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ مَالِكٌ: ذُلٌّ لِلْعِلْمِ أَنْ يُجِيبَ الْعَالِمُ كُلَّ مَنْ سَأَلَهُ.

د زید بن وهب جهني رضی الله عنه نه روایت دي چه هغه د حضرت علي رضی الله عنه سره په هغه لښکر کښې شریک وو کوم چه د خوارجو طرف ته تلي وو - حضرت علي رضی الله عنه اوفرمائیل اې خلقو ! ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلي دي هغه فرمائیل : زما په امت کښې به داسي خلق وي چه هغوی به قرآن مجید لولي - ستاسو قراءت به د هغوی د قراءت په مقابله کښې هیڅ نۀ وي نۀ به ستاسو مونځ د هغوی د مونځ په مقابله کښې څه وي، نۀ به ستاسو روژې د هغوی د روژو په مقابله کښې څه حیثیت لري - هغوی به قرآن لولي او دا به ګڼړي چه دا د هغوی په حق کښې دلیل او تائید دي، حالانکه دا به د هغوی خلاف وي د هغوی مونځونه به د هغوی د حلق نه بره نۀ ځي - د اسلام نه به داسي اوځي لکه څنګه چه غشي د خپل ښکار نه اوځي -" که چرې هغه لښکر ته کوم چه به دوی لره وژني د هغه فضائلو علم اوشي کوم چه الله تعالیٰ د هغوی د نبي صلی الله علیه وسلم په ژبه باندې د هغوی دپاره مقدر کړې دی نو هغوی به هم په دې باندې تکیه اوکړي - او د هغوی (خوارجو) نښانی داده چه په هغوی کښې به یو داسي سړې وي چه د هغه خو به د څنګل نه بره لاس وي مګر لاندې به ئي لاس نۀ وي - د بره لاس آخر به د هغه د [ښځې] د تی په شان وي - په هغې باندې به سپین ویښتۀ وي - آیا تاسو معاویه او د اهل شام طرف ته تلل غواړئ او هغه (خوارجو) لره په خپل اولاد ،مال او اسباب کښې ورستو پریخودل غواړئ؟ په الله قسم ! ماته امید دې چه هم دا هغه خلق دی - (د کومو خلقو خبر چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ورکړې دې) دوی حرامې وینې لره توې کړې ده او د خلقو محفوظ علاقې ئي لوټ کړې دی، چنانچه د الله نوم واخلئ (د هغوی د مقابلې دپاره) روان شئ، سلمه بن کهیل وائي چه مونږ لره زید بن وهب منزل په منزل اوګرځولو تردې پورې چه مونږ په یو پُل باندې تیر شو کله چه مونږ د هغوی مقابل شو او د خوارجو سردار عبد الله بن وهب راسبی وو نو هغه خپلو خلقو ته اووئیل نیزې اولئ او تورو لره د خپلو تیکو نه راوباسئ ماته پته ده چه دوی تاسو سره هغه شان مقابله کوی لکه څنګه چه ئي د حروراء په ورځ باندې کړې وه : چنانچه هغه خلقو خپلې نیزې اوغورځولې او تورې ئي د تیکو نه راویستې نو خلقو په خپلو نیزو سره هغوی لره اوچیرلو او قتل کړو بعضو بعضو نورو لره - د حضرت علي رضی الله عنه د لښکر نه صرف دوه کسان شهید شو - نو حضرت علي رضی الله عنه اوفرمائیل تلاش کړئ په دوی کښې، په دوی کښې به یو مُخدج وي [یعنی لاس به ئي عیب جن وي]، مګر هغه اونۀ موندلې شو نو حضرت علي رضی الله عنه خپله پاسیدو تردې پورې چه هغه مړو ته راغې چه هغوی

په یو بل باندې قتلِ شوې وو- هغوی اوفرمائیل:دوی لره راوباسئ- چنانچه دوی هغه لره اوموندو،چه هغه دَ تولو نه لاندې په زمکه باندې پروت وو حضرت علی رضی الله عنه الله اکبر اووئیل اووې فرمائیل : الله تعالیٰ رښتیا فرمائیلي دی او دَ هغه رسول هغې لره رسولي دی - پس حضرت عبیده سلمانی دَ هغوی دَ طرف نه پاسیدو اووې وئیل : اې امیر المؤمنین ! قسم په هغه ذات باندې چه دَ هغه نه سوا څوک معبود نشته دې ! آیا دا بیان تاسو دَ نبی کریم ﷺ نه اوریدلي دې؟ هغوی اوفرمائیل هاں ! په الله قسم ! چه دَ هغه نه سوا څوک معبود نشته دې - تردې پورې چه هغه درې ځله قسم ورکړو او حضرت علی رضی الله عنه هم درې ځله په قسم سره جواب ورکړو -" امام ابوداود رحمه الله فرمائی : چه امام مالک رحمه الله فرمائیلي دی : دا دَ علم اهانت دې چه عالم دَ هر سوال جوب ورکړي -

قوله: ﴿ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ قَالَ أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ الْجُهَنِيُّ : أَنَّهُ كَانَ فِي الْجَيْشِ .... يَقُولُ : « يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ أُمَّتِي يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَيْسَتْ قِرَاءَتُكُمْ إِلَى قِرَاءَتِهِمْ شَيْئًا وَلاَ صَلاَتُكُمْ إِلَى صَلاَتِهِمْ شَيْئًا وَلاَ صِيَامُكُمْ إِلَى صِيَامِهِمْ شَيْئًا ﴾

د جنګ نهروان قصه :

په دې روایت کښې د جنګ نهروان ذکر دې چه د هغې ذکر او حواله اوس نزدې تیره شوې ده، او د کوم راوی او حکایت کونکې چه زید به وهب الجهنی دې.هغوی وائی چه زه خپله په دې لښکر کښې اوم کوم چه د سیدنا علی رضی الله عنه سره وو کوم چه د خوارجو طرف ته تلې وو.هغوی فرمائی چه علی رضی الله عنه اوفرمائیل (یعنی خوارجو سره په جنګ کولو کښې د ترغیب دپاره) چه اې خلقو ما د رسول الله ﷺ نه واوریدل هغوی فرمائیل چه یو قوم به زما د امت نه داسې راوځی هغوی به د قرآن کریم تلاوت کوی او داسې غوره قراءت به کوی چه ستاسو قراءت به د هغوی په مقابله کښې هیڅ نوی او نه ستاسو مونځونه د هغوی د مونځونو په مقابله کښې او نه ستاسو روژې د هغوی د روژو په مقابله کښې، قران به لولی او دا به ګنړی چه ګینې دا د هغوی دپاره مفید دې، حال دا چه هغه به په هغوی باندې حجت وی، که پوهه شی هغه لښکر چه کوم هغوی سره قتال کوی چه د هغوی د پاره د رسول الله ﷺ په ژبه مبارکه باندې څه فیصله شوې ده، یعنی د الله پاک د طرف نه د ثواب وعده ﴿ لتكلُوا عَلَى الْعَمَلِ ﴾ نو هغوی به هم په دې عمل باندې اعتماد اوکړی یعنی دې خلقو سره په قتال باندې یعنی بیا به د بل څه عمل ضرورت نه ګنړی د ثواب عظیم د حصول نه پس، او په یو نسخه کښې دی ﴿ لنكلوا عن العمل ﴾ د دې ترجمه به دا وی چه د دې قتال نه علاوه به د نورو اعمالو نه منع شی، حاصل د دواړو یو دې، ﴿وَآيَةُ ذَلِكَ أَنَّ فِيهِمْ رَجُلاً لَهُ عَضُدٌ وَلَيْسَتْ لَهُ ذِرَاعٌ عَلَى عَضُدِهِ مِثْلُ حَلَمَةِ الثَّدْيِ عَلَيْهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ ﴾ او د دوی علامه دا ده یعنی د دې قوم چه هغوی سره د قتال رسول الله ﷺ ترغیب ورکړې دې چه په دوی کښې به یو سړې وی چه د هغه به یو طرف ته صرف مټ وی او د هغې سره به مړوند نه وی، او بلکه دا چه د هغه په لاس باندې به د سینې په شان یو بوټئ وی چه د هغې نه ګیر چاپیره به سپین ویښته وی او د دې نه په روستو روایت کښې دی ﴿ ﴿ مثل شعيرات التى تكون على ذنب اليربوع ﴾ داسې ویښته

لکه د یربوع په لکۍ باندې چه وی، یربوع د مږې په شان یو ځناور دې، چه د هغه په لکۍ باندې د ولاړو ویښتو یو حصه وی، او د هغې نه په روستو روایت کښې دی ﴿ مثل سبالة السنور ﴾ چه هغه ویښته داسې اودریږی لکه د پیشو بریت، پس تاسو معاویه رضی الله عنه او اهل الشام ته ځائې هغوی سره د قتال دپاره او دا خلق د ځان نه شاته خپل آل او اولاد ته پریږدئ، مطلب دا دې چه اول دوی ختم کړئ د ددوی نه روستو به د اهل الشام قصه کتلې شی، والله زه امید کوم چه هم دا هغه خلق دی د چا په باره کښې چه رسول الله ﷺ خبر ورکړې دې، یقینا دا خلق ناحقه وینې تویوی او خلق لوټ کوی، د الله پاک نوم اخستلو سره د دوی طرف ته روان شئ .... ﴿ قَالَ : سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ : فَنَزَّلَنِي زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ مَنْزِلاً مَنْزِلاً ﴾ سلمه بن کهیل ځوک چه دا قصه د زید بن وهب نه روایت کوی هغوی وائی چه زید بن وهب زه د دې جنګ په هر هر منزل باندې کوز کړم، یعنی پوره په تفصیل سره هغوی ماته دا قصه بیان کړه، منزل په منزل، حتى مررنا على قنطرة هغه وائی تردې چه په تلو تلو کښې زمونږ تیریدل په یو پل باندې اوشو یعنی په قنطره دَبرجان باندې، زید بن وهب وائی چه کله مونږ او هغوی مخامخ شو او حال دا چه د هغوی امیر یعنی د خوارجو امیر عبدالله بن وهب راسبی وو نو هغه خپلو خلقو ته اووې : ﴿ أَلْقُوا الرِّمَاحَ وَسُلُّوا السُّيُوفَ مِنْ جُفُونِهَا ﴾ چه نیزې یو طرف ته اوغورزوئ او تورې راوباسئ د تیکو نه، مطلب دا چه مونږ به په حمله کښې تندی کوو ځکه چه د جنګ په شورع کښې خو نیزې استعمالولې شی چه کله هغوی لږ په فاصله باندې وی او چه کله هغوی رانزدې شی نو بیا تورې استعمالولې شی ﴿ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يُنَاشِدُوكُمْ كَمَا نَاشَدُوكُمْ يَوْمَ حَرُورَاءَ ﴾ ځکه چه زه ویریږم د دې خبرې نه چه هغوی ستاسو نه صلح طلب نه کړی لکه څنګه ئې په یوم حروراء کښې طلب کړې وه، د دې نه معلومه شوه چه د دې نه مخکښې به څه خبره په مقام حروراء کښې هم راپیښه شوې وی، ﴿ قَالَ : فَوَحَّشُوا بِرِمَاحِهِمْ وَاسْتَلُّوا السُّيُوفَ ﴾ پس هغوی د خپل امیر د حکم مطابق نیزې اوغورزولې او تورې ئې راویستلې، ﴿ وَشَجَرَهُمُ النَّاسُ بِرِمَاحِهِمْ ﴾ (د الله پاک د قدرت کرشمه اوګورئ چه) خلقو یعنی اصحاب علی رضی الله عنه دا خلق هم په هغه نیزو سره ختم کړل، یعنی کومې نیزې چه هغوی د خپل امیر په هدایت باندې غورزولې وې هم هغه نیزې د اصحاب علی رضی الله عنه په کار شوې، ﴿ قَالَ - وَقُتِلُوا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضِهِمْ ﴾ یعنی هغوی داسې قتل کړې شو چه د یو بل دپاسه پراته وو ﴿ قَالَ : وَمَا أُصِيبَ مِنَ النَّاسِ يَوْمَئِذٍ إِلاَّ رَجُلاَنِ ﴾ یعنی د اصحاب علی رضی الله عنه نه په دې جنګ کښې صرف دوه کسان قتل کړې شو، او د خوارجو تعداد اته زره وو او په هغوی کښې اکثر قتل شو، ﴿ فَقَالَ عَلِيٌّ الْتَمِسُوا فِيهِمُ الْمُخْدَجَ ﴾ یعنی کله چه جنګ ختم شو او د اهل حق فتح اوشوه نو علی رضی الله عنه اوفرمائیل خپلو ملګرو ته چه اوس هغه ناقص الید اوګورئ په دې قتل کړې شوې خلقو کښې چه دا یقینی طور معلومه شی او مشاهده اوشی چه د کوم قوم رسول الله ﷺ نخښه ورکړې وه هغه هم دا دی خو هغوی ته په لټون باندې داسې یو سړې هم ملاؤ نه شو ﴿ فَقَامَ عَلِيٌّ رضى الله عنه بِنَفْسِهِ ﴾ بیا علی رضی الله عنه خپله د لټون دپاره پاسیدلو تردې چه

هغوی په لټولو لټولو د مقتولينو يو ډهيری ته اورسيدل کوم چه په يو کنده کښې پراته وو. سيدنا علی ﷺ اوفرمائيل خپلو ملګرو ته چه دا راوباسئ کيدې شی چه په دې کښې وی پس هغه ملاؤ شو د ټولو نه لاندې، سيدنا علی ﷺ د هغه په ليدو باندې تکبير اووئيلو او وې فرمائيل ﴿ صَدَقَ اللّٰهُ وَبَلَّغَ رَسُولُهُ ﴾ په دې باندې عبيده سلمانی اودريدو سره د علی ﷺ نه تپوس اوکړو چه اې امير المومنين په هغه الله پاک قسم چه د هغه نه سوا بل هيڅوک معبود نشته چه تاسو د رسول الله ﷺ نه خپله دا حديث اوريدلې دې يعنی د وعده ثواب والا، نو هغوی هم په قسم خوړلو سره اوفرمائيل چه او هم دغه شان ده، او د هغوی دا په قسم خوړلو سره سوال او جواب درې کرته اوشو، په بل روايت کښې دی ﴿ قال ابو اوضئ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ حَبَشِيٌّ عَلَيْهِ قُرَيْطَقٌ لَهُ إِحْدَى يَدَيْنِ مِثْلُ ثَدْيِ الْمَرْأَةِ ﴾ ابوالوضئ د دې مخدج مقتول کوم چه هغوی ليدلې وو، د هغه حال بيانوی چه ګويا زه هغه لره دا وخت وينم يعنی د هغه نقشه زما مخکښې ده چه هغه مخدج داسې ښکاريدو لکه چه څوک حبشی وی چه د هغه په بدن باندې يو قميص ګوټې (وړوکې قميص) وو او د هغه يو لاس داسې وو لکه د زنانه سينه چه وی، قريطق تصغير دې د قرطق او هغه معرب دې د قميص نه،د قريطق د تصغير نه معلومه شوه چه هغه قميص به وړوکې شان وو هم په دې وجه مونږ د هغې ترجمه په قميص ګوټی سره کړې ده.

[٤٧٦٩] (¹) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ جَمِيلِ بْنِ مُرَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَضِيءِ، قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ: اطْلُبُوا الْمُخْدَجَ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، فَاسْتَخْرَجُوهُ مِنْ تَحْتِ الْقَتْلَى فِي طِينٍ، قَالَ أَبُو الْوَضِيءِ: فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ حَبَشِيٌّ عَلَيْهِ قُرَيْطِقٌ لَهُ إِحْدَى يَدَيْنِ مِثْلُ ثَدْيِ الْمَرْأَةِ، عَلَيْهَا شُعَيْرَاتٌ مِثْلُ شُعَيْرَاتِ الَّتِي تَكُونُ عَلَى ذَنَبِ الْيَرْبُوعِ.

ابو وضئ بيان کوی چه حضرت علی ﷺ اوفرمائيل : هغه مخدج لره تلاش کړئ - او حديث ئې بيان کړو - چنانچه هغه دَ مقتولينو دَ لاندې نه راويستلې شو ،چه په خټو کښې ليت پيت پروت وو - ابو وضئ وئيلې دی : ګويا چه زهٔ هغه ته ګورم ،حبشی سړې وو ،په هغه باندې چغه وه ،دَ هغه يو لاس داسې وو لکه دَ ښځې سينه باندې ئې - په هغې باندې څو ويښتان وو لکه څنګه چه دَ ځنګلی مږې په لکۍ باندې وی -

[٤٧٧٠] (²) حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ، عَنْ نُعَيْمِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِي مَرْيَمَ، قَالَ: "إِنْ كَانَ ذَلِكَ الْمُخْدَجُ لَمَعَنَا يَوْمَئِذٍ فِي الْمَسْجِدِ نُجَالِسُهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَكَانَ فَقِيرًا وَرَأَيْتُهُ مَعَ الْمَسَاكِينِ يَشْهَدُ طَعَامَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَعَ النَّاسِ، وَقَدْ كَسَوْتُهُ بُرْنُسًا لِي"، قَالَ أَبُو مَرْيَمَ: وَكَانَ الْمُخْدَجُ يُسَمَّى نَافِعًا ذَا الثُّدَيَّةِ، وَكَانَ فِي يَدِهِ مِثْلُ ثَدْيِ الْمَرْأَةِ، عَلَى رَأْسِهِ حَلَمَةٌ مِثْلُ حَلَمَةِ الثَّدْيِ، عَلَيْهِ شُعَيْرَاتٌ مِثْلُ سِبَالَةِ السِّنَّوْرِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَهُوَ عِنْدَ النَّاسِ اسْمُهُ حَرْقُوسُ.

ابو مريم وائی : په تحقيق سره دغه مخدج سړې به په دغه ورځو کښې زمونږ سره په جمات کښې وو - ورځ او شپه به مونږ دَ هغه سره ناست وو ،فقير سړې وو ،ما هغه لره دَ هغه مسکينانو سره اوليدو ،چه دَ حضرت علی ﷺ په طعام کښې به شريک وو ،کومو خلقو چه

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠١٥٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/١٣٩، ١٤٠، ١٤١) (صحيح الإسناد)
²): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٣٣٣) (ضعيف الإسناد)

په د هغه سره تناول کولو ،او ما هغه ته خپل برنس هم ورکړي وو - [برنس هغه اوږدې توپئ ته وائی کومه چه عربیان په سره وی] ابو مریم وائی . هغه ته به نافع ذو الثدیه (سینو والا) وئیلي شو - دَ هغه په مټ باندې دَ ښځو دَ سینو په شان سینه وه او د هغې په سر باندې تې غونډي وو ،او په هغې باندې دَپیشو دَ بریتو په شان څوویښتهٔ وو- امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه په خلقو کښې دَ هغه نوم حرقوس معروف دې -

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ : إِنْ كَانَ ذَلِكَ الْمُخْدَجَ لَمَعَنَا يَوْمَئِذٍ فِي الْمَسْجِدِ.........وَكَانَ فَقِيرًا وَرَأَيْتُهُ مَعَ الْمَسَاكِينِ يَشْهَدُ طَعَامَ عَلِيٍّ رضی الله عنه مَعَ النَّاسِ وَقَدْ كَسَوْتُهُ بُرْنُسًا لِي ﴾

د دې رئیس الخوارج ابتدائی حال :

ابومریم د دې رئیس الخوارج ابتدائی حال بیانوی چه دا مخدج په شروع کښې یعنی په خپله ابتدائی زمانه کښې مسجد کښې اوسیدلو زمونږ د هغه سره شپه ورځ ناسته پاسته وه او په اصل کښې هغه غریب او فقیر سړې وو د مسکینانو سره به د علی رضی الله عنه په لنګر کښې شریکیدلو او یو ځل ما هغه ته خپله چوغه هم ورکړې وه، یعنی په شروع کښې خو هغه داسې غریب او مسکین وو چه زمونږ ګمان هم نه وو چه هغه به په راروانه زمانه کښې داسې وی.

باب فِي قِتَالِ اللُّصُوصِ

بابه ۲۸ ، ۲۹-دَ ډاکوانو سره دَ قتال بیان

د دې باب د دې کتاب سره څه مناسبت دې او دلته دا ولې ذکر کړې شوې دې، دې باره کښې زما په ذهن کښې دا راځی چه مصنف رحمه الله په دې کښې دا وئیل غواړی چه دا د خوارجو سره د علی رضی الله عنه قتال کول د هغوی د کفر د وجې نه نهٔ وو بلکه د بغاوت د وجې نه وو لکه څنګه چه غلهٔ او ډاکوان یعنی قطاع الطریق قتل کولې شی، د هغې وجه هم د هغوی کفرنه وی بلکه هغوی دحکومت باغیان وی په دې وجه دهغوی سزاسخته ده، فتدبر وتشکر.

[۴۷۷۱](۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَسَنٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَمِّي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: مَنْ أُرِيدَ مَالُهُ بِغَيْرِ حَقٍّ فَقَاتَلَ فَقُتِلَ، فَهُوَ شَهِيدٌ".

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه د چا د مال په ناحقه سره دَ اخستو کوشش اوکړې شو او بیا هغه قتال اوکړو او په هغې کښې دې قتل شو،نو دا شهید دې .''

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ : « مَنْ أُرِيدَ مَالُهُ بِغَيْرِ حَقٍّ فَقَاتَلَ فَقُتِلَ فَهُوَ شَهِيدٌ » ﴾

---

۱): سنن الترمذي/الديات ۲۲ (۱۴۲۰)، سنن النسائي/المحاربة ۱۸ (۴۰۹۳)، سنن ابن ماجه/الحدود ۲۱ (۲۵۸۰)، (تحفة الأشراف: ۸۶۰۳)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/المظالم ۳۳ (۲۴۸۰)، صحيح مسلم/الايمان ۶۲ (۲۲۵)، مسند احمد (۲/۱۶۳، ۱۹۳، ۱۹۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۱۰، ۲۱۵، ۲۱۷، ۲۲۱، ۲۲۴) (صحيح)

[۴۷۷۲]() حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، وَسُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ يَعْنِي أَبَا أَيُّوبَ الْهَاشِمِيَّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ، أَوْ دُونَ دَمِهِ، أَوْ دُونَ دِينِهِ، فَهُوَ شَهِيدٌ".

د حضرت سعيد بن زيد ﷛ نه روايت دي چه نبي کريم ﷺ اوفرمائيل: " کوم کس چه د خپل مال په حفاظت کښي مړ شو هغه شهيد دي - او څوک چه د خپل کور والو په حفاظت کښي يا د ويني يا د دين په دفاع کښي قتل شو هغه شهيد دي-"

يعني څوک چه د خپل مال په حفاظت کښي د چا سره قتال اوکړی او بيا قتل کړې شي، هم دغه شان د خپل اهل وعيال د حفاظت دپاره قتال کوی يا د خپل دين د بچ کولو دپاره، په دې ټولو صورتونو کښي به شهيد وی يعنی حکمی، او هغه ته به د شهادت ثواب ملاويږی. والحديث اخرجه الترمذي والنسائي، وحديث سعيد بن زيد اخرجه الترمذي والنسائي وابن ماجه، قاله المنذري.

[اخر كتاب السنة]

....

ځان پوهول پکار دی چه اوس د کتاب الادب د شروع کيدو نه مخکښي دوه احاديث نور ذکر دی چه د هغې نه اول خو په باب الخلفاء کښي تير شو يعنی ﴿ مثل عثمان عبدالله کمثل عيسى ﴾ د هغې شرح هلته تيره شوه.لهذا دا حديث دلته مکرر دې، خو دلته د دې حديث نه پس يو ﴿ قال ابوداؤد ﴾ دې د هغې شرح مونږ دلته ليکو:

() حَدَّثَنَا أَبُو ظَفَرٍ عَبْدُ السَّلَامِ، حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ، عَنْ عَوْفٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَجَّاجَ يَخْطُبُ، وَهُوَ يَقُولُ: "إِنَّ مَثَلَ عُثْمَانَ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ يَقْرَؤُهَا وَيُفَسِّرُهَا: إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا سورة آل عمران آية ۵۵، يُشِيرُ إِلَيْنَا بِيَدِهِ وَإِلَى أَهْلِ الشَّامِ". سَمِعْتُ أَحمد بْن حَنْبَل يَقُولُ قَالَ عَفَّانِ كان يحى لَايُحَدِّثُ عَنْ هَمَّامٍ، قَالَ اَحْمَدُ قَالَ عَفَّانُ فَلَمَّا قَدِمَ مَعَاذَابْنِ هِشَامٍ وَافَقَ هَمَّامًا فى احاديث كان يحى رُبَّمَا قَالَبَعْدَ ذلك كيف قَالَ هَمَّامُ فى هَذَا. قَالَ ابوداؤد سَمِعَتِ اِحْمَدْ يَقُولُ سَمَاعُ هَؤُلَاءِ، عَفَّانواصحابه. مِنْ هَمَّامِ أَصْلَحُ مِنْ سَمَاعِ عَبْدَالرَّحْمَنِ وكان يَتَعَاهَدُكتبه بَعْدَ ذلك.

عوف (بن جميله اعرابی) بيان اوکړو، هغوی اووې: ما د حجاج (بن يوسف) نه په خطبه ورکولو کښي اوريدلي وو، هغه وئيل چې د حضرت عثمان ﷛ مثال د الله تعالیٰ په نزد د عيسیٰ ابن مريم عليهما السلام په رنګ دې - بيا ئي دغه آيت اولوستو: (إِذْ قَالَ اللهُ يٰعِيْسٰى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَ رَافِعُكَ وَ مُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا)"کله چې الله تعالیٰ اوفرمائيل: اې عيسیٰ! زه تا (ددې جهان نه پورا پورا اچتولو واله يم او خپل ځان طرفته رابللو واله يم او ددې

(): سنن الترمذي/الديات ۲۲ (۱۴۲۱)، سنن النسائي/المحاربة ۱۸ (۴۰۹۵، ۴۰۹۶، ۴۰۹۹)، سنن ابن ماجه/الحدود ۲۱ (۲۵۸۰)، (تحفة الأشراف: ۴۴۵۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰) (صحيح)

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۹۱۸۳) (ضعيف)

کافرانو د صحبت نه تا پاکولو واله یم .'' هغه به دغه آیت لوستلو او د دې په شرح کولو به ئې زمونږ طرفته او د اهل شام طرفته اشاره کوله.

امام احمد رحمه الله فرمائي چه عفان دا خبره اوکړه چه امام حديث يحيى القطان به د همام نه روايت نه کولو يعنې د هغوی نه به ئې احاديث نه اخستل (دا خبره خو د هغوی د شروع ده) وړاندې عفان وائي چه کله معاذ بن هشام راغلو او په ډېرو احاديثو کښې هغوی د همام موافقت اوکړو نو کله چه يحيى دا اوليدل نو بيا هغه په همام باندې اعتماد شروع کړې وو پس يحيى القطان به په ډېرو روايتونو کښې د همام په باره کښې معلومات کول چه هغوی د دې روايت په باره کښې څه وائي، د دې نه پس دی.

﴿قال ابوداؤد سمعت احمد بن حنبل يقول سماع هؤلاء عفان واصحابه من همام اصلح من سماع عبدالرحمن وكان يتعاهد كتبه بعد ذلک﴾

عفان د چا ذکر چه پورته راغلې دې هغه د همام په شاګردانو کښې، امام احمد رحمه الله فرمائي چه د عفان او د هغه د اصحابو سماع د همام نه زياته معتبر ده د عبدالرحمن بن مهدی د سماع نه، دا عبدالرحمن هم د همام د شاګردانو نه دې، په دې کښې د اصلح او غير اصلح وجه وړاندې ذکر ده چه په شروع کښې د همام عادت د رواياتو په سلسله کښې خپل کتاب طرف ته د مراجعت نه وو بلکه په خپل حفظ سره به ئې بيانول خو بيا په اخر کښې د هغوی عادت بدل شو او د رواياتو په سلسله کښې ئې خپل کتاب طرف ته مراجعت شروع کړو او صرف په خپل حفظ باندې ئې اعتماد پريخودلې وو، نو کيدې شي چه د عفان او د هغه د اصحابو سماع د عبدالرحمن نه په اخر کښې شوې وی (يعنې کله چه هغوی په خپل حفظ باندې اعتماد ترک کړو) او د عبدالرحمن بن مهدی سماع ترې په شروع کښې شوې وی ځکه چه د عبدالرحمن سماع د همام نه کمزورې ده او د عفان وغيره قوی، پس وړاندې خپله په کتاب کښې راځی

حدَّثنا حُسينُ بن علي حدَّثنا عفَّانُ ان شاء الله تعالى قال قال لي همَّام كنتُ أخطئ ولا أرجع وأستغفر الله تعالى، قال ابوداؤد سمعتُ علي بنَ عبدِ الله يقولُ في ذكرِ اصحابِ قتادةَ اعلمُهُم بإعادةِ ما يسمعُ مِمَّا لم يُسمَعْ منه شُعبة، وأرواهُم هِشامٌ وأحفَظُهم سعيدُ بنُ ابي عَرُوبَةَ، قال ابوداؤد فذكرتُ ذلكَ لأحمدَ فقالَ: سعيدُ بن ابي عروبة في قصة هشام هذا كله يحكون عن معاذ بن هشام، اين كان يقع هشام من سعيد لو برزله.

ترجمه: دحضرت حسين بن علي رحمه الله نه روايت دې چه عفان ان شاء الله مونږ ته اووئيل چه ماته همام بن يحى اووئيل چه ما به غلطي کوله او رجوع به مې نه کوله، او په دې خبره باندې د الله تعالی نه معافي غواړم امام ابوداؤد فرمائي چه ما د علي بن عبدالله نه واؤريدل چه د هشام په شاګردانو کښې د خپلو آوريدلی شوو احاديثو د زيات معلوماتو کښې دهغې نه دکوم چه ما سماع نه ده کړې شعبه دې، او په روايت کولو کښې دټولو نه بهتر هشام او په حفظ کښې سعيد بن ابی عروبه دټولو نه زيات دې امام ابوداؤد فرمائي چه ما دا خبره د امام احمد په مخکښې اوکړه، نو هغوی اووئيل چه سعيد بن ابي عروبه دهشام (دستوائی) په باره کښې څه وئيلی دی هغه ټول ئې د معاذ بن هشام نه بيان کړی دی

اود هشام د سعيد سره څه مقابله؟ که هغه ددوی سره موازنه هم اوکړې شي.
﴿ قال قال لی همام کنت اخطئ ولا ارجع واستغفر الله تعالی ﴾ يعنی همام خپله وائی چه زما نه به په روايت کښې خطاء کيدله او ما به رجوع نه کوله، په ظاهر کښې مطلب دا دې چه د کتاب طرف ته د عدم رجوع د وجې نه به زما نه خطآء کيدله، د دې نه معلومه شوه چه هغوی ته د خپلې خطاء احساس روستو اوشو هم په دې وجه ئې د کتاب طرف ته رجوع شروع کړه، لهذا د دې نه هم دا معلومه شوه چه د هغوی د شروع روايات زيات قابل اعتماد نه دی په خلاف د اخر کښې، ﴿ واستغفر الله تعالی ﴾ مطلب هم دا دې چه زه د دې خپل عادت نه توبه اوباسم او بيا دپاره به داسې نه کوم او دا عادت به پريږدم.
﴿ قال ابوداؤد سمعت علی بن عبدالله يقول اعلمهم باعادة[1]ما يسمع مما لم يمسع شعبة، وارواهم هشام واحفظهم سعيد بن ابی عروبة ﴾
د علی بن عبدالله نه مراد علی ابن المدينی دې، د امام بخاری مشهور استاد، هغوی د قتاده په شاګردانو کښې خپل مينځ کښې فرق مراتب بيانوی چه په هغوی کښې هغه درې شاګردان ذکر کړل، شعبه، هشام او سعيد، چه د شعبه دا حال وو چه کوم روايت به هغوی د خپل استاد نه براه راست اوريدلو هغه به ئې بيل ساتلو او کوم چه ئې براه راست نه وو اوريدلې هغه بيل، او هشام د قتاده په شاګردانو کښې زيات کثير الرواية دې او سعيد بن ابی عروبه د ټولو نه زيات حافظ وو.
﴿ قال ابوداؤد : فذکرت ذلک لاحمد فقال : سعيد بن ابی عروبة فی قصة هشام هذا کله يحکونه عن معاذ بن هشام، اين کان يقع هشام من سعيد لو برزله ﴾
امام ابوداؤد رحمه الله فرمائی چه کومه خبره ما د علی ابن المدينی نه اوريدلې وه نو د هغې ذکر ما خپل استاد محترم احمد بن حنبل رحمه الله ته اوکړو نو هغوی اوفرمائيل چه ته سعيد بن ابی عروبه د هشام په مقابله کښې ذکر کوې يعنی دا چه د هغوی خوبی دا ده او په هغوی کښې دا خبره اصل کښې خلق د معاذ بن هشام نه نقل کوی چه په هغه کښې دا خوبی وه او په هغه کښې دا، يعنی يو ته هم په بل باندې علی الاطلاق ترجيح نشته بلکه هر يو په بل باندې من وجه اوچت دې د دې په باره کښې امام احمد رحمه الله فرمائی چه دا خبره خو د هشام په باره کښې د هغه ځوی معاذ کړې ده او دا خبره د هم هغه ځائې نه مشهوره شوې ده حال دا چه د سعيد بن ابی عروبه مقام ډير اوچت دې که هغه مخامخ راشی نو هشام د هغه په مقابله کښې هيڅ هم نه دې.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَخِيهِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ: اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا فَإِنِّي لَأُرِيدُ الْأَمْرَ، فَأُؤَخِّرُهُ كَيْمَا تَشْفَعُوا فَتُؤْجَرُوا، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا»

ترجمه : دحضرت معاويه رضی الله عنه نه روايت دې چه حضور صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل چه سفارش کوئ اجر به درکولې شی، بعضې ځل داسې کيږی چه دځه کار د کولو زه اراده کوم

[1]) اي ما يتميز ما سمع من قتاده مما لم يسمع منه)

خو دا روسته کوم ستاسو د سفارش کولو په نیت سره، چه تاسو په دې کښې سفارش اوکړئ، ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی چه سفارش کوئ اجر به درته درکولې شی.

قوله: ﴿ عَنْ مُعَاوِيَةَ اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا فَإِنِّي لأُرِيدُ الأَمْرَ فَأُؤَخِّرُهُ كَيْمَا تَشْفَعُوا فَتُؤْجَرُوا فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ – صلى الله عليه وسلم– قَالَ « اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا » ﴾

د سیدنا معاویه رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلې دی چه سفارش کوئ تاسو ته به اجر درکولې شی د دې نه پس معاویه رضی الله عنه اوفرمائیل چه بعض وخت داسې کیږی چه زه د یو کار کولو اراده اوکړم خو هغه موخر کړم ستاسو د سفارش په نیت باندې چه تاسو په هغې کښې سفارش اوکړئ چه تاسو ته د سفارش اجر ملاؤ شی، ځکه چه رسول الله ﷺ فرمائی: اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا. بیا هم دا حدیث مصنف رحمه الله په بل سند سره ذکر کړې دې چه د هغې راوی ابوموسی اشعری رضی الله عنه دې.

حدثنا ابومعمر حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مثله.

ترجمه: د حضرت ابوموسی رضی الله عنه نه هم دغسې روایت منقول دې.

بسم الله الرحمن الرحیم

اوّل كِتَابُ الأَدَبِ

دَ ادابو او اخلاقو بیان

د ادب تعریف حضرت شیخ یو ځل فرمائیلې وو ﴿ هو ما يستحسن قولا وفعلا ﴾ چه هغه قول او فعل کوم چه شرعا او عقلا غوره وی، دا کتاب الادب په سنن ابی داؤد کښې آخری کتاب دې، کتاب الادب د خپلې موضوع په اعتبار سره یو جامع کتاب دې، په شریعت مطهره کښې، مخصوص احکام، فرائض واجبات، عبادات او معاملات، چه د هغې بیان په شروع د کتاب کښې تردې ځائې پورې اوشو، د دې نه علاوه هم د هر څیز ادب او مناسب طریقه ده، اوسیدل سلام او خوراک او خوب مجلس او د هغې ختمول، زیارت او ملاقات، تعلق او ترک تعلق او په ژوند کښې پیښیدونکې نور امور او احوال، د خوشحالئ او د خفګان، د دې ټولو متعلق د اسلام هدایات او آداب پکښې راغلی دی، هم دا هدایات او مناسب طرق حضرات محدثین په کتاب الادب کښې بیانوی.

بَابٌ فِي الْحِلْمِ وَأَخْلَاقِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم

باب ۱ - دَ نبی کریم ﷺ د حلم او اخلاقو بیان

د حسن اخلاق فضیلت:

اخلاق جمع د خلق ده، امام ترمذی رحمه الله یو مستقل باب تړلې دې: باب ما جاء في حسن الخلق، چه په هغې کښې یو روایت دې ﴿ عن أبي الدرداء قال: سمعت النبي صلى الله عليه و سلم يقول ما من شيء يوضع في الميزان أثقل من حسن الخلق وإن صاحب حسن الخلق ليبلغ به درجة صاحب الصوم والصلاة ﴾ یعنی د قیامت په ورځ باندې به چه کله د اعمالو وزن وی نو

ټولو نه وزنی څيز به په هغې كښې حسن خلق وی، او دا چه د دې حسن خلق په وجه باندې انسان د صوم او صلوة د پابندی کونکو درجې ته اورسيږی، او په بل حديث کښې چه د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې په هغې كښې دی ﴿ قال سئل رسول الله صلى الله عليه و سلم عن أكثر ما يدخل الناس الجنة؟ فقال تقوى الله وحسن الخلق وسئل عن اكثر ما يدخل النار، قال الفم والفرج ﴾ يعنى د رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړې شو چه جنت ته د تلو غټ سبب به څه وی نو رسول الله ﷺ مختصرا شان جواب ورکړو چه د الله پاک ويره او حسن اخلاق او هم دغه شا ن د هغوی نه دا سوال هم

اوكړې شو چه زيات تر د دخول نار سبب څه وی نو وې فرمائيل چه ژبه او شرمګاه.

د حسن خلق تعريف :

د ترمذی په حاشيه كښې د علامه طيبی نه نقل كړې شوې دی چه په تقوى سره اشاره ده د معامله مع الخالق طرف ته چه ټول اوامر پوره كړی او د ټولو منهياتو نه پرهيز اوكړی، او په حسن خلق سره اشاره ده د ﴿ حسن المعامله مع الخلق ﴾ طرف ته، يعنى الله پاک سره د معاملې صفائی فيما بينه وبين الله دا خو تقوى شوه، او د مخلوق سره په ښه طريقه باندې راتلل دا حسن خلق دې، خپله د ترمذی په متن كښې ذكر دی : عن عبدالله بن المبارک انه وصف حسن الخلق فقال ﴿ هو بسط الوجه وبذل المعروف وكف الاذى ﴾ عبدالله بن المبارک رحمه الله د چا ثقاهت او جلالت شان چه متفق عليه بين المحدثين دې هغوی د حسن خلق دا تعريف كړې دې چه په هغې كښې درې اجزاء ذكر دی خلقو سره په رونړ تندی ملاويدل، او په خلقو باندې احسان كول كه په مال سره وی او كه په نفس سره وی په نورو الفاظو د خلقو په كار راتلل او د تكليف وركولو نه منع كيدل، يعنى په دې كوشش كښې اوسيدل چه زمونږ نه چاته تكليف او نه رسيږی بغير د وجې نه، او د امام احمد رحمه الله نه نقل دی چه حسن الخلق ﴿ ان لا تغضب ولا تحقد ﴾ چه يو خو دا چه انسان غصه نه كوی يعنى د غصې عادت ئې نه وی، دويم دا چه د چا سره حسد او كينه نه ساتی، او په يو روايت كښې دی د هغوی نه : ان تحتمل ما يكون من الناس ....چه د خلقو د طرف نه چه بعض ناخوښه امور راپيښ شی نو هغه برداشت كول (تحفه۶/۱۳)(او د رسول الله ﷺ په باره كښې په قرآن كريم كښې ارشاد دې : وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ .....

د احاديث الباب مضمون :

په دې باب كښې مصنف رحمه الله درې احاديث ذكر كړې دی دوه د انس رضي الله عنه او يو د ابوهريره رضي الله عنه

[٤٧٧٣](١) حَدَّثَنَا مَخْلَدُ بْنُ خَالِدٍ الشَّعِيرِيُّ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ يَعْنِي ابْنَ عَمَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: قَالَ أَنَسٌ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ خُلُقًا، فَأَرْسَلَنِي يَوْمًا لِحَاجَةٍ، فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَذْهَبُ وَفِي نَفْسِي أَنْ أَذْهَبَ لِمَا أَمَرَنِي بِهِ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى

١): صحيح مسلم/الفضائل ١٣ (٢٣١٠)، (تحفة الأشراف: ١٨٤)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الوصايا ٢٥ (٢٧٦٨)، الأدب ٣٩(٦٠٣٨)، الديات ٢٧ (٦٩١١)، سنن الترمذي/البر والصلة ٦٩(٢٠١٥) (حسن)

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَخَرَجْتُ حَتَّى أَمُرَّ عَلَى صِبْيَانٍ وَهُمْ يَلْعَبُونَ فِي السُّوقِ، فَإِذَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَابِضٌ بِقَفَايَ مِنْ وَرَائِي، فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَضْحَكُ، فَقَالَ: يَا أُنَيْسُ، اذْهَبْ حَيْثُ أَمَرْتُكَ"، قُلْتُ: نَعَمْ، أَنَا أَذْهَبُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ، قَالَ أَنَسٌ: وَاللّٰهِ لَقَدْ خَدَمْتُهُ سَبْعَ سِنِينَ أَوْ تِسْعَ سِنِينَ، مَا عَلِمْتُ قَالَ لِشَيْءٍ صَنَعْتُ: لِمَ فَعَلْتَ كَذَا وَكَذَا؟ وَلَا لِشَيْءٍ تَرَكْتُ: هَلَّا فَعَلْتَ كَذَا وَكَذَا".

د حضرت انس ﷛ نه روایت دي فرمائی چه رسول الله ﷺ په خلقو کښې د ټولو نه زیات د عمده اخلاقو مالک وو۔ حضور ﷺ یو ځل زۀ د څه کار دپاره اولیږلم، ما اووې په الله قسم! زۀ نۀ ځم، حالانکه زما په زړۀ کښې وو چه د الله نبی ﷺ څه فرمائیلي دی زۀ د هغې دپاره ځم ۔فرمائی چه زۀ اووتلم تردې پورې چه په ماشومانو باندې زما تیردل اوشو چه هغوی په بازار کښې لوبې کوولې - نو اچانک (څه ګورم) چه رسول الله ﷺ د ورستو نه زما څټ نیولې وو - ما د هغوی طرف ته اوکتل نو هغه ﷺ خندل - اوئې فرمائیل " أنیس! هلته کښې لاړ شه د کوم ځائې چه ما تاته وئیلې دی ما عرض اوکړو هاں! اې د الله رسوله! ځم - حضرت انس ﷛ فرمائی قسم دې په الله! چه ما اووۀ کاله د حضور ﷺ خدمت کړې دې یا نهۀ کاله، ماته معلومه نۀ ده چه هغه په یو کار باندې کوم چه ما کړې وی چرته داسې وئیلې وی تا داسې ولې اوکړل؟ یا څه کار چه ما پریخودې وی او هغوی وئیلې وی چه داسې دې ولې اونۀ کړل؟ -"

د اول حدیث مضمون دا دې انس ﷛ فرمائی چه رسول الله ﷺ په خلقو کښې د ټولو نه زیات بااخلاقه وو، هغوی وړاندې د رسول الله ﷺ د اخلاقو یو واقعه بیانوی هغه دا چه هغوی یوه ورځ ماته د یو کار اووې چه لاړ شه او دا اوکړه، نو ما اووې چه والله زه خو نه ځم خو زما په زړه کښې دا وو چه ضرور به ځم چه هر کله رسول الله ﷺ حکم کوی. پس زه د هغه کار دپاره اوتلم، په لاره کښې ماشومانو لوبې کولې چه کله زه په هغوی باندې ورتیر شوم نو ما د هغوی تماشه شروع کړه، لږ ساعت پس زه څه ګورم چه رسول الله ﷺ د شاته نه زما سټ اونیولو، چه کله ما هغوی ته شاته اوکتل نو هغه وخت هغوی خندل، نو رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل لاړ شه کنه د کوم دپاره چه ما تاته وئیلې دی، ما اووې جی دا دې اوس ځم، هغوی فرمائی چه قسم په الله ما د هغوی په خدمت کښې اووۀ یا نهه کاله تیر کړی دی ماته نه دی یاد چه هغوی ماته چرته زما د یو کار په باره کښې وئیلې وی چه تا داسې ولې اوکړل او یا مې یو کار پریخودلې وی نو د هغې په باره کښې ئې هم داسې تپوس نه دې کړې چه تا ولې اونکړو.

او په بل روایت کښې دی هغوی فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ خدمت تر لسو کالو پورې اوکړو په مدینه منوره کښې او زه هلک (کم عمره) اوم ټول کارونه مې خو د هغوی د خوښې نه وو خو د دې سره سره رسول الله ﷺ کله هم د یو کار په باره کښې اف قدرې نه دې کړې.

[۴۷۷۴] (١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ بِالْمَدِينَةِ، وَأَنَا غُلَامٌ لَيْسَ كُلُّ أَمْرِي كَمَا يَشْتَهِي صَاحِبِي أَنْ أَكُونَ عَلَيْهِ، مَا

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٢٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٩٥/٣) (صحيح)

قَالَ لِي فِيهَا: أُفٍّ قَطُّ، وَمَا قَالَ لِي: لِمَ فَعَلْتَ هَذَا، أَوْ: أَلَا فَعَلْتَ هَذَا".

حضرت انس رضی الله عنه فرمائي چه ما د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مدینه منوره کښې لس کاله خدمت اوکړو او زهٔ يو کم عمره هلك وم- زما ټول کارونه به په هغه معیار باندې پوره نهٔ وو څنګه چه به دَ حضور صلی الله علیه وسلم خواهش وو، (ددې باوجود) نبی کریم صلی الله علیه وسلم ما ته چرې اُف قدرې هم نهٔ دی وئیلې او نهٔ ئې داسې وئیلې دی: تا ولې داسې اوکړل؟ او داسې دې ولې اونهٔ کړل-"

او د مسلم په يو روايت کښې ﴿ تسع سنين ﴾ دې بغير د شك نه، او په بل روايت کښې ﴿ عشر سنين ﴾ دې نو کيدې شي چه د خدمت موده د لسو کالو نه کمه او د نهو نه زياته وي، په يو روايت کښې ئې کسر حذف کړو او په بل کښې ئې پوره کړو.

او د ابوهريره رضی الله عنه په حديث کښې دی هغوی فرمائي چه

[٤٧٧٥] (١) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هِلَالٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ يُحَدِّثُ، قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ وَهُوَ يُحَدِّثُنَا: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْلِسُ مَعَنَا فِي الْمَجْلِسِ يُحَدِّثُنَا، "فَإِذَا قَامَ قُمْنَا قِيَامًا حَتَّى نَرَاهُ قَدْ دَخَلَ بَعْضَ بُيُوتِ أَزْوَاجِهِ، فَحَدَّثَنَا يَوْمًا، فَقُمْنَا حِينَ قَامَ، فَنَظَرْنَا إِلَى أَعْرَابِيٍّ قَدْ أَدْرَكَهُ، فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ، فَحَمَّرَ رَقَبَتَهُ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَكَانَ رِدَاءً خَشِنًا، فَالْتَفَتَ، فَقَالَ لَهُ الْأَعْرَابِيُّ: احْمِلْ لِي عَلَى بَعِيرَيَّ هَذَيْنِ، فَإِنَّكَ لَا تَحْمِلُ لِي مِنْ مَالِكَ، وَلَا مِنْ مَالِ أَبِيكَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، لَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، لَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، لَا أَحْمِلُ لَكَ حَتَّى تُقِيدَنِي مِنْ جَبْذَتِكَ الَّتِي جَبَذْتَنِي، فَكُلُّ ذَلِكَ، يَقُولُ لَهُ الْأَعْرَابِيُّ: وَاللَّهِ لَا أُقِيدُكَهَا، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، قَالَ: ثُمَّ دَعَا رَجُلًا، فَقَالَ لَهُ: احْمِلْ لَهُ عَلَى بَعِيرَيْهِ هَذَيْنِ عَلَى بَعِيرٍ شَعِيرًا، وَعَلَى الْآخَرِ تَمْرًا، ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيْنَا، فَقَالَ: انْصَرِفُوا عَلَى بَرَكَةِ اللَّهِ تَعَالَى".

حضرت ابوهريره رضی الله عنه مونږ ته روايت بيان کړې دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به مونږ سره په جمات کښې ناست وو او خبرې به ئې کولې - کله چه به هغه صلی الله علیه وسلم پاسيدو نومونږ به هم پاسيدو، تردې پورې چه مونږ به اوليدل چه حضور صلی الله علیه وسلم خپلې کومې بی بی کره لاړو، چنانچه يو ځل حضور صلی الله علیه وسلم مونږ سره خبرې کوولې کله چه هغه پاسيدو نو مونږ هم پاسيدو - بيا مونږ اوليدل چه يو بانډيچی هغه لره بيا موندو او دَ حضور صلی الله علیه وسلم څادر ئې اونيولو او راڼې ښکلو تردې پورې چه د حضور صلی الله علیه وسلم بدن مبارك سور شو حضرت ابوهريره رضی الله عنه فرمائي چه څادر هم ډير زيات سخت وو، حضور صلی الله علیه وسلم هغه ته متوجه شو نو هغه اعرابی حضور صلی الله علیه وسلم ته اووئيل: ماته زما دا دوه اوښان راکړه بې شکه ته ماته څه خپل ذاتی مال نهٔ راکوې او نهٔ څه دَ خپل پلار دَ مال نه راکوې - نبی کريم صلی الله علیه وسلم اوفرمائل: "نهٔ زهٔ دَ الله نه طلب دَ مغفرت کووم، نهٔ زهٔ دَ الله نه طلب دَ مغفرت کووم، نهٔ زهٔ دَ الله نه طلب دَ مغفرت کووم - او زهٔ تاته تر هغه وخته پورې نهٔ شم درکولې ترڅو چه تهٔ مالره پرې نهٔ دې دَ هغه څه نه چه تا زهٔ نيولې يم -" او هغه بانډيچی به هر ځل وئيل په الله قسم زهٔ تا نهٔ پريږدم - او راوی پوره حديث ذکر کړو - بيا حضور صلی الله علیه وسلم يو شخص راوبللو او هغه ته ئې اوفرمائيل دهٔ ته ددهٔ دوه اوښان راوله په يو باندې اوربشې او په بل باندې کجورې -" بيا حضور صلی الله علیه وسلم زمونږ طرف ته متوجه شو اووې فرمائيل تاسو لاړ شئ، په تاسو دې دَ الله تعالیٰ برکت وی -"

(١): سنن النسائي /القسامة ١٨ (٤٧٨٠)، (تحفة الأشراف: ١٤٨٠١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/ ٢٨٨) (ضعيف)

رسول الله ﷺ به په مجلس کښې مونږ ته احادیث بیانول فَإِذَا قَامَ قُمْنَا قِيَامًا حَتَّى نَرَاهُ قَدْ دَخَلَ بَعْضَ بُيُوتِ أَزْوَاجِهِ .....پس چه کله به هغوی یو مجلس ختمولو سره پاسیدل نو مونږ به هم د هغوی سره اودریدلو نو هغوی ته به مو کتل تر دې چه هغوی به په خپل بیبیانو کښې د یوې کور ته داخل شو، یعنی مونږ به اودریدو سره فورا نه راتلو بلکه ترڅو چه به هغوی کور ته نه وو داخل شوې مونږ به د هغوی زیارت کولو تردې چه د نظر نه به غائب شو، د دې نه پس ابوهریره ﷺ د یوې ورځې واقعه بیانوی چه رسول الله ﷺ مجلس ختمولو سره اودریدل د عادت مطابق مونږ هم اودریدلو نو مونږ اوکتل چه یو اعرابی راغلو او هغوی سره ملاؤ شو او د هغوی څادر ئې راښکلو خپل طرف ته چه د هغې په زور سره د رسول الله ﷺ سټ مبارک سور شو ځکه چه هغه څادر نرم نه وو بلکه زیګ وو، رسول الله ﷺ د هغه طرف ته متوجه شو چه اوګوری څه وئیل غواړی نو دې اعرابی رسول الله ﷺ ته اووې چه زما په دې دوه اوښانو باندې غله بار کړه ځکه چه ته چاله خپل مال یا د خپل پلار مال نه ورکوې یعنی په بیت المال کښې زمونږ حق دې نو په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائیل : استغفرالله دا صحیح ده چه زه د خپل طرف نه نه ورکوم او دا جمله ئې درې کرته اوفرمائیله، د دې نه پس ئې اوفرمائیل چه زه به تا ته هر ګز غله درنکړم تر څو چه ته ماته زما د قصاص حق رانکړې یعنی د راښکلو د څادر، هغه اعرابی به بار بار وئیل چه قصاص خو زه تاسو ته نه درکوم......فذكر الحديث.

د دې نه معلومیږی چه د دې نه پس بل څه هم وو کوم چه مصنف رحمه الله حذف کړل بیا رسول الله ﷺ یو سړې راوغوښتلو د بیت المال د خادمانو نه یا په عاملینو کښې او هغه ته ئې اوفرمائیل چه د هغه په دواړو اوښانو کښې په یو باندې اوربشې او په بل باندې کهجورې بار کړه، دې منظر لره د مجلس نه اوچتیدونکو ټولو صحابه کرامو چونکه اولیدو نو رسول الله ﷺ هغوی ته اوفرمائیل چه لاړشئ د الله پاک نوم اخستلو سره څوک چه چرته ځی.

د رسول الله ﷺ د هغه اعرابی نه د قصاص مطالبه کول دا د خوش اخلاقئ په طور باندې وو په انبساط سره ګینې که د رسول الله ﷺ مقصود قصاص اخستل وې نو په دې کښې د دې وینا څه حاجت وو د رسول الله ﷺ د خادمانو جماعت هلته ولاړ وو چا چه د هغوی د اوچتو اخلاقو مشاهده کوله او صرف د دې نه بلکه چونکه هغوی شارع ﷺ وو په دې وجه په دې مسئله باندې هم هغوی دغه اعرابی خبر کړو ﴿ جزاء سيئة سيئة مثلها ﴾ او دویمه خبره دا چه ﴿فمن عفا واصلح فاجره على الله ﴾ په دې باندې رسول الله ﷺ عمل اوفرمائیلو. والحديث اخرجه النسائي، قاله المنذري

....

بَابٌ فِي الْوَقَارِ

بابـ٢- په عزت سره د اوسیدو بیان

وقار یعنی سنجیده کیدل او حلم په دې کښې معنی د رزانت ده، او وقر په معنی د باوقار شخص.

[٤٧٧٦] (١) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا قَابُوسُ بْنُ أَبِي ظَبْيَانَ، أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ: أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِنَّ الْهَدْيَ الصَّالِحَ، وَالسَّمْتَ الصَّالِحَ، وَالِاقْتِصَادَ، جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ".

د حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل: "نیک چلن، عمده کردار، او میانه روی د نبوت پنځهٔ ویشتمه (٢٥) حصه ده."

قوله: ﴿أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ « إِنَّ الْهَدْىَ الصَّالِحَ وَالسَّمْتَ الصَّالِحَ وَالِاقْتِصَادَ جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ »﴾

یعنی ښه عادتونه او غوره اخلاق او میانه روی دا څیزونه د نبوت په پنځویشتو اجزاء کښې یو دې، یعنی دا عادتونه د نبوت په اوصافو کښې دی چه د هغې نه معلومیږی چه دا ډیر ښه خصلتونه دی او د نبوت د اوصافو نه دی کوم چه په انبیاء علیهم السلام کښې موندلې شی، او وقار هم په دې اوصافو کښې داخل دې.

بَابُ مَنْ كَظَمَ غَيْظًا

بابـ د غصې بیان

[٤٧٧٧] (٢) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ سَعِيدٍ يَعْنِي ابْنَ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي مَرْحُومٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذٍ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ، دَعَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، حَتَّى يُخَيِّرَهُ اللَّهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ مَا شَاءَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: اسْمُ أَبِي مَرْحُومٍ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَيْمُونٍ.

حضرت سهل بن معاذ د خپل پلار نه روایت کوی، چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "کوم کس چه غصه اوخکی او حال دادې چه دې په هغې باندې د عمل درآمد قدرت لری نو الله تعالیٰ به دهٔ لره د قیامت په ورځ باندې را وبلی په سرونو د مخلوق باندې، او دهٔ ته به اختیار ورکړې شی چه د جنت د حور عین نه چه کومه یوه ئې خوښه شی منتخب دې کړی. امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه د سند د راوی ابو مرحوم نوم عبد الرحمن بن میمون دې.

﴿ مَنْ كَظَمَ غَيْظًا – وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ ﴾ یعنی کوم سړې چه غصه برداشت کړی سره د هغې چه د دې په پوره کولو باندې قادر وی یعنی مجبور نه وی نو الله پاک به هغه ته د قیامت په ورځ باندې د ټولو خلقو مخکښې راوستلو سره اختیار ورکړی په حورو کښې

---

(١): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٥٤٠٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٩٦/١) (حسن)

(٢): سنن الترمذي/البر والصلة ٧٤ (٢٠٢١)، صفة القيامة ٤٨ (٢٤٩٣)، سنن ابن ماجه/الزهد ١٨ (٤١٨٦)، (تحفة الأشراف: ١١٢٩٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٣٨/٣، ٤٤٠) (حسن)

د یوې حورې د منتخب کولو. والحدیث أخرجه الترمذی وابن ماجه، قاله المنذری.

او د دې نه په روستو روایت کښې دی ﴿ مَلأَهُ اللَّهُ أَمْنًا وَإِيمَانًا ﴾ چه داسې سړې به الله پاک د امن وایمان یعنی د سکون نه ډک کړی، د دې نه پس دا دی هم په دې روایت کښې چه چا سره ښه جامې موجود وی او د هغې په استعمال باندې د قادر کیدو باوجود هغه ترک کړی تواضعا نو الله پاک به په آخرت کښې هغه ته د اعزاز او اکرام جوړه اچوی. ﴿ ومن زوج لله توجه لله ﴾ یعنی څوک چه د چا وادهٔ په اخلاص سره چرته اوکړی (نو دا د هغه ډیر لوئې خدمت دې او احسان دې په دې دجه) به الله پاک هغه ته په آخرت کښې د بادشاهانو والا تاج په سر کړی.

[٤٧٧٨]([1]) حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ، عَنْ بِشْرٍ يَعْنِي ابْنَ مَنْصُورٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ، عَنْ سُوَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَبْنَاءِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ، قَالَ: مَلأَهُ اللَّهُ أَمْنًا وَإِيمَانًا، لَمْ يَذْكُرْ قِصَّةَ دَعَاهُ اللَّهُ زَادَ، وَمَنْ تَرَكَ لُبْسَ ثَوْبِ جَمَالٍ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ، قَالَ بِشْرٌ: أَحْسِبُهُ، قَالَ: تَوَاضُعًا، كَسَاهُ اللَّهُ حُلَّةَ الْكَرَامَةِ، وَمَنْ زَوَّجَ لِلَّهِ تَعَالَى تَوَّجَهُ اللَّهُ تَاجَ الْمُلْكِ.

د نبی کریم ﷺ د صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم نه د یو صحابی ځوې د خپل پلار نه روایت کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: او دَ مذکوره بالا حدیث په مثل ئې روایت اوکړو - فرمائی: "الله تعالیٰ به دهٔ لره په امن او امان سره ډک کړی -" مګر په دې سند کښې دا نهٔ دی ذکر چه: الله تعالیٰ به دهٔ لره را وبلی -" مزید فرمائی: چاچه دَ زینت او جمال والا لباس پریخودو حالانکه دې دَهغې استطاعت لری .... " بشر بن منصور فرمائی زما خیال دې چه حضور ﷺ اوفرمائیل: دهٔ هغې لره دَ تواضع په وجه سره پریخودې وی نو الله تعالیٰ به دهٔ ته دَ عزت او دَ کرامت جوړه واغونده وی - او چا چه دَ الله تعالیٰ دَ رضا دپاره نکاح اوکړه نو الله تعالیٰ به هغه ته تاج شاهی ورپه سر کړی -"

[٤٧٧٩]([2]) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَعُدُّونَ الصُّرَعَةَ فِيكُمْ؟ قَالُوا: الَّذِي لَا يَصْرَعُهُ الرِّجَالُ، قَالَ: "لَا، وَلَكِنَّهُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ".

د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل تاسو خلق زبردست پهلوان چاته وائئ؟ صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم اوفرمائیل چه هغه لره څوک راپرځولې نهٔ شی - حضور ﷺ اوفرمائیل نهٔ، پهلوان هغه څوک دې چه هغه دَ غصې په حالت کښې خپل ځان په قابو کښې اوساتی -"

قوله: ﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَا تَعُدُّونَ الصُّرَعَةَ ..الخ»﴾

رسول الله ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنهم ته اوفرمائیل چه تاسو پهلوان څوک ګنړئ نو هغوی عرض اوکړو چه څوک ئې راچولې نه شی، رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه داسې نه ده بلکه بهادر هغه

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥٧٠٤) (ضعيف)
[2]: صحيح مسلم/البر والصلة ٣٠ (٢٦٠٨)، (تحفة الأشراف: ٩١٩٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٨٢/١) (صحيح)

انسان دې کوم چه په خپل نفس باندې قابو ساتي د غصې په وخت. والحديث اخرجه مسلم اتم منه، قاله المنذري.

باب مَا يُقَالُ عِنْدَ الْغَضَبِ

باب...... غصه چه راشي نو څه به والي؟

[٤٧٨٠] (١) حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: "اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَغَضِبَ أَحَدُهُمَا غَضَبًا شَدِيدًا حَتَّى خُيِّلَ إِلَيَّ أَنَّ أَنْفَهُ يَتَمَزَّعُ مِنْ شِدَّةِ غَضَبِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُهُ مِنَ الْغَضَبِ فَقَالَ: مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ"، قَالَ: فَجَعَلَ مُعَاذٌ يَأْمُرُهُ فَأَبَى وَمَحِكَ، وَجَعَلَ يَزْدَادُ غَضَبًا.

د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه نه روايت دې چه دوو کسانو د نبي کريم ﷺ په وړاندې باندې يو بل ته کنځلې اوکړل - په هغوی کښې يو کس دومره غصه شو چه ما ته خيال راغې چه د زياتې غصې د وجې نه به دده پوزه شليږي- نو نبي کريم ﷺ اوفرمائيل : بې شکه ما ته يوه کلمه معلومه ده که چرې دا اووائي نو دده غصه به لرې شي -" (معاذ رضي الله عنه اوفرمائيل : اې د الله رسوله ! هغه کومه کلمه ده؟ حضور ﷺ اوفرمائيل دا وائي : { اللَّهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ } اې الله زه د شيطان مردود نه په تاسره پناه غواړم -" چنانچه حضرت معاذ رضي الله عنه هغه کس ته اوفرمائيل چه دا کلمه اووايه مگر هغه انکار اوکړو بلکې جنګ ئې کولو او غصه ئې زياتيدله -"

قوله: ﴿عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَغَضِبَ أَحَدُهُمَا غَضَبًا شَدِيدًا الخ﴾

د رسول الله ﷺ مخکښې دوه کسانو کنځلې اوکړې، په هغوی کښې يو ډير زيات غصه وو چه زمونږ خيال راتلو چه د شدت او غضب د وجې نه به ئې پوزه اوشليږي نو په دې موقع باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه زه يو داسې کلام او دعا پيژنم چه که دا سړې ئې اولولي نو غصه به ترې نه لاړه شي، د صحابه کرامو رضي الله عنهم په تپوس باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه هغه دا ده: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ سيدنا معاذ رضي الله عنه په دې حديث اوريدلو باندې هغه غصه کونکي ته د دې دعاء تلقين شروع کړو، خو هغه د دې د وينا نه انکار اوکړو، او ضد ئې شروع کړو په جنګ کولو باندې، او غصه ئې زياتيدله. والحديث اخرجه الترمذي والنسائي، قاله المنذري.

[٤٧٨١] (٢) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ، قَالَ: "اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَعَلَ أَحَدُهُمَا تَحْمَرُّ عَيْنَاهُ وَتَنْتَفِخُ أَوْدَاجُهُ، فَقَالَ

---

١): سنن الترمذي/الدعوات ٥٢ (٣٤٥٢)، (تحفة الأشراف: ١١٣٤٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٤٠/٥، ٢٤٤) (ضعيف)

٢): صحيح البخاري/بدء الخلق ١١ (٣٢٨٢)، الأدب ٤٤ (٦٠٥٠)، ٧٥ (٦١١٥)، صحيح مسلم/البر والصلة ٣٠ (٢٦١٠)، (تحفة الأشراف: ٤٥٦٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٩٤/٦) (صحيح)

رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي لَأَعْرِفُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا هَذَا الذَّهَبَ عَنْهُ الَّذِي يَجِدُ: أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ "فَقَالَ الرَّجُلُ: هَلْ تَرَى بِي مِنْ جُنُونٍ؟.

د حضرت سلمان بن صرد رضی الله عنه نه روایت دې چه دوه کسانو یو بل ته د نبی کریم ﷺ په وړاندې باندې رد بد اووئیل تردې پورې چه په دوی کښې د یو کس سترګې سرې شوې او د مرئ رګونه ئې اوپړسیدل - نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل : ما ته یوه کلمه معلومه ده، که چرې دا کس هغه کلمه اووائی نو ددهٔ نه به دا کیفیت لرې شی - (او هغه کلمه داده -) { أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ }" زهٔ د شیطان د شر نه په الله پاک سره پناه غوارم -"
مګر هغه سړی اووې آیا تهٔ وینې مالره چه زهٔ مجنون یم -"

قوله: ﴿عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدَ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم الخ ﴾
دوه سړو په خپل مینځ کښې کنځلې کولې د رسول الله ﷺ په موجودګئ کښ، چه هغوی کښې د یو تن سترګې د غصې د وجې نه سرې وې او د مرئ رګونه ئې پړسیدل نو رسول الله ﷺ هم هغه خبره ارشاد اوفرمائیله کومه چه په اول حدیث کښې تیره شوه، دې سړی په اوریدلو باندې اووې چه آیا ته ما مجنون ګنړې، دې سړی په خپل بیوقوف توب سره دا اوګنړله چه استعاذه د جنون علاج دې، وئیلې شوې دی چه ممکنه ده چه دا سړې د منافقینو نه وی یا څوک ناپوهه اعرابی. والحدیث اخرجه مسلم والنسائی، قاله المنذری.

[۴۷۸۲] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ أَبِي حَرْبِ بْنِ أَبِي الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَنَا: إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ، فَإِنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَإِلَّا فَلْيَضْطَجِعْ".

د حضرت ابو ذر غفاری رضی الله عنه نه روایت دې چه په تحقیق سره رسول الله ﷺ مونږ ته اوفرمائیل کله چه په تاسو کښې چاته غصه راشي او ولاړ وی نو هغه دې کینی په دې شان که ددهٔ نه غصه لاړه (خو بهتره ده) ورنه بیا دې څملی -

قوله: ﴿ إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ الخ ﴾ یعنی که څوک په ولاړه باندې غصه شی نو هغه له دا تدبیر اختیارول پکار دی چه کینی، که په دې سره ترې نه غصه لاړه شی نو صحیح ده کینې بیا دې سملی، د دې نه معلومه شوه چه د ظاهری تدابیرو هم اعتبار شته دا اختیارول پکار دی.

[۴۷۸۳] (۲) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ دَاوُدَ، عَنْ بَكْرٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ أَبَا ذَرٍّ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَهَذَا أَصَحُّ الْحَدِيثَيْنِ.

د حضرت بکر (بن عبد الله) نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ حضرت ابو ذر غفاری رضی الله عنه لره (د څه کار دپاره) اولیږلو او دا حدیث ئې بیان کړو - امام ابو داود رحمه الله فرمائی چه دا حدیث (باوجود ددې نه چه مرسل دې) صحیح تر دې -

(۱): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۲۰۰۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۵۲/۵) (صحيح)
(۲): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۲۰۰۱، ۱۸۴۵۹) (صحيح)

[٤٧٨٤]() حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو وَائِلٍ الْقَاصُّ، قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى عُرْوَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّعْدِيِّ فَكَلَّمَهُ رَجُلٌ، فَأَغْضَبَهُ، فَقَامَ فَتَوَضَّأَ، ثُمَّ رَجَعَ وَقَدْ تَوَضَّأَ، فَقَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ جَدِّي عَطِيَّةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ، وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ، وَإِنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ، فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ، فَلْيَتَوَضَّأْ".

ابو وائل القاص (واعظ) بیان کوی چه مونږ حضرت عروه بن محمد سعدی ته ورغلو - یو سړی د هغه سره څه خبره اوکړه نو هغه ته غصه ورغله نو هغه پاسیدو او اودس ئي اوکړو بیا واپس راغي اووې وئیل چه ماته زما پلار زما د نیکهٔ عطیه رضی الله عنه نه روایت کړې دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلي دی :" بې شکه غصه د شیطان د طرف نه وی او شیطان د اور نه پیدا شوې دې او اور په اوبو سره مړ کولې شی - نو کله چه په تاسو کښې چاته غصه راشی نو هغه له پکار دی چه هغه اودس اوکړی -"

قوله: ﴿ عَنْ دَاوُدَ عَنْ بَكْرٍ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم الخ﴾ دا حدیث مرسل دې، اول مسند وو، هم دې باره کښې مصنف رحمه الله فرمائی : ﴿هذا اصح الحديثين ﴾

قوله: ﴿ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ الخ﴾

چه غصه د شیطان د طرف نه وی او شیطان د اور نه پیدا کړې شوې دې او اور په اوبو باندې مړکولې شی پس کله چه په تاسو کښې چاته غصه ورشی نو هغه له پکار دی چه اودس اوکړی، د دې حدیث په شروع کښې دی چه عروه بن محمد سعدی ته د یو سړی په خبره باندې غصه ورغله نو هغه لاړو او اودس ئي اوکړو.

بَاب فِي الْعَفْوِ وَالتَّجَاوُزِ فِي الْأَمْرِ

باب: د معاف کولو بیان او په څه کار کښې زیاتې کول (د حد نه تیریدل)

[٤٧٨٥]() حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا قَالَتْ: مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَمْرَيْنِ إِلَّا اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا، فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى، فَيَنْتَقِمُ لِلَّهِ بِهَا".

ام المؤمنین حضرت عائشه رضی الله عنها بیان کوی چه رسول الله ﷺ ته چه کله هم په دوو کارونو کښې اختیار ورکړې شوې دې نو هغه همیشه آسان کار اختیار فرمائیلې دې، خو په دې شرط چه هغه به گناه نهٔ وه - او که په هغې کښې به گناه وه نو حضور ﷺ به د ټولو نه زیات د هغې نه لرې کیدونکې وو، او رسول الله ﷺ هیڅ کله د خپل ذات دپاره انتقام نهٔ دې اخستې، سواددې نه چه د الله د حرماتو سپکوالې به کیدو نو په هغې کښې به ئې د الله دپاره انتقام اخستو -"

قوله: ﴿ عَنْ عَائِشَةَ رضى الله عنها أَنَّهَا قَالَتْ مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِى أَمْرَيْنِ إِلاَّ اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا الخ﴾

[1]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٩٩٠٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٢٢٦) (ضعيف)

[2]): صحيح البخاري/المناقب ٢٣ (٣٥٦٠)، والأدب ٨٠ (٦١٢٦)، والحدود ١٠ (٦٨٥٣)، صحيح مسلم/الفضائل ٢٠ (٢٣٢٧)، (تحفة الأشراف: ١٦٥٩٥)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الجامع ١ (٢)، مسند احمد (٦/١١٦، ١٨٢، ٢٠٩، ٢٦٢) (صحيح)

یعنی رسول الله ﷺ ته چه به کله هم په دوه کارونو کښې د یو اختیار ورکړې شو نو رسول الله ﷺ به په هغې کښې چه کوم اسان کار وو هغه اختیارولو په دې شرط چه په هغې کښې ګناه نه وی، او که په هغې کښې به ګناه وه نو د هغې نه به لرې اوسیدلو، او دویم جزء د حدیث دا دې چه رسول الله ﷺ کله هم د یو سړی نه د خپلې وجې نه انتقام نه دې اخستلې مګر هله چه د الله پاک حکم به ماتیدلو نو هغه وخت به ئې د الله پاک دپاره انتقام اخستلو. والحدیث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی، قاله المنذری.

[٤٧٨٦](¹) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: مَا ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَادِمًا، وَلَا امْرَأَةً قَطُّ".

حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه رسول الله ﷺ کله هم چا خادم یا ښځې لره نۀ دی وهلې.

[٤٧٨٧](²) حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الطُّفَاوِيُّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ الزُّبَيْرِ فِي قَوْلِهِ: "خُذِ الْعَفْوَ سورة الأعراف آية ١٩٩"، قَالَ: أَمَرَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَأْخُذَ الْعَفْوَ مِنْ أَخْلَاقِ النَّاسِ".

دَ حضرت عبد الله بن زبیر رضی الله عنه نه روایت دې - دَ الله تعالیٰ دا فرمان: { خُذِ الْعَفْوَ }" معاف کول خپل کړئ -" ددې په تفسیر کښې هغوی اوفرمائیل چه دَ الله نبی ته حکم کړې شوې وو چه دَ خلقو په عاداتو او معاملاتو کښې دَ هغوی سره دَ معافئ رویه اختیار کړی.

بَابٌ فِي حُسْنِ الْعِشْرَةِ

باب: په خپلو معاملاتو کښې دَ حسن اخلاق بیان

یعنی د خپل مجلس خلقو سره په ښه طریقه باندې ملاویدل.

[٤٧٨٨](³) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ يَعْنِي الْحِمَّانِيَّ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَلَغَهُ عَنِ الرَّجُلِ الشَّيْءُ، لَمْ يَقُلْ: مَا بَالُ فُلَانٍ يَقُولُ، وَلَكِنْ يَقُولُ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَقُولُونَ كَذَا وَكَذَا".

حضرت عائشه رضی الله عنها بیان فرمائی چه نبی کریم ﷺ ته به کله دَ چا (نامناسب) خبر ملاؤ شو نو داسې به ئې نۀ فرمائیل: فلانکی لره څه شوې دی چه داسې وائی یا کوی؟ بلکې داسې به ئې فرمائیل: خلقو لره څه شوې دی چه داسې داسې وائی یا کوی-"

قوله: ﴿لَمْ يَقُلْ مَا بَالُ فُلَانٍ يَقُولُ وَلَكِنْ يَقُولُ « مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَقُولُونَ كَذَا وَكَذَا »﴾

یعنی کله به چه رسول الله ﷺ ته د چا بده خبره راورسیده نو رسول الله ﷺ به په هغې باندې خبرداری د هغه نوم اخستلو سره نه کولو چه فلانی سړی ته څه شوی دی چه هغه داسې وائی، بلکه دا هغوی طریقه په داسې موقعو باندې دا وه چه د خبرداری په وخت به ئې عام خطاب فرمائیلو چه بعض خلقو باندې څه چل شوې دې چه هغوی وائی یا هغوی کوی په

¹): تفرد به أبو داود (تحفة الأشراف: ١٦٦٦٤، ١٧٢٦٢)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/الفضائل ٢٠ (٢٣٢٨)، سنن ابن ماجه/النكاح ٥١ (١٩٨٤)، مسند احمد (٢٠٦/٦)، سنن الدارمي/النكاح ٣٤ (٢٢٦٤) (صحيح)

²): صحيح البخاري/تفسير سورة الأعرف ٥ (٤٦٤٤)، (تحفة الأشراف: ٥٢٧٧) (صحيح)

³): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٧٦٤٠) (صحيح)

کوم څیز چه به د رسول الله ﷺ تنبیه کول مقصود وو هغه به ئې بیان اوفرمائیلو. والحدیث اخرجه النسائي بمعناه، قاله المنذري.

[٤٧٨٩](1) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا سَلْمٌ الْعَلَوِيُّ، عَنْ أَنَسٍ، "أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ أَثَرُ صُفْرَةٍ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَلَّمَا يُوَاجِهُ رَجُلًا فِي وَجْهِهِ بِشَيْءٍ يَكْرَهُهُ، فَلَمَّا خَرَجَ، قَالَ: لَوْ أَمَرْتُمْ هَذَا أَنْ يَغْسِلَ ذَا عَنْهُ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: سَلْمٌ لَيْسَ هُوَ عَلَوِيًّا، كَانَ يُبْصِرُ فِي النُّجُومِ، وَشَهِدَ عِنْدَ عَدِيِّ بْنِ أَرْطَاةَ عَلَى رُؤْيَةِ الْهِلَالِ، فَلَمْ يُجِزْ شَهَادَتَهُ.

د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت دې چه یو کس نبی کریم ﷺ ته راغې او په هغه (سړی) باندې دَ زرد (زیړ) رنګ څه نشان وو - او رسول الله ﷺ به چا ته داسې خبره په خلې سره ډیر کم کرتې کووله چه کومه به هغه بده ګڼړله - (یعنی دَ هغه په غلطئ سره به ئې هغه لره نهٔ رټلو -) کله چه هغه لاړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل :'' که چرې هم تاسو دهٔ ته اووائئ چه دې دا رنګ اووینځی (نو دا به بهتره وی) امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه ددې راوی (سلم علوی) په حقیقت کښې دَ علی رضی الله عنه دَ اولاد نه نهٔ دې (دا بل خوک دې، ددهٔ نوم سلم بن قیس دې او دا بصری دې، او چونکه ستوری بره وی) نو په ستورو باندې دَ نظر ساتلو په وجه سره دهٔ ته علوی وئیلې شی - دهٔ دَ حضرت عدی بن ارطات په وړاندې دَ میاشتې دَ لیدو ګواهی ورکړه نو هغوی قبوله نهٔ کړه -

قوله: ﴿ حَدَّثَنَا سَلْمٌ الْعَلَوِيُّ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلاً دَخَلَ الخ ﴾ چه یو سړې د رسول الله ﷺ مجلس ته راغلو چه د هغه په جامو باندې د زیړ رنګ اثر وو (د زعفران یا عصفر) ﴿وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ – صلى الله عليه وسلم– قَلَّمَا يُوَاجِهُ رَجُلاً فِي وَجْهِهِ بِشَيْءٍ يَكْرَهُه ﴾

یعنی د رسول الله ﷺ عادت مبارک دا وو چه د چا څه خبره به ئې ناخوښه وه نو هغه به ئې مخامخ نه رټلو پس چه کله هغه لاړو نو رسول الله ﷺ حاضرینو ته اوفرمائیل چه تاسو هغه ته ولې او نه وئیل چه دا وینځی. او په حاشیه د بذل کښې حضرت شیخ لیکلې دی چه د ټولو شراح شمائل ترمذی رائې دا ده چه په ﴿ یکرهه ﴾ کښې چه کوم ضمیر د فاعل دې هغه د رجل طرف ته راجع دې، په دې صورت کښې به ترجمه دا وی چه کوم څیز لره کوم سړې ناخوښه ګڼړی او هغه ئې ناخوښه وی نو هغه خبره به رسول الله ﷺ هغه ته مخامخ نه کوله. والحدیث اخرجه الترمذی والنسائی، قاله المنذری.

قوله: ﴿قَالَ أَبُو دَاوُدَ سَلْمٌ لَيْسَ هُوَ عَلَوِيًّا كَانَ يُبْصِرُ فِي النُّجُوم ..الخ ﴾ (2).

---

(1): انظر حديث رقم : (٤١٨٢)، (تحفة الأشراف: ٨٦٧) (ضعيف)

(2) د شیخ محمد عوامه په تعلیق کښې دی چه د ابوداؤد په یو نسخه کښې د حافظ یوسف بن خلیل په قلم سره چه هغې لره املاء کونکې ملک محسن دې دا عبارت دې : قال أحمد ابن يوسف : سلم العلوي ليس هو من ولد علي بن ابي طالب كما قال ابوداؤد واما هو منسوب الي بني علي بن سود وهو معروف بهم وقول ابي داود يبصر في النجوم سهو منه، واما علي (الظاهر بدله سلم) يبصر الهلال قبل الناس بيوم لحدة بصره وهو معروف بذلك، وقيل انه كان يبصر النجوم كالدلاء لحدة بصره، ولقد قال له انس بن مالك يا سلم خل بين الناس وبين هلالهم حتي يروه وهو ضعيف، فهو حديد البصر يبصر النجوم، لا يبصر في النجوم بمعني انه كان منجما)

په سلم علوی کښې د نسبت تحقیق:

يعنې پورته چه کوم راوی سلم علوی راغلې دې نو هغه علوی په دې لحاظ سره نه دې چه هغه د اولاد علی نه وو بلکه پورته د ستورو طرف ته به ئې کتل په دې وجه ورته علوی وئیلې شی، پس يو ځل هغوی عدی بن ارطاة ته په رويت هلال باندې ګواهی ورکړه نو هغوی د هغه د شهادت اعتبار اونکړو.

په عربی حاشیه کښې مونږ د بعض علماء کرامو نه دا تحقیق نقل کړې دې چه د امام ابوداؤد رحمه الله رائې د سلم په باره کښې چه علوی په معنی د اولاد علی نه دې بلکه هغه ته علوی په دې لحاظ سره وئیلې شی چه ﴿ كان يبصر فى النجوم ﴾ دا خبره د امام ابوداؤد رحمه الله صحیح نه ده، هغوی ته خو علوی په دې وجه وائی چه هغه د بنو علی بن سود نه دې او د هغوی طرف ته منسوب دې، بله دا چه د هغوی په باره کښې دا هم مشهوره ده چه سپوږمئ او ستوری به هغه ته ډیر زر په نظر راتلل د ټولو نه اول د حدید البصر او تیز نظر کیدو د وجې نه.

دا حدیث بسنده ومتنه مکرر دې، په کتاب الترجل کښې په باب في الخلوق للرجال کښې تیر شوې دې او هلته مونږ د سلم علوی په باره کښې د امام ابوداؤد رائې کوم چه هغوی دلته ښکاره کړې ده لیکلې ده.

[۴۷۹۰](1) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنِي أَبُو أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ فُرَافِصَةَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُتَوَكِّلِ الْعَسْقَلَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا بِشْرُ بْنُ رَافِعٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَفَعَاهُ جَمِيعًا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمُؤْمِنُ غِرٌّ كَرِيمٌ، وَالْفَاجِرُ خِبٌّ لَئِيمٌ".

نصر بن علی او محمد بن متوکل عسقلانی دواړه د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه مرفوعا روایت کوی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: "مؤمن ساده او سخی وی، او فاجر سړې دهوکه باز او بخیل وی."

قوله: ﴿ الْمُؤْمِنُ غِرٌّ كَرِيمٌ وَالْفَاجِرُ خِبٌّ لَئِيمٌ ﴾

شرح الحديث:

يعنې د مومن شان چه هغه په حقیقت کښې مومن وی دا دې چه هغه ساده وی، شریف الطبع وی، د غر ترجمه خو د بې وقوف او ده خو دلته دا مراد نه ده چه هغه غافل او جاهل وی بلکه چونکه د هغه په طبیعت کښې شر نه وی په دې وجه د داسې قسم خبرو لټول هم نه کوی، د شرارت د طریقو او د چالاکیانو نه بې خبره وی، او د فاجر په باره کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی چه هغه دهوکه باز چالاک او رذیل وی.

(تطبيق بين الحديثين)

دلته یو سوال واردیږی چه دا حدیث په ظاهر کښې د ﴿ اتقوا فراسة المومن ﴾ خلاف دې، هغه دوه طریقو سره جمع کړې شوې دې یو دا چه حدیث الباب د عام مومنین په اعتبار

(1): سنن الترمذي/البر والصلة ٤١ (١٩٦٤)، (تحفة الأشراف: ١٥٣٦٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٣٩٤) (حسن)

سره دي او حديث الفراسة د لوئي خلقو په اعتبار سره دي چه کوم صاحب کشف وی او يا داسې اوئيلې شی چه د کوم سړی د ساده توب تعريف کيږی هغه داسې دي چه د هغې منشاء بې خبری نه ده بلکه حسن ظن وی، ځکه چه حسن ظن مامور به دې يعنی بالمومنين، په دې وجه هغوی کله کله د حسن ظن په بناء باندې دهوکه اوخوری ګينې فهم ئې ښه وی. والحديث اخرجه الترمذی، قاله المنذری

[٤٧٩١](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: بِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ، أَوْ بِئْسَ رَجُلُ الْعَشِيرَةِ، ثُمَّ قَالَ: ائْذَنُوا لَهُ، فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْقَوْلَ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَنْتَ لَهُ الْقَوْلَ وَقَدْ قُلْتَ لَهُ مَا قُلْتَ، قَالَ: إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ وَدَعَهُ، أَوْ تَرَكَهُ النَّاسُ لِاتِّقَاءِ فُحْشِهِ".

د حضرت عائشې رضي الله عنها نه روايت دې چه يو کس نبی کريم ﷺ ته راغې او د داخليدو اجازت ئې طلب کړو نو حضور ﷺ اوفرمائيل: " ډير بد دې ابن العشيره " (يعنی په خاندان کښې د ټولو نه بدترين) يا ئې اوفرمائيل ډير بد دې رجل العشيره " بيا حضور ﷺ اوفرمائيل دهٔ ته اجازت ورکړئ. کله چه هغه دننه راغې نو حضور ﷺ دَ هغه سره ډيرې په نرمئ خبرې اترې اوکړې، سيده عائشه رضي الله عنها فرمائی چه ما ورته اووې: اې دَ الله رسوله! تاسو ددهٔ سره ډير زياتې په نرمی خبرې اوکړې، حالانکه تاسو ددهٔ متعلق داسې داسې فرمائيلې وو. حضور ﷺ اوفرمائيل دَ قيامت په ورځ باندې به دَ ټولو نه زيات بد هغه سړې وی چه هغه لره خلقو دَ دبد کلامئ په وجه سره پريخودې وی."

قوله: ﴿فقال بِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ أَوْ بِئْسَ رَجُلُ الْعَشِيرَةِ﴾ يعنی يوسړی د رسول الله ﷺ په دروازه باندې اجازت طلب کړو رسول الله ﷺ هغه د آواز نه اوپيژندلو نو وې فرمائيل چه دا دخپلې قبيلې بد سړې دې، خو کور ته د دننه راتلو اجازت رسول الله ﷺ هغه ته ورکړو د هغه د دننه راتلو نه پس رسول الله ﷺ هغه سره نرمې خبرې اوفرمائيلې، بيا د هغه د تلو نه پس عائشې رضي الله عنها د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه تاسو د دې خبرې باوجود هغه سره نرمې خبرې ولې اوکړې، نو وې فرمائيل چه د قيامت په ورځ باندې به د ټولو نه بد سړې هغه وی چه هغه لره خلق پريږدی د هغه د سختو خبرو او د بې هوده خبرو د وجې نه.

(په ښکاره د فسق کونکی غيبت)

د دې حديث نه علماء کرامو دا مسئله مستنبط کړې ده چه کوم سړې فاسق او ملعون وی يعنی علانيه طور ګناه کوی د هغه د غيبت ګنجائش شته دا راتلونکې سړې څوک وو د هغه په باره کښې حافظ منذری ليکلی دی چه دا عيينه بن الحصن الفزاری وو (کوم چه اول په مولفة القلوب کښې وو) وقيل هو مخرمة بن نوفل والد مسور بن مخرمة، والحديث اخرجه البخاری ومسلم والترمذی، قاله المنذری.

١): صحيح البخاري/الأدب ٣٨ (٦٠٣٢)، ٤٨ (٦٠٥٤)، ٨٢ (٦١٣١)، صحيح مسلم/البر والصلة ٢٢ (٢٥٩١)، سنن الترمذي/البر والصلة ٥٩ (١٩٩٦)، (تحفة الأشراف: ١٦٧٥٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٨/٦) (صحيح)

[۴۷۹۲](١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ: "أَنَّ رَجُلًا اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ، فَلَمَّا دَخَلَ انْبَسَطَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَلَّمَهُ، فَلَمَّا خَرَجَ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَمَّا اسْتَأْذَنَ؟ قُلْتَ: بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ، فَلَمَّا دَخَلَ انْبَسَطْتَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ، إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَاحِشَ الْمُتَفَحِّشَ".

د حضرت عائشې رضي الله عنها نه روايت دې چه يو کس راغې او د نبی کريم ﷺ نه ئې د راتلو اجازت طلب کړو نو حضور ﷺ اوفرمائيل : دَ خاندان دَ ټولو نه بدترين سړې دې -" بيا چه کله هغه حضور ﷺ ته راغې نو حضور ﷺ دَ هغه سره ډيرې په نرمئ خبرې اوکړې - کله چه هغه واپس لاړو نو ما عرض اوکړو اې دَ الله رسوله ! کله چه دهٔ اجازت طلب کړو نو تاسو اوفرمائيل : دَ خاندان ډير بدترين سړې دې -" کله چه راغې نو تاسو دَ هغه سره ډيرې په نرمئ خبرې اترې اوکړې، نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل اې عائشه ! بې شکه الله تعالىٰ دَ بدګو ،[بدې کوونکې] په تکلف سره دَ بد ګوئی کوونکی سره محبت نهٔ کوی -"دَ امام ابوداود رحمه الله نه دَ نبی کريم ﷺ ددې فرمان [بئس اخو العشير] دَ معنىٰ متعلق پوښتنه اوکړې شوه نو هغوی اوفرمائيل چه دا دَ نبی کريم ﷺ خاصه ده -"

[۴۷۹۳](٢) حَدَّثَنَا عَبَّاسٌ الْعَنْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَائِشَةَ فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ، قَالَتْ: فَقَالَ، تَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَائِشَةُ، إِنَّ مِنْ شِرَارِ النَّاسِ الَّذِينَ يُكْرَمُونَ اتِّقَاءَ أَلْسِنَتِهِمْ.

سيده حضرت عائشه رضي الله عنها په مذکوره قصه کښې فرمائی چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل : اې عائشه ! بدترين دی هغه خلق چه دَ هغوی دَ ژبې دَ شر نه دَ بچ کيدو دپاره دَ هغوی عزت اوکړې شی -"

[۴۷۹۴](٣) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو قَطَنٍ، أَخْبَرَنَا مُبَارَكٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "مَا رَأَيْتُ رَجُلًا الْتَقَمَ أُذُنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُنَحِّي رَأْسَهُ، حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ الَّذِي يُنَحِّي رَأْسَهُ، وَمَا رَأَيْتُ رَجُلًا أَخَذَ بِيَدِهِ فَتَرَكَ يَدَهُ حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ الَّذِي يَدَعُ يَدَهُ".

حضرت انس رضي الله عنه بيان کوی چه ما نهٔ دی ليدلې چه چا د نبی کريم ﷺ په غوږ کښې سرګوشی کول غوښتل او هغه ترې نه غوږ مبارک لرې کړې وی، تردې پورې چه هغه کس به خپله دَ حضور ﷺ نه خپل سر لرې کولو -او ما نهٔ دی ليدلې چه چا دَ نبی کريم ﷺ لاس مبارک نيولې وی او حضور ﷺ دَ هغه لاس پريخودې وی، تردې پورې چه هغه کس به خپله لاس پريخودو -"

قوله: ﴿عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا رَأَيْتُ رَجُلًا الْتَقَمَ أُذُنَ النبی –صلى الله عليه وسلم– فَيُنَحِّي رَأْسَهُ ..الخ ﴾

سيدنا انس رضي الله عنه فرمائی چه ما نه دې ليدلې يو سړې چا چه د رسول الله ﷺ غوږ ته خوله نزدې کړې وی، يعنی خپله خوله ئې د هغه غوږ ته نزدې کړې وی او هغوی سره ئې پټه خبره

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٧٧٥٥) (حسن صحيح)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٧٥٨٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١١١/٦) (ضعيف الإسناد)

(٣): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٦٣) (حسن)

کړې وی او رسول اللهﷺ خپل سر مبارک یعنی غوږ دهغه نه لرې کړې وی تر څو چه هغه سړی خپله خوله نه لرې کړې، وړاندې په حدیث کښې هم دغه شان د لاس د نیولو په باره کښې هم دی، چه که یو سړی به د رسول اللهﷺ لاس اونیولو یعنی دلاس کښې ئې ترې نه لاس اونیولو د یو کار یا خبرې دپاره نو رسول اللهﷺ به ترې نه خپل لاس نه راښکلو تردې چه هغه سړی به پریخودلو.

قوله: ﴿ قوله : إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْفَاحِشَ الْمُتَفَحِّشَ ﴾

فاحش هغه سړې دې چه فحش ګوئی د هغه طبیعت جوړ شوې وی لهذا بغیر د تکلف نه د هغه نه فحش ګوئی صادریږی، او متفحش هغه سړې چه فحش ګوئی ئې عادت خو نه وی خو د څه وجې نه ئې په تکلف سره اختیار کړی.

بَابٌ فِي الْحَيَاءِ

باب: د حیا بیان

د حیاء تعریف :

د حیاء تعریف داسې کوی : هو خلق یبعث علی ترک القبیح ویمنع من التقصیر فی حق ذوی الحق ...وروی عن السید الجلیل ابی القاسم الجنید انه قال : الحیاء رویة الآلاء ورویة التقصیر فیتولد بینهما حالة تسمی الحیاء (الحل المفهم عن النووی) یعنی حیاء د انسان د هغه خصلت نوم دې کوم چه هغه لره د ترک قبیح دپاره تیار کړی او خاوند د حق لره د حق د کوتاهئ کولو نه منع کړی او جنید بغدادی دا فرمائی چه د الله پاک د طرف نه چه په بنده باندې کوم نعمتونه دی د هغې د تصور او د خپل طرف نه په عمل کښې د کوتاهئ احساس او د دواړو د مجموعې نه چه کوم حالت پیدا کیږی د هغې نوم حیاء دې.

د انسان غوره حالت :

ما په یو کتاب کښې لوستلې وو چه د حسن بصری رحمه الله په زمانه کښې یو ځوان هلک وو چه په هغه باندې د هغوی نظر پریوتلو هغه به همیشه خاموش په نظر راتلو چا سره په خبرو اترو باندې هغوی هغه هلک نه وو لیدلې یوه ورځ هغه ځوان روان وو حسن بصری رحمه الله هغه راوغوښتلو او د هغه نه ئې د هغه حالت اوتپوسلو چه د دې وجه څۀ ده؟ هغه عرض اوکړو خبره دا ده چه زه دا سوچ کوم چه د الله پاک په مونږ باندې دومره انعامات دی او زمونږ عملی حالت څومره کمزورې دې، د دې احساس په وجه زما دا کیفیت وی، حسن بصری رحمه الله د هغه په جواب اوریدلو باندې اوفرمائیل ښه زه لاړه شه ته د حسن بصری نه هم وړاندې تلې ئې.

[٤٧٩٥](١) حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَهُوَ يَعِظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دَعْهُ، فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ".

[١]: صحيح البخاري/الإيمان ١٦ (٢٤)، سنن النسائي/الإيمان ٢٧ (٥٠٣٦)، (تحفة الأشراف: ٦٩١٣) وقد أخرجه: صحيح مسلم/الإيمان ١٢ (٣٦)، سنن الترمذي/الإيمان ٧ (٢٦١٨)، سنن ابن ماجه/المقدمة ٩ (٥٨)، موطا امام مالك/حسن الخلق ٢ (١٠)، مسند احمد (٢/٥٦، ١٤٧) (صحيح)

د حضرت عبد الله بن عمر ﷺ نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ په یو انصاری باندې تیر شو او هغه خپل رور ته د حیا په باره کښې وعظ کولو، نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل: " دهٔ لره پریږده - بې شکه حیا د ایمان حصه ده -"

قوله: ﴿مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ وَهُوَ يَعِظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ الخ﴾ یو رسول الله ﷺ په یو انصاری صحابی باندې تیر شو چا چه خپل رور ته نصیحت کولو د حیاء په باره کښې، یعنی د کثرت حیاء په باره کښې ئې هغه پوهولو چه سړی لره زیات شرمیدل نه دی پکار بیا هغه د ډیرو فوائدو نه محرومه کیږی رسول الله ﷺ په اوریدو سره اوفرمائیل: دې پریږده چه شرمیږی ځکه حیاء خو د ایمان نه ده یعنی د هغې یو جزء دې.

[٤٧٩٦]([1]) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، قَالَ: كُنَّا مَعَ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، وَثَمَّ بُشَيْرُ بْنُ كَعْبٍ، فَحَدَّثَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ، أَوْ قَالَ: الْحَيَاءُ كُلُّهُ خَيْرٌ"، فَقَالَ بُشَيْرُ بْنُ كَعْبٍ: إِنَّا نَجِدُ فِي بَعْضِ الْكُتُبِ أَنَّ مِنْهُ سَكِينَةً وَوَقَارًا، وَمِنْهُ ضَعْفًا، فَأَعَادَ عِمْرَانُ الْحَدِيثَ، وَأَعَادَ بُشَيْرٌ الْكَلَامَ، قَالَ: فَغَضِبَ عِمْرَانُ حَتَّى احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ، وَقَالَ: أَلَا أُرَانِي أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتُحَدِّثُنِي عَنْ كُتُبِكَ، قَالَ: قُلْنَا: يَا أَبَا نُجَيْدٍ إِيهٍ إِيهٍ.

حضرت ابو قتاده بیان کوی چه مونږ د حضرت عمران بن حصین ﷺ سره وو او هلته کښې بُشیر بن کعب هم وو حضرت عمران بن حصین حدیث بیان کړو، رسول الله ﷺ فرمائیلي دی: " حیا سراسر خیر دې -" بُشیر بن کعب اووې مونږ ته په ځو کتابونو کښې ملاؤ شوې دی چه بعضې حیا د وقار او اطمینان په وجه سره وی - او بعضې حیا د کمزورئ او بزدلئ په وجه سره وی، نو حضرت عمران بن حصین ﷺ حدیث دوباره بیان کړو- او بیا بُشیر هم خپله خبره دوباره ذکر کړه - راوی بیان کوی چه حضرت عمران بن حصین ﷺ دومره په غصه کښې راغي چه د هغه سترګې سرې شوې اووې فرمائیل: زهٔ تاته د رسول الله ﷺ حدیث بیانوم او ته ماته د خپلو کتابونو نه بیانوې - مونږ اووې: اې ابو نجید! بس کړه - بس کړه، (دهٔ دپاره دومره تنبیه کافی ده)

قوله: ﴿فَقَالَ بُشَيْرُ بْنُ كَعْبٍ إِنَّا نَجِدُ فِي بَعْضِ الْكُتُبِ أَنَّ مِنْهُ سَكِينَةً وَوَقَارًا وَمِنْهُ ضَعْفًا الخ﴾ یعنی یو ځل عمران بن حصین ﷺ د رسول الله ﷺ دا حدیث نقل کړو ﴿الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ﴾ چه حیاء خو ټول خیر دې نو په دې باندې بشیر بن کعب اووې چه مونږ په بعض کتابونو کښې داسې لیکلي مومو چه بعض قسمونه د حیاء سکینه او وقار وی او بعض قسمونه د هغې د ضعف د قبیلې نه وی. (لهذا دا چه دویم قسم دې دا خیر نه دې) په دې باندې عمران ﷺ د رسول الله ﷺ دا حدیث دوباره واورولو او بشیر دوباره خپله خبره اوکړه، په دې باندې عمران بن حصین ﷺ خفه شو تردې چه د هغوی سترګې سرې شوې او وې فرمائیل چه زه خپل ځان ته ګورم چه زه خو تاسو ته د رسول الله ﷺ حدیث بیانوم کوم چه زمونږ دپاره واجب الاتباع دې او تاسو مونږ ته د خپلو کتابونو خبرې نقل کوئ او د مسلم د روایت الفاظ دا دی:

[1]: صحيح مسلم/الإيمان ١٢ (٣٧)، (تحفة الأشراف: ١٠٨٧٨)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الأدب ٧٧ (٦١١٧)، مسند احمد (٤/٤٢٧) (صحيح)

قوله: ﴿ فَقَالَ بُشَيْرُ بْنُ كَعْبٍ إِنَّهُ مَكْتُوبٌ فِي الْحِكْمَةِ أَنَّ مِنْهُ وَقَارًا وَمِنْهُ سَكِينَةً.فَقَالَ عِمْرَانُ أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَتُحَدِّثُنِي عَنْ صُحُفِكَ ﴾

د دې نه پس په روايت کښې دی : ﴿ قَالَ قُلْنَا يَا أَبَا نُجَيْدٍ إِيهٍ إِيهٍ ﴾ دا آخری لفظ دوه کرته لوستلې شوې دې ﴿ ايهٍ ايهٍ ﴾ يعنی د حاء په کسره سره د تنوين نه، او ﴿ ايه ايه ﴾ په سکون د هاء سره، اول کلمه استزاده ده يعنی نور اوفرمايئ اوفرمايئ، او دويم د زجر دپاره ده يعنی حسبک، يعنی بس کړئ بس کړئ ډير مه خفه کيږئ.

[٤٧٩٧]()حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ،حَدَّثَنَا شُعْبَةُ،عَنْ مَنْصُورٍ،عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ،عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ،قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحْيِ، فَافْعَلْ مَا شِئْتَ".

د حضرت ابو مسعود رضي الله عنه نه روايت دې هغوی فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائيلې دی :" د تير شوی پيغمبرانو عليهم السلام د تعليماتو نه چه کومه خبره د خلقو سره باقی پاتې شوې ده هغه دا خبره ده چه کله ستا نه حيا لاړه شی نو بيا چه دې څه خوښه شی هغه کوه ." د امام ابوداود رحمه الله نه تپوس اوکړې شو چه د قعنبی سره د شعبه په واسطې سره ددې حديث نه علاوه بل کوم حديث هم شته دې؟ هغوی اوفرمائيل نه.

قوله: ﴿ إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَافْعَلْ مَا شِئْتَ ﴾

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی چه بيشک د ايمان هغه خصلت کوم چه خلقو د مخکښې انبياء کرامو عليهم السلام نه حاصلولو (هغه د حياء په باره کښې دې) چه کله په تا کښې حياء پاتې نه شی نو کوه هر څه چه کوې، ځکه چه د بدو کارونو نه حياء مانع وی، نو چه کله هغه پاتې نه شی نو انسان هر قسم کار کولې شی.

د دې حديث نه معلومه چه حياء داسې خصلت حسنه ده کوم چه د تيرو انبياء عليهم السلام په تعليم هم موندلې شی او په هيڅ يو شريعت کښې هم دا منسوخ نه شو، او يو مطلب د دې حديث دا هم بيان کړې شوې دې چه انسان چه د کوم کار د کولو اراده اوکړی نو هغې لره د کولو نه مخکښې پکار دی چه دا سوچ اوکړی چه د دې کار نه روستو به شرمنده کيږی خو نه، که طبيعت فيصله اوکړی چه نه به شرمنده کيږی نو هغه دې اوکړی او که په ذهن کښې ئې دا راشی چه د دې د کولو نه پس به شرمنده کيږی نو نه دې کوی.

....

[١]: صحيح البخاري/أحاديث الأنبياء ٥٤ (٣٤٨٣)، الأدب ٧٨ (٦١٢٠)، سنن ابن ماجه/الزهد ١٧ (٤١٨٣)، (تحفة الأشراف: ٩٩٨٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٢١/٤، ١٢٢، ٢٧٣/٥) (صحيح)

بَابٌ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ (1)

باب: دَ ښۀ اخلاقو بيان

[۴۷۹۸] (2) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ يَعْنِي الْإِسْكَنْدَرَانِيَّ، عَنْ عَمْرٍو، عَنِ الْمُطَّلِبِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُدْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ".

د حضرت عائشي رضی الله عنها نه روايت دي چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دی هغه فرمائيل: بې شکه مؤمن دَ ښۀ اخلاقو په بناء باندې دَ روژه دار او دَ شوګيره کوونکی درجه حاصله وی."

[۴۷۹۹] (3) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، وَحَفْصُ بْنُ عُمَرَ، قَالَا: حَدَّثَنَا ح حَدَّثَنَا ابْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِي بَزَّةَ، عَنْ عَطَاءٍ الْكَيْخَارَانِيِّ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ"، قَالَ أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءً الْكَيْخَارَانِيَّ، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَهُوَ عَطَاءُ بْنُ يَعْقُوبَ، وَهُوَ خَالُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ نَافِعٍ، يُقَالُ: كَيْخَارَانِيٌّ وَكَوْخَارَانِيٌّ.

د حضرت ابو درداء رضی الله عنه نه روايت دي چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل: " په ميزان (تله) کښې د حسن خلق نه زيات بل کوم څيز زيات وزن دار نۀ دې -" ابو الوليد طيالسی وائی (دَ قاسم بن ابی بزه په سند کښې تصريح ده چه) ما دَ عطاء کيخارانی نه اوريدلي دی - امام ابو داود رحمه الله فرمائی چه دا عطاء بن يعقوب دې او دَ ابراهيم بن نافع ماما دې - ددۀ په نسبت

---

(1) د اخلاق حسنه او اوصاف مرضيه مصداق: (وفي حاشية البذل عن الراغب: الخَلْقُ والخُلُقُ في الأصل واحد، كالشَّرب والشُّرب، لكن خص الخلق الذي بالفتح بالهيئات والصور المدركة بالبصر وخص الخلق الذي بالضم بالقوي والسجايا المدركة بالبصيرة انتهي وقد كان النبي صلي الله عليه و سلم يقول اللهم كما حسنت خلقي فحسن خلقي أخرجه أحمد وفي حديث علي الطويل في دعاء الافتتاح عند مسلم واهدني لأحسن الأخلاق لا يهدي لأحسنها إلا أنت وقال القرطبي في المفهم الاخلاق اوصاف الانسان التي يعامل بها غيره وهي محمودة ومذمومة، فالمحمودة علي الاجمال ان تكونه مع غيرك علي نفسك فتنصف منها ولا تنصف لها وعلي التفصيل العفو والحلم والجود والصبر وتحمل الاذي والرحمة والشفقة وقضاء الحوائج والتوادد ولين الجانب ونحو ذلك، والمذموم منها ضد ذلك اهـ بزيادة من الفتح، دويمه خبره په حاشيه د بذل کښې داده: ويشكل علي الحديث بانه كيف يمكن تحسين الاخلاق وقد قال عليه السلام (جامع الصغير ۶۹/۱ برواية احمد في مسنده عن ابي الدرداء) اذا سمعتم بجبل زال عن مكانه فصدقوه واذا سمعتم برجل تغير عن خلقه فلا تصدقون واجاب عنه القاري ۱۶۲/۱ بان المراد في الحديث التبديل بالكلية، والمراد في احاديث التحسين الازالة الوصفي يعني القدرة علي العمل بها كما ينبغي فالغضب مثلا زواله بالكلية ممنوع لكنه يغضب لله لا لغيره هذا خلق حسن اهـ ويه قرر في مكاتيب مرزا مهر جان جانان ص۱۰۱ وايده بقول عمر رضی الله عنه لم يزل عني لغضب لكنه كان اولا في حماية الكفر والآن في حماية الاسلام، وذكر القاري في شرح الشمائل ۱۸۶/۲ الاختلاف في انها طبيعية او مكتسبة ورجح ان بعضها كذا وبعضها كذا.

انصاف من النفس لا للنفس: قلت ان تكون مع غير علي نفسك الخ ..يعنی کله چه ستا د بل سره معامله راشی نو ته خپل نفس لاندې کړه، او د خپل نفس نه انصاف طلب کړه د بل دپاره او د خپل نفس دپاره د بل نه انصاف مه طلب کوه مثلاً ستا د خپل ملګری يا د يو پردی سری سره څه ناخوښه واقعه پيښه شوه چه په هغې کښې په ظاهر کښې د بل قصور ښکاری خو تاله پکار دی چه ښه په سوچ سره اوګوره چه آيا واقعی په دې کښې يو اړخ د خپلې کمزورئ هم شته، دا دې انصاف من النفس او انصاف للنفس د دې مقابل دی، دا کتل چه دې بل انسان په ما باندې څه زياتې اوکړو. والله تعالي اعلم)

(2): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۷۶۶۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۶۴/۶، ۹۰، ۱۳۳، ۱۸۷) (صحيح)

(3): سنن الترمذي/البر والصلة ۶۲ (۲۰۰۳)، (تحفة الأشراف: ۱۰۹۹۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۴۶/۶، ۴۴۸) (صحيح)

کنبې "کیخرانی، او کوخرانی" دواړه قسمه بیانولې شی۔

د خلق تعریف د کتاب الادب په شروع کښې تیر شو هغه د دې باب په اول او د دویم په شروع کښې هم په روایت د ترمذی تیر شوې دې او د دې باب دریم حدیث دا دې:

[٤٨٠٠]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ أَبُو الْجَمَاهِرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو كَعْبٍ أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّعْدِيُّ، حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ حَبِيبٍ الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ، وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا، وَبِبَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ، وَإِنْ كَانَ مَازِحًا، وَبِبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ".

سیدنا ابو امامه رضی الله عنه بیانَ کوی، چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: زهٔ د یو محل ذمه دار یم د جنت په یو جانب کښې، دَ هغه کس دپاره چه هغه جګړا پریږدی، اګر چه دې په حقه باندې وی۔ او دَ یو محل، دَ جنت په درمیان کښې دَ هغه کس دپاره چه هغه دروغ پریږدی، اګر که په مزاح کښې ولې نهٔ وی، او دَ جنت په اعلیٰ منزلونو کښې دَ یو محل (ذمه دار یم) دَ هغه کس دپاره چه هغه خپل اخلاق عمده کړی۔"

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا وَبِبَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَإِنْ كَانَ مَازِحًا وَبِبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ »﴾

د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه زه ذمه داری اخلم د جنت په طرفونو کښې د یو محل د هغه سړی دپاره کوم چه جنګ کول پریږدی یعنی د هغې نه ځان ساتی اګر چه په حق باندې ولې نه وی، او ذمه داری اخلم د جنت په مینځ کښې د یو محل د هغه سړی دپاره کوم چه د دروغو عادت پریږدی اګر چه په ټوقو کښې وی، او هم دغه شان ئې اوفرمائیل چه کوم انسان خپل اخلاق برابر کړی زه د هغه دپاره ذمه داری اخلم د جنت دَ محل په اعلی مقام کښ، او ترمذی کښې په روایت د انس رضی الله عنه مرفوعا داسې دی: من ترک الکذب وهو باطل بنی له فی ربض الجنة، ومن ترک المراء وهو محق بنی له فی وسطها .....په دې کښې په ترک کذب باندې مرتب کړې شوې دې ربض الجنة لره او ترک مراء باندې په بیت فی وسط الجنة، او بله دا چه په دې کښې د کذب نه پس دی وهو باطل دا یا خو صفت کاشفه دې کوم چه د تنفیر دپاره ذکر کړې شوې دې په دې صورت کښې به داجمله معترضه وی، او یا به دا جمله حالیه منلې شی وهو باطل یعنی په داسې حال کښې چه هغه کذب باطل وی یعنی بغیر د مصلحت نه، ځکه چه بعض کذب باطل نه وی نو کوم چه په څه خاص مصلحت باندې مبنی وی مثلاً اصلاح ذات البین یا په حرب کښ، امام غزالی رحمه الله فرمائی چه د مراء نه مراد یا خو دا مراد دې چه د بل په خبره باندې اعتراض کول په هغې کښې څه نقص او خلل ظاهرولو سره د الفاظو په اعتبار سره یا د معنی په اعتبار سره یا د قصد متکلم په اعتبار سره، او د ترک مراء حقیقت دې ترک الاعتراض والانکار، د دې نه پس فرمائی چه کومه خبره تاسو واورئ

---

١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٨٧٦) (حسن).

پس که هغه حق وی نو د هغې تصدیق کوئ، او که هغه باطله وی خو د امور دین سره ئې څه تعلق نه وی نو هلته تاسو له پکار دی چه د هغې نه دې سکوت اوکړې. (تحفة الاخوذی ۶/۹۹)

[۴۸۰۱](۱) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، وَعُثْمَانُ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَعْبَدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْجَوَّاظُ، وَلَا الْجَعْظَرِيُّ"، قَالَ: وَالْجَوَّاظُ: الْغَلِيظُ الْفَظُّ.

د حضرت حارثه بن وهب رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "ترش رو او بد مزاجه به جنت ته نۀ داخلیږی، او نۀ په تکبر سره تللو والا -" دَ جواظ معنیٰ ده سخت مزاجه، بد اخلاقه -

قوله: ﴿« لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْجَوَّاظُ وَلاَ الْجَعْظَرِيُّ ». قَالَ وَالْجَوَّاظُ الْغَلِيظُ الْفَظُّ ﴾

جنت ته به نه داخلیږی جواظ چه د هغې تفسیر خپله په کتاب کښې دې سخت مزاج او بد مزاج، او بعض دا معنی د جعظری لیکلې ده او د جواظ معنیٰ ئې لیکلې ده مختال یعنی متکبر، او بعضو وئیلي دی بخیل. والحدیث اخرجه البخاری ومسلم بنحوه اتم منه، قاله المنذری.

بَابٌ فِي كَرَاهِيَةِ الرِّفْعَةِ فِي الْأُمُورِ

باب ۸- په امورو کښې دَ رفعت او برتری دَ اظهار ممانعت

یعنی تکبر او غرور (خود پسندی)

[۴۸۰۲](۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "كَانَتِ الْعَضْبَاءُ لَا تُسْبَقُ، فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ لَهُ، فَسَابَقَهَا فَسَبَقَهَا الْأَعْرَابِيُّ، فَكَأَنَّ ذَلِكَ شَقَّ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ لَا يَرْفَعَ شَيْئًا مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ".

حضرت انس رضی الله عنه فرمائی چه د رسول الله ﷺ (اوښه) عضباء به د ټولو نه وړاندې وه څوک به هم ددې نه وړاندې کیدو نه، یو بانډیچی په خپل یو ځوان اوښ باندې راغې او ددې اوښې سره ئې په مقابله کړو او دَ هغې نه وړاندې لاړو - دا په اصحاب رسول ﷺ باندې ګران تیر شو، نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل: "په الله پاک باندې دا حق دې چه څوک هم په دُنیا کښې اوچت اوسی هغوی لره الله تعالیٰ خکته کوی -"

قوله: ﴿ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَتِ الْعَضْبَاءُ لاَ تُسْبَقُ فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ لَهُ فَسَابَقَهَا فَسَبَقَهَا الْأَعْرَابِيُّ الخ ﴾ د رسول الله ﷺ اوښه کومه چه مشهوره ده په عضباء باندې هغه به د چا نه روستو نه پاتې کیدله بلکه د ټولو اوښانو نه به مخکښې وتله، د مدینې یو اعرابی راغلو په خپله یو معمولی اوښه باندې کیناستلو سره، هغه اعرابی د عضباء سره مسابقه اوکړه، په مسابقه کښې د دې اعرابی اوښه مخکښې شوه، حال دا چه د رسول الله ﷺ اوښه ډیره تیزه او سابقة الحاج وه (لکه چه په باب النذر فیما لا یملک د دې باب په حدیث کښې تیر شوې دی) دا خبره

۱): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۳۲۸۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۰۶/٤) (صحیح)
۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۳۱۹)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الجهاد ۵۹ (۲۸۷۲ تعليقًا)، سنن النسائي/الخيل ۱۵ (۳۶۲۲)، مسند احمد (۲۵۳/۳) (صحيح)

په صحابه کراموﷺ باندې بده اولګیده نو رسول اللهﷺ اوفرمائیل : ﴿ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ لاَ يَرْفَعَ شَيْئًا مِنَ الدُّنْيَا إِلاَّ وَضَعَهُ ﴾ چه عادة الله هم داسې جاری دې چه د کوم څیز درجه اوچتوی هغه کله نه کله ښکته هم ښکاره کوی.

دې حدیث ته په رارسیدو باندې ماته خپله واقعه رایادیږی چه یو ځل زما د طالب علمئ په زمانه کښې داسې اوشوه چه زه د یو کتاب په امتحان کښې فیل شوم نو د دې ډیر شهرت اوشو ځکه چه زما به همیشه اعلی نمبرې راتلې تر دې چه خبره حضرت شیخ ته اورسیدله، احقر د څۀ کار دپاره د حضرت شیخ په خدمت کښ پورته دار التصنیف ته لاړو د هم هغه ورځو خبره ده نو حضرت شیخ ډیر په انبساط سره په مسکی کیدو باندې ماته دا حدیث واورولو، د دې نه ماته پته اولګیده چه دا خبره حضرت ته هم راورسیده، وې فرمائیل ګوره ! زړه مه خفه کوه د الله پاک عادت شریفه دې لکه چه څنګه په حدیث پاک کښې راځی چه کوم څیز پورته شی نو کله کله هغه په دې څیز کښې ښکته هم ښائی. والحدیث اخرجه البخاری تعلیقاً، قاله المنذری.

[٤٨٠٣] (¹) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ بِهَذِهِ الْقِصَّةِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِنَّ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ لَا يَرْتَفِعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ.

د حضرت انس ﷺ نه دا قصه مروی ده په دې کښې دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل :" بې شکه په الله باندې دا حق دی چه په دنیا کښې کوم څیز هم سر اوچتوی نو الله هغې لره پست او خکته کوی."

بَابٌ فِي كَرَاهِيَةِ التَّمَادُحِ

باب ۹- د یو بل د مدحې کولو د کراهیت بیان

یعنی د مبالغه فی المدح ناخوښه کیدل.

[٤٨٠٤] (²) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ فَأَثْنَى عَلَى عُثْمَانَ فِي وَجْهِهِ، فَأَخَذَ الْمِقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ تُرَابًا، فَحَثَا فِي وَجْهِهِ، وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا لَقِيتُمُ الْمَدَّاحِينَ، فَاحْثُوا فِي وُجُوهِهِمُ التُّرَابَ".

حضرت همام بن حارث فرمائی چه یو کس راغې او هغه د حضرت عثمان ﷺ په وړاندې د هغه تعریف شروع کړو، نو حضرت مقداد بن اسود ﷺ خاوره اوچته کړه او د هغه په خله باندې ئې ورواچوله اووې فرمائیل چه رسول الله ﷺ فرمائیلې دی :" کله چه تاسو دداسې خلقو سره ملاؤ شئ چه هغوی مدحه کوونکی او خوشامندې کوونکی وی نو د هغوی په خلهٔ کښې خاوره واچوئ."

قوله: ﴿ جَاءَ رَجُلٌ فَأَثْنَى عَلَى عُثْمَانَ فِي وَجْهِهِ فَأَخَذَ الْمِقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ تُرَابًا فَحَثَا فِي وَجْهِهِ الخ» ﴾

¹): صحيح البخاري/الجهاد ٥٩ (٢٨٧٢)، (تحفة الأشراف: ٦٦٣) (صحيح)

²): صحيح مسلم/الزهد ١٤ (٣٠٠٢)، (تحفة الأشراف: ١١٥٤٩)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الزهد ٥٤ (٢٣٩٣)، سنن ابن ماجه/الأدب ٣٦ (٣٧٤٢)، مسند احمد (٥/٦) (صحيح)

یو سړي د عثمان ﷛ په خدمت کښې حاضر شو نو هغه د مخامخ د هغوی تعریفونه شروع کړل نو سیدنا مقداد ﷛ کوم چه هلته موجود وو یو موټې خاورې واخستلې او د هغه په مخ باندې ور ویشتلې چه د رسول الله ﷺ ارشاد دې : إِذَا لَقِيتُمُ الْمَدَّاحِينَ فَاحْثُوا فِى وُجُوهِهِمُ التُّرَابَ.

(د مداحین نه څوک مراد دی؟)

امام خطابی ﷫ فرمائی چه د مداحین نه مراد هغه خلق دی کوم چه د خلقو مدح د ګټې وټې ذریعه جوړوی، او که څوک د چا په یو ښه کار باندې د چا تعریف اوکړی او د هغه همت اوچت کړی او د نورو د تحریص او ترغیب دپاره نو دا سړې به په هغه مداحین کښې داخل نه وی، هغه فرمائی چه مقداد دا حدیث په ظاهر باندې محمول کړې دې او داسې ئې کړی دی، او وئیلې شوې دی چه په مخ باندې د خاورو ویشتلو نه مراد هغه د ورکړې نه محروم کول دی د کوم مقصد دپاره چه هغه تعریف کوی وللعاهر الحجر.

والحدیث اخرجه مسلم والترمذی وابن ماجه، قاله المنذری

[۴۸۰۵]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو شِهَابٍ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، "أَنَّ رَجُلًا أَثْنَى عَلَى رَجُلٍ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ: قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ قَالَ: إِذَا مَدَحَ أَحَدُكُمْ صَاحِبَهُ لَا مَحَالَةَ، فَلْيَقُلْ: إِنِّي أَحْسِبُهُ كَمَا يُرِيدُ أَنْ يَقُولَ، وَلَا أُزَكِّيهِ عَلَى اللَّهِ".

حضرت عبد الرحمن بن ابو بکره د خپل پلار نه روایت کوی چه یو کس د نبی کریم ﷺ په موجودګئ کښې د بل کس مدحه اوکړه نو حضور ﷺ ورته اوفرمائیل : تا د خپل ملګری مرئ کټ کړه ـ" حضور ﷺ دا درې ځله اوفرمائیل ـ بیا ئې اوفرمائیل که چرې څوک د چا ملګری تعریف کول غواړی نو هغه لره پکار دی چه داسې اووائی : زهٔ دهٔ لره داسې ګنړم ...... چه دې داسې داسې دې ...... او د الله تعالیٰ د علم په مقابله کښې، زهٔ ددهٔ صفائی نهٔ کووم ـ"

قوله: ﴿أَنَّ رَجُلاً أَثْنَى عَلَى رَجُلٍ عِنْدَ النَّبِيِّ –صلى الله عليه وسلم– فَقَالَ لَهُ « قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ﴾

یو سړی د بل سړی تعریف اوکړو د رسول الله ﷺ په مجلس کښې نو رسول الله ﷺ هغه مادح ته اوفرمائیل چه تا د خپل ملګری یعنی ممدوح سټ مات کړو، او دا خبره هغوی درې کرته اوکړه.

د سټ ماتولو نه مراد دینی نقصان رسول دی ځکه چه په دې مدح کولو کښې احتمال دې چه دا سبب جوړ شی د ممدوح د اعجاب بنفسه یعنی خود پسندی به پکښې پیدا شی کوم چه سراسر دینی نقصان دې او په دې باندې بیا دنیوی مضرت هم مرتب کیدې شی ځکه چه د اعجاب نه پس به هغه د خپلې ترقئ نه منع شی، او بیا رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کوم سړې د چا تعریف کوی نو داسې دې اووائی چه زما په نزد هغه داسې دې، او حتمی فیصله دې د چا په باره کښې نه کوی چه د هغې نه دا فهم کړې شی چه هغه واقعی داسې دې د الله پاک په نزد هم. والحدیث اخرجه البخاری ومسلم وابن ماجه، قاله المنذری.

[۱]): صحیح البخاري/الأدب ۹۵ (۶۱۶۲)، صحیح مسلم/الزهد ۱۴ (۳۰۰۰)، سنن ابن ماجه/الأدب ۳۶ (۳۷۴۴)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۷۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۵/۴۱، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۵۰) (صحیح)

[٤٨٠٦]([1]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرٌ يَعْنِي ابْنَ الْمُفَضَّلِ، حَدَّثَنَا أَبُو مَسْلَمَةَ سَعِيدُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ مُطَرِّفٍ، قَالَ: قَالَ أَبِي: "انْطَلَقْتُ فِي وَفْدِ بَنِي عَامِرٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْنَا: أَنْتَ سَيِّدُنَا، فَقَالَ: السَّيِّدُ اللَّهُ، قُلْنَا: وَأَفْضَلُنَا فَضْلًا وَأَعْظَمُنَا طَوْلًا، فَقَالَ: قُولُوا بِقَوْلِكُمْ أَوْ بَعْضِ قَوْلِكُمْ، وَلَا يَسْتَجْرِيَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ".

حضرت مطرف بیان کوی چه زما پلار (عبد الله بن شخیر رضی الله عنه) فرمائیلي دی چه زۀ د بنو عامر دَ وفد سره دَ نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم - نو مونږ اووې تاسو زمونږ سید (سردار) یئ - حضور ﷺ اوفرمائیل: " سید (او حقیقی سردار) الله تعالیٰ وتبارک دې -" مونږ اووې تاسو زمونږ صاحب فضل او فضیلت، او صاحب جود او سخا یئ- نو حضور ﷺ اوفرمائیل تاسو خوداسې خبرې کوئ مگر چرته کښې شیطان تاسو لره خپل وکیل جوړ نۀ کړی - (او چرته کښې داسې خبره اونۀ کړئ چه هغه زما دَ شان سره مناسب نۀ وی -)

قوله: ﴿ فَقُلْنَا أَنْتَ سَيِّدُنَا. فَقَالَ « السَّيِّدُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ». قُلْنَا وَأَفْضَلُنَا فَضْلاً وَأَعْظَمُنَا طَوْلاً. فَقَالَ « قُولُوا بِقَوْلِكُمْ أَوْ بَعْضِ قَوْلِكُمْ وَلاَ يَسْتَجْرِيَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ » ﴾

مطرف بن عبد الله بن الشخير فرمائی چه زما والد یو ځل په وفد د بنو عامر کښې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو، مونږ د هغوی په حق کښې دا تعظیمی الفاظ عرض کړل: انت سیدنا وغیره ...کوم چه وړاندې په روایت کښې ذکر دی نو رسول الله ﷺ د دې په جواب کښې اوفرمائیل: السید، الله ...چه اصل سیادت خو د الله پاک دپاره دې، او دا ئې هم اوفرمائیل چه دا ټولې خبرې مه کوئ یعنی په بیان مناقب کښې مبالغه مه کوئ چه شیطان تاسو زړور نه کړی، یعنی د مخلوق په تعظیم کښې داسې تعظیم کوم چه ناجائز حد ته رسیدونکې وی.

د حضرت گنگوهی په تقریرکښې دی چه د رسول الله ﷺ دا منع کول هضما لنفسه النفیسة وو یعنی تواضعا او سهارنپوری صاحب فرمائی: او دا هم ممکنه ده چه دا د هغه وخت واقعه وی چه هغوی ته دا وحی نه وه کړې شوې چه هغوی سید ولد ادم دی.

والحدیث اخرجه النسائی، قاله المنذری.

باب فِي الرِّفْقِ

باب-۱۰- دَ نرم خویی بیان

[٤٨٠٧]([2]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ يُونُسَ، وَحُمَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَيْهِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ".

د حضرت عبد الله بن مغفل رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: " الله تعالیٰ په رفق او نرمئ سره موصوف دې، هغه ته نرمی او نرم خویی خوښ دې - او په دې باندې هغه څۀ ورکوی چه هغه په ترش رویئ (او سخت مزاجئ) باندې نۀ ورکوی -"

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٥٣٤٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٤/٤، ٢٥) (صحيح)

[2]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٩٦٥٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٨٧/٤) (صحيح)

[۴۸۰۸] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، وَأَبُو بَكْرٍ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، قَالُوا: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ شُرَيْحٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنِ الْبَدَاوَةِ، فَقَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْدُو إِلَى هَذِهِ التِّلَاعِ، وَإِنَّهُ أَرَادَ الْبَدَاوَةَ مَرَّةً، فَأَرْسَلَ إِلَيَّ نَاقَةً مُحَرَّمَةً مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ، فَقَالَ لِي: يَا عَائِشَةُ، ارْفُقِي، فَإِنَّ الرِّفْقَ لَمْ يَكُنْ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا نُزِعَ مِنْ شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا شَانَهُ". قَالَ ابْنُ الصَّبَّاحِ فِي حَدِيثِهِ: مُحَرَّمَةٌ يَعْنِي: لَمْ تُرْكَبْ.

حضرت مقداد بن شريح د خپل پلار نه روايت کوی، هغوی فرمائي چه ما د حضرت عائشې رضي الله عنها نه تپوس اوکړو چه ځنګل ته تلل ځنګه دی؟ نو هغې اوفرمائيل چه رسول الله ﷺ به دې تيلو (او ځنګلو) طرف ته تللو - هغه يو ځل اراده اوکړه چه ځنګل ته لاړ شی نو هغه د صدقې د اوښانو نه ماته يوه اوښه راوليږله چه په هغې باندې لا سورلی نۀ وه شوې - حضور ﷺ اوفرمائيل: عائشه! نرمی اختيار کړه بې شکه نرمی چه په کوم څيز کښې هم وی نو هغې لره مزين او خائسته کوی او د کوم څيز نه چه اويستلې شی نو هغې لره بد صورته کوی." ابن صباح په خپل حديث کښې واضح کړې دی چه د [محرمه] نه مراد داسې اوښه ده چه په هغې باندې باقاعده سورلی نۀ وی شوې -

قوله: ﴿سالت عن البداوة الخ﴾ دا حديث د کتاب الجهاد په شروع کښې تير شوې دې.

[۴۸۰۹] (٢) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، وَوَكِيعٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ تَمِيمِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ جَرِيرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ يُحْرَمِ الرِّفْقَ، يُحْرَمِ الْخَيْرَ كُلَّهُ".

د حضرت جرير بن عبد الله رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "کوم کس چه د نرم خويی نه محروم شو هغه د خير نه محروم پاتې شو -"

[۴۸۱۰] (٣) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّبَّاحِ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الْأَعْمَشُ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ الْأَعْمَشُ: وَقَدْ سَمِعْتُهُمْ يَذْكُرُونَ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ الْأَعْمَشُ: وَلَا أَعْلَمُهُ إِلَّا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: التُّؤَدَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا فِي عَمَلِ الْآخِرَةِ".

حضرت مصعب د خپل پلار (حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه) نه روايت کوی - اعمش وائی او ماته هم داسې معلومه ده چه هغوی د نبی کريم ﷺ نه روايت کړې دې، حضور ﷺ اوفرمائيل: په هر کار کښې جلدبازی (تيزی) کول نۀ دی پکار سوا ددې نه چه د آخرت کار وی.

قوله: ﴿ التؤدة فی کل شئ الا فی عمل الاخرة ﴾ يعنی ترک تعجيل په هر عمل کښې غوره دې سوا د عمل آخرت نه چه په هغې کښې تعجيل پکار دې.

....

(١): انظر حديث رقم: (٢٤٧٨)، (تحفة الأشراف: ١٦١٥٠) (صحيح)

(٢): صحيح مسلم/البر والصلة ٢٣ (٢٥٩٢)، سنن ابن ماجه/الأدب ٩ (٣٦٨٧)، (تحفة الأشراف: ٣٢١٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٦٢/٤، ٣٦٦) (صحيح)

(٣): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٩٤١) (صحيح)

بَابٌ فِي شُكْرِ الْمَعْرُوفِ

باب: ١١- په احسان او كار خير باندې د شكر ادا كولو بيان

[٤٨١١](١) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَا يَشْكُرُ اللَّهَ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ".

حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې چه نبی كريم ﷺ اوفرمائيل: " كوم كس چه د خلقو شكريه نۀ ادا كوى نو دې دَ الله تعالىٰ هم شكر گزار نۀ وى."

قوله: ﴿ لَا يَشْكُرُ اللَّهَ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ ﴾ يعنى كوم سړې چه د خلقو شكر گزار نه وى، يعنى د كوم سړى عادت چه د خلقو د شكر ادا كولو نه وى نو د هغه عادت د الله پاک د شكر ادا كولو په باره كښې هم دغه شان وى، او يا مطلب دا دې چه كوم انسان د خلقو شكر نه ادا كوى نو الله پاک د داسې انسان شكر نه قبلوى، او يا مطلب دا دې چه كوم انسان د خلقو شكر نه ادا كوى نو د الله پاک هم كامل شكر گزار نه شى كيدې، گويا د شكر كمال دا دې چه منعم حقيقى يعنى د الله پاک سره د هغه انسان شكر هم ادا كوئ كوم چه په ظاهر كښې سبب د نعمت جوړ شوې دې.

پس د حضرت عادت شريفه وو چه كله به ئې چاته د شكريه خط ليكلو نو په هغې كښې به داسې وو چه الله پاک دې معطى او وسائط ته د دې غوره جزاء خير وركړى. والحديث اخرجه الترمذي، قاله المنذري.

[٤٨١٢](٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، "أَنَّ الْمُهَاجِرِينَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ذَهَبَتِ الْأَنْصَارُ بِالْأَجْرِ كُلِّهِ، قَالَ: لَا، مَا دَعَوْتُمُ اللَّهَ لَهُمْ وَأَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِمْ".

د حضرت انس رضي الله عنه نه روايت دې چه مهاجرينو اووئيل اې د الله رسوله! تمام اجر خو انصارو يوړو - حضور ﷺ اوفرمائيل نۀ - ترڅو پورې چه تاسو دَ الله تعالىٰ نه دَ هغوى دپاره دعاگانې كوئ او دَ هغوى سره دَ احسان مندئ اظهار كوئ -" [نو په دې شان به دَ هغوى دَ اجر سره تاسو ته هم اجر ملاويږى]

[٤٨١٣](٣) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرٌ، أخبرنا عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ، حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ قَوْمِي، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أُعْطِيَ عَطَاءً فَوَجَدَ فَلْيَجْزِ بِهِ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُثْنِ بِهِ، فَمَنْ أَثْنَى بِهِ فَقَدْ شَكَرَهُ وَمَنْ كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ شُرَحْبِيلَ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَهُوَ شُرَحْبِيلُ، يَعْنِي رَجُلًا مِنْ قَوْمِي، كَأَنَّهُمْ كَرِهُوهُ فَلَمْ يُسَمُّوهُ.

حضرت عماره بن غزيه بيان كړې دې چه زما په قوم كښې يو سړى د حضرت جابر رضي الله عنه بن عبد الله رضي الله عنه نه روايت كړې دې، هغوى فرمائيلې دى: چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل: چاته

---

(١): سنن الترمذي/البر والصلة ٣٥ (١٩٥٤)، (تحفة الأشراف: ١٤٣٦٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٩٥، ٤٦١، ٣٠٣، ٥/٢١١، ٢١٢) (صحيح)

(٢): سنن النسائي "في اليوم والليلة" (١٨١)، (تحفة الأشراف: ٣٤٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٢٠٠، ٢٠١) (صحيح)

(٣): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٢٢٧٧) (حسن)

چه څه عطیه او هدیه ورکړې شی نو که چرې دده همت وی نو د هغه دې مدح او تعریف اوکړی - چا چه د خپل محسن مدح او تعریف اوکړو نو دهٔ د هغه شکریه ادا کړه او چا چه د هغه (احسان) لره پټ کړو نو دهٔ د هغه ناشکری اوکړه -" امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دې روایت لره یحیٰی بن ایوب په واسطه د عماره بن غزیه، د شرحبیل نه او هغه د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت کړې دې - امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه په سند کښې عماره بن غزیه چه د چا نوم اخستې دې او داسې ئې وئیلې دی چه زما د قوم نه یو سړی ماته بیان کړې دې -" هغه هم شرحبیل دې -" ګویا چه هغې دهٔ د نوم ذکر کول خوښ نهٔ کړل -

قوله: ﴿مَنْ أُعْطِيَ عَطَاءً فَوَجَدَ فَلْيَجْزِ بِهِ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُثْنِ بِهِ فَمَنْ أَثْنَى بِهِ فَقَدْ شَكَرَهُ وَمَنْ كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ﴾ چه کوم سړی ته یو خیز ورکړې شی یعنی هدیه نو که هغه سره ګنجائش وی نو هغه له پکاردی چه په خپل مال سره دې بدله ورکړی او که ګنجائش نه وی د بدل د ورکړې نو د ورکونکی دې کم از کم ذکر خیر کوی، او د هغه د نعمت اظهار دې کوی په خپله ژبه باندې، چه دا ذکر خیر هم د هغه په دې شکریه کښې داخل دې او کوم سړې چه ئې پټ کړی یعنی نه ئې په بدله کښې څه ورکړل او نه ئې د هغې په ژبه باندې څهٔ اظهار اوکړو بلکه خاموش پاتې شو (یعنی هغه سره چا د خیر بالکل هیڅ کار اونکړو) نو بیشکه دې سړی د هغه ناشکری اوکړه او په کفران نعمت کښې اخته شو. د رسول الله ﷺ په باره کښې راځی: ﴿كان يقبل الهدية ويثيب عليها﴾ چه د رسول الله ﷺ عادت مبارک د هدیه د قبلولو وو (په دې شرط چه څه مانع نه وی) او بیا به رسول الله ﷺ هغه مهدی ته د هغې بدله هم ورکوله.

[٤٨١٤] (¹) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَرَّاحِ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: مَنْ أُبْلِيَ بَلَاءً فَذَكَرَهُ فَقَدْ شَكَرَهُ، وَإِنْ كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ".

د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل: "چاچه په چا باندې احسان اوکړو بیا دې دویم د هغه ذکر اوکړو نو دا د هغه شکریه ادا کول دی او کهٔ دې دویم کس هغه لره پټ کړو نو دهٔ د هغه ناشکری اوکړه -"

بَابٌ فِي الْجُلُوسِ فِي الطُّرُقَاتِ

باب: ۱۲ - په لارو کښې کیناستل ښهٔ نهٔ دی

[٤٨١٥] (²) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ، عَنْ زَيْدٍ يَعْنِي ابْنَ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ بِالطُّرُقَاتِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا بُدَّ لَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا نَتَحَدَّثُ فِيهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ أَبَيْتُمْ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ، قَالُوا: وَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ الْأَذَى، وَرَدُّ السَّلَامِ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ".

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٢٣٢٩) (صحيح)

²): صحيح البخاري/المظالم ٢٢ (٢٤٦٥)، الاستئذان ٢ (٦٢٢٩)، صحيح مسلم/اللباس ٣٢ (٢١٢١)، (تحفة الأشراف: ٤١٦٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣٦، ٤٧) (صحيح)

دَ حضرت ابو سعید خدری ؓ نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل :" په لارو کښې دَ کیناستو نه احتراز اوکړئ -" خلقو اووې اې دَ الله رسوله ! زمونږ خو ددې نه سوا بله چاره نشته دې، زمونږ په خپل مابین کښې خبرې اترې کیږی نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل که چرې ددې نه انکار کوئ نو بیا دَ لارې دَ حق خیال ساتئ -" هغوی عرض اوکړو اې دَ الله رسوله ! دَ لارې څه حق دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل نظر ځکته ساتل، دَ تکلیف ده څیز لرې کول، دَ سلام جواب ورکول، ښۀ خبره کول او دَ بدئ نه منع کول-"

قوله: ﴿ إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ بِالطُّرُقَاتِ ﴾ ځان بچ کړئ په لارو کښې د ناستې نه. صحابه کرامو ؓ عرض اوکړو یا رسول الله ﷺ مونږ سره خو بل ځائې نشته د خبرو اترو د کولو، د لارو په غاړو باندې ناستې سره خبرې اترې کوو نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل څه که تاسو ضرور کینئ د لارو په غاړو باندې نو بیا د لارې حق ادا کوئ، صحابه کرامو ؓ عرض اوکړو د لارې حق څه دې؟ رسول الله ﷺ اوفرمائیل : ﴿ غض البصر ﴾ یعنی سترګې ښکته ساتل چه بې ځایه نظر پرنوځی او ﴿ کف الاذی ﴾ د دې خیال ساتئ چه زمونږ نه چاته نقصان او نه رسیږی او ﴿ رد السلام ﴾ یعنی په خبرو کښې دومره مه مشغول کیږئ چه د سلام کونکی د سلام خبر هم درته نه وی، بلکه د هغه د سلام جواب ورکول او د ﴿ امر بالمعروف او نهی عن المنکر ﴾ هم لحاظ ساتئ، او په بل روایت کښې دی ﴿ فتغیثوا الملهوف وتهدوا الضال ﴾ یعنی د مظلوم امداد کول او د چا نه چه لار ورکه وی هغه ته لاره ښودل.

[۴۸۱٦]([1]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرٌ يَعْنِي ابْنَ الْمُفَضَّلِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ، قَالَ: وَإِرْشَادُ السَّبِيلِ.

حضرت ابو هریره ؓ په دې قصه کښې د نبی کریم ﷺ نه نقل کړې دی، حضور ﷺ اوفرمائیل دَ راه ګیر (په لاره تلونکې مسافر) رهنمائی کول (هم دَ لارې په حق کښې داخل دی)

﴿ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يَقُولُ خَيْرُ الْمَجَالِسِ أَوْسَعُهَا ﴾

[۴۸۱۷]([2]) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عِيسَى النَّيْسَابُورِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنِ ابْنِ حُجَيْرٍ الْعَدَوِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ، قَالَ: وَتُغِيثُوا الْمَلْهُوفَ، وَتَهْدُوا الضَّالَّ.

حضرت عمر بن الخطاب ؓ په دې قصه کښې بیان کړې دی چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل : دَ پریشان حال مدد کوئ او دَ چا نه چه لاره غلطه شی هغه ته لاره ښایئ -"

[۴۸۱۸]([3]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنِ الطَّبَّاعِ، وَكَثِيرُ بْنُ عُبَيْدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ، قَالَ ابْنُ عِيسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي إِلَيْكَ حَاجَةً، فَقَالَ لَهَا: يَا أُمَّ فُلَانٍ، اجْلِسِي فِي أَيِّ نَوَاحِي السِّكَكِ شِئْتِ، حَتَّى أَجْلِسَ إِلَيْكِ، قَالَ: فَجَلَسَتْ، فَجَلَسَ

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۲۹۷۵) (حسن صحيح)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰٦۷۳) (صحيح)

[3]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۷۷۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۱٤/۳) (صحيح)

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهَا حَتَّى قَضَتْ حَاجَتَهَا"، لَمْ يَذْكُرِ ابْنُ عِيسَى: حَتَّى قَضَتْ حَاجَتَهَا. وَقَالَ كَثِيرٌ: عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ.

د حضرت انس رضي الله عنه نه روايت دي چه يوه ښځه نبی کريم صلی الله علیه وسلم ته راغله اووې وئيل : اې د الله رسوله ! زما تاسو سره يو کار دې حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل اې ام فلان ! د کوڅې په کومه [جانب] کښې کينه زۀ تاسره کيناستې شم (او ستا خبره اوريدې شم) چنانچه هغه کيناسته تردې پورې چه هغې خپل حاجت پوره کړو - ابن عيسیٰ د [حتی قضت حاجته] الفاظ ذکر کړې نۀ دی او کثير (ابن عبيد) په خپل سند کښې (په عنعنه سره روايت کړې دې او) عن حميد عن انس ئې وئيلې دې

[۴۸۱۹](۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ امْرَأَةً كَانَ فِي عَقْلِهَا شَيْءٌ، بِمَعْنَاهُ.

د حضرت انس رضي الله عنه روايت دې چه د هغه ښځې په عقل کښې څه کمې وو ،او د مذکوره بالا هم معنیٰ ئې روايت اوکړو -

بَاب فِي سَعَةِ الْمَجْلِسِ

بابـ ...... د مجلس د فراخوالی بيان

[۴۸۲۰](۲) حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الْمَوَالِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: خَيْرُ الْمَجَالِسِ أَوْسَعُهَا"، قَالَ أَبُو دَاوُد: هُوَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرَةَ الْأَنْصَارِيُّ.

حضرت ابو سعيد خدری رضي الله عنه فرمائی چه ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوريدلې دی ،هغه فرمائيل : بهترين مجلس هغه دې کوم چه فراخه او کولاؤ وی -" امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه د حديث د راوی عبد الرحمن بن ابو عمره صحيح نسب داده :" عبد الرحمن بن عمر بن ابو عمره الانصاری -"

يعنی زيات فراخه ځائې د جلوس دپاره غوره دې، ځکه چه په هغې کښې د ناستو دپاره هم ارام وی د ځائې د وسعت د وجې نه، او د نورو خلقو دپاره هم مثلاً د تيريدونکی دپاره.

بَاب فِي الْجُلُوسِ بَيْنَ الظِّلِّ وَالشَّمْسِ

بابـ ۱۳ - په نمر او سوری کښې د کيناستو بيان

[۴۸۲۱](۳) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، وَمَخْلَدُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الشَّمْسِ، وَقَالَ مَخْلَدٌ: فِي الْفَيْءِ، فَقَلَصَ عَنْهُ الظِّلُّ وَصَارَ بَعْضُهُ فِي الشَّمْسِ وَبَعْضُهُ فِي الظِّلِّ، فَلْيَقُمْ".

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې، چه سيدنا ابو القاسم صلی الله علیه وسلم فرمائيلي دی : کله چه

---

(۱): صحيح مسلم/الفضائل ۲۳ (۲۳۲۶)، (تحفة الأشراف: ۳۲۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۸۵/۳) (صحيح)
(۲): تفرد به، أبوداود، (تحفة الأشراف: ۴۱۳۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۸/۳، ۶۹) (صحيح)
(۳): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۵۵۰۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۸۳/۲) (صحيح)

څوک په نمر کښې ناست وی ...... دُ مخلد الفاظ دی که څوک په سوری کښې ناست وی ...... او بیا ددهٔ نه سورې لاړ شی او څه په نمر باندې راشی او څه په سوری باندې نو هغه دې دَ هغه ځائې نه پاسی۔"

قوله: ﴿ إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الشَّمْسِ ».وَقَالَ مَخْلَدٌ « فِي الْفَيْءِ ».« فَقَلَصَ عَنْهُ الظِّلّ الخ ﴾

چه د ناستې په وخت د انسان څه حصه په نمر وی او څه په سوری کښ، د دې نه منع کولې شی، که د مخکښې نه نمر ته ناست دې او بیا د نمر په ښکته کیدو او وخت تیریدلو سره د بدن څه حصه په نمر کښې پاتې شوه او څه په سوری کښ، هم دغه شان که د مخکښې نه په سوری کښې ناست دې او بیا روستو دغه شان اوشی نو د هغه ځائې نه پاسیدو سره ځائې بدلول پکار دی.

[۴۸۲۲](۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنِي قَيْسٌ، عَنْ أَبِيهِ، "أَنَّهُ جَاءَ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ، فَقَامَ فِي الشَّمْسِ، فَأَمَرَ بِهِ، فَحُوِّلَ إِلَى الظِّلِّ".

حضرت قیس (بن ابو حازم) دَ خپل پلار نه روایت کوی چه هغه راغې او حضور ﷺ خطبه لوستله، نو دې په دهوپ کښې اودریدو، نو حضور ﷺ دهٔ ته حکم اوکړو نو سوری ته لاړو۔"

قوله: ﴿ حَدَّثَنِي قَيْسٌ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ جَاءَ وَرَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَخْطُبُ فَقَامَ فِي الشَّمْسِ فَأَمَرَ بِهِ فَحُوِّلَ إِلَى الظِّلِّ ﴾

قیس بن ابی حازم د خپل پلار نه روایت کوی چه هغه یعنی ابوحازم رضی الله عنه یو ځل د رسول الله ﷺ مجلس ته راغلو په داسې حال کښې چه رسول الله ﷺ خطبه ورکوله، نو هغوی نمر ته اودریدل نو رسول الله ﷺ اولیدلو نو هغوی ورته د نمر نه په سوری کیدو حکم اوکړو یا خو په دې وجه چه موسم ګرم وو بغیر د څه وجې نه په نمر اودریدل نقصانی دی خو هغوی د رسول الله ﷺ د خطبې د اوریدلو په شوق کښې زر زر په نمر اودریدل، او یا هغه ځائې داسې وو چه نزدې هلته د نمر د خوزیدو په وجه پاندې د هغې څه حصه په نمر پاتې کیده او څه په سوری کښ، په دې دویم مطلب کښې به حدیث د ترجمة الباب موافق شی.

بَابٌ فِي التَّحَلُّقِ

باب: ۱۴- دَ مختلف حلقو جوړولو بیان

[۴۸۲۳](۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ الْأَعْمَشِ، حَدَّثَنِي الْمُسَيَّبُ بْنُ رَافِعٍ، عَنْ تَمِيمِ بْنِ طَرَفَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: "دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسْجِدَ وَهُمْ حِلَقٌ، فَقَالَ: مَا لِي أَرَاكُمْ عِزِينَ".

د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ جمات ته تشریف راوړلو په داسې حال کښې چه صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم ټولې ټولې جوړ کړې ناست وو - نو حضور ﷺ اوفرمائیل: څه خبره ده چه تاسو په ټولو کښې جُدا جُدا ناست یئ؟"

قوله: ﴿ مَا لِي أَرَاكُمْ عِزِينَ ﴾ یعنی یو ځل رسول الله ﷺ مسجد ته تشریف راوړلو نو دغه

---

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۸۸۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۲۶/۳، ۴۲۷، ۲۶۲/۴) (صحيح)

(۲): صحيح مسلم/الصلاة ۲۷ (۴۳۰)، (تحفة الأشراف: ۲۱۲۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۹۳،۱۰۱،۱۰۷) (صحيح)

وخت کښې صحابه کرامو ﷺ ځانله ځانله حلقې جوړې کړې وې نو رسول الله ﷺ په دې باندې انکار اوفرمائیلو چه څه خبره ده چه زه تاسو بیل بیل مجلسونو کښې وینم.
عزین جمع د عزه ده، په ظاهره به دا حضرات د رسول الله ﷺ په انتظار کښې ناست وو لهذا بغیر د څه مصلحت او حاجت نه رسول الله ﷺ بیل بیل مجلسونو کښې ناسته خوښه او نه فرمائیله.ټول یو مجلس جوړ کړئ چه معلومه شي چه ټول د یو مقصد دپاره ناست دی، او په ظاهر کښې د اتفاق صورت محسوس شي.

[٤٨٢٤](١) حَدَّثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنِ ابْنِ فُضَيْلٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ بِهَذَا، قَالَ: كَأَنَّهُ يُحِبُّ الْجَمَاعَةَ.

ترجمه : د اعمش نه هم دا حدیث نقل دې البته په دې کښې دی: ګویا چه هغه به اجتماعیت خوښولو.

[٤٨٢٥](٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْوَرْكَانِيُّ، وَهَنَّادٌ، أَنَّ شَرِيكًا أَخْبَرَهُمْ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي".

د حضرت جابر بن سمره ﷺ نه روایت دې چه کله به مونږه د نبی کریم ﷺ په مجلس کښې راتلو نو تر کوم ځائې پورې چه به مجلس وو (نو د هغې په آخر کښې به) کیناستو۔

﴿ كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي ﴾ دا حدیث په باب فی التحلق کښې ذکر شوې دې خو د دې د باب سره په ظاهر کښې هیڅ جوړ نشته، بلکه دا خو یو مستقل ادب دې چه په هغې باندې امام بخاری ﷫ یو مستقل باب قائم کړې دې من قعد حیث ینتهی المجلس، هغه دا چه روستو راتلونکي سړې چرته چه مجلس ختمیږی هغه له هم هلته کیناستل پکار دی، او د خلقو په سټونو باندې اوختلو سره ورله وړاندې تلل نه دی پکار، خو که د مجلس په وړاندې حصه کښې خالی ځائې وی نو بیا بیله خبره ده، هلته که خلاف مصلحت نه وی نو وړاندې تلل پکار دی، امام بخاری ﷫ خو د دې باب د لاندې د درې کسانو یو خاص واقعه ذکر کړې ده هغه په حدیث په بخاری او ترمذی کښې دواړه ځایه دې هلته دې اوکتلې شي.

بَابُ الْجُلُوسِ وَسْطَ الْحَلْقَةِ

بابـ ...... دَ حلقې په مینځ کښې دَ کیناستو بیان

[٤٨٢٦](٣) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، حَدَّثَنِي أَبُو مِجْلَزٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ مَنْ جَلَسَ وَسْطَ الْحَلْقَةِ".

د حضرت حذیفه ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ لعنت کړې دې په هغه سړی باندې چه هغه دَ حلقې په مینځ کښې کینی۔''

قوله: ﴿ عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– لَعَنَ مَنْ جَلَسَ وَسْطَ الْحَلْقَةِ ﴾

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٢١٢٩) (صحيح)
(٢): سنن الترمذي/الاستئذان ٢٩ (٢٧٢٥)، (تحفة الأشراف: ٢١٧٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٩١/٥، ١٠٧) (صحيح)
(٣): سنن الترمذي/الأدب ١٢ (٢٧٥٣)، (تحفة الأشراف: ٣٣٨٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٨٤/٥، ٣٩٨، ٤٠١) (ضعيف)

رسول الله ﷺ لعنت فرمائيلي دي په هغه سړي باندې کوم چه د حلقې په مينځ کښې کيني، د دې په شرح کښې درې اقوال دي يا خو په دې کښې تخطی رقاب مونډلې شي چه هغه سړې د خلقو په سټونو باندې اوختلو سره هلته ناست دې او يا په دې وجه چه د بعض اهل مجلس په حق کښې هغه د مخامخ کتلو نه حجاب جوړيږی، دريم قول دا دې چه په مينځ کښې د ناست انسان نه مراد هغه سړې دې چه د خندا او ټوقو خبرې کوی او خپلې مسخرې ښکاره کولو دپاره ناست دې چه د هغه نه ګير چاپيره د خلقو حلقه جوړه شوه.په دې حديث باندې په بعض نسخو کښې مستقل ترجمه ده، باب الجلوس وسط الحلقة او کيدل هم پکار دی چه حديث د باب مناسب وی.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَقُومُ لِلرَّجُلِ مِنْ مَجْلِسِهِ

که چرې يو کس بل ته د خپل ځائې نه اودريږی نو.......؟

[۴۸۲۷](۱) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ مَوْلَى آلِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ، قَالَ: "جَاءَنَا أَبُو بَكْرَةَ فِي شَهَادَةٍ، فَقَامَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ مَجْلِسِهِ، فَأَبَى أَنْ يَجْلِسَ فِيهِ، وَقَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ذَا، وَنَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَمْسَحَ الرَّجُلُ يَدَهُ بِثَوْبِ مَنْ لَمْ يَكْسُهُ".

:- حضرت سعيد بن ابو الحسن بيان کوی چه حضرت ابو بکره رضی الله عنه د يو ګواهئ په سلسله کښې مونږ ته تشريف راوړو نو د مجلس نه يو کس هغه ته د خپل ځائې نه پاسيدو -نو هغه په هغه ځائې کښې دکيناستو نه انکار اوکړو اووې فرمائيل په تحقيق سره نبی کريم ﷺ ددې نه منع فرمائيلې ده او نبی کريم ﷺ ددې نه هم منع فرمائيلې ده چه څوک د چا هغه کپړې لره مسح کړی کومه چه ئې اغوستې وی -

قوله: ﴿ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ قَالَ جَاءَنَا أَبُو بَكْرَةَ فِي شَهَادَةٍ فَقَامَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ مَجْلِسِهِ فَأَبَى أَنْ يَجْلِسَ فِيهِ وَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- نَهَى عَنْ ذَا الخ ﴾

سعيد بن الحسن چه رور دې د حسن بصری رحمه الله هغه فرمائی چه يوه ورځ مونږ ته سيدنا ابوبکره رضی الله عنه صحابی تشرف راوړلو په څه معامله کښې د ګواهئ ورکولو دپاره نو يو سړې د هغوی په ليدو باندې د خپل ځائې نه پاسيدو چه هغه د هغوی په ځائې باندې کينی نو هغه په هغه ځائې کښې د کيناستلو نه انکار اوکړو او وې فرمائيل چه رسول الله ﷺ منع فرمائيلې ده د دې نه، په ذا سره اشاره څه ته ده؟ په دې کښې علامه طيبی خو دا ليکلي دی يعنی بل دپاره د اودريدلو نه، او ملا علی قاری فرمائی چه ظاهره دا ده چه اشاره پکښې جلوس ته ده يعنی د بل په ځائې کښې کوم سړې چه د هغه په وجه باندې اودريدلي دې د ملا علی قاری خبره خو واضحه ده او د طيبی خبره هم په خپل ځائې صحيح ده په بعض صورتونو کښې مثلا مجلس د وعظ يا علم وی نو په هغې کښې ناسته کونکی لره خپل مقصد طرف ته يعنی سماع علم يا سماع وعظ طرف ته متوجه کيدل پکار دی، د چا د

(۱): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۷۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۴/۵، ۴۸) (ضعيف)

راتلو په وجه باندې اودريدل د توجه تام منافي دی، خو مستثنيات هر ځائې کښې وی د موقع او محل په اعتبار سره.

او د دې حديث دويم جزء دا دې ﴿ وَنَهَى النَّبِيُّ –صلى الله عليه وسلم– أَنْ يَمْسَحَ الرَّجُلُ يَدَهُ بِثَوْبِ مَنْ لَمْ يَكْسُهُ ﴾ چه رسول الله ﷺ د دې نه هم منع فرمائيلې ده چه يو سړې خپل لاس د هغه سړی په جامه باندې پاک کړی يا اوچ کړی چاته چه هغه کپړه ور اغوستولې نه ده يعنی د پردی سړی په جامه باندې، معلومه شوه چه که خپل ځوئې يا خادم وی ځوک چه هم د هغه ورکړې جامې اغوندی نو په دې کښې هيڅ قباحت نشته.

[٤٨٢٨](١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جَعْفَرٍ حَدَّثَهُمْ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَقِيلِ بْنِ طَلْحَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْخَصِيبِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَامَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ مَجْلِسِهِ، فَذَهَبَ لِيَجْلِسَ فِيهِ، فَنَهَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: أَبُو الْخَصِيبِ اسْمُهُ: زِيَادُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ.

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ نه روايت دې چه نبی کريم ﷺ ته يو کس راغې نو يو سړې هغه ته پاسيدو د خپل ځائې نه، هغه (راتلونکې) په هغه ځائې باندې کيناستو نو نبی کريم ﷺ هغه له منع کړو -امام ابوداود رحمہ اللہ فرمائی چه د ابو خصيب نوم زياد بن عبد الرحمن دې -

بَابُ مَنْ يُؤْمَرُ أَنْ يُجَالَسَ

باب: ١٦ - د څنګه خلقو صحبت اختيار کړې شي؟

يعنی کومو خلقو سره چه د ناستې حکم دې هغوی سره دې ناسته اوکړې شي.

[٤٨٢٩](٢) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأُتْرُجَّةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ، وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ التَّمْرَةِ طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَلَا رِيحَ لَهَا، وَمَثَلُ الْفَاجِرِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الرَّيْحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ، وَمَثَلُ الْفَاجِرِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ طَعْمُهَا مُرٌّ وَلَا رِيحَ لَهَا، وَمَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمِسْكِ إِنْ لَمْ يُصِبْكَ مِنْهُ شَيْءٌ أَصَابَكَ مِنْ رِيحِهِ، وَمَثَلُ جَلِيسِ السُّوءِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْكِيرِ إِنْ لَمْ يُصِبْكَ مِنْ سَوَادِهِ أَصَابَكَ مِنْ دُخَانِهِ".

د حضرت انس رضی اللہ عنہ نه روايت دې، چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل مؤمن کوم چه د قرآن مجيد تلاوت کوی د هغه مثال د ترنج په شان دې چه د هغې خوشبو هم وی او ذائقه ئې هم ښۀ وی - او هغه مؤمن چه د قرآن مجيد تلاوت نۀ کوی د هغه مثال د کجورې په شان دې چه د هغې ذائقه عمده وی مګر خوشبو په کښې نۀ وی - او فاجر سړې چه قرآن لولی د هغه مثال د ريحان په شان دې چه د هغې خوشبو خو وی ليکن خوند ئې تريخ وی، او فاجر انسان چه قرآن مجيد نۀ لولی د هغه مثال د حنظل دې چه د هغې خوند تريخ وی او خوشبو په کښې هم نۀ وی - او د نيک صالح ملګری مثال د مشکو په شان دې که تاته ددۀ نه څه ملاؤ هم نۀ شی

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٦٧٢٥)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الجمعة ٢٠ (٩١١)، الاستئذان ٣١ (٦٢٦٩)، صحيح مسلم/السلام ١١ (٢١٧٧)، سنن الترمذي/الأدب ٩ (٢٧٥٠)، مسند احمد (٢/١٤٩)، سنن الدارمي/الاستئذان ٢٤ (٢٦٩٥) (حسن)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٣٨) (صحيح)

خو دَ هغه خوشبو به تاته ضرور رسيږي، او دَ بد ملګری مثال دَ بټئ والا په شان دي که تاته دَ هغې تورو والې هم اونۀ رسي خو لوګې به ئې ضرور تاته رسيږي -

قوله: ﴿ مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الأُتْرُجَّةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لاَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ...... الَّذِي لاَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ طَعْمُهَا مُرٌّ وَلاَ رِيحَ لَهَا ﴾([1])

په دې حديث کښې په يو خاص حيثيت سره د مومن سړی درې قسمونه بيان کړې شوې دی او د هغه مرتبه په تشبيه سره بيان کړې شوې ده ....د ټولو نه اول قسم د هغه مومن دې چه د صالح کيدو سره سره د قرآن کريم تلاوت هم کوی چه د هغه مثال د نارنج دې چه د هغې خوشبوئی هم خائسته ده او ذائقه ئې هم خائسته ده، او کوم مومن سړې چه د قران کريم تلاوت نه کوی نو هغه په شان د کهجورې دې چه ذائقه خو ئې ښکلې ده خو خوشبوئی پکښې نشته، او د هغه فاجر مسلمان مثال چه تلاوت د قرآن کريم کوی په شان د ګل دې چه د هغې خوشبوئی خو ښه وی خو د هغې خوند تريخ دې، او د هغه فاسق مثال چه د قران کريم تلاوت نه کوی په شان د حنظله دې يعنی د اندرائن (کرکنډې) ([2]) د ميوې دې چه د هغې مزه ترخه ده او بوئې ئې هم نشته، او په مظاهر حق کښې د اترجه ترجمه په ترنج سره کړې شوې ده او په فائده کښې ليکی چه مومن سړې چه قرآن لولی په شان د نارنج څکه دې چه مزه ئې ښه ده په سبب د هغې چه ايمان پکښې ثابت دې، او خوشبوئی لری چه خلق ثواب مومی په سبب د اوريدلو د قراءت د هغه، او زده کوی قرآن د هغه نه.(مظاهرحق ۲/۲۰۷)

قوله: ﴿وَمَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمِسْكِ الخ ﴾ د صالح ملګری مثال د مشک والا سره د ناسته کونکی دې (ای کمثل جليس صاحب المسک) چه که تاته د هغه نه مشک ملاؤ نه شی نو د هغه خوشبوئی خو درته حاصليږي او بد انسان سره د ناسته کونکی مثال د بټئ والا سره د ناسته کونکی دې چه که د هغه تور والې په تا رانشی نو لوګې خو به ئې دربانديې ضرور راځی.

[۴۸۳۰]([3]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى. ح وحَدَّثَنَا ابْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْكَلاَمِ الأَوَّلِ إِلَى قَوْلِهِ: وَطَعْمُهَا مُرٌّ، وَزَادَ ابْنُ مُعَاذٍ، قَالَ: قَالَ أَنَسٌ: وَكُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ مَثَلَ جَلِيسِ الصَّالِحِ وَسَاقَ بَقِيَّةَ الْحَدِيثِ.

حضرت انس رضي الله عنه د حضرت ابو موسی رضي الله عنه نه او هغوی د رسول الله ﷺ نه د مذکوره حديث اولې حصې '' چه دَ هغې خوند تريخ وی -'' پورې روايت کړې دې - او ابن معاذ مزيد وئيلې دی چه حضرت انس رضي الله عنه فرمائيلې دی مونږ به وئيل چه دَ صالح ملګری مثال ...... او باقی

[1]) ريحان د يو خوشبويه ګيا نوم دې)

[2]) د خربوزې په شکل يوه ترخه ميوه ده خو په جسم کښې ډيره وړه ده غرنيزه علاقو کښې کيږی دا په دوايانو کښې استعماليږی.

[3]): وقد أخرجه: صحيح البخاري/فضائل القرآن ۱۷ (۵۰۲۰)، ۳۶ (۵۰۵۹)، والأطعمة ۳۰ (۵۴۲۷)، والتوحيد ۵۷ (۷۵۶۰)، صحيح مسلم/المسافرين ۳۷ (۷۹۷)، سنن الترمذي/الأمثال ٤ (۲۸۶۵)، سنن النسائي/الإيمان ۳۲ (۵۰٤۱)، سنن ابن ماجه/المقدمة ۱۶(۲۱٤)، مسند احمد (۳۹۷/٤، ٤۰۸)، (تحفة الأشراف: ۸۹۸۱) (صحيح)

حديث لره ئې بيان کړو.''

[۴۸۳۱](۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الصَّبَّاحِ الْعَطَّارُ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، عَنْ شُبَيْلِ بْنِ عَزْرَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

شبيل بن عزره د حضرت انس رضی الله عنه نه روايت کړې دې، چه نبي کريم ﷺ اوفرمائيل: د صالح ملګرې مثال ......'' او مذکوره بالا حديث ئې روايت کړو.''

[۴۸۳۲](۲) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ حَيْوَةَ بْنِ شُرَيْحٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ غَيْلَانَ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، أَوْ عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تُصَاحِبْ إِلَّا مُؤْمِنًا وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيٌّ".

حضرت ابو سعيد رضی الله عنه روايت کوي چه نبي کريم ﷺ اوفرمائيل: صرف د مؤمن سړي صحبت اختيار کړه، او ستا خوراک دې نۀ خوري مګر متقي.''

قوله: ﴿ لاَ تُصَاحِبْ إِلاَّ مُؤْمِنًا وَلاَ يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلاَّ تَقِيٌّ ﴾ مومن سړي سره خپله ناسته کوه او نه دې خوري ستا ډوډئ مګر متقي انسان، يعني هغه ډوډئ چه د دوستئ او مينې په وجه په چا خورلې شي، او هغه خوراک چه په يو اوړي باندې د هغه د حاجت د وجې نه اوخوړې شي يعني طعام الحاجة هغه عام دې په هغې کښې د متقي قيد نشته، قال الله سبحانه وتعالى: وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا...... دا حکم عام دې.

[۴۸۳۳](۳) حَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، وَأَبُو دَاوُدَ، قَالَا: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ وَرْدَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ".

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه نه روايت دې چه نبي کريم ﷺ اوفرمائيل: انسان د خپل محبوب ملګرې په دين باندې وي - نو تاسو لره پکار دي چه غور اوکړئ چه تاسو د چا سره دوستي کوئ.''

قوله: ﴿ الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ ﴾ چه انسان د خپل دوست په دين او مسلک باندې وي يعني هم هغه اختياروي د صحبت د اثر د وجې نه لهذا سړي له پکار دي چه ښه دې اوګوري هغه دوست چا سره چه دوستي کوي.

د دې حديث امام ترمذي رحمه الله تحسين کړې دې او حاکم ورته صحيح وئيلې دې، دا خبره حافظ ابن حجر د سراج الدين قزويني په ترديد کښې کړې ده هغه دې حديث ته موضوع وئيلې دې، په حاشيه د کتاب کښې په دې باندې مبسوط کلام دې.

(۱): تفرد به أبو داود، وانظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۹۰۵) (صحيح)
(۲): سنن الترمذي/الزهد ۵۵ (۲۳۹۵)، (تحفة الأشراف: ۴۳۹۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳/۳۸) (حسن)
(۳): سنن الترمذي/الزهد ۴۵ (۲۳۷۸)، (تحفة الأشراف: ۱۴۶۲۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۳۰۳، ۳۳۴) (حسن)

[٤٨٣٤](١) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَبِي الزَّرْقَاءِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ يَعْنِي ابْنَ بُرْقَانَ، عَنْ يَزِيدَ يَعْنِي ابْنَ الْأَصَمِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَرْفَعُهُ، قَالَ: "الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ".

حضرت ابو هريره رضي الله عنه مرفوعا (د نبی کریم ﷺ نه) روايت کوی - روحونه (په ازل کښې) مجتمع لښکر وو، دَ کومو چه هلته کښې تعارف اوشو نو (په دنيا کښې) دَ هغوی په مابين کښې الفت او محبت وی او دَ چا په مابين کښې چه هلته کښې نا واقفی شوې ده (نو په دې دنيا کښې) هغوی دَ يو بل نه جُدا جُدا اوسی.

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَرْفَعُهُ قَالَ « الأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ »﴾(٢).

---

(١): صحيح مسلم/البر والصلة ٤٩ (٣٦٣٨)، (تحفة الأشراف: ١٤٨٢٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٩٥، ٥٢٧، ٥٣٩) (صحيح)

(٢) دا حديث په بخاری او مسلم دواړو کښې دې، په مسلم کښې مسندا او په بخاری کښې معلقا، په کتاب الانبياء کښې امام بخاری رحمه الله په دې باندې يو باب تړلې دې باب الارواح جنود مجندة، دا حديث په مقاصد حسنه کښې د احاديثو د ګڼړو کتابونو نه کمی زياتی سره نقل کړې دې اود مسند ابی يعلی يو روايت ئې نقل کړې دې چه په هغې سره د دې حديث شان ورود يعنی سبب حديث معلوميږی، سيده عائشه رضي الله عنها فرمائی چه په مکه مکرمه کښې يو زنانه وه بطاله توقې مسخرې به ئې کولې او هم دا قسم يو زنانه په مدينه منوره کښې هم اوسيدله نو يو خل دا مکيه زنانه مدينې ته راغله او د راتلو سره هم دې مدنيه سره ديره شوه او بيا دا دواړه عائشې رضي الله عنها ته راغلې، عائشې رضي الله عنها ته د دې دواړو په ليدو باندې تعجب پيدا شو پس عائشه رضي الله عنها فرمائی چه ما د دې مکيه نه تپوس اوکړو چه آيا تا دا مدنيه د مخکښې نه پيژندله؟ هغې اووې نه د مخکښې نه خو مې نه پيژندله خو چه کله زه دې سره ملاؤ شوم نو ما اوپيژندله (لکه چه د مخکښې نه مې ورسره پيژند ګلو وی) په دې باندې عائشه رضي الله عنها په خندا شوه او وې فرمائيل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلې وو او هم دا حديث الارواح جنود مجندة الخ ئې بيان کړو، او په يو روايت کښې داسې دی، عائشه رضي الله عنها فرمائی چه د دې نه پس رسول الله ﷺ زما کور ته تشريف راوړلو او هغوی د هغې مکيه په باره کښې تپوس اوکړو چه آيا هغه دلته موجوده ده؟ ما عرض اوکړو او جی موجوده ده، رسول الله ﷺ تپوس اوکړو هغه چرته ديره شوې ده ما اووې فلانئ مدنيه سره، نو په دې باندې هغوی اوفرمائيل : الحمد لله الارواح جنود مجندة الحديث.....او په يو روايت کښې داسې دی (په مقاصد حسنه کښې) : الارواح جنود مجندة تلتقي فتتشام كما تتشام الخيل فما تعارف منها ائتلف وما تناكر منها اختلف .....يعنی روحونه چه کله خپل مينځ کښې يو بل سره ملاؤ شی يعنی په عالم ارواح کښې نو يو بل بوييوی فما تعارف منها ائتلف وما تناكر منها اختلف پس کوم روح چه د بل روح متعارف وی (د اوصافو د اتحاد د وجې نه) نو هغه د هغه سره مانوس شی او کوم چه غير متعارف راوځی هغه غير مانوس پاتې شی هم په دې کتاب کښې يو واقعه بله ليکلې شوې ده چه د اويس قرنی رحمه الله سره هرم بن حيان عبدی ملاؤ شو چه ورسره ئې د دې نه مخکښې ملاقات نه وو کړې نو اويس رحمه الله هغه په خپل نوم سره مخاطب کړو، هم ته په دې باندې تعجب اوشو، او تپوس ئې ترې نه اوکړو چه تاسو ته زما او زما د پلار نوم څنګه معلوم دې، نو هغوی اوفرمائيل : عرف روحي روحك حين كلمت نفسي نفسك لان الارواح لها انفس كانفس الاجساد ...يعنی زما روح ستا روح په عالم ارواح کښې پيژندلې وو، د دې حديث شرح د عجلونی په کتاب "کشف الخفاء" کښې هم ذکر ده او په هغې کښې دا هم دی : اختلفوا اهل الارواح خلقت قبل الاجساد او معها، والراجح الاول بل ادعي فيه ابن حزم الاجماع ....الي اخر ما ذكر.پس حاصل د حديث دا شو چه په دې دنيا کښې د بعض خلقو د بعضو نورو سره مينه محبت او هم دغه شان د بعضو د بعضو نورو نه نفرت او عدم تعلق دا متفرع دی د ارواح په موانست او عدم موانست باندې.او د دې دواړو څيزونو تعلق د اوصافو او طبائعو په موافقت او عدم موافقت باندې دی، پس په دنيا کښې مونږ ګورو چه د اتقياء ....له

د الارواح جنود مجندة تشريح :

رسول اللهﷺ فرمائی چه ارواح لښکرې لښکرې دی، دا لفظ په کتاب الجهاد کښې هم په يو حديث کښې تير شوې دی، ﴿ سَيَصِيرُ الْأَمْرُ إِلَى أَنْ تَكُونُوا جُنُودًا مُجَنَّدَةً جُنْدٌ بِالشَّامِ وَجُنْدٌ بِالْيَمَنِ الخ﴾ لکه چه وائی قناطير مقنطرة، د مبالغة فی الكثرة دپاره، اوس دا چه هغه چرته دی جواب دادې چه په خپل عالم کښې دی کوم ته چه عالم ارواح وائی، ارواح دې دنيا کښې د راتلو او بدنونو کښې د منتقل کيدو نه مخکښ په خپل مستقر باندې جمع دی بيا د هغه ځائې نه دنيا ته په خپل خپل وخت باندې په بدنونو کښې منتقل کيږی، ﴿ فما تعارف منها ائتلف ﴾ يعنی د کومو روحونو چه په هغه عالم ارواح کښې تعارف اوشی (او تعارف وی د طبائعو په اتحاد سره په شر او خير کښ) نو داسې روحونه خپل مينځ کښې د يو بل سره مانوس شی، يعنی هم هلته په عالم ارواح کښې چه د هغې لازمی نتيجه دا وی چه داسې روحونه دنيا ته د راتلو نه پس هم ډير زر مانوس کيږی لکه چه مشهور ده ﴿ الجنس يميل الى الجنس ﴾ دا د حديث د جمله اولی مطلب شو او جمله ثانيه ﴿ وتناكر منها اختلف ﴾ د دې د شرح اوس خاص حاجت پاتې نه شو دا د اول صورت مقابل دې يعنی بعض روحونه داسې وی چه د هغوی خپل مينځ کښې تعارف او آشنائی نه وی نو د طبائع د اختلاف د وجې نه خو داسې روحونه چه کله بدن کښې منتقل کيدو سره دې دنيا ته راشی نو دلته هم د هغوی خپل مينځ کښې جوړ نه وی ځکه چه په عالم ارواح کښې ئې جوړ او مناسبت نه وو، د دې نور وضاحت د واقعاتو په رڼا کښې په حاشيه کښې اوګورئ. والحديث اخرجه مسلم، قاله المنذری.

بَابٌ فِي كَرَاهِيَةِ الْمِرَاءِ

باب ۱۷ - دَ جنګ او فساد دَ کراهيت بيان

[۴۸۳۵] () حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا بُرَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ، قَالَ: بَشِّرُوا وَلَا تُنَفِّرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا".

٦......او صلحاء جوړ هم د دې قسم حضراتو سره وی، او د فساق او فجار تعلق د خپلو هم جنسو سره، په فتح الباري جلد ٦ کښې دی فتعارف الارواح يقع بحسب الطباع التي جبلت عليها من خير وشر، فاذا اتفقت تعارفت واذا اختلفت تناكرت او بيا په اخر کښې حافظ ليکلی دی : خو مونږ ګورو چه هم د نوع واحد په بعض اشخاصو کښې تالف وی او په بعضو کښې تناکر نو د هغې منشاء به د روستو عوارضو سره وی يعنی خارجی امور او هم دا خبره په بذل المجهود کښې د حضرت ګنګوهی د تقرير نه ليکلې شوې ده. (زما زړه غوښتل چه د دې حديث شرح په ښه طريقه واضحه شی، فالحمد لله مطلب واضح شو که د چا خوښه شی نو دعاء د مغفرت دې اوکړی، د دې حديث په باره کښې د ابن عبدالسلام الفاظ هم واورئ: هغه فرمائی د تعارف ارواح نه مراد خو تقارب فی الصفات دې لهذا په کومو روحونو کښې چه عالم ارواح کښې تعارف يعنی موافقة فی الصفات وی نو په هغه ارواح کښې په عالم دنيا کښې د راتلو نه پس ائتلاف او جوړ وی، او د کومو ارواح چه په خپل مينځ کښې تعارف نه وی نو دې دنيا ته په راتلو کښې هم په هغې کښې ائتلاف او جوړ نه وی)

(): صحيح مسلم/للجهاد ۳ (۱۷۳۲)، (تحفة الأشراف: ۹۰۶۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۹۹/٤، ٤۰۷) (صحيح)

حضرت ابو موسی رضی الله عنه بیان کوی چه رسول الله ﷺ به کله خپلو صحابو رضی الله عنهم لره د خپل څه کار دپاره لیږل نو هغوی ته به ئې فرمائیل : خوشبری ورکوونکی جوړ شئ،نفرت مهٔ پیدا کوئ،آسانی کوئ تنګی او مشقت مهٔ پیدا کوئ۔"

قوله: ﴿ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِى بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ « بَشِّرُوا وَلاَ تُنَفِّرُوا وَيَسِّرُوا وَلاَ تُعَسِّرُوا » ﴾

یعنی رسول الله ﷺ به چه کله یو صحابی د څه کار دپاره لیږلو نو هغه ته به ئې فرمائیل چه چرته روان ئې هلته تلو سره د هغه ځائې خلقو ته د زیری احادیث اوروئ او هغوی خوشحاله کوئ، یعنی الله پاک چه په اطاعت باندې کومې وعدې فرمائیلې دی هغه بیانوئ، او د هغوی نفرت مه پیدا کوئ، او ویروئ ئې مه صرف د عذاب او وعید په احادیثو اورولو باندې، او د خلقو سره د سهولت معامله کوئ نه د سختئ او تنګسیا، د سختئ او تنګسیا په معاملې سره خپل مینځ کښې اختلاف او جدال پیدا کیږی.لهذا په حدیث کښې د جدال د کراهت بیان اوشو لکه مصنف رحمه الله چه په ترجمې سره ښکاره کړې ده.والحديث أخرجه مسلم،قاله المنذري.

[٤٨٣٦]() حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُهَاجِرِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ قَائِدِ السَّائِبِ، عَنِ السَّائِبِ، قَالَ: "أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلُوا يُثْنُونَ عَلَيَّ وَيَذْكُرُونِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا أَعْلَمُكُمْ يَعْنِي بِهِ، قُلْتُ: صَدَقْتَ، بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي كُنْتَ شَرِيكِي فَنِعْمَ الشَّرِيكُ كُنْتَ لَا تُدَارِي وَلَا تُمَارِي.

د حضرت سائب رضی الله عنه نه روایت دې چه زهٔ د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم نو خلقو زما مدحه او زما د اعمالو د تذکرې ذکر اوکړو،نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل زهٔ ددهٔ متلعق د ټولو نه زیات پوهه یم۔ما عرض اوکړو تاسو رښتیا اوفرمائیل،زما مور او پلار دې په تاسو باندې قربان وی ! تاسو زما شراکت دار وئ او ډیر زیات ښهٔ شراکت دار وئ،په تاسو کښې د مخالفت کولو یا د جنګ جګړې څه خبره بالکل نهٔ وه۔"

قوله: ﴿ عَنْ قَائِدِ السَّائِبِ عَنِ السَّائِبِ ﴾

شرح الحديث :

سائب رضی الله عنه کوم چه صحابی دې هغوی په اخر کښې نابینا شوې وو په دې وجه د هغوی یو قائد وو چا چه به د هغوی لاس نیولې وو، نو هغه قائد د سائب رضی الله عنه نه روایت کوی چه سائب فرمائی چه زه یو ځل د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلم نو حاضرین مجلس هغوی ته زما ذکر خیر شروع کړو او تعریف ئې کولو نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه ما ته د هغه خوبیانې او حال ستاسو نه زیات معلوم دې، نو په دې باندې سائب اووې رښتیا اوفرمائیل تاسو یا رسول الله ﷺ! زما مور پلار دې په تاسو باندې قربان وی، تاسو زما په (څه زمانه کښې) شریک وئ نو واقعی چه تاسو ښه شریک وئ، تاسو به جنګ جهګړې نه کولې بلکه هغې نه به لرې اوسیدې.په بذل کښې دی چه کیدې شی د دې نه مراد شرکت فی السفر وی

۱): سنن ابن ماجه /التجارات ٦٣ (٢٢٨٧)، (تحفة الأشراف: ٣٧٩١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٢٥/٣) (صحيح)

کوم سفر چه ملک شام طرف ته شوي وو د رسول اللهﷺ د نبوت نه مخکښې، او دا سائب رضی الله عنه صحابی قرشی مکی دي.

(د راوی حضرت سائب رضی الله عنه تعارف)

خان پوهه کړه چه د سائب په نوم باندې ډیر صحابه کرام دی، السائب بن خلاد الانصاری، السائب والد خلاد کوم چه راوی دې د استنجاء بثلاثة احجار، یو دې السائب بن ابی السائب، حافظ ابن حجر رحمه الله په اصابه کښې دا حدیث الباب د ابن ابی السائب په ترجمه کښې ذکر کړې دې او په اسد الغابة کښې هم د دوی په باره کښې لیکلې دی (وکان شریک النبیﷺ قبل المبعث بمکة) او بیا وړاندې لیکی: وقد اختلف فیمن کان شریک النبیﷺ فقیل هذا (یعنی السائب ابن ابی السائب) وقیل ان اباه کان شریک النبیﷺ (یعنی ابوالسائب) وقیل قیس بن السائب وقیل غیره، والحدیث اخرجه النسائی وابن ماجه، قاله المنذری.

بَابُ الْهَدْيِ فِي الْكَلَامِ

باب: ۱۸- دَ نبی کریم ﷺ دَ خبرو او گفتگو کولو اسلوب (طریقه)

[۴۸۳۷](1) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى الْحَرَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَلَسَ يَتَحَدَّثُ يُكْثِرُ أَنْ يَرْفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ".

حضرت یوسف رحمه الله د خپل پلار عبد الله بن سلام رضی الله عنه نه روایت کوی چه هغوی اوفرمائیل: چه رسول اللهﷺ به کله ناست وو او خبرې به ئې کولې نو دَ هغوی نظر به اکثر اسمان طرف ته وو.

قوله: ﴿كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا جَلَسَ يَتَحَدَّثُ يُكْثِرُ أَنْ يَرْفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ﴾ یعنی رسول اللهﷺ به په خپل مجلس کښې د خبرو کولو په وخت په کثرت سره اسمان طرف ته نظر اوچتولو، په دې باندې په متن بین السطور کښې دی: ﴿کالمنتظر للوحی او کالمتفکر فی امر﴾ یعنی یا خو د انتظار وحی د وجې نه یا په یو کار کښې د سوچ کولو د وجې نه، او په حاشیه کښې د ملا علی قاری نه هم دادی او دا زائد دی: وشوقا الی الرفیق الاعلی ...یعنی د باری تعالی د ملاقات په شوق کښې.

او د دې نه په روستو حدیث کښې دی: كَانَ فِي كَلَامِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- تَرْتِيلٌ أَوْ تَرْسِيلٌ ....او په مشکاة کښې په روایت د ابوداؤد ﴿وترسیل﴾ دې په ځائې د او ....واو دې.

[۴۸۳۸](2) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ، عَنْ مِسْعَرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ شَيْخًا فِي الْمَسْجِدِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: "كَانَ فِي كَلَامِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرْتِيلٌ أَوْ تَرْسِيلٌ".

---

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۳۳۵) (ضعيف)
(2): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۳۱۷۲) (صحيح)

د حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه بیان دی چه د رسول الله ﷺ په خبرو کښې به ترتیل وو. (یعنی خبرې به ئې په مزه مزه او واضحه کولې)

یعنی د رسول الله ﷺ خبرې به په مزه مزه وې (یعنی وقفې وقفې سره) د دې نه معلومه شوه چه په مزه مزه خبرې کول د کلام غوره طریقه ده، د دې نه په روستو روایت کښې دی ﴿ كَلَامًا فَصْلًا يَفْهَمُهُ كُلُّ مَنْ سَمِعَهُ ﴾ یعنی هره خبره بیله بیله او واضحه، چه په هغې باندې هر اوریدونکې پوهه شي.

[۴۸۳۹]([1]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، وَأَبُو بَكْرٍ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أُسَامَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَحِمَهَا اللَّهُ، قَالَتْ: "كَانَ كَلَامُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلَامًا فَصْلًا يَفْهَمُهُ كُلُّ مَنْ سَمِعَهُ".

د حضرت عائشې رضی الله عنها نه روایت دې چه د رسول الله ﷺ خبرې به دومره واضحه وې چه هر اوریدونکې به په هغې باندې پوهیدو."

[۴۸۴۰]([2]) حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ، قَالَ: زَعَمَ الْوَلِيدُ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ قُرَّةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كُلُّ كَلَامٍ لَا يُبْدَأُ فِيهِ بِالْحَمْدُ لِلَّهِ فَهُوَ أَجْذَمُ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ يُونُسُ، وَعَقِيلٌ، وَشُعَيْبٌ، وَسَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا.

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: هره یوه خبره چه د هغې ابتداء دَ الله تعالیٰ په حمد او ثنا سره نهٔ وی هغه بې برکته وی." امام ابوداود رحمه الله فرمائی چې دې روایت لره یونس، عُقیل، شعیب او سعید په واسطه دَ زهری، دَ نبی کریم ﷺ نه مرسل روایت کړې دې.

قوله: ﴿ كُلُّ كَلَامٍ لَا يُبْدَأُ فِيهِ بِحَمْدِ لِلَّهِ فَهُوَ أَجْذَمُ ﴾ یعنی د کوم کلام په شروع کښې چه د الله پاک حمد او ثناء نه وی نو هغه کلام نقاص دې او د ابن ماجه په روایت کښې دی ﴿فهو اقطع﴾ یعنی هغه مقطوع البرکة دې.

د دې حدیث په سند باندې مصنف رحمه الله کلام کړې دې هغه دا چه اکثر راویانو دا حدیث د زهری نه مرسلا روایت کړې دې ([3]) عن الزهری عن النبی ﷺ ....والحدیث اخرجه النسائی مسندا ومرسلا قاله المنذری.

بَابٌ فِي الْخُطْبَةِ

باب: ۱۹ - دَ خطبې ونیلو بیان

[۴۸۴۱]([4]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "كُلُّ خُطْبَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَشَهُّدٌ فَهِيَ كَالْيَدِ الْجَذْمَاءِ".

[1]: سنن الترمذي/المناقب ۹ (۳۶۳۹)، (تحفة الأشراف: ۱۶۴۰۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۳۸/۶، ۲۵۷) (حسن)

[2]: سنن ابن ماجه/النكاح ۱۹ (۱۸۹۴)، (تحفة الأشراف: ۱۵۲۳۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۵۹/۲) (ضعيف)

[3]: او د دې حدیث په اسنادی مرتبه کښې د علماء اختلاف دې، سبکی د طبقات شافعیه په شروع کښې په دې باندې تفصیلی کلام کولو سره خپل میلان د تحسین یا تصحیح طرف ته ظاهر کړې دې.

[4]: سنن الترمذي/النكاح ۱۶ (۱۱۰۶)، (تحفة الأشراف: ۱۴۲۹۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۴۳/۲) (صحيح)

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل هر هغه خطبه چه په هغې کښې د تشهد (د الله د توحید او د محمد رسول الله ﷺ د رسالت ذکر) نۀ وی نو هغه داسې ده لکه جزام زده (ناقص او عیب دار) لاس."

قوله: ﴿ كُلُّ خُطْبَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَشَهُّدٌ فَهِيَ كَالْيَدِ الْجَذْمَاءِ ﴾

خطبه وائی هغه اهم کلام و خبرې ته کومه چه د خلقو مخې ته کیخودلې شی، د تشهد نه مراد شهادتین، لکه چه د حمد او ثناء نه پس معروف او مروج دی (د باب اول او د دې باب د دواړو) احادیثو د یو ځائې کولو نه معلومه شوه چه د قابل اهتمام او اهم خبرې په شروع کولو کښې حمد وثنا او تشهد کیدل پکار دی (د دې دواړو مجموعې ته زمونږ په عرف کښې خطبه وائی) والحدیث اخرجه الترمذی، قاله المنذری.

بَابٌ فِي تَنْزِيلِ النَّاسِ مَنَازِلَهُمْ

باب: ۲۰- د هر کس د مقام او مرتبې د خیال ساتلو بیان

یعنی هر سړی لره د هغه مناسب مقام او مرتبه ورکول.

[۴۸۴۲] (1) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، وَابْنُ أَبِي خَلَفٍ، أَنَّ يَحْيَى بْنَ الْيَمَانِ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ أَبِي شَبِيبٍ، أَنَّ عَائِشَةَ مَرَّ بِهَا سَائِلٌ فَأَعْطَتْهُ كِسْرَةً، وَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ عَلَيْهِ ثِيَابٌ وَهَيْئَةٌ فَأَقْعَدَتْهُ فَأَكَلَ، فَقِيلَ لَهَا فِي ذَلِكَ، فَقَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَحَدِيثُ يَحْيَى مُخْتَصَرٌ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: مَيْمُونٌ لَمْ يُدْرِكْ عَائِشَةَ.

د میمون بن شبیب نه روایت دې چه په حضرت عائشې رضی الله عنها باندې یو سائل تیر شو، نو هغې هغه سوال کړی ته د روټئ یوه ټکړا ورکړه - بیا یو دویم کس تیر شو چه هغه ښۀ کپړې اغوستې وې او د هغه حالت عمده وو نو حضرت عائشې رضی الله عنها هغه لره کینولو او خوراک ئې پرې اوکړو - د هغې نه ددې فرق په باره کښې تپوس اوکړې شو نو هغې اوفرمائیل: چه رسول الله ﷺ فرمائیلې دی خلقولره په خپلو منازلو باندې اوساتئ."امام ابوداود رحمه الله فرمائی: چه د یحیی حدیث مختصر دې، امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه میمون حضرت عائشې رضی الله عنها لره نۀ ده موندلې.

د باب د اول حدیث مضمون دا دې چه د عائشې رضی الله عنها د کور مخې ته یو سوالګر تیر شو نو هغې د هغه په لاس کښې د ډوډئ یو ټکړه ورکړه او چه د یو ښه هیئت او جامو والا تیر شو نو عائشې رضی الله عنها هغه کینولو او خوراک ئې پرې اوکړو، بیا د چا په تپوس باندې هغې د دې وجه بیان کړه چه رسول الله ﷺ هم دا فرمائیلې دی: أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ.

[۴۸۴۳] (2) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الصَّوَّافُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حُمْرَانَ، أَخْبَرَنَا عَوْفُ بْنُ أَبِي جَمِيلَةَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ مِخْرَاقٍ، عَنْ أَبِي كِنَانَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ وَالْجَافِي عَنْهُ، وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ".

---

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۷۶۶۹) (ضعيف)

(2): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۹۱۵۰) (حسن)

دَ حضرت ابو موسىٰ اشعرى رضي الله عنه نه رايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل :" بې شکه دَ بوډا مسلمان او دَ صاحبِ قرآن عزت کول، چه هغه په دې کښې علو او دَ تقصير نه ځان بچ ساتي، (دغه شان) دَ عادل حاکم عزت کول، دَ الله عز وجل دَ عزت حصه ده -"

قوله: ﴿ إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ وَالْجَافِي عَنْهُ وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ ﴾

د بوډا مسلمان اکرام کول دا ګويا د الله پا ک اعزاز او اکرام کول دی او هم دغه شان د حافظ قرآن اکرام، داسې حافظ قرآن کوم چه د قرآن کريم په تلاوت کښې غلو او د حد نه تجاوز نه کوی، يعنی په تجويد او ادا کولو د حروفو کښې (بذل) او دويم قول د غالی په تفسير کښې دا دې يعنی په اعتبار د عمل او په اعتبار د تتبع د مشتبهاتو او د ﴿ حافی عنه﴾ نه مراد تارک تلاوت دې، يعنی چه کوم تارک تلاوت نه وی او وړاندې په حديث کښې دی د سلطان عادل اکرام، يعنی هغه هم د الله پاک په تعظيم کښې داخل دې، په دې حديث کښې د بوډا مسلمان تعظيم ته ډير اهميت ورکړې شوې دې تردې چه هغې ته د الله پاک تعظيم وئيلې شوې دې دا تعظيم د هغه د اسلام او د بوډاتوب د وجې نه دې او هيڅ علم يا فضل لره په دې کښې دخل نشته که هغه په دې انسان کښې وی او که نه وی هم دغه شان د حافظ قرآن حال هم دې.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَجْلِسُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ بِغَيْرِ إِذْنِهِمَا

بابد ۲۱- بغير دَ اجازت نه دَ دوو کسانو په مابين کښې دَ کيناستو بيان

[٤٨٤٤] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ، الْمَعْنَى قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا عَامِرٌ الْأَحْوَلُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، قَالَ ابْنُ عَبْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَا يُجْلَسْ بَيْنَ رَجُلَيْنِ إِلَّا بِإِذْنِهِمَا".

حضرت عمرو بن شعيب، د خپل پلار نه او هغه د خپل نيکۀ نه روايت کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل :" دَ دوو کسانو په مابين کښې به ناسته نۀ شي کولې مګر دا چه هغوی اجازت اوکړی -"

[٤٨٤٥] (٢) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمَهْرِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ اللَّيْثِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلَّا بِإِذْنِهِمَا".

دَ حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : دَ چا دپاره حلال نۀ دی چه هغه دوو کسانو لره جُدا جُدا کړی (کوم چه يوځائې ناست وی او دې ورشی دَ هغوی په مابين کښې کينی) مګر دا که دَ هغې دواړو اجازت وی -"

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٨٧٢٣) (حسن)

(٢): سنن الترمذي/الأدب ١٢ (١٧٥٣)، (تحفة الأشراف: ٨٦٥٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢١٣) (حسن صحيح)

بَابٌ فِي جُلُوسِ الرَّجُلِ

باب: ۲۲: دَ سړی دَ ناستې متعلق احکام او مسائل

[٤٨٤٦](1) حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ رُبَيْحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا جَلَسَ احْتَبَى بِيَدِهِ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ شَيْخٌ مُنْكَرُ الْحَدِيثِ.

دَ حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ نه روایت دي چه رسول الله ﷺ به کله کیناستو نو خپلې پنډئ به ئي دَ سینې سره پیوسته کولې او خپل لاسونه به ئي ترې نه چاپیره کول۔ امام ابوداود رحمہ اللہ فرمائی چه په سند کښې مذکور عبد الله بن ابراهیم شیخ منکر الحدیث دي۔

[٤٨٤٧](2) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَسَّانَ الْعَنْبَرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَتْنِي جَدَّتَايَ صَفِيَّةُ، وَدُحَيْبَةُ ابنتا علیبة، قَالَ مُوسَى: بِنْتِ حَرْمَلَةَ وَكَانَتَا رَبِيبَتَيْ قَيْلَةَ بِنْتِ مَخْرَمَةَ وَكَانَتْ جَدَّةَ أَبِيهِمَا أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُمَا، "أَنَّهَا رَأَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ قَاعِدٌ الْقُرْفُصَاءَ، فَلَمَّا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُخْتَشِعَ، وَقَالَ مُوسَى: الْمُتَخَشِّعَ فِي الْجِلْسَةِ أُرْعِدْتُ مِنَ الْفَرَقِ.

حضرت قبله بنت مخرمه رضی اللہ عنہا فرمائی چه هغې پیغمبر ﷺ لره اولیدو چه هغه دَ "قرفصاء" په حالت کښې ناست وو (دَ احتباء په شکل یعنی پنډئ ئي دَ سینې سره لګولې وې او لاسونه ئي دَ پښو نه راچاپیره کړې وو۔) فرمائی چه ما کله رسول الله علیه السلام ﷺ لره دَ خشوع او دَ انکسار په دې کیفیت کښې اولیدو نو دَ یرې نه په ما باندې لرزه راغله۔

قوله: ﴿ عَنْ قَيْلَةَ بِنْتِ مَخْرَمَةَ أَنَّهَا رَأَتِ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– وَهُوَ قَاعِدٌ الْقُرْفُصَاءَ ﴾

قیله رضی اللہ عنہا فرمائی چه ما یو ځل رسول الله ﷺ اولیدو په داسې حال کښې چه هغوی خپلو دواړو لاسونو لره د خپو نه راتاؤ کړی وو او ناست وو، هغه فرمائی چه کله زما نظر په هغوی باندې پریوتلو په دې خشوع سره ناسته کولو سره نو زه د ویرې نه اوریږدم، په بذل کښې لیکی چه دا روایت په طبرانی کښې بطوله دې چه د هغې په اخیر کښې دا دی چه قیله رضی اللہ عنہا فرمائی چه کوم سړې ما سره خوا کښې ناست وو هغه زما په باره کښې رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو چه یا رسول الله ﷺ ﴿ ارعدت المسکینة ﴾ چه دا مسکینه زنانه خو رپیږی نو په دې باندې رسول الله ﷺ زما طرف ته د کتلو نه بغیر په خپل لاس مبارک سره تسلی راکولو سره اوفرمائیل : یا مسکینة علیک السکینة ...د رسول الله ﷺ په دې فرمائیلو باندې الله پاک زما نه هغه ویره لرې کړه.

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤١٢٠) (صحيح)

[2]: سنن الترمذي/الإشتذان ٥٠ (٢٨١٤)، الشمائل (٦٦)، (تحفة الأشراف: ١٨٠٤٧) (حسن)

باب فِي الْجِلْسَةِ الْمَكْرُوهَةِ

باب .... دَ ناستې يو مكروهه انداز

[٤٨٤٨]( ) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ بَحْرٍ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ، عَنْ أَبِيهِ الشَّرِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ، قَالَ: "مَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا جَالِسٌ هَكَذَا وَقَدْ وَضَعْتُ يَدِيَ الْيُسْرَى خَلْفَ ظَهْرِي وَاتَّكَأْتُ عَلَى أَلْيَةِ يَدِي، فَقَالَ: أَتَقْعُدُ قِعْدَةَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ".

حضرت شريد بن سويد بيان كوى چه رسول الله ﷺ په ما باندې تير شو په داسې حال كښې چه ما گس لاس شاته ايخودې وو او دَ گوتې په څائې باندې مې ډډه لگولې ناست وم نو حضور ﷺ اوفرمائيل آيا تهٔ دَ هغه خلقو په شان ناسته كوې چه په هغوى باندې دَ الله غضب شوې دې."

قوله: ﴿ عن الشَّرِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ قَالَ مَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَأَنَا جَالِسٌ هَكَذَا الخ ﴾ شريد وائى چه يو ځل زه داسې ناست اوم چه خپل گس لاس مې شاته په زمكه باندې ايخودلې وو او په هغې باندې مې تكيه لگولې وه، نو رسول الله ﷺ په داسې ناسته باندې نكير اوفرمائيلو چه ته د مغضوب عليهم په شان كينې.

د مغضوب عليهم نه مراد كيدې شي چه يهود وى، د دې نه معلومه شوه چه داسې په گس لاس باندې ډډه وهلو سره ناسته نه ده پكار.

باب النَّهْيِ عَنِ السَّمَرِ بَعْدَ الْعِشَاءِ

باب ٢٣- دَ ماسخوتن نه ورستو په بې مقصده خبرو كښې مشغوله كيدل

[٤٨٤٩]( ) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عَوْفٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْمِنْهَالِ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنِ النَّوْمِ قَبْلَهَا وَالْحَدِيثِ بَعْدَهَا".

د حضرت أبو برزه رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ به منع فرمائيله د اودهٔ كيدو نه د ماسخوتن دَ مونځ نه مخكښې او ددې نه ورستو دَ خبرو كولو نه.

﴿ يَنْهَى عَنِ النَّوْمِ قَبْلَهَا وَالْحَدِيثِ بَعْدَهَا ﴾ دا حديث په مواقيت الصلاة كښې تير شوې دې.

باب فِي الرَّجُلِ يَجْلِسُ مُتَرَبِّعًا

باب ٣٦ - په بيان دَ هغه سړى كښې چه چارزانو باندې ناسته كوى

[٤٨٥٠]( ) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ تَرَبَّعَ فِي مَجْلِسِهِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَسْنَاءَ".

سيدنا جابر بن سمره رضي الله عنه بيان كوى چه رسول الله ﷺ به كله د سحر مونځ اوكړو نو بيا به په

---

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٤٨٤١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٨٨/٤) (صحيح)

[2]: صحيح البخاري/ المواقيت ٢٣ (٥٦٨)، سنن الترمذي/الصلاة ١١ (١٦٨)، سنن ابن ماجه/ الصلاة ١٢٥ (٧٠١)، (تحفة الأشراف: ١١٦٠٥، ١١٦٠٦) (صحيح)

[3]: صحيح مسلم/المساجد ٥٢ (٦٧٠)، (تحفة الأشراف: ٢١٦٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٠٠/٥، ١٠١، ١٠٧) (صحيح)

چارزانو باندې کیناستو، تردې پورې چه نمر به ښهٔ طلوع شو -

قوله: ﴿ إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ تَرَبَّعَ فِي مَجْلِسِهِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَسْنَاءَ ﴾ يعنې د رسول الله ﷺ معمول دا وو چه د سحر د مانځه نه پس به خپل ځائې کښې پرلت وهلو سره کیناستلو تردې چه نمر به ښکاره شو چه په هغې کښې سرخی نه وی کومه چه په شروع کښې وی.

بَابٌ فِي التَّنَاجِي

بابـ ۲٤ - دَ سرګوشئ بیان

[٤٨٥١]([1]) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ. ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَنْتَجِي اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ فَإِنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ".

سیدنا عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بیان کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: څوک دوه کسان دې سرګوشي نهٔ کوی بغیر دَ ملګری خپل نه - [یعنی چه درې کسان وی نو دوه کسان دې یو بل سره پټې خبرې نهٔ وی]

قوله: ﴿ لاَ يَنْتَجِي اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ فَإِنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ ﴾ يعنې د آداب مجلس نه دا هم ده چه په کوم ځائې کښې درې کسان ناست وی نو د هغوی نه دې دوه کسان خپل مینځ کښې پټې خبرې نه کوی ځکه چه هغه دریم کس به په دې باندې غمژن کیږی، او وړاندې په روایت کښې دی چه که څلور کسان وی نو بیا د دوه کسانو په تناجی کښې هیڅ باک نشته، په حاشیه د بذل کښې دی چه د دې حدیث په شرح کښې اووهٔ بحثونه دی چه د هغې خلاصه په حاشیه د کوکب کښې ذکر شوې ده او هغه اووهٔ بحثونه دا دی، علة النهي، الحزن او سوء الادب او خوف الغيبة هل الحكم باقي او كان في اول الاسلام للخوف، هل يختص بالسفر؟ والجمهور على العموم، وذكر الاثنين ليس باحتراز بل المعنى ترك الواحد ويستثنى منه الاذن والرضاء ولا يجوز للثالث الدخول اذا كانا متناجيين من قبل، النهي للتحريم كما عند الجمهور، او نهي ادب وكمال اهـ

[٤٨٥٢]([2]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، قَالَ أَبُو صَالِحٍ: فَقُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ: فَأَرْبَعَةٌ، قَالَ: لَا يَضُرُّكَ.

حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فرمائی چه رسول الله ﷺ فرمائیلي دی: او مذکوره بالا روایت ئې بیان کړو -

[1]: صحيح مسلم/السلام ١٥ (٢١٨٤)، سنن الترمذي/الأدب ٥٩ (٢٨٢٥)، سنن ابن ماجه/الأدب ٥٠ (٣٧٧٥)، (تحفة الأشراف: ٩٢٥٣)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الاستئذان ٤٥ (٦٢٨٨)، ٤٧ (٦٢٩٠)، موطا امام مالك/الكلام ٦ (١٤)، مسند احمد (٤٢٥/١، ٤٦٢، ٤٦٤)، دي/الاستئذان ٢٨ (٢٦٩٩) (صحيح)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٦٧١٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٨/٢، ٤٣، ١٤١) (صحيح)

بَابٌ إِذَا قَامَ مِنْ مَجْلِسٍ ثُمَّ رَجَعَ

باب: ۲۰ - كوم كس چه دَ خپل ځائي نه پاسي او بيا واپس راشي

[٤٨٥٣] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَالِسًا وَعِنْدَهُ غُلَامٌ فَقَامَ ثُمَّ رَجَعَ، فَحَدَّثَ أَبِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا قَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسٍ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ".

حضرت سهيل بن ابي صالح بيان كوي چه زۀ د خپل پلار سره ناست وم، نو هغه پاسيدو لاړو او بيا واپس راغي نو زما پلار دَ حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت بيان كړو چه نبي كريم صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: "كوم كس چه دَ خپل ځائي نه پاسي لاړ شي او بيا واپس راشي نو دې د دې ځائي زيات حقدار دې."

قوله: ﴿ إِذَا قَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسٍ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ ﴾ يعنى كه يو سړې د مجلس نه د څۀ ضرورت په وجه لاړ شي، د واپس راتلو په اراده باندې نو كه بيا هغه راغلو نو زيات حقدار هم هغه دې، او دا په هغه صورت كښې ده چه كله دا ځائي د هغه راواپس كيدونكي سړي ملك نه وى بلكه حقوق عامه وى، خو كه هغه ځائي د چا ملك وى نو بيا به هغه مالك احق وى (بذل) امام نووى رحمه الله فرمائى چه د واپس كيدونكي احقيت هغه وخت دې چه كله د يو مختصر كار د كولو دپاره پاسيدلې وى، او هغوى دا هم فرمائى چه دا حكم عام دې كه هغه سړې په هغه ځائي باندې خپله څه كپړه وغيره كيخودلو سره پاسي يا بغير د دې نه.

او د دې نه په روستو حديث كښې دى چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم معمول وو چه كه هغوى به د مجلس په دوران كښ د څه كار دپاره پاسيدل نو د پاسيدو په وخت به ئې خپل څه څيز هلته پريخودلو نعلين شريف يا كپړه وغيره چه د هغې نه به د هغوى اصحابو رضي الله عنهم ته پته اولګيده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به واپس راځي لهذا هغوى به هم هلته ناست وو.

[٤٨٥٤] (٢) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا مُبَشِّرٌ الْحَلَبِيُّ، عَنْ تَمَّامِ بْنِ نَجِيحٍ، عَنْ كَعْبٍ الْإِيَادِيِّ، قَالَ: كُنْتُ أَخْتَلِفُ إِلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ، فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَلَسَ وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ فَقَامَ فَأَرَادَ الرُّجُوعَ نَزَعَ نَعْلَيْهِ أَوْ بَعْضَ مَا يَكُونُ عَلَيْهِ فَيَعْرِفُ ذَلِكَ أَصْحَابُهُ فَيَثْبُتُونَ".

حضرت كعب ايادى رحمه الله فرمائى چه زۀ به حضرت ابو درداء رضي الله عنه ته تلم راتلم. نو حضرت ابو درداء رضي الله عنه اوفرمائيل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به كله په يو ځائي باندې ناست وو او مونږ به هم د هغه نه ګير چاپيره كيناستو، نو كه چرې هغه به پاسيدو او تلو به او دَ واپس راتلو اراده به ئې وه نو خپل پيزار يا چه څه به په هغه باندې وو [يعنى كپړا وغيره] نو هغه به ئې هلته كښې پريخودلو، نو په دې سره به صحابۀ كرامو رضي الله عنهم ته دَ هغوى دَ واپس راتلو پته لګيده نو هغوى به ناست وو.

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٦٢٧)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/السلام ١٢ (٢١٧٩)، سنن ابن ماجه/الأدب ٢٢ (٣٧١٧)، مسند احمد (٢/٣٤٢، ٥٢٧)، سنن الدارمي/الاستئذان ٢٥ (٢٦٩٦) (صحيح)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٩٦٠) (ضعيف)

بَاب كَرَاهِيَةِ أَنْ يَقُومَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ وَلَا يَذْكُرُ اللّٰهَ

باب: ...... دَ مجلس نه بغير دَ الله په ذکر سره دَ پاسيدو کراهت

[٤٨٥٥](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّا، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ قَوْمٍ يَقُومُونَ مِنْ مَجْلِسٍ لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ فِيهِ إِلَّا قَامُوا عَنْ مِثْلِ جِيفَةِ حِمَارٍ وَكَانَ لَهُمْ حَسْرَةً".

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : کوم خلق چه دَ مجلس نه پاسي او هغوی په دې مجلس کښې دَ الله تعالیٰ ذکر نهٔ وی کړې، نو دا داسې دی لکه چه دوی دَ مړ خر نه پاسيدل او (په آخرت کښې به) دا مجلس دَ دوی دپاره دَ حسرت باعث وی ." [يعنی دا تمنا به کوی چه کاش مونږ په دې مجلس کښې دَ الله تعالیٰ ذکر کړې وې.]

قوله: ﴿ مَا مِنْ قَوْمٍ يَقُومُونَ مِنْ مَجْلِسٍ لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ فِيهِ إِلَّا قَامُوا عَنْ مِثْلِ جِيفَةِ حِمَارٍ وَكَانَ عليهم حَسْرَةً ﴾ دا حديث زمونږ په نسخه کښې د ذکر شوې باب د لاندې دې خو د دې حديث دې باب سره هيڅ مناسبت نشته، او په بعض نسخو په دې باندې مستقل بله ترجمه ده هم د دې حديث مناسب : **باب كراهية ان يقوم الرجل من مجلسه ولا يذكر الله تعالى** مضمون د حديث دا دې چه کوم خلق د يو داسې مجلس د پوره کولو نه پس پاسی چه په هغې کښې د الله پاک ذکر چا نه وی کړې نو هغوی داسې دی ګويا د يو مردار خر نه پاسيدلې وی، او دا مجلس به د هغوی دپاره د قيامت په ورځ باندې د افسوس سبب وی، ځکه چه مجلس عادة د فضول خبرو نه خالی نه وی او ذکر الله په منزله د کفاره وی، او د مولانا يحيی صاحب په تقرير کښې دی چه په دې حديث کښې مراد دا نه دې چه دا خلق د مردارې خوړلو نه پاسيدلې دی ګينې بيا خو به دا مجلس مجلس د حرامو شي او ترک ذکر ته حرام نه شی وئيلې کيدې بلکه مطلب دا دې چه ګويا د مردار ځناور د خوا نه پاسيدلې دی او د مردار ځناور قرب مکروه خو دې ضرور. (بذل)

[٤٨٥٦](٢) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةٌ، وَمَنِ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةٌ".

حضرت ابو هريره رضي الله عنه روايت کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : کوم کس چه په يو ځائې، يا په مجلس کښې ناست وی او دهٔ په هغې کښې دَ الله تعالیٰ ذکر نهٔ وی کړې، نو دا به دهٔ دپاره دَ الله تعالیٰ دَ طرف نه دَ ډير نقصان باعث وی، او څوک چه په يو ځائې کښې ملاست وی او په هغې کښې دهٔ دَ الله تعالیٰ ذکر نهٔ وی کړې، نو دا به دهٔ دپاره دَ الله تعالیٰ دَ طرف نه دَ ډير نقصان باعث وی ."

[١]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٢٥٩١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٥١٥، ٥٢٧) (صحيح)

[٢]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٣٠٤٣)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الدعوات ٨ (٣٣٨٠)، مسند احمد (٢/٤٣٢، ٤٥٢، ٤٨١، ٤٨٤) (حسن صحيح)

بَابٌ فِي كَفَّارَةِ الْمَجْلِسِ

باب: ۲۷ - دَ مجلس دَ كفارې دُعا

[۴۸۵۷](¹) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرٌو، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ أَبِي هِلَالٍ حَدَّثَهُ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيَّ حَدَّثَهُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّهُ قَالَ: "كَلِمَاتٌ لَا يَتَكَلَّمُ بِهِنَّ أَحَدٌ فِي مَجْلِسِهِ عِنْدَ قِيَامِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ إِلَّا كُفِّرَ بِهِنَّ عَنْهُ، وَلَا يَقُولُهُنَّ فِي مَجْلِسِ خَيْرٍ وَمَجْلِسِ ذِكْرٍ إِلَّا خُتِمَ لَهُ بِهِنَّ عَلَيْهِ كَمَا يُخْتَمُ بِالْخَاتَمِ عَلَى الصَّحِيفَةِ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ".

حضرت عبد الله بن عمر بن العاص رضي الله عنه فرمائي چه: څو كلمات دي څوک چه دا د مجلس نه دَ پاسيدو په وخت كښې درې ځله اووائي نو دا به دَ هغه دپاره كفاره جوړيږي، او څوک چه دې لره په خپل دغه مجلس كښې اووائي، كه هغه مجلس دَ خير وي او كه دَ ذكر نو دا به ددهٔ دپاره داسې وي لكه چه په تحرير باندې مهر لګولې شوې وي (ددهٔ دپاره به ددې اجر او ثواب او دَ ګناهونو نه كفاره كيدل محفوظ وي: هغه كلمات دادي) { سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ. }

په حديث الباب كښې دي چه د مجلس په ختم باندې كه دا دعا اولوستلې شي: ﴿سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ﴾ نو دا دعا د هغه مجلس كفاره شي، د هغه مجلس د لغزش او ګناهونو دپاره، او د مجلس خير په ختميدو باندې كه اولوستلې شي نو دا دعا په منزله د مهر شي يعني هغه نيكي نوره هم مضبوطه او محفوظ شي.

[۴۸۵۸](²) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: قَالَ عَمْرٌو، وَحَدَّثَنِي بِنَحْوِ ذَلِكَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَمْرٍو، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

عبد الرحمن بن ابو عمرو په واسطه د مقبري د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه، او هغوى د نبى كريم ﷺ نه د مذكوره حديث په مثل باندې روايت كړې دې.

[۴۸۵۹](³) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ الْجَرْجَرَائِيُّ، وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ الْمَعْنَى، أَنَّ عَبْدَةَ بْنَ سُلَيْمَانَ أَخْبَرَهُمْ، عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ بِأَخَرَةٍ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ مِنَ الْمَجْلِسِ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، فَقَالَ رَجُلٌ، يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّكَ لَتَقُولُ قَوْلًا مَا كُنْتَ تَقُولُهُ فِيمَا مَضَى، فَقَالَ: كَفَّارَةٌ لِمَا يَكُونُ فِي الْمَجْلِسِ".

د حضرت ابو برزه اسلمي رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ به په خپل اخرې ورځو كښې كله دَ مجلس نه پاسيدو نو دا كلمات به ئې وئيل: {(سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٩٨١)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الدعوات ٣٩ (٣٤٢٩)، مسند احمد (٢/٤٩٤) (صحيح) دون قوله: "ثلاث مرات"

²): انظر ماقبله، (تحفة الأشراف: ١٢٩٨١) (صحيح)

³): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١١٦٠٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٤٢٥)، سنن الدارمي/الاستئذان ٢٩ (٢٧٠٠) (حسن صحيح)

إِلَّا أَنْتَ،أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ)} یو کس د نبی کریم ﷺ نه پوښتنه اوکړه چه اې د الله رسوله ! تاسو دا سې کلمات وائئ چه مخکښې به مو نهٔ وئیلې؟ (ددې څه وجه ده؟) حضور ﷺ اوفرمائیل دا د هغې څيز د کفارې دپاره دی کوم چه په مجلس کښې کيږي۔

قوله: ﴿ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يَقُولُ بِأَخَرَةٍ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ مِنَ الخ ﴾

یعنی رسول الله ﷺ به د مجلس په آخر او ختم باندې دا دعا لوستله او یا مطلب دا چه په آخری عمر او اخره زمانه کښې ئې دا دعا لوستل شروع کړل د مجلس نه د پاسیدو په وخت.

بَابٌ فِي رَفْعِ الْحَدِيثِ مِنَ الْمَجْلِسِ

باب: د مجلس خبره بل ځائې ته اوړل

یعنی د یو ځائې خبره بل ځائې ته نقل کول، د یو خبره بل ته په طور د شکایت رسول، د اول مطلب مناسب دې حدیث﴿ المجالس بالامانة ﴾ او د ویم مطلب مناسب دا حدیث الباب دې.

[٤٨٦٠]([1]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنِ الْوَلِيدِ، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَنَسَبَهُ لَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ حُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ إِسْرَائِيلَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ الْوَلِيدُ ابْنُ أَبِي هِشَامٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ زَائِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يُبَلِّغُنِي أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِي عَنْ أَحَدٍ شَيْئًا فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَخْرُجَ إِلَيْكُمْ وَأَنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ".

ضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل :" څوک دې ماته زما د صحابه ؤ په باره کښې څه خبره نهٔ رارسوی - زهٔ غواړم چه زهٔ تاسو ته راشم،او زهٔ سلیم الصدر یم - (یعنی زما سینه دې پاکه وی]

قوله: ﴿ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « لاَ يُبَلِّغُنِى أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِى عَنْ أَحَدٍ شَيْئًا فَإِنِّى أُحِبُّ أَنْ أَخْرُجَ إِلَيْكُمْ وَأَنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ » ﴾

رسول الله ﷺ خپلو صحابه کرامو رضی الله عنهم ته هدایت فرمائی چه په تاسو کښې دې څوک هم د خپل ملګری شکایت ماته نه راوړی ځکه چه زما د خپل ځان په باره کښې دا خبره خوښه ده چه زه ستاسو مخکښې مجلس ته راشم په داسې حال کښې چه زما سینه (مبارکه) محفوظ وی.یعنی د اهل مجلس د طرف نه یا د چا د طرف نه زما په زړه کښې څهٔ نه وی، ظاهره ده چه د شکایت رارسیدو په صورت کښې خو به د رسول الله ﷺ په زړه کښې د هغه سړی تشریح متعلق تکدر پیدا کیږی.

د ترمذی شریف د یو ترجمة الباب تشریح :

امام ترمذی رحمه الله په دې حدیث باندې باب فی فضل الازواج ترجمه قائم کړې ده او هغوی د دې حدیث نه د ازواج مطهرات فضیلت ثابت کړو، هغه په ظاهر کښې د دې حدیث نه داسې په فهم کښې راځی چه رسول الله ﷺ دا فرمائی چه څنګه زه د کور دننه مجلس نه د بهر مجلس ته سلیم الصدر راځم نو هم دغه شان د بهر د مجلس په اعتبار سره هم زه سلیم الصدر کیدل غواړم لهذا په تاسو کښې دې ماته څوک د ملګری شکایت نه کوی، پس د دې نه معلومه

[1]): سنن الترمذي/المناقب ٦٤ (٣٨٩٦)، (تحفة الأشراف: ٩٢٢٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٣٩٦) (ضعيف)

شوه چه په ازواج مطهراتو کښې به يوې هم د بلې شکايت رسول الله ﷺ ته نه کولو.(۱)

بَابٌ فِي الْحَذَرِ مِنَ النَّاسِ

باب: ۲۹ - په خلقو کښې هوښيار اوسيدل [هر يو کس باندې اعتماد نۀ شی کولې]

يعنی د خلقونه احتياط کول او د هغوی د شر نه بچ کيدل په هر يو باندې اعتماد نه کول،

[۴۸۶۱](۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا نُوحُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ سَيَّارٍ الْمُؤَدِّبُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِيهِ ابْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ عِيسَى بْنِ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْفَغْوَاءِ الْخُزَاعِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ أَرَادَ أَنْ يَبْعَثَنِي بِمَالٍ إِلَى أَبِي سُفْيَانَ يَقْسِمُهُ فِي قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ بَعْدَ الْفَتْحِ، فَقَالَ: الْتَمِسْ صَاحِبًا، قَالَ: فَجَاءَنِي عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيُّ، فَقَالَ: بَلَغَنِي أَنَّكَ تُرِيدُ الْخُرُوجَ وَتَلْتَمِسُ صَاحِبًا، قَالَ: قُلْتُ: أَجَلْ، قَالَ: فَأَنَا لَكَ صَاحِبٌ، قَالَ: فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قُلْتُ: قَدْ وَجَدْتُ صَاحِبًا، قَالَ: فَقَالَ: مَنْ؟ قُلْتُ: عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيُّ، قَالَ: إِذَا هَبَطْتَ بِلَادَ قَوْمِهِ فَاحْذَرْهُ، فَإِنَّهُ قَدْ قَالَ الْقَائِلُ: أَخُوكَ الْبِكْرِيُّ وَلَا تَأْمَنْهُ، فَخَرَجْنَا حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِالْأَبْوَاءِ، قَالَ: إِنِّي أُرِيدُ حَاجَةً إِلَى قَوْمِي بِوَدَّانَ، فَتَلَبَّثْ لِي، قُلْتُ: رَاشِدًا، فَلَمَّا وَلَّى ذَكَرْتُ قَوْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَدَدْتُ عَلَى بَعِيرِي حَتَّى خَرَجْتُ أُوضِعُهُ حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِالْأَصَافِرِ إِذَا هُوَ يُعَارِضُنِي فِي رَهْطٍ، قَالَ: وَأَوْضَعْتُ فَسَبَقْتُهُ، فَلَمَّا رَآنِي قَدْ فُتُّهُ انْصَرَفُوا وَجَاءَنِي، فَقَالَ: كَانَتْ لِي إِلَى قَوْمِي حَاجَةٌ، قَالَ: قُلْتُ: أَجَلْ وَمَضَيْنَا حَتَّى قَدِمْنَا مَكَّةَ، فَدَفَعْتُ الْمَالَ إِلَى أَبِي سُفْيَانَ".

عبد الله بن عمرو بن فغواء خزاعی د خپل پلار نه روايت کوی چه رسول الله ﷺ ما لره راوبللو ......او حضرت ﷺ ماته مال راکړو او دې لره ئې په مکه کښې ابو سفيان ته ليږل غوښتل - چه هغه ئې په اهل قريشو کښې تقسيم کړی او دا د فتح مکې نه ورستو واقعه ده ......حضور ﷺ ماته اوفرمائيل :" څوک ملګرې تلاش کړه -" چنانچه عمرو بن اميه ضمری ماته راغې او وئيل ئې ما اوريدلی دی چې تۀ مکې ته تلل غواړې او د رفيق سفر په تلاش کښې ئې ما اووې او - هغه اووې چه زۀ درسره ځمه - چنانچه زۀ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او عرض مې اوکړو ما د سفر ملګرې تلاش کړې دې - حضور ﷺ اوفرمائيل څوک دې؟ ما ورته اووې چه عمرو بن اميه ضمری، حضور ﷺ اوفرمائيل کله چه تاسو ددۀ د قوم علاقې ته اورسئ نو خوشيار [بيدار] اوسئ وئيلو والا وائی چه بکری (د با په زير سره) ستا رور دې مګر په دۀ باندې اعتماد مۀ کوه، چنانچه مونږه اووتلو تردې پورې چه ابواء مقام ته اورسيدو نو هغه ما ته اووې چه زما خپل قوم سره لږ غونډې کار دې زۀ ودان ته ځمه تۀ دلته کښې اودريږه زما انتظار کوه، ما ورته اووې خير په سلامتيا سره لاړ شه کله چه هغه روان شو نو ماته د نبی کريم ﷺ فرمان ياد شو نو زۀ په خپل اوښ باندې سور شوم او هغې لره مې شړولو تردې پورې چه اصافر مقام ته اورسيدم، نو اچانک ګورم چه اميه د خپل قوم د څو کسانو سره زما په معارضه کښې راروان دې چنانچه ما خپل اوښ

(۱) ښکه چه رسول الله ﷺ د خپل زړه سلامتی صدر د بهر د مجلس والو په عدم شکايت باندې موقوف کړه اود کور د مجلس نه هغوی مطمئن وو هلته داسې څۀ خبره نه موندلې کيدله چه د خفګان سبب وی.

(۲): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۰۷۸۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۸۹/۵) (ضعيف)

نور هم تیز اوشړلو تردې پورې چه د هغوی نه وړاندې شوم هر کله چه هغه اوکتل چه زهٔ د هغوی د لاسونو نه اووتلم نو هغوی واپس شو - بیا هغه یوائې ماته راغې اووې وئیل چه زما د خپل قوم سره څه کار وو - ما اووې وو به - تردې پورې چه مونږ مکې ته راورسیدو او ما هغه مال ابو سفیان رضی الله عنه ته حواله کړو -

په دې کښې مصنف رحمه الله یو واقعه ذکر کړې ده چه د هغې خلاصه دا ده چه د عمرو بن الفغواء الخزاعی صحابی رضی الله عنه نه روایت دی چه یو ځل زه رسول الله ﷺ راطلب کړم، هغوی زما په لاس باندې څه مال ابوسفیان رضی الله عنه ته لیږل غوښتل په قریش مکه کښې د تقسیمولو دپاره او دا واقعه د فتح مکې نه روستو ده، رسول الله ﷺ ماته دا حکم اوفرمائیل چه په سفر باندې د تلو دپاره څوک ملګرې اولټوه، هغوی فرمائی چه ماته عمرو بن امیه الضمری راغلو او وې وئیل چه ماته دا خبره رارسیدلې ده چه ته مکې ته د تلو اراده کوې چه د هغې دپاره یو ملګرې ګورې، هغوی فرمائی چه او صحیح ده هم دغه شان ده، په دې باندې هغوی اووې چه زه د تلو دپاره تیار یم زه رسول الله ﷺ ته لاړم او هغوی ته مې عرض اوکړو چه ماته ملګرې ملاؤ شو، هغوی تپوس اوکړو څوک؟ ما عرض اوکړو عمرو بن امیه، رسول الله ﷺ اوفرمائیل: ﴿ إِذَا هَبَطْتَ بِلَادَ قَوْمِهِ فَاحْذَرْهُ فَإِنَّهُ قَدْ قَالَ الْقَائِلُ أَخُوكَ الْبِكْرِيُّ وَلَا تَأْمَنْهُ ﴾ [1] (عمرو بن امیه چه د کوم ځائې اوسیدونکې وو هغه لار د مکې او مدینې ترمینځه وه) نو په دې وجه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کله ته هغه علاقې ته اورسیږې نو د هغه نه ځان ساته ځکه چه ویونکې وئیلې دی چه ستا رور اګر که ستا حقیقی او مشر رور ولې نه وی خو په هغه باندې هم اعتماد مه کوه، د بکری معنی ئې لیکلې ده الشقیق الاکبر یعنی سکه مشر رور، زه د رسول الله ﷺ په دې نصیحت اوریدلو سره په سفر باندې اوتلم تردې چه مونږ مقام ابواء ته اورسیدلو نو زما ملګری عمرو بن امیه ماته اووې چه زه به د خپل یو ضرورت په وجه خپل کور ته ښکاره شم کوم چه په مقام ودان کښې دې ته هم دلته زما انتظار اوکړه ﴿قُلْتُ رَاشِدًا ﴾ مسافر لره د رخصت کولو په وخت دا جمله دعائیه یعنی "راشدا" وئیلې شی چه په هغې کښې د رشد او هدایت دعا ده چه کله هغه لاړو نو ماته د رسول الله ﷺ نصیحت رایاد شو، په یاد راتلو سره ما په خپلې سورلئ باندې کجاوه اوتړله او هغې ته مې منډه ورکړه او هلته ولاړ پاتې نه شوم تردې چه مقام اصافر ته چه کله زه اورسیدم نو ما اوکتل چه هغه د یو جماعت سره زما طرف ته راروان دې (ما په خپل زړه کښې خطره محسوس کړه چه معلومه نه ده چه څه معامله ده) او ما خپلې سورلئ ته نوره هم منډه ورکړه چه په هغې سره زه د هغه نه نور هم مخکښې اوتلم، پس چه کله هغه اوکتل چه زه د هغوی د لاس نه اوتلم او د هغه د وس نه بهر شوم نو هغه جماعت واپس شو او دې یعنی عمرو بن امیه ما سره ملاؤ شو، او وې وئیل زما د خپل قوم سره څه کار وو ما ورته اووې او جی تاسو صحیح اووې، او مونږ لاړو تردې چه مکې ته اورسیدلو او هغه مال ما

[1] البکری په کسرې د باء اول ولد الابوین ای اخوک شقیقك احذره، فاخوك مبتداء والبکری نعته والخبر محذوف تقدیره یخاف منه اهـ (عون) قلت الظاهر ان قوله (فلا تامنه) قائم مقام الخبر)

په حفاظت سره ابوسفيان رضي الله عنه ته اورسولو، د حضرت گنگوهي رحمه الله په تقرير كښې دي ﴿ اذا هو يعارضني في رهط ﴾ چه هغه د يو جماعت سره زما طرف ته راروان وو، حضرت فرمائي چه ممكنه ده چه هغه خلق د دې ضمري د رخصت كولو دپاره د كور نه تلې وي، خو خزاعي رضي الله عنه دا اوګڼړله چه هغوي د مال اخستلو دپاره په ما پسې راروان دي او په دې كښې هيڅ استبعاد نشته چه دا ګمان صحيح وي.

[٤٨٦٢]([1]) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ".

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چه نبي كريم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چه تك نه شي وركولې كيدې مؤمن ته د يو سورې نه دوه ځله."

قوله: ﴿ لاَ يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ ﴾

په ﴿ لا يلدغ ﴾ كښې دوه احتماله دي يو دا چه دا په ضمې د غين سره اولوستلې شي د مضارع منفي كيدو د وجې نه او په دې صورت كښې به مطلب دا وي چه مومن يعني چاته چه مومن وئيل پكار وي هغه نقصان نه اوچتوي د يو مقام نه بار بار، يعني مومن ممدوح هغه دې چه هوښيار او حاضر ذهن وي او د غفلت نه لرې، او هغه داسې نه وي چه په يو كار كښې بار بار دهوكه خوري او هغه ته پته هم نه لګي، او دويم احتمال په دې كښې دا دې چه د غين په كسرې سره اولوستلې شي بنا په صيغې د نهي په دې صورت كښې به دا تنبيه وي چه مومن لره هر وخت هوښيار اوسيدل پكار دي بار بار دې د يو ځائې نه دهوكه نه خوري، هغه له پكار دي چه د ويرې او د نقصان د ځائې نه پرهيز كوي د اول مطلب په باره كښې ليكلې دي چه د دې تعلق د امور اخرت سره دې نه د امور دنيا سره، او په احتمال ثاني كښې امر دنيا او آخرت دواړو سره تعلق كيدې شي، د دې حديث يو شان ورود هم دې هغه دا چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په هغه موقع باندې فرمائيلې وو چه كله هغوي ابوغره شاعر قيد كولو نه پس په دې معاهده باندې آزاد كړو چه هغه به د رسول الله صلى الله عليه وسلم خلاف تحريض نه كوي او نه به د رسول الله صلى الله عليه وسلم بدې وائي، خو هغه د آزاديدو نه پس چه كله خپل قوم ته لاړو نو د دې معاهدې خلاف اوكړه نو دوباره رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه په جنګ احد كښې قيد كړو، هغه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دوباره د من او احسان درخواست اوكړو نو هغه وخت رسول الله صلى الله عليه وسلم دا جمله اوفرمائيله (عون) اخرجه البخاري ومسلم وابن ماجه قاله المنذري.

......

[1]: صحيح البخاري/الأدب ٨٣ (٦١٣٣)، صحيح مسلم/الزهد ١٢ (٢٩٩٨)، سنن ابن ماجه/الفتن ١٣ (٣٩٨٢)، (تحفة الأشراف: ١٣٢٠٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٣٧٩)، سنن الدارمي/الرقاق ٦٥ (٢٨٢٣) (صحيح)

بَاب فِي هَدْىِ الرَّجُلِ

باب: ۳۰ - دَ پیدل سړی دَ چال بیان

د سړی د طریقې په باره کښې (دلته د دې تعلق محذوف دې) یعنی په تلو راتلو کښې.

[۴۸۶۳] (¹) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، أَخْبَرَنَا خَالِدٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا مَشَى كَأَنَّهُ يَتَوَكَّأُ".

سیدنا انس رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ به کله تللو نو داسې به معلومیده لکه چه وړاندې تښیږی۔

قوله: ﴿ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا مَشَى كَأَنَّهُ يَتَوَكَّأُ ﴾

انس رضی الله عنه د رسول الله ﷺ چال اود رفتار کیفیت بیانوی چه رسول الله ﷺ چه به کله تلو نو لږ شان به وړاندې طرف ته مائل تللو لکه یو سړې چه د همسا په تکیه باندې ګرځی، یعنی رسول الله ﷺ به سینه راویستلو سره نه ګرځیدو کوم چه د تکبر چال دې بلکه لږ شان وړاندې طرف ته به مائل کیدو سره ګویا د لرګی په تکیه روان وی.

[۴۸۶۴] (²) حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُعَاذِ بْنِ خُلَيْفٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْجُرَيْرِيُّ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ، قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قُلْتُ: كَيْفَ رَأَيْتَهُ؟ قَالَ: كَانَ أَبْيَضَ مَلِيحًا إِذَا مَشَى كَأَنَّمَا يَهْوِي فِي صَبُوبٍ".

حضرت ابو طفیل (عامر بن واثله) رضی الله عنه فرمائی چه ما رسول الله ﷺ لره لیدلې وو - سعید جریری دَ هغه تپوس اوکړو تا هغه لره څنګه لیدلې دې؟ هغوی اوفرمائیل هغه سپین رنګې او انتهائی خوبصورته وو او کله چه به تللو نو داسې به لګیده چه هغه دَ بره نه لاندې کوزیږی۔

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-. قُلْتُ كَيْفَ رَأَيْتَهُ قَالَ كَانَ أَبْيَضَ مَلِيحًا ﴾ یعنی د رسول الله ﷺ رنګ سپین وو چه مائل وو د سرخۍ په طرف، بالکل د سپینې چونې په شان نه وو.

قوله: ﴿ إِذَا مَشَى كَأَنَّمَا يَهْوِي فِي صَبُوبٍ ﴾ په بعض روایاتو کښې صبب هم راغلې دې په معنی د لاندې زمکې، یعنی کله چه به رسول الله ﷺ ګرځیدو نو داسې به محسوس کیده چه ګویا لاندې زمکې ته کوزیدونکې دې، د لوړې زمکې نه ښکته زمکې ته، د دې مفهوم هم هغه دې کوم چه په پورته حدیث کښې تیر شو، والحدیث اخرجه مسلم والترمذی بنحوه، قاله المنذری.

(¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٦٥٦) (صحيح الإسناد)

(²): صحيح مسلم/الفضائل ٢٨ (٢٣٤٠)، سنن الترمذي/الشمائل (١٤)، (تحفة الأشراف: ٥٠٥٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٥٤/٥) (صحيح)

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَضَعُ إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الأُخْرَى

باب: ۳۱- په بیان د هغه سړی کښې چه هغه یوه پښه په بله باندې ږدی

[٤٨٦٥] (1) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ. ح وحَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَضَعَ وَقَالَ قُتَيْبَةُ: يَرْفَعَ الرَّجُلُ إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الأُخْرَى، زَادَ قُتَيْبَةُ وَهُوَ مُسْتَلْقٍ عَلَى ظَهْرِهِ".

د حضرت جابر رضي الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ منع فرمائیلې ده ددې نه چه سړې یوه پښه په بله باندې کیږدی- دقتیبه په روایت کښې اضافه ده :چه کله هغه په ملا باندې اوده وی.

قوله: ﴿ عَنْ جَابِرٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يَضَعَ - وَقَالَ قُتَيْبَةُ يَرْفَعَ الرَّجُلُ إِحْدَى - رِجْلَيْهِ عَلَى الأُخْرَى - زَادَ قُتَيْبَةُ - وَهُوَ مُسْتَلْقٍ عَلَى ظَهْرِهِ ﴾

یعنی رسول الله ﷺ د داسې ستونی ستغ ملاستې نه منع فرمائیلې ده چه یوه خپه په بلې خپې باندې کیږدی، او د دې نه په روستو روایت کښې دی کوم چه د عم عباد یعنی د عبدالله بن زید بن عاصم نه روایت هغې په دې کښې دا دی چه ما رسول الله ﷺ لره یوه خپه په بله خپه باندې کیخودلو سره په ملاسته باندې لیدلې دې، په دې دواړو احادیثو کښې جمع داسې کړې شوې ده چه منع په هغه صورت کښې ده چه کله احتمال د عورت د ښکاره کیدو وی داسې چه لباس په ځائې د پرتوګ ازار او لنګ وی، یا د ازار وسیع او غیر وسیع فرق وی، که لباس پاجامه ده یا فراخه لنګ دې چه په هغې کښې د عورت د ښکاره کیدو احتمال نه وی په دې کښې کراهت هم نشته، دا توجیه خو خطابی وغیره شراح لیکلې ده، او حضرت په بذل کښې توجیه داسې بیان کړې ده چه د نیغ ملاستو نه پس خپه په خپه باندې د کیخودلو دوه صورتونه دی یو دا چه دواړه خپې مبسوط او خورې شوې وی، په دې صورت کښې یوې لره په بلې باندې کیخودلو سره کشف عورت نه کیږی، لهذا په حدیث کښې ثبوت د هغه صورت دې، او دویم صورت دا دې چه یو ګونډئ اودروی او دویمه پرې کیږدی نو په دې صورت کښې ئې که لنګ اچولې وی نو د کشف عورت احتمال دې، لهذا محمل د نهی به په دې صورت کښې منلې شی.

[٤٨٦٦] (2) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ. ح وحَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ، عَنْ عَمِّهِ، "أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَلْقِيًا، قَالَ الْقَعْنَبِيُّ: فِي الْمَسْجِدِ وَاضِعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الأُخْرَى".

حضرت عباد بن تمیم د خپل ترهٔ (عبد الله بن زید عاصم انصاری رضي الله عنه) نه روایت کوی چه هغه رسول الله ﷺ لره اولیدو په داسې حال کښې چه هغه په ملا باندې ملاست وو- قعنبی

(1): صحيح مسلم/اللباس ٢٠ (٢٠٩٩)، سنن الترمذي/الأدب ٢٠ (٢٧٦٧)، (تحفة الأشراف: ٢٦٩٢، ٢٩٠٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٦٢/٣، ٣٦٧) (صحيح)

(2): خ /الصلاة ٨٥ (٤٧٥)، اللباس ١٠٣ (٥٩٦٩)، الاستئذان ٤٤ (٦٢٨٧)، صحيح مسلم/اللباس ٢٢ (٢١٠٠)، سنن الترمذي/الأدب ١٩ (٢٧٦٥)، سنن النسائي/المساجد ٢٨ (٧٢٢)، (تحفة الأشراف: ٥٢٩٨)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/السفر ٢٤ (٨٧)، مسند احمد (٣٩/٤، ٤٠)، دي/الاستئذان ٢٧ (٢٦٩٨) (صحيح)

وائی په جمات کښې ملاست وو او حضور ﷺ یو پښه په بله باندې ایخودې وه۔

[۴۸٦٧] (¹) حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضى الله عنه وَعُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ كَانَا يَفْعَلَانِ ذَلِكَ.

د حضرت سعید ابن المسیب نه مروی دی چه حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه او حضرت عثمان بن عفان به داسې کول - (د اوده کیدو په حالت کښې به ئې یوه پښه په بله باندې کیخوده -)

بَابٌ فِي نَقْلِ الْحَدِيثِ

بابـ ۳۲ - خبره نقل کول (ډیر بد دی)

[۴۸٦٨] (²) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ جَابِرِ بْنِ عَتِيكٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ بِالْحَدِيثِ ثُمَّ الْتَفَتَ فَهِيَ أَمَانَةٌ".

د حضرت جابر بن عبد الله نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کله یو سړې خبره اوکړی او بیا التفات [یعنی اخوا بل خوا اوګوری] نو دا خبره امانت دې۔

قوله: ﴿ إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ بِالْحَدِيثِ ثُمَّ الْتَفَتَ فَهِيَ أَمَانَةٌ ﴾

یعنی کله چه یو سړی څه خبره تاسو ته اوکړه او د خبرې کولو په وخت ئې یوخوا بل خوا اوکتل نو دا قسم خبره امانت وی هغه بل ته نقل کول نه دی پکار ځکه چه ښې او ګس طرف ته کتل علامت د دې خبرې د د راز کیدو چه څوک زمونږ خبره اوری خو نه، او دویم مطلب د ﴿ التفت ﴾ دا هم بیان کړې شوې دې یعنی ﴿ غاب وانصرف ﴾ یعنی کله چه یو سړی تاته څه خبره اوکړه او هغه لاړو نو اوس د هغه دا خبره تاسره امانت دې د هغې ذکر دې په بل ځائې کښې اونکړې شی.

[۴۸٦٩] (³) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نَافِعٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ ابْنِ أَخِي جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ إِلَّا ثَلَاثَةَ مَجَالِسَ: سَفْكُ دَمٍ حَرَامٍ، أَوْ فَرْجٌ حَرَامٌ، أَوِ اقْتِطَاعُ مَالٍ بِغَيْرِ حَقٍّ".

د حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل :" مجالس په امانتونو سره دی - ما سوا د درې مجلسونو نه چه په هغې کښې د ناحق وینې تویولو، یا ناحق فهش کاری، یا د ناحق مال وهلو خبره وی -"

قوله: ﴿ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « الْمَجَالِسُ بِالأَمَانَةِ إِلاَّ ثَلاَثَةَ مَجَالِسَ سَفْكُ دَمٍ حَرَامٍ أَوْ فَرْجٌ حَرَامٌ أَوِ اقْتِطَاعُ مَالٍ بِغَيْرِ حَقٍّ » ﴾ یعنی عام قاعده دا ده چه په مجلس کښې کیدونکې خبرې امانت وی هغې لره بل طرف ته نقل کول پکار نه دی خو د

(¹): انظر ماقبله، (تحفة الأشراف: ٥٢٩٨) (صحيح الإسناد عن عثمان)

(²): سنن الترمذي/البر والصلة ٣٩ (١٩٥٩)، (تحفة الأشراف: ٢٣٨٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣٢٤، ٣٥٢، ٣٧٩، ٣٩٤) (حسن)

(³): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٣١٦٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣٤٢) (ضعيف)

دي نه درې قسم مجلسونه مستثنى دي، د دې مجالسو اظهار نه صرف دا چه جائز دې بلکه واجب دې يو هغه مجلس چه په هغې کښې د چا د ناحق قتل کيدو مشوره اوکړې شی، يا د فرج حرام يعنی د زناکارئ مشوره کړې شوې وی، يا ناحق د بل په مال باندې د قبضې کولو په باره کښې مجلس شوې وی، د دې مجالسو خبرې متعلقه سړی ته ضرور کول پکار دی.

[٤٨٧٠](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، قَالَا: أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ عُمَرَ، قَالَ: إِبْرَاهِيمُ هُوَ: عُمَرُ بْنُ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعُمَرِيُّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَعْظَمَ الْأَمَانَةِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلُ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ وَتُفْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا".

حضرت ابو سعيد خدری رضی الله عنه روايت کوی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: د الله پاک په نزد باندې به د قيامت په ورځ باندې په امانت کښې دا خبره د ټولو نه زيات خيانت شميرلې شی چه سړې خپلې ښځې ته او يا ښځه خپل خاوند ته نزدې شی او بيا د هغې را ز ښکاره کړی."

قوله: ﴿إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْأَمَانَةِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلَ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ وَتُفْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا﴾ من اعظم الامانة ای من اعظم نقض الامانة يعنی د لوئې درجې خيانت چه د هغې خيانت کيدل به د قيامت په ورځ ښکاره کيږی چه سړې خپلې ښځې سره ملاؤ شی يعنی په يوائې والی کښې او په پرده کښې او بيا په بل مجلس کښې د دې مجلس راز ښکاره کړی، د دې حديث په مضمون باندې د کتاب النکاح په اخر کښې يو مستقل ترجمة الباب تير شوې دې.باب ما يکره من ذکر الرجل ما يکون من اصابته اهلة .....کافی مفصل حديث دې فارجع اليه لوشت.

باب فِي الْقَتَّاتِ

بابـ ٣٣ - دَ چغل خوربيان

قتات يعنی نمام (چغل خور) كما فی البذل، او په هامش بذل کښې د علامه عينی نه په دې دواړو کښې فرق نقل کړې شوې دې هغه دا چه نمام خو هغه سړې دې کوم چه د هغه مجلس خبره نقل کړی چه په کوم کښې هغه خپله شريک شی، او قتات هغه سړې دې کوم چه د يو مجلس خبره په پټه واوری او بغير په هغه مجلس کښې د شرکت کولو نه ئې نقل کړی، بله دا چه کوم سړې دا اهل مجلس نه په پټه يا د خلقو نه په پټه خبره اوری که هغه بل ځائې کښې نقل کوی او که نه، هغه ته هم اهل لغت قتات وئيلې دې كما فی البذل عن القاموس، په حديث الباب کښې دی: ﴿لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ﴾

[٤٨٧١](2) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ".

(1): صحيح مسلم/النكاح ٢١ (١٤٣٧)، (تحفة الأشراف: ٤١١٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦٩/٣) (ضعيف)

(2): صحيح البخاري/الأدب ٥٠ (٦٠٥٦)، م /الإيمان ٤٥ (١٥٠)، سنن الترمذي/البر والصلة ٧٩ (٢٠٢٦)، (تحفة الأشراف: ٣٣٨٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٨٢/٥، ٣٨٩، ٣٩٧، ٤٠٣، ٤٠٤) (صحيح)

ترجمه: د حضرت حذیفه رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل :" چغل خور به جنت ته نهٔ ځی -"

باب فِي ذِي الْوَجْهَيْنِ
بابـ ۳۴ - دَ ذو وجهین بیان

ذوالوجهین یعنی د دوه مخونو والا چاته چه دوه پریز وائی، چاته چه لاړ شی هم د هغه موافق خبره کوی، او د هغه مخکښې د هغه د مخالف بدی بیانوی.نو چونکه دا سړې د خپل مخ نه دوه مختلف قسم خبرې ظاهروی په دې لحاظ سره ذوالوجهین شو او هم داسې سړې ته منافق وائی داسې سړی ته په حدیث الباب کښې شر الناس وئیلې کیږی

[۴۸۷۲](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مِنْ شَرِّ النَّاسِ ذُو الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ وَهَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ".

د حضرت ابو هریره رضي الله عنه نه روایت دي چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل بدترین دي هغه سړې چه هغه ذو وجهین (دوه پریزې) وی چه هغوی ته ورشی نو یو مخ ئې وی او چه بل ته ورشی نو بل مخ ئې وی -"

[۴۸۷۳](٢) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنِ الرُّكَيْنِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ نُعَيْمِ بْنِ حَنْظَلَةَ، عَنْ عَمَّارٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ كَانَ لَهُ وَجْهَانِ فِي الدُّنْيَا كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ".

د حضرت عمار بن یاسر رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه د چا په دنیا کښې دوه مخونه وی نو دَ قیامت په ورځ باندې به دهٔ دوه ژبې وی دَ اور نه -"

قوله: ﴿ مَنْ كَانَ لَهُ وَجْهَانِ فِي الدُّنْيَا كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ ﴾ کوم انسان چه په دنیا کښې د دوه مخونو والا وی د هغه به په قیامت کښې دوه ژبې وی د اور نه.

بَابٌ فِي الْغِيبَةِ
بابـ ۳۶ - دَ غیبت احکام او مسائل

[۴۸۷۴](٣) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ قِيلَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْغِيبَةُ؟ قَالَ: ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ قِيلَ: أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ، قَالَ: إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ بَهَتَّهُ".

د حضرت ابو هریره رضي الله عنه نه روایت دي چه د رسول الله ﷺ نه پوښتنه اوکړې شوه : اې د الله رسوله ! غیبت څه څیز دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل ستاسو خپل رور لره په داسې انداز کښې ذکر کول چه هغې لره هغه بد ګڼړی -" اووئیلې شو او کهٔ زهٔ کومه خبره کووم هغه زما

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٣٧١٩)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/المناقب ١ (٣٤٩٤)، والأدب ٥٢ (٧١٧٩)، صحيح مسلم/فضائل الصحابة ٤٨ (٢٥٢٦)، سنن الترمذي/البر والصلة ٧٨ (٢٠٢٥)، مسند احمد (٢/٢٤٥، ٤٥٥) (صحيح)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٣٦٩)، وقد أخرجه: سنن الدارمي/الرقاق ٥١ (٢٨٠٦) (صحيح)
(٣): سنن الترمذي/البر والصلة ٢٣ (١٩٣٤)، (تحفة الأشراف: ١٤٠٥٤)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/البر والصلة ٢٠ (٢٥٨٩)، مسند احمد (٢/٢٣٠، ٤٥٨)، سنن الدارمي/الرقاق ٦ (٢٧٥٦) (صحيح)

په رور کښې موجوده وی؟ (نو بیا به هم غیبت وی؟) حضور ﷺ اوفرمائیل که چرې په هغه کښې دا خبره وی او تاسو ئې وائئ،نو هم دا غیبت دې - او که چرې تاسو څه داسې خبره کوئ چه په دهٔ کښې نهٔ وی نو بیا خو تاسو په هغه باندې بهتان اولګوو۔

د باب په اول حدیث کښې د غیبت تعریف د رسول الله ﷺ نه ذکر دې ﴿ ذکرک اخاک بما یکره﴾ یعنی د چا ذکر د چا مخکښې داسې کول کوم چه په هغه باندې بد لګی، چا د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه که هغه بدی واقعی په هغه سړی کښې وی نو بیا به هم غیبت وی نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه که هغه صفت په هغه کښې اوموندلې شی نو بیا خو ستا هغې لره ذکر کول غیبت دې او که پکښې نه وی نو بیا به ستا ذکر کول په هغه باندې بهتان وی، په حاشیه د بذل کښې دی

وبسط الکلام علی الغیبة وما یباح من انواعها الشامی ۲۸۹/۵ وقد وردت روایات معناها انه لا غیبة للفاسق المعلن کذا فی اتحاف السادة ۱۱۷/۳ وفی امداد المشتاق ۶۳ للشیخ التهانوی عن شیخه ان المعصیة علی نوعین الباهی والجاهی والثانی اعظم، ولذا اکبر اثم ابلیس علی اثم ادم، ولذا قیل الغیبة اشد من الزنا اهـ او د مولانا عبدالحئ لکهنوی رحمه الله په دې باندې مستقل تصنیف دې زجر الشبان والشیبة عن ارتکاب الغیبة ...

[۴۸۷۵](1) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْأَقْمَرِ، عَنْ أَبِي حُذَيْفَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "حَسْبُكَ مِنْ صَفِيَّةَ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: غَيْرُ مُسَدَّدٍ تَعْنِي قَصِيرَةً، فَقَالَ لَقَدْ قُلْتِ كَلِمَةً لَوْ مُزِجَتْ بِمَاءِ الْبَحْرِ لَمَزَجَتْهُ، قَالَتْ: وَحَكَيْتُ لَهُ إِنْسَانًا، فَقَالَ: مَا أُحِبُّ أَنِّي حَكَيْتُ إِنْسَانًا وَأَنَّ لِي كَذَا وَكَذَا".

ام المؤمنین حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه ما رسول الله ﷺ ته اوئیل : ستاسو دپاره په حضرت صفیه رضی الله عنها کښې هم دا کافي دی چه هغه داسې داسې ده؟ ...... دَ مسدد نه علاوه نورو وضاحت کړې دې چه ددې نه دَ هغې مراد دَ حضرت صفیه وړوکې قد والا کیدل وو۔ ...... نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل تا داسې کلمه وئیلې ده که چرې دا په سمندر کښې ملاؤ کړې شي نو هغه به هم تریخ شی ۔" حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه ما دَ حضور ﷺ په وړاندې دَ چا حکایت نقل کړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل زهٔ دا نهٔ خوښه وُم چه دَ چا حکایت نقل کړم خواه که ماته پرې دومره دومره مال هم ملاؤ شی۔

قوله: ﴿ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ –صلی الله علیه وسلم– حَسْبُكَ مِنْ صَفِيَّةَ كَذَا وَكَذَا قَالَ تَعْنِي قَصِيرَةً. فَقَالَ « لَقَدْ قُلْتِ كَلِمَةً لَوْ مُزِجَتْ بِمَاءِ الْبَحْرِ لَمَزَجَتْهُ....الخ»﴾

سیده عائشه رضی الله عنها فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ مخکښې اووې چه ستاسو دپاره خو د صفیه رضی الله عنها دا یو صفت کافی دې غالبا د لاس په اشارې سره ئې اووې چه د هغې قد وړوکې دې، نو په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه یقینا دې وخت کښې تا یو داسې لفظ د

(1): سنن الترمذي/صفة القيامة ٥١ (٢٥٠٢، ٢٥٠٣)، (تحفة الأشراف: ١٦١٣٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٢٨/٦، ١٣٦، ١٨٩، ٢٠٦) (صحيح)

خولي نه راويستلو چه که په سمندر کښې واچولې شي يعنې دې لره يو مجسم څيز فرض کولو سره نو هغه لفظ به په پوره سمندر باندې غالب شي، يعنې د هغې تولې اوبه به خرابې او ګنده کړي. ﴿ قَالَتْ وَحَكَيْتُ لَهُ إِنْسَانًا فَقَالَ الخ ﴾ هغه دا هم فرمائي چه ما يوه ورځ د رسول الله ﷺ مخکښې د يو سړي د څه خبرې او د صفت نقل اوکړو، يعنې هغه شان مې ورته اوکړل نو په دې باندې هغوی اوفرمائيل چه زما د يو انسان نقل کول خوښ نه دی اګر چه ماته دومره دومره مال راکړې شي، وقال النووی ومن الغيبة المحاكاة بان يمشى متعارجا او مطاطاء راسه، امام نووی رحمه الله فرمائي چه محاکاة هم غيبت دې مثلاً د چا د ګډ تلو ښکاره کولو دپاره ګډ لاړ شي يا مثلاً سر ښکته کولو سره د بل په نقل کولو کښې.

[٤٨٧٦](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ، حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي حُسَيْنٍ، حَدَّثَنَا نَوْفَلُ بْنُ مُسَاحِقٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ مِنْ أَرْبَى الرِّبَا الِاسْتِطَالَةَ فِي عِرْضِ الْمُسْلِمِ بِغَيْرِ حَقٍّ".

حضرت سعيد بن زيد رضي الله عنه نه روايت دې چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل د ټولو نه زيات سود دادې چه انسان په ناحقه سره د چا د عزت سره لوبې اوکړي."

قوله: ﴿ إِنَّ مِنْ أَرْبَى الرِّبَا الِاسْتِطَالَةَ فِي عِرْضِ الْمُسْلِمِ بِغَيْرِ حَقٍّ ﴾ (2) د سعيد بن زيد نه مرفوعا روايت دې چه د مسلمان د ناحق عزت اخستلو دپاره ژبه استعمالول د سود په ټولو قسمونو کښې بدترين قسم دې. حال دا چه د سود په باره کښې په يو روايت کښې راځي چه ﴿ ان الربا سبعون بابا اهونها ان ينكح الرجل امه ﴾ يعنې د سود څورئ اويا درجات دی چه په هغې کښې د ټولو نه سپکه د خپلې مور سره د زنا برابر ده.

ربا هغه زيادت ته وائي کومه چه په احد المتعاقدين کښې يو کس ته حاصله شي بغير د څه عوض نه، او د چا په ناحق عزت اخستلو کښې هم دا خبره موندلې شي چه د دې په مقابله کښې هغه سړي د دهٔ عزت نه دې اخستلې او دې ئې اخلې (يعنې بې عزتی ئې کوی) نو دا د هغه عزت اخستل خالی عن البدل دی.

[٤٨٧٧](3) حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ اسْتِطَالَةَ الْمَرْءِ فِي عِرْضِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقٍّ وَمِنَ الْكَبَائِرِ السَّبَّتَانِ بِالسَّبَّةِ".

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل بې شکه په کبيره ګناهونو کښې يو کبيره ګناه داده چه انسان د خپل مسلمان رور په ناحقه سره هتک او سپکاوې اوکړي، په کبيره ګناهونو کښې دا هم ده چه څوک چاته د يو کنځل په ځائې باندې دوه کنځلې اوکړي."

1): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٤٤٦٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/١٩٠) (صحيح)

2) ويوخذ منه ان ما كان بحق فهو يجوز، قال العيني ٤/٢٢٠ ذكر الغزالي والنووي اباحة العلماء الغيبة في ستة مواضع فهل تباح للميتة ايضا ام لا؟ قلت الظاهر لا لقوله عليه السلام كفوا عن مساويهم اهـ)

3): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤٠٢٠) (ضعيف)

[٤٨٧٨]([1]) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُصَفَّى، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، وَأَبُو الْمُغِيرَةِ، قَالَا: حَدَّثَنَا صَفْوَانُ، قَالَ: حَدَّثَنِي رَاشِدُ بْنُ سَعْدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ جُبَيْرٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَمَّا عُرِجَ بِي مَرَرْتُ بِقَوْمٍ لَهُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نُحَاسٍ يَخْمُشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُمْ فَقُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ وَيَقَعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: حَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ بَقِيَّةَ لَيْسَ فِيهِ أَنَسٌ.

د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: کله چه زما معراج اوکړې شو نو زما تیریدل په یو داسې قوم باندې اوشو چه د هغوی نوکان د تانبې وو او په هغې سره ئې خپل مخونه او سینې شکولې - ما تپوس اوکړو اې جبریل! دا کوم خلق دی؟ هغوی اووې دا هغه خلق دی چه دوی به د نورو خلقو غوښه خوړله او د هغوی په عزت کښې به واقع کیدل -" امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دې روایت لره یحییٰ بن عثمان د بقیه نه روایت کړې دې مګر په دې کښې د حضرت انس رضی الله عنه ذکر نشته دې (مرسل ئې روایت کړې دې -)

قوله: ﴿ لَمَّا عُرِجَ بِي مَرَرْتُ بِقَوْمٍ لَهُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نُحَاسٍ يَخْمِشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُمْ الخ ﴾

د سیدنا انس رضی الله عنه نه مرفوعا روایت دې نبی ﷺ فرمائی چه کله زه آسمانونو ته بوتلې شوم نو زه په داسې خلقو باندې راتیر شوم چه د هغوی نوکونه د تانبې وو چه د هغې په ذریعه هغوی خپل مخونو او سینې شوکولې، رسول الله ﷺ فرمائی چه ما د جبرائیل علیه السلام نه تپوس اوکړو چه دا خلق څوک دی نو هغوی اوفرمائیل چه دا هغه خلق دی چه د خلقو غوښې خوری یعنی د هغوی غیبت کوی او د هغوی بې عزتی کوی.

[٤٨٧٩]([2]) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ أَبِي عِيسَى السَّيْلَحِينِيُّ، عَنْ أَبِي الْمُغِيرَةِ، كَمَا قَالَ ابْنُ الْمُصَفَّى.

عیسیٰ ابن ابی عیسیٰ السیلحینی د ابو مغیره نه هم داسې روایت کړې دې لکه څنګه چه (مذکوره بالا حدیث کښې) ابن مصفی وئیلې دی -

[٤٨٨٠]([3]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلِ الْإِيمَانُ قَلْبَهُ لَا تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فَإِنَّهُ مَنِ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعُ اللهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعِ اللهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ".

د حضرت ابو برزه اسلمی رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل اې هغه خلقو! چه په خپلو ژبو سره ئې ایمان راوړې دې مګر ایمان د هغوی په زړونو کښې لا کوزشوې نه دې! په مسلمانانو باندې بد ګوئی مه کوئ، او د هغوی په عیوبو پسې لګئ، بې شکه څوک چه د هغوی په عیوبو پسې لګیدلې وی - الله تعالیٰ به د هغوی په عیوبو پسې اولګی، او الله تعالیٰ چه د چا په عیوبو پسې شی نو هغه لره به د هغه په کور کښې دننه رسوا کړی -"

قوله: ﴿ يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلِ الإِيمَانُ قَلْبَهُ لاَ تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلاَ تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ ﴾

دابوبرزه الاسلمی رضی الله عنه نه مرفوعا روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه اې د هغه خلقو

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٨٢٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٢٤/٣) (صحيح)

[2]: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٨٢٨)

[3]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١١٥٩٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٢٠/٤، ٤٢١) (حسن صحيح)

جماعت چا چه صرف په ژبه باندي ايمان راوړي دي او ايمان د هغوی زړه ته نه دي رسيدلي د مسلمانانو غيبت مه کوئ او مه د هغوی عيب بيانوئ، ځکه چه څوک د مسلمانانو عيب بيانوی نو الله پاک خپله د هغه عيب بيانوی او د چا عيب چه الله پاک بيان کړي نو په خپل کور کښي ناست به ئې رسوا کړي حال دا چه څوک په خپل کور کښې وی هغه د ډيرو آفتونو نه محفوظ وی.

دِ﴿من امن بلسانه﴾ کښې اشاره ده چه د مسلمانانو غيبت کول د منافقينو شعار دي.

[۴۸۸۱](١) حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ الْمِصْرِيُّ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، عَنِ ابْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ وَقَّاصِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ أَنَّهُ حَدَّثَهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَكَلَ بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ أَكْلَةً فَإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُهُ مِثْلَهَا مِنْ جَهَنَّمَ، وَمَنْ كُسِيَ ثَوْبًا بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَكْسُوهُ مِثْلَهُ مِنْ جَهَنَّمَ، وَمَنْ قَامَ بِرَجُلٍ مَقَامَ سُمْعَةٍ وَرِيَاءٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُومُ بِهِ مَقَامَ سُمْعَةٍ وَرِيَاءٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

حضرت مستور د (بن شداد) رضی الله عنه بيان کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چا چه د يو مسلمان په وجه سره يو نوړئ هم خوړلي وی (د هغه غيبت يا سپکاوي ئې کړي وی او په هغې باندي ئې دَ چا نه عوض اخستي وی) نو الله تعالیٰ به په هغه باندي دَ جهنم نه دغه شان نوړئ خوری - او چا چه دَ مسلمان په وجه سره څه کپړا اغوستي وی نو الله تعالیٰ به دَ جهنم نه دهٔ ته دغه شان جامه واغونده وی - او چا چه دَ چا تشهير اوکړو او هغه لره ئې دَ ليدو مقام ته اورسوو (دَ هغه چرچا ئې کړي وی) نو الله تعالیٰ به ددهٔ تشهير په ورځ دَ قيامت باندې اوکړی او دَ دکهلاوې په مقام باندي به ئې اودروی -" [يعنی داسي عذاب به ورکړی چه دَ هغې به په تمامو خلقو کښې چرچا وی -]

قوله: ﴿ عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « مَنْ أَكَلَ بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ أَكْلَةً فَإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُهُ مِثْلَهَا مِنْ جَهَنَّمَ الخ ﴾

يعنی کوم انسان چه د يو مسلمانی سړی د وجې نه يو نمړئ خوری، چه د هغې دوه صورتونه دی يا د هغه ناحق تعريف کولو سره د هغه د دوست مخکښې، يا د هغه بدی بيانولو سره د هغه د مخالف مخکښې، لکه چه د اختلافاتو په زمانه کښې داسې ډير څه کيږی نو الله پاک به په هغه باندې د جهنم د اور نمړئ اوخوروی.

﴿ وَمَنْ كُسِيَ ثَوْبًا بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَكْسُوهُ مِثْلَهُ مِنْ جَهَنَّمَ ﴾ د دې جملې مطلب هم هغه دې کوم چه د مخکښې دې صرف فرق دا دې چه هلته د طعام ذکر دې دلته د لباس.

﴿ وَمَنْ قَامَ بِرَجُلٍ مَقَامَ سُمْعَةٍ وَرِيَاءٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُومُ بِهِ مَقَامَ سُمْعَةٍ وَرِيَاءٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾

د دې جملې مطلب کښې دوه احتماله دی ځکه چه په ﴿ برجل ﴾ کښې به باء سببيه وی يا د تعديه دپاره که سببيه وی نو مطلب به دا وی چه کوم سړې د يو لوئې سړی د نسبت په ذريعه په يو اوچت مقام باندې ولاړ وی چه درېا او د شهرت ځائې وی نو داسې سړې به الله پاک د ذلت په ځائې باندې اودروی د قيامت په ورځ باندې، مثلاً خپل نسبت د يو اوچت سړی طرف ته بيانولو سره چه زه د فلانی عالم يا پير ځوئې يا رشته دار يم اود خلقو نه فائده

١): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١١٢٦١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٢٩/٤) (صحيح)

اخستل غواړي، او احتمال ثاني يعنې د باء د تعديه په صورت کښې به ئې مطلب دا وي چه کوم سړې بل سړي لره په يو اوچت مقام باندې اودروي يعنې د هغه د تعريفونو پل تړلو سره چه دا داسې دې او داسې دې، د اول معنې خلاصه دا شوه چه د يو لوئې سړي په نسبت باندې ځان لويول غواړي او د دويمې معنى خلاصه دا شوه چه د خپلې فائدې او غرض دپاره بل لره د حد نه زيات اوچتول او د هغه تعريفونه کول، او د نن صبا د ايجاداتو په اعتبار سره د دې په مثال کښې تې وی پيش کيدلې شي چه په هغې کښې سمعة او رياء دواړه موندلې شي، پس په دې زمانه کښې خلق دا قسم حرکتونه په تې وی باندې ډير زيات کوي.

[٤٨٨٢] (¹) حَدَّثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا أَسْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ مَالُهُ وَعِرْضُهُ وَدَمُهُ حَسْبُ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل د يو مسلمان دپاره د بل مسلمان مال، عزت، او خون حرام دې - د بنده د بدئ دپاره دا کافى ده چه هغه خپل مسلمان رور حقير (سپک) اوګنړي -"

قوله: ﴿ كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ مَالُهُ وَعِرْضُهُ وَدَمُهُ حَسْبُ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ﴾ د يو مسلمان هر څيز په بل مسلمان باندې حرام دې وړاندې د هغه څيز تفسير دې يعنې د هغه مال هم او نفس هم او عزت هم، يعنې د يو مسلمان دپاره د بل مسلمان مال يا د هغه نفس يا د هغه عزت کښې يو څيز ته نقصان رسول د الله پاک د طرف نه قطعا حرام او ممنوع دی، مونږ ته هيڅ حق نه دې حاصل چه مونږ د يو مسلمان په نفس يا د هغه په مال باندې لاس اوچت کړو، يا په څه طريقه باندې د هغه عزت لوټ کړو او کوم سړې چه د دې قانون الهى خلاف ورزى اوکړي هغه به د الله پاک په قبضه کښې راشي، عياذا بالله تعالى.

وړاندې په حديث کښې دی: د سړي د شر يعنې د هغه د شري کيدو دپاره دا کافي ده چه هغه خپل مسلمان رور سپک ګنړي، الله پاک دې مونږ د دې ټولو ګناهونو نه محفوظ اوساتی امين.

بَابُ مَنْ رَدَّ عَنْ مُسْلِمٍ غِيبَةً

باب: ٣٦ - دَ چا مسلمان رور (په عدم موجودګۍ کښې دَ هغه) دَ عزت دفاع کول

يعنې د چا د طرف نه مدافعت کولو او دَ هغه د عزت حفاظت کولو کښې چه کوم اجر او ثواب دې د هغې بيان.

[٤٨٨٣] (²) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ بْنِ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ يَحْيَى الْمُعَافِرِيِّ، عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ الْجُهَنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ حَمَى مُؤْمِنًا مِنْ مُنَافِقٍ أُرَاهُ، قَالَ: بَعَثَ اللَّهُ مَلَكًا يَحْمِي لَحْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ،

¹): سنن الترمذي/البر والصلة ١٨ (١٩٢٧)، (تحفة الأشراف: ١٢٣١٩)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/البر والصلة ١٠ (٢٥٦٤)، سنن ابن ماجه/الزهد ٢٣ (٤٢١٣) (صحيح)

²): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١١٢٩١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٤١/٣) (حسن)

وَمَنْ رَمَى مُسْلِمًا بِشَيْءٍ يُرِيدُ شَيْنَهُ بِهِ حَبَسَهُ اللَّهُ عَلَى جِسْرِ جَهَنَّمَ حَتَّى يَخْرُجَ مِمَّا قَالَ".

حضرت سهل بن معاذ بن انس جهني د خپل پلار نه روايت کوی چه نبي کريم ﷺ اوفرمائيل: چا چه دَ چا مؤمن بچاؤ اوکړو دَ چا منافق نه ......راوی وائی زما خيال دې چه هغه داسې اوفرمائيل: الله تعالىٰ به دَ قيامت په ورځ باندې يوه فرشته راوليږی او هغه به ددهٔ غوښه دَ جهنم دَ اور نه بچ کوی۔ او چا چه په مسلمان باندې دَ څه څيز تهمت اولګوو چه ددې په ذريعې سره دهٔ په هغه باندې عيب لګول غوښتل نو الله تعالىٰ به دهٔ لره په پُل صراط باندې بند کړی، تردې پورې چه دې راوځی دَ هغه څه نه کوم چه دهٔ وئيلې وو۔ [يعنى چه ددهٔ دَ وئيلو سزا پوره شی۔]

قوله: ﴿ مَنْ حَمَى مُؤْمِنًا مِنْ مُنَافِقٍ ﴾ کوم سړې چه حفاظت اوکړی د يو مسلمان د منافق نه د هغه د ژبې يا د لاس نه نو الله پاک د داسې انسان دپاره يو فرشته مقرر کړی کوم چه به د قيامت په ورځ باندې د هغه بدن لره د دوزخ نه بچ کوی، او کوم انسان چه منسوب کړی د يو مسلمان طرف ته داسې څيز چه په هغې سره د هغه مقصود په هغه باندې عيب لګول وی نو هغه سړې به الله پاک د قيامت په ورځ د جهنم په پل باندې اودروی تردې چه هغه د خپل قول د وبال نه خلاصې بيا مومی يعنى د دې قول د ګناه نه به خلاصې بيا مومی يعنى د هغه قول د ګناه نه بهر راشی، چه د هغې درې صورتونه ليکلې شوې دی بارضاء خصمه، يعنى د هغه خصم به راضى کړې شی، يا د چا د سفارش په ذريعه، او بتعذيبه بقدر ذنبه، يعنى هغه ته به د هغه د قصور او ګناه په اندازه عذاب ورکولو نه پس.

[٤٨٨٤] (1) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ الصَّبَّاحِ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ، أَنَّهُ سَمِعَ إِسْمَاعِيلَ بْنَ بَشِيرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ وَأَبَا طَلْحَةَ بْنَ سَهْلٍ الْأَنْصَارِيَّ، يَقُولَانِ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنَ امْرِءٍ يَخْذُلُ امْرَأً مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ تُنْتَهَكُ فِيهِ حُرْمَتُهُ وَيُنْتَقَصُ فِيهِ مِنْ عِرْضِهِ إِلَّا خَذَلَهُ اللَّهُ فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ فِيهِ نُصْرَتَهُ، وَمَا مِنَ امْرِءٍ يَنْصُرُ مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ يُنْتَقَصُ فِيهِ مِنْ عِرْضِهِ وَيُنْتَهَكُ فِيهِ مِنْ حُرْمَتِهِ إِلَّا نَصَرَهُ اللَّهُ فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ نُصْرَتَهُ" قَالَ يَحْيَى: وَحَدَّثَنِيهِ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، وَعُقْبَةُ بْنُ شَدَّادٍ، قَالَ أَبُو دَاوُد: يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ هَذَا هُوَ ابْنُ زَيْدٍ مَوْلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ بَشِيرٍ مَوْلَى بَنِي مَغَالَةَ، وَقَدْ قِيلَ عُتْبَةُ بْنُ شَدَّادٍ مَوْضِعَ عُقْبَةَ.

د حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه او د حضرت ابو طلحه انصاری رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل: چا چه يو مسلمان لره بې يار ومددګار پريخودو په هغه ځائې کښې په کوم ځائې کښې چه دَ هغه بې عزتی کيدله نو الله تعالىٰ به دهٔ لره په هغه ځائې کښې بې يار و مددګار پريږدی په کوم ځائې کښې چه به دې غواړی نصرت دَ هغه۔ او چا چه د يو مسلمان مدد اوکړو (او دَ هغه دفاع ئې اوکړه)، په هغه ځائې کښې په کوم ځائې کښې چه د هغه بې عزتی کيدله نو الله تعالىٰ به ددهٔ په هغه کښې نصرت او مدد اوکړی په کوم ځائې کښې چه به دې دَ هغه نصرت غواړی۔" يحيىٰ وائی چه ماته دا روايت عبيد الله بن عبد الله بن عمر او عقبه بن شداد هم روايت کړې دې۔امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه يحيىٰ بن سليم، دَ

(1): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٢٢١٤، ٣٧٦٩، ١٩١٠١، ١٨٩٩٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٣٠) (ضعيف)

حضرت زید رضي الله عنه صاحبزاده دي کوم چې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم ازاد کرده غلام وو او اسماعیل بن بشیر د بنو مغاله آزاد کرده غلام دې او د عقبه بن شداد په ځائې باندې عتبه هم وئیلې شوې دی۔

قوله: ﴿ مَا مِنِ امْرِئٍ يَخْذُلُ امْرَأً مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ ينتهک فِيهِ حُرْمَتُهُ وَيُنْتَقَصُ فِيهِ مِنْ عِرْضِهِ الخ ﴾

یخذل د خذلان نه دې چه د هغې معنی ترک نصرت عند الحاجة دې، یعنی کوم انسان چه د یو مسلمان د طرف نه مخ واوړی او د هغه پکار نه راځی او د هغه نصرت نه کوی په داسې مقام کښې چه په هغې کښې د هغه حرمت ضائع کولې شی او د هغه عزت خرابولې شی، نو د هغه انسان سره به الله پاک هم داسې معامله کوی چه د هغه نصرت به نه کوی په داسې مقام کښې چه په هغې کښې به هغه خپل نصرت غواړی، او د هغې بالمقال چه کوم سړې د یو مسلمان نصرت کوی په داسې مقام کښې چرته چه د هغه عزت کمولې شی نو الله پاک د هغه سړی نصرت فرمائی په داسې مقام کښې چه په هغې کښې هغه خپل نصرت غواړی.

بَاب مَنْ لَيْسَتْ لَهُ غِيبَةٌ

بابـ...... داسې خلق چه د هغوی بدی بیا نول غیبت نهٔ وی

[٤٨٨٥]() حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ نَصْرٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ مِنْ كِتَابِهِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا الْجُرَيْرِيُّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجُشَمِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا جُنْدُبٌ، قَالَ: "جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَأَنَاخَ رَاحِلَتَهُ ثُمَّ عَقَلَهَا ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَصَلَّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا سَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى رَاحِلَتَهُ فَأَطْلَقَهَا ثُمَّ رَكِبَ ثُمَّ نَادَى: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدًا وَلَا تُشْرِكْ فِي رَحْمَتِنَا أَحَدًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَقُولُونَ هُوَ أَضَلُّ أَمْ بَعِيرُهُ أَلَمْ تَسْمَعُوا إِلَى مَا قَالَ، قَالُوا: بَلَى".

د حضرت جندب بن عبد الله بجلی رضي الله عنه نه روایت دې چه یو د باندې اوسیدونکې راغې، هغه خپله سورلۍ کینوله، د هغې پنډۍ ئې اوتړله بیا جمات ته لاړو او نبی کریم صلى الله عليه وسلم پسې ئې مونځ ادا کړو۔ کله چه رسول الله صلى الله عليه وسلم سلام واړولو نو هغه خپلې سورلۍ له راغې، هغې لره ئې کولاؤ کړه، په هغې باندې سور شو بیا ئې په اوچت آواز سره اووې: اې الله په ما باندې رحم اوکړه، او په حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) باندې رحم اوکړه، او زمونږ په دې رحمت کښې بل چا لره مهٔ شریک کوه۔ نو رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائیل: تاسو څه کنړئ؟ چه دې زیات جاهل دې او که ددهٔ دا اوښ۔ آیا تاسو وانهٔ ریدل چه دهٔ څه اووې؟ صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم اوفرمائیل ولې نهٔ۔ [مونږ واوریدل]

قوله: ﴿ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَأَنَاخَ رَاحِلَتَهُ ثُمَّ عَقَلَهَا الحديث وفى اخره: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدًا وَلاَ تُشْرِكْ فِي رَحْمَتِنَا أَحَدًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– « أَتَقُولُونَ هُوَ أَضَلُّ أَمْ بَعِيرُهُ » ﴾

دا حدیث په کتاب الصلاة کښې تیر شوې دې په دې حدیث باندې په بعض نسخو کښې باب تړلې شوې دې باب مَنْ لَيْسَتْ لَهُ غِيبَةٌ او دا ترجمه دهٔ هم د دې حدیث مناسب، په بذل کښې د حضرت ګنګوهی د تقریر نه منقول دی، قوله : هو اضل ام بعيره فيه دلالة على ان اظهار

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٢٦٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣١٢/٤) (ضعيف)

العيب لاظهار الحق ودلالة الناس على الهدى غير منهى عنه، فمن اقتدى به الناس وهو غير متاهل لذلک وجب عليهم کافة اظهار معايبه والتشنيع على مثالبه لئلا تفتن الخليقة به، يعنى کوم سړي چه د خلقو مقتدى جوړ شي او خلق هم د هغه اتباع کوى حال دا چه هغه د دې اهل نه وى نو د هغه د احوالو په خلقو باندې ظاهرول مخلوق لره د فتنې نه د بچ کولو دپاره ضرورى دى.

بَابٌ فِي النَّهْيِ عَنِ التَّجَسُّسِ

باب: ۳۷ - دَ جاسوسۍ بيان

يعنى د نورو خلقو په عيبونو لټولو کښې د هغې په باره کښې چه کوم وعيد راغلي دي.

[۴۸۸۸](1) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّمْلِيُّ، وَابْنُ عَوْفٍ، وَهَذَا لَفْظُهُ، قَالَا: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ ثَوْرٍ، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِنَّكَ إِنِ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ"، فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ كَلِمَةٌ سَمِعَهَا مُعَاوِيَةُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ نَفَعَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِهَا.

د حضرت معاويه رضی اللہ عنہ نه روايت دي هغه فرمائى چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دى، حضور ﷺ فرمائيل: که چرې تاسو دَخلقو په عيبونو پسې اولګيدئ نو هغوى لره به خراب کړئ -" ... يا ... قريبه ده چه تاسو هغوى لره خراب کړئ - نو حضرت ابو درداء رضی اللہ عنہ فرمائى دا خبره کومه چه امير معاويه رضی اللہ عنہ دَ نبى کريم ﷺ نه اوريدلي ده الله تعالىٰ هغه ته ددې نه ډيره زياته فائده ورکړه -

﴿ عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « إِنَّكَ إِنِ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ »..........نَفَعَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِهَا ﴾

سيدنا معاويه رضی اللہ عنہ فرمائى چه ما د رسول الله ﷺ نه واوريدل چه ته د خلقو پټ عيوب او د هغوى پټو رازونو پسې شې او هغه لټوئ نو د اصلاح په ځائې به هغه خراب کړې، ځکه چه هغه به په دې صورت کښې مجبور کيدو سره جراءت کولو باندې نور هم ښکاره هغه کار کوى په کوم باندې چه هغه ته تنبيه کولې شوه (2) سيدنا ابو الدرداء فرمائى چه معاويه رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ دا خبره اوريدلې وه هغوى په دې باندې عمل اوکړو او د هغوى ډيره په کار راغله په ورځو دخلافت کښې.

[۴۸۸۹](3) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْحَضْرَمِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، حَدَّثَنَا ضَمْضَمُ بْنُ زُرْعَةَ، عَنْ شُرَيْحِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، وَكَثِيرِ بْنِ مُرَّةَ، وَعَمْرِو بْنِ الْأَسْوَدِ، وَالْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ، وَأَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ الْأَمِيرَ إِذَا ابْتَغَى الرِّيبَةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ".

حضرت جبير بن نفير، کثير بن مره، عمرو بن اسود رحمهم الله، د حضرت مقدام بن

---

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۴۱۳) (صحيح)

(2) ځکه چه اول خو ئې دا ګنړله چه زمونږ د دې حرکتونو نه څوک خبر نه دى په دې وجه به ئې دا کارونه په پټه کول او کله چه دا اوګورى چه د دې خو ټولو ته خبر شوې دې نو اوس د پټ کولو څه فائده ښکاره کول پکار دى.

(3): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۴۸۸۶، ۱۸۴۷۲، ۱۹۱۵۸، ۱۹۲۳۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۶) (صحيح لغيره)

معدیکرب او د حضرت ابو امامه رضي الله عنه نه روایت کړې دي،نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل : امیر (حاکم وخت) که چرې د تهمت او د شبهې په بناء باندې خلقو پسې اولګیدل نو هغوی لره به خراب کړي ـ''

قوله: ﴿ إِنَّ الأَمِيرَ إِذَا ابْتَغَى الرِّيبَةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ ﴾ دا حدیث مرفوع چه د ډیرو صحابه کرامو نه نقل دې جبیر بن نفیر، کثیر بن مره، عمرو بن الاسود، مقداد بن معدیکرب او ابو امامه رضي الله عنهم، د دې مطلب او د پورته حدیث مطلب یو دې یعنی چه کوم حاکم او امیر د خپلو لاندې کسانو سره د تهمت او بدګمانۍ معامله کوی او په تصریح سره هغوی ټوکی نو دا اوګڼړۍ چه هغوی نور هم خرابوی علامه مناوی فرمائی چه په دې حدیث سره مقصود امام ته ترغیب ورکول دی د تغافل او د خلقو د عیوبو په ترک تتبع سره، یعنی په هره خبره او هره کوتاهۍ باندې خلق رانیول نه دی پکار مصلحة ډیرې خبرې معاف کیدل او نظر انداز کول پکار دی.

[٤٨٩٠]([1]) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، قَالَ: أُتِيَ ابْنُ مَسْعُودٍ، فَقِيلَ: هَذَا فُلاَنٌ تَقْطُرُ لِحْيَتُهُ خَمْرًا، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: "إِنَّا قَدْ نُهِينَا عَنِ التَّجَسُّسِ وَلَكِنْ إِنْ يَظْهَرْ لَنَا شَيْءٌ نَأْخُذْ بِهِ".

حضرت زید بن وهب بیان کوی چه حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ته یو سړې راوستلې شو او ورته اووئیلې شو چه دا فلاں سړې دې او ددۀ د ږیرې نه د شرابو څاڅکی غورځیږی ـ نو عبد الله اووې : مونږ د تجسس نه منع کړې شوې یو ،البته که څه خبره ظاهره او واضحه شوې وی نو مونږ به د هغې مواخذه کوو ـ

قوله: ﴿ أُتِيَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَقِيلَ هَذَا فُلاَنٌ تَقْطُرُ لِحْيَتُهُ خَمْرًا فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ إِنَّا قَدْ نُهِينَا عَنِ التَّجَسُّسِ وَلَكِنْ إِنْ يَظْهَرْ لَنَا شَيْءٌ نَأْخُذْ بِهِ ﴾

چا ابن مسعود رضي الله عنه ته اووې چه د فلانی سړی د ږیرې نه شراب څاڅی مطلب دا وو چه هغه راطلب کړۍ او د هغه نه تحقیق اوکړۍ، نو هغوی اوفرمائیل چه مونږ د تجسس نه منع کړې شوې یو که یو څیز د مسئلې په طور مونږ ته راشی نو هغه به اخلو.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُحِلُّ الرَّجُلَ قَدِ اغْتَابَهُ

باب: ...... څوک چه خپل غیبت کوونکی لره معاف کړي

دلته په حاشیه باندې یو باب دې باب ما جاء فی الرجل یحل الرجل قد اغتابه، او د هغې د لاندې دا حدیث ذکر شوې دې ﴿ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ مِثْلَ أَبِي ضَمْضَمٍ- أَوْ ضَمْضَمٍ شَكَّ ابْنُ عُبَيْدٍ - كَانَ إِذَا أَصْبَحَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي قَدْ تَصَدَّقْتُ بِعِرْضِي عَلَى عِبَادِكَ ﴾ او د دې نه پس یو روایت مرفوعا دې

[٤٨٨٦]([2]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ ثَوْرٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: "أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ مِثْلَ أَبِي ضَيْغَمٍ أَوْ ضَمْضَمٍ شَكَّ ابْنُ عُبَيْدٍ كَانَ إِذَا أَصْبَحَ، قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي قَدْ تَصَدَّقْتُ بِعِرْضِي عَلَى عِبَادِكَ".

---

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٩٢٣٠) (صحيح الإسناد)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٦٧) (صحيح)

دَ حضرت قتاده رضی الله عنه نه روايت دي فرمائي : آيا ستاسو نه ممکنه نۀ ده چه دَ ابو ضيغم يا دَ ابو ضمضم په شان شئ، په نوم کښې محمد بن عبيد ته شک دي - کله چه به سبا شو نو هغه به وئيل : اې الله ! ما خپل عزت ستا دَ بندګانو دپاره صدقه کړې دي -(که چرې زما په دوی کښې چا بې عزتی کړې وی نو ما هغوی لره معاف کړې دي -)

[٤٨٨٧] [1] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَجْلَانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ مِثْلَ أَبِي ضَمْضَمٍ، قَالُوا: وَمَنْ أَبُو ضَمْضَمٍ، قَالَ: رَجُلٌ فِيمَنْ كَانَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِمَعْنَاهُ، قَالَ: عِرْضِي لِمَنْ شَتَمَنِي"، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ، قَالَ: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَمِّيِّ، عَنْ ثَابِتٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَعْنَاهُ، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَحَدِيثُ حَمَّادٍ أَصَحُّ.

دَ حضرت عبد الرحمن بن عجلان نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل :" آيا په تاسو کښې څوک عاجز شته دي چه هغه دَ ابو ضمضم په شان شی؟ صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم اوفرمائيل ابو ضمضم څوک دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل ستاسو نه وړاندې يو کس تير شوې دې - او دَ مذکوره بالا حديث هم معنیٰ ئې روايت کړو - فرمائی : چا چه ماته بد رد وئيلې وی زما عزت دَ هغوی دَ پاره (صدقه) دې -" امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دې روايت لره هاشم بن قاسم روايت کړو نو وې فرمائيل : عن محمد بن عبد الله العمی عن ثابت قال حدثنا انس عن النبی ﷺ - دَ مذکوره بالا حديث هم معنیٰ ئې بيان کړو -امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دَ حماد روايت زيات صحيح دې -

قوله: ﴿ أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ مِثْلَ أَبِي ضَمْضَمٍ ».قَالُوا وَمَنْ أَبُو ضَمْضَمٍ قَالَ « رَجُلٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ».بِمَعْنَاهُ قَالَ « عِرْضِي لِمَنْ شَتَمَنِي »﴾ يعنی رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه په تاسو کښې يو هم نه شی کولې چه د ابوضمضم په شان شی، صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړو څوک ابوضمضم؟ رسول الله ﷺ اوفرمائيل په تيرو امتونوکښې يو سړې وو چه دهغه دامعمول وو چه روزانه به ئې دسحرپه وخت وئيل ﴿ اللَّهُمَّ إِنِّي قَدْ تَصَدَّقْتُ بِعِرْضِي عَلَى عِبَادِكَ ﴾ او په يو روايت کښې دی ﴿ قد تصدقت عرضی علی من شتمنی ﴾ چه اې الله زه خپل عزت ستا په بندګانو باندې صدقه کوم، يعنی هغوی لره د ګناهونو نه د بچ کولو دپاره چه د الله پاک څوک بنده زما د وجې نه ګناهګار نه وی.

د دې آيت کريمه د ليکلو په وخت زما په ذهن کښې دا آيت کريمه راغلو ﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾ رسول الله ﷺ دا فرمائی او حکم کوی چه د خلقو په عادت کښې د عفو او بخښنې عادت خپل کړئ.

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٦٧، ١٩٢١٥) (ضعيف)

بَابٌ فِي السَّتْرِ عَنِ الْمُسْلِمِ

باب: ۳۸ - دَ مسلمان دَ پرده پوشئ بیان

[۴۸۹۱][1] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ نَشِيطٍ، عَنْ كَعْبِ بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ رَأَى عَوْرَةً فَسَتَرَهَا كَانَ كَمَنْ أَحْيَا مَوْءُودَةً".

د حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه نه روایت دي چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل : څوک چه په چا کښي څه بدی اووینی او بیا ئي په هغه باندې پرده واچوله نو ګویا چه دۀ ژوندئ خخه کړې شوې جینئ ژوندئ کړه -

قوله: ﴿ مَنْ رَأَى عَوْرَةً فَسَتَرَهَا كَانَ كَمَنْ أَحْيَا مَوْءُودَةً ﴾ یعنی کوم انسان چه په یو مسلمان کښي څۀ عیب پټ اوینی او د هغې نه پس هغه دا پټ اوساتلو او په خلقو باندې ئي ښکاره نه کړو نو د دې سړی دا فعل د هغه سړی سره مشابه دي چه ژوندې ښخه کړې شوې ماشومه ژوندئ کړی (هغې لره د قبر نه راویستلو سره یا والدین لره د دفن کولو نه په منع کولو سره).

[۴۸۹۲][2] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَشِيطٍ، عَنْ كَعْبِ بْنِ عَلْقَمَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا الْهَيْثَمِ يَذْكُرُ، أَنَّهُ سَمِعَ دُخَيْنًا كَاتِبَ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ: كَانَ لَنَا جِيرَانٌ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ فَنَهَيْتُهُمْ فَلَمْ يَنْتَهُوا، فَقُلْتُ لِعُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ: إِنَّ جِيرَانَنَا هَؤُلَاءِ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ وَإِنِّي نَهَيْتُهُمْ فَلَمْ يَنْتَهُوا فَأَنَا دَاعٍ لَهُمُ الشُّرَطَ، فَقَالَ: دَعْهُمْ، ثُمَّ رَجَعْتُ إِلَى عُقْبَةَ مَرَّةً أُخْرَى، فَقُلْتُ: إِنَّ جِيرَانَنَا قَدْ أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا عَنْ شُرْبِ الْخَمْرِ وَأَنَا دَاعٍ لَهُمُ الشُّرَطَ، قَالَ: وَيْحَكَ دَعْهُمْ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ مَعْنَى حَدِيثِ مُسْلِمٍ، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ: عَنْ لَيْثٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: لَا تَفْعَلْ وَلَكِنْ عِظْهُمْ وَتَهَدَّدْهُمْ.

حضرت دخین چه دا د حضرت عقبه بن عامر کاتب (سیکرټری) وو بیان کوی چه زمونږه څو ګاونډیان وو چه هغوی شراب څښل - ما هغوی لره منع کړو مګر هغوی منع شول - ما حضرت عقبه رضی الله عنه ته اوفرمائیل، چه زمونږ دا ګاونډیان شراب څښی، ما دوی لره منع کړې دې مګر دوی منع نۀ شو - زۀ پولیس ته اطلاع ورکووم نو هغوی اوفرمائیل پریږده هغوی لره، زۀ بیا دوبارہ حضرت عقبه رضی الله عنه ته راغلم او هغوی ته مې اوئیل چه زما دې ګاونډیانو د شرابو څښلو د پریخودو نه انکار کړې دې او زۀ هغوی لره پولیس ته ښایم نو هغوی اوفرمائیل افسوس په تا باندې ! هغوی لره پریږده - بې شکه ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلي دي - او مذکوره بالا روایت ئي ذکر کړو - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه حضرت هاشم بن قاسم د لیث نه په دې روایت کولو کښي فرمائیلي دی : داسې مۀ کوه بلکې هغوی ته نصیحت کوه او دهمکی ورکوه -

قوله: ﴿ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا الْهَيْثَمِ يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ دُخَيْنًا كَاتِبَ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ كَانَ لَنَا جِيرَانٌ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ فَنَهَيْتُهُمْ الخ ﴾ ابوالهیثم وائی چه ما د دخین بن عامر الحجری نه واوریدل کوم چه د

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٩٩٥٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٤٧/٤) (ضعيف)

[2]: تفرد به أبو داود، (١٥٣/٤، ١٥٨)، (تحفة الأشراف: ٩٩٢٤) (ضعيف)

عقبه بن عامر امير بصره مير منشي وو يعني دخين به وئيل چه زما څه ګاونډيان وو کوم چه د شرابو څکلو عادت وو ما به هغوی منع کول خو هغوی نه منع کيدل، ما عقبه بن عامر رضي الله عنه ته د هغوی شکايت اوکړو او ورته مي اووې چه زه به هغوی پسې شرطي (پوليس) راولم، هغوی اوفرمائيل پريږده هغوی، څو ورځې پس ما بيا هغوی ته دهغه شکايت اوکړو او ورته مي هم دا اووې چه پوليس راولم، نو هغوی دوباره هم زه منع کړم او وې فرمائيل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دی او پورته ذکر شوې حديث ئې ذکر کړو، او په بل روايت کښې دی چه هغوی اوفرمائيل چه داسې مه کوه بلکه هغوی پوهه کړه او وې يروه.

بَابُ الْمُؤَاخَاةِ

باب...... په خپل مابين کښې د وروړلۍ بيان

[۴۸۹۳](1) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ، مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ فَإِنَّ اللَّهَ فِي حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

حضرت سالم د خپل پلار (حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه) نه روايت کوی چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل: " مسلمان د مسلمان رور دې،نۀ په دې باندې ظلم او زياتي کوی او نۀ دۀ لره دۀ په حالاتو باندې پريږدی (چه دۀ هيڅ پرواه نۀ کوی) کوم کس چه خپل رور په څه کار کښې وی (چه د هغه څه ضرورت پورا کوی) نو الله تعالیٰ دۀ په کار کښې وی (الله تعالیٰ به ضرور دۀ څه کار يا حاجت پورا کوی ۔) او چا چه د چا مسلمان نه څه ذکْ درد لرې کړو نو الله تعالیٰ بۀ د قيامت په ورځ باندې دۀ يو درد لره دفع کړی،او چاچه د يو مسلمان عيب لره پټ کړو ،نو الله تعالیٰ به د قيامت په ورځ باندې دۀ عيب لره پټوی ۔"

﴿ الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ فَإِنَّ اللَّهَ فِي حَاجَتِهِ الخ ﴾

يو مسلمان د بل مسلمان رور دې ديني او اسلامي اخوت مراد دې نه دې په يو بل باندې ظلم کوی او نه دې هغه په څه مصيبت کښې ګيروی، او کوم سړې چه د خپل رور په کار کښې لګيا شی الله پاک د هغه حاجت پوره کوی، او کوم انسان چه د بل مسلمان نه د هغه پريشاني لرې کوی نو الله پاک ترې نه د قيامت په پريشانو کښې يو پريشاني لرې کړی، او کوم انسان چه د يو مسلمان پرده ساتی د قيامت په ورځ باندې به الله پاک د هغه پرده ساتی. ﴿ولا يسلمه ﴾ کښې همزه د سلب دپاره ده په دې وجه معنی ئې د سلب حفاظت شوه يعنی په مصيبت کښې اچول.والله اعلم.

(1): صحيح البخاري/المظالم ۳ (۲۴۴۲)، الإكراه ۷ (۶۹۵۱)، صحيح مسلم/البر والصلة ۱۵ (۲۵۸۰)، سنن الترمذي/الحدود ۳ (۱۴۲۶)، (تحفة الأشراف: ۶۸۷۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۹۱) (صحيح)

باب الْمُسْتَبَّانِ

باب: ۳۹- کنځل کوونکی

په یو نسخه کښې دی باب الاستباب او په بله نسخه کښې دی باب فی السباب.

[٤٨٩٤](۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ، عَنْ الْعَلَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْمُسْتَبَّانِ: مَا قَالَا فَعَلَى الْبَادِي مِنْهُمَا مَا لَمْ يَعْتَدِ الْمَظْلُومُ".

د حضرت ابو هریره رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل په خپل مابین کښې کنځل کوونکی چه څه هم اووائی، دَ هغې ګناه په ابتداء (شروع) کوونکی باندې ده ترڅو پورې چه مظلوم زیاتي اونۀ کړی.''

قوله: ﴿ الْمُسْتَبَّانِ مَا قَالاَ فَعَلَى الْبَادِي مِنْهُمَا مَا لَمْ يَعْتَدِ الْمَظْلُومُ ﴾ استباب یعنی د یو بل ته کنځل کول د دواړو طرفونو نه، نو په دې صورت کښې حکم په حدیث کښې دا بیان کړې شوې دې چه د دې کنځلو وبال به ټول په شروع کونکی باندې وی څوک چه په کنځلو کولو کښې مخکښې شوې دې خو په هغې کښې یو قید دې ﴿ مَا لَمْ يَعْتَدِ الْمَظْلُومُ ﴾ د مظلوم نه مراد چاته چه کنځل کړې شوې وو په شروع کښې یعنی په دې شرط چه مظلوم اعتداء اونکړی د هغه عدم اعتداء دا ده چه څنګه هغه ته یو ځل کنځل اوکړې شو هغه هم په بدل کښې یو ځل کنځل اوکړی، نو که دغه شان د یوې کنځلې تقابل په یوې سره کیدلو نو ترڅو پورې چه دا سلسله روانه وی نو په اول کنځل کونکی به دا ټوله ګناه وی خو که مظلوم اعتداء اوکړه د یوې کنځلې په بدل کښې ئې دوه کنځلې اوکړې نو د هغې حکم به دا نه وی بلکه په دې صورت کښې به دواړه په ګناه کښې مشترک وی.

باب فِي التَّوَاضُعِ

باب: ٤٠- دَ تواضع او انکسارئ بیان

د تواضع حقیقت او تعریف :

د تواضع تعریف په بذل کښې د لمعات نه داسې نقل کړې شوې دې ﴿ هو التوسط بین الکبر والضعة، والکبر هو رفع النفس الی ما هو فوق مرتبتها، والتواضع وقوفها فی مقامها ومرتبتها ﴾ یعنی تواضع د هغه درمیانی حالت نوم دې کوم چه د کبر او ضعة په مینځ کښې وی. یعنی خپل ځان لره په خپله مرتبه کښې ساتل نه د هغې نه پورته ختل او نه د هغې نه ښکته کیدل.(۲)، حضرت شیخ د شمائل په شرح خصائل کښې د باب ما جاء فی تواضع رسول الله ﷺ په شروع کښې لیکلې دی چه صوفیاء وائی چه حقیقت د تواضع د تجلی شهود د دوام نه بغیر نه حاصلیږی. اهـ

(۱): سنن الترمذي/البر والصلة ٥١ (١٩٨١)، (تحفة الأشراف: ١٤٠٥٣)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/البر والصلة ١٨ (٢٥٨٧) (صحيح)

(۲) پورته تلل کبر دې او ښکته تلل ضعة دې.

[۴۸۹۵] (¹) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنِ الْحَجَّاجِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ، أَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَلَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ".

د حضرت عیاض بن حمار رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل بې شکه الله تعالیٰ ماته وحی رالیږلې ده چه توضع او انکساری اختیار کړئ تردې پورې چه څوک دې په چا باندې ظلم او زیاتې نهٔ کوی او نهٔ دې څوک په چا باندې فخر اوکړی۔"

قوله: ﴿إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لاَ يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَلاَ يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ﴾ رسول الله ﷺ فرمائی چه الله پاک په ما باندې دا وحی رالیږلې ده چه تواضع اختیار کړئ (یعنی هر انسان دې خپل ځان په خپل مقام او مرتبه کښې اوساتی) چه هیڅوک په بل باندې ظلم او زیاتې اونکړی او نه څوک په بل باندې فخر اوکړی، په حدیث کښې ګویا د تواضع ثمره او د هغې نتیجه ذکر کړې شوې ده چه د تواضع په وجه باندې په انسان کښې دا صفت پیداکیږی په دې وجه مشهوره ده چه خپل مینځ کښې اتفاق په تواضع باندې موقوف دې، که د یو جماعت په ټولو افرادو کښې صفت د تواضع موندلې کیږی او هر یو په خپل مقام او مرتبه باندې اوسیږی نو خپل مینځ کښې به د چا حق هم نه ضائع کوی او په بل باندې به زیاتې نه کوی هر یو ته به د هغه حق رسیږی او د یو بل د بل نه شکایت نه وی، او د تواضع مطلب دا نه دې چه انسان خپل ځان د هر چا نه سپک ګنړی، او حقیر ګنړل هم اګر چه بعض لحاظ سره صحیح دی خو هغه په حقیقت کښې په تواضع کښې داخل نه دی هغه ځانله یو بیل حالت دې کوم چه په انجام باندې د نظر ساتلو په اعتبار سره موندلې شی، ځکه چه د خپل انجام چاته هم خبر نشته نو په دې حیثیت سره که څوک خپل ځان د نورو نه سپک اوګنړی نو هغه امر اخر دې، په سالکین باندې بعض وختونو کښې چه کله د قبض کیفیت راخور شی هغه وخت هغوی ځانونه د ځناورو (سپو او خنزیرانو) نه هم زیات بدتر ګنړی.

بَابٌ فِي الِانْتِصَارِ

بابه ۴۱- دَبدل اخستو بیان

د انتصار معنی ده انتقام، کوم چه جائز دې په اندازه د ظلم، خو احسن عفو ده. (بذل)

[۴۸۹۶] (²) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ الْمُحَرَّرِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، أَنَّهُ قَالَ: "بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ وَمَعَهُ أَصْحَابُهُ، وَقَعَ رَجُلٌ بِأَبِي بَكْرٍ فَآذَاهُ فَصَمَتَ عَنْهُ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ آذَاهُ الثَّانِيَةَ، فَصَمَتَ عَنْهُ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ آذَاهُ الثَّالِثَةَ، فَانْتَصَرَ مِنْهُ أَبُو بَكْرٍ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ حِينَ انْتَصَرَ أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَوَجَدْتَ عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَزَلَ مَلَكٌ مِنَ السَّمَاءِ يُكَذِّبُهُ بِمَا قَالَ لَكَ، فَلَمَّا انْتَصَرْتَ وَقَعَ الشَّيْطَانُ فَلَمْ أَكُنْ لِأَجْلِسَ إِذْ وَقَعَ الشَّيْطَانُ".

حضرت سعید بن مسیب رحمه الله فرمائی چه یو ځل نبی کریم ﷺ ناست وو او د هغه سره خپل

(¹): سنن ابن ماجه/الزهد ١٦ (٤١٧٩)، (تحفة الأشراف: ١١٠١٦) (صحيح)

(²): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٦٥٩٧، ١٣٠٥٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٣٦/٢) (حسن لغيره)

صحابهٔ کرام رضی الله عنهم هم وو چه یو سړی حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته بد رد اووئیل او هغوی ته ئې اذیت اورسوو، نو حضرت ابو بکر رضی الله عنه خاموش وو - هغه دوی ته په دویم ځل باندې اذیت ورکړو نو حضرت ابو بکر رضی الله عنه خاموش وو بیا هغه په دریم ځل باندې حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته اذیت اورسوو نو حضرت ابو بکر رضی الله عنه هغه ته په بدله کښې څه اوفرمائیل کله چه حضرت ا بو بکر بدله واخسته نو رسول الله صلی الله علیه وسلم پاسیدو، نو حضرت ابوبکر رضی الله عنه اوفرمائیل اې دَ الله رسوله! آیا تاسوزما نه ناراضه شوئ؟ نو رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: "دَ اسمان نه یوه فرشته نازله شوې وه چه هغې به ددې سړی په وئیلو باندې ددهٔ تکذیب کولو، کله چه تا ددهٔ نه بدله واخسته نو شیطان راغے - او کله چه شیطان راغې نو زهٔ نهٔ کینم"

قوله: ﴿ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- جَالِسٌ وَمَعَهُ أَصْحَابُهُ وَقَعَ رَجُلٌ بِأَبِى بَكْرٍ فَآذَاهُ فَصَمَتَ عنه أَبُو بَكْرٍ رضى الله تعالى عنه الخ ﴾

مضمون حدیث دا دې چه یو ځل رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلو اصحابو ترمینځه تشریف فرما وو چه په هغوی کښې صدیق اکبر هم وو نو یو سړی صدیق اکبر ته بد اووې او زیادت ئې اوکړو چه په هغې سره هغوی ته تکلیف اورسیدو خو هغوی خاموش وو، په دویم ځل هم داسې اوشو هغه بد اووې نو هغوی خاموش وو، خو په دریم ځل صدیق اکبر رضی الله عنه د دې کنځلو جواب ورکړو، په دې باندې رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه مجلس نه پاسیدو، صدیق اکبر رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه تپوس اوکړو یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! آیا تاسو زما نه خفه شوئ؟ نو هغوی اوفرمائیل د اسمان نه یو فرشته راکوزه شوې وه چاچه د دې بد ویونکی تردید او تکذیب کولو، خو چه کله تا د هغه د کنځلو جواب ورکړو او انتقام دې واخستلو نو هلته په مینځ کښې شیطان واقع شو، د شیطان د واقع کیدو نه پس زما هلته کیناستل مناسب نه وو.

[٤٨٩٧](١) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَسُبُّ أَبَا بَكْرٍ وَسَاقَ نَحْوَهُ، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَكَذَلِكَ رَوَاهُ صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، كَمَا قَالَ سُفْيَانُ.

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه یو کس به حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته بد رد وئیل - او د مذکوره بالا حدیث هم معنیٰ ئې روایت بیان کړو - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه صفوان ابن عیسیٰ دَ ابن عجلان نه هم داسې روایت کړې دې لکه څنګه چه صفوان کړې دې -

د دې نه په روستو روایت کښې هم دا قسم بله واقعه ذکر ده ﴿ قَالَتْ أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَعِنْدَنَا زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ الخ ﴾

[٤٨٩٨](٢) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي ح وحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، أخبرنا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، الْمَعْنَى وَاحِدٌ، أخبرنا ابْنُ عَوْنٍ، قَالَ: كُنْتُ أَسْأَلُ عَنِ الِانْتِصَارِ وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ سورة الشورى آية ٤١، فَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ، عَنْ أُمِّ مُحَمَّدٍ امْرَأَةِ أَبِيهِ، قَالَ ابْنُ عَوْنٍ: وَزَعَمُوا أَنَّهَا كَانَتْ تَدْخُلُ عَلَى أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: قَالَتْ أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ: "دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَنَا

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٣١٦٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٤٣٦) (ضعيف)

[2]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٧٨٢٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦/١٣٠) (ضعيف الإسناد)

زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ، فَجَعَلَ يَصْنَعُ شَيْئًا بِيَدِهِ، فَقُلْتُ: بِيَدِهِ حَتَّى فَطَّنْتُهُ لَهَا، فَأَمْسَكَ وَأَقْبَلَتْ زَيْنَبُ تَقَحَّمُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَنَهَاهَا فَأَبَتْ أَنْ تَنْتَهِيَ، فَقَالَ لِعَائِشَةَ: سُبِّيهَا فَسَبَّتْهَا فَغَلَبَتْهَا، فَانْطَلَقَتْ زَيْنَبُ إِلَى عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَتْ: إِنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَقَعَتْ بِكُمْ وَفَعَلَتْ فَجَاءَتْ فَاطِمَةُ، فَقَالَ لَهَا: إِنَّهَا حِبَّةُ أَبِيكِ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ فَانْصَرَفَتْ، فَقَالَتْ لَهُمْ: إِنِّي قُلْتُ لَهُ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَ لِي: كَذَا وَكَذَا، قَالَ: وَجَاءَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَلَّمَهُ فِي ذَلِكَ.

حضرت (عبد الله) ابن عون رحمه الله فرمائی چه ما به د قرآن په دې آیت کریمه کښې { وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ } د وارد لفظ د [انتصار] د معنیٰ پوښتنه کوله چه ماته علی ابن زید بن جدعان د خپلې مور ام محمد نه روایت اوکړو او ابن عون وائی : ددغه خلقو خیال وو چه ام محمد به ام المؤمنین (حضرت عائشې رضی الله عنها) ته راتلله - ام محمد وئیلي دی : ام المؤمنین رضی الله عنها فرمائیلي دی چه رسول الله ﷺ ماته تشریف راوړو، او زینب بنت جحش رضی الله عنها هم مونږ سره وه، نو رسول الله ﷺ څه اوکړل په لاس خپل سره (یعنی څنګه چه ښځه خاوند وی) نو ما د هغه لاس اونیولو او هغه لره مې په اشارې سره پوهه کړو چه هغه (زینب رضی الله عنها هم) زمونږ سره ده - نو حضور ﷺ منع شو - بیا حضرت زینب رضی الله عنها راغلله او حضرت عائشې رضی الله عنها ته ئې خبرې کوولې نو رسول الله ﷺ حضرت زینب رضی الله عنها لره منع کړله مګر هغه منع نۀ شوله نو حضور ﷺ حضرت عائشې رضی الله عنها ته اوفرمائیل چه دې ته جواب ورکړه، چنانچه هغې په دې انداز کښې جواب ورکړو او په (سیده زینب رضی الله عنها باندې) غالبه شوه - نو حضرت زینب رضی الله عنها حضرت علی رضی الله عنه ته لاړه اووې فرمائیل سیده عائشه رضی الله عنها ستاسو د بنو هاشمو په باره کښې داسې وائی او داسې داسې کوی، نو حضرت فاطمه رضی الله عنها نبی کریم ﷺ ته راغله نو حضور ﷺ هغې ته اوفرمائیل په رب د کعبې مې دې قسم وی ! دا ستا د پلار محبوبه ده - چنانچه حضرت فاطمه رضی الله عنها واپس لاړه (حضرت علی رضی الله عنه او حضرت زینب رضی الله عنها ته) ئې اووئیل چه ما هغه ته داسې داسې وئیلي دی نو حضور ﷺ ما ته داسې داسې فرمائیلي دی چنانچه حضرت علی رضی الله عنه نبی کریم ﷺ ته راغې او د هغه سره ئې په دې باره کښې خبرې اوکړې -

سیده عائشه صدیقه رضی الله عنها خپله یو واقعه بیانوي چه یو ځل داسې اوشو چه رسول الله ﷺ زما کور ته تشریف راوړلو دې وخت کښې اتفاقاً زما په کور کښې زینب بنت جحش رضی الله عنها د مخکښې نه موجود وه. (چه د هغې علم رسول الله ﷺ ته نه وو) نو رسول الله ﷺ خپل لاس مبارک زما طرف ته راوړد کړو او څه ئې کول یعنی (هغه عادت کوم چه د زوجینو ترمینځه کوی) ما په لاس سره اشاره اوکړه او د زینب رضی الله عنها هلته موجودګئ باندې مې رسول الله ﷺ ته خبر ورکړو نو هغوی منع شو، زینب رضی الله عنها زما په اشاره باندې پوهه شوه او هغه په دې باندې خفه شوه تردې چه عائشې رضی الله عنها ته ئې بدې ردې وئیل شروع کړل، رسول الله ﷺ هغه منع هم کړه خو هغه منع نه شوه او هم هغه شان ئې بدې ردې وئیلې، په دې باندې رسول الله ﷺ عائشې رضی الله عنها ته اوفرمائیل ته هم د دې جواب ورکوه، د عائشې رضی الله عنها د فصاحت او بلاغت څه شان وو چه کله هغې وینا شروع کړه نو زینب رضی الله عنها ته ئې شکست ورکړو، بیا زینب هلته ایساره

نه شوه او نيغه علي رضي الله عنه ته لاړه او هغوی ته ئي د عائشي رضي الله عنها شكايت اوكړو چه هغوی تاسو ټولو ته يعنی بنو هاشم ته بدي ردي وئيلي، عائشه رضي الله عنها هاشميه نه وه، او زينب رضي الله عنها د خپلي مور د طرف نه هاشميه وه چه هغه د صفيه بنت عبدالمطلب لور وه، په دي وجه خبره په خاندان باندي راغله، په علي او فاطمه رضي الله عنها باندي هم دا خبره بده اولګيده، پس فاطمه رضي الله عنها د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كښي حاضره شوه رسول الله صلى الله عليه وسلم هغي ته يو مختصر شان جمله اوفرمائيله ﴿ إِنَّهَا حِبَّةُ أَبِيكِ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ ﴾ چه آيا تاته پته نشته چه هغه زما نيازبينه ده (بيا زه هغي ته څه اوايم) په دي باندي هغه واپس شوه، او واپس تلو سره ئي د خپل كور خلقو ته هم دا خبره نقل كړه چه ما رسول الله صلى الله عليه وسلم ته عرض كړي وو خو هغوی دا جواب راكړو، د دي نه پس علي رضي الله عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلو او هغوی سره ئي دي باره كښي خبري اوكړي.

په دوه متعارض قصو كښي تطبيق او توجيه:

مصنف رحمه الله په دي باب الانتصار كښي دا دوه مختلف قصي ذكر فرمائيلي دی د اول تعلق د صديق اكبر رضي الله عنه سره وو او د دويمي قصي تعلق د هغوی د لور سيده عائشه رضي الله عنها سره، په دواړو قصو كښي ډير بعد دي، لكه چه ښكاره ده په اول قصه كښي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په انتصار باندي خفه شو او دلته ئي په دي قصه كښي خپله د دي امر اوفرمائيلو، ددي ډير توجيهات كړي شوي دی يو دا چه د صديق اكبر شان ډير اعلى او ارفع وو د عائشي رضي الله عنها هغه مقام نه وو په دي وجه د دواړو قصو حكم بيل بيل دي، يو توجيه دا كړي شوي ده چه مقصود په دواړو ځايونو كښي يو دي يعنی دفع د فتني، په اول قصه كښي د هغي دفعية زياته غوره په سكوت كښي وه او دلته د هغي دفيعه په انتصار كښي وه، او يا داسي بيان كړه چه د صديق اكبر رضي الله عنه په واقعه جوابی كاروائی كونكي فرشته وه او د چا نه چه انتقام اخستلي كيدو هغه يو پردي سړي وو، او په دويمه قصه كښي دواړو طرفونو ته خپل عزيزات وو، په دي وجه دلته جواب د فرشتي خوښ نه كړي شو چه هغه هم خپله ده، او يا دي دا اوئيلي شی چه په بله قصه كښي د زينب رضي الله عنها ايراد د عائشي رضي الله عنها نه راستنيدو سره د رسول الله صلى الله عليه وسلم طرف ته واپس كيدلو، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د طرف نه مدافعت كول په هر مسلمان باندي فرض دی، او يو جواب دا هم كيدي شی چه دا دويم روايت سندا ضعيف دي محدثينو په دي باندي كلام كړي دي قال المنذري فيه علي بن زيد بن جدعان لا يحتج بحديثه، وام محمد مجهولة.

بَابٌ فِي النَّهْيِ عَنْ سَبِّ الْمَوْتَى (١)

باب: مړو ته د بد رد وئيلو د ممانعت بيان

[٤٨٩٩] (٢) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا مَاتَ صَاحِبُكُمْ فَدَعُوهُ وَلَا تَقَعُوا فِيهِ".

---

(١) واستثني منه البخاري حيث ترجم باب ذكر شرار الموتي واستدل بسورة تبت (هامش البذل)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٧٢٨٢)، وقد أخرجه: الرقاق ٤٢ (٦٥١٦)، سنن النسائي/الجنائز ٥٢ (١٩٣٨)، مسند احمد (٦/١٨٠) (صحيح)

ام المؤمنين حضرت عائشه ﷞ بيان کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : ستاسو نه چه څوک مړۀ شی نو د هغه عيب چينې مۀ کوئ -"

قوله: ﴿ إِذَا مَاتَ صَاحِبُكُمْ فَدَعُوهُ لَا تَقَعُوا فِيهِ ﴾

يعنى کله چه ستاسو څوک خپل يا ملګرې وفات شی نو هغه پرېږدئ يعنی په بدئ سره مه ئې يادوئ، ﴿ لَا تَقَعُوا فِيهِ ﴾ دا جمله ثانيه د اولی تفسير کوی او ترجمة الباب هم د مصنف ﷫ هم دا دې چه د مړ انسان په بدئ سره ذکر نه دی کول پکار، دا روايت په ترمذی کښې هم دې په کتاب المناقب کښې باب فی فضل ازواج النبی ﷺ او د هغې الفاظ دا دی ﴿خيركم خيركم لاهله وانا خيركم لاهلی، واذا مات صاحبكم فدعوه ﴾ او د هغې په حاشيه کښې د صاحب په مصداق کښې دوه قوله دی يو دا چه د دې نه مراد خپله رسول الله ﷺ دې او مطلب دا دې چه کله زه د دې دنيا نه لاړ شم او وفات شم نو زما په فراق کښې ډير مه غمژن کيږئ چه هر وخت ما يادوئ بلکه په خپلو کارونو کښې اولګئ، او يا مطلب دا دې چه زما د مرګ نه پس ما پريږدئ زما عترت (اولاد) ته په تکليف ورکولو باندې ماته تکليف مه راکوئ، او دويم قول دا دې چه د صاحبكم نه مراد ﴿ احدكم ﴾ دې بيا د دې په مطلب کښې هم دواړه احتماله دی چه کله په تاسو کښې د چا وفات اوشی نو د هغه د مساوی ذکر پريږدئ، او يا مطلب دا دې چه د هغه زيات يادول پريږدئ، او د هغه په يادولو باندې مه ژاړئ، د باب په دويم حديث کښې دی ﴿ اذْكُرُوا مَحَاسِنَ مَوْتَاكُمْ ﴾ يعنی د خپلو مړو صرف محاسن بيانوئ کوم چه په هغوی کښې موندلې شو عيبونه ئې مه بيانوئ.

شرح الحديث من كلام المحدث الګنګوهی :

د حضرت ګنګوهی په تقرير کښې دی چه رسول الله ﷺ مطلق موتی نه دی فرمائيلې بلکه ﴿موتاكم ﴾ ئې فرمائيلې دې چه اشاره ده د ﴿ موتى المومنين ﴾ طرف ته لهذا د نهی تعلق به د هغه اموات سره وی چه د هغه مرګ علی سنة المسلمين وی يعنی د مسلمانانو په طريق باندې، او د چا طريقه چه د مسلمانانو د طريق خلاف وی مثلا اهل بدعت نو د هغوی د عيبونو نه سکوت جائز نه دی چه خلق د هغه طريقه اختيار نه کړی، خو دا ضروری ده چه د هغه د عيبونو اظهار د الله پاک دپاره وی د خپل نفس د تشفی او د مړی د سپکاوی په طور نه وی.اهـ

[۴۹۰۰] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، أَخْبَرَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ أَنَسٍ الْمَكِّيِّ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اذْكُرُوا مَحَاسِنَ مَوْتَاكُمْ وَكُفُّوا عَنْ مَسَاوِيهِمْ".

د حضرت عبد الله بن عمر ﷠ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل د خپلو مړو خوبئ بيانوئ او د هغوی د بدو نه منع شئ -"

(١): سنن الترمذي/الجنائز ٣٤ (١٠١٩)، (تحفة الأشراف: ٧٣٢٨) (ضعيف) (عمران بن انس ضعيف راوي هي ﷺ)

بَابٌ فِي النَّهْيِ عَنِ الْبَغْيِ

باب: ٤٣- دَ حد نه دَ تجاوز کولو دَ مما نعت بيان

[٤٩٠١]([1]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ بْنِ سُفْيَانَ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ ثَابِتٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي ضَمْضَمُ بْنُ جَوْسٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "كَانَ رَجُلَانِ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ مُتَآخِيَيْنِ، فَكَانَ أَحَدُهُمَا يُذْنِبُ وَالْآخَرُ مُجْتَهِدٌ فِي الْعِبَادَةِ، فَكَانَ لَا يَزَالُ الْمُجْتَهِدُ يَرَى الْآخَرَ عَلَى الذَّنْبِ، فَيَقُولُ: أَقْصِرْ، فَوَجَدَهُ يَوْمًا عَلَى ذَنْبٍ، فَقَالَ لَهُ: أَقْصِرْ، فَقَالَ: خَلِّنِي وَرَبِّي أَبُعِثْتَ عَلَيَّ رَقِيبًا، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَوْ لَا يُدْخِلُكَ اللَّهُ الْجَنَّةَ فَقَبَضَ أَرْوَاحَهُمَا، فَاجْتَمَعَا عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ، فَقَالَ لِهَذَا الْمُجْتَهِدِ: أَكُنْتَ بِي عَالِمًا أَوْ كُنْتَ عَلَى مَا فِي يَدِي قَادِرًا، وَقَالَ لِلْمُذْنِبِ: اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي، وَقَالَ لِلْآخَرِ: اذْهَبُوا بِهِ إِلَى النَّارِ"، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَوْبَقَتْ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ.

حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمائي چه ما د رسول الله نه نه اوريدلي دي هغه فرمائيل: '' په بني اسرائيلو کښې دوه کسان وو په خپل مابين کښې رونړه جوړ شوې وو - يو په ګناهونو کښې مبتلا وو او دويم کس به په عبادت کښې مشغول وو - په عبادت کښې مشغول کس چه به کله دويم لره په ګناه کښې اوليدو نو هغه ته به ئې وئيل چه منع شه، آخر يو ځل دۀ دغې دويم کس لره په ګناه کښې اوليدو نو هغه ته ئې اووئيل منع شه هغه اووې مالره پريږده زما معامله زما دَ رب سره ده آيا تۀ په ما باندې څه چوکيدار جوړ کړې شوې ئې؟ نو هغه اووې په الله قسم الله تعالىٰ به تالره معاف نۀ کړي يا تا به جنت ته داخل نۀ کړي - چنانچه هغه دواړه مړۀ شو او رب العالمين ته دواړه جمع کړې شو، نو الله تعالىٰ هغه کس ته اووې کوم چه په عبادت کښې مصروف وو: آيا تۀ زما متعلق زيات عالم وې يا څه چه زما په لاس کښې دی تاته په هغې باندې زيات قدرت حاصل وو؟ او بيا ئې ګنهګار ته اوفرمائيل: څه زما په رحمت سره جنت ته داخل شه - او دَ دويم متعلق ئې اوفرمائيل دۀ لره جهنم ته بوځئ - حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمائي زما دې قسم وی په هغه ذات باندې دَ چا په قبضه کښې چه زما روح دې؛ هغه داسې خبره کړې وه چه دَ هغه ئې دنيا او آخرت تباه کړو - ''

قوله: ﴿ كَانَ رَجُلَانِ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ مُتَآخِيَيْنِ فَكَانَ أَحَدُهُمَا يُذْنِبُ وَالْآخَرُ مُجْتَهِدٌ فِي الْعِبَادَةِ الخ ﴾

د ابوهريره رضي الله عنه نه مرفوعا روايت دې چه په بني اسرائيلو کښې دوه سرې وو د يو بل ملګرې او دوستان په هغوی کښې يو ګناه کونکې وو، او دويم مجتهد فی العبادة وو، يعنی عبادت او مجاهده کونکې، نو دې عابد چه به خپل ملګرې په ګناهونو باندې ليدو نو هغه به ئې پوهولو او خبردارې به ئې ورکولو، يوه ورځ داسې کار اوشو چه هغه يو ګناه کوله دې عابد هغه سړې د عادت مطابق منع کړو نو هغه اووې ﴿ خَلِّنِي وَرَبِّي ﴾ چه ته ما په خپل رب باندې پريږده زه پوهه شه او زما رب پوهه شه او دا ئې هم ورته اوئيل چه ته ما باندې رقيب او ذمه دار جوړ کړې شوې ئې، په دې باندې هغه عابد ته غصه ورغله او هغه اووې ﴿ وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ ﴾ يعنی قسم خوړلو سره ئې اووې چه ستا مغفرت به نه کيږی، پس چه کله دا

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٣٥١٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٢٣/٢) (صحيح)

دواړه وفات شو نو په عالم برزخ کښې د دې دواړو معامله د رب العلمين مخکښې پيش کړې شوه نو په دې عابد مجاهد باندې جرح اوکړې شوه چه آيا تاته د دې خبرې علم وو چه زه به د دې سړی مغفرت نه کوم، او يا زما مغفرت او عدم مغفرت ستا په اختيار کښې دې او بيا د دې نه پس فيصله اوشوه د دې مجرم دپاره چه ته جنت ته لاړ شه زما په رحمت باندې او د دې عابد په باره کښې اوئيلې شو چه دې جهنم ته داخل کړئ.

قوله: ﴿قال ابوهريره وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَوْبَقَتْ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ ﴾

ابوهريره رضي الله عنه په دې باندې فرمائی چه زه قسم خوړلو سره وايم چه دې سړی د خولې نه يو خبره راويستلې وه کومې چه د هغه دنيا او آخرت تباه کړو.

او د باب په دويم حديث کښې دی چه په ټولو ګناهونو کښې داسې ګناه چه د هغې سزا د آخرت سره سره په دنيا کښې هم زر ملاويږی هغه ظلم او قطع رحمی ده، د دې دوو نه علاوه بله هيڅ ګناه داسې نه ده.

[٤٩٠٢](1) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ، عَنْ عُيَيْنَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرُ أَنْ يُعَجِّلَ اللَّهُ تَعَالَى لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا مَعَ مَا يَدَّخِرُ لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِثْلُ الْبَغْيِ وَقَطِيعَةِ الرَّحِمِ".

د حضرت ابو بکره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: "هيڅ يوه ګناه دومره لائقه نۀ ده چه د هغې کوونکی ته الله تعالیٰ په دنيا کښې سزا ورکړی - او د هغې سره سره په آخرت کښې هم سزا ورکړی لکه څومره چه ظلم او زياتې او قطع رحمی ده -"

بَابٌ فِي الْحَسَدِ

باب ٤٤ - د حسد بيان

[٤٩٠٣](2) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ صَالِحٍ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ يَعْنِي عَبْدَ الْمَلِكِ بْنَ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي أَسِيدٍ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ، أَوْ قَالَ: الْعُشْبَ".

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه نبی کريم صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: د حسد نه خپل ځان لره بچ کړئ، بې شکه حسد نيکئ داسې خوری لکه څنګه چه اور خشاک خوری ... يائې اوفرمائيل ... ګيا خوری -"

قوله: ﴿ إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ أَوْ قَالَ الْعُشْبَ ﴾

ځان بچ کړئ د حسد کولو نه ځکه چه حسد د انسان نيکئ داسې خوری لکه اور چه لرګی يا ګيا لره.

(حسد او غبطه)

د حسد تعريف دا دې: دبل دنعمت زوال غوښتل، دحضرت ناظم مولانا اسعد الله صاحب رحمه الله

(1): سنن الترمذي/صفة القيامة ٥٧ (١٥١١)، سنن ابن ماجه/الزهد ٢٣ (٤٢١١)، (تحفة الأشراف: ١١٦٩٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥/٣٨) (صحيح)

(2): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥٤٨٨) (ضعيف)

نه مونږ هم دغه شان اوريدلي وو، او يو وى غبطة چه بل سره څه نعمت ليدو باندې د هغې د حصول تمنا كول، قطع نظر د دې نه چه هغه نعمت هغه سره پاتې شي يا نه شي، او په حسد كښې د دې برعكس مقصود دا وى چه هغه سره نه وى كه ماته ملاؤ شي او كه نه شي.

[٤٩٠٤]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي الْعَمْيَاءِ، أَنَّ سَهْلَ بْنَ أَبِي أُمَامَةَ حَدَّثَهُ، أَنَّهُ دَخَلَ هُوَ وَأَبُوهُ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِالْمَدِينَةِ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَهُوَ أَمِيرُ الْمَدِينَةِ، فَإِذَا هُوَ يُصَلِّي صَلَاةً خَفِيفَةً دَقِيقَةً كَأَنَّهَا صَلَاةُ مُسَافِرٍ أَوْ قَرِيبًا مِنْهَا فَلَمَّا سَلَّمَ، قَالَ أَبِي: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، أَرَأَيْتَ هَذِهِ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ أَوْ شَيْءٌ تَنَفَّلْتَهُ؟، قَالَ: إِنَّهَا الْمَكْتُوبَةُ وَإِنَّهَا لَصَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مَا أَخْطَأْتُ إِلَّا شَيْئًا سَهَوْتُ عَنْهُ، فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ يَقُولُ: "لَا تُشَدِّدُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَيُشَدَّدَ عَلَيْكُمْ، فَإِنَّ قَوْمًا شَدَّدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ فَشَدَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَتِلْكَ بَقَايَاهُمْ فِي الصَّوَامِعِ وَالدِّيَارِ وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ، ثُمَّ غَدَا مِنَ الْغَدِ، فَقَالَ: أَلَا تَرْكَبُ لِتَنْظُرَ وَلِتَعْتَبِرَ، قَالَ: نَعَمْ، فَرَكِبُوا جَمِيعًا فَإِذَا هُمْ بِدِيَارٍ بَادَ أَهْلُهَا وَانْقَضَوْا وَفَنُوا خَاوِيَةٍ عَلَى عُرُوشِهَا، فَقَالَ: أَتَعْرِفُ هَذِهِ الدِّيَارَ، فَقُلْتُ: مَا أَعْرَفَنِي بِهَا وَبِأَهْلِهَا، هَذِهِ دِيَارُ قَوْمٍ أَهْلَكَهُمُ الْبَغْيُ وَالْحَسَدُ إِنَّ الْحَسَدَ يُطْفِئُ نُورَ الْحَسَنَاتِ وَالْبَغْيُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ أَوْ يُكَذِّبُهُ وَالْعَيْنُ تَزْنِي وَالْكَفُّ وَالْقَدَمُ وَالْجَسَدُ وَاللِّسَانُ وَالْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ أَوْ يُكَذِّبُهُ.

حضرت سهل بن ابو امامه رحمة الله بيان كوي چه د هغه پلار صاحب په مدينه منوره كښې حضرت انس بن مالك رضي الله عنه ته لاړو ،- دا د حضرت عمر بن عبد العزيز د دور خبره ده،او هغه د مدينې گورنر وو،مونږ حضرت انس رضي الله عنه ته اورسيدو نو هغه ډير زيات خفيف مونځ لوستو،گويا چه د مسافر مونځ وى يا هغې ته نزدې - كله چه هغه سلام واړولو نو زما پلار پوښتنه اوكړه : الله تعالىٰ دې په تا باندې رحم اوكړى ؛ دا اوښائې چه دا فرض مونځ وو يا تاسو څه نفل اوكړل؟ هغوى اوفرمائيل : دا فرض مونځ وو او د نبى كريم صلى الله عليه وسلم مونځ به هم داسې وو ما د هغې نه څه څيز نۀ دې پريخودې سوا ددې نه كۀ څه څيز هير شوې وى - (نو هغه جدا خبره ده) هغوى اوفرمائيل چه رسول الله صلى الله عليه وسلم به فرمائيل : په خپلو ځانونو باندې سختى مۀ كوئ،بې شكه څو قومونو په ځان باندې سختى اوكړه نو الله تعالىٰ هم په هغوى باندې سختى اوفرمائيله- د ځنگل په عبادت خانو كښې او په گرجو كښې دننه ددغې خلقو باقى افراد دى - (چه د هغوى په قرآن مجيد كښې ذكر دې -) دغې خلقو رهبانيت لره اختيار كړو،هغوى دا بدعت ايجاد كړو،مونږ په هغوى باندې فرض كړې نۀ وو -" [الحديد : ٢٧] بيا مونږ په بله ورځ باندې د سحر په وخت كښې ورغلو نو هغوى اوفرمائيل آيا تاسو نۀ سوريږئ (په خپلو سورلو باندې) چه څه اووينئ او عبرت حاصل كړئ - زما پلار اووې هان مونږ څو - چنانچه مونږ ټول سوارۀ شو - نو هغوى مونږ ته څو كلى اوښودل چه د هغې خلق هلاک شوې وو او هغوى برباد كړې شوې وو او د هغوى كورونه په خپلو چتونو باندې راپريوتې وو - هغوى اوفرمائيل : آيا تاسو دا كلى پيژنئ؟ زما پلار اووې نۀ - ما ته ددې كلو او ددې خلقو څه علم نشته دې- هغوى اوفرمائيل چه دا د هغه قوم كلى دى چه هغوى

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٨٩٩) (حسن) ملاحظه هو: سلسلة الاحاديث الصحيحه، للالباني ٣١٢٤ وتراجع الألباني ١٣)

لره بغاوت او حسد برباد کړې دی - بې شکه حسد د نیکو نور لره مړ کوی او بغاوت د هغې تصدیق کوی یا د هغې تکذیب کوی - سترګه زنا کوی او بیا لاس، پښه، جسم، ژبه او شرم ګاه د هغې تصدیق کوی یا تکذیب -

قوله: ﴿أَنَّهُ دَخَلَ هُوَ وَأَبُوهُ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِالْمَدِينَةِ﴾ زمونږ په موجوده نسخه کښې د دې نه پس د حدیث متن دا دې: ﴿لاَ تُشَدِّدُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَيُشَدَّدَ عَلَيْكُمْ فَإِنَّ قَوْمًا شَدَّدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ فَشَدَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَتِلْكَ بَقَايَاهُمْ فِي الصَّوَامِعِ وَالدِّيَارَاتِ (وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ)﴾ خو صرف د دې متن د ترجمة الباب سره مطابقت نشته دلته چا په روایت کښې اختصار کړې دې او د دې روایت کافی حصه پریخودلې شوه کومه چه په بعض نسخو کښې ده او هغه متروک حصه زمونږ د نسخې په حاشیه باندې ذکر ده هغه دې اوکتلې شی هم د هغې په یو ځائې کولو سره د حدیث ترجمة الباب سره موافقت پیدا کیږی، مونږ د پوره روایت مضمون لیکو، عربی عبارت دې په حاشیه کښې اوکتلې شی، سهل بن امامه فرمائی چه یو ځل زه او زما والد صاحب ابوامامه د انس رضی الله عنه کور ته لاړو مدینې منورې ته، او دا د هغه زمانې خبره ده چه د مدینې طیبې امیر عمر بن عبدالعزیز رحمه الله وو، چه کله مونږ هلته هغوی ته اورسیدو نو هغوی هغه وخت مونځ کولو ډیر مختصر او خفیف شان لکه څنګه چه مسافر مونځ کوی چه کله سیدنا انس رضی الله عنه د مانځه نه سلام اوګرځولو نو زما والد یعنی ابوامامه هغوی ته اووې چه الله پاک دې په تاسو باندې رحم اوکړی دا چه تاسو مختصر مونځ کولو دا فرض مونځ وو یا نفل، نو هغوی اوفرمائیل چه دا فرض مونځ وو او دا ئې هم اوفرمائیل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به هم داسې مونځ کولو، ما بالکل هم هغه شان کړې دې، خو که څه څیز رانه سهوا پاتې شوې وی نو هغه بیله خبره ده او بیا انس رضی الله عنه هغه اوفرمائیل څه چه پورته په متن کښې دی هغه دا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به فرمائیل: پخپل ځان باندې تشدد مه کوئ یعنی په احکاماتو باندې عمل کولو کښې غلو مه کوئ، په اعتدال سره چلیږئ کینې الله پاک به مو واقعی په شدت کښې اخته کړی، یعنی که تاسو په خپلو ځانونو شدت کوئ نو بیا به الله پاک هم تاسو د دې شدت مکلف کړی ځکه چه بعض اهل کتابو په خپلو ځانونو باندې تشدد اوکړو نو الله پاک هم په هغوی باندې تشدد اوفرمائیلو او نن صبا چه په دې صوامع او ګرجو کښې کوم خلق مقیم دی دا هم د هغوی باقی او پاتې شوې دی یعنی چا چه په خپلو ځانونو باندې تشدد کړې وو، چه د هغې ذکر الله پاک په دې آیت کریمه کښې کړې دې ﴿رَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾ او په هغه دویمه نسخه کښې دا دی چه د هغې مضمون دا دې: سهل وائی چه زما والد په بله ورځ سحر بیا د انس رضی الله عنه په خدمت کښې حاضر شو او انس رضی الله عنه ته ئې اووې چه بهر نه راوځئ چه لړ په سورلئ باندې د زمکې سیر اوکړو د عبرت او غور دپاره، نو هغوی اوفرمائیل ټهیک ده څه چه ځو، دوی سوارهٔ شو او روان شو (ممکنه ده چه نور ملګری به هم ورسره وو ځکه چه په روایت کښې د جمع صیغه ده په تلو تلو کښې په څه کورونو باندې تیر شو چه د هغې اوسیدونکی فنا شوې وو او ختم شوې وو، دا کورونه داسې وو چه د هغې دیوالونه او چهتونه راپریوتلې وو نو د

هغې په ليدو باندې ابو امامه د انس رضي الله عنه نه تپوس اوکړو چه تاسو دا کورونه پيژنئ، يعنى د چا وو نو هغوى جواب ورکړو ﴿ مَا أَعْرَفَنِي بِهَا وَبِأَهْلِهَا ﴾ دا صيغه د تعجب ده، چه زما نه زيات دا کورونه او د دې اهل څوک پيژنى، او بيا ئې اوفرمائيل چه دا د داسې خلقو کورونه دى کوم چه هلاک او برباد کړل ظلم او حسد ﴿ إِنَّ الْحَسَدَ يُطْفِئُ نُورَ الْحَسَنَاتِ وَالْبَغْيُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ أَوْ يُكَذِّبُهُ ﴾ چه دا حسد داسې سپيرۀ خصلت دې چه د نيکو نور ختموى او د انسان ظلم کول دا د دې حسد تصديق کوى يا تکذيب يعنى نظر حسد [1] د پاره ظلم د هغه تصديق کوى چه دا نظر نظر د حسد وو، او عدم بغى (ظلم نه کول) دا د نظر حسد تکذيب کوى، يعنى ظلم چه دې نو دا علامت د حسد دې، او ترک ظلم او عدم البغى دا علامت دې د عدم حسد، والعين تزنى والکف والقدم والجسد واللسان والفرج يصدق ذلک او يکذبه ...يعنى د سړى سترګې هم زنا کوى او لاس هم او خپې هم او ژبه هم او د دې اعضاء د زنا کولو تصديق يا تکذيب چه اصل زنا ده هغه شرمګاه کوى، يعنى د دې اندامونو نه د زنا کيدل يا نه کيدل په تصديق فرج او تکذيب فرج باندې موقوف دې د زنابالفرج نه د دې اعضاء زناکار کيدل ثابتيږى او د ترک زنا بالفرج نه ثابتيږى چه دا اندامونه زناکار نه دى.

د حديث په دې آخرى ټکړه کښې اشاره ده هغه حديث مرفوع طرف ته کوم چه په کتاب النکاح کښې په باب ما يومر به من غض البصر کښې تير شوې دې: ﴿ إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَا فَزِنَا الْعَيْنَيْنِ النَّظَرُ وَزِنَا اللِّسَانِ الْمَنْطِقُ وَالنَّفْسُ تَمَنَّى وَتَشْتَهِي وَالْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ وَيُكَذِّبُهُ ﴾ او د دې شرح هم هلته تيره شوې ده.

د دې پوره حديث نه پس دا حديث د ترجمة الباب موافق شو ځکه چه په دې حديث کښې دى ﴿ ان الحسد يطفئ نور الحسنات ﴾.

بَابٌ فِي اللَّعْنِ

باب ۴۵- د لعنت بيان

[۴۹۰۵] ([2]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ رَبَاحٍ، قَالَ: سَمِعْتُ نِمْرَانَ يَذْكُرُ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَعَنَ شَيْئًا صَعِدَتِ اللَّعْنَةُ إِلَى السَّمَاءِ، فَتُغْلَقُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ دُونَهَا ثُمَّ تَهْبِطُ إِلَى الْأَرْضِ فَتُغْلَقُ أَبْوَابُهَا دُونَهَا، ثُمَّ تَأْخُذُ يَمِينًا وَشِمَالًا فَإِذَا لَمْ تَجِدْ مَسَاغًا رَجَعَتْ إِلَى الَّذِي لُعِنَ فَإِنْ كَانَ لِذَلِكَ أَهْلًا وَإِلَّا رَجَعَتْ إِلَى قَائِلِهَا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ: هُوَ رَبَاحُ بْنُ الْوَلِيدِ سَمِعَ مِنْهُ وَذَكَرَ، أَنَّ يَحْيَى بْنَ حَسَّانَ وَهِمَ فِيهِ.

حضرت ابودرداء رضي الله عنه بيان کوى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل: بنده چه کله په يو څيز باندې لعنت کوى نو دا لعنت اسمان طرف ته خيژى نو هغې ته وړاندې د اسمان دروازې بندولې شى

[1]) يعنى د يو صاحب النعم نعمتونو ته کتل کله خو صرف د حرص او غبطه په طور وى او کله په طور د حسد وى. د اول (يعنى د غبطه) علامت دا دې چه په دې صورت کښې هغه په دې صاحب النعم باندې ظلم او زيادت نه کوى او د ثانى علامت دا دې چه په دې صورت کښې هغه په هغه باندې ظلم او زيادت کوى).

[2]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۰۰۰) (حسن)

. بیا هغه زمکې طرف ته راکوزیږی - بیا هغه ښي او ګس طرف ته ځي - که څه ځائي هغه بیا اونهٔ مومی نو په کوم څیز سره چه لعنت کړې شوې وی په هغې باندې واقع کیږی خو په شرط ددې سره چه هغه څیز ددې حقدار وی - ورنه بیا ویونکی طرف ته واپس کیږی ." امام ابو داود رحمه الله فرمائی : چه مروان بن محمد وئیلي دی (په سند کښې مذکور راوی ولید بن رباح په اصل کښې) رباح بن ولید دې - یحیی بن حسان ته په دې کښې وهم شوې دې.

مضمون د حدیث دا دې چه کله یو سړې په بل باندې لعنت کوی یعنی د لعنت بددعاء کوی لعنة الله علیه، نو اول هغه لعنت د آسمان طرف ته خیژی نو د اسمان دروازې بندې کړې شی د هغې د رسیدو نه مخکښې، بیا هغه د زمکې طرف ته راکوزیږی نو هم دغه شان د زمکې دروازې هم بندې کړې شی د هغې د راکوزیدو نه مخکښې، بیا هغه لعنت یو خوا بل خوا تاویږی چه کله ورته هیڅ لاره ملاؤ نه شی نو هغه سړی ته راواپس شی په چا باندې چه لیږلې شوې وو، پس که هغه سړې د هغې مستحق وی نو هم په هغه باندې واقع شی ګینې واپس کیدو سره په خپل ویونکی باندې واقع کیږی، لهذا د لعنت بددعاء کونکی لره دا کتل پکار دی په ښه طریقې سره چه په چا باندې هغه لعنت کوی هغه د هغې اهل دې هم او که نه ، ځکه چه که د لعنت اهل نه وی نو هغه لعنت به واپس هم په هغه ویونکی باندې واقع کیږی.

[۴۹۰۶](¹) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَلَاعَنُوا بِلَعْنَةِ اللَّهِ وَلَا بِغَضَبِ اللَّهِ وَلَا بِالنَّارِ".

حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه بیان کوی چه نبي کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل : د الله په لعنت سره لعنت مهٔ کوئ او د الله په غضب او د دوزخ بد دعا مهٔ کوئ."

[۴۹۰۷](²) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَبِي الزَّرْقَاءِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، وَزَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، أَنَّ أُمَّ الدَّرْدَاءِ، قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "لَا يَكُونُ اللَّعَّانُونَ شُفَعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ".

حضرت ابو درداء رضی الله عنه بیان کوی چه ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلي دی هغوی فرمائیل : څوک چه د ټولو نه زیات لعنت کوونکې شو نو هغه (د چا) سفارشی یا ګواه نهٔ شی جوړیدې.

﴿ لَا يَكُونُ اللَّعَّانُونَ شُفَعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ ﴾ د دې په شرح کښې درې اقوال دی یو دا چه کوم خلق په نورو باندې په کثرت سره لعنت لیږی او هغوی په دې باندې عادت دی نو د قیامت په ورځ باندې به هغوی د امت محمدیه علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة، د هغه خلقو نه نهٔ وی کوم چه به د قیامت په ورځ باندې د تبلیغ انبیاء ګواهی ورکوی، یعنی هغوی به د دې شرف نه محروم وی، او دویم مطلب دا چه په دنیا کښې دا خلق د دې قابل نه دی چه د هغوی شهادت قبول کړې شی، لاجل فسقهم، دریم مطلب دا دې چه دې خلقو ته به د شهادت مرتبه نه نصیب کیږی، کذا فی هامش البذل نقلا عن النووی ۲/۳۲۲....... د دې نه په روستو

¹): سنن الترمذي/البر والصلة ۴۸ (۱۹۷۶)، (تحفة الأشراف: ۴۵۹۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۵/۵) (حسن)

²): صحیح مسلم/البر والصلة ۲۴ (۲۵۹۸)، (تحفة الأشراف: ۱۰۹۸۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۴۸/۶) (صحیح)

روايت کښې دى چه يو سړي کوم چه د هوا د تيزوالى د وجې نه پريشانه وو په څادر اغوستلو کښې چه د هوا د وجې نه هغه بار بار غورځيدلو نو دې سړي هوا ته د لعنت بددعاء اوکړه نو رسول الله ﷺ د دې نه منع اوفرمائيله : ﴿ لاَ تَلْعَنْهَا فَإِنَّهَا مَأْمُورَةٌ ﴾ چه دا هوا خو هم په دې باندې مامور ده په خپله مرضئ باندې خو نه لګى.

[٤٩٠٨](١) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ. ح حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ الطَّائِيُّ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ الْعَطَّارُ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، قَالَ زَيْدٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: "أَنَّ رَجُلًا لَعَنَ الرِّيحَ، وَقَالَ مُسْلِمٌ: إِنَّ رَجُلًا نَازَعَتْهُ الرِّيحُ رِدَاءَهُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَعَنَهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَلْعَنْهَا فَإِنَّهَا مَأْمُورَةٌ وَإِنَّهُ مَنْ لَعَنَ شَيْئًا لَيْسَ لَهُ بِأَهْلٍ رَجَعَتِ اللَّعْنَةُ عَلَيْهِ".

:- دَ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه روايت دې چه يو کس په هوا باندې لعنت اوئيلو - او دَ مسلم (بن ابراهيم) الفاظ دى چه دَ نبى کريم ﷺ په زمانه کښې په هوا سره دَ يو کس څادر والوتلو نو هغه په هوا باندې لعنت اوکړو، نو نبى کريم ﷺ اوفرمائيل په دې باندې لعنت مۀ کوئ، بې شکه دا (دَ الله دَ حکم) پابند ده - او بې شکه چاچه په يو څيز باندې لعنت اوکړو او حال دادې چه هغه ددې حقدار نۀ وو نو دا په لعنت کوونکى باندې واپس کيږى -

بَابٌ فِيمَنْ دَعَا عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ

باب: ٤٦ - څوک چه خپل ظالم ته بد دعا اوکړى

[٤٩٠٩](٢) حَدَّثَنَا ابْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حَبِيبٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "سُرِقَ لَهَا شَيْءٌ فَجَعَلَتْ تَدْعُو عَلَيْهِ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُسَبِّخِي عَنْهُ".

ام المؤمنين حضرت عائشه رضی الله عنها بيان کوى چه دَ هغې څه څيز غلا کړې شو نو هغې (غلا کوونکى) ته بد دُعا اوکړه نو رسول الله ﷺ هغې ته اوفرمائيل :" دَ هغه سزا په هغه باندې مۀ سپکه وه -"

په دې باب کښې چه کوم حديث ذکر دې هغه په کتاب الصلاة کښې تير شوې دې په باب الدعاء کښې، د ترمذى په روايت کښې دى : ﴿ من دعا على من ظلمه فقد انتصر ﴾ يعنى ظالم ته بددعاء کول دا د هغه نه انتقام اخستل دى، لهذا هغه مظلوم دې د بددعاء نه پس دا نه ګڼړى چه ما صبر اوکړو، الله پاک دې ماته په دې صبر باندې جزاء خير راکړى، ځکه چه هغه خو بددعاء کولو سره انتقام اخستلې دې.

....

(١): سنن الترمذي/البر والصلة ٤٨ (١٩٧٨)، (تحفة الأشراف: ٥٤٢٦، ١٨٦٤١) (صحيح)

(٢): تفرد به أبوداود، مسند احمد (٦/٤٥، ١٣٦)، (تحفة الأشراف: ١٧٣٧٧) (ضعيف)

بَابٌ فِيمَنْ يَهْجُرُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ

باب: ٤٧- مسلمان رور سره تعلق پريخودل

[٤٩١٠]() حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللهِ إِخْوَانًا وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ".

د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه مروي دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل: "غصه مهٔ کوئ. يوبل سره حسد مهٔ کوئ، يوبل ته مهٔ شا کوئ، [چه د يو بل سره تعلق کټ کړئ] بلکې د الله تعالیٰ بندګان رونړه رونړه جوړ شئ. د هيڅ يو مسلمان دپاره حلال نهٔ دی چه د خپل رور سره د درې ورځو نه زيات قطع تعلق اوکړی."

قوله: ﴿ لا تَبَاغَضُوا وَلاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا ﴾ رسول الله ﷺ فرمائی چه خپل مينځ کښې بغض مه ساتئ يعنی د بغض اسباب مه اختياروئ چه په بغض کښې اخته نه شئ، او نه د يو بل سره حد کوئ او نه خپل مينځ کښې قطع تعلق کوئ. ﴿ تدابروا ﴾ دا د دبر نه اخستلې شوې دې په قطع تعلق کښې هم دا وی چه انسان د يو بل نه مخ واړوی او شا کړی، او په خپل مينځ کښې د رونړو رونړو په شان اوسيږئ د الله پاک بندګان جوړيدو سره، نه د نفس او شيطان بندګان، ﴿ وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ ﴾ او د يو مسلمان دپاره حلال نه دی چه د بل مسلمان سره ترک سلام و کلام اوکړی د درې ورځو نه زياتی، په مظاهر حق ۴/۱۵۵ کښې دی:

فائده: زيات د درې ورځو نه د دې قيد نه فهميږی چه د درې ورځو پورې ترک ملاقات حرام نه دې ځکه چه د انسان په طبيعت کښې غضب او بد اخلاقی او غيرت دومره ورځو پورې وی په دې وجه دومره اندازه معافی اوکړې شوه، او غالب دا دې چه په درې ورځو کښې خفګان لاړ شی يا کم شی، او د دې نه مخکښې په باب ما ينهى عنه من التهاجر والتقاطع واتباع العورات کښې د دې لاندې ليکلې شوې دی د تهاجر معنی ده پرې کول او هم دا معنی د تقاطع ده، پس تقاطع بيان او تفسير دې د تهاجر دپاره او مراد د دې نه ترک ملاقات او سلام دې د خپل مسلمان رور سره او پرې کول دی د ناستې ولاړې هغه سره او د اخوت اسلام د درې ورځو نه زيات، او عورات جمع د عورت ده او عورت هغه دې چه شرم لری او مکروه ګڼړی د هغې ښکاره کيدل، او خوښوی چه پټ وی، يعنی عيب او نقصان کوم چه په سړی کښې دې، او اتباع عورت يعنی عيب لټول. اهـ

(): صحيح البخاري/الأدب ٥٧ (٦٠٦٥)، ٦٢ (٦٠٧٦)، صحيح مسلم/البر والصلة ٧ (٢٥٥٩)، (تحفة الأشراف: ١٥٣٠)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/البر والصلة ٢٤ (١٩٣٥)، مسند احمد (٣/١٩٩)، موطا امام مالك/حسن الخلق ٤ (١٤) (صحيح)

[۴۹۱۱]([1]) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ".

د حضرت ابو ایوب انصاری رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل :" د هیڅ یو مسلمان دپاره جائز نۀ دی چه دَ خپل مسلمان رور سره دَ دریو ورځو نه زیات تعلق کټ کړی - چه کله دواړه ملاؤ شی نو دي هم مخ واړه وی او هغه هم - او په دوی کښې دَ ټولو نه بهتر هغه څوک دي چه هغه په السلام علیکم وئیلو باندې شروع اوکړی -"

قوله: ﴿ قوله يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ﴾ د ابوایوب انصاری رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه د یو سړی دپاره حلال نه دی چه هغه ملاقات ترک کړی د خپل مسلمان سره د درې ورځو نه زیات چه دواړه خپل مینځ کښې ملاؤ شي او مخونه واړوی د یو بل نه، یعنی یو بل ته نه ګوری (مظاهر حق) او وړاندې لیکی : او مراد دا دې چه که ترک د ملاقات په د هغه د حقوقو د تقصیر په وجه باندې وی نو منع دې مثلا هغه د هغه غیبت اوکړو او د هغه خیر خواهی ئې اونکړه په دې باندې هغه خفه شو او ترک تعلق ئې اوکړو، نو دا نه دی کیدل پکار، او که تقصیر په امور دین کښې کوی لکه اهل هواء وبدعت نو هغه سره ترک ملاقات هغه همیشه واجب دې تر څو چه ظاهر نه شی توبه او رجوع د هغه د طرف نه، او سیوطی د موطاء په حاشیه باندې د ابن عبدالبر نه نقل کړی دی چه علماء کرامو په دې باندې اجماع کړې ده چه کوم انسان د چا د خبرو او ملاویدو نه د خپل دین د خرابیدو او یا په هغې کښې فساد باندې او یا په ضرر دنیا باندې ویریږی نو هغه لره ترک تعلق او ځان لرې ساتل د هغه نه جائز دی په ښه طریقه چه عیب ګوئی او غیبت په کښې واقع نه شی او کینه او عداوت وغیره. ﴿وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ﴾ د دې متعلق لیکی : او شروع اوکړی یعنی ړومبې شی په سلام علیک باندې، او خفګان ختم کړی، په دې کښې اشاره ده چه په دې سلام کولو باندې د ترک تعلق ګناه ختمیږی، او دا مقدار کافی دې د دې نه کم نه دی کیدل پکار چه د مسلمان حق ضائع نه شی.

[۴۹۱۲]([2]) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ السَّرْخَسِيُّ، أَنَّ أَبَا عَامِرٍ أَخْبَرَهُمْ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هِلَالٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَحِلُّ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَهْجُرَ مُؤْمِنًا فَوْقَ ثَلَاثٍ فَإِنْ مَرَّتْ بِهِ ثَلَاثٌ فَلْيَلْقَهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ فَإِنْ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ فَقَدِ اشْتَرَكَا فِي الْأَجْرِ وَإِنْ لَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ فَقَدْ بَاءَ بِالْإِثْمِ" زَادَ أَحْمَدُ وَخَرَجَ الْمُسَلِّمُ مِنَ الْهِجْرَةِ.

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل :" د هیڅ یو مسلمان

[1]: صحيح البخاري/الأدب ٦٢ (٦٠٧٧)، الاستئذان ٩ (٦٢٣٧)، صحيح مسلم/البر والصلة ٨ (٢٥٦٠)، سنن الترمذي/البر والصلة ٢١ (١٩٣٢)، (تحفة الأشراف: ٣٤٧٩)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/حسن الخلق ٤ (١٣)، مسند احمد (٤١٦٥، ٤٢١، ٤٢٢) (صحيح)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤٨٠٣)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/البر والصلة ٨ (٢٥٦١)، مسند احمد (٣٩٢/٢، ٤٥٦) (ضعيف)

دپاره جائز نهٔ دی چه دَ صاحب ایمان سره دَ دریو ورځو نه زیاته مقاطعه (قطع تعلق) اوکړي .که چرې دري ورځې تیرې شوې نو پکار دی چه دَ هغه سره ملاؤ شي او هغه ته سلام اوکړي . که چرې هغه دَ سلام جواب ورکړو نو دواړه په ثواب کښې شریک شو،او که چرې هغه جواب ورنهٔ کړو نو ددې ګناه په دې دویم کس باندې ده ۔'' احمد (بن سعید سرخسی) مزید فرمائي : سلام کوونکې دَ مقاطعې دَ ګناه نه اووتلو ۔''

[٤٩١٣]([1]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدِ بْنِ عَثْمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُنِيبِ يَعْنِي الْمَدَنِيَّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَكُونُ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ مُسْلِمًا فَوْقَ ثَلَاثَةٍ فَإِذَا لَقِيَهُ سَلَّمَ عَلَيْهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ كُلُّ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ عَلَيْهِ فَقَدْ بَاءَ بِإِثْمِهِ".

ام المؤمنین حضرت عائشه رضي الله عنها بیان کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل :'' هیڅ مسلمان دپاره روا نهٔ دی چه هغه دَ مسلمان سره دَ دریو ورځو نه زیات قطع تعلق اوکړي ۔ (چنانچه پکار دی) چه کله دَ هغه سره ملاؤ شي نو سلام دې ورته اوکړي،درې ځله ۔ که چرې یو ځل هم جواب ورنهٔ کړي نو هم هغه ګنهګار شو۔''

[٤٩١٤]([2]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ".

حضرت ابو هریره رضي الله عنه فرمائي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل دَ هیڅ مسلمان دپاره حلال نهٔ دی چه دَ خپل رور سره دَ درې وروځو نه زیات تعلق کټ کړي ۔ چا چه دَ دریو ورځو نه زیاته مقاطعه اوکړه او مړ شو نو هغه به اور ته داخلیږی ۔''

[٤٩١٥]([3]) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ حَيْوَةَ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ الْوَلِيدِ بْنِ أَبِي الْوَلِيدِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ أَبِي أَنَسٍ، عَنْ أَبِي خِرَاشٍ السُّلَمِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفْكِ دَمِهِ".

حضرت ابو خراش اسلمی رضي الله عنه فرمائي چه ما دَ رسول الله ﷺ نه واوریدل چه فرمائیل ئې : ځوک چه دَ یو کاله پورې دَ خپل رور سره رابطه کټ کړي نو هغه داسې دې لکه چه ددهٔ وینه ئې توې کړې وی ۔''

﴿مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفْكِ دَمِهِ﴾ یعنی کوم سړې چه د خپل رور سره ترک تعلق اوکړي د یو کال پورې نو هغه د هغه د وینې بهیولو په شان ده، په مظاهر حق کښې دی چه ګناه د ترک ملاقات قتل کولو ته نزدې نزدې ده ۔

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٦٩٧٧)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الأدب ٦٢ (٦٠٧٧)، مسند احمد (٣٢٧/٤) (حسن)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤٣٣٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٩٢/٢، ٤٠١) (صحيح)

[3]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٣٢٩٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٢٠/٤) (صحيح)

[٤٩١٦]()حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "تُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ كُلَّ يَوْمِ اثْنَيْنِ وَخَمِيسٍ فَيُغْفَرُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمَيْنِ لِكُلِّ عَبْدٍ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلَّا مَنْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ، فَيُقَالُ: أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا"، قَالَ أَبُو دَاوُد: النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَجَرَ بَعْضَ نِسَائِهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، وَابْنُ عُمَرَ هَجَرَ ابْنًا لَهُ إِلَى أَنْ مَاتَ، قَالَ أَبُو دَاوُد: إِذَا كَانَتِ الْهِجْرَةُ لِلَّهِ فَلَيْسَ مِنْ هَذَا بِشَيْءٍ، وَإِنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ غَطَّى وَجْهَهُ عَنْ رَجُلٍ.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : د هر پير او د جمعرات په ورځ باندې د جنت دروازې پرانستلې شي ،نو هر هغه بنده چه هغه الله سره څوک شريک نۀ وی جوړ کړې هغه لره بخښلې شی ،سوا ددې نه چه ددۀ او ددۀ د رور په مابين کښې بغض او ناراضي وی - نو وئيلې شی ،دوی ته مهلت ورکړئ ،تردې پورې چه صلح اوکړی -" امام ابوداود رحمة الله عليه فرمائی چه نبی کريم ﷺ د خپلو بيبيانو سره څلويښت ورځې تعلق کټ کړې وو او حضرت ابن عمر رضي الله عنه د خپل يو ځوی سره تر مرګه پورې مقاطعه کړې وه -امام ابوداود رحمة الله عليه فرمائی غرض دادې که چرې دا مقاطعه د الله دپاره وی نو په دې باندې وعيدونه نشته دې -حضرت عمر بن عبد العزيز رحمة الله عليه د يو سړی نه خپل مخ پټ کړې وو-

قوله: ﴿ تُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ كُلَّ يَوْمِ اثْنَيْنِ وَخَمِيسٍ فَيُغْفَرُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمَيْنِ لِكُلِّ عَبْدٍ لاَ يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلاَّ مَنْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ فَيُقَالُ أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا ﴾

شرح الحديث :

د ابوهريره رضي الله عنه نه مرفوعا روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه د جنت دروازه پرانستلې شی د هر ګل او زيارت په ورځ باندې، پس مغفرت کولې شی په دې دواړو ورځو کښې د هر هغه بنده څوک چه شرک نه کوی مګر هغه سړې چه د هغه او د هغه د رور ترمينځه دشمنی او کينه وی پس ملائکو ته وئيلې شی چه دې دواړو ته مهلت ورکړئ تر دې چه خپل مينځ کښې صلح اوکړی. په مظاهر حق کښې د دې حديث په ترجمه کښې داسې دی : پس نه پاتې کيږی بغير د بخښلو هيڅوک مګر هغه سړې چه ده د هغه او ديو مسلمان ترمينځه دشمنی او کينه الخ بيا د دې نه پس دی :

فائده : د جنت دروازې پرانستلې شی يعنی د هغې طبقات، يا بالاخانې او درجات د هغې په دې دواړو ورځو (ګل او زيارت) کښې د وجې د رحمت د کثرت د وجې نه کوم چه په دې دواړو ورځو کښې نازليږی، او سبب دې د مغفرت، کذا قال علی، او حضرت شيخ ليکلې دی چه پرانستلې کيدل د دروازو کنايه ده د کثرت مغفرت نه او د مخلوق د ګناهونو د معاف کولو نه او د ثواب ورکولو او د درجاتو د اوچتيدلو نه او صواب دا دې چه محمول دې په ظاهر باندې ځکه چه حمل کول د نصوصو په ظاهر باندې واجب دی تر څو چه څه دليل د واپس کولو نه وی راغلې او پرانستل د دروازو به علامت د عفو وی، او وړاندې ليکی : او تر دې چه صلح اوکړی، ظاهره دا ده چه مغفرت د هر يو موقوف دې د هغه په صفايئ باندې او

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٧٩٨)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/البر والصلة ١١ (٢٥٦٥)، سنن الترمذي/البر والصلة ٧٦ (٢٠٢٤)، مسند احمد (٤٦٥/٢) (صحيح)

په زوال د عداوت باندې برابره ده چه دويم صفا وي يا نه وي، والله اعلم ...او حضرت په بذل کښې د حضرت گنگوهی د تقرير نه د دې حديث په شرح کښې ليکلي دی چه مقصود په دې حديث سره والله تعالى اعلم دا دې چه په دواړو کښې د خلقو د حسنات او سيئات تقابل وی نو د تقابل نه پس چه کوم سړې د مغفرت او عفو مستحق وی د هغه مغفرت کولې شی يعنی په دې شرط چه مانع موجود نه وی کوم چه په حديث کښې ذکر دی يعنی هجران مسلم، او که دا مانع وی نو بيا به د هغه مغفرت د ترک هجران او خپل مينځ کښې د تعلقاتو صحيح کولو پورې موخر کړې شی، وذلک لانها لو قصد بها هذا المعنى (عموم المغفرة في اليومين لكل مومن لزم اهمال الروايات الواردة فی عذاب القبر ووزن الاعمال وغيره ذلک الخ.

قوله: ﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ إِذَا كَانَتِ الْهِجْرَةُ لِلَّهِ فَلَيْسَ مِنْ هَذَا بِشَيْءٍ وَإِنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ غَطَّى وَجْهَهُ عَنْ رَجُلٍ ﴾ امام ابوداؤد رحمه الله فرمائی چه که هجران د مسلمان د الله پاک دپاره يعنی د امر دين دپاره وی نو هغه په دې وعيد کښې داخل نه دې، حضرت عمر بن عبدالعزيز خليفه عادل يو ځل د يو سړی په ليدو باندې په خپل مخ باندې پرده اچولې وه.

بَابٌ فِي الظَّنِّ

باب ٤٨ - دَ ظن او گمان بيان

[٤٩١٧](1) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا".

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل خپل ځان لره د گمان او ظن نه بچ ساتئ، بې شکه گمان دَ ټولو نه زيات دروغ دی، او تحسس او جاسوسی مه کوئ.

قوله: ﴿ إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ ﴾ د سيدنا ابوهريره رضي الله عنه نه مرفوعا روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل: ځان بچ کړئ د گمان نه، يعنی د ظن او گمان د اتباع کولو نه، يا بچ کړئ ځان په بل باندې د بد گمان نه ځکه چه بدگمانی ډير غټ دروغ دی، د حديث نه مراد حديث النفس دې ځکه چه بدگمانی اکثر او زيات تر د واقعې خلاف وی لهذا د دروغ خبرې په مقابله کښې زيات سخت شو (بذل) د اکذب کيدو د وجې نه چا واضح نه کړل پس ممکن ده چه داسې اوئيلې شی چه صدق او کذب عموما صفت وی د کلام او د کلام تعلق دې د لسان سره په خلاف د ظن چه د دې تعلق د قلب سره دې او د انسان د باطن سره پس کوم ظن چه خلاف واقع وی هغه به نور هم زيات قبيح وی په نسبت د هغه کلام کوم چه خلاف واقع وی، والله تعالى اعلم او په حاشيه د ترمذی کښې ليکلي دی: ای اثمه اعظم من الحديث الكاذب.

قوله: ﴿ وَلاَ تَحَسَّسُوا وَلاَ تَجَسَّسُوا ﴾ رومبې لفظ په حاء مهمله سره دې او دويم په جيم سره،

(1): * تخريج: صحيح البخاري/النكاح ٤٥(٥١٤٣)، الأدب ٥٧ (٦٠٦٦)، الفرائض ٢ (٦٧٧٤)، صحيح مسلم/البر والصلة ٩ (٢٥٦٣)، سنن الترمذي/البر والصلة ٥٦ (١٩٨٨)، (تحفة الأشراف: ١٣٨٠٦)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/حسن الخلق ٤ (١٥)، مسند احمد (٢/٢٤٥، ٣١٢، ٣٤٢، ٤٦٥، ٤٧٠، ٤٨٢) (صحيح)

يعنى د خلقو عيبونه مه لټوئ، دواړه الفاظ هم معنى دى، او په عون المعبود كښې د علامه مناوى نه نقل كړې شوې دى: **لا تحسسوا اى لا تطلبوا الشئ بالحاسة كاستراق السمع وابصار الشئ خفية** ...يعنى د حاسه سمع يا حاسه بصر نه يو څيز تپوسل، او **لا تجسسوا اى لا تتعرفوا خبر الناس بلطف كما يفعل الجاسوس**، يعنى د خلقو حال په لطيفې حيلې سره (بلطائف الحيل) معلومولو كوشش مه كوئ، څنګه چه جاسوس كوى، ګويا اول د لفظ حاسه نه دې او دا دويم د جاسوسئ نه دې.

بَابٌ فِي النَّصِيحَةِ وَالْحِيَاطَةِ

باب: ٤٩ - دَ(مسلمان رورد) خير خواهئ اودَ حفاظت بيان

[٤٩١٨]([1]) حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ يَكُفُّ عَلَيْهِ ضَيْعَتَهُ وَيَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ".

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه مروى دى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل: "مومن د مؤمن ائينه ده، او مؤمن دَ مؤمن رور دې، ددهٔ دَ مال حفاظت كوى، او دَ هغه په غير موجودګئ كښې دَ هغه دَ عزت حفاظت كوى."

قوله: ﴿ الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ يَكُفُّ عَلَيْهِ ضَيْعَتَهُ وَيَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ ﴾

مومن د مومن دپاره آئينه ده، د دې څو مطالب ليكلې شوې دى:

١: خپل عيبونه سړى له پكار دى چه په بل كښې اوګورى يعنى د بل په ذريعه د خپل عيب معلومات اوكړى، څنګه چه د خپل مخ داغ وغيره د آئينې په ذريعه معلوموى دغه شان كه د يو مومن عادت په تاسو بد لګى نو اوګوره چه هغه په ما كښې خو نشته، كه وى نو د هغې د زائل كولو كوشش اوكړه، دغه شان به د ډيرو بدو عادتونو اصلاح اوشى، مشهوره ده چه د لقمان حكيم رحمه الله نه چا تپوس اوكړو: حكمت از كه آموختى؟ ګفت از بے ادبان، يعنى تاسو دا حكمت د چا نه زده كړو نو جواب ئې وركړو چه د بې ادبو نه، هغه داسې چه كوم خصلت چه ماته د هغوى بد معلوم شو نو د هغې نه ما پرهيز اوكړو. ٢: په بل كښې كه څه عيب بيا مومې نو په هغې باندې خاموشي اختيار كړه، ښكاره رټلو سره ئې رسوا كوه مه څنګه چه آئينه د انسان د مخ داغونه په خاموشئ سره ښائى. ٣: د يو مومن زړه د بل دپاره د آئينې په شان صفا كيدل پكار دى، د هغه د طرف نه په زړه كښې بغض او كينه كيدل نه دى پكار.

او د حديث د دويمې جملې مطلب دا دې ضيعه يعنى **ما يحتمل الضياع** ...لكه مال او وړوكې اولاد يعنى يو مومن لره پكار دى چه د بل مومن مال او وړوكې اولاد په هغه باندې پريږدى يعنى د هغوى حفاظت كوى.

قوله: ﴿ وَيَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ ﴾ د هغه نه شاته يعنى چه كله هغه نه وى نود هغه د څيزونو حفاظت كوى.

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤٨٠٧)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/البر والصلة ١٨ (١٩٢٩) (حسن)

بَاب فِي إِصْلَاحِ ذَاتِ الْبَيْنِ

باب: ۵۰- په خپل مابين کښې روابط بهتر جوړول

[۴۹۱۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلَ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟، قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ".

د حضرت ابو درداء رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل ايا زۀ تاسو ته د روژې، مونځ، او د صدقې نه د افضل درجاتو اعمال اونۀ ښايم؟ صحابۀ کرامو رضی الله عنهم اوفرمائيل ولې نۀ اې دَ الله رسوله! حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل په خپل مابين کښې تعلق او روابط ښۀ جوړول - (او ددې په خلاف) په خپل مابين کښې فساد اچول (دين لره) دَ خرئيلو خصلت دې - [يعنی په دې سره دين ختميږی]

قوله: ﴿ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلَ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ ». قَالُوا بَلَى. قَالَ « إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ » ﴾

ذات البين يعنی خپل مينځ کښې تعلقات، د هغې د اصلاح ثواب د نفلی عباداتو روژو او مونځونو نه زيات دې، او خپل مينځ کښې د حالاتو خرابيدل يعنی د مينې او محبت په ځائې بغض او کينه دا بيخ کندې کونکې خصلت دې، يعنی دين لره ختمونکې څنګه چه چاړۀ ويښته ختموی.

[۴۹۲۰] (۲) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ. ح وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ. ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ شَبُّوَيْهِ الْمَرْوَزِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أُمِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَمْ يَكْذِبْ مَنْ نَمَى بَيْنَ اثْنَيْنِ لِيُصْلِحَ"، وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَمُسَدَّدٌ: لَيْسَ بِالْكَاذِبِ مَنْ أَصْلَحَ بَيْنَ النَّاسِ، فَقَالَ: خَيْرًا أَوْ نَمَى خَيْرًا.

حضرت حميد بن عبد الرحمن د خپلې مور (ام کلثوم بنت عقبه بن ابی معيط) نه روايت کوی، چه نبی کريم صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: چاچه دَ دوو کسانو په مابين کښې دَ صلح دپاره خبره جوړه کړې او وئيلې وی، دۀ دروغ نۀ دی وئيلې -" احمد بن محمد او دَ مسدد په روايت کښې دا الفاظ دی: دروغجن نۀ دې هغه څوک چا چه صلح اوکړه دَ خلقو په مابين کښې که دۀ ښۀ خبره کړې وی يا ئې رسولې وی -"

﴿ لَمْ يَكْذِبْ مَنْ نَمَى بَيْنَ اثْنَيْنِ لِيُصْلِحَ ﴾ يعنی کوم سړې چه د يو سړی د طرف نه بل ته څه خبره اورسوی د واقعې خلاف د هغوی ترمينځه د صلح کولو او موافقت کولو دپاره، مثلاً د دوه کسانو د مخکښې نه خفګان دې په څۀ وجه باندې نو يو کس په دې دواړو کښې يو ته لاړ شی او د بل د طرف نه ورته دا نقل کړی چه هغه ستاسو تعريف کولو چه د هغه د زړه نه د هغه نفرت اوځی او خپل مينځ کښې متفق شی نو دې دروغو ته به دروغ نه وئيلې

(۱): سنن الترمذي/صفة القيامة ۵۶ (۲۵۰۹)، (تحفة الأشراف: ۱۰۹۸۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۴۴/۶) (صحيح)
(۲): صحيح البخاري/الصلح ۲ (۲۶۹۲)، صحيح مسلم/البر والصلة ۳۷ (۲۶۰۵)، سنن الترمذي/البر والصلة ۲۶ (۱۹۳۸)، (تحفة الأشراف: ۱۸۳۵۳، ۲۰۱۹۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۰۳/۶) (صحيح)

کیږی یعنی دا به د دروغو په حکم کښې نه وی، لکه چه مشهوره ده چه دروغ مصلحت آمیز به ازراستی فتنه انگیز.

[۴۹۲۱](۱) حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْجِيزِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَسْوَدِ، عَنْ نَافِعٍ يَعْنِي ابْنَ يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ الْهَادِي، أَنَّ عَبْدَ الْوَهَّابِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ حَدَّثَهُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أُمِّهِ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ عُقْبَةَ، قَالَتْ: "مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرَخِّصُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْكَذِبِ إِلَّا فِي ثَلَاثٍ، كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: لَا أَعُدُّهُ كَاذِبًا: الرَّجُلُ يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ، يَقُولُ الْقَوْلَ وَلَا يُرِيدُ بِهِ إِلَّا الْإِصْلَاحَ، وَالرَّجُلُ يَقُولُ فِي الْحَرْبِ، وَالرَّجُلُ يُحَدِّثُ امْرَأَتَهُ وَالْمَرْأَةُ تُحَدِّثُ زَوْجَهَا".

د ام کلثوم بنت عقبه رضي الله عنها نه روایت دي چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دی چه فرمائیل ئي: زهٔ نهٔ شمیرم دروغجن هغه کس چه هغه صلح کوی په مابین دَ خلقو کښې، چه دې یوه خبره کوی او اراده نهٔ کوی په دې سره مګر دَ اصلاح، او هغه سړې چه هغه په حرب (جنګ) کښې وی، او هغه سړی لره چه هغه خپلې ښځې سره خبرې کوی او هغه ښځې لره چه دَ خپل خاوند سره خبرې کوی.

قوله: ﴿ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يُرَخِّصُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْكَذِبِ إِلاَّ فِي ثَلاَثٍ﴾

سیده ام کلثوم رضي الله عنها فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه د کذب په باره کښې رخصت او اجازت نه دې اوریدلې مګر په درې موقعو باندې یو دا چه د هغه سړی مقصد اصلاح ذات البین وی، دویم هغه دروغ کوم چه د جنګ په وخت دشمن ته اوئیلې شی (هغوی لره د شکست ورکولو دپاره) دریم د ښځې خاوند ته دروغ او د خاوند ښځې ته دروغ خپل مینځ کښې د زړه د خوشحالولو دپاره څه خبره کول.

بَابٌ فِي النَّهْيِ عَنِ الْغِنَاءِ

باب: د سندرو (لوبو) وئیلو د ممانعت بیان

[۴۹۲۲](۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرٌ، عَنْ خَالِدِ بْنِ ذَكْوَانَ، عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذِ ابْنِ عَفْرَاءَ، قَالَتْ: "جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ عَلَيَّ صَبِيحَةَ بُنِيَ بِي فَجَلَسَ عَلَى فِرَاشِي كَمَجْلِسِكَ مِنِّي فَجَعَلَتْ جُوَيْرِيَاتٌ يَضْرِبْنَ بِدُفٍّ لَهُنَّ وَيَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِي يَوْمَ بَدْرٍ إِلَى أَنْ قَالَتْ إِحْدَاهُنَّ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي الْغَدِ، فَقَالَ: دَعِي هَذِهِ وَقُولِي الَّذِي كُنْتِ تَقُولِينَ".

ترجمه: ربیع بنت معوذ بن عفراء رضي الله عنها وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته په هغه صبا باندې راغې په کومه شپه چه زما رخصتی شوې وه هغوی ﷺ زما په بستره باندې داسې کیناستل لکه څنګه چه ته (خالد بن زکوان) ناست ئې، بیا (د انصارو) څه ماشومانو خپل تنبل وهلو، اوپه غزوه بدر کښې د خپل شهید شوی پلارانو نیکونو صفات ئې ذکر کول تردې چه په هغوی کښې یوې اووئیل او په مونږ کښې داسې نبی دې چه هغه د راروان صبا خبرې هم ښائی، نو حضور ﷺ اوفرمائیل: دا پریږدهٔ (داسې مه وایهٔ) او هغه وایهٔ

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۸۳۵۳) (صحیح)

(۲): صحیح البخاري/المغازي ۱۲ (۴۰۰۱)، سنن الترمذي/النکاح ۶ (۱۰۹۰)، سنن ابن ماجه/النکاح ۲۱ (۱۸۹۷)، (تحفة الأشراف: ۱۵۸۳۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۶/۳۵۹، ۳۶۰) (صحیح)

کوم چه تاسو اوس مخکښې وئیل

قوله: ﴿ عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذِ بْنِ عَفْرَاءَ قَالَتْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَدَخَلَ عَلَىَّ صَبِيحَةَ بُنِىَ بِى فَجَلَسَ عَلَى فِرَاشِى كَمَجْلِسِكَ مِنِّى فَجَعَلَتْ جُوَيْرِيَاتٌ يَضْرِبْنَ بِدُفٍّ لَهُنَّ وَيَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِى يَوْمَ بَدْرٍ إِلَى أَنْ قَالَتْ إِحْدَاهُنَّ وَفِينَا نَبِىٌّ يَعْلَمُ مَا فِى غَدٍ فَقَالَ « دَعِى هَذِهِ وَقُولِى الَّذِى كُنْتِ تَقُولِينَ » ﴾

خالد بن ذکوان د ربیع بنت معوذ نه روایت کوی (د ربیع د وادهٔ د موقعې یو واقعه کومه چه هغوی خالد ته واوروله) په داسې حال کښې چه خالد هغوی سره ناست وو هغه فرمائی (خالد ته خطاب کولو سره) په کومه شپه چه زما رخصتی اوشوه نو د هغې په سحر رسول اللهﷺ زمونږ کور ته راغلو او راتلو سره زما په بستره باندې داسې تشریف فرما شو څنګه چه ته ماسره ناست ئې (چونکه د وادهٔ ورځ وه په دې وجه) ورو ماشومانو تنبل وهلو او کوم زما پلاران چه په جنګ بدر کښې شهیدان شوې وو د هغوی ندبه یعنی مرثیه ئې وئیل شروع کړل [1] په اشعارو کښې ئې د هغوی ذکر کولو، په دې ماشومانو جینکو کښې یوې دا شعر هم اووئیلو، ﴿ وَفِينَا نَبِىٌّ يَعْلَمُ مَا فِى غَدٍ ﴾ چه په مونږ کښې یو نبی موجود دې څوک چه د صبا په خبرو پوهیږی، نو رسول اللهﷺ د دې مصرع په اوریدو باندې اوفرمائیل: دا پریږدئ دا مه وایئ، او هغه مخکښې اشعار چه دې کوم وئیل هغه وایه څکه چه په دې کښې د علم غیب نسبت رسول اللهﷺ ته کړې شوې وو سره د دې چه لا يعلم الغيب الا الله، په دې وجه رسول اللهﷺ د دې نه منع اوفرمائیله.

(**یو اشکال او دهغې جوابات**)

دلته دا سوال واردیږی چه د رسول اللهﷺ او د ربیع ترمینځه تعلق د محرمیت خو شته دې نه نو بیا رسول اللهﷺ هغې سره څنګه کیناستلو،

(**جوابات**): د دې څو جوابونه ورکړې شوې دی، یو دا چه د رسول اللهﷺ ناسته په حجاب سره وه، د دواړو ترمینځه پرده حائل وه یا دا چه دا د نزول حجاب نه مخکښې واقعه ده، او که د نزول حجاب نه روستو واقعه اومنلې شی نو دا وئیلې کیدې شی چه په اصل مذهب کښې مخ او لاسونه د حکم حجاب نه مستثنی دی، د فتنې په وخت د هغې هم د پټولو حکم کولې شی، او رسول اللهﷺ ښکاره خبره ده چه د دې نه محفوظ دې، كذا قال الكرماني،او په کوکب کښې دی چه د رسول اللهﷺ دپاره د حجاب حکم بالکل نه وو هغوی د یوې زنانه دپاره هم نامحرم نه وو فی الواقع، خو رسول اللهﷺ به په دې امورو کښې د پردو په شان معامله فرمائیله تعلیما.

دغه شان سوال او جواب په کتاب الجهاد باب فی رکوب البحر فی الغزو کښې ...كان يدخل على ام حرام بنت ملحان د حدیث د لاندې تیر شوې دی په جلد رابع صفحه ۳۰۲ کښې.

---

[1] من قتل من ابائي ...کښې د اباء مصداق د هغې والد معوذ او معاذ او عوف دواړه د ربیع ترونه مراد دی تغلیبا ورته اباء اوئیلې شو)

مولانا محمد تقي عثماني ليکی : د دې حديث نه استدلال کولو سره علماء کرامو ليکلې دی چه د نکاح اعلان په تنبل وهلو او غناء سره کيدلې شی په دې شرط چه په خپلو حدودو کښې دننه وی، او په هغې کښې د لوبو وئيلو نور الات او د سازو سامان استعمال نه وی اهـ او په عرف الشذی کښې دی : الدف ما يكون مجلدا من جانب واحد، وصرح الفقهاء بعدم جواز الدف ذی جلاجل، يعنی دف هغه دې کوم چه د يو طرف نه غړيږی چه هغې ته تنبل وائی او کوم تنبل چه په جلاجل يعنی ګونګروګانو سره وی د هغې د حرمت فقهاء کرامو تصريح کړې ده.

[۴۹۲۳](۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ لَعِبَتِ الْحَبَشَةُ لِقُدُومِهِ فَرَحًا بِذَلِكَ لَعِبُوا بِحِرَابِهِمْ".

ترجمه: انس رضی الله وائی چه کله رسول الله صلی الله عليه وسلم مدينې ته راغی نو حبش دهغوی ﷺ په راتلو باندې خوشحاله شو، لوبې ئې اوکړې، او په خپلو نيزو (جنګی آلاتو) ئې لوبې اوکړې.

قوله: ﴿لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– الْمَدِينَةَ لَعِبَتِ الْحَبَشَةُ لِقُدُومِهِ فَرَحًا بِذَلِكَ﴾ د انس رضی الله عنه نه روايت دې هغوی فرمائی چه کله رسول الله ﷺ تشريف راوړلو مدينې ته (د يو سفر نه په واپسئ) نو د رسول الله ﷺ په خير او عافيت سره د واپس کيدو په خوشحالئ باندې بعض حبشيانو په نيزو وغيره سره لوبې اوکړې. حراب جمع د حربة ده يعنی وړه نيزه.

بَابُ كَرَاهِيَةِ الْغِنَاءِ وَالزَّمْرِ

باب د ګانو او باجو غږولو د کراهت بيان

غناء يعنی سندرې او زمر يعنی د ټنګ ټکور سامان استعمالول، په بذل کښې دی : الزمر هو الغناء بحسن الصوت، او په حاشيه کښې دی : اصل الزمر الغناء بنفخ الصوت فی القصب ففی الصراح، زمر نائے زدن يعنی شپيلئ وهل (۲) وقال العينی : مشتقة من الزمير وهو الصور الذی له صفير، يعنی زمر مشتق دې د زمير نه، او زمير وائی د شپيلی په شان آواز ته، وفی الحديث عند مسلم وغيره : الجرس مزامير الشيطان، اما المعازف ففی الصراح (تهالی) وهو جمع معرف يعنی چغانه، وفی غياث اللغات : چغانه چوبے باشد که آن راشګافته جلاجل دران تعبه کنند، وقال الحافظ فی الفتح ۴۴/۱۰ المعازف آلات اللهو وقيل اصوات الملاهی وقيل الدفوف، ويطلق على الغناء الخ، وفی الدر المختار ۱۴۸/۵ : المعزف آلة اللهو، وتعقبه ابن عابدين بانه نوع منه والعام العزف كفلس اهـ ويجوز بيع آلات اللهو عند الامام خلاف لهما كما فی كتاب الغصب من الشامی، وفی كتاب البيوع من بحر الرائق ۱۷۱/۶ الصحيح قوله.آهـ

---

(۱): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۴۷۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۶۱/۳) (صحيح الإسناد)

(۲) د مولانا روی د مثنوی شريف ابتداء هم په دې لفظ سره ده : بشنواز نے چون حکايت می کند : وزجدائيها شکايت می کند ....د دې شرح دې د حضرت تهانوی په کليد مثنوی کښې اوکتلې شی)

[۴۹۲۴]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ الْغُدَانِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى، عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: "سَمِعَ ابْنُ عُمَرَ مِزْمَارًا، قَالَ: فَوَضَعَ إِصْبَعَيْهِ عَلَى أُذُنَيْهِ وَنَأَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَقَالَ لِي: يَا نَافِعُ هَلْ تَسْمَعُ شَيْئًا، قَالَ: فَقُلْتُ: لَا، قَالَ: فَرَفَعَ إِصْبَعَيْهِ مِنْ أُذُنَيْهِ، وَقَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمِعَ مِثْلَ هَذَا فَصَنَعَ مِثْلَ هَذَا"، قَالَ أَبُو عَلِيٍّ اللُّؤْلُؤِيُّ: سَمِعْتُ أَبَا دَاوُد، يَقُولُ: هَذَا حَدِيثٌ مُنْكَرٌ.

حضرت نافع بیان فرمائی چه حضرت ابن عمر رضی الله عنه د موسیقۍ اواز واوریدو نو هغه خپلې ګوتې په غوږونو باندې کیخودې او د لارې نه لرې لاړو او بیا ئې زما نه تپوس اوکړو اې نافع ! آیا څه اورې؟ ما اووې نه نو هغه خپلې ګوتې د غوږونو نه اوچتې کړې او وې فرمائيل چه زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وم نو هغه داسې آواز واوریدو نو حضور صلی الله علیه وسلم هم داسې کړې وو - امام ابو داود رحمه الله فرمائی چه دا حدیث منکر (ضعیف) دی -

قوله: ﴿عَنْ نَافِعٍ قَالَ سَمِعَ ابْنُ عُمَرَ مِزْمَارًا – قَالَ – فَوَضَعَ أُصْبُعَيْهِ عَلَى أُذُنَيْهِ وَنَأَى ....الخ ﴾

د ابن عمر رضی الله عنهما شاګرد او خادم نافع رحمه الله فرمائی چه یوه ورځ ابن عمر رضی الله عنهما د شپيلۍ آواز واوریدلو نو خپلې دواړه ګوتې ئې په خپلو غوږونو کښې کیخودلې او د لارې نه یو طرف ته شو او د لارې نه لرې اوتلو، او تپوس ئې اوکړو چه اوس خو نه اوریدلې کیږی، ما اووې نه په دې باندې هغوی د خپلو غوږونو نه لاس رالرې کړو، او وې فرمائيل چه یو ځل زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره اوم نو هغوی هم داسې کړې وو.

قوله:﴿ قال ابوداؤد : هَذَا حَدِيثٌ مُنْكَرٌ ﴾

د حاشیه په نسخه کښې چه کوم روایت دې په هغې کښې داسې دی ﴿ فسمع صوت مزمار راع ﴾ یعنی د شپونکي د شپيلۍ وهلو آواز وو.

[۴۹۲۵]() حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا مُطْعِمُ بْنُ الْمِقْدَامِ، قَالَ: حَدَّثَنَا نَافِعٌ، قَالَ: كُنْتُ رِدْفَ ابْنِ عُمَرَ إِذْ مَرَّ بِرَاعٍ يَزْمُرُ فَذَكَرَ نَحْوَهُ، قَالَ أَبُو دَاوُد: أُدْخِلَ بَيْنَ مُطْعِمٍ وَنَافِعٍ سُلَيْمَانُ بْنُ مُوسَى.

(د مذکوره بالا روایت په سلسله کښې) حضرت نافع رحمه الله فرمائی چه زه د حضرت ابن عمر رضی الله عنه سره په سورلۍ باندې د هغه نه شاته سور وم د هغه تیریدل په یو راعی (شپونکی) باندې اوشو چه هغه باجه غږوله - او د مذکوره بالا حدیث په مثل باندې ئې بیان اوکړو - امام ابو داود رحمه الله فرمائی چه د مطعم (بن مقدام) او د نافع په مابین کښې د سلیمان بن موسیٰ واسطه داخله کړې شوې ده -

[۴۹۲۶]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْمَلِيحِ، عَنْ مَيْمُونٍ، عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: كُنَّا مَعَ ابْنِ عُمَرَ فَسَمِعَ صَوْتَ زَامِرٍ فَذَكَرَ نَحْوَهُ، قَالَ أَبُو دَاوُد وَهَذَا أَنْكَرُهَا.

حضرت میمون بن مهران، د نافع نه روایت کوی چه مونږه د حضرت ابن عمر رضی الله عنه سره وو چه هغه د یو باجې والا آواز واریدو - او د مذکوره بالا روایت په مثل باندې ئې بیان کړو - امام ابو داود رحمه الله فرمائی چه دا روایت د ټولو نه زیات منکر (ضعیف) دې -

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۷۶۷۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/ ۸/ ۳۸) (صحیح)
[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۴۴۸) (حسن صحیح الإسناد)
[3]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۵۱۰) (صحیح الإسناد)

[٤٩٢٧]([1]) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَلَّامُ بْنُ مِسْكِينٍ، عَنْ شَيْخٍ شَهِدَ أَبَا وَائِلٍ فِي وَلِيمَةٍ فَجَعَلُوا يَلْعَبُونَ يَتَلَعَّبُونَ يُغَنُّونَ، فَحَلَّ أَبُو وَائِلٍ حَبْوَتَهُ، وَقَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "الْغِنَاءُ يُنْبِتُ النِّفَاقَ فِي الْقَلْبِ".

سلام بن مسکین د یو شیخ نه روایت کوی کوم چه د ابو الوائل رحمه الله سره په یوه ولیمه کښې حاضر وو ـ پس هغه خلقو په خپل مابین کښې لوبې او ګاني وئیلې حضرت ابو وائل رحمه الله د خپلې ملا نه کپړا پرانسته او وې فرمائیل: ما د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه اوریدلې دی هغه فرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغه فرمائیل چه موسیقی په زړه کښې نفاق پیدا کوی ـ

بَابٌ فِي الْحُكْمِ فِي الْمُخَنَّثِينَ

باب: د هیجړاګانو متعلق احکام او مسائل

[٤٩٢٨]([2]) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، أَنَّ أَبَا أُسَامَةَ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ يُونُسَ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ أَبِي يَسَارٍ الْقُرَشِيِّ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أُتِيَ بِمُخَنَّثٍ قَدْ خَضَبَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ بِالْحِنَّاءِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا بَالُ هَذَا؟ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، يَتَشَبَّهُ بِالنِّسَاءِ، فَأَمَرَ بِهِ فَنُفِيَ إِلَى النَّقِيعِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا نَقْتُلُهُ؟ فَقَالَ: إِنِّي نُهِيتُ عَنْ قَتْلِ الْمُصَلِّينَ" قَالَ أَبُو أُسَامَةَ: وَالنَّقِيعُ نَاحِيَةٌ عَنِ الْمَدِينَةِ وَلَيْسَ بِالْبَقِيعِ.

د حضرت ابو هریره رضي الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ ته یو هیجړا راوستې شو چه هغه خپل لاسونه او پښې په نکریزو سره رنګ کړې وو نبی کریم ﷺ د هغه متعلق پوښتنه اوکړه چه دهٔ له څه شوې دی؟ اوښودلې شوه چه اې د الله رسوله ﷺ دې د ښځو سره مشابهت کوی ـ نو حضور ﷺ حکم اوکړو او هغه له ئې د مقام نقیع په طرف باندې اویستو او د علاقې نه ئې بهر کړو ـ صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم عرض اوکړو چه آیا دهٔ له قتل نهٔ کړو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه زهٔ منع کړې شوې یم د مونځ کوونکو د قتل نه ـ ابو اسامه وائی چه نقیع (د نون سره) د مدینې جانب ته د یو ځائې نوم دې او دا د بقیع نه علاوه دې ـ

قوله: ﴿ أَنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– أُتِيَ بِمُخَنَّثٍ قَدْ خَضَبَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ بِالْحِنَّاءِ فَقَالَ النَّبِيُّ –صلى الله عليه وسلم– « مَا بَالُ هَذَا ». فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَتَشَبَّهُ بِالنِّسَاءِ. فَأَمَرَ بِهِ فَنُفِيَ إِلَى النَّقِيعِ ﴾

رسول الله ﷺ ته یو مخنث راوستلې شو چا چه په خپلو خپو او لاسونو باندې نکریزې لګولې وې، رسول الله ﷺ تپوس اوکړو چه په ده باندې څهٔ چل شوې دی؟ اوئیلې شو یا رسول الله ﷺ دې د زنانو مشابهت اختیاروی، رسول الله ﷺ د هغه په حق کښې د ښهر نه د بهر ویستلو حکم اوکړو نقیع علاقې ته، دا نقیع په نون سره په مدینه کښې یو ځائې دې، د بقیع نه علاوه. د مخنث متعلق روایات په کتاب اللباس باب ما جاء فی قوله تعالی غیر اولی الاربة کښې تیر شوې دی او هلته د خنث قسمونه او د هغې حکم او د رسول الله ﷺ په زمانه کښې چه کوم مخنث موندلې شو د هغوی نومونه وغیره ټول تیر شوې دی.

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٩٣١٥) (ضعيف)
[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥٤٦٤) (صحيح)

[۴۹۲۹](۱) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ يَعْنِي ابْنَ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا مُخَنَّثٌ، وَهُوَ يَقُولُ لِعَبْدِ اللَّهِ أَخِيهَا: إِنْ يَفْتَحِ اللَّهُ الطَّائِفَ غَدًا دَلَلْتُكَ عَلَى امْرَأَةٍ تُقْبِلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبِرُ بِثَمَانٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: الْمَرْأَةُ كَانَ لَهَا أَرْبَعُ عُكَنٍ فِي بَطْنِهَا.

د ام المؤمنين حضرت ام سلمه رضی الله عنها نه روايت دي چه نبي ﷺ ددې خواته تشريف راوړو او وې ليدل چه د هغې په خوا كښې يو هيجړا دې او د هغې (ام سلمه) وړور عبد الله ته وائی كه چرې سبا ته الله تعالیٰ طائف لره فتح كړی نو زۀ به تاته يوه ښځه ښايم چه هغه په څلورو باندې راځی او په اتو (۸) باندې واپس كيږی - نو نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه دۀ لره دَخپل كور نه اوباسئ - امام ابوداود رحمه الله فرمائی : د هغه مطلب دا وو چه د ښځې په خيټه باندې (دَ چاق والی په وجه سره) څلور پټې جوړيږی - (دَ ښځې په خيټه باندې دَ مخې نه څلور پټې او كله چه شا كړی نو ترخونو طرف ته دا څلور څلور پټې يعني څلور يو جانب ته او څلور بل جانب ته ښكاری نو په عربو كښې دَ ښځې په دې صورت كښې فربه اندام كيدل به احسن ګڼرلې شو.)

قوله: ﴿ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا مُخَنَّثٌ وَهُوَ يَقُولُ لِعَبْدِ اللَّهِ أَخِيهَا إِنْ يَفْتَحِ اللَّهُ الطَّائِفَ غَدًا دَلَلْتُكَ عَلَى امْرَأَةٍ تُقْبِلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبِرُ بِثَمَانٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ –صلى الله عليه وسلم– « أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ »﴾ دا روايت هم په كتاب اللباس كښې تير شو.

[۴۹۳۰](۲) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "لَعَنَ الْمُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ، وَقَالَ: أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ" وَأَخْرِجُوا فُلَانًا وَفُلَانًا يَعْنِي الْمُخَنَّثِينَ.

د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه روايت دي چه نبي كريم ﷺ په هيجړا جوړونكی سړی باندې او په مردانه انداز اختيارولو والا ښځې باندې لعنت كړې دې - او فرمائيلې ئې دی چه دوی لره دَ خپل كور نه بهر كړئ او فلاں فلاں هيجړا لره دَ كورونو نه اوباسئ -

بَابٌ فِي اللَّعِبِ بِالْبَنَاتِ

باب ۵۴ - دَ ګډو سره دَ لوبو كولو بيان

يعني د ګډيانو جوړول او د هغې سره لوبې كول.

[۴۹۳۱](۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ فَرُبَّمَا دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدِي الْجَوَارِي، فَإِذَا دَخَلَ خَرَجْنَ وَإِذَا خَرَجَ دَخَلْنَ".

---

(۱): صحيح البخاري/المغازي ۵۶ (۴۳۲۴)، اللباس ۶۲ (۵۸۷)، النكاح ۱۱۳ (۵۲۳۵)، صحيح مسلم/السلام ۱۳ (۲۱۸۰)، سنن ابن ماجه/النكاح ۲۲ (۱۹۰۲)، الحدود ۳۸ (۲۶۱۴)، (تحفة الأشراف: ۱۸۲۶۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۶/۲۹۰، ۳۱۸) (صحيح)

(۲): صحيح البخاري/ اللباس ۶۱ (۵۸۸۶)، الحدود ۳۳ (۶۸۳۴)، سنن الترمذي/ الأدب ۳۴ (۲۷۸۵)، (تحفة الأشراف: ۶۲۴۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۳۶۵) (صحيح)

(۳): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۶۸۷۳)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الأدب ۸۱ (۶۱۳۰)، صحيح مسلم/فضائل الصحابة ۱۳ (۲۴۴۰)، سنن ابن ماجه/النكاح ۵۰ (۱۹۸۲) (صحيح)

ام المؤمنین حضرت عائشه رضي الله عنها بیان فرمائی چه ما د ګډیانو سره لوبې کوولې، نو ډیر وختونه به رسول الله ﷺ تشریف راوړو او زما سره به (د محلې) ماشومانې جینکۍ وې. کله چه به حضور ﷺ تشریف راوړو نو هغوی به لاړې او کله چه به حضور ﷺ لاړو نو هغوی به راتللې.

قوله: ﴿ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ فَرُبَّمَا دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَعِنْدِى الْجَوَارِى فَإِذَا دَخَلَ خَرَجْنَ وَإِذَا خَرَجَ دَخَلْنَ ﴾

سیده عائشه رضي الله عنها فرمائی چه ما به ګډیانې جوړولې او د جینکو سره یو ځائې به مې لوبې کولې بعض وخت به رسول الله ﷺ کور ته داخل شو هم په دې حال کښې چه ما سره به نور جینکو لوبې کولې، د هغوی په راتلو باندې به هغوی بهر ته لاړې او کله چه به رسول الله ﷺ بهر لاړو نو هغوی به ماته واپس راغلې.

د بنات نه مراد واړهٔ واړهٔ مجسم تصویران د جینکو په شکل کښې او مصنوعی کپړې وغیره چه د هغوی دپاره هم د هغوی د بدن مطابق ګنډلې شی هغوی ته د اغوستولو دپاره، د کور زنانه په خپلو ماشومانو جینکو باندې دا څیزونه جوړوی د مشق دپاره، چه هغوی ګنډل زده کړی او هم د دې مصلحت تدریب د وجې نه د صور منهیه نه د دې تخصیص کړې شوې دې، فقهاء کرامو د دې بیع او شراء هم جائز کړې ده لکونها غیر بالغة حینئذ كذا قال في البذل عن فتح الودود، او په حاشیه د بذل کښې دی چه علامه عینی ۵/۵۸۹ د دې په نسخ او عدم نسخ کښې په تفصیل سره اختلاف بیان کړې دې، والی النسخ مال جماعة من السلف كما في رسالة تصوير ۱۰۳، هم دغه شان په حاشیه د بذل کښې په دغه وخت کښې د عائشې رضي الله عنها عمر څه وو، بالغه یا نابالغه، دې باره کښې ئې د علماء کرامو رائې لیکلې ده چه څوک تفصیل کتل غواړی د حاشیه طرف ته دې رجوع اوکړی په هغې کښې د کتابونو حوالې ذکر دی.

او د دې نه د روستو روایت مضمون دا دی:

[٤٩٣٢] (¹) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ أَوْ خَيْبَرَ وَفِي سَهْوَتِهَا سِتْرٌ فَهَبَّتْ رِيحٌ فَكَشَفَتْ نَاحِيَةَ السِّتْرِ عَنْ بَنَاتٍ لِعَائِشَةَ لُعَبٍ، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا عَائِشَةُ؟ قَالَتْ: بَنَاتِي وَرَأَى بَيْنَهُنَّ فَرَسًا لَهُ جَنَاحَانِ مِنْ رِقَاعٍ، فَقَالَ: مَا هَذَا الَّذِي أَرَى وَسْطَهُنَّ؟ قَالَتْ: فَرَسٌ، قَالَ: وَمَا هَذَا الَّذِي عَلَيْهِ؟ قَالَتْ: جَنَاحَانِ، قَالَ: فَرَسٌ لَهُ جَنَاحَانِ؟ قَالَتْ: أَمَا سَمِعْتَ أَنَّ لِسُلَيْمَانَ خَيْلًا لَهَا أَجْنِحَةٌ؟ قَالَتْ: فَضَحِكَ حَتَّى رَأَيْتُ نَوَاجِذَهُ".

د ام المؤمنین حضرت عائشې رضي الله عنها نه روایت دې چه رسول الله ﷺ د غزوهٔ تبوک یا د خیبر نه تشریف راوړو نو زما د طاقچې مخې ته پرده وه. هوا راغله نو هغې د پردې یو جانب اوچت کړو نو په دې سره زما ګډیانې ئې په نظر باندې راغلې. حضور ﷺ تپوس اوکړو " عائشه دا څه دی؟ ما اووې چه دا زما ګوډیانې دی. حضور ﷺ په دې کښې د کپړې یو آس هم اولیدو

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٧٧٤٢) (صحيح)

چه دَ هغې دوه وزرونه وو - حضور ﷺ پوښتنه اوکړه چه دا څه وينم؟ ما اووې دا اس دې - هغه تپوس اوکړو او ددې دَ پاسه څه دی ما اووې ددې دوه وزرې دی - حضور ﷺ اوفرمائيل آيا دَ اس هم وزرې وی؟ حضرت عائشې رضي الله عنها اوفرمائيل تا دا اوريدلې نۀ دی چه دَ سليمان عليه السلام دَ اس وزرې وې؟ فرمائی چنانچه رسول الله ﷺ دومره قدرې اوخندل تردې پورې چه ما دَ حضور ﷺ نواجذ (غاښونه مبارک) اوليدل -

سيده عائشه رضي الله عنها فرمائی چه کله رسول الله ﷺ د غزوه تبوک يا خيبر نه واپس تشريف راوړلو نو د هغې د لوبو چه کومه طاقچه وه چه په هغې باندې يو وړه شان پرده اويزاند وه د هوا په وجه باندې هغه پرده لرې شوه د هغې په لرې کيدو باندې په هغه طاقچه کښې چه د لوبو کومې ګډيانې وغيره پرتې وې هغه ښکاره شوې رسول الله ﷺ هغه طاقچې طرف ته اشاره فرمائيلو سره د عائشې رضي الله عنها نه تپوس اوکړو چه په دې کښې دې څه ايخودلې دی؟ هغې اووې دا زما ګډيانې دی، چه د هغې په مينځ کښې د کپړې نه جوړ يو اس هم وو چه د هغې دوه وزرې وې، رسول الله ﷺ تپوس اوکړو چه دا په مينځ کښې ئې څه دی نو هغې اووې چه دا اس دې، رسول الله ﷺ ترې نه تپوس اوکړو دا دپاسه پرې څه دی نو هغې اووې دا ئې دوه وزرې دی، نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل ﴿فَرَسٌ لَهُ جَنَاحَانِ﴾ چه د اس دوه وزرې هم دی، نو هغې اووې چه آيا تاسو نه دی اوريدلی چه د سليمان عليه السلام چه کوم آسونه وو د هغې وزرې وې، هغه فرمائی چه په دې باندې رسول الله ﷺ اوخندل.

بَابٌ فِي الْأُرْجُوحَةِ

باب ۵۵ - دَ تال بيان

ارجوحه يعنی تال، يعنی د هغې جواز او د ثبوت، په دې کښې مصنف رحمه الله د عائشې رضي الله عنها دا حديث ذکر کړې دې چه کله مونږ هجرت کولو سره مدينې ته راغلو نو د يوې ورځې واقعه ده چه ما په تال باندې ځنګل وانا مجممة او زما د سر ويښته د جمه په شان وو، يعنی وارۀ ځنګه چه د سرو د غوږونو پورې وی، نو زه د کور ښځو د تال نه کوزه کړم او بوئې تلم، څه ئې سنګار کړم او د هغې نه پس ئې رسول الله ﷺ ته اورسولم، يعنی زما رخصتی ئې اوکړه او ما سره رسول الله ﷺ خلوت اوفرمائيلو او زه د نهو کالو اوم، او په بل روايت کښې دی چه دغه وخت ما ته بعض انصاری زنانه دادعا اوکړه : ﴿على الخير والبركة﴾

[٤٩٣٣](1) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ. ح وحَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَنِي وَأَنَا بِنْتُ سَبْعٍ أَوْ سِتٍّ فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ أَتَيْنَ نِسْوَةٌ، وَقَالَ بِشْرٌ: فَأَتَتْنِي أُمُّ رُومَانَ وَأَنَا عَلَى أُرْجُوحَةٍ فَذَهَبْنَ بِي وَهَيَّأْنَنِي وَصَنَعْنَنِي، فَأُتِيَ بِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبَنَى بِي وَأَنَا ابْنَةُ تِسْعٍ فَوَقَفَتْ بِي عَلَى الْبَابِ، فَقُلْتُ: هِيهْ هِيهْ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: أَيْ تَنَفَّسْتُ فَأُدْخِلْتُ بَيْتًا فَإِذَا فِيهِ نِسْوَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقُلْنَ عَلَى الْخَيْرِ وَالْبَرَكَةِ، دَخَلَ حَدِيثُ أَحَدِهِمَا فِي الْآخَرِ.

(1): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (٢١٢١)، (تحفة الأشراف: ١٦٨٥٥، ١٦٨٨١) (صحيح)

ام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها بيان کوی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ماسره واده اوکړو نو زما عمر اووه کاله يا شپږ کاله وو - کله چه مونږه مديني منورې ته راغلو نو څو ښځې راغللې ... د بشر بن خالد الفاظ دي : (زما مور) ام رومان راغله ... او زه په يو ټال باندې وم او هغې ماله بوتلو ،ماله ئې تيار کړو ،جوړه ئې کړمه او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ئې زه بوتلم - زما رخصتي اوشوه نو زما عمر نهه کاله وو - (زما مور) ماله په دروازه کښې اودرولمه نو ما اووې : (هيه،هيه) يعني د انکار کولو آواز - امام ابوداود رحمه الله دې په وضاحت کښې فرمائي يعني ما اوږده ساه واخسته او يو کور ته داخله کړې شوم نو هلته کښې د انصارو څو ښځې وې هغوی په دعائې خير او برکت سره زما استقبال اوکړو - د حماد او د ابو اسامه روايت په يو بل کښې ميلاو شوې دی -

[٤٩٣٤] (١) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ مِثْلَهُ، قَالَ: عَلَى خَيْرِ طَائِرٍ، فَسَلَّمَتْنِي إِلَيْهِنَّ، فَغَسَلْنَ رَأْسِي وَأَصْلَحْنَنِي فَلَمْ يَرُعْنِي إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضُحًى، فَأَسْلَمْنَنِي إِلَيْهِ.

حضرت ابو اسامه د مذکوره بالا حديث هم مثل روايت کړو او وې فرمائيل : الله دې اوکړی چه ستا قسمت ښه وی - او ماله ئې هغه ښځو ته حواله کړو - هغوی زما سر اوينځلو او ماله ئې جوړه کړه او تياره کړه،او زه په دغه وخت کښې اويريدم شان،کله چه ورځ تيره شوه رسول الله صلى الله عليه وسلم زما مخې ته شو نو هغوی ماله هغه ته حواله کړو -

[٤٩٣٥] (٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ جَاءَنِي نِسْوَةٌ وَأَنَا أَلْعَبُ عَلَى أُرْجُوحَةٍ وَأَنَا مُجَمَّمَةٌ، فَذَهَبْنَ بِي فَهَيَّأْنَنِي وَصَنَعْنَنِي، ثُمَّ أَتَيْنَ بِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَنَى بِي وَأَنَا ابْنَةُ تِسْعِ سِنِينَ".

ام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها بيان کوی چه کله مونږه مديني ته راغلو نو ماته څو ښځې راغلې او ما چونکه په يو ټال باندې لوبې کولې - او زما ويښتان د غوږونو نه لاندې زنړيدل - نو هغوی ماله بوتلو او زه ئې تياره کړمه،او جوړه ئې کړمه،بيا هغوی زه د حضور صلى الله عليه وسلم په خدمت کښې راوستلم - زما (د رسول الله صلى الله عليه وسلم په کور) کښې رخصتي اوشوه نو زما عمر نهه کاله وو-

[٤٩٣٦] (٣) حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ بِإِسْنَادِهِ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَتْ: وَأَنَا عَلَى الْأُرْجُوحَةِ وَمَعِي صَوَاحِبَاتِي فَأَدْخَلْنَنِي بَيْتًا فَإِذَا نِسْوَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقُلْنَ عَلَى الْخَيْرِ وَالْبَرَكَةِ.

حضرت هشام بن عروه په خپل دې سند کښې په دې روايت کښې فرمائی چه سيده عائشه رضي الله عنها فرمائی چه زه د خپلو ملګرو سره په يو ټال باندې وم ،-نو هغوی ماله يو کور ته داخل کړو ،هلته کښې د انصارو څو ښځې وې نو هغوی د خير او برکت په دعاګانو سره زما استقبال اوکړو -

(١): انظر حديث رقم : (٢١٢١)، (تحفة الأشراف: ١٦٨٥٥) (صحيح)
(٢): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم : (٢١٢١)، (تحفة الأشراف: ١٦٨٨١) (صحيح الإسناد)
(٣): انظر حديث رقم : (٢١٢١)، (تحفة الأشراف: ١٦٨٥٥) (صحيح)

[۴۹۳۷]([1]) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ عَمْرٍو، عَنْ يَحْيَى يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَاطِبٍ، قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَنَزَلْنَا فِي بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ، قَالَتْ: فَوَاللَّهِ إِنِّي لَعَلَى أُرْجُوحَةٍ بَيْنَ عِذْقَيْنِ، فَجَاءَتْنِي أُمِّي فَأَنْزَلَتْنِي وَلِي جُمَيْمَةٌ وَسَاقَ الْحَدِيثَ.

يحيى بن عبد الرحمن بن حاطب بيان كوي چه ام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها بيان كوي: چه مونږه راغلو مديني ته او د بنو حارث بن خزرج سره زمونږه قيام اوشو فرمائی، په الله قسم! زهٔ د كجورو په دوو لختو كښي په لګيدلي يو ټال باندي وم چه زما مور راغله، نو هغي مالره د هغي نه راكوز كړو، او زما ويښتان وارهٔ وارهٔ وو - او پوره حديث ئي بيان كړو -

قوله: ﴿ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَعَلَى أُرْجُوحَةٍ بَيْنَ عَذْقَيْنِ فَجَاءَتْنِي أُمِّي فَأَنْزَلَتْنِي وَلِي جُمَيْمَةٌ ﴾ په دي حديث كښي د هغه ټال شكل ذكر شوي دي هغه د يو مضبوطي رسئ نه وو چه يو سر ئي په يو اونه كښي اوتړلي شي او دويم سر ئي په بله اونه كښي او د هغي رسئ په مينځنئ حصه باندي اوځانګلي شي كومه چه د زمكي طرف ته زوړنده ده، يعنی زما مور راغله او زه ئي د هغه ټال نه بوتلم په داسي حال كښي چه زما ويښته واره واره وو يعنی د جمه په شكل.

بَابٌ فِي النَّهْيِ عَنِ اللَّعِبِ بِالنَّرْدِ

باب: ۵۶ - د نرد لوبه جائز نهٔ ده

[۴۹۳۸]([2]) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدِ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ".

د حضرت ابو موسى اشعري رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: كوم كس چه د نرد لوبه اوكړه نو هغه د الله او د هغه د رسول نافرماني اوكړه -

قوله: ﴿ مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدِ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﴾ او په بل روايت كښي دی ﴿ مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ فَكَأَنَّمَا غَمَسَ يَدَهُ فِي لَحْمِ خِنْزِيرٍ وَدَمِهِ ﴾

[۴۹۳۹]([3]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ فَكَأَنَّمَا غَمَسَ يَدَهُ فِي لَحْمِ خِنْزِيرٍ وَدَمِهِ".

حضرت سليمان بن بريده د خپل پلار نه روايت كوی، نبی كريم صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: چه كوم كس نرد شير لوبه اوكړه نو ګويا چه هغه خپل لاس لره د خنزير په غوښه او په وينې سره آلوده كړو - په دي حديث كښي د نرد شير لوبي كولو نه ممانعت دي چه كه چا داسي اوكړل نو هغه د الله پاك او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم نافرماني اوكړه، او په بل روايت كښي دی چه چا خپل لاسونه په دي لوبه كښي استعمال كړل نو ګويا هغه خپل لاسونه د خنزير په غوښه او وينه كښي غوپه كړل ......دا لوبه ارد شير بن بابک د فارس بادشاه وضع كړي ده او هغه چلولي وه هم

[1]: تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (۲۱۲۱)، (تحفة الأشراف: ۱۷۶۸۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۱۰/۶) (حسن صحيح)

[2]: سنن ابن ماجه/الأدب ۴۳ (۳۷۶۲)، موطا امام مالك/الرؤيا ۲ (۶)، (تحفة الأشراف: ۸۹۹۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۹۴/۴، ۳۹۷، ۴۰۰) (حسن)

[3]: صحيح مسلم/الشعر ۱ (۲۲۶۰)، سنن ابن ماجه/الأدب ۴۳ (۳۷۶۳)، (تحفة الأشراف: ۱۹۳۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۵۲/۵، ۳۵۷، ۳۶۱) (صحيح)

په دې وجه ورته نرد شير وائي، په لغت کښې ليکلي دي چه نرد يو قسم لوبه ده کومه چه اردشير بن بابک شاه ايران ايجاد کړې وه، په حاشيه د بذل کښې دي د مغنى نه نقل کولو سره چه دا لوبه حرام ده، چه د هغې د وجې نه سړې عند الائمة الاربعة مردود الشهادة جوړيږي، او هم دا حکم د شطرنج دې د ائمه ثلاث په نزد، په خلاف د امام شافعي چه هغوی دې ته مباح وئيلي دی. (المغنی ۱۳/۳۵) (التعليق الممجد ۳۸۱)

بَابٌ فِي اللَّعِبِ بِالْحَمَامِ

بابه ۵۷ - دَكوتترودَالوزولوبيان

يعنی کوترې ساتل او په هغې لوبې کول، په حديث الباب کښې دي چه رسول اللهﷺ يو سړې اوليدو چه د يو کوترې طرف ته ئې منډې وهلې نو هغوی اوفرمائيل : شيطان په شيطانې پسې روان دې.

[٤٩٤٠] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَتْبَعُ حَمَامَةً، فَقَالَ: شَيْطَانٌ يَتْبَعُ شَيْطَانَةً".

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول اللهﷺ يو کس لره اوليدو چه په کونترو پسې لګيدلې وو حضورﷺ اوفرمائيل شيطان، شيطانې پسې دې -
حمامة ته ئې شيطانه په دې وجه اووې چه هغه د هغه غفلت او حماقت ذريعه جوړه شوه.

بَابٌ فِي الرَّحْمَةِ

بابه ۵۸ - دَرحمت اوشفقت بيان

[٤٩٤١] (٢) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُسَدَّدٌ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي قَابُوسَ مَوْلَى لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، "يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ، ارْحَمُوا أَهْلَ الْأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ"، لَمْ يَقُلْ مُسَدَّدٌ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَقَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه د نبی کريمﷺ نه نقل کوی " په رحم کوونکو باندې به رحمن رحم کوی - تاسو دَ زمکې په اهل باندې رحم کوئ آسمان والا به په تاسو باندې رحم کوی -"

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- « الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ ارْحَمُوا أَهْلَ الأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ » ﴾

رسول اللهﷺ فرمائي چه کوم خلق رحم والا وی په نورو باندې رحم کوی نو الله پاک هم په هغه باندې رحم فرمائي، لهذا په زمکې والو باندې رحم اوکړئ، نو هغه به په تاسو باندې رحم اوکړی چه په آسمان کښې دې.

(١): سنن ابن ماجه/الأدب ٤٤ (٣٧٦٥)، (تحفة الأشراف: ١٥٠١٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٤٥/٢) (حسن صحيح)

(٢): سنن الترمذي/البر والصلة ١٦ (١٩٢٤)، (تحفة الأشراف: ٨٩٦٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦٠/٢) (صحيح)

الحديث المسلسل بالاولية :

هم دا هغه حديث دې كوم چه په المسلسل بالاولية سره مشهور دې او صحيح دا ده چه د دې حديث د اوليت سلسله په سفيان بن عيينه باندې راتلو سره ختميږي، د هغې نه پورته يعنى د صحابى طرف ته نه شى موندلې، او چاچه دا مسلسل ګرځولې دې تر آخره پورې هغه په غلطئ باندې دې.

د دې حديث د تسلسل د باقى ساتلو صورت دا دې چه كوم استاد حديث هر يو كتاب خپل شاګرد ته لوستل شروع كړى نو اول دې دا حديث هغه ته واوروى يا دې په هغه باندې اولولى.

[٤٩٤٢] (1) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ حَدَّثَنَا ح وحَدَّثَنَا ابْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ مَنْصُورٌ، قَالَ ابْنُ كَثِيرٍ فِي حَدِيثِهِ، وَقَرَأْتُهُ عَلَيْهِ وَقُلْتُ: أَقُولُ حَدَّثَنِي مَنْصُورٌ، فَقَالَ: إِذَا قَرَأْتَهُ عَلَيَّ فَقَدْ حَدَّثْتُكَ بِهِ، ثُمَّ اتَّفَقَا، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ مَوْلَى الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَاحِبَ هَذِهِ الْحُجْرَةِ، يَقُولُ: "لَا تُنْزَعُ الرَّحْمَةُ إِلَّا مِنْ شَقِيٍّ".

حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائى چه ما ددې حجرې والا نه يعنى د حضرت ابو القاسم صادق مصدوق صلى الله عليه وسلم نه اوريدلې دى، هغه فرمائيل " رحمت نهٔ شى لرې كولې مګر د شقى (بدبخت) نه.

قوله: ﴿ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ قَالَ حَدَّثَنَا ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ كَثِيرٍ قَالَ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ قَالَ كَتَبَ إِلَيَّ مَنْصُورٌ - قَالَ ابْنُ كَثِيرٍ فِي حَدِيثِهِ وَقَرَأْتُهُ عَلَيْهِ ......عَلَيَّ فَقَدْ حَدَّثْتُكَ بِهِ ﴾

شرح السند او په تحديث او اخبار كښې عدم فرق :

په دې حديث كښې د مصنف رحمه الله دوه استاذان دى حفص بن عمر، او ابن كثير، او د هغوى دواړو استاد شعبه دې، او د شعبه استاد منصور دې، د منصور د روايت په باره كښې خو حفص د شعبه نه دا نقل كړى دى : كتب الى منصور او ابن كثير د شعبه نه داسې نقل كړى دى كتب الى منصور وقراته عليه، يعنى د حفص په روايت كښې خو دا دى : شعبه وائى چه ما ته منصور حديث اوليكلو، او ابن كثير وائى چه شعبه وائى چه منصور زما طرف ته ليكلو سره راوليږلو او ما هغه حديث په هغوى باندې لوستلې هم دې، او بيا د ابن كثير په روايت كښې دا زيادت دې چه شعبه وائى چه ما خپل استاد منصور ته اووې چه اوس د دې نه پس چه كله ما تاسو ته حديث واورولو نو په وخت د روايت حديث دا وئيلې شم چه ﴿ حدثنى منصور ﴾ نو هغوى د دې اجازت راكړو چه كله تا دا حديث په ما باندې اولوستلو نو داسې شوه لكه چه دا حديث ما تاته بيان كړو، دا ټول سوال او جواب د ابن كثير په روايت كښې دى د حفص بن عمر په روايت كښې نشته.

قوله: ﴿ ثُمَّ اتَّفَقَا عَنْ أَبِي عُثْمَانَ ﴾ يعنى د دې نه پس چه كوم سند راروان دې په هغې كښې حفص او ابن كثير متفق دى، د دواړو په روايت كښې چه كوم فرق وو هغه په شروع كښې وو.

(1): سنن الترمذي/البر والصلة ١٦ (١٩٢٣)، (تحفة الأشراف: ١٣٣٩١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٣٠١، ٤٤٢، ٤٦١، ٥٣٩) (حسن)

د دې سوال او جواب نه معلومه شوه چه د منصور په نزد د قراءت علی الشیخ په صورت کښې هم حدثنا وئیلې شې، او په دې کښې دویم قول کوم چه مشهور دې هغه دا دې لکه د کتاب په شروع کښې چه تیر شو چه د قراءت علی الشیخ په صورت کښې اخبرنا او د سماع من لفظ الشیخ په صورت کښې حدثنا استعمالولې شی.

[۴۹۴۳](۱) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَابْنُ السَّرْحِ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنِ ابْنِ عَامِرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو يَرْوِيهِ، قَالَ ابْنُ السَّرْحِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيَعْرِفْ حَقَّ كَبِيرِنَا، فَلَيْسَ مِنَّا".

حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه بیان کوی، نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائیلي دی: څوک چه زمونږ په وړو باندې شفقت نهٔ کوی او زمونږه د مشرانو حق اونهٔ پیژنی نو هغه زمونږ نه نهٔ دې.

بَابٌ فِي النَّصِيحَةِ

باب: ۵۹ - دَ خیر خواهئ بیان

دا ترجمة الباب مکرر دې اوس نزدې تیر شوې دې.

[۴۹۴۴](۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ، قَالُوا: لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: لِلَّهِ وَكِتَابِهِ وَرَسُولِهِ وَأَئِمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ وَعَامَّتِهِمْ، أَوْ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ".

حضرت تمیم داری رضی الله عنه بیان کوی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: " دین د نصیحت (د خلوص او خیر خواهئ) نوم دې - دین دَ نصیحت نوم دې - دین د نصیحت نوم دې - صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم اوفرمائیل اې دَ الله رسوله! دَ چا دپاره؟ حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: " دَ الله دپاره، دَ هغه دَ کتاب دپاره، دَ هغه دَ رسول دپاره، دَ اهل ایمان دَ ائمهٔ وحکام او دَ عامو مسلمانانو دپاره - یا ئې اوفرمائیل چه دَ مسلمانانو دَ ائمواو حکامو او دَ عامو مسلمانانو دپاره -

﴿ عَنْ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ ». قَالُوا لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « لِلَّهِ وَكِتَابِهِ وَرَسُولِهِ وَأَئِمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ وَعَامَّتِهِمْ » ﴾

د نصیحت معنی ارادة الخیر ده چاسره د خیر اراده کول، او چا سره چه دا د خیر اراده کولې شی هغه ته منصوح له وائی او دا معنی ډیره جامع ده هره نیکی او خیر په دې کښې راځی حال دا چه لفظ د نصیحت ډیره وړه شان کلمه ده خو معنی د دې ډیره لویه ده او زه وایم چه په کوم لفظ سره د دې ترجمه کولې شی یعنی خیر خواهی هغه هم دغه شان جامع لفظ دې.

هغه خصلت کوم چه د ټول دین خلاصه ده:

په دې حدیث کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیر په تاکید او تحقیق او ډیر په قوت سره اوفرمائیل چه دین نوم دې د خیرخواهئ یعنی د دین خلاصه دا ده، په دې باندې صحابه

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۸۸۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۲۲۲) (صحیح)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۸۸۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۲۲۲) (صحیح)

کرامو ﷺ تپوس اوکړو چه د چا دپاره خیر خواهي ده؟ نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه د ټولو دپاره، تر دې چه د الله پاک دپاره هم او د کتاب الله دپاره هم او د رسول الله ﷺ دپاره او د مسلمانانو خلفاء او بادشاهانو او عامة الناس دپاره، خو د هر یو سره خیرخواهي د هغه د حال مناسب وی، لهذا د نصیحت معنی شوه د هر یو څیز او هر شخص سره د هغه شایان شان معامله کول، پس د الله پاک خیرخواهي به د هغه د شان مناسب وی او د کتاب الله سره به د هغه د شان مناسب او هم دغه شان باقی ټول هم، په الله پاک باندې ایمان د هغه عبادت او په هر حال کښې د هغه د حکم اطاعت او پوره کول دا نصحیت لله دې، او هم دغه شان د کتاب الله تعظیم ظاهره او باطنا، د هغه تلاوت کول او د هغې په معانی باندې ځان پوهه کولو سره د هغې احکامات باندې عمل کول دا نصیحة لکتاب الله دې.هم په دې باندې دې قیاس کړې شی باقی ټول څیزونه هم، نو د هر څیز سره شایان شان معامله کول چه د هغې دویم تعبیر دا هم کیدې شی ﴿ اعطاء کل ذی حق حقه ﴾ هر ذی حق ته د هغه حق ورکول، دا د ټول دین خلاصه ده او لب لباب دې، د دې حدیث په باره کښې امام نووی رحمه الله په شرح د مسلم صفحه ۵۴ کښې فرمائی : هَذَا حَدِيث عَظِيم الشَّأْن وَعَلَيْهِ مَدَار الْإِسْلَام كَمَا سَنَذْكُرُهُ مِنْ شَرْحه (یعنی د دې حدیث د شرح نه به معلومه شی چه واقعی دا حدیث مدار الاسلام دې) وَأَمَّا مَا قَالَهُ جَمَاعَات مِنْ الْعُلَمَاء أَنَّهُ أَحَد أَرْبَاع الْإِسْلَام أَيْ أَحَد الْأَحَادِيث الْأَرْبَعَة الَّتِي تَجْمَع أُمُورَ الْإِسْلَام فَلَيْسَ كَمَا قَالُوهُ،بَلْ الْمَدَارُ عَلَى هَذَا وَحْدَهُ، یعنی بعض علماء کرامو چه دا خبره فرمائیلې ده چه دا حدیث د هغه څلور احادیثو نه دې چه د هغې په مجموعه کښې د اسلام ټول امور مضمر دی لهذا په دې حدیث کښې څلورمه حصه دامور اسلام راغلی دی، دا خبره صحیح نه ده بلکه یواځې هم په دې یو حدیث باندې د ټول امور اسلام مدار دې وَهَذَا الْحَدِيث مِنْ أَفْرَاد مُسْلِم،وَلَيْسَ لِتَمِيمِ الدَّارِيّ فِي صَحِيح الْبُخَارِيّ عَنْ النَّبِيّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْءٌ،وَلَا لَهُ فِي مُسْلِم عَنْهُ غَيْر هَذَا الْحَدِيث.بیا امام نووی رحمه الله د دې حدیث شرح په تفصیل سره لیکلې ده.

[۴۹۴۵](1) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ جَرِيرٍ، قَالَ: "بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَأَنْ أَنْصَحَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ"، قَالَ: وَكَانَ إِذَا بَاعَ الشَّيْءَ أَوِ اشْتَرَاهُ، قَالَ: أَمَا إِنَّ الَّذِي أَخَذْنَا مِنْكَ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا أَعْطَيْنَاكَ فَاخْتَرْ.

حضرت جریر (بن عبد الله بجلی) رضی الله عنه فرمائی چه ما د نبی کریم ﷺ سره د اوریدو او د اطاعت کولو او د هر مسلمان سره په خیر خواهي کولو باندې بیعت کړې دې.- راوی وائی : چنانچه هغه (جریر) چه به کله څه څیز اخستو یا خرڅوو نو فرائیل به ئې : په تحقیق سره کوم څیز چه مونږه ستاسو نه اخستې دې هغهٔ مونږ ته د خپل هغه څیز نه کوم چه مونږه تاسو ته درکړې دې،زیات محبوب دې، چنانچه تاسو ته اختیار دې - (که خپل څیز واپس اخستل غواړئ نو اخستې شئ)

(1): سنن النسائي/ البيعة ٦ (٤١٦٢)، (تحفة الأشراف: ٣٢٣٩)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الإيمان ٤٢ (٥٧)، مواقيت الصلاة ٣ (٥٢٤)، الزكاة ٢ (١٤٠١)، البيوع ٦٨ (٢١٥٧)، الشروط ١ (٢٧٠٥)، الأحكام ٤٣ (٧٢٠٤)، صحيح مسلم/الإيمان ٤٣ (٥٦)، سنن الترمذي/البر ١٧ (١٩٢٥)، مسند احمد (٤/٣٥٨، ٣٦١، ٣٦٤، ٣٦٥) (صحيح الإسناد)

قوله: ﴿ عَنْ جَرِيرٍ قَالَ بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَأَنْ أَنْصَحَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ - قَالَ - وَكَانَ إِذَا بَاعَ الشَّىْءَ أَوِ اشْتَرَاهُ قَالَ « أَمَا إِنَّ الَّذِى أَخَذْنَا مِنْكَ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا أَعْطَيْنَاكَ فَاخْتَرْ »﴾

سيدنا جرير رضي الله عنه فرمائي چه ما رسول الله ﷺ سره د هغه په خبره منلو او د هغوی په اطاعت او د هر مسلمان په نصيحت او خيرخواهئ باندې بيعت اوکړو اوس په دې باندې راوی وائی چه د دې بيعت نه پس د جرير رضي الله عنه دا حال وو چه که خپل يو څيز به ئې په چا باندې خرڅولو يا به ئې د چا نه يو څيز په پيسو وركولو سره اخستلو نو د بيع او شراء د تام كيدو نه پس به ئې هم هغه ته دا فرمائيل چه كوم څيز مونږ ستاسو نه اخستلې دې هغه زمونږ په نزد زيات خوښ دې د هغه څيز نه كوم چه مونږ تاله دركړې دې لهذا مونږ خو دا واپس كول نه غواړو د زيات خوښيدو د وجې نه خو زه تاته وايم كه تاته په خپل څيز كښې كوم چه تا مونږ ته راكړې دې هغه زيات خوښ وی او ته ئې زما نه واپس اخستل غواړې نو اخستلې ئې شې (ځكه چه د نصيحت او خيرخواهئ تقاضه هم دا ده).

دا د جرير رضي الله عنه كمال احتياط دې چه د بل د شك د ضرر نه هم د بچ كولو كوشش كوی، ځكه چه بعض وخت بائع د بيع نه پس، هم دغه شان مشتری ته د شراء نه پس د هغه په رائې كښې بدلون راځی، د بائع خيال پيدا كيږی چه كه ما دا بيع نه وې كړې نو غوره به وه، او مشتری ته د شراء نه پس دا خيال او وسوسه راځی چه كه ما دا څيز نه وې اخستلې نو غوره به وه، په دې وجه به جرير رضي الله عنه داسې كول، او د عام خلقو حال دا دې چه مشتری د شراء نه پس دا سوچ كوی چه ما په بائع باندې احسان اوكړو چه د هغه څيز مې واخستلو او هم دغه شان بائع خپل څيز خرڅولو سره په مشتری باندې احسان كول غواړی چه ما دومره ښه څيز تاته څومره ارزان دركړو.

بَابٌ فِي الْمَعُونَةِ لِلْمُسْلِمِ

باب: ٦٠ - د مسلمان سره د مدد كولو بيان

[٤٩٤٦]([1]) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، وَعُثْمَانُ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، قَالَ عُثْمَانُ، وَجَرِيرٌ الرَّازِيُّ. ح وحَدَّثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا أَسْبَاطٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، وَقَالَ وَاصِلٌ قَالَ: حُدِّثْتُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ثُمَّ اتَّفَقُوا، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ عَلَى مُسْلِمٍ سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: لَمْ يَذْكُرْ عُثْمَانُ عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ: وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ.

حضرت ابو هريره رضي الله عنه بيان كوی چه نبی كريم ﷺ اوفرمائيل: چه چا د يو مسلمان نه د دنيا يو درد او تكليف لرې كړو الله جل شانه به د قيامت د ورځې يو درد د ده نه لرې كړی او چا

[1]): سنن الترمذي/الحدود ٣(١٤٢٥)، البر والصلة ١٩ (١٩٣٠)، القراءات ١٢ (٢٩٤٦)، (تحفة الأشراف: ١٢٣٥٩، ١٢٥١٠، ١٢٨٨٩)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١١ (٢٦٩٩)، سنن ابن ماجه/المقدمة ١٧ (٢٢٥)، مسند احمد (٢/٢٥٢، ٣٢٥، ٥٠٠، ٥٢٢)، سنن الدارمي/المقدمة ٣٢ (٣٦٠) (صحيح)

چه آسانتیا راوسته په يو معسر (په مشکل کښې پريوتی کس) باندې آسانتيا به راولی په دهٔ باندې الله تعالى په دنيا او آخرت کښې - او الله جل شانه د خپل بنده مدد کوی ترڅو چه دې د خپل (مسلمان) رور په مدد کښې وی - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه عثمان (بن ابی شيبه) د ابو معاويه نه دا جمله نهٔ ده روايت کړې: " چه څوک په مصيبت زده کس باندې آسانتيا راولی ..."

د حديث مضمون دا دې رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړې د يو مسلمان نه د هغه څهٔ پريشانی لرې کړی، نو الله پاک به د هغې په بدل د قيامت په ورځ د هغه پريشانی لرې کړی، حال دا چه د دنيا پريشانی د آخرت د پريشانئ په مقابله کښې هيڅ هم نه ده، او څوک چه يو غريب ته سهولت ورکړی د قرض وغيره په معامله کښې، نو الله پاک هغه سره د سهولت معامله فرمائی په دنيا او آخرت کښې، او هم دغه شان څوک چه د يو مسلمان عيب پټ کړی او د هغه پرده ساتی نو الله پاک به د هغه عيبونه پټ کړی په دنيا او آخرت کښې

او الله پاک د خپل بنده په امداد کښې وی ترڅو چه هغه بنده د خپل رور اعانت کوی.

[٤٩٤٧](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: قَالَ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ".

د حضرت حذيفه رضي الله عنه نه روايت دې فرمائی چه ستاسو نبی فرمائيلې دی: " هره نيکی صدقه ده."

بَابٌ فِي تَغْيِيرِ الْأَسْمَاءِ

باب: ٦١ - د (غلط) نوم د بدلولو بيان

[٤٩٤٨](2) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي زَكَرِيَّا، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِكُمْ، فَأَحْسِنُوا أَسْمَاءَكُمْ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: ابْنُ أَبِي زَكَرِيَّا لَمْ يُدْرِكْ أَبَا الدَّرْدَاءِ.

د حضرت ابودرداء رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلې دی چه تاسو ته به د قيامت په ورځ باندې په خپلو او د خپلو پلارانو په نومونو سره آواز کولې شی - چنانچه خپل نومونه ښهٔ ږدئ - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه حضرت ابن ابوزکريا، حضرت ابو درداء رضي الله عنه لره نه موندلې -

قوله: ﴿إِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِكُمْ فَأَحْسِنُوا أَسْمَاءَكُمْ﴾

د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه تاسو به د قيامت په ورځ باندې په خپلو او د خپلو پلارانو په نومونو باندې رابللې شئ، لهذا خپل نومونه ښه ږدئ، چه په ښه نوم سره درته آواز اوشی، په دې روايت کښې خو هم دا دی چه انسان ته به د هغه او د هغه د پلار په نوم باندې آواز کولې شی، خو په بعض رواياتو کښې دی چه د قيامت په ورځ به خلقو ته آواز کولې شی د

(1): صحيح مسلم/الزكاة ١٦ (١٠٠٥)، (تحفة الأشراف: ٣٣١٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٨٣/٣، ٣٩٧، ٣٩٨، ٤٠٥) (صحيح)

(2): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٩٤٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٩٤/٥)، سنن الدارمي/الاستئذان ٥٩ (٢٧٣٦) (ضعيف)

میاندو په نوم باندې چه د هغې حکمت بعضو دا بیان کړې دې چه د ولد الزنا حال ښکاره نه شی، او بعضو وئیلې دی چه د عیسی علیه السلام د حال په رعایت ساتلو کښې ځکه چه د هغوی نسبت خو د مور طرف ته متعین دې لهذا په دې دواړو روایتونو کښې تعارض شو، د دې یو جواب خو دا کیدې شی چه حدیث الباب د صحاح روایت دې او هغه بل روایت د دې درجې نه دې، او یا دا چه دواړه روایتونه دې په تغلیب باندې حمل کړې شی، یعنی نه خو په ټول د پلار په نوم باندې رابللې شی او نه ټول د میاندو په نومونو باندې بلکه بعض به یو شان او بعضی بل شان، کذا فی البذل عن اللمعات، او یا دې داسې اوئیلې شی چه په حدیث الباب باندې خپله کلام دې لکه چه په بعض نسخو کښې دی : قَالَ أَبُو دَاوُدَ ابْنُ أَبِي زَكَرِيَّاءَ لَمْ يُدْرِكْ أَبَا الدَّرْدَاءِ.

[۴۹۴۹] (۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ زِيَادٍ سَبَلَانُ، حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ عَبَّادٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى: عَبْدُ اللَّهِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ".

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې دی : په تمامو نومو کښې عبد الله او عبد الرحمن الله عز وجل ته زیات خوښ دی۔

قوله: ﴿ أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ ﴾ د ټولو نه زیات غوره نوم د الله پاک په نزد دا دوه نومونه دی عبدالله او عبدالرحمن، او هم دغه شان هغه نومونه چه په هغې کښې د عبدیت نسبت اسماء حسنی کښې د یو نوم طرف ته وی، او په حاشیه د بذل کښې دا دی چه د دې دوه نومونو احبیت علی الاطلاق نه دې لکه چه د شامی د ظاهر نه معلومیږی بلکه په اعتبار د عبودیت دې (یعنی کوم نوم چه په عبد سره وی) ځکه چه مخکښې خلقو به نومونه کیخودل عبدالشمس وغیره، ګینې د ټولو نه زیات غوره نوم محمد او احمد دې.

[۴۹۵۰] (۲) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعِيدٍ الطَّالْقَانِيُّ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُهَاجِرِ الْأَنْصَارِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَقِيلُ بْنُ شَبِيبٍ، عَنْ أَبِي وَهْبٍ الْجُشَمِيِّ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَسَمَّوْا بِأَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ، وَأَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ: عَبْدُ اللَّهِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ، وَأَصْدَقُهَا: حَارِثٌ، وَهَمَّامٌ، وَأَقْبَحُهَا: حَرْبٌ، وَمُرَّةُ".

د حضرت ابو وهب جشمی رضی الله عنه نه روایت دې ... او دهٔ ته د صحابی کیدو شرف حاصل دې ... هغه فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې دی چه دَ انبیاؤ علیهم السلام نومونه ږدئ او الله تعالیٰ ته په تمامو نومونو کښې زیاد محبوب عبد الله او عبد الرحمن دی۔ دَ ټولو نه زیات واقعیت ته قریب دا نومونه دی، حارث او همام او دا دَ ټولو نه زیات قبیح او ناخوښه، حرب، او مره دی۔

۱): صحیح مسلم/الأداب ۱ (۲۱۳۲)، (تحفة الأشراف: ۷۹۲۰)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الأدب ٦٤ (۲۸۳٦)، سنن الدارمي/الاستئذان ٦٠ (۲۷۳۷) (صحیح)

۲): سنن النسائي/الخيل ۲ (۳۵۹۵)، (تحفة الأشراف: ۱۵۵۲۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۴۵/۴) (صحیح) (الصحيحة ۱۰۴۰،۹۰۴، والأرواء ۱۱۷۸ وتراجع الالباني ٤٦)

قوله: ﴿ تَسَمَّوْا بِأَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ وَأَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ وَأَصْدَقُهَا حَارِثٌ وَهَمَّامٌ وَأَقْبَحُهَا حَرْبٌ وَمُرَّةُ ﴾

په دې حديث کښې د انبياء ﷺ په نومونو باندې د نوم کيخودلو ترغيب دې لهذا د دې نه د دې تائيد کيږی کوم چه پورته د شامی نه تير شو، او حارث او همام ته چه اصدق يعنی زيات رشتينې وئيلې شوې دی نو هغه ښکاره ده ځکه چه هر سړې حارث يعنی د ګټې فکر کونکې دې، او هم دغه شان په هر سړی کښې هم او فکر موندلې شی، لهذا دا دواړه نومونه د هر سړی په اعتباره سره د مسمی موافق دی.

[٤٩٥١]() حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "ذَهَبْتُ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ وُلِدَ، وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عَبَاءَةٍ يَهْنَأُ بَعِيرًا لَهُ، قَالَ: هَلْ مَعَكَ تَمْرٌ، قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَنَاوَلْتُهُ تَمَرَاتٍ، فَأَلْقَاهُنَّ فِي فِيهِ فَلَاكَهُنَّ، ثُمَّ فَغَرَ فَاهُ فَأَوْجَرَهُنَّ إِيَّاهُ، فَجَعَلَ الصَّبِيُّ يَتَلَمَّظُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حُبُّ الْأَنْصَارِ التَّمْرَ، وَسَمَّاهُ عَبْدَ اللَّهِ".

حضرت انس فرمائی چه کله د عبد الله بن طلحه ولادت اوشو نو ما هغه لره د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر کړو، او نبی کریم علیہ السلام ﷺ يوه عباء اغوستې وه او خپل اوښ لره ئې تياره وو، حضور ﷺ تپوس اوکړو :" آيا تسو سره کجورې شته؟ ما عرض اوکړو او ا او ما د هغه په خدمت کښې ځو کجورې پيش کړې - هغې لره پيغمبر ﷺ په خپله خلهٔ مبارکه کښې اوچيپلې بيائې د بچی خلهٔ کولاؤ کړه او د هغه په خلهٔ کښې ئې واچوله، نو هغه خپله خلهٔ اوچلوله نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل:" د انصارو د کجورو سره محبت! (يعنی اوګورئ! چه نومولود بچې ئې ځنګه په مينې سره خوری) او حضور ﷺ د هغه نوم عبد الله کيخودو-

قوله: ﴿ عَنْ أَنَسٍ قَالَ ذَهَبْتُ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- حِينَ وُلِدَ وَالنَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- فِي عَبَاءَةٍ يَهْنَأُ بَعِيرًا لَهُ الخ ﴾

د رسول الله ﷺ په زمانه کښې د صحابه کرامو ﷺ دا معمول وو چه کله به د چا کره اولاد پيدا شو نو هغه نوې پيدا شوې به ئې د رسول الله ﷺ خدمت ته راوستلو او په رسول الله ﷺ باندې به ئې د هغه تحنيک کولو (٢) په دې حديث کښې هم د دې ذکر دې، انس ﷺ فرمائی چه ما خپل اخيافی رور عبدالله د پيدائش نه پس د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر کړو د تحنيک دپاره، چه کله زه هلته اورسيدم نو هغه وخت رسول الله ﷺ غباء يعنی چوغه اغوستلې وه او په خپلو اوښانو باندې ئې په خپلو لاسونو مبارکو هناء يعنی مخصوص تيل قطران مرل (زما په غيرِ کښې ماشوم ليدو سره هغوی پوهه شو چه ما هغه د تحنيک دپاره راوستلې دې) رسول الله ﷺ تپوس اوکړو تاسره کهجوره شته، ما هغوی ته ځو کهجورې پيش کړې، هغه رسول الله ﷺ په خپله خوله مبارکه کښې واچولې ﴿ فَغَرَ فَاهُ ﴾ ففر بمعنی فتح،

---

[١]: صحيح مسلم/الآداب ٥ (٢١٤٤)، انظر حديث رقم : (٢٥٦٣)، (تحفة الأشراف: ٣٢٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٧٥/٣، ٢١٢، ٢٨٧، ٢٨٨) (صحيح)

[٢] دا د حنک نه دې په معنی د تالو، چه د هغې مفهوم دا دې چه کهجوره يو داسې انسان په خوله کښې پسته کړی چا سره چه محبت وی او بيا هغه د هغه ماشوم په تالو پورې راښکلې شی)

يعنى بيا رسول الله ﷺ د دې ماشوم خوله پرانستله او هغه چوپلې شوې كهجورې ئې د دې ماشوم په خوله كښې واچولې هغه ماشوم فورا خوله خوزولو سره دا كهجورې رودل شروع كړل چه په هغې باندې رسول الله ﷺ حيران شو او وې فرمائيل: ﴿حب الانصار التمر﴾ اوګوره د انصارو كهجورې څومره خوښې دى او بيا ئې پرې عبدالله نوم كيخودلو.

بَاب فِي تَغْيِيرِ الِاسْمِ الْقَبِيحِ

بابـ ٦١ - دَغلط او دَبدو نومو دَبدلولو بيان

[٤٩٥٢](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَمُسَدَّدٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيَّرَ اسْمَ عَاصِيَةَ، وَقَالَ: أَنْتِ جَمِيلَةُ".

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ د عاصيه نوم بدل كړو او وې فرمائيل: " تهٔ خو جميله (يعنى خوبصورته) ئې -

قوله: ﴿ غَيَّرَ اسْمَ عَاصِيَةَ وَقَالَ أَنْتِ جَمِيلَةُ ﴾ يعنى يو زنانه چه د هغې نوم عاصيه وو، رسول الله ﷺ د هغې نوم بدل كړو او جميله نوم ئې پرې كيخودلو، عرب خلقو به دا قسم نومونه كيخودل، عاصى ظالم وغيره د تكبر او تعلى په طور چه مونږ څوک هم نه منو، او نه د چا نه ويريږو، چه اسلام راغلو نو د داسې نومونو نه ئې منع اوكړه. (بذل)

[٤٩٥٣](٢) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ سَأَلَتْهُ مَا سَمَّيْتَ ابْنَتَكَ؟ قَالَ: سَمَّيْتُهَا مُرَّةَ، فَقَالَتْ: "إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ هَذَا الِاسْمِ، سُمِّيتُ بَرَّةَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ، اللَّهُ أَعْلَمُ بِأَهْلِ الْبِرِّ مِنْكُمْ، فَقَالَ: مَا نُسَمِّيهَا؟ قَالَ: سَمُّوهَا زَيْنَبَ".

حضرت محمد بن عمرو بن عطاء رحمه الله فرمائى چه حضرت زينب بنت ابو سلمه زما نه پوښتنه اوكړه چه تا دَ خپل بچى څه نوم ايخې دې؟ ما ورته اوښودل چه " بره " (نيک صالحه) نو هغې اوفرمائيل چه رسول الله ﷺ ددې نوم نه منع فرمائيلې ده - زما نوم بره ايخودې شوې وو نو نبى كريم ﷺ اوفرمائيل خپل ځان ته پخپله باندې نيک او صالح مهٔ وائئ، الله پاک په تاسو كښې نيک او صالح ښهٔ پيژنى -" تپوس اوكړې شو مونږه دَ هغې څه نوم كيږدو؟ حضور ﷺ اوفرمائيل: " زينب " نوم ئې كيږدئ -

قوله: ﴿ مَا سَمَّيْتَ ابْنَتَكَ قَالَ سَمَّيْتُهَا بَرَّةَ ﴾ محمد بن عمرو بن عطاء فرمائى چه زينب بنت ابى سلمه رضی الله عنها د رسول الله ﷺ ربيبه (پركټئ يعنى د زوجې محترمې ام سلمه رضی الله عنها لور) زما نه تپوس اوكړو چه تا د خپلې لور څه نوم كيخودلې دې، ما اووې ما د هغې نوم بره كيخودلې دې، نو هغوى اووې چه زما نوم هم په شروع كښې بره وو نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل: ﴿ لَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِأَهْلِ الْبِرِّ مِنْكُمْ ﴾ چه خپله نيكى او صلاح مه ثابتوئ، الله پاک ته

(١): صحيح مسلم/الآداب ٣ (٢١٣٩)، سنن الترمذي/الأدب ٦٦ (٢٨٣٨)، (تحفة الأشراف: ٨١٥٥، ٧٨٧٦)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الأدب ٣٢ (٣٧٣٣)، مسند احمد (١٨/٢)، سنن الدارمي/الاستئذان ٦٢ (٢٧٣٩) (صحيح)

(٢): صحيح مسلم/الآداب ٣ (٢١٤٢)، (تحفة الأشراف: ١٥٨٨٤) (حسن صحيح)

معلومه ده چه په تاسو کښې نیکی کونکې څوک دې، بیا زما د کور خلقو د رسول اللهﷺ په فرمان باندې زما نوم بدلولو سره زینب کړلو.

د دې حدیث نه معلومه شوه چه د رسول اللهﷺ د ربیبه زینب بنت ابی سلمه رضی الله عنها نوم بره وو رسول اللهﷺ پرې بدلولو سره زینب کیخودلو، په دې باندې په حاشیه د بذل کښې دی چه په تاریخ خمیس ۴۷۴/۱ کښې د جویریه رضی الله عنها په ذکر کښې دی چه د هغې نوم بره وو نو رسول اللهﷺ پرې بدل کړو او جویریه ئې پرې کیخودلو. ﴿کره ان یقال خرج من عند برة﴾ کذا فی المشکاة وقد ذکر مثله فی میمونة وزینب بنت جحش وزینب بنت ابی سلمة، وکان اسم کل واحدة منهن برة الی اخر ما فیه .... یعنی د څو زنانو په باره کښې هم دا رآځی چه د هغوی نوم بره وو او رسول اللهﷺ پرې نور نومونه کیخودل.

[۴۹۵۴](۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرٌ يَعْنِي ابْنَ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: حَدَّثَنِي بَشِيرُ بْنُ مَيْمُونٍ، عَنْ عَمِّهِ أُسَامَةَ بْنِ أَخْدَرِيٍّ: "أَنَّ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ: أَصْرَمُ كَانَ فِي النَّفَرِ الَّذِينَ أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا اسْمُكَ، قَالَ: أَنَا أَصْرَمُ، قَالَ: بَلْ أَنْتَ زُرْعَةُ".

د حضرت اسامه بن اخدری رضی الله عنه نه روایت دې چه اصرم نومې یو سړې په هغه وفد کښې شامل وو کوم چه نبی کریمﷺ ته راغلې وو - حضورﷺ د هغه نه پوښتنه اوکړه ستا نوم څه دې؟ هغه اووې اصرم (کټ کوونکې) حضورﷺ اوفرمائیل بلکې ته زرعه ئې "(بمعنی زمیداری کوونکې)

قوله: ﴿ أَنَّ رَجُلاً يُقَالُ لَهُ أَصْرَمُ كَانَ فِي النَّفَرِ الَّذِينَ أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَا اسْمُكَ ».........قَالَ « بَلْ أَنْتَ زُرْعَةُ »﴾

یعنی یو سړې چه د هغه نوم اصرم وو هغه په هغه خلقو کښې وو کوم چه د رسول اللهﷺ په خدمت کښې راغلې وو، یعنی په ظاهر کښې د وفد په شکل، نو رسول اللهﷺ د هغه نه تپوس اوکړو چه ستا څه نوم دې هغه اووې أَصْرَمُ. قَالَ « بَلْ أَنْتَ زُرْعَةُ » اصرم خو چونکه د صرم نه ماخوذ دې چه د هغې معنی د قطع ده چه په هغې کښې ایهام دې د قطع د خیر او برکت نو په دې وجه رسول اللهﷺ د هغه نوم زرعة کیخودلو، زرعة په لغت کښې وئیلې شی د فصل تخم ته او د فصل زمکې ته هم.

[۴۹۵۵](۲) حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ، عَنْ يَزِيدَ يَعْنِي ابْنَ الْمِقْدَامِ بْنِ شُرَيْحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ شُرَيْحٍ، عَنْ أَبِيهِ هَانِئٍ، "أَنَّهُ لَمَّا وَفَدَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ قَوْمِهِ سَمِعَهُمْ يَكْنُونَهُ بِأَبِي الْحَكَمِ، فَدَعَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَكَمُ وَإِلَيْهِ الْحُكْمُ، فَلِمَ تُكْنَى أَبَا الْحَكَمِ، فَقَالَ: إِنَّ قَوْمِي إِذَا اخْتَلَفُوا فِي شَيْءٍ أَتَوْنِي فَحَكَمْتُ بَيْنَهُمْ، فَرَضِيَ كِلَا الْفَرِيقَيْنِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَحْسَنَ هَذَا، فَمَا لَكَ مِنَ الْوَلَدِ؟ قَالَ: لِي شُرَيْحٌ، وَمُسْلِمٌ، وَعَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: فَمَنْ أَكْبَرُهُمْ؟ قُلْتُ: شُرَيْحٌ، قَالَ: فَأَنْتَ أَبُو شُرَيْحٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: شُرَيْحٌ هَذَا: هُوَ الَّذِي كَسَرَ السِّلْسِلَةَ، وَهُوَ مِمَّنْ دَخَلَ تُسْتَرَ، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَبَلَغَنِي أَنَّ شُرَيْحًا كَسَرَ بَابَ تُسْتَرَ، وَذَلِكَ أَنَّهُ دَخَلَ مِنْ سِرْبٍ.

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۸۳) (صحيح)
(۲): سنن النسائي/آداب القضاة ۷ (۵۳۸۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۲۵) (صحيح)

دَ حضرت هانی بن یزید نه روایت دي چه کله هغه دَ خپل قوم دَ وفد سره رسول الله ﷺ ته راغي نو نبی کریم دَ هغوی نه واوریدل چه هغه ته ئې دَ ابو الحکم په کنیت سره آواز کولو نو رسول الله ﷺ هغه لره راوبللو اووې فرمائیل: " حکم (فیصله کوولو والا) صرف الله دې (او دا هم دَ هغه نوم دې) او تمامې فیصلې هم دَ هغه طرف ته دی، تاته دا کنیت دَ " ابو الحکم " ولې درکړې شوې دې؟ هغه عرض اوکړو: بې شکه زما قوم چه کله په څه څیز کښې اختلاف کوی نو ماته راځی زهٔ دَدوی په مابین کښې فیصله کووم او بیا دواړه راضی کیږی - نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل دا خو ډیره ښهٔ خبره ده - ستا څوې څوک دې، ما اووې: شریح، مسلم، او عبد الله - حضور ﷺ پوښتنه اوکړه په دوی کښې مشر څوک دې ما اووې شریح - حضور ﷺ اوفرمائیل پس تهٔ ابو شریح ئې - امام ابوداود رحمه الله فرمائی دا شریح هم هغه دې کوم چه دَ قلعهٔ تُستر زنځیر مات کړو او په هغې کښې داخل شوې وو، او ماته دا خبره رارسیدلې ده چه هغه دَ تُستر دروازه ماته کړې وه او په سرنګ کښې هغې ته داخل شوې وو -

قوله: ﴿أَنَّهُ لَمَّا وَفَدَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم- مَعَ قَوْمِهِ سَمِعَهُمْ يَكْنُونَهُ بِأَبِي الْحَكَمِ الخ﴾
شریح بن هانی د خپل پلار هانی بن یزید نه روایت کوی چه کله هغه د خپل قوم سره وفد جوړیدو باندې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلل نو رسول الله ﷺ اوکتل چه خلقو هغه ته ابوالحکم وئیلو نو هغه ئې راطلب کړو او وې فرمائیل: إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَكَمُ وَإِلَيْهِ الْحُكْمُ چه حکم خو د الله پاک نوم دې او حکم په اصل کښې د هغه صفت دې، ستا کنیت ابوالحکم ولې دې؟ نو هغوی عرض اوکړو چه خبره دا ده چه کله زما قوم په څه خبره کښې اختلاف کوی نو هغوی ماته راځی نو کومه فیصله چه زه د هغوی مینځ کښې اوکړم نو په هغې باندې دواړه ډلې راضی شی، نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه دا کار خو ډیر ښه دې (خو کنیت بیا هم دا نه دی کیدل پکار) بیا رسول الله ﷺ د هغه نه تپوس اوکړو چه ستا څومره ځامن دی نو هغه اووې شریح، مسلم او عبدالله (درې ځامن دی) رسول الله ﷺ تپوس اوکړو په هغوی کښې مشر کوم یو دې؟ ما عرض اوکړو چه شریح، نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل: فَأَنْتَ أَبُو شُرَيْحٍ، یعنی د مشر ځوی په نوم باندې هغوی زما کنیت کیخودلو.

(د شریح نه څوک مراد دې؟)

د شریح په نوم باندې ډیر سړی دی په رجال حدیث کښې او دا چه د چا ذکر شروع دې دا خو شریح بن هانی دې د هغوی په باره کښې لیکلې دی په تقریب کښې محضرم ثقة، قتل مع ابن ابی بکرة بسجستان ....یو شریح بن النعمان الکوفی دې، یو قاضی شریح دې هغه شریح بن الحارث الکوفی دې محضرم ثقة وقیل له صحبة.

[٤٩٥٦](1) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَهُ: "مَا اسْمُكَ"، قَالَ: حَزْنٌ، قَالَ: أَنْتَ سَهْلٌ، قَالَ: لَا، السَّهْلُ يُوطَأُ وَيُمْتَهَنُ"، قَالَ سَعِيدٌ: فَظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُصِيبُنَا بَعْدَهُ حُزُونَةٌ، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَغَيَّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

(1) صحيح البخاري الأداب ١٠٧ (٦١٩٠)، ١٠٨ (٦١٩٣)، (تحفة الأشراف: ٣٤٠٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥/٤٣٣) (صحيح)

وَسَلَّمَ اسْمَ الْعَاصِ، وَعَزِيزٍ، وَعَتَلَةَ، وَشَيْطَانٍ، وَالْحَكَمِ، وَغُرَابٍ، وَحُبَابٍ، وَشِهَابٍ، فَسَمَّاهُ: هِشَامًا، وَسَمَّى حَرْبًا: سَلْمًا، وَسَمَّى الْمُضْطَجِعَ: الْمُنْبَعِثَ، وَأَرْضًا تُسَمَّى عَفِرَةَ سَمَّاهَا: خَضِرَةَ، وَشَعْبَ الضَّلَالَةِ سَمَّاهُ: شَعْبَ الْهُدَى، وَبَنُو الزِّنْيَةِ سَمَّاهُمْ: بَنِي الرِّشْدَةِ، وَسَمَّى بَنِي مُغْوِيَةَ: بَنِي رِشْدَةَ، قَالَ أَبُو دَاوُد: تَرَكْتُ أَسَانِيدَهَا لِلِاخْتِصَارِ.

حضرت سعيد بن المسيب د خپل پلار او هغه د خپل نيکهٔ (حزن) نه روايت کوی چه نبی کريم ﷺ د هغه نه تپوس اوکړو ستا څه نوم دی؟ هغه اووې زما نوم حزن دی (بمعنی سخت او دشوار ګزار زمکه) حضور ﷺ اوفرمائيل ته سهل ئې - (بمعنیٰ نرم او آسان) هغه اووې نه، سهل خو پائمال کولې او حقير کولې شی - سعيد وائی ماته يقين راغې چه مونږه ته ددې نه پس څه سختی او غم لاحق کيدونکې ده - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه نبی کريم ﷺ عاص، عزيز، عتله، شيطان، حکم، غراب، حباب او شهاب نومونه بدل کړې دی - او د شهاب نوم ئې هشام ايخودې دې او د حرب ئې سلم، د مضطجع ئې منبعث - د يو علاقې نوم عفره ئې بدل کړو او خضره ئې کړو - د شعب الضلاله ئې شعب الهدیٰ د بنو الزنيه ئې بنو الرشده، او د بنو مغويه ئې بنو رشده کړو - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه ما ددې سندونه د اختصار په عرض سره پريخودې دی.

قوله: ﴿ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ لَهُ « مَا اسْمُكَ ». قَالَ حَزْنٌ. قَالَ « أَنْتَ سَهْلٌ » قَالَ لاَ السَّهْلُ يُوطَأُ وَيُمْتَهَنُ ﴾

د سعيد بن المسيب پلار د خپل پلار نه روايت کوی چه رسول الله ﷺ د هغه نه تپوس اوکړو چه ستا څه نوم دې نو هغوی اووې حزن، نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل ته سهل ئې، يعنی نوم دې بدل کړه، د حزن په ځائې باندې سهل کيږده، هغوی اووې دا نوم زما خوښ نه دې، سهل څيز خو د خپو لاندې کولې شی، خلق په هغې باندې ګرځی او ذليله کوی ئې، د هغوی نمسی سعيد فرمائی، چه کله ما دا واقعه واوريده نو هم هغه وخت ماته اندازه اوشوه چه چونکه زما نيکه د رسول الله ﷺ تجويز کړې نوم اختيار نه کړو بلکه هغه ئې ناخوښه کړو نو دهغې د وجې نه دهغه په نسل کښې حزونت او تشدد اوسختی راروانه ده.

﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَغَيَّرَ النَّبِيُّ –صلى الله عليه وسلم– اسْمَ الْعَاصِ وَعَزِيزٍ وَعَتَلَةَ وَشَيْطَانٍ وَالْحَكَمِ وَغُرَابٍ وَحُبَابٍ وَشِهَابٍ فَسَمَّاهُ هِشَامًا وَسَمَّى حَرْبًا سَلْمًا وَسَمَّى الْمُضْطَجِعَ الْمُنْبَعِثَ وَأَرْضًا تُسَمَّى عَفِرَةَ سَمَّاهَا خَضِرَةَ وَشِعْبَ الضَّلاَلَةِ سَمَّاهُ شِعْبَ الْهُدَى وَبَنُو الزِّنْيَةِ سَمَّاهُمْ بَنِي الرِّشْدَةِ وَسَمَّى بَنِي مُغْوِيَةَ بَنِي رِشْدَةَ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ تَرَكْتُ أَسَانِيدَهَا لِلاِخْتِصَارِ ﴾

دا ټول هغه نومونه دی چه په هغې کښې رسول الله ﷺ تغير فرمائيلو سره دويم نوم تجويز فرمائيلې دې او د هر يو سند مصنف رحمه الله سره موجود وو، مصنف رحمه الله خپله فرمائی چه ما د هغې اسانيد اختصارا ترک کړل چونکه دا د کتاب آخره ده کوم چه په مدرسه کښې د کال په آخره کښې لوستلې شی په دې وجه زه طالبانو ته وايم چه څنګه زمونږ د کتاب په ختمولو کښې تندی وی هم دغه شان مصنف رحمه الله هم تندی کوی د هغوی هم تصنيف پوره کيږی.

په کتاب النکاح کښې تير شوې دی چه ولد الزنا ته به ولد زنيه وئيلې، او د دې بالمقابل ثابت النسب ته ولد رشده وئيلې شی.

[۴۹۵۷]([1]) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَقِيلٍ، حَدَّثَنَا مُجَالِدُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: "لَقِيتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: مَنْ أَنْتَ؟، قُلْتُ: مَسْرُوقُ بْنُ الْأَجْدَعِ، فَقَالَ عُمَرُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: الْأَجْدَعُ شَيْطَانٌ".

د حضرت مسروق نه روایت دې چه زهٔ د حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه سره میلاؤ شوم نو هغه تپوس اوکړو : ته څوک ئې؟ ما ورته اووې چه مسروق بن اجدع - نو عمر رضي الله عنه اوفرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ اوریدلې دی هغه فرمائیل اجدع شیطان دې -"

قوله: ﴿ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ لَقِيتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ مَنْ أَنْتَ قُلْتُ مَسْرُوقُ بْنُ الأَجْدَعِ فَقَالَ عُمَرُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « الأَجْدَعُ شَيْطَانٌ » ﴾

دمسروق رحمه الله نه روایت دې چه یوه ورځ عمر بن الخطاب رضي الله عنه زه اولیدم او ما نه ئې تپوس اوکړو چه ته څوک ئې؟ ما اووې مسروق بن الاجدع نو په دې باندې هغوی اوفرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه اجدع د شیطان نوم دې ....حافظ په اصابة کښې د مسروق د پلار اجدع په ترجمه کښې لیکلې دی : انه شاعر جاهلی اسلامی او بیا پکښې وړاندې دی چه یو ځل د عمر رضي الله عنه په خدمت کښې راغلې وو، او دا د مسروق بن الاجدع پلار دې، نو عمر رضي الله عنه د هغه نوم بدلولو سره عبدالرحمن کیخودلو، د مسروق په باره کښې په تقریب کښې لیکی : ثقة فقیه عابد مخضرم، د مسروق په نوم نور هم رجال دی : مسروق بن اوس، مسروق ابن المرزبان، او په معارف السنن ج۱/ص۱۰۸ کښې دی : مسروق هو ابن عبدالرحمن الاجدع، سمی مسروق لانه سرق فی صغره، توفی ۶۳هـ یعنی هغوی ته مسروق په دې وجه وائی چه هغه لره په وړوکوالی کښې یو غل غلا کړې وو.

[۴۹۵۸]([2]) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ الْمُعْتَمِرِ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ عُمَيْلَةَ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُسَمِّيَنَّ غُلَامَكَ يَسَارًا، وَلَا رَبَاحًا، وَلَا نَجِيحًا، وَلَا أَفْلَحَ فَإِنَّكَ تَقُولُ: أَثَمَّ هُوَ؟، فَيَقُولُ: لَا، إِنَّمَا هُنَّ أَرْبَعٌ فَلَا تَزِيدَنَّ عَلَيَّ".

حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل : چه د خپل بچی یا د غلام نوم [یسار] " مبارک " " آسان " [رباح] " نفع آور " [نجیح] " کامیاب " [افلح] " کامیاب " هرګز مهٔ ږدئ - ځکه چه تاسو به پوښتنه کوئ چه هغه دلته کښې شته؟ نو جواب به میلاویږی نهٔ -"

قوله: ﴿ لاَ تُسَمِّيَنَّ غُلاَمَكَ يَسَارًا وَلاَ رَبَاحًا وَلاَ نَجِيحًا وَلاَ أَفْلَحَ ﴾ څنګه چه د بدو نومونو نه رسول الله ﷺ منع فرمائیلې ده هم دغه شان د بعض ښه قسم نومونو نه هم د یو بل مصلحت د وجې نه منع فرمائیلې ده لکه رباح، یسار وغیره پورته ذکر کړې شوې نومونه، او د دې مصلحت خپله رسول الله ﷺ بیان اوفرمائیلو چه په دې نومونو کښې د نیک فالئ په بعض صورتونو کښې نفی کیږی، مثلا چا تپوس اوکړو چه په کور کښې رباح شته یا یسار شته، نو که هغه

[1]: سنن ابن ماجه/الأدب ۳۱ (۳۷۳۱)، (تحفة الأشراف: ۱۰۶۴۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۱/۱) (ضعيف)

[2]: صحيح مسلم/الأداب ۲ (۲۱۳۶)، سنن الترمذي/الأدب ۶۵ (۲۸۳۶)، سنن ابن ماجه/الأدب ۳۱ (۳۷۳۰)، (تحفة الأشراف: ۴۶۱۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۷/۵، ۱۰، ۱۲، ۲۱)، سنن الدارمي/الاستئذان ۶۱ (۲۷۳۸) (صحيح)

په کور کښې نه وو نو هم دا جواب به ورته ملاويږي چه نشته چه په هغې کښې د صورة يسر او ربح نفي ګڼړلې شي.

قوله: ﴿ إِنَّمَا هُنَّ أَرْبَعٌ فَلاَ تَزِيدَنَّ عَلَيَّ ﴾ سمره رضي الله عنه راوي د حديث خپل شاګرد ته فرمائي چه ګوره په دې روايت کښې ما تاته صرف څلور نومونه ذکر کړی دی د خپل طرف نه په دې کښې د بل نوم اضافه اونکړې.

[۴۹۵۹]([1]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، قَالَ: سَمِعْتُ الرُّكَيْنَ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَمُرَةَ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُسَمِّيَ رَقِيقَنَا أَرْبَعَةَ أَسْمَاءٍ: أَفْلَحَ، وَيَسَارًا، وَنَافِعًا، وَرَبَاحًا".

حضرت سمره رضي الله عنه بيان کوی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم منع فرمائيلې ده ددې خبرې نه چه مونږه د خپلو غلامانو دا نومونه کيږدو - افلح، يسار، نافع، او رباح (نفع والا -)

[۴۹۶۰]([2]) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنْ عِشْتُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْهَى أُمَّتِي أَنْ يُسَمُّوا نَافِعًا، وَأَفْلَحَ، وَبَرَكَةَ"، قَالَ الْأَعْمَشُ: وَلَا أَدْرِي ذَكَرَ نَافِعًا أَمْ لَا، فَإِنَّ الرَّجُلَ يَقُولُ: إِذَا جَاءَ أَثَمَّ بَرَكَةُ؟، فَيَقُولُونَ: لَا، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَى أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ لَمْ يَذْكُرْ بَرَكَةَ.

د حضرت جابر رضي الله عنه نه روايت دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: که الله اغوسته او زه ژوندې پاتې شوم نو زه به خپل امت لره منع کووم ددې نه چه هغوی نافع، افلح او برکت نوم کيږدی -" اعمش فرمائي ماته معلومه نه ده چه شيخ (ابوسفيان) د نافع ذکر کړې دې يا نه دې کړې - په اصل کښې سړې چه کله راځي او تپوس کوی چه آيا برکت شته دې؟ نو جواب به ميلاويږی نه -امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه ابو زبير په واسطه د حضرت جابر رضي الله عنه سره د نبی کريم صلی الله علیه وسلم نه ددې حديث په مثل روايت کړې دې مګرپه دې کښې د برکت نوم نشته دې-

[۴۹۶۱]([3]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أَخْنَعُ اسْمٍ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ تَسَمَّى مَلِكَ الْأَمْلَاكِ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ بِإِسْنَادِهِ، قَالَ: أَخْنَى اسْمٍ.

حضرت ابو هريره رضي الله عنه د نبی کريم صلی الله علیه وسلم نه نقل کوی، چه حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: چه د قيامت په ورځ باندې به د ټولو نه زيات بد نوم د هغه چا وی چه هغه خپل نوم ملک الاملاک (شهنشاه، مهاراج) ايخودې وی - امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه شعيب بن ابو همزه په واسطه د ابو الزناد د هغه په سند سره دا روايت بيان کړې دې نو په هغې کښې د (اخنع اسم په ځائې) أخنى اسم (مبغوض ترين نوم) وئيلې دی-

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ « أَخْنَعُ اسْمٍ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ تَسَمَّى بِمَلِكَ الأَمْلاَكِ ﴾

---

[1]: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٤٦١٢) (صحيح)

[2]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٢٣٣٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٨٨/٣) (صحيح)

[3]: صحيح البخاري/الأدب ١١٤ (٦٢٠٦)، صحيح مسلم/الآداب ٤ (٢١٤٣)، سنن الترمذي/الأدب ٦٥ (٢٨٣٧)، (تحفة الأشراف: ١٣٦٧٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٤٤/٢) (صحيح)

رسول اللهﷺ فرمائی چه د قیامت په ورځ باندې به د الله پاک په نزد د ټولو نه زیات غلط نوم د هغه سړی وی چه د هغه نوم ملک املاک وی. دا روایت په صحیح بخاری کښې په صفحه ۹۱۶ باندې هم شته او په هغې کښې دا اضافه ده : قال سفیان یقول غیره تفسیره : شاهان شاه. (شهنشاه)

بَاب فِي الأَلْقَابِ

باب: ٦٣ - په بدو القابو سره د رابللو بیان

[٤٩٦٢] (١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ دَاوُدَ، عَنْ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو جَبِيرَةَ بْنُ الضَّحَّاكِ، قَالَ: "فِينَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي بَنِي سَلِمَةَ: وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ سورة الحجرات آية ١١، قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَيْسَ مِنَّا رَجُلٌ إِلَّا وَلَهُ اسْمَانِ أَوْ ثَلَاثَةٌ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يَا فُلَانُ، فَيَقُولُونَ مَهْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ إِنَّهُ يَغْضَبُ مِنْ هَذَا الِاسْمِ، فَأُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ سورة الحجرات آية ١١".

حضرت ابو جبیره بن ضحاک بیان کوی چه دا آیت کریمه : { وَ لَا تَنَابَزُوْا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوْقُ بَعْدَ الْإِيْمَانِ : [الحجرات : ١١] } په بدو بدو نومونو او القابو سره آواز مهٔ کوئ، د ایمان راوړلو نه ورستو د فسق نوم ډیر بد څیز دې -" دا زمونږه د بنو سلمه په باره کښې نازل شوې دې - هغوی بیان کوی چه رسول الله په مونږ کښې تشریف راوړو نو په مونږه کښې یو کس داسې نهٔ وو چه د هغه به دوه یا درې نومونه نهٔ وو - نو رسول اللهﷺ چه به یو کس لره رابللو چه اې فلان ! نو خلقو به وئیل اې د الله رسول مهٔ بې شکه دا سړې په دې نوم سره غصه کیږی پس چنانچه آیت { ولا تنابزوا بالالقاب ... } نازل شو -

﴿ حَدَّثَنِي أَبُو جُبَيْرَةَ بْنُ الضَّحَّاكِ قَالَ فِينَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي بَنِي سَلِمَةَ (وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ)﴾

ابوجبیره رحمه الله فرمائی چه زمونږ یعنی د بنو سلمه په باره کښې دا آیت نازل شوې دې چه د هغې شان نزول دا دې چه کله رسول اللهﷺ هجرت فرمائیلو سره مدینې طیبې ته تشریف راوړلو نو زمونږ په قبیله کښې د هر سړی دوه دوه او درې درې نومونه وو نو بعض وخت به داسې اوشوه چه په هغوی کښې یعنی بنو سلمه کښې به چا په هغه نومونو سره آواز ورکړو چه اې فلانیه! نو بعض خلقو رسول اللهﷺ ته عرض اوکړو یا رسول اللهﷺ صبر اوکړئ هغه په دې نوم باندې مه رابلئ ځکه چه هغه خفه کیږی په دې نوم سره، نو په دې باندې دا آیت کریمه نازل شو چه د خپل ځان دپاره بد بد لقبونه مه تجویز کوئ.

تنابز د نبز نه ماخوذ دې، نبز په وزن د لقب، د لقب په معنی دې، خو د نبز استعمال په بد لقب کښې کیږی لقب هغه نوم ته وائی کوم چه په معنی وصفی باندې دال وی که هغه وصف حسن وی او که قبیح.

---

(١): سنن الترمذي/ تفسير القرآن ٤٩ (٣٢٦٨)، سنن ابن ماجه/الأدب ٣٥ (٣٧٤١)، (تحفة الأشراف: ١١٨٨٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦٩/٤، ٢٦٠، ٣٨٠/٥) (صحيح)

بَاب فِيمَنْ يَتَكَنَّى بِأَبِي عِيسَى

باب: ٦٤ - ابو عیسی کنیت ایخودل څنګه دی؟

[٤٩٦٣](1) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَبِي الزَّرْقَاءِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ: "أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ضَرَبَ ابْنًا لَهُ تَكَنَّى: أَبَا عِيسَى، وَأَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ تَكَنَّى بِأَبِي عِيسَى، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: أَمَا يَكْفِيكَ أَنْ تُكَنَّى بِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَنَّانِي، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، وَمَا تَأَخَّرَ، وَإِنَّا فِي جَلْجَتِنَا، فَلَمْ يَزَلْ يُكَنَّى بِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ حَتَّى هَلَكَ".

حضرت زید بن اسلم د خپل پلار نه روایت کوی چه حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه خپل هغه ځوی ته کوم چه خپل کنیت ابو عیسیٰ ایخودې وو سزا ورکړه، حضرت مغیره بن شعبه خپل کنیت ابو عیسیٰ کیخودو پس حضرت عمر رضي الله عنه هغه ته اوفرمائیل آیا تاسو لره دا کافی نهٔ دی چه خپل کنیت ابو عبد الله کیږدئ - هغوی اوښودله چه رسول الله ﷺ زما دا کنیت ایخودې وو نو حضرت عمر رضي الله عنه اوفرمائیل : دَ رسول الله ﷺ مخکینی او وروستونی ګناهونه الله پاک معاف کړې دی او مونږه خو دَ نورو خلقو په شان یو - (په مونږ کښې هیڅ یو کس دَ بل نه اعلیٰ نهٔ دې) چنانچه حضرت مغیره ته به تر دَ وفاته پورې ابو عبد الله وئیلې شو -.

قوله: ﴿ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضى الله عنه ضَرَبَ ابْنًا لَهُ تَكَنَّى أَبَا عِيسَى وَأَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ تَكَنَّى بِأَبِي عِيسَى فَقَالَ لَهُ عُمَرُ أَمَا يَكْفِيكَ أَنْ تُكَنَّى بِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ الخ ﴾

سیدنا عمر رضي الله عنه خپل یو ځوی ته وهل ورکړل چه هغه خپل کنیت ابوعیسی تجویز کړې وو، او هم دغه شان د مغیره بن شعبه رضي الله عنه کنیت هم ابو عیسی وو نو هغوی ته عمر رضي الله عنه اوفرمائیل چه آیا ستاسو دپاره دا کافی نه ده چه خپل کنیت ابوعبدالله کیږدئ نو هغوی په دې باندې عرض اوکړو چه دا کنیت خو ماته رسول الله ﷺ کیخودلې وو، په دې باندې عمر رضي الله عنه اوفرمائیل چه د رسول الله ﷺ خبره څهٔ له کوې د هغوی خو مخکښې روستو ټول ګناهونه بخښلې شوې دی، ﴿ وَإِنَّا فِي جَلْجَلَتِنَا ﴾ او وې فرمائیل چه مونږ خو په حباب الماء کښې یو یعنی د اوبو په بوربوړکئ کښې (هغه ډیره نازکه او تنګه وی) یعنی مونږ له احتیاط کول پکار دی او د مشرانو سره تلل نه دی پکار، په دې باندې هغوی خپل کنیت بدل کړو، پس همیشه هغوی ته تر مرګه پورې ابوعبدالله اوئیلی شو، دلته دوه نسخې دی په یو کښې هم دغه شان دی او په یو کښې دی : ﴿ فی جلجلتنا ﴾ د جلجه معنی خو پورته راغله، او جلجله وائی تحرک او اضطراب ته، یعنی او زمونږ خلقو معامله خو په حرکت او اضطراب کښې ده یعنی خوزیدل.د حضرت ګنګوهی په تقریر کښې دی چه د عمر رضي الله عنه مراد دا دې چه رسول الله ﷺ خو به بعض وخت داسې امور کوم چه به فی نفسه مکروه وو خو کله کله به ئې د جواز د بیان دپاره کول مصلحة چه څوک حرام اونه ګنړی، خو په هغه مکروه کار کښې صورت د اثم موندلې شی هغه د رسول الله ﷺ په حق کښې خو معاف دې بلکه رسول الله ﷺ ته خو په هغې باندې ثواب ملاویږی، خو د بل په حق کښې هغه فعل مکروه دې.

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٤٨٧) (صحيح)

او وړاندې په دې کښې دا هم دی چه د ابوعیسی کنیت د کیخودلو کراهت په دې وجه هم دې چه په دې کښې ایهام دې د دې خبرې چه د عیسی علیه السلام پلار وو حال دا چه داسې نه ده.

او بیا وړاندې فرمائی : او کیدې شی چه امام ترمذی رحمه الله چه کوم خپل کنیت ابوعیسی کیخودلې دې نو هغه وخته پورې به هغه ته د دې د کراهت روایتونه نه وی رسیدلی او یا دا چه دا تکنی به د هغوی د طرف نه وه بلکه د هغوی د مشرانو د طرف نه به وه، او دا هم ممکنه ده چه د هغوی په ذهن کښې دا خبره وی چه رسول الله ﷺ دا کنیت د مغیره بن شعبه رضی الله عنه دپاره کیخودلې وو اګر چه عمر رضی الله عنه هغه په بیان د جواز باندې محمول کړې دې.

په دې باندې نور کلام د الکوکب الدری په مقدمه کښې ذکر شوې دې هغه دې اوکتلې شی په هغې کښې دا هم ذکر دی : ومال ابن عابدین الی الکراهة اذا قال فی الخظر والاباحة ولا یسمی حکیما ولا اباالحاکم ولا اباعیسی الی اخر ما قال اهـ

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَقُولُ لِابْنِ غَيْرِهِ يَا بُنَيَّ

باب ٦٥- دَ چا بل چا بچی ته وئیل چه "اې زما ځویه"

یعنی د بل چا ځوی ته ﴿ یا بنی ﴾ وئیلې شی لکه عام طور چه د خلقو په محاوراتو کښې داسې وئیلې کیدې شی، مصنف رحمه الله د حدیث الباب نه د دې جواز ثابت کړې دې.

[٤٩٦٤](١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَمُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ وَسَمَّاهُ ابْنُ مَحْبُوبٍ الْجَعْدَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَهُ: يَا بُنَيَّ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مَعِينٍ يُثْنِي عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ مَحْبُوبٍ، وَيَقُولُ: كَثِيرُ الْحَدِيثِ.

دَ حضرت انس بن مالک نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ دهٔ (انس رضی الله عنه) ته آواز اوکړو اې زما ځویا ! -" امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه ما دَ یحییٰ بن معین واوریدل او هغه دَ محمد بن محبوب مدح کوله او دا ئې ښودله چه دا دَ ډیرو نه زیات صاحب حدیث وو.

سیدنا انس رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل ﴿ یا بنی ﴾ په حاشیه د بذل کښې دی چه آیت کریمه ﴿ ادعوهم لابائهم ﴾ خو په ظاهر کښې تقاضه کوی چه ځوئې دې خپل پلار ته منسوب کړې شی نو د دې نه شبهه کیدله ابن غیر ته د ﴿ یا بنی ﴾ وئیلو په عدم جواز باندې، او هم په دې وجه باندې حافظ ابن کثیر د دې آیت کریمه په تفسیر کښې حدیث الباب ذکر کړې دې.

....

١): صحيح مسلم/الأدب ٦ (٢١٥١)، سنن الترمذي/الأدب ٦٢ (٢٨٣١)، (تحفة الأشراف: ٥١٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦٣/٣) (صحيح)

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَتَكَنَّى بِأَبِي الْقَاسِمِ

باب: ٦٦ - ابو القاسم کنیت ایخودل څنګه دی؟

[٤٩٦٥] (1) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَسَمَّوْا بِاسْمِي، وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي"، قَالَ أَبو داود: وَكَذَلِكَ رَوَاهُ أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَكَذَلِكَ رِوَايَةُ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، وَسَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ جَابِرٍ، وَسُلَيْمَانَ الْيَشْكُرِيِّ، عَنْ جَابِرٍ، وَابْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ، نَحْوَهُمْ وَأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ.

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلي دی: زما نوم ایخودې شئ لیکن زما په کنیت سره خپل کنیت مهٔ ږدئ، امام ابوداود رحمه الله فرمائی: چه ابوصالح د ابو هریره رضی الله عنه نه هم داسې روایت کړې دې - او ددې نه علاوه ابوسفیان، سالم بن ابوجعد، سلیمان یشکری، او ابن منکدر د حضرت جابر رضی الله عنه نه هم داسې روایت کوی او حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه هم مروی دې -

﴿ تَسَمَّوْا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي ﴾ رسول الله ﷺ فرمائی چه زما په نوم باندې نوم ږدئ خو زما په کنیت باندې کنیت مه ږدئ په دې سلسله کښې مصنف رحمه الله درې ابواب قائم کړی دی، دویم باب دا دې: باب فیمن رای ان لا یجمع بینهما چه په هغې کښې مصنف رحمه الله دا حدیث مرفوع ذکر کړې دې: مَنْ تَسَمَّى بِاسْمِي فَلَا يَكْتَنِي بِكُنْيَتِي وَمَنْ تَكَنَّى بِكُنْيَتِي فَلَا يَتَسَمَّى بِاسْمِي، یعنی ممانعت د جمع بین الاسم والکنیة نه دې، که د چا نوم محمد وی نو د هغه کنیت ابوالقاسم نه دی کیدل پکار او که د مخکښې نه ئې نوم ابوالقاسم دې نو کنیت ورله محمد کیخودل نه دی پکار، او دریم باب دې: باب فی الرخصة فی الجمع بینهما، او په دې دریم باب کښې مصنف رحمه الله د علی رضی الله عنه د ځوی محمد بن الحنفیة دا حدیث ذکر کړې دې چه زما والد علی رضی الله عنه به فرمائیل چه ما رسول الله ﷺ ته عرض کړې وو چه که د ستاسو نه روستو زما ځوئې پیدا شی نو ایا زه د هغه نوم ستاسو په نوم او د هغه کنیت ستاسو په کنیت کیخودلې شم؟ نو رسول الله ﷺ ماته د دې اجازت راکړې وو، او بل روایت په دې کښې دا دې چه یو زنانه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه او عرض ئې اوکړو چه یا رسول الله ﷺ زما ځوئې شوې دې نو ما د هغه نوم محمد کیخودلې دې او کنیت ئې ابوالقاسم دې، خو ماته بعض خلقو اووې چا دا خبره د هغوی نه ده خوښه، نو په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائیل: مَا الَّذِي أَحَلَّ اسْمِي وَحَرَّمَ كُنْيَتِي أَوْ مَا الَّذِي حَرَّمَ كُنْيَتِي وَأَحَلَّ اسْمِي ...یعنی څوک دې چه زما په نوم باندې نوم کیخودل ئې جائز کړو او کنیت ئې ناجائز کړو، مطلب دا چه دواړه جائز دی.

[1]: صحيح البخاري/العلم ٣٨ (١١٠)، المناقب ٢٠ (٣٥٣٩)، الأدب ١٠٦ (٦١٨٨)، صحيح مسلم/الأداب ١ (٢١٣٤)، سنن ابن ماجه/الأدب ٣٣ (٣٧٣٥)، (تحفة الأشراف: ١٤٤٣٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٤٨، ٢٦٠، ٢٧٠)، سنن الدارمي/الاستئذان ٥٨ (٢٧٣٥) (صحيح)

په مسئلة الابواب کښې مذاهب علماء :

په دې مسئله کښې اختلاف روايات چونکه وو هم په دې وجه مصنف رحمه الله په دې کښې ډېر ابواب قائم کړل، په دې کښې مذاهب علماء هم مختلف دی، پس په دې کښې د علماء کرامو پنځه اقوال مشهور دی. ۱: يجوز التسمية مطلقا ولا يجوز التكنى، وهو مذهب الشافعي والظاهرية، يعنى محمد نوم کيخودل جائز او ابو القاسم کنيت کيخودل جائز نه دی. ۲: لا يجوز التكنى لمن اسمه محمد اى النهى عن الجمع لا عن نفس التكنى، يعنى نوم او کنيت جمع کول منع دی که هر يو جدا جدا وی نو جائز ده. ۳: کلاهما ممنوعان مطلقا يعنى دواړه ناجائز دی. ٤: النهى مطلق فى حياته وبعد مماته النهى لمن اسمه محمد واحمد يعنى د رسول الله ﷺ په زمانه کښې خو منع مطلقا ده او د وفات نه پس ممانعت د جمع کولو نه دې. : يجوز الكل الان اى بعد وفاته صلى الله عليه وسلم وهو مذهب الجمهور، يعنى د منع د رواياتو تعلق د رسول الله ﷺ د حيات سره وو، د وفات نه پس پکښې ګناه نشته، او په حاشيه د بذل کښې دی وبسط الطحاوى ۲۹۵/۲ الكلام على المسئلة ورجح منع التكنى مطلقا سواء اسمه محمد او لا وفى الشامى ۲۹٦/۵ جوازهما معا والنهى منسوخ.

بَابُ مَنْ رَأَى أَنْ لَا يُجْمَعَ بَيْنَهُمَا

باب: ٦٧ - دَ هغه حضراتو دليل کوم چه (دَ نبى کريم ﷺ) دَ نوم او دَ کنيت په مابين کښې جمع کول جائز نهٔ ګڼړی

[٤٩٦٦] (¹) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ تَسَمَّى بِاسْمِي، فَلَا يَتَكَنَّى بِكُنْيَتِي، وَمَنْ تَكَنَّى بِكُنْيَتِي، فَلَا يَتَسَمَّى بِاسْمِي"، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَرَوَى بِهَذَا الْمَعْنَى ابْنُ عَجْلَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَرُوِيَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مُخْتَلِفًا عَلَى الرِّوَايَتَيْنِ، وَكَذَلِكَ رِوَايَةُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، اخْتُلِفَ فِيهِ رَوَاهُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ جُرَيْجٍ عَلَى مَا قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ، وَرَوَاهُ مَعْقِلُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَلَى مَا قَالَ ابْنُ سِيرِينَ، وَاخْتُلِفَ فِيهِ عَلَى مُوسَى بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَيْضًا عَلَى الْقَوْلَيْنِ اخْتَلَفَ فِيهِ حَمَّادُ بْنُ خَالِدٍ.

حضرت ابو زبير د حضرت جابر رضی الله عنه نه روايت کوی چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل : کوم کس چه زما نوم کيږدی هغه دې زما کنيت نهٔ اختياره وی او چا چه زما کنيت ايخودې وی هغه دې زما نوم نهٔ اختياره وی - امام ابوداود رحمه الله فرمائی : چه ابن عجلان په واسطه دَ خپل پلار دَ حضرت ابو هريره رضی الله عنه نه هم ددې روايت هم معنیٰ روايت کړې دې - (دَ نوم يا دَ کنيت نه يو اختيارول جائز دی دَ دواړو جمع کول ناجائز دی -) او دَ ابوزرعه نه په واسطه دَ حضرت ابو هريره رضی الله عنه سره دواړه روايتونه مروی دی - (جمع کول درست نهٔ دی، او دَ تير شوی روايت په مثل هم چه صرف کنيت جائز نهٔ دې) دَ عبد الرحمن بن ابو عمره روايت کوم چه دَ حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه دې په هغې کښې هم اختلاف دې، ثوری او ابو جريج دَ ابو زبير په مثل روايت کړې دې (چه جمع کول درست نهٔ دی) او معقل بن عبيد الله د ابن سيرين په شان

¹): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٢٩٨٣، ١٣٦١٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣١٣/٣) (منكر)

روايت کړې دې (چه نوم ايخودل جائز او کنيت جائز نۀ دې) دَ موسىٰ بن يسار روايت کوم چه په واسطه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه سره دې په هغې کښې هم دواړه قوله دی - په دې کښې حماد بن خالد او ابن ابوفديک اختلاف کړې دې - تقدم الکلام عليه انفا.

بَابٌ فِي الرُّخْصَةِ فِي الْجَمْعِ بَيْنَهُمَا

باب ۶۸ - (دَ نبی کريم ﷺ) دَ نوم او کنيت دَ جمع کولو دَ رخصت بيان

[۴۹۶۷] (١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، وَأَبُو بَكْرٍ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ فِطْرٍ، عَنْ مُنْذِرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ، قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ رَحِمَهُ اللَّهُ "قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنْ وُلِدَ لِي مِنْ بَعْدِكَ وَلَدٌ أُسَمِّيهِ بِاسْمِكَ، وَأُكَنِّيهِ بِكُنْيَتِكَ، قَالَ: نَعَمْ"، وَلَمْ يَقُلْ أَبُو بَكْرٍ قُلْتُ: قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

حضرت محمد ابن حنفيه بيان کوی چه حضرت علی رضي الله عنه فرمائی چه ما دَ رسول الله ﷺ نه پوښتنه اوکړه اې دَ الله رسوله! که ستاسو نه وروستو زما بچې پيدا شو، نو آيا زۀ دَ هغه نوم او کنيت ستاسو په نوم او کنيت باندې ايخودې شم؟ حضور ﷺ اوفرمائيل او -" (دَ حديث دَ راوی) ابو بکر بن شيبه په الفاظو کښې دَ [قُلْتُ] لفظ نشته دې - بلکې داسې دې [قال عليّ للنبی ﷺ] حضرت علی رضي الله عنه دَ نبی کريم ﷺ نه تپوس اوکړو -

[۴۹۶۸] (٢) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِمْرَانَ الْحَجَبِيُّ، عَنْ جَدَّتِهِ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي قَدْ وَلَدْتُ غُلَامًا، فَسَمَّيْتُهُ مُحَمَّدًا، وَكَنَّيْتُهُ: أَبَا الْقَاسِمِ، فَذُكِرَ لِي أَنَّكَ تَكْرَهُ ذَلِكَ، فَقَالَ: مَا الَّذِي أَحَلَّ اسْمِي، وَحَرَّمَ كُنْيَتِي، أَوْ مَا الَّذِي حَرَّمَ كُنْيَتِي، وَأَحَلَّ اسْمِي".

دَ ام المؤمنين حضرت عائشې رضي الله عنها نه روايت دې چه يوه ښځه نبی کريم ﷺ ته راغله اووې وئيل اې دَ الله رسوله! زما بچې شوې دې او ما دَ هغه نوم محمد او کنيت ابو القاسم ايخودې دې او ماته ښودلې شوې ده چه تاسو دا ناخوښه ګڼئ - حضور ﷺ اوفرمائيل څه وجه ده چه زما نوم حلال دې او کنيت حرام - يائې اوفرمائيل څه څيز زما کنيت حرام ګرځولې دې او نوم ئې جائز کړې دې؟ -" تقدم الکلام عليه ايضا.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَتَكَنَّى وَلَيْسَ لَهُ وَلَدٌ

باب ۶۹ - دَ اولاد نۀ کيدو باوجود کنيت ايخودل

کنيت چونکه عموما په لفظ د ابو سره وی چه د هغې ظاهر تقاضه دا ده چه کنيت د هم هغه لوئې عمر والا کيدل پکار دی چه د چا اولاد وی لهذا د دې په رد کښې مصنف رحمه الله دا باب قائم کړې دې د حديث الباب په ذريعه،

(١): سنن الترمذي/الأدب ٦٨ (٢٨٤٣)، (تحفة الأشراف: ١٠٢٦٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٩٥/١) (صحيح)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٧٨٥٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٣٥/٦، ٢٠٩) (ضعيف)

[۴۹۶۹] (¹) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُ عَلَيْنَا، وَلِي أَخٌ صَغِيرٌ يُكْنَى: أَبَا عُمَيْرٍ، وَكَانَ لَهُ نُغَرٌ يَلْعَبُ بِهِ فَمَاتَ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ، فَرَآهُ حَزِينًا، فَقَالَ: مَا شَأْنُهُ؟ قَالُوا: مَاتَ نُغَرُهُ، فَقَالَ: يَا أَبَا عُمَيْرٍ، مَا فَعَلَ النُّغَيْرُ".

دَ حضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله ﷺ به مونږ ته تشریف راوړلو او زما وړوکي رور چه دَ هغه کنیت ابو عمیر وو دَ هغه یوه مرغۍ وه چه دَ هغې سره به ئې لوبې کولې -(دَغې مرغۍ ته به ئې په عربۍ کښې نُغیر وئیلو) نو هغه مړه شوه - یو ځل نبی کریم ﷺ هغه ته ورغې او هغه لره ئې غمجن بیا موندو نو تپوس ئې اوکړو دۀ لره څه شوې دی؟ مونږه ورته اوښودله چه ددۀ مرغۍ نُغیر مړه شوې ده نو حضور ﷺ هغه ته اوفرمائیل اې ابو عمیر ! څه اوکړل ستا نُغیر؟''

چه د هغې مضمون دادې: سیدنا انس رضي الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ به زمونږ کور ته تشریف راوړلو او زما یو وړوکې رور وو چه د هغه کنیت ابوعمیر وو چه هغه سره یو مرغۍ وه چه هغې سره به ئې لوبې کولې، یو ورځ هغه مرغۍ مړه شوه، رسول الله ﷺ د عادت مطابق مونږ کره تشریف راوړلو نو زما دا رور ئې خفه اولیدو نو رسول الله ﷺ تپوس اوکړو چه دې ولې خفه دې نو عرض اوکړې شو چه د دۀ هغه مرغۍ مړه شوه نو په دې باندې رسول الله ﷺ هغه ماشوم ته متوجه کیدو سره د تفریح په طور خطاب اوکړو ﴿ابا عمیر ما فعل النعیر﴾ د مصنف رحمه الله غرض حاصل شو چه کنیت د وړوکی ماشوم هم کیدې شی.

ددې حدیث نه علماء کرامو ډیرمسائل مستنبط کړی دی،حضرت په بذل کښې پنځه شپږ فوائد د خطابی نه د دې په شرح کښې نقل کړی دی او په حاشیه د بذل کښې دی وذکر الحافظ فی الحدیث فوائد اکثر من ستین (فتح۱۰/۳۳۲) د دې حدیث شرح او د هغې د فوائدو په تفصیل کښې مسْتقل یو جزء هم تصنیف کړې شوې دې چه د هغې مصنف په ابن القاص سره معروف دې فقیه ابوالعباس احمد ابن ابی محمد الطبری الشافعی المعروف بابن القاص المتوفی ۳۳۵ هجری، حافظ هم په فتح الباری کښې د ابن القاص ذکر کړې فوائد اخستلې دی او بیا ئې د هغې نه زیاتی هم ذکر کړې دی، د هغې نه یو بحث دا هم دې چه د دې ماشوم نوم څه وو قیل اسمه حفص وقیل اسمه عبدالله، او دا هم چه د دې مرغۍ نوم کوم چه په دې حدیث الباب کښې نغر ذکر دې د دې مرغۍ تعریف د دې صورت او شکل او دا چه عوام د دې نه په نغری سره تعبیر کوی، د مدینې طیبې یو مشهوره مرغۍ ده کومه چه هلته ساتلې شی، او صاحب قاموس د دې ترجمه په بلبل سره کړې ده.

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۳۷۸)، وقد أخرجه: خ /الأدب ۸۱ (۶۱۲۹)، صحیح مسلم/الأداب ۵ (۲۱۵۰)، سنن الترمذي/الصلاة ۱۳۱ (۳۳۳)، سنن ابن ماجه/الأدب ۲۴ (۳۷۲۰)، ۳۴، مسند احمد (۳/۱۱۵، ۱۱۹، ۱۷۱، ۱۹۰، ۲۰۱، ۲۲۳، ۲۷۸) (صحیح)

بَابٌ فِي الْمَرْأَةِ تُكْنَى

باب: ۷۰ - ښځه که کنیت اختیار کړی نو جائز دی

[۴۹۷۰](۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَسُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا قَالَتْ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، كُلُّ صَوَاحِبِي لَهُنَّ كُنًى، قَالَ: فَاكْتَنِي بِابْنِكِ عَبْدِ اللَّهِ"، يَعْنِي ابْنَ أُخْتِهَا، قَالَ مُسَدَّدٌ: عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: فَكَانَتْ تُكَنَّى بِأُمِّ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَهَكَذَا قَالَ قُرَّانُ بْنُ تَمَّامٍ، وَمَعْمَرٌ جَمِيعًا، عَنْ هِشَامٍ نَحْوَهُ، وَرَوَاهُ أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ حَمْزَةَ، وَكَذَلِكَ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، وَمَسْلَمَةُ بْنُ قَعْنَبٍ، عَنْ هِشَامٍ، كَمَا قَالَ أَبُو أُسَامَةَ.

ام المؤمنین حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه ما اووې اې د الله رسوله! زما د ټولو ملګرو کنیتونه دی - حضور ﷺ اوفرمائیل: "ته د خپل خوی عبد الله په نوم باندې خپل کنیت کیږده." مقصد دا وو چه د خپل خوریی په نسبت سره - مسدد وضاحت کړې دې چه ددې نه مراد عبد الله بن زبیر دې - چنانچه هغې ام عبد الله کنیت اختیار کړو - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه قران بن تمام او ابو معمر دواړو د هشام نه هم ددې په مثل روایت کړې دې او ابو اسامه د هشام نه، هغه د عباد بن حمزه نه روایت کړې دې - او هم داسې حماد بن سلمه او مسلمه بن قعنب د هشام نه هم داسې روایت کړې دې لکه څنګه چه اسامه وئیلې دی -

په حدیث الباب کښې دی چه یو ځل عائشې رضی الله عنها رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو چه زما خومره هم چه بنې دی د هغوی یو نه یو کنیت شته رسول الله ﷺ اوفرمائیل ته هم خپل کنیت د خپل څوی عبدالله ابن الزبیر په نوم باندې کیږده، د څوی نه مراد خورئې دې د هغوی د خور اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنها څوئې، پس د هغې کنیت ام عبدالله شو.

بَابٌ فِي الْمَعَارِيضِ

باب ۷۱ - په اشارې سره (ذومعنی) خبره کول

[۴۹۷۱](۲) حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ الْحَضْرَمِيُّ إِمَامُ مَسْجِدِ حِمْصَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ ضُبَارَةَ بْنِ مَالِكٍ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَسِيدٍ الْحَضْرَمِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "كَبُرَتْ خِيَانَةً أَنْ تُحَدِّثَ أَخَاكَ حَدِيثًا هُوَ لَكَ بِهِ مُصَدِّقٌ، وَأَنْتَ لَهُ بِهِ كَاذِبٌ".

حضرت سفیان بن اسید حضرمی رضی الله عنه بیان کوی چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی چه هغه فرمائیل: ډیر لوې خیانت دې چه ته خپل رور (مسلمان) ته یوه خبره اوکړې چه هغه تالره ریښتونې ګنړی او ته هغه ته دروغ وائې -

قوله: ﴿ كَبُرَتْ خِيَانَةً أَنْ تُحَدِّثَ أَخَاكَ حَدِيثًا هُوَ لَكَ بِهِ مُصَدِّقٌ وَأَنْتَ لَهُ بِهِ كَاذِبٌ ﴾

په کبرت خیانة کښې خیانت منصوب دې بناء بر تمیز کما فی قوله تعالی ﴿ کبرت کلمة تخرج من افواههم ﴾ یعنی څومره د لوئې خیانت خبره ده چه ته خپل رور ته داسې خبره اوکړې چه

(۱): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱٦۸۷۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦/۱۰۷، ۱۵۱، ۱۸٦، ۲٦۰) (صحیح)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٤۷۵) (ضعیف)

هغه پکښې تا رښتينې ګنړي حال دا چه ته هغه ته دروغ وائي.
دا حديث مصنف رحمه الله په معاريض باندې محمول کړې دې يعنی توريه، کلام لره د هغې د معنی نه لرې کولو سره بله معنی مراد کول چه هغې لره مخاطب او اوريدونکې محمول کوی په ظاهری معنی باندې او متکلم خپل نيت پټ ساتی بلې معنی (د کلام نزدې معنی پريخودلو سره بعيد معنی مراد اخستل) مخاطب ته د دهوکې دپاره، هم په دې وجه په حديث کښې دې ته خيانت وئيلې شوې دې. د توريه او تعريض اجازت په بعض مواقع کښې د بل د ضرر نه د بچ کيدو دپاره شريعت ورکړې دې، او بل لره په مغالطه کښې د اچولو دپاره ممنوع دې چه هغې ته په حديث کښې لوئې خيانت وئيلې شوې دې.

بَاب قَوْلِ الرَّجُلِ زَعَمُوا

بابـ ۷۲ - " دَ خلقو خيال دې، ګنړلې شي او وئيلې شي " وغيره انداز سره خبرې کول

[۴۹۷۲] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، قَالَ: قَالَ أَبُو مَسْعُودٍ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَوْ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ لِأَبِي مَسْعُودٍ: "مَا سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: فِي زَعَمُوا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "بِئْسَ مَطِيَّةُ الرَّجُلِ زَعَمُوا"، قَالَ أَبُو دَاوُد: أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: هَذَا حُذَيْفَةُ.

د حضرت ابو قلابه رضي الله عنه نه روايت دې چه حضرت ابو مسعود رضي الله عنه د ابو عبد الله (حضرت حذيفه رضي الله عنه) نه يا ابو عبد الله (حضرت حذيفه رضي الله عنه) دَ حضرت ابو مسعود رضي الله عنه نه تپوس اوکړو چه تا ددې په باره کښې څه اوريدلې دی کوم خلق چه دَ " زعموا " په انداز کښې خبرې کوی؟ (دَ خلقو خيال دې، باور کولې شی، وئيلې شی وغيره) هغوی اوفرمائيل ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلې دی چه هغوی فرمائيل: " زعموا " دَ سړی ډيره زياته بده سورلی ده." امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دَابو عبد الله نه مراد حضرت حذيفه رضي الله عنه دې.

﴿ بِئْسَ مَطِيَّةُ الرَّجُلِ زَعَمُوا ﴾ مطية چه د هغې جمع مطايا راځی په معنی د سورلۍ، د زعم استعمال په قول حق او باطل و کذب دواړو کښې کيږی، او زيات تر د دې استعمال په شک او غير يقينی خبره کښ کيږی، د حديث ترجمه خو دا ده چه لفظ زعموا دا د سړی ډيره بده سورلۍ ده، د بعض خلقو عادت وی د هرې اوريدلې خبرې د نقل کولو که د هغې په حقيقت کښې څه سند وی او که نه وی، او ظاهره ده چه کله يو سړې دا قسم خبره نقل کړی کومه چه داسې اوريدلې شوې وی نو هغه به دې لره هم دغه شان نقل کوی، داسې مې اوريدلې دی او خلق داسې وائی، نو ګويا دې ذکر کړې شوې سړی زعموا لره د خپل کلام سلسله او د هغې د ګاډی چلولو ذريعه او د هغې سورلۍ جوړه کړې ده رسول الله صلی الله عليه وسلم په دې باندې تنبيه فرمائی چه داسې بې سنده خبرې نه دی نقل کول پکار، پس په يو بل حديث کښې دی ﴿ كفى بالمرء كذبا ان يحدث بكل ما سمع ﴾

(۱): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۳۳٦٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۱۹/٤، ٤٠۱/۵) (صحيح)

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَقُولُ فِي خُطْبَةٍ "أَمَّا بَعْدُ"

باب ۷۳ - په خطبه کښې د اما بعد استعمال

[٤٩٧٣] (١) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ أَبِي حَيَّانَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ حَيَّانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَهُمْ، فَقَالَ: أَمَّا بَعْدُ".

د حضرت زید بن ارقم رضی الله عنه نه مروی دی چه نبی کریم ﷺ مونږ ته خطبه اولوسته اووې فرمائیل: " اما بعد ! (د حمد و صلوت نه پس-")

قوله: ﴿ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- خَطَبَهُمْ فَقَالَ « أَمَّا بَعْدُ » ﴾

د رسول الله ﷺ نه د لفظ "اما بعد" استعمال په خپلو خطاباتو کښې په کثرت سره په احادیثو کښې وارد دي، لهذا په خطبه کښې ددې کلمې استعمال د خطباء د پاره مسنون دې.

په امابعد باندې مستقل ترجمه امام بخاری رحمه الله هم قائم کړې دې دوه ځایه په کتاب الجمعه او صلاة الكسوف کښې، شراح خو د امام بخاری غرض په ترجمة الباب سره هم هغه ذکر کړې دې کوم چه مونږ دلته پورته لیکلي دي یعنی د دې لفظ د استعمال سنیت په خطبه کښې، او حضرت شیخ په تراجم بخاری دریم جلد کښې په دې کښې یو بله نکته بیان کړې ده یعنی د لفظ امابعد د استعمال جواز د دې د عدم جواز په یو لحاظ سره شبه پیدا کیدې شي ځکه چه د تقدیر د عبارت نه پس دا لیکلي شي اما بعد الحمد والصلوة او لفظ بعد د اختتام او انتهاء طرف ته مشعر دې چه د هغې نه شبه پیدا کیدې شي د حمد و صلاة د انتهاء او د انقطاع حالانکه حمد وصلوة، خو همیشه او علی الدوام د اختیارولو څیز دي بلکه خپله په بعض روایاتو کښې د حمد سره دوام ذکر دې په بعض دعاګانو کښې لکه ﴿لك الحمد حمدا دائما مع دوامك، ولك الحمد حمدا خالدا مع خلودك، ولك الحمد حمدا لا منتهى له ﴾ وغير ذلك من الادعية، او بيا د دې نه روستو هلته په الابواب والتراجم کښې دا هم ذکر دی، وكلمة اما بعد، يقال لها فصل الخطاب واول من تكلم بها قيل داود عليه السلام وقيل يعقوب عليه السلام وقيل يعرب بن محطان، وقيل كعب بن لوی، وقيل السحبان بن وائل، وقيل قس بن ساعدة.اهـ

بَابٌ فِي الْكَرْمِ وَحِفْظِ الْمَنْطِقِ

باب ۷۴ - د انګورو د پاره لفظ د "کرم" استعمالول او په خپلو خبرو اترو کښې د محتاط اوسیدو بیان

[٤٩٧٤] (٢) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمُ: الْكَرْمَ، فَإِنَّ الْكَرْمَ: الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ، وَلَكِنْ قُولُوا: حَدَائِقَ الْأَعْنَابِ".

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه نه مروی دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل په تاسو کښې دې څوک د انګورو د پاره لفظ د "کرم" استعمال نۀ کړی - بې شک کرم (د سخاوت منطوق) مسلمان

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٦٨٩)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/فضائل علي ٤ (٢٤٠٨) (صحيح)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٣٦٣٢)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الأدب ١٠١ (٦١٨٢)، صحيح مسلم/الألفاظ من الأدب ٢ (٢٢٤٩)، مسند احمد (٢/٢٧٢، ٤٦٤، ٤٧٦) (صحيح)

سړي دي - بلکې داسې وائې : [حدائق الاعناب] د انګورو باغونه -

قوله: ﴿ لاَ يَقُولَنَّ أَحَدُكُمُ الْكَرْمَ فَإِنَّ الْكَرْمَ الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ وَلَكِنْ قُولُوا حَدَائِقَ الأَعْنَابِ ﴾

په لفظ الکرم کښې د راء په سکون او فتحې دواړو سره منقول دې دا مصدر دې د کرم یکرم، او مبالغة صفت هم واقع کیږی د رجل عدل په شان وئیلې شی رجل کرم، وامرأة کرم، ورجلان کرم، ورجال کرم، مذکر مونث، تثنيه جمع په دې کښې ټول برابر دی، او د دې اطلاق په انګور او د هغې په اونه هم کیږی.ابن القیم فرمائی د کرم معنی ده کثرت الخير والمنافع،او عرب خلق د انګور ځیلې نه هم په کرم سره تعبیر کوی د هغې د کثرت فوائد د وجې نه، او بیا هغه فوائد هغوی بیان کړې دی، امام خطابی رحمه الله فرمائی چه کرم چونکه ډیر ښه نوم او ښه صفت دې عرب خلق وائی رجل کرم وقوم کرم، رجل کرم بمعنی کریم او قوم کرم ای اکرام، او د انګور د خوبیانو د وجې نه عرب په دې باندې د کرم اطلاق کوی نو رسول الله ﷺ د انګور نوم کرم کیخودلو نه منع فرمائیلې ده د دې ویرې نه چه د دې د نوم د خوبیانو او غوره والی دوجې نه خلق د دې د څکلو رغبت اونکړی.(۱) او وې فرمائیل چه د دې لفظ د استعمال زیات لائق خو مومن سړې دې اه او بعض شراح د دې هم تصریح کړې ده چه د عربو خلقو په ذهنونو کښې دا خبره هم د مخکښې نه ده چه د انګوری شرابو خاصیت دا دې چه په دې سره انسان کښې د کرم او سخاوت صفت پیدا کیږی، رسول الله ﷺ هم د دې د ازالې دپاره دا اوفرمائیل، زه وایم مفسرینو هم د آیت کریمه ﴿ قل فيهما اثم كبير ومنافع للناس ﴾ د لاندې د منافع خمر په بیان کښې لیکلې دی : ومن منافعها تصفية اللون وحمل البخيل على الكرم وزوال الهم وهضم الطعام الخ (الجمل) ﴿ ولكن قولوا حدائق الاعناب ﴾ يعنى د انګور باغ ته کرم مه وایئ بلکه حديقة العنب ورته وایئ.

بَاب لَا يَقُولُ الْمَمْلُوكُ "رَبِّي وَرَبَّتِي"

بابـ ۷۵ - وینځه او غلام دې خپل آقا ته داسې نۀ وائی چه "زما رب"

[۴۹۷۵](۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، وَحَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ، وَهِشَامٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: عَبْدِي وَأَمَتِي، وَلَا يَقُولَنَّ الْمَمْلُوكُ: رَبِّي وَرَبَّتِي، وَلْيَقُلِ الْمَالِكُ: فَتَايَ وَفَتَاتِي، وَلْيَقُلِ الْمَمْلُوكُ: سَيِّدِي وَسَيِّدَتِي، فَإِنَّكُمُ الْمَمْلُوكُونَ، وَالرَّبُّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ".

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه په تاسو کښې دې هیڅوک خپل غلام او وینځې ته په [یا عبدی] " اې زما بنده " یا [یاامتی] " اې زما بندې " الفاظو سره اواز نۀ کوی،او نۀ دې یو غلام خپل آقا ته [ربی] او [ربتی] " یعنی زما رب " وائی - مالک لره پکار دی چه په دې سره بلل کوی [فتای] اې زما ځوانه -

---

(۱) يعنى د انګورو نه جوړ شوی شراب،

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۴۴۲۹، ۱۴۴۵۹، ۱۴۵۲۳)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/العتق ۱۷ (۲۵۵۲)، صحيح مسلم/الألفاظ من الأدب ۳(۲۲۴۹)، مسند احمد (۲/۴۲۳، ۴۶۳، ۴۸۴، ۴۹۱، ۵۰۸) (صحيح)

[فتاتی] اې زما پېغلې - او مملوک لره پکار دی چه اووائی [سیدی، سیدتی] اې زما سردار! ېې شکه تاسو ټول مملوک یئ او ''رب'' هم الله عز وجل دې -

[۴۹۷۶](1) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، أَنَّ أَبَا يُونُسَ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي هَذَا الْخَبَرِ وَلَمْ يَذْكُرِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: وَلْيَقُلْ: سَيِّدِي وَمَوْلَايَ.

ابو یونس (سلیمان بن جبیر) د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه نقل کوی او په دې روایت کښې ئې د نبی کریم ﷺ ذکر نۀ دې کړې - (موقوفا ئې روایت کړې دې، او د سیدی او سیدتی په ځائې باندې ئې وئیلې دی :) او پکار دی چه [سیدی] او [مولای] ''اې زما سردار! اووائی -

[۴۹۷۷](2) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَقُولُوا لِلْمُنَافِقِ: سَيِّدٌ، فَإِنَّهُ إِنْ يَكُ سَيِّدًا فَقَدْ أَسْخَطْتُمْ رَبَّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ".

حضرت عبد الله بن بریده د خپل پلار نه روایت کوی چه رسول الله ﷺ فرمائیلې دی : چه چا منافق ته سید [سردار، آقا] مۀ وائئ - ځکه که چرې هغه سردار شو نو تاسو خپل رب عز وجل ناراضه کړو -

قوله: ﴿ لَا تَقُولُوا لِلْمُنَافِقِ سَيِّدٌ فَإِنَّهُ إِنْ يَكُ سَيِّدًا فَقَدْ أَسْخَطْتُمْ رَبَّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ ﴾

یعنی منافق سړی ته سید مه وایئ، ځکه چه سید خو واجب الاطاعت وی او منافق د اطاعت لائق نه دې، بلکه د هغه اطاعت د الله پاک د ناراضګئ سبب دې.

باب لَا يُقَالُ خَبُثَتْ نَفْسِي

بابـ ۷۶ - ځوک دې داسې نۀ وائی چه زما نفس خبیث شوې دې

[۴۹۷۸](3) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: خَبُثَتْ نَفْسِي، وَلْيَقُلْ: لَقِسَتْ نَفْسِي".

حضرت ابوامامه د خپل پلار (سهل بن حنیف رضی الله عنه) نه روایت کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل په تاسو کښې دې یو کس هرګز داسې نۀ وائی چه زما نفس خبیث شوې دې -'' او کۀ وئیل هم وی نو داسې دې وائی : '' زما طبیعت پریشان دې - طبیعت خراب دې -''

﴿ لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبُثَتْ نَفْسِي وَلْيَقُلْ لَقِسَتْ نَفْسِي ﴾ یعنی کله چه د انسان زړه دننه خرابیږی، یعنی قئ وغیره ورځی او دغه کیفیت پیدا کیږی نو داسې وخت کښې دغه مه وایه ﴿خبثت نفسی﴾ بلکه داسې وایه ﴿ لقست نفسی ﴾ ځکه چه د خبیث لفظ زیات سخت او شنیع دې، لهذا بغیر د ضرورت نه شنیع او قبیح لفظ استعمالول نه دی پکار.

(1): تفرد به أبو داود، انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۵۴۸۲) (صحیح)

(2): سنن النسائي/اليوم والليلة (۲۴۴)، (تحفة الأشراف: ۱۵۴۸۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۴۶۷۵، ۳۴۷) (صحیح)

(3): صحيح البخاري/الأدب ۱۰۰ (۶۱۸۰)، صحيح مسلم/الألفاظ من الأدب ۴ (۲۲۵۱)، (تحفة الأشراف: ۴۶۵۶) (صحیح)

[۴۹۷۹]() حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: جَاشَتْ نَفْسِي وَلَكِنْ لِيَقُلْ: لَقِسَتْ نَفْسِي".

دَ ام المؤمنين حضرت عائشي ﷞ نه روايت دي چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل په تاسو کښې دې هر ګز څوک داسې نۀ وائی چه زما نفس جوش وهی بلکې داسې دې وائی زما نفس پريشان دې.

[۴۹۸۰]() حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَقُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ وَشَاءَ فُلَانٌ، وَلَكِنْ قُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ شَاءَ فُلَانٌ".

د حضرت حذيفه ﷜ نه روايت دي چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل داسې مۀ وائئ چه الله اوغوارې او فلاں اوغوارې، بلکې داسې وائئ څه چه الله اوغوارې، بيا فلاں اوغوارې.

قوله: ﴿ لاَ تَقُولُوا مَا شَاءَ اللَّهُ وَشَاءَ فُلاَنٌ وَلَكِنْ قُولُوا مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ شَاءَ فُلاَنٌ ﴾

يعنی کله چه يو انسان هغه سره په څه کار کښې امداد کړې وی او د هغه ښه امداد ئې کړې وی او بيا د الله پاک په فضل سره هغه کار اوشو نو اوس هغه سړې د دواړو شکريه ادا کول غوارې د الله پاک هم او د هغه سړی هم کوم چه ذريعه جوړ شو نو د هغه ذکر دې داسې نه کوی چه ماشاء الله وشاء فلان په واؤ عاطفه سره ځکه چه په دې سره د شرکت او د مساوات وهم راځی حال دا چه اصل مشيئت خو د الله پاک دې په دې وجه په ځائې د ﴿ وشاء فلان ﴾ ﴿ثم شاء فلان ﴾ وئيل پکار دی.

بابٌ

باب [بلا عنوان، بلا ترجمه]

[۴۹۸۱]() حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ رُفَيْعٍ، عَنْ تَمِيمٍ الطَّائِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، "أَنَّ خَطِيبًا خَطَبَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: مَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشِدَ، وَمَنْ يَعْصِهِمَا، فَقَالَ: "قُمْ أَوْ قَالَ: اذْهَبْ، فَبِئْسَ الْخَطِيبُ أَنْتَ".

د حضرت عدی ابن حاتم نه روايت دي چه يو خطيب د نبی کريم ﷺ په وړاندې باندې خطبه اولوسته نو هغه اووې{ مَنْ يُطِعِ اللهَ ورسوله فَقَدْ رَشَدَ وَ مَنْ يَعْصِهِمَا} چا چه دَ الله او دَ هغه دَ رسول اطاعت اوکړو بې شکه هغه هدايت يافته شو او چا چه ددې دواړو نافرمانی اوکړه - حضور ﷺ اوفرمائيل اودريږه ! يائې اوفرمائيل ځه ته ډير بد خطيب ئې.

قوله: ﴿ فَبِئْسَ الْخَطِيبُ أَنْتَ ﴾ دا حديث بسنده ومتنه مکرر دې په ابواب الجمعه کښې په باب الرجل يخطب علی قوس کښې تير شوې دې او د هغې شرح هم تيره شوې ده.

---

[1]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱٦۸۸۰)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الأدب ۱۰۰ (۶۱۸۰)، صحيح مسلم/الألفاظ من الأدب ٤ (۲۲۵۰)، مسند احمد (٦/۵۱، ۲۰۹، ۲۸۱) (صحيح)

[2]): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۳۳۷۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۵/۳۸٤، ۳۹٤، ۳۹۸) (صحيح)

[3]): انظر حديث رقم: (۱۰۹۹)، (تحفة الأشراف: ۹۸۵۰) (صحيح)

[٤٩٨٢]() حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ خَالِدٍ يَعْنِي الْحَذَّاءَ، عَنْ أَبِي تَمِيمَةَ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ، عَنْ رَجُلٍ، قَالَ: "كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَعَثَرَتْ دَابَّةٌ، فَقُلْتُ: تَعِسَ الشَّيْطَانُ، فَقَالَ: لَا تَقُلْ تَعِسَ الشَّيْطَانُ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ تَعَاظَمَ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الْبَيْتِ، وَيَقُولُ: بِقُوَّتِي، وَلَكِنْ قُلْ: بِسْمِ اللَّهِ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ تَصَاغَرَ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الذُّبَابِ".

حضرت ابو ملیح د یو کس نه روایت کوی هغه فرمائی چه زهٔ د نبی کریم ﷺ پسې ورستو په سورلۍ باندې ناست وم نو د نبی کریم ﷺ سورلۍ تیندق غوندې اوخوړو پس زما د خلې نه اووتل چه "شیطان دې هلاک شی" نو حضور ﷺ اوفرمائیل داسې مهٔ وایه، ته چه کله داسې وائې نو هغه پړسیږی تردې پورې چه هغه د یو کور برابر شی او هغه پوهیږی چه زما په قوت سره داسې اوشو، لیکن وایه "د الله په نوم سره" پس ته چه کله داسې وائې نو هغه ورکوټې کیږی تردې پرې چه هغه د مچ برابر شی.

قوله: ﴿عَنْ رَجُلٍ قَالَ كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فَعَثَرَتْ دَابَّتُهُ فَقُلْتُ تَعِسَ الشَّيْطَانُ﴾ یو صحابی خپله واقعه بیانوی چه یو ځل زه په رسول الله ﷺ پسې شاته ناست اوم، اتفاقًا دې سورلۍ په تلو تلو کښې تیندک اوخوړلو نو په دې باندې ما اووې ﴿تعس الشيطان﴾ چه الله دې شیطان تباه کړی، په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائیل: داسې مه وایه که ته داسې وائې نو په دې سره به شیطان په تکبر او غرور کښې راتلو سره دومره غټ شی لکه یو کوټه، ﴿ويقول بقوتى﴾ یعنی شیطان به هغه وخت خوشحالیدو سره په خپل زړه کښې وائی یا خپلو ملګرو ته چه اوګوره دهٔ صحیح اوګڼړله چه هم زما په طاقت سره داسې اوشو یعنی سورلۍ تیندک خوړلې دې، ځکه چه شیطان ته هغه وخت خیرې کولو سره هم دا په ذهن کښې راځی چه د خیرې کونکی په زړه کښې هم دا ده چه دا نقصان شیطان کړې دې، شیطان په دې باندې خوشحالیږی چه اوګوره کتونکی اعتراف کړې دې زما د طاقت، ﴿ولكن قل بسم الله﴾ یعنی د اول جملې په ځائې بسم الله وایه (چه دا په فهم کښې راشی چه دا کار د الله پاک په حکم باندې شوې دې) ﴿فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ تَصَاغَرَ﴾ ځکه چه کله ته بسم الله اوائې نو د هغې په وجه به شیطان د غټیدو په ځائې دومره وړوکې شی چه په وړوکوالی کښې به د مچ برابر شی.

[٤٩٨٣]() حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، ح، وحَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا سَمِعْتَ، وَقَالَ مُوسَى: إِذَا قَالَ الرَّجُلُ هَلَكَ النَّاسُ فَهُوَ أَهْلَكُهُمْ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ مَالِكٌ: إِذَا قَالَ ذَلِكَ تَحَزُّنًا لِمَا يَرَى فِي النَّاسِ: يَعْنِي فِي أَمْرِ دِينِهِمْ، فَلَا أَرَى بِهِ بَأْسًا، وَإِذَا قَالَ ذَلِكَ عُجْبًا بِنَفْسِهِ وَتَصَاغُرًا لِلنَّاسِ، فَهُوَ الْمَكْرُوهُ الَّذِي نُهِيَ عَنْهُ.

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: کله چه تاسو واورئ ... او په الفاظو د موسیٰ (بن اسماعیل) ... کله چه اووائی بنده چه خلق هلاک شول نو ویونکې

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٥٦٠٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥٩/٥، ٧١) (صحيح)
[2]: صحيح مسلم/البر والصلة ٤١ (٢٦٢٣)، (تحفة الأشراف: ١٢٦٢٣، ١٢٧٤١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٧/٢، ٣٤٢) (صحيح)

د ټولو نه زيات هلاک دي - امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه امام مالک رحمه الله فرمائيلي دی: کله چه څوک په ديني حالت کښې د کمي او خرابي په وجه سره داسې اووائي نو په دې کښې څه حرج نشته دې ليکن کله چه څوک خپل ځان لوې او نورو خلقو لره حقير ګڼړي نو بيا داسې وئيل ناجائز دی او هم ددې نه ممانعت راغلې دې -

قوله: ﴿ إِذَا قَالَ الرَّجُلُ هَلَكَ النَّاسُ فَهُوَ أَهْلَكُهُمْ ﴾ ﴿ اهلک ﴾ د اسم تفضيل صيغه هم کيدې شي او د باب افعال نه د فعل ماضي هم، ډير کرته انسان په متکبرانه شان کښې خپل ځان د معائب نه برې ګڼړلو سره په نورو کښې نکتې راوباسي او وائي چه خلق تباه شو هغوی غرق شو يعنی د بدو کارونو د وجې نه، نو رسول الله ﷺ د داسې سړي په باره کښې فرمائي چه کوم سړې د نورو په باره کښې داسې وائي او دا ګڼړي نو هغه پخپله په هغوی ټولو کښې زيات هلاکيدونکې او بربادېدونکې دې، دا په هغه صورت کښې دې چه کله اهلاک د اسم تفضيل صيغه اومنلې شي، او که دا فعل ماضي اومنلې شي نو په دې صورت کښې به ئې مطلب دا وی چه کوم سړې داسې اووې يعنی هلک الناس نو هغه د ګناه په اعتبار سره داسې دې لکه چه واقعي هغه دا خلق هلاک کړې وی.

قوله: ﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ قَالَ مَالِكٌ إِذَا قَالَ ذَلِكَ تَحَزُّنًا لِمَا يَرَى فِي النَّاسِ - يَعْنِي فِي أَمْرِ دِينِهِمْ - فَلاَ أَرَى بِهِ بَأْسًا وَإِذَا قَالَ ذَلِكَ عُجْبًا بِنَفْسِهِ وَتَصَاغُرًا لِلنَّاسِ فَهُوَ الْمَكْرُوهُ الَّذِي نُهِيَ عَنْهُ ﴾

امام مالک رحمه الله د دې حديث په شرح کښې فرمائي چه يو سړې د خلقو په باره کښې داسې اوائي چه ﴿ هلک الناس ﴾ نو د دې دوه صورتونه دی که د هغه دا وينا د خلقو په ديني نقصان سره د خفګان او غم د وجې نه ده نو بيا په داسې وينا کښې باک نشته، او که د خود پسندئ په طور نور خلق سپک او ذليل ګڼړي نو په دې صورت کښې ممنوع دې.

بَابٌ فِي صَلَاةِ الْعَتَمَةِ

باب: ۷۸ - د نماز عتمه (يعنی په تيارهٔ کښې د مونځ) بيان

[٤٩٨٤] (¹) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَبِيدٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَغْلِبَنَّكُمُ الْأَعْرَابُ عَلَى اسْمِ صَلَاتِكُمْ أَلَا وَإِنَّهَا الْعِشَاءُ، وَلَكِنَّهُمْ يُعْتِمُونَ بِالْإِبِلِ".

حضرت ابن عمر رضي الله عنه بيان کوی چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل داسې دې هرګز نهٔ وی چه دا د باندې خلق ستاسو د مونځ په نوم باندې غالب راشي - خبردار! بې شکه ددې نوم عشاء دې - ليکن دغه خلق د اوښانو د پيو په لوشلو کښې تيارهٔ کوی -(نو ددې په مناسبت سره دې ته عتمه يعنی د تيرې مونځ وئيلې شي)-

قوله: ﴿ لاَ تَغْلِبَنَّكُمُ الأَعْرَابُ عَلَى اسْمِ صَلاَتِكُمْ أَلاَ وَإِنَّهَا الْعِشَاءُ وَلَكِنَّهُمْ يُعْتِمُونَ بِالإِبِلِ ﴾

¹): صحيح مسلم/المساجد ۳۹ (٦٤٤)، سنن النسائي/المواقيت ۲۲ (٥٤٢)، سنن ابن ماجه/الصلاة ۱۳ (٧٠٤)، (تحفة الأشراف: ۸٥۸۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۱۰، ۱۸، ٤۹، ١٤٤) (صحيح)

(د عتمه معنی)

بعض اعرابو به په مغرب باندې د عشاء او په عشاء باندې به ئې د عتمه اطلاق کولو د اعتمام معنی د تاخیر ده، په اصل کښې د عتمه معنی د ظلمت ده او د اعتم معنی ده دخل فی العتمة یعنی په تیارهٔ کښې داخل شو، دې اعرابو به د خپلو څاروو پئ ماښام کښې ناوخته لوشل[1] چه کله به تیارهٔ شوه یعنی په وخت د عتمه به ئې پئ لوشل.

(وجه د ممانعت)

او چونکه هم دا وخت د ماسخوتن د مانځه هم وو نو په دې وجه به هغوی په عشاء باندې په ځائې د عشاء د عتمه اطلاق کولو حال دا چه په قرآن کریم کښې د عشاء لفظ راغلې دې نه عتمه نو ګویا هغوی به په عشاء باندې لغة د قرآن کریم لره پریخودلو سره د خپل یو دنیوی کار د وجې نه دا لفظ استعمالولو، رسول الله ﷺ خلق د اعرابو د اتباع کولو نه منع فرمائی یعنی د عشاء په نوم بدلولو کښې چه دا اعراب په تاسو باندې غالب رانشی چه څنګه هغوی دې ته عتمه وائی تاسو هم ورته عتمه وئیل شروع کړئ، خو د دې باوجود هم په بعض احادیثو کښې په عشاء باندې د عتمه اطلاق کړې شوې دې، د دې جواب دا دې چه د کثرت اطلاق نه منع کړې شوې ده لکه چه د لفظ غلبه نه فهمیږی د نفس اطلاق نه منع نه ده کړې شوې کله کله دې ته د عتمه وئیلو نه منع نه ده کړې شوې.

[۴۹۸۵] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا مِسْعَرُ بْنُ كِدَامٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ، قَالَ مِسْعَرٌ: أُرَاهُ مِنْ خُزَاعَةَ: "لَيْتَنِي صَلَّيْتُ فَاسْتَرَحْتُ، فَكَأَنَّهُمْ عَابُوا عَلَيْهِ ذَلِكَ، فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "يَا بِلَالُ، أَقِمِ الصَّلَاةَ أَرِحْنَا بِهَا".

د حضرت سالم بن ابو جعد نه روایت دې چه یو سړی اووې ... د مسعر خیال دې چه هغه د قبیلهٔ خزاعه نه وو ... کاش چه ما مونځ کولې او سکون مې بیا موندلې، پس نورو خلقو ګویا چه ددهٔ په دې قول باندې عیب لګولو - نو هغه اوفرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغه فرمائیل: بلال ! د مونځ اقامت اووایه، مونږ ته په دې سره راحت راورسوه.

قوله: ﴿ قَالَ رَجُلٌ – مِنْ خُزَاعَةَ – لَيْتَنِي صَلَّيْتُ فَاسْتَرَحْتُ فَكَأَنَّهُمْ عَابُوا عَلَيْهِ ذَلِكَ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– يَقُولُ « يَا بِلاَلُ أَقِمِ الصَّلاَةَ أَرِحْنَا بِهَا » ﴾

د قبیله خزاعه یو سړی په خپل مجلس کښې دا خبره اوکړه چه ما مخکښې مونځ کولې نو غوره وو ماته به آرام ملاؤ شو یعنی د مانځه د فراغت نه پس به راته آرام ملاویدې، د خلقو د هغه په دې لفظ باندې اشکال پیدا شو څکه چه د هغه د کلام نه دا شبه پیدا کیده چه مونځ یو بوجهـ دې او په هغه باندې دا ګران دې په دې وجه د مونځ کولو سره دا بوجهـ د ځان نه کوزول غواړی، چه کله هغه اوکتل چه د خلقو اشکال پیدا کیږی نو هغه په دې باندې

---

[1] ما په یو کتاب کښې کتلې وو چه دې اعرابو د خپلو څاروو پئ ناوخته په تیارهٔ کښې په دې وجه لشل چه پئ فقیرانو ته ورنکړی چه د پیو د راویستلو په وخت اکثر فقیران راشی نو د هغوی نه د بچ کیدو دپاره به ئې اکثر په تیارهٔ کښې راویستل، چه فقیرانو ته پته او نه لګی.

[2]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۵۵۷٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳٦٤/۵) (صحیح)

رسول الله ﷺ کلام پیش کړو چه داسې وئیل خو خپله د رسول الله ﷺ نه ثابت دی چه هغوی یوځل سیدنا بلال رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه پاسه او مونړ ته مونځ راکولو سره آرام راکړه.
د دې سړي په کلام کښې چه کوم فاسترحت ذکر دې د دې فی نفسه دوه مطلبه کیدې شی یو خو هغه مطلب کوم چه دې خلقو فهم کړې دې او بیا ئې په دې باندې دا اشکال اوکړو او دویم مطلب دا کیدې شی چه اول زه مونځ اوکړم چه په مونځ کښې مشغول کیدو سره سکون او راحت حاصل کړم ځکه چه مونځ په اصل کښې د الله پاک سره مناجات دې کوم چه واقعی د راحت اولذت څیزدې دمومن دپاره خودې خلقو ترې نه دامطلب وانخستلو.

[٤٩٨٦](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ، قَالَ: انْطَلَقْتُ أَنَا وَأَبِي إِلَى صِهْرٍ لَنَا مِنَ الْأَنْصَارِ نَعُودُهُ، فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فَقَالَ لِبَعْضِ أَهْلِهِ: يَا جَارِيَةُ، ائْتُونِي بِوَضُوءٍ لَعَلِّي أُصَلِّي فَأَسْتَرِيحَ، قَالَ: فَأَنْكَرْنَا ذَلِكَ عَلَيْهِ، فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "قُمْ يَا بِلَالُ، فَأَرِحْنَا بِالصَّلَاةِ".

د حضرت عبد الله بن محمد بن حنفیه رحمه الله نه روایت دې بیان فرمائی چه زهٔ او زما پلار صاحب په انصارو کښې زما سخر ګنړ والو ته دَ عیادت دپاره لاړو نو دَ مونځ وخت شو نوهغه دَ کور والو نه یو کس ته اووې اې جینئ ! دَ اودس دپاره اوبهٔ راوړئ، شائد چه څه مونځ اوکړم نو راحت به بیا مومم - نو مونړه ددهٔ دا جمله خوښه نهٔ کړه نو هغوی اووې ما دَ رسول الله ﷺ نه اوریدلي دی هغه به فرمائیل اې بلال! پاسه مونړ ته په مونځ سره راحت راکړه.

[٤٩٨٧](٢) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَبِي الزَّرْقَاءِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْسُبُ أَحَدًا إِلَّا إِلَى الدِّينِ".

د ام المؤمنین حضرت عائشې رضی الله عنها نه روایت دې فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه، نهٔ دی اوریدلي چه نسبت به ئې کولو یو کس ته مګر دین طرف ته.

قوله: ﴿ عَنْ عَائِشَةَ رضی الله عنها قَالَتْ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَنْسُبُ أَحَدًا إِلاَّ إِلَى الدِّينِ ﴾

یعنی رسول الله ﷺ به د یو سړي په تعریف او تعارف کولو کښې د هغه سړی په نوم او کار کښې او په ټولو احوالو کښې د دین د نسبت خیال ساتلو او د هغوی نقطه نظر به په هر څیز کښې دین وو لهذا سړی له پکار دی چه په خپل نوم او کار او هر څیز کښې د دین نسبت ملحوظ اوساتی، علامه سندی فرمائی چه په ظاهر کښې مراد دا دې چه رسول الله ﷺ به د نسبت الی الاجداد اعتبار نه فرمائیلو او هغې ته به ئې زیات اهمیت نه ورکولو بلکه د دیني نسبتونو اعتبار به ئې کولو لکه هجرت او نصرت وغیره.

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥٦١٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٧١/٥) (صحيح)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٦٠٨٨) (ضعيف الإسناد)

باب مَا رُوِيَ فِي التَّرْخِيصِ فِي ذَلِكَ

باب: ۷۹- په بعضې وختونو کښې دَ استعارې او دَ کنائې استعمال جائز دې

د ﴿فی ذلک﴾ اشاره صرف پورته باب طرف ته نه ده کوم چه متصلا تیر شو بلکه په مجموعه ابواب کوم چه تیر شوي دی چه په هغې کښې د کلام ادب او طریقه ذکر کړې شوي ده یعنی اصل خو دا ده چه هر کلام او خبره دې پوره په احتیاط سره وی په هغې کښې دې څه سخت او فحش لفظ نه وی نه د فخر او تکبر بوئی او نه د دروغو شبه وغیره، خو داسې قسم مبالغه چه په هغې سره مخاطب په دهوکه کښې واقع نه شی او معنی مرادی واضح شی، د دومره بې احتیاطئ گنجائش شته، د دې ترجمې د لاندې مصنف رحمه الله دا حدیث ذکر کړې دی.

[۴۹۸۸](1) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْزُوقٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "كَانَ فَزَعٌ بِالْمَدِينَةِ، فَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا لِأَبِي طَلْحَةَ، فَقَالَ: مَا رَأَيْنَا شَيْئًا أَوْ مَا رَأَيْنَا مِنْ فَزَعٍ وَإِنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْرًا".

د حضرت انس رضی الله عنه بیان دې چه په مدینه کښې څه افواه خوره شوه (شائد چه څه دشمن حمله کوونکې دې) نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم دَ حضرت ابو طلحه رضی الله عنه په اس باندې سور شو (او اخوا دیخوا ئې وکتل او راغې) اووې فرمائیل مونږه هیڅ نهٔ دی لیدلې - یائې اوفرمائیل چه مونږه څه دَ خوف او یرې خبره اونهٔ لیده - او دا اس خو گویا چه سمندر دې.

قوله: ﴿عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ فَزَعٌ بِالْمَدِينَةِ فَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَرَسًا لأَبِى طَلْحَةَ فَقَالَ « مَا رَأَيْنَا شَيْئًا ». أَوْ « مَا رَأَيْنَا مِنْ فَزَعٍ وَإِنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْرًا »﴾

سیدنا انس رضی الله عنه فرمائی چه یو ځل په مدینه طیبه کښې (د شپې په وخت کما فی روایة) څه ویره اومونډلې شوه، دا روایت په بخاری کښې دولس ځایونو کښې دې یو ځائې کښې دی : فَانْطَلَقَ النَّاسُ قِبَلَ الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم قَدْ سَبَقَ النَّاسَ إِلَى الصَّوْتِ وَهُوَ يَقُولُ لم تُرَاعُوا لم تُرَاعُوا وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرْيٍ مَا عَلَيْهِ سَرْجٌ فِي عُنُقِهِ سَيْفٌ او په یو روایت کښې دی: فَرَسًا لَنَا يُقَالُ لَهُ مَنْدُوبٌ، چه د هغې نه معلومیږی چه په مدینه طیبه کښې د بهر نه څه شور شان واوریدلې شو چه په هغې باندې اهل مدینه هغې طرف ته منډې کړې خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د ټولو نه مخکښې وتلو سره بهر اورسیدلو او په واپسئ کښې ئې اوفرمائیل چه ویریږئ مه ویریږئ مه هیڅ نشته دې او دا ئې هم اوفرمائیل رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه اس په باره کښې چه مونږ هغه د دریاب په شان تیز رفتار بیا موندلو، او په یو روایت کښې دی د هغه اس په باره کښې ﴿کان یقطف﴾ یعنی هغه بطئ السیر وو او په یو روایت کښې دی : ﴿وکان بعد ذلک لا یجاری﴾ یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په هغه باندې د سوریدو په برکت هغه د همیشه دپاره سریع السیر شو چه په مسابقت کښې بیا د هغه برابر هیڅ څه هم نه وو.

د مصنف رحمه الله غرض خو په آخری لفظ سره دې : ﴿وان وجدناه لبحرا﴾ دا ان مخففه من المثقلة دې رسول الله صلی الله علیه وسلم په فرس باندې دمبالغه فی التشبیه دپاره دبحر اطلاق اوفرمائیلو.

(1): صحيح البخاري/الهبة ٣٣ (٢٦٢٧)، صحيح مسلم/الفضائل ١١ (٢٣٠٧)، سنن الترمذي/الجهاد ١٤ (١٦٨٥)، (تحفة الأشراف: ١٢٣٨)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الجهاد ٩ (٢٧٧٢)، مسند احمد (٣، ١٧٠، ١٨٠، ٢٧٤، ٢٩١) (صحيح)

بَابٌ فِي التَّشْدِيدِ فِي الْكَذِبِ

باب: د دروغ ونیلو مذمت

[۴۹۸۹] (¹) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، أَخْبَرَنَا الْأَعْمَشُ. ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ، فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا، وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ، فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا".

د حضرت عبد الله (بن مسعود ﷺ) نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل : د دروغو نه ځان ساتئ - بې شکه دروغ د ګناه طرف ته رهنمائی کوی او ګناه جهنم طرف ته، بې شکه کوم انسان چه دروغ وائی او هم د دروغو په کوشش کښې اوسیږی نو آخر د الله په نزد باندې هغه کذاب (انتهائی دروغجن) اولیکلې شی - (همیشه) رینښتیا وائئ، رینښتونوالي د نیکئ طرف ته رهنمائی کوی او نیکی جنت ته رسول کوی - او کوم کس چه رینښتیا وائی او په رښتیو کښې کوشش کوی نو آخر د الله په نزد باندې صدیق (انتهائی رښتونی) اولیکلې شی -

قوله: ﴿ إِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ ﴾

ځان بچ کړئ د دروغ وئیلو نه ځکه چه کذب رهنمائی کوی د فجور طرف ته، د فجور نه مراد یا خو معصیت دې یا ترې نه خپله کذب دې، ځکه چه اصل معنی د فجور الميل عن الصدق والانحراف الى الكذب (²) یعنی د درغو د سپیرۀ والی د وجې نه انسان په ډیرو ګناهونو کښې اخته کیږی او په دویم صورت کښې به ئې معنی دا وی چه یو دروغ انسان نورو دروغو ته تیاروی، دغه شان بیا د هغې عادت جوړ شی، او وړاندې رسول الله ﷺ فرمائی: او فجور انسان جهنم ته رسوی، او بیشکه انسان دروغ وائی او ډیر زیات دروغ وائی تردې چه د الله پاک په نزد هغه دروغژن اولیکلې شی، یا خو په عمل نامه کښې مراد دې او یا مطلب دا دې چه د هغه د دروغژن کیدو په خلقو کښې شهرت اوکړې شی.

﴿ وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ ﴾ یعنی رشتیا لازم اونیسئ، ځکه چه صدق رهنمائی کوی د نیکو اعمالو طرف ته، او یا د بر نه مراد خپله صدق دې چه یو صدق د بل صدق طرف ته رهنمائی کوی چه کله یو انسان همت کولو سره رشتیا وائی او د خپل ظاهری نقصان پرواه نه کوی نو بیا د الله پاک د طرف نه هغه ته توفیق ملاویږی په راروانه زمانه کښې هم د صدق د اختیارولو ځکه چه مشهوره ده چه یو نیکی بله نیکی راکاږی او بدی بدئ لره. او نیکی انسان جنت ته رسوی او بیشکه انسان رشتیا اختیاروی او د هغې قصد او کوشش کوی تردې چه د الله

---

¹): صحيح مسلم/البر والصلة ۲۹ (۲۶۰۷)، القدر ۱ (۲۶۴۳)، سنن الترمذي/البر ۴۶ (۱۹۷۱)، (تحفة الأشراف: ۹۲۶۱)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الأدب ۶۹ (۶۰۹۴)، سنن ابن ماجه/المقدمة ۷ (۴۶)، موطا امام مالك/الكلام ۷ (۱۶)، مسند احمد ۱ (۳۸۴، ۴۰۵)، سنن الدارمي/الرقاق ۷ (۲۷۵۷) (صحيح)

²) ومنه قول الاعرابي في عمر بن الخطاب رضي الله عنه اقسم بالله ابو حفص عمر :

ما مسها من نقب ولا دبر :: اغفر له اللهم ان كان فجر)

پاک په نزد د هغه نوم په صدقین کښې اولیکلې شي.

[۴۹۹۰] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مُسَرْهَدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ وَيْلٌ لَهُ وَيْلٌ لَهُ".

حضرت بهز بن حکیم فرمائی چه ماته مې خپل پلار د خپل والد صاحب نه روایت کړې دې فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغه فرمائیل: هلاکت دې د هغه چا دپاره چه هغه په دې غرض سره دروغ اووائی چه په هغې پورې خلق اوخاندی - هلاکت دې د هغه دپاره، هلاکت دې د هغه دپاره -

او په حاشیه د بذل کښې دی: بسط ابن عابدين ۵/۳۰۳ انواع الكذب واحكامها، وفي العينى ۶/۴۰۶ اباح الكذب للاصلاح وقال ۷/۳۵۳ بل واجب في مواضع، وبسط السيوطى الروايات فى قوله تعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ۳/۲۹۰ وانما يتفرى الكذب ۳/۱۳۱ وعد ابن حجر المكى فى الزواجر ۲/۱۵۳ من الكبائر الكذب الذى فيه حد او ضرر، وبسط الكلام على غيره، وتقدم فى البذل ۳/۲۸۶ الكلام على قصة سيدنا ابراهيم عليه السلام)

﴿ وَيْلٌ لِلَّذِى يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ وَيْلٌ لَهُ وَيْلٌ لَهُ ﴾

رسول الله ﷺ فرمائی چه خساره او تباهی ده د هغه سړي دپاره چه خبره کوی او دروغ وائی د خلقو د خندولو دپاره، او د مجلس د گرمولو دپاره، بیا مکرر فرمائی رسول الله ﷺ چه د هغه دپاره هلاکت دې د هغه دپاره هلاکت دې.

د ﴿ ليضحک به القوم ﴾ په شرح کښې په بذل کښې لیکلې دی چه که کذب د څه مصلحت او ضرورت په بناء وی نو بیا امر اخر دې د هغې گنجائش شته او صرف د تفریح دپاره دروغ وئیل قطعا حرام دی.

[۴۹۹۱] (۲) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، أَنَّ رَجُلًا مِنْ مَوَالِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ الْعَدَوِيِّ حَدَّثَهُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ، أَنَّهُ قَالَ: "دَعَتْنِي أُمِّي يَوْمًا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاعِدٌ فِي بَيْتِنَا، فَقَالَتْ: هَا تَعَالَ أُعْطِيكَ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَمَا أَرَدْتِ أَنْ تُعْطِيهِ، قَالَتْ: أُعْطِيهِ تَمْرًا، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَا إِنَّكِ لَوْ لَمْ تُعْطِهِ شَيْئًا كُتِبَتْ عَلَيْكِ كِذْبَةٌ".

حضرت عبد الله بن عامر فرمائی چه یو ځل زما مور مالره راوبللو، چه دلته راشه او رسول الله ﷺ مونږ کره تشریف فرما وو حضور ﷺ زما د مور نه پوښتنه اوکړه تاسو دهٔ ته څه ورکول غواړئ؟ هغې اووې چه مونږه دهٔ ته کجورې ورکول غواړو بیا رسول الله ﷺ هغې ته اووې که چرې دهٔ ته تاسو څه خیز نهٔ وې ورکړې نو په تا باندې به دروغ لیکلې شوې وو -

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ أَنَّهُ قَالَ دَعَتْنِى أُمِّى يَوْمًا وَرَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَاعِدٌ فِى بَيْتِنَا فَقَالَتْ هَا تَعَالَ أُعْطِيكَ الخ ﴾

[1]: سنن الترمذي/الزهد ۱۰ (۲۳۱۵)، (تحفة الأشراف: ۱۱۳۸۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۵، ۵، ۷)، سنن الدارمي/الاستئذان ۶۶ (۲۷۴۴) (حسن)

[2]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۵۳۵۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳/۴۴۷) (حسن)

د عامر بن ربیعه عدوی څوئي عبدالله رضي الله عنه خپله واقعه بیانوی چه زه یوه ورځ زما مور راطلب کړم او لاس راوړدلو سره ئې راته اووې راشه چه درکړم .... هغه وخت رسول الله ﷺ زمونږ په کور کښې تشریف فرما وو، رسول الله ﷺ په دې لیدو باندې زما مور ته اوفرمائیل تا هغه ته څۀ ورکول غوښتل؟ نو هغې اووې چه ما ورته کهجوره ورکوله، نو په دې رسول الله ﷺ اوفرمائیل (بس بیا خیر دې) او که تا هغه ته څۀ نه ورکولې او هسې دې ورته په دروغه موټې پټ ساتلې وې نو دا به دروغ وې او په تا باندې به لیکلې کیدل (یعنی عمل نامه کښې).

د دې نه معلومه شوه چه د ماشومانو د ژړا په وخت یا د هغوی د قلارولو په وخت چه کوم کلمات د ژبې نه ویستلې شی هغه هم دروغ او غلط نه دی کیدل پکار ګڼې په کذب کښې به داخل شی. (بذل عن اللمعات)

[۴۹۹۲](١) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، قَالَ ابْنُ حُسَيْنٍ فِي حَدِيثِهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ"، قَالَ أبو داود: وَلَمْ يَذْكُرْ حَفْصٌ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ أبو داود: وَلَمْ يُسْنِدْهُ إِلَّا هَذَا الشَّيْخُ يَعْنِي عَلِيَّ بْنَ حَفْصٍ الْمَدَائِنِيَّ.

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ فرمائیلې دی چه د یو کس د ګنهګار کیدو دپاره دا کافی دی چه هغه هره اوریدلې شوې خبره کوی- امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه د حفص بن عمر په روایت کښې د ابوهریره رضي الله عنه ذکر نشته دې (روایت مرسل دې) امام ابوداود رحمه الله فرمائی : او دې لره صرف علی بن حفص مدائنی مسند روایت کړې دې-

﴿عن ابی هريره رضي الله عنه عن النبی ﷺ قال فی بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ﴾

رسول الله ﷺ ارشاد فرمائی چه د سړی د ګناه دپاره دا کافی ده چه هر اوریدلې شوې خبره په خلقو کښې نقل کوی، ځکه چه د هرې اوریدلې شوې خبرې دپاره رشتیا کیدل ضروری خو نه دی لهذا بغیر د تحقیق نه نه دی نقل کول پکار.

بَابٌ فِي حُسْنِ الظَّنِّ

بابـ ۸۱ - د ښۀ ګمان کولو بیان

[۴۹۹۳](٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ. ح وحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ مُهَنَّا أَبِي شِبْلٍ، قَالَ أبو داود: وَلَمْ أَفْهَمْهُ مِنْهُ جَيِّدًا، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ، عَنْ شُتَيْرٍ، قَالَ نَصْرٌ: ابْنِ نَهَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ نَصْرٌ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ"، قَالَ أبو داود: مُهَنَّا ثِقَةٌ بَصْرِيٌّ.

دحضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دې او په قول د نصر بن علی رسول الله ﷺ اوفرمائیل : ښۀ ګمان کول د حسن عبادت نه دې- امام ابوداود رحمه الله فرمائی : په سند کښې مذکور مُهنّا (بن ابو شبل) ثقه دې او بصری دې-

١): صحيح مسلم/المقدمة ٣(٥)، (تحفة الأشراف: ١٢٢٦٨، ١٨٥٨٠) (صحيح)

٢): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٣٤٩٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٣٠٤، ٤٠٧، ٤٩١) (ضعيف)

قوله: ﴿ حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ ﴾ ښه ګمان ساتل بهترین عبادت دي، د الله پاک سره حسن ظن دا دي چه د اعمال صالحه کوشش کوی او د الله پاک د رحم او کرم نه دا امید ساتی او دا ګمان ساتی چه الله پاک به دا قبلوی او کومه کوتاهی چه په دې کښې اوشوه هغه به معاف کوی، او خلقو سره په حسن ظن کښې تفصیل دې، پس که هغه د خپل مال او څیز د حفاظت په معامله کښې دې نو دا خو عبادت نه دې بلکه د حذر او د احتیاط خلاف دې او که په نورو امورو کښې وی کوم چه احتیاط طلب نه دی نو کیدې شی چه هغه حسن ظن په عبادت کښې داخل شی ځکه چه سوء ظن (بد ګمانی) چه کله په هغې کښې څۀ فائده نه وی نو هغه خالص ګناه ده. (بذل)

[۴۹۹۴]([1]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَرْوَزِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ صَفِيَّةَ، قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعْتَكِفًا فَأَتَيْتُهُ أَزُورُهُ لَيْلًا، فَحَدَّثْتُهُ وَقُمْتُ فَانْقَلَبْتُ، فَقَامَ مَعِي لِيَقْلِبَنِي، وَكَانَ مَسْكَنُهَا فِي دَارِ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، فَمَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَلَمَّا رَأَيَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْرَعَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَى رِسْلِكُمَا إِنَّهَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ، قَالَا: سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ الْإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ، فَخَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَيْئًا أَوْ قَالَ: شَرًّا".

د ام المؤمنین حضرت صفیه رضی الله عنها نه روایت دې چه رسول الله ﷺ په اعتکاف کښې وو او زۀ د شپې په وخت کښې د هغه د زیارت دپاره حاضره شوم، ما د حضور ﷺ سره خبرې کوولې، بیا پاسیدم او واپس تلمه نو حضور علیه السلام ﷺ زما سره پاسیدو ددې دپاره چه ما واپس بوځی او زما مسکن د حضرت اسامه بن زید رضی الله عنه په احاطه کښې وو، نو د انصارو دوه سړی تیر شو هغوی چه کله رسول الله ﷺ اولیدو نو ډیر تیز غوندې لاړل، نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل اودریږئ! دا (زما سره) صفیه بنت حیی ده - هغوی دواړو اووې سبحان الله (الله پاک دې) اې د الله رسوله! حضور ﷺ اوفرمائیل بې شکه شیطان د انسان په جسم کښې داسې ګردش کوی لکه ځنګه چه وینه ګردش کوی، ماته دا یره شوه چه چرته کښې هغه ستاسو په زړونو کښې څه وانۀ چوی." یائې اوفرمائیل څه بده خبره وانۀ چوی."

قوله: ﴿عَنْ صَفِيَّةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- مُعْتَكِفًا فَأَتَيْتُهُ أَزُورُهُ لَيْلاً الخ ﴾

دا حدیث په کتاب الصوم المعتکف یدخل البیت لحاجة کښې تیرشوې دې.

بَابٌ فِي الْعِدَةِ

بابـ ۸۲ - د وعدې او د وفا تاکید

[۴۹۹۵]([2]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنْ أَبِي النُّعْمَانِ، عَنْ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا وَعَدَ الرَّجُلُ أَخَاهُ وَمِنْ نِيَّتِهِ أَنْ يَفِيَ لَهُ فَلَمْ يَفِ وَلَمْ يَجِئْ لِلْمِيعَادِ، فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ".

د حضرت زید بن ارقم رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل: کله چه بنده د خپل

[1]: انظر حدیث رقم: (۲۴۷۰)، (تحفة الأشراف: ۱۵۹۰۱) (صحیح)
[2]: سنن الترمذي/الإيمان ۱۴ (۲۶۳۳)، (تحفة الأشراف: ۳۶۹۳) (ضعیف)

روړ سره څه وعده اوکړي او دده نيت دا وي چه زه به خپله وعده پوره کووم مګر اونه کړې شي او وعدې ته اونه رسيدو نو په ده باندې هيڅ ګناه نشته دې۔

قوله: ﴿ إِذَا وَعَدَ الرَّجُلُ أَخَاهُ الخ ﴾ چه کله يو سړې چا سره د يو څيز وعده اوکړي او د وعدې په وخت ئې اراده د هغې د پوره کولو وي او بيا ئې روستو د څه عذر د وجې نه پوره نه کړې شي نو په هغه باندې هيڅ ګناه نشته.

د دې نه معلومه شوه چه ايفاء وعد د مکارم اخلاق نه دې (او واجب شرعي نه دې) په دې شرط چه نيت ئې د هغې د پوره کولو وي، او کومې وعده خلافئ ته چه په حديث کښې علامت د نفاق وئيلې شوې دې د هغې نه مراد هغه وعده ده کومه چه د پوره کولو په نيت باندې وي، او د بعضو رائې دا ده چه بغير د څه مانع نه وعده نه پوره کول حرام دي، او په شرائع سابقه کښې ايفاء وعد مامور به او واجب وو. (بذل عن اللمعات)

[٤٩٩٦](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ النَّيْسَابُورِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ بُدَيْلٍ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الْحَمْسَاءِ، قَالَ: "بَايَعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَيْعٍ قَبْلَ أَنْ يُبْعَثَ، وَبَقِيَتْ لَهُ بَقِيَّةٌ فَوَعَدْتُهُ أَنْ آتِيَهُ بِهَا فِي مَكَانِهِ، فَنَسِيتُ ثُمَّ ذَكَرْتُ بَعْدَ ثَلَاثٍ، فَجِئْتُ فَإِذَا هُوَ فِي مَكَانِهِ، فَقَالَ: يَا فَتًى، لَقَدْ شَقَقْتَ عَلَيَّ أَنَا هَاهُنَا مُنْذُ ثَلَاثٍ أَنْتَظِرُكَ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى: هَذَا عِنْدَنَا عَبْدُ الْكَرِيمِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ أَبُو دَاوُد: هَكَذَا بَلَغَنِي، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ أَبُو دَاوُد: بَلَغَنِي أَنَّ بِشْرَ بْنَ السَّرِيِّ رَوَاهُ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ.

د حضرت عبد الله بن ابوحمسا رضي الله عنه نه روايت دې هغه فرمائي چه د نبی کريم ﷺ د مبعوث کيدو نه وړاندې خبره ده چه ما د هغه نه يو سودا کړې وه او څه قيمت باقي پاتې شو، نو ما د هغه سره وعده اوکړه چه زه به دا په هم دې مکان کښې تاته راوړم، مګر ماته دا خبره درې ورځې ورستو ياده شوه، بيا زه راغلم نو حضور عليه السلام ﷺ هم هلته کښې موجود وو حضور ﷺ اوفرمائيل: " اې جوانه! تا ماته ډير تکليف راکړو - زه د درې ورځو نه دلته کښې انتظار کووم - امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه محمد بن يحيىٰ فرمائيلې دی چه (په سند کښې مذکور) عبد الکريم، دا ابن عبد الله بن شقيق دې - امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه په واسطه د علی بن عبد الله ماته دا روايت هم دغه شان رارسيدلې دې - امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه بشر بن سری دې لره د "عن عبد الکريم بن عبد الله بن شقيق" په سند سره روايت کړې دې۔

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الْحَمْسَاءِ قَالَ بَايَعْتُ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– بِبَيْعٍ قَبْلَ أَنْ يُبْعَثَ وَبَقِيَتْ لَهُ بَقِيَّةٌ فَوَعَدْتُهُ أَنْ آتِيَهُ بِهَا فِي مَكَانِهِ فَنَسِيتُ ثُمَّ ذَكَرْتُ بَعْدَ ثَلاَثٍ فَجِئْتُ فَإِذَا هُوَ فِي مَكَانِهِ فَقَالَ « يَا فَتَى لَقَدْ شَقَقْتَ عَلَيَّ أَنَا هَا هُنَا مُنْذُ ثَلاَثٍ أَنْتَظِرُكَ » ﴾

عبدالله بن ابی الحمساء رضي الله عنه فرمائي چه ما د رسول الله ﷺ نه يو څيز اخستلې وو د هغوی د بعثت او نبوت نه مخکښې چه په هغې کښې د هغوی د ثمن څه حصه باقي پاتې شوې وه، ما هغوی سره دا وعده اوکړه او لاړم چه زه تاسو ته هغه ثمن هم دې ځائې ته راوړم، خو د هغه ځائې نه د راتلو نه پس ماته هير شو، د درې ورځو تيريدو نه پس ماته رایاد شو، زه زر

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٥٢٤٥) (ضعيف الإسناد)

راغلم هغوی لره د کتلو د پاره چه او مې کتل نو رسول الله ﷺ هم هلته موجود وو، رسول الله ﷺ زما په ليدو باندې اوفرمائيل اې هلکه تا زه ډير په مشقت کښې واچولم، زه د درې ورځو نه هم دلته يم.(صلى الله على سيدنا محمد صادق الوعد الامين).

باب في المُتَشَبِّعِ بِمَا لَمْ يُعْطَ

باب ۸۳ - دَ دهوکې دَ ورکولو دپاره داسې ظاهر کول چه دا څيز زما دې، حالانکه دَهغه نهٔ وی

[۴۹۹۷]([1]) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، "أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي جَارَةً تَعْنِي ضَرَّةً هَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ إِنْ تَشَبَّعْتُ لَهَا بِمَا لَمْ يُعْطِ زَوْجِي؟ قَالَ: الْمُتَشَبِّعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَلَابِسِ ثَوْبَيْ زُورٍ".

د حضرت اسماء بنت سيدنا ابوبکر ﷠ نه روايت دې چه يوې ښځې اووې اې د الله رسوله! زما يوه ګاونډۍ ده، که چرې زۀ هغې ته داسې ظاهره کړم چه دا څيز زما خاوند ماته راکړې دې، حالانکه راکړې ئې نۀ وی نو آيا په ما باندې به ګناه وی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل څوک چه داسې ظاهره کړی چه دا څيز زما دې، حالانکه هغه ته نۀ وی ورکړې شوې نو دَدۀ مثال دَ هغه سړی په شان دې چه هغه دَ مکر دوه کپړې اغوستې وی-

قوله: ﴿ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي جَارَةً - تَعْنِي ضَرَّةً - هَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ إِنْ تَشَبَّعْتُ لَهَا بِمَا لَمْ يُعْطِ زَوْجِي قَالَ « الْمُتَشَبِّعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَلَابِسِ ثَوْبَيْ زُورٍ »﴾

يوې زنانه د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه زما يو بن ده نو که زه د يو داسې څيز په باره کښې چه ماته خاوند نه وی راکړې په هغې باندې ښکاره کړم چه ماته زما خاوند راکړې دې نو په دې کښې څۀ باک خو نشته د دې په جواب کښې رسول الله ﷺ دا اوفرمائيل چه: ﴿ الْمُتَشَبِّعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَلَابِسِ ثَوْبَيْ زُورٍ ﴾ رسول الله ﷺ د هغې عدم جواز لره يو مثال سره تشبيه ورکولو باندې بيان اوفرمائيلو.

دې زنانه د رسول الله ﷺ نه د ﴿ تشبع بما لم يعط الزوج ﴾ اجازت غوښتلې وو نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه داسې کونکې خو د هغه سړی مشابه دې چا چه دواړه جامې د دروغو اچولې وی چه د هغه پوره جامه د دروغو وی، ځکه چه عرب خلق د دوه کپړو اغوستلو عادت وو هم دا د هغوی پوره جامه وه (ازار او رداء) د تشبع معنی په لغت کښې دا ده چه سړې د لوږې باوجود په تکلف موړ جوړشی او خپل موړ والې ښکاره کوی.

(د ثوبی زور نه څه مراد دی؟)

د دروغو د جامې نه څه مراد دې د دې په شرح کښې ليکلې شوې دی چه لکه څوک د زاهدانو او صوفيانو په شان جامې واچوی او په حقيقت کښې هغه زاهد نه وی د جواب حاصل دا شو چه تشبع بما لم يعطِ جائز نه دې، دا ټول په ټوله دروغ دی، او بعض شارحينو ﴿ ثوبی زور ﴾ د دروغو د کپړې شرح دا ليکلې ده چه بعض خلق په طور د فخر او د خپل

[1]: صحيح البخاري/النكاح ۱۰۷ (۵۲۱۹)، صحيح مسلم/اللباس ۳۵ (۲۱۳۰)، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۴۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۴۵/۶، ۳۴۶، ۳۵۳) (صحيح)

ریاست د ښکاره کولو دپاره دانسې کوی چه د خپل قمیص په لستونړی کښې دننه یو بله کپړه زوړنده کړی کومه چه د بهر نه ښکاری چه خلق دا اوګنړی چه هغه ماشاء الله دوه کپړې اچولې دی او دا د بل قمیص لستونړې دې، او یو تفسیر د ﴿ لابس ثوبی زور ﴾ دا کړې شوې دې چه څنګه یو سړې د بل جامې په سوال واخلی او هغه اغوستلو سره په هغې باندې فخر کوی دا ښکاره کولو سره چه دا جامې زما دی.

باب مَا جَاءَ فِي الْمِزَاحِ

باب ۸۴ - دَ مزاح او خوش طبعئ بیان

[۴۹۹۸]([1]) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، أَخْبَرَنَا خَالِدٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، "أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، احْمِلْنِي، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّا حَامِلُوكَ عَلَى وَلَدِ نَاقَةٍ، قَالَ: وَمَا أَصْنَعُ بِوَلَدِ النَّاقَةِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَهَلْ تَلِدُ الْإِبِلَ إِلَّا النُّوقُ".

د حضرت انس ﷺ نه مروی دی چه یو سړې نبی کرم ﷺ ته راغې اووې وئیل اې د الله رسوله ! ماته څه سورلی عنایت اوفرمائئ نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل مونږه تاته د اوښې بچې درکوو -'' نو هغه اووې زۀ به د اوښې په بچی باندې څه کووم؟ نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل اوښ لره خو هم اوښه زیږه وی -

قوله: ﴿ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ احْمِلْنِي. قَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّا حَامِلُوكَ عَلَى وَلَدِ نَاقَةٍ » ﴾

یو سړې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلو او عرض ئې اوکړو چه زما سورلئ پکار ده راکړئ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل مونږ به تا سور کړو د اوښې په بچی باندې، «رسول الله ﷺ دا په مزاح کښې اوفرمائیل» هغه عرض اوکړو چه زه د اوښې په بچی څه کوم هغه خو د سورلئ د کار نه وی، رسول الله ﷺ اوفرمائیل : وَهَلْ تَلِدُ الإِبِلَ إِلاَّ النُّوقُ ...چه لوئې اوښ هم خپلې مور راوړې وی او هغه هم د خپلې مور بچې وی.

[۴۹۹۹]([2]) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ، حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْعَيْزَارِ بْنِ حُرَيْثٍ، عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: "اسْتَأْذَنَ أَبُو بَكْرٍ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمِعَ صَوْتَ عَائِشَةَ عَالِيًا، فَلَمَّا دَخَلَ تَنَاوَلَهَا لِيَلْطِمَهَا، وَقَالَ: أَلَا أَرَاكِ تَرْفَعِينَ صَوْتَكِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْجِزُهُ، وَخَرَجَ أَبُو بَكْرٍ مُغْضَبًا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ: كَيْفَ رَأَيْتِنِي أَنْقَذْتُكِ مِنَ الرَّجُلِ، قَالَ: فَمَكَثَ أَبُو بَكْرٍ أَيَّامًا، ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَوَجَدَهُمَا قَدِ اصْطَلَحَا، فَقَالَ لَهُمَا: أَدْخِلَانِي فِي سِلْمِكُمَا كَمَا أَدْخَلْتُمَانِي فِي حَرْبِكُمَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَدْ فَعَلْنَا قَدْ فَعَلْنَا".

د حضرت نعمان بن بشیر نه روایت دې چه حضرت ابوبکر ﷺ د نبی کریم ﷺ نه د دننه داخلیدو اجازت اوغوستو نو هغوی د حضرت عائشې ﷺ آواز واوریدو چه څه قدرې

---

[1]): سنن الترمذي/البر والصلة ۵۷ (۱۹۹۱)، (تحفة الأشراف: ۶۵۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۶۷/۳) (صحيح)

[2]): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۳۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۷۲/۴، ۲۷۵) (ضعيف الإسناد)

اوچت وو - کله چه هغه دننه راغي نو هغوی حضرت عائشي رضي الله عنها لره د وهلو دپاره اونيوه - اووې فرمائيل زۀ تالره وينمه چه تۀ د نبی کريم ﷺ په وړاندې خپل آواز اوچتوې - نو نبی کريم ﷺ هغې لره خلاصه کړه او حضرت ابوبکر رضي الله عنه غصه بهر اووتلو ،کله چه حضرت ابوبکر رضي الله عنه لاړو نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل : اوګوره ! تالره ما ددې سړی نه څنګه خلاص کړو؟ حضرت ابوبکر رضي الله عنه څو ورځې توقف اوکړو او بيا ئې د رسول الله ﷺ نه د دننه داخليدو دپاره اجازت اوغوستو او هغوی لره ئې بيا موندو چه د هغوی صلح شوې ده،نو هغوی ته ئې اوفرمائيلو چه مالره هم په خپله صلح کښې شامل کړئ لکه څنګه چه تاسو په خپله جګړه کښې شامل کړې ووم -

قوله: ﴿ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ اسْتَأْذَنَ أَبُو بَكْرٍ رضى الله عنه عَلَى النَّبِيِّ –صلى الله عليه وسلم– فَسَمِعَ صَوْتَ عَائِشَةَ عَالِيًا الخ ﴾

يعنی يو ځل صديق اکبر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د حجرې شريفې دروازې ته رارسيدلو سره اجازت طلب کړو د دننه داخليدو، هم په دې وخت کښې د دننه نه هغوی باندې د عائشې رضي الله عنها په زوره د خبرو کولو اواز راغلو، چه کله هغوی دننه داخل شو نو عائشه رضي الله عنها ئې وهله په دې وينا سره چه ته د رسول الله ﷺ مخکښې خپل اواز اوچتوې، رسول الله ﷺ زر رامخکښې شو او هغه ئې ترې نه بچ کړه، ابوبکرصديق رضي الله عنه خفه کيدو سره د کور نه اوتلو، کله چه هغه لاړو نو رسول الله ﷺ عائشې رضي الله عنها ته اوفرمائيل : ﴿ كَيْفَ رَأَيْتِنِى أَنْقَذْتُكِ مِنَ الرَّجُلِ ﴾ چه اوګوره ما ته د دې سړی نه څنګه بچ کړې په دې قصه کښې د مزاح خبره هم دا ده چه رسول الله ﷺ د عائشې رضي الله عنها د پلار نه په رجل سره تعبير اوفرمائيلو، وړاندې په روايت کښې دی چه څو ورځې تيريدلو نه پس ابوبکر رضي الله عنه بيا هم هلته حاضر شو او د دننه راتلو اجازت ئې طلب کړو چه دننه داخليدو سره ئې دواړه خوشحاله او راضی اوليدل نو وې فرمائيل : ﴿ أَدْخِلاَنِى فِى سِلْمِكُمَا كَمَا أَدْخَلْتُمَانِى فِى حَرْبِكُمَا ﴾ چه ما د دوستئ او سلامتئ په وخت کښې هم خپل ځان ته راوبلئ څنګه مو چه د جنګ په وخت رابللې اوم، دا د صديق اکبر رضي الله عنه د طرف نه مزاح دې، په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل : قَدْ فَعَلْنَا قَدْ فَعَلْنَا ...بالکل بالکل راځئ راځئ.[1]

[٥٠٠٠](٢) حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَلاَءِ، عَنْ بُسْرِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِى إِدْرِيسَ الْخَوْلاَنِىِّ، عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الأَشْجَعِىِّ، قَالَ: "أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى غَزْوَةِ

[1] حضرت شيخ په بذل کښې د رسول الله ﷺ د مزاح د رواياتو طرف ته اشاره کړې ده، پس په هغې کښې دی قال المناوي ٣٤/٢ قيل لسفيان بن عيينة المزاح محنة؟ قال بل سنة، لكن الشان في من يحسنه ويضعه مواضعه ودخل الشعبي وليمة فراي اهلها سكوتا فقال ما لي اراكم كانكم في جنازة، اين القناء اين الدف الخ قلت وقد ثبت عن النبي ﷺ فعلا وتقريرا الانواع العديدة من المزاح، منها ما في الشمائل في اختضانه ﷺ زاهراًمن خلفه وهو لا يبصره ومنها ما في المرقاة (مناقب عمر في اخر الفصل ج٥ص ٥٤١) من لطخ عائشة وجه سودة بحريرة لابائها عن اكلها وضحكه ﷺ فيا للاسف ان النصارى اخذوا حسناتنا واخذنا سياتهم وتقدم قريبا حديث النغير اهـ)

[2] صحيح البخاري/الجزية ١٥ (٣١٧٦)، سنن ابن ماجه/الفتن ٤٢ (٤٠٤٢)، (تحفة الأشراف: ١٩٠٠٣، ١٠٩١٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٢/٦) (صحيح)

تَبُوكَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ، فَسَلَّمْتُ، فَرَدَّ وَقَالَ: ادْخُلْ، فَقُلْتُ: أَكُلِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: كُلُّكَ فَدَخَلْتُ".

د حضرت عوف بن مالک اشجعی رضي الله عنه نه روايت دي چه د غزوۂ تبوک په سفر کښې زۂ د نبی کريم ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم هغه د چمړې په يوه خيمه کښې ناست وو - ما سلام اوکړو نو حضور ﷺ جواب راکړو اووې فرمائيل دننه راشه، ما عرض اوکړو آيا زۂ ټول درشم اې دَ الله رسوله ! حضور ﷺ اوفرمائيل چه ټول راشه - او زۂ دننه داخل شوم -

قوله: ﴿ عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الأَشْجَعِيِّ قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ ﴾

عوف اشجعی رضي الله عنه فرمائی چه زه رسول الله ﷺ ته راغلم په غزوه تبوک کښې او هغوی د يو څرمنې په خيمه کښې ناست وو ما سلام عرض کړو، رسول الله ﷺ د هغې جواب راکړو او وې فرمائيل داخل شه، هغه وائی چه ما عرض اوکړو : ﴿ أَكُلِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « كُلُّكَ » ﴾ آيا پوره داخل شم، يعنی پوره بدن سره رسول الله ﷺ اوفرمائيل او پوره راشه، په بل روايت کښې دی ﴿ من صغر القبة ﴾ يعنی دا خبره ئې د قبې د وړوکوالی د وجې نه کړې وه.

[۵۰۰۱](۱) حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي الْعَاتِكَةِ، قَالَ: إِنَّمَا قَالَ: أَدْخُلُ كُلِّي مِنْ صِغَرِ الْقُبَّةِ.

د عثمان بن ابو عاتکه نه روايت دي (په مذکوه بالا قصه کښې) عوف بن مالک چه کوم اوفرمائيل چه زۂ ټول دننه درشم -" دا په دې وجه سره وو چه هغه خيمه وړه غوندې وه -

[۵۰۰۲](۲) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا ذَا الْأُذُنَيْنِ".

حضرت انس رضي الله عنه فرمائی چه (يو ځل) نبی کريم ﷺ ماته داسې اواز اوکړو اې د دوو غوږونو والا -

﴿ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ لِي النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- « يَا ذَا الأُذُنَيْنِ » ﴾

سيدنا انس رضي الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ ماته په دې وينا سره آواز اوفرمائيلو يا ذا الاذنين اې د دوه غوږنو والا! يعنی د مزاح د وجې نه رسول الله ﷺ داسې اوفرمائيل.او د مزاح سره سره په دې کښې د انس رضي الله عنه مدح ته هم اشاره ده چه ماشاء الله د هغه دوه غوږونه دی او په دواړو باندې اوريدل کوی، يعنی بيدار او ويخ دې.

بَابُ مَنْ يَأْخُذُ الشَّيْءَ عَلَى الْمِزَاحِ

باب: په خنده خنده کښې يو څيز راخستل

[۵۰۰۳](۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ. ح وحَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ،

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۰۹۱۸، ۱۹۰۰۳) (ضعيف الإسناد)
(۲): سنن الترمذي/المناقب ٤٦ (۱۹۹۲)، (تحفة الأشراف: ۹۳٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۱۷/۳، ۱۲۷، ۲٤۲، ۲٦۰) (صحيح)
(۳): سنن الترمذي/الفتن ۳ (۲۱٦۰)، (تحفة الأشراف: ۱۱۸۲۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۲۱/٤) (حسن)

أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "لَا يَأْخُذَنَّ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ أَخِيهِ لَاعِبًا وَلَا جَادًّا"، وَقَالَ سُلَيْمَانُ: لَعِبًا وَلَا جِدًّا، وَمَنْ أَخَذَ عَصَا أَخِيهِ فَلْيَرُدَّهَا" لَمْ يَقُلِ ابْنُ بَشَّارٍ: ابْنَ يَزِيدَ، وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

حضرت عبد الله بن سائب بن یزید د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکهٔ نه روایت کوی چه هغه دَ نبی کریم ﷺ نه اوریدلي دی چه هغه فرمائیل: په تاسو کښې دې څوک دَ خپل رور څه څیز هر ګز نهٔ اخلی، په خندا او مزاح کښې او نهٔ په حقیقت کښې په رښتنی طور باندې." دَ سلیمان (بن عبد الرحمن) الفاظ وو [لعبا ولا جدا] او چا چه دَ خپل رور نه څه همسا هم اخستې وی نو هغه دې واپس کړی." محمد بن بشار دَ (عبد الله بن سائب په نسب کښې) ابن یزید نهٔ دی وئیلې. اود [سمع النبی یقول په ځائې باندې ئې] قال رسول الله ﷺ وئیلې دی.

قوله: ﴿ لَا يَأْخُذَنَّ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ أَخِيهِ لَاعِبًا جَادًّا ﴾ د دې جملې په شرح کښې څو احتمالات دی. ۱: په تاسو کښې دې څوک د خپل ملګری سامان نه اوچتوی، په شروع کښې خو په ټوقو کښې او روستو حقیقتا، یعنی د اوچتولو په وخت خو ئې مزاخ ښکاره کړې وو د ملګری سره او بیا ئې روستو حقیقتا هغه څیز ځان سره کیخودلو، نو په دې صورت کښې به تقدیر د عبارت داسې وی: ﴿ لا عبا ابتداء جادا انتهاء ﴾ ۲: په ظاهر کښې خو په مزاح او ټوقو کښې او بباطن حقیقة، یعنی د اخستلو په وخت خو دا ښکاره کوی چه په ټوقو کښې ئې اخلی او په زړه کښې ئې دا وی چه حقیقتا به ئې اونیسم، یعنی لا عبا ظاهرا وجادا باطنا، ۳: د دویم معنې عکس چه ښکاره خو کړی چه په حقیقت کښې ئې اخلم د هغه د خفه کولو دپاره او په حقیقت کښې ئې د اخستلو اراده نه وی، یعنی لا عبا فی الواقع وجادا فی الظاهر. ۴: لا لا عبا ولا جادا، یعنی د بل څیز دې نه په ټوقو کښې اخلی او نه حقیقت کښې.

[٥٠٠٤]([1]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّهُمْ كَانُوا يَسِيرُونَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَنَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ، فَانْطَلَقَ بَعْضُهُمْ إِلَى حَبْلٍ مَعَهُ، فَأَخَذَهُ فَفَزِعَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُرَوِّعَ مُسْلِمًا".

د حضرت عبد الرحمن بن ابو لیلی نه روایت دې چه د حضرت محمد ﷺ صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم فرمائیلې دی چه دغه خلق دَ نبی کریم ﷺ سره په سفر کښې تلل نو په دوی کښې یو کس اودهٔ شو او دویم کس دَ هغه نه رسئ واخسته کومه چه دَ هغه سره وه، نو هغه اویریدهٔ نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل دَ هیڅ مسلمان دپاره جائز نهٔ دی چه هغه دویم مسلمان لره اویره وی.

﴿ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُرَوِّعَ مُسْلِمًا ﴾ د پوره حدیث مضمون دا دی عبدالرحمن بن ابی لیلی د بعض صحابه کرامو رضی الله عنهم نه نقل کوی چه هغوی یو ځل د رسول الله ﷺ سره په یو سفر کښې روان وو چه د هغوی یو ملګرې اودهٔ شو چه هغه سره د هغه رسئ هم وه، د هغه یو ملګری هغه رسئ اوچته کړه هسې د هغه د ویرولو دپاره په ټوقو کښې، چه کله هغه پاسیدو او وې کتل چه زما رسئ غائب ده نو اویریدو، رسول الله ﷺ ته هم د دې خبرې خبر ملاو شو نو

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٥٦٢٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٦٢/٥) (صحيح)

هغوی پورته ذکر شوې جمله ارشاد اوفرمائیله چه د یو مسلمان دپاره جائز نه دی چه بل مسلمان اویروی.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُتَشَدِّقِ فِي الْكَلَامِ

باب ۸۶ - په تکلف سره خبرې کول

تشدق د شدق نه اخستلې شوې دې په معنی د ژامنې، د هر انسان دوه ژامنې وی چه په هغې کښې لاندې د خوراک څکاک او خبرو په وخت کښې متحرک وی، د تشدق فی الکلام نه مراد تکلف دې یعنی په تکلف سره خبره کول، یا بغیر د غور او فکر نه خبره کول بغیر د احتیاط نه، او یو تفسیر د دې دا هم دې چه د خبرو کولو په وخت خوله ورانول، بل ته د اذیت ورکولو دپاره.

[۵۰۰۵](۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ الْبَاهِلِيُّ، وَكَانَ يَنْزِلُ الْعَوَقَةَ، حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ بِشْرِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ أَبُو دَاوُد: هُوَ ابْنُ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبْغِضُ الْبَلِيغَ مِنَ الرِّجَالِ الَّذِي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ تَخَلُّلَ الْبَاقِرَةِ بِلِسَانِهَا".

د حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلي دي : په تحقیق سره الله جل شانه هغه سړی باندې غصه کیږی کوم چه (په ناحقه باندې) زبان آور وی (یعنی چه بلیغې خبرې کوی او ډیرې خبرې جوړه وی) او خپله ژبه داسې چلوی لکه څنګه چه غوا چلوی - (یعنی لکه څنګه چه ځناور ګیا خوری او رطب او یابس هر قسم ګیا ته خلهٔ اچوی دغه شان دې هم په هر قسم خبره باندې خپله خلهٔ چلوی)

قوله: ﴿ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبْغِضُ الْبَلِيغَ مِنَ الرِّجَالِ الَّذِي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ تَخَلُّلَ الْبَاقِرَةِ بِلِسَانِهَا ﴾ الله پاک په خلقو کښې د داسې فصیح او بلیغ سره بغض ساتی کوم چه خپله ژبه چلوی په خوله کښې دننه څنګه چه غوا د ګیا خوړلو په وخت ژبه تاوهی او کومه ګیا ئې چه هم خولې ته اورسی په هغې شخوند وهی مراد د دې نه هغه سړې دې کوم چه په تکلف او تصنع سره مبالغه فی الکلام کوی چه د هغه ژبه مسلسل ګرځی او په تکلف سره خبرې کوی باقی نفس بلاغت او طبعی فصاحت مذموم نه دې بلکه تکلف فی البلاغة.

[۵۰۰۶](۲) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ شُرَحْبِيلَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَعَلَّمَ صَرْفَ الْكَلَامِ لِيَسْبِيَ بِهِ قُلُوبَ الرِّجَالِ أَوِ النَّاسِ، لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا".

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل : چا چه د خبرو صرف (یعنی د خبرو جوړولو طریقه او انداز) ددې دپاره زده کړو چه هغه په دې ذریعه سره د خلقو زړونه واخلی، نو الله جل شانه به د قیامت په ورځ باندې ددهٔ هیڅ فرض او نفل نهٔ قبلوی.

قوله: ﴿ مَنْ تَعَلَّمَ صَرْفَ الْكَلَامِ لِيَسْبِيَ بِهِ قُلُوبَ الرِّجَالِ أَوِ النَّاسِ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفًا

[۱]: سنن الترمذي/الأدب ۷۲ (۲۸۵۳)، (تحفة الأشراف: ۸۸۳۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۱۶۵، ۱۸۷) (صحيح)
[۲]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۳۵۱۰) (ضعيف)

وَلاَ عَدْلاً ﴾ کوم سړي چه جذباتي تقريرونه زده کړي د خلقو زړونه په هغې باندې د مقيد کولو دپاره يعنې خپل طرف ته د مائل کولو دپاره نو د قيامت په ورځ باندې به الله پاک نه د هغه فرض عبادت قبول کړي او نه نفل، او يو قول دا دې چه د صرف نه مراد توبه او د عدل نه مراد فديه ده.

په بذل کښې ليکلي دي چه : کتب مولانا محمد يحيى المرحوم في التقرير قوله ليسبى به القلوب، فاما لو نوى فيه ان يوثر کلامه ووعظه في سبيل الله خالصا فلا ضير، يعنې حضرت گنگوهي رحمه الله فرمائي چه که يو مقرر جذباتي تقرير په دې نيت کوي چه د هغه د کلام او وعظ اثر په قلوب باندې اوشي او هغوی د دې نه متاثر شي په اخلاص سره، د الله پاک دپاره نو په دې کښې هيڅ باک نشته.اه

[۵۰۰۷]() حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ قَالَ: "قَدِمَ رَجُلَانِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَخَطَبَا فَعَجِبَ النَّاسُ يَعْنِي لِبَيَانِهِمَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا، أَوْ إِنَّ بَعْضَ الْبَيَانِ لَسِحْرٌ".

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه نه روايت دې چه د مشرق د جانب نه دوه سړي راغلل او هغوی خطاب اوکړو نو خلقو ته دَ هغوی په اسلوب خطاب او بيان باندې ډير تعجب اوشو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل :" بې شکه بعضې دَ بيان نه (سحر) جادو دې.

قوله: ﴿ قَدِمَ رَجُلاَنِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَخَطَبَا فَعَجِبَ النَّاسُ - يَعْنِي لِبَيَانِهِمَا - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا ».أَوْ « إِنَّ بَعْضَ الْبَيَانِ لَسِحْرٌ »﴾

سيدنا عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي چه يو ځل مدينې طيبې ته دوه کسان د بلاد مشرق نه راغلل هغوی بيل بيل تقريرونه اوکړل، چه په هغې باندې خلق حيران شو نو په دې موقع باندې رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل چه واقعي بعض بيان د جادو په شان اثر لري، يعنې د جادو په شان موثر، زړونو لره مائل کونکي، پس که مائل کول د زړونو وی د حق طرف ته نو هغه بيان ممدوح دې، او که مقصود مائل کول وی د باطل طرف ته نو داسې بيان مذموم دې، وقد اطال الکلام في معنى هذا الحديث الشيخ الامام ابوهلال العسکري في کتابه "جمهرة الامثال" والامام ابوالفضل الميداني في کتابه "مجمع الامثال"، او په حاشيه د بذل کښې ليکلي دي چه د دې حديث په باره کښې د علماء کرامو دواړه اقوال دي بعض وائي چه په دې کښې مقصود مدح ده د کلام بليغ او وئيلې شوې دي چه مقصود مذمت دې.

(دا دوه سړي څوک وو؟)

او دا دوه سړي راتلونکي په دوی کښې د يو نوم زبرقان بن بدر ليکلې دې او دويم عمرو بن الاهتم او دواړه صحابه رضی الله عنهما دي.او د هغوی دا راتلل په ۹ هجري کښې شوې وو (عون) په بذل کښې د دې دواړو د تقرير قصه هم ليکلې شوې ده فارجع اليه لوشئت،

[1]: صحيح البخاري/النكاح ۴۷ (۵۱۴۶)، الطب ۵۱ (۵۷۶۷)، سنن الترمذي/البر والصلة ۸۱ (۲۰۲۹)، (تحفة الأشراف: ۶۷۲۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۱۶، ۵۹، ۶۲، ۹۴، ۲۶۳/۴) (صحيح)

د هغې په اخر کښې دا هم دی چه په ظاهر کښې د دې قصې نه معلومېږی چه رسول الله ﷺ د دې مذمت فرمائیلې دې د هغوی د طرز کلام په تلون باندې چه هغه یوه ورځ د زبرقان مدح اوکړه او په بله ورځ باندې ئې مذمت اوکړو نو چه کله رسول الله ﷺ تپوس اوکړو چه دا څۀ دی، نو هغه جواب ورکړو چه اوله ورځ باندې چه څه وئیلې وو هغه هم صحیح وو او کوم چه مو روستو اووې هغه دروغ نه دی، د هغه جواب اوریدلو نه پس رسول الله ﷺ دا جمله ارشاد اوفرمائیله.

[۵۰۰۸](١) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْبَهْرَانِيُّ، أَنَّهُ قَرَأَ فِي أَصْلِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَيَّاشٍ، وَحَدَّثَهُ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ ابْنُهُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنِي ضَمْضَمٌ، عَنْ شُرَيْحِ بْنِ عُبَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو ظَبْيَةَ، أَنَّ عَمْرَو ابْنَ الْعَاصِ، قَالَ يَوْمًا وَقَامَ رَجُلٌ فَأَكْثَرَ الْقَوْلَ، فَقَالَ عَمْرٌو: "لَوْ قَصَدَ فِي قَوْلِهِ لَكَانَ خَيْرًا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: لَقَدْ رَأَيْتُ أَوْ أُمِرْتُ أَنْ أَتَجَوَّزَ فِي الْقَوْلِ، فَإِنَّ الْجَوَازَ هُوَ خَيْرٌ".

د حضرت ابو ظبیه (کلاعی حمصی) نه روایت دې چه یوه ورځ یو سړی خطاب اوکړو او ډیرې خبرې ئې اوکړې : نو حضرت عمرو بن العاص رضی الله عنه اوفرمائیل که چرې دۀ په خپلو خبرو کښې میانه روی (اعتدال) اختیار کړې وې نو ددۀ دپاره به ډیره بهتره وې، ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغه فرمائیل : تحقیق ما لیدلې دی یا ئې اوفرمائیل ماته حکم کړې شوې دې چه په خبرو کښې میانه روی (اعتدال) اختیار کړم - بې شکه میانه روی سراسر خیر دې -

قوله: ﴿ أَنَّ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ قَالَ يَوْمًا وَقَامَ رَجُلٌ فَأَكْثَرَ الْقَوْلَ فَقَالَ عَمْرٌو لَوْ قَصَدَ فِي قَوْلِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « لَقَدْ رَأَيْتُ أَوْ أُمِرْتُ أَنْ أَتَجَوَّزَ فِي الْقَوْلِ فَإِنَّ الْجَوَازَ هُوَ خَيْرٌ » ﴾

یعنی سړې یو ورځ اودریدلو او ډیر اوږد تقریر ئې اوکړو په دې باندې عمرو بن العاص رضی الله عنه اوفرمائیل چه که دې سړی په خپل کلام او تقریر کښې میانه روی اختیار کړې وې او دومره اوږد تقریر ئې نه وې کړې نو د هغه په حق کښې به غوره وې، ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغوی به فرمائیل چه زه مناسب گنړم، یا دا چه ماته حکم کړې شوې دې د دې خبرې چه په خبره کښې اختصار اوکړم ځکه چه په ایجاز او اختصار کښې خیر دې.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الشِّعْرِ

باب ۸۷ - دَ شعر او شاعرئ بیان

[۵۰۰۹](٢) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا"، قَالَ أَبُو عَلِيٍّ: بَلَغَنِي عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ، أَنَّهُ قَالَ وَجْهُهُ: أَنْ يَمْتَلِئَ قَلْبُهُ حَتَّى يَشْغَلَهُ عَنِ الْقُرْآنِ وَذِكْرِ اللَّهِ، فَإِذَا كَانَ الْقُرْآنُ وَالْعِلْمُ الْغَالِبَ، فَلَيْسَ جَوْفُ هَذَا عِنْدَنَا مُمْتَلِئًا مِنَ الشِّعْرِ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا، قَالَ: كَأَنَّ الْمَعْنَى: أَنْ يَبْلُغَ مِنْ بَيَانِهِ: أَنْ يَمْدَحَ

١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٧٤٧) (حسن الإسناد)

٢): صحيح البخاري/الأدب ٩٢ (٦١٥٥)، صحيح مسلم/الشعر ح ٧ (٢٢٥٧)، سنن الترمذي/الأدب ٧١ (٢٨٥١)، سنن ابن ماجه/الأدب ١ (٣٧٥٩)، (تحفة الأشراف: ١٢٤٠٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٨٨، ٣٣١، ٣٥٥، ٣٩١، ٤٨٠) (صحيح)

الْإِنْسَانَ فَيَصْدُقَ فِيهِ حَتَّى يَصْرِفَ الْقُلُوبَ إِلَى قَوْلِهِ، ثُمَّ يَذُمَّهُ فَيَصْدُقَ فِيهِ حَتَّى يَصْرِفَ الْقُلُوبَ إِلَى قَوْلِهِ الْآخَرِ، فَكَأَنَّهُ سَحَرَ السَّامِعِينَ بِذَلِكَ.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي،په تاسو کښې چه د چا خيټه د پيپ نه ډکه شي دا د هغه دپاره ددې نه بهتره ده چه د شعرونو نه ډکه شي - حضرت ابو علي (لؤلؤي) رحمه الله فرمائي : چه ددې ارشاد په توضيح کښې د حضرت ابو عبيده قول مونږه ته رارسيدلې دې چه ددې نه مراد دادې چه څوک په شعر او شاعرئ کښې دومره منهمک او مشغول شي چه د قرآن مجيد او د الله د ذکر نه پرې غافل شي،(نو دا انتهائي مذموم دې) ليکن که قرآن مجيد او د علم مشغله غالبه وي نو داسې سړې زمونږ په خيال کښې ددې مصداق نۀ جوړيږي چه ددۀ خيټه د شعرونه ډکه ده - (او دا حديث چه) بې شکه بعضې بيان جادو وي ددې مفهوم دادې چه څوک د چا مدح کوي او په داسې عمدګئ سره ئې اوکړي چه د خلقو زړونه ددۀ طرف ته مائل شي او بيا چه کله د هغه مذمت کوي نو په داسې انداز کښې ئې کوي چه خلق دَدۀ دې بلې خبرې طرف ته واوړي - ګويا چه دۀ دې سامعينو لره په دې خبرې سره مسحور کړل -

قوله: ﴿ لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا ﴾ د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه د سړي خيټه او د هغه باطن که د پيپ نه ډک شي دا غوره ده د دې په نسبت چه د هغه باطن ډک وي د اشعارو نه.

د مصنف رحمه الله شاګرد ابوعلي د دې حديث شرح د ابوعبيد قاسم بن سلام نه نقل کوي چه دا په هغه صورت کښې ده چه کله هغه اشعار هغه لره د قران کريم د تلاوت او ذکر الله نه غافل کړي، خو که د دې باوجود پرې قرآن او علم غالب وي نو دا مذموم نه دی، او د هغه سړي په باره کښې دا نه صادقيږي چه د هغه خيټه د اشعارو نه ډکه ده، او د دې نه پس بيا د تير حديث ﴿ ان من البيان لسحرا ﴾ تفسير نقل کوي چه د سحر کيدو مطلب دا دې چه په خپل کلام او بيان کښې دومره ماهر شي چه د يو سړي په مدح باندې راشي او د هغه ښه مدح اوکړي چه په هغې کښې صرف رشتيا استعمال کړي او هم د هغې نه کار واخلی چه په هغې سره خلق د هغه ممدوح معتقد شي او بيا هم د هغه مذمت شروع کړي او په هغې هم د حقيقت خلاف څه خبره اونکړي تر دې چه خلق دا سړې مذموم اوګنړي يعنی څنګه چه د کوم سړي د خپل تقرير په زور سره قابل مدح کيدل ثابت کړې وو، بيا هم دغه شان په خپل کلام او بيان سره د هغه د قابل مذمت کيدلو خلقو له باور ورکړي، لکه چه هغه په سامعينو باندې سحر کړې وي

[۵۰۱۰] (1) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ بْنِ عَبْدِ يَغُوثَ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حِكْمَةً".

[1]: صحيح البخاري/الأدب ۹۰ (۶۱۴۵)، سنن ابن ماجه/الأدب ۴۱ (۳۷۵۵)، (تحفة الأشراف: ۵۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۲۵/۵، ۱۲۶)، سنن الدارمي/الاستئذان ۶۸ (۲۷۴۶) (صحيح)

دَ حضرت ابی ابن کعب رضی الله عنه نه روایت دي چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل بې شکه بعضې دَ شعر نه حکمت دې، (یعنی بعضې شعرونه دَ حکمت نه ډک وی) -

قوله: ﴿ ان من الشعر حكمة ﴾ او په بل روایت کښې دی ﴿ حكما ﴾ د حکم معنی د حکمت ده کما فی قوله تعالی : واتيناه الحكم صبيا ...یعنی واقعی بعض اشعار په ډیر حکمت باندې مشتمل وی.

[۵۰۱۱](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ يَتَكَلَّمُ بِكَلَامٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا، وَإِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حُكْمًا".

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه مروی دی چه یو د باندې اوسیدونکې نبی کریم ﷺ ته راغې او په خپل مخصوص انداز کښې ئې خبرې اوکړې نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل " بې شکه بعض بیان جادو وی او بې شکه بعضې شعر حکمت وی -

[۵۰۱۲](٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو تُمَيْلَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ النَّحْوِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ ثَابِتٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي صَخْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا، وَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ جَهْلًا، وَإِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حُكْمًا، وَإِنَّ مِنَ الْقَوْلِ عِيَالًا"، فَقَالَ صَعْصَعَةُ بْنُ صُوحَانَ: صَدَقَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَمَّا قَوْلُهُ: إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا، فَالرَّجُلُ يَكُونُ عَلَيْهِ الْحَقُّ وَهُوَ أَلْحَنُ بِالْحُجَجِ مِنْ صَاحِبِ الْحَقِّ، فَيَسْحَرُ الْقَوْمَ بِبَيَانِهِ فَيَذْهَبُ بِالْحَقِّ، وَأَمَّا قَوْلُهُ: إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ جَهْلًا، فَيَتَكَلَّفُ الْعَالِمُ إِلَى عِلْمِهِ مَا لَا يَعْلَمُ فَيُجَهِّلُهُ ذَلِكَ، وَأَمَّا قَوْلُهُ: إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حُكْمًا، فَهِيَ هَذِهِ الْمَوَاعِظُ وَالْأَمْثَالُ الَّتِي يَتَّعِظُ بِهَا النَّاسُ، وَأَمَّا قَوْلُهُ: إِنَّ مِنَ الْقَوْلِ عِيَالًا، فَعَرْضُكَ كَلَامَكَ وَحَدِيثَكَ عَلَى مَنْ لَيْسَ مِنْ شَأْنِهِ وَلَا يُرِيدُهُ.

حضرت صخر بن عبد الله بن بریده د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکهٔ نه روایت کوی فرمائی چه ما دَ رسول الله ﷺ نه اوریدلي دی هغه فرمائیل : بې شکه بعض بیان جادو وی او بعضې علم جهالت، بې شکه بعض شعر حکمت وی او بعضې اقوال عیال (بوج) وی - په دې باندې صعصعه بن صوحان اوفرمائیل رښتیا فرمائیلې دی دَ الله نبی ﷺ - د هغه دا فرمان چه بعض بیان جادو وی ددې وضاحت دادې چه په بعضو اوقاتو کښې دَ سړی په ذمه باندې څه حق وی (چه هغه حقدار ته ادا کړی) مګر هغه دَ حقدار په مقابله کښې الحن الحجج وی نو خلقو لره په خپل بیان سره مسحور کوی او حق وهی - او دَ حضور ﷺ دا فرمان : بعض علم جهالت وی -" ددې مفهوم دادې چه په بعضې وختونو کښې صاحب علم په هغه امورو کښې چه دهٔ ته دَ هغې خبر نهٔ وی په تکلف سره خبره کوی نو د جهالت ارتکاب کوی، او دَ حضور ﷺ دا قول : بعض شعر حکمت وی -" نو ددې نه مراد هغه اشعار دی چه په هغې کښې وعظ او نصیحت او عمده مثالونه ذکر کوی چه ددې نه خلق نصیحت بیا مومی، او د حضور ﷺ دا فرمان " بعض اقوال محض بوج وی -" ددې مفهوم دادې چه تهٔ خپله خبره

(١): سنن الترمذي/الأدب ٦٩ (٢٨٤٥)، سنن ابن ماجه/الأدب ٤١ (٣٧٥٦)، (تحفة الأشراف: ٦١٠٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٢٦٩، ٣٠٩، ٣١٣، ٣٢٧، ٣٣٢) (صحيح)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩٧٩، ١٨٨١٧) (ضعيف)

داسي کس ته پيش کړي چه دا دهغه د ذوق او مزاج مطابق نه وي او نه هغه ددي اراده کوي.
﴿عن بريدة بن الحصيب سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا وَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ جَهْلاً وَإِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حُكْمًا وَإِنَّ مِنَ الْقَوْلِ عِيَالاً »﴾ وړاندي په متن کښي د دي حديث شرح ذکر شوي ده او په دي شرح کښي ﴿ ان من البيان سحرا ﴾ په مذمت باندي محمول کړي شوي دي چه يو سړي دي ډير د تيزي ژبي والا چه د هغه په ذمه د بل چا حق دي خو هغه د خپل بيان په زور باندي خلق مسحور او مغلوب کوي او د صاحب حق، حق هغه په قبضه کښي واخلي، او د ﴿ ان من العلم جهلا ﴾ مطلب ئي دا بيان کړي دي چه يو عالم په څه مسئله کښي د هغي نه خبر نه وي په تکلف سره رائي ورکوي، نو د هغي دا رائي ورکول کوم چه صورة علم دي د صاحب بصيرة په نزد د هغه نه جاهل جوړوي، او د ﴿ ان من الشعر حكما ﴾ په باره کښي وائي چه واقعي ډير اشعار داسي وي چه په هغي کښي د حکمت او موعظت خبري وي او خلق د هغي نه نصيحت حاصلوي لکه چه مشاهده ده.
او ﴿ ان من القول عيالا ﴾ چه بعض کلام د خلقو په نزد وبال او سخت وي، فرمائي د دي نه مراد دا دي چه څوک ستاسو خبره اوريدل نه غواړي او نه د هغي اهل دي او خپل کلام په هغه باندي پيش کوي نو ظاهره ده چه هغه خوبه دهغي په اوريدو باندي تنګ شي.

[۵۰۱۳]([1]) حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي خَلَفٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ، قَالَ: "مَرَّ عُمَرُ بِحَسَّانَ وَهُوَ يُنْشِدُ فِي الْمَسْجِدِ فَلَحَظَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: قَدْ كُنْتُ أُنْشِدُ وَفِيهِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْكَ".

د حضرت سعيد بن المسيب نه روايت دي چه حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه په حضرت حسان رضي الله عنه باندي تير شو، او هغه په مسجد نبوی کښي شعرونه وئيل، نو حضرت عمر رضي الله عنه هغه ته په تيز نظر سره اوکتل نو هغه جواب ورکړو - بي شکه ما به په دي جمات کښي شعرونه وئيل او په دي کښي به هغه عظيمه هستي موجوده وه کوم چه ستاسو نه ډير زيات افضل ترين وو -

قوله: ﴿ مَرَّ عُمَرُ بِحَسَّانَ وَهُوَ يُنْشِدُ فِي الْمَسْجِدِ ﴾ يعني يو ځل سيدنا عمر رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مشهور شاعر حسان بن ثابت رضي الله عنه باندي تير شو او هغه په مسجد کښي اشعار وئيل نو عمر رضي الله عنه د هغوی طرف ته اوکتل يعني تنبيها، په دي باندي حسان رضي الله عنه اوفرمائيل چه ما خو به په مسجد کښي د هغه چا په موجودګئ کښي اشعار وئيل کوم چه ستاسو نه غوره وو، يعني رسول الله صلى الله عليه وسلم.

[۵۰۱۴]([2]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ بِمَعْنَاهُ زَادَ فَخَشِيَ أَنْ يَرْمِيَهُ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَجَازَهُ.

حضرت سعيد بن المسيب رحمه الله د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه د مذکوره بالا حديث هم معنی

[1]): صحيح البخاري/بدء الخلق ٦ (٣٢١٢)، صحيح مسلم/فضائل الصحابه ٣٤ (٢٤٨٥)، سنن النسائي/المساجد ٢٤ (٧١٧)، (تحفة الأشراف: ٣٤٠٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٢٢/٥) (صحيح)
[2]): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٣٤٠٢) (صحيح)

روایت کړې دې - په دې کښې مزید دادی : بیا حضرت عمر رضي الله عنه ته خیال راغي چه دې خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم اجازت پیش کوی - چنانچه هغه ته ئې اجازت اوکړو - (چه په جمات کښې شعر لوستې شي)

[۵۰۱۵]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمِصِّيصِيُّ لُوَيْنٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، وَهِشَامٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ لِحَسَّانَ مِنْبَرًا فِي الْمَسْجِدِ، فَيَقُومُ عَلَيْهِ يَهْجُو مَنْ قَالَ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ مَعَ حَسَّانَ مَا نَافَحَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

د حضرت عائشې رضي الله عنها نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به د حضرت حسان دپاره په مسجد نبوی کښې منبر ایخودلو - پس هغه به په دې منبر باندې اودریدو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مذمت کوونکو هجوه به ئې کووله - چنانچه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل حسان چه ترڅو پورې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د طرف نه دفاع کوی، روح القدس (جبریل امین) هغه سره دې"

قوله: ﴿ عَنْ عَائِشَةَ رضی الله عنها قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ –صلی الله علیه وسلم– يَضَعُ لِحَسَّانَ مِنْبَرًا فِي الْمَسْجِدِ فَيَقُومُ عَلَيْهِ ﴾ یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم به د حسان رضي الله عنه دپاره په مسجد کښې منبر کیخودلو چه په هغې باندې به هغوی اودریدلو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم د طرف نه د کفارو هجو کوله، یعنی په اشعارو کښې او رسول الله صلی الله علیه وسلم دا هم فرمائیلی چه جبرائیل علیه السلام د حسان په تائید کښې دې چه ترڅو پورې هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د طرف نه مدافعت کوی.

[۵۰۱۶]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَرْوَزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ يَزِيدَ النَّحْوِيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ سورة الشعراء آية ۲۲۴، فَنَسَخَ مِنْ ذَلِكَ وَاسْتَثْنَى، فَقَالَ: إِلا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا سورة الشعراء آية ۲۲۷".

حضرت ابن عباس رضي الله عنه ددې آیت کریمه { وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغٰوُوْنَ } په باره کښې فرمائی : چه ددې عموم منسوخ شوې دې او اصحاب ایمان ددې نه مستثنیٰ کړې شوې دی او فرمائیلې ئې دی : { إِلَّا الَّذِيْنَ آمَنُوْا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ ذَكَرُوا اللهَ كَثِيْرًا } مګر هغه کسان چه ایمان ئې راوړو او نیک عمل ئې اوکړو او د الله ئې ډیر ذکر اوکړو.

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ (وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ) فَنَسَخَ مِنْ ذَلِكَ وَاسْتَثْنَى فَقَالَ (إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا) ﴾

مطلب ښکاره دې چه د آیت کریمه په شروع کښې چه کوم راغلی دی چه د شعراء اتباع هم هغه خلق کوی کوم چه ګمراه وی. د دې نه په ظاهره عموم معلومیږی چه د ټولو شعراء دا حال دې چه د هغوی اتباع کونکی ګمراهان دی په دې وجه د دې آیت کریمه په آخر کښې د بعض شاعرانو استثناء اوکړې شوه کوم چه د هغوی شعر د الله پاک ذکر سره په غفلت کښې نه اچوی.

(): سنن الترمذي/الأدب ٦٩ (٢٨٤٦)، (تحفة الأشراف: ١٧٠٢٠، ١٦٣٥١)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/فضائل الصحابه ٣٤ (٢٤٨٥)، مسند احمد (٧٢/٦) (حسن)

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٦٢٦٨) (حسن الإسناد)

بَابٌ فِي الرُّؤْيَا[1]

باب ۸۸ - دَ خوبونو بیان

[۵۰۱۷]([2]) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ زُفَرَ بْنِ صَعْصَعَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ، يَقُولُ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمُ اللَّيْلَةَ رُؤْيَا، وَيَقُولُ: إِنَّهُ لَيْسَ يَبْقَى بَعْدِي مِنَ النُّبُوَّةِ إِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ".

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چه نبی کريم ﷺ به کله د سحر د مانځه نه فارغ شو نو پوښتنه به ئي کوله آيا نن شپا په تاسو کښي چا څه خوب ليدلي دي؟ او فرمائيل به ئي بې شکه زما نه ورستو دَ نبوت څه حصه باقي نشته سوا ددي نه چه چا ته څه نيک خوب راشي۔

قوله: ﴿ لَيْسَ يَبْقَى بَعْدِي مِنَ النُّبُوَّةِ إِلاَّ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ ﴾ د دي حديث شرح په كتاب الصلاة باب في الدعاء في الركوع والسجود کښي تيره شوي ده هلته د حديث الفاظ داسي دى : ﴿ لم يبق من مبشرات النبوة الا الرؤيا الصالحة يراها المسلم او ترى له ﴾

[۵۰۱۸]([3]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ".

د سيدنا عباده بن صامت رضي الله عنه نه روايت دي چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل د مؤمن خوب د نبوت شپږ څلويښتمه حصه ده۔

قوله: ﴿ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ ﴾ رسول الله ﷺ فرمائی د مومن د خوب په باره کښي چه هغه د نبوت په اجزاء کښي دي يعنی د علم نبوت په اجزاء کښي او د هغي د آثارو نه دي چه د هغي نه بعض د راروان پيښيدونکی امورو څه پته لګی او په بعض امور کښي مومن ته د هغي نه رهنمائی ملاويږی، اګر چه خوب حجة شرعيه نه دي خو د انسان په بعض نجی او ذاتی امورو کښي (بلکه په اجتماعی امورو کښي هم) د رهنمايئ ذريعه ضرور ده په دي شرط چه خوب د مومن سړی وی، قال الخطابی : معنی هذا الكلام تحقيق امر الرؤيا وتاكيده ....او بيا هغوی د حديث شرح اوفرمائيله، خطابی هم داسي فرمائی چه د دي حديث نه رؤيا صالحه او د رشتينې خوبونو اهميت بيانول مقصود دی اه لهذا هغه چه وئيلي شی چه دا خو د خوب خبره ده، او د خوب څه اعتبار، مطلقا داسي وئيل

[1]) د حضرت شيخ په حاشيه د بذل کښي دی واختلف في حقيقة الرؤيا علي اقوال ذكرها الحافظ في الفتح ۲۸٤/۱۲ اشد البسط، ويقال الرؤيا تختص بالمنام والرؤية باليقظة، وقيل الرؤيا عام كما بسطه القسطلاني في المواهب والزرقاني في شرحه في بحث المعراج، وفي الفتاوي الحديثية لابن حجر صفحه ۳ انه تخليق من الله سبحانه وتعالي وابطل غير ذلك من الاقاويل، وبسط الاختلاف فيها في شروح الشمائل ۲۸۹/۲، والكوكب ۶۹/۲ ومقدمة تعطير الانام وغيرها من كتب التعبير، وذكر في اعلام الموقعين ۶۹/۱ اصول التعبير)

[2]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۲۹۰۰، ۱۳۵۰۸)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الرؤيا ۱ (۲)، مسند احمد (۳۲۵/۲) (صحيح الإسناد)

[3]): صحيح البخاري/ التعبير ۲ (۶۹۸۷)، صحيح مسلم/ الرؤيا ۲ (۲۲۶٤)، سنن الترمذي/ الرؤيا ۱ (۲۲۷۱)، (تحفة الأشراف: ۵۰۶۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۸۵/۳، ۳۱۶/۵، ۳۱۹)، دي/الرؤيا ۱ (۲۱۸۲) (صحيح)

صحیح نه دی.

په دې حدیث کښې دا دی چه د مومن سړی خوب د نبوت په شپږ څلویښتو اجزاء کښې یو جزء دې، د دې عدد په باره کښې روایات مختلف دی، د هغه ټولو روایاتو خلاصه په حاشیه د بذل کښې د فتح الباری ۱۲/۳۹۳ نه نقل کړی ده قال الحافظ : وجملة ما ورد من العدد فی ذلک عشرة ۲۶، ۴۰، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷ وهی اصحها، وقیل ۲۴، ۷۲، ۴۲، ۲۷، ۲۵ د دې شپږ څلویښت عدد والا حدیث تشریح داسې کړې شوې ده چه د رسول الله ﷺ د وحی ابتداء په خوبونو سره اوشوه او دا موده د خوبونو شپږ میاشتې ده کومه چه د نبوت د مودې شپږ څلویښتمه حصه ده ځکه چه د رسول الله ﷺ د نبوت موده دریوشت کلونه ده، دریویشت کاله که په شپږ شپږ میاشتو باندې تقسیم کړې شی نو هغه شپږ څلویښت جوړیږی لهذا خوبونه د نبوت شپږ څلویښتمه حصه شوه اکثر شارحین دا لیکی چه د رسول الله ﷺ مقصود په دې حدیث سره دا بیانول دی چه خوب د نبوت د اجزاء نه دې فی الجلمة یعنی په بعض اعتبارات سره یعنی من وجه د بعض غیب په خبرو باندې د خبریدو په اعتبار سره، باقی دا چه د نبوت د دې جزء د اجزاء نبوت سره څه مناسبت دې، تفصیلا، مثلا شلم جز یا څلویښتم جزء وغیره وغیره کوم چه په روایاتو کښې راځی، د دې نسبت علم مونږ ته نشته، قاضی ابوبکر بن العربی فرمائی د اجزاء نبوت د تعداد په باره کښې :

اجزاء النبوة لا یعلم حقیقتها الا ملک او نبی وانما القدر الذی اراده النبی ان یبین ان الرویا جزء من اجزاء النبوة فی الجملة، لان فیها اطلاعا علی الغیب من وجه ما، واما تفصیل النسبة فیختص بمعرفته درجة النبوة، وقال المازری لا یلزم العالم ان یعرف کل شئ جملة وتفصیلا، فقد جعل الله للعالم حدا یقف فمنه ما یعلم المراد به جملة وتفصیلا، ومنه ما یعلمه جملة لا تفصیلا، وهذا من هذا القبیل.اه

یعنی مونږ ته مجملاً دومره خو د دې احادیثو نه معلومه شوه چه خوب د نبوت د اجزاء نه یو جزء دې اوس دا چه کوم جزء دې او ددې د نبوت دکل اجزاؤ سره څه نسبت دې (لسم جزء دې یا شلم مثلاً) په دې باندې پوهیدل زمونږ د وس خبره نه ده، په دې نسبت باندې نبی ښه پوهیږی او د عالم دپاره دا ضروری نه ده چه هره خبره هغوی مجملا هم اوپیژنی او تفصیلا هم، بلکه د هر عالم د علم یو حد وی کوم ځائې ته راتلو سره چه هغه اودریږی د هغې نه وړاندې نه شی تلې، پس بعض امور داسې وی چه د هغې په مراد باندې عالم مجملا او تفصیلا پوهیدلې شی او بعض امور داسې وی چه د هغې علم اجمالا وی تفصیلا نه وی، او دا خبره یعنی د خوبونو جزء نبوت کیدل هم د دې قبیل نه دی، او دلته چه دا د شپږ څلویښتم جزء چه کومه شرح تیره شوې ده د بعض علماء کرامو نه په دې باندې هم د شراح اشکال دې چه په فتح الباری کښې ذکر دې (۱)

---

۱) نقل بن بطال عن أبي سعید السفاقسي أن بعض أهل العلم ذكر أن الله أوحي إلي نبیه في المنام ستة أشهر ثم أوحي إلیه بعد ذلك في الیقظة بقیة مدة حیاته ونسبتها من الوحي في المنام جزء من ستة وأربعین جزءا لأنه عاش بعد النبوة ثلاثا وعشرین سنة علي الصحیح...دا خو هم هغه توجیه ده کومه چه مونږ پورته نقل کړه او هغوی په دې باندې اعتراض کوی : قال بن بطال هذا التأویل یفسد من وجهین أحدهما أنه قد اختلف في قدر المدة التي ....لـه

[۵۰۱۹]() حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكَدْ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ أَنْ تَكْذِبَ، وَأَصْدَقُهُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُهُمْ حَدِيثًا، وَالرُّؤْيَا ثَلَاثٌ: فَالرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ بُشْرَى مِنَ اللَّهِ، وَرُؤْيَا تَحْزِينٌ مِنَ الشَّيْطَانِ، وَرُؤْيَا مِمَّا يُحَدِّثُ بِهِ الْمَرْءُ نَفْسَهُ، فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ، فَلْيَقُمْ فَلْيُصَلِّ وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا النَّاسَ، قَالَ: وَأُحِبُّ الْقَيْدَ وَأَكْرَهُ الْغُلَّ، وَالْقَيْدُ ثَبَاتٌ فِي الدِّينِ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ: يَعْنِي إِذَا اقْتَرَبَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ: يَعْنِي يَسْتَوِيَانِ.

د سیدنا ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي چه نبي کریم ﷺ اوفرمائیل کله چه زمانه قریبه شي، نو د مسلمان خوب به غالبا دروغ نهٔ وي او د ټولو نه رښتوني خوب به د هغه چا وي څوک چه په خبرو کښې د ټولو نه زیات رښتوني وي - خوب په درې قسمه باندې وي، ښهٔ خوب د الله تعالیٰ د جانب نه بشارت وي، او یو خوب د شیطان د طرف نه د غمګین کولو والا وي او یو قسم خوب د بنده اوهام او خیالات وي - نو کله چه په تاسو کښې څوک ناخوښه خوب اووینی نو هغه لره پکار دی چه پاسی مونځ اوکړی او خلقو ته ئې بیان نهٔ کړی -" او حضرت ابوهریره رضی الله عنه اوفرمائیل چه زهٔ په خوب کښې په پښو کښې بیړو لیدلو لره خوښه وم او په غاړه کښې طوق لره بد ګنړم، په پښو کښې بیړئ لیدل په دین کښې د ثابت قدمئ علامت دي -امام ابوداود رحمه الله فرمائي.:" زمانه قریب راشي -" ددې مفهوم دادې چه کله ورځ او شپه دواړه برابر برابر شي (یعنی د سپرلی موسم وي -)

قوله: ﴿إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكَدْ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ أَنْ تَكْذِبَ وَأَصْدَقُهُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُهُمْ حَدِيثًا الخ﴾

چه کله زمانه نزدې شي نو نزدې نه ده چه د یو مسلمان خوب دروغ شي (بلکه رشتیني به وي) د اقتراب زمان نه څه مراد دې په دې کښې درې اقوال دی:

۱: د دې نه مراد قرب قیامت دې چه په اخر زمانه کښې به قیامت ته نزدې د مسلمانانو اکثر بلکه ټول خوبونه رشتیا وي.(۲)

۲: د ورځو او شپو برابر کیدل لکه چه ایام ربیع یعنی موسم بهار کښې وي، دا تفسیر وړاندې په کتاب کښې هم راروان دې چه دا زمانه د اعتدال زمانه وي نه زیاته د ګرمئ او نه زیاته د یخنئ، د دې نه معلومه شوه چه د خوب په صحیح او رشتیني کیدو کښې د موسم هم ډیر دخل وي.

ـ٦......بعد بعثة النبي صلي الله عليه و سلم إلي موته والثاني أنه يبقي حديث السبعين جزءا بغير معنى قلت ويضاف إليه بقية الأعداد الواقعه اهـ يعني دا خبره کول چه د وحی د بیداري زمانه صرف درېوشت کلونه ده دا خبره اتفاقي نه ده بلکه مختلف فیه ده، دویمه وجه دا چه د شپږ څلویښتم جزء کیدو توجیه که اومنلې شي نو د دې نه علاوه چه کوم روایاتو کښې نور اعداد راغلی دی چرته پنځویشت او چرته څلویښت چرته اویا، د دې توجیه به څه وي لهذا دا تشریح ډیره غوره نه ده)

(۱): صحيح مسلم/الرؤيا (٢٢٦٣)، سنن الترمذي/الرؤيا ١ (٢٢٧٠)، سنن الدارمي/الرؤيا ٦ (٢١٨٩)، (تحفة الأشراف: ١٤٤٤٤)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/التعبير ٢٦ (٧٠٧١) (صحيح)

(۲) په ظاهر کښې په دې وجه والله تعالي اعلم ....چه دا زمانه به د فتنو او اختلافاتو زمانه وي چه په هغې کښې به مرد مومن د رهنمایئ زیات محتاج وي او د خوبونو فائده رهنمائی ده تنبیه یا تبشیر، هذا ما بخطر ببالي)

۳: د دې نه مراد قرب اجل دې يعنی په ډير عمر کښې يعنی بوډاتوب کښې چه کوم خوبونه اوليدلې شی (بذل) وړاندې فرمائی چه کوم سړې څومره رشتينې وی هغه هومره به ئې خوب رشتنې وی (د دروغژن سړی خوب به هم اکثر دروغ وی).

قوله: ﴿ الرّؤيا ثلاث: فَالرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ بُشْرَى مِنَ اللَّهِ وَالرُّؤْيَا تَحْزِينٌ مِنَ الشَّيْطَانِ وَرُؤْيَا مِمَّا يُحَدِّثُ بِهِ الْمَرْءُ نَفْسَهُ ﴾

(د خوبونو اقسام)

رسول الله ﷺ فرمائی چه د خوبونو درې قسمونه دی. ۱: رؤياء صالحة يعنی رشتينی خوبونه دا خو د الله پاک د طرف نه د مومن دپاره بشارت وی. ۲: بعض خوبونه د شيطان د طرف نه وی د تحزين دپاره يعنی په غم او خفګان کښې د اخته کولو دپاره د شيطان د طرف. ۳: هغه خوب د سړی چه کومې خبرې هغه په زړه کښې راولی نو دا خوب هم دهغې آئينه دار وی يعنی څنګه خبرې چه د انسان په ذهن کښې په بيدارئ کښې تاويږی بعض وخت هم هغه په خوب کښې هم وينی، لهذا دا آخری دواړه قسمونه قابل اعتبار نه دی.

قوله: ﴿ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ فَلْيَقُمْ فَلْيُصَلِّ وَلاَ يُحَدِّثْ بِهَا النَّاسَ ﴾ چه کله په تاسو کښې يو تن مکروه او ناخوښه خوب وينی او په ليدو ليدو کښې ئې سترګې اوغړيږی نو هغه له پکار دی چه پاسيدو سره دې اودس اوکړی او دوه رکعته دې اوکړی او د ورځې دې دا خوب چاته هم نه ذکر کوی.

د روياء صالحه او غير صالحه اداب:

د ناخوښه خوب متعلق په دې حديث کښې دا دوه آداب بيان کړې شوې دی، علماء کرامو د دې شپږ آداب ليکلې دی. ۱: د الله پاک نه پناه غوښتل د هغه خوب د شر نه، ۲: او د شيطان د شر نه، ۳: که د هغه د خوب په ليدو باندې سترګې کولاؤ شی نو ګس طرف ته دې درې کرته لاړې اوتوکی، ۴: او د هغه خوب ذکر دې نه کوی، ۵: پاسيدو سره دوه رکعته کول، ۶: اول چه په کوم اړخ باندې ملاست وی هغه بدلول، د هغې نه اکثر آداب په روستو رواياتو کښې راځی.

او هم دغه شان د روياء صالحه هم څه اداب دی، شارحينو د هغې درې آداب ليکلې دی. ۱: د الله پاک حمد په ځائې راوړل او د هغه شکر ادا کول. ۲: په زړه کښې په هغې باندې خوشحاليدل. ۳: خپل محبوب او مخلص انسان ته د هغې تذکره کول.

قوله: ﴿ وَأُحِبُّ الْقَيْدَ وَأَكْرَهُ الْغُلَّ ﴾ يعنی سړې دا خوب وينی چه د هغه په خپو کښې رسئ پرته ده.[۱] رسول الله ﷺ فرمائی چه زما دا خوښه ده چه يو سړې خوب وينی چه د هغه په مرئ کښې طوق دې د دې په باره کښې رسول الله ﷺ فرمائی چه زما دا ناخوښه ده چه د قيد تعبير ډير ښه دې ثبات فی الدين، په دين کښې کلکيدل، او د غل په باره کښې رسول الله ﷺ هيڅ او نه فرمائيل ځکه چه هغه د اهل نار صفت دې.

[۱] په بذل کښې ئې دا د حديث مرفوع د ټکړې په حيثيت سره ليکلې دې خو منذری وغيره شارحين وائی چه دا جمله د ابوهريره ﷺ د طرف نه مدرج ده مرفوع نه ده.

قوله: ﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ « إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ » الخ ﴾ دا معنی په معانی ثلاثه کښې تیرې شوې.

[۵۰۲۰]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا يَعْلَى بْنُ عَطَاءٍ، عَنْ وَكِيعِ بْنِ عُدُسٍ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي رَزِينٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الرُّؤْيَا عَلَى رِجْلِ طَائِرٍ مَا لَمْ تُعَبَّرْ فَإِذَا عُبِّرَتْ وَقَعَتْ، قَالَ: وَأَحْسِبُهُ قَالَ: وَلَا تَقُصَّهَا إِلَّا عَلَى وَادٍّ أَوْ ذِي رَأْيٍ".

د حضرت ابو رزین (لقیط بن صبره عقیلی ﷺ) نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل خوب د مارغهٔ په پښه باندې دې ترڅو پورې چه د هغې تعبیر بیان نهٔ شی - چنانچه کله چه د هغې تعبیر بیان کړې شی نو (هم هغه شان) کیږی -" او زما خیال دې چه حضور ﷺ اوفرمائیل چه دې لره د چا محبت کوونکی (مخلص) یا د صاحب علم نه علاوه چاته هرګز بیان نهٔ کړې -

قوله: ﴿ لرُّؤْيَا عَلَى رِجْلِ طَائِرٍ مَا لَمْ تُعَبَّرْ فَإِذَا عُبِّرَتْ وَقَعَتْ ﴾ یو قول د دې حدیث په شرح کښې دا دې چه د خوب چه ترڅو پورې تعبیر ورنکړې شی د هغې وقوع نه کیږی، یعنی څه مصداق د هغه خوب نه شی موندلې کیدې د تعبیر نه پس د هغې وقوع او استقرار کیږی، او تر څو چه تعبیر وانخستلې شی نو د هغې مثال د هغه څیز دې کوم چه د یو مرغئ په پنجه باندې کیخودلې شوې وی، او کوم څیز چه د مرغئ په پنجه باندې وی نو د هغې استقرار نه وی، چه کله هغه مرغئ لږ شان حرکت اوکړی فورا به ترې نه هغه څیز اوغورځیږی، لهذا د دې نه معلومه شوه چه خوب لیدونکی که ښه خوب لیدلې دې نو د یو صحیح تعبیر ورکونکی نه د هغې تعبیر زر اخستل پکار دی چه د هغه خوب او د هغې د مصداق وقوع اوشی او انسان د هغې نه منتفع شی، هم په دې وجه په حدیث کښې فرمائیلې شوې دی : ﴿ وَلاَ تَقُصُّهَا إِلاَّ عَلَى وَادٌ أَوْ ذِي رَأْيِ ﴾ چه خوب داسې انسان ته بیانول پکار دی او د داسې سړی نه د هغې تعبیر اخستل پکار دی کوم چه د هغه همدرد وی او پوهه وی څکه چه تعبیر ورکونکې که همدرد وی نو که په دې خوب کښې دوه اړخونه دی یو د خیر او بل د شر نو هغه به هغه اړخ اختیار کړی چه په هغې کښې خیر دې او بیا د الله پاک په اذن باندې د هغې وقوع هم کیږی، او که معبر د خوب لیدونکی مخالف وی نو د هغه د خوب بل اړخ یعنی د شر تعبیر به بیان کړی په دې وجه د هغه نه د تعبیر اخستلو نه منع اوکړې شوه خو کم از کم دومره ضرور ده چه هغه واد او ذی رائې د خوب چه کوم تعبیر ورکوی په هغه خوب کښې د دې تعبیر ګنجائش ضرور وی یعنی یو اړخ پکښې هغه هم وی ګینې که د هغې پکښې هیڅ اړخ هم نه وی او څوک همدرد په همدردئ کښې راتلو سره بې تکه تعبیر د هغې ورکړی نو د هغې هیڅ اعتبار نشته، غالبا هم دې طرف ته اشاره کولو دپاره امام بخاری رحمه الله دا ترجمه قائم کړې ده من لم یر الرؤیا لاول عابر اذا لم یصب، غالبا دا وئیل غواړی چه هغه چه رائی الرؤیا لاول عابر هغه هم وخت دې چه کله تعبیر ورکونکی په قاعده کښې تعبیر ورکړې وی او که یو ناخبره غلط تعبیر ورکړی نو اګر که هغه اول عابر

(): سنن الترمذي/الرؤيا ٦ (٢٢٧٨)، سنن ابن ماجه/الرؤيا ٦ (٣٩١٤)، (تحفة الأشراف: ١١١٧٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٠/٤، ١١، ١٢، ١٣) سنن الدارمي/الرؤيا ١١ (٢١٩٤) (صحيح)

وی خو واقع کیږی به نه. او د حضرت ګنګوهي په تقریر الکوکب الدری کښې د دې نورې معنې اختیار کړې دی چه هغه دا چه خوب لیدونکې چه ترڅو پورې د خپل خوب تعبیر وانخلی په تذبذب او تردد کښې اوسیږی، کله ئې د دې خوب مفهوم په ذهن کښې څۀ راځی، او کله څه، په یو معنی باندې د هغه د رائې استقرار نه راځی لکه چه د مرغۍ په خپو کښې څه څیز وی د هغې استقرار نه وی، او کله چه خوب بیانونکې خپل خوب داسې چاته بیانولو سره د هغې تعبیر حاصل کړی نو د هغه تردد ختم شی او یو معنی د خوب متعین شی، د دې حدیث د فهم دپاره شروح ته د نورې رجوع ضرورت دی.

[۵۰۲۱](۱) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ زُهَيْرًا، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "الرُّؤْيَا مِنَ اللَّهِ، وَالْحُلْمُ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ شَيْئًا يَكْرَهُهُ، فَلْيَنْفُثْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ لِيَتَعَوَّذْ مِنْ شَرِّهَا، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ".

د حضرت ابوقتاده رضی الله عنه نه روایت دې چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی چه ښۀ خوب د الله جل شانه دَ طرف نه دې او بد خوب دَ شیطان دَ طرف نه وی - چنانچه کله چه په تاسو کښې څوک څه ناپسندیده خبره اووینی نو پکار دی چه خپل ګس طرف ته درې ځله توکانړې اوتوکی بیا دَ هغې دَ شر نه په الله سره پناه اوغواړی - بې شکه دغه خوب به دۀ ته ضرر نۀ رسوی -

[۵۰۲۲](۲) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ خَالِدٍ الْهَمْدَانِيُّ، وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ الثَّقَفِيُّ، قَالَا: أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "إِذَا رَأَى أَحَدُكُمُ الرُّؤْيَا يَكْرَهُهَا فَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ، وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ثَلَاثًا، وَيَتَحَوَّلْ عَنْ جَنْبِهِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ".

د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل کله چه په تاسو کښې څوک داسې خوب اووینی چه دۀ ته بد معلومیږی نو دۀ لره پکار دی چه خپل ګس طرف ته لاړې اوتوکی، او درې ځله دَ شیطان دَ شر نه په الله پاک سره پناه اوغواړی او خپل طرف دې بدل کړی - [یعنی په کوم جانب چه اوده وو هغه جانب دې بدل کړی او په بل طرف دې اوده شی]

[۵۰۲۳](۳) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي فِي الْيَقَظَةِ، أَوْ لَكَأَنَّمَا رَآنِي فِي الْيَقَظَةِ، وَلَا يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی چه

---

(۱): صحيح البخاري/الطب ۳۹ (۵۷٤۷)، التعبير ۳ (٦۹۸٤)، ۱۰ (٦۹۹۵)، ۱٤ (۷۰۰۵)، ٤٦ (۷۰٤٤)، صحيح مسلم/الرؤيا ح ۱ (۲٦٦۱)، سنن الترمذي/الرؤيا ۵ (۲۲۷۷)، سنن ابن ماجه/الرؤيا ۳ (۳۹۰۹)، موطا امام مالك/الرؤيا ۱ (٤)، مسند احمد (۲۹٦/۵، ۳۰۳، ۳۰٤، ۳۰۵، ۳۰۹)، سنن الدارمي/الرؤيا ۵ (۲۱۸۷)، (تحفة الأشراف: ۱۲۱۳۵) (صحيح)

(۲): صحيح مسلم/الرؤيا ح ۲ (۲۲٦۲)، سنن ابن ماجه/تعبير الرؤيا ٤ (۳۹۰۸)، (تحفة الأشراف: ۲۹۰۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۵۰/۳) (صحيح)

(۳): صحيح البخاري/العلم ۳۸ (۱۱۰)، الأدب ۱۰۹ (٦۱۹۷)، التعبير ۱۰ (٦۹۹۳)، صحيح مسلم/الرؤيا ۱ (۲۲٦٦)، (تحفة الأشراف: ۱۵۳۱۰)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/تعبير الرؤيا ۲ (۳۹۰۱)، مسند احمد (۲۳۱/۱، ۳٤۲، ٤۱۰، ٤۱۱، ٤۲۵، ٤٦۳) (صحيح)

فرمائیل ئي : چاچه زهٔ په خوب کښې اولیدم هغه به عنقریب مالره په ویښه اووینی، یا ئي اوفرمائیل هغه مالره ګویا چه په ویښه اولدهٔ - او شیطان زما صورت نهٔ شي اختیارولي -

قوله: ﴿مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي فِي الْيَقَظَةِ﴾ رسول اللهﷺ فرمائی چه چا زه په خوب کښې اولیدم نو ما به په بیدارئ کښې هم وینی یعنی د قیامت په ورځ، پس په دې حدیث کښې ګویا اشاره د هغه انسان حسن خاتمه ته رزقنا الله تعالی ذلک مع جمیع الاحبة، لهذا دا اشکال پاتې نه شو چه د قیامت په ورځ باندې خو د رسول اللهﷺ ټول امت هغوی لره وینی، او دویم قول په دې کښې دا دې چه په دنیا کښې په حالت د بیدارئ کښې د رسول اللهﷺ زیارت مراد دې بعض علماء کرامو وئیلي دي : او داسې زیات تر د انسان وفات ته نزدې وی د احتضار په وخت، په داسې وخت کښې الله پاک داسې سړی ته یعنی په خوب کښې د رسول اللهﷺ زیارت کونکی ته د رسول اللهﷺ د زیارت سعادت نصیب کوی او په چا باندې چه الله پاک کرم اوکړی د دې حالت نه مخکښې هم هغه د رسول اللهﷺ زیارت کوی (بذل) او یو مطلب د دې دا هم دې چه دا کلام مبنی دې په تشبیه باندې چه کوم سړی زه په خوب کښې لیدلي اوم نو ګویا هغه زه په ویخه باندې اولیدم لکه چه په بعض روایاتو کښې دی بلکه په حدیث الباب کښې دی : ﴿لَكَأَنَّمَا رَآنِي فِي الْيَقَظَةِ﴾.

قوله: ﴿وَلاَ يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي﴾ د دې جملې نه د دې نزدې جملې تائید کیږی ﴿لَكَأَنَّمَا رَآنِي فِي الْيَقَظَةِ﴾ یعنی چاچه زه په خوب کښې اولیدم نو واقعة هغه هم زه اولیدم ځکه چه شیطان د چا په خوب کښې زما په صورت کښې نه شي راتلې، یعنی دا نه شي کیدې چه یو سړې په خوب کښې د رسول اللهﷺ نه علاوه بل څوک سړې وینی او په خوب کښې دا اوګڼړی چه زه هغوی وینم، پس د شمائل ترمذی په روایت کښې دی : ﴿من رآنی فی المنام فقد رای الحق﴾.

د دې نه پس پیژندل پکار دی چه دا چه په حدیث کښې ذکر دی چه چا زه په خوب کښې اولیدم هغه فی الواقع هم زه اولیدم دا علی العموم ده یا مقید؟ په دې کښې دواړه اقوال دی، وئیلي شوي دی چه دا هله ده چه لیدونکی رسول اللهﷺ لره د هغوی په صورت معهوده کښې لیدلي وی کوم صورت او شکل چه د رسول اللهﷺ په کتابونو کښې منقول دې، دویم قول په دې کښې دا دې چه دا مطلق دې اګر که په هر صورت کښې ئې لیدلي وی، او اکثر علماء کرامو هم دې ته ترجیح ورکړې ده، او دا چه که په صورت کښې اختلاف اوموندلې شی چه په کوم شکل کښې هغه لیدلي دې هغه د منقول مطابق نه وی نو د هغې په باره کښې دا دی چه دا اختلاف د کتونکی د حال د وجې نه دې (بذل) په حاشیه د بذل کښې دې باره کښې د «ارواح ثلاثه» نه زمونږ د مشائخ دهلویه درې مسلکونه نقل کړې شوي دی یو د شاه رفیع الدین قدس سره چه دا په هغه صورت کښې دې، یعنی د حدیث محمل چه هر کله کتونکې رسول اللهﷺ لره خاص هم په هغه هیئت معروفه کښې اوګوری کوم چه په کتب حدیث کښې منقول دې تردې چه د رسول اللهﷺ په ګیره مبارکه کښې د شلو ویښتو سپین والې نقل دې او هغه د رسول اللهﷺ یو ویشت ویښته سپین اوینی نو بیا هغه رسول

الله ﷺ او نه ليدو، ځکه چه صحابه کرام ﷢ به هم د هغه چا نه چه رسول الله ﷺ به ئي په خوب کښې اوليدو نو د هغه د صفت او حليه سوال کولو چه په هغې کښې خوب ليدونکی رسول الله ﷺ ليدلې دې، نو که د هغه بيان کړې صفت به د هغه صفت مطابق وو په کوم باندې چه هغه رسول الله ﷺ ليدلې دې نو بيا به ئې تصديق کولو ګينې نه به ئې کولو، او دويم قول د شيخ المشائخ شاه عبدالعزيز صاحب ﷫ دې او هغه هم هغه دې کوم چه مونږ پورته د جمهورو نقل کړې دې چه په کوم صفت ئې هم رسول الله ﷺ اوليدو نو هغه في الواقع رسول الله ﷺ اوليدو په دې شرط چه خوب ليدونکې په خوب کښې په دې پوهيږي چه دا رسول الله ﷺ دې، د هغه زړه په دې باندې ګواهي ورکوي، دريم قول د شاه محمد اسحق صاحب ﷫ دې چه که کتونکې هغوی لره د خپلې زمانې د اتقياء په هيئت باندې وينی نو د هغه دا خوب حق دې ګينې نه دې اهـ (ارواح ثلاثه ٣٣)

[٥٠٢٤]([1]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَسُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ صَوَّرَ صُورَةً عَذَّبَهُ اللَّهُ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَنْفُخَ فِيهَا وَلَيْسَ بِنَافِخٍ، وَمَنْ تَحَلَّمَ كُلِّفَ أَنْ يَعْقِدَ شَعِيرَةً، وَمَنِ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ يَفِرُّونَ بِهِ مِنْهُ صُبَّ فِي أُذُنِهِ الْآنُكُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

دَ حضرت ابن عباس ﷠ نه روايت دې چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چاچه څه تصوير جوړ کړو نو الله پاک به دهٔ ته په هغې سره عذاب ورکوی، تردې پورې چه په هغې کښې روح واچوی مګر دې به په کښې روح نهٔ شی اچولې او چا چه په دروغه دا دعویٰ اوکړه چه دهٔ دا خوب ليدې دې نو دهٔ لره به دَ دې خبرې مکلف کولې شی چه دې په دانه (يعنی دَ اوربشو په دانه) کښې غوټه واچوی (چه دا خبره ناممکنه ده) او چا چه دَ يو قوم دَ خبرې اوريدو کوشش اوکړو او هغوی دَ خپلې خبرې دَ کولو دپاره دده نه لرې کيدل نو دَ قيامت په ورځ باندې به دده په غوږونو کښې سيکه اچولې شی.

قوله: ﴿مَنْ صَوَّرَ صُورَةً عَذَّبَهُ اللَّهُ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَنْفُخَ فِيهَا وَلَيْسَ بِنَافِخٍ الخ﴾ کوم سړې چه يو صورت جوړ کړی يعنی د ذی روح نو الله پاک به هغه د هغې د وجې نه په عذاب کښې اچوی تردې چه هغه په دې کښې روح واچوی، او حال دا چه هغه به په دې باندې قادر نه وی، لهذا په عذاب کښې به اخته وی، تر څو چه الله پاک غواړی.او وړاندې په حديث کښې دی ﴿ ومن تحلم ﴾ يعنی يو سړې خپل دروغژن خوب بيان کړی چه ما دا خوب ليدلې دې نو هغه به په دې خبره مکلف کړې شی چه د اوربشې دانې ته دې غوټه ورکړی او ظاهره ده چه هغه به ئې نه شی ورکولې، او د دې نه په وړاندې حديث کښې دی : کوم انسان چه د بل چا خبرو ته غوږ ږدی د اوريدو دپاره او هغوی ئې هغه ته اورول نه غواړی نو د قيامت په ورځ باندې به د هغه په غوږونو کښې ويلې کړې تانبه واچولې شی.

[1]): صحيح البخاري/التعبير ٤٥ (٧٠٤٢)، سنن الترمذي/اللباس ١٩ (١٧٥١)، الرؤيا ٨ (٢٢٨٣)، سنن النسائي/الزينة من المجتبي ٥٩ (٥٣٦١)، سنن ابن ماجه/الرؤيا ٨ (٣٩١٦)، (تحفة الأشراف: ٥٥٨٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٢١٦، ٢٤١، ٢٤٦، ٣٥٠، ٣٥٩، ٣٦٠) (صحيح)

[۵۰۲۵]() حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ كَأَنَّا فِي دَارِ عُقْبَةَ بْنِ رَافِعٍ، وَأُتِينَا بِرُطَبٍ مِنْ رُطَبِ ابْنِ طَابٍ، فَأَوَّلْتُ أَنَّ الرِّفْعَةَ لَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْعَاقِبَةَ فِي الْآخِرَةِ، وَأَنَّ دِينَنَا قَدْ طَابَ".

د حضرت انس رضی الله عنه بن مالک نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل ما نن شپا اوليدل ګويا چه مونږه د عقبه بن رافع رضی الله عنه په کور کښې يو او مونږه ته (د مديني معروفي او عمده) تازه کجوري د کجورو د ابن طاب نه پيش کړې شوې - نو ما ددې دا تعبير کړې دې چه مونږ ته به په دنيا کښې رفعت او سر بلندي حاصليږي او په آخرت کښې به مو انجام عمده وي او زمونږه دين هم ښۀ دې -

قوله: ﴿ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ الخ ﴾ يعنى يوه ورځ رسول الله ﷺ خپل خوب بيان اوفرمائيلو چه ما د شپې خوب اوليدو چه مونږ يعنى رسول الله ﷺ او د هغوی د مجلس ملګری، د عقبه بن رافع په کور کښې ناست دی او مونږ ته رطب ابن طاب راوړلې شوې، ابن طاب د تمر يو قسم دې هم دا د هغې نوم دې، نو رسول الله ﷺ د هغې تعبير دا راويستلو چه زمونږ دپاره يعنى خپله د هغوی دپاره او کوم چه د هغوی په طريق باندې وی په دنيا کښې سربلندی ده او په آخرت کښې حسن عاقبت يعنى حسن انجام او دريمه خبره دا چه زمونږ دين اسلام ډير زيات پاک او مزيدار دې.

د تعبير په درې اجزاء کښې رفعت چه واخستلې شو د «رافع» نه او حسن عاقبت چه ماخوذ کړې شو نو هغه د «عقبه» نه او پاکيزګی د ابن طاب نه، د دې نه دا هم معلومه شوه چه په خوب کښې هميشه په نوم سره د هغې مخصوص مسمى مراد نه وی مراد بلکه کله ئې معنى مراد وی.

بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّثَاؤُبِ

باب ۸۹ - د اسويلی بيان

[۵۰۲۶]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُمْسِكْ عَلَى فِيهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ".

د حضرت ابو سعيد خدری نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل کله چه په تاسو کښې چاتې اسويلي راشي نو هغه لره پکار دی چه خپله خلهٔ بنده کړی، بې شکه (په دې کښې) شيطان داخليږی -

قوله: ﴿ إِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُمْسِكْ عَلَى فِيهِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ ﴾

تثاؤب تفاعل من الثوباء وهى فترة من ثقل النعاس، والهمزة بعد الالف هو الصواب والواو غلط، كذا فى المغرب ذكره القارى (عون) يعنى تثاؤب د ثوباء نه اخستلې شوې دې هغه سستى او

(): صحيح مسلم/الرؤيا ٤ (٢٢٧٠)، (تحفة الأشراف: ٣١٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٨٦/٣) (صحيح)

(): صحيح مسلم/الزهد ٩ (٢٩٩٥)، (تحفة الأشراف: ٤١١٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣١/٣، ٣٧، ٩٣، ٩٦)، سنن الدارمي/الصلاة ١٠٦ (١٤٢٢) (صحيح)

ستومانی چه د خوب د راتلو په وخت وی.

رسول اللهﷺ فرمائی چه کله په تاسو کښې یو تن ته اسویلې راشی نو خپله خوله دې بنده کړی یعنی یا خو دې خوله نه پرانیزی هغه دې کلکه کړی او که دا نه شی کولې نو په لاس یا رومال کیخودلو سره دې خوله بنده کړی، ځکه چه په خولې پرانستلو سره شیطان دننه داخلیږی، او د دې نه په روستو روایت کښې د فی الصلاة قید دې او په هغې کښې دی ﴿ فلیکظم مااستطاع ﴾،

[۵۰۲۷]() حَدَّثَنَا ابْنُ الْعَلَاءِ، عَنْ وَكِيعٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سُهَيْلٍ نَحْوَهُ، قَالَ: فِي الصَّلَاةِ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ.

د حضرت سهل رحمه الله نه د مذکوره بالا روایت هم معنیٰ روایت مروی دې - (مګر په دې کښې دی) اسویلې که چرې په مانځه کښې راشی نو ترخو پورې چه کیدې شی نو د خُلې د بندیدو کوشش دې اوکړی.

حافظ عراقی فرمائی چه په اکثرو روایاتو کښې خو مطلق راغلې دې، لهذا مطلق به په مقید باندې محمول کولې شی، اصل کښې شیطان د انسان د مونځ په خرابولو پسې لګیدلې وی لهذا د دې کراهت به په مانځهٔ کښې اشد وی او د دې نه دا نه لازمیږی چه بغیر د مانځه نه دې مکروه نه وی بلکه کراهت مطلقا دې.

[۵۰۲۸]() حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ، فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ، وَلَا يَقُلْ هَاهْ هَاهْ، فَإِنَّمَا ذَلِكُمْ مِنَ الشَّيْطَانِ يَضْحَكُ مِنْهُ".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول اللهﷺ اوفرمائیل بې شکه الله تعالیٰ پرنجې لره خوښه وی او اسویلې لره ناخوښه وی، چنانچه کله چه په تاسو کښې چاته اسویلې راشی نو ترخو پورې چه کیدې شی هغې لره دې بند کړی او د ها ها آواز دې نهٔ اوباسی - بې شکه دا د شیطان د طرف نه وی او هغه (یعنی شیطان) په دې پورې خندا کوی.

قوله: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ الخ ﴾

رسول اللهﷺ فرمائی چه الله پاک عطاس یعنی اینګې خوښوی او تثاؤب یعنی اسویلې بد ګنړی، علماء کرامو لیکلې دی چه اینګې سبب وی د حفظ دماغ په هغې سره دماغ سپکیږی او سبب دې د دماغو نه د استفراغ فضله دپاره، یعنی د دماغو نه د خیرې وغیره لرې کولو دپاره، او د حواسو د تقویت دپاره د دې سره بیداری او تازه والې حاصلیږی، چستی راځی هم په دې وجه الحمد لله وئیل مستحب دی (۳) په خلاف د تثاؤب چه په دې

[1]): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۴۱۱۹) (صحيح)

[2]): صحيح البخاري/بدء الخلق ۱۱ (۳۲۸۹)، الأدب ۱۲۵ (۶۲۲۳)، ۱۲۶ (۶۲۶۲)، سنن الترمذي/الصلاة ۶ ۱۵ (۳۷۰)، الأدب ۷ (۲۷۴۷)، (تحفة الأشراف: ۱۴۳۲۲)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/الزهد والرقاق ۹ (۲۹۹۵)، مسند احمد (۲/۲۶۵، ۴۲۸، ۵۱۷) (صحيح)

[3]) وفي هامش البذل ووجه في السيرة الحلبية ۱/۸۸ في سبب الحمد وجوها منها ان العطاس سبب لالتواء العنق فحمد لله علي معافاته من ذلك اهـ)

سره سستي او ناراستي پيدا کيږي او د دې سبب د خيټې ډک والي او د نفس درنوالي دې او د حواسو خراب والي دې.

قوله: ﴿ وَلاَ يَقُلْ هَاهْ هَاهْ فَإِنَّمَا ذَلِكُمْ مِنَ الشَّيْطَانِ يَضْحَكُ مِنْهُ ﴾ د اسويلي په وخت خاص طور د هاه هاه چه کوم آواز پيدا کيږي هغه خو بالکل نه دی راويستل پکار چه په دې سره شيطان په انسان پوري ټوقې کوی او خاندې ورپورې يعنى حقيقة، يا مراد د ضحک نه خوشحاليدل دی.

په بذل کښې د خطابی نه حب عطاس او د کراهت تثاؤب شرح کولو سره په اخره کښې ليکی: فصار العطاس محمودالانه يعين على الطاعات، والتثاؤب مذموما لانه يثبطه عن الخيرات وقضاء الحاجات اهـ

بَابٌ فِي الْعُطَاسِ

باب: د پرنجی بيان

[۵۰۲۹]([1]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ سُمَيٍّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا عَطَسَ وَضَعَ يَدَهُ، أَوْ ثَوْبَهُ عَلَى فِيهِ، وَخَفَضَ أَوْ غَضَّ بِهَا صَوْتَهُ"، شَكَّ يَحْيَى.

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ته به کله پرنجې راغې نو هغه به په خپله خُلهٔ باندې خپل لاس يا څه کپړا ايخوده او خپل آواز به ئې کمولو - يحيیٰ ته شک دې چه په روايت کښې لفظ د [خفض] وو يا لفظ د [غض] : (معنی ئې يوه ده -)

په حديث الباب کښې دی چه رسول الله ﷺ به چه کله اينګې کولو نو خپل لاس مبارک يا کپړه مبارکه به ئې په خپله خوله مبارکه باندې کيخودله او خپل آواز به ئې ښکته کولو يعنی د اينګی په وخت کښې چه کوم آواز پخپله پيدا کيږی هغه به قصداً رسول الله ﷺ ښکته کولو او رو کولو.

[۵۰۳۰]([2]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ سُفْيَانَ، وَخُشَيْشُ بْنُ أَصْرَمَ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "خَمْسٌ تَجِبُ لِلْمُسْلِمِ عَلَى أَخِيهِ: رَدُّ السَّلَامِ، وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعُ الْجَنَازَةِ".

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل په يو مسلمان باندې د بل مسلمان پنځه خبرې واجب دی - د سلام جواب ورکول، په پرنجی راتلو باندې دعا کول، دعوت قبلول، بيمار پرسی کول او په جنازه کښې شريک کيدل -

قوله: ﴿ خَمْسٌ تَجِبُ لِلْمُسْلِمِ عَلَى أَخِيهِ رَدُّ السَّلَامِ وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعُ الْجَنَازَةِ ﴾ د دې پنځو په باره کښې د رومبو دوو په باره کښې په بذل کښې ليکلې دی چه د دې وجوب على الكفايه دې وجوب لعينه نه دې، لهذا چه کله يو جماعت ته سلام

[1]: سنن الترمذي/الأدب ٦ (٢٧٤٥)، (تحفة الأشراف: ١٢٥٨١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٣٩/٢) (حسن صحيح)

[2]: صحيح البخاري/الجنائز ٢ (١٢٤٠ تعليقًا)، صحيح مسلم/السلام ٣ (٢١٦٢)، (تحفة الأشراف: ١٣٢٦٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٢١/٢، ٣٧٢، ٤١٢، ٥٤٠) (صحيح)

اوکړې شي نو په هغوی کښې د یو جواب ورکول کافي دی، هم دغه شان که څوک اینګې اوکړي او الحمد لله اوائی نو د هغه تشمیت یعنی یرحمک الله وئیل هم واجب علی الکفایه دی، او حافظ د اهل ظواهر مسلک د وجوب نقل کړې دې یعنی لعینه، او ابن ابی حمزه فرمائی : ﴿ ذهب جماعة من علمائنا انه فرض عین الی اخر ما ذکر من الاختلاف فیه ﴾ او د تشمیت عاطس په باره کښې په حاشیه د بذل کښې لیکلې دی، قال ابن عابدین : ۲۹۳/۵ تشمیت العاطس فرض کفایة عند الاکثر، وعند الشافعي سنة وعند الظاهرية فرض عين.

بَابٌ كَيْفَ تَشْمِيتُ الْعَاطِسِ[1]

باب ۹۱- د پرنجی جواب څنګه ورکړې شی؟

[۵۰۳۱] ([2]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، قَالَ: "كُنَّا مَعَ سَالِمِ بْنِ عُبَيْدٍ، فَعَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَقَالَ سَالِمٌ: وَعَلَيْكَ وَعَلَى أُمِّكَ، ثُمَّ قَالَ بَعْدُ: لَعَلَّكَ وَجَدْتَ مِمَّا قُلْتُ لَكَ، قَالَ: لَوَدِدْتُ أَنَّكَ لَمْ تَذْكُرْ أُمِّي بِخَيْرٍ وَلَا بِشَرٍّ، قَالَ: إِنَّمَا قُلْتُ لَكَ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّا بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَعَلَيْكَ وَعَلَى أُمِّكَ، ثُمَّ قَالَ: إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ، قَالَ: فَذَكَرَ بَعْضَ الْمَحَامِدِ، وَلْيَقُلْ لَهُ مَنْ عِنْدَهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، وَلْيَرُدَّ يَعْنِي عَلَيْهِمْ: يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ".

د حضرت هلال بن یساف نه روایت دې فرمائی چه مونږه د سالم بن عبید رضي الله عنه سره وو چه په مجلس کښې یو کس ته پرنجې راغې نو هغه اووې" اسلام علیکم " (په تا باندې دې سلامتی وی) نو حضرت سالم رضي الله عنه اوفرمائیل په تا باندې او ستا په مور دې هم (سلامتیا وی) بیا ئې ددې نه پس اوفرمائیل شاید چه تا ته زما دا خبره ښه نۀ وی لګیدلې؟ هغه اووې زۀ دا خوښومه چه تۀ ذکر نۀ کړې زما مور لره نۀ په خیر سره او نۀ په شر سره - هغوی اوفرمائیل ما تاته هم هغه خبره وئیلې ده کومه چه رسول الله ﷺ فرمائیلې وه - مونږه د رسول الله ﷺ سره ناست وو چه په قوم کښې چاته پرنجې راغې نو هغه السلام علیکم اووې نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل په تا او ستا په مور باندې هم (دې سلامتیا وی) بیا حضور ﷺ اوفرمائیل کله چه په تاسو کښې چاته پرنجې راشی نو پکار دی چه [الحمد لله] اووائی - [یعنی تمام تعریفونه الله لره دی] راوی فرمائی چه هغه د څه بل یوحمد ذکر هم

---

[1]) تشمیت په شین معجمه، او تسمیت سین مهمله په دوارو سره منقول دې او اخستلې شوې دې د شماتت نه او مراد دا دې چه الله پاک دې تا د شماتت اعداء نه محفوظ اوساتی، او دویم ماخوذ دې د سمت نه او مقصود په دې سمت سره د حسن دعا کول دی او د جواب د عاطس دپاره دا دواړه الفاظ مناسب دی تشمیت او تسمیت ځکه چه د اینګې په وخت د عاطس د مخ هیئت خراب شي په دې وجه هغه ته د حسن سمت دعاء کولې شي یعنی د ښه هیئت دعا ورته کولې شی او د اینګې په وخت چونکه دماغ او سټ جهټکه خوری چه د هغې نه د ضرر رسیدو ویره هم ده په دې وجه اینګې والاته د حمد هدایت په عافیت باندې او د جواب ورکونکی جواب ته تشمیت یعنی د شماتت اعداء نه د بچ کیدو د دعا حکم اوکړې شو)

[2]): سنن الترمذي/الأدب ۳ (۲۷٤۰)، النسائي في الكبرى ۱۰۰۵۳، وعمل اليوم والليلة ۸٦ (۲۲۵)، (تحفة الأشراف: ۳۷۸٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (۷/٦) (ضعيف)

اوکړو، او کوم کس چه ددهٔ سره په خوا کښې وی نو هغه لره پکار دی چه دا اووائی [یرحمک الله] الله تعالیٰ دې په تا باندې رحم اوکړی او بیا دې پرنجی والا هغه خلقو ته جواب ورکړی [یغفر الله لنا ولکم] الله تعالی دې مونږ او تاسو لره معاف کړی۔

قوله: ﴿ عَنْ هِلَالِ بْنِ يِسَافٍ قَالَ كُنَّا مَعَ سَالِمِ بْنِ عُبَيْدٍ فَعَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ الخ﴾ هلال بن یساف فرمائی چه یو ځل مونږ د سالم بن عبید رضی الله عنه سره ناست وو یو سړی اینګې اوکړو چه په هغې باندې هغه السلام علیکم اووې نو په دې باندې سالم رضی الله عنه اوفرمائیل ﴿ وعلیک وعلی امک ﴾ [1] یعنی په تا دې هم سلام وی او ستا په مور هم، بیا هغوی خپله اوفرمائیل چه کیدې شی تا ته زما په داسې وئیلو باندې غصه درغلې وی، هغه سړی اووې نور خو هیڅ هم نه خو که تاسو زما د مور ذکر نه وې کړې نو ښه به وه، هغوی اوفرمائیل چه ما تاته په جواب کښې دې وخت کښې هم هغه خبره اوکړه کومه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې وه هم په داسې موقع باندې، او بیا هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه هم داسې واقعه نقل کړه، او بیا د دې نه روستو رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه کله په تاسو کښې چاته اینګې راشی نو هغه لره الحمد لله وئیل پکار دی، او د هغه خوا کښې چه څوک وی هغه له یرحمک الله وئیل پکار دی او بیا اینګی کونکی له پکار دی چه هغه یغفرالله لنا ولکم اووائی،

[۵۰۳۲]([2]) حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ الْمُنْتَصِرِ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ يَعْنِي ابْنَ يُوسُفَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ وَرْقَاءَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عَرْفَجَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عُبَيْدٍ الْأَشْجَعِيِّ بِهَذَا الْحَدِيثِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

خالد بن عرفطه د حضرت سالم بن عبید اشجعی رضی الله عنه نه او هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دا مذکوره بالا روایت نقل کړې دې۔

اوددې نه په روستو روایت کښې دی چه هغه دې الحمد لله علی کل حال اووائی او د هغه خوا کښې خلق دې یرحمک الله وائی، اوبیا دې هغه اینګې کونکې يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ وائی.

[۵۰۳۳]([3]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ: الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، وَلْيَقُلْ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، وَيَقُولُ هُوَ: يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: کله چه په تاسو کښې چاته پرنجې راشی نو هغه لره پکار دې چه دا اووائی {الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ} په هر حال کښې الله لره تعریف دې، او دَ هغه رور یا ملګری لره پکار دی چه اووائی [یرحمک الله] الله دې

[1]) د حضرت ګنګوهی په تقریر کښې دی قوله وعلي امك او ستا په مور دې هم سلام وی چا چه تاته دا تعلیم ورکړو ګینې د پلار تعلیم خو داسې نه وی هغه خو صحیح تعلیم درکوی، ورانديې فرمائی چه د دې نه معلومه شوه چه د یو ذکر په ځائې بل ذکر کیخودل د خپل طرف نه غلط او بدعت مذمومه دې)

[2]): انظر ما قبله،(تحفة الأشراف: ۳۷۸۶) (ضعيف)

[3]): صحيح البخاري/الأدب ۱۲۶ (۶۲۲۴)، سنن النسائي/اليوم والليلة (۲۳۲)، (تحفة الأشراف: ۱۲۸۱۸)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۳۵۳) (صحيح)

په تا باندې رحم اوکړي او بيا دې پرنجي والا دا اووائي { يَهْدِيْكُمُ اللهُ وَ يُصْلِحُ بَالَكُمْ }الله تعالىٰ دې تاته هدايت اوکړي او الله دې ستا احوال درست کړي.

او د ترمذی په يو روايت کښې دی چه عاطس له پکار دی چه هغه الحمد لله رب العلمين اوائي په حاشيه د بذل کښې دی ويقول هو يَهْدِيكُمُ اللهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ باندې ليکلي دی قال ابن بطال وبذلک قال الجمهور وقال الكوفيون يقول يغفر الله لنا ولكم، وذهب مالک والشافعی الی التخيير بين اللفظين، كذا في العينى ۱۰/۳۷۰،قلت وحكى التخيير في تكملة البحر ۲۰۸/۸وفتاوى قاضی خان ۳/۴۰۶۔

بَابُ كَمْ مَرَّةٍ يُشَمَّتُ الْعَاطِسُ

باب ۹۲- څوکرته دې دپرنجي جواب ورکړي

[۵۰۳۴](۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ ابْنِ عَجْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "شَمِّتْ أَخَاكَ ثَلَاثًا، فَمَا زَادَ فَهُوَ زُكَامٌ".

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې هغه فرمائي خپل رور ته په پرنجي باندې درې ځله جواب ورکوئ او کوم چه ددې نه زيات وی،نو بيا هغه زکام وهلې دې.

﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ شَمِّتْ أَخَاكَ ثَلَاثًا فَمَا زَادَ فَهُوَ زُكَامٌ ﴾

يعنې جواب د عاطس درې کرته واجب دې د هغې نه پس نه، ځکه چه زيات اينګی راتلل د زکام او د مرض علامت دې بلکه په ځائې د يرحمک الله دې داسې اوائی الرجل مزکوم، لکه چه د باب په آخری حديث کښې راځی، خو په دې کښې روايات مختلف دی چه تشميت يعنی جواب د عاطس دې څو کرته ورکړې شي، او الرجل مزکوم دې په کومه مرتبه کښې اوئيلې شی په دې کښې مختلف اقوال دی، قيل فی الثانية وقيل فی الثالثة وقيل فی الرابعة، والصحيح فی الثالثة، كذا في البذل عن النووي،او په حاشيه د بذل کښې دی چه د ملا علی قاری ميلان دې طرف ته دې چه تر درې کرتو پورې تشميت موکد دې د دې نه پس استحباب او هم دغه شان په شامی او عالمګيری وغيره کښې هم دی او په فتاوی سراجيه کښې دی چه تشميت صرف درې کرتو پورې واجب دې.(په دې شرط چه اينګې کونکې حمد اوکړي) او د دې نه پس اختيار دې او په فتاوی قاضی خان ص۴۰۶ کښې دی ان فعل حسن وان لم يفعل فحسن ايضا.

[۵۰۳۵](۲) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ الْمِصْرِيُّ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا أَنَّهُ رَفَعَ الْحَدِيثَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَعْنَاهُ، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ أَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ قَيْسٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

حضرت سعيد بن ابو سعيد د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت کړې دې او فرمائيلې ئې دی چه ماته هم دا معلومه ده چه هغوی ددې حديث نسبت نبی کريم صلی الله عليه وسلم ته کولو او د مذکوره

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۳۰۵۱) (حسن)
(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۳۰۵۱) (حسن)

روایت په شان روایت ئي بیان کړو -امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دې روایت لره ابو نعیم په واسطه د موسی بن قیس د محمد بن عجلان نه، هغوی د سعید نه هغوی د حضرت ابوهریره رضي الله عنه نه او هغوی د نبی کریم ﷺ نه روایت کړې دې -

[٥٠٣٦]([1]) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أُمِّهِ حُمَيْدَةَ أَوْ عُبَيْدَةَ بِنْتِ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ الزُّرَقِيِّ، عَنْ أَبِيهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "تُشَمِّتُ الْعَاطِسَ ثَلَاثًا، فَإِنْ شِئْتَ أَنْ تُشَمِّتَهُ فَشَمِّتْهُ، وَإِنْ شِئْتَ فَكُفَّ".

حمیده یا عبیده بنت عبید بن رفاعه زرقی د خپل پلار نه روایت کوی، او هغوی د نبی کریم ﷺ نه روایت کړې دې هغوی فرمائيلي دی : پرنجي کوونکی ته درې ځله جواب کوئ، بیا که چرې جواب ورکول غواړئ نو دوه ځله نور او که غواړئ نو پریږدئ -

[٥٠٣٧]([2]) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ، عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ، "أَنَّ رَجُلًا عَطَسَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، ثُمَّ عَطَسَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الرَّجُلُ مَزْكُومٌ".

د حضرت ایاس بن سلمه بن اکوع نه روایت دې هغه د خپل والد صاحب نه نقل کوی چه یو کس د نبی کریم ﷺ په مجلس کښې پرنجي اوکړو نو حضور ﷺ هغه ته دعا اوکړه اووې فرمائیل [یرحمک الله] الله دې په تا باندې رحم اوکړی -" هغه بیا پرنجي اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه دهٔ ته زکام دې -

بَابٌ كَيْفَ يُشَمَّتُ الذِّمِّيُّ

باب: ٩٣- که څوک غیر مسلم پرنجي اوکړی نو څنګه جواب به ورکوي؟

[٥٠٣٨]([3]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ الدَّيْلَمِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "كَانَتِ الْيَهُودُ تَعَاطَسُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجَاءَ أَنْ يَقُولَ لَهَا: يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ، فَكَانَ يَقُولُ: يَهْدِيكُمُ اللَّهُ، وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ".

حضرت ابوهریره رضي الله عنه د خپل پلار نه روایت کوی چه یهودیانو به د نبی کریم ﷺ په مجلس کښې عمدا پرنجي کوو او توقع به ئي کوله چه حضور ﷺ دوی ته په [یرحمک الله] سره دعا اوکړی مګر حضور ﷺ به دا جواب ورکولو : [یهدیکم الله ویصلح بالکم] الله تعالیٰ دې تاسو ته هدایت اوکړی او ستاسو د احوالو اصلاح دې اوکړی -

مضمون د حدیث دا دې چه د بعض یهودو دا حال وو چه کله به هغوی رسول الله ﷺ سره وو نو په تکلف به ئي اینکی کول په دې توقع او امید باندې چه رسول الله ﷺ هغوی ته په (یرحمک الله) سره دعا ورکړی (رسول الله ﷺ د هغوی په چال باندې پوهیدلو) په دې وجه

---

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٩٧٤٦)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الأدب ٥ (٢٧٤٤) (ضعيف)

[2]: صحيح مسلم/الزهد ٩ (٢٩٩٣)، سنن الترمذي/الأدب ٥ (٢٧٤٣)، سنن ابن ماجه/الأدب ٢٠ (٣٧١٤)، (تحفة الأشراف: ٤٥١٣)، وقد أخرجه: سنن الدارمي/الاستئذان ٣٢ (٢٧٠٣) (صحيح)

[3]: سنن الترمذي/الأدب ٣ (٢٧٣٩)، (تحفة الأشراف: ٩٠٨٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٤٠٠، ٤١١) (صحيح)

به رسول الله ﷺ هغوی ته په ځائې د يرحمک الله (صرف) يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُم فرمائيل

بَابٌ فِيمَنْ يَعْطِسُ وَلاَ يَحْمَدُ اللَّهَ

باب ٩٤ - کوم کس چه د پرنجی په راتلو با ندې الحمد الله او نهٔ وائی . . .

[٥٠٣٩]([1]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَشَمَّتَ أَحَدَهُمَا وَتَرَكَ الْآخَرَ، قَالَ: فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، رَجُلَانِ عَطَسَا فَشَمَّتَّ أَحَدَهُمَا، قَالَ أَحْمَدُ: أَوْ فَسَمَّتَّ أَحَدَهُمَا وَتَرَكْتَ الْآخَرَ، فَقَالَ: إِنَّ هَذَا حَمِدَ اللَّهَ، وَإِنَّ هَذَا لَمْ يَحْمَدِ اللَّهَ".

د حضرت انس رضي الله عنه نه روايت دې چه د نبی کريم ﷺ په مجلس کښې دوو کسانو ته پرنجي راغي نو حضور ﷺ يو ته جواب ورکړو او دويم ته ئې جواب ورنهٔ کړو- نو حضور ﷺ ته اووئيلې شو اې د الله رسوله ! دوو کسانو پرنجي اوکړو مګر تاسو يو ته جواب ورکړو ... احمد (يونس) وضاحت کړې دې چه دلته کښې لفظ د [فشمّت احدهما] وو يا [فسمّت احدهما] ... او دويم کس لره مو پريخودو نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه دهٔ (کوم ته چه ما جواب ورکړو) د الله حمد کړې دې او دهٔ د الله حمد نهٔ دې کړې-" [نو دې دويم کس ته مې څکه جواب ورنهٔ کړو]

قوله: ﴿ عَنْ أَنَسٍ قَالَ عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَشَمَّتَ أَحَدَهُمَا .....الخ ﴾
د رسول الله ﷺ مخکښې دوه کسانو اينکې اوکړو نو رسول الله ﷺ يو عاطس ته تشميت اوفرمائيلو او بل ته نه، په دې باندې د هغوی نه تپوس اوکړې شو نو وې فرمائيل چه په دې دواړو کښې يو حمد اوکړو او بل نه.

قوله: ﴿ قَالَ أَحْمَدُ أَوْ فَسَمَّتَ أَحَدَهُمَا - وَتَرَكْتَ الآخَرَ ﴾ زمونږ په نسخه کښې په دواړو ځايونو کښې شمت په شين معجمه سره دې او په بذل کښې ليکلې دی چه په اکثر نسخو کښې هم دغه شان دی او صرف په يو نسخه مدنيه کښې اول په سين مهمله سره دې او دويم په شين معجمه سره، او کيدل هم دغه شان پکار دی يعنی يو په شين سره او بله په سين سره حاصل دا چه د مصنف رحمه الله په دې حديث کښې دوه استاذان دی يو احمد بن يونس او بل محمد بن کثير، د محمد بن کثير روايت خو بغير د شک نه دې او د احمد بن يونس په روايت کښې دا لفظ په شک سره دې فشمت او سمت وهذا ماخوذ من البذل، او دې وخت کښې زمونږ مخې ته دوه نسخې دی يو هغه چه په هغې باندې د شيخ محمد عوامه تعليق دې په هغې کښې داسې دی : فشمت احدهما قال احمد فسمت احدهما، يعنی د محمد بن کثير په روايت کښ، په شين معجمه سره دې او د احمد بن يونس په روايت کښې په سين مهمله سره.

او دويمه نسخه زمونږ مخې ته هغه ده چه په هغې باندې شرح د منذری ده په دې کښې عبارت داسې دې : فشمت احدهما .قال احمد وهو ابن يونس...فشمت احدهما وترکت الاخر،

---

[1]: صحيح البخاري/الأدب ١٢٣(٦٢٢١)، صحيح مسلم/الزهد ٩ (٢٩٩١)، سنن الترمذي/الأدب ٤ (٢٧٤٢)، سنن ابن ماجه/الأدب ٢٠ (٣٧١٣)، (تحفة الأشراف: ٨٧٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٠٠/٣، ١١٧، ١٧٦) (صحيح)

چه د هغې مطلب دا دې چه د محمد بن کثير او احمد دواړو په روايت کښې شمت په شين معجمه سره دې (نه په سين مهمله سره) او فرق دا دې چه د احمد بن يونس په روايت کښې د ﴿ وترکت الاخر ﴾ زيادت دې، او د محمد بن کثير په روايت کښې د دې جملې معطوفې زيادت نشته، او د دې تحقيق نه دا هم معلومه شوه چه په دې نوې دواړو نسخو کښې د قال احمد نه پس د لفظ ﴿ او ﴾ زيادت نشته.

أَبْوَابُ النَّوْمِ

دَ اودهٔ کيدو سره متعلق احکام او مسائل

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَنْبَطِحُ عَلَى بَطْنِهِ

باب ... په خيټه باندې (اولټه) سملاستل (مکروه دی)

او په بعض نسخو کښې د دې نه مخکښې يو غټه سرخی ده ابواب النوم چه مناسب معلوميږی راتلونکو ابوابو ته کتلو سره.

[۵۰۴۰](۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ يَعِيشَ بْنِ طَخْفَةَ بْنِ قَيْسٍ الْغِفَارِيِّ، قَالَ: كَانَ أَبِي مِنْ أَصْحَابِ الصُّفَّةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "انْطَلِقُوا بِنَا إِلَى بَيْتِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَانْطَلَقْنَا، فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ، أَطْعِمِينَا فَجَاءَتْ بِحَشِيشَةٍ فَأَكَلْنَا، ثُمَّ قَالَ: يَا عَائِشَةُ، أَطْعِمِينَا، فَجَاءَتْ بِحَيْسَةٍ مِثْلِ الْقَطَاةِ فَأَكَلْنَا، ثُمَّ قَالَ: يَا عَائِشَةُ، اسْقِينَا، فَجَاءَتْ بِعُسٍّ مِنْ لَبَنٍ فَشَرِبْنَا، ثُمَّ قَالَ: يَا عَائِشَةُ، اسْقِينَا، فَجَاءَتْ بِقَدَحٍ صَغِيرٍ فَشَرِبْنَا، ثُمَّ قَالَ: إِنْ شِئْتُمْ بِتُّمْ، وَإِنْ شِئْتُمْ انْطَلَقْتُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ، قَالَ: فَبَيْنَمَا أَنَا مُضْطَجِعٌ فِي الْمَسْجِدِ مِنَ السَّحَرِ عَلَى بَطْنِي، إِذَا رَجُلٌ يُحَرِّكُنِي بِرِجْلِهِ، فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ ضِجْعَةٌ يُبْغِضُهَا اللَّهُ، قَالَ: فَنَظَرْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

د حضرت يعيش بن طخفه بن قيس غفاری بيان دې چه زما پلار (طخفه) د اصحاب صفه نه وو رسول الله ﷺ هغه ته اوفرمائيل زمونږه سره د حضرت عائشې رضي الله عنها کورته لاړشه." پس مونږ لاړو (هلته کښې چه اورسيدو) حضور ﷺ اوفرمائيل عائشه ! په مونږ باندې څه اوخوروه." پس هغې جشيشه راوړه او مونږه اوخوړه. [جشيشه دې ته وائی چه غنم اوړهٔ کړی او اوړهٔ په اندړو باندې واچوی بيا په هغې کښې غوښه يا کجورې واچوه او پاخهٔ ئې کړی، دې ته يو قسم حليم هم وائی] بيا حضور ﷺ اوفرمائيل: عائشه رضي الله عنها په مونږه باندې څه اوخوروه نو هغې حيس (دکجورو، غوړو، او د پنير مرکب خوراک) راوړو. چه دا لږ غوندې وو لکه چه يو چنړچنړه وی (يا ممکنه ده چه حضرت سيده عائشه رضي الله عنها مراد وی چه هغه په صدق او وفا شعارئ کښې د قطاة مارغهٔ په شان وه.) مونږه هغه حيس اوخوړو. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل عائشې ! په مونږ باندې څه اوڅکوه. پس هغې د پيو يوه غټه پياله راوړه مونږ هغه اوڅښل. حضور ﷺ بيا اوفرمائيل: عائشې ! په مونږ باندې څه اوڅکوه. نو هغې يوه وړه پياله راوړه نو مونږه هغه هم اوڅښله. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل که غواړئ

(۱): سنن ابن ماجه/المساجد ۶ (۷۵۲)، الأدب ۲۷ (۳۷۲۳)، (تحفة الأشراف: ۴۹۹۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳/۴۲۹) (ضعيف)

نو اودهٔ شئ او که غوائ نو جمات ته لاړ شئ، طخفه فرمائی چه زهٔ په جمات کښې په خيټه باندې اولته اودهٔ وُم څکه چه زما دَ پهيپهړو تکليف وو - پس اچانک ما بيا مونده چه څوک ماته دَ خپلو پښو نه حرکت راکوی او وائی چه داسې اودهٔ کيدل الله تعالیٰ ته ناخوښه دی. فرمائی چه ما اوکتل هغه رسول الله ﷺ وو -

قوله: ﴿ عَنْ يَعِيشَ بْنِ طِخْفَةَ قَالَ كَانَ أَبِى مِنْ أَصْحَابِ الصُّفَّةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « انْطَلِقُوا بِنَا إِلَى بَيْتِ عَائِشَةَ رضى الله تعالى عنها » الخ ﴾

يعيش بن طخفه فرمائی چه زما پلار يعنی طخفه بن قيس د اصحاب صفه رضی الله عنهم نه وو (کوم چه به اکثر اوږی وو لکه چه وړاندې هم په دې قصه کښې دی) رسول الله ﷺ اوفرمائيل يعنی مونږ اصحاب صفه ته چه راځئ ماسره د عائشې رضی الله عنها د کور طرف ته، مونږ ټول هغوی سره روان شو، رسول الله ﷺ کور ته رسيدو سره عائشې رضی الله عنها ته اوفرمائيل په مونږ باندې څه خوروه هغې لږه شان دليا راوړه، مونږ ټولو اوخوړه بيا رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه عائشې! نور څه راباندې خوروه نو دې څل ئې ماليده راوړه، د کهجورو، ستوانو، پنير او غوړو مجموعه، خو هغه هم لږ شان وه د قطاة مرغئ برابر، کوم چه مونږ اوخوړله، بيا رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه اې عائشه اوس راباندې څه اوڅکوه نو هغې د پيو يو لويه پياله راوړله کومه چه مونږ ټولو اوڅکله، رسول الله ﷺ اوفرمائيل عائشې! نور هم راباندې اوڅکوه، دې څل هغې يو وړه پياله کښې راوړل کوم چه مونږ ټولو اوڅکل، په اخير کښې رسول الله ﷺ اوفرمائيل که ستاسو زړه غواړی نو اودهٔ شئ او که غواړئ نو مسجد ته لاړ شئ، وړاندې هغوی فرمائی چه زه د شپې په آخر کښې اولته ملاست اوم ناڅاپه زه چا په خپه باندې اوخوزولم په دې وينا چه د ملاستې دا طريقه د الله پاک ناخوښه ده ما چه کله پورته اوکتل نو هغه رسول الله ﷺ وو.

په بذل کښې ﴿ من السحر ﴾ باندې ليکلې دی: ای من اخر الليل، او د دې نه پس ئې د ملا علی قاری رحمه الله نه نقل کړی دی: السحر الرئة ای من اجل وجع الرئة ......يعنی د کولمو د درد د وجې نه، دا ګويا هغوی د خپل اولته سملاستو وجه بيان کړه چه چونکه په خيټه کښې ئې درد وو په دې وجه اولته ملاست وو، د دې نه معلومه شوه چه د خيټې په درد کښې په اولته ملاستې سره آرام ملاويږی، په درد کښې تخفيف راځی د دې په وجه باندې حضرت شيخ په حاشيه د بذل کښې ليکلې دی چه لفظ سحر مشترک دې په دوه معنو کښې او ظاهر دلته دويمه معنی ده اهـ يعنی کومه چه ملا علی قاری رحمه الله ليکلې ده، ځان پوهه کړئ چه سَحَر کوم چه په معنی د اخر الليل دې هغه په فتحتين سره دې او کوم چه په معنی د الرئة دې نو هغه دوه طريقو سره ضبط کړې شوې دې سَحَر، سَحْر ....پس په مرقاة کښې دی: من السحر بفتحين وفی نسخة بسكون الثانی، وهو الرئة اهـ او په مصباح المنير کښې دی چه سحر بمعنی الرئة کښې درې لغات دی علی وزن فلس، وسبب وقفل (عون) او هم دا درې لغات ئې په دې کښې په قاموس کښې ليکلی دی.

او سحر چه په معنی د قبيل صبح دې يعنی آخر الليل دا صرف په فتحت سره ين

ضبط کړې شوې دي.
ددې حديث نه معلومه شوه چه اولتيه ملاسته مکروه ده، لکه چه په ترجمة الباب کښې دي.

بَابٌ فِي النَّوْمِ عَلَى سَطْحٍ غَيْرِ مُحَجَّرٍ

باب ۹۵- په داسې چت باندې اوده کيدل چه په هغې باندې کنړې [پرده وغيره] نهٔ وی.

او په بعض نسخو کښې علی سطح غير محجر دي.

[۵۰۴۱]([1]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا سَالِمٌ يَعْنِي ابْنَ نُوحٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ جَابِرٍ الْحَنَفِيِّ، عَنْ وَعْلَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ وَثَّابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَلِيٍّ يَعْنِي ابْنَ شَيْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ بَاتَ عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ لَيْسَ لَهُ حِجَارٌ، فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الذِّمَّةُ".

حضرت عبد الرحمن د خپل پلار علي بن شيبان نه روايت کوی چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی چه څوک په داسې چت باندې اوده شی چه په هغې باندې کانړې [پرده وغيره] نهٔ وی نو د هغه نه ذمه اوچته شوه.

قوله: ﴿ مَنْ بَاتَ عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ لَيْسَ لَهُ حِجَارٌ فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الذِّمَّةُ ﴾ يعني کوم سړې چه په يو داسې چهت باندې اوده شی چه د هغې په غاړو باندې پرده نه وی، ورو کې شان ديوال. نو زه د هغه خلقو نه بری الذمه يم، که د هغه چهت نه هغه سړې راپريوځی او مړ شی نو د هغې په څوک ذمه دار وی هغه راغورځيدونکې به خپله مستحق د ملامتې وی، لهذا د يو کور په داسې چهت باندې اوده کيدل نه دی پکار چه ناڅاپې انسان راپاسی او د بې خيالئ نه د پورته نه اوغورځيږی، په فتح الودود کښې د دې شرح هم دا ليکلي ده چه د هغه خون بها به د چا نه هم نه شی اخستلې او په لمعات کښې د براءت ذمه معنی دا ليکلي ده چه د الله پاک د طرف نه چه کوم د بندګانو حفاظت وی هغه به د هغه سره نه وی، او د هغه د دې بې احتياطئ او د خوب د آدابو د خلاف ورزئ په وجه باندې.

بَابٌ فِي النَّوْمِ عَلَى طَهَارَةٍ

باب ۹۶، ۹۷- په اوداسهٔ کښې د اوده کيدو فضيلت

[۵۰۴۲]([2]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي ظَبْيَةَ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَبِيتُ عَلَى ذِكْرٍ طَاهِرًا، فَيَتَعَارُّ مِنَ اللَّيْلِ، فَيَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ"، قَالَ ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ: قَدِمَ عَلَيْنَا أَبُو ظَبْيَةَ فَحَدَّثَنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ ثَابِتٌ: قَالَ فُلَانٌ: لَقَدْ جَهِدْتُ أَنْ أَقُولَهَا حِينَ أَنْبَعِثُ، فَمَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا.

د حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه نه روايت دې چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل: څوک چه په اودس کښې او د الله په ذکر سره اوده شی او بيا چه کله د شپې په څه وخت کښې دده سترګې کولاؤ شی (او په بستره باندې خپل اړخ وغيره بدل کړی)، او د الله تعالی نه د دنيا او د آخرت

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۰۲۰) (صحيح)
[2]: سنن ابن ماجه /الدعاء ۱۶ (۳۸۸۱)، (تحفة الأشراف: ۱۱۳۷۱)، وقد أخرجه: مسند احمد (۵/۲۳۵، ۲۴۴) (صحيح)

څه خير اوغواړي، نو دهٔ ته به ورکړي هغې لره ـ ثابت بناني فرمائي چه ددې حديث راوي ابو ظبيه ماته راغې او هغوي مونږ ته دا حديث په واسطه دَ حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه ... دَ نبي كريم ﷺ نه روايت كړو، ثابت رحمه الله فرمائي چه يو صاحب اووې ما ډير كوشش كړې دې چه دَ شپې پاسم او داسې څه دُعا اوكړم مګر زهٔ په دې كښې كامياب نهٔ شُم۔
مضمون د حديث دا دی چه كوم انسان د اودهٔ كيدو دعا لوستلو سره په اودس كښې اودهٔ شی او د شپې ئې څه وخت سترګې كهلاؤ شی نو هغه وخت چه هغه څهٔ دعا هم غواړي د دنيا او د آخرت خيګړه نو هغه به هغه ته ضرور ملاويږي، ثابت بناني رحمه الله فرمائي چه يو ځل ابوظبيه مونږ ته راغلو او هغوي مونږ ته د معاذ رضي الله عنه دا حديث مرفوع واورولو.
ثابت بناني رحمه الله فرمائي چه يو سړي اووې چه ما خو ډير كوشش اوكړو او ډير مې اوغوښتل چه هغه وخت دعا اوغواړم خو كله هم راته توفيق ملاؤ نه شو، كيدې شی چه دَ نسيان د وجې نه او عين وخت باندې د نه يادېدلو د وجې نه.
په ﴿ قال ثابت ﴾ سره د مصنف رحمه الله غرض غالبا د شهر بن خوشب متابعت بيانول دی ځكه چه شهر راوي متكلم فيه دې لكه چه په مقدمه د مسلم كښې دی ﴿ ان شهرا نزكوه ﴾
د اودهٔ كيدو ترمينځه په ويخيدو باندې د دعاء متعلق وړاندې يو مستقل باب راروان دې، ما يقول الرجل اذا تعار من الليل، چه په هغې كښې مصنف رحمه الله د حضرت عباده رضي الله عنه دا حديث مرفوع ذكر كړې دې : ﴿ مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَ حِينَ يَسْتَيْقِظُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ ثُمَّ دَعَا رَبِّ اغْفِرْ لِي ».قَالَ الْوَلِيدُ أَوْ قَالَ « دَعَا اسْتُجِيبَ لَهُ فَإِنْ قَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى قُبِلَتْ صَلاَتُهُ » او د امام بخاري رحمه الله ترجمه ده په ابواب التهجد كښې باب فضل من تعار من الليل فصلى ...او بيا په دې كښې هغوي هم دا حديث د عباده ذكر كړو، د تعار معنى په لغت كښې دا ليكلې ده چه په اودو اودو د انسان سترګې چه اوغړيږي، په ډېره اوږي او څه لفظ ئې هم د ژبې نه اوځي په كچه شان خوب كښې نو په دې حديث كښې دا اوفرمائيلې شو چه انسان له پكار دی چه په شپه كښې دې د سترګو د غړيدو نه فائده واخلي يعنى د آخرت او بې اختياره دې د دې سترګو غړيدل كيدل غنيمت اوګڼړي، د الله پاك ذكر دې اوكړي او څه دعاء دې اوكړي د هغه وخت دعاء به انشاء الله ضرور قبليږي، او دې وخت كښې كوم ذكر كول پكار دی د دې هم رسول الله ﷺ په امت باندې مهرباني كولو سره تعيين اوفرمائيلو لكه چه پورته ذكر شوې دی، او دا ضروري نه ده چه كوم ذكر كول پكار دی د دې هم رسول الله ﷺ په امت باندې شفقت كولو سره تعين فرمائيلې دې لكه چه پورته ذكر دی، او دا ضروري نه ده چه دې وخت كښې دې انسان مونځ هم اوكړي خو كه پاسي او اودس اوكړي او دوه ركعته اوكړي نو بيا خو ډيره ښه ده لكه چه رسول الله ﷺ فرمائي چه انشاء الله دا مونځ به هم قبول شی.
د دې نه مُعلومه شوه چه د انسان په ژوند سره مقصود ذكر الهی دې اودهٔ ويخ په ناسته ولاړه هر حال كښې انسان لره د دې خيال ساتل پكار دی او خيال دې كوی چه كله

اودهٔ کيږي نو په ذکر دې اودهٔ کيږي، د حضرت گنگوهي په تقرير کښې يو ځائې کښې داسې ليکلې دی او په حاشيه د ترمذی ۲/۷۷ کښې د مجمع البحار نه نقل کړې دی، ﴿من تعار من الليل﴾ يعنى کوم سړې چه د خوب نه بيداريدلو سره په دې دعا بيدار شي (کومه دعا چه په حديث کښې ذکر ده) او دا هم هغه وخت کيدې شي چه کوم انسان د ذکر عادت وی تر دې چه بې ارادې او بې اختياره هم د هغه نه ذکر صادريږی اهـ

د باب په دويم حديث کښې دی:

[٥٠٤٣](١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "قَامَ مِنَ اللَّيْلِ، فَقَضَى حَاجَتَهُ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ، ثُمَّ نَامَ"، قَالَ أَبو داود: يَعْنِي بَالَ.

١د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ د شپې د قضائې حاجت دپاره پاسيدو بيا ئې خپل مخ او لاسونه وينځل او بيا اودهٔ شو - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه [قضى حاجته] د دې نه مراد بول کول دی۔

قوله: ﴿ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَقَضَى حَاجَتَهُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ ثُمَّ نَامَ، يعنى بال ﴾ سيدنا ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی چه يو ځل رسول الله ﷺ د شپې پاسيدو پس قضاء حاجت ئې اوکړو يعنى متيازې ئې اوکړې د دې نه پس ئې مخ او لاس وينځلو او اودهٔ شو، د دې نه معلومه شوه چه د اودهٔ کيدو نه مخکښې اودس کول پکار دی که په مينځ کښې هم ستړکې اوغړيږی هغه وخت هم اودس کولو سره اودهٔ کيدل پکار دی اگر چه هغه اودس ناتمام ولې نه وی لکه چه د دې حديث د ابن عباس رضي الله عنهما نه معلومه شوه، ځکه چه د دې اودس نه پس د رسول الله ﷺ د مونځ کولو ذکر خو شته دې نه، د مانځه د اودس خو کامليدل ضروری دی.

باب كَيْفَ يَتَوَجَّهُ

باب... (په اودهٔ کيدو کښې) خپل مخ به کوم طرفته کوی

[٥٠٤٤](٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ بَعْضِ آلِ أُمِّ سَلَمَةَ "كَانَ فِرَاشُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوًا مِمَّا يُوضَعُ الْإِنْسَانُ فِي قَبْرِهِ، وَكَانَ الْمَسْجِدُ عِنْدَ رَأْسِهِ".

حضرت ابو قلابه د سيدنا ام سلمه رضي الله عنها خاندان د يو کس نه روايت کوی چه د نبی کريم ﷺ بستره به داسې خورولې شوه لکه څنگه چه انسان په قبر کښې کيخودې شي اوجمات به د هغه سر طرف ته وو۔

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ بَعْضِ آلِ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَ كَانَ فِرَاشُ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- نَحْوًا مِمَّا يُوضَعُ الإِنْسَانُ فِي قَبْرِهِ وَكَانَ الْمَسْجِدُ عِنْدَ رَأْسِهِ ﴾

(١): صحيح البخاري/الدعوات ١٠ (٦٣١٦)، صحيح مسلم/الحيض ٥ (٧٦٣)، سنن النسائي/التطبيق ٦٣ (١١٢٢)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٧١ (٥٠٨)، (تحفة الأشراف: ٦٣٥٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٢٣٤، ٢٨٣، ٢٨٤، ٣٤٣) (صحيح)

(٢): تفرد به أبو داود (ضعيف)

شرح الحديث او د اداب نوم تحقيق:

د ترجمة الباب غرض دا دي چه د اوده کیدو په وخت د انسان مخ کوم طرف ته کیدل پکار دی آیا په دې وخت کښې هم قبلې ته مخ کول سنت یا مستحب دی، د حدیث الباب په ظاهر کښې مطلب دا دې چه په حجره شریفه کښې چه په کوم بستره باندې رسول اللهﷺ آرام فرمائیلو د هغې حالت داسې وو لکه څنګه چه انسان په قبر کښې کیخودلې شی او دا خبره ټولو ته معلومه ده چه مړی لره په قبر کښې په ښی طرف باندې د قبلې په طرف باندې سملولې شی، معلومه شوه چه رسول اللهﷺ به د اوده کیدو په وخت هم دا صورت اختیارولو، لهذا د دې حدیث نه د قبلې په طرف باندې خوب کول ثابت شو، او د مصنفرحمه الله غرض هم د خوب جهت لره بیانول دی، او امام بخاریرحمه الله په کتاب الدعوات کښې د آداب نوم په سلسله کښې درې څلور ابواب قائم کړی دی، **باب الضجع علی الشق الایمن .....باب اذا بات طاهرا ....باب ما یقول اذا نام ....باب وضع الید تحت الخد الیمنی** ......دا څلور آداب شو، په ښی طرف باندې سملاستل، په اودس کښې اوده کیدل، دعاء لوستلو سره اوده کیدل، او د ښی لاس په تلی باندې مخ کیخودل او دا څلور واړه آداب هغوی د احادیثو نه ثابت فرمائیلې دې، خو هیڅ باب امام بخاریرحمه الله په مستقبل القبلة باندې نه دې قائم کړې، په ظاهر کښې هم په دې وجه باندې چه هغوی سره د دې ادب متعلق څه حدیث د هغوی د شرط مطابق نه وو، خو د امام ابوداؤدرحمه الله سره په دې باب کښې یو حدیث وو په دې وجه هغوی په دې ادب باندې باقاعده ترجمه قائمولو سره د دې متعلق حدیث بیان اوفرمائیلو، لهذا حدیث الباب د نوم مستقبل القبلة دلیل شو او د منذری د کتلو نه پس معلومیږی چه حدیث الباب په صحاح سته کښې سوا د ابوداؤد نه په یو کتاب کښې هم نشته، په حدیث الباب کښې دا هم دی ﴿ وکان المسجد عند راسه ﴾ چه د هغې نه ثابته شوه چه د رسول اللهﷺ د سر مبارک طرف ته مسجد نبوی وو، مسجد نبوی د رسول اللهﷺ د حجرې شریفې نه غربی طرف کښې دې لهذا معلومه شوه چه د استراحت په وخت د رسول اللهﷺ سر په غربی طرف کښې او اقدام عالیه په شرقی طرف کښې کیدل او په ښی طرف باندې د ملاستې ثبوت په احادیث شهیره کښې دې او د دې ملاستې نه پس په ښی طرف کښې د جنوب طرف دې د جنوب په طرف کښې د اهل مدینه قبله ده، او هم دا هیئت د ملاستې د انسان په قبر کښې وی فاغتنم وتشکر ...

بَابُ مَا يُقَالُ عِنْدَ النَّوْمِ

باب: ۹۷، ۹۸- د اوده کیدو په وخت کښې به کومه دعا وائی؟

په دې باب کښې مصنفرحمه الله د اوده کیدو په وخت څو دعاګانې ذکر کړی دی.

[۵۰۴۵](۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، عَنْ مَعْبَدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ سَوَاءٍ، عَنْ حَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْقُدَ، وَضَعَ

۱): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۹۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۸۷/۶) (صحيح)

يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّهِ، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ ثَلَاثَ مِرَارٍ".

د ام المؤمنين حضرت حفصه رضي الله عنها نه روايت دې چه نبي كريم ﷺ به كله اوده كيدل غوښتل نو خپل ښي لاس به ئې د خپل رخسار لاندې كيخودلو او بيا به ئې دا دعا فرمائيله: {اَللّٰهُمَّ قِنِي عَذَابَکَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَک} اې الله! په كومه ورځ چه به ته خپل بندګان راپاسه وې ما لره د خپل عذاب نه محفوظ كړه. دا كلمات به ئې درې واره لوستل۔

١: اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ، ثَلَاثَ مِرَارٍ

[٥٠٤٦](1) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورًا يُحَدِّثُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ، فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، وَقُلْ: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، قَالَ: فَإِنْ مِتَّ مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ، قَالَ الْبَرَاءُ: فَقُلْتُ: أَسْتَذْكِرُهُنَّ، فَقُلْتُ: وَبِرَسُولِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، قَالَ: لَا، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ".

د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ماته اوفرمائيل كله چه خپلې بسترې ته راځې نو داسې اودس كوه لكه څنګه د مونځ دپاره كوې بيا په خپل ښي اړخ باندې سمله او اووايه، {اَللّٰهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِيْ إِلَيْک، وَ فَوَّضْتُ أَمْرِيْ إِلَيْک، وَ أَلْجَأْتُ ظَهْرِيْ إِلَيْک، رَهْبَةً وَ رَغْبَةً إِلَيْک، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَأَ مِنْک إِلَّا إِلَيْک، آمَنْتُ بِكِتَابِک الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَ نَبِيِّک الَّذِي أَرْسَلْتَ} اې الله! ما خپل مخ ستا تابع كړو او خپله معامله مې تاته اوسپارله خپله ملا مې ستا طرف ته اولګوله (يعنى هم تۀ مې خپله سهارا جوړه كړې) زۀ هم ستا نه يريږم او زما شوق هم ستا طرف ته دې ستا نه سوا زما څه د پناهګ ځائې شته او نۀ د نجات - ما ستا په هغه كتاب باندې ايمان راوړو كوم چه تا نازل كړې دې او هغه نبي مې تسليم كړو كوم چه تا رسول جوړ كړو او راليږلې دې دې.'' حضور ﷺ اوفرمائيل كه چرې ته (په دغه شپه) كښې مړ شوې نو په فطرت باندې به مړ ئې - او پكار دى چه دا ستا آخره خبره وى (ددې نه ورستو څه بله خبره نۀ وى) حضرت براء رضي الله عنه فرمائى چه ما دا دعا د يادولو دپاره دوباره اولوسته نو دا لفظ مې اووې [وبرسولک الذى ارسلت] ما ستا په هغه رسول باندې ايمان راوړو كوم چه تا راليږلې دې.'' نو حضور ﷺ اوفرمائيل نۀ (بلكې ما چه كوم الفاظ تاته لوستلې دى هم هغه الفاظ ياد كړه او هغه الفاظ دادى: [ونبيک الذى ارسلت] ما ستا په هغه نبي باندې ايمان راوړو كوم چه تا راليږلې دې۔

٢: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ .... لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ ...الخ.

(1): صحيح البخاري/الوضوء ٧٥ (٢٤٧)، صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٧ (٢٧١٠)، سنن الترمذي/الدعوات ١١٧ (٣٥٧٤)، (تحفة الأشراف: ١٧٦٣)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الدعاء ١٥ (٣٨٧٦)، مسند احمد (٤/٢٩٠، ٢٩٢، ٢٩٣، ٢٩٦، ٣٠٠)، سنن الدارمي/الاستئذان ٥١ (٢٧٢٥) (صحيح)

د دې دعاء په باره کښې دا دی چه کوم انسان د دې دعاء کولو سره اودهٔ شی نو که هغه هم په دې حالت باندې مړ شو یعنی د اودهٔ کیدو په حالت کښ، نو په فطرت یعنی اسلام باندې به مری، او د دې دعاء په باره کښې دا هم دی چه دا دې بالکل په اخر کښې اولولی یعنی د اودهٔ کیدو نه لږ مخکښې چه د دې نه پس دخبرو کولو حاجت رانشی، او په دې حدیث کښې دا هم دی راوی د حدیث براء بن عازب رضی الله عنه فرمائی چه کله ماته رسول الله ﷺ د دې دعاء تعلیم اوفرمائیلو نو ما د هغې د یادولو دپاره هغه د رسول الله ﷺ سره په ناسته ناسته لوستل شروع کړل او د لوستلو په وخت مې په ځائې د ﴿ ونبیک الذی ارسلت ﴾ ﴿ ورسولک الذی ارسلت ﴾ اووې، رسول الله ﷺ اوفرمائیل ﴿ لا ونبیک الذی ارسلت ﴾ یعنی ماته رسول الله ﷺ د دعاء د الفاظو په بدلولو باندې تنبیه اوفرمائیله چه داسې نه بلکه هم هغه شان لوله څنګه چه درته مونږ ښودلې وه، په دې باندې شارحینو لیکلې دی چه د ادعیه ماثوره او مسنونه الفاظ توقیفی دی په دې کښې تغیر او تبدل نه دی کول پکار، د رسول الله ﷺ د بیان کړې الفاظو خاصیت بیل دی.

[٥٠٤٧](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ فِطْرِ بْنِ خَلِيفَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ عُبَيْدَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ وَأَنْتَ طَاهِرٌ، فَتَوَسَّدْ يَمِينَكَ، ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَهُ.

حضرت براء بن عازب رضی الله عنه بیان کوی چه رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل : کله چه ته خپلې بسترې ته راځې او په اودس کښې ئې نو په خپل ښی اړخ باندې اودهٔ شه ... بیا ئې مذکوره بالا حدیث روایت کړو.

[٥٠٤٨](٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْغَزَّالُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، وَمَنْصُورٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا، قَالَ سُفْيَانُ: قَالَ أَحَدُهُمَا: إِذَا أَتَيْتَ فِرَاشَكَ طَاهِرًا، وَقَالَ الْآخَرُ: تَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، وَسَاقَ مَعْنَى مُعْتَمِرٍ.

حضرت براء (بن عازب) رضی الله عنه د نبی کریم ﷺ نه هم دغه روایت بیان کړې دې - سفیان (د خپلو استاذانو د اعمش او د منصور متعلق) فرمائیلې دی چه په دوی کښې د یو الفاظ دا وو: کله چه تاسو په اودس کښې ئی او خپلې بسترې ته راشئ -" او دویم وئیلې دی کله چه تاسو خپلې بسترې ته د راتللو اراده اوکړئ نو اودس اوکړئ لکه څنګه چه د مونځ دپاره اودس کوئ -" او د معتمر هم معنیٰ روایت (٥٠٤٦) ئې بیان کړو.

[٥٠٤٩](٣) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ رِبْعِيٍّ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَامَ، قَالَ: اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَحْيَا وَأَمُوتُ، وَإِذَا اسْتَيْقَظَ، قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا، وَإِلَيْهِ النُّشُورُ".

١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٧٦٣) (صحيح)
٢): انظر حديث رقم: (٥٠٤٦)، (تحفة الأشراف: ١٧٦٣) (صحيح)
٣): صحيح البخاري/الدعوات ٧ (٦٣١٢)، التوحيد ١٣ (٧٣٩٤)، سنن الترمذي/الدعوات ٢٨ (٣٤١٧)، سنن ابن ماجه/الدعاء ١٦ (٣٨٨٠)، (تحفة الأشراف: ٣٣٠٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٨٥/٥، ٣٨٧، ٣٩٧، ٣٩٩، ٤٠٧)، سنن الدارمي/الاستئذان ٥٣ (٢٧٢٨) (صحيح)

د سيدنا حذيفه رضي الله عنه نه روايت دې چه نبي كريم ﷺ به كله اوده كيدو نو دا دعا به ئې لوستله: { اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوْتُ وَ أَحْيَا } اې الله! هم ستا په نوم سره ژوندې او مرِ كيږم - يعنې اوده كيږم او پاسم - او كله چه به پاسيدو نو دا دعا به ئې وئيله ؛ {الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَ إِلَيْهِ النُّشُوْرُ} تمام تعريفونه هغې الله لره دی كوم چه مالره د مړ كولو نه ورستو ژوندې كړو ،(د خوب نه ورستو ئې راويښ كړم) او د هم هغه طرف ته واپس كيدل دی.

قوله: ﴿ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَحْيَا وَأَمُوتُ ﴾ او د بيداريدو په وخت ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴾،

[٥٠٥٠](1) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ، فَلْيَنْفُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ، فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي مَا خَلَفَهُ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيَضْطَجِعْ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ لِيَقُلْ: بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ".

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل كله چه په تاسو كښې څوک بسترې تا راشي نو هغه لره پكار دی چه خپلې بسترې لره د څادر په پلو سره اوڅنډی، څه معلومه ده چرته كښې دده ورستو په دې باندې څه څيز راغلې وی، بيا دې په خپل ښى اړخ باندې اوده شي او دا دعا دې اولولي :{بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَ بِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا وَ إِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِيْنَ مِنْ عِبَادِكَ }هم ستا په نوم سره اې زما ربه! ما خپل اړخ لګولې دې او ستا په نوم سره به هغې لره اوچتووم .كه چرې ته زما روح بند كړې (مرګ راكړې) نو په هغې باندې رحم اوكړې او كه چرې واپس ئې كړې نو د هغې حفاظت اوكړې لكه څنګه چه ته د خپلو نيكو بندګانو حفاظت كوې.

٣: ﴿ بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ ﴾ او په دې حديث كښې دا هم دی ﴿ فَلْيَنْفُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ ﴾ چه كله انسان داوده كيدو په نيت باندې بسترې ته راشي نو د خپل لنګ په دننه حصه دې بستره اوڅنډی، ځكه چه هغه ته پته نه لګی چه دهغه په بستره باندې د پاسيدو نه پس (يعنې سحر چه د هغې نه پاسيدلې وو) چه څه څيز په هغې باندې ناست وی، يعنې څه ضرر ځناور.

په ښى طرف به سملی كه په كس طرف؟ او د هغې تحقيق:

قوله: ﴿ قوله ثم لْيَضْطَجِعْ عَلَى شِقِّهِ الأَيْمَنِ ﴾ بيا دې په ښى اړخ باندې سملی، دا اوس نزدې تيره شوه چه دا د خوب په آدابو كښې ده او دا هم تير شوې دی چه امام بخاری رحمه الله مستقل ترجمه قائم كړې ده. باب النوم على الشق الايمن ....شراح په شق ايمن باندې د اوده كيدو فوائد ليكلې دی : ١ : منها انه اسرع الى الانتباه چه په سره بيداری زر كيږی، ابن الجوزی رحمه الله

(1): صحيح البخاري/الدعوات ١٣ (٦٣٢٠)، والتوحيد١٣ (٧٣٩٣)، صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٧ (٢٧١٤)، (تحفة الأشراف: ١٤٣٠٦)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الدعوات ٢٠ (٣٤٠١)، سنن ابن ماجه/الدعاء ١٥ (٣٨٧٤)، مسند احمد (٤٢٢/٢، ٤٣٢)، سنن الدارمي/الاستئذان ٥١ (٢٧٢٦) (صحيح)

فرمائی چه د دې هيئت په باره کښې اطباء تصريح کړې ده چه دا اصلح للبدن دې، بيا هغوی فرمائی چه شروع دې اوکړی په ښی طرف باندې د ملاستې نه بيا دې په ګسه ډډه واوړی، ځکه چه په ښی طرف باندې ملاسته سبب دې د انحدار طعام يعنی د هغې د تحليل او په ګس طرف باندې اودۀ کيدل سبب دې د هضم لاشتمال الکبد علی المعدة صاحب د فيض الباری فرمائی چه په ښی طرف باندې سملاستل د انبياء ﷺ طريقه ده ځکه چه زړه ګس طرف ته وی نو په دې صورت کښې به معلق وی سړې په خوب کښې د نه غرقيدو او اطباء اختيار کړې دې خوب علی الشق الايسر فانه انفع للصحة او چونکه د انبياء ﷺ نظر د آخرت په طرف وی په دې وجه هغوی دا څيز اختيار فرمائيلې دې چه په هغې کښې د آخرت نفع زياته ده او د اطباء نظر د بدن په صحت باندې دې، او ملا علی قاری رحمه الله ليکلې دی چه په هيئاتو د نوم کښې د ټولو نه انفع دا ده چه شروع اوکړی په ايمن باندې بيا دې لږ ساعت پس ګسې ډډې باندې سملی، او بيا دې ښئ ډډه اختيار کړی، ځکه چه دا اسرع علی انتباه ده د عدم استقرار قلب د وجې نه ځکه چه قلب په جانب ايسر کښې دې په ښی طرف باندې اودۀ کيدو کښې به معلق وی پس د عدم استقرار د وجې نه به مستغرق فی النوم نه وی، په خلاف د نوم علی الايسر، ځکه چه قلب ته به په دې صورت کښې استقرار حاصل شی، چه په کوم کښې استراحت وی کوم چه به په انتباه کښې د تاخير سبب وی. (ملخصاً من الابواب والتراجم)

[٥٠٥١](١) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ. ح وحَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ نَحْوَهُ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ "إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، مُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ" زَادَ وَهْبٌ فِي حَدِيثِهِ: اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ، وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ.

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه کله به حضور ﷺ خپلې بسترې ته تشريف راوړو نو دا دُعا به ئې کووله : { اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمٰوٰتِ وَ رَبَّ الْأَرْضِ وَ رَ بُّ كُلِّ شَيْئٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، مُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِه، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيسَ قَبْلَكَ شَيْئٌ، وَ أَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْئٌ، وَ أَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْئٌ، وَ أَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُوْنَكَ شَيْئٌ، } دَ وهب بن بقيه په روايت کښې مزيد دا الفاظ دی : { اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَ أَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ } اي الله اي دَ اسمانونو ربه ! اي دَ زمکې ربه ! اي دَ فرشتو ربه ! اي دَ دانې چوونکې او راټوکوونکيه ! اي دَ تورات، انجيل او دَ قرآن نازلوونکيه ! زۀ دَ هر شر والا څيز نه، دَ کومو چه تندی تا نيولې دی، په تا سره پناه غواړم، تۀ دَ ټولو نه اول ئې ستا نه وړاندې هيڅ نۀ وو تۀ دَ ټولو نه آخری ئې ستا نه پس به هيڅ نۀ وی، هم تۀ ظاهر ئې ستا نه زيات ظاهر هيڅ څوک نشته هم ته پوشيده ئې ستا نه پوشيده تر او پټ هيڅ څوک نشته.

(١): صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٧ (٢٧١٣)، سنن الترمذي/الدعوات ١٩ (٣٤٠٠)، سنن ابن ماجه/الدعاء ١٥ (٣٨٧٣)، مسند احمد (٢/٤٠٤)، (تحفة الأشراف: ١٢٦٣١) (صحيح)

زما قرض ادا کړي او مالره دَ (خلقو) دَ محتاجئ نه بې پرواه کړي -''

۵: ﴿اللّٰهُمَّ رَبَّ السَّمٰوَاتِ وَرَبَّ الأَرْضِ وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوٰى مُنَزِّلَ التَّوْرَاةِ وَالإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِى شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ أَنْتَ الأَوَّلُ ..... فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ ». « اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ﴾

انت الاول الخ یعنی د الله پاک نه ابتداء شته او نه انتهاء، هغه د همیشه نه دي او همیشه به وی، انت الظاهر الخ د دلائلو په اعتبار سره ستا وجود دومره ښکاره دي چه د هغي نه زیات هیڅ څیز نه شي کیدي، او د حواس ظاهره په اعتبار سره ته دومره پټ ئي چه ستا نه زیات پټ هیڅ نه شي کیدي.

[٥٠٥٢](١) حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا الْأَحْوَصُ يَعْنِي ابْنَ جَوَّابٍ، حَدَّثَنَا عَمَّارُ بْنُ رُزَيْقٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، "أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ مَضْجَعِهِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ التَّامَّةِ مِنْ شَرِّ مَا أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْثَمَ، اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلَفُ وَعْدُكَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ".

د حضرت علي رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به د اودهٔ کیدو په وخت کښي دا کلمات فرمائیل : {اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَ كَلِمَاتِكَ التَّامَّةِ مِنْ شَرِّ مَا أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ،اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْثَمَ،اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُ كَ وَلَا يُخْلَفُ وَعْدُكَ،وَلَا يَنْفَعُ ذَاالْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ،سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ}''اې الله زهٔ ستا په بزرګئ والا مخ باندې پناه غواړم،او ستا په کامل کلماتو باندې غواړم دَ هغه څیز دَ شرنه دکوم تندی چه تا نیولي دی، یا الله ! هم تهٔ قرض او ګناه لرې کوونکې ئې یا الله ! ستا لښکر نهٔ شي واپس کولي - ستا وعده خلاف نهٔ وی او ستا په نزد باندې چا مالدار ته دَ هغه مال (یا خانداني شرف والا ته دَ هغه شرف) هیڅ فائده نهٔ شی ورکولي،ته دَ هر عیب نه پاک او دَ تمامو تعریفونو والائې -

﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ التَّامَّةِ مِنْ شَرِّ مَا أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْثَمَ اللَّهُمَّ لاَ يُهْزَمُ جُنْدُكَ وَلاَ يُخْلَفُ وَعْدُكَ وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ﴾

[٥٠٥٣](٢) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ، قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا، فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوِيَ".

دَ حضرت انس رضی الله عنه نه روایت دي چه کله به نبی کریم صلی الله علیه وسلم خپلي بسترې ته راتلو نو دا دعا به ئې فرمائیله : { الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَ سَقَانَا،وَ كَفَانَا وَ آوَانَا،فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوِيَ } تمام تعریفونه هغي الله لره دی چا مونږ ته خوراک راکړو او مونږ ئې سیرابه کړو،دَ تکلیفونو نه ئې مونږه ته حفاظت راکړو او مونږه ته ئې د اوسیدو ځائې عنایت کړو،څومره

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٠٣٨) (ضعيف)

(٢): صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٧ (٢٧١٥)، سنن الترمذي/الدعوات ١٦ (٣٣٩٦)، (تحفة الأشراف: ٣١١)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٥٣/٣، ١٦٧، ٢٣٥) (صحيح)

مخلوق چه دي دَ هغې هيڅ څوک دَ هغې نۀ کفايت کوونکې شته او نۀ هغوی ته ځائې ورکوونکې څوک شته۔

٧: ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا فَكَمْ مِمَّنْ لاَ كَافِيَ لَهُ وَلاَ مُؤْوِى ﴾

ټول تعريفونه د هغه الله پاک دپاره دی چا چه مونږ له خوراک راکړو او زمونږ د ټولو حاجتونو کفايت ئې اوفرمائيلو او مونږ ته ئې د اوسيدو دپاره استوګنه راکړه پس څومره خلق داسې دی چه د هغوی دپاره هيڅ کفايت کونکې نشته او نه ورله استوګنه ورکونکې شته، پس مونږ ګورو چه ډير خلق د سړکونو په غاړو باندې او په پليټ فارمو باندې پراته وی په ګرمئ او يخنئ کښ، ما خپل والد صاحب ليدلې دې چه هغوی به هميشه د سملاستو په وخت دا دعا په لږ اوچت آواز باندې لوستله

[٥٠٥٤]([1]) حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ التِّنِّيسِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ، عَنْ ثَوْرٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ الْأَنْمَارِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ، قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي وَأَخْسِئْ شَيْطَانِي وَفُكَّ رِهَانِي وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى"، قال أبو داود: رَوَاهُ أَبُو هَمَّامٍ الْأَهْوَازِيُّ، عَنْ ثَوْرٍ، قَالَ أَبُو زُهَيْرٍ الْأَنْمَارِيُّ.

د حضرت ابو ازهر انماری رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ به کله د شپې اودۀ کيدو نودا دُعا به ئې وئيله: {بِسْمِ اللهِ وَضَعْتُ جَنْبِي،اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِي وَاخْسَأْ شَيْطَانِي وَ فُكَّ رِهَانِي وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى } دَ الله په نوم سره ما خپل اړخ کيخودو، اې الله! زما ګناه اوبخښې زما شيطان لره دفع (لرې) کړې، زما نفس (دَ دوزخ نه) آزاد کړې او ما لره دَ اعلیٰ او افضل مجلس والو نه اوګرځوې۔" [يعنى ما دَ ملائکو او انبياؤ او رسولانو هم نشين جوړ کړې -] امام ابوداود رحمه الله فرمائى چه دې روايت لره ابو همام اهوازى (محمد بن زبر قان) دَ ثورى نه نقل کړې دې نو دَ (ابو ازهر په ځائې باندې ئې) ابو زهير انمارى وئيلې دی۔

٨: ﴿ بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي وَأَخْسِئْ شَيْطَانِي وَفُكَّ رِهَانِي وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى ﴾ ([2])

[٥٠٥٥]([3]) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لِنَوْفَلٍ: "اقْرَأْ: قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، ثُمَّ نَمْ عَلَى خَاتِمَتِهَا، فَإِنَّهَا بَرَاءَةٌ مِنَ الشِّرْكِ".

حضرت فروه بن نوفل د خپل پلار نه روايت کوی چه نبی کريم ﷺ نوفل رضی الله عنه ته فرمائيلي وو { قُلْ يا أَيُّهَا الْكَافِرُوْنَ}وايه او هم په دې باندې خپلې خبرې ختمه وه او اودۀ کيږه بې شکه په دې کښې دَ شرک نه دَ براءت اظهار دې۔

---

[1]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٨٥٩) (صحيح)

[2]) يعنى زما شيطان زما نه لرې اوساته او زما نفس راخلاص کړه يعنى ما راخلاص کړه د ټولو حقوقو نه. رهان په معنى د مرهون کوم چه د نفس صفت دې کما في قوله تعالي كل نفس بما كسبت رهينة، او کړه ما د مجلس اعلى يعنى ملاء اعلى او ملائکو نه.

[3]): سنن الترمذي/الدعوات ٢٢ (٣٤٠٣)، (تحفة الأشراف: ١١٧١٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٥٦/٥)، سنن الدارمي/فضائل القرآن ٢٢ (٣٤٧٠) (صحيح)

۹: ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴾ تہول سورت، نوفل بن فروه رضی اللہ عنہ فرمائی چه رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل چه د اودهٔ کیدو په وخت کښې دا سورت لوله، ځکه چه د دې سورة لوستل د شرک نه براءت دې.

[٥٠٥٦]([1]) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَيَزِيدُ بْنُ خَالِدِ بْنِ مَوْهَبٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا الْمُفَضَّلُ يَعْنِيَانِ ابْنَ فَضَالَةَ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ، ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا، وَقَرَأَ فِيهِمَا قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ، وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ، ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ: يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ، وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ".

د ام المؤمنین حضرت عائشې رضی اللہ عنہا نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ به هره شپه خپلې بسترې ته تشریف راوړو نو خپل دواړه لاسونه به ئې یوځائې کول او په هغې کښې به ئې {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ} او{ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ} سورتونه لوستل او چُپ کول به ئې بیا ترکومه ځائې پورې چه به کیدې شوه په جسم باندې به ئې راښکل - اول به ئې دَ خپل سر، مخ او دَ مخې طرف د حصې نه به ئې ابتداء کوله او درې ځله به ئې داسې کول "

۱۰: ﴿ سورة قل هو الله احد ﴾ او معوذتین، د رسول الله ﷺ عادت مبارک وو چه د اودهٔ کیدو نه مخکښې به ئې دا درې سورتونه لوستل او په خپلو دواړو تلو مبارکو باندې به ئې دم کول او په خپل پوره بدن باندې به ئې راښکل تر کوم ځائې پورې چه به لاسو رسیدل، شروع به ئې فرمائیله د سر مبارک او مخ مبارک نه، او داسې به ئې درې کرته کول.

[٥٠٥٧]([2]) حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ بَحِيرٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ ابْنِ أَبِي بِلَالٍ، عَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ: الْمُسَبِّحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرْقُدَ، وَقَالَ: إِنَّ فِيهِنَّ آيَةً أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ".

د حضرت عرباض بن ساریه رضی اللہ عنہ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ به د اودهٔ کیدو نه وړاندې دَ [المسبحات] تلاوت فرمائیلو او حضور ﷺ اوفرمائیل: په دې کښې یو آیت دې چه د زرو آیتونو نه افضل دې -"

۱۱: مسبحات سبعه: د رسول الله ﷺ معمول وو چه د اودهٔ کیدو نه مخکښې به ئې مسبحات لوستل او رسول الله ﷺ دا هم اوفرمائیل چه په دې سورتونو کښې یو آیت داسې دې کوم چه د زرو آیتونو نه افضل دې او هغه سورتونه دا دی: سورة بنی اسرائیل، سورة الحدید، الحشر، الصف، الجمعة، التغابن، الاعلی.

[٥٠٥٨]([3]) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ، عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: "إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي

[1]): صحيح البخاري/الدعوات ١٢ (٦٣١٩)، سنن الترمذي/الدعوات ٢١ (٣٤٠٢)، سنن ابن ماجه/الدعاء ١٥ (٣٨٧٥)، (تحفة الأشراف: ١٦٥٣٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١١٦/٦، ١٥٤) (صحيح)

[2]): سنن الترمذي/الدعوات ٢٢ (٣٤٠٩)، (تحفة الأشراف: ٩٨٨٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٢٨/٤) (ضعيف)

[3]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٧١١٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (١١٧/٢) (صحيح الإسناد)

وَآوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي، وَالَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ وَإِلَهَ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ".

سیدنا ابن عمر رضی الله عنه ابن بریده ته اوفرمائیل چه رسول الله ﷺ به کله خپلې بسترې ته راتلو نو دا دُعا به ئې فرمائیله: {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَ آوَانِي وَ أَطْعَمَنِي وَ سَقَانِي، وَالَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ - اللَّهُمَّ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَ مَلِيكَه وَ إِلَه كُلِّ شَيْءٍ، أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ} تمام تعریفونه هغه الله لره دی چه زما ئې (هر قسم) کفایت اوفرمایئه، او ماته ئې د اسیدو دپاره ځائې راکړو، ما ته ئې خوراک څښاک راکړو، او کوم ذات چه په ما باندې احسان اوکړو او ډیر زیات ئې اوکړو کوم ذات چه ماته راکړو او ډیر زیات ئې راکړو، په هر حال کښې الله تعالیٰ لره تعریف دې اې الله! د هر څیز پروردګار! او د هغې مالکه! اې د هر څیز معبوده! زهٔ د اور نه په تاسره پناه غواړم۔

١٢: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَآوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي وَالَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ اللَّهُمَّ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ وَإِلَهَ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ ﴾ دا ټولې دولس دعاګانې شوې چه په دې کښې بعض (درې څلور) خو ضرور یادول پکار دی او په اهتمام سره دې اولوستلې شي.

[٥٠٥٩]() حَدَّثَنَا حَامِدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنِ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى فِيهِ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تِرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تِرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل کوم سړې چه چرته کښې اودهٔ وی او په هغې کښې ئې د الله تعالیٰ ذکر نهٔ وی کړې نو د قیامت په ورځ باندې هغه ته حسرت او افسوس وی - او کوم کس چه چرته کښې ناست وی او هلته کښې ئې د الله تعالیٰ ذکر نهٔ وی کړې نو د قیامت په ورځ باندې به دهٔ ته حسرت او افسوس وی".

بَابُ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ

باب: ٩٨، ٩٩- په شپه کښې چه کله سترګې کولاؤشي نوکومه دُعا به وائی

د دې باب ذکر او د هغې تشریح په باب النوم على الطهارة کښې تیر شوې دې، او د دې باب اول حدیث هم هلته تیر شو،

[٥٠٦٠]() حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، قَالَ: قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنِي عُمَيْرُ بْنُ هَانِئٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي جُنَادَةُ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ، فَقَالَ حِينَ يَسْتَيْقِظُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ دَعَا: رَبِّ اغْفِرْ لِي، قَالَ الْوَلِيدُ أَوْ

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٣٠٤٤) (حسن)

(): صحيح البخاري/التهجد ٢١ (١١٥٤)، سنن الترمذي/الدعوات ٣٦ (٣٤١٤)، سنن ابن ماجه/الدعاء ١٦ (٣٨٧٨)، (تحفة الأشراف: ٥٠٧٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥/٣١٣)، سنن الدارمي/الاستئذان ٥٣ (٢٧٢٩) (صحيح)

قَالَ: دَعَا اسْتُجِيبَ لَهُ، فَإِنْ قَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ".

د حضرت عباده بن صامت رضی الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه په شپه کښې چه دَ چا سترګې کولاؤ شي او هغه دَ پاسيدو په وخت کښې دا کلمات اووائي : { لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيْرٌ ـ سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ ـ }او بيا دُعا اوکړي[رَبِّ اغْفِرْلِي]امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه دَ وليد الفاظ دي : بيا څه دُعا اوکړي، نو قبوله به کړې شي ددهٔ دپاره -

او د دي باب په دويم حديث کښې دا دعاء ذکر ده :

﴿ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ أَسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلاَ تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾

[٥٠٦١](١) حَدَّثَنَا حَامِدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ يَعْنِي ابْنَ أَبِي أَيُّوبَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، "أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ" إِذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ، قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ أَسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ، اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا، وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي، وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً، إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ".

د ام المؤمنين حضرت عائشې رضی الله عنها نه روايت دي چه رسول الله ﷺ به کله د شپې پاسيدو نو دا دُعا به ئې فرمائيله : { لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ، سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ أَسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِي وَ أَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ ـ اللّٰهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي، وَ هَبْ لِيْ مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ } ستا نه سوا څوک معبود نشته، ته پاک ئې، اې الله ! زهٔ ستا نه دَ ګناهونو معافي غواړم او ستا دَ رحمت سوالي يم، اې الله ! زما په علم کښې اضافه اوفرمايه ! او دَ هدايت نه پس زما زړهٔ لره ګمراه نهٔ کړې - (اې زما ربه !) په ما باندې دَ خپل طرف نه رحمت عنايت اوفرمايه، بې شکه هم تهٔ عنايت کوونکې ئې -"

دا دعاء د بيداريدو په وخت د لوستلو ده لکه چه په ترجمة الباب کښې دى.

د سنن ابوداؤد اخری یعنی دوه دیرشمه پاره :

د دې باب په باره کښې د کتاب په حاشيه کښې ليکلي دي : ﴿ اخر الجزء الحادى والثلاثين، واول الجزء الثانى والثلاثين ﴾ د دې کتاب په دوه ديرشو پارو کښې يو ديرش پارې پوره شوې، اوس وراندې دوه ديرشمه پاره شروع کيږي، يعنى آخرى پاره.

بَابٌ فِي التَّسْبِيحِ عِنْدَ النَّوْمِ

باب: دَ اوده کيدو په وخت کښې دَ تسبيحاتو ورد

[٥٠٦٢](٢) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. ح حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ الْمَعْنَى،

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٦١١٨) (ضعيف)

(٢): صحيح البخاري/فرض الخمس ٦ (٣١١٣)، المناقب ٩ (٣٧٠٥)، النفقات ٦ (٥٣٦١)، صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٩ (٢٧٢٧)، (تحفة الأشراف: ١٠٢١٠)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الدعوات ٢٤ (٣٤٠٨)، مسند احمد (١٤٦٧١)، سنن الدارمي/الاستئذان ٥٢ (٢٧٢٧) (صحيح)

عَنْ الْحَكَمِ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ مُسَدَّدٌ: قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، قَالَ: "شَكَتْ فَاطِمَةُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تَلْقَى فِي يَدِهَا مِنَ الرَّحَى، فَأُتِيَ بِسَبْيٍ فَأَتَتْهُ تَسْأَلُهُ، فَلَمْ تَرَهُ فَأَخْبَرَتْ بِذَلِكَ عَائِشَةَ، فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ، فَأَتَانَا وَقَدْ أَخَذْنَا مَضَاجِعَنَا فَذَهَبْنَا لِنَقُومَ، فَقَالَ: عَلَى مَكَانِكُمَا، فَجَاءَ فَقَعَدَ بَيْنَنَا، حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى صَدْرِي، فَقَالَ: أَلَا أَدُلُّكُمَا عَلَى خَيْرٍ مِمَّا سَأَلْتُمَا إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا، فَسَبِّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَاحْمَدَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَكَبِّرَا أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمَا مِنْ خَادِمٍ".

د حضرت علی نه روایت دي چه سیده فاطمي ﷺ نبی کریم ﷺ ته په میچنه باندي د اوړه کولو په سبب سره د لاسونو د تکلیف اظهار اوکړو - بیا نبی کریم ﷺ ته څو غلامان راوستي شو نو سیده فاطمه ﷺ نبی کریم ﷺ ته راغله چه یو غلام طلب کړی مګر حضور ﷺ میلاؤ نهٔ شو نو هغي دا خبره حضرت عائشي ﷺ ته اوښودله - کله چه نبی کریم ﷺ تشریف راوړو نو هغي حضور ﷺ ته د هغي ذکر اوکړو (چه سیده فاطمه ﷺ راغلي وه) نو نبی کریم ﷺ مونږ ته تشریف راوړو په داسي حال کښي چه مونږه بسترو ته تلي وو هغهٔ تشریف راوړو نو مونږ پاسیدو حضور ﷺ اوفرمائیل په خپل خپل ځائي باندي کینئ - هغه راغي او زمونږ په مابین کښي کیناستو تر دي پوري چه د حضور ﷺ د پښو یخوالي ما په خپله سینه کښي محسوس کړو، حضور ﷺ اوفرمائیل آیا زهٔ تاسو ته داسي خبره اونهٔ ښایم چه هغه ستاسو دپاره بهتره وی د هغه څیز نه د کوم چه تاسو مطالبه کړي ده؟ کله چه تاسو په بستره باندي اودهٔ کیږئ نو دري دیرش کرته " سبحان الله " دري دیرش کرته " الحمد لله " او څلور دیرش کرته " الله اکبر " وائئ دا ستاسو دپاره د خادم نه څو چنده بهتر دی -

[٥٠٦٣](1) حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ هِشَامٍ الْيَشْكُرِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي الْوَرْدِ بْنِ ثُمَامَةَ، قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ لِابْنِ أَعْبُدَ: أَلَا أُحَدِّثُكَ عَنِّي وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَكَانَتْ أَحَبَّ أَهْلِهِ إِلَيْهِ، وَكَانَتْ عِنْدِي فَجَرَّتْ بِالرَّحَى حَتَّى أَثَّرَتْ بِيَدِهَا، وَاسْتَقَتْ بِالْقِرْبَةِ حَتَّى أَثَّرَتْ فِي نَحْرِهَا، وَقَمَّتِ الْبَيْتَ حَتَّى اغْبَرَّتْ ثِيَابُهَا، وَأَوْقَدَتِ الْقِدْرَ حَتَّى دَكِنَتْ ثِيَابُهَا وَأَصَابَهَا مِنْ ذَلِكَ ضُرٌّ، فَسَمِعْنَا أَنَّ رَقِيقًا أُتِيَ بِهِمْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: لَوْ أَتَيْتِ أَبَاكِ فَسَأَلْتِيهِ خَادِمًا يَكْفِيكِ، فَأَتَتْهُ فَوَجَدَتْ عِنْدَهُ حُدَّاثًا فَاسْتَحْيَتْ فَرَجَعَتْ، فَغَدَا عَلَيْنَا وَنَحْنُ فِي لِفَاعِنَا، فَجَلَسَ عِنْدَ رَأْسِهَا فَأَدْخَلَتْ رَأْسَهَا فِي اللِّفَاعِ حَيَاءً مِنْ أَبِيهَا، فَقَالَ: مَا كَانَ حَاجَتُكِ أَمْسِ إِلَى آلِ مُحَمَّدٍ؟ فَسَكَتَتْ مَرَّتَيْنِ، فَقُلْتُ: أَنَا وَاللَّهِ أُحَدِّثُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هَذِهِ جَرَّتْ عِنْدِي بِالرَّحَى حَتَّى أَثَّرَتْ فِي يَدِهَا، وَاسْتَقَتْ بِالْقِرْبَةِ حَتَّى أَثَّرَتْ فِي نَحْرِهَا، وَكَسَحَتِ الْبَيْتَ حَتَّى اغْبَرَّتْ ثِيَابُهَا، وَأَوْقَدَتِ الْقِدْرَ حَتَّى دَكِنَتْ ثِيَابُهَا، وَبَلَغَنَا أَنَّهُ قَدْ أَتَاكَ رَقِيقٌ أَوْ خَدَمٌ، فَقُلْتُ لَهَا: سَلِيهِ خَادِمًا، فَذَكَرَ مَعْنَى حَدِيثِ الْحَكَمِ وَأَتَمَّ.

امیر المؤمنین حضرت علی ﷺ ابن اعبد ته اوفرمائیل : زهٔ تاسو ته خپله او د فاطمه ﷺ بنت رسول ﷺ خبره اونهٔ ښایم؟ سیده فاطمه ﷺ نبی کریم ﷺ ته په خپل اهل کښي د ټولو نه زیاته محبوبه وه - میچنه به ئي چلوله تردي پوري چه د هغي په لاسونو کښي (ددي په وجه سره) نخښي جوړي شوي، په مشکیزه کښي به ئي اوبهٔ راوړي په هغي سره ئي په سینه کښي نشاني جوړي شوي په کور کښي به ئي جارو وهله په هغي سره به ئي کپړې خرابي وي او د کټوئ پسي به ئي اور بلولو نو په هغي سره به ئي جامي ګنده کیدي او په دي سره به

(1): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (٢٩٨٨)، (تحفة الأشراف: ١٠٢٤٥) (ضعيف)

هغې ته اذيئت هم رسيدو - بيا مونږه واوريدل چه نبی کريم ﷺ ته څو غلامان راوستې شوې دی نو ما اووې : که چرې ته خپل پلار ته لاړه شې او هغه ته دَ يو خادم اووائې چه هغه ستا دپاره کار کوی (نو دا به ستا دپاره بهتره وی) چنانچه هغه حضور ﷺ ته راغله مګر هغې بيا مونده چه پيغمبر ﷺ سره څو کسان خبرې کوونکی ناست دی نو هغې ته په خبرو کولو کښې حيا راغله،لهذا هغه واپس راغله - په سبا باندې حضور ﷺ مونږه ته تشريف راوړو په داسې حال کښې چه مونږه لحاف اغوستې وو

چنانچه حضور ﷺ دَ حضرت فاطمې رضي الله عنها سر طرف ته کيناستو پس هغې دَ خپل پلار نه دَ حياء په سبب سره خپل سر لره په لحاف کښې پټ کړو حضور ﷺ پوښتنه اوکړه :" پرون ستا دَ ال محمد سره څه کار وو؟ نو هغه خاموشه شوه - حضور ﷺ دوباره پوښتنه اوکړه : نو ما عرض اوکړو چه اې دَ الله رسوله ! زۀ ئې عرض کووم - بې شکه دا زما (په کور کښې) په ميچنې سره اوړه کوی تردې پورې چه په لاسونو کښې ئې نخښې جوړې شوې دی،په مشک کښې اوبۀ راوړی تردې پورې چه په سينه کښې ئې نشاني جوړې شوې دی،په کور کښې جارو وهی او کپړې ئې ګنده کيږی،په کټوی پسې اور بله وی تردې پورې چه کپړې ئې تورې شوې دی او مونږ ته معلومه شوې ده چه تاسو ته څو غلامان راوستې شوې دی نو ما دې ته اووې چه تاسو ته دَ څه غلام اووائی ... او مذکوره بالا روايت ئې دَ حکم هم معنیٰ ذکر کړو او هغه زيات کامل دې -

د دې باب په اول دوه احاديثو کښې خو تسبيح فاطمه مذکور دې او دا حديث په کتاب الجهاد باب تقسيم الخمس، کښې تير شوې دې، چه په هغې کښې رسول الله ﷺ خپلې لور فاطمې رضي الله عنها او د هغې خاوند سيدنا علی رضي الله عنه دواړو ته د اودۀ کيدو په وخت د دې تسبيح لوستلو حکم فرمائيلې دې، درې ديرش کرته سبحان الله، او درې ديرش کرته الحمد لله او څلور ديرش کرته الله اکبر.

[٥٠٦٤]([1]) حَدَّثَنَا عَبَّاسٌ الْعَنْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، عَنْ شَبَثِ بْنِ رِبْعِيٍّ، عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا الْخَبَرِ، قَالَ فِيهِ: قَالَ عَلِيٌّ: فَمَا تَرَكْتُهُنَّ مُنْذُ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِلَّا لَيْلَةَ صِفِّينَ فَإِنِّي ذَكَرْتُهَا مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَقُلْتُهَا.

حضرت علی رضي الله عنه دَ نبی کريم ﷺ نه دا خبر بيان کړې دې - په دې کښې دی چه حضرت علی رضي الله عنه اوفرمائيل : دَ کله نه چه ما دَ رسول الله ﷺ نه (دا دَ تسبيحاتو والا عمل) اوريدلې دې - دې لره ما کله هم نۀ دی پريخودې - صرف دَ صفين په شپه کښې دا ماته دَ شپې په اخره کښې ياد شو ،نو دا ما په هغه وخت کښې اولوستل -

او د دې نه پس د عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما حديث مرفوع کښې دی

[1]: تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (٢٩٨٨)، (تحفة الأشراف: ١٠١٢٢) (ضعيف)

[٥٠٦٥]()حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "خَصْلَتَانِ أَوْ خَلَّتَانِ لَا يُحَافِظُ عَلَيْهِمَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ هُمَا يَسِيرٌ وَمَنْ يَعْمَلُ بِهِمَا قَلِيلٌ: يُسَبِّحُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ عَشْرًا، وَيَحْمَدُ عَشْرًا، وَيُكَبِّرُ عَشْرًا فَذَلِكَ خَمْسُونَ وَمِائَةٌ بِاللِّسَانِ وَأَلْفٌ وَخَمْسُ مِائَةٍ فِي الْمِيزَانِ، وَيُكَبِّرُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ، وَيَحْمَدُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَيُسَبِّحُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ فَذَلِكَ مِائَةٌ بِاللِّسَانِ وَأَلْفٌ فِي الْمِيزَانِ، فَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْقِدُهَا بِيَدِهِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، كَيْفَ هُمَا يَسِيرٌ وَمَنْ يَعْمَلُ بِهِمَا قَلِيلٌ؟، قَالَ: يَأْتِي أَحَدَكُمْ يَعْنِي الشَّيْطَانَ فِي مَنَامِهِ فَيُنَوِّمُهُ قَبْلَ أَنْ يَقُولَهُ، وَيَأْتِيهِ فِي صَلَاتِهِ فَيُذَكِّرُهُ حَاجَةً قَبْلَ أَنْ يَقُولَهَا".

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دي چه نبي كريم ﷺ اوفرمائيل: دوه عملونه داسي دي كه يو مسلمان بنده دَ هغي پابندي اوكړي نو په جنت كښې به داخل شي او هغه ډير آسان دي مګر په هغي باندې عمل كوونكي ډير كم دي - (يو داچه) دَ هر مونځ نه پس لس ځله "سبحان الله" لس ځله "الحمد لله" او لس ځله "الله اكبر" اووائي نو د ژبي دَ ادائيګئ په اعتبار سره يونيم سل [١٥٠] ځله دي (په مجموعي طور باندې دَ پنځو مونځونو نه پس) او په تله كښې به يو نيم زر (١٥٠٠) وي او كله چه اودهٔ كيږي نو څلور ديرش ځله الله اكبر او درې ديرش ځله الحمد لله او درې ديرش ځله سبحان الله دې وائي - دَ ژبي په اعتبار سره خو دا سل ځله دي مګر په ميزان كښې دا تسبيحات به زر ځله وي -" يقينا ما رسول الله ﷺ لره ليدلي دي چه هغه به دې تسبيحاتو لره په لاس سره شمير كول - صحابهٔ كرامو رضي الله عنهم تپوس اوكړو: اې دَ الله رسوله! دا څنګه دي، چه دا عمل آسان دي مګر كوونكي ئې ډير كم دي؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه دَ اودهٔ كيدو په وخت كښې بنده ته شيطان راشي او ورانديي ددې نه چه دا تسبيحات اولولي هغه ده لره اودهٔ كوي او (دغه شان) په مونځ كښې شيطان راشي او دهٔ ته څه كار ورياده وي نو هغه ددې دَ لوستلو نه بغير پاسي -"

چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه دوه عادتونه داسي دي چه كوم مسلمان بنده هم د هغي اهتمام كوي نو هغه به جنت ته داخليږي، او دا ئې هم اوفرمائيل چه هغه دواړه كارونه ډير آسان دي خو په هغي باندې عمل كونكي ډير كم دي، او هغه دوه كارونه دي ١: په پنځو مونځونو كښې د هر مانځه نه پس تسبيح (سبحان الله) تحميد (الحمد لله) تكبير (الله اكبر) هر يو لس لس كرته د دې ټولو مجموعه يو سل ديرش شوه د لوستلو په اعتبار سره او په آخرت كښې د ميزان په وخت پنځلس سوه. ٢: د اودهٔ كيدو په وخت څلور ديرش كرته تكبير، او تحميد او تسبيح هر يو درې ديرش كرته، كوم چه د لوستلو په اعتبار سره صرف سل دي او په آخرت كښې د ميزان په اعتبار سره زر، په حاشيه د بذل كښې د درمنثور نه په دې كښې دا زيادت نقل كړې دي: وايكم يعمل في اليوم والليلة الفين وخمس مائة سيئة، رسول الله ﷺ فرمائي چه د دې نيكيانو مجموعه پنځويشت سوه شوه نو په تاسو كښې به څوك داسې وي چه په شپه او ورځ كښې پنځويشت سوه ګناهونه كوي، مطلب دا شو چه كوم

(): سنن الترمذي/الدعوات ٢٥ (٣٤١٠)، سنن النسائي/السهو ٩١ (١٣٤٩)، سنن ابن ماجه/الإقامة ٣٢ (٩٢٦)، (تحفة الأشراف: ٨٦٣٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/١٦٠، ٢٠٥) (صحيح)

انسان د دې تسبیحاتو اهتمام کوی د هغه حسنات به یقینا د سیئاتو نه زیات وی، زه وایم چه دا زیادت د ترمذی په روایت کښې هم شته، دا د غور مقام دې چه په دې مختصر شان عمل کښې دومره لوئې ثواب دې چه د هغې په وجه باندې سړې د ﴿ فاما من ثقلت موازينه فهو فى عيشة راضية ﴾ مرتبه حاصلولې شی.

د دې باب آخری حدیث کوم چه ام الحکم یا ضباعه په دواړو کښې د یو نه روایت دې دا هم په ابواب الخمس کښې تیر شوې دې، خو په هغې کښې د دې تسبیح ذکر صرف د هر فرض مانځه نه پس دې د اودهٔ کیدو د وخت ذکر نشته، د دې حدیث سند هم گران او مغلق دې د دې وضاحت هم هلته تیر شوې دې، پورته ذکر شوی تسبیحات اگر چه زمونږ په ژبه باندې د تسبیح فاطمه په نوم باندې مشهور شوې دی خو په روایاتو کښې د دې په باره کښې راغلی دی ﴿ معقبات لا يخيب قائلهن ﴾ نو د دې وجې نه د دې تسبیحاتو نه په معقبات سره تعبیر کول زیات مناسب معلومیږی.

[٥٠٦٦](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَيَّاشُ بْنُ عُقْبَةَ الْحَضْرَمِيُّ، عَنِ الْفَضْلِ بْنِ حَسَنٍ الضَّمْرِيِّ، أَنَّ ابْنَ أُمِّ الْحَكَمِ أَوْ ضُبَاعَةَ ابْنَتَيِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ، عَنْ إِحْدَاهُمَا، أَنَّهَا قَالَتْ: أَصَابَ رَسُولُ اللهِ سَبْيًا، فَذَهَبْتُ أَنَا وَأُخْتِي فَاطِمَةُ بِنْتُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَشَكَوْنَا إِلَيْهِ مَا نَحْنُ فِيهِ، وَسَأَلْنَاهُ أَنْ يَأْمُرَ لَنَا بِشَيْءٍ مِنَ السَّبْيِ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَبَقَكُنَّ يَتَامَى بَدْرٍ"، ثُمَّ ذَكَرَ قِصَّةَ التَّسْبِيحِ، قَالَ: عَلَى أَثَرِ كُلِّ صَلَاةٍ لَمْ يَذْكُرِ النَّوْمَ.

د ام الحکم د خوی یا د ضباعه بنت زبیر نه روایت دې (ام الحکم، او ضباعه دواړه د زبیر بن عبد المطلب لوریانې دی) فرمائی چه رسول الله ﷺ ته څو قیدیان رواستې شو نو ما او زما خور او دَ نبی کریم ﷺ لور بی بی حضرت سیده فاطمه رضی الله عنها دَ نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شو - مونږه حضور ﷺ ته هغه مشکلات پیش کړل په کومو کښې چه مونږه وو، او مونږه عرض اوکړو چه ددې قیدیانو نه دَ یو خادم زمونږ دپاره حکم اوکړئ نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دَ بدر یتیمان په تاسو باندې سبقت کړې دې (یعني هغوی ستاسو نه وړاندې دی.) بیا ئې دَ تسبیح والا قصه ذکر کړه او په دې روایت کښې د هر مونځ نه دَ بعد بیان دې او دَ اودهٔ کیدو دَ وخت ذکر په کښې نشته دی.

بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا أَصْبَحَ

باب ١٠٠، ١٠١- دَ سحر په وخت کښې دعاګانې

د سحر په وخت دعاګانې

[٥٠٦٧](٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: "يَا رَسُولَ اللهِ، مُرْنِي بِكَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيْتُ، قَالَ: قُلْ: اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ

(١): انظر حديث رقم: (٢٩٨٧)، (تحفة الأشراف: ١٥٩١٢، ١٨٣١٤) (صحيح)

(٢): سنن الترمذي/الدعوات ١٤ (٣٣٩٢)، (تحفة الأشراف: ١٤٢٧٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٩/٢، ١٠، ٢٩٧)، سنن الدارمي/الاستئذان ٥٤ (٢٧٣١) (صحيح)

نَفْسِي، وَشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ، قَالَ: قُلْهَا: إِذَا أَصْبَحْتَ، وَإِذَا أَمْسَيْتَ، وَإِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ".

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دي چه حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه اوفرمائيل اې د الله رسوله! ما ته څه داسې کلمات اوښائئ چه زه سحر او ماښام هغې لره وايم، حضور ﷺ ورته اوفرمائيل چه دا وايه: {اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيبِ وَالشَّهَادَةِ، رَبَّ كُلِّ شَيْئٍ وَ مَلِكَه، أَشْهَدُ أَنْ لَاإِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ أَعُوذُ بِکَ مِنْ شَرِّ نَفْسِيْ وَ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَ شِرْكِهِ ﷺ} اې الله! د اسمانونو او د زمکې پيدا کوونکيه! د باطن او د ظاهر پېژندونکيه! او د هغې مالکه! زه دا ګواهي کووم چه ستا نه سوا څوک معبود نشته دي، زه د خپل نفس د شرارت او د هغې د شرک نه په تاسره پناه غواړم دا دُعا سحر او ماښام او د اوده کېدو په وخت کښې وايه.

١: ﴿اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ﴾

دا دعاء د صديق اکبر رضی الله عنه په طلب باندې رسول الله ﷺ هغوی ته تعليم کړې وه چه سحر او ماښام دا وايه، او د اوده کېدو په وخت هم.

[٥٠٦٨] ([1]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا سُهَيْلٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، "أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا أَصْبَحَ: اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ النُّشُورُ، وَإِذَا أَمْسَى قَالَ: اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ النُّشُورُ".

د سيدنا ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دي چه کله به سبا شو نو نبی کريم ﷺ به دا دُعا کووله: {اللَّهُمَّ بِکَ أَصْبَحْنَا وَ بِکَ أَمْسَيْنَا، وَ بِکَ نَحْيَا وَ بِکَ نَمُوتُ، وَ إِلَيْکَ النُّشُوْرُ} اې الله مونږه ستا په فضل سره سبا کړو او ستا په فضل سره شپه کوو - هم ستا په فضل سره ژوندی يو او هم ستا په نوم سره به مرو او هم ستا طرف ته واپسی ده (د هر يو څيز) او د ماښام په وخت کښې به ئې دا دُعا کووله: {اللَّهُمَّ بِکَ أَمْسَيْنَا، وَ بِکَ نَحْيَا، وَ بِکَ نَمُوتُ وَ إِلَيْکَ النُّشُوْرُ} اې الله مونږه هم ستا په فضل سره ماښام کړو او هم ستا په فضل سره ژوندی يو او هم ستا په نوم سره به مرو او هم ستا طرف ته واپسی ده.

٢: اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ د سحر په وخت او که د ماښام وخت وی نو داسې: اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ.

[٥٠٦٩] ([2]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ الْغَازِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ مَكْحُولٍ الدِّمَشْقِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ أَوْ يُمْسِي: اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أُشْهِدُكَ، وَأُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، أَعْتَقَ اللَّهُ رُبُعَهُ مِنَ النَّارِ، فَمَنْ قَالَهَا مَرَّتَيْنِ: أَعْتَقَ اللَّهُ نِصْفَهُ، وَمَنْ قَالَهَا ثَلَاثًا: أَعْتَقَ اللَّهُ ثَلَاثَةَ أَرْبَاعِهِ، فَإِنْ قَالَهَا أَرْبَعًا: أَعْتَقَهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ".

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٧٥٦)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الدعوات ١٣ (٣٣٩١)، سنن ابن ماجه/الدعاء ١٤ (٣٨٦٨)، مسند احمد (٢/٣٥٤، ٥٢٢) (صحيح)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٦٠٣) (ضعيف)

د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کوم کس د سحر او د ماښام په وخت کښې دا مذکوره دعا اولولي نو الله تعالیٰ به د هغه څلورمه حصه د اور نه آزاده کړي او کوم کس چه دا دوه ځله اولولي نو الله تعالیٰ به ددهٔ نیمه حصه د جهنم نه آزاده کړي . او کوم کس چه دا درې ځله اولولي نو الله تعالیٰ به د هغه درې حصې د اور نه آزادې کړي او کوم کس چه ئې څلور ځله اولولي نو هغه لره به (په کامل طور باندې) د اور نه آزاد کړي .'' [د دعا کلمات دادی :] { اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أُشْهِدُکَ،وَ أُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِکَ وَ مَلَائِکَتَکَ،وَ جَمِيعَ خَلْقِکَ أَنَّکَ أَنْتَ اللهُ لَاإِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُکَ وَ رَسُولُکَ} اې الله ! ما سبا کړې دې او تالره ګواه جوړوم او ستا د عرش اوچتوونکو او نورو فرشتو لره او ستا تمام مخلوق لره ګواه جوړوم چه هم ته الله ئې ستا نه سوا څوک بل معبود نشته دې او محمد ستا بنده او رسول دې .''

۳: ﴿ اللّٰهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أُشْهِدُكَ وَأُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ أَنَّكَ أَنْتَ اللّٰهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ ﴾

کوم انسان چه دا دعاء سحر او ماښام یو ځل لولي نو د هغه څلورمه حصه بدن به د جهنم نه آزاد شي، او کوم انسان ئې چه دوه کرته اولولي نو د هغه نیم بدن به آزاد شي، او څوک ئې چه درې کرته اولولي نو د هغه بدن به په څلورو کښې درې حصې آزاد شي، او که څلور کرته ئې اولولي نو د هغه پوره بدن به آزاد شي.

[۵۰۷۰]([1]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ ثَعْلَبَةَ الطَّائِيُّ، عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ أَوْحِينَ يُمْسِي: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ بِنِعْمَتِكَ، وَأَبُوءُ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ أَوْمِنْ لَيْلَتِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ".

حضرت عبد الله د خپل پلار بریده رضی الله عنه نه روایت کوي چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه کوم کس سحر یا ماښام دا دعا اولولي او دې په دغه ورځ یا شپه کښې مړ شو نو په جنت کښې به داخلیږي .'' (هغه دعا داده) {اَللّٰهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَاإِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ،خَلَقْتَنِي وَ أَنَا عَبْدُ کَ وَ أَنَا عَلَی عَهْدِکَ وَ وَعْدِکَ مَا اسْتَطَعْتُ،أَعُوذُ بِکَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوْءُ لَکَ بِنِعْمَتِکَ وَ أَبُوْءُ بِذَنْبِي،فَاغْفِرْلِيْ إِنَّه لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ} اې الله ته زما رب ئې،ستا نه سوا څوک معبود نشته دې او زهٔ ستا بنده یم زه ستا په عهد او وعدې باندې،تر کومې پورې چه زما همت دې قائم یم،زه په تا سره پناه غواړم د هغه شر کوم چه ما کړې دې،ستا کوم نعمتونه چه په ما باندې دی ماته د هغې اقرار دې او ماته په خپلو ګناهونو باندې هم اعتراف دې پس مالره اوبخښې،بې شکه ستانه سوا څوک ګناهونه نهٔ معاف کوی .''

۴: ﴿ اللّٰهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ بِنِعْمَتِكَ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ ﴾

[1]: سنن ابن ماجه/الدعاء ۱۴ (۳۸۷۲)، (تحفة الأشراف: ۲۰۰۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۳۵۶/۵) (صحيح)

د دې دعاء په باره کښې رسول الله ﷺ فرمائي چه څوک دا دعاء يو ځل سحر او يو ځل ماښام لولي او بيا مړ شي سحر يا ماښام نو جنت ته به داخل شي.

[۵۰۷۱](۱) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ. ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قُدَامَةَ بْنِ أَعْيَنَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: "إِذَا أَمْسَى أَمْسَيْنَا، وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ". زَادَ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ، وَأَمَّا زُبَيْدٌ كَانَ يَقُولُ: كَانَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سُوَيْدٍ، يَقُولُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَمِنْ سُوءِ الْكِبَرِ أَوِ الْكُفْرِ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ، وَإِذَا أَصْبَحَ قَالَ ذَلِكَ أَيْضًا: أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ، قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ شُعْبَةُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سُوَيْدٍ، قَالَ: مِنْ سُوءِ الْكِبَرِ، وَلَمْ يَذْكُرْ: سُوءَ الْكُفْرِ.

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي چه نبي كريم ﷺ به د شپې دا كلمات لوستل: {أَمْسَيْنَا وَ أَمْسَى الْمُلْكُ لِلّٰه، والْحَمْدُ لِلّٰه، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَ حْدَه لَا شَرِيْكَ لَه)} د جرير په روايت كښې اضافه ده ليكن زبيد وئيلي دي چه ابراهيم بن سويد به فرمائيل: {لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَه لَا شَرِيْكَ لَه، لَه الْمُلْكُ وَلَه الْحَمْدُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هٰذِه اللَّيْلَةِ وَ خَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هٰذِه اللَّيْلَةِ وَ شَرِّ مَا بَعْدَهَا - رَبِّ ا أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَ مِنْ سُوْءِ الْكِبَرِ أَوِ الْكُفْرِ - رَبِّ ا أَعُوْذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَ عَذَابِ الْقَبْرِ} او كله چه به سبا شو نو بيا به ئې هم داسې فرمائيل: {أَصْبَحْنَا وَ أَصْبَحَ الْمُلْكُ لله —} امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه دې روايت لره شعبه په واسطه د سلمه بن كهيل، د ابراهيم بن سويد نه نقل كړې دې نو په دې كښې ئې [من سوء الكبر] وئيلي دي او [سوء الكفر] ئې ذكر كړې نه دې.

[۵۰۷۲](۲) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي عَقِيلٍ، عَنْ سَابِقِ بْنِ نَاجِيَةَ، عَنْ أَبِي سَلَامٍ، أَنَّهُ كَانَ فِي مَسْجِدِ حِمْصَ فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ، فَقَالُوا: هَذَا خَدَمَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَامَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: حَدِّثْنِي بِحَدِيثٍ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَتَدَاوَلْهُ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ الرِّجَالُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَنْ قَالَ إِذَا أَصْبَحَ وَإِذَا أَمْسَى: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُرْضِيَهُ".

حضرت ابوسلام (ممطور الحبشي) د حمس په جمات كښې ناست وو چه په هغې باندې يو كس تير شو - خلقو اووې چه دا سړې د نبي كريم ﷺ صحابي پاتې شوې دې نو ابوسلام د هغه طرف ته پاسيدو او ورغې اووې فرمائيل: ماته داسې حديث بيان كړه چه هغه تا د رسول الله ﷺ نه اوريدلې وي نو هغوى اوفرمائيل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دي هغه فرمائيل: څوک چه د سحر يا ماښام دا لولي {رَضِيْنَا بِاللهِ رَبًّا وَ بِالْإِسْلَامِ دِيْنًا وَ بِمُحَمَّدٍ

(۱): صحيح مسلم/الذكر والدعاء ۱۸ (۲۷۲۳)، سنن الترمذي/الدعوات ۱۳ (۳۳۹۰)، (تحفة الأشراف: ۹۳۸۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱/۴۴۰ مرفوعًا) (صحيح)

(۲): سنن ابن ماجه/الدعاء ۱۷ (۳۸۷۰)، (تحفة الأشراف: ۱۲۰۵۰، ۱۵۶۷۵)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴/۳۳۷، ۵/۳۶۷) (ضعيف)

رَسُوْلًا }نو په الله پاک باندې به حق وی چه دهٔ لره به راضی کوی۔
هم د دې دعاء نوم دې سيد الاستغفار، د دې نه پس په دې باب کښې نورې هم ډير دعاء ګانې ذکر شوې دی چه د هغې نه موثر اکثر دلته نقل کوو.

بله دعاء : ﴿ رَضِينَا بِاللّٰهِ رَبًّا وَبِالإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً ﴾ چه کوم انسان دا دعاء لولی سحر يا ماښام نو الله پاک په خپله ذمه دا خبره اخستلې ده چه هغه راضی کړی.

[٥٠٧٣]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، وَإِسْمَاعِيلُ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَنبسة، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَنَّامٍ الْبَيَاضِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنْكَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ يَوْمِهِ وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ حِينَ يُمْسِي فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ لَيْلَتِهِ".

د حضرت عبد الله بن غنام البياضی نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه چا د سحر په وخت کښې دا اوئيل : { اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنْكَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ،فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ }پس هغه ددغه ورځې شکر ادا کړو او چا چه دَ ماښام داسې اووې پس هغه ددغه شپې شکر ادا کړو۔

بله دعاء : ﴿ اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنْكَ وَحْدَكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ ﴾ کوم انسان چه دا دعاء د سحر په وخت اولوستله هغه د پوره ورځې شکريه ادا کړه او چا چه دا دعاء د ماښام په وخت اولوستله هغه د پوره شپې شکريه ادا کړه، يقينا دا د دې دعا ډير لوئې فضيلت دې او دا خو ضروری لوستل پکار دی او د دعاء په مضمون باندې د پوهيدو سره لوستل پکار دی دعاګانې خو دا تولې قابل اهتمام دی د يو بل نه زياتې.

[٥٠٧٤]() حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى الْبَلْخِيُّ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح وحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ الْمَعْنَى، حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عُبَادَةُ بْنُ مُسْلِمٍ الْفَزَارِيُّ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ، يَقُولُ: "لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَعُ هَؤُلَاءِ الدَّعَوَاتِ حِينَ يُمْسِي وَحِينَ يُصْبِحُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَتِي، وَقَالَ عُثْمَانُ: عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي"، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ وَكِيعٌ: يَعْنِي الْخَسْفَ.

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما نه روايت دې چه رسول الله ﷺ به سحر او ماښام دا دعا نهٔ پريښوده : { اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ وَ أَهْلِي وَ مَالِي - اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَتِي ــــ} دَ عثمان بن شيبه الفاظ دی : {عَوْرَاتِي وَ آمِنْ رَوْعَاتِي،اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَ مِنْ خَلْفِي،وَ عَنْ يَمِينِي وَ عَنْ شِمَالِي وَ مِنْ فَوْقِي،وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي }۔امام ابوداود رحمه الله فرمائی : حضرت وکيع وئيلې دی چه د [اغتال من تحتی] نه مراد دادې : چه په زمکه کښې ننستلې شم۔" [ددې نه پناه غوارم۔]

(): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٨٩٧٦) (ضعيف)
(): سنن النسائي/الاستعاذة ٥٩ (٥٥٣١)، عمل اليوم والليلة ١٨١ (٥٦٦)، سنن ابن ماجه/الدعاء ١٤ (٣٨٧١)، (تحفة الأشراف: ٦٦٧٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٥) (صحيح)

دعاء اخر : سیدنا ابن عمر ﷠ فرمائي چه رسول الله ﷺ به دا دعاء سحر او ماښام لوستله کله به ئې هم نه پريخودله. ﴿ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي ﴾

[٥٠٧٥](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرٌو، أَنَّ سَالِمًا الْفَرَّاءَ حَدَّثَهُ، أَنَّ عَبْدَ الْحَمِيدِ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ حَدَّثَهُ، أَنَّ أُمَّهُ حَدَّثَتْهُ، وَكَانَتْ تَخْدُمُ بَعْضَ بَنَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ ابْنَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَتْهَا، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَلِّمُهَا، فَيَقُولُ: قُولِي حِينَ تُصْبِحِينَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، فَإِنَّهُ مَنْ قَالَهُنَّ حِينَ يُصْبِحُ: حُفِظَ حَتَّى يُمْسِيَ، وَمَنْ قَالَهُنَّ حِينَ يُمْسِي: حُفِظَ حَتَّى يُصْبِحَ".

د عبد الحمید (چه دا ازاد کړده غلام د بنو هاشم دې) چه ددې مور بی بی د نبی کریم ﷺ د يوې صاحبزادې خدمت کړې وو، هغه صاحبزادې هغې ته بیان کړې وو چه نبی کریم ﷺ به هغوې ته ښودلو او فرمائیل به ئې کله چه تاسو سبا کوی نو دا وائې: {سُبْحَانَ اللهِ وَ بِحَمْدِهِ، لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ، ما شَاءَ اللهُ كَانَ، وَمَا لم يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، أَعْلَمُ أَنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَ أَنَّ اللهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا} الله پاک دې دَ خپلو حمدونو سره، نیکی او خیر دَ الله دَ توفیق نه بغیر ممکن نهٔ دی څه چه الله اوغواړی هغه کیږی او څه چه نهٔ غواړی هغه نهٔ کیږی زما یقین دې چه الله تعالیٰ په هر څیز باندې پورا قدرت لری او دَ هغه علم هر څیز لره په خپله ګیره کښې اخستې دې -" بې شکه څوک چه دَ سبا په وخت کښې دا کلمات اووائی نو تر دَ ماښامه پورې به ددهٔ حفاظت کولې شی او چا چه دَ ماښام دا کلمات اولوستل نو تر دَ سبا پورې به دَ هغه حفاظت کولې شی -

دعاء اخر : د رسول الله ﷺ یوې لور خپلې خادمې ته اوفرمائیل چه رسول الله ﷺ به ماته دا دعاء ښودله چه دا لوله سحر او ماښام : ﴿ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ لاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴾ چه کوم سړې سحر دا دعاء اولولی هغه به تر ماښامه پورې محفوظ وی او څوک چه ئې د ماښام اولولی هغه به تر سحره پورې محفوظ وی.

[٥٠٧٦](٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا. ح وحَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ بَشِيرٍ النَّجَّارِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْبَيْلَمَانِيِّ، قَالَ: الرَّبِيعُ ابْنُ الْبَيْلَمَانِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ: فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ، وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ إِلَى وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ، أَدْرَكَ مَا فَاتَهُ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ، وَمَنْ قَالَهُنَّ حِينَ يُمْسِي، أَدْرَكَ مَا فَاتَهُ فِي لَيْلَتِهِ"، قَالَ: الرَّبِيعُ، عَنِ اللَّيْثِ.

د حضرت ابن عباس ﷠ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کوم کس د (سورهٔ

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٣٨٨) (ضعيف)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٥٨١٣) (ضعيف جداً)

روم دا مذکوره آیات) اولولی نو هغه ددغه ورځې فوت کړې شوې نیکئ حاصله وی او چا چه د دا د ماښام په وخت کښې اولوستل نو دې د دغه شپې فوت کړې شوې نیکئ حاصله وی ـ" (هغه آیات دادی) {فَسُبْحَانَ اللهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَ حِيْنَ تُصْبِحُوْنَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ عَشِيًا وَحِيْنَ تُظْهِرُوْنَ } إِلَى { وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُوْنَ }: د ربیع بن سلیمان په روایت کښې د[اخبرنی اللیث] په ځائې باندې د[عن اللیث] الفاظ دی ـ"

دعاء اخر : ﴿ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴾

سیدنا ابن عباس رضی الله عنهما د رسول الله ﷺ ارشاد نقل کوی چه کوم سړې دا دعاء د سحر په وخت اولولی نو د ورځې چه کوم خیر د هغه نه فوت شوې دې هغه به بیا مومی، او کوم سړې چه دا د ماښام اولولی نو کوم خیر چه ترې نه د شپې فوت شوې دې هغه بیا مومی.

[٥٠٧٧]([1]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، وَوُهَيْبٌ نحوه، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ أَبِي عَائِشٍ، وَقَالَ حَمَّادٌ، عَنْ أَبِي عَيَّاشٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: مَنْ قَالَ إِذَا أَصْبَحَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، كَانَ لَهُ عِدْلَ رَقَبَةٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ، وَكُتِبَ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَحُطَّ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ، وَرُفِعَ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ، وَكَانَ فِي حِرْزٍ مِنَ الشَّيْطَانِ حَتَّى يُمْسِيَ، وَإِنْ قَالَهَا إِذَا أَمْسَى، كَانَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ حَتَّى يُصْبِحَ، قَالَ فِي حَدِيثِ حَمَّادٍ: فَرَأَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرَى النَّائِمُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبَا عَيَّاشٍ يُحَدِّثُ عَنْكَ بِكَذَا وَكَذَا، قَالَ: صَدَقَ أَبُو عَيَّاشٍ" قَالَ أَبُو دَاوُد: رَوَاهُ إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، وَمُوسَى الزَّمْعِيُّ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَائِشٍ.

د ابن ابو عائش نه روایت دې او د حماد په روایت کښې دی چه ابو عیاش رضی الله عنه بیان کړې دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کوم کس د سبا په وخت کښې دا اووائی { لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ، لَاشَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيْرٌ }" د یو الله نه ما سوا څوک معبود نشته دې د هغه سره څوک شریک نشته دې، ملک هم د هغه دې، تعریف هم هغه لره دې او هغه په هر څیز باندې ښۀ قادر دې ـ" نو د هغه ثواب دومره دې لکه چه د اولاد اسماعیل نه یو غلام آزاد کړی، او د هغه دپاره لس نیکئ لیکلې شی او لس غلطئ ترې نه ورانولې شی، او دې لس درجې بلندولې شی او تر د ماښام پورې به د شیطان نه محفوظ وی او کۀ د ماښام دا کلمات اووائی نو تر د سحره پورې دا هر څه دی ـ" د حماد په روایت کښې دی چه یو سړی رسول الله ﷺ لره په خوب کښې اولیدو اووې فرمائیل اې د الله رسوله ! ابوعیاش ستاسو نه داسې قسم روایت کوی حضور ﷺ اوفرمائیل ابوعیاش رښتیا وئیلې دی ـ" امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دې روایت لره اسماعیل بن جعفر، د موسیٰ زمعي او د عبد الله بن جعفر نه په واسطه د سهیل د هغه د پلار نه او هغه د ابوعیاش نه روایت کړې دې ـ

[1]: سنن ابن ماجه/الدعاء ١٤ (٣٨٦٧)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٧٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦٠/٤) (صحيح)

دعاء اخر : ﴿ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ د ابوعیاش زرقی نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کوم سړې دا دعا سحر اولولی نو هغه ته به د یو عربی غلام (فی حاشیة الترمذی ١٩٣ عن اللمعات فیه دلیل لمن قال باسترقاق العرب وهو مختلف فیه، وقیل مبالغة اهـ) آزادولو ثواب ملاویږی.او لس نیکئ ئې لیکلې کیږی او لس ګناهونه به ئې معاف شی او لس درجې ئې اوچتیږی، او تر ماښام پورې به د شیطان نه محفوظ وی او که داپه شپه کښې اولولی نو بیا به هم ورته دا څیزونه حاصلیږی تردې چه صبا کړی.وړاندې په روایت کښې دا هم دی چه یو سړی د رسول الله ﷺ زیارت په خوب کښې اوکړو نو هغه رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو چه یا رسول الله ﷺ! ابوعیاش ستاسو د طرف نه دا حدیث نقل کوی نو رسول الله ﷺ د دې په جواب کښې اوفرمائیل: ﴿ صدق ابو عیاش ﴾ .....

[٥٠٧٨](١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ مُسْلِمٍ يَعْنِي ابْنَ زِيَادٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أُشْهِدُكَ، وَأُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ، أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا أَصَابَ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ مِنْ ذَنْبٍ، وَإِنْ قَالَهَا حِينَ يُمْسِي، غُفِرَ لَهُ مَا أَصَابَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ".

د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی چه څوک چا د سبا په وخت کښې دا کلمات اووې: { إِنِّي أَصْبَحْتُ أُشْهِدُكَ وَ أُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَ مَلَائِكَتَكَ وَ جَمِيعَ خَلْقِكَ أَنَّكَ أَنْتَ اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ} اې الله ما سبا کړو ،تاله ګواه جوړوم او ستا حاملینو فرشتو او نورو فرشتو لره او ستا تمام مخلوق لره ګواه کووم چه بې شکه هم ته الله ئې ستا نه سوا هیڅوک دَ عبادت لائق نشته دې تاسره څوک شریک نشته دې،او بې شکه محمد ﷺ ستا بنده او رسول دې -" نو دې چه په دغه ورځ کښې کومه ګناه هم کوی الله تعالیٰ به هغې لره معاف کوی او که دَ ماسخوتن دې کلماتو لره اووائی نو په دغه شپه کښې چه ددهٔ نه کومه ګناه کیږی نو هغه به معاف کولې شی -"

[٥٠٧٩](٢) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَبُو النَّضْرِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَعِيدٍ الْفِلَسْطِينِيُّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَسَّانَ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ مُسْلِمٍ، أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، عَنْ أَبِيهِ مُسْلِمِ بْنِ الْحَارِثِ التَّمِيمِيِّ، "عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ أَسَرَّ إِلَيْهِ، فَقَالَ: إِذَا انْصَرَفْتَ مِنْ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ، فَقُلْ: اللَّهُمَّ أَجِرْنِي مِنَ النَّارِ سَبْعَ مَرَّاتٍ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ، ثُمَّ مِتَّ فِي لَيْلَتِكَ كُتِبَ لَكَ جِوَارٌ مِنْهَا، وَإِذَا صَلَّيْتَ الصُّبْحَ، فَقُلْ كَذَلِكَ، فَإِنَّكَ إِنْ مِتَّ فِي يَوْمِكَ كُتِبَ لَكَ جِوَارٌ مِنْهَا"، أَخْبَرَنِي أَبُو سَعِيدٍ، عَنِ الْحَارِثِ، أَنَّهُ قَالَ: أَسَرَّهَا إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَحْنُ نَخُصُّ بِهَا إِخْوَانَنَا.

د مسلم بن حارث تمیمی رضی الله عنه نه روایت دې، چه رسول الله ﷺ هغه ته د راز دارئ په صورت کښې اوفرمائیل : کله چه تهٔ دَ ماښام دَ مونځ نه سلام واړه وې نو اووهٔ ځله { اللَّهُمَّ أَجِرْنِي مِنَ

(١): سنن الترمذي/الدعوات ٧٩ (٣٥٠١)، وانظر رقم: ٥٠٦٩، (تحفة الأشراف: ١٥٨٧) (ضعيف)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٢٨١) (ضعيف)

النَّارِ} وایه -" اي الله ما لره دَ جهنم دَ اور نه محفوظ اوساته - که تهٔ دا اووائي او ته په دغه شپه کښې مړ شوې نو ستا دپاره به دَ جهنم نه حفاظت اولیکلې شي -"ابو سعید دَ حارث نه روایت کړې دې چه رسول الله ﷺ ماته (بالخصوص) دَ راز دارئ په انداز کښې فرمائیلي وو ،نو مونږه هم دې لره خپلو رونړو ته بالخصوص ښایو -

دعاء اخر : ﴿ اللّٰهُمَّ أَجِرْنِي مِنَ النَّارِ ﴾ د دې په باره کښې مسلم بن الحارث تمیمی رضی الله عنه فرمائی چه یو ځل رسول الله ﷺ ماته پټ شان د دې دعاء تعلیم راکړو او وې فرمائیل چه کله ته د ماښام د مانځه نه فارغ شې نو اووهٔ کرته دا لوله او د دې نه په روستو روایت کښې دا اضافه ده چه د مانځه نه پس چاسره د خبرو نه مخکښ، که ستا په دې شپه کښې وفات اوشو نو ستا دپاره به د جهنم نه پناه اولیکلې شي او د سحر د مانځه نه پس هم دغه شان لوله بیا که په دغه ورځ باندې ستا وفات اوشو نو ستا دپاره به د جهنم نه خلاصې اولیکلې شي.

د دې روایت په اخر کښې دی چه د صحابی راوی حدیث خوئي حارث بن مسلم وائی چه دا حدیث چونکه خاص طور رسول الله ﷺ مونږ ته بیان فرمائیلي وو هم په دې وجه مونږ دا حدیث صرف خپلو رونړو ته بیانوو (ټولو خلقو ته ئي نه بیانوو) په دې باندې حضرت په بذل کښ د حضرت گنگوهي د تقریر نه دا نقل کړې دی چه د رسول الله ﷺ هغوی ته په پټه باندې بیانول په دې وجه وو چه هغوی دا ډیر لوئي نعمت او غنیمت اوګنړی، په خصوصیت سره چه کوم اهمیت پیدا کیږی هغه په عموم کښې نشته په دې وجه د دې صحابی رضی الله عنه خوی هم دې دعاء سره د خصوصیت معامله کوله چه د دې اهمیت باقی وی اهٔ دا ټولې د دې حضراتو د قدردانئ خبرې دی. رضی الله تعالی عنهم ورزقنا اتباعهم.

[٥٠٨٠] (١) حَدَّثَنَا، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ، وَعَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ الرَّمْلِيُّ، وَمُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ، عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ الْحِمْصِيُّ، قَالُوا: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَسَّانَ الْكِنَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُسْلِمُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ مُسْلِمٍ التَّمِيمِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ نَحْوَهُ: إِلَى قَوْلِهِ: جِوَارٌ مِنْهَا إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فِيهِمَا قَبْلَ أَنْ يُكَلِّمَ أَحَدًا، قَالَ عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ فِيهِ: إِنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ، وَقَالَ عَلِيٌّ وَابْنُ الْمُصَفَّى: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَرِيَّةٍ، فَلَمَّا بَلَغْنَا الْمُغَارَ اسْتَحْثَثْتُ فَرَسِي فَسَبَقْتُ أَصْحَابِي، وَتَلَقَّانِي الْحَيُّ بِالرَّنِينِ، فَقُلْتُ لَهُمْ: قُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ تُحْرَزُوا، فَقَالُوهَا، فَلَامَنِي أَصْحَابِي، وَقَالُوا: حَرَمْتَنَا الْغَنِيمَةَ، فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرُوهُ بِالَّذِي صَنَعْتُ، فَدَعَانِي فَحَسَّنَ لِي مَا صَنَعْتُ، وَقَالَ: أَمَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ كَتَبَ لَكَ مِنْ كُلِّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ كَذَا وَكَذَا"، قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: فَأَنَا نَسِيتُ الثَّوَابَ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَا إِنِّي سَأَكْتُبُ لَكَ بِالْوَصَاةِ بَعْدِي، قَالَ: فَفَعَلَ، وَخَتَمَ عَلَيْهِ، فَدَفَعَهُ إِلَيَّ وَقَالَ لِي، ثُمَّ ذَكَرَ مَعْنَاهُمْ، وَقَالَ ابْنُ الْمُصَفَّى قَالَ: سَمِعْتُ الْحَارِثَ بْنَ مُسْلِمِ بْنِ الْحَارِثِ التَّمِيمِيَّ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِيهِ.

د عبد الرحمن بن حسان کنانی نه روایت دې چه ماته روایت کړې دې مسلم بن حارث بن مسلم تمیمی دَ خپل پلار نه، چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل ...... او دَ مذکوره بالا حدیث په مثل باندې ئي روایت اوکړو - او دَ [جِوار منها] پورې ئي روایت اوکړو - مګر په دې کښې دی چه دا کلمه { اللّٰهُمَّ أَجِرْنِي مِنَ النَّارِ} (دَ سلام نه ورستو) دَ چا سره دَ خبرو کولو نه وړاندې

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٢٨١) (ضعيف)

به وائي علی بن سهل فرمائيلي دی چه دَ مسلم بن حارث پلار خپل ځوی ته دا حديث بيان کړو ،او علی بن سهل او محمد بن مصفیٰ روايت کړي دي چه رسول الله ﷺ مونږه لره په يو مهم کښي اوليږلو - کله چه مونږه دَ جنګ مقام ته اورسيدو نو ما خپل اس لره تيز کړو او دَ خپلو ملګرو نه وړاندې تير شوم نو ماته دَ دشمن دَ قبيلي آوازونه واوريدې شو ما هغوی ته اووې :[لا اله الا الله] اووائئ نو تاسو به بچ شئ چنانچه هغه خلقو دا کلمه اووئيله -نو زما ملګرو مالره ملامته کړو اووې وئيل چه تا خو مونږ لره دَ غنيمت نه محرومه کړو بيا چه هر کله مونږه رسول الله ﷺ ته راورسيدو او ملګرو دا واقعه بيان کړه کوم څه چه ما کړي وو نو حضور ﷺ مالره راوبللو او زما دَ عمل تحسين ئي اوکړو اووې فرمائيل چه الله تعالیٰ ستا دپاره دَ هغوی نه دَ هر هر بنده په بدله کښي دومره دومره ثواب ليکلې دې - ......‘‘ عبد الرحمن (بن حسان) وائی چه زما نه ددغه ثواب حساب هير شوې دې ...... بيا رسول الله ﷺ اوفرمائيل آګاه اوسئ بې شکه زۀ ستاسو دپاره دَ خپل ځان نه ورستو وصيت ليکم -‘‘ چنانچه حضور ﷺ هم داسې اوکړل او په دغه تحرير باندې ئي مهر اولګوو او ماته ئي حواله کړو او ماته ئي اوفرمائيل ...... بيا ئي دَ مذکوره روايت هم معنیٰ روايت اوکړو ،ابن مصفیٰ اوفرمائيل : چه ما دَ حارث بن مسلم بن حارث تميمی نه اوريدلي دی،هغه دَ خپل پلار نه حديث روايت کولو -

﴿ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ الْحِمْصِيُّ وَمُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ وَعَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ الرَّمْلِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى......أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ نَحْوَهُ إِلَى قَوْلِهِ « جِوَارٌ مِنْهَا ».إِلاَّ أَنَّهُ قَالَ فِيهِمَا « قَبْلَ أَنْ تُكَلِّمَ أَحَدًا ».قَالَ عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ فِيهِ إِنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ ﴾

دا هم دا پورته حديث دې د سند د شروع حصه ئي مختلف ده، وړاندې تلو سره په عبدالرحمن بن حسان کښې دواړه سندونه ملاؤ شو، په اول سند کښي د مصنف رحمه الله استاد صرف اسحق بن ابراهيم وو او په دې دويم سند کښي ډير دی يعنی څلور دی، په اول سند کښي د عبدالرحمن شاګرد ابوسعيد فلسطينی دې، او په دويم سند کښي وليد، په دواړو روايتونو کښي څو فرقونه دی، په اول سند کښي عن الحارث بن مسلم عن ابيه دې او په دويم سند کښي حدثنی مسلم بن الحارث عن ابيه دې.دا دوه فرقونه شو، په اول سند کښي عن وو او دلته حدثنی دې، او په اول سند کښي الحارث بن مسلم وو او په دې کښي مسلم بن الحارث په تهذيب کښي ليکلي دی چه په دې کښي دواړه اقوال دی بعض داسې وائی او بعض داسې، لهذا د دې حديث چه کوم صحابی راوی دې د هغه نوم کښې دوه اقوال شو حارث بن مسلم، او مسلم بن الحارث. دريم فرق دا دې چه دا دويم سند چه د هغې راوی وليد دې په دې کښي دا زيادت دې، قبل ان تكلم احدا.

څلورم فرق دا دې چه په دې دويم حديث کښي د مصنف رحمه الله اکثر استاذانو د مسلم بن الحارث نه پس ﴿ عن ابيه ﴾ اوئيلو او صرف يو استاد يعنی علی بن سهل په ځائې د ﴿ عن ابيه ﴾ ﴿ ان اباه حدثه ﴾ وئيلې دې، د عنعنه او تحديث فرق دې، خو دا آخری فرق صرف د علی بن سهل د روايت په اعتبار سره دې ګڼي د مصنف رحمه الله باقی استاذانو هم دغه شان

وئيلي دی څنګه چه په اول سند کښې وو يعنی ﴿ عن ابيه ﴾.
د دې نه پس مصنف رحمه الله فرمائی : ﴿ وَقَالَ عَلِيٌّ وَابْنُ الْمُصَفَّى قال بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– فِي سَرِيَّةٍ الخ ﴾ د مصنف رحمه الله په څلورو استاذانو کښې علی بن سهل او محمد بن المصفی په اصل حديث کښې چه کوم پورته تير شوې دې چه په هغې کښې ﴿اللهم اجرنی من النار ﴾ دعاء ذکر شوې ده د دې نه مخکښې يو واقعه بله هم ذکر کړې ده او بيا د هغه واقعې نه پس دا دی چه تاسو دا دعاء لولئ کومه چه پورته تير ده، هغه واقعه دا ده چه حارث بن مسلم فرمائی چه مونږ رسول الله ﷺ په يو سريه کښې اوليږلو : ﴿فَلَمَّا بَلَغْنَا الْمُغَارَ اسْتَحْثَثْتُ فَرَسِي فَسَبَقْتُ أَصْحَابِي وَتَلَقَّانِي الْحَيُّ بِالرَّنِينِ فَقُلْتُ لَهُمْ قُولُوا لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ تُحْرَزُوا الخ ﴾ فرمائی چه کله مونږ محل اغاره و قتال ته نزدې اورسيدلو نو ما خپل اس د خپلو ملګرو نه وړاندې اوزغلولو او هغوی ته اورسيدم چا سره چه قتال کول وو، هغوی زما په ليدو باندې په ژړا شو د جنګ نه په ويريدو باندې، ما هغوی ته اووې چه ځان بچ کول غواړئ نو لا اله الا الله اوايئ او په اسلام کښې داخل شئ. ﴿ فَقَالُوهَا ﴾ پس هغه خلقو کلمه اولوستله، چه کله زما ملګرو دا واقعه اوليده نو زه ئې ملامته کړم چه تا مونږ د غنيمت نه محروم کړو، خو څه چه کيدل هغه خو اوشو اوس د قتال مسئله خو پاتې نه شوه پس دا ټول مدينې ته واپس راغلل او زما ملګرو زما د کارروايئ خبر رسول الله ﷺ ته ورکړو په ظاهر کښې د شکايت په طور، خو رسول الله ﷺ زه راطلب کړم او زما د دې فعل تحسين ئې اوفرمائيلو او شاباشې ئې راکړو او دا ئې هم اوفرمائيل چه په هغه اسلام راوړونکو کښې د هر يو په بدل کښې تاته دومره ثواب ملاؤ شو، او ما ته ئې دا هم اوفرمائيل چه زه ستا دپاره يو ليک تاته درکوم د سند په طور، پس هغوی دا ليک اوليکلو، او په هغې باندې ئې مهر اولګولو او ماته ئې حواله کړو لکه چه په روايت کښې دی ﴿ قَالَ فَفَعَلَ وَخَتَمَ عَلَيْهِ فَدَفَعَهُ إِلَيَّ ﴾ د دې نه پس دی ﴿ وَقَالَ لِي ثُمَّ ذَكَرَ مَعْنَاهُمْ ﴾ يعنی د دې نه پس ئې ماته د هغه دعاء تلقين اوفرمائيلو نو څنګه چه رسول الله ﷺ هغوی ته خاص دا وثيقه ورکړه دغه شان ئې دا دعا هم هغوی ته په خصوصيت سره ورکړه.

﴿ سَأَكْتُبُ لَكَ بِالْوَصَاةِ بَعْدِي ﴾ [1] د دې مطلب په ظاهر کښې دا دې چه رسول الله ﷺ د روستو راتلونکی خليفه په نوم باندې څه ليکل اوکړل د هغه صحابی دپاره څۀ عطيه مستقل يا هغه وخت سره، چه هغوی ته دې دومره ورکړې شی.

[٥٠٨١] (٢) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ مُسْلِمٍ الدِّمَشْقِيُّ وَكَانَ مِنْ ثِقَاتِ الْمُسْلِمِينَ مِنَ الْمُتَعَبِّدِينَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُدْرِكُ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ يَزِيدُ: شَيْخٌ ثِقَةٌ، عَنْ يُونُسَ بْنِ مَيْسَرَةَ بْنِ حَلْبَسٍ، عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "مَنْ قَالَ إِذَا أَصْبَحَ وَإِذَا أَمْسَى: حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ، وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ سَبْعَ مَرَّاتٍ، كَفَاهُ اللَّهُ مَا أَهَمَّهُ صَادِقًا كَانَ بِهَا أَوْ كَاذِبًا".

[1]) زه ستا دپاره وصيت ليکم د خپل ځان نه روستو يعنی د بيا دپاره.
[2]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٠٠٤) (موضوع)

دَ حضرت ابودرداء رضي الله عنه نه روايت دي هغه فرمائي: چه چا دَ سحر او ماښام په وخت کښې اووۀ ځله دا کلمات اووئيل: {حَسْبِيَ اللهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ} نو الله تعالىٰ دَ هغه په پريشانو کښې دَهغه کفايت فرمائي خواه هغه په رښتوني زړۀ سره داکلمات وئيلي وی يا په دروغه سره.

[٥٠٨٢]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ أَبِي أَسِيدٍ الْبَرَّادِ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خُبَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ قَالَ: "خَرَجْنَا فِي لَيْلَةِ مَطَرٍ وَظُلْمَةٍ شَدِيدَةٍ نَطْلُبُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُصَلِّيَ لَنَا فَأَدْرَكْنَاهُ، فَقَالَ: أَصَلَّيْتُمْ؟ فَلَمْ أَقُلْ شَيْئًا، فَقَالَ: قُلْ فَلَمْ أَقُلْ شَيْئًا، ثُمَّ قَالَ: قُلْ، فَلَمْ أَقُلْ شَيْئًا، ثُمَّ قَالَ: قُلْ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَقُولُ؟ قَالَ: قُلْ: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، حِينَ تُمْسِي وَحِينَ تُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ تَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ".

حضرت عبد الله بن خبيب دَ خپل پلار نه روايت کوی هغوی فرمائي چه يو ځل مونږه دَ باران والا په تکه توره شپه کښې اووتلو، او مونږه رسول الله ﷺ لره طلب کوو ددې دپاره چه مونږ ته مونځ راکړی- چنانچه مونږه هغه لره بيا موندو، نو حضور ﷺ اوفرمائيل اووايه" نو ما څه اونۀ وئيل بيا ئې اوفرمائيل اووايه ما بيا څه اونۀ وئيل حضور ﷺ اوفرمائيل اووايه ما عرض اوکړو څه اې دَ الله رسوله! زۀ څه اووايم؟ حضور ﷺ اوفرمائيل اووايه: {قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ} او معوذتين، يعني {قل اعوذ برب الفلق، او قل اعوذ برب الناس} دَ سحر او ماښام دا درې درې ځله وايه نو دَ هر څيز نه به ستا کفايت کيږی-

دعاء آخر: ﴿ قل هو الله احد ومعوذتين ﴾ هر يو درې درې کرته سحر او ماښام، عبدالله بن حبيب رضي الله عنه صحابی فرمائي چه مونږ د رسول الله ﷺ سره په سفر کښې وتلې وو د يوې شپې واقعه ده چه په هغې کښې سخته تيارۀ او باران وو (د يو مونځ د راتلو په وخت چونکه تول منتشر وو د تيرې د وجې نه يو بل ته په نظر نه راتلل) نو مونږ رسول الله ﷺ لټولو چه مونځ ورکړی، په لټولو لټولو مونږ رسول الله ﷺ بيا موندلو نو رسول الله ﷺ ماته اوفرمائيل (دوی به په سفر کښې د باران او د شپې د تيرې نه ويريدل) اولوله (خو لا دا ئې نه وو فرمائيلي چه څه اولولی) هغوی فرمائي چه ما هيڅ او نه لوستل، بيا په دويم ځل هم داسې اوشو بيا ئې چه کله په دريم ځل اوفرمائيل نو ما اووې څۀ اولولم يا رسول الله ﷺ! نو په دې باندې رسول الله ﷺ دا درې واړه سورتونه تلاوت کړل کوم چه پورته ذکر شو، دا روايت په نسائي کښې هم دې چه د هغې په يو طريق کښې دا دی: کنت مع رسول الله صلى الله عليه و سلم في طريق مكة فاصبت خلوة من رسول الله صلى الله عليه و سلم فدنوت منه فقال قل فقلت ما أقول قال قل قلت ما أقول الخ ......په دې کښې قل هو الله احد نه دې ذکر شوې صرف د معوذتين ذکر دې، او د دې په يو طريق کښې هم دغه شان دی څنګه چه دلته په ابوداؤد کښې دی، او په يو طريق کښې داسې دی:﴿ عبد الله بن خبيب عن أبيه عن عقبة بن عامر الجهني قال: بينا أنا أقود برسول الله صلى الله عليه و سلم راحلته في غزوة إذ قال يا عقبة قل الحديث ﴾ چه په هغې کښې هم دا درې سورتونه ذکر دی، او بيا د دې نه پس امام نسائي رحمه الله دا حديث

() سنن الترمذي/الدعوات ١١٧ (٣٥٧٥)، سنن النسائي/الاستعاذة (٥٤٣٠)، (تحفة الأشراف: ٥٢٥٠) (حسن)

د عقبه په ډيرو طرقو سره ذکر کړې دي چه په هغې کښې د عبدالله بن خبيب هيڅ ذکر نشته، او مونږ سره دلته د ابوداؤد د کتاب الصلوة په آخر کښې باب المعوذتين کښې صرف د عقبه بن عامر رضي الله عنه حديث په دوه طرقو سره روايت کړې شوې دې، او دلته مصنف رحمه الله صرف د عبدالله بن خبيب حديث ذکر فرمائيلې دې، او امام نسائی رحمه الله دواړه يو ځائې ذکر فرمائيلي دی لهذا دا دواړه احاديث مستقل شو رسول الله صلى الله عليه وسلم عبدالله بن خبيب او عقبه بن عامر رضي الله عنهما دواړو ته د دې سورتونو د لوستلو تعليم ورکړې وو.

[٥٠٨٣]([1]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ ابْنُ عَوْفٍ وَرَأَيْتُهُ فِي أَصْلِ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنِي ضَمْضَمٌ، عَنْ شُرَيْحٍ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ، قَالَ: قَالُوا: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، حَدِّثْنَا بِكَلِمَةٍ نَقُولُهَا إِذَا أَصْبَحْنَا وَأَمْسَيْنَا وَاضْطَجَعْنَا فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَقُولُوا: اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ، وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ أَنَّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، فَإِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَشِرْكِهِ، وَأَنْ نَقْتَرِفَ سُوءًا عَلَى أَنْفُسِنَا أَوْ نَجُرَّهُ إِلَى مُسْلِمٍ".

د حضرت ابومالک اشعرى رضي الله عنه نه روايت دې چه صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم اوفرمائيل اې د الله رسوله ! مونږ ته يوه کلمه ارشاد اوفرمائئ چه هغې لره مونږ سحر او ماښام او د اوده کيدو په وخت کښې وايو نو حضور صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل، تاسو دا وائئ : {اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ رَبُّ كُلِّ شَيْئٍ، وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُوْنَ أَنَّکَ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ، فَإِنَّکَ نَعُوْذُ بِکَ مِنْ شَرِّ أَنْفُسِنَا، وَ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ وَ شِرْكِهِ، وَ أَنْ نَقْتَرِفَ سُوْءً ا عَلٰى أَنْفُسِنَا، أَوْ نَجُرَّه إِلَى مُسْلِمٍ } اې الله ! اې د زمکې او اسمانونو پيدا کوونکيه ! د غيب او د ظاهر پيژندونکيه ! هم تهٔ د هر څيز مالک ئې او فرښتې ګواه دی چه ستا نه سوا څوک معبود نشته دې - مونږه د خپل نفس د شرارتونو او د شيطان مردود د شرارتونو نه په تاسره پناه غواړو او ددې خبرې نه هم پناه غواړو چه مونږه په خپلو ځانونو باندې د بدئ ارتکاب اوکړو يا د چا مسلمان دپاره بدى اوکړو -

[٥٠٨٤]([2]) قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا أَصْبَحَ أَحَدُكُمْ، فَلْيَقُلْ: أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ فَتْحَهُ وَنَصْرَهُ وَنُورَهُ وَبَرَكَتَهُ وَهُدَاهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِيهِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ، ثُمَّ إِذَا أَمْسَى فَلْيَقُلْ مِثْلَ ذَلِكَ".

امام ابوداود رحمه الله هم په دې اسناد سره روايت کوی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلي دی : کله چه په تاسو کښې څوک سبا کړي نو هغه لره پکاردی چه دا کلمات وائی : { أَصْبَحْنَا وَ أَصْبَحَ الْمُلْکُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ، اللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَسْأَلُکَ خَيْرَ هٰذَا الْيَوْمِ فَتْحَه وَ نَصْرَه وَ نُوْرَه وَ بَرَكَتَه وَ هُدَاه، وَ أَعُوْذُ بِکَ مِنْ شَرِّ مَا فِيْه وَ شَرِّ مَا بَعْدَه }او کله چه ماښام وی نو هم داسې دې وائی -"

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢١٥٦) (ضعيف)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢١٥٧) (ضعيف)

[٥٠٨٥]()حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ جُعْثُمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَزْهَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَرَازِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي شَرِيقٌ الْهَوْزَنِيُّ، قَالَ: "دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَسَأَلْتُهَا بِمَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَتِحُ إِذَا هَبَّ مِنَ اللَّيْلِ؟ فَقَالَتْ: لَقَدْ سَأَلْتَنِي عَنْ شَيْءٍ مَا سَأَلَنِي عَنْهُ أَحَدٌ قَبْلَكَ، كَانَ إِذَا هَبَّ مِنَ اللَّيْلِ كَبَّرَ عَشْرًا وَحَمِدَ عَشْرًا، وَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَشْرًا، وَقَالَ: سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ عَشْرًا، وَاسْتَغْفَرَ عَشْرًا، وَهَلَّلَ عَشْرًا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ضِيقِ الدُّنْيَا، وَضِيقِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ عَشْرًا، ثُمَّ يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ".

حضرت شریق هوزنی فرمائی چه زهٔ ام المؤمنین حضرت عائشي ﷞ ته راغلم او د هغې نه مې پوښتنه اوکړه چه رسول الله ﷺ به کله د شپې پاسیدو نو د کوم څیز نه به ئې ابتداء کوله؟ هغې اوفرمائیل په تحقیق سره تا زما نه داسې تپوس کړې دې چه ددې متعلق مخکښې زما نه چا تپوس نهٔ دې کړې- حضور ﷺ چه کله د شپې پاسیدو نو لس ځله به ئې [الله اکبر]لس ځله[الحمد لله]او لس ځله به ئې[سُبْحَانَ اللهِ وَ بِحَمْدِهِ]لس ځله به ئې[سُبْحَانَ الْمَلِکِ الْقُدُّوْس]لس ځله به ئې[استغفر الله]لس ځله به ئې[لا اله الا الله]او بیا به ئې لس ځله فرمائیل :{(اللّٰهُمَّ إِنِّي أُعُوْذُ بِکَ مِنْ ضِيْقِ الدُّنْيَا وَ ضِيْقِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ)}اې الله زهٔ د دُنیا او د ورځې د قیامت د تنګئ نه په تا سره پناه غوارم-

دعاء اخر : رسول الله ﷺ چه به کله د شپې رابیدار شو نو د مانځه د شروع کولو نه مخکښې به ئې دا اذکار لوستل، تکبیر ((الله اکبر)) لس کرته، تحمید ((الحمد لله)) لس کرته، سبحان الله وبحمده لس کرته، سبحان الملک القدوس لس کرته، استغفار لس کرته، تهلیل ((لا اله الا الله)) لس کرته، او د دې نه پس به ئې دا لوستل : ﴿ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ضِيقِ الدُّنْيَا وَضِيقِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ لس کرته.

[٥٠٨٦]()حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ فَأَسْحَرَ، يَقُولُ: سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللَّهِ وَنِعْمَتِهِ وَحُسْنِ بَلَائِهِ عَلَيْنَا، اللَّهُمَّ صَاحِبْنَا فَأَفْضِلْ عَلَيْنَا، عَائِذًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ".

د حضرت ابوهریره ﷛ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ به کله په سفر کښې وو او سحر به شو نو دا به ئې فرمائیل :{ سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللهِ وَ نِعْمَتِهِ وَ حُسْنِ بَلَائِهِ عَلَيْنَا - اَللّٰهُمَّ ! صَاحِبْنَا فَأَفْضِلْ عَلَيْنَا، عَائِذًا بِاللهِ مِنَ النَّارِ }اوری اوریدونکې، حمد دې الله لره او څه ښهٔ نعمتونه او احسان دې د هغه په مونږ باندې- اې الله زمونږه ملګرې جوړ شه او په مونږ باندې خپل فضل اوکړې په داسې حال کښې چه مونږه د جهنم د اور نه په الله پاک سره پناه غوارو-

دعاء اخر : ﴿ سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللَّهِ وَنِعْمَتِهِ وَحُسْنِ بَلَائِهِ عَلَيْنَا اللَّهُمَّ صَاحِبْنَا فَأَفْضِلْ عَلَيْنَا عَائِذًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ ﴾.

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه نبی کریم ﷺ به کله په سفر کښې وو نود سحر

[1]: تفرد به أبو داود، انظر ما تقدم عند المؤلف برقم : ٧٦٦، (تحفة الأشراف: ١٦١٥٣)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الاقامة ١٨٠ (١٣٥٦)، سنن النسائي/قيام الليل ٩ (١٦١٦)، عمل اليوم والليلة ٢٥٤ (٥٥٠)، مسند احمد (١٤٣/٦) (حسن صحيح)

[2]: صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٨ (٢٧١٨)، (تحفة الأشراف: ١٢٦٦٩) (صحيح)

په وخت به ئې دا دعا وئيله، ددې ترجمه دا ده چه:
اوريدونکې د الله تعالى حمد لره او دهغه د نعمتونو شکر کول او په خپل امتحان کښې زمونږه ښه کارکردګى (اوليده او) واورېدله، اې الله زمونږه ملګرې جوړ شه او په مونږ باندې خپل فضل اوکړې، مونږه د جهنم د اور نه په الله پاک سره پناه غواړو.
مطلب دادې چه مونږ دهغه نعمتونو اقرار کوو اوپه هغې باندې دالله تعالى حمد اوثنا وايو او ټول آوريدونکى په هغې باندې ګواه جوړوو اې الله زمونږ ملګرې شې (په اعتبار د مدد او نصرت سره) او په مونږ باندې فضل اوکړې دجهنم نه مو بچ کړې.

[٥٠٨٧](١) حَدَّثَنَا ابْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْمَسْعُودِيُّ، حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ، قَالَ: كَانَ أَبُو ذَرٍّ يَقُولُ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ: اللَّهُمَّ مَا حَلَفْتُ مِنْ حَلِفٍ، أَوْ قُلْتُ مِنْ قَوْلٍ، أَوْ نَذَرْتُ مِنْ نَذْرٍ، فَمَشِيئَتُكَ بَيْنَ يَدَيْ ذَلِكَ كُلِّهِ، مَا شِئْتَ كَانَ وَمَا لَمْ تَشَأْ لَمْ يَكُنْ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَتَجَاوَزْ لِي عَنْهُ، اللَّهُمَّ فَمَنْ صَلَّيْتَ عَلَيْهِ فَعَلَيْهِ صَلَاتِي، وَمَنْ لَعَنْتَ فَعَلَيْهِ لَعْنَتِي، كَانَ فِي اسْتِثْنَاءٍ يَوْمَهُ ذَلِكَ، أَوْ قَالَ: ذَلِكَ الْيَوْمَ".

د حضرت ابوذر رضي الله عنه نه روايت دې چه چا د سحر په وخت کښې دا دعا اولوسته: {اللَّهُمَّ مَا حَلَفْتُ مِنْ حِلْفٍ أَوْ قُلْتُ مِنْ قَوْلٍ أَوْ نَذَرْتُ مِنْ نَذْرٍ فَمَشِيئَتُكَ بَيْنَ يدىْ ذٰلِک كُلِّه: مَا شِئْتَ كَانَ وَمَا لَمْ تَشَأْ لَمْ يَكُنْ - اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَ تَجَاوَزْ لِيْ عَنْه،اللّٰهُمَّ فَمَن صَلَّيت عَلَيْه فَعَلَيْه صَلَاتِي،وَ مَنْ لَعَنْتَ فَعَلَيْه لَعْنَتِي} نو ددې کلماتو لوستونکې به ددغه ورځې د غلطو نه مستثنیٰ وی. [يعنى محفوظ به وى]-

[٥٠٨٨](٢) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مَوْدُودٍ، عَمَّنْ سَمِعَ أَبَانَ بْنَ عُثْمَانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ يَعْنِي ابْنَ عَفَّانَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَنْ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، لَمْ تُصِبْهُ فَجْأَةُ بَلَاءٍ حَتَّى يُصْبِحَ، وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثُ مَرَّاتٍ، لَمْ تُصِبْهُ فَجْأَةُ بَلَاءٍ حَتَّى يُمْسِيَ" وَقَالَ: فَأَصَابَ أَبَانَ بْنَ عُثْمَانَ الْفَالِجُ، فَجَعَلَ الرَّجُلُ الَّذِي سَمِعَ مِنْهُ الْحَدِيثَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَقَالَ لَهُ: مَا لَكَ تَنْظُرُ إِلَيَّ؟ فَوَاللَّهِ مَا كَذَبْتُ عَلَى عُثْمَانَ، وَلَا كَذَبَ عُثْمَانُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَكِنَّ الْيَوْمَ الَّذِي أَصَابَنِي فِيهِ مَا أَصَابَنِي غَضِبْتُ فَنَسِيتُ أَنْ أَقُولَهَا.

د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه نه روايت دې چه ما د رسول الله ﷺ اوريدلي دى: چه چا د ماښام په وخت کښې دا دعا درې ځله اولوسته نو دهٔ ته به تر د سبا پورې اچانک مصيبت نهٔ راځى - {بِسْمِ اللهِ الَّذِىْ لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِه شَيْئٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ}: او چا چه د سبا په وخت کښې درې ځله دا کلمات اووې نو هغه ته به تر ماښامه پورې اچانک مصيبت نهٔ راځى -" راوى بيان کوى چه ددې حديث روايت کوونکې ابان بن عثمان فالج وهلې وو نو د هغه نه حديث اوريدو والا هغه ته په تعجب سره کتل (چه بيا دا فالج څنګه په تا باندې راغې) نو هغه اوفرمائيل: څه شوې دى ما ته ولې ګورې؟ په الله قسم ما په حضرت عثمان رضي الله عنه باندې دروغ نهٔ دى وئيلي او نهٔ حضرت عثمان رضي الله عنه په حضور ﷺ باندې دروغ

١): تفرد به أبو داود (ضعيف الإسناد)
٢): سنن الترمذي/الدعوات ١٣ (٣٣٨٨)، سنن ابن ماجه/الدعاء ١٤ (٣٨٦٩)، (تحفة الأشراف: ٩٧٧٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٦٢، ٧٢) (صحيح)

وئيلي دي ليکن په کومه ورځ باندې چه ما ته فالج راغې زۀ په هغه ورځ باندې په غصه کښې وم او زما نه دا کلمات هير شوې وو -

بله دعاء: {بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِىْ لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَىْءٌ فِى الْأَرْضِ وَلَا فِى السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ } درې کرته د سحرې او درې کرته ماښام، رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه څوک داسې کوى نو هيڅ ناګهانى مصيبت به هغه ته نه رسيږى دې حديث لره د رسول الله ﷺ نه نقل کونکى سيدنا عثمان رضي الله عنه دې، او د هغوى نه نقل کونکې د هغوى ځوئې ابان رحمه الله دې.او د ابان نه روايت کونکې راوى نامعلوم الاسم دې يو ځل ابان رحمه الله فالج اوهلو نو هغه نامعلوم الاسم سړى د هغه طرف ته کتل شروع کړل (يعنى په دې لحاظ که هغه حديث صحيح وو کوم چه تا بيان کړې وو نو ته فالج ولې اوهلې) ابان رحمه الله د هغه په اعتراض باندې پوهه شو نو هغوى په جواب کښې اووې چه څۀ خبره ده ولې ماته ګورې په الله پاک قسم چه ما دا حديث د خپل والد عثمان رضي الله عنه نه غلط نه دې نقل کړې او نه عثمان رضي الله عنه د رسول الله ﷺ نه حديث غلط نقل کړې دې، اصل کښې خبره دا ده چه په کومه ورځ باندې زه فالج اوهلم نو هغه ورځ ماته په څه خبره باندې غصه راتله چه د هغې په وجه باندې د دې لوستل ما نه هير شو.اوګورئ ځومره د يقين خبره ده.

[٥٠٨٩](١) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَاصِمٍ الْأَنْطَاكِيُّ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو مَوْدُودٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ عُثْمَانَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ لَمْ يَذْكُرْ قِصَّةَ الْفَالِجِ.

محمد بن کعب د ابان بن عثمان نه،او هغوى د حضرت عثمان رضي الله عنه نه مذکوره بالا حديث روايت کړې دې -

[٥٠٩٠](٢) حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ الْجَلِيلِ بْنِ عَطِيَّةَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ، أَنَّهُ قَالَ لِأَبِيهِ: "يَا أَبَتِ إِنِّي أَسْمَعُكَ تَدْعُو كُلَّ غَدَاةٍ: اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ تُعِيدُهَا ثَلَاثًا حِينَ تُصْبِحُ وَثَلَاثًا حِينَ تُمْسِي، فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو بِهِنَّ، فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَسْتَنَّ بِسُنَّتِهِ، قَالَ عَبَّاسٌ فِيهِ: وَتَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ تُعِيدُهَا ثَلَاثًا حِينَ تُصْبِحُ وَثَلَاثًا حِينَ تُمْسِي فَتَدْعُو بِهِنَّ، فَأُحِبُّ أَنْ أَسْتَنَّ بِسُنَّتِهِ، قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دَعَوَاتُ الْمَكْرُوبِ: اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ"، وَبَعْضُهُمْ يَزِيدُ عَلَى صَاحِبِهِ.

د حضرت عبد الرحمن بن ابوبکره رضي الله عنه نه روايت دې هغه خپل پلار ته اووې : ابا جان ! زۀ ستا نه اورمه چه ته هر سحر دا کلمات وائې : {اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي،اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِيْ،لَا إِلٰه أَنْتَ }تاسو دا دُعا درې ځله لولئ نو هغه اوفرمائيل بې شکه ما دَ رسول الله ﷺ نه دا دعا اوريدلې ده چه هغه به لوستله - نو زۀ خوښوم چه دَ هغه په سنتو باندې عمل اوکړم - [بل راوى] عباس (بن عبد العظيم) په خپل روايت کښې وئيلې دى او هغه به دا دُعا هم وئيله :

١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٩٧٧٨) (صحيح)

٢): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١١٦٨٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٢/٥) (حسن الإسناد)

{اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ،اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ،لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ }دي لره به ئي د سحر په وخت کښې درې ځله لوستله او د ماښام به ئي هم لوستله - - (نو هغه اوفرمائيل) زهٔ خوښه وم چه د حضور ﷺ په سنتونو باندې عمل اوکړم - اووې فرمائيل: چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : د پريشان حال دپاره دا دُعا ده : { اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو،فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ،وَ أَصْلِحْ لِيْ شَأْنِي كُلَّهُ،لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ }اې الله زهٔ ستا د رحم اميدوار يم،ته د سترګې د رپ برابر هم ما لره خپل نفس ته مهٔ حواله کوه او زما تمام معاملات درست کړې،ستا نه علاوه د عبادت څوک لائق نشته دې -" په دې روايت کښې عباس بن عبد العظيم او محمد بن مثنى بعضې کلمات د يو بل زيات وئيلي دی -

دعاء اخر : ﴿ اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ ﴾ رسول الله ﷺ به دا دعاء سحر او ماښام درې درې کرته لوستله.

دعاء اخر : ﴿ اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو فَلاَ تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ ﴾ رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه کوم انسان ته څه مصيبت او پريشاني اورسيږي نو هغه له پکار دی، چه دا دعاء اولولي، دې دعاء ته رسول الله ﷺ دعوات المکروب فرمائيلي ده.

[٥٠٩١](¹) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمِنْهَالِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ سُمَيٍّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ: سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ، وَإِذَا أَمْسَى كَذَلِكَ، لَمْ يُوَافِ أَحَدٌ مِنَ الْخَلَائِقِ بِمِثْلِ مَا وَافَى".

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی :کوم سړې چه د سبا په وخت کښې سل ځله{سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ}اووائی اوهم دغه شان ماښام هم اووائی، نو په مخلوقاتو کښې به څوک داسې نهٔ وی چه هغه به دومره ثواب بيا موندلې وی"

دعاء اخر : ﴿ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ ﴾ سحر او ماښام سل سل کرته، ددې په باره کښې رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه کوم انسان داسې کوی نو په مخلوق کښې به يو سړې هم د هغه مرتبې ته او نه رسيږی، يعنی په هغه خلقو کښې کوم چه دا نه لولی.

بَابُ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا رَأَى الْهِلَالَ

باب: ۱۰۱،۱۰۲- د نوی مياشتې د ليدو دُعا

[٥٠٩٢](²) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، أَنَّهُ بَلَغَهُ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَأَى الْهِلَالَ، قَالَ: "هِلَالُ خَيْرٍ، وَرُشْدٍ هِلَالُ خَيْرٍ، وَرُشْدٍ هِلَالُ خَيْرٍ، وَرُشْدٍ آمَنْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشَهْرِ كَذَا، وَجَاءَ بِشَهْرِ كَذَا".

حضرت قتاده رضی الله عنه ته دا روايت رسيدلې دې چه کله به نبی کريم ﷺ نوې مياشت اوليده نو فرمائيل به ئي : {هِلَالُ خَيْرٍ وَ رُشْدٍ،هِلَالُ خَيْرٍ وَ رُشْدٍ،آمَنْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ}د

¹): صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٠ (٢٦٩٢)، سنن الترمذي/الدعوات ٥٩ (٣٤٦٩)، (تحفة الأشراف: ١٢٥٦٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٣٧١) (صحيح)

²): تفرد به ابو داود (ضعيف الإسناد)

خير او دَ هدايت مياشت، دَ خير او هدايت مياشت، دَ خير او هدايت مياشت ما ايمان راوړې دې په هغه ذات باندې چه ته ئې پيدا کړې ئې - حضور ﷺ به دا درې ځله فرمائيل - ددې ورستو به ئې فرمائيل: {(الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشَهْرِ كَذَا وَ جَاءَ بِشَهْرِ كَذَا)}حمد هغې الله لره دې چه فلانې مياشتې لره ئې بوتله او فلانې مياشت ئې راوستله -

د رسول الله ﷺ معمول وو چه کله به ئې د اولې شپې مياشت اوليده نو دا دعاء به ئې لوستله: ﴿ هِلَالُ خَيْرٍ وَرُشْدٍ هِلَالُ خَيْرٍ وَرُشْدٍ هِلَالُ خَيْرٍ وَرُشْدٍ آمَنْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ ﴾ دا هم درې کرته، د دې نه پس به ئې دا لوستل: ﴿ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشَهْرِ كَذَا وَجَاءَ بِشَهْرِ كَذَا ﴾ دواړو ځايونو کښې به د كذا په ځائې د هغه مياشت نوم اخستلې شي، يعنې هغه مياشت چه تير شوه او بل ځائې کښې هغه مياشت کومه چه شروع شوه، مثلا: الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشَهْرِ ذى القعدة وَجَاءَ بِشَهْرِ ذى الحجة.

او د دې نه په روستو روايت کښې دی: ﴿ كَانَ إِذَا رَأَى الْهِلَالَ صَرَفَ وَجْهَهُ عَنْهُ ﴾

[٥٠٩٣](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ حُبَابٍ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ أَبِي هِلَالٍ، عَنْ قَتَادَةَ، "أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَأَى الْهِلَالَ صَرَفَ وَجْهَهُ عَنْهُ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: لَيْسَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثٌ مُسْنَدٌ صَحِيحٌ.

د حضرت قتاده رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ به کله مياشت اوليده نو خپل مخ به ئې دَ هغې نه اړولو - (بيا به ئې دعا کوله) امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه په دې مسئله کښې څه مرفوع حديث وارد نهٔ دې -

چه کله به رسول الله ﷺ سپوږمئ اوليده نو خپل مخ مبارک به ئې د هغې نه واړولو، د دې حديث راوی قتاده دې او پورته چه کومه دعاء تيره شوې ده، د هغې راوی هم قتاده دې د دې نه په ظاهر کښې دا په فهم کښې راځی چه مراد دا دې چه د مذکوره دعاء لوستلو په وخت به رسول الله ﷺ داسې کول چه د چا دا وهم او شبه پيدا نه شی چه د سپوږمئ نه دعاء غوښتلې کيږی. والعياذ بالله تعالى، كذا في البذل نقلا عن تقرير الكنكوهي.

باب مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ

بابـ-١٠٢، ١٠٣ - دَ کور نه دَ وتلو په وخت کښې دُعا

يعنې کورته د داخليدو دعاء، په دې باب کښې مصنف رحمه الله زمونږ د نسخې موافق درې احاديث ذکر کړې دی خو په اولنو دوه احاديثو کښې چه کومه دعا ذکر ده هغه د کور نه د بهر راوتلو ده، خو په دريم حديث کښې چه کومه دعاء ذکر ده هغه د دخول بيت ده: ﴿اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلِجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ بِسْمِ اللّٰهِ وَلَجْنَا وَبِسْمِ اللّٰهِ خَرَجْنَا وَعَلَى اللّٰهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا ثُمَّ لْيُسَلِّمْ عَلَى أَهْلِهِ ﴾ (٢) رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه کله انسان په خپل کور کښې داخليږی نو

---

(١): تفرد به أبو داود (ضعيف الإسناد)

(٢) في هامش الحصن: قوله المولج بكسر اللام فقط في اصل الجلال، ويفتحها في اصل الاصيل والاول هو المعول فانه نظير الموعد وشبيه الموعد، ولعل وجه الفتح هو المشاكلة لقوله وخير المخرج مع انه من لزوم ما لايلزم الي اخر ما فيه)

هغه له پکار دی چه اول دا دعاء اوکړی او بیا دې د خپل کور خلقو ته سلام اوکړی.

[۵۰۹۴]( ) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: "مَا خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَيْتِي قَطُّ إِلَّا رَفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ".

د ام المؤمنین حضرت ام سلمه رضی الله عنها نه روایت دې چه رسول الله ﷺ به کله زما د کور نه وتلو نو خپل نظر به ئې اسمان طرف ته اوچت کړو او دا دعا به ئې لوستله: {(اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُبِکَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ)} اې الله زۀ په تاسره پناه غواړم ددې خبرې نه چه زۀ ګمراه شم یا ګمراه کړې شم، یا اوخویږم یا اوخوه یولې شم یا ظلم اوکړم یا زما سره ظلم اوکړې شی، یا د څه جهالت کار اوکړم یا زما سره څه د جهالت برتاؤ اوکړې شی.

او د وتلو دعاء کومه چه په دې حدیث کښې ذکر ده: ﴿ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ ﴾ او په حدیث کښې دا هم دی ام سلمه رضی الله عنها فرمائی چه کله به هم رسول الله ﷺ زما د کور نه وتلو نو د آسمان طرف ته به ئې سترګې مبارکې اوچتولو سره دا دعاء لوستله.

او د دې باب په دویم حدیث کښې دا دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کوم انسان د کور نه د وتلو په وخت دا دعاء لولی: ﴿ بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ ﴾ نو ورته وئیلې شی یعنی من جانب الله تعالی هُدِيتَ وَكُفِيتَ وَوُقِيتَ. چه ته په هدایت باندې ئې او د هر شر نه ستا کفایت او حفاظت اوکړې شو.

[۵۰۹۵]( ) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَسَنِ الْخَثْعَمِيُّ، حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ بَيْتِهِ، فَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، قَالَ: يُقَالُ حِينَئِذٍ: هُدِيتَ وَكُفِيتَ وَوُقِيتَ، فَتَتَنَحَّى لَهُ الشَّيَاطِينُ، فَيَقُولُ لَهُ شَيْطَانٌ آخَرُ: كَيْفَ لَكَ بِرَجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفِيَ وَوُقِيَ".

د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله اوفرمائیل: چه کله بنده د کور نه اوځی او دا کلمات اووائی {بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ، لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ} د الله عز وجل په نوم سره، زۀ توکل کووم په الله پاک باندې، د څه شر او د بدئ نه حفاظت او د څه نیکئ او د خیر حاصلول د الله پاک د مدد نه بغیر ممکن نۀ دی." نو په دغه وخت کښې دۀ ته وئیلې شی، تاته هدایت میلاؤ شو ستا کفایت اوکړې شو او تۀ محفوظ کړې شوې (د هر مصبت نه) چنانچه شیاطین ددۀ نه لرې کیږی او دویم شیطان دوئ ته وائی چه ستا داؤ به په داسې سړی باندې څنګه اوچلیږی چه هغه ته هدایت کړې شوې دې، د هغه کفایت کړې شوې دې، او هغه محفوظ کړې شوې دې.

---

[1]: سنن الترمذي/الدعوات ۳۵ (۳۴۲۷)، سنن النسائي/الاستعاذة ۲۹ (۵۴۸۸)، ٦٤ (۵۵٤۱)، سنن ابن ماجه/الدعاء ۱۸ (۳۸۸٤)، (تحفة الأشراف: ۱۸۱٦۸)، وقد أخرجه: مسند أحمد (۳۰٦/٦، ۳۱۸، ۳۲۲) (صحيح)

[2]: سنن الترمذي/الدعوات ۳٤ (۳٤۲٦)، سنن النسائي/في اليوم والليلة (۸۹)، (تحفة الأشراف: ۸۹) (صحيح)

او د حضرت گنګوهی په تقریر کښې دی د دې دعاء په مناسبت کښې چه سړی ترڅو په خپل کور کښې وی نو د فتنو او مصیبتونو نه په امن وی پس کله چه هغه د کور نه اوځی نو شیطان ورپسې اولګی او هغه سره اوسیږی او هغه باندې جهګړې وغیره کوی پس کله چه د کور نه وتونکې د الله پاک پناه اوغواړی د هغه څیز نه د کوم نه چه رسول الله ﷺ پناه غوښتلې ده او د رسول الله ﷺ دا بیان کړې دعا لولی نو شیطان د هغه نه بیل شی.

باب مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا دَخَلَ بَيْتَهُ

باب: ...... کورته چه داخلیږی نوڅه به وائي:

[٥٠٩٦](١) حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْفٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ ابْنُ عَوْفٍ وَرَأَيْتُ فِي أَصْلِ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنِي ضَمْضَمٌ، عَنْ شُرَيْحٍ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا وَلَجَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ، فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلَجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ، بِسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا وَبِسْمِ اللَّهِ خَرَجْنَا وَعَلَى اللَّهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا، ثُمَّ لِيُسَلِّمْ عَلَى أَهْلِهِ".

د حضرت ابو مالک اشعری رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: چه کله یو سړی خپل کور ته داخلیږی نو هغه لره پکار دی چه دا دُعا اووائی: { اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلَجِ، وَ خَيْرَ الْمَخْرَجِ، بِسْمِ اللهِ وَلَجْنَا وَ بِسْمِ اللهِ خَرَجْنَا، وَ عَلَى اللهِ رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا ،} او بیا دې خپل کور والو ته سلام اوکړی۔

باب مَا يَقُولُ إِذَا هَاجَتِ الرِّيحُ

باب: ١٠٣، ١٠٤- تیزه هوا چه چلیږی نوکومه دعا به وائی

[٥٠٩٧](٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَرْوَزِيُّ، وَسَلَمَةُ يَعْنِي ابْنَ شَبِيبٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "الرِّيحُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ، قَالَ سَلَمَةُ: فَرَوْحُ اللَّهِ تَأْتِي بِالرَّحْمَةِ، وَتَأْتِي بِالْعَذَابِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا، فَلَا تَسُبُّوهَا وَسَلُوا اللَّهَ خَيْرَهَا، وَاسْتَعِيذُوا بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهَا".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دی هغه فرمائیل هوا د الله د رحمت نه ده ." سلمه بن شبیب فرمائی د الله دا روح کله رحمت راولی او کله عذاب هم راولی کله چه تاسو دا اووینئ او دې ته بد رد مهٔ وائئ، بلکې د الله نه ددې د خیر سوال کوئ او ددې د شر نه په الله سره پناه غواړئ ."

[٥٠٩٨](٣) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنَا عَمْرٌو، أَنَّ أَبَا النَّضْرِ حَدَّثَهُ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهَا قَالَتْ: "مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطُّ

---

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢١٥٨) (ضعيف) (تراجع الألباني ١٤٤)

(٢): سنن ابن ماجه/الأدب ٢٩ (٣٧٢٧)، (تحفة الأشراف: ١٢٢٣١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٥٠، ٢٦٧، ٤٠٩، ٤٣٦، ٥١٨) (صحيح)

(٣): صحيح البخاري/بدء الخلق ٥ (٣٢٠٦)، تفسير سورة الأحقاف (٤٨٢٩)، الأدب ٦٨ (٦٠٩٣)، صحيح مسلم/الاستسقاء ٣ (٨٩٩)، (تحفة الأشراف: ١٦١٣٦)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/تفسير القرآن ٤٦ (٤٨٢٨)، سنن ابن ماجه/الدعاء ٢١ (٦٠٩٢)، مسند احمد (٦/١٩٠) (صحيح)

مُسْتَجْمِعًا ضَاحِكًا حَتّٰى أَرٰى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ، إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ وَكَانَ إِذَا رَأٰى غَيْمًا أَوْ رِيحًا عُرِفَ ذٰلِكَ فِي وَجْهِهِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، النَّاسُ إِذَا رَأَوُا الْغَيْمَ فَرِحُوا رَجَاءَ أَنْ يَكُونَ فِيهِ الْمَطَرُ، وَأَرَاكَ إِذَا رَأَيْتَهُ عُرِفَتْ فِي وَجْهِكَ الْكَرَاهِيَةُ، فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ، مَا يُؤْمِنُنِي أَنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ قَدْ عُذِّبَ قَوْمٌ بِالرِّيحِ، وَقَدْ رَأٰى قَوْمٌ الْعَذَابَ، فَقَالُوا: هٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا".

د حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دي چه ما چرته کښې نۀ دی ليدلي چه رسول الله ﷺ به دومره په زوره سره خندلي وی چه زۀ د هغه ژبئ لره اووينم،حضور ﷺ به مسکي کيدو - کله چه به وريځ يا تيزه هوا چليده نو د پريشانئ غوندې يو کيفيت به د هغه په مخ باندې ظاهريدو - ما عرض اوکړو اې د الله رسوله ! خلق چه کله وريځ وينی نو خوشاليږی په دې اميد باندې چه ددې نه به باران کيږی او زۀ وينم چه کله تاسو دا اووينئ نو ستاسو په مخ باندې پريشانی غوندې راځی حضور ﷺ اوفرمائيل اې عائشي ! مالره دا يره بې آرامه کوی چه چرته کښې په دې کښې عذاب نۀ وی،بې شکه يو قوم ته د هوا په ذريعې سره عذاب ورکړې شوې وو - او يو قوم عذاب اوليدو نو خلقو اووې : { هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا} دا وريځ ده ددې نه به په مونږ باندې باران کيږی.

سيده عائشه رضي الله عنها فرمائی چه ما رسول الله ﷺ کله هم په تيزه خند نه دې ليدلي (چه په هغې سره تالو ښکاره شی) رسول الله ﷺ به بس تبسم فرمائيلو او د هغوی دا حال وو چه کله به ئې په آسمان باندې وريځ اوليده يا به تيزه هوا چليده نو د هغې اثر به د رسول الله ﷺ د مخ مبارک نه پيژندلې کيدو، يعنی ويره، هغه فرمائی چه ما عرض اوکړو يا رسول الله ﷺ خلق خو چه کله وريځ وينی نو خوشحاليږی د باران په توقع باندې او زه تاسو وينم چه کله تاسو وريځ وينئ نو ستاسو په مخ باندې غم محسوسيږی.په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه څۀ څيز ما مطمئن کولې شی په وريځ کښې د عذاب کيدو نه، په تحقيق سره بعض قومونو ته عذاب ورکړې شوې دې د هوا په ذريعه، يعنی قوم عاد، د هود عليه السلام قوم، او په تحقيق سره بعض قومونو د عذاب يعنی وريځ چه په هغې کښې عذاب وو يعنی ثمود د صالح عليه السلام قوم هغوی د دې وريځې په ليدو باندې اووې چه دا په مونږ باندې اوبه راوورونکې ده، د دې آيت کريمه طرف ته اشاره ده : ﴿ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا الخ ﴾

[٥٠٩٩](١) حَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ شُرَيْحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا، "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَأٰى نَاشِئًا فِي أُفُقِ السَّمَاءِ تَرَكَ الْعَمَلَ وَإِنْ كَانَ فِي صَلَاةٍ، ثُمَّ يَقُولُ: اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، فَإِنْ مُطِرَ، قَالَ: اللّٰهُمَّ صَيِّبًا هَنِيئًا".

د حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دې چه کله به نبی کريم ﷺ د اسمان په کناره باندې د وريځې څه ټکړا اوليده نو کار وغيره به ئې پريخودو اګر چه په مونځ کښې به وو او بيا به ئې دا دُعا کووله - {اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِکَ مِنْ شَرِّهَا} اې الله زۀ ددې د شر نه په تاسره پناه

(١): سنن ابن ماجه/الدعاء ٢١ (٣٨٨٩)، (تحفة الأشراف: ١٦١٤٦)، وقد أخرجه: سنن النسائي/ الاستسقاء ١٥ (١٥٢٢) (صحيح)

غوارم،او كه باران به شو نو دا به ئې فرمائيل : { اللَّهُمَّ صَيبا هَنِيئًا } اې الله دې لره ښۀ وريدونكې نفع آور او مبارك اوګرځوې ."

﴿ إِذَا رَأَى نَاشِئًا فِي أُفُقِ السَّمَاءِ تَرَكَ الْعَمَلَ الخ ﴾ يعنى كله به چه رسول الله ﷺ وريځ اوچته اوليده په اسمان كښې نو اول به چه په كوم كار كښې مشغول وو هغه به ئې پريخودلو اګر چه په مانځۀ كښې به وو يعنى نفل مونځ، او كه مطلق مونځ مراد كړې شي نو بيا به د دې ترک نه مراد تاخير وى، او رسول الله ﷺ به دا دعاء لوستله : ﴿ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا ﴾ پس كه د دې نه پس به باران وريدلو نو بيا به ئې دا دعاء كوله : ﴿اللَّهُمَّ صَيِّبًا هَنِيئًا ﴾

بَاب مَا جَاءَ فِي الْمَطَرِ

بابـ ١٠٤، ١٠٥- دباران بيان

[٥١٠٠]([1])حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَمُسَدَّدٌ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: "أَصَابَنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَطَرٌ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَسَرَ ثَوْبَهُ عَنْهُ حَتَّى أَصَابَهُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لِمَ صَنَعْتَ هَذَا؟ قَالَ: لِأَنَّهُ حَدِيثُ عَهْدٍ بِرَبِّهِ".

د حضرت انس رضي الله عنه نه روايت دې هغوى فرمائى چه مونږه د نبى كريم ﷺ سره وو او باران شروع شو نو رسول الله ﷺ اووتلو او د خپل جسم نه ئې كپړا لرې كړه تردې پورې چه باران د هغه په جسم باندې اولګيدو مونږ عرض اوكړو اې د الله رسوله ! تاسو داسې ولې اوكړل؟ حضور ﷺ اوفرمائيل ځكه چه دا د خپل رب د طرف نه اوس اوس راغلى دې.

د حديث الباب مضمون دا دې : سيدنا انس رضي الله عنه فرمائى چه د يو ځل واقعه ده مونږ رسول الله ﷺ سره وو (ظاهره دا ده چه په سفر كښ) پس باران شروع شو نو هغوى د دننه نه بهر راغلل (په ظاهره دخيمې نه) او د خپل بدن نه ئې كپړه لرې كړه څادر وغيره كومه ئې چه اچولې وه، تر دې چه د باران اوبه د رسول الله ﷺ په بدن باندې اولګيدې، مونږ عرض اوكړو يا رسول الله ﷺ تاسو داسې ولې اوكړل نو هغوى اوفرمائيل ځكه چه دا تازه په تازه د الله پاک د طرف نه راروانې دى يعنى د پورته نه راځى الله پاک هم بره دې ﴿الرحمن على العرش استوى ﴾ امام نووى رحمه الله فرمائى چه باران د الله پاک رحمت دې كوم چه تازه تازه د پورته نه راروانې دى نو رسول الله ﷺ به د هغې نه بركت حاصلولو.

بَاب مَا جَاءَ فِي الدِّيكِ وَالْبَهَائِمِ

بابـ ١٠٥، ١٠٦- د چرګ او د نورو ځناورو بيان

[٥١٠١]([2])حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَسُبُّوا الدِّيكَ، فَإِنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّلَاةِ".

[1]): صحيح مسلم/صلاة الأستسقاء ٢ (٨٩٨)، سنن النسائي/الكبرى (١٨٣٧)، (تحفة الأشراف: ٢٦٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٣٣/٣، ٢٦٧) (صحيح)

[2]): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٣٧٥٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١١٥/٤، ١٩٣/٥) (صحيح)

دَ حضرت زید بن خالد رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه چرګ ته کنځل مهٔ کوئ ځکه چه دا دَ مونځ دپاره رابیداروُل کوی۔
﴿ لاَ تَسُبُّوا الدِّيكَ فَإِنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّلاَةِ ﴾ چرګ ته بدې ردې مه وایئ ځکه چه هغه مانځه دپاره پاسوی، د تهجد او د سحر، د دې نه پس په بل روایت کښې دی

[٥١٠٢]([1]) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الدِّيَكَةِ، فَسَلُوا اللَّهَ تَعَالَى مِنْ فَضْلِهِ، فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا، وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهِيقَ الْحِمَارِ، فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِنَّهَا رَأَتْ شَيْطَانًا".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل کله چه تاسو د چرګ اواز واورئ نو دَ الله تعالیٰ نه دَ هغه دَ فضل سوال کوئ بې شکه هغه به فرښتې لیدې وی او کله چه تاسو دَ خر آواز واورئ نو دَ شیطان نه په الله پاک سره پناه غواړئ، بې شکه هغه شیطان لیدلی دې۔"
چه کله د چرګانو آوازونه واورئ (کوم ته چه مونږ بانګ وایو) نو د الله پاک نه د هغه د فضل سوال اوکړئ ځکه چه دا چرګ د ملائکو په لیدو بانګ وائی، او کله چه تاسو د خرو آواز واورئ (یعنی د هغه رمباړې) نو د الله پاک پناه غواړئ د شیطان نه په دې وجه ځکه چه خر د شیطان په لیدو چغه وهی.

(ایا چرګ همیشه د فرښتې په لیدو اواز کوی؟)

د حضرت ګنګوهی په تقریر کښې دی چه دا مطلب نه دې چه چرګ کله هم آواز کوی نو د فرښتو په لیدو ئې کوی، هم دغه شان چه خر کله هم آواز کوی نو د شیطان په لیدو باندې بلکه د هغوی د آوازونو اسباب نور هم دی، خو چونکه دا معلومه نه ده چه دا آواز د څهٔ وجې نه دې، کیدې شی چه په دې وجه باندې وی چه هغه فرښته اولیده او هغه شیطان اولیدو لهذا دا دعاء هر وخت کول پکار دی، او مستحب ده، او د فرښتو د لیدو په وخت کښې د دعاء استحباب په دې وجه وی چه دعاء د اولیاء او مقربین په ګاونډ کښې قبلیږی او کوم ځائې کښې چه د صالحینو وجود وی هلته برکت نازلیږی.
او د دې نه په روستو روایت کښې دی

بَابُ نَهِيقِ الْحَمِيرِ وَنُبَاحِ الْكِلاَبِ

بابه ...... دَ خر او دَ سپی آواز

[٥١٠٣]([2]) حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، عَنْ عَبْدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا سَمِعْتُمْ نُبَاحَ الْكِلاَبِ وَنَهِيقَ الْحُمُرِ بِاللَّيْلِ، فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ، فَإِنَّهُنَّ يَرَيْنَ مَا لاَ تَرَوْنَ".

د حضرت جابر بن عبد الله بیان دې رسول الله ﷺ اوفرمائیل: کله چه تاسو د شپې د خر او د

[1]): صحيح البخاري/بدء الخلق ١٥ (٣٣٠٣)، صحيح مسلم/الذكر والدعاء ٢٠ (٢٧٢٩)، سنن الترمذي/الدعوات ٥٧ (٣٤٥٩)، (تحفة الأشراف: ١٣٦٢٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٣٠٦، ٣٢١، ٣٦٤) (صحيح)
[2]): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٢٤٩٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣٠٦) (صحيح)

سپی آواز واورئ نو دَ الله نه پناه طلب کړئ. بې شکه دا هغه څه وینې چه هغه تاسو نهٔ وینئ.
چه کله تاسو خلق د شپې د سپو د غپاری آواز واورئ یا د خرو نو په دغه وخت کښې د
الله پاک نه پناه غواړئ ﴿ فَإِنَّهُنَّ يَرَيْنَ مَا لاَ تَرَوْنَ ﴾ ځکه چه بیشکه دا ځناور هغه څیزونه وینی
کوم چه تاسو ته نه ښکاره کیږی شیاطین او آفتونه د اسمان نه نازلیدونکی.

[٥١٠٤](١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلاَلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. ح وحَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْوَانَ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْهَادِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُمَرَ بْنِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ وَغَيْرِهِ، قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَقِلُّوا الْخُرُوجَ بَعْدَ هَدْأَةِ الرِّجْلِ، فَإِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى دَوَابَّ يَبُثُّهُنَّ فِي الأَرْضِ"، قَالَ ابْنُ مَرْوَانَ: فِي تِلْكَ السَّاعَةِ، وَقَالَ: فَإِنَّ لِلَّهِ خَلْقًا، ثُمَّ ذَكَرَ نُبَاحَ الْكَلْبِ وَالْحَمِيرِ نَحْوَهُ، وَزَادَ فِي حَدِيثِهِ، قَالَ ابْنُ الْهَادِ: وَحَدَّثَنِي شُرَحْبِيلُ الْحَاجِبُ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِثْلَهُ.

د حضرت جابر بن عبد الله او د حضرت علی بن عمر بن حسین بن علی رضی الله عنه نه روایت دې
هغوی فرمائی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل کله چه دَ قدمونو دَ آواز بندیدل اوشی نو ډیر
کم بهر ته اوځئ - بې شکه دَ الله تعالیٰ په مخلوق کښې څه ځناور دی چه هغې لره الله پاک
خوره وی - ابراهیم بن مروان فرمائی چه په دغه وخت کښې مهٔ اوځئ او دَ[فان لله دواب]په
ځائې باندې ئې دا الفاظ وئیلي دی[فان لله خلقا]بیا ئې دَ خر او دَ سپی دَ آواز ذکر کړې
دې، لکه څنګه چه په مذکوره روایت کښې دی -

﴿ أَقِلُّوا الْخُرُوجَ بَعْدَ هَدْأَةِ الرِّجْلِ ﴾ رسول الله ﷺ فرمائی چه د قدمونو د سکون نه پس
(یعنی کله چه خلق ګرځیدل د شپې په وخت کښې بند کړی) نو د کورونو نه بهر وتل کم
کړئ، ځکه چه د الله پاک مخلوق ډیر داسې دې کوم چه په دې وخت کښې یعنی د شپې په
وخت کښې په زمکه باندې خوارهٔ کړی، یعنی ضرری ځناور او جنات وغیره. لهذا د شپې
په سړکونو باندې د ګرځیدلو نه احتیاط کول پکار دی.

بَابٌ فِي الصَّبِيِّ يُولَدُ فَيُؤَذَّنُ فِي أُذُنِهِ(٢)

باب: ١٠٦، ١٠٧ - دَ ماشوم په غوږ کښې دَ آذان کولو بیان:

[٥١٠٥](٣) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَذَّنَ فِي أُذُنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ حِينَ وَلَدَتْهُ فَاطِمَةُ بِالصَّلاَةِ".

حضرت عبید الله بن رافع د خپل پلار نه روایت کوی هغه فرمائی چه کله سیده فاطمې رضی الله عنها
حضرت حسن بن علی رضی الله عنه لره اوزیږولو نو ما اولیدل چه رسول الله ﷺ دَ هغه په غوږ کښې
دَ مونځ والا آذان کړې وو -

---

١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩١٣٨، ٢٢٥٥، ٢٢٧٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٣٥٥) (صحيح)

٢) في هامش البذل نقلا عن حاشية شرح الاقناع ٢٧٢/٤ يسن ايضا ان يقراء في اذن المولود قل هو الله احد قال بعضهم خاصيتها ان من فعل به ذلك لم يزن مدة عمره اهـ

٣): سنن الترمذي الأضاحي ١٧ (١٥١٤)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٢٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦/٩، ٣٩١، ٣٩٢) (ضعيف)

سیدنا ابورافع رضی الله عنه د رسول الله ﷺ آزاد کړې شوې غلام او خادم فرمائي چه کله د فاطمې رضی الله عنها څوئې سیدنا حسن رضی الله عنه پیدا شو نو ما اولیدل چه رسول الله ﷺ د هغه په غوږ کښې آذان ورکړو، د دې حدیث نه د نوی پیدا شوی ماشوم په غوږ کښې د اذان سنیت ثابتیږی.او په شرح السنة کښې روایت دې چه عمر بن عبدالعزیز رحمه الله به د ماشوم په ښي غوږ کښې اذان او په کس غوږ کښې اقامت کولو.(عون عن المرقاة) وهكذا فى حاشية الترمذی، د اقامت په باره کښې حافظ په تلخیص کښې لیکلي دی چه یو مرفوع حدیث هم دې: اخرجه ابن السنی من حدیث الحسین بلفظ من ولد له مولود فاذن فی اذنه الیمنی واقام فی الیسری لم تضره ام الصبیان، وام الصبیان هی التابعة من الجن (عون).

په بل روایت کښې دی سیده عائشه رضی الله عنها فرمائي چه رسول الله ﷺ ته به ماشومان راوستلې شو، رسول الله ﷺ به د هغوی دپاره د برکت دعاء فرمائیله او د هغوی تحنیک به ئې هم فرمائیلو،

[٥١٠٦]() حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ. ح وحَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يُؤْتَى بِالصِّبْيَانِ، فَيَدْعُو لَهُمْ بِالْبَرَكَةِ"، زَادَ يُوسُفُ: وَيُحَنِّكُهُمْ، وَلَمْ يَذْكُرْ بِالْبَرَكَةِ.

د حضرت عائشې رضی الله عنها نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ ته به واړهٔ بچی راوستې شو نو حضور ﷺ به دَ هغوی دپاره دَ برکت دعاګانې کولې - یوسف بن موسیٰ مزید فرمائیلي دی ... چه حضور ﷺ به دَ هغوی تحنیک هم کولو ... او دَ برکت ذکر ئې نهٔ دې کړې -

د تحنیک ذکر اوس څو بابونه مخکښې شوې دې، او د باب په دریم روایت کښې دی سیده عائشه رضی الله عنها فرمائي:

[٥١٠٧]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي الْوَزِيرِ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَطَّارُ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أُمِّ حُمَيْدٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَلْ رُئِيَ، أَوْ كَلِمَةً غَيْرَهَا فِيكُمُ الْمُغَرِّبُونَ؟ قُلْتُ: وَمَا الْمُغَرِّبُونَ؟ قَالَ: الَّذِينَ يَشْتَرِكُ فِيهِمُ الْجِنُّ".

د حضرت عائشې رضی الله عنها نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل چه ایا په تاسو کښې څوک مغرّب هم موندلې شوې دی؟ ما عرض اوکړو دَ مغرّب نه څه مراد دی حضور ﷺ اوفرمائیل هغه ماشوم چه په هغه کښې جن [پیرې] شریک شوې وی -

قوله: ﴿قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «هَلْ رُئِيَ - أَوْ كَلِمَةً غَيْرَهَا - فِيكُمُ الْمُغَرِّبُونَ». قُلْتُ وَمَا الْمُغَرِّبُونَ قَالَ «الَّذِينَ يَشْتَرِكُ فِيهِمُ الْجِنُّ»﴾

چه یوه ورځ رسول الله ﷺ زما نه تپوس اوکړو چه آیا په تاسو کښې مغربین [٣] هم په کتلو

[١]): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٦٨٥٤، ١٧٢٤١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٦٧٦) (صحيح)

[٢]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٧٩٧٨) (ضعيف الإسناد)

[٣]) دا د اسم فاعل صیغه ده د باب تفعیل نه هم مستعمل دې او د باب افعال نه هم وفي البذل قيل المغرب من الانسان من خلق من ماء ماء الانسان والجن وكتب عليه الشيخ في هامشه فيكون الحديث حجة لمن قال انهم يتناكحون والمسئلة خلافته مبسوطة في الفتح ٢١٧/٦ وفي الشامي ٢٨١/٢ ولا يجوز نكاح الانس مع الجن واجازه الحسن البصري)

کښې راځي، يعنې موندلې شي، هغه فرمائي ما تپوس اوکړو چه مغربين څوک دي؟ نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه په چا کښې د جناتو شرکت وي، يعنې د چا په پيدائش او وجود کښې چه د هغوی شرکت وي، چه د هغې نه مراد شيطان دې، او د شرکت نه مراد شرکت في الجماع دې شارحينو ليکلې دي چه د کومې جماع په وخت بسم الله او نه لوستلې شي په هغې کښې د شيطان شرکت پيدا شي يعنې بې بسم الله اولاد او داسې ماشوم ته مغرب اووئيلې شو چه هغه کښې يو عرق غريب داخل شوې دې يعنې د غير جنس نسب په هغه کښې شامل شوې دې، او دويم قول د مغربين په باره کښې دا دې چه د دې نه مراد اولاد زنا دې او د مشارکة نه مراد د شيطان انسان لره په زنا باندې تيارول او د هغې ترغيب ورکول دي.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَسْتَعِيذُ مِنَ الرَّجُلِ

باب: ١٠٧، ١٠٨ - که چرې څوک د چا نه امان او پناه طلب کړي

[٥١٠٨] (١) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْجُشَمِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ نَصْرٌ ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي نَهِيكٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنِ اسْتَعَاذَ بِاللَّهِ فَأَعِيذُوهُ، وَمَنْ سَأَلَكُمْ بِوَجْهِ اللَّهِ فَأَعْطُوهُ"، قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: مَنْ سَأَلَكُمْ بِاللَّهِ.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلې دي څوک چه له تاسو نه دَ الله په نوم باندې پناه طلب کړي نو هغه ته پناه ورکړئ، او څوک چه له تاسو نه دَ الله په مخ باندې سوال اوکړي نو هغه ته ورکوئ. " دَ عبيد الله الفاظ دي: [من سألكم بالله]

[٥١٠٩] (٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَسَهْلُ بْنُ بَكَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ. ح وحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ الْمَعْنَى، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنِ اسْتَعَاذَكُمْ بِاللَّهِ فَأَعِيذُوهُ، وَمَنْ سَأَلَكُمْ بِاللَّهِ فَأَعْطُوهُ"، وَقَالَ سَهْلٌ وَعُثْمَانُ: وَمَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِيبُوهُ، ثُمَّ اتَّفَقُوا: وَمَنْ آتَى إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ، قَالَ مُسَدَّدٌ وَعُثْمَانُ: فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا، فَادْعُوا اللَّهَ لَهُ حَتَّى تَعْلَمُوا أَنْ قَدْ كَافَأْتُمُوهُ.

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل: څوک چه ستاسو نه دَ الله په واسطه سره امان طلب کړي نو هغه ته امان ورکړئ او څوک چه ستاسو نه دَ الله په واسطه سره سوال اوکړي نو هغه ته ورکړئ، سهل او عثمان وئيلې دي او څوک چه تاسو ته دعوت درکړي هغه قبول کړئ." او بيا دا ټول راويان متفق دي: او څوک چه تاسو سره نيکي اوکړي نو د هغې بدله ورکړئ، مسدد او عثمان وئيلې دي که چرې بدله نهٔ مومئ نو دَ هغه دپاره دَ الله نه دُعا غواړئ تردې پورې چه ستاسو يقين راشي چه تاسو دَ هغه بدله پوره کړه.

په حديث الباب کښې دي چه ﴿ مَنِ اسْتَعَاذَ بِاللَّهِ فَأَعِيذُوهُ وَمَنْ سَأَلَكُمْ بِوَجْهِ اللَّهِ فَأَعْطُوهُ ﴾ چه کوم سړې د الله پاک واسطه درکولو سره ستاسو نه پناه اوغواړي يعنې د خپل دشمن نه نو هغه ته پناه ورکړه او د هغه درخواست پوره کړه او هم دغه شان هغه سړې کوم چه د الله پاک واسطه درکولو سره ستا نه سوال کوي نو هغه ته ورکړه او څوک چه تاسو ته دعوت درکړي

(١): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٦٥٧٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٢٤٩، ٢٥٠) (حسن صحيح)
(٢): انظر حديث رقم: (١٦٧٢)، (تحفة الأشراف: ٧٣٩١) (صحيح)

هغه قبول کړئ او څوک چه تاسو سره ښه سلوک کوی ﴿ فَكَافِئُوهُ ﴾ نو د هغه مکافات کوئ یعني د هغه د احسان بدله ورکوئ، ﴿ فان لم تجدوا فادعوا له ﴾ پس که د بدلې ورکولو پاره تاسو څۀ بیا نه مومئ نو د هغه دپاره په دویمه درجه کښې صرف دعاء کوئ تردې چه پوهه شئ چه تاسو د هغه مکافات او پوره والې اوکړو.

بَابٌ فِي رَدِّ الْوَسْوَسَةِ

باب-۱۰۸، ۱۰۹ - وسوسه او دَ هغې علاج

[۵۱۱۰] (¹) حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ يَعْنِي ابْنَ عَمَّارٍ، قَالَ: وحَدَّثَنَا أَبُو زُمَيْلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقُلْتُ: "مَا شَيْءٌ أَجِدُهُ فِي صَدْرِي؟ قَالَ: مَا هُوَ؟ قُلْتُ: وَاللهِ مَا أَتَكَلَّمُ بِهِ، قَالَ: فَقَالَ لِي: أَشَيْءٌ مِنْ شَكٍّ؟، قَالَ: وَضَحِكَ، قَالَ: مَا نَجَا مِنْ ذَلِكَ أَحَدٌ، قَالَ: حَتَّى أَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ سورة يونس آية ۹۴، قال: فَقَالَ لِي: إِذَا وَجَدْتَ فِي نَفْسِكَ شَيْئًا، فَقُلْ: ﴿هُوَ الأَوَّلُ، وَالآخِرُ، وَالظَّاهِرُ، وَالْبَاطِنُ، وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾".

حضرت ابو زمیل (سماک بن ولید حنفي) فرمائي چه ما د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه سوال اوکړو دَ هغه کیفیت به څه وی کوم چه زۀ په خپله سینه کښې مومم؟ هغه پوښتنه اوکړه هغه څه دی؟ ما اووې په الله قسم زۀ هغې لره په ژبه باندې نۀ شم راوستې - هغوی اووې آیا دا دَ شک شبهې خبره ده؟ وې خندل او اوئې فرمائیل: ددې نه څوک هم نجات نشته دې - تردې پورې چه الله تعالیٰ دا آیت نازل کړو - { فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِيْنَ يَقْرَءُوْنَ الْكِتَابَ } که چرې تاسو ته په هغه څیز کښې شک وی کوم چه مونږ نازل کړی دی نو دهغه کسانو نه تپوس اوکړئ کوم چه هغه کتاب لره لولی چه ستاسو نه مخکښې نازل شوې دی، بیا هغه ماته اوفرمائیل: کله چه تۀ په خپل نفس کښې څه محسوس کړې نو دا وائې، { هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ، وَ هُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ } دغه الله دَ ټولو نه اول او دَ ټولو نه آخر دې، هم دغه الله ظاهر او باطن دې او هغه په هر څیز باندې ښۀ خبر دار دې.

قوله: ﴿ حَدَّثَنَا أَبُو زُمَيْلٍ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ مَا شَيْءٌ أَجِدُهُ فِي صَدْرِي قَالَ مَا هُوَ قُلْتُ وَاللهِ مَا أَتَكَلَّمُ بِهِ ﴾

ابوزمیل وائي چه ما ابن عباس رضی الله عنهما ته عرض اوکړو چه معلومه نه ده زما په سینه کښې خیالات راځي هغوی تپوس اوکړو څه دې هغه خیال؟ ما اووې والله چه زه خو هغه په ژبه نه راوباسم، په دې باندې هغوی اوفرمائیل چه د څه شک شبهې خبره ده؟ په دې باندې هغوی په خندا شو نو ابن عباس رضی الله عنهما اوفرمائیل د شک او شبهې نه خو تر نن پورې څوک هم نه دی خلاص شوی تردې چه په قرآن کریم کښې د رسول الله ﷺ په باره کښې دا آیت راغلو، ﴿ فان كنت في شك مما انزلنا اليك الاية ﴾ او بیا ابن عباس رضی الله عنهما ماته اوفرمائیل چه کله ستا دا قسم څه شک وی نو دا کلمات لوله ﴿ هُوَ الأَوَّلُ وَالآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾.

د دې نه پس په دویم روایت کښې دی سیدنا ابوهریره رضی الله عنه فرمائي چه د رسول الله ﷺ په

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۶۷۷) (حسن الإسناد)

خدمت کښې څو صحابه کرام رضي الله عنهم راغلل او عرض ئې اوکړو یا رسول الله ﷺ مونږ په خپلو زړونو کښې داسې وسوسې او خیالات بیا مومو چه د هغې په ژبه باندې راوستل ډیره لویه ګناه ګنړو، که مونږ ته ټوله دنیا هم ملاؤ شي نو بیا هم مونږ هغه په خپله ژبه باندې ادا کول نه غواړو، نو هم په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه آیا تاسو په خپل ځان کښې دا څیز بیا مومئ، یعنی د دې وسوسې بد ګنړل چه که ټوله دنیا درته هم ملاؤ شو نو بیان به ئې نه کړئ، هغوی عرض اوکړو او هم دغه شان ده، رسول الله ﷺ اوفرمائیل: ﴿ ذَاكَ صَرِيحُ الإِيمَانِ ﴾ دا خو خالص ایمان دې یعنی د ایمان د وجې نه تاسو دا خیال بد ګنړئ بیا د فکر څۀ خبره ده.

[٥١١١]([1]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا سُهَيْلٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: جَاءَهُ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالُوا: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، نَجِدُ فِي أَنْفُسِنَا الشَّيْءَ نُعْظِمُ أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهِ أَوِ الْكَلَامَ بِهِ، مَا نُحِبُّ أَنَّ لَنَا وَأَنَّا تَكَلَّمْنَا بِهِ، قَالَ: أَوَقَدْ وَجَدْتُمُوهُ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: ذَاكَ صَرِيحُ الْإِيمَانِ".

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دې چه څو صحابهٔ کرام رضي الله عنهم حضور ﷺ ته راغلل اووې وئیل اې دَ الله رسوله! مونږه په خپلو زړونو کښې څه داسې خیالات محسوسه وو چه مونږ داهم ډیر لوې ګنړو چه هغه په خپلو خلو باندې راولو - مونږ دا هم نۀ خوښه وو چه مونږ ته دې د دنیا مال ملاو شي او هغې لره مونږ په خپلو خلو باندې راولو - حضور ﷺ اوفرمائیل ایا تاسو دا کیفیت بیا مومئ؟ هغوی اووې او حضور ﷺ اوفرمائیل دا صریح ایمان دې-

﴿ ○قَدْ وَجَدْتُمُوهُ ﴾ کښې ضمیر راجع دې د استعظام طرف ته چه په هغې باندې لفظ د ﴿ نُعْظِمُ أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهِ ﴾ دلالت کوی او دا ضمیر د وسوسې طرف ته راجع نه دې ځکه چه وسوسه خو د شیطان د طرف نه وی، صاحب وسوسه داسې هم پوهولې شي لکه چه د بعض علماء کرامو نه منقول دی چه شیطان ستا په زړه کښې وسوسې خو ددې دپاره اچوی چه تاسره د ایمان دولت دې هغه هغې لره اخستل غواړی، غل خو هم په هغه کورکښې داخلیږی چرته چه دولت او مال وی په خالی او وران کور باندې به غل څه اوکړی، بعض صوفیاء د وسوسې علاج هم دا لیکلې دې چه د وساوس په وخت کښې داسې سوچ کول پکار دی چه اطمینان پیدا شي او شیطان په خپل مقصد کښې ناکام شي ځکه چه د هغه مقصود انسان لره په شک او پریشانئ کښې اچولو سره د هغه اطمینان ختمول وی.

د دې نه په روستو روایت کښې دی چه یو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راتلو سره د وسوسو شکایت اوکړو او دا ئې هم اوئیل چه زه اوسوزم او سکارۀ شم نو دا زما ډیره خوښه ده د دې نه چه په خپله ژبه باندې هغه وسوسه ښکاره کړم نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل: ﴿ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ إِلَى الْوَسْوَسَةِ ﴾ چه ټول تعریفونه د هغه الله پاک دپاره دی چه چا د شیطان چال او تدبیر د وسوسې طرف ته واپس کړو،

[٥١١٢]([2]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَابْنُ قُدَامَةَ بْنِ أَعْيَنَ، قَالَا: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ ذَرٍّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٦٥٧)، وقد أخرجه: صحيح مسلم الإيمان ٦٠ (١٣٢)، مسند احمد (٤٤١/٢) (صحيح)
[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٥٧٨٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٣٢/١، ٣٤٠) (صحيح)

أَحَدُنَا يَجِدُ فِي نَفْسِهِ يُعَرِّضُ بِالشَّيْءِ لَأَنْ يَكُونَ حُمَمَةً أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ، فَقَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ إِلَى الْوَسْوَسَةِ". قَالَ ابْنُ قُدَامَةَ: رَدَّ أَمْرَهُ مَكَانَ رَدَّ كَيْدَهُ.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه يو كس د نبى كريم ﷺ په خدمت كښې حاضر شو اووې وئيل اې د الله رسوله ! زمونږ په زړۀ كښې څه خيالات راځي او هغه په خپلې اشارې او كنائې سره داسې وئيل چه دې خيالاتو لره په ژبه باندې د راوستلو په ځائې کوئله كيدل مونږ ته زيات خوښ دى - نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل : الله اكبر، الله اكبر، الله اكبر - حمد دې هغې الله لره چه هغه د شيطان مكر او فريب لره رد كړو وسوسې طرف ته -" ابن قدامه د [رد كيده] په ځائې باندې [ردّ امره] وئيلي دى -

يعنى د شيطان اصل مقصد خو د ايمان نه وتل دى چه انسان د ايمان نه خارج شى خو په دې كښې خو كامياب نه شو نو هغه سوچ اوكړو چه كم از كم چه دا سړې د كفر په وسوسه كفر كښې اخته كړى، په حقيقت د كفر كښې خو ئې اخته نه كړې شو، لهذا په دې باندې انسان لره پكار دى چه په ځائې د پريشانه كيدو د الله پاک شكر ادا كړى.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَنْتَمِي إِلَى غَيْرِ مَوَالِيهِ

باب: ١٠٩ ، ١١٠ - غلام چه چا بل چا لره خپل مالک اوښائى يا څوې چا بل لره خپل پلار اوښائى

[٥١١٣]() حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ الْأَحْوَلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: سَمِعَتْهُ أُذُنَايَ، وَوَعَاهُ قَلْبِي مِنْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ، وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ غَيْرُ أَبِيهِ، فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ"، قَالَ: فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرَةَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: سَمِعَتْهُ أُذُنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي مِنْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ عَاصِمٌ: فَقُلْتُ: يَا أَبَا عُثْمَانَ، لَقَدْ شَهِدَ عِنْدَكَ رَجُلَانِ أَيُّمَا رَجُلَيْنِ؟ فَقَالَ: أَمَّا أَحَدُهُمَا: فَأَوَّلُ مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ فِي الْإِسْلَامِ يَعْنِي سَعْدَ بْنَ مَالِكٍ، وَالْآخَرُ: قَدِمَ مِنَ الطَّائِفِ فِي بِضْعَةٍ وَعِشْرِينَ رَجُلًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ، فَذَكَرَ فَضْلًا، قَالَ النُّفَيْلِيُّ: حَيْثُ حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ: وَاللَّهِ إِنَّهُ عِنْدِي أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، يَعْنِي قَوْلَهُ: حَدَّثَنَا، وَحَدَّثَنِي، قَالَ أَبُو عَلِيٍّ: وَسَمِعْتُ أَبَا دَاوُدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ، يَقُولُ: لَيْسَ لِحَدِيثِ أَهْلِ الْكُوفَةِ نُورٌ، قَالَ: وَمَا رَأَيْتُ مِثْلَ أَهْلِ الْبَصْرَةِ كَانُوا تَعَلَّمُوهُ مِنْ شُعْبَةَ.

د حضرت سعد بن مالک رضي الله عنه نه روايت دې چه زما غوږونو د نبى كريم ﷺ نه اوريدلي دى او زړۀ مې ياد كړې دى حضور فرمائيلي دى : چا چه د خپل پلار نه سوا په بل چا دعوىٰ اوكړه او دۀ ته علم وو چه زما پلار بل څوک دې نو په دۀ باندې جنت حرام دې - ابوعثمان نهدى وائى بيا زۀ د حضرت ابوبكره سره ملاؤ شوم نو ما ورته دا حديث بيان كړو نو هغه (تصديق اوكړو او) اوفرمائيل دې لره د محمد ﷺ نه زما غوږونو اوريدلي دى او زما زړۀ ياد كړې دى - عاصم (احول) بيان كړې دې فرمائى چه ما (خپل شيخ) ابوعثمان ته اووې چه ستاسو په وړاندې دوو كسانو ګواهى كړيده دا څنګه كسان دى؟ هغوى اوفرمائيل يو په دوى كښې هغه دې چه هغه د الله په لار كښې ...... يائې اوفرمائيل ...... په اسلام كښې د

[1]): صحيح البخاري/المغازي ٥٦ (٤٣٢٦)، صحيح مسلم/الإيمان ٢٧ (٦٣)، سنن ابن ماجه/الحدود ٣٦ (٢٦١٠)، (تحفة الأشراف: ٣٩٠٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦٩/١، ١٧٤، ١٧٩، ٣٨/٥، ٤٦)، سنن الدارمي/السير ٨٣ (٢٥٧٢)، الفرائض ٢ (٢٩٠٢) (صحيح)

ټولو نه مخکښې غشې ويشتلې دې،يعنې حضرت سعد بن مالک رضي الله عنه ،او دويم (حضرت ابوبکره رضي الله عنه) هغه دې چه هغه د طائف نه پيدل راغلې وو او د هغه خلقو تعداد د شلو نه زيات وو او د هغوی فضيلت ئې بيان کړوامام ابوداود فرمائي چه نفيلي وئيلې دې : چونکه شيخ دا حديث د [حدثنا] او د [حدثنی] په الفاظو سره بيان کړې دې نو دا ماته د شهتو نه هم زيات خوږ دې -امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه ما د امام احمد بن حنبل رحمه الله نه اوريدلي دي هغه فرمائيل : د کوفيانو په حديث کښې نور دې،او فرمائي چه ما د اهل بصره په شان نۀ دی ليدې - هغوی د شعبه نه علم حاصل کړې وو -

قوله: ﴿ حَدَّثَنِي أَبُو عُثْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ سَمِعَتْهُ أُذُنَایَ وَوَعَاهُ قَلْبِي مِنْ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه وسلم أَنَّهُ قَالَ « مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ غَيْرُ أَبِيهِ فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ ».قَالَ فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرَةَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ.....مِنْ مُحَمَّدٍ -صلى الله عليه وسلم ﴾

شرح الحديث :

د متن حديث ترجمه ده چه کوم سړې خپل ځان لره د خپل حقيقي پلار نه علاوه بل طرف ته منسوب کولو سره اوائی سره د دې چه هغه ته پته ده چه هغه زما پلار نه دې نو جنت په هغه باندې حرام دې، په اسلام کښې د ولد الزنا نسب د زانی نه نۀ ثابتيږي او زانی د ولد الزنا شرعی پلار نه دې لهذا که يو ولد الزنا سره د علم نه خپل ځان د زانی طرف ته منسوب کړي نو هغه به په دې وعيد کښې داخل وی، ابوعثمان دا حديث د سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه نه اوريدلې وو هغوی فرمائي چه د دې حديث د اوريدلو نه پس ما د ابوبکره رضي الله عنه سره ملاقات اوکړو او هغه ته مې دا حديث واورولو هغوی اوفرمائيل چه دا حديث خو ما خپله هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه براه راست اوريدلې دې او محفوظ کړې مې دې نو ګويا اوس دا حديث ابوعثمان ته د دوه صحابو نه اورسيدلو اولا د سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه او ثانيا د ابوبکره رضي الله عنه نه هم په دې وجه وړاندې په روايت کښې دی ﴿ قَالَ عَاصِمٌ فَقُلْتُ يَا أَبَا عُثْمَانَ الخ﴾ عاصم د ابوعثمان شاګرد دې هغوی خپل استاد ابوعثمان ته اووې چه د دې حديث تصديق اوس تاسو ته د دوه صحابه کرامو رضي الله عنهم نه شوې دې کوم چه دواړه د ډيرې اوچتې مرتبې دی، ﴿ فَقَالَ أَمَّا أَحَدُهُمَا الخ ﴾ نو په دې باندې ابوعثمان اوفرمائيل چه او بالکل صحيح دې اووې چه اوس دا حديث ماته د دوه لويو درجو والا صحابه کرامو رضي الله عنهم نه حاصل شو، او بيا ئې وړاندې د هغوی اوصاف بيان کړل چه په هغوی کښې يو خو هغه دې چا چه په جهاد کښې د ټولو نه اول غشې چلولې دې يعنی سعد بن ابی وقاص، او دويم يعنی ابوبکره رضي الله عنه کوم چه ثقفی دې هغه د حصن طائف نه راکوزيدو سره د شلو نه زياتو ملګرو سره د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لښکر کښې شامل شو.

د زياد بن عبيد ثقفی تذکره :

دا ابوعثمان د دې حديث په اوريدلو باندې د ابوبکره رضي الله عنه سره ولې ملاؤ شو، د دې مقصد دا دې چه دا حضرت ابوبکره رضي الله عنه د زياد اخيافي رور وو او دې زياد به ځان منسوب کولو د غير اَب طرف ته يعنی د زانی طرف ته او ځان ته به ئې زياد بن ابی سفيان وئيلو حال

دا چه ابوسفیان د هغه پلار نه وو بلکه هغه په زمانه جاهلیت کښې د اسلام نه مخکښې د هغه د مور سره زنا کړې وه او د هغه د مور خاوند عبید دې نو اصولا د هغه د هغه نسبت الولد للفراش د قاعدې د لاندې د عبید طرف ته کیدل پکار دی زیاد ابن عبید، نه زیاد ابن ابی سفیان، نو د هغه مقصد د ابوبکره رضی الله عنه سره په ملاویدو کښې دا وو چه هغه زیاد د دې نه منع کړی یعنی د نسبت الی غیرالاب نه او دا حدیث هغوی هغه ته واورولو نو هغوی اووې چه دا حدیث خو ماته د مخکښې نه معلوم دې، خو په ابوداؤد کښې روایت مختصر دې، هغوی په جواب کښې دا هم فرمائیلې وو چه ما خو په دې سلسله کښې د زیاد سره خبره کړې ده خو هغه او نه منله، دا روایت چه په هغې دا ذکر دې په صحیح بخاری کښې دې، او د دې زیاد او عبیدالله بن زیاد ذکر هم اوس نزدې په باب الحوض کښې تیر شوې دې، په صحیح مسلم صفحه ۵۷ کتاب الایمان کښې دی : عن ابی عثمان لما ادعی زیاد لقیت ابابکرة الخ ....امام نووی د دې په شرح کښې لیکی : وَذَلِكَ أَنَّ زِيَادًا هَذَا الْمَذْكُورُ هُوَ الْمَعْرُوف بِزِيَادِ بْن أَبِي سُفْيَان،وَيُقَال فِيهِ : زِيَادُ ابْن أَبِيهِ،وَيُقَال : زِيَاد بْن أُمِّهِ،وَهُوَ أَخُو أَبِي بَكْرَة لِأُمِّهِ،وَكَانَ يُعْرَف بِزِيَادِ بْن عُبَيْد الثَّقَفِيّ،ثُمَّ اِدَّعَاهُ مُعَاوِيَة بْن أَبِي سُفْيَان وَأَلْحَقَهُ بِأَبِيهِ أَبِي سُفْيَان الی آخر ما ذکر وفیه:كَانَ أَبُو بَكْرَة رَضِيَ اللَّه عَنْهُ مِمَّنْ أَنْكَرَ ذَلِكَ،وَهَجَرَ بِسَبَبِهِ زِيَادًا،وَحَلَفَ أَنْ لَا يُكَلِّمهُ أَبَدًا .وَلَعَلَّ أَبَا عُثْمَان لَمْ يَبْلُغهُ إِنْكَار أَبِي بَكْرَة الخ.

قوله: ﴿ قَالَ أَبُو عَلِيٍّ سَمِعْتُ أَبَا دَاوُدَ قَالَ قَالَ النُّفَيْلِيُّ حَيْثُ حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَاللَّهِ إِنَّهُ عِنْدِى أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ يعنى قوله حدثنا وحدثنى﴾، نفیلی د ابوداؤد استاد دې او هغوی دا حدیث په صیغه د تحدیث بیان کړې دې حدثنا زهیر، نو هم د دې په باره کښې مصنف رحمه الله د نفیلی قول نقل فرمائی چه صیغه د حدثنا او حدثنی یعنی په دې لفظ سره حدیث روایت کول زما په نزد د شهدو نه هم زیات خوږ دې ځکه چه دا لفظ په سماع من غیر واسطة کښې صریح الدلالة دې، په خلاف د عنعنه یعنی روایت په عن سره چه په دې کښې د تدلیس او د واسطې امکان باقی پاتې وی، د دې نه پس امام ابوداؤد رحمه الله د خپل دویم استاد امام احمد بن حنبل قول نقل فرمائی : سَمِعْتُ أَحْمَدَ يَقُولُ لَيْسَ لِحَدِيثِ أَهْلِ الْكُوفَةِ نُورٌ .....د حدیث نه مراد روایت حدیث دې نه نفس حدیث، او مطلب دا دې چه د اهل کوفه د روایت چه کوم طرز او طریقه ده په هغې کښې رڼا او وضاحت نه وی یعنی هغه خلق په خپلو سندونو کښې د تحدیث او عنعنې فرق نه ښکاره کوی چه د هغې په وجه د روایت حال واضح او منکشف کیږی نه او وړاندې فرمائی ﴿ وَمَا رَأَيْتُ مِثْلَ أَهْلِ الْبَصْرَةِ كَانُوا تَعَلَّمُوهُ مِنْ شُعْبَةَ ﴾ چه اهل بصره د دې څیزونو ډیر اهتمام کوی، په اصل کښې هغوی دا څیز د شعبه نه حاصل کړې دې یعنی د اسانید بیانولو طریقه د عنعنه او تحدیث وغیره د فرقونو خیال ساتل، په بذل کښې د حضرت ګنګوهی د تقریر نه دی چه د اهل کوفه نه مراد ټول اهل کوفه نه دی بلکه د دې نه غیر اصحاب ابی حنیفه مراد دی ځکه چه د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه اصحاب او د علی رضی الله عنه اصحاب د چا نه چه زیات تر فقه حنفی اخستلې شوې ده او د هغوی شاګردان ټول په ټول د اسانید علی وجهها روایت کوی بلکه د هغوی په حدیث باندې خو د اهل بصره نه زیات نور دې.

[۵۱۱۴]() حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ أَبِي يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ يَعْنِي ابْنَ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ تَوَلَّى قَوْمًا بِغَيْرِ إِذْنِ مَوَالِيهِ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يُقْبَلُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَدْلٌ وَلَا صَرْفٌ".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه کوم غلام د خپل مالکانو نه بغیر د چا بل قوم سره تعلق جوړ کړو نو په هغه باندې د الله د فرشتو او د تمامو خلقو لعنت دې - ددهٔ نه به د قیامت په ورځ باندې هیڅ نفل یا فرض عمل قبول نهٔ کړې شي.

د ولاء نه کوم ولاء مراد دی؟

قوله: ﴿ مَنْ تَوَلَّى قَوْمًا بِغَيْرِ إِذْنِ مَوَالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾

په دې حدیث کښې د ولاء نه ولاء الموالاة او ولاء العتق دواړه مراد کیدې شي، که ولاء الموالاة مراد وی نو بیا خو به د ﴿ بغیر اذن موالیه ﴾ دا قید احترازی وی ځکه چه که د سابق موالی نه اجازت اخستلو سره د نورو خلقو سره عقد مولاة اوکړې شی نو دا جائز ده په دې کښې هیڅ اشکال نشته، او که بغیر د اجازت او بغیر د خبر نه د نورو سره عقد موالاة اوکړې شی نو دا به نقض عهد او غدر وی، او که د مولاة نه مراد ولاء العتق وی، یعنی سړې آزاد کړې شوې غلام دې د یو سړی او بیا هغه نمک حرامی کولو سره خپل عتق منسوب کړی د بل طرف ته او هغه ته خپل مولی العتاقة اوائی نو بیا به په دې صورت کښې بغیر اذن قید احترازی نه وی بلکه د بیان واقع دپاره به وی، ځکه چه د اجازت خو دلته سوال هم نه پیدا کیږی کوم مولی او آقا اجازت ورکولې شی خپل آزاد کړې شوې غلام ته چه ته خپل نسبت زما په ځائې د بل طرف ته اوکړی.

مصنف رحمه الله په دې باب کښې درې احادیث ذکر کړی دی په اول حدیث کښې ﴿ من ادعی الی غیر ابیه ﴾ مذکور دې او په دویم کښې ﴿ من تولی بغیر اذن موالیه ﴾ او دریم حدیث کوم چه وړاندې راروان دې په هغې کښې دا دواړه احادیث راجمع دی پس د هغې الفاظ دا دی ﴿ من ادعی الی غیر ابیه، او انتمی الی غیر موالیه ﴾ ....

[۵۱۱۵]() حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ وَنَحْنُ بِبَيْرُوتَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوِ انْتَمَى إِلَى غَيْرِ مَوَالِيهِ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ الْمُتَتَابِعَةُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ".

د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دې هغه فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دی چا چه د خپل پلار نه سوا د چا بل چا سره خپل نسب جوړ کړو یا کوم غلام چه د خپلو مالکانو نه سوا د بل چا سره خپل نسبت جوړ کړو نو په هغه باندې ترقیامته پورې مسلسل د الله لعنت دې.

[1]: صحيح مسلم/العتق ٤ (١٥٠٨)، الحج ٨٥ (١٣٧١)، (تحفة الأشراف: ١٢٣٣٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٣٩٨، ٤١٧) (صحيح)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٨٦١) (صحيح)

باب فِي التَّفَاخُرِ بِالأَحْسَابِ

بابـ ۱۱۰، ۱۱۱ - په حسب، نسب باندې د فخر کولو بیان

[۵۱۱۶] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ مَرْوَانَ الرَّقِّيُّ، حَدَّثَنَا الْمُعَافَى. ح وحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ وَهَذَا حَدِيثُهُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَفَخْرَهَا بِالْآبَاءِ: مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ، وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ، أَنْتُمْ بَنُو آدَمَ وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ لَيَدَعَنَّ رِجَالٌ فَخْرَهُمْ بِأَقْوَامٍ، إِنَّمَا هُمْ فَحْمٌ مِنْ فَحْمِ جَهَنَّمَ، أَوْ لَيَكُونُنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الْجِعْلَانِ الَّتِي تَدْفَعُ بِأَنْفِهَا النَّتِنَ".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: بې شکه الله تعالی ستاسو نه د جاهلیت نخوست، او په پلار نیکهٔ باندې فخر کول لرې کړې دی - (تاسو لره ئې په ایمان او اسلام باندې معزز کړې ئې) (سړې په دوه قسمه باندې دې) صاحب ایمان، متقی یا فاجر او بدبخت - تاسو ټول د آدم علیه السلام اولاد یې او آدم علیه السلام د خاورِ نه پیدا وو، ضرور به سړې پرېږدی فخر په اقوامو باندې، هغوی خو (د کفر او شرک په سبب سره) د جهنم کوئیلې جوړ شوې دی، ورنه دا (په قوم باندې فخر کولو والا) د الله تعالیٰ په نزد باندې د تور ګونګټې نه هم زیات ذلیله وی کوم چه د خپلې پوزې په ذریعه سره ګندګئ لره دیکه کوی -

قوله: ﴿ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَفَخْرَهَا بِالآبَاءِ مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ ﴾

احساب جمع د حسب ده یعنی خاندانی شرافت چه په هغې باندې خلق فخر کوی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی چه د الله پاک انعام او احسان دې چه په دې باندې د هغه شکر فرض دې چه هغه تاسو ته اسلام درکړو او د جاهلیت د زمانې بد عادتونه یعنی په پلارانو او نیکونو باندې فخر کول هغه ئې ستاسو نه زائل کړل، پس اوس په اسلام کښې دا ده چه د عزت (او ذلت) مدار په ایمان او تقوی او فسق او فجور باندې دې، که مومن متقی وی خو باعزت دې، او که فاسق او فاجر وی نو بدبخت او ذلیل دې، یعنی د خپلو اعمالو اعتبار دې، نسبت الی الاباء اصالة معتبر نه دې نه په ښه والی کښې او نه په بدئ کښ، وړاندې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی چه تاسو ټول د ادم علیه السلام اولاد یئ او ستاسو د ټولو پلار ادم علیه السلام د خاورې نه پیدا شوې دې نو د چا چه اصل خاوره وی هغه فخر ولې کوی، وړاندې فرمائی چه کوم خلق په خپلو پلارانو نیکونو باندې فخر کوی او پلاران هم داسې کوم چه د دوزخ خشاک دې یا خو دې دوی په هغوی باندې فخر کول پرېږدی، ګینې د الله پاک په نزد به د سوټې د هغه ګونګټې نه زیات ذلیل وی کوم چه ګندګئ لره په خپله پوزه باندې زغروی او وړاندې څی، دا حدیث د سنن ترمذی آخری حدیث دې، د دې نه مخکښې امام ترمذی رحمه الله د بعض قبائلو په مناقب باندې څو ابواب قائم کړې وو او بیا د هغوی په فضائلو کښې چه کوم احادیث راغلی دی هغه ئې په هغه ابوابو کښې راوړی وو، بیا ئې د دې ټولو په آخر کښې دا باب راوړې دې.

(۱): سنن الترمذي/المناقب ۷۵ (۳۹۵۶)، (تحفة الأشراف: ۱۴۳۳۳) (حسن)

بَابٌ فِي الْعَصَبِيَّةِ

باب: ۱۱۱، ۱۱۲ - د تعصب او عصبيت بيان

[۵۱۱۷] (۱) حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "مَنْ نَصَرَ قَوْمَهُ عَلَى غَيْرِ الْحَقِّ، فَهُوَ كَالْبَعِيرِ الَّذِي رُدِّيَ فَهُوَ يُنْزَعُ بِذَنَبِهِ".

حضرت عبد الرحمن د خپل پلار حضرت عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه نه روايت كوی هغوی فرمائی چا چه د خپل قوم بغير د حق نه مدد اوكړو نو هغه دداسې اوښ په شان دې چه په كوهی كښې پريوتې وی او بيا هغه د لكئ نه نيولې شی او بهر راويستې شی۔

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ مَنْ نَصَرَ قَوْمَهُ عَلَى غَيْرِ الْحَقِّ فَهُوَ كَالْبَعِيرِ الَّذِى رُدِّىَ فَهُوَ يُنْزَعُ بِذَنَبِهِ ﴾

د عصبيت نه مراد حمية جاهليت يعنی هغه حمايت او طرفداری كومه چه د جاهليت په زمانه كښې معروف وه يعنی د خپل قوم حمايت كول په هر حال كښې، كه هغوی په حق وی يا په غير حق، ندا د عصبه نه ماخوذ دې، چه د هغې اطلاق د پلار د طرف والا اقارب او رشته دارانو باندې كيږی، عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه كوم سړې د خپل قوم حمايت او نصرت كوی ناحق نو داسې اوګڼړه چه هغه په ګناه او تباهئ كښې داسې اخته شو چه د هغې نه خلاصې ګران دې ځكه چه هغه دې باره كښې فرمائی چه دا سړې د هغه اوښ په شان دې كوم چه د زمكې نه په كوهی كښې پريوځی او هغه ئې د لكئ نه راكاږی نو ښكاره خبره ده چه دا اوښ داسې بهر نه شی راتلې، خو دا هغه وخت ده چه كله انسان د خپل قوم په حمايت كښې بې ځايه او ناحق ولاړ وی. ګينې د خپل قوم حمايت كول د هغوی په حق باندې د كيدو په صورت كښې ډير ښه خصلت او د فضيلت څيز دې لكه چه وړاندې په حديث كښې راځی: ﴿ خَيْرُكُمُ الْمُدَافِعُ عَنْ عَشِيرَتِهِ مَا لَمْ يَأْثَمْ.... لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ ﴾

[۵۱۱۸] (۲) حَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: انْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

حضرت عبد الرحمن د خپل پلار عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه روايت كوی هغوی فرمائی چه زۀ د نبی كريم صلی الله علیه وسلم په خدمت كښې حاضر شوم او هغه د څرمنې په يوه خيمه كښې ناست وو او د مذكوره بالا حديث په مثل ئې روايت اوكړو۔

[۵۱۱۹] (۳) حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ بِشْرٍ الدِّمَشْقِيُّ، عَنْ بِنْتِ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ، أَنَّهَا سَمِعَتْ أَبَاهَا، يَقُولُ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، "مَا الْعَصَبِيَّةُ؟"، قَالَ: "أَنْ تُعِينَ قَوْمَكَ عَلَى الظُّلْمِ".

حضرت واثله بن اسقع رضی الله عنه بيان كوی چه ما عرض اوكړو اې د الله رسوله! عصبيت څه څيز دې؟ حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل، عصبيت دادې چه ته د خپل قوم مدد اوكړې حالانكه هغوی په

---

(۱): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۹۳۶۳) (صحيح)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۹۳۶۳) (صحيح)

(۳): سنن ابن ماجه/الفتن ۷ (۳۹۴۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۷۵۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۰۷/٤) (ضعيف)

ظلم باندې وي۔

[٥١٢٠]([1]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ سُوَيْدٍ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يُحَدِّثُ، عَنْ سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ الْمُدْلِجِيِّ، قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "خَيْرُكُمُ الْمُدَافِعُ عَنْ عَشِيرَتِهِ مَا لَمْ يَأْثَمْ". قَالَ أَبُو دَاوُدَ: أَيُّوبُ بْنُ سُوَيْدٍ ضَعِيفٌ.

حضرت سراقه بن مالک بن جعشم مدلجی رضی الله عنه نه روایت دې هغه فرمائی چه رسول الله ﷺ مونږ ته خطبه اوئیله اووې فرمائیل : په تاسو کښې بهتر هغه څوک دې چه هغه د خپلې قبیلې والا دفاع کوی خو په دې شرط چه د ګناه خبره نۀ وی۔ امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه ایوب بن سوید ضعیف دې۔

یعنی کوم سړې چه خپل قوم ته اواز اوکړی د خپل ناحق اعانت دپاره هغه زمونږ نه نۀ دې او هم دغه شان هغه سړې هم کوم چه د عصبیت په بنیاد باندې قتال کوی، او هم دغه شان هغه سړې کوم چه په عصبیت باندې مړ شی یعنی د مرګ د وخته پورې په هغه کښې د عصبیت صفت باقی وی او هغه د دې نه توبه نه وی کړې.

[٥١٢١]([2]) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَكِّيِّ يَعْنِي ابْنَ أَبِي لَبِيبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ، وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ، وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ".

د حضرت جبیر بن مطعم رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله علیه السلام ﷺ اوفرمائیل چاچه د عصبیت دعوت ورکړو هغه زمونږ نه نۀ دې، چا چه په عصبیت سره جګړا اوکړه هغه زمونږ نه نۀ دې او څوک چه په عصبیت باندې مړ شو هغه زمونږ نه نۀ دې۔"

﴿عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ﴾

[٥١٢٢]([3]) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ مِخْرَاقٍ، عَنْ أَبِي كِنَانَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ".

د حضرت ابو موسی رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل د قوم د خور ځوې (خوریې) د قوم نه (فرد) دې۔

تشریح: د دې حدیث شرح مونږ سره په کتاب الفرائض الخال وارث من لا وارث له د لاندې تیر شوې دې.

[٥١٢٣]([4]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ حُصَيْنٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عُقْبَةَ، عَنْ أَبِي عُقْبَةَ وَكَانَ مَوْلًى مِنْ أَهْلِ فَارِسَ، قَالَ: "شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُحُدًا، فَضَرَبْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَقُلْتُ: خُذْهَا مِنِّي وَأَنَا الْغُلَامُ الْفَارِسِيُّ، فَالْتَفَتَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: فَهَلَّا قُلْتَ خُذْهَا مِنِّي وَأَنَا الْغُلَامُ الْأَنْصَارِيُّ".

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٨١٧) (ضعيف)
[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣١٨٨) (ضعيف)
[3]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٩١٥١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٩٦/٤) (صحيح)
[4]: سنن ابن ماجه/الجهاد ١٣ (٢٧٨٤)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٧٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٩٥/٥) (ضعيف)

دَ حضرت ابوعقبه رضی الله عنه نه روایت دي او دا دَ اهل فارس غلام وو فرمائی چه زهٔ دَرسول الله ﷺ سره په غزوهٔ احد کښې شریک وَم - ما دَ مشرکینو یو کس لره اووهلهٔ او اومې وئیل واخله زهٔ یو فارسی ځوان یم ! نو رسول الله ﷺ ماته متوجه شو اووې فرمائیل تا داسې ولې اونهٔ وئیل دا واخله او زهٔ یو انصاری غلام یم !"

قوله: ﴿ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- أُحُدًا فَضَرَبْتُ رَجُلاً مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَقُلْتُ خُذْهَا مِنِّى وَأَنَا الْغُلاَمُ الْفَارِسِىُّ فَالْتَفَتَ إِلَىَّ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ « فَهَلاَّ قُلْتَ خُذْهَا مِنِّى وَأَنَا الْغُلاَمُ الأَنْصَارِىُّ » ﴾

دا حدیث د ابوعقبه رضی الله عنه دي کوم چه اصلا فارسی وو او د انصارو مولی هم دي، اوس ښکاره خبره ده چه په دې دواړو نسبتونو کښې د مولی الانصار نسبت دینی نسبت دې او د فارسی کیدو نسبت قومی نسبت دې، او دا مقام، مقام د فخر وو کوم چه د جهاد په موقع باندې جائز دې او په عصبیت کښې داخل نه دې، نو رسول الله ﷺ خبردارې اوفرمائیلو چه فخر که اوکړې شی نو د دینی نسبت په لحاظ دې اوکړې شی، انصاری کیدل دا یو دینی نسبت دې، د دې په شان یو بل حدیث په کتاب الصلاة کښې تیر شوې دې، باب ما جاء فی اسبال الازار کښې د ابن الحنظلیه کوم لره چه د هغوی نه روایت کونکې ابوالدرداء رضی الله عنه دې چه په هغې کښې دا تیر شوې دی ﴿ خذها منی وانا الغلام الغفاری الحدیث ﴾ دا دواړه احادیث بیل بیل دی.

بَابُ إِخْبَارِ الرَّجُلِ الرَّجُلَ بِمَحَبَّتِهِ إِيَّاهُ

باب ۱۱۲، ۱۱۳ - څوک چه دَ چا نیکی اووینی او دَ هغه سره محبت کوی

[٥١٢٤](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ ثَوْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي حَبِيبُ بْنُ عُبَيْدٍ، عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ وَقَدْ كَانَ أَدْرَكَهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا أَحَبَّ الرَّجُلُ أَخَاهُ، فَلْيُخْبِرْهُ أَنَّهُ يُحِبُّهُ".

حضرت حبیب بن عبید دَ حضرت مقدام بن معدی کرب رضی الله عنه نه روایت کوی او حضرت بن حبیب ته دَ مقدام ملاقات حاصل وو، هغه دَ نبی کریم ﷺ نه رایت کوی هغه فرمائی چه کله سړې دَ خپل یو رور سره محبت کوی نو پکاردی چه هغه ته دا خبر ورکړی چه هغه له تاسره محبت کوی-

قوله: ﴿ إِذَا أَحَبَّ الرَّجُلُ أَخَاهُ فَلْيُخْبِرْهُ أَنَّهُ يُحِبُّهُ ﴾ یعنی که د چا د چا سره خصوصی تعلق او مینه وی نو هغه دې د هغې نه خبر کړی چه هغه د هغه طرف ته متوجه شی او په مینه کښې ئې اضافه اوشی، او د دې نه په روستو حدیث کښې معلومیږی چه کله هغه هغه ته د خپل محبت خبر ورکړی او اوائی چه ﴿ انی احبک فی الله ﴾ نو هغه لره پکار دی چه په جواب کښې ورته داسې اوائی ﴿ احبک الذی احببتنی له ﴾

د باب په آخری حدیث کښې دی چه رسول الله ﷺ ته عرض اوکړې شو چه که د یو سړی خپل رور سره محبت وی د هغه د عمل خیر د وجې نه خو هغه محبت کونکې خپله

(١): سنن الترمذي/الزهد ٥٣ (٢٣٩٢)، (تحفة الأشراف: ١١٥٥٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٣٠/٤) (صحيح)

داسې عمل نه کوی نو په دې صورت کښې به څه وی، نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل ﴿ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ ﴾ یعنی د انسان حشر به د هغه چا سره وی د چا سره چه د هغه محبت وی، سیدنا انس رضی الله عنه فرمائی چه صحابه کرام رضی الله عنهم چه څومره د دې حدیث په اوریدلو باندې خوشحاله شوې دی دومره په یو څیز باندې هم نه دی خوشحاله شوی چه د هغې وجه ښکاره ده چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم د ټولو نه زیات محبت د رسول الله ﷺ سره وو.

[٥١٢٥](١) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا الْمُبَارَكُ بْنُ فَضَالَةَ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، "أَنَّ رَجُلًا كَانَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَأُحِبُّ هَذَا، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْلَمْتَهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَعْلِمْهُ، قَالَ: فَلَحِقَهُ، فَقَالَ: إِنِّي أُحِبُّكَ فِي اللَّهِ، فَقَالَ: أَحَبَّكَ الَّذِي أَحْبَبْتَنِي لَهُ".

د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه روایت دې چه د نبی کریم ﷺ سره یو کس ناست وو یو سړې په هغه باندې تیر شو نو هغه اووې اې د الله رسوله ! بې شکه زما دده سره محبت دې - نبی کریم ﷺ هغه ته اوفرمائیل آیا تا دهٔ ته ښودلی دی؟ هغه اووې نه،حضور ﷺ اوفرمائیل هغه ته خبر ورکړه - چنانچه هغه لاړو او د هغه سره ملاؤ شو او ورته ئې اووې چه زما تاسره د الله دپاره محبت دې نو هغه جواب ورکړو الله دې هم له تاسره محبت اوکړی چه د هغه په خاطر ته له ما سره محبت کوې -

[٥١٢٦](٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، "الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَعْمَلَ كَعَمَلِهِمْ، قَالَ: أَنْتَ يَا أَبَا ذَرٍّ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ، قَالَ: فَإِنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، قَالَ: فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ، قَالَ: فَأَعَادَهَا أَبُو ذَرٍّ، فَأَعَادَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

د حضرت ابوذر رضی الله عنه نه روایت دې چه هغوی عرض اوکړو اې د الله رسوله ! انسان د بعضې خلقو سره محبت کوی لیکن دا طاقت نهٔ لری چه د هغه په شان عمل اوکړی حضور ﷺ اوفرمائیل ابوذر ! ته به د هغه چا سره ئې د چا سره چه تهٔ محبت کوې حضرت ابو ذر رضی الله عنه اوفرمائیل : بې شکه زهٔ د الله او د هغه د رسول ﷺ سره محبت کووم حضور ﷺ اوفرمائیل بې شکه ته به د هغه چا سره ئې د چا سره چه تهٔ محبت کوې -" حضرت ابوذر رضی الله عنه خپله خبره دوباره اوکړه نو رسول الله ﷺ هم دغه شان خپل جواب دوباره ورکولو -

[٥١٢٧](٣) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرِحُوا بِشَيْءٍ لَمْ أَرَهُمْ فَرِحُوا بِشَيْءٍ أَشَدَّ مِنْهُ، قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلُ يُحِبُّ الرَّجُلَ عَلَى الْعَمَلِ مِنَ الْخَيْرِ يَعْمَلُ بِهِ وَلَا يَعْمَلُ بِمِثْلِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

---

١): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٤٦٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٤١/٣) (حسن)

٢): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١١٩٤٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٥٦/٥، ١٦٦، ١٧٤، ١٧٥)، دي/ الرقاق ٧١ (٢٨٢٩) (صحيح الإسناد)

٣): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٩٥)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/فضائل الصحابة ٦ (٣٦٨٨)، الأدب ٩٥ (٦١٦٧)، ٩٦ (٦١٧١)، صحيح مسلم/البر والصلة ٥٠ (٢٦٣٩)، سنن الترمذي/الزهد ٥٠ (٢٣٨٦)، مسند احمد (١٠٤/٣، ١١٠، ١٦٥، ١٦٨، ١٧٢، ١٧٣، ١٧٨، ٢٠٠، ٢٢١، ٢٢٨، ٢٦٨) (صحيح)

الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ".

د حضرت انس رضي الله عنه بن مالک نه روايت دي چه ما اوليدل صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم (چه کله دا مذکوره) فرمان واوريدو : تاسو به هم دَ هغه چا سره يې دَ چا سره چه تاسو محبت کوئ نو (هغوی دومره) قدرې خوشاله شو چه هغوی ته دومره خوشالي په يو څيز سره هم نهٔ وه رسيدلې - يو کس اووې اې دَ الله رسوله ! انسان دَ يو کس سره دَ هغه دَ ښهٔ اعمالو په وجه سره محبت کوی ليکن خپله هغه عمل نهٔ شي کولې - نو رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل انسان به دَ هغه چا سره وی دَ چا سره چه دې محبت ساتی -

بَابٌ فِي الْمَشُورَةِ

باب: ١١٣، ١١٤- دَ مشورې بيان:

[٥١٢٨]([1]) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ".

ترجمه: حضرت ابوهريره رضي الله عنه وائی چه رسول الله صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل: دچا نه چه مشوره اوغوښتلې شی هغه له امانت دار کيدل پکار دی.

﴿ الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ ﴾ د چا نه چه مشوره طلب کړې شي نو هغه مستشار سرې امين دې دې باره کښ، لهذا هغه ته صحيح صحيح مشوره ورکول پکار دی د خير خواهئ سره او د مستشير راز هم نه دی فاش کول پکار، کوم چه د امين کيدو مقتضی دی.

بَابٌ فِي الدَّالِّ عَلَى الْخَيْرِ

باب: ١١٤، ١١٥- دَ نيکئ او دَ خير دَ خبرې دَ ښودو نکی فضيلت

[٥١٢٩]([2]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: "جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُبْدِعَ بِي فَاحْمِلْنِي، قَالَ: لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكَ عَلَيْهِ، وَلَكِنِ ائْتِ فُلَانًا فَلَعَلَّهُ أَنْ يَحْمِلَكَ، فَأَتَاهُ فَحَمَلَهُ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ".

د حضرت ابو مسعود انصاري رضي الله عنه نه روايت دې چه يو کس دَ نبی کريم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر شو اووې وئيل : اې دَ الله رسوله ! زما سورلی نشته دې ما ته يوه سورلی عنايت اوفرمائی - حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل زما سره خو څه داسې سورلی نشته دې چه زهٔ ئې تاته درکړم، ليکن فلاں کس ته لاړ شه شائد چه هغه تاته څه سورلی درکړی -" چنانچه دې هغه سړی ته ورغې او دهٔ ته ئې هغه سورلی ورکړه بيا هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغې او حضور صلی الله علیه وسلم ته ئې اوښودل (چه هغه سورلی راکړه) نو رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل : څوک چه چا ته دَ خير

[1]: سنن الترمذي/الأدب ٥٧ (٢٨٢٢)، سنن ابن ماجه/الأدب ٣٧ (٣٧٤٥)، (تحفة الأشراف: ١٤٩٧٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٨٩) (صحيح)

[2]: صحيح مسلم/الإمارة ٣٨ (١٨٩٣)، سنن الترمذي/العلم ١٤ (٢٦٧١)، (تحفة الأشراف: ٩٩٨٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/١٢٠، ٥/٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤) (صحيح)

طرف ته رهنمائی اوکړی هغه ته هم دکوونکی په شان اجر میلا ویږی۔
یو سړي د رسول اللهﷺ په خدمت کښې راغلو او عرض ئې اوکړو یا رسول اللهﷺ ! زما اوښه ستړې کیدو سره بیکاره شوې ده (اوښ چه کله ستړې شی نو کینې او بیا د انتفاع قابل نه وی) تردې چه د هغه مالک هغه پریږدی داسې اوښ ته حسیر وائی، په کتاب الاجاره کښې په دې باندې مستقل باب تیر شوې دې، باب فیمن احیی حسیرا ...لهذا ماته څه سورلی راکړئ نو رسول اللهﷺ اوفرمائیل چه ما سره خو دې وخت کښې سورلی نشته، او رسول اللهﷺ هغه ته د یو صحابی نوم واخستلو چه ته هغه ته لاړ شه کیدې شی چه هغه تاته سورلی درکړی، هغه سړې هغه صحابی ته لاړو نو هغه ورله سورلی ورکړه، هغه سړې راغلو او رسول اللهﷺ ته ئې د دې خبر ورکړو په دې باندې رسول اللهﷺ اوفرمائیل ﴿ مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ ﴾ چه کوم سړې د خیر کار خپله اونکړې شی خو هغه چاته د بل داسې سړی خبر ورکړی کوم چه هغه کار خیر کولې شی نو هغه ته د وینا اجر د کارخیر کونکی د اجر برابر دې.

بَابٌ فِي الْهَوَى

باب: ١١٥، ١١٦- دَ نفس دَ خواهش بیان

[٥١٣٠]([1]) حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ عَنْ خَالِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ، عَنْ بِلَالِ بْنِ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ".

د حضرت ابو درداء رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول اللهﷺ اوفرمائیل : چه د یو څیز محبت تاسو لره ړنده وی او کڼه وی۔
﴿ حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ ﴾ ستا د یو څیز سره محبت کول تا ړندوی او کڼروی. یعنی تاته به د خپل محبوب یو عیب هم نه معلومیږی، او د محبوب په باره کښې به ته د نورو خلقو د تنقید نه هم کوڼ شې، د رسول اللهﷺ مقصود په دې ارشاد کښې خبرداری ورکول دی چه د یو څیز په محبت کښې انسان لره ړندیدل او کڼیدل نه دی پکار، هم دا مصنف رحمه الله هم بیانوی، باب فی الهوی، یعنی د خپل محبوب څیز په باره کښې د نفسانی خواهشاتو اتباع نه دی کول پکار، خپله هم هغه کتل پکار دی او که بل څوک نصیحت اوکړی یا تنقید اوکړی نو هغه هم اوریدل پکار دی.
په دې حدیث باندې محدثینو کلام کړې دې کوم چه په بذل کښې ذکر دې، په بذل کښې دی: قال صلاح الدین العلائی الحدیث ضعیف لا ینتهی لدرجة الحسن اصلا، ولا یقال انه موضوع، سراج الدین قزوینی دې ته موضوع وئیلې دې.

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٠٩٢٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥/١٩٤، ٦/٤٥٠) (ضعیف)

بَاب فِي الشَّفَاعَةِ

بابه ١١٦، ١١٧ - دَ سفارش بیان

[٥١٣١] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اشْفَعُوا إِلَيَّ لِتُؤْجَرُوا وَلْيَقْضِ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ".

دَ حضرت ابو موسیٰ رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل ما ته دَ (خپلو ملگرو) په باره کښې سفارش کوئ چه ثواب بیا مومئ او فیصله خو به هغه وی کومه چه الله غواړی او دَ خپل نبی په ژبه باندې ئې کوی۔

قوله: ﴿ اشْفَعُوا إِلَيَّ لِتُؤْجَرُوا وَلْيَقْضِ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ ﴾ رسول الله ﷺ فرمائی چه تاسو ماته شفاعت کوئ یعنی د چا په حق خبره کښ، ثواب حاصلوئ، بیا چه الله پاک څه غواړی په خپل نبی ﷺ باندې به فیصله اوکړی، یعنی فیصله چه هر څه وی تاسو ته به د نیک نیت د وجې نه د سفارش ثواب ملاؤ شی.

اوس نژدې د شفاعت سره متعلق یو حدیث د کتاب شرح السنة بالکل په اخر کښې تیر شو.

[٥١٣٢] (٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَخِيهِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ: "اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا، فَإِنِّي لَأُرِيدُ الْأَمْرَ فَأُؤَخِّرُهُ كَيْمَا تَشْفَعُوا فَتُؤْجَرُوا، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا".

دَ حضرت امیر معاویه رضي الله عنه نه منقول دی (هغوی خپلو احبابو ته اوئیل) چه سفارش کوئ اجر به بیا مومئ: رسول الله ﷺ فرمائیلي دی سفارش کوئ ثواب به ملاویږی، بې شکه (بعضې وختونه) زۀ یو کار کول غواړم مګر هغې لره (څه قدرې) مؤخر کووم ددې دپاره چه تاسو سفارش اوکړئ او ثواب بیا مومئ - یقینا رسول الله ﷺ فرمائیلي دی سفارش کوئ او اجر به بیا مومئ۔

[٥١٣٣] (٣) حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِثْلَهُ.

حضرت ابوبرده رضي الله عنه دَ حضرت ابو موسیٰ اشعری رضي الله عنه نه او هغوی دَ رسول الله ﷺ نه مذکوره بالا حدیث روایت کړې دې۔

....

(١): صحيح البخاري/الزكاة ٢١ (١٤٣٢)، الأدب ٣٦ (٦٠٢٧)، ٣٧ (٦٠٢٨)، التوحيد ٣١ (٧٤٧٦)، صحيح مسلم/البر ٤٤ (٢٦٢٧)، سنن الترمذي/العلم ١٤ (٢٦٧٢)، سنن النسائي/الزكاة ٦٥ (٢٥٥٧)، (تحفة الأشراف: ٩٠٣٦)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٤٠٠، ٤٠٩، ٤١٣) (صحيح)

(٢): سنن النسائي/الزكاة ٦٥ (٢٥٥٨)، (تحفة الأشراف: ١١٤٤٧) (صحيح)

(٣): انظر رقم: (٥١٣١)، (تحفة الأشراف: ٩٠٣٦)

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَبْدَأُ بِنَفْسِهِ فِي الْكِتَابِ

بابونه ۱۱۷، ۱۱۸ - دَ خط ليكلو ادب، دَ ټولو نه اول به خپل نوم ليکي

[٥١٣٤](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، قَالَ أَحْمَدُ قَالَ مَرَّةً يَعْنِي هُشَيْمًا، عَنْ بَعْضِ وَلَدِ الْعَلَاءِ "أَنَّ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ كَانَ عَامِلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْبَحْرَيْنِ، فَكَانَ إِذَا كَتَبَ إِلَيْهِ بَدَأَ بِنَفْسِهِ".

د حضرت عطاء حضرمي په باره کښې راځي چه هغه د نبي کريم ﷺ د طرف نه د بحرين ګورنروو چنانچه هغه چه به کله نبي کريم ﷺ ته خط ليکلو نو د خپل نوم نه به ئې شروع کوله۔

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ بَعْضِ وَلَدِ الْعَلَاءِ أَنَّ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ كَانَ عَامِلَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- عَلَى الْبَحْرَيْنِ فَكَانَ إِذَا كَتَبَ إِلَيْهِ بَدَأَ بِنَفْسِهِ ﴾

په ترجمة الباب سره مصنف رحمه الله دا بيانول غواړي چه کله يو سړې چاته خط ليکي نو کاتب دې اول خپل نوم اوليکي په شروع کښې يا که د مکتوب اليه؟ او اشاره ئې کړې ده هم دې طرف ته چه کاتب له اول خپل نوم ليکل پکار دی، او د دې په ثبوت کښې ئې د حضرت علاء بن الحضرمي د فعل نه کوم چه د رسول الله ﷺ عامل وو د بحرين، استدلال کړې دې چه کله به هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې څۀ مکتوب ليکلو نو په شروع کښې به ئې خپل نوم ليکلو، خو حضرت په بذل کښې دا ليکلي دی په طور د قاعدې چه د دې بنياد په مرتبه باندې دې که کاتب په مرتبه کښې د مکتوب اليه نه لوئې وی نو بيا کاتب له د خپل نوم نه شروع کول پکار دی لکه چه د دويم باب په حديث کښې راځي چه کله رسول الله ﷺ د روم د بادشاه هرقل په نوم خط اوليکلو نو په هغې کښې ئې اول خپل نوم اوليکلو : من محمد رسول الله الى هرقل عظيم الروم ....او که د هغه مکتوب اليه مرتبه اوچته وی د کاتب نه لکه چه يو سړې خپل استاد ته خط ليکي نو هلته د مکتوب اليه نوم اول کيدل پکار دی، پاتې شوه خبره د علاء بن الحضرمي چه هغوی به اول خپل نوم ليکلو نو په ظاهر کښې به هغوی د رسول الله ﷺ په اتباع کښې داسې کول (خو رسول الله ﷺ خو د ټولو مشر وو په دې وجه به هغوی خپل نوم په اول کښې ليکلو) واما تقرير ﷺ فلاجل بيان الجواز، يعنی د رسول الله ﷺ د هغه په طرز باندې سکوت فرمائيل او خبرداري نه کول دا د بيان جواز دپاره وو چه داسې کول هم جائز دی اګر چه خلاف اولی دی.

[٥١٣٥](٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنِ ابْنِ الْعَلَاءِ، عَنِ الْعَلَاءِ يَعْنِي ابْنَ الْحَضْرَمِيِّ "أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبَدَأَ بِاسْمِهِ".

حضرت ابن سيرين د حضرت علاء د خوی نه روايت کړې دې، هغوی د (خپل پلار) حضرت علاء بن حضرمي رضي الله عنه په باره کښې ښودلی دی چه هغه نبي کريم ﷺ ته خط اوليکلو نو دَ خپل نوم نه ئې شروع اوکړه۔

---

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٠٠٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤/٣٣٩) (ضعيف الإسناد)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٠٠٩) (ضعيف)

بَاب كَيْفَ يُكْتَبُ إِلَى الذِّمِّيِّ

باب: ١١٨، ١١٩ - كافر ته دَ خط ليكلو طريقه:

[٥١٣٦](1) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى هِرَقْلَ: مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ: إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ: سَلَامٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى"، قَالَ ابْنُ يَحْيَى، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ أَبَا سُفْيَانَ أَخْبَرَهُ، قَالَ: فَدَخَلْنَا عَلَى هِرَقْلَ، فَأَجْلَسَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ، ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَإِذَا فِيهِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ: مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ: إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ: سَلَامٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى: أَمَّا بَعْدُ.

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه رایت دې چه نبی کریم ﷺ هرقل ته خط اولیکلو نو دا ئې اولیکل : دَ محمد رسول الله دَ طرف نه دَ رومیانو رئیس هرقل طرف ته ـ سلامتی دې وی د هغه چاچه هغه په لار دَ هدایت باندې چلیږی۔ ابن یحییٰ بیان کوی چه حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه ابو سفیان ما ته خبر راکړو چه مونږه هرقل ته ورغلو نو هغه مونږ لره خپلې مخې ته کینول ـ بیا هغه دَ رسول الله ﷺ خط را اوغښتو،نو په هغې کښې وو :

﴿ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– كَتَبَ إِلَى هِرَقْلَ « مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ سَلَامٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى »﴾

د رسول الله ﷺ د دې خط ذکر پورته راغلې دې، د حدیث د ترجمة الباب سره مطابقت کښې اشکال دې، په ترجمة الباب کښې کتابت الی الذمی ذکر شوې دې، او هرقل خو ذمی نه وو، بلکه د خپل ملک بادشاه وو، اللهم الا ان یقال چه استدلال د مصنف رحمه الله په طریقه د اولویت دې چه کله غیر ذمی ته په خط لیکلو کښې کاتب د خپل نوم نه شروع اوکړه نو د ذمی طرف ته په خط لیکلو کښ د خپل نوم نه ابتداء کول په طریق اولی پکار دی ځکه چه ذمی خو د مسلمانانو د لاندې او د هغوی تابع وی.

امام بخاری رحمه الله په کتاب الاستیذان کښې باب کیف یکتب الی اهل الکتاب .....ترجمه قائم فرمائیلو سره د هغې په ضمن کښ د حدیث هم دا ټکړه ذکر فرمائیلې ده کومه چه دلته په ابوداؤد کښې ده، د بخاری ترجمه محتاج توجیه نه ده، د دې نه پس امام بخاری رحمه الله دویمه ترجمه قائم کړه باب بمن یبداء فی الکتاب په «الابواب والتراجم» کښې په دې سلسله کښې د شراح حدیث کلام نقل کړې شوې دې چه شروع د چا د نوم نه کول پکار دی د کاتب یا که د مکتوب الیه، عام طور شراحو هم دا لیکلې دی چه طریقه هم دا ده چه کاتب دې د خپل نوم نه شروع کوی او په استدلال کښې ئې هم دا د علاء بن الحضرمی واقعه لیکلې ده، او د نافع روایت ئې هم نقل کړې دې : کان عمال عمر اذا کتبوا الیه بداؤا بانفسهم، قال المهلب السنة ان یبداء الکاتب بنفسه اهـ او د امام نووی رحمه الله نه ئې نقل کړې دی : وَاخْتَلَفَ الْعُلَمَاء فِي الِابْتِدَاء فِي عِنْوَان الْكِتَاب،فَالصَّحِيح الَّذِي قَالَهُ كَثِيرٌ مِنَ السَّلَف وَجَاءَ بِهِ الصَّحِيح أَنَّهُ يَبْدَأ بِنَفْسِهِ،فَيُقَدِّمُهَا

(1): صحیح البخاري/بدء الوحي ١ (٧)، الجهاد ١٠٢ (٢٩٧٨)، تفسیر سورة آل عمران ٤ (٤٥٥٣)، صحیح مسلم/الجهاد ٢٧ (١٧٧٣)، سنن الترمذي/الاستئذان ٢٤ (٢٧١٧)، (تحفة الأشراف: ٤٨٥٠، ٥٨٥٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٢٦٢، ٢٦٣) (صحیح)

عَلَى الْمَكْتُوبِ إِلَيْهِ،فيقول : مِنْ فُلَان إِلَى فُلَان، واستدل عليه من حديث هرقل، ثم قال: وَقَالَ طَائِفَة : يَبْدَأُ بِالْمَكْتُوبِ إِلَيْهِ،فَيَقُول : إِلَى فُلَان مِنْ فُلَان قَالُوا : إِلَّا أَنْ يَكْتُبَ الْأَمِيرُ إِلَى مَنْ دُونه،أَوْ السَّيِّد إِلَى عَبْده،أَوْ الْوَالِد إِلَى وَلَده اه حضرت شيخ په الابواب والتراجم کښې د سهارنپوری صاحب رائې هم د بذل المجهود نه په دې مسئله کښې نقل کړې ده.

او د حضرت شيخ رائې د مصنف رحمه الله د دې ترجمې ثانيې په باره کښې دا ده چه زما په نزد د مصنف رحمه الله غرض په دې ترجمه الباب سره ابتداء بالاسم لره بيانول نه دی بلکه هغه غرض خو د اول باب نه حاصل شو او په دې دويم باب سره مقصود کيفيت د سلام بيانول دی چه ذمی ته که خط اوليکلې شی نو سلام به څنګه ليکلې شی، د حديث نه معلومه شوه چه په ځائې د السلام عليک، السلام على من اتبع الهدى ليکل پکار دې، ما د حضرت رائپوری شاه عبدالقادر صاحب رحمه الله د بعض مکاتيبو زيارت اوکړو په نوم د حضرت شيخ نو په هغې کښې ما اوکتل چه حضرت به د خپل نوم نه شروع کوله، از احقر عبدالقادر ...

بَاب فِي بِرِّ الْوَالِدَيْنِ

بابه ١١٩ ، ١٢٠ – ده مور او پلار سره د حسن سلوک بيان

[٥١٣٧](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ،أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ،قَالَ: حَدَّثَنِي سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ،عَنْ أَبِيهِ،عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ:قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَجْزِي وَلَدٌ وَالِدَهُ إِلَّا أَنْ يَجِدَهُ مَمْلُوكًا فَيَشْتَرِيَهُ،فَيُعْتِقَهُ".

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل : هيڅ يو بچې د خپل پلار د احسان بدله نه شی ورکولې - سوا د دې نه چه هغه (پلار) لره غلام بيا مومی نو دې ئې واخلی او آزاد ئې کړی.

قوله: ﴿ لاَ يَجْزِى وَلَدٌ وَالِدَهُ إِلاَّ أَنْ يَجِدَهُ مَمْلُوكًا فَيَشْتَرِيَهُ فَيُعْتِقَهُ ﴾ يعنی يو ځوئې هم د خپل پلار پوره حق نه شی ادا کولې خو په هغه صورت کښې چه يو سړې خپل پلار د چا غلام بيا مومی پس د هغه نه ئې واخلی او آزاد ئې کړی.

د باب په دويم حديث کښې دی :

[٥١٣٨](٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ،حَدَّثَنَا يَحْيَى،عَنْ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ،قَالَ: حَدَّثَنِي خَالِي الْحَارِثُ،عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ،عَنْ أَبِيهِ،قَالَ: "كَانَتْ تَحْتِي امْرَأَةٌ،وَكُنْتُ أُحِبُّهَا،وَكَانَ عُمَرُ يَكْرَهُهَا،فَقَالَ لِي: طَلِّقْهَا،فَأَبَيْتُ،فَأَتَى عُمَرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ،فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: طَلِّقْهَا".

حضرت حمزه د خپل پلار عبد الله بن عمر رضی الله عنه نه روايت کوی هغه فرمائی : چه زما په زوجيت کښې يوه ښځه وه او زما د هغې سره محبت وو مګر حضرت عمر رضی الله عنه به هغې لره ناخوښه ګڼرله نو هغه ما ته اوفرمائيل چه دې ته طلاق ورکړه ما انکار اوکړو نو حضرت عمر رضی الله عنه د حضور صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر شو او خپله خبره ئې ورته اوکړه - نو نبی کريم صلی الله علیه وسلم

(١): صحيح مسلم/العتق ٦ (١٥١٠)، (تحفة الأشراف: ١٢٦٦٠)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/البر والصلة ٨ (١٩٠٧)، سنن ابن ماجه/الأدب ١ (٣٦٥٩)، مسند احمد (٢/٢٣٠، ٣٧٦، ٤٤٥) (صحيح)

(٢): سنن الترمذي/الطلاق ١٣ (١١٨٩)، سنن ابن ماجه/الطلاق ٣٦ (٢٠٨٨)، (تحفة الأشراف: ٦٧٠١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٠، ٤٢، ٥٣، ١٧٥) (صحيح)

ماته اوفرمائیل دغه ښځې ته طلاق ورکړه -

قوله: ﴿ عن ابْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَتْ تَحْتِي امْرَأَةٌ وَكُنْتُ أُحِبُّهَا وَكَانَ عُمَرُ يَكْرَهُهَا ﴾ سیدنا ابن عمر ﷺ فرمائی چه زما یوه ښځه وه چه زما خوښه وه خو زما د والد صاحب عمر ﷺ نه وه خوښه، هغوی ماته یوکرت اوفرمائیل چه دې ته طلاق ورکړه نو زه دې ته تیار نه شوم، هغوی رسول الله ﷺ ته د دې شکایت اوکړو، په دې باندې رسول الله ﷺ ماته د طلاق حکم اوفرمائیلو.

[٥١٣٩] (¹) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قُلْتُ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَبَرُّ؟ قَالَ: أُمَّكَ، ثُمَّ أُمَّكَ، ثُمَّ أُمَّكَ، ثُمَّ أَبَاكَ، ثُمَّ الْأَقْرَبَ فَالْأَقْرَبَ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَسْأَلُ رَجُلٌ مَوْلَاهُ مِنْ فَضْلٍ هُوَ عِنْدَهُ، فَيَمْنَعُهُ إِيَّاهُ إِلَّا دُعِيَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَضْلُهُ الَّذِي مَنَعَهُ شُجَاعًا أَقْرَعَ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الْأَقْرَعُ: الَّذِي ذَهَبَ شَعْرُ رَأْسِهِ مِنَ السَّمِّ.

حضرت بهز بن حکیم د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکهٔ نه روایت کوی هغه فرمائی چه ما اووې اې دَ الله رسوله! زهٔ دَ چا سره حسن سلوک اوکړم؟ حضور ﷺ اوفرمائیل دَ خپلې مور سره بیا دَ خپلې مور سره، بیا دَ خپلې مور سره بیا دَ خپل پلار سره - بیا دَ قریبي رشته دار سره -" او بیان کوی چه بیا رسول الله ﷺ اوفرمائیل ځوک چه دَ خپل مولیٰ (آزاد کړې شوې غلام) نه دَ هغه زیاتې مال اوغواړی کوم چه دَ هغه سره وو او سره ددې نه چه دَ هغه سره وی او ورئې نهٔ کړی نو دَ قیامت په ورځ باندې به دغه زیاتی مال دَ ګنجې مار په شکل کښې ددهٔ مخې ته راځي - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دَ [اقرع] نه مراد داسې مار دې چه دَ زهرو په وجه سره ددهٔ د سر ویښتهٔ ختم شوې وی، [او هغه ګنجې شوې وی]

قوله: ﴿ عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَبَرُّ قَالَ « أُمَّكَ ثُمَّ أُمَّكَ ثُمَّ أُمَّكَ ثُمَّ أَبَاكَ ثُمَّ الأَقْرَبَ فَالأَقْرَبَ » ﴾

سیدنا معاویه بن حیده ﷺ فرمائی چه ما رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو چه زه چا سره د نیکئ او احسان سلوک اوکړم؟ هغوی اوفرمائیل د خپلې مور سره.او دا ئې درې کرته اوفرمائیل، او د دې نه پس ئې اوفرمائیل چه د خپل پلار سره، او د پلار نه پس بیا د چا سره چه په رشته دارو کښې زیات نزدې وی، په حاشیه د بذل کښې دی : قال العینی ۱۰/۲۲۲ فیه حجة علی ان طاعة الام مقدمة، وفی الکوکب ان الاب مقدم فی الطاعة اهـ قلت وبه صرح فی کراهیة العالمگیریة ۴/۲۲۶ الی اخر ما فی الحاشیة، په کوکب ۲/۸۱ کښې دادی : په احسان او حسن سلوک کښې د مور درجه مقدم ده په پلار باندې او په تظیم او اطآعت کښې د پلار، او د هغې په حاشیه کښې دی : قال مشائخنا الاب یقدم علی الام فی الاحترام والام فی الخدمة.

قوله: ﴿ لاَ يَسْأَلُ رَجُلٌ مَوْلاَهُ مِنْ فَضْلٍ هُوَ عِنْدَهُ فَيَمْنَعُهُ إِيَّاهُ إِلاَّ دُعِيَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَضْلُهُ الَّذِى مَنَعَهُ شُجَاعًا أَقْرَعَ ﴾ په دې حدیث کښې د مولی نه مراد مولی الاعلی او مولی الاسفل دواړه کیدې شی یعنی که یو سړې د خپل آزاد کړې شوی غلام نه د یو داسې مال سوال اوکړی

---

¹: سنن الترمذي/البر والصلة ۱ (۱۸۹۷)، (تحفة الأشراف: ۱۱۳۸۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۵،۳/۵) (حسن صحیح)

كوم چه د هغه د ضرورت نه زائد دي او د هغې باوجود هغه د ورکړې نه انکار اوکړی نو د قيامت په ورځ باندې به د هغه مال راطلب کړې شی کوم چه به ګنجې يعنی سخت زهريله مار جوړيدو سره مخامخ راشی، او په دويم صورت کښې به ئې ترجمه دا وی چه د چا آزاد کړې شوې غلام د خپل مولی نه د داسې مال سوال اوکړئ کوم چه د هغه نه زائد دې الخ.

[٥١٤٠](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ مُرَّةَ، حَدَّثَنَا كُلَيْبُ بْنُ مَنْفَعَةَ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَبَرُّ؟ قَالَ: أُمَّكَ، وَأَبَاكَ، وَأُخْتَكَ، وَأَخَاكَ، وَمَوْلَاكَ الَّذِي يَلِي، ذَاكَ حَقٌّ وَاجِبٌ، وَرَحِمٌ مَوْصُولَةٌ".

حضرت کليب بن منفعه د خپل نيکۀ نه روايت کوی چه هغه د نبی کريم ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اووې فرمائيل اې دَ الله رسوله ! زۀ دَ چا سره حسن سلوک اوکړم؟ حضور ﷺ اوفرمائيل دَ خپل مور، پلار، خور، رور او دَ هغه آزاد غلام سره کوم چه دې ته قريب وی ـ دَ دوی حق واجب دې او دَ دوی سره رشته قائمول لازم دی ـ

[٥١٤١](٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ زِيَادٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا. ح وحَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ مُوسَى، قَالَا: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ: أَنْ يَلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ يَلْعَنُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟ قَالَ: يَلْعَنُ أَبَا الرَّجُلِ، فَيَلْعَنُ أَبَاهُ، وَيَلْعَنُ أُمَّهُ، فَيَلْعَنُ أُمَّهُ".

د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل: دا خبره ډيره غټه ګناه ده چه څوک په خپل مور او پلار باندې لعنت اوکړی اووئيلې شو اې دَ الله رسوله ! دا څنګه کيدې شی چه څوک په مور او پلار باندې لعنت اوکړی؟ نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه څوک دَ بل چا په پلار باندې لعنت اوکړی او هغۀ ددۀ پلار باندې لعنت اوکړی، او که چرې دې دَ بل چا په مور باندې لعنت اوکړی نو هغه به ددۀ په مور باندې لعنت اوکړی ـ"

قوله: ﴿ إِنَّ مِنَ الْكَبَائِرِ أَنْ يَلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ ﴾ رسول الله ﷺ فرمائی چه په کبيره ګناهونو کښې دا خبره هم ده چه څوک په خپل مور پلار باندې لعنت اوکړی او د هغوی دپاره بددعاء اوکړی، صحابه کرامو رضی الله عنهم تپوس اوکړو يا رسول الله ﷺ دا څنګه کيدې شی چه سړې په خپل مور پلار باندې لعنت اوکړی؟ رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه په داسې طريقه چه هغه سړې د چا په پلار باندې لعنت اوکړی يا د چا په مور باندې، او بيا هغه د دې په جواب کښې د هغه په مور پلار باندې لعنت اوکړی

[٥١٤٢](٣) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَهْدِيٍّ، وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْمَعْنَى، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَسِيدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عُبَيْدٍ مَوْلَى بَنِي سَاعِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥٦٦٥) (ضعيف)
(٢): صحيح البخاري/الأدب ٤ (٥٩٧٣)، صحيح مسلم/الإيمان ٣٨ (٩٠)، سنن الترمذي/البر والصلة ٤ (١٩٠٢)، (تحفة الأشراف: ٨٦١٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦٤/٢، ١٩٥، ٢١٤، ٢١٦) (صحيح)
(٣): سنن ابن ماجه/الأدب ٢ (٣٦٦٤)، (تحفة الأشراف: ١١١٩٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٩٧/٣) (ضعيف)

مَالِكِ بْنِ رَبِيعَةَ السَّاعِدِيِّ، قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ، فَقَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ بَقِيَ مِنْ بِرِّ أَبَوَيَّ شَيْءٌ أَبَرُّهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا؟ قَالَ: نَعَمْ، الصَّلَاةُ عَلَيْهِمَا، وَالِاسْتِغْفَارُ لَهُمَا، وَإِنْفَاذُ عَهْدِهِمَا مِنْ بَعْدِهِمَا، وَصِلَةُ الرَّحِمِ الَّتِي لَا تُوصَلُ إِلَّا بِهِمَا، وَإِكْرَامُ صَدِيقِهِمَا".

د حضرت ابو اسید مالک بن ربیعه ساعدی رضی الله عنه نه روایت دې چه یو ځل اتفاقا مونږه د رسول الله ﷺ سره ناست وو چه د قبلیهٔ بنو سلمه یو سړې د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو او تپوس ئي اوکړو اې د الله رسوله! آیا زما د مور او پلار د وفات کیدو نه پس هم په ما باندې څه حق شته چه د هغوی سره څه حسن سلوک اوکړم؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او - د هغوی دپاره دعا کول د هغوی دپاره بخشش غوښتل، د هغوی نه ورستو د هغوی عهد پوره کول، دداسې رشته دارانو سره تعلق ساتل چه د هغوی (د مور او پلار) نه بغیر دهغوی سره رشته داری نۀ شوه کیدې. او د هغوی د دوستانو عزت کول.

قوله: ﴿ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ بَقِيَ مِنْ بِرِّ أَبَوَيَّ شَيْءٌ أَبَرُّهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا ﴾ یو سړی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه زما د مور پلار د وفات نه پس هغوی سره د حسن سلوک کولو څه صورت باقي وی نو هغوی اوفرمائیل او باقي وی د هغوی دپاره د رحمت دعاء او استغفار کول، او د هغوی وصیت پوره کول، او هغه خپلولی پالل کومه چه نه پاللې کیږی مګر د مور پلار د وجې نه یعنی صرف د مور پلار د وجې نه او دا هله کیدې شی چه په دې رشته دارو کښې هغه سره صله رحمی کونکې څوک براه راست رشته دار نه وی لکه د نسبي مور پلار رضاعی مور پلار چه د هغوی دوی سره براه راست خو رشته نشته دوی د هغوی په اصولو کښې نه دی بلکه هغوی سره څه رشته ده د هغوی د مور پلار خو دا سړې هغوی سره حسن سلوک د خپل مور پلار د وجې نه کوی، د دې مضمون د ادا کولو دپاره د بیهقی د روایت الفاظ زیات واضح دی: وصلة رحمهما التی لا رحم لک الا من قبلهما ...وړاندې په حدیث کښې دی. د مور پلار د دوستانو او ملګرو اکرام کول.

[٥١٤٣](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُسَامَةَ بْنِ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَبَرَّ الْبِرِّ صِلَةُ الْمَرْءِ أَهْلَ وُدِّ أَبِيهِ بَعْدَ أَنْ يُوَلِّيَ".

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل د ټولو نه لوې حسن سلوک دادې چه د پلار د وفات نه ورستو انسان د هغه چا سره صله رحمی اوکړی چه ددهٔ پلار سره محبت کوونکې وو.

قوله: ﴿ إِنَّ أَبَرَّ الْبِرِّ صِلَةُ الْمَرْءِ أَهْلَ وُدِّ أَبِيهِ بَعْدَ أَنْ يُوَلِّيَ ﴾ دا حدیث او د پورته ذکر شوی حدیث آخری جمله ﴿ واکرام صدیقهما ﴾ دواړه یو شان معنی لری، صرف دومره فرق دې چه په اول حدیث کښې د والدینو د دوستانو سره اکرام ته برالوالدین وئیلې شوې دې او دلته دې ته علی وجه المبالغة ابر البر وئیلې شوې دې، یعنی ډیر لوئې حسن سلوک.

(١): صحيح مسلم/البر والصلة ٤ (٢٥٥٢)، (تحفة الأشراف: ٧٢٦٢)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/البر والصلة ٥ (١٩٠٣) (صحيح)

[٥١٤٤](١) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ بْنِ ثَوْبَانَ، أَخْبَرَنَا عُمَارَةُ بْنُ ثَوْبَانَ، أَنَّ أَبَا الطُّفَيْلِ أَخْبَرَهُ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْسِمُ لَحْمًا بِالْجِعِرَّانَةِ، قَالَ أَبُو الطُّفَيْلِ: وَأَنَا يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ أَحْمِلُ عَظْمَ الْجَزُورِ، إِذْ أَقْبَلَتِ امْرَأَةٌ حَتَّى دَنَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبَسَطَ لَهَا رِدَاءَهُ فَجَلَسَتْ عَلَيْهِ، فَقُلْتُ: مَنْ هِيَ؟ فَقَالُوا: هَذِهِ أُمُّهُ الَّتِي أَرْضَعَتْهُ".

حضرت ابو طفیل (عامر بن واثله لیثی رضی الله عنه) بیان کوی چه ما رسول الله ﷺ لره اولیدو چه په جعرانه مقام کښې ئې غوښه تقسیموله، زهٔ په دغه ورځو کښې نوجوان وم ما د اوښ هډوکي اوچتولو چه اچانک یوه ښځه راغله تردې پورې چه هغه نبی کریم ﷺ ته قریب راغله نو حضور ﷺ هغې ته خپل څادر خور کړو او هغه په هغه څادر باندې کیناسته ما تپوس اوکړو چه دا څوک وو؟ نو صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم راته اوښودله چه دا د حضور ﷺ هغه مور وه کومې چه ورته پی ورکړې وو.

﴿ رَأَيْتُ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- يَقْسِمُ لَحْمًا بِالْجِعِرَّانَةِ الخ ﴾ ابو الطفیل صحابی رضی الله عنه فرمائی چه دا واقعه زما د سترګو مخې ته ده چه کله ما اولیدو رسول الله ﷺ په جعرانه کښې په غوښه تقسیمولو باندې او زهٔ دغه وخت کښې وړوکې هلک اوم ما هم د اوښ هډوکي اوچتولو چه ناڅاپه یو زنانه راغله چه رسول الله ﷺ ته راغله د چا د پاره چه هغوی خپل څادر خور کړو او هغه په هغې باندې کیناستله، ما د خلقو نه تپوس اوکړو چه دا څوک ده؟ نو هغوی اووې چه دا د رسول الله ﷺ رضاعی مور ده یعنی حلیمه سعدیه رضی الله عنها.

او د دې نه په روستو روایت کښې دی چه یوه ورځ رسول الله ﷺ ناست وو چه ناڅاپه د هغوی رضاعی پلار حارث بن عبدالعزی راغلو نو هغوی د خپلې جامې څه حصه دهغوی دپاره اوغوړوله اوهغوی په هغې کیناستل، لږساعت پس د هغوی رضاعی مور راغله نو رسول الله ﷺ د هغې دپاره هم د خپلې کپړې څهٔ حصه په دویم طرف کښې اوغوړوله او په هغې باندې هغه کیناستله، لږ ساعت پس د هغوی رضاعی رور عبدالله راغلو نو رسول الله ﷺ د هغوی د وجې نه پاسیدل او هغه ئې خپلې مخې ته کینولو.

[٥١٤٥](٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ السَّائِبِ حَدَّثَهُ، أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كَانَ جَالِسًا، فَأَقْبَلَ أَبُوهُ مِنَ الرَّضَاعَةِ فَوَضَعَ لَهُ بَعْضَ ثَوْبِهِ فَقَعَدَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَقْبَلَتْ أُمُّهُ مِنَ الرَّضَاعَةِ، فَوَضَعَ لَهَا شِقَّ ثَوْبِهِ مِنْ جَانِبِهِ الْآخَرِ فَجَلَسَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَقْبَلَ أَخُوهُ مِنَ الرَّضَاعَةِ، فَقَامَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَجْلَسَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ".

د حضرت عمرو بن سائب رضی الله عنه نه روایت دې چه ماته دا خبر رارسیدلې دې چه حضور ﷺ یو ځل ناست وو چه د هغه رضاعی پلار راغې نو حضور ﷺ د خپل څادر یو طرف هغه ته خور کړو نو هغه پرې کیناستو، بیا د حضور ﷺ رضاعی مور راغله نو حضور ﷺ د هغه څادر دویم طرف خور کړو او هغه پرې کیناسته، د حضور ﷺ رضاعی رور راغې نو رسول الله ﷺ د هغه دپاره پاسیدو او هغه لره ئې خپلې مخې ته کینولو.

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٥٠٥٣) (ضعيف الإسناد)
(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩١٤١) (ضعيف الإسناد)

بَابٌ فِي فَضْلِ مَنْ عَالَ يَتَامَى

بابد ۱۲۰، ۱۲۱ دَ يتيمانانو دَ پرورش فضيلت

[۵۱۴۶] (۱) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، وَأَبُو بَكْرٍ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، عَنِ ابْنِ حُدَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ كَانَتْ لَهُ أُنْثَى فَلَمْ يَئِدْهَا وَلَمْ يُهِنْهَا وَلَمْ يُؤْثِرْ وَلَدَهُ عَلَيْهَا، قَالَ يَعْنِي الذُّكُورَ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ"، وَلَمْ يَذْكُرْ عُثْمَانُ يَعْنِي الذُّكُورَ.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائل چه د چا جينئ وي او دي هغي لره ژونديئ دفن نۀ کړي (لکه څنګه چه به کفارو کول) او نۀ دَ هغي اهانت اوکړي او نۀ هلک ته په هغي باندي برتري ورکړي، نو الله تعالىٰ به دۀ لره جنت ته داخل کړي-" او ددې حديث راوی عثمان لفظ دَ " الذکور " نۀ دي ذکر کړي-

﴿ مَنْ كَانَتْ لَهُ أُنْثَى فَلَمْ يَئِدْهَا وَلَمْ يُهِنْهَا وَلَمْ يُؤْثِرْ وَلَدَهُ عَلَيْهَا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ ﴾ د کوم سړي چه يوه لور وی داسي چه نه ئي هغه ژونديئ ښخه کړي وی او نه ئي د هغي بي حرمتي کړي وی او نه ئي پرې نارينه اولاد ته ترجيح ورکړي وی نو داسي سړي به الله پاک جنت ته داخل کړي.

[۵۱۴۷] (۲) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، حَدَّثَنَا سُهَيْلٌ يَعْنِي ابْنَ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ سَعِيدٍ الْأَعْشَى، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَهُوَ سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُكْمِلٍ الزُّهْرِيُّ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ بَشِيرٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ عَالَ ثَلَاثَ بَنَاتٍ فَأَدَّبَهُنَّ وَزَوَّجَهُنَّ وَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ، فَلَهُ الْجَنَّةُ".

د حضرت ابوسعيد خدری رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی چه کوم کس د دريو لونړو پرورش اوکړو، هغوی ته ئي ادب اوښودلو، دَ هغوی وادۀ ئي اوکړو او دَ هغوی سره ئي دَ احسان معامله کووله، نو دَ هغه دپاره جنت دي-"

[۵۱۴۸] (۳) حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ سُهَيْلٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، قَالَ: ثَلَاثُ أَخَوَاتٍ أَوْ ثَلَاثُ بَنَاتٍ، أَوْ بِنْتَانِ، أَوْ أُخْتَانِ.

سهيل هم په دې اسناد سره دَ مذکوره بالا حديث هم معنىٰ روايت کړې دې او وئيلي ئي دی: چه چا دَ دريو خويندو يا دَ دريو لونړو يا دَ دوو لونړو يا دَ دوو خويندو پرورش اوکړو "

[۵۱۴۹] (۴) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا النَّهَّاسُ بْنُ قَهْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي شَدَّادٌ أَبُو عَمَّارٍ، عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَا وَامْرَأَةٌ سَفْعَاءُ الْخَدَّيْنِ كَهَاتَيْنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأَوْمَأَ يَزِيدُ بِالْوُسْطَى وَالسَّبَّابَةِ، امْرَأَةٌ آمَتْ مِنْ زَوْجِهَا ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ حَبَسَتْ نَفْسَهَا عَلَى يَتَامَاهَا حَتَّى بَانُوا أَوْ مَاتُوا".

د حضرت عوف بن مالک اشجعی رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه زۀ او دَ تور رخسار والا ښځه به دَ قيامت په ورځ باندې داسې (قريب قريب) يو -" يزيد (بن زريع)

---

(۱): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٦٥٧٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۲۳/۱) (ضعيف)

(۲): سنن الترمذي/البر والصلة ۱۳ (۱۹۱٦)، (تحفة الأشراف: ۳۹٦۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۲/۳، ۹۷) (ضعيف)

(۳): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۳۹٦۹) (ضعيف)

(۴): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۰۹۱۱)، وقد أخرجه: حم (۲٦/٦، ۲۹) (ضعيف)

خپله مینځمئ او د شهادت والا ګوتې یوځائې کړې او اشاره ئې اوکړه - (یعنی) هغه معززه اوحسینه ښځه چه خاوند ئې مړشوې وی او (عزت او دخوبصورتئ باوجود) د خپل یتیمانانو بچو په خاطر (د نکاح کولو نه) پاتې شوې ده تردې پورې چه هغه لوی شو یا مړهٔ شو .

قوله: ﴿ أَنَا وَامْرَأَةٌ سَفْعَاءُ الْخَدَّيْنِ كَهَاتَيْنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».وَأَوْمَأَ يَزِيدُ بِالْوُسْطَى وَالسَّبَّابَةِ « امْرَأَةٌ آمَتْ مِنْ زَوْجِهَا ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ حَبَسَتْ نَفْسَهَا عَلَى يَتَامَاهَا حَتَّى بَانُوا أَوْ مَاتُوا ﴾

یو ځل رسول الله ﷺ خپلې دواړه ګوتې اوچتولو سره د هغوی طرف ته اشاره کولو سره اوفرمائیل چه زه او هغه کونډه زنانه د غمژن مخ والا (یعنی د خاوند د مرګ د وجې نه خفه شوې) به د قیامت په ورځ داسې یو ځائې یو ، بیا وړاندې رسول الله ﷺ د هغه کونډې صفت بیان کړو چه هغه د خاوند والا ښځه کومه چه بې خاونده شوې وی، ښکلې او باحیثیته، چا چه خپل ځان منع کړو د خپلو یتیمانو بچو د خیال ساتلو دپاره او د پالنې دپاره، تردې چه هغه د دې نه جدا شی په غټیدو سره یا مړهٔ شی.

د دې حدیث نه د یتیم ماشومانو د خدمت فضیلت صفا معلومیږی لکه چه په ترجمة الباب کښې دی.

بَابٌ فِي مَنْ ضَمَّ يَتِيمًا

باب ۱۲۱ ، ۱۲۲ - ددې خبرې د فضیلت بیان چه یتیم لره د خپل اهل او عیال سره ملاؤ کړی او پرورش ئې کوی

[٥١٥٠] (١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ بْنِ سُفْيَانَ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ أَبِي حَازِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ سَهْلٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ، وَقَرَنَ بَيْنَ أُصْبُعَيْهِ الْوُسْطَى وَالَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ".

د حضرت سهل (بن سعد انصاری) نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه زهٔ او د یتیم کفالت کوونکې به په جنت کښې داسې یو - او حضور ﷺ خپلې درمیانه او د شهادت والا ګوتې یوځائې کړې او اشاره ئې اوفرمائیله-"

﴿ أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ ﴾ کوم سړې چه د یو یتیم کفالت کوی رسول الله ﷺ خپلې دواړه ګوتې اوچتولو سره د هغوی طرف ته اشاره اوفرمائیله چه زه او هغوی به په جنت کښې داسې یو ، د دې نه مراد د جنت د درجاتو قرب نه دې بلکه د دخول جنت قرب مراد دې. کذا قالوا.

....

(١): صحيح البخاري/الطلاق ٢٥ (٥٣٠٣)، الأدب ٢٤ (٦٠٠٥)، سنن الترمذي/ البر والصلة ١٤ (١٩١٨)، تحفة الأشراف: ٤٧١٠)، مسند احمد (٥/٣٣٣) (صحيح)

بَابٌ فِي حَقِّ الْجِوَارِ

باب: ۱۲۲ ، ۱۲۳ - دګاونډيانو د حقوقو بيان

[٥١٥١]([1]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ، حَتَّى قُلْتُ لَيُوَرِّثَنَّهُ".

د حضرت عائشي ﷛ نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه جبريل امين ﷤ ما ته د ګاونډي متعلق مسلسل وصيت کولو تردې چه ما ته دا خيال شو چه هغه به دۀ لره وارث جوړ کړي.

قوله: ﴿ مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى قُلْتُ لَيُوَرِّثَنَّهُ ﴾

جبرائيل ﷤ به ما ته د ګاونډي د حقوقو په باره کښې وصيت فرمائيلو دومره زيات چه ما دا اوګڼړله چه د ګاونډي نه به وارث جوړ کړي.

او د دې نه په روستو روايت کښې دي چه عبدالله بن عمرو بن العاص ﷠ يو بيزه ذبح کړه نو د هغې په باره کښې ئې د خپل کور د خلقو نه تپوس اوکړو چه د خپل يهودي ګاونډي دپاره مو هم د هغې نه څه غوښه هديه کړې ده که نه، او د هغې نه پس ئې بيا دا پورته حديث مضمون بيان کړو.

[٥١٥٢]([2]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ بَشِيرٍ أَبِي إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو "أَنَّهُ ذَبَحَ شَاةً، فَقَالَ: أَهْدَيْتُمْ لِجَارِي الْيَهُودِيِّ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ، حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ".

د حضرت عبد الله بن عمرو ﷛ متعلق دا مروي دي چه هغوی يوه چيلۍ ذبح کړه او بيا ئې تپوس اوکړو آيا تاسو زما يهودي ګاونډي ته هم څه ليږلي دي؟ بې شکه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دي هغه فرمائيل: جبريل امين ﷤ به ما ته د ګاونډي په باره کښې مسلسل وصيت کولو تردې پورې چه ما ته دا خيال راغې چه هغه به دۀ لره وارث جوړه وي.

[٥١٥٣]([3]) حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ أَبُو تَوْبَةَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَيَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَشْكُو جَارَهُ، فَقَالَ: اذْهَبْ فَاصْبِرْ، فَأَتَاهُ مَرَّتَيْنِ، أَوْ ثَلَاثًا، فَقَالَ: اذْهَبْ فَاطْرَحْ مَتَاعَكَ فِي الطَّرِيقِ، فَطَرَحَ مَتَاعَهُ فِي الطَّرِيقِ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَسْأَلُونَهُ فَيُخْبِرُهُمْ خَبَرَهُ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَلْعَنُونَهُ فَعَلَ اللَّهُ بِهِ وَفَعَلَ وَفَعَلَ، فَجَاءَ إِلَيْهِ جَارُهُ، فَقَالَ لَهُ: ارْجِعْ لَا تَرَى مِنِّي شَيْئًا تَكْرَهُهُ".

د حضرت ابوهريره ﷛ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ته يو کس راغې او د خپل ګاونډي شکايت ئې اوکړو، حضور ﷺ اوفرمائيل لاړ شه او صبر کوه.'' هغه بيا حضور ﷺ ته دوه يا درې کرته راغې نو حضور ﷺ اوفرمائيل لاړشه او خپل سامان په لاره باندې واچوه.''

[1]: صحيح البخاري/الأدب ٢٨ (٦٠١٤)، صحيح مسلم/البر والصلة ٤٢ (٢٦٢٤)، سنن الترمذي/البر والصلة ٢٨ (١٩٤٢)، سنن ابن ماجه/الأدب ٤ (٣٦٧٣)، (تحفة الأشراف: ١٧٩٤٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٩١/٦، ١٢٥، ٢٣٨) (صحيح)

[2]: سنن الترمذي/البر والصلة ٢٩ (١٩٤٣)، (تحفة الأشراف: ٨٩١٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦٠/٢) (صحيح)

[3]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤١٤١) (حسن صحيح)

چنانچه هغه خپل سامان په لاره باندې واچولو - خلقو د هغه نه پوښتنه اوکړه (چه دا څه شوې دی؟) نو هغه خلقو ته د خپل ګاونډی سلوک اوښودلو نو خلقو هغه لره ملامته کړو - الله تعالیٰ دې هغه داسې کړی، داسې کړی - هغه ګاونډی دهٔ ته راغې او هغه ته ئې اووې تهٔ خپل کور ته واپس لاړ شه - (بیا به) زما نه څه ناپسندیده کار نهٔ وینې -

قوله: ﴿ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ –صلى الله عليه وسلم– يَشْكُو جَارَهُ الخ ﴾

یو سړې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلو د خپل ګاونډی شکایت کولو سره چا چه به هغه ته تکلیف ورکولو، رسول الله ﷺ ورته اوفرمائیل لاړ شه او صبر کوه، د دې نه پس هم هغه په دویم ځل یا په دریم ځل راغلو نو هغه وخت رسول الله ﷺ هغه ته اوفرمائیل چه داسې اوکړه چه د خپل کور ټول سامان د کور نه راوباسه او په لاره کښې ئې کیږده، هغه لاړو او خپل سامان ئې د کور نه بهر راویستلو او بهر ئې په کوڅه کښې کیخودل شروع کړل. اوس په لاره باندې تلونکو د هغه نه تپوس کول شروع کړل چه څهٔ خبره دهٔ ته داسې ولې کوئ هغه ورته اووې چه د ګاونډی د تکلیف ورکولو د وجې نه، خلقو به په دې اوریدلو سره هغه ګاونډی ته خیرې کولې او بدې ردې به ئې وئیلې، لږ ساعت تیر شوې وو چه د هغه ګاونډی هغه ته راغلو او ورته ئې اووې چه کور ته لاړ شه بیا به داسې ناخوښه خبره نه پیښیږی.

(د یو اخستونکی عجیبه واقعه)

په دې باندې ماته یو قصه رایاده شوه کومه چه مې په وړوکوالی د خپل والد صاحب رحمه الله نه اوریدلې وه چه یو مولوی صاحب د یو سړی نه خربوزې واخستلې چه د هغې په باره کښې هغوی ډیر په اعتماد سره اووې چه ډیرې خوږې دی هغه کور ته راوړلې چه کله ئې هغه کور کښې اوکتلې نو هغه پیکه اوختلې هغوی هغه واپس راوړلې دې دکاندار ته، هغه د واپس اخستلو نه انکار اوکړو چه زه د دې ذمه دار نه یم، هغه مولوی صاحب هغه خربوزې د هغه په خوا کښې خپلې مخې ته کیخودلې او ورته کیناستلو او کله چه به یو ګاهک هغه ته د اخستلو دپاره راتلو نو هغه مولوی صاحب به هغه ګاهک ته وئیل چه که نمونه کتل غواړې نو دا ده، هغه به د خوړلو نه پس واپس شو او نه به ئې اخستله دوه درې اخستونکې هم دغه شان واپس شو چه کله خربوزو والا دا اوکتل نو هغه عاجز راتلو سره اووې چه مولوی صاحب خپلې پیسې واخله ، هغه مولوی صاحب پیسې واخستلې او لاړو.

[٥١٥٤] (¹) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُتَوَكِّلِ الْعَسْقَلَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل کوم کس چه په الله او په ورځ د آخرت ایمان لری نو هغه لره پکار دی چه د پل میلمه عزت کوی - کوم کس چه په الله او په ورځ د آخرت باندې ایمان لری هغه لره پکار دی چه خپل ګاونډی ته تکلیف نهٔ رسوی -

¹): صحيح البخاري/الأدب ٨٥ (٦١٣٨)، صحيح مسلم/الإيمان ١٩ (٤٧)، سنن الترمذي/صفة القيامة ٥٠ (٢٥٠٠)، (تحفة الأشراف: ١٥٢٧٢)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الفتن ١٢ (٣٩٧١)، مسند احمد (٢/٢٦٧، ٢٦٩، ٤٣٣، ٤٦٣) (صحيح)

او کوم کس چه په الله او په ورځ د آخرت باندې ایمان لری هغه لره پکار دی چه د خیر خبره کوی یا دې خاموش شی .''

[٥١٥٥](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مُسَرْهَدٍ، وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَنَّ الْحَارِثَ بْنَ عُبَيْدٍ حَدَّثَهُمْ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، عَنْ طَلْحَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قُلْتُ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي جَارَيْنِ بِأَيِّهِمَا أَبْدَأُ؟ قَالَ: بِأَدْنَاهُمَا بَابًا"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ شُعْبَةُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ: طَلْحَةُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ.

د حضرت عائشې رضی الله عنها نه روایت دې هغه فرمائی چه ما عرض اوکړو اې د الله رسوله ! زما دوه ګاونډیان دی، زۀ (په احسان کولو کښې) د کوم نه ابتداء اوکړم؟ حضور ﷺ اوفرمائیل د چا چه دروازه زیاته قریبه وی .''امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه شعبه ددې حدیث په سند کښې د طلحه په تعارف کښې وئیلې دی : هغه یو قریشی سړې وو .

بَابٌ فِي حَقِّ الْمَمْلُوكِ

باب: ١٢٣، ١٢٤ - د غلامانو د خاص خیال ساتلو بیان

[٥١٥٦](٢) حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُضَيْلِ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ أُمِّ مُوسَى، عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام، قَالَ: "كَانَ آخِرُ كَلَامِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ الصَّلَاةَ اتَّقُوا اللَّهَ فِيمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ".

د حضرت علی رضی الله عنه نه روایت دې چه د رسول الله ﷺ اخری خبره دا وه : '' مونځ، مونځ '' او د خپل غلام په باره کښې د الله نه یریږئ .''

[٥١٥٧](٣) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْمَعْرُورِ بْنِ سُوَيْدٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ أَبَا ذَرٍّ بِالرَّبَذَةِ وَعَلَيْهِ بُرْدٌ غَلِيظٌ وَعَلَى غُلَامِهِ مِثْلُهُ، قَالَ: فَقَالَ الْقَوْمُ: يَا أَبَا ذَرٍّ، لَوْ كُنْتَ أَخَذْتَ الَّذِي عَلَى غُلَامِكَ فَجَعَلْتَهُ مَعَ هَذَا فَكَانَتْ حُلَّةً وَكَسَوْتَ غُلَامَكَ ثَوْبًا غَيْرَهُ، قَالَ: فَقَالَ أَبُو ذَرٍّ: إِنِّي كُنْتُ سَابَبْتُ رَجُلًا وَكَانَتْ أُمُّهُ أَعْجَمِيَّةً، فَعَيَّرْتُهُ بِأُمِّهِ فَشَكَانِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ، فَقَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ، إِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ، قَالَ: إِنَّهُمْ إِخْوَانُكُمْ فَضَّلَكُمُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ، فَمَنْ لَمْ يُلَائِمْكُمْ فَبِيعُوهُ وَلَا تُعَذِّبُوا خَلْقَ اللَّهِ".

حضرت معرور بن سوید بیان کوی چه ما حضرت ابو ذر رضی الله عنه لره په ربذه مقام کښې اولیدو، هغه یو پیړ اونی څادر په سر کړې وو او د هغه په غلام باندې هم هغسې څادر وو زمونږ ملګرو اووې اې ابوذر ! که چرې تا د غلام والا څادر خپله اخستې وې نو داسې به ستا حله (پورا کپړا) جوړه شوې وې . غلام ته به دې څه بله کپړا ورکړې وې . نو حضرت ابوذر رضی الله عنه اوفرمائیل چه ما یو سړی ته کنځل کړې وو چه د هغه مور عجمی وه، ما هغه ته د هغه د مور پیغور ورکړو نو هغه رسول الله ﷺ ته زما شکایت اوکړو . نو حضور ﷺ

---

١): صحيح البخاري/الشفعة ٣ (٢٢٥٩)، الهبة ١٦ (٢٥٩٥)، الأدب ٣٢ (٦٠٢٠)، (تحفة الأشراف: ١٦١٦٣)، وقد أخرجه: مسند احمد ١٧٥/٦، ١٩٣، ٢٣٩) (صحيح)

٢): سنن ابن ماجه/الوصايا ١ (٢٦٩٨)، (تحفة الأشراف: ١٠٣٤٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٧٨/١) (صحيح)

٣): صحيح البخاري/الإيمان ٢٢ (٣٠)، العتق ١٥ (٢٥٤٥)، الأدب ٤٤ (٦٠٥٠)، صحيح مسلم/الأيمان ١٠ (١٦٦١)، سنن الترمذي/البر والصلة ٢٩ (١٩٤٥)، سنن ابن ماجه/الأدب ١٠ (٣٦٩٠)، (تحفة الأشراف: ١١٩٨٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٥٨/٥، ١٦١، ١٧٣) (صحيح)

اوفرمائيل: اې ابوذر رضي الله عنه! ته داسې سړې ئې چه په تا کښې د جاهليت اثر دې." هغه ﷺ مزيد اوفرمائيل: بې شکه دا (غلام) ستا رور دې الله تعالىٰ تالره په دهٔ باندې فضيلت درکړې دې - پس د چا سره چه ستا طبيعت نهٔ لګي، نو هغه لره خرڅ کړه ليکن د الله مخلوق ته تکليف مهٔ ورکوه."

قوله: ﴿ كَانَ آخِرُ كَلَامِ رَسُولِ اللّٰهِ –صلى الله عليه وسلم– « الصَّلَاةَ الصَّلَاةَ اتَّقُوا اللّٰهَ فِيمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ » ﴾ سيدنا على رضي الله عنه فرمائي چه د دنيا نه د رخصت کيدو په وخت د رسول الله ﷺ آخرى کلام دا وو چه د مانځه اهتمام کوئ، او د خادمانو او غلامانو په باره کښې د الله پاک نه اويريږئ.

قوله: ﴿ رَأَيْتُ أَبَا ذَرٍّ بِالرَّبَذَةِ وَعَلَيْهِ بُرْدٌ غَلِيظٌ وَعَلَى غُلَامِهِ مِثْلُهُ ﴾ معرور بن سويد فرمائي چه ما ابوذرغفارى رضي الله عنه په مقام ربذه کښې چرته چه هغوى استوګنه اختيار کړې وه، داسې اوليدو چه په هغوى باندې يو پيړ شان څادر وو (او لنګ ئې بل قسم وو) او څنګه څادر چه ئې خپله اغوستلې وو هم دغه شان ئې په غلام باندې هم وو.نو دې خلقو هغوى ته عرض اوکړو چه تاسو ډيره بې جوړه جامه اچولې ده دا څادر چه تاسو د اچولو دپاره غلام ته ورکړې دې د دې نه خپل لنګ جوړ کړئ چه ستاسو دواړه کپړې يو شان شي، څادر او لنګ، يو شان دوه کپړو ته حلة وائى.او دې خپل غلام ته د اغوستلو دپاره بل څادر ورکړئ، نو په دې باندې هغوى خپله واقعه واوروله، چه ما يو ځل يو سړى ته کنځل کړې وو چه د چا مور عجمى وه، ما هغه ته د هغه د مور پيغور ورکړو، ليکلې دى چه د دې سړى نه مراد سيدنا بلال رضي الله عنه دې هغوى يو ځل هغوى ته داسې وئيلې وو، يا ابن السوداء ...اى د تورې ځويه! هغه لاړو او زما شکايت ئې رسول الله ﷺ ته اوکړو، په دې باندې هغوى ماته اوفرمائيل: ﴿ يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ الخ ﴾ اې ابوذر! په تاکښې اوس هم د جاهليت بعض خصلتونه باقى دى يعنى ځان لوئې ګنړل او بل ته پيغور ورکول.او بيا ئې اوفرمائيل: چه دا تاسو سره چه کوم ستاسو غلامان دى دا ستاسو رونړه دى يعنى د يو پلار آدم عليه السلام ټول اولاد دې، وقتى طور الله پاک تاسو ته په دوى باندې فضيلت درکړې دې، په تاسو کښې چه د چا غلام د هغه موافقت (تابعدارى) نه کوى هغه خرڅ کړئ ځان سره ئې مه ساتئ. او هغه لره ځان سره ساتلو باندې خپل ځان په عذاب کښې مه اچوئ.

[٥١٥٨] ([1]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنِ الْمَعْرُورِ بْنِ سُوَيْدٍ، قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَبِي ذَرٍّ بِالرَّبَذَةِ فَإِذَا عَلَيْهِ بُرْدٌ وَعَلَى غُلَامِهِ مِثْلُهُ، فَقُلْنَا: يَا أَبَا ذَرٍّ، لَوْ أَخَذْتَ بُرْدَ غُلَامِكَ إِلَى بُرْدِكَ فَكَانَتْ حُلَّةً وَكَسَوْتَهُ ثَوْبًا غَيْرَهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِخْوَانُكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ، فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدَيْهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ وَلْيَكْسُهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَلَا يُكَلِّفُهُ مَا يَغْلِبُهُ، فَإِنْ كَلَّفَهُ مَا يَغْلِبُهُ فَلْيُعِنْهُ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ ابْنُ نُمَيْرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ نَحْوَهُ.

حضرت معرور بن سويد رحمه الله فرمائي چه مونږه په ربذه مقام کښې حضرت ابوذر رضي الله عنه سره

[1]: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١١٩٨٠) (صحيح)

ملاؤ شو او مونږ اولیدل چه په هغه باندې یو اونی پیړ څادر وو او د هغه د غلام هم هغسې څادر وو - نو مونږه اووې اې ابو ذر ! که چرې تا د خپل غلام والا څادر د خپل څادر سره ملاؤ کړې وې نو دا به یوه جوړه جوړه شوې وې - نو هغه اوفرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغه فرمائیل : دا ستاسو رونړه دی چه دوی لره الله پاک ستاسو د لاسونو لاندې کړې دی - چنانچه د چا رور چه د هغه ماتحت وی نو هغه لره پکار دی چه په هغه باندې هغه څه اوخوری کوم چه په خپله باندې خوری او هغه ته دې هم هغه څه اغونده وی کوم چه په خپله باندې اغوندی،او د هغه نه دې د هغه د همت نه زیات کار نهٔ اخلی،او که چرې دهٔ لره مکلف کړی،نو د هغه مدد دې هم اوکړی - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دې روایت لره ابن نمیر د اعمش نه د مذکوره بالا روایت هم معنیٰ بیان کړې دې-

[٥١٥٩](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ.ح وحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: "كُنْتُ أَضْرِبُ غُلَامًا لِي، فَسَمِعْتُ مِنْ خَلْفِي صَوْتًا اعْلَمْ أَبَا مَسْعُودٍ، قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى مَرَّتَيْنِ: لَلَّهُ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَيْهِ، فَالْتَفَتُّ فَإِذَا هُوَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هُوَ حُرٌّ لِوَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى، قَالَ: أَمَا إِنَّكَ لَوْ لَمْ تَفْعَلْ لَلَفَعَتْكَ النَّارُ أَوْ لَمَسَّتْكَ النَّارُ".

د حضرت ابو مسعود انصاری رضی الله عنه نه روایت دې چه یو ځل ما خپل غلام لره وهلو نو ما د ورستو نه آواز واوریدو : " ابو مسعود خیال کوه ...... " د ابن مثنیٰ الفاظ دی : ما دا آواز دوه کرتې واوریدو ...... " الله تعالیٰ ته په دهٔ باندې ددې نه زیات قدرت دې څومره چه پرې تهٔ قدرت لرې -" ما شاته اوکتل نو هغه رسول الله ﷺ وو - نو ما (فورا) اووې اې د الله رسوله ! دا د الله دپاره آزاد دې - حضور ﷺ اوفرمائیل : که چرې تا دا نهٔ وې کړې نو اور به تالره په خپله ګرفت کښې راوستې وو -

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ « لَلَّهُ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَيْهِ » الخ ﴾

ابومسعود انصاری رضی الله عنه فرمائی چه ما خپل یو غلام وهلو نو ما د شاته نه یو آواز واوریدلو چه اې ابو مسعود ځان پوهه کړه او دوه کرته مې دا آواز واوریدلو چه بیشکه الله پاک په تا باندې زیات قادر دې په نسبت ستا په دې غلام باندې، دقادریدو په دویم روایت کښې دی چه ما هغه په کوړه باندې وهلو، چه ما شاته اوکتل نو هغه رسول الله ﷺ وو، ما د هغوی په لیدو باندې عرض اوکړو یا رسول الله ﷺ دا غلام د الله پاک دپاره آزاد دې، رسول الله ﷺ اوفرمائیل که تا داسې نه وې کړې نو د جهنم اور به تاته رسیدلې وې.

[٥١٦٠](2) حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، عَنْ الْأَعْمَشِ بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ نَحْوَهُ، قَالَ: كُنْتُ أَضْرِبُ غُلَامًا لِي أَسْوَدَ بِالسَّوْطِ، وَلَمْ يَذْكُرْ أَمْرَ الْعِتْقِ.

اعمش په خپل سند سره د مذکوره بالا حدیث په مثل باندې روایت کړې دې - په دې کښې دی چه ما یو خپل غلام لره په کوړا باندې وهلو - مګر په دې کښې د آزادولو بیان نشته دې-

(1): صحيح مسلم/الأيمان ٨ (١٦٥٩)، سنن الترمذي/البر والصلة ٣٠ (١٩٤٨)، (تحفة الأشراف: ١٠٠٠٩)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٢٠/٤، ٢٧٣/٥، ٢٧٤) (صحيح)

(2): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٠٠٠٩) (صحيح)

[٥١٦١]( ) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ مُوَرِّقٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ لَاءَمَكُمْ مِنْ مَمْلُوكِيكُمْ، فَأَطْعِمُوهُ مِمَّا تَأْكُلُونَ وَاكْسُوهُ مِمَّا تَلْبَسُونَ، وَمَنْ لَمْ يُلَائِمْكُمْ مِنْهُمْ فَبِيعُوهُ، وَلَا تُعَذِّبُوا خَلْقَ اللَّهِ".

د حضرت ابوذر رضی الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو د وينځو، غلامانو نه چه کوم تاسو سره موافق دى (ستاسو د خوښي مطابق ستاسو خدمت کوى) نو په هغوى باندي هغه څه خوره وئ کوم چه تاسو خورئ او دوى ته هغه واغونده وئ کوم چه په خپله باندي اغوندئ او کوم چه ستاسو موافق نۀ وى، نو هغه لره خرڅ کړئ او د الله مخلوق ته عذاب مۀ ورکوئ -"

قوله: ﴿ مَنْ لَاءَمَكُمْ مِنْ مَمْلُوكِيكُمْ فَأَطْعِمُوهُ مِمَّا تَأْكُلُونَ وَاكْسُوهُ مِمَّا تَكْتَسُونَ الخ ﴾ د ابوذر رضی الله عنه نه مرفوعا روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو په غلامانو کښي چه کوم غلام ستاسو موافق وى، د هغه سره مناسبت وى نو په هغه باندي هم هغه شان خورئ او اغوندئ څنګه چه تاسو خپله خورئ او اغوندئ، او کوم چه ستاسو موافق نه شي نو هغه د بل چا په لاس باندي خرڅ کړئ، خپل ځان سره ئې مه ساتئ، ځکه چه خپل ځان سره د ساتلو په صورت کښي به هغه ته د بار بار تنبيه او د وهلو حاجت راځى لکه چه وړاندي فرمائى: وَلَا تُعَذِّبُوا خَلْقَ اللَّهِ .

[٥١٦٢]( ) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ زُفَرَ، عَنْ بَعْضِ بَنِي رَافِعِ بْنِ مَكِيثٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ مَكِيثٍ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ الْحُدَيْبِيَةَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "حُسْنُ الْمَلَكَةِ يُمْنٌ، وَسُوءُ الْخُلُقِ شُؤْمٌ".

د حضرت رافع بن مکيث رضی الله عنه نه روايت دي او دي په غزوۀ حديبيه کښي د نبی کريم ﷺ سره شريک وو، هغوى بيان کوى چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل: چه (د خپل ماتحت او د زير ملکيت والا سره) عمده برتاؤ کول برکت دي او بد خلقى نحوست دي -

قوله: ﴿ عَنْ رَافِعِ بْنِ مَكِيثٍ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ الْحُدَيْبِيَةَ مَعَ النَّبِيِّ –صلى الله عليه وسلم– أَنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ « حُسْنُ الْمَلَكَةِ يمن وَسُوءُ الْخُلُقِ شُؤْمٌ »﴾ چه د خپلو ماتحتو سره ښه سلوک کول سبب دي د خير او برکت، او بدخلقى سپيرۀ والي دي.

[٥١٦٣]( ) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُصَفَّى، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ زُفَرَ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدِ بْنِ رَافِعِ بْنِ مَكِيثٍ، عَنْ عَمِّهِ الْحَارِثِ بْنِ رَافِعِ بْنِ مَكِيثٍ وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ جُهَيْنَةَ قَدْ شَهِدَ الْحُدَيْبِيَةَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "حُسْنُ الْمَلَكَةِ يُمْنٌ، وَسُوءُ الْخُلُقِ شُؤْمٌ".

د حضرت حارث بن مکيث رضی الله عنه نه روايت دي - او حضرت رافع رضی الله عنه د قبيلۀ جهينه نه وو او په غزوۀ حديبيه کښي د نبی کريم ﷺ سره وو - د رسول الله ﷺ نه روايت کوى چه هغه اوفرمائيل: (د زير ملکيت او د ماتحت سره) عمده برتاؤ کول د برکت باعث دي او بد خلقى

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٩٨٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦٨/٥، ١٧٣) (صحيح)

[2]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٣٥٩٩، ١٨٤٨٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥٠٢/٣) (ضعيف)

[3]: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٣٥٩٩، ١٨٤٨٠) (ضعيف)

نحوست (سپیرهٔ والی) دي.''

[٥١٦٤]([1]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ، وَهَذَا حَدِيثُ الْهَمْدَانِيِّ وَهُوَ أَتَمُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو هَانِئٍ الْخَوْلَانِيُّ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ جُلَيْدٍ الْحَجْرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، يَقُولُ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَمْ نَعْفُو عَنِ الْخَادِمِ؟ فَصَمَتَ، ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ الْكَلَامَ، فَصَمَتَ فَلَمَّا كَانَ فِي الثَّالِثَةِ، قَالَ: اعْفُوا عَنْهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً".

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه رایت دي چه د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې یو کس حاضر شو او تپوس ئي اوکړو اې دَ الله رسوله! مونږ غلام څومره قدرې معاف کوو؟ حضور ﷺ خاموش وو هغه بیا پوښتنه اوکړه حضور ﷺ خاموش وو هغه بیا سوال اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل: هغه لره هره ورځ اویا (٧٠) کرتې معاف کوئ.''

قوله: ﴿ كَمْ نَعْفُو عَنِ الْخَادِمِ فَصَمَتَ ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ الْكَلَامَ ﴾ سیدنا عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فرمائی چه یو سړې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلو او عرض ئي اوکړو یا رسول الله ﷺ! مونږ خپلو خادمانو ته څومره معافي اوکړو یعنی د هغوی په غلطو باندې، رسول الله ﷺ خاموش پاتې شو، هغه بیا هم هغه عرض اوکړو، په دې باندې هم هغوی خاموش پاتې شو، بیا په دریم کرت د هغوی په تپوسلو باندې رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه هره ورځ اویا کرته بخښنه کوه.

[٥١٦٥]([2]) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا. ح وحَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عِيسَى، حَدَّثَنَا فُضَيْلٌ يَعْنِي ابْنَ غَزْوَانَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نُعْمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْقَاسِمِ نَبِيُّ التَّوْبَةِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ وَهُوَ بَرِيءٌ مِمَّا قَالَ، جُلِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَدًّا"، قَالَ مُؤَمَّلٌ: حَدَّثَنَا عِيسَى، عَنِ الْفُضَيْلِ يَعْنِي ابْنَ غَزْوَانَ.

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دي هغه فرمائی چه ماته حضرت ابو القاسم نبی التوبه ﷺ اوفرمائیل: چاچه په خپل غلام باندې تهمت اولګوو او حالانکه هغه ددې نه بری وو کوم چه دې د هغه په باره کښې وائی نو دهٔ (مالک) ته به دَ قیامت په ورځ باندې حد لګولې شی''موسل (بن فضل) سند داسې بیان کړې دې [حدثنا عیسی عن فضیل یعنی ابن عزوان]

قوله: ﴿ مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ وَهُوَ بَرِيءٌ مِمَّا قَالَ جُلِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَدًّا ﴾ یعنی کوم مولی چه په خپل غلام باندې تهمت اولګوی د زنا وغیره او حال دا دې چه هغه غلام د دې نه بری دې نو په دې مولی باندې به د قیامت په ورځ باندې حد قذف جاری کیږی.

[٥١٦٦]([3]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، قَالَ: "كُنَّا نُزُولًا فِي دَارِ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ وَفِينَا شَيْخٌ فِيهِ حِدَّةٌ وَمَعَهُ جَارِيَةٌ لَهُ، فَلَطَمَ وَجْهَهَا، فَمَا رَأَيْتُ سُوَيْدًا أَشَدَّ غَضَبًا مِنْهُ ذَاكَ الْيَوْمَ،

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٨٨٣٦)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/البر والصلة ٣١ (١٩٤٩) (صحيح)

[2]: صحيح البخاري/الحدود ٤٥ (٦٨٥٨)، صحيح مسلم/الأيمان ٩ (١٦٦٠)، سنن الترمذي/البر والصلة ٣٠ (١٩٤٧)، (تحفة الأشراف: ١٣٦٢٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٤٣١، ٤٩٩) (صحيح)

[3]: صحيح مسلم/الأيمان ٨ (١٦٥٨)، سنن الترمذي/النذور ١٤ (١٥٤٢)، (تحفة الأشراف: ٤٨١١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣/٤٤٨، ٥/٤٤٨) (صحيح)

قَالَ: عَجَزَ عَلَيْكَ إِلَّا حُرُّ وَجْهِهَا، لَقَدْ رَأَيْتُنَا سَابِعَ سَبْعَةٍ مِنْ وَلَدِ مُقَرِّنٍ، وَمَا لَنَا إِلَّا خَادِمٌ، فَلَطَمَ أَصْغَرُنَا وَجْهَهَا، فَأَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعِتْقِهَا".

د حضرت هلال بن ايساف رضی الله عنه نه روايت دې چه مونږه د حضرت سويد بن مقرن رضی الله عنه په كور كښې وو زمونږه سره د ډير عمر يو شيخ هم وو چه د هغه په طبيعت كښې تيزي وه او د هغه سره خپله وينځه هم وه نو هغه هغه خپله وينځه په مخ باندې اووهله - په دغه ورځ باندې حضرت سويد رضی الله عنه دومره قدرې غصه وو چه ددينه وړاندې ما هغه لره په دومره غصه كښې نه وو ليدلې - هغوى اووې آيا ته دومره عاجز (او مغلوب الغضب) شوې وې چه ددې د وهلو دپاره تاته صرف ددې د عزت والا مخ ملاؤ شوې وو - ماته هغه منظر ياد دې چه زه په اولاد مقرن كښې اووم فرد وم او زمونږ هم يوه خادمه وه زمونږه يو وړوكى (كم عمره) هغې لره په مخ باندې اووهله نو نبى كريم صلی الله علیه وسلم مونږ ته حكم اوكړو چه دې لره آزاده كړئ -"

معلومه شوه چه په دنيا كښې خو به پرې نه جارى كيږى پس مسئله هم دغه شان ده خو په آخرت كښې به پرې جارى كيږى.

قوله: ﴿ عَنْ هِلَالِ بْنِ يِسَافٍ قَالَ كُنَّا نُزُولاً فِي دَارِ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ وَفِينَا شَيْخٌ فِيهِ حِدَّةٌ الخ ﴾

هلال بن يساف وائى چه مونږ سويد بن مقرن رضی الله عنه سره ديره وو او مونږ سره يو مشر سړې وو چه هغه غصه ناك وو او هغه سره يو وينځه وه، يوه ورځ هغه شيخ دې وينځې ته سپيړه وركړه، نو هلال وائى چه د هغه ورځې نه زيات ما كله هم سويد رضی الله عنه په غصه نه وو ليدلې، او وې فرمائيل هغه سړي ته چه تاته د دې دا نازك مخ د وهلو دپاره پاتې شوې وو، يعنى د بدن په بله حصه دې نه شوه وهلې (ځكه چه په مخ باندې د وهلو نه رسول الله صلی الله علیه وسلم منع فرمائيلې ده) او بيا هغوى خپله يو واقعه واورولـه چه مونږ د مقرن سره ناست وو چه په يو ځائې كښې اوسيدو او مونږ ټولو سره مشترك يو خادم وو نو زمونږ د ټولو نه وړوكي رور يو ځل هغه خادم په مخ باندې اوهلو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته حكم اوفرمائيلو د هغه د آزادولو

په دې حديث كښې لفظ حر راغلې دې په شرح كښې ليكلي دى: حر كل شئ افضله وارفعه.

[۵۱۶۷] (١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ، قَالَ: "لَطَمْتُ مَوْلًى لَنَا، فَدَعَاهُ أَبِي وَدَعَانِي، فَقَالَ: اقْتَصَّ مِنْهُ، فَإِنَّا مَعْشَرَ بَنِي مُقَرِّنٍ كُنَّا سَبْعَةً عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَيْسَ لَنَا إِلَّا خَادِمٌ، فَلَطَمَهَا رَجُلٌ مِنَّا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْتِقُوهَا، قَالُوا: إِنَّهُ لَيْسَ لَنَا خَادِمٌ غَيْرَهَا، قَالَ: فَلْتَخْدُمْهُمْ حَتَّى يَسْتَغْنُوا، فَإِذَا اسْتَغْنَوْا فَلْيُعْتِقُوهَا".

حضرت معاويه بن سويد بن مقرن فرمائى چه ما يو غلام لره په سپيړه باندې اووهلو نو زما پلار ما او هغې لره راوغښتو او غلام ته ئې اووې دده نه خپله بدله واخله او هغه اوفرمائيل چه د نبى كريم صلی الله علیه وسلم په دور كښې مونږ د بنى مقرن نه اووه كسان وو او زمونږه هم يوه خادمه وه زمونږه نه يو سړى هغې لره په سپيړه باندې اووهله، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل دې لره آزاده كړئ صحابهٔ كرامو رضی الله عنهم اوفرمائيل چه ددوى سره ددې نه علاوه بله كومه خادمه نشته دې، اوئې فرمائيل چه تر كومه دوى ته كومه بله خادمه نهٔ ملاويږى تر هغه پورې دې

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٦٧١٧) (صحيح)

داخدمت کوی کله چه دوی ددې نه مستغني شي نو دې لره دې ازاده کړي.

[٥١٦٨]() حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، وَأَبُو كَامِلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ فِرَاسٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ذَكْوَانَ، عَنْ زَاذَانَ، قَالَ: أَتَيْتُ ابْنَ عُمَرَ وَقَدْ أَعْتَقَ مَمْلُوكًا لَهُ فَأَخَذَ مِنَ الْأَرْضِ عُودًا أَوْ شَيْئًا، فَقَالَ: مَا لِي فِيهِ مِنَ الْأَجْرِ مَا يَسْوَى هَذَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: مَنْ لَطَمَ مَمْلُوكَهُ أَوْ ضَرَبَهُ، فَكَفَّارَتُهُ أَنْ يُعْتِقَهُ".

حضرت زاذان بیان کوی چه زهٔ حضرت ابن عمر ﷺ ته ورغلم او هغه خپل یو غلام لره ازاد کړې وو هغه دَ زمکې نه یو ډکې یا څه بل څیز واخستو اووې فرمائیل : چه ددهٔ په آزادولو کښې ماته دومره هم ثواب نهٔ دې ملاؤ شوې،ما دَ رسول الله ﷺ نه اوریدلي دی هغه فرمائیل چا چه خپل غلام له سپیړه ورکړه یا ئې اووهلو نو دَ هغه کفاره هم داده چه هغه لره آزاد کړی -"

قوله: ﴿ عَنْ زَاذَانَ قَالَ أَتَيْتُ ابْنَ عُمَرَ وَقَدْ أَعْتَقَ مَمْلُوكًا لَهُ الخ ﴾

زاذان وائی چه زه ابن عمر ﷺ ته لاړم او هم په هغه وخت کښې هغوی خپل یو غلام آزاد کړې وو، د دې نه پس هغوی د زمکې نه یو ډکې راوچت کړو او وې فرمائیل ماته به په دې آزادولو کښې د دې ډکې برابر ثواب هم نه ملاویږی (ځکه چه هغوی دې غلام ته سپیړه ورکړې وه) ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی هغوی به فرمائیل چه کوم سړې خپل غلام ته سپیړه ورکړی یا په څه طریقه هغه اووهی نو د دې جرم کفاره دا ده چه هغه دې آزاد کړی، او د مسلم په روایت کښې د حدیث مرفوع الفاظ دا دی : مَنْ ضَرَبَ غُلَامًا لَهُ حَدًّا لَمْ يَأْتِهِ أَوْ لَطَمَهُ فَإِنَّ كَفَّارَتَهُ أَنْ يُعْتِقَهُ ...یعنی کوم انسان چه خپل غلام ته په یو داسې کار او جرم باندې وهل ورکړی کوم چه په حقیقت کښې هغه نه وی کړی، او یا هغه په مخ باندې اوهی نو په دواړو صورتونو کښې د هغه د ګناه دَ معاف کیدو شکل دا دې چه هغه آزاد کړی، پس د عبدالله بن عمر ﷺ د کلام مطلب دا دې چه چونکه زما دې غلام لره آزادول په طور د کفارې دی، ابتداء په غلام باندې د احسان کولو په طور نه دی، لهذا په دې باندې به ماته هغه ثواب نه وی کوم چه د غلام په آزادولو باندې وی، خو فی نفسه کفاره ادا کول هم سبب د اجر دې نو په دې حیثیت سره به راته ثواب ملاویږی.کذافی المذل،د ابن عمر ﷺ مقصد په داسې کولو او داسې وئیلو سره خلقو ته خبردارې ورکول دی چه هغوی هم د دې خیال اوساتی چه غلام لره په مخ باندې سپیړه ورکول یا ناحق د هغوی وهل دا لویه ګناه ده.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَمْلُوكِ إِذَا نَصَحَ

باب: ١٢٤، ١٢٥ - کوم مملوک غلام چه آقا ته نصیحت کوی

[٥١٦٩]() حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا نَصَحَ لِسَيِّدِهِ وَأَحْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ، فَلَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ".

[١]: صحيح مسلم/الأيمان ٨(١٦٥٧)، (تحفة الأشراف: ٦٧١٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٥، ٤٥، ٦١) (صحيح)

[٢]: صحيح البخاري/العتق ١٦ (٢٥٤٦)، ١٧ (٢٥٥٠)، صحيح مسلم/الأيمان ١١ (١٦٦٤)، (تحفة الأشراف: ٨٣٥٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢/٢٠، ١٠٢، ١٤٢) (صحيح)

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : په تحقيق سره کوم غلام چه خپل آقا ته د خير خواهئ خبره اوکړی او د الله تعالیٰ عبادت په ښۀ طريقې سره اوکړی نو د هغه دپاره دوه چنده ثواب دې.

قوله: ﴿ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا نَصَحَ لِسَيِّدِهِ وَأَحْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ فَلَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ ﴾ کوم غلام چه د خپل مالک خيرخواه وی د هغه خدمت کوی او د دې باوجود د الله پاک عبادت هم په ښه طريقه کوی نو د هغه دپاره دوه اجرونه دی، په کتاب النکاح کښې يو حديث تير شوې دې : ﴿ من اعتق جارية وتزوجها كان له اجران ﴾ د دې شرح دې هم اوکتلې شی، يو مشهور حديث دې ﴿ ثلاثة لهم اجران ﴾ په دې باندې کلام هلته تير شوې دې.

بَابٌ فِيمَنْ خَبَّبَ مَمْلُوكًا عَلَى مَوْلَاهُ

باب: ۱۲۵، ۱۳۶، دَچا غلام لره دَهغه دَمالک خلاف راتيزول

[۵۱۷۰](۱) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ رُزَيْقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عِيسَى، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ خَبَّبَ زَوْجَةَ امْرِءٍ أَوْ مَمْلُوكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا".

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه منقول دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل څوک چه د چا ښځې لره دَهغې دَخاوند خلاف يا غلام لره دَهغه دَآقا خلاف راتيز کړی نو هغه زمونږ نه نۀ دې.

﴿ مَنْ خَبَّبَ زَوْجَةَ امْرِئٍ أَوْ مَمْلُوكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا ﴾ دا حديث هم په دې سند او متن سره د کتاب الطلاق بالکل په شروع کښې تير شوې دې، باب فيمن خبب امراة على زوجها کښې.

بَابٌ فِي الِاسْتِئْذَانِ

باب: ۱۲۶، ۱۳۷ - دَچا کور يا څه خاص مجلس ته دَتلو دپاره اجازت طلب کول

استئذان يعنی د بل کور ته د اجازت اخستلو نه پس داخليدل. د دې باب تعلق د حجاب او پردې سره دې او د پردې ابواب په کتاب اللباس کښې تير شو، باب ما جاء في قول الله تعالى يدنين عليهن من جلابيبهن او په باب في قول الله تعالى وليضربن بخمرهن على جيوبهن ...ونحو ذلك من الابواب، په حاشيه د بذل کښې دی ونزول آية الاستيذان في سنة ۱۰ هجرى كما في الخميس ۲/۱۶۳.

[۵۱۷۱](۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، "أَنَّ رَجُلًا اطَّلَعَ مِنْ بَعْضِ حُجَرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَامَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِشْقَصٍ أَوْ مَشَاقِصَ، قَالَ: فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْتِلُهُ لِيَطْعَنَهُ".

د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دې چه يو سړې د نبی کريم ﷺ يو کورته ور اوختو

---

(۱): تفرد به أبو داود، وانظر حديث رقم (۲۱۷۵)، (تحفة الأشراف: ۱۴۸۱۷) (صحيح)

(۲): صحيح البخاري/الاستئذان ۱۱ (۶۲۴۲)، الديات ۱۵ (۶۹۰۰)، ۲۳ (۶۹۲۵)، صحيح مسلم/الآداب ۹ (۲۱۵۷)، سنن النسائي/القسامة ۴۰ (۴۸۶۳)، (تحفة الأشراف: ۱۰۷۸)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الاستئذان ۱۷ (۲۷۰۸)، مسند احمد (۳/۱۰۸، ۱۴۰، ۲۳۹، ۲۴۲) (صحيح)

نو رسول الله ﷺ یوه اوږده نیزه واخسته او دَهغه طرف ته پاسیدو، حضرت انس رضي الله عنه فرمائی گویا چه زهٔ وینمه چه رسول الله ﷺ دا نیزه دَ هغه سړی دَ وهلو دپاره خوزه وی-

﴿عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلاً اطَّلَعَ مِنْ بَعْضِ حُجَرِ (١) النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَامَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِمِشْقَصٍ ....يَخْتِلُهُ لِيَطْعُنَهُ﴾

یو سړی حافظ فرمائی چه د هغه نوم ماته په هیڅ روایت کښې صراحة ملاؤ نه شو خو ابن بشکوال نقل کړې دې چه دا حکم بن ابی العاص وو د مروان پلار یعنی یو سړی د رسول الله ﷺ په حجرو کښې یوې حجرې ته د بهر نه اوکتل کوم چه رسول الله ﷺ اولیدو نو رسول الله ﷺ فورا اودریدلو او د هغه طرف ته روان شو د یو غشی څوکه اخستلو سره، راوی وائی چه ما د رسول الله ﷺ طرف ته اوکتل چه هغوی په څه طریقه موقع لټوله د هغه سړی د وهلو، او د هغې نه په روستو روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل

[٥١٧٢](٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَنِ اطَّلَعَ فِي دَارِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِمْ فَفَقَئُوا عَيْنَهُ، فَقَدْ هَدَرَتْ عَيْنُهُ".

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دې چه هغه د رسول الله ﷺ نه واوریدل : څوک چه د چا کور ته بغیر دَ اجازت نه داخل شو او هغه ددهٔ سترگه اویسته نو دا ضائع دې- (یعنی په دې کښې څه قصاص نشته دې-)

قوله: ﴿مَنِ اطَّلَعَ فِي دَارِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِمْ فَفَقَأُوا عَيْنَهُ فَقَدْ هَدَرَتْ عَيْنُهُ﴾

چه کوم سړې د چا په کور کښې گوری او هغه خلق د هغه سترگه ړنده کړی نو د هغه د سترگې ضمان نشته هغه معاف ده،

(ایا په دې صورت کښې به ضمان وی؟)

د جمهور علماء هم په دې حدیث باندې عمل دې په دې کښې د مالکیانو اختلاف دې قال الحافظ : وذهب المالكية إلى القصاص وأنه لا يجوز فقأ العين ولا غيرها واعتلوا بأن المعصية لا تدفع بالمعصية وأجاب الجمهور بأن المأذون فيه إذا ثبت الإذن لا يسمى معصية، په حاشیه د بذل کښې د مرقاة نه د امام شافعی رحمه الله په دې کښې دوه اقوال نقل کړی دی یو دا چه د ضمان په صورت کښې ساقط دې کله چه ئې مالک مکان په کور کښې د کتلو نه منع کوی او بیا هم هغه نه منع کیږی، خو اصح قول دا دې چه په دې کښې مطلقا ضمان نشته د وجې د اطلاق الحدیث نه، او د حنابله مذهب هم دا دې لکه چه په الروض المربع کښې دی چه په دې کښې هیڅ ضمان نشته او هدر دې، او د مالکیانو مسلک څنگه چه په ((الشرح الکبیر)) کښې دی القود فی العمد والدية فی الخطابان اراد الزجر اهـ، یعنی که په قصد سره ئې سترگه ویستلې وی نو په دې صورت کښې دهغوی په نزد قصاص شته،اوکه سترگه ویستل ئې مقصود نه

(١) قوله من بعض حجر، وفي بعض النسخ في بعض حجر وهو الانسب وكتب الشيخ في البذل ولفظ البخاري من حجر في حجر النبي ﷺ الاول بضم الجيم وسكون المهملة (بمعني سوري) والثاني بضم المهملة وفتح الجيم جمع حجرة اهـ مختصرا)

(٢): صحيح مسلم/الآداب ٩ (٢٥٦٣)، سنن النسائي/القسامة ٤١ (٤٨٦٤)، (تحفة الأشراف: ١٢٦٢٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٦٦/٢، ٤١٤، ٥٢٧) (صحيح)

وو بلکه بندول ئي مقصود وو خو سترګه ئي اووتله نوپه دې صورت کښې ديت دې. مالکيانو دا حديث په تغليظ باندې حمل کړې دې، او د احنافو مسلک د درمختار وغيره نه دا نقل کړې دې چه که کتونکي لره د دې فعل نه منع کول بغير د فقاء عين نه ممکن نه وي نو بيا ضمان نشته او که ممکن وي نو په دې صورت کښې ضمان دې، وړاندې په دې کښې دي : ولو ادخل راسه فرماه بحجر ففقاها لا يضمن اجماعا، انما الخلاف فيمن نظر من خارجها، او علامه شامي د معراج الدراية نه په دې کښې وجوب د ضمان نقل کړې دې د احنافو په نزد، حضرت فرمائي: فعلم بهذا ان روايات الحنفية فيها مختلفة وليس فيها نص عن ابى حنيفة ولا عن صاحبيه.

[٥١٧٣](١) حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ، عَنْ كَثِيرٍ، عَنِ الْوَلِيدِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا دَخَلَ الْبَصَرُ فَلَا إِذْنَ".

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه نبي کريم صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل کله چه نظر دننه لاړو نو بيا اجازت نشته -"

قوله: ﴿ إِذَا دَخَلَ الْبَصَرُ فَلاَ إِذْنَ ﴾ يعني که څوک د دروازې نه بهر اودريدلو سره د اجازت اخستلو په وخت ګورى نو هغه ته د عتاب په طور فرمائي چه هر کله دې داسې اوکتل نو د استيذان څه ضرورت پاتې شو، مطلب دا شو چه دا خو هم داسې شوه لکه چه څوک بغير د استيذان نه دننه داخل شي.

بَاب كَيْفَ الِاسْتِئْذَانُ

بابه...... اجازت به څنګه اخستې شي

دا باب په بعض نسخو کښې شته دلته او په بعض کښې نشته.

[٥١٧٦](٢) حَدَّثَنَا ابْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ ح وحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّ عَمْرَو بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَفْوَانَ أَخْبَرَهُ، عَنْ كَلَدَةَ بْنِ حَنْبَلٍ، "أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ بَعَثَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَبَنٍ وَجَدَايَةٍ وَضَغَابِيسَ، وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَعْلَى مَكَّةَ، فَدَخَلْتُ وَلَمْ أُسَلِّمْ، فَقَالَ: ارْجِعْ، فَقُلْ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ"، وَذَلِكَ بَعْدَ مَا أَسْلَمَ صَفْوَانُ بْنُ أُمَيَّةَ، قَالَ عَمْرٌو: وَأَخْبَرَنِي ابْنُ صَفْوَانَ بِهَذَا أَجْمَعَ، عَنْ كَلَدَةَ بْنِ حَنْبَلٍ وَلَمْ يَقُلْ سَمِعْتُهُ مِنْهُ، قَالَ أَبُو دَاوُد: قَالَ يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ أُمَيَّةُ بْنُ صَفْوَانَ، وَلَمْ يَقُلْ سَمِعْتُهُ مِنْ كَلَدَةَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَقَالَ يَحْيَى أَيْضًا: عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَفْوَانَ أَخْبَرَهُ، أَنَّ كَلَدَةَ بْنَ الْحَنْبَلِ أَخْبَرَهُ.

د حضرت کلده بن حنبل رضی الله عنه نه روايت دې چه حضرت صفوان بن اميه هغه ته پئ، د اوسئ بچي او ککړ [بادرنګ، يا يو قسم بوټي دې چه په زيتونو کښې ګډولې او خوړلې شي] ورکړل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې ئې راوليږل او چونکه نبي کريم صلی الله علیه وسلم د مکې په اوچت جانب باندې وو - کلده وائي چه زهٔ د نبي کريم صلی الله علیه وسلم په مجلس کښې داخل شوم او سلام مې اونهٔ کړو نو حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل روستو لاړ شه او اووايه [السلام عليكم] دا واقعه د صفوان بن اميه د مسلمانيدو نه د بعد ده - عمرو (بن ابو سفيان) وائي چه ما ته دا

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤٨٠٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٦٦/٢) (ضعيف)

(٢): سنن الترمذي/الاستئذان ١٨ (٢٧١٠)، (تحفة الأشراف: ١١١٦٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤١٤/٣) (صحيح)

تول (امیه) بن صفوان د کلده بن حنبل په واسطې سره بیان کړې دې او په هغې کښې د سماع ذکر نشته دې - امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه یحییٰ بن حبیب (د ابن امیه صراحت کړې دې او) امیه بن صفوان ئې وئیلې دی - او د کلده بن حنبل نه ئې د سماع صراحت نۀ دې کړې- او یحییٰ بن حبیب دا هم وئیلې دی چه عمرو بن عبد الله بن صفوان په صیغې د اخبار سره روایت کړې دې.

قوله: ﴿ عَنْ كَلَدَةَ بْنِ حَنْبَلٍ أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ بَعَثَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِلَبَنٍ وَجِدَايَةٍ وَضَغَابِيسَ - وَالنَّبِىُّ -صلى الله عليه وسلم- بِأَعْلَى مَكَّةَ - فَدَخَلْتُ وَلَمْ أُسَلِّمْ فَقَالَ « ارْجِعْ فَقُلِ السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ » ﴾

کلدة بن حنبل رضی الله عنه فرمائی چه صفوان بن امیه رضی الله عنه هغه رسول الله ﷺ ته اولیږلو دې هدایا ورکولو سره پئې او د هوسئ بچې او واړه واړه ختکی، ضغابیس جمع ده د ضغبوس او رسول الله ﷺ د مکې په اعلی طرف کښې وو حجون چرته چه د مکې مکرمې مشهور قبرستان معلاة دې هغوی وائی چه زه رسول الله ﷺ ته اورسیدم بغیر د سلام نه نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل واپس شه او دروازې ته رسیدو باندې السلام علیکم اوایه.[1]

قوله: ﴿ قَالَ عَمْرٌو وَأَخْبَرَنِى ابْنُ صَفْوَانَ بِهَذَا أَجْمَعَ عَنْ كَلَدَةَ بْنِ الْحَنْبَلِ وَلَمْ يَقُلْ سَمِعْتُهُ مِنْهُ يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ أُمَيَّةُ بْنُ صَفْوَانَ وَلَمْ يَقُلْ سَمِعْتُهُ مِنْ كَلَدَةَ بْنِ حَنْبَلٍ ﴾ ([2]) د دې ځائې نه عمرو بن سفیان خپل دویم سند بیانوی، پورته په سند کښې راغلی وو عمرو بن ابی سفیان ان عمرو بن عبدالله بن صفوان، د دې نه معلومه شوه چه د عمرو بن ابی سفیان دوه استاذان دی یو عمرو بن عبدالله، او دویم صفوان یعنی امیه او دا دواړه روایت کوی د کلدة بن حنبل نه، او د مصنف رحمه الله په دې سند کښې دوه استاذان دی یو یحیی او دویم ابن بشار، د یحیی په روایت کښې په ځائې د ابن صفوان امیه بن صفوان دې د نوم په تصریح سره او د ابن بشار په روایت کښې ابن صفوان وو، او د یحیی په روایت کښې ﴿ان کلدة بن حنبل﴾ دې او د ابن بشار په روایت کښې ﴿ عن کلدة بن حنبل ﴾.

واضحه دې وی چه هدیه لیږونکې صفوان بن امیه بن خلف الجمحی دې او د کوم قاصد سره چه ئې لیږلې وو هغه کلدة بن حنبل دې، او د کلدة بن حنبل نه روایت کونکی دوه دی یو عمرو بن عبدالله بن صفوان کوم چه په شورع کښې تیر شوې دې، او دویم امیه بن صفوان، یعنی یو په هغوی کښې د صفوان ځوئې او دویم د صفوان نمسې.

[٥١٧٧]([3]) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ رِبْعِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَامِرٍ، "أَنَّهُ اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي بَيْتٍ، فَقَالَ: أَلِجُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

[1]) که هغوی هلته په څۀ خیمه کښې وو ګینې بیا نکیر صرف په ترک د سلام باندې دې، والله تعالي اعلم لم یتعرض له الشراح)

[2]) فلعمرو بن ابي سفيان استاذان احدهما عمرو بن عبدالله (حفيد صفوان) والثاني ابن صفوان (اميه) وكلاهما يرويان عن كلدة، لكن قال يحيي شيخ المصنف امية بن صفوان وقال ابن بشار الشيخ الثاني للمصنف ابن صفوان، وايضا قال يحيي في روايته ان كلدة بن حنبل: وقال ابن بشار عن كلدة)

[3]): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٥٥٧٢، ١٨٦٣٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٦٩/٥) (صحيح)

لِخَادِمِهِ: اخْرُجْ إِلَى هَذَا فَعَلِّمْهُ الِاسْتِئْذَانَ، فَقُلْ لَهُ قُلْ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، أَأَدْخُلُ؟، فَسَمِعَهُ الرَّجُلُ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، أَأَدْخُلُ؟، فَأَذِنَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَدَخَلَ".

د حضرت ربعی نه روایت دې چه د بنو عامر یو کس د نبی کریم ﷺ نه اجازت واخستو او حضور ﷺ په کور کښې دننه وو او هغه اووې آیا زهٔ دننه درتلې شم؟ نو نبی کریم ﷺ خپل خادم ته اوفرمائیل دهٔ ته ورشه او دَ اجازت طلب کولو ادب ورته اوښايه او ورته اووايه (چه داسې) وايه: "السلام علیکم! آیا دننه درتلې شم؟ هغه سړی دا خبره واوریده نووې فرمائیل السلام علیکم! آیا دننه درتلې شم؟ نو نبی کریم ﷺ هغه ته اجازت ورکړو او هغه دننه راغې۔"

قوله: ﴿ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ رِبْعِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَامِرِ الخ ﴾ يو سړې کوم چه د قبيله بنو عامر نه دې هغه د رسول الله ﷺ دروازې ته رارسيدو سره اجازت طلب کړو او داسې ئې اووې ﴿ أ ألِجُ ﴾ آیا زه دننه داخل شم؟ رسول الله ﷺ د دننه نه خادم راوليږلو چه لاړ شه او دې سړی ته د استيذان چل اوښايه هغه داسې وائی ﴿ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَأَدْخُلُ ﴾ [1] دې عامری سړی د بهر نه د رسول الله ﷺ خبره واوريدله او فورا ئې دا طريقه اختيار کړه چه ﴿ السلام عليكم اادخل ﴾ نو رسول الله ﷺ هغه ته اجازت اوفرمائيلو.

د دې نه پس په روايت کښې دی چه سيدنا سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د دروازې مخې ته ولاړ استيذان اوکړو، چه کله رسول الله ﷺ بهر تشريف راوړلو نو هغوی ئې د دروازې مخې ته ولاړ اوليدل او وې فرمائيل: ﴿ هكذا عنک او هكذا ﴾ يعنی دې طرف ته اودريږه يا دې طرف ته، يعنی د دروازې ښی طرف ته يا ګس طرف ته، بالکل مخامخ مه اودريږه، ځکه چه کله انسان د دننه نه بهر راوځی او دروازه پرانيزی يا پرده اوچته شی نو کور به مخامخ ښکاری.

[1] په حاشيه د بذل کښې دی: يشكل عليه ما في البدائع ١٢٤/٥ من تاخير السلام عن الدخول، د بدائع عبارت دا دی: وَإِذَا اسْتَأْذَنَ فَأُذِنَ لَهُ حَلَّ لَهُ الدُّخُولُ يَدْخُلُ ثُمَّ يُسَلِّمُ وَلَا يُقَدِّمُ التَّسْلِيمَ عَلَى الدُّخُولِ كَمَا قَالَ بَعْضُ النَّاسِ لِقَوْلِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ﴿ فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً ﴾ وَلِأَنَّهُ لَوْ سَلَّمَ قَبْلَ الدُّخُولِ فَإِذَا دَخَلَ يَحْتَاجُ إِلَى التَّسْلِيمِ ثَانِيًا اهـ خو د دې سلسلې، يو بل آيت کريمه داسې دی: ﴿ لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ﴾ په دې آيت کريمه کښې دا ذکر دی چه د بل کور ته تر هغه وخته پورې مه داخليږه تر څو چه دې استيذان نه وی کړې او په هغوی باندې دې سلام نه وی کړې، په معارف القرآن کښې مفتی محمد شفيع رحمه الله د دې آيت کريمه د لاندې د استيذان په مسنون طريقه باندې په تفصيل سره کلام کړې دې او د دې سلسلې بعض روايات ئې هم ذکر فرمائيلی دی او مفتی صاحب مسنون طريقه هم دا ګڼړلې چه دلته په حديث الباب کښې ده. دلته ليکلی ده، هم د دې حديث نه او د بعض نورو رواياتو نه استدلال کولو سره او د کوم آيت کريمه حواله چه صاحب بدائع ورکړې ده چه د هغې نه د سلام تاخير عن الدخول معلوميږی هغه سلام سلام د تحيه دی لکه چه خپله په آيت کريمه کښې تصريح ده تحية من عند الله، او په حديث الباب کښې چه کوم سلام ذکر دې هغه قبل الدخول دې او هغه سلام سلام د استيذان دې او هم دا مقتضی د آيت استيذان هم ده چه سلام د استيذان قبل الدخول دې، هغه چه په حديث کښې راځی واذا سلم عليهم سلم عليهم ثلاثا د دې يو توجيه دا هم کړې شوې ده چه د درې سلامونو نه مراد سلام استيذان دويم سلام تحيه او دريم سلام رجوع مراد دې.

[٥١٧٤](١) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا حَفْصٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْطَلْحَةَ، عَنْ هُزَيْلٍ، قَالَ: "جَاءَ رَجُلٌ، قَالَ عُثْمَانُ: سَعْدٌ، فَوَقَفَ عَلَى بَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْذِنُ، فَقَامَ عَلَى الْبَابِ، قَالَ عُثْمَانُ: مُسْتَقْبِلَ الْبَابِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَكَذَا عَنْكَ أَوْ هَكَذَا فَإِنَّمَا الِاسْتِئْذَانُ مِنَ النَّظَرِ".

د حضرت هزیل رضي الله عنه نه روایت دې چه یو شخص ...... او په قول د عثمان بن ابی شیبه حضرت سعد راغې او د نبی کریم ﷺ په دروازه کښې اودریدو او اجازت ئې طلب کړو ...... عثمان بن ابی شیبه وضاحت فرمائیلې دې چه هغه دروازې ته بالکل مخامخ اودریدو ...... نو نبی کریم ﷺ هغه ته اوفرمائیل: دې طرف ته اودریږه یا دې طرف ته - د اجازت اخستو حکم هم د نظر کولو په وجه سره دې (چه انسان دننه اونه ګوری -)

[٥١٧٥](٢) حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ، عَنْرَجُلٍ، عَنْ سَعْدٍ نَحْوَهُ، عَنِ النَّبِيِّ.

طلحه بن مصرف د یو سړي په واسطې سره، د حضرت سعد رضي الله عنه نه دا مذکوره بالا حدیث روایت کړې دې -"

[٥١٧٨](٣) حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ، قَالَ: حُدِّثْتُ أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِي عَامِرٍ اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَعْنَاهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَلِكَ حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ، وَلَمْ يَقُلْ عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي عَامِرٍ.

د حضرت ربعي بنخراش رضي الله عنه نه روایت دې هغه فرمائي چه ماته بیان کړې شوې دی چه د بنو عامر یو کس د نبی کریم ﷺ نه اجازت طلب کړو او د مذکوره بالا روایت هم معنیٰ ئې بیان کړو-امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه مسدد د ابو عوانه نه هغه د منصور نه (او هغوی د ربعی نه) داسې روایت کړې دې ...... او په دې کښې د بنو عامر د سړي ذکر نشته دې -"

قوله: ﴿ حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ الخ ﴾ د سعد د روایت نه مخکښې چه کوم روایت تیر شوې دې دا د هم هغه روایت دویم طریق دې لهذا د سعد روایت په مینځ کښې جدا شو، داسې زمونږ د دې نسخې په اعتبار سره دې ګینې د سعد روایت په نورو نسخو کښې د کلدة بن حنبل د روایت نه مخکښې دې.

[٥١٧٩](٤) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ رِبْعِيٍّ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي عَامِرٍ، أَنَّهُ اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَعْنَاهُ، قَالَ: فَسَمِعْتُهُ، فَقُلْتُ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، أَأَدْخُلُ؟.

عبید الله بن معاذ د خپل پلار نه روایت کوی او هغوی د شعبه نه، هغوی د منصور نه، هغوی د ربعی نه او هغوی د بنو عامر د یو کس نه روایت کوی چه هغه د نبی کریم ﷺ نه اجازت طلب کړو - او د مذکوره بالا روایت په مثل ئې روایت اوکړو، فرمائی چه ما د حضور ﷺ خبره واوریده نو ما اووې السلام علیکم آیا زهٔ دننه درتلې شم؟

---

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٩٤٦) (صحيح)
(٢): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٣٩٤٦) (صحيح)
(٣): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٥٥٧٢، ١٨٦٣٠) (صحيح)
(٤): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٥٥٧٢، ١٨٦٣٠) (صحيح)

باب كم مرة يسلم الرجل في الاستئذان

باب: ١٢٧، ١٢٨- څومره قدرې به سړې سلام کوی په اجازت طلب کولو کښې

[٥١٨٠]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا فِي مَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ الْأَنْصَارِ، فَجَاءَ أَبُو مُوسَى فَزِعًا، فَقُلْنَا لَهُ: مَا أَفْزَعَكَ؟ قَالَ: "أَمَرَنِي عُمَرُ أَنْ آتِيَهُ فَأَتَيْتُهُ، فَاسْتَأْذَنْتُ ثَلَاثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي فَرَجَعْتُ، فَقَالَ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تَأْتِيَنِي؟ قُلْتُ: قَدْ جِئْتُ فَاسْتَأْذَنْتُ ثَلَاثًا، فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا اسْتَأْذَنَ أَحَدُكُمْ ثَلَاثًا، فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ، فَلْيَرْجِعْ، قَالَ: لَتَأْتِيَنَّ عَلَى هَذَا بِالْبَيِّنَةِ، فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ: لَا يَقُومُ مَعَكَ إِلَّا أَصْغَرُ الْقَوْمِ، قَالَ: فَقَامَ أَبُو سَعِيدٍ مَعَهُ، فَشَهِدَ لَهُ.

د حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه نه روایت دی فرمائی چه زهٔ د انصارو په یو مجلس کښې ناست وم چه حضرت ابو موسیٰ اشعری رضی الله عنه په حالت د یرې کښې راغې - مونږه د هغه نه تپوس اوکړو تاسو څه څیز اویرولئ؟ نو هغه اوفرمائیل چه ماله حضرت عمر رضی الله عنه بللی وو چه زهٔ هغه ته ورشم زهٔ هغه ته ورغلم او ما درې ځله اجازت طلب کړو مګر هغه ماته اجازت رانهٔ کړو نو زهٔ راواپس شوم - پس هغه ماته اووئیل چه څه وجه ده چه ته ماته رانغلې؟ ما هغه ته اووې چه زهٔ درغلې وم او درې ځله مې اجازت طلب کړو مګر اجازت رانهٔ کړې شو او نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائیلې دی چه کله څوک درې ځله اجازت طلب کړی او هغه ته اجازت ورنهٔ کړې شی نو هغه لره پکار دی چه هغه واپس شی - نو هغه (حضرت عمر رضی الله عنه) اوفرمائیل چه ته به ماته په دې خبره باندې ګواه پیش کوې نو حضرت ابو سعید رضی الله عنه اوفرمائیل چه له تا سره دَ خپل قوم نه یو وړوکې ماشوم هم تللې شی (او ددې حدیث دَ صحیح والی شهادت کولې شی) چنانچه حضرت ابو سعید رضی الله عنه دَ هغه سره لاړو او دَ حضرت ابو موسیٰ اشعری رضی الله عنه په حق کښې ئې ګواهی اوکړه -"

﴿ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كُنْتُ جَالِسًا فِي مَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ الْأَنْصَارِ فَجَاءَ أَبُو مُوسَى فَزِعًا...الخ ﴾ مضمون حدیث دا دې چه یوه ورځ سیدنا عمر رضی الله عنه په ابوموسی اشعری رضی الله عنه پسې سړې اولیږلو د راطلب کولو دپاره هغوی د عمر رضی الله عنه دروازې ته راورسیدلو سره درې کرته استیذان اوکړو، چه کله د دننه نه څه آواز رانغلو نو هغوی واپس روان شو، عمر رضی الله عنه په هغوی پسې سړې بیا ور اولیږلو او تپوس ئې ترې نه اوکړو چه ته ولې واپس شوې؟ هغوی جواب ورکړو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم دا دې چه د درې کرته استیذان کولو نه پس واپس کیدل پکار دی، هغوی اوفرمائیل چه په دې حدیث باند ګواه پیش کړه، د ګواه لټولو دپاره په ویره ویره د انصارو یو مجلس ته لاړو چه په هغې کښې ابوسعید خدری رضی الله عنه هم وو، اهل مجلس ترې نه تپوس اوکړو چه د ویرې دې څه وجه ده، په دې باندې هغوی خپله واقعه هغوی ته بیان کړه.په دې باندې ابوسعید خدری رضی الله عنه اوفرمائیل: ﴿ لَا يَقُومُ مَعَكَ إِلَّا أَصْغَرُ الْقَوْمِ ﴾ چه په اهل

[1]: صحيح البخاري/البيوع ٩ (٢٠٦٢)، الاستئذان ١٣ (٦٢٤٥)، صحيح مسلم/الآداب ٧ (٢١٥٣)، (تحفة الأشراف: ٣٩٧٠)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الاستئذان ٣ (٢٦٩٠)، سنن ابن ماجه/الأدب ١٧ (٣٧٠٦)، موطا امام مالك/الاستئذان ١ (٣)، مسند احمد (٣٩٨/٤)، دي/الاستئذان ١ (٢٦٧١) (صحيح)

مجلس کښې چه کوم کم عمر سړې وی هغه به تاسره د ګواه په طور ځی.(دا هغوی په دې وجه اوفرمائيل چه عمر رضی الله عنه ته معلومه شی چه دا حديث خو وړو وړو هلکانو ته هم معلوم دې) او بيا ابوسعيد رضی الله عنه پخپله پاسيدو او هغوی دپاره ئې ګواهی ورکړه.
د باب په اول روايت کښې خو هم دغه شان دی، او په دويم روايت کښې د مجلس انصار ذکر نشته بلکه دا دی چه ابوموسی رضی الله عنه ابی بن کعب رضی الله عنه په ګواهئ کښې پيش کړو او بله دا چه ابی رضی الله عنه عمر رضی الله عنه ته دا هم اوفرمائيل ﴿ لا تکن عذابا على اصحاب رسول الله ﷺ ﴾،د صحيح بخاری په روايت کښې خو ابوسعيد خدری رضی الله عنه ذکر دې او په صحيح مسلم کښې د ابوداؤد په شان درې واړه راويتونه دی حافظ رحمه الله د ابوسعيد خدری رضی الله عنه والا روايت ته ترجيح ورکړې ده او د دې دويم روايت په باره کښې فرمائی چه په دې کښې طلحه بن يحيى دې چه په هغه کښې ضعف دی، بيا حافظ فرمائی چه جمع بين الروايتين هم ممکن ده چه ابی بن کعب به هم د ابوسعيد رضی الله عنه نه پس راغلی وی.

[٥١٨١]([1]) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، "أَنَّهُ أَتَى عُمَرَ فَاسْتَأْذَنَ ثَلَاثًا، فَقَالَ: يَسْتَأْذِنُ أَبُو مُوسَى، يَسْتَأْذِنُ الْأَشْعَرِيُّ، يَسْتَأْذِنُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ قَيْسٍ، فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ فَرَجَعَ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ عُمَرُ: مَا رَدَّكَ؟ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَسْتَأْذِنُ أَحَدُكُمْ ثَلَاثًا، فَإِنْ أُذِنَ لَهُ، وَإِلَّا فَلْيَرْجِعْ، قَالَ: ائْتِنِي بِبَيِّنَةٍ عَلَى هَذَا، فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ، فَقَالَ: هَذَا أُبَيٌّ، فَقَالَ أُبَيٌّ: يَا عُمَرُ، لَا تَكُنْ عَذَابًا عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ عُمَرُ: لَا أَكُونُ عَذَابًا عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

د حضرت ابو برده رضی الله عنه نه روايت دې چه حضرت ابو موسیٰ اشعری رضی الله عنه حضرت عمر رضی الله عنه ته لاړو او اجازت ئې درې ځله طلب کړو اووې فرمائيل چه ابو موسیٰ اجازت غواړی - اشعری اجازت غواړی - عبد الله بن قيس (ابو موسیٰ اشعری) اجازت غواړی، مګر اجازت ملاؤ نهٔ شو پس هغه واپس شو - چنانچه حضرت عمر رضی الله عنه هغه لره د ورستو نه راوبللو چه واپس ولې ځې؟ نو هغه اوفرمائيل چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی اجازت درې ځله طلب کوئ که اجازت ملاؤ شو نو بهتره ده ورنه واپس شئ - حضرت عمر رضی الله عنه اوفرمائيل په خپل بيان باندې ماته ګواه پيش کړه (چه دا فی الواقع د رسول الله ﷺ فرمان دې) نو لاړو او بيا واپس شو اووې وئيل دا أبی رضی الله عنه دې نو حضرت أبی رضی الله عنه اوفرمائيل اې عمر ! د صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم دپاره عذاب مهٔ جوړيږه - نو حضرت عمر رضی الله عنه اوفرمائيل زهٔ د رسول الله ﷺ د صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم دپاره عذاب نهٔ يم.
او د باب په دريم روايت کښې دا زيادت دی چه ابوسعيد خدری رضی الله عنه تلو سره ګواهی ورکړه نو سيدنا عمر رضی الله عنه پخپل ځان باندې تعجب اوکړو او وې فرمائيل ﴿ أَخَفِيَ عَلَيَّ هَذَا مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم ﴾ چه عجيبه خبره ده چه دا حديث په ما باندې تر اوسه پورې پټ پاتې وو، او وې فرمائيل ﴿ أَلْهَانِي الصَّفْقُ بِالْأَسْوَاقِ ﴾ چه د بازارونو کاروبار زه د دې نه مشغول کړم، يعنی هم په دې وجه حديث په ما باندې پټ پاتې شو.

[1]: صحيح مسلم/الآداب ٧ (٢١٥٤)، (تحفة الأشراف: ٩١٠٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٩٨/٤) (حسن الإسناد)

[٥١٨٢]() حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، أَنَّ أَبَا مُوسَى اسْتَأْذَنَ عَلَى عُمَرَ بِهَذِهِ الْقِصَّةِ، قَالَ فِيهِ: فَانْطَلَقَ بِأَبِي سَعِيدٍ فَشَهِدَ لَهُ، فَقَالَ: أَخَفِيَ عَلَيَّ هَذَا مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَلْهَانِي السَّفْقُ بِالْأَسْوَاقِ وَلَكِنْ سَلِّمْ مَا شِئْتَ، وَلَا تَسْتَأْذِنْ.

د حضرت عبید بن عمیر نه روایت دې چه حضرت ابو موسیٰ د حضرت عمر رضی الله عنه نه اجازت طلب کړو او مذکوره قصه ئې بیان کړه - او په دې سند کښې دی چه حضرت ابو سعید رضی الله عنه لره ئې د ځان سره بوتلو او هغوی دده په حق کښې ګواهی اوکړه - نو حضرت عمر رضی الله عنه اوفرمائیل آیا د رسول الله ﷺ دا فرمان زما نه مخفی (پټ) پاتې شوې دې؟ ما لره د بازار تجارتی مشاغلو مشغول کړې دې، او تاسو چه کله اوغواړئ نو سلام کوئ او راځئ او اجازت مه غواړئ -'

د سیدنا عمر رضی الله عنه په باره کښې د هغوی دا خصلت مشهور دې چه هغوی په داسې موقعو کښې ځان ډیر زر ملامته کوی، او بیا هغوی ابوموسی اشعری رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه د بیا دپاره تاته د استیذان ضرورت نشته بغیر د استیذان نه داخلیږه.

(خبر واحد لره د حجت نه منونکو استدلال سره د جوابه)

د دې واقعې نه هغه خلقو هم استدلال کړې دې کوم چه د خبر واحد حجت کیدل نه منی خو د دې نه استدلال صحیح نه دې ځکه چه عمر رضی الله عنه دلته د دې واحد سړی په خبر باندې د بینة مطالبه احتیاطا کړې وه چه خلق په روایت حدیث کښې تندی نه کوی پس عمر رضی الله عنه خپله اوفرمائیل لکه چه د دې نه په روستو روایت کښې دی:

[٥١٨٣]() حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْقَاهِرِ بْنُ شُعَيْبٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِيهِ بِهَذِهِ الْقِصَّةِ، قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ لِأَبِي مُوسَى: إِنِّي لَمْ أَتَّهِمْكَ وَلَكِنَّ الْحَدِيثَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَدِيدٌ.

حضرت ابو برده د خپل پلار ابو موسیٰ رضی الله عنه نه مذکوره بالا قصه بیان کړې ده په دې کښې دی چه بیا حضرت عمر رضی الله عنه، حضرت ابو موسیٰ اشعری رضی الله عنه ته اوفرمائیل: ما په تا باندې څه قسمه تهمت نۀ دې لګولې (چه تۀ دروغ وائې) لیکن د رسول الله ﷺ نه د حدیث د نقل کولو معامله ډیره سخته ده -''

قوله: ﴿أَمَا إِنِّي لَمْ أَتَّهِمْكَ وَلَكِنْ خَشِيتُ أَنْ يَتَقَوَّلَ النَّاسُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم﴾ کینې د عمر بن الخطاب رضی الله عنه نه د خبر واحد قبلول په کثرت سره ثابت دی.(بذل) ا په حاشیه د بذل کښې دی: وبسطه القارى وقال انه رضى الله تعالى عنه طلب رجلا وبالاثنين لا يخرج الحديث من حد خبر الواحد حتى يبلغ حد التواتر اهـ یعنی ملا علی قاری فرمائی چه د دوه سړو روایت هم خبر مشهور یا متواتر خو نه دې هغه هم په خبر واحد کښې اصطلاحا داخل دې.

(١): انظر حديث رقم: (٥١٨٠)، (تحفة الأشراف: ٤١٤٦) (صحيح)
(٢): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (٥١٨١)، (تحفة الأشراف: ٩٠٨٤) (صحيح الإسناد)

[٥١٨٤](¹) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَعَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ عُلَمَائِهِمْ فِي هَذَا، فَقَالَ عُمَرُ لِأَبِي مُوسَى: أَمَا إِنِّي لَمْ أَتَّهِمْكَ، وَلَكِنْ خَشِيتُ أَنْ يَتَقَوَّلَ النَّاسُ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

د حضرت ربيعه بن ابو عبد الرحمن او د څو محدثينو نه مروي دي چه حضرت عمر رضی الله عنه حضرت ابو موسیٰ رضی الله عنه ته اوفرمائيل: چه ما په تا باندې څه تهمت نۀ دې لګولې ليکن ما ته دا يره ده چه چرته کښې خلق د نبی کريم صلی الله علیه وسلم طرف ته د داسې احاديثو نسبت اونۀ کړي"

[٥١٨٥](²) حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَبُو مَرْوَانَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْمَعْنَى، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ أَبِي كَثِيرٍ، يَقُولُ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَسْعَدَ بْنِ زُرَارَةَ، عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: "زَارَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَنْزِلِنَا، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ، فَرَدَّ سَعْدٌ رَدًّا خَفِيًّا، قَالَ قَيْسٌ: فَقُلْتُ: أَلَا تَأْذَنُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَ ذَرْهُ: يُكْثِرُ عَلَيْنَا مِنَ السَّلَامِ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّلَامُ: عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ، فَرَدَّ سَعْدٌ رَدًّا خَفِيًّا، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ، ثُمَّ رَجَعَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاتَّبَعَهُ سَعْدٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنِّي كُنْتُ أَسْمَعُ تَسْلِيمَكَ وَأَرُدُّ عَلَيْكَ رَدًّا خَفِيًّا لِتُكْثِرَ عَلَيْنَا مِنَ السَّلَامِ، قَالَ: فَانْصَرَفَ مَعَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَرَ لَهُ سَعْدٌ بِغُسْلٍ، فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ نَاوَلَهُ مِلْحَفَةً مَصْبُوغَةً بِزَعْفَرَانٍ أَوْ وَرْسٍ، فَاشْتَمَلَ بِهَا، ثُمَّ رَفَعَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَيْهِ، وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَرَحْمَتَكَ عَلَى آلِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، قَالَ: ثُمَّ أَصَابَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الطَّعَامِ، فَلَمَّا أَرَادَ الِانْصِرَافَ قَرَّبَ لَهُ سَعْدٌ حِمَارًا قَدْ وَطَّأَ عَلَيْهِ بِقَطِيفَةٍ، فَرَكِبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ سَعْدٌ: يَا قَيْسُ اصْحَبْ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ قَيْسٌ: فَقَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ارْكَبْ فَأَبَيْتُ، ثُمَّ قَالَ: إِمَّا أَنْ تَرْكَبَ وَإِمَّا أَنْ تَنْصَرِفَ، قَالَ: فَانْصَرَفْتُ". قَالَ هِشَامٌ أَبُو مَرْوَانَ: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَسْعَدَ بْنِ زُرَارَةَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَوَاهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ، وَابْنُ سَمَاعَةَ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ مُرْسَلًا، وَلَمْ يَذْكُرَا قَيْسَ بْنَ سَعْدٍ.

د حضرت قيس بن سعد (بن عباده رضی الله عنه) نه مروي دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ سره د ملاويدو د پاره زمونږ کور ته تشريف راوړو او (د جازت د طلب کولو د پاره ئې) اوفرمائيل: " السلام عليكم ورحمة الله -" (زما پلار) سعد جواب ورکړو مګر په خکته آواز سره قيس وائی چه ما اووې آيا ته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اجازت نۀ ورکوې؟ نو هغه اووې پريږده چه هغه په مونږه باندې د ډېرو نه زيات سلام اووائی - رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل: " السلام عليكم ورحمة الله " نو سعد رضی الله عنه په خکته (رو) آواز سره جواب ورکړو رسول الله صلی الله علیه وسلم بيا اوفرمائيل: السلام عليكم ورحمة الله " او واپس شو، حضرت سعد رضی الله عنه په هغۀ پسې وروستو روان شو او عرض ئې اوکړو اې د الله رسوله! ما ستا سلام اوريدو او جواب به مې هم کولو مګر په رو آواز سره ددې د پاره چه تاسو په مونږ باندې د ډېرو نه زيات سلام اووائئ - (او مونږ ته ستاسو دُعا حاصله شي) چنانچه حضور صلی الله علیه وسلم د حضرت سعد رضی الله عنه سره تشريف راوړو حضرت سعد رضی الله عنه حضور صلی الله علیه وسلم ته د غسل کولو اووئيل لهذا حضور صلی الله علیه وسلم غسل اوفرمائۀ - بيا

¹): انظر حديث رقم: (٥١٨٠)، (تحفة الأشراف: ٣٩٧٠) (صحيح الإسناد)

²): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١١٠٩٦)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الطهارة ٥٩ (٤٦٦)، اللباس ٢٢ (٣٦٠٤)، مسند احمد (٤٢١/٣، ٧/٦) (ضعيف الإسناد)

نې هغه ته په زعفران يا په ورس سره رنګ شوې يو ځادر ورکړو او حضور هغې لره راټول کړو - بيا حضور ﷺ دا اوفرمائيل او لاسونه ئې اوچت کړل " {(اللّٰهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَرَحْمَتَكَ عَلَى آلِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ)} اې الله په آل سعد بن عباده باندې خپل خاص برکتونه او رحمتونه نازل کړې -" بيا رسول الله ﷺ څه خوراک اوکړو کله چه حضور د واپسئ اراده اوکړه نو سعد رضی اللہ عنہ خر لره نزدې کړو او د هغې په ملا باندې ئې کپړا اچولې وه، پس رسول الله ﷺ په هغې باندې سور شو نو حضرت سعد رضی اللہ عنہ اوفرمائيل اې قيس ! رسول الله ﷺ سره لاړ شه - قيس فرمائي چه رسول الله ﷺ ماته اوفرمائيل سور شه -" مګر ما انکار اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائيل يا خو سور شه يا واپس لاړ شه -" چنانچه زهٔ واپس راغلم -" هشام، ابو مروان دې روايت لره د محمد بن عبد الرحمن بن اسعد زراره نه په صيغي دف عن سره روايت کړې دې -" امام ابوداود رحمہ اللہ فرمائي : چه عمر بن عبد الواحد او ابن سماعه دې روايت لره د اوزاعی نه مرسلا نقل کړې دې او دې دواړو د قيس بن سعد ذکر نهٔ دې کړې -

قوله: ﴿ عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ زَارَنَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِي مَنْزِلِنَا فَقَالَ « السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ ».فَرَدَّ سَعْدٌ رَدًّا خَفِيًّا الخ ﴾ د سعد بن عبادة رضی اللہ عنہ ځوئې قيس د خپل پلار واقعه بيانوی چه يو ځل زمونږ د کور خلقو سره د ملاقات دپاره رسول الله ﷺ راغلو او دروازې ته رارسيدلو سره ئې استيذان اوفرمائيلو ﴿ السلام عليكم ورحمة الله ﴾ زما والد صاحب د رسول الله ﷺ د سلام جواب اوريدلو سره په رو آواز د هغوی د سلام جواب ورکړو چه رسول الله ﷺ نه اوريدلو او نه ئې ورته اورول مقصود وو، ما والد صاحب ته عرض اوکړو چه تاسو رسول الله ﷺ ته اجازت ولې نه ورکوئ، نو هغوی اوفرمائيل : پريږده چه رسول الله ﷺ راته هم په دې حال کښې په کثرت سره د (رحمت) او سلام دعاء اوکړی، دوباره رسول الله ﷺ ﴿ السلام عليكم ورحمة الله ﴾ اوفرمائيل بيا هم سيدنا سعد رضی اللہ عنہ په مزه جواب ورکړو، بيا په دريم ځل رسول الله ﷺ ﴿ السلام عليكم ورحمة الله ﴾ اوفرمائيل او واپس روان شو نو سيدنا سعد رضی اللہ عنہ ورپسې روستو په تيزئ راغلو او عرض ئې اوکړو يا رسول الله ﷺ ما خو ستاسو سلام اوريدلو، خو په مزه مې جواب درکولو چه ستاسو د طرف نه په مونږ باندې په کثرت سره سلام راشی، بيا رسول الله ﷺ هغوی سره کور ته راواپس شو. ﴿ وامرله سعد بِغِسْلٍ فَاغْتَسَلَ ﴾ او سعد رضی اللہ عنہ د هغوی دپاره د غسل اوبو يا د غسل په وخت کښې په بدن باندې لګونکې څهٔ څيز اشنان وغيره راوغوښتلو، پس هغوی غسل اوفرمائيلو، د غسل نه په فراغت باندې سعد رضی اللہ عنہ هغوی ته يو ځادر پيش کړو کوم چه په زعفرانو او ورس باندې رنګ شوې وو هغه رسول الله ﷺ په خپل ځان باندې راواچولو او بيا رسول الله ﷺ خپل دواړه لاسونه اوچتولو سره دعاء اوفرمائيله : ﴿ اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَرَحْمَتَكَ عَلَى آلِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ ﴾ د دې نه پس رسول الله ﷺ دودئ اوخوړله، چه کله رسول الله ﷺ د واپسئ اراده اوفرمائيله نو سعد رضی اللہ عنہ ورته درسورلئ دپاره يو خر پيش کړو او په هغې ئې د ځادر يو ګدئ اوغوړوله، رسول الله ﷺ په هغې باندې سور شو، او سعد رضی اللہ عنہ خپل ځوی قيس رضی اللہ عنہ ته اووې چه ته هم د رسول الله ﷺ سره لاړ شه يعنی پيدل، هغوی هم د

رسول الله ﷺ سره روان شو، قیس رضي الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل چه ته هم سور شه ما د سوریدو نه انکار اوکړو (د ادب او حیاء د وجې نه) رسول الله ﷺ اوفرمائیل یا سور شه ګینې واپس شه، زه راواپس شوم.

په دې روایت کښې دی: ﴿ مِلْحَفَةً مَصْبُوغَةً بِزَعْفَرَانٍ أَوْ وَرْسٍ ﴾ د مالکیانو خو دا موافق دې خو د جمهورو د مسلک خلاف دې، د هغوی په نزد د سړی دپاره د ثوب مزعفر یا مورس استعمال جائز نه دې، لهذا یا خو دې دا اوئیلې شی چه د زعفران یا ورس اثر به ډیر معمولی وی، او یا دا چه دا قصه د قبل التحریم ده.

[٥١٨٦]() حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ الْفَضْلِ الْحَرَّانِيُّ، فِي آخَرِينَ، قَالُوا: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرٍ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَتَى بَابَ قَوْمٍ لَمْ يَسْتَقْبِلِ الْبَابَ مِنْ تِلْقَاءِ وَجْهِهِ، وَلَكِنْ مِنْ رُكْنِهِ الْأَيْمَنِ أَوِ الْأَيْسَرِ، وَيَقُولُ: السَّلَامُ عَلَيْكُمُ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، وَذَلِكَ أَنَّ الدُّورَ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا يَوْمَئِذٍ سُتُورٌ".

د حضرت عبد الله بن بسر نه روایت دې چه رسول الله ﷺ به کله د چا دروازې ته تللو نو حضور ﷺ به هغې ته بالکل مخامخ نۀ اودریدو بلکې ښی یا ګس طرف ته به اودریدو او فرمائیل به ئې: "السلام علیکم، السلام علیکم" او په دغه ورځو کښې به په دروازو باندې پردې نۀ وې.

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا أَتَى بَابَ قَوْمٍ لَمْ يَسْتَقْبِلِ الْبَابَ مِنْ تِلْقَاءِ وَجْهِهِ وَلَكِنْ مِنْ رُكْنِهِ الأَيْمَنِ أَوِ الأَيْسَرِ وَيَقُولُ « السَّلاَمُ عَلَيْكُمُ السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ ». وَذَلِكَ أَنَّ الدُّورَ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا يَوْمَئِذٍ سُتُورٌ ﴾

دا هم هغه ادب دې کوم چه مخکښې د سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه په روایت کښې تیر شو، او د دې مصلحت دلته دا ذکر شوې دې چه په دغه زمانه کښې به په دروازو باندې پردې نه وې، په دې باندې په بذل کښې لیکلې دی چه انحراف مطلقاً اولی دې اګر چه پرده پرې پرته وی مراعاة لاصل السنة.

باب الرَّجُلِ يَسْتَأْذِنُ بِالدَّقِّ

بابه ...... دروازه ټکول او اجازت طلب کول

[٥١٨٧]() حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ، "أَنَّهُ ذَهَبَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دَيْنِ أَبِيهِ، فَدَقَقْتُ الْبَابَ، فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ قُلْتُ: أَنَا، قَالَ: أَنَا أَنَا كَأَنَّهُ كَرِهَهُ".

د حضرت جابر رضي الله عنه نه روایت دې هغه فرمائی چه زۀ د خپل پلار د قرض په سلسله کښې د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم. نو ما دروازه اوټکوله حضور ﷺ تپوس اوکړو څوک ئې؟ ما جواب ورکړو زۀ یم. حضور ﷺ اوفرمائیل زۀ یم، زۀ یم. ګویا چه حضور ﷺ دې انداز لره ناخوښه اوګڼړو.

[1]): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٥٢٠١)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٨٩/٤) (صحيح)

[2]): صحيح البخاري/الاستئذان ١٧ (٦٢٥٠)، صحيح مسلم/الآداب ٨ (٢١٥٥)، سنن الترمذي/الاستئذان ١٨ (٢٧١١)، سنن ابن ماجه/الأدب ١٧ (٣٧٠٩)، (تحفة الأشراف: ٣٠٤٢)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٩٨/٣، ٣٢٠، ٣٦٣)، سنن الدارمي/الاستئذان ٢ (٢٦٧٢) (صحيح)

قوله: ﴿ عَنْ جَابِرٍ أَنَّهُ ذَهَبَ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فِى دَيْنِ أَبِيهِ فَدَقَقْتُ الْبَابَ فَقَالَ « مَنْ هَذَا ». قُلْتُ أَنَا. قَالَ « أَنَا أَنَا ». كَأَنَّهُ كَرِهَهُ ﴾

جابر رضی الله عنه فرمائی چه زه د خپل پلار د قرض په سلسله کښې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم دروازې ته چه اورسيدم نو هغه مې اوټکوله نو د دننه نه آواز راغلو: من هذا؟ ما اووې ﴿ انا ﴾ نو په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل انا انا ....يعنى انا څه وی په دې سره خو تعين او نه شو چه څوک دې، په بذل کښې ليکلې دی : وانما كرر انا تاكيدا وهو الذى يفهم منه الانكار عرفا اهـ په دې وجه مونږ د دې ترجمه هم هغه اوکړه کومه چه پورته تيره شوه، خو په دې کښې يو بل احتمال هم دې هغه دا چه تکرار تاکيدا نه دې بلکه د دې مطلب دا دې چه رسول الله ﷺ د خپل ځان په باره کښې فرمائی چه انا خو زه هم يم يعنى په ما باندې هم صادق راځى بلکه په هر متکلم باندې صادق راځى لهذا د دې نه د تعين فائده حاصله نه شوه، نوم اخستل پکار دی.

په دې حديث باندې په بعض نسخو کښې مستقل ترجمه ده ﴿ باب دق الباب عند الاستيذان ﴾ د دين جابر رضی الله عنه او د هغې مفصل قصه د کتاب الوصايه په آخر کښې باب ما جاء فى الرجل يموت وعليه دين له وفاء يستنظر غرماؤه کښې تيره شوې ده.

[٥١٨٨](1) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ يَعْنِي الْمَقَابِرِيَّ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ نَافِعِ بْنِ عَبْدِ الْحَارِثِ، قَالَ: "خَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى دَخَلْتُ حَائِطًا، فَقَالَ لِي: أَمْسِكِ الْبَابَ، فَضُرِبَ الْبَابُ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟" وَسَاقَ الْحَدِيثَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: يَعْنِي حَدِيثَ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: فِيهِ فَدَقَّ الْبَابَ.

حضرت نافع بن عبد الحارث رضی الله عنه بيان کوی چه زهٔ د رسول الله ﷺ سره اووتم تردې پورې چه په يو باغ کښې داخل شو - نو حضور ﷺ ماته اوفرمائيل : دروازې لره د دننه نه بنده ساته - (دې لره مهٔ کولاوه وه -) بيا دروازه اوټکولې شوه (دَ بهر نه چا اوټکوله) نو ما تپوس اوکړو څوک ئې؟ او حديث ئې بيان کړو ،دَ مذکوره بالا هم معنیٰ -امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه ددې نه مراد دَ حضرت موسیٰ اشعری رضی الله عنه والا حديث دې - راوی په دې کښې وئيلې دی : نو هغوی دروازه اوټکوله -

قوله: ﴿ عَنْ نَافِعِ بْنِ عَبْدِ الْحَارِثِ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- حَتَّى دَخَلْتُ حَائِطًا فَقَالَ لِى « أَمْسِكِ الْبَابَ ». فَضُرِبَ الْبَابُ فَقُلْتُ « مَنْ هَذَا ». وَسَاقَ الْحَدِيثَ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ يَعْنِى حَدِيثَ أَبِى مُوسَى الأَشْعَرِىِّ قَالَ فِيهِ فَدَقَّ الْبَابَ ﴾

مصنف رحمه الله خو دا حديث دلته ډير په اختصار سره ذکر کړې دې، په مسند احمد کښې دا حديث مطولا دې کوم چه حضرت په بذل کښې نقل کړې دې او مضمون ئې دا دې چه نافع بن الحارث رضی الله عنه فرمائی چه زه يو ځل د رسول الله ﷺ سره روان اوم تر دې چه هغوی په يو باغ کښې داخل شو او ماته ئې اوفرمائيل يعنى د دروازې د بندولو نه پس چه دروازه

(1): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١١٥٨٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٠٨/٣) (حسن)

بنده ساته څوک هم بغیر د اجازت نه دننه رانشي، او هغوی هم هلته د کوهي په غاړه باندې په کوهي کښې خپې زوړندولو سره کيناستل لږ ساعت پس دروازه اوټکيده ما تپوس اوکړو څوک؟ هغه اووې ابوبکر! ما رسول اللهﷺ ته عرض اوکړو ابوبکر رضي الله عنه ولاړ دې، رسول اللهﷺ اوفرمائيل : ﴿ ائذن له وبشره بالجنة ﴾ چه د دننه راتلو اجازت ورکړه او د جنت زيرې هم، پس ما هم دغه شان اوکړل، ابوبکرصديق رضي الله عنه دننه راغلو او هم هغه شان کيناستلو څنګه چه رسول اللهﷺ ناست وو، لږ ساعت پس بيا دروازه اوټکيده په تپوس باندې معلومه شوه چه عمر رضي الله عنه دې ما رسول اللهﷺ ته عرض اوکړو نو رسول اللهﷺ د هغوی په باره کښې هم هغه شان اوفرمائيل هغوی هم راغلل او دغه شان کيناستل، په دريم ځل عثمان رضي الله عنه راغلو نو د هغوی په باره کښې ئې اوفرمائيل ﴿ ائذن له وبشره بالجنة معها بلاء﴾ هغوی هم راغلل او دغه شان کيناستل، حضرت ليکلي دی چه د ابوموسی اشعري قصه کومه چه د نافع بن عبدالحارث د قصې په شان ده (کما قال المصنف) د دې تخريج امام مسلم رحمه الله کړې دې په فضائل عثمان کښې.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يُدْعَى أَيَكُونُ ذَلِكَ إِذْنَهُ

بابـ ۱۲۸، ۱۲۹ - کله چه سړی لره راوبللې شي او هغه د بلونکی سړی سره لاړ شي نو آيا دا د اجازت هم معنی دې؟

يعنی که يو سړې چا راطلب کړې او راغوښتلې وی نو آيا هغه ته هم د استيذان حاجت شته؟

[۵۱۸۹](۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ حَبِيبٍ، وَهِشَامٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "رَسُولُ الرَّجُلِ إِلَى الرَّجُلِ إِذْنُهُ".

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه نبی کريمﷺ اوفرمائيل :" د چا د رابللو دپاره د سړی ليږل ددغه راتلونکی سړی دپاره اجازت دې."

د حديث الباب الفاظ دا دی : ﴿ رَسُولُ الرَّجُلِ إِلَى الرَّجُلِ إِذْنُهُ ﴾ چه دا د هغه راطلب کول اجازت د دخول دې او د باب په دويم روايت کښې دی چه کله په تاسو کښې څوک راطلب کړې شي او د قاصد سره سره راشي نو هم دا د هغه دپاره اجازت دې معلومه شوه چه يوځائې ورسره رانشي بلکه روستو راشي نو د هغه حکم دا نه دې په بذل کښې د فتح الودود نه نقل کړی دی چه په دې صورت کښې اګر چه د استيذان څه خاص ضرورت نشته خو احتياطا استيذان کول غوره دی، خصوصاً کله چه هغه کور مخصوص بالرجال نه وی، پس يو ځل رسول اللهﷺ په اصحاب صفه پسې سړې اوليږلو نو هغه حضرات د راتلو نه پس د استيذان نه پس دننه داخل شو.

[۵۱۹۰](۲) حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ فَجَاءَ مَعَ الرَّسُولِ، فَإِنَّ ذَلِكَ لَهُ إِذْنٌ"، قَالَ أَبُو عَلِيٍّ اللُّؤْلُؤِيُّ: سَمِعْتُ أَبَا دَاوُدَ يَقُولُ: قَتَادَةُ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِي رَافِعٍ شَيْئًا.

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤٤٦٢) (صحيح)
(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤٦٧٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (۵۳۳/۲) (صحيح لغيره)

دَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: کله چه څوک دَ خوراک دپاره راوبللې شی او هغه دَ رابلونکی سره راشی نو هم دغه دَ هغه دپاره اجازت دې.'' امام ابوداود رحمه الله فرمائی وئیلې شی چه قتاده دَ ابورافع نه څه نۀ دی اوریدلې.

بَابُ الِاسْتِئْذَانِ فِي الْعَوْرَاتِ الثَّلَاثِ

باب: ۱۲۹، ۱۳۰- دَ پردې په درې وختونو کښې دَ اجازت طلب کولو بیان:

په دې ترجمة الباب کښې مصنف رحمه الله په دې آیت کریمه ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ الاية ﴾ کښې چه کوم حکم ذکر دې هغه بیانول غواړی او د دې استیذان تعلق د هغه خلقو سره دې کوم چه کور ته هر وخت څی راځی یعنی ممالیک یعنی خادمان که هغه غلامان وی او که وینځې وی مذکر وی او که مونث، یا نور نابالغ هلکان، د هغوی په باره کښې په دې آیت کریمه کښې حکم دې چه دا خلق دې په اوقات ثلاثه کښې بغیر د استیذان نه نۀ داخلیږی، او په نورو اوقاتو کښې بغیر د استیذان نه داخلیدې شی او هغه درې وختونه دا دی ﴿ قبل صلاة الفجر ﴾ او عند قیلولة او بعد صلاة العشاء، په دې وختونو کښې چونکه انسان په پوره جامه کښې نه وی او دا وختونه هسې هم د خلوت وی هم په دې وجه دې اوقاتو نه په عورات سره تعبیر اوکړې شو ځکه چه په دې وختونو کښې بغیر د استیذان نه داخلیدو سره بې پردګی راځی، لهذا دا وختونه د پردې وختونه دی په دې کښې پورته ذکر شوې خادمانو او غلامانو ته هم بغیر د استیذان نه د داخلیدو اجازت نشته، او د هغوی نه علاوه د نورو خلقو دپاره په یو وخت کښې هم بغیر د استیذان نه د دخول اجازت نشته.

[۵۱۹۱]([1]) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، قَالَ: حَدَّثَنَا. ح وحَدَّثَنَا ابْنُ الصَّبَّاحِ بْنِ سُفْيَانَ، وَابْنُ عَبْدَةَ، وَهَذَا حَدِيثُهُ، قَالَا: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ، سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: "لَمْ يُؤْمَرْ بِهَا أَكْثَرُ النَّاسِ آيَةَ الْإِذْنِ وَإِنِّي لَآمُرُ جَارِيَتِي هَذِهِ تَسْتَأْذِنُ عَلَيَّ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَلِكَ رَوَاهُ عَطَاءٌ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ يَأْمُرُ بِهِ.

د حضرت عبید الله بن ابو یزید نه روایت دې هغه د حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه نه اوریدلې دی: هغه فرمائیل چه اکثر خلقو (په سورۀ نور کښې وارد آیت: ۵۸) دَ اجازت طلب کولو والا آیت باندې ایمان نۀ دې راوړې حالانکه زۀ خپلې وینځې ته وایم چه ما ته راځې نو هم به اجازت طلب کوې- امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه عطاء هم د ابن عباس رضی الله عنه نه هم داسې روایت کړې دې- چه هغه به ددې حکم کولو-

د باب په اول حدیث کښې دی سیدنا ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی: ﴿ لَمْ يُؤْمَنْ بِهَا أَكْثَرُ النَّاسِ آيَةَ الْإِذْنِ وَإِنِّي لَآمُرُ جَارِيَتِي هَذِهِ تَسْتَأْذِنُ عَلَيَّ ﴾ چه په آیت استیذان باندې د خلقو عمل پاتې نه شو او زه دې خپلې وینځې ته وایم چه بغیر د استیذان نه په ما مۀ داخلیږه، په ظاهر کښې هم هغه اوقات ثلاث مراد دی او د باب په دویم حدیث کښې دی: ﴿ أَنَّ نَفَرًا مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالُوا يَا ابْنَ عَبَّاسٍ كَيْفَ تَرَى فِي هَذِهِ الْآيَةِ الَّتِي أُمِرْنَا فِيهَا بِمَا أُمِرْنَا وَلَا يَعْمَلُ بِهَا أَحَدٌ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (يَا أَيُّهَا

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۵۸۶۹) (صحيح الإسناد)

الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ الخ ﴾

[٥١٩٢](١) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّ نَفَرًا مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ، قَالُوا: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، "كَيْفَ تَرَى فِي هَذِهِ الْآيَةِ الَّتِي أُمِرْنَا فِيهَا بِمَا أُمِرْنَا وَلَا يَعْمَلُ بِهَا أَحَدٌ، قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ سورة النور آية ٥٨، قَرَأَ الْقَعْنَبِيُّ إِلَى: عَلِيمٌ حَكِيمٌ سورة النور آية ٥٨، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّ اللَّهَ حَلِيمٌ رَحِيمٌ بِالْمُؤْمِنِينَ يُحِبُّ السَّتْرَ، وَكَانَ النَّاسُ لَيْسَ لِبُيُوتِهِمْ سُتُورٌ وَلَا حِجَالٌ فَرُبَّمَا دَخَلَ الْخَادِمُ أَوِ الْوَلَدُ أَوْ يَتِيمَةُ الرَّجُلِ وَالرَّجُلُ عَلَى أَهْلِهِ، فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ بِالِاسْتِئْذَانِ فِي تِلْكَ الْعَوْرَاتِ، فَجَاءَهُمُ اللَّهُ بِالسُّتُورِ وَالْخَيْرِ، فَلَمْ أَرَ أَحَدًا يَعْمَلُ بِذَلِكَ بَعْدُ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: حَدِيثُ عُبَيْدِ اللَّهِ وَعَطَاءٍ يُفْسِدُ هَذَا الْحَدِيثَ.

د حضرت عکرمه نه روایت دي چه د عراق څو کسانو اووې اې ابن عباس ! تهٔ د دې ایت کریمه په باره کښې څه وائې؟ چه په دې کښې څه حکم مونږ ته راکړې شوې دې په هغې باندې څوک عمل نهٔ کوی؟ یعنی دَ الله تعالیٰ فرمان { یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لِیَسْتَئْذِنْکُمُ ... عَلَیْکُمْ }اې ایمان والو ! پکار دی چه ستاسو وینځې او ستاسو نابالغ ماشومان په درې وختونو کښې ستاسو نه اجازت طلب کوی - دَ مونځ د سحر نه وړاندې، او دَ ماسپخین کله چه تاسو خپلې کپړې اوباسئ او دَ مونځ دَ ماسخوتن نه ورستو - دا درې وختونه ستاسو دَ پردې دی ددې نه علاوه په تاسو او په هغوی باندې څه حرج نشته دې - دا تاسو ته تلونکی راتلونکی دی - (عبد الله بن مسلمه) قعنبی دې آیت لره تر آخره پورې یعنی (علیم حکیم) پورې لوستې دې - حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه بې شکه الله تعالیٰ حلیم دې (برداشت کوی) او په مؤمنانو باندې رحم کوونکې دې او پردې لره خوښه وی - (کله چه دا آیت نازل شو) نو دَ خلقو په کورونو کښې نهٔ پردې وې نهٔ حجالې، په بعضې وختونو کښې به سړی دَ ښځې سره هم بسترې کوولو نو څه خادم به راغې یا ماشوم بچې یا یتیم ماشوم (کوم چه به په کور کښې وو نو دا کیفیت ډیر نامناسب وو) نو الله تعالیٰ هغوی ته ددې پردې په وختونو کښې دَ اجازت طلب کولو حکم اوفرمائیلو - نو اوس الله تعالیٰ هغوی ته پردې ورکړې دی او خیر ئې ورته عنایت فرمائیلې دې (نو په دې وجه سره) زهٔ چا لره په دې باندې عمل کوونکې نهٔ وینم -"

چه یو ځل څهٔ خلق د عراق نه ابن عباس رضی الله عنهما ته راغلل او د هغوی نه ئې د دې آیت کریمه په باره کښې تپوس اوکړو چه په دې آیت کریمه باندې د اکثر خلقو عمل نشته بلکه د چا هم پرې نشته نو د دې آیت کریمه په باره کښې ستاسو رائې څه ده یعنی په دې باندې عمل ضروری دې یا نه؟ په دې اوریدلو باندې هغوی اوفرمائیل : إِنَّ اللَّهَ حَلِيمٌ رَحِيمٌ بِالْمُؤْمِنِينَ يُحِبُّ السَّتْرَ وَكَانَ النَّاسُ لَيْسَ لِبُيُوتِهِمْ سُتُورٌ وَلاَ حِجَالٌ فَرُبَّمَا دَخَلَ الْخَادِمُ أَوِ الْوَلَدُ أَوْ يَتِيمَةُ الرَّجُلِ وَالرَّجُلُ عَلَى أَهْلِهِ فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ بِالِاسْتِئْذَانِ فِي تِلْكَ الْعَوْرَاتِ فَجَاءَهُمُ اللَّهُ بِالسُّتُورِ وَالْخَيْرِ فَلَمْ أَرَ أَحَدًا يَعْمَلُ بِذَلِكَ بَعْدُ

ابن عباس رضی الله عنهما اوفرمائیل چه د دې آیت کریمه نزول په هغه زمانه کښې شوې وو چه کله د

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٦١٨٠) (حسن الإسناد)

کمرو په دروازو باندې پردې نه وې، او دا خادمان به د خپل عادت مطابق د نورو وختونو په شان په دې درې وختونو کښې هم بغیر د استیذان نه کور ته دننه داخلیدل حال دا چه په دې وختونو کښې به انسان د خپل اهل سره یو ځائې کیده، نو په دې باندې د دې آیت نزول شوې وو چه په دې درې وختونو کښې دا خدام بغیر د استیذان نه داخل نه شي. خو بیا خلقو ته وسعت حاصل شو او خلقو به خپلو کمرو باندې پردې رازوړندې کړې نو اوس د خلقو عمل په دې باندې د دې وجې نه پاتې نه شو، مطلب دا چه دا حکم معلل بالعلة دې او هغه علت دې بې پردګی، که هغه بیا نه موندلې شي نو بیا استیذان ضروری نه دې.

(تطبیق بین الروایتین)

دا د ابن عباس رضی الله عنهما روایت په ظاهر کښې د هغوی د اول روایت خلاف دې نو یا خو به دا وئیلې شي چه اول د هغوی رائې هم هغه وه او روستو بدله شوه، او یا دا چه اول روایت په استحباب باندې محمول دې او په دویم کښې د وجوب نفی ده.

أَبْوَابُ السَّلَامِ

دَ السلام علیکم وئیلو آداب

بَابٌ فِي إِفْشَاءِ السَّلَامِ

بابه ۱۳۰، ۱۳۱-دَ سلام دَ عام کولو حکم

پورته لیکلې شوې سرخي په بعض نسخو کښې شته او په بعضو کښې نه.

[۵۱۹۳](۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي شُعَيْبٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَفَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ، أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ".

دَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل قسم دې په هغه ذات باندې چه دَ هغه په قبضه کښې زما روح دې: تاسو به تر هغه وخته پورې جنت ته نهٔ شئ تللې ترڅو چه تاسو ایمان راونهٔ وړئ او تاسو تر هغه وخته پورې مؤمن کیدې نهٔ شئ ترڅو پورې چه په خپل مابین کښې محبت اونهٔ کړئ- آیا زهٔ تاسو ته یو داسې څیز اونهٔ ښایم کله چه تاسو په هغې باندې عمل کوئ نو دَ یو بل سره به محبت کوئ؟ په خپل مابین کښې سلام لره خور کړئ (یعنی یو بل ته سلام ډیر کوئ)-

قوله: ﴿ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَفَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ ﴾

رسول الله صلی الله علیه وسلم قسم خوړلو سره فرمائی چه تاسو جنت ته ترهغه وخته پورې نه شئ داخلیدې چه ترڅو پورې مومنان شوی نه یئ، او مومنان به نه شئ (یعنی څه ته چه مومن وائی او څنګه چه د مومن کیدل پکار دی) ترڅو پورې چه مو خپل مینځ کښې محبت نه

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۲۳۸۱)، وقد أخرجه: صحيح مسلم/الإيمان ۲۲ (۵۴)، سنن الترمذي/الاستئذان ۱ (۲۶۸۹)، سنن ابن ماجه/المقدمة ۹ (۶۸)، مسند احمد (۱/۱۶۵، ۲/۳۹۱) (صحيح)

وی، او بیا ئې اوفرمائیل چه آیا زه تاسو ته داسې څیز او نه ښایم چه د هغې په اختیارولو سره تاسو د یو بل سره محبت شروع کړئ هغه دا چه تاسو خپل مینځ کښې یو بل ته سلام کوئ، او د سلام خصلت او عادت عام کړئ او د عام کولو مفهوم د باب په دویم حدیث کښې رسول الله ﷺ دا اوفرمائیلو ﴿ وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ ﴾ یعنی که پیژندګلو وی او که نه وی په هر صورت کښې سلام اوکړې شی، امام نووی رحمه الله فرمائی چه په دې صورت کښې اخلاص عمل زیات دی او د تواضع استعمال، خو فقهاء کرامو د سلام بعض صورتونه د دې حکم نه مستثنی کړی دی، او هلته ئې سلام ته مکروه وئیلې دی (بذل) او په الدر المنضود کتاب الطهارة ابواب الاستنجاء باب الرجل یرد السلام وهو یبول کښې د دې مستثنیاتو ذکر تیر شوی دی.

[٥١٩٤] (١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، "أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الْإِسْلَامِ خَيْرٌ؟ قَالَ: تُطْعِمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ".

"د حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنه نه روایت دې چه یو کس د رسول الله ﷺ نه سوال اوکړو کوم اسلام بهتر دې (یعنی د اسلام کوم یو خصلت غوره دې؟) حضور ﷺ اوفرمائیل: داچه تاسو طعام ورکوئ او سلام کول هغه چاته چه تاسو ئې پیژنئ یا نه پیژنئ."

او د بخاری ترجمه دا ده: باب افشاء السلام من الاسلام، چه په هغې کښې د عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما دا حدیث ذکر دې ﴿ أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم أَيُّ الإِسْلاَمِ خَيْرٌ قَالَ تُطْعِمُ الطَّعَامَ وَتَقْرَأُ السَّلاَمَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ، وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ ﴾ او په جامع ترمذی کښې د عبدالله بن سلام رضی الله عنه روایت کښې دی: سمعت رسول الله ﷺ یقول: أيها الناس أفشوا السلام وأطعموا الطعام وصلوا بالليل والناس نيام تدخلوا الجنة بسلام، قال الترمذی حدیث صحیح. (اې خلقو! سلام خور کړئ او (اوږو) باندې ډوډئ خوروئ او د شپې چه کله خلق اوده وی تاسو مونځ کوئ (او د دې اعمالو په اختیارولو سره) جنت ته په سلامتئ باندې داخل شئ.

باب كَيْفَ السَّلَامُ

بابه ١٣١، ١٣٢- سلام په څنګه والی

[٥١٩٥] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ أَبِي رَجَاءٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: "جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ، ثُمَّ جَلَسَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَشْرٌ، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَرَدَّ عَلَيْهِ، فَجَلَسَ، فَقَالَ: عِشْرُونَ، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، فَرَدَّ عَلَيْهِ، فَجَلَسَ، فَقَالَ: ثَلَاثُونَ".

[1]: صحيح البخاري/الإيمان ٦ (١٢)، ٢٠ (٢٨)، والاستئذان ٩ (٦٢٣٦)، صحيح مسلم/الإيمان ١٤ (٣٩)، سنن النسائي/الإيمان ١٢ (٥٠٠٣)، سنن ابن ماجه/الأطعمة ١ (٣٢٥٣)، (تحفة الأشراف: ٨٩٢٧)، وقد أخرجه: حم (١٦٩/٢) (صحيح)

[2]: سنن الترمذي/الاستئذان ٣ (٢٦٨٩)، (تحفة الأشراف: ١٠٨٧٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٣٩/٤، ٤٤٠)، سنن الدارمي/الاستئذان ١٢ (٢٦٨٢) (صحيح)

د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه نه روايت دي چه يو کس د نبی کريم ﷺ په خدمت کښې راغي اووې وئيل السلام عليکم حضور ﷺ هغه ته د سلام جواب ورکړو او هغه کيناستو ـ نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل "لس" بيا دويم کس راغي اوهغه اووې السلام عليکم ورحمة الله " حضور ﷺ هغه ته جواب ورکړو او هغه کناستو نو حضور ﷺ اوفرمائيل " شل " بيا يو بل کس راغي او هغه اووې السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته " حضور ﷺ د هغه د سلام جواب ورکړو او هغه کس کيناستو نو حضور ﷺ اوفرمائيل " ديرش ـ"

د باب په اول حديث کښې کوم چه د عمران بن حصين رضي الله عنه نه روايت دې چه يو سړې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلو هغه اووې السلام عليکم رسول الله ﷺ د هغې جواب ورکړو او وې فرمائيل ﴿ عشر ﴾ دويم سړې راغلو او هغه اووې السلام عليکم ورحمة الله، نو رسول الله ﷺ د هغه جواب ورکولو سره اوفرمائيل ﴿ عشرون ﴾ بيا يو دريم سړې راغلو هغه اووې ﴿ السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته ﴾ رسول الله ﷺ د هغې جواب هم ورکړو او وې فرمائيل ﴿ثلاثون ﴾ يعنی چا چه صرف السلام عليکم اووې د هغه دپاره صرف د لسو نيکو ثواب، او چا په سلام کښې د ورحمة الله اضافه اوکړه د هغه دپاره د شلو نيکو ثواب او څوک چه وبرکاته هم وائی نو د هغه دپاره ديرش نيکئ د هرې کلمې په بدل کښې لس نيکئ، او د دې باب دويم حديث چه د هغې راوی معاذ بن انس دې په هغې کښې دا زيادت دې چه د هغه نه پس بيا يو څلورم سړې راغلو او هغه اووې : السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته ومغفرته نو په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل : اربعون هکذا تکون الفضائل، او دې سړی چونکه څلور کلمات اووې نو د هغه دپاره څلويښت نيکئ دی، او وړاندې ئې هم اوفرمائيل چه هم دغه شان به فضائل زياتيږی څومره چه اضافه کوی،

[۵۱۹۶] (¹) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُوَيْدٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، قَالَ: أَظُنُّ أَنِّي سَمِعْتُ نَافِعَ بْنَ يَزِيدَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو مَرْحُومٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَعْنَاهُ، زَادَ ثُمَّ أَتَى آخَرُ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ وَمَغْفِرَتُهُ، فَقَالَ: أَرْبَعُونَ، قَالَ: هَكَذَا تَكُونُ الْفَضَائِلُ.

حضرت سهل د خپل پلار (معاذ بن انس) نه، او هغوی د رسول الله ﷺ نه مذکوره بالا روايت نقل کړې دې ـ په دې کښې دا اضافه ده چه بيا يو څلورم کس راغي او هغه اووې السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته ومغفرته نو حضور ﷺ اوفرمائيل څلويښت (يعنی دۀ ته څلويښت نيکئ ملاؤ شوې) او نيکئ هم داسې زياتيږی ـ"

خو دا حديث ضعيف دې ځکه چه د دې په سند کښې دوه راويان ضعيف دی يو ابو مرحوم او بل سهل بن معاذ، منذری فرمائی لا يحتج بهما، او په موطاء امام مالک کښې دی چه ابن عباس رضي الله عنهما ته يو يمنی سړې راغلو او سلام ئې اوکړو، ﴿ السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته ثم زاد شيئا مع ذلک ايضا ﴾ يعنی د برکاته نه پس ئې هم څۀ اووئيل نو ابن عباس رضي الله عنهما تري نه تپوس اوکړو (راوی وائی چه دې وخت کښې د هغوی ظاهری نظر باقی نه وو پاتې شوې) چه دا

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۳۰۰) (ضعيف الإسناد)

څوک دې نو خلقو ورته اووې چه دا هم هغه یمنی دې کوم چه تاسو ته راغی، په دې باندې هغوی اوفرمائیل: ﴿السلام انتهی الی البرکة﴾ یعنی دسلام الفاظ په ﴿ وبرکاته﴾ باندې ختمیږی. (اوجز۲/۳۷۱) شیخ الحدیث حضرت شیخ لیکی چه امام محمد رحمه الله په موطاء کښې د دې اثر د ذکر کولو نه پس فرمائیلې دی ﴿ وبهذا ناخذ اذ قال وبرکاته فلیکفف فان اتباع السنة افضل، وهو قول مالک والشافعی الی اخر ما بسط الکلام علیه فی الاوجز ﴾ او په حاشیه د بذل کښې دی : وفی الدر المختار ۹۳/۵ لایستحب ان یزید علی "وبرکاته" وقد ورد فی ذلک روایات مرفوعة فی مجمع الزوائد ۳۳/۸ وفی جمع الفرائد ۱٤۱/۲ عن ابن عباس ان السلام قد انتهی الی البرکة، الی اخر ما فی هامش.

بَاب فِي فَضْلِ مَنْ بَدَأَ بِالسَّلَامِ

باب: ۱۳۲، ۱۳۳-په سلام کولو کښې د وړاندې کیدو فضیلت

[٥١٩٧](1) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ الذُّهْلِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ الْحِمْصِيِّ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِاللَّهِ مَنْ بَدَأَهُمْ بِالسَّلَامِ".

د حضرت ابو امامه رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل الله تعالی ته په خلقو کښې د ټولو نه زیات قریب هغه کس دې چه هغه په دوی باندې په سلام کولو کښې ابتداء کوی- (یعنی په سلام کولو کښې سبقت او وړاندې والې کوی-)

قوله: ﴿ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِاللَّهِ مَنْ بَدَأَهُمْ بِالسَّلَامِ ﴾ اولی په معنی د اقرب، په خلقو کښې الله پاک ته زیات نزدې یعنی د هغه رحمت او مغفرت ته نزدې هغه سړې دې کوم چه مسلمانانو ته په سلام کولو کښې وړاندې کیږی.

بَاب مَنْ أَوْلَى بِالسَّلَامِ

باب: ۱۳۳، ۱۳٤-اول سلام به څوک کوی

[٥١٩٨](2) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُسَلِّمُ الصَّغِيرُ عَلَى الْكَبِيرِ وَالْمَارُّ عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ".

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل وړوکې دې غټ، تیریدونکې دې په ناست کس، او کم خلق دې ډیرو ته سلام کوی-"

﴿ يُسَلِّمُ الصَّغِيرُ عَلَى الْكَبِيرِ وَالْمَارُّ عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ ﴾ په دې حدیث کښې د سلام قاعده بیان کړې شوې ده چه ماشوم له پکار دی چه په لوئی باندې سلام کوی او تلونکی له پکار دی چه په ناست باندې سلام کوی او وړوکی جماعت والا له پکار دی چه په لوئې جماعت والا باندې سلام کوی ابن العربی فرمائی چه حاصل د حدیث دا دې چه مفضول ته پکار دی، چه په څه اعتبار سره مفضول وی، هغه له پکار دی چه هغه شروع اوکړی په سلام

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٩٢٦)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الاستئذان ٦ (٢٦٩٤)، مسند احمد (٥/٢٥٤، ٢٦١، ٢٦٤) (صحيح)

(2): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٤٧٩٤)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الاستئذان ٤ (٦٢٣١)، صحيح مسلم/السلام ١ (٢١٦٠)، سنن الترمذي/الاستئذان ١٤ (٢٧٠٣)، مسند احمد (٢/٣١٤) (صحيح)

کولو کښې فاضل ته.

[۵۱۹۹](۱) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبِ بْنِ عَرَبِيٍّ، أَخْبَرَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي زِيَادٌ، أَنَّ ثَابِتًا مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ عَلَى الْمَاشِي، ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ.

د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل سور سرې دې پيدل تلونکي باندې سلام اچوی.« بيا ئي مذکوره بالا حديث ذکر کړو.

بَاب فِي الرَّجُلِ يُفَارِقُ الرَّجُلَ ثُمَّ يَلْقَاهُ أَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ

باب: ۱۳۴، ۱۳۵- دوه کسان چه جُدا وی او بيا ملاؤ شی نو هم دې سلام کوی

[۵۲۰۰](۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإِنْ حَالَتْ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ أَوْ جِدَارٌ أَوْ حَجَرٌ ثُمَّ لَقِيَهُ، فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ أَيْضًا"، قَالَ مُعَاوِيَةُ: وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ بُخْتٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ سَوَاءً.

حضرت ابوهريره رضي الله عنه اوفرمائيل کله چه په تاسو کښې څوک د خپل رور سره ملاؤ شی نو هغه ته دې سلام اوکړی پس کله چه ددوی په مابين کښې څه اونه، يا ديوال يا څه ګټ وغيره حائل شی او بيا دوباره ملاؤ شی نو هم دې سلام کوی- حضرت معاويه فرمائی چه ماته عبد الوهاب بن بخت د ابو زناد نه او هغه د اعرج نه او هغوی د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه او هغوی د رسول الله ﷺ نه ددې روايت په مثل باندې روايت کړې دې-

قوله: ﴿إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ فَإِنْ حَالَتْ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ أَوْ جِدَارٌ أَوْ حَجَرٌ ثُمَّ لَقِيَهُ ..الخ﴾ چه کله په تاسو کښې يو تن د خپل رور سره ملاقات کوی پس پکار ده چه هغه ته سلام اوکړی او بيا چه کله دوباره ورته مخامخ شی د يو اونې يا ديوال د معمولی حيلولت نه پس هغه ته دې سلام کوی، په بذل المجهود کښې دی : فيه حث على افشاء السلام واكثاره ...يعنی د رسول الله ﷺ مقصد دا دی چه په سلام کښې عموم او کثرت کيدل پکار دی او دا د تغير حال په وخت باندې کيدل پکار دی.

[۵۲۰۱](۳) حَدَّثَنَا عَبَّاسٌ الْعَنْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ، حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ "أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي مَشْرُبَةٍ لَهُ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَيَدْخُلُ عُمَرُ؟".

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه حضرت عمر رضي الله عنه نبی کريم ﷺ ته راغې او حضور ﷺ په حجره کښې وو هغوی اووې السلام عليکم يا رسول الله السلام عليکم آيا عمر راتلې شی

---

(۱): صحيح البخاري/ الاستئذان ۵ (۶۲۳۲)، ۶ (۶۲۳۳)، صحيح مسلم/ السلام ۱ (۲۱۶۰)، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۲۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۳۲۵، ۵۱۰) (صحيح)

(۲): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۳۷۹۳، ۱۵۴۶۰) (صحيح)

(۳): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۴۹۴) (صحيح)

قوله: ﴿ عَنْ عُمَرَ أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- وَهُوَ فِي مَشْرُبَةٍ لَهُ فَقَالَ السَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ أَيَدْخُلُ عُمَرُ ﴾

دا د یو اوږد حدیث ټکړه ده کومه چه په بخاری کتاب النکاح وغیره کښې او په ترمذی کتاب التفسیر کښې د سورة تحریم په تفسیر کښې ذکر ده چه په هغې کښې دی چه رسول الله ﷺ د ازواج مطهرات نه په څه خبره باندې خفه کیدو سره د یو میاشت دپاره ایلاء کولو باندې په مشربه کښې قیام اختیار کړې وو. چه کله عمر رضي الله عنه د دې نه خبر شو نو هغوی ډیره په ویره باندې رامنډه کړه خپلې لور حفصه ته راغلو او چه وې کتل نو هغه ناسته وه ژړل ئې اوږد حدیث دې چه د هغې په اخر کښې دی چه سیدنا عمر رضي الله عنه مشربې ته نزدې راغلو او د هلک په ذریعه ئې کوم چه هلته موجود وو استیذان اوکړو، هغه راتلو سره جواب ورکړو چه رسول الله ﷺ خاموش دې هیڅ جواب ئې رانکړو، عمر رضي الله عنه راغلو او په مسجد کښې کیناستلو لږ ساعت پس ئې زړه بیا اوغوښتل بیا مشربې ته نزدې لاړو څو کرته دا کار اوشو، قصه خو دا په بخاری او ترمذی وغیره کښې هر ځائې کښې ده خو د سلام ذکر صرف د نسائی په روایت کښې دې کوم چه په باب الایلاء کښې دې په هغې کښې بار بار سلام ذکر دې ولفظه فجاء عمر رضي الله عنه: فَصَعِدَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،وَهُوَ فِي عُلِّيَّةٍ لَهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَلَمْ يُجِبْهُ أَحَدٌ،ثُمَّ سَلَّمَ فَلَمْ يُجِبْهُ أَحَدٌ،فَرَجَعَ ...الحدیث.

بَابٌ فِي السَّلاَمِ عَلَى الصِّبْيَانِ

باب: ۱۳۵، ۱۳۶- ماشومانو ته سلام کول

[۵۲۰۲](1) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتٍ، قَالَ: قَالَ أَنَسٌ "أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى غِلْمَانٍ يَلْعَبُونَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ".

د حضرت انس رضي الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ په ماشومانو باندې تیریدو او هغوی لوبې کولې نو رسول الله ﷺ په هغوی باندې سلام واچولو ".

[۵۲۰۳](2) حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، قَالَ: قَالَ أَنَسٌ "انْتَهَى إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا غُلاَمٌ فِي الْغِلْمَانِ، فَسَلَّمَ عَلَيْنَا ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي فَأَرْسَلَنِي بِرِسَالَةٍ وَقَعَدَ فِي ظِلِّ جِدَارٍ،أَوْقَالَ: إِلَى جِدَارٍ حَتَّى رَجَعْتُ إِلَيْهِ".

د حضرت انس رضي الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ مونږ ته تشریف راوړو او زهٔ په هلکانو کښې یو هلک وم (یعنی کم عمره ماشوم وم) پس حضور ﷺ مونږ ته السلام علیکم اوونیل بیا حضور ﷺ زما لاس اونیولو او ما لره ئې د یو پیغام دپاره اولیږلو او خپله دَ یو دیوال سورې ته ...... یا ئې اوفرمائیل دَ دیوال سره ناست وو تردې پورې چه زهٔ هغه ته واپس راغلم ".

1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤١١)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الاستئذان ١٥ (٦٢٤٧)، صحيح مسلم/السلام ٥ (٢١٦٨)، سنن الترمذي/الاستئذان ٨ (٢٦٩٦)، سنن ابن ماجه/الأدب ١٤ (٣٧٠٠)، مسند احمد (١٦٩/٣)، سنن الدارمي/الاستئذان ٨ (٢٦٧٨) (صحيح)

2): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٦٣٩) (صحيح)

په حديث الباب کښې د رسول اللهﷺ په هغه ماشومانو باندې کوم چه په لوبو کښې مشغول وو سلام کول ذکر دی.

بَابٌ فِي السَّلَامِ عَلَى النِّسَاءِ

باب: ۱۳۶، ۱۳۷ - ښځو ته سلام کول

[۵۲۰۴](1) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي حُسَيْنٍ، سَمِعَهُ مِنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، يَقُولُ: أَخْبَرَتْهُ أَسْمَاءُ ابْنَةُ يَزِيدَ، "مَرَّ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نِسْوَةٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْنَا".

د حضرت اسماء بنت يزيد نه روايت دې چه حضور ﷺ په مونږه ښځو باندې تير شو او هغه مونږ ته سلام اوکړو -

په حديث الباب کښې د رسول اللهﷺ د زنانو په يو جماعت باندې سلام کول ذکر دی، په بذل کښې د ابن الملک نه نقل دی چه دا د رسول اللهﷺ خصوصيت دې ځکه چه هغوی د فتنې د ويرې نه محفوظ وو او د بل سړی دپاره پردئ ښځې ته سلام کول مکروه دی مګر دا چه هغه بوډئ وی چه د هغې نه د فتنې خطره نه وی، او ډيرو علماء کرامو دې ته جائز وئيلې دی د هر يو بل ته سلام کول، ملا علی قاری فرمائی چه صحيح هم دا ده چه سلام کول په پردئ زنانه باندې مکروه دی نو چه هر کله مکروه دی نو مسلم به هم د جواب مستحق نه وی.

بَابٌ فِي السَّلَامِ عَلَى أَهْلِ الذِّمَّةِ

باب: ۱۳۷، ۱۳۸ - ذميانو(کافرانو) ته سلام کول

[۵۲۰۵](2) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ أَبِي إِلَى الشَّامِ، فَجَعَلُوا يَمُرُّونَ بِصَوَامِعَ فِيهَا نَصَارَى فَيُسَلِّمُونَ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ أَبِي: لَا تَبْدَءُوهُمْ بِالسَّلَامِ، فَإِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، حَدَّثَنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تَبْدَءُوهُمْ بِالسَّلَامِ، وَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فِي الطَّرِيقِ، فَاضْطَرُّوهُمْ إِلَى أَضْيَقِ الطَّرِيقِ".

حضرت سهل بن ابو صالح فرمائی : چه زهٔ د خپل پلار سره د شام طرف ته لاړم نو خلق د عيسايانو په عبادت خانو باندې تير شول، او په هغوی باندې به ئې سلام اچولو - زما پلار اووې دوی ته په سلام کولو کښې ابتداء مهٔ کوئ، ځکه چه د رسول الله ﷺ نه مونږ ته حضرت ابو هريره رضی الله عنه دا فرمان بيان کړې دې چه دې خلقو ته (يعنی کافرانو ته) په سلام کولو کښې ابتداء مهٔ کوئ او دوی چه کله تاسو ته په لاره کښې ملاؤ شی نو هغوی لره تنګې لارې طرف ته مجبور کړئ -"

په حديث الباب کښې دی ﴿ لا تبدؤهم بالسلام ﴾ چه اهل ذمه ته په شروع کښې سلام مه کوئ، د دې نه معلومه شوه چه که هغوی سلام اوکړی نو هغوی ته د سلام جواب ورکولې شی پس په شامی کښې ليکلې دی چه که نصرانی يا يهودی يا مجوسی سلام اوکړی نو د

(1): سنن الترمذي/الاستئذان ۹ (۲۶۹۷)، سنن ابن ماجه/ الآداب ۱۴ (۳۷۰۱)، (تحفة الأشراف: ۱۵۷۶۶)، وقد أخرجه: مسند احمد (۴۵۲/۶، ۴۵۷)، سنن الدارمي/الاستئذان ۹ (۲۶۷۹) (صحيح)

(2): صحيح مسلم/السلام ۴ (۲۱۶۷)، (تحفة الأشراف: ۱۲۶۸۲)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الاستئذان ۱۲ (۲۷۰۰)، مسند احمد (۲/۲۶۳، ۴۵۹) (صحيح)

هغه په جواب ورکولو کښې هيڅ باک نشته، خو صرف ﴿ عليک ﴾ سره دې جواب ورکوي په دې باندې دې زيادت نه کوي، او قاضي عياض د يو جماعت نه نقل کړي دي چه د ضرورت او حاجت د وجې نه هغوی سره ابتداء په سلام باندې کول جائز دي. (بذل)

[۵۲۰۶]([1]) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْيَهُودَ إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَحَدُهُمْ فَإِنَّمَا يَقُولُ: السَّامُ عَلَيْكُمْ، فَقُولُوا وَعَلَيْكُمْ"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَلِكَ رَوَاهُ مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، وَرَوَاهُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، قَالَ فِيهِ، وَعَلَيْكُمْ.

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل يهودي چه کله تاسو ته سلام کوي نو لفظ دَ السام عليکم وائي (په تاسو باندې دې مرګ راشي -) نو تاسو هغوی ته په جواب کښې (وعليکم) وائئ -" (څه چه تاسو وئيلې دی هغه دې په تاسو باندې وی -) امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه دې روايت لره امام مالک او ثوری دَ عبد الله بن دينار نه هم دغه شان روايت کړې دې -په دې کښې ئې وئيلې دی [وعليکم]

﴿إِنَّ الْيَهُودَ إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَحَدُهُمْ فَإِنَّمَا يَقُولُ السَّامُ عَلَيْكُمْ فَقُولُوا وَعَلَيْكُم قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَكَذَلِكَ رَوَاهُ مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ وَرَوَاهُ الثَّوْرِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ قَالَ فِيهِ « وَعَلَيْكُمْ »﴾

په دې حديث کښې دا دی چه يهود کله تاسو ته سلام کوي نو هغوی د السلام په ځائې السام عليکم وائي نو رسول الله ﷺ فرمائي چه تاسو د هغوی په جواب کښې صرف وعليکم وايئ يعني د دې نه پس نه السام وايئ او نه السلام.

د دې نه پس مصنف رحمه الله د عبد الله بن دينار د شاګردانو اختلاف بيان کړې دې چه په روايت کښې د يهودو د سلام په جواب کښې ﴿ عليکم ﴾ دې او که ﴿ وعليکم ﴾ نو د دې په باره کښې مصنف رحمه الله فرمائي چه امام مالک رحمه الله د عبد الله بن دينار نه هم دغه شان روايت کړې دې څنګه چه عبد العزيز بن مسلم کړې دې يعني ﴿ وعليکم ﴾ د واؤ سره په خلاف د سفيان ثوری چه هغوی د عبد الله بن دينار نه ﴿ عليکم ﴾ نقل کړې دې يعني بغير د واؤ نه خو په دې بل ځائې کښې نسخې مختلف دي په بعضو کښې په واؤ سره دې او په بعضو کښې بغير د واؤ نه، خو د تقابل تقاضه دا ده چه په بل ځائې کښې ﴿ عليکم ﴾ کيدل پکار دی ځکه چه هر کله د مالک روايت په واؤ سره دې دلته په ابوداؤد کښې هم او په بخاری کښې هم نو د هغې مقابل يعني د ثوری روايت بغير د واؤ نه کيدل پکار دی، امام خطابی رحمه الله فرمائي چه د اکثرمحدثينو روايت په ﴿ وعليکم ﴾ واؤ سره دې خو سفيان بن عيينه عليکم بغير د واؤ نه روايت کوي وهو الصواب، امام خطابی د واو حذف ته صحيح وئيلې دې د دې وجه هغوی دا بيان کړې ده چه د حذف واؤ په صورت کښې د هغوی قول او بد دعاء هم د هغوی

[1]): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٧٢٢٢)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الاستئذان ٢٣ (٦٢٥٧)، واستتابة المرتدين ٤ (٦٩٢٨)، صحيح مسلم/السلام ٤ (٢١٦٤)، سنن الترمذي/السير ٤١ (١٦٠٣)، موطا امام مالك/السلام ٢ (٣)، مسند احمد (١٩/٢)، سنن الدارمي/الاستئذان ٧ (٢٦٧٧) (صحيح)

طرف ته واپس کیږي او د واو په صورت کښې به اشتراک ثابت شي ځکه چه واؤ عطف د جمع بین الشیئین دپاره راځي، او د کتاب په حاشیه کښې ئې لیکلي دی چه په روایاتو کښې دواړو طریقو سره ذکر دی په واؤ سره هم او په حذف د واؤ سره هم. پس بعض خو دا وائی چه د واؤ حذف اولی دې چه شراکت لازم رانشي او بعض وائی چه په شرکت کښې هیڅ حرج نشته ځکه چه مرګ د ټولو ترمینځه مشترک دې او بعض وائی چه دا واؤ د تشریک دپاره نه دې بلکه د استیناف دپاره دې یعنی ﴿وعلیکم ما تستحقونه﴾ اهـ مختصرا من البذل.

[۵۲۰۷](¹) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْزُوقٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ: "أَنَّ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا لِلنَّبِيِّ: "إِنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ يُسَلِّمُونَ عَلَيْنَا، فَكَيْفَ نَرُدُّ عَلَيْهِمْ؟ قَالَ: قُولُوا وَعَلَيْكُمْ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَكَذَلِكَ رِوَايَةُ عَائِشَةَ وَأَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُهَنِيِّ وَأَبِي بَصْرَةَ يَعْنِي الْغِفَارِيَّ.

د حضرت انس رضي الله عنه نه روایت دې چه صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته عرض اوکړو چه اهل کتاب (یهود او نصاری) مونږ ته سلام کوی نو مونږ هغوی ته څه رنګه جواب ورکوو؟ حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل تاسو هغوی ته وعلیکم وائئ -" [د السلام لفظ به نهٔ وائئ] امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه د حضرت عائشې رضي الله عنها او د ابو عبد الرحمن جهنی او د ابو بصره غفاری روایت هم داسې دې -

بَابٌ فِي السَّلَامِ إِذَا قَامَ مِنَ الْمَجْلِسِ

بابونه ۱۳۸، ۱۳۹ - د مجلس نه د پاسیدو په وخت کښې سلام کول

[۵۲۰۸](²) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَمُسَدَّدٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا بِشْرٌ يَعْنِيَانِ ابْنَ الْمُفَضَّلِ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ، قَالَ مُسَدَّدٌ سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ، فَلْيُسَلِّمْ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ فَلْيُسَلِّمْ، فَلَيْسَتِ الْأُولَى بِأَحَقَّ مِنَ الْآخِرَةِ".

د حضرت ابو هریره رضي الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل: کله چه په تاسو کښې څوک څه مجلس ته اورسی نو ده لره پکار دی چه سلام اوکړی او کله چه د دغه ځائې نه د پاسیدو اراده اوکړی نو هم دې سلام اوکړی. په اول ځل باندې سلام کول د دویم ځل په مقابله کښې څه زیات اهم نهٔ دی -"

د حدیث الباب مضمون دا دې چه کله په تاسو کښې څوک مجلس ته راشي نو هغه له پکار دی چه سلام اوکړی او کله چه پاسی او ځی نو بیا دې هم سلام اوکړی، ﴿ فَلَيْسَتِ الْأُولَى بِأَحَقَّ مِنَ الْآخِرَةِ ﴾

....

¹): صحیح مسلم/السلام ٤ (٢١٦٣)، (تحفة الأشراف: ١٢٦٠)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الاستئذان ٢٢ (٦٢٥٧)، استتابة المرتدين ٤ (٦٩٢٦)، سنن الترمذي/تفسير القرآن ٥٨ (٣٣٠١)، سنن ابن ماجه/الأدب ١٣ (٣٦٩٧)، سنن النسائي/اليوم والليلة (٣٨٦، ٣٨٧)، مسند احمد (٩٩/٣، ٢١٢، ٢١٨، ٢٢٢، ٢٧٣، ٢٧٧، ٣٠٩) (صحيح)

²): سنن الترمذي/الاستئذان ١٥ (٢٧٠٦)، (تحفة الأشراف: ١٣٠٣٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٣٠/٢، ٤٣٩) (حسن)

بَاب كَرَاهِيَةِ أَنْ يَقُولَ عَلَيْكَ السَّلَامُ

بابـ ١٣٩ ، ١٤٠- عليک السلام وئيل مکروه دی

[٥٢٠٩](١) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنْ أَبِي غِفَارٍ، عَنْ أَبِي تَمِيمَةَ الْهُجَيْمِيِّ، عَنْ أَبِي جُرَيٍّ الْهُجَيْمِيِّ، قَالَ: "أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: عَلَيْكَ السَّلَامُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: لَا تَقُلْ عَلَيْكَ السَّلَامُ، فَإِنَّ عَلَيْكَ السَّلَامُ تَحِيَّةُ الْمَوْتَى".

حضرت ابو جری هجیمی رضی الله عنه بیان کوی چه زهٔ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم نو ما اووئیل علیک السلام یا رسول الله حضور ﷺ اوفرمائیل دا لفظ [علیک السلام] مهٔ وایه دا دَ مړو سلام دې-"

قوله: ﴿ لاَ تَقُلْ عَلَيْكَ السَّلاَمُ فَإِنَّ عَلَيْكَ السَّلاَمُ تَحِيَّةُ الْمَوْتَى ﴾ دا حدیث دلته مختصر دې مطولا په کتاب اللباس باب ما جاء فی اسبال الازار کښې تیر شوې دې ظاهره هم دا ده چه په دې باندې کلام هم هلته تیر شوې دې خو دې وخت کښې مسوده مخې ته نشته، مطلب دا دې چه د جاهلیت په زمانه کښې مړو ته د سلام کولو طریقه هم دا وه یعنی علیک السلام.او یا مطلب دا دې چه دا طریقه د سلام صرف د مړو دپاره مشروع ده د ژوندو دپاره نه چه د هغې دوه وجې دی اول دا چه دا صیغه په ژوندو کښې مشروع ده د جواب دپاره چه داسې د سلام په جواب کښې وئیلې شی پس که دا صیغه په شروع کښې اختیار کړې شی نو بیا به د سلام دپاره څه باقی پاتې شی، او دویمه وجه ئې دا لیکلې ده چه چونکه دا مشهوره ده چه ﴿علی ﴾ د ضرر دپاره راځی نو په شروع د علیک وئیلو په صورت کښې به مسلم علیه ته په اول ځل وحشت وی په خلاف د مړی کښ. الی اخرما بسطه القاری فی کتاب الزکاة ۴/۲،۷۹.

بَاب مَا جَاءَ فِي رَدِّ الْوَاحِدِ عَنِ الْجَمَاعَةِ

بابـ ١٤٠ ، ١٤١- دَ جماعت دَ یو سړی جواب هم کافی دې

[٥٢١٠](٢) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْجُدِّيُّ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ خَالِدٍ الْخُزَاعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُفَضَّلِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: رَفَعَهُ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، قَالَ: "يُجْزِءُ عَنِ الْجَمَاعَةِ إِذَا مَرُّوا أَنْ يُسَلِّمَ أَحَدُهُمْ، وَيُجْزِءُ عَنِ الْجُلُوسِ أَنْ يَرُدَّ أَحَدُهُمْ".

دَ امیر المؤمنین حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه نه روایت دې ...... امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه دَ هغوی شیخ حسن بن علی دا روایت مرفوع ذکر کړې دې ... فرمائی چه یو جماعت تیریږی نو ددوی نه دَ یو سلام کول کافی دی - او دَ ناست خلقو نه چه یو کس جواب ورکړی نو کافی دی-"

یعنی که یو جماعت ته سلام اوکړې شی نو که د هغه جماعت نه یو هم د سلام جواب ورکړی

(١): سنن الترمذي/الاستئذان ٢٨ (٢٧٢١)،سنن النسائي/اليوم الليلة (٣١٨)، (تحفة الأشراف: ٢١٢٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٦٣/٥) (صحيح)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٠٢٣١) (صحيح) (الإرواء: ٧٧٨، الصحيحة: ١١٤٨،١٤١٢)

نو کافي ده، په حديث الباب کښې دوه اجزاء دي يو خو هم دا کوم چه په ترجمة الباب کښې دي، دويم دا چه که يو جماعت روان دې او هغه په يو ناست باندې ورتير شي نو چونکه په حديث کښې قاعده دا بيان کړې شوې ده چه ماشی له پکار دی چه هغه سلام اوکړی په قاعد باندې نو که د تلونکو پوره جماعت يو دې نو په هغوی کښې صرف د يو کس سلام کول د سنت د ادا کولو دپاره کافی دی.

بَابٌ فِي الْمُصَافَحَةِ

باب: ١٤١، ١٤٢- دَ مصافحې کولو بيان

مصافحه ماخوذ ده د صفحه نه چه د هغې معنی ده الافضاء بصفحة اليد الى صفحة اليد، يعنی د خپل لاس تلې د بل د لاس د تلی سره يو ځائې کول د دې نه معلومه شوه چه مصافحه په پوره لاس سره کيدل پکار دی صرف ګوتې په ګوتو ايخودلو سره به مصافحه نه کيږی لکه چه بعض متکلفين کله کله کوی پس په اوجز ١٩٢/٢ کښې دی د ابن عابدين نه وهی الصاق صفحة الكف بالكف واقبال الوجه بالوجه، فاخذ الاصابع ليس بمصافحة خلافا للروافض والسنة تکون بكلتا يديه بغير حائل من ثوب وغيره وعند اللقاء بعد السلام وان ياخذ الابهام فان فيه عرقا ينبت المحبة، كذا في الحديث ذكره القهستاني وغيره، آه.

(د مصافحه حکم)

په حاشيه د بذل کښې دی: چه مصافحه سنت ده د اکثرو علماء کرامو په نزد، په شروع کښې امام مالک رحمه الله دې ته مکروه وئيله روستو د استحباب قائل شوې وو امام نووی رحمه الله فرمائی چه د ملاقات په وخت مصافحه کول بالاجماع سنت ده، او ابن عبدالبر فرمائی چه امام مالک رحمه الله مصافحې او معانقې دواړو ته مکروه وئيلې دی، د سحنون مالکی او د يو جماعت رائې هم داسې ده، او د امام مالک رحمه الله نه د مصافحې جواز هم نقل دې وعليه صنيع الموطاء، يعنی د هغوی د تصنيف موطاء نه جواز معلوميږی، وقال الابهری كرهها مالک اذا كان على وجه التكبر وبسط روايات المصافحة فی الفتح ٤٥/١١ او د ترمذی په روايت کښې دی: عن ابن مسعود رضي الله عنه عن النبی صلى الله عليه وسلم قال من تمام التحية الاخذ باليد، او په يو روايت کښې دی: وتمام تحيتكم بينكم المصافحة، خو امام ترمذی رحمه الله په دواړو روايتونو باندې کلام کړې دې، يعنی مصافحه د سلام تکمله ده، معلومه شوه چه صرف په مصافحه باندې اکتفاء نه دی کول پکار، سلام اصل دې ففی الاوجز واخرج الطبرانی فی الاوسط من حديث انس كانوا اذا تلاقوا تصافحوا واذا قدموا من سفر تعانقوا، وله فی الكبير كان النبی صلى الله عليه وسلم اذا لقی اصحابه لم يصافحهم حتى يسلم عليهم اه

[٥٢١١] (١) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ أَبِي بَلْجٍ، عَنْ زَيْدٍ أَبِي الْحَكَمِ الْعَنَزِيِّ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ فَتَصَافَحَا وَحَمِدَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَاسْتَغْفَرَاهُ، غُفِرَ لَهُمَا".

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٧٦١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٩٣/٤) (حسن لغيره)

د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی کله چه دوو مسلمانانو ملاقات اوشي اومصافحه کوی او د الله حمد بيانوي او د الله نه بخشش غواړی، نو الله جل شانه د دواړو مغفرت کوی.

په حديث الباب کښې دی : ﴿ إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ فَتَصَافَحَا وَحَمِدَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَاسْتَغْفَرَاهُ غُفِرَ لَهُمَا ﴾ چه کله دوه مسلمانان د ملاقات په وخت مصافحه کوی او د الله پاک حمد او استغفار نو هغوی ته مغفرت کولې شی د دې حديث نه معلوميږی چه د مصافحې په وخت د الله پاک حمد او استغفار سنت دې، او په يو روايت کښې دی چه رسول الله ﷺ به د مصافحې په وخت کښې دا لوستل : اللهم اتنا فی الدنيا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار ...اخرجه ابن السنی من حديث انس رضی الله عنه، قال الحافظ ويستثنى من عموم الامر بالمصافحة المرأة الاجنبية والامرد الحسن انتهى (عون)

[۵۲۱۲](۱) حَدَّثَنَا أَبُوبَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُوخَالِدٍ، وَابْنُ نُمَيْرٍ، عَنِ الْأَجْلَحِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ، فَيَتَصَافَحَانِ، إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِقَا".

د حضرت براء رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : کله چه دوه مسلمانان ملاقات کوی او د يو بل سره مصافحه کوی نو د جدا کيدو نه وړاندې د دوی مغفرت کولې شی."

[۵۲۱۳](۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "لَمَّا جَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَدْ جَاءَكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ، وَهُمْ أَوَّلُ مَنْ جَاءَ بِالْمُصَافَحَةِ".

ترجمه: انس بن مالک رضی الله عنه وائي کله چه د يمن خلق راغلل نو رسول الله صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل: تاسو ته د يمن خلق راغلی دی دا هغه خلق دی چا چه دټولو نه مخکښې مصافحه کول شروع کړل.

او د باب په دويم حديث کښې دی : ﴿ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ لَمَّا جَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلی الله عليه وسلم- « قَدْ جَاءَكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ وَهُمْ أَوَّلُ مَنْ جَاءَ بِالْمُصَافَحَةِ » ﴾ سيدنا انس رضی الله عنه فرمائی چه کله اهل يمن د رسول الله ﷺ په خدمت کښې مدينې طيبې ته حاضر شو (نو هغوی به رسول الله ﷺ سره مصافحه کړې وی) نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه د ټولو نه مخکښې د مصافحې سنت اهل يمن راوړې دې، او په بذل کښې د حضرت ګنګوهی د تقرير نه په دې باندې ليکلې دی : ای بالكثرة والشيوع والا فكانت المصافحة فيهم قبل اتيان اهل اليمن اهـ يعنی دا مطلب نه دې چه د هغوی د راتلو نه مخکښې هلته مصافحه نه وه بلکه کثرت او عموم مراد دې پس د صحيح بخاری روايت دې ﴿ عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ : قُلْتُ لِأَنَسٍ أَكَانَتِ الْمُصَافَحَةُ فِي أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلی الله عليه وسلم فَقَالَ : نَعَمْ ﴾ .

---

۱): ٭ تخريج : سنن الترمذي/ الاستئذان ۳۱ (۲۷۲۷)، سنن ابن ماجه/الأدب ۱۵ (۳۷۰۳)، (تحفة الأشراف: ۱۷۹۹)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۸۹/۴، ۳۰۳) (حسن)

۲): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۶۲۳)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲۱۲/۳، ۲۵۱) (صحيح)

دا د ابوداؤد والا روايت معلومه نه ده چه کوم يوې دې، حافظ منذرى د دې د تخريج نه سکوت کړې دې په صحيحين کښې چه کوم روايت دې هغه خو داسې دې : أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ- وفي رواية- جاء اهل اليمن هُمْ أَرَقُّ أَفْئِدَةً وَأَلْيَنُ قُلُوبًا الإِيمَانُ يَمَانٍ وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ الحديث.

دلته يو بحث د مصافحې په باره کښې دا دې چه باليد دې وى که باليدين، د دې په باره کښې څه تفصيل په اوجز ۱۹۲/۶ کښې مذکور دې او په اخر کښې د حضرت ګنګوهي رائې د الکوکب الدرى نه دا نقل کړې ده : والحق فيه ان مصافحته ﷺ ثابتة باليد وباليدين الا ان المصافحة بيد واحدة لما كانت شعار اهل الافرنج وجب تركه لذلک اهـ يعنى اګر چه ثابت په دواړو طريقو باندې ده خو چونکه مصافحه باليد د انګريزانو شعار شوې دې په دې وجه د دې ترک واجب دې.

فائده : وفي هامش البذل والمشهور على الالسنة ان المصافحة عند الوداع لم تثبت وليس بصحيح لروايات ذكرتها على هامش جمع الفوائد ۱۴۱/۲ حضرت شيخ فرمائى چه اګر چه مولانا عبدالحئ رحمه الله خو د واپسئ د مصافحې انکار کړې دې چه هغه نه ده ثابت خو زه وايم چه ثابت ده.

بَابٌ فِي الْمُعَانَقَةِ

بابـ ۱۴۲، ۱۴۳- دغاړې بيان

د معانقې په باره کښې مصنف رحمه الله يو حديث خو په دې باب کښې ذکر کړې دې د ابوذرغفارى رضي الله عنه چه يو سړې دهغوى نه تپوس اوکړو ﴿ هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يُصَافِحُكُمْ إِذَا لَقِيتُمُوهُ ﴾ آيا رسول الله ﷺ به تاسو سره د ملاقات په وخت کښې مصافحه کوله؟ نو هغوى اوفرمائيل چه ما دهغوى سره کله هم ملاقات کړې دې نو هغوى عليه السلام ما سره مصافحه کړې ده، او د يو ځل خبره ده چه رسول الله ﷺ يو قاصد زما د راليږلو دپاره راغوښتلو ما چه کله هغوى سره ملاقات اوکړو نو هغوى ما سره مصافحه اوکړه او د يو ځل خبره ده چه رسول الله ﷺ ما پسې يو قاصد راوليږلو زه هغه وخت خپل کور کښې نه اوم چه زه کله خپل کور ته راغلم نو ماته اوئيلې شو چه د رسول الله ﷺ قاصد زما د طلب کولو دپاره راغلې وو زه فورا د هغوى په خدمت کښې حاضر شوم هغه وخت هغوى په خپل تخت باندې وو نو هغوى ماله غاړه راکړه چه په هغې سره ماته ډير لطف ملاؤ شو.

[۵۲۱۴](¹) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ يَعْنِي خَالِدَ بْنَ ذَكْوَانَ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ بُشَيْرِ بْنِ كَعْبٍ الْعَدَوِيِّ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ عَنَزَةَ، أَنَّهُ قَالَ لِأَبِي ذَرٍّ: حَيْثُ سُيِّرَ مِنَ الشَّامِ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ حَدِيثٍ مِنْ حَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: إِذًا أُخْبِرُكَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ سِرًّا، قُلْتُ: إِنَّهُ لَيْسَ بِسِرٍّ، هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَافِحُكُمْ إِذَا لَقِيتُمُوهُ؟ قَالَ: مَا لَقِيتُهُ قَطُّ إِلَّا صَافَحَنِي، وَبَعَثَ إِلَيَّ ذَاتَ يَوْمٍ وَلَمْ أَكُنْ فِي أَهْلِي، فَلَمَّا جِئْتُ، أُخْبِرْتُ أَنَّهُ أَرْسَلَ لِي، فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ عَلَى سَرِيرِهِ، فَالْتَزَمَنِي، فَكَانَتْ تِلْكَ أَجْوَدَ وَأَجْوَدَ".

حضرت ايوب بن بشير بن کعب عدوى د بنو عنزه د يو کس نه روايت کوى چه هغه حضرت ابو ذر غفارى رضي الله عنه ته اوفرمائيل چه زۀ ستاسو نه د نبى کريم ﷺ يو حديث معلومول غواړم

(¹): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۲۰۰۷)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۶۳/۵، ۱۶۷) (ضعيف)

هغوی ورته اوفرمائیل که چرې د راز خبره نۀ وی نو زۀ به ئې تاته بیانوم - ما اووې څه د راز خبره نۀ ده، تاسو خلقو چه به کله د رسول الله ﷺ سره ملاقات کولو نو آیا رسول الله ﷺ به تاسو سره مصافحه کوله؟ هغوی اووې زۀ چه کله هم د نبی کریم ﷺ سره ملاؤ شوې یم نو حضور ﷺ زما سره مصافحه کړې ده - او یو ځل حضور ﷺ مالره راوبلو مګر زۀ په کور کښې نۀ وم کله چه زۀ واپس راغلم نو ماته د هغه د رابللو خبر راکړې شو زۀ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم هغوی په خپل سریر (د ناستې تحت یا کټ وغیره) باندې تشریف فرما وو نو حضور ﷺ ما ته غاړه راکړه او دا (زما دپاره) عمده، ډیره عمده خبره وه -"

او په بل روایت کښې چه دوه بابونه پس باب فی قبلة ما بین العینین کښې ذکر دي

قوله: ﴿عَنِ الشَّعْبِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– تَلَقَّى جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَالْتَزَمَهُ .....الخ﴾

یعنی کله چه جعفر بن ابی طالب رضی الله عنه د حبشې د هجرة کولو نه پس په واپسئ باندې مدینې ته حاضر شو نو رسول الله ﷺ د هغه استقبال اوفرمائیلو او هغه وخت ئې ورسره معانقه اوفرمائیله او د هغوی تندې ئې هم خکل کړو. او په ترمذی باب ما جاء فی المعانقة والقبلة کښې د عائشې رضی الله عنها روایت دې: قالت: قدم زيد بن حارثة المدينة ورسول الله صلى الله عليه و سلم في بيتي فأتاه فقرع الباب فقام إليه رسول الله صلى الله عليه و سلم عريانا يجر ثوبه والله ما رأيته عريانا قبله ولا بعده فاعتنقة وقبله قال أبو عيسى هذا حديث حسن غريب لا نعرفه من حديث الزهري إلا من هذا الوجه، دا روایات ثلاثه خو د معانقې په ثبوت بلکه په استحباب باندې دلیل دې خو په ترمذی کښې دی: باب ما جاء فی المصافحة کښې د انس رضی الله عنه په روایت کښې دی: ﴿قال رجل: يا رسول الله الرجل منا يلقي أخاه أو صديقه أينحني له؟ قال لا قال أفيلتزمه ويقبله؟ قال لا قال أفيأخذ بيده ويصافحه؟ قال نعم، هذا حديث حسن﴾ هم دغه شان په ابن ماجه کښې د انس رضی الله عنه حدیث مرفوع داسې دې ﴿ايعانق بعضنا بعضا قال لا، ولكن تصافحوا﴾ یعنی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه په مونږ کښې دې بعض بعضو سره معانقه کوی؟ نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل نه! خو مصافحه کوئ. د انس رضی الله عنه دا حدیث د کوم تخریج چه امام ترمذی او امام ابن ماجه کړې دې د معانقې په کراهت باندې دال دې، د ابن ماجه په حاشیه کښې هم د دې کراهت د معانقې قائل دې امام ابوحنیفه رحمه الله، او هر چه په ترمذی کښې روایت دې چه رسول الله ﷺ زید بن حارثه سره معانقه کړې وه نو هغه دلالت کوی د معانقې په جواز باندې للقادم من السفر، صرف د سفر نه راتلونکی دپاره لهذا د بل دپاره به جائز نه وی اهـ په باب المصافحه کښې دا تیر شوې دی چه امام مالک مصافحې او معانقې نه مکروه وئیلې دی او دا چه د هغوی نه د مصافحې جواز هم نقل دې، او هم دا هغوی په موطاء کښې اختیار کړې دې. (امام مالک رحمه الله د موطاء په اواخر کښې ما جاء فی المهاجرة د لاندې دا روایت معضلا ذکر کړې دې، عن عطاء بن عبدالله الخراسانی قال قال رسول الله ﷺ: تصافحوا يذهب الغل. چه مصافحه کوئ حسد او کینه به مو ختمه شی، د دې په شرح کښې علامه باجی رحمه الله فرمائی چه مراد ترې نه مصافحه بالایدی ده او ابن وهب د امام مالک رحمه الله

نه د مصافحې او معانقې کراهت نقل کړې دې نو د دې روايت په وجه باندې کيدې شي چه مصنف رحمه الله د دې بله معنی مراد کړې وی ﴿ان يصفح بعضهم عن بعض من الصفح وهو التجاوز والغفران، وهو اشبه لان ذلک يذهب الغل فی الاغلب واحتج مالک لمنع المصافحة باليد بقوله عزوجل اذا دخلوا عليه فقالوا سلاما قال سلام قوم منكرون، ولم يذكر مصافحة، الی اخر ما فی الاوجز ۱۹۲/۶، يعنی دويم احتمال په دې کښې دا دې چه دا تصافحوا د صفح او عفو نه اخستلې شوې دې، يعنی خپل مينځ کښې يو بل معاف کول او يو بل ته بخښنه کول او په يو لحاظ سره دا غوره ده ځکه چه په صفح او عفو سره حسد او کينه لرې کيږی.اهـ) او امام بخاری رحمه الله ترجمه قائم کړې ده : باب المعانقة وقول الرجل كيف اصبحت، خو هغوی د معانقې په باره کښې هيڅ حديث نه دې ذکر کړې خو په کتاب البيوع کښې ئې باب ما ذکر فی الاسواق او په کتاب اللباس کښې باب السخاب للصبيان کښې ئې د دې متعلق حديث ذکر کړې دی چه د هغې مضمون دا دې چه چه يو ځل رسول الله ﷺ د فاطمې رضی الله عنها د کور مخې ته کيناستلو او وې فرمائيل : أَثَمَّ لُكَعُ أَثَمَّ لُكَعُ فَحَبَسَتْهُ شَيْئًا فَظَنَنْتُ أَنَّهَا تُلْبِسُهُ سِخَابًا،أَوْ تُغَسِّلُهُ فَجَاءَ يَشْتَدُّ حَتَّى عَانَقَهُ وَقَبَّلَهُ ...او د حسن رضی الله عنه په باره کښې ئې تپوس اوفرمائيلو چه هغه چرته دې فاطمې رضی الله عنها د هغه مخ لاسونه وينځل چه په هغې کښې لږ وخت اولګيدو او بيا هغه په منډه منډه راغلو يعنی حسن رضی الله عنه او رسول الله ﷺ ته ورترغاړه وتلو رسول الله ﷺ هغوی د خپلې سينې مبارکې سره اولګول او تقبيل ئې اوکړو، د بخاری شريف د دې روايت نه د معانقې ثبوت ملاويږی خو داسې سرسری طور ځکه چه حسن رضی الله عنه خو ماشوم وو هغه ته رسول الله ﷺ غاړه ورکړه، هم په دې وجه امام بخاری رحمه الله دا حديث په اصل محل يعنی باب المعانقه کښې نه دې ذکر کړې خو چونکه په دې کښې لفظ معانقه ذکر وو په دې وجه ئې د هغې طرف ته ترجمه قائمولو سره اشاره اوفرمائيله.

حضرت شيخ په الابواب والتراجم ۱۵۱/۶ کښې د امام نووی رحمه الله نه نقل کړی دی چه د معانقې په باره کښې د علماء کرامو اختلاف دې يعنی قادم من السفر دپاره چه دې ته امام مالک رحمه الله مکروه وئيلې دی او سفيان بن عيينة وغيره مستحب او هغوی فرمائی : وهو الصحيح الذی عليه الاكثرون والمحققون، صحيح هم دا ده چه د هغې اکثر علماء قائل دی چه د قادم من السفر دپاره مستحب ده هغوی فرمائی چه د امام مالک او سفيان په دې کښې مناظره هم اوشوه، سفيان بن عيينة استدلال اوکړو د رسول الله ﷺ د فعل نه د جعفر بن ابی طالب سره چه کله هغه د حبشې نه راغلې وو .....امام مالک رحمه الله اوفرمائيل چه هغه د رسول الله ﷺ سره خاص وه،په دې باندې سفيان اوفرمائيل چه خاص نه ده بلکه عام ده، په دې باندې هغوی خاموش شو، قاضی عياض رحمه الله فرمائی چه د امام مالک رحمه الله سکوت دليل دې د قول سفيان د تسليمولو او په دې کښې ئې د هغوی موافقت اوکړو وهو الصواب، او د احنافو مذهب په تراجم کښې د علامه شامی نه کراهت معانقه نقل کړې دې او هم دغه شان تقبيل وجه او يد، او د امام طحاوی رحمه الله نه ئې نقل کړی دی چه دا قول د طرفين دې او امام

ابو یوسف رحمه الله فرمائی لا باس بالتقبیل والمعانقة الی اخر ما فیه ...او په بذل کښې د لمعات نه نقل کړې دی چه صحیح دا ده چه معانقه جائز ده په دې شرط چه خوف د فتنې نه وی، او په دلیل کښې ئې د زید بن حارثه او د جعفر بن ابی طالب قصه پیش کړې ده، او د بعض علماء کرامو نه ئې توفیق بین الروایات داسې کړې دې چه مکروه هغه معانقه ده کومه چه علی وجه الشهوة وی، او وئیلې شوې دی چه اختلاف په هغه صورت کښې دې چه کله انسان په پوره جامه کښې نه وی صرف په ازار کښې وی او که په قمیص او ازار دواړو کښې وی نو فلا باس بالاجماع وهو الصحیح، پس خلاصه دا چه د احنافو په دې کښې دواړه اقوال دی خو اصح د جواز دې په شرط د عدم الفتنة او امام مالک رحمه الله علی القول الاشهر د دې د کراهت قائل دې او د شوافعو په اصح قول کښې للقادم من السفر دپاره مستحب ده.

په حدیث الباب کښې ﴿ حَيْثُ سُيِّرَ مِنَ الشَّامِ ﴾ چه ابوذرغفاری رضی الله عنه چه کله د شام نه روان کړې شو، په بذل کښې د دې په تشریح کښې لیکلې دی چه ابوذرغفاری رضی الله عنه په ملک شام کښې وو او چونکه د هغوی اختلاف د مالدارانو سره مشهور دې چه د هغوی سره به ئې لانجې راتلې ځکه چه د هغوی مسلک وو چه څوک د ضرورت نه زیات مال خپل ځان سره ږدی نو د زکاة د ادا کولو باوجود هم جائز نه دې نو په دې وجه د شام عامل د عثمان رضی الله عنه په خدمت کښې د هغوی دا حال لیکلو سره اولیږلو نو په دې باندې عثمان رضی الله عنه هغه مدینې منورې ته راطلب کړو. خو هلته د راتلو نه پس هم د هغوی مالدارو سره اختلاف وو په دې وجه عثمان رضی الله عنه هغوی ته په مقام ربذه کښې د استوګنې اختیارولو حکم ورکړو.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْقِيَامِ

باب ۱۴۳، ۱۴۴- د تعظیم دپاره اودریدل

د قیام په باره کښې مصنف رحمه الله دوه ابواب قائم کړی دی یو دا اوبل یو څو ابواب روستو راروان دې، باب الرجل یقوم للرجل یعظمه بذلک ...د باب ثانی نه مراد خو هغه قیام دې کوم چه د تعظیم د وجې نه وی او د دې نه منځکښې باب نه مراد هغه قیام دې کوم چه تعظیما نهٔ وی بلکه په بل څه غرض سره وی، اظهار شوق ومحبت یا عذر او ضرورت، په دې باب کښې مصنف رحمه الله دوه احادیث ذکر کړې دی یو د ابوسعید خدری رضی الله عنه

[۵۲۱۵](۱) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، "أَنَّ أَهْلَ قُرَيْظَةَ لَمَّا نَزَلُوا عَلَى حُكْمِ سَعْدٍ، أَرْسَلَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَاءَ عَلَى حِمَارٍ أَقْمَرَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ أَوْ إِلَى خَيْرِكُمْ، فَجَاءَ حَتَّى قَعَدَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

د حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه نه روایت دې چه بنو قریظه کله د حضرت سعد (بن معاذ رضی الله عنه) د فیصلې په قبلولو باندې اتفاق اوکړو نو حضور صلی الله علیه وسلم حضرت سعد رضی الله عنه لره

(۱): صحیح البخاري/الجهاد ۱۶۸ (۳۰۴۳)، المناقب ۱۲ (۳۸۰۴)، المغازي ۳۱ (۴۱۲۱)، الاستئذان ۲۵ (۶۲۶۲)، صحیح مسلم/الجهاد ۲۲ (۱۷۶۸)، (تحفة الأشراف: ۳۹۶۰)، وقد أخرجه: مسند احمد (۱۴۲/۶) (صحیح)

راوبللو، او هغه په يو سپين خر باندې سور وو راغې نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل خپل سردار ته يا خپل افضل ته اودريږئ. نو حضرت سعد رضي الله عنه راغې تردې پورې چه د رسول الله ﷺ سره کيناستو.

د سعد بن معاذ رضي الله عنه په باره کښې چه کله رسول الله ﷺ هغوی د بنوقريظه د فيصلې دپاره راغوښتلو او هغه حاضر شو نو هغوی دغه وخت کښې په خر باندې سوارهٔ وو نو په دغه وخت کښې رسول الله ﷺ انصارو ته اوفرمائيل: قوموا الى سيدكم، د دې قيام په باره کښې د بعضو رائې خو هم دا ده چه دا تعظيما وو او د اکثرو رائې دا ده چه دا د هغوی د اعانت دپاره وو هغه وخت هغه بيمار وو.

[٥٢١٦](١) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: فَلَمَّا كَانَ قَرِيبًا مِنَ الْمَسْجِدِ، قَالَ لِلْأَنْصَارِ: قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ.

حضرت شعبه رضي الله عنه روايت بيان کړې دې - فرمائي کله چه هغه جمات ته قريب راغې نو حضور ﷺ انصارو ته اوفرمائيل خپل سردار ته اودريږئ.

او دباب دويم حديث د عائشې رضي الله عنها دې چه د هغې مضمون دا دې

[٥٢١٧](٢) حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مَيْسَرَةَ بْنِ حَبِيبٍ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ، عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا قَالَتْ: "مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ أَشْبَهَ سَمْتًا وَهَدْيًا وَدَلًّا، وَقَالَ الْحَسَنُ: حَدِيثًا وَكَلَامًا، وَلَمْ يَذْكُرِ الْحَسَنُ السَّمْتَ وَالْهَدْيَ وَالدَّلَّ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْ فَاطِمَةَ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهَا كَانَتْ إِذَا دَخَلَتْ عَلَيْهِ، قَامَ إِلَيْهَا فَأَخَذَ بِيَدِهَا، وَقَبَّلَهَا، وَأَجْلَسَهَا فِي مَجْلِسِهِ، وَكَانَ إِذَا دَخَلَ عَلَيْهَا، قَامَتْ إِلَيْهِ، فَأَخَذَتْ بِيَدِهِ، فَقَبَّلَتْهُ وَأَجْلَسَتْهُ فِي مَجْلِسِهَا".

د ام المؤمنين حضرت عائشې رضي الله عنها نه روايت دې چه ما هيڅوک لره نهٔ دی ليدلې چه هغه د حضرت فاطمې رضي الله عنها نه زيات په عادات، چال چلن، او په خبرو کولو کښې مشابه وی د رسول الله سره ... د حسن بن علی په روايت کښې د [حديثا وكلاما] الفاظ وارد دی - د [السمت، والهدى، والدل] الفاظ په کښې نشته دې -" ... او کله چه به دا حضور ﷺ ته راتله نو حضور ﷺ به دې ته پاسيدلو د هغې لاس به ئې نيولو او ښکلوله به ئې او په خپل ځائې باندې به ئې کينوله او (دغه شان) چه کله به حضور ﷺ هغې ته ورتللو نو هغه به پاسيده د حضور ﷺ لاس مبارک به ئې نيولو او ښکلولو به ئې او حضور ﷺ لره به ئې په خپل ځائې باندې کينولو -"

سيده عائشه رضي الله عنها فرمائي چه په رفتار، خبرو اواخلاقو کښې درسول الله ﷺ سره مشابهت لرونکې ما د فاطمې رضي الله عنها نه زيات څوک هم نه دی ليدلې، چه کله به هغه رسول الله ﷺ ته راتله په کور کښې نو رسول الله ﷺ به د هغوی په ليدو باندې اودريدلو او په تعلق او مينه کښې به ئې د هغې لاس اونيولو او د هغوی تقبيل به ئې کولو او هغوی به ئې په خپل ځائې باندې کينول، هغه فرمائي چه او هم دغه حال خپله د فاطمې رضي الله عنها وو چه کله به رسول الله ﷺ

(١): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٣٩٦٠) (صحيح)
(٢): سنن الترمذي/المناقب ٦١ (٣٨٧٢)، (تحفة الأشراف: ١٧٨٨٣، ١٨٠٤٠) (صحيح)

هغوی کره تشریف اوړلو نو هغه به د لرې نه د رسول اللهﷺ په لیدو باندې اودریدله،اود رسول اللهﷺ لاس به ئې نیولو او هغوی به ئې په خپل ځائې باندې کینول.

امام نوویؒ فرمائی چه د اهل علم و فضل دپاره قیام مستحب دي او د احادیثو نه ثابت دې او صراحة په دې کښې هیڅ حدیث صحیح نشته، او دغه شان علامه شامی هم د دې د استحباب تصریح کړې ده، علماء فرمائی چه تعظیما اودریدل د اهل فضل دپاره مکروه نه دی بلکه مکروه د قیام محبت دې یعنی چه د کوم سړی دپاره قیام کولې شی هغه خپله د خپل ځان دپاره قیام خوښ کړی.

بَابٌ فِي قُبْلَةِ الرَّجُلِ وَلَدَهُ

باب: د پلار خپل بچی لره ښکلول

[٥٢١٨](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، "أَنَّ الأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ، أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُقَبِّلُ حُسَيْنًا، فَقَالَ: إِنَّ لِي عَشَرَةً مِنَ الْوَلَدِ، مَا فَعَلْتُ هَذَا بِوَاحِدٍ مِنْهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ".

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه حضرت اقرع بن حابس رضی الله عنه رسول اللهﷺ لره اولیدو چه هغه حضرت حسین رضی الله عنه لره ښکلولو ،نو هغوی اووې په تحقیق سره زما لس بچی دی او ما دَ هیڅ یو سره داسې نهٔ دی کړې (یعنی ښکل کړې مې نهٔ دی) نو رسول اللهﷺ اوفرمائیل څوک چه رحم نهٔ کوی نو په هغه باندې رحم نهٔ شی کولې."

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ الأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ أَبْصَرَ رسول الله -صلى الله عليه وسلم- وَهُوَ يُقَبِّلُ حُسَيْنًا الخ﴾ اقرع بن حابس رضی الله عنه یو ځل رسول اللهﷺ اولیدو چه د خپل نمسی حسین رضی الله عنه تقبیل ئې کولو نو هغه اووې چه زما لس ځامن دی ما خو چرته د یو تقبیل هم نه دې کړې، رسول اللهﷺ اوفرمائیل : ﴿مَنْ لاَ يَرْحَمُ لاَ يُرْحَمُ ﴾ چه څوک په بل چا باندې رحم نه کوی نو الله پاک هم په هغه باندې رحم نه کوی.

په حاشیه د بذل کښې دی چه ملا علی قاریؒ د امام نووی نه نقل کړی دی چه د پلار د خپل ځوی مخ خکلول علی وجه الشفقة والرحمة واللطف واجب دی او هم دغه شان د مخ نه علاوه د نورو اندامونو هم، او د خپل اولاد نه علاوه د خپلو احبابو د اولاد تقبیل سنت دې، واما التقبیل بالشهوة فحرام بالاتفاق، وسواء فی ذلک الوالد وغیره اهـ.

او د باب په دویم حدیث کښې د واقعه افک د حدیث آخری ټکړه ذکر ده

[٥٢١٩](٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ: أَنَّ عَائِشَةَ، قَالَتْ: ثُمَّ قَالَ: تَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَبْشِرِي يَا عَائِشَةُ، فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَنْزَلَ عُذْرَكِ، وَقَرَأَ عَلَيْهَا الْقُرْآنَ، فَقَالَ أَبَوَايَ: قُومِي، فَقَبِّلِي رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: أَحْمَدُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا إِيَّاكُمَا".

---

[1]): صحيح مسلم/الفضائل ١٥ (٢٣١٨)، سنن الترمذي/البر والصلة ١٢ (١٩١١)، (تحفة الأشراف: ١٥١٤٦)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الأدب ١٧ (٥٩٩٣)، مسند احمد (٢/٢٢٨، ٢٤١، ٢٦٩، ٥١٣) (صحيح)

[2]): تفرد به ابو داود، (تحفة الأشراف: ١٦٨٧٩)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/تفسير سورة النور ٦ (٤٧٥٠)، صحيح مسلم/التوبة ١٠ (٢٧٧٠)، مسند احمد (٦/٥٩) (صحيح)

د حضرت عروه رضی الله عنه نه روایت دې چه حضرت عائشې رضی الله عنها (د افک واقعه بیانوله نو هغې) اوفرمائیل : بیا نبی کریم ﷺ اوفرمائیل عائشې رضی الله عنها ! خوشخبری دې وی الله عز وجل ستا براءت نازل کړې دې -" او هغې ته ئې د قرآن مجید آیت تلاوت اوفرمایه،نو زما مور او پلار ماته اووې پاسه او د رسول الله ﷺ سر مبارک ښکل کړه نو ما اووې زه د الله جل شانه حمد کووم ستاسو دواړو نه.

عائشه رضی الله عنها فرمائی چه کله زما په باره کښې د قرآن کریم آیت نازل شو نو ماته زما مور پلار اووې چه پاسه او د رسول الله ﷺ سر مبارک خکل کړه، او د هغوی شکریه ادا کړه، هغه فرمائی چه ما اووې زه صرف د الله پاک حمدوثناء او د هغه شکریه ادا کوم، په تاسو کښې دچا هم نه، دحدیث الافک ذکرپه کتاب الحدود باب حد القذف کښې تیرشوې دې.

بَاب فِي قُبْلَةِ مَا بَيْنَ الْعَيْنَيْنِ

باب ١٤٥ ، ١٤٦ - په تندی باندې ښکلول

[٥٢٢٠](١) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ أَجْلَحَ، عَنْ الشَّعْبِيِّ "أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَلَقَّى جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، فَالْتَزَمَهُ وَقَبَّلَ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ".

د حضرت شعبی نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ د حضرت جعفر بن ابی طالب رضی الله عنه سره ملاؤ شو (او هغه د سفر نه واپس راغلې وو) نو حضور ﷺ هغه ته غاړه ورکړه او د سترګو په مابین کښې (یعنی په تندی باندې) ئې ښکل کړو.

د دې باب د حدیث مضمون اوس نزدې تیر شو.

بَاب فِي قُبْلَةِ الْخَدِّ

باب په مخ باندې ښکلول

[٥٢٢١](٢) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، عَنْ إِيَاسِ بْنِ دَغْفَلٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ أَبَا نَضْرَةَ قَبَّلَ خَدَّ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَام".

حضرت دیاس بن دغفل رحمه الله بیان کوی چه ما حضرت ابو نضره (منذر بن مالک) لره اولیدو چه هغه سیدنا حسن بن علی رضی الله عنه په مخ باندې ښکل کړو.

(دلته دحسن نه مراد حسن بصری دې)

﴿ رَأَيْتُ أَبَا نَضْرَةَ قَبَّلَ خَدَّ الْحَسَنِ ﴾ منذری لیکلې دی چه د حسن نه مراد حسن بن ابی الحسن یعنی حسن بصری رحمه الله دې. حضرت په بذل کښې لیکلې دی چه زمونږ په نسخه کښې د حسن نوم سره رضی الله تعالی عنه لیکلې شوې دې چه د هغې نه شبه پیدا کیږی چه دا حسن بن علی رضی الله عنه دې خو په یوه نسخه کښې هم نه د حسن بن ابی الحسن تصریح شته او نه د حسن بن علی رضی الله عنه، خو زمانه د دواړو حسن یوه ده په دې حیثیت سره د دواړو احتمال شته، خو منذری دوی ته حسن بصری وائی او د منذری مرتبه په احادیثو کښې اوچته ده په دې

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٨٨٥٣) (ضعيف)

(٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٩٤٩٣) (صحيح الإسناد)

وجه هم د هغوی قول به راجح وی او کیدې شی چه د رضی الله تعالی عنه کتابت د ناسخینو د طرف نه وی.اهـ من البذل.....قلت وهذا هو المتعين اذ ابن وغفل لم يدرك عصر الصحابة لانه من الطبقة السابعة من طبقات التقريب.

[٥٢٢٢](١) حَدَّثَنَا عَبْدُاللَّهِ بْنُ سَالِمٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ، قَالَ: "دَخَلْتُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ أَوَّلَ مَا قَدِمَ الْمَدِينَةَ، فَإِذَا عَائِشَةُ ابْنَتُهُ مُضْطَجِعَةٌ، قَدْ أَصَابَتْهَا حُمَّى، فَأَتَاهَا أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ لَهَا كَيْفَ أَنْتِ يَا بُنَيَّةُ؟ وَقَبَّلَ خَدَّهَا".

حضرت براء رضی الله عنه بیان کوی چه زهٔ د حضرت ابوبکر رضی الله عنه سره راغلم او دا خلق نوې نوې مدينې ته راغلي وو، او د هغوی لور بی بی حضرت عائشه رضی الله عنها د تبې په وجه سره ملاسته وه، نو ابوبکر رضی الله عنه هغې ته نزدې شو او تپوس ئې ترینه اوکړو ستا څه حال دې؟ او هغې لره ئې په مخ باندې ښکل هم کړه.

قوله: ﴿ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ أَوَّلَ مَا قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَإِذَا عَائِشَةُ ابْنَتُهُ مُضْطَجِعَةٌ قَدْ أَصَابَتْهَا حُمَّى الخ﴾ سيدنا براء رضی الله عنه فرمائی چه په شروع شروع کښې چه کله ابوبکرصدیق رضی الله عنه هجرت فرمائیلو سره مدينې طيبې ته راغلو نو زه د هغوی سره د هغوی کور ته داخل شوم هلته د هغوی لور عائشه صدیقه رضی الله عنها ملاسته وه او د هغې تبه وه نو هغه ته ورغلو او د هغې تپوس ئې اوکړو او د هغې مخ ئې خکل کړو.

په حاشیه د بذل کښې دی : وفی الفتح ٣٢٨/١٠ یجوز التقبيل الولد الصغير فى كل عضو منه وكذا الكبير عند الاكثر مالم يكن عورة وكان علیه السلام يقبل فاطمة رضی الله عنها وكذا ابوبكر ابنته عائشة اهـ وبسطت انواع القبلة فى الشامى ٢٤٢/٥.

بَابٌ فِي قُبْلَةِ الْيَدِ

باب: ١٤٧، ١٤٨- د لاس ښکلول

[٥٢٢٣](٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى حَدَّثَهُ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ، وَذَكَرَ قِصَّةً، قَالَ: "فَدَنَوْنَا، يَعْنِي مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَبَّلْنَا يَدَهُ".

حضرت عبد الرحمن بن ابو ليلى بیان کوی چه حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه قصه بیان کړه چه مونږه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته قریب شو او مونږه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم لاس مبارک لره ښکل کړو.

قوله: ﴿ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ وَذَكَرَ قِصَّةً قَالَ فَدَنَوْنَا - يَعْنِي - مِنَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَبَّلْنَا يَدَهُ ﴾

دا د یو اوږد حدیث ټکړه ده لکه چه مصنف رحمه الله هم دې ته اشاره کړې ده، ﴿وذكر قصته﴾ کومه چه په کتاب الجهاد باب التولی یوم الزحف کښې تیر شوې دې، الدر المنضود جلد رابع اوګورئ، په حاشیه د بذل کښې دی قال النووی : تقبیل يد الرجل الصالح لزهده وصلاحه وعلمه اوشرفه ونحو

(١): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٦٥٨٨) (صحيح)
(٢): انظر حديث رقم (٢٦٤٧)، (تحفة الأشراف: ٧٢٩٨) (ضعيف)

ذک من الامور الدنيوية لا يكره بل يستحب فاذا كان لغناه او شوكته او جاهه عند أهل الدنيا فمكروه شديد الكراهة،وذكر الحافظ احاديث قبلة اليد والرجل فى التلخيص الحبير ٣٦٦ اھ، وفي الدر المختار ٢٤٥/٥ (ولا بأس بتقبيل يد) الرجل (العالم) والمتورع على سبيل التبرك ونقل المصنف عن الجامع أنه لا بأس بتقبيل يد الحاكم والمتدين (السلطان العادل) وقيل سنة (وتقبيل رأسه) أي العالم (أجود) كما في البزازية (ولا رخصة فيه) أي في تقبيل اليد (لغيرهما) أي لغير عالم وعادل هو المختار.

بَابٌ فِي قُبْلَةِ الْجَسَدِ

بابونه ١٤٨، ١٤٩-په بدن باندې ښكلول

[٥٢٢٤](1) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا خَالِدٌ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالَ: "يُحَدِّثُ الْقَوْمَ وَكَانَ فِيهِ مِزَاحٌ بَيْنَا يُضْحِكُهُمْ، فَطَعَنَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي خَاصِرَتِهِ بِعُودٍ، فَقَالَ: أَصْبِرْنِي، فَقَالَ: اصْطَبِرْ، قَالَ: إِنَّ عَلَيْكَ قَمِيصًا وَلَيْسَ عَلَيَّ قَمِيصٌ، فَرَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَمِيصِهِ، فَاحْتَضَنَهُ وَجَعَلَ يُقَبِّلُ كَشْحَهُ، قَالَ: إِنَّمَا أَرَدْتُ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ".

حضرت عبد الرحمن بن ابو ليلىٰ د حضرت اسيد بن حضير رضي الله عنه نه روايت كوى او دې د انصارو نه وو - ده يو ځل د خپل قوم سره خبرې كوولې - مزاحيه سړې وو - او هغوى لره ئې خنده ول نو حضور ﷺ ددهٔ تشو لره يو ډكې يوړو نو هغوى (اسيد بن حضير) اوفرمائيل ماته بدله راكړه حضور ﷺ اوفرمائيل واخله هغوى اووې په تاسو باندې خو قميص دې او په ما باندې قميص نۀ وو - نو نبى كريم ﷺ خپل قميص لره بره كړو نو حضرت اسيد حضور ﷺ لره په خپلو متو كښې واخستو او د نبى كريم ﷺ اوږه ئې ښكلوله اووې فرمائيل اې د الله ﷺ رسوله! زما هم دا نيت وو.

قوله: ﴿ عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ – رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ – قَالَ بَيْنَمَا هُوَ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ وَكَانَ فِيهِ مِزَاحٌ بَيْنَا يُضْحِكُهُمْ الخ ﴾

اسيد بن حضير رضي الله عنه فرمائي چه يو انصارى سړى د خلقو سره خبرې كولې چه د هغه په طبيعت كښې مزاح وو هغه خلق په خپلو خبرو باندې خندول چه په هغې باندې رسول الله ﷺ په يو چوكه سره د هغه ملا اوهله نو هغه اووې ما پريږدئ چه زه ستاسو نه بدل او قصاص واخلم نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل بدله واخله، هغه اووې چه ستاسو په بدن باندې خو قميص دې او زما په بدن باندې قميص نشته په دې باندې رسول الله ﷺ خپل قميص اوچت كړو، هغه سړى د رسول الله ﷺ پورې خان اولګولو او دهغوى ﷺ شا ئې خكل كړه او وې وئيل يا رسول الله ﷺ زما مقصد خو دا وو.

....

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٥١) (صحيح الإسناد)

باب قُبْلَةِ الرِّجْلِ

بابـ ...... خپې ښکلول

[٥٢٢٥]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنُ الطَّبَّاعِ، حَدَّثَنَا مَطَرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْنَقُ، حَدَّثَتْنِي أُمُّ أَبَانَ بِنْتُ الْوَازِعِ بْنِ زَارِعٍ، عَنْ جَدِّهَا زَارِعٍ، وَكَانَ فِي وَفْدِ عَبْدِ الْقَيْسِ، قَالَ: "لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ، فَجَعَلْنَا نَتَبَادَرُ مِنْ رَوَاحِلِنَا، فَنُقَبِّلُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرِجْلَهُ، قَالَ: وَانْتَظَرَ الْمُنْذِرُ الْأَشَجُّ حَتَّى أَتَى عَيْبَتَهُ، فَلَبِسَ ثَوْبَيْهِ، ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ: إِنَّ فِيكَ خَلَّتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ: الْحِلْمُ وَالْأَنَاةُ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا أَتَخَلَّقُ بِهِمَا أَمُ اللَّهُ جَبَلَنِي عَلَيْهِمَا؟ قَالَ: بَلِ اللَّهُ جَبَلَكَ عَلَيْهِمَا، قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَبَلَنِي عَلَى خَلَّتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ".

ام ابان بنت وازع بن زارع د خپل پلار نه روایت کوی او دې په وفد د عبد القیس کښې شامل وو فرمائی چه کله مونږ مدینې منورې ته اورسیدو نو مونږه په جلدئ جلدئ سره د خپلو سورلو نه کوز شو او د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او د هغوی لاس او پښې مو ښکلولې - لیکن منذر اشج انتظار اوکړو تردې پورې چه هغه خپل سامان ته ورغې او خپلې دوه کپړې ئې واچولې بیا د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې راغې نو حضور ﷺ اوفرمائیل بې شکه په تا کښې دوه خصلتونه داسې دی چه هغې لره الله تعالی خوښوی - حلم (بلنده حوصله او جلد بازی یعنی تیزی نهٔ کول) او باوقار کیدل -'' هغه تپوس اوکړو چه اې د الله رسوله ! آیا زهٔ په دې باندې په تکلف سره اظهار کووم او کهٔ زهٔ الله په دې باندې پیدا کړې یم - حضور ﷺ اوفرمائیل بلکې تهٔ الله تعالیٰ په دې باندې پیدا کړې ئې -'' پس هغه اووې حمد دې هغې الله لره چه هغه مالره په داسې عادتونو باندې پیدا کړې دې چه هغه الله او د هغه رسول ته خوښ دی -

قوله: ﴿ حَدَّثَتْنِي أُمُّ أَبَانَ بِنْتُ الْوَازِعِ بْنِ زَارِعٍ عَنْ جَدِّهَا زَارِعٍ وَكَانَ فِي وَفْدِ عَبْدِ الْقَيْسِ قَالَ لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَجَعَلْنَا نَتَبَادَرُ مِنْ رَوَاحِلِنَا فَنُقَبِّلُ يَدَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَرِجْلَهُ - قَالَ - وَانْتَظَرَ الْمُنْذِرُ الْأَشَجُّ الخ ﴾

ام ابان د خپل نیکه زارع نه روایت کوی کوم چه په وفد د عبدالقیس کښې وو هغه فرمائی چه کله مونږ مدینې طیبې ته راورسیدو نو مونږ زر زر د خپلو سورلو نه کوزیدو سره د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضریدلو، د هغوی لاسونه او خپې مو خکلول خو منذر اشج تیزی اونکړه تر دې چه هغه اول د خپلو کپړو پنډوکی ته راغلو خپلې دواړه کپړې ئې بدلې کړې او بیا د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو رسول الله ﷺ د هغوی دا ادا لیدلو سره اوفرمائیل : ﴿ إِنَّ فِيكَ خَلَّتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ الْحِلْمُ وَالْأَنَاةُ ﴾ .قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا أَتَخَلَّقُ بِهِمَا أَمِ اللَّهُ جَبَلَنِي عَلَيْهِمَا قَالَ ﴿ بَلِ اللَّهُ جَبَلَكَ عَلَيْهِمَا ﴾ .قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَبَلَنِي عَلَى خَلَّتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ ﴾ چه په تا کښې دوه عادتونه داسې دی کوم چه الله پاک خوښوی یو حلم او دویم وقار، هغوی عرض اوکړو یا رسول الله ﷺ دا دوه خصلتونه ما خپله اختیار کړې دی او که الله پاک زما په خلقت کښې ایخودلې دی؟ نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل الله

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٣٦١٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٠٦٧٤) (صحيح)

پاک ته پیدا کړي هم په دې خصلتونو ئې، په دې باندې هغه اووې چه ټول تعریفونه د هغه الله پاک دپاره دی چا چه زه په داسې دوه خصلتونو باندې پیدا کړم کوم چه الله تعالی او د هغه رسول ﷺ خوښوی.

دا المنذر الاشج چا ته چه اشج عبدالقیس او الاشج العصری هم وائی ،په تهذیب کښې د هغوی نسب داسې لیکلې دې المنذر بن عائذ بن الحارث بن النعمان بن زیاد بن عصر العصری کان سید قومه.

په عون المعبود کښې د لمعات نه نقل کړی دی چه دا وفد د عبدالقیس کوم چه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شوې وو مدینې طیبې ته رسیدو سره د خپلو سورلو نه د زیارت نبوی په شوق کښې په تیزئ سره د خپلو سورلو نه کوز شو او ډیر په تیزئ سره د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو، رسول الله ﷺ د هغوی د دې جذباتو مشاهده فرمائیله او د دې وفد چه کوم مشر وو اشج هغه اول کوزیدو سره خپلې قیام ګاه ته لاړو او هلته تلو سره ئې غسل اوکړو او صفا جامې ئې واغوستلې د دې نه پس مسجد نبوی ﷺ ته داخل شو او هلته ئې دوه رکعته ادا کړل او دعاء ئې اوغوښتله او بیا د رسول الله ﷺ په خدمت کښې ډیر په خشوع وخضوع او سکون اووقار سره حاضر شو په دې باندې رسول الله ﷺ د هغه په باره کښې هغه ارشاد اوفرمائیلو کوم چه پورته په حدیث کښې تیر شو.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَقُولُ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ

باب: ۱۴۹، ۱۵۰- باب دې په بیان دَ هغه چا کښې چه هغه بل کس ته اووائی چه ما لره دې الله پاک په تا باندې قربان کړی

[۵۲۲۶](1) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا وَمُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ حَمَّادٍ يَعْنِيَانِ ابْنَ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَبَا ذَرٍّ"، فَقُلْتُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَأَنَا فِدَاؤُكَ".

د حضرت ابوذر رضی الله عنه نه روایت دې هغه فرمائی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: اې ابوذر! ما اووې حاضر یم او ډیر باسعادت یم اې دَ الله رسوله ! او زهٔ په تا باندې قربان یم.''

په حدیث الباب کښې دی سیدنا ابوذرغفاری رضی الله عنه فرمائی چه ماته رسول الله ﷺ اوفرمائیل ابوذر نو ما عرض اوکړو ﴿ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَنَا فِدَاكَ ﴾

دا ترجمه امام بخاری رحمه الله هم قائم کړې ده په کتاب الادب کښې باب قول الرجل فداک ابی وامی، دواړه ترجمې یو بل ته نزدې نزدې دی، په یو کښې خپل نفس فدا کولې شی او په بل کښې خپل والدین،

(زه په فداء (قربان) یم،، ددې قول حکم)

اوس دا چه خپل ځان او خپل مور پلار په چا باندې فدا کول او داسې وئیل جائز دی که نه؟ د دې په باره کښې امام نووی رحمه الله په شرح د مسلم ۲/۲۸۰ کښې فرمائی: وَبِهِ قَالَ جَمَاهِير

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۹۱۷) (حسن صحيح)

الْعُلَمَاء،وَكَرِهَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّاب وَالْحَسَن الْبَصْرِيّ رَضِيَ اللَّه عَنْهُمَا،وَكَرِهَهُ بَعْضهمْ فِي التَّفْدِيَة بِالْمُسْلِمِ مِنْ أَبَوَيْهِ .وَالصَّحِيح الْجَوَاز مُطْلَقًا ؛ لِأَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ حَقِيقَةُ فِدَاء،وَإِنَّمَا هُوَ أَلْطَاف وَإِعْلَام بالمحبة الخ ...يعنې د جمهور علماء كرامو په نزد داسې وئيل جائز دی او عمرفاروق رضی الله عنه او حسن بصری رحمه الله دا مکروه ګنړلی دی یعنی مطلقا، او بعض علماء کرامو د خپلو مسلم ابوینو تفدیه مکروه کړې ده یعنی د کوم سړی مور پلار چه مسلمانان وی هغوی دپاره فداک ابی وامی وئیل مکروه دی، او د کوم سړی مور پلار چه غیر مسلم وی د هغوی دپاره داسې وئیل جائز دی (ځکه چه خپل ځان په غیر الله باندې فدا کول څنګه جائز کیدې شی) امام نووی رحمه الله فرمائي چه صحیح خبره دا ده چه داسې وئیل مطلقا جائز دی ځکه چه په دې سره مقصود حقیقتا فدا نه دې بلکه په دې سره مقصود خو صرف اظهار لطف او محبت دې، او خپله د رسول الله ﷺ نه داسې وئیل ثابت دی، پس رسول الله ﷺ په جنګ احد کښې سعد رضی الله عنه ته او په غزوه خندق کښې زبیر رضی الله عنه ته داسې فرمائیلي وو، په فتح الباری کښې دلته د دې ټولو خلاف د طبرانی روایت هم نقل کړې دې هغه دا چه یو ځل زبیر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د تپوس دپاره حاضر شو په داسې حال کښې چه د هغوی طبیعت ناساز وو او هغوی ته ئې داسې خطاب اوکړو یعنی په دې الفاظو ئې د هغوی تپوس اوکړو، ﴿ کیف تجدک جعلنی الله فداک ﴾ (نو دا رسول الله ﷺ بده اوګنړله) او وې فرمائیل ﴿ ما ترکت اعرابیتک ﴾ چه تا اوسه پورې هغه د بانډچیانو لهجه نه ده پریخودلې، د دې نه پس امام طبرانی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث د هغه احادیث صحیحه مقابله نه شی کولې، او که د دې روایت ثبوت اومنلې شی نو بیا په دې کښې صراحة ممانعت نشته ځکه چه د هغوی په دې الفاظو باندې تپوس او عیادت کول خلاف اولی دی، د عیادت مسنون طریقه دا نه ده بلکه د ﴿ لا باس طهور ﴾ په شان الفاظو باندې عیادت کول پکار دی.

بَاب فِي الرَّجُلِ يَقُولُ أَنْعَمَ اللَّهُ بِكَ عَيْنًا

باب: ۱۵۰، ۱۵۱ - څوک چه بل کس ته اووائی الله تعالی دې ستا سترګې یخې کړی

[۵۲۲۷]([1]) حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ أَوْ غَيْرِهِ، أَنَّ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ، قَالَ: "كُنَّا نَقُولُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْعَمَ اللَّهُ بِكَ عَيْنًا وَأَنْعِمْ صَبَاحًا، فَلَمَّا كَانَ الْإِسْلَامُ نُهِينَا عَنْ ذَلِكَ"، قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ مَعْمَرٌ: يُكْرَهُ أَنْ يَقُولَ الرَّجُلُ: أَنْعَمَ اللَّهُ بِكَ عَيْنًا، وَلَا بَأْسَ أَنْ يَقُولَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَيْنَكَ".

د حضرت قتاده یا د بل کوم شخص نه رایت دې چه حضرت عمران بن حصین اووئیل چه مونږه به په جاهلیت کښې یو بل ته داسې وئیلې: [انعم الله بک عینا] الله تعالیٰ دې ستا سترګې یخې لری -او[انعم صباحا] سبا دې په خیر وی- بیا چه کله اسلام راغې نو مونږ ددې نه منع کړې شو - عبد الرزاق بیان کړې دې چه معمر وئیلې دی چه دَ [انعم الله بک عینا] وئیل مکروهه دی مګر که [انعم الله عینک] اووائي نو په دې کښې څه حرج نشته دې -"

په حدیث الباب کښې دی سیدنا عمران بن حصین رضی الله عنه فرمائی چه مونږ به د جاهلیت په زمانه

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۰۸۳۶) (ضعيف الإسناد)

کښې داسې وئيل : ﴿ أَنْعَمَ اللّٰهُ بِكَ عَيْنًا ﴾ چه د هغې دوه مطلبه کيدې شي چه يو دوست د بل دوست سره د ملاقات په وخت وائي چه الله پاک دې ستا سترګې يخې کړي، يعنى ستا د محبوب څيز په ذريعه، كه باء زائده اومنلې شي په دې صورت دمنع کښې وجه صرف دا ده چه دا د زمانه جاهليت تحية ده او كه باء سببيه اومنلې شي نو بيا خو به مطلب دا وی چه الله پاک دې ستا په ذريعه ستا د محبوب سترګې يخې کړي نو په دې کښې د منع دوه وجې شوې يو دا چه دا د زمانه جاهليت تحيه ده او دويم دا چه په دې کښې دمعنى د فساد ايهام دې چه الله پاک دې ستا په ذريعه داسې اوکړي، او دويمه جمله ﴿ أَنْعِمْ صَبَاحًا ﴾ چه ته دې په ښه طريقه او کاميابئ سره صبا کړې په دې کښې وجه د كراهت بس يوه ده كونه من تحية الجاهلية.

وړاندې په روايت کښې دی چه كه په ځائې د ﴿ بک عينا ﴾ ﴿ انعم الله عينک ﴾ اووائی نو هيڅ باک نشته، اول خو په دې وجه چه په الفاظو کښې د تغير نه پس دا تحية الجاهلية پاتې نه شوه، بله دا چه د باء سببيه د وجې نه چه په دې کښې کوم ايهام وو هغه په دې کښې نشته.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَقُولُ لِلرَّجُلِ حَفِظَكَ اللّٰهُ

باب: ۱۵۲، ۱۵۳ - څوک چه چا ته داسې دُعا اوکړي "الله تعالى دې ستا حفاظت اوکړي"

[۵۲۲۸]([1]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ رَبَاحٍ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كَانَ فِي سَفَرٍ لَهُ، فَعَطِشُوا، فَانْطَلَقَ سَرَعَانُ النَّاسِ، فَلَزِمْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ، فَقَالَ: حَفِظَكَ اللّٰهُ بِمَا حَفِظْتَ بِهِ نَبِيَّهُ".

د ابو قتاده رضي الله عنه نه روايت دې چه نبی کريم ﷺ په خپل يو سفر کښې وو چه صحابهٔ کرامو ته تنده اولګيده نو جلد باز خلق وړاندې لاړل او زهٔ په دغه شپه کښې د رسول الله ﷺ سره وم نو حضور ﷺ اوفرمائيل الله تعالىٰ دې ستا حفاظت اوکړي لکه څنګه چه تا د الله د نبي حفاظت اوکړو."

د حديث الباب مضمون دا دې چه سيدنا ابوقتاده رضي الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ په يو سفر کښې وو د رسول الله ﷺ ټول ملګری د تندې د وجې نه د اوبو څکلو دپاره لاړل زه د رسول الله ﷺ د يواځې کيدو د وجې نه هم هغوی سره ايسار شوم، نو په دې باندې هغوی په دې الفاظو سره دعاء اوکړه : ﴿ حَفِظَكَ اللّٰهُ بِمَا حَفِظْتَ بِهِ نَبِيَّهُ ﴾

بَابٌ فِي قِيَامِ الرَّجُلِ لِلرَّجُلِ

باب: ۱۵۱، ۱۵۲ - د يو کس د بل کس د تعظيم دپاره اودريدل:

د دې باب ذکر مونږ سره مخکښې په باب القيام کښې تير شوې دې.

[۵۲۲۹]([2]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ، عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ، قَالَ: "خَرَجَ مُعَاوِيَةُ عَلَى ابْنِ الزُّبَيْرِ وَابْنِ عَامِرٍ، فَقَامَ ابْنُ عَامِرٍ وَجَلَسَ ابْنُ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لِابْنِ عَامِرٍ: اجْلِسْ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَمْثُلَ لَهُ الرِّجَالُ قِيَامًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ".

[1]: تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (٤٣٧)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٩١) (صحيح)

[2]: سنن الترمذي/الأدب ١٣ (٢٧٥٥)، (تحفة الأشراف: ١١٤٤٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (٩١/٤، ٩٣، ١٠٠) (صحيح)

د ابو مجلز نه روايت دې چه حضرت امير معاويه رضي الله عنه، حضرت عبد الله بن زبير او عبد الله بن عامر رضي الله عنه ته راغې نو ابن عامر رضي الله عنه (د هغه د تعظيم دپاره) اودريدو - ليکن ابن زبير ناست وو - نو حضرت معاويه رضي الله عنه ابن عامر رضي الله عنه ته اووئيل : کينه، ځکه چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلې دى هغه فرمائيل کوم کس چه دا خوښه وى چه خلق دې دهٔ ته ولاړ وى نو هغه لره پکار دى چه خپل د اوسيدو ځائې په جهنم کښې جوړ کړى -''

قوله: ﴿ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَمْثُلَ لَهُ الرِّجَالُ قِيَامًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ ﴾ يعنى کوم سړې چه د خپل ځان دپاره دا خوښوى چه خلق د هغه مخکښې د تصوير په شکل باندې اودريږى نو هغه دې خپله استوګنه په جهنم کښې جوړه کړى يعنى هغه دې دا اوګڼړى چه د هغه استوګنه په جهنم کښې ده، او يا ئې مطلب دا دې چه هغه جهنم ته په خپله استوګنه کښې داخل شو، په يو حديث کښې دا دى چه الله پاک د هر چا دپاره دوه دوه استوګنې جوړې کړې دى يو په جنت کښې او يو په دوزخ کښې، که هغه سړې دنيا ته د راتلو نه پس مسلمان وى يا کافر جوړ شى، په کفارو باندې د حجت قائمولو دپاره چه هسې نه هغوى داسې اوائى چه يا الله تا زمونږ د شروع نه په جنت کښې څه حصه نه وه کيخودله.

د باب په دويم حديث کښې په روايت د ابو امامه رضي الله عنه دا دى

[٥٢٣٠](١) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ أَبِي الْعَنْبَسِ عَنْ أَبِي الْعَدَبَّسِ، عَنْ أَبِي مَرْزُوقٍ، عَنْ أَبِي غَالِبٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: "خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَوَكِّئًا عَلَى عَصًا، فَقُمْنَا إِلَيْهِ، فَقَالَ: لَا تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ الْأَعَاجِمُ، يُعَظِّمُ بَعْضُهَا بَعْضًا".

د حضرت ابو امامه باهلى رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ مونږ ته تشريف راوړو او حضور ﷺ د خپلې امسا په سهارې سره تللو مونږ د هغه طرف ته پاسيدو نو حضور ﷺ اوفرمائيل '' د عجميانو (غير مسلمو) په شان مهٔ اودريږئ، چه هغوى يو بل ته تعظيم ورکوى -''

چه يوه ورځ رسول الله ﷺ د دننه نه بهر د همسا په تکيه تشريف راوړلو، مونږ د هغوى په ليدو باندې اودريدلو نو رسول الله ﷺ د دې نه منع اوفرمائيله چه تاسو د عجميانو په شان مه اودريږئ ځنګه چه هغوى د يو بل د تعظيم دپاره اودريږى.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَقُولُ فُلَانٌ يُقْرِئُكَ السَّلَامَ

باب ١٥٣ ، ١٥٤ -باب دې په بيان د هغه چا کښې چه چاته اووائى فلا□ په تا باندې سلام وائى

[٥٢٣١](٢) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ غَالِبٍ، قَالَ: إِنَّا لَجُلُوسٌ بِبَابِ الْحَسَنِ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ، فَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ جَدِّي، قَالَ: "بَعَثَنِي أَبِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: ائْتِهِ، فَأَقْرِئْهُ السَّلَامَ، قَالَ: فَأَتَيْتُهُ، فَقُلْتُ: إِنَّ أَبِي يُقْرِئُكَ السَّلَامَ، فَقَالَ: عَلَيْكَ السَّلَامُ وَعَلَى أَبِيكَ السَّلَامُ".

حضرت غالب (بن خطاف بصرى) بيان کوى چه مونږه د حضرت حسن بصرى رحمه الله په دروازه کښې ناست وو چه يو سړې راغې او هغه اووې چه ما ته زما پلار زما د نيکهٔ نه روايت کړې

١): سنن ابن ماجه /الدعاء ٢ (٣٨٣٦)، (تحفة الأشراف: ٤٩٣٤)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٥٣/٥، ٢٥٦) (ضعيف)
٢): تفرد به أبو داود، انظر حديث رقم: (٢٩٣٤)، (تحفة الأشراف: ١٥٧١١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٣٦٦/٥) (ضعيف)

دي هغه فرمائي چه مالره زما پلار د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې اولیږلو اووې فرمائیل چه هغه ته لاړ شه او ورته زما سلام اووایه - چنانچه زهٔ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او عرض مې اوکړو چه زما پلار په تاسو باندې سلام وئیلې دې نو حضور ﷺ اوفرمائیل: "علیک وعلی ابیک السلام" په تا باندې او ستا په پلار باندې دې سلامتي وی."

د يو صحابي نامعلوم الاسم ﷺ نه روایت دې چه زه خپل پلار د رسول الله ﷺ په خدمت کښې اولیږلم او وې فرمائیل هلته لاړ شه او په رسول الله ﷺ باندې زما سلام وایه، هغه فرمائي چه زه د هغوی په خدمت کښې لاړم او د خپل پلار سلام مې ورته اورسولو نو رسول الله ﷺ په جواب کښې اوفرمائیل: ﴿علیک وعلی ابیک السلام﴾.

او د باب په دویم حدیث کښې دی.

[٥٢٣٢](١) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ زَكَرِيَّا، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، حَدَّثَتْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهَا: "إِنَّ جِبْرِيلَ يَقْرَأُ عَلَيْكِ السَّلَامَ، فَقَالَتْ: وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ".

د ام المؤمنین حضرت عائشې ﷺ نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل: په تحقیق سره جبریل علیه السلام په تا باندې سلام وائی نو هغې اووې [وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَ رَحْمَةُ اللهِ]

سیده عائشه رضی الله عنها فرمائي چه يو ځل ماته رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه جبرائیل علیه السلام تاته سلام وائی هغه فرمائي چه ما جواب ورکړو وعليه السلام ورحمة الله.

د اول حدیث نه معلومه شوه چه کله څوک دچا دطرف نه سلام راوړی نو جواب ورکونکی له پکار دی چه په جواب سلام کښې رارسونکي هم شریک کړی، او په دې دویم حدیث کښې صرف په مسلم باندې سلام دې په مبلغ باندې نشته، معلومه شوه چه په دواړو طریقو جائز دې (بذل) او په حاشیه د بذل کښې دی چه د ابن عابدین د ظاهر کلام نه معلومیږی چه د امام محمد رحمه الله په نزد تشریک واجب دې او د نورو په نزد مستحب.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يُنَادِي الرَّجُلَ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ

باب: ١٥٤، ١٥٥- دَچا دَآواز جواب په لبیک وئیلو سره

[٥٢٣٣](٢) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا يَعْلَى بْنُ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هَمَّامٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَسَارٍ، أَنَّ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْفِهْرِيَّ، قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُنَيْنًا، فَسِرْنَا فِي يَوْمٍ قَائِظٍ شَدِيدِ الْحَرِّ، فَنَزَلْنَا تَحْتَ ظِلِّ الشَّجَرَةِ، فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ، لَبِسْتُ لَأْمَتِي وَرَكِبْتُ فَرَسِي، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي فُسْطَاطِهِ، فَقُلْتُ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، قَدْ حَانَ الرَّوَاحُ، قَالَ: أَجَلْ، ثُمَّ قَالَ: يَا بِلَالُ، قُمْ فَثَارَ مِنْ تَحْتِ سَمُرَةٍ كَأَنَّ ظِلَّهُ ظِلُّ طَائِرٍ، فَقَالَ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَأَنَا فِدَاؤُكَ، فَقَالَ: أَسْرِجْ لِي

١): صحيح البخاري/بدء الخلق ٦ (٣٢١٧)، وفضائل الصحابة ٣٠ (٣٧٦٨)، والأدب ١١١ (٦٢٠١)، الاستئذان ١٦ (٦٢٤٩)، ١٩ (٦٢٥٣)، صحيح مسلم/الآداب ٧ (٢٤٤٧)، سنن الترمذي/الاستئذان ٥ (٢٦٩٣)، سنن النسائي/عشرة النساء ٣ (٣٤٠٥)، سنن ابن ماجه/الآداب ١٢ (٣٦٩٦)، (تحفة الأشراف: ١٧٧٢٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٤٦/٦، ١٥٠، ٢٠٨، ٢٢٤)، سنن الدارمي/الاستئذان ١٠ (٢٦٨٠) (صحيح)

٢): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢٠٦٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٨٦/٥)، سنن الدارمي/السير ١٦ (٢٤٩٦) (حسن)

الْفَرَسَ، فَأَخْرَجَ سَرْجًا دَفَّتَاهُ مِنْ لِيفٍ لَيْسَ فِيهِ أَشَرٌ وَلَا بَطَرٌ، فَرَكِبَ وَرَكِبْنَا"، وَسَاقَ الْحَدِيثَ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْفِهْرِيُّ لَيْسَ لَهُ إِلَّا هَذَا الْحَدِيثُ، وَهُوَ حَدِيثٌ نَبِيلٌ جَاءَ بِهِ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ.

د حضرت ابو عبد الرحمن فهری رضی الله عنه نه روایت دي فرمائی چه زهٔ په غزوهٔ حنین کښې د نبی کریم ﷺ سره وم - مونږه په سخته ګرمئ کښې مزل کولو بیا د یوې اونې سورې ته راغلو کله چه د نمر زوال اوشو نو ما خپله زغره واچوله او په اس باندې سور شوم او رسول الله ﷺ ته راغلم حضور ﷺ په خپله خيمه کښې وو ما عرض اوکړو [السَّلَامُ عَلَيْكَ يا رَسُوْلَ اللهِ ! وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَكَاتُه] د کوچ کولو وخت دې، حضور ﷺ اوفرمائیل هاں ! بیا ئې اوفرمائیل بلال ! پاسه " نو هغه د کیکر د یوې اونې د لاندې نه فورا پاسیدو او د هغې سورې داسې وو لکه د مارغهٔ ! (هغه د ډیر زیات نحیف او نری جسم والا وو) هغه اووې زهٔ حاضر یم، حاضر یم، او په تاسو باندې فدا یم - حضور ﷺ اوفرمائیل زما اس تیار کړئ (زین پرې واچوئ) چنانچه هغه داسې زین راویستو چه د هغې ګدئ د کجورو د پټ به ډکې کړې شوې وې - په هغوی کښې څه قسم لوئی او تکبر نهٔ وو (انتهائی ساده وو) چنانچه هغه سور شو او مونږ هم سوارهٔ شو - او پوره حدیث ئې بیان کړو -امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه د ابو عبد الرحمن فهری رضی الله عنه نه هم دا یو حدیث مروی دې او دا عمده حدیث دې چه دې لره حماد بن سلمه روایت کړې دې -

د حدیث مضمون دا دې ابوعبدالرحمن فهری رضی الله عنه فرمائی چه زه د رسول الله ﷺ سره په حینین کښې شریک اوم یو ځل مونږ روان وو د سختې ګرمئ په ورځ کښې نو مونږ د یوې اونې د لاندې کیناستلو چه کله د نمر زوال اوشو نو ما خپله وسله واخستله او زغره مې واغوستله او په خپل اس باندې سور شوم او رسول الله ﷺ ته راغلم په داسې حال کښې چه هغوی په خیمه کښې وو، پس ما اووې السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ قَدْ حَانَ الرَّوَاحُ ...چه د دې منزل نه د روانیدو وخت اوشو رسول الله ﷺ اوفرمائیل صحیح ده، بیا رسول الله ﷺ سیدنا بلال رضی الله عنه ته آواز اوکړو او هغوی ته ئې اوفرمائیل پاسیږه اې بلال نو هغوی د یو کیکر د اونې د لاندې نه فورا پاسیدلو چه د هغې سورې دومره لږ وو څومره چه د یوې مرغئ وی او رسول الله ﷺ ته ئې عرض اوکړو ﴿ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَأَنَا فِدَاؤُكَ ﴾ رسول الله ﷺ اوفرمائیل په اس باندې کته واچوه، ﴿ فَأَخْرَجَ سَرْجًا دَفَّتَاهُ مِنْ لِيفٍ لَيْسَ فِيهِ أَشَرٌ وَلَا بَطَرٌ فَرَكِبَ وَرَكِبْنَا ﴾ نو هغوی یو داسې کته راوړه چه د هغې دواړو طرفونو ته د کهجورو پوستکې وو نه په هغې کښې څه کبر وو او نه لوئی، رسول الله ﷺ په هغې باندې سور شو او مونږ هم په خپلو خپلو سورلو باندې سوارهٔ شو او روان شو.

د حدیث د ترجمهٔ الباب سره مناسبت ښکاره دې ظاهره دا ده چه د آواز ورکونکی په جواب کښې ﴿ لبیک ﴾ وئیل ثابتیږی، په حاشیه د بذل کښې دی چه داسې د چا په جواب کښې لبیک وئیل د امام مالک رحمه الله په نزد مکروه دی (کما فی الشرح الکبیر ۲/۳۳) بیا هغوی د دې تاویل کړې دې چه د امام مالک مراد د مطلق لبیک کراهت نه دې بلکه د تلبیة الحج استعمالول مراد دی او دا ترجمه امام بخاری رحمه الله هم کړې ده خو حافظ د ترجمة الباب د غرض نه

سکوت کړې دې د دې نه پس شيخ فرمائی چه په تلبيه د حج کښې خو د علماء کرامو اختلاف مشهور دې چه د غير محرم دپاره جائز دې يا که نه او بيا ئې د ابن قدامة نه نقل کړې دی ﴿ لا باس ان يلبي الحلال وبه قال الشافعي واصحاب الرائي وكرهه مالك، ولنا انه ذكر يستحب المحرم فلا يكره بغيره كسائر الاذكار اهـ ﴾ زمونږ استاد حضرت ناظم صاحب رحمه الله فرمائی چه لبيک خو هغه وخت وئيلې شی چه کله يو سړې آواز اوکړی او راوغواړی د خپل څه حاجت او ضرورت دپاره، دا هغوی په دې باندې اوفرمائيل چه بعض طالبانو به د استاد د حاضرئ اخستلو په وخت باندې د خپل نوم اوريدلو په وخت باندې ﴿ لبيک ﴾ وئيلو چه دا د دې محل نه دې.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَقُولُ لِلرَّجُلِ أَضْحَكَ اللَّهُ سِنَّكَ

باب: ١٥٥، ١٥٦- چا ته په دې الفاظو سره دُعا کول "الله تعالى دې تالره اوخنده وى"

[٥٢٣٤](١) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْبِرَكِيُّ، وَسَمِعْتُهُ مِنْ أَبِي الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيِّ، وَأَنَا لِحَدِيثِ عِيسَى أَضْبَطُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْقَاهِرِ بْنُ السَّرِيِّ يَعْنِي السُّلَمِيَّ، حَدَّثَنَا ابْنُ كِنَانَةَ بْنِ عَبَّاسِ بْنِ مِرْدَاسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: "ضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ أَوْ عُمَرُ: أَضْحَكَ اللَّهُ سِنَّكَ"، وَسَاقَ الْحَدِيثَ.

حضرت (عبد الله) ابن کنانه بن عباس بن مرد د خپل پلار نه روايت کوی او هغه د خپل نيکۀ نه روايت کوی چه يو ځل نبی کريم ﷺ اوخندل نو حضرت ابوبکر رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنه اوفرمائيل الله تعالىٰ دې تالره هميشه اوخنده وى." او حديث لره ئې بيان کړو.

په حديث الباب کښې دی چه يو ځل رسول الله ﷺ په څه خبره باندې مسکې شو نو د هغوی په مسکا باندې په شيخينو کښې کوم چه هلته موجود وو يو داسې اووې: أَضْحَكَ اللَّهُ سِنَّكَ.(٢)

د دې حديث نه په دې وخت کښې چه کومه دعاء مشروع ده معلومه شوه چه کله يو مسلمان بل مسلمان په مسکا باندې وينی نو هغه ته دې داسې دعاء اوکړی ﴿ اضحک الله سنک ﴾ چه الله پاک دې تا هم داسې په خندا لرى.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبِنَاءِ

باب: ١٥٦، ١٥٧ - دَ مکان جوړولو بيان

[٥٢٣٥](٣) حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مُسَرْهَدٍ، حَدَّثَنَا حَفْصٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي السَّفَرِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: "مَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أُطَيِّنُ حَائِطًا لِي أَنَا وَأُمِّي، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا عَبْدَ اللَّهِ؟، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، شَيْءٌ أُصْلِحُهُ، فَقَالَ: الْأَمْرُ أَسْرَعُ مِنْ ذَلِكَ".

د حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنه بيان دې چه ما او زما مور په ديوال باندې ختې کولې چه نبی کريم ﷺ په ما باندې تير شو هغه تپوس اوکړو عبد الله! دا څه دی؟ ما عرض اوکړو اې د

(١): سنن ابن ماجه/المناسك ٥٦ (٣٠١٣)، (تحفة الأشراف: ٥١٤٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٥/٤) (ضعيف)
(٢) في هامش البذل: أو ردهذا الحديث ابن الجوزي في الموضوعات ورد عليه الحافظ في القول المسدد ١٣٦
(٣): سنن الترمذي/الزهد ٢٥ (٢٣٣٥)، سنن ابن ماجه/الزهد ١٣ (٤١٦٠)، (تحفة الأشراف: ٨٦٥٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦١/٢) (صحيح)

الله رسوله! ددې څه مرمت کوو حضور ﷺ اوفرمائيل معامله ددې نه ډېره زياته تيزه ده -

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (١) قَالَ مَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَأَنَا أُطَيِّنُ حَائِطًا لِي أَنَا وَأُمِّي الخ ﴾

عبدالله بن عمرو بن العاص ﷺ فرمائی چه يوه ورځ رسول الله ﷺ په ما باندې تير شو او ما او زما مور دواړو د خپل كور ديوال په خټو باندې برابرولو نو رسول الله ﷺ ما نه تپوس اوكړو اې عبدالله! دا څۀ دي؟ ما عرض اوكړو يا رسول الله ﷺ دا ديوال لږ برابروم، نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل مرګ د دې نه زيات زر راروان دې، او هم د دې حديث په دويم طريق كښې دي : وَنَحْنُ نُعَالِجُ خُصًّا لَنَا وَهَى .....خص وائی د بانړس او لرګی وغيره نه چه كوم كور جوړولې شی چه سونړ برابرولو خپل كور كوم چه كمزورې شوې وو، وهی ..بروزن رضی د ماضی صيغه ده.(بذل)او دا ﴿ وَهَى ﴾ هم لوستلې شي بروزن رَمَى.

[٥٢٣٦](٢) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَهَنَّادٌ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ بِإِسْنَادِهِ بِهَذَا، قَالَ: مَرَّ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نُعَالِجُ خُصًّا لَنَا وَهَى، فَقَالَ: مَا هَذَا؟، فَقُلْنَا: خُصٌّ لَنَا وَهَى فَنَحْنُ نُصْلِحُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَرَى الْأَمْرَ إِلَّا أَعْجَلَ مِنْ ذَلِكَ.

حضرت اعمش په خپل سند سره دا مذكوره روايت نقل كړې دې،فرمائی چه رسول الله ﷺ په ما باندې تير شو او مونږه خپله كوټړۍ كومه چه زړه شوې وه د هغې مرمت مو كولو - حضور ﷺ تپوس اوكړو دا څه دي؟ مونږ عرض اوكړو چه زمونږه دا كوټړۍ زړه (ورسته شوې) شوې ده،نو ددې مرمت كوو ،نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل " زۀ خو معامله ددې نه هم تيزه ګڼړم ."

رسول الله ﷺ چه دا كوم ارشاد اوفرمائيلو چه مرګ ډير نزدې دې په دې باندې د حضرت ګنګوهی رحمه الله په تقرير كښې دی چه د رسول الله ﷺ مقصود د دې مكان په اصلاح او مرمت منع كول نه دی بلكه مقصود ئې مرګ وريادول دی چه دا هم په ذهن كښې كيخودل پكار دی.

[٥٢٣٧](٣) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ حَكِيمٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ الْقُرَشِيُّ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ الْأَسَدِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ، فَرَأَى قُبَّةً مُشْرِفَةً، فَقَالَ: مَا هَذِهِ؟ قَالَ لَهُ أَصْحَابُهُ: هَذِهِ لِفُلَانٍ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالَ: فَسَكَتَ وَحَمَلَهَا فِي نَفْسِهِ حَتَّى إِذَا جَاءَ صَاحِبُهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَلِّمُ عَلَيْهِ فِي النَّاسِ، أَعْرَضَ عَنْهُ، صَنَعَ ذَلِكَ مِرَارًا حَتَّى عَرَفَ الرَّجُلُ الْغَضَبَ فِيهِ، وَالْإِعْرَاضَ عَنْهُ، فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنِّي لَأُنْكِرُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالُوا: خَرَجَ، فَرَأَى قُبَّتَكَ، قَالَ: فَرَجَعَ الرَّجُلُ إِلَى قُبَّتِهِ فَهَدَمَهَا، حَتَّى سَوَّاهَا بِالْأَرْضِ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

---

١) في هامش البذل : يفتش الحديث فانه في الترغيب ص ٥٩٩عن ابن عمر بدون الواو اهـ في جميع النسخ عندنا بالواو، وكذا في سنن الترمذي عن عبدالله بن عمرو، بالواو)

٢): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ٨٦٥٠) (صحيح)

٣): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٧٢٠)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الزهد ١٣ (٤١٦١)، مسند احمد (٣/٢٢٠) (حسن) (الصحيحة ٢٨٣٠)

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ يَرَهَا، قَالَ: مَا فَعَلَتِ الْقُبَّةُ؟، قَالُوا: شَكَا إِلَيْنَا صَاحِبُهَا إِعْرَاضَكَ عَنْهُ فَأَخْبَرْنَاهُ فَهَدَمَهَا، فَقَالَ: أَمَا إِنَّ كُلَّ بِنَاءٍ وَبَالٌ عَلَى صَاحِبِهِ، إِلَّا مَا لَا إِلَّا مَا لَا يَغْنِي مَا لَا بُدَّ مِنْهُ".

د حضرت انس رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ بهر اوتلو نو يوه اوچته قبه ئې اوليده - حضور ﷺ تپوس اوکړو "دا څه دې؟" صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم عرض اوکړو، چه دا دَ فلاں انصاری ده - فرمائی چه هغه خاموش شو او خبره ئې په خپل زړهٔ کښې اوساتله - کله چه دَ هغې مالک دَ نورو خلقو سره دَ نبی کریم ﷺ سلام کولو له راغي، نو حضور ﷺ هغه ته توجه اونهٔ فرمائيله او بار بار داسې اوشو تردې پورې چه هغه پوهه شو چه حضور ﷺ ناراض دې او توجه نهٔ فرمائی، نو هغه ددې کيفيت خپلو ملګرو ته شکايت اوکړو اووې وئيل قسم په الله چه زهٔ پيغمبر ﷺ لره بدل بدل شان وينم - هغه ته خپلو ملګرو اوښودله چه حضور ﷺ بهر وتلې وو او ستا قبه ئې ليدلې وه، چنانچه هغه هغه خپل قبه نما مکان ته لاړو او هغې لره ورانه کړه - تردې پورې چه هغې لره ئې دَ زمکې سره برابره کړه - چنانچه حضور ﷺ يو ځل بهر اوتلو او مکان په نظر باندې رانغې نو تپوس ئې اوکړو "دَ قبې سره څه اوکړې شو؟ صحابه کرامو رضي الله عنهم ورته اووئيل چه دَ هغې مالک مونږ ته ستاسو دَ بې توجهئ شکايت کړې وو نو مونږ هغه ته ددې وجه بيان کړه نو هغه دې لره ورانه کړه حضور اوفرمائيل هر تعمير دَ خپل مالک دپاره دَ وبال سبب دې مګر هغه ... مګر هغه چه دَ هغې نه بغير چاره نهٔ وی -

قوله: ﴿ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- خَرَجَ فَرَأَى قُبَّةً مُشْرِفَةً فَقَالَ « مَا هَذِهِ » ﴾ يو ځل رسول الله ﷺ روان وو نو په لاره کښې ئې يو لوړ کور اوليدو نو هغوی تپوس اوکړو چه دا د چا دې؟ صحابه کرامو رضي الله عنهم عرض اوکړو چه دا د فلانی انصاری دې، رسول الله ﷺ په دې اوريدلو باندې خاموش پاتې شو خو هغوی دا خبره په ذهن کښې اوساتله تردې چه کله هغه د کور مالک د رسول الله ﷺ مجلس ته د خپل عادت مطابق حاضر شو او سلام ئې عرض کړو نو رسول الله ﷺ د هغوی نه مخ واړولو هغه بار بار سلام اوکړو خو رسول الله ﷺ ترې نه اعراض فرمائيلو تر دې چه هغه صحابی د رسول الله ﷺ په خفګان باندې پوهه شو نو د دې ځيز ذکر هغه نورو صحابه کرامو رضي الله عنهم ته اوکړو چه والله زه وينم چه رسول الله ﷺ خفه دې د دې څهٔ وجه ده؟ هغوی ورته اووې چه رسول الله ﷺ په لاره کښې ستا کور ليدلې دې، هغه انصاری په دې اوريدلو باندې د مجلس نه بهر راغلو او خپل کور ئې راوغورځولو او بالکل ئې په زمکه باندې برابر کړو، د دې نه پس يو ځل بيا رسول الله ﷺ په هغه ځائې باندې تير شو نو چه کله هغوی هغه کور او نه ليدو نو د هغې په باره کښې ئې تپوس اوفرمائيلو چه هغه کور چرته لاړو صحابه کرامو رضي الله عنهم هغوی ته قصه واوروله، نو په دې باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل: ﴿ أَمَا إِنَّ كُلَّ بِنَاءٍ وَبَالٌ عَلَى صَاحِبِهِ إِلاَّ مَا لاَ إِلاَّ مَا لاَ يَغْنِى مَا لاَ بُدَّ مِنْهُ ﴾ خبردار يقينا هم دا خبره ده چه هره آبادی او کور د هغې په مالک باندې وبال دې خو صرف هغه کور چه د هغې نه بغير ګزاره نه کيږی، الله اکبر! د صحابه کرامو رضي الله عنهم د اخلاص ژوروالې اوګورئ، د صحابه کرامو رضي الله عنهم د ټولو نه اوچت وصف اخلاص وو.

بَابٌ فِي اتِّخَاذِ الْغُرَفِ

باب: بالاخانه جوړول

[٥٢٣٨](1) حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ مُطَرِّفٍ الرُّؤَاسِيُّ، حَدَّثَنَا عِيسَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ دُكَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ الْمُزَنِيِّ، قَالَ: "أَتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلْنَاهُ الطَّعَامَ، فَقَالَ: يَا عُمَرُ، اذْهَبْ فَأَعْطِهِمْ، فَارْتَقَى بِنَا إِلَى عِلِّيَّةٍ، فَأَخَذَ الْمِفْتَاحَ مِنْ حُجْرَتِهِ فَفَتَحَ".

حضرت دکين بن سعيد مزني ﷺ بيان کوي چه مونږ د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او مونږ د هغه نه د غلې مطالبه اوکړه نو حضور ﷺ اوفرمائيل: "عمر! لاړ شه او دوی ته ورکړه" چنانچه هغه مونږ لره بوتلو او په يوه بالاخانه باندې اوختلو او د خپلې حجرې نه ئې چابی واخسته او هغې لره ئې کولاؤ کړه."

قوله: ﴿ عَنْ دُكَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ الْمُزَنِيِّ قَالَ أَتَيْنَا النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- فَسَأَلْنَاهُ الطَّعَامَ فَقَالَ « يَا عُمَرُ اذْهَبْ فَأَعْطِهِمْ ».فَارْتَقَى بِنَا إِلَى عِلِّيَّةٍ فَأَخَذَ الْمِفْتَاحَ مِنْ حُجْرَتِهِ فَفَتَحَ ﴾

غرف جمع د غرفة ده يعنی په کوټه کښې دننه چه چهت اچولو سره يو مختصر شان حجره جوړول کوم ته چه زمونږ په عرف کښې سټور وائی چه په هغې کښې د خوراک څکاک ذخيره او سامان محفوظ کولې شی، نو مصنف رحمه الله په دې باب سره د غرف د جوړولو ثبوت پيش کوی، مضمون د حديث دا دې: دکين بن سعيد فرمائی چه مونږ د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلو، د مسند احمد د روايت نه معلومه شوه چه د دې راتلونکو ښه کافی جماعت وو چه د هغوی تعداد څلور سوه څلويښت وو. دا ټول خلق مدينې طيبې ته د رسول الله ﷺ نه د غلې اخستلو دپاره راغلی وو، په ظاهر د بيت المال نه، خو بيت المال هغه وخت خالی وو په دې وجه رسول الله ﷺ سيدنا عمر ﷺ ته اوفرمائيل چه ته خپل کور ته لاړ شه او په موسم کښې چه دې خپل کور کښې څۀ جمع کړی دی هغه دوی ته ورکړه، هم د دې مسند احمد په روايت کښې دی چه يا رسول الله ﷺ زما سره خو د کهجورو ذخيره د خپل کورو والو دپاره صرف د څلورو مياشتو په اندازه ده، رسول الله ﷺ اوفرمائيل لاړ شه ورکړه، هغوی عرض اوکړو يا رسول الله ﷺ سمعا وطاعة، چه ستاسو حکم په سر سترګو، هغه صحابی فرمائی چه سيدنا عمر ﷺ مونږ يوې کوټې (بالاخانې) ته بوتلو او چابی ئې د خپلې تهيلئ نه راويستله او دروازه ئې پرانستله، هغوی فرمائی چه کله مونږ غرفې (بالاخانې) ته اورسيدلو نو هلته مو د کهجورو يو مختصر شان ډهيرې اوليدو، سيدنا عمر ﷺ اوفرمائيل چه تاسو د دې نه د خپل ضرورت په اندازه واخلئ، هغوی فرمائی چه مونږ د هغې نه هر يو د خپل حاجت او ضرورت په اندازه واخستل، دا صحابی راوی حديث فرمائی چه په دوی کښې د ټولو نه آخری اخستونکې زه اوم نو ما چه د هغې نه حصه واخستله نو داسې معلوميده چه مونږ د دې نه يو کهجوره هم نه ده اخستلې، دا ټول د رسول الله ﷺ د حکم (د منلو) برکت وو، چه عمر ﷺ عرض کړې وو چه مونږ سره خو زمونږ

---

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٣٥٤٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٧٤/٤) (صحيح الإسناد)

د ضرورت نه زياتي نشته خو رسول اللهﷺ ورته اوفرمائيل چه بهر خال دوی نه ورکړه، نو دا واقعه هم د رسول اللهﷺ په معجزاتو کښې شوه د تکثير طعام متعلق، هم په دې وجه دې لره د رسول اللهﷺ معجزات جمع کونکو مصنفينو کښې امام بيهقي رحمه الله په دلائل النبوة کښې ذکر کړې ده.

بَابٌ فِي قَطْعِ السِّدْرِ

بابه ١٥٨ ، ١٥٩-د بيرې د وني کټ کول (څنګه دی ...؟)

[٥٢٣٩](1) حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُبْشِيٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَطَعَ سِدْرَةً صَوَّبَ اللَّهُ رَأْسَهُ فِي النَّارِ"، سُئِلَ أَبُو دَاوُدَ عَنْ مَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ: هَذَا الْحَدِيثُ مُخْتَصَرٌ، يَعْنِي: مَنْ قَطَعَ سِدْرَةً فِي فَلَاةٍ يَسْتَظِلُّ بِهَا ابْنُ السَّبِيلِ وَالْبَهَائِمُ عَبَثًا وَظُلْمًا بِغَيْرِ حَقٍّ يَكُونُ لَهُ فِيهَا، صَوَّبَ اللَّهُ رَأْسَهُ فِي النَّارِ.

د حضرت عبد الله بن حبشی نه روايت دې چه رسول اللهﷺ اوفرمائيل چا چه د بيرې اونه کټ کړه الله تعالیٰ به د هغه سر په جهنم کښې اُلټه زوړنده وی.'' د امام ابوداود رحمه الله نه ددې روايت د توجيه په باره کښې تپوس اوکړې شو نو هغوی اوفرمائيل دا حديث مختصر دې ددې نه مراد دادې چه په ځنګل کښې د راتوکيدلې د بيرې اونه کومه چه د تلو راتلونکو مسافرو او د ځناورو دپاره د سورې کار ورکوی او څوک دې لره بې مقصده په ظلم سره کټ کړی، نو الله تعالیٰ به دهٔ لره په جهنم کښې اُلټه زوړنده وی.

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُبْشِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَنْ قَطَعَ سِدْرَةً صَوَّبَ اللَّهُ رَأْسَهُ فِي النَّارِ » ﴾ رسول اللهﷺ اوفرمائيل چه کوم سړې د بيرې اونه پرې کړی نو الله پاک به هغه په جهنم کښې اولټه زوړند کړی.

مصنف رحمه الله دا حديث په دوه طرقو سره ذکر کړې دې، ابن جريج عن عثمان او معمر عن عثمان،

[٥٢٤٠](2) حَدَّثَنَا مَخْلَدُ بْنُ خَالِدٍ وَسَلَمَةُ يَعْنِي ابْنَ شَبِيبٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ ثَقِيفٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، يَرْفَعُ الْحَدِيثَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

حضرت عثمان بن ابو سليمان د ثقيف د يو کس نه، هغه د عروه بن زبير نه، هغه د نبی کريمﷺ نه مرفوع روايت کړې دې - او د مذکوره بالا روايت په مثل ئې بيان کړې دې.

په دواړو طريق کښ اختلاف دې چه د دې دواړو طريق د سندونو نه ظاهريږی، په اول طريق کښې راوی حديث عبدالله بن حبشی صحابی رضي الله عنه دې او په دويم طريق کښې د دې راوی عروه بن الزبير تابعی کوم چه دا مرفوعا روايت کوی، اول روايت مسند او دويم مرسل شو، او امام بيهقي رحمه الله دا حديث په دريم طريق سره نقل کړې دې چه په هغې عن عروة عن عائشة موصولا دې او بيا هغوی اوفرمائيل : المرسل هو المحفوظ، د دې حديث په مفهوم باندې اشکال دې چه د دې مطلب څهٔ دې، په بعض نسخو کښې دی چه د امام ابوداؤد نه د دې

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٥٢٤٢) (صحيح)

(2): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٥٢٤٢، ١٩٠٤٤) (ضعيف)

حديث مطلب معلوم کړې شو نو هغوی اوفرمائيل چه د دې نه مراد د هغه بيرې اونه ده چه کومه په يو ځنګل کښې ولاړه وی چه د هغې د سوری نه مسافر او ځناور فائدې اخلی، او يو سړې هغه بغير د څه وجې نه ناحق پرې کړی، او يو قول په دې کښې دا دې چه د دې نه د حرم مکه بيره مراد ده، او وئيلې شوې دی چه د حرم مدينه بيره، امام بيهقي رحمه الله فرمائی چه د امام شافعي رحمه الله نه تپوس اوکړې شو د قطع سدر په باره کښې نو هغوی اوفرمائيل لا باس به. (١)

[٥٢٤١](٢) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، وَحُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا حَسَّانُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَأَلْتُ هِشَامَ بْنَ عُرْوَةَ، عَنْ قَطْعِ السِّدْرِ وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إِلَى قَصْرِ عُرْوَةَ، فَقَالَ: "أَتَرَى هَذِهِ الْأَبْوَابَ وَالْمَصَارِيعَ؟ إِنَّمَا هِيَ مِنْ سِدْرِ عُرْوَةَ، كَانَ عُرْوَةُ يَقْطَعُهُ مِنْ أَرْضِهِ وَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، زَادَ حُمَيْدٌ، فَقَالَ: هِيَ يَا عِرَاقِيُّ جِئْتَنِي بِبِدْعَةٍ؟ قَالَ: قُلْتُ: إِنَّمَا الْبِدْعَةُ مِنْ قِبَلِكُمْ، سَمِعْتُ مَنْ يَقُولُ بِمَكَّةَ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَطَعَ السِّدْرَ"، ثُمَّ سَاقَ مَعْنَاهُ.

حسان بن ابراهيم فرمائی چه ما د هشام بن عروه نه ددې مسئلې په باره کښې پوښتنه اوکړه چه دَ بيرې کټ کول څنګه دی او هغه دَ خپل پلار محل ته ډډه لګولې ناست وو؟ نو هغه اووې آيا ته دا دروازې او چوکاټونه وينې دا د عروه دَ بيرو نه ساز شوې دی او عروه به دې لره د خپلې زمکې نه کټ کولې اووئيل ئې چه په دې کښې څه حرج نشته دې - حميد بن مسعده مزيد فرمائی چه هشام اووې قصه داده ! عراقی (حسان بن ابراهيم) خو ماته يو بدعت راوړې دې - هغه وائی چه ما جواب ورکړو چې بدعت خو ستاسو دَ طرف نه دې - ما په مکه کښې د علماؤ نه اوريدلې دی چه هغوی دا بيان کولو چه رسول الله ﷺ په داسې سړی باندې لعنت کړې دې چه هغه بيره کټ کوی -" بيا ئې دَ مذکوره بالا هم معنیٰ روايت کړې دې -

قوله: ﴿ سَأَلْتُ هِشَامَ بْنَ عُرْوَةَ عَنْ قَطْعِ السِّدْرِ وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إِلَى قَصْرِ عُرْوَةَ فَقَالَ أَتَرَى هَذِهِ الْأَبْوَابَ وَالْمَصَارِيعَ إِنَّمَا هِيَ مِنْ سِدْرِ عُرْوَةَ كَانَ عُرْوَةُ يَقْطَعُهُ مِنْ أَرْضِهِ ﴾

يو سړی د هشام بن عروه نه معلومه کړه د قطع سدر په باره کښې چه د بيرې اونه پرې کولې شو که نه، هغه وخت هشام د خپل خپل عروه جوړ کړی کور ته تکيه وهلې ناست وو، نو هغوی د سائل په جواب کښې اووې چه دا ته چه د دې کور په دروازو او چوکاټونو باندې وينې دا هم د بيرې اونه ده عروه د خپلې زمکې نه بيرې ريبلې وې او د هغې نه ئې دا جوړ کړې وو، او دا ئې هم اووې چه په دې کښې هيڅ باک نشته.

﴿ فَقَالَ هِيَ يَا عِرَاقِيُّ جِئْتَنِي بِبِدْعَةٍ قَالَ قُلْتُ إِنَّمَا الْبِدْعَةُ مِنْ قِبَلِكُمْ ﴾ او بيا د دې نه پس هشام دا هم ووې چه بل څه اوتپوسه اې عراقی، د عراقی نه مراد هم هغه حسان دې کوم چه تپوس کوی څه بدعت يعنی نوې نوې تپوسونه کوې، په دې باندې سائل يعنی حسان اووې چه دا بدعت او د سنت خلاف کار خو هم ستاسو د طرف نه شوې دې (چه د بيرې اونې مو پرې کړې اود هغې نه مو دروازې جوړې کړې) ما په مکه کښې د يو سړی نه اوريدلې دی هغه وئيل چه رسول الله ﷺ لعنت فرمائيلې دې د بيرې په پرې کونکی باندې.

---

(١) په دې کښې هيڅ باک نشته يعنی کومه بيره چه په خپل ملک کښې وی.

(٢): تفرد به أبو داود (حسن) (الصحيحة ٦١٥)

په هي يا عراقي کښې په لفظ هي کښې دوه احتماله دی کسره هم او فتحه هم، په دې صورت کښې به يا خو دا ضمير قصه وی، او يا په سکون د ياء سره، په دې صورت کښې به اسم فعل وی په معنی د امر دپاره د استزاده (په څه څيز کښې د زياتی د طلب کولو دپاره وئيلې شی) مونږ ترجمه هم په دې لحاظ کړې ده.

باب في إماطة الأذى عن الطريق

باب: ١٥٩، ١٦٠- د لارې نه د موذی څيز د لرې کولو بيان

[٥٢٤٢]() حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَرْوَزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي بُرَيْدَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "فِي الْإِنْسَانِ ثَلَاثُ مِائَةٍ وَسِتُّونَ مَفْصِلًا، فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ عَنْ كُلِّ مَفْصِلٍ مِنْهُ بِصَدَقَةٍ"، قَالُوا: وَمَنْ يُطِيقُ ذَلِكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ؟ قَالَ: "النُّخَاعَةُ فِي الْمَسْجِدِ تَدْفِنُهَا، وَالشَّيْءُ تُنَحِّيهِ عَنِ الطَّرِيقِ، فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فَرَكْعَتَا الضُّحَى تُجْزِئُكَ".

حضرت بريده رضي الله عنه فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دی هغه فرمائيل: په انسان کښې درې سوه شپيتهٔ جوړونه دی- نو په دهٔ باندې واجب دی چه د خپل هر جوړ په بدله کښې صدقه کوی- " صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم اوفرمائيل اې د الله رسوله! په مونږ کښې څوک ددې طاقت لرلې شی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل: " په جمات کښې بلغم (د مرئ خراشکې) دفن کول، په لار کښې پروت (موذی) څيز لرې کول، او که چرې دا درنه اونهٔ شی نو د څاښت دوه رکعته مونځ به ستاسو ددې (تمامو صدقو) نه کافی کيږی-"

قوله: ﴿حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي بُرَيْدَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ «فِي الْإِنْسَانِ ثَلَاثُمِائَةٍ وَسِتُّونَ مَفْصِلاً فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ عَنْ كُلِّ مَفْصِلٍ مِنْهُ بِصَدَقَةٍ» الخ﴾

عبدالله بن بريده فرمائی چه ما اوريدلي دی د خپل پلار بريدة نه بريدة په ترکيب کښې بدل واقع شوې دې د ﴿ ابی ﴾ نه لهذا په ابی کښې ياء د متکلم ده هغوی به فرمائيل چه ما د رسول الله ﷺ نه واوريدل چه د هر انسان په بدن کښې درې سوه شپيتهٔ جوړونه دی لهذا د هغه په ذمه ده دا خبره چه د هر جوړ د طرف نه يو صدقه ورکړی يعنی په طور د شکر د هغوی د جوړونو په سلامتيئ او عافيت باندې، په دې باندې صحابه کرامو رضي الله عنهم عرض اوکړو چه روزانه په درې سوه شپيتو صدقو باندې څوک قادر دی اې د الله نبی ﷺ! هغوی اوفرمائيل په مسجد کښې تهوکلې لارې لرې کول، او د لارې نه تکليف ورکونکې څيز لرې کول، يعنی داسې نيک کارونه ټول په صدقه کښې شمار دی، او وراندې دا دی چه کله په دې امورو کښې د يو کار موقع رانشی نو د صلاة الضحی دوه رکعتونه ستا دپاره کافی دی، يعنی د درې سوه او شپيتو صدقاتو قائم مقام دې ځکه چه د دوه رکعتونو په ادا کولو کښې د بدن ټول مفاصل په حرکت کښې راځی کوم چه حرکت فی العبادة دې لهذا د ټولو اندامونو د طرف نه شکريه ادا شوه، الله اکبر د دوه رکعته مانځه څومره لوئې أجر عظيم دې چه هغه د درې سوه شپيتو نيکو قائم مقام شو. د باب په دويم حديث کښې دی

(): تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ١٩٦٥)، وقد أخرجه: مسند احمد (٥/٣٥٤، ٣٥٩) (صحيح)

[۵۲۴۳](١) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، ح وحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبَّادٍ وَهَذَا لَفْظُهُ وَهُوَ أَتَمُّ، عَنْ وَاصِلٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عُقَيْلٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلَامَى مِنَ ابْنِ آدَمَ صَدَقَةٌ تَسْلِيمُهُ عَلَى مَنْ لَقِيَ صَدَقَةٌ، وَأَمْرُهُ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيُهُ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَإِمَاطَتُهُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ، وَبُضْعَتُهُ أَهْلَهُ صَدَقَةٌ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، يَأْتِي شَهْوَةً وَتَكُونُ لَهُ صَدَقَةٌ، قَالَ: أَرَأَيْتَ لَوْ وَضَعَهَا فِي غَيْرِ حَقِّهَا أَكَانَ يَأْثَمُ؟، قَالَ: وَيُجْزِءُ مِنْ ذَلِكَ كُلِّهِ رَكْعَتَانِ مِنَ الضُّحَى"، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: لَمْ يَذْكُرْ حَمَّادٌ الْأَمْرَ وَالنَّهْيَ.

د حضرت ابوذر رضی الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل : سبا کيدو سره د ابن ادم په هر هر جوړ باندې صدقه کول واجبيږی - ددهٔ سلام کول په هغه چا باندې چه ددهٔ سره ملاويږی صدقه ده، چاته د نيکئ خبره کول صدقه ده د بدئ نه منع کول صدقه ده د لارې نه موذی (تکليف ورکوونکې) څيز لرې کول صدقه ده، د خپلې ښځې سره صحبت کول صدقه ده - صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم اوفرمائيل اې د الله رسوله ! دې خو خپل شهوت پورا کوی او دا ددهٔ د پاره صدقه ګرځی دا څنګه؟ حضور ﷺ اوفرمائيل آيا تاسو وينئ که چرې دې دا کار په حرامو کښې اوکړی نو آيا دې به ګنهګار نهٔ وی؟ (ددې بالمقابل د حلال سره دا کار کول او خپل شهوت پورا کول په حلال طريقې سره ثواب او صدقه ده -) حضور ﷺ اوفرمائيل چه په دې تمامو کارونو کښې ددهٔ پاره د څاښت دوه رکعته کفايت کوی" امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه حماد د امر بالمعروف او نهی عن المنکر ذکر نهٔ دې کړې -

قوله: ﴿ يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلَامَى مِنَ ابْنِ آدَمَ صَدَقَةٌ الخ ﴾ دا حديث په کتاب الصلوة باب صلوة الضحی کښې تير شوې دې سره د تشريح.

[۵۲۴۴](٢) حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، أَخْبَرَنَا خَالِدٌ، عَنْ وَاصِلٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عُقَيْلٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّيلِيِّ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، بِهَذَا الْحَدِيثِ، وَذَكَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَسْطِهِ.

حضرت ابو اسود ديلی د حضرت ابو ذر رضی الله عنه نه دا روايت نقل کړې دې، او فرمائی چه نبی کريم ﷺ دا حديث د خپلو خبرو کولو په دوران کښې بيان فرمائيلې دې -"

﴿ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّيلِيِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ بِهَذَا الْحَدِيثِ ﴾ دا د اول حديث دويم طريق دې په اول سند کښې د واصل نه روايت کونکې عباد وو او دلته خالد دې، خو د بذل المجهود په نسخه کښې او د ابوداؤد په نسخه مجتبائيه کښې په دواړو کښې په ځائې د خالد عن واصل، خالد بن واصل دې، حال دا چه خالد بن واصل د تقريب په راويانو ځوک هم نشته لهذا د دې لفظ تصحيح دې اوکړې شی، د دويم طريق په آخر کښې دی : وذکر النبی ﷺ فی وسطه، په بذل المجهود کښې ليکلې دی چه د دې کلام په معنی کښې دوه احتماله دی يو دا چه ﴿ النبی ﴾ منصوب وی، د ﴿ ذکر ﴾ د مفعول کيدو په وجه باندې يعنی راوی رسول الله ﷺ لره په مينځ د حديث کښې ذکر کړو نه په اول د حديث کښ، دويم دا چه ﴿ النبی ﴾ مرفوع وی د ذکر د فاعل کيدو په وجه باندې، په دې

(١): صحيح مسلم/المسافرين ١٣ (٧٢٠)، (تحفة الأشراف: ١١٩٢٨)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٦٧/٥، ١٧٨) (صحيح)
(٢): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١١٩٢٨) (صحيح)

صورت کښې به مطلب دا وی چه رسول الله ﷺ دا پوره حدیث د خپل کلام په مینځ کښې ذکر اوفرمائیلو، یعنی د مخکښې نه بل څه خبره شروع وه د هغې په مینځ کښې هغوی دا حدیث بیان اوفرمائیلو.او دریم یو احتمال حضرت ناظم صاحب د خپل کتاب په حاشیه باندې لیکلې دی چه د حدیث په مینځ کښې چه کوم لفظ ﴿ یا رسول الله ﴾ راغلې دې، ﴿ ومن یطیق ذلک یا رسول الله ﴾ نو د دې دویم سند راوی یعنی خالد په ځائې د یا رسول الله یا نبی الله اوئیلو. او د باب د آخری حدیث مضمون دا دې چه د هغې راوی ابوهریره رضی الله عنه دې

[۵۲۴۵](1) حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "نَزَعَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ غُصْنَ شَوْكٍ عَنِ الطَّرِيقِ، إِمَّا كَانَ فِي شَجَرَةٍ فَقَطَعَهُ وَأَلْقَاهُ، وَإِمَّا كَانَ مَوْضُوعًا فَأَمَاطَهُ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ بِهَا، فَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ".

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلې دی، چه یو سړی چه هغه کله هم د نیکئ کار نۀ وو کړې هغه د لارې نه د ازغو یوه ښانګه لرې کړه - دا (ښانګه) یا خو په اونه باندې وه او دۀ هغې لره کټ کړه یا په لاره کښې پرته وه او دۀ یو طرف ته کړه نو الله تعالیٰ ددۀ دا عمل قبول کړو او ددې په وجه ئې هغه لره جنت ته داخل کړو -"

چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه یو سړی کله هم د خیر کار نه وو کړې (الظاهر من الامم السابقة) هغه د لارې نه ازغنه اونه لرې کړه، یا خو هغه په هغه ښانګه کښې وه چه د هغې نه ئې دغه ښانګه پرې کړه او پرې کولو نه پس ئې اوغورځوله، یا په لاره کښې پرته وه هغه ئې د هغه ځائې نه هغه لرې کړه، نو د دې په بدل کښې الله پاک هغه په جنت کښې داخل کړو

بَابٌ فِي إِطْفَاءِ النَّارِ بِاللَّيْلِ

باب ۱۶۰، ۱۶۱- دَشپې اورمړ کول پکاردی (اوبیا اودۀ کیدل)

[۵۲۴۶](2) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ رِوَايَةً، وَقَالَ مَرَّةً: يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَتْرُكُوا النَّارَ فِي بُيُوتِكُمْ حِينَ تَنَامُونَ".

حضرت سالم دَ خپل پلار (حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما) نه نقل کوی او یو ځل ئې دَ نبی کریم ﷺ نه مرفوع هم ذکر کړې دې چه دَ اودۀ کیدو په وخت کښې په کورونو کښې اور مۀ پریږدئ -" [یعنی اور مړ کوئ او بیا اودۀ کیږئ]

قوله: ﴿ لَا تَتْرُكُوا النَّارَ فِي بُيُوتِكُمْ حِينَ تَنَامُونَ ﴾ رسول الله ﷺ فرمائی چه د شپې د اودۀ کیدو په وخت کښې اور بغیر د مړ کولو نه مه اودۀ کیږئ.

---

(1): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۲۳۲۳)، وقد أخرجه: صحیح البخاري/الأذان ۳۲ (۶۵۲)، المظالم ۲۸ (۲۴۷۲)، صحیح مسلم/البر والصلة ۳۶ (۱۹۱۴)، الإمارة ۵۱ (۱۹۱۴)، سنن الترمذي/البر والصلة ۳۸ (۱۹۵۸)، سنن ابن ماجه/الأدب ۷ (۳۶۸۲)، موطا امام مالك/صلاة الجماعة ۲ (۶)، مسند احمد (۲/۳۴۱) (حسن صحیح)

(2): صحیح البخاري/الاستئذان ۴۹ (۶۲۹۳)، صحیح مسلم/الأشربة ۱۲ (۲۰۱۵)، سنن الترمذي/الأطعمة ۱۵ (۱۸۱۳)، سنن ابن ماجه/الأدب ۴۶ (۳۷۶۹)، (تحفة الأشراف: ۶۸۱۴)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۷، ۴۴) (صحیح)

[۵۲۴۷]() حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ التَّمَّارُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ طَلْحَةَ، حَدَّثَنَا أَسْبَاطٌ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "جَاءَتْ فَأْرَةٌ فَأَخَذَتْ تَجُرُّ الْفَتِيلَةَ، فَجَاءَتْ بِهَا فَأَلْقَتْهَا بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْخُمْرَةِ الَّتِي كَانَ قَاعِدًا عَلَيْهَا، فَأَحْرَقَتْ مِنْهَا مِثْلَ مَوْضِعِ الدِّرْهَمِ، فَقَالَ: إِذَا نِمْتُمْ فَأَطْفِئُوا سُرُجَكُمْ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدُلُّ مِثْلَ هَذِهِ عَلَى هَذَا فَتُحْرِقَكُمْ".

د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه رایت دي چه یو ځل یوې مږې د ډیوې یوه باتئ راوړه او د رسول الله ﷺ مخې ته ئې په هغه چټائئ باندې اوغرځوله په کومې باندې چه رسول الله ﷺ ناست وو او د یو درهم برابر ځائې اوسوزیدو ،نو حضور ﷺ اوفرمائیل کله چه تاسو اودهٔ کیږئ نو خپله ډیوه مړه کوئ - بې شکه شیطان داسې مخلوق ته داسې قسم کار ښائی او ستاسو په کورونو کښې اور لګوی.“

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَاءَتْ فَأْرَةٌ فَأَخَذَتْ تَجُرُّ الْفَتِيلَةَ فَجَاءَتْ بِهَا فَأَلْقَتْهَا الخ ﴾

د سیدنا ابن عباس رضي الله عنهما نه روایت دې چه د یو ځل واقعه ده چه یوې مږې د بلې ډیوې باتئ یوړه او چرته چه رسول الله ﷺ تشریف فرما وو په هغه بوریه باندې ئې اوغورځوله په کومه بوریه باندې چه رسول الله ﷺ ناست وو چه د هغې نه د هغه بوریه څه حصه په اندازه د درهم اوسوزید ، نو په دغه وخت کښې رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کله تاسو اودهٔ کیږئ نو خپلې ډیوې مړې کوئ ځکه شیطان شریر دې مږې ته دا خبره ښائی یعنی په دې باندې ئې تیاروی، بیا هغه ستاسو څیزونه اوسیزی.

بَابٌ فِي قَتْلِ الْحَيَّاتِ

بابـ ۱۶۱ ، ۱۶۲- دَ مارد وژلو بیان

[۵۲۴۸]() حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا سَالَمْنَاهُنَّ مُنْذُ حَارَبْنَاهُنَّ، وَمَنْ تَرَكَ شَيْئًا مِنْهُنَّ خِيفَةً، فَلَيْسَ مِنَّا".

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل د کله نه چه زمونږ جنګ دَ (مارانو) سره شروع شوې دې مونږ ددې سره صلح نهٔ ده کړې او چا چه دَ یرې د وجې نه ددې نه څه څیز پریخودو هغه زمونږ نه ،نهٔ دې.“

﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَا سَالَمْنَاهُنَّ مُنْذُ حَارَبْنَاهُنَّ وَمَنْ تَرَكَ شَيْئًا مِنْهُنَّ خِيفَةً فَلَيْسَ مِنَّا » او د دې نه په روستو روایت کښې دی : ﴿ اقْتُلُوا الْحَيَّاتِ كُلَّهُنَّ فَمَنْ خَافَ ثَأْرَهُنَّ فَلَيْسَ مِنِّى ﴾

[۵۲۴۹]() حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَيَانٍ السُّكَّرِيُّ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يُوسُفَ، عَنْ شَرِيكٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اقْتُلُوا الْحَيَّاتِ كُلَّهُنَّ فَمَنْ خَافَ ثَأْرَهُنَّ فَلَيْسَ مِنِّي".

---

[۱]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۶۱۱۴) (صحيح)

[۲]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ۱۴۱۴۲)، وقد أخرجه: مسند احمد (۲/۲۴۷، ۴۳۲، ۵۲۰) (حسن صحيح)

[۳]: سنن النسائي/الجهاد ۴۸ (۳۱۹۵)، (تحفة الأشراف: ۹۳۵۷) (صحيح)

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل هر قسم مار لره وژنئ څوک چه ددې په بدله کښې اوېريدو هغه زما نه، نۀ دې .“

په دې احاديثو کښې دی چه رسول الله ﷺ د مار په ليدو باندې د هغې د وژلو حکم اوفرمائيلو، او رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه مونږ د دې مارانو سره کله صلح او دوستی کړې وه، زمونږ خو د دوی سره د هميشه نه دشمنی او جنګ دې، يعنی طبعی طور باندې ځکه چه مار ضرری ځناور دې د انسان دشمن دې، او وړاندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه کوم سړې د دې د ثار يعنی د بدلې د ويرې نه هغه پريږدی نو هغه زمونږ نه نۀ دې، اهل جاهليت به مار نه وژلو او د هغوی عقيده وه چه څنګه د هر ځناور يو جوړه وی هم دغه شان د هغه هم جوړه وی نو که يو سړې مار اوينی او هغه مړ کړی که هغه نر وی او که ښځه، نو د دې مار چه کومه جوړه وی هغه په بل وخت کښې د دې قتل کونکی نه بدل اخلی يعنی هغه چيچی او هلاکوی، نو که يو سړې د مار په ليدو باندې هغه نه وژنی په څه وجه باندې مثلاً د وسلې د نه کيدو د وجې نه يا د کمزورئ د وجې نه يا د همت د نه کيدو د وجې نه نو په دې کښې هيڅ باک نشته، او که د دې عقيدې او خيال په بنياد د هغې د وژلو نه ځان ساتی نو دا ناجائز او معصيت دې، خو د عام مارانو دحکم نه عوامر مستثنی دی دا استثناء وړاندې په روايت کښې راځي.

[۵۲۵۰]([1]) حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عِكْرِمَةَ يَرْفَعُ الْحَدِيثَ فِيمَا أُرَى إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَرَكَ الْحَيَّاتِ مَخَافَةَ طَلَبِهِنَّ فَلَيْسَ مِنَّا، مَا سَالَمْنَاهُنَّ مُنْذُ حَارَبْنَاهُنَّ".

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چا چه مار لره د هغه د بدلې د ويرې نه پريخودو هغه زمونږ نه، نۀ دې د کله نه چه ددې سره زمونږ جنګ شروع شوې دې مونږ د دوی سره صلح نۀ ده کړې .“

[۵۲۵۱]([2]) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ مُوسَى الطَّحَّانِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَابِطٍ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّا نُرِيدُ أَنْ نَكْنُسَ زَمْزَمَ وَإِنَّ فِيهَا مِنْ هَذِهِ الْجِنَّانِ، يَعْنِي الْحَيَّاتِ الصِّغَارَ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَتْلِهِنَّ".

سيدنا عباس بن عبد المطلب رضي الله عنه، رسول الله ﷺ ته اوفرمائيل چه مونږ د زم زم چينې لره پاکول غواړو ليکن په دې کښې واړۀ واړۀ ماران دی . نو نبی کريم ﷺ د هغې د وژلو حکم ورکړو .“

قوله:﴿ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِنَّا نُرِيدُ أَنْ نَكْنِسَ زَمْزَمَ وَإِنَّ فِيهَا مِنْ هَذِهِ الْجِنَّانِ يَعْنِى الْحَيَّاتِ الصِّغَارَ فَأَمَرَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِقَتْلِهِنَّ ﴾

د رسول الله ﷺ محترم تره سيدنا عباس رضي الله عنه رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو چه زمونږ اراده د دې زمزم د کوهی د صفا کولو ده، په کوهی کښې چه کوم ګند او خزله وغيره پريوځی نو د

[1]: تفرد به أبوداود، (تحفة الأشراف: ٦٢٢١)، وقد أخرجه: مسند احمد (٢٣٠/١) (صحيح)

[2]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٥١٣٣) (صحيح)

هغې صفا کولو ته خبره اورسی، او هغوی دا هم اوفرمائیل چه په دې کوهی کښې واړهٔ واړهٔ ماران هم پیدا شوی دی یعنی د مارانو بچی، نو رسول اللهﷺ د هغې د وژلو اجازت اوفرمائیلو.

په اواخر د موطاء کښې یو باب دې باب ما جاء فی قتل الحیات ...په اوجز کښې د دې لاندې د دې متعلق بحثونه ذکر شوې دی، د قتل حیات په باره کښې په اوجز کښې په حواله د محلی د هدایه نه دا نقل کړی دی: یجوز قتل الحیاة مطلقا، قال ابن الهمام احْتِرَازٌ عَمَّا قِيلَ لَا تُقْتَلُ الْحَيَّةُ الْبَيْضَاءُ لِأَنَّهَا مِنَ الْجِنِّ وَقَالَ الطَّحَاوِيُّ : لَا بَأْس بِقَتْلِ الْكُلِّ لِأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَاهَدَ الْجِنَّ أَنْ لَا يَدْخُلُوا بُيُوتَ أُمَّتِهِ وَلَا يُظْهِرُوا أَنْفُسَهُمْ،فَإِذَا خَالَفُوا فَقَدْ نَقَضُوا عَهْدَهُمْ فَلَا حُرْمَةَ لَهُمْ،وَقَدْ حَصَلَ فِي عَهْدِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِيمَنْ بَعْدَهُ الضَّرَرُ بِقَتْلِ بَعْضِ الْحَيَّاتِ مِنْ الْجِنِّ،فَالْحَقُّ أَنَّ الْحِلَّ ثَابِتٌ،وَمَعَ ذَلِكَ فَالْأَوْلَى الْإِمْسَاكُ عَمَّا فِيهِ عَلَامَةُ الْجِنِّ لَا لِلْحُرْمَةِ بَلْ لِدَفْعِ الضَّرَرِ الْمُتَوَهَّمِ مِنْ جِهَتِهِمْ اهـ

یعنی د احنافو په نزد د ټولو مارانو وژل جائز دی، خو یو قول د حیة بیضاء په باره کښې دا دې چه هغه دې قتل نه کړې شی چه هغه د جناتو د قبیلې نه دې، امام طحاویؒ هم داسې فرمائی چه د ټولو قتل کول جائز خو دی یعنی اګر چه هغه حیات بیوت وی کوم ته چه عوامر وائی، د دې نه پس هغوی فرمائی چه د رسول اللهﷺ په زمانه کښې هم او د هغوی نه روستو هم بعض ماران کوم چه د جناتو د قبیلې نه وو د هغوی په قتل کولو باندې ضرر رسیدلې دې پس حق دا ده چه د ټولو قتل کول جائز دی خو د ضرر نه د بچ کیدو دپاره په کومو مارانو کښې چه د جن علامات موندلې شی د هغوی نه منع کیدل اولی دی، علامه عینیؒ فرمائی چه د سلفو په دې خبره کښې اختلاف وو بعض مطلقا د ټولو د قتل د جواز قائل وو بغیر د څهٔ استثنی نه (ثم ذکر اسماء القائلین) او بعض علماء وائی چه عوامر البیوت یعنی په کورونو کښې اوسیدونکی ماران د قتل د حکم نه مستثنی دی، هغوی به بغیر د تخریج او اعلان نه نه شی قتل کولې، امام مالکؒ هم دغه شان فرمائی چه عوامر که د مدینې طیبې وی او که د بل ښهر هغه بغیر د انذار او تخریج نه قتل کول جائز نه دی، او په صحراګانو کښې د انذار ضرورت نشته، او ابن نافع مالکیؒ فرمائی چه صرف د مدینې طیبې د عوامرو انذار ضروری دې (اوجز٦/٣٢٩) قال الحافظ ظاهر الحدیث (نهی عن قتل الحیاة التی فی البیوت) التعمیم وعن مالک تخصیصه بیوت اهل المدینة اهـ قال الشیخ فی الاوجز : وتقدم البسط فی ذلک فی اول الباب،

او په اول باب کښې دا تیر شوې دی چه د ابن نافع په نزد دا بیوت د مدینې سره خاص دې، خو امام مالکؒ دا په ټولو بیوتو باندې محمول کړې دې خو هغه فرمائی وفی بیوت المدینة اوجب، یعنی انذار د مطلق بیوت مدینه خو ضروری دې او د مدینې طیبې په بیوتو کښې زیات ضروری دې، خو په صحراګانو کښې د انذار حاجت نشته، قال الباجی قال مالک لا تنذر فی الصحاری ولا تنذر الا فی البیوت (من الاوجز٦/٣٣١)

[۵۲۵۲]() حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "اقْتُلُوا الْحَيَّاتِ، وَذَا الطُّفْيَتَيْنِ، وَالْأَبْتَرَ، فَإِنَّهُمَا يَلْتَمِسَانِ الْبَصَرَ، وَيُسْقِطَانِ الْحَبَلَ"، قَالَ: وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَقْتُلُ كُلَّ حَيَّةٍ وَجَدَهَا، فَأَبْصَرَهُ أَبُو لُبَابَةَ أَوْ زَيْدُ بْنُ الْخَطَّابِ وَهُوَ يُطَارِدُ حَيَّةً، فَقَالَ: إِنَّهُ قَدْ نُهِيَ عَنْ ذَوَاتِ الْبُيُوتِ.

حضرت سالم د خپل پلار (حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه) نه روایت کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل : هر قسم ماران وژنئ - هغه هم د کوم په پُشت (ملا) باندې چه دوه تورې (یا سپینې) لکیرې وی، او د کوم چه لکئ نه وی - بې شکه دا نظر زائله کوی (د چا سره چه ددې نظر ملاؤ شی) او دا د حمل د غورځیدو باعث جوړیږی -'' چنانچه حضرت عبد الله رضی الله عنه چه به کوم مار هم بیا موندو نو هغې لره به ئې وژلو - چنانچه حضرت ابو لبابه یا زید بن خطاب رضی الله عنه هغهٔ لره اولیدو چه مار لره ئې تلاش کولو، نو هغه بیان اوکړو چه دا کوم په کورونو کښې اوسیدونکی ماران دی نو ددې د قتل نه منع کړې شوې ده -''

قوله: ﴿عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ « اقْتُلُوا الْحَيَّاتِ وَذَا الطُّفْيَتَيْنِ وَالأَبْتَرَ فَإِنَّهُمَا يَلْتَمِسَانِ الْبَصَرَ وَيُسْقِطَانِ الْحَبَلَ »﴾

د ابن عمر رضی الله عنهما نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه ټول ماران چه وینئ نو هغه وژنئ، او خاص طور ذو الطفيتين او ابتران دواړو لره، ځکه چه دا دواړه د انسان سترګې طلب کوی یعنی هغه اوباسی، یعنی الله پاک په دوی کښې داسې خاصیت کیخودلې دې چه که د دې دواړو نظر د انسان په سترګو باندې پریوځی نو د هغې نظر ختمیږی، او دویمه معنې ئې د دې دا لیکلې ده چه دا دواړه طلب کوی د انسان سترګو لره یعنی په هغه باندې حمله کوی او چیچی ئې، او په حاشیه د بذل کښې چه علامه دمیری دا دواړه معنې لیکلې دی او اول معنی ته ئې ترجیح ورکړې ده، او وړاندې دی، په حدیث کښې دی چه دا دواړه حمل هم ساقطوی، یعنی که دا ماران یو حامله زنانه اوینی نو د هغې حمل به ساقط شی یعنی د دې دواړو د زهرو د شدت د وجې نه، ذو الطفيتين د یو ډیر خبیث قسم مار نوم دې دې ته ذوالطفيتين په دې وجه وائی چه د هغه په ملا باندې دوه سپین قسم کربښې وی، طفیه خو په اصل کښې د کهجورې په شان د یوې اونې نوم دې (مقل) د هغې پاڼې ته وائی د هغه مار په شا باندې هم چونکه د مقل د پاڼو په شان نخښه وی په دې وجه هغې ته ذوالطفيتين وائی، او د ابتر معنی خو د بې لکئ ده خو دلته ترې نه یو خاص قسم مار مراد دې چه لکئ خو ئې نه وی پرې کړې شوی خو لکئ ئې ډیره وړه وی داسې لکه چه پرې کړې شوې وی، په دې حدیث کښې ﴿ اقتلوا الحياة ﴾ مطلقا راغلې دې خو په وړاندې روایت کښې د ذوات البيوت استثناء راځی چه د هغې قتل بعد الانذار کیدل پکار دی، او د انذار طریقه هم ذکر ده پس په په روایت کښې دی : ﴿إِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهُنَّ شَيْئًا فِي مَسَاكِنِكُمْ فَقُولُوا أَنْشُدُكُنَّ الْعَهْدَ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْكُنَّ نُوحٌ عليه السلام أَنْشُدُكُنَّ الْعَهْدَ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْكُنَّ سُلَيْمَانُ عليه السلام أَنْ لاَ تُؤْذُونَا فَإِنْ عُدْنَ فَاقْتُلُوهُنَّ ﴾ چه د هغې ترجمه دا ده چه مونږ تاسو ته هغه معاهده دریادوو او د هغې په

[1]: صحيح البخاري/بدء الخلق ١٤ (٣٢٩٧)، صحيح مسلم/السلام ٣٧ (٢٢٣٣)، (تحفة الأشراف: ١٢١٤٧)، وقد أخرجه: سنن ابن ماجه/الطب ٤٢ (٣٥٣٥)، موطا امام مالك/الاستئذان ١٢ (٣١)، مسند احمد (٢/٤٣٠، ٤٥٢، ٤٥٣) (صحيح)

حواله درنه سوال کوو کومه چه تاسو نه سیدنا نوح عليه السلام اخستلي وه او هم دغه شان هغه عهد کوم چه تاسو نه سلیمان عليه السلام اخستلي وو، نوح عليه السلام د طوفان د راتلو نه مخکښې د الله پاک په حکم سره په خپله کشتئ کښې د هر یو ځناور یو جوړه هم اخستلې وه نو کیدې شی چه په هغه وخت کښې هغوی د دې زهریله ځناورو نه دا عهد اخستلې وی چه بنو آدم ته تکلیف مه رسوئ او د سلیمان عليه السلام هم چونکه په ځناورو حکومت وو نو هغوی به هم ترې نه عهد اخستلې وی لکه چه د دې حدیث تقاضه ده، د دې انذار نه پس په حدیث کښې دی ﴿فليؤذنوا ثلاثا﴾ اوس دا چه تر د درې ورځو پورې اعلان مراد دې یا که صرف درې کرته اعلان مراد دې اګر که په یوه ورځ کښې وی؟ په دې کښې د علماء کرامو دواړه اقوال دی، پس علامه دمیری فرمائی : امره عليه السلام بقتل الحياة امر ندب وحيات البيوت لا تقتل حتى تنذر ثلاثة ايام او ثلاث مرات والجمهور على الاول بان يقول انشدكن بالعهد الذى الخ.

او د دې نه پس د ابولبابه رضي الله عنه په روایت کښې دی ﴿فَإِنَّهُمَا يَخْطِفَانِ الْبَصَرَ وَيَطْرَحَانِ مَا فِي بُطُونِ النِّسَاءِ﴾ په ذوات البیوت کښې د انذار د قید د وجې نه وړاندې په یو روایت کښې راځی : إِنَّ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ أَسْلَمُوا بِالْمَدِينَةِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ أَحَدًا مِنْهُمْ فَحَذِّرُوهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ الخ چه بعض جنات په مدینه منوره کښې داسې وو چا چه اسلام قبول کړې وو او چونکه جنات په مختلفو شکلونو کښې متشکل کیږی په دې وجه چه کوم ماران ذوات البیوت وی په هغوی کښې دا احتمال دې چه دا د هغه جناتو نه وی چا چه اسلام قبول کړې دې او رسول الله صلى الله عليه وسلم دا هم اوفرمائیل ﴿فَإِنْ بَدَا لَهُ بَعْدُ فَلْيَقْتُلْهُ فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ﴾ یعنی که د درې کرته انذار نه پس هم هغه لاړ نه شی بلکه ښکاره شی نو پوهه شه چه هغه مسلمان پیرې نه دې، یا خو پیرې نه دې بلکه مار دې، او که جن وی نو بیا غیر مسلم او کافر دې لهذا په قتل کښې ئې هیڅ ګناه نشته، او د ترمذی په یو حدیث مرفوع کښې په روایت د ابوسعید خدری رضي الله عنه داسې دی چه ﴿ان لبيوتكم عمارا فحرجوا عليهن ثلاثا الحديث﴾.

قوله: ﴿وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَقْتُلُ كُلَّ حَيَّةٍ وَجَدَهَا فَأَبْصَرَهُ أَبُو لُبَابَةَ و زَيْدُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ نُهِيَ عَنْ ذَوَاتِ الْبُيُوتِ﴾ یعنی عبد الله بن عمر رضي الله عنهما به هر مار چه کوم به ئې لیدلو وژلو به ئې یو ځل هغوی په یو مار پسې وو د وژلو دپاره نو په دې دواړو کښې یو هغوی اولیدل او وې وئیل چه د ذوات البیوت د وژلو نه رسول الله صلى الله عليه وسلم منع فرمائیلې ده، د دې نه پس په روایت کښې راځی چه ابن عمر رضي الله عنهما د دې حدیث اوریدلو نه پس د مار وژل پریخودلې وو او د ذوات البیوت قتل ئې ترک کړې وو بلکه هغه به ئې بهر ویستلو.

[٥٢٥٣]([1]) حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي لُبَابَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "نَهَى عَنْ قَتْلِ الْجِنَّانِ الَّتِي تَكُونُ فِي الْبُيُوتِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ ذَا الطُّفْيَتَيْنِ وَالْأَبْتَرَ، فَإِنَّهُمَا يَخْطِفَانِ الْبَصَرَ وَيَطْرَحَانِ مَا فِي بُطُونِ النِّسَاءِ".

د حضرت ابولبابه رضي الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه مارانو کوم چه په کورونو

[1]: انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ١٢١٤٧) (صحيح)

کښې اوسیږي د وژلو نه ئې منع فرمائیلې ده - سوا د هغې نه چه د هغه په پښت باندې (تورې یا سپینې) دوه پټې وي او د کوم مار چه لکئ نۀ وي، بې شکه دا د نظر د زائله کولو او د ښځو د حمل د غورځولو باعث جوړیږي -

[٥٢٥٤] (¹) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ وَجَدَ بَعْدَ ذَلِكَ يَعْنِي بَعْدَ مَا حَدَّثَهُ أَبُو لُبَابَةَ، حَيَّةً فِي دَارِهِ، فَأَمَرَ بِهَا، فَأُخْرِجَتْ يَعْنِي إِلَى الْبَقِيعِ.

حضرت نافع روایت کوي چه د حضرت ابو لبابه رضی الله عنه د مذکوره حدیث د معلومیدو نه پس حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه اولیدې شو چه هغه په خپل کور کښې مار اولیدو (نو هغې له ئې اونۀ وژلو بلکې) دَهغې متعلق ئې حکم اوکړو او هغۀ له د بقیع طرف ته اویستلې شو -

[٥٢٥٥] (²) حَدَّثَنَا ابْنُ السَّرْحِ، وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالَا: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ، عَنْ نَافِعٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ نَافِعٌ: ثُمَّ رَأَيْتُهَا بَعْدُ فِي بَيْتِهِ.

حضرت اسامه، د حضرت نافع نه د مذکوره حدیث په سلسله کښې روایت کوي ... نافع اوفرمائیل چه ددې واقعې د اوریدو نه پس ما په کور کښې مار اولیدو ... (د وژلو په ځائې باندې ئې بقیع طرف ته اویستو -)

[٥٢٥٦] (³) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي أَنَّهُ انْطَلَقَ هُوَ وَصَاحِبٌ لَهُ إِلَى أَبِي سَعِيدٍ يَعُودَانِهِ، فَخَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِ، فَلَقِيَنَا صَاحِبٌ لَنَا وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَدْخُلَ عَلَيْهِ، فَأَقْبَلْنَا نَحْنُ، فَجَلَسْنَا فِي الْمَسْجِدِ، فَجَاءَ، فَأَخْبَرَنَا أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْهَوَامَّ مِنَ الْجِنِّ، فَمَنْ رَأَى فِي بَيْتِهِ شَيْئًا، فَلْيُحَرِّجْ عَلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَإِنْ عَادَ فَلْيَقْتُلْهُ، فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ".

حضرت محمد بن یحیی روایت کوي چه ددوی پلار بیان کړې دي چه هغه د یو ملګري ابو سعید رضی الله عنه دَعیادت دپاره تلې وو بیا مونږه د هغه د خوا نه راوتلو نو مونږ سره یو ملګرې ملاؤ شو چه هغه حضرت ابو سعید رضی الله عنه ته ورتللو - چنانچه مونږ راغلو او په جمات کښې کیناستو او زمونږ هغه ملګرې هم راغې - هغه اووې چه ما د حضرت ابو سعید رضی الله عنه نه اوریدلي دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلي دي : بې شکه بعضې ماران پیرې وي -" چنانچه په تاسو کښې چه څوک په کور کښې څه اووینې نو هغه له پکار دي چه هغه ته درې ځله خبرداري ورکړي که چرې هغه بیا په نظر راغې نو مړ دې کړي، بې شکه هغه شیطان دې -"

﴿ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي الخ ﴾ محمد بن یحیی فرمائی چه ماته زما پلار ابویحیی بیان اوکړو چه یو ځل هغه او د هغه یو ملګرې د ابوسعید خدری رضی الله عنه تپوس له لاړل چه کله هغوی د هغه ځائې نه راواپس کیدل نو د یو سړی سره ئې ملاقات اوشو (چه د هغه نوم ذکر نه دې) کوم چه ابوسعید خدری رضی الله عنه ته ورتلو د عیادت دپاره، ابویحیی فرمائی چه مونږ خو راغلو او په مسجد کښې کیناستلو لږ ساعت پس هغه صاحب کوم چه د تپوس دپاره هلته روان وو د هغوی نه په واپس کیدو باندې مونږ ته راغلو او دا ئې اوفرمائیل چه

---

¹): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢١٤٧) (صحيح الإسناد)
²): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ١٢١٤٧) (صحيح الإسناد)
³): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٤٤٤٤) (صحيح)

ماته ابوسعيد خدری ﷺ دا حديث مرفوع اورولي دې چه : إِنَّ الْهَوَامَّ مِنَ الْجِنِّ فَمَنْ رَأَى فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فَلْيُحَرِّجْ عَلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِنْ عَادَ فَلْيَقْتُلْهُ فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ ...چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی چه بعض ماران جنات وی پس کوم سرې چه هغه په خپل کور کښې وينی نو په هغه دې درې کرته تخريج اوکړی يعنی هغه دې د مخصوص اعلان په ذريعه تنګ کړی خو که بيا هم راشی نو بيا دې قتل کړی ځکه چه دا شيطان دې.

[٥٢٥٧]() حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ مَوْهَبٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ صَيْفِيٍّ أَبِي سَعِيدٍ مَوْلَى الْأَنْصَارِ، عَنْ أَبِي السَّائِبِ، قَالَ: أَتَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ، فَبَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ عِنْدَهُ، سَمِعْتُ تَحْتَ سَرِيرِهِ تَحْرِيكَ شَيْءٍ، فَنَظَرْتُ فَإِذَا حَيَّةٌ، فَقُمْتُ، فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ: مَا لَكَ؟ قُلْتُ: حَيَّةٌ هَاهُنَا، قَالَ: فَتُرِيدُ مَاذَا؟ قُلْتُ: أَقْتُلُهَا، فَأَشَارَ إِلَى بَيْتٍ فِي دَارِهِ تِلْقَاءَ بَيْتِهِ، فَقَالَ: "إِنَّ ابْنَ عَمٍّ لِي كَانَ فِي هَذَا الْبَيْتِ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الْأَحْزَابِ اسْتَأْذَنَ إِلَى أَهْلِهِ، وَكَانَ حَدِيثَ عَهْدٍ بِعُرْسٍ، فَأَذِنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمَرَهُ أَنْ يَذْهَبَ بِسِلَاحِهِ، فَأَتَى دَارَهُ فَوَجَدَ امْرَأَتَهُ قَائِمَةً عَلَى بَابِ الْبَيْتِ، فَأَشَارَ إِلَيْهَا بِالرُّمْحِ، فَقَالَتْ: لَا تَعْجَلْ حَتَّى تَنْظُرَ مَا أَخْرَجَنِي، فَدَخَلَ الْبَيْتَ فَإِذَا حَيَّةٌ مُنْكَرَةٌ، فَطَعَنَهَا بِالرُّمْحِ، ثُمَّ خَرَجَ بِهَا فِي الرُّمْحِ تَرْتَكِضُ، قَالَ: فَلَا أَدْرِي أَيُّهُمَا كَانَ أَسْرَعَ مَوْتًا الرَّجُلُ أَوِ الْحَيَّةُ، فَأَتَى قَوْمُهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالُوا: ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَرُدَّ صَاحِبَنَا، فَقَالَ: اسْتَغْفِرُوا لِصَاحِبِكُمْ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ أَسْلَمُوا بِالْمَدِينَةِ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ أَحَدًا مِنْهُمْ فَحَذِّرُوهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ إِنْ بَدَا لَكُمْ بَعْدُ أَنْ تَقْتُلُوهُ فَاقْتُلُوهُ بَعْدَ الثَّلَاثِ".

حضرت ابو سائب بيان کوی چه زۀ د حضرت ابو سعيد ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم زۀ د هغه سره ناست وم چه ما د هغه د کټ لاندې د څه څيز حرکت محسوس کړو - چنانچه زۀ پاسيدم اودريدم،نو حضرت ابو سعيد ﷺ اوفرمائيل څه دی؟ تۀ څه غواړې؟ ما اووې چه دا مړ کووم - نو هغوی د خپل مکان مخې ته يو مکان طرف ته اشاره اوکړه اووې فرمائيل : بې شکه زما د ترۀ ځوی په دې مکان کښې اوسيدو، د جنګ احزاب په ورځ باندې هغه خپل کور ته د راتللو اجازت اوغوستو او د هغه نوې نوې وادۀ شوې وو - رسول الله ﷺ هغه ته اجازت ورکړو او ورته ئې اوفرمائيل چه مسلح لاړ شه،هغه خپل کور ته راغې وې کتل چه د هغه بی بی د کور په دروازه کښې ولاړه وه،چنانچه هغه د هغې طرف ته په نيزې سره اشاره اوکړه - نو هغې اووې : تيزی مۀ کوه - اول اوګوره چه زۀ څه څيز بهر راوستې يم؟ (يعنی اوګوره چه بهر د څه څيز دپاره راوتلې يم) چنانچه هغه کور ته لاړو نو وې کتل چه هلته کښې يو بد صورت مار وو - چنانچه هغه په خپله نيزه هغه مار اووهلو او هم داسې په وهلو ئې د کور نه راويستو او مار د نيزې سره ټوپونه وهل،هغه اووې،ما ته معلومه نۀ ده چه په هغوی کښې اول څوک مړۀ شو،هغه سړې يا مار؟ چنانچه د هغه قوم رسول الله ﷺ ته راغې او هغوی اووې : دعا اوکړئ چه الله پاک زمونږ دا سړې واپس (ژوندې) کړی حضور ﷺ اوفرمائيل د خپل ملګری دپاره د بخشش دعا کوئ -" بيا ئې اوفرمائيل په مدينه کښې څو پيريان مسلمانان شوې دی،نو کله چه تاسو چا لره اوونئ نو هغه لره درې ځله خبردار کړئ، ددې نه پس که چرې د قتل کولو خيال وی نو د دريم ځل نه پس ئې قتل کړئ -"

[١]: صحيح مسلم/السلام ٣٧ (٢٢٣٦)، سنن الترمذي/الصيد ١٥ (١٤٨٤)، موطا امام مالك/الاستئذان ١٢ (٣٣)، (تحفة الأشراف: ٤٤١٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤١/٣) (حسن صحيح)

قوله:﴿ عَنْ أَبِي السَّائِبِ قَالَ أَتَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عِنْدَهُ سَمِعْتُ تَحْتَ سَرِيرِهِ تَحْرِيكَ شَيْءٍ فَنَظَرْتُ فَإِذَا حَيَّةٌ الخ ﴾

مضمون حديث دا دې ابوالسائب وائی چه يو ځل زه ابوسعيد خدری رضی الله عنه ته لاړو چه کله زه هغه سره ناست اوم نو هم په دغه وخت کښې ما د هغوی د تخت د لاندې د يو څيز د حرکت آواز واوريدلو زه ورښکته شوم او اومې کتل نو هغه مار وو زما په اودريدلو باندې هغوی اووې دا ولې څه خبره ده ولې اودريدې؟ ما ورته اووې دلته مار دې هغوی اوفرمائيل ته څه غواړې؟ ما اووې د دې قتل نو مخامخ يو حجره وه هغوی اوفرمائيل زما يو د تره ځوئې وو هغه په دې کښې اوسيدلو په کومه ورځو کښې چه غزوه احزاب جاری وو او د هغې تيارې کيدلو نو يوه ورځ زما هغه د تره ځوئې د رسول الله ﷺ نه اجازت اخستلو سره خپل کور ته راغلو او د نزدې نزدې د هغه وادهٔ هم شوې وو نو رسول الله ﷺ ورته د تلو اجازت ورکړو او رسول الله ﷺ ورته دا هم اوفرمائيل چه ځان سره وسله يوسه، چه کله هغه خپل کور ته راورسيدلو نو خپله ښځه ئې په دروازه باندې اوليده، په دروازه باندې ليدلو سره ئې د هغې طرف ته په نيزه باندې اشاره اوکړه يعنی د غصې نه چه تهٔ دلته ولې ولاړه ئې هغې اووې تندی مه کوئ کور کښې دننه اوګورئ چه څه د وجې نه زه بهر راغلې يم چه کله هغه کور ته داخل شو نو وې کتل چه يو غټ مار دې (نو هغه د ځوانئ په جوش کښې) هغه په نيزه اوهلو او په نيزې سره ئې د دننه نه راويستلو سره صحن ته راوړلو چه په نيزه باندې ئې ټوپونه وهل، ابوسعيد خدری رضی الله عنه فرمائی چه زه نه شم وئيلې ﴿ فَلاَ أَدْرِي أَيُّهُمَا كَانَ أَسْرَعَ مَوْتًا الرَّجُلُ أَوِ الْحَيَّةُ ﴾ چه څوک مخکښې مړ شو يعنی مړهٔ خو دواړه شو خو دا معلومه نه شوه چه اول مرګ د چا واقع شو، بهر حال دواړه ختم شو ﴿ فَأَتَى قَوْمُهُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالُوا ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَرُدَّ صَاحِبَنَا ﴾ د دې قصې نه پس د هغه ځوان د کور خلق د رسول الله ﷺ په خدمت کښې راغلل او درخواست ئې اوکړو چه د الله پاک نه دعا اوکړئ چه زمونږ سړې هغوی واپس کړی، رسول الله ﷺ اوفرمائيل (د مرګ نه پس څوک هم دنيا ته واپس نه راځی) د خپل سړی دپاره بخښنه اوغواړئ، او بيا وړاندې دا دی ﴿ إِنَّ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ أَسْلَمُوا بِالْمَدِينَةِ الخ ﴾ د دې ذکر مونږ سره پورته تير شو.

دلته دا سوال واردېږی چه دې خلقو د دې ځوان د مرګ نه پس د رسول الله ﷺ نه د هغه د ژوندی کيدو د دعاء درخواست څنګه اوکړو، د دې جواب دا کيدې شی چه ممکنه ده هغوی دا ګنړلې وی چه دې لا تراوسه پورې مړ نه وی بلکه د غشی او بيهوشئ کيفيت وی پرې کوم چه په يو مرض کښې وی مرض سکته چه په هغې کښې هم دا محسوسيږی چه انسان مړ شو، او يا کيدې شی چه په محبت او بې قرارئ کښې ئې بې اختياره دا درخواست کړې وی، او بهر حال رسول الله ﷺ د دې دعاء د درخواست کولو شايان شان خو دې هم.

[۵۲۵۸] (¹) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ عَجْلاَنَ، بِهَذَا الْحَدِيثِ مُخْتَصَرًا، قَالَ: فَلْيُؤْذِنْهُ ثَلاَثًا، فَإِنْ بَدَا لَهُ بَعْدُ، فَلْيَقْتُلْهُ، فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ.

¹): انظر حديث رقم: (۵۲۵۷)، (تحفة الأشراف: ۴۴۱۳) (حسن صحيح)

حضرت ابن عجلا ن دې حديث لره په اختصار سره روايت کړې دې - فرمائي دې لره درې ځله خبردار کړئ، ددې نه پس که چرې ظاهر شي نو قتل ئې کړئ، بې شکه دا شيطان دې "

[٥٢٥٩](١) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكٌ، عَنْ صَيْفِيٍّ مَوْلَى ابْنِ أَفْلَحَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو السَّائِبِ مَوْلَى هِشَامِ بْنِ زُهْرَةَ، أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ وَأَتَمَّ مِنْهُ، قَالَ: فَآذِنُوهُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنْ بَدَا لَكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فَاقْتُلُوهُ، فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ.

د حضرت ابو سائب مولی ابن هشام نه روايت دې چه هغه حضرت ابو سعيد رضي الله عنه ته لاړو، او دَ مذکوره بالا حديث په مثل باندې ئې روايت اوکړو - فرمائي: " هغه لره درې ورځو پورې متنبه کړې (يعنې درې ورځې تنبيه او خبرداې ورکړئ چه ددې ځائې نه اوځه) که چرې ددې نه پس ستاسو مخې ته راغې نو هغه لره قتل کړئ دا شيطان دې - "

[٥٢٦٠](٢) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ هَاشِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ حَيَّاتِ الْبُيُوتِ، فَقَالَ: إِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهُنَّ شَيْئًا فِي مَسَاكِنِكُمْ، فَقُولُوا: أَنْشُدُكُنَّ الْعَهْدَ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْكُنَّ نُوحٌ، أَنْشُدُكُنَّ الْعَهْدَ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْكُنَّ سُلَيْمَانُ، أَنْ لَا تُؤْذُونَا فَإِنْ عُدْنَ فَاقْتُلُوهُنَّ".

حضرت عبد الرحمن بن ابو ليلی د خپل پلار نه روايت کوی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه په کورونو کښې دَ اوسيدونکو مارانو په باره کښې تپوس اوکړې شو نو حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل کله چه تاسو ددې نه څه څيز په خپلو کورونو کښې اووينئ نو ورته اووائئ زهٔ تاسو ته هغه قسم درکووم کوم چه حضرت نوح عليه السلام تاسو درکړې وو، زهٔ تاسو ته هغه قسم درکووم کوم چه حضرت سليمان عليه السلام تاسو ته درکړې وو چه مونږ ته هيڅ قسم ايذا مهٔ راکوئ - که چرې بيا راووځی نو قتل ئې کړئ - "

د باب آخری حديث دې ﴿ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ اقْتُلُوا الْحَيَّاتِ كُلَّهَا إِلَّا الْجَانَّ الْأَبْيَضَ الَّذِي كَأَنَّهُ قَضِيبُ فِضَّةٍ ﴾

[٥٢٦١](٣) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ قَالَ: "اقْتُلُوا الْحَيَّاتِ كُلَّهَا إِلَّا الْجَانَّ الْأَبْيَضَ الَّذِي كَأَنَّهُ قَضِيبُ فِضَّةٍ"، قَالَ أَبُو دَاوُد: فَقَالَ لِي: إِنْسَانٌ الْجَانُّ لَا يَنْعَرِجُ فِي مِشْيَتِهِ، فَإِذَا كَانَ هَذَا صَحِيحًا كَانَتْ عَلَامَةً فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ".

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دې چه ټولو مارانو لره وژنئ، سوا د هغې نه کوم چه د سپينو زرو دَ څانګې په شان وی - "امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه ما ته يو شخص بيان کړې دې چه د مار په شکل کښې پيرې کوږ تلل نهٔ شی کولې - که چرې هغه بالکل نيغ روان وو نو هغه به انشاء الله دَ هغه دَ پيری کيدو علامت وی - "

سيدنا ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي چه ماران وژنئ سوا د هغه سپين مار نه کوم چه په کتلو کښې داسې ښکاری لکه چه د سپينو زرو چاړهٔ ده، او په ترمذی کښې د عبد الله بن مبارک

(١): انظر حديث رقم: (٥٢٥٧)، (تحفة الأشراف: ٤٤١٣) (صحيح)
(٢): سنن الترمذي/الصيد ١٥ (١٤٨٥)، (تحفة الأشراف: ١٢١٥٢) (ضعيف)
(٣): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ٩١٥٩) (صحيح)

رحمه الله په كلام كښې دي : انما يكره من قتل الحياة الحية تكون دقيقة كانها فضة ولا تلتوى فى مشيتها ...يعنى دا قسم د مار چه دې داسې دې چه د تلو په وخت كښې كږيږي نه بلكه نيغ روان وي.

باب في قتل الأوزاغ

باب: ١٦٣، ١٦٢- دَ چرمخكى دَ وژلو بيان

[٥٢٦٢](1) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ، وَسَمَّاهُ فُوَيْسِقًا".

حضرت عامر بن سعد د خپل پلار سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه نه روايت كوى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم دَ چرمخكئ دَ وژلو حكم كړې دې او دې ته ئې وړوكې فاسق وئيلې دى." [يعنى دا نقصان ده ځناور دې-]

قوله: ﴿ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِقَتْلِ الْوَزَغِ وَسَمَّاهُ فُوَيْسِقًا ﴾ چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د وزغ يعنى كربوړى (كركټ) د وژلو حكم اوفرمائيلو دا كربوړې مشهور دې په تلوّن كښې او خپل رنګ بدلوى د چرمخكئ مشابه وى خو لكئ ئې د هغې نه زياته اوږده وى، په ځنګل كښې په كيا ګانو كښې ګرځى رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغې د قتلِ حكم اوفرمائيلو او د هغې نوم ئې فويسق كيخودلو كوم چه تصغير دې د فاسق يعنى ضررى، لكه چه په كتاب الحج كښې تير شو خمس فواسق يقتلن فى الحل والحرم ...دا هم ګويا د هغې مثال دې.

[٥٢٦٣](2) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّا، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَتَلَ وَزَغَةً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً، وَمَنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّانِيَةِ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً أَدْنَى مِنَ الْأُولَى، وَمَنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّالِثَةِ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً أَدْنَى مِنَ الثَّانِيَةِ".

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلې دى : چا چه چر مخكئ په اول ګزار سره مړه كړه دَ هغه دپاره دومره دومره ثواب دې،او چا چه په دويم ګزار سره مړه كړه دَ هغه دپاره دومره دومره ثواب دې يعنى دَ اول نه كم - او چا چه په دريم ګزار سره مړه كړه د هغه دپاره دومره دومره ثواب دې- يعنى دَ دويم ځل والا نه كم."

قوله: ﴿ مَنْ قَتَلَ وَزَغَةً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً وَمَنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّانِيَةِ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً أَدْنَى مِنَ الْأَوَّلِ وَمَنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّالِثَةِ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا حَسَنَةً أَدْنَى مِنَ الثَّانِيَةِ ﴾ رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چه كوم سړى ګركټ مړ كړو په اول ګزاركښې نو هغه ته به دومره نيكئ ملاويږى او كوم چه په دويم ګزار هغه مړ كړى نو هغه ته به دومره دومره نيكئ ملاويږى، راوى وائى چا چه عدد ذكر نه كړو چه د مخكښې ځل نه په وژلو كښې كمې، او

(1): صحيح مسلم/السلام ٣٨(٢٢٣٧)، (تحفة الأشراف: ٣٨٩٣)، وقد أخرجه: مسند احمد (١٧٧/١، ١٧٩) (صحيح)
(2): صحيح مسلم/السلام ٣٨(٢٢٤٠)، (تحفة الأشراف: ١٢٧٣١، ١٢٥٨٨، ١٥٤٨٧)، وقد أخرجه: سنن الترمذي/الأحكام ١ (١٤٨٢)، سنن ابن ماجه/الصيد ١٢ (٣٢٢٨)، مسند احمد (٣٥٥/٢) (صحيح)

چا چه په دریم ځل یعنی په اول دویم کښې مړ نه شو بلکه په دریم کښې نو د هغه دپاره به دومره نیکئ وی، په دویم ځل د ویشتلو نه کمې، په دې روایت کښ په ضربات ثلاث کښې د یو د پاره کښې هم عدد د ثواب ذکر نه دې، او د صحیح مسلم په روایت کښې د ضرب اول په باره کښې دی ﴿ فله مائة سنة ﴾ او دلته د ابوداؤد په دویم حدیث کښې داسې دی ﴿ أَنَّهُ قَالَ « فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ سَبْعِينَ حَسَنَةً ﴾ .

[۵۲۶۴]() حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّا، عَنْ سُهَيْلٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي أَوْ أُخْتِي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ سَبْعِينَ حَسَنَةً".

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل: چا چه چر مخکئ هم په اول ګزار سره مړه کړه د هغه دپاره اویا (۷۰) نیکئ دی.''

(**اشکال**) : دلته دا سوال واردیږی چه د قیاس تقاضا خو دا ده چه په ضربه ثانیه او ثالثه کښې د وژلو ثواب د ضربه اولی نه زیات وی ځکه چه قاعده دا ده ﴿ الاجر علی قدر النصب ﴾ چه د مشقت په اندازه ثواب ملاویږی،

(**جواب**: ۱:) : علماء کرامو لیکلې دی چه دا د دې قاعدې نه مستثنی دی چه د هغې یو وجه خو دا ده چه په یو ځل وژل ﴿ احسن قتلة ﴾ دی.په حدیث شریف کښې دی ﴿ ان الله قد کتب الاحسان فی کل شئ ﴾ چه هر کار په حسن او خوبئ باندې کول پکار دی، او د کوم ځناور وژل چه مقصود وی هغه په یو ځل وژل د قتل حسن او خوبی ده، اول خو د وژونکی کمال، دویم دا چه مقتول ته تکلیف کم وی،

(**جواب**: ۲:) : او د دې استثناء وجه دا هم بیان کړې شوې ده چه په اول ځل وژلو کښې مبادرت الی الخیر موندلې شی، بله دا چه الاهتمام بأمر الشارع په اول کښې زیات په فهم کښې راځی، بیا مشهور علی السنة دا ده چه د دې د قتل کولو حکم او په دې کښې د ثواب عظیم حکم په دې وجه دې چه دا ځناور ډیر موذی دې د سیدنا ابراهیم علیه السلام دپاره چه کوم اور بل کړې شوې وو دهٔ ورله پوکې ورکولو او اضافه ئې پکښې کوله.

(**په دویم جواب باندې اشکال**) : خو په دې باندې دا اشکال دې چه کوی ئې یو څوک او سزا ئې بل ته ملاویږی دا خو په اسلام کښې نشته،

(**جواب**) : د دې جواب دا ورکړې شوې دې چه دا قتل د پهوکی د وهلو سزا نه ده بلکه د دهٔ د پوکی وهلو نه معلومه شوه چه د دهٔ په طبیعت کښې خباثت او شر دې او قاعده ده چه جنس موذی وژل پکار دی اګر که هغه ځیز تاته ضرر نه وی درکړې، او علماء کرامو د دې د خباثت په باره کښې لیکلې دی چه دې په اوبو کښې خپلې لاړې غورځوی چه په هغې سره انسان ته سخت ضرر رسیږی او که دهٔ ته په یوځائې کښې مالګه ملاؤ شی نو په هغې کښې ځان لوغړوی چه د هغې په وجه باندې هغه مالګه خرابه شی چه د هغې نه برګې مرض پیدا کیږی، او تردې پورې ئې لیکلې دی چه که مالګې ته د رسیدو ورته څه صورت ملاؤ نه شی

(۱): انظر ما قبله، (تحفة الأشراف: ۱۲۵۸۸) (صحیح)

نو چرته چه مالګه پرته وی هلته چت نه خیجی او د هغې مالګې په خوا کښې غل کوی کذا فی هامش البذل.

باب فِي قَتْلِ الذَّرِّ

باب ١٤٣، ١٦٤- د میږو د وژلو مسئله:

ذر میږی کوم چه واړهٔ قسم وی او ډیر سخت چک لګوی ففی مختار الصحاح الذر جمع ذرة وهی اصغر النمل، فقهاء کرامو لیکلي دی چه د هر موذی ځناور وژل جائز دی لهذا د دې وژل هم جائز دی.

[٥٢٦٥](١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "نَزَلَ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ تَحْتَ شَجَرَةٍ فَلَدَغَتْهُ نَمْلَةٌ، فَأَمَرَ بِجَهَازِهِ فَأُخْرِجَ مِنْ تَحْتِهَا، ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَأُحْرِقَتْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ فَهَلَّا نَمْلَةً وَاحِدَةً".

د حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلي دی: یو نبی د انبیاؤ علیهم السلام نه د یوې اونې لاندې راغي نو یو میږی هغه ته ټک ورکړو نو هغه ټولو میږو لره د هغې د ویخ نه راو ویستل او بیا ئې حکم اوکړو او هغه اوسوزولي شو - نو الله تعالیٰ هغه ته وحی اوکړه چه صرف یو میږی لره ئې ولې نهٔ وژلو -" [کوم چه هغه ته ټک ورکړې وو]

قوله: ﴿ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « نَزَلَ نَبِيٌّ مِنَ الأَنْبِيَاءِ تَحْتَ شَجَرَةٍ فَلَدَغَتْهُ نَمْلَةٌ فَأَمَرَ بِجَهَازِهِ فَأُخْرِجَ مِنْ تَحْتِهَا ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَأُحْرِقَتْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ فَهَلاَّ نَمْلَةً وَاحِدَةً » ﴾

سیدنا ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ د تیرو انبیاء علیهم السلام نه د یو نبی واقعه بیان اوفرمائیله چه هغوی په سفر کښې تلو تلو سره د یوې اونې لاندې پاتې شو نو هلته هغه یو میږی اوخوړلو نو هغه خپلو ملګرو ته اووې چه زما دا بستره د دې ځائې نه اوچته کړئ، د هغې د اوچتولو نه پس د هغې نه لاندې د میږو سوړه وه د هغې په باره کښې ئې اوفرمائیل چه په دې ټولو دې اور راولیږلي شی.پس اور اولګولي شو، هم وخت د الله پاک د طرف نه وحی راغله چه کله یو میږی خوړلي وې نو تا یو ولې مړ نه کړو ټول دې ولې مړهٔ کړل او په دویم روایت کښې دی ﴿ فَأَمَرَ بِقَرْيَةِ النَّمْلِ فَأُحْرِقَتْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ فِي أَنْ قَرَصَتْكَ نَمْلَةٌ أَهْلَكْتَ أُمَّةً مِنَ الأُمَمِ تُسَبِّحُ ﴾

[٥٢٦٦](٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّ نَمْلَةً قَرَصَتْ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، فَأَمَرَ بِقَرْيَةِ النَّمْلِ فَأُحْرِقَتْ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: أَفِي أَنْ قَرَصَتْكَ نَمْلَةٌ أَهْلَكْتَ أُمَّةً مِنَ الْأُمَمِ

---

(١): صحيح مسلم/السلام ٣٩ (٢٢٤١)، (تحفة الأشراف: ١٣٣١٩، ١٥٣٠٧، ١٣٨٧٥)، وقد أخرجه: صحيح البخاري/الجهاد ١٥٣(٣٠١٩)، بدء الخلق ١٦ (٣٣١٩)، سنن النسائي/الصيد ٣٨ (٤٣٦٣)، سنن ابن ماجه/الصيد ١٠ (٣٢٢٥)، مسند احمد (٤٠٣/٢) (صحيح)

(٢): صحيح البخاري/ الجهاد ١٥٣ (٣٠١٩)، بدء الخلق ١٦ (٣٣١٩)، صحيح مسلم/ السلام ٣٩ (٢٢٤١)، سنن النسائي/ الصيد ٣٨ (٤٣٦٣)، سنن ابن ماجه/ الصيد ١٠ (٣٢٢٥)، (تحفة الأشراف: ١٣٣١٩، ١٥٣٠٧)، وقد أخرجه: مسند احمد (٤٠٣/٢) (صحيح)

تُسَبِّحُ؟".

د حضرت ابو هریره رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه یو میږی یو پیغمبر علیه السلام له تېک ورکړو نو هغه ددغه تمامو میږو په باره کښې حکم اوکړو او هغه په اور اوسوزولې شو، نو الله تعالیٰ هغه ته وحی اوکړه: څه وجه ده چه تالره صرف یو میږی تېک درکړې وو او تا ټول جماعت لره هلاک کړو چه هغې (دَ الله) تسبیح کوله.''

صرف د یو میږی په بدل کښې دې زمونږ د مخلوق یو امت هلاک کړو چا چه زمونږ تسبیح کوله، د قریه معنی دلته د کلی نه ده بلکه د میږو سوړې ته قریة النمل وائی په بذل کښې نقل کړې شوې دی د بعض کتابونو نه چه عرب خلق په اوطان کښې فرق کوی پس د انسان مسکن ته وطن او د اوښانو مسکن ته عطن او د زمری دپاره عرین او غابة او د اوسئ دپاره کناس او مرغو دپاره عش او د نمل دپاره قریه.

په دې حدیث کښې چه د کوم نبی ذکر دې د هغوی په باره کښې په بذل کښې د فتح الباری نه نقل کړې دی چه مراد عزیر علیه السلام دې، او دویم قول دا دې چه مراد ترې نه موسی علیه السلام دې، د کوم نبی قصه چه په دې حدیث کښې ذکر شوې ده د هغوی په باره کښې لیکلې دی چه د دې قصې یو سبب هم دې هغه دا چه دا نبی په یو داسې کلی باندې تیر شوې وو په کوم چه د الله پاک عذاب نازل شوې وو او د الله پاک په حضور کښې ئې عرض اوکړو: قد كان فيهم صبيانا ودوابا ومن لم يقترف ذنبا ....چه اې الله په دې هلاکیدونکو کښې به ماشومان هم وو او ځناور هم او څه بې ګناه او بې قصوره هم، د دې نه پس دا قصه پیښه شوه، شراح لیکلې دی چه الله پاک د دې قصې په ذریعه هغوی ته تنبیه ورکړه چه جنس موذی هلاکولې شی اګر چه هغه ایذاء نه وی رسولې او د هغوی اولاد هم قتل کولې شی اګر چه هغوی د ایذاء عمر ته نه وی رسیدلی.

[٥٢٦٧](1) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "نَهَى عَنْ قَتْلِ أَرْبَعٍ مِنَ الدَّوَابِّ: النَّمْلَةُ، وَالنَّحْلَةُ، وَالْهُدْهُدُ، وَالصُّرَدُ".

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د څلور قسم ځناورو د قتل نه منع فرمائیلې ده: میږی، دَ شهتو مچئ، مُلا چرګک، او توریانکه.''

قوله: ﴿ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– نَهَى عَنْ قَتْلِ أَرْبَعٍ مِنَ الدَّوَابِّ النَّمْلَةُ وَالنَّحْلَةُ وَالْهُدْهُدُ وَالصُّرَدُ ﴾

یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم د څلورو ځناورو د قتل نه منع اوفرمائیله، میږی او د شهدو مچئ او په مارغانو کښې هدهد او صرد، هدهد خو معروف دې او د صرد ترجمه کوی په مموله (تورنقې) سره، او بعض په لټوری (لاټو) (2) سره.

(1)): سنن ابن ماجه/الصيد ١٠ (٣٢٢٤)، (تحفة الأشراف: ٥٨٥٠)، وقد أخرجه: مسند احمد (١/٣٣٢)، سنن الدارمي/الأضاحي ٢٦ (٢١٤٢) (صحيح)

(2)) د چنچڼې برابر یوه مرغۍ ده، خړ رنګ کښې په شا ئې تورې کرښې وی.

مصنف رحمه الله د باب قتل الذر د لاندې دوه احادیث ذکر کړي دی د یو تعلق د تیرو انبیاء علیهم السلام د شریعت سره دې او د دویم حدیث د امت محمدیه ﷺ سره، کوم نبی چه د قریة النمل احراق کړې وو د هغې په باره کښې امام نووی رحمه الله فرمائی چه د دې قصې نه معلومه شوه چه د هغه صاحب قصه نبی په شریعت کښې قتل نمل جائز وو بلکه احراق بالنار هم جائز وو، او عتاب په دغه واقعه کښې نه خو په احراق باندې دې او نه په نفس قتل باندې بلکه د نمله واحد نه په زیات قتل کولو باندې دې، خو زمونږ په شریعت کښې احراق الحیوان بالنار جائز نه دې او نه قتل النمل جائز دې د حدیث ابن عباس رضی الله عنهما د وجې نه یعنی د دې باب د حدیث ثانی د وجې نه، د امام نووی رحمه الله د دې کلام نه پس حافظ فرمائی چه د امام نووی رحمه الله نه علاوه نور حضرات لکه خطابی هغوی دمنع حدیث محمول کړې دې په نمل سلیمانی باندې، پس امام بغوی فرمائی چه نمل صغیر یعنی هغه وړوکې میږې کوم ته چه ذر وائی د هغې قتل جائز دې الی آخر ما فیه... امام نووی رحمه الله خو په نمل او ذر کښې هیڅ فرق نه دې کړې او مطلقا د میږی قتل کولو ته ئې ناجائز وئیلې دی خو خطابی او بغوی په دواړو کښې فرق کړې دې قتل ذر ته ئې جائز او نمل سلیمانی ته ئې ناجائز وئیلې دې، یعنی د شوافعو په نزد، او د ملا علی قاری رحمه الله رائې هم دا ده پس هغه حدیث د ابن عباس په کوم چه د قتل نمله ممانعت ذکر دې هلته لیکی چه د منع تعلق دخاص قسم میږی سره دې اوداهغه میږې دې کوم چه د غټ قسم وی چه د هغه خپې اوږدې اوږدې وی لانها قلیلة الاذی والضرر، د دې نه معلومه شوه چه د احنافو مذهب هم هغه دې کوم چه د بغوی او د خطابی دې یعنی د قتل ذر جواز د موذی کیدو د وجې نه او د نمل سلیمانی د قتل عدم جواز د هغه د غیر موذی کیدو د وجې نه، پس هغه چک نه لګوی په خلاف د وړوکی میږی کوم ته چه ذر وائی هغه موذی دې او ډیر سخت چک لګوی پس ظاهره دا ده چه د باب په اول حدیث کښې چه د یو نبی قصه پکښې ذکر ده ظاهره ده چه هغه میږې هم ذر وو چه د هغې قتل زمونږ په شریعت کښې هم جائز دې او د باب دویم حدیث د ابن عباس رضی الله عنهما والا په کوم کښې چه د النملة لفظ ذکر شوې دې د منع تعلق هم ددې سره دې دهغې د غیرموذی کیدو دوجې نه یا دقلیل الاذی کیدو د وجې نه.

دویم څیز کوم چه په حدیث کښې ذکر دې چه د هغې د قتل نه منع کړې شوې ده هغه نحله یعنی د شهدو مچئ ده، د منع وجه په هغې کښې ښکاره ده چه هغه خو د انسان په حق کښې مفید او نافع ده او په حدیث کښې څلورم څیز هدهد او صرد د دې دواړو د قتل نه هم رسول الله ﷺ منع اوفرمائیله په بذل کښې دی لعدم اضرارهما ولیس فی قتلهما فائدة اما اذا اخذهما لیذبحهما للاکل فلا باس، یعنی هسې په وژلو کښې هیڅ فائده نشته بلکه په دې کښې اضاعت دې خو که یو سړې دا ذبح کړی د خوراک په نیت باندې نو هغه امر آخر دې اه.

د دې دواړو مرغانو حلت مختلف فیه دې لکه چه په هامش بذل کښې دی، د احنافو په نزد دواړه حلال خو دی خو مکروه، نقله ابن عابدین عن غرر الافکار، او ابن قدامة د امام احمد رحمه الله نه د هدهد او صرد دواړو په باره کښې د حلت نقل کولو نه پس فرمائیلې دی چه د امام

احمد رحمه الله نه بل روايت د دې دوارو ځيزونو د تحريم دې، او علامه دميرى په حيوة الحيوان کښې اصح قول د دې دوارو په باره کښې د حرمت ليکلې دې. (١)

[٥٢٦٨](٢) حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ مَحْبُوبُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْفَزَارِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ ابْنِ سَعْدٍ، قَالَ أَبُو دَاوُد: وَهُوَ الْحَسَنُ بن سعد، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَانْطَلَقَ لِحَاجَتِهِ، فَرَأَيْنَا حُمَّرَةً مَعَهَا فَرْخَانِ، فَأَخَذْنَا فَرْخَيْهَا، فَجَاءَتِ الْحُمَرَةُ، فَجَعَلَتْ تُفَرِّشُ، فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "مَنْ فَجَعَ هَذِهِ بِوَلَدِهَا؟ رُدُّوا وَلَدَهَا إِلَيْهَا، وَرَأَى قَرْيَةَ نَمْلٍ قَدْ حَرَّقْنَاهَا، فَقَالَ: مَنْ حَرَّقَ هَذِهِ؟، قُلْنَا: نَحْنُ، قَالَ: إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُعَذِّبَ بِالنَّارِ إِلَّا رَبُّ النَّارِ".

حضرت عبد الرحمن د خپل پلار عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوى هغوى فرمائى چه مونږه په يو سفر کښې د رسول الله ﷺ سره وو هغوى د قضائې حاجت دپاره تشريف يوړو، نو مونږه يوه چڼچڼړا اوليده چه د هغې سره دوه بچى هم وو مونږ د هغې بچى اونيول نو د هغې مور په هغه بچو باندې ورپريوته - نبى کريم ﷺ تشريف راوړو او پوښتنه ئې اوکړه دې لره چا په خپلو بچو سره پريشانه کړې ده؟ دې ته خپل بچى واپس کړئ ..." او حضور ﷺ اوليدل چه مونږ د ميږو يو جماعت په اور باندې سوزولې وو - نو حضور ﷺ تپوس اوکړو دې لره چا سوزولې دى؟ مونږ اووې چه دا مونږ کړى دى - حضور ﷺ اوفرمائيل چه د اور د رب نه علاوه بل چا دپاره روا نۀ دى چه هغه چا ته په اور سره عذاب ورکړى -"

د دې باب آخرى حديث : ﴿ فَانْطَلَقَ لِحَاجَتِهِ فَرَأَيْنَا حُمَّرَةً الخ ﴾

دا حديث دلته بسنده ومتنه مکرر دې د دې نه مخکښې په کتاب الجهاد باب کراهية حرق العدو بالنار کښې تير شوې دې، او يو روايت تقريبا هم د دې په معنى د مرغو د بچو په باره کښې د کتاب الجنائز په شروع کښې هم تير شوې دې د يو حديث په ضمن کښې چه څوک کتل غواړى هغه دې هم اوګورى.

بَابٌ فِي قَتْلِ الضِّفْدَعِ

بابد ١٦٤، ١٦٥-دَ چيندخ دَ وژلو بيان

[٥٢٦٩](٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ، "أَنَّ طَبِيبًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ضِفْدَعٍ يَجْعَلُهَا فِي دَوَاءٍ، فَنَهَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِهَا".

---

[١] ونصه هكذا : الأصح تحريم أكله لنهي النبي صلي الله عليه وسلم عن أكله، لأنه منتن الريح، ويقتات الدود وقيل: يحل أكله، لأنه يحكي عن الشافعي وجوب الفدية فيه، وعنده لا يفدي إلا المأكول يعنى د امام شافعى رحمه الله نه نقل دى چه که محرم د دې ښکار اوکړى نو په دې کښې فديه واجب ده او فديه د هغوى په نزد په ماکول څناور کښې وى، دليل د هغوى روايت ثانيه يعنى د حلت دې : وكتب في بيان الصرد : الاصح تحريم اكله لما رواه الامام احمد وابوداؤد وابن ماجه، وذكر حديث الباب، وقيل انه يوكل لان الشافعي اوجب فيه الجزاء علي المحرم اذا قتله وبه قال مالك الخ)

[٢]: انظر حديث رقم : (٢٦٧٥)، (تحفة الأشراف: ٩٣٦٢) (صحيح)

[٣]: انظر حديث رقم : (٣٨٧١)، (تحفة الأشراف: ٩٧٠٦) (صحيح)

د حضرت عبد الرحمن بن عثمان رضی الله عنه نه روایت دي چه یو معالج د نبی کریم ﷺ نه د چیندخ متعلق پوښتنه اوکړه چه هغه دې لره په څه دوائۍ کښې اچوی نو نبی کریم ﷺ هغه لره ددې د وژلو نه منع کړو.“

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ أَنَّ طَبِيبًا سَأَلَ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ ضِفْدَعٍ يَجْعَلُهَا فِي دَوَاءٍ فَنَهَاهُ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ قَتْلِهَا ﴾

یعنی یو طبیب د رسول الله ﷺ نه د چیندخ په باره کښې په یو دوایئ کښې د ګډولو متعلق تپوس اوکړو نو رسول الله ﷺ هغه د هغې د قتل نه منع کړو، ﴿هو الطهور ماؤه والحل میتته﴾ په کتاب الطهارة کښې د دې حدیث په شرح کښې د میتة البحر په باره کښې د امام شافعی رحمه الله یو قول تیر شوې دې چه ټول حلال دی سوا د چیندخ نه هم د دې حدیث په بناء، په بذل کښې د ضفدع په باره کښې لیکلي دی چه وئیلي شوې دی چه ضفدع به د ابراهیم علیه السلام د اور د مړ کولو دپاره اوبه راوړلې (په خلاف د وزغ لکه چه مخکښې تیر شو) ویقال انها اکثر الدواب تسبیحا، چه په ټولو ځناورو کښې د ټولو نه زیات د الله پاک تسبیح کوی، په بذل کښې د حضرت ګنګوهی د تقریر نه لیکلي دی چه په دې حدیث کښې چه د کومې دوایئ ذکر دې چه په هغې کښې د ضفدع د ګډولو نه منع کړې شوې ده د هغې نه د خوراک دوائی مراد ده اهـ ګویا انتفاع بغیر الاکل جائز ده.

باب فِي الْخَذْفِ

باب: ۱۶۵، ۱۶۶- ګُټ کانړی وغیره ویشتل

[۵۲۷۰] (1) حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ صُهْبَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَذْفِ، قَالَ: إِنَّهُ لَا يَصِيدُ صَيْدًا وَلَا يَنْكَأُ عَدُوًّا، وَإِنَّمَا يَفْقَأُ الْعَيْنَ وَيَكْسِرُ السِّنَّ".

د حضرت عبد الله بن مغفل رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ د کنکرو (ګټ کانړو) د ویشتلو نه منع فرمائیلي ده، ځکه چه په دې سره ښکار نۀ کیږی او نۀ پرې څه دشمن زخمی کیږی، البته سترګې لره اوباسی، یا غاښ ماتوی.“

قوله: ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنِ الْخَذْفِ قَالَ « إِنَّهُ لاَ يَصِيدُ صَيْدًا وَلاَ يَنْكَأُ عَدُوًّا وَإِنَّمَا يَفْقَأُ الْعَيْنَ وَيَكْسِرُ السِّنَّ » ﴾

خذف وئیلې شی وړوکی شان کانړی یا ګیټکی ته د دوه ګوتو ترمینځه (سبابتین) ترمینځۀ کیخودلو سره یا مسبحه او ابهام کښې کیخودلو سره ویشتل، سیدنا عبد الله بن مغفل رضی الله عنه د رسول الله ﷺ ارشاد نقل فرمائی چه رسول الله ﷺ د حذف نه منع اوفرمائیله او وې فرمائیل چه نه خو په دې سره څۀ ښکار کیږی او نه دا دشمن لره زخمی کوی، او دا کیدې

(1): صحيح البخاري/تفسير سورة الفتح ٥ (٤٨٤١)، الذبائح ٥ (٥٤٧٩)، الأدب ١٢٢ (٦٢٢٠)، صحيح مسلم/الذبائح ١٠ (١٩٥٤)، سنن ابن ماجه/الصيد ١١ (٣٢٢٧)، (تحفة الأشراف: ٩٦٦٣)، وقد أخرجه: سنن النسائي/القسامة ٣٣ (٤٨١٩)، مسند احمد (٨٦٧٤، ٤٦٧٥، ٥٤، ٥٥، ٥٦، ٥٧) (صحيح)

شی چه د چا سترګه پرې اولګی او هغه ړنده کړی یا د چا غاښ مات کړی، یعنی په خذف کښې نفع هیڅ نشته، د ضرر ویره ده، هغه چه رسول اللهﷺ اوفرمائیل چه نه خو په دې باندې څه ښکار کیږی یعنی د هغه مقصود په دې سره ښکار کول خو نه وی، او که هغه یو ځناور په دې باندې ویشتلو سره ښکار هم کړی نو د هغې ښکار حلال نه دې د موقوذ کیدو د وجې نه، په خلاف د ترامی یعنی د غشی د ویشتلو مشق کول چه هغه سراسر فائده مند دې لکه چه په حدیث کښې راغې ﴿الا ان القوة الرمی﴾ چه په دې کښې د دشمن دپاره تیارې دې.

د خذف ذکر په کتاب الحج کښې د رمی په بیان کښې تیر شوې دې مثل حصی الخذف، خذف عام طور سره هلکان کوی نو ګویا په دې کښې ماشومان منع کړې شوې دی د دې حرکت نه چه دا خلاف ادب دې او دا کتاب دې هم کتاب الادب.

والحدیث اخرجه البخاری ومسلم وابن ماجه، قاله المنذری.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْخِتَانِ

باب: ۱۶۶، ۱۶۷- د سنت بیان

د ختان ذکر د دې نه مخکښې په کتاب الطهارة ابواب السواک کښې عشر من الفطرة الحدیث کښې تیر شوې دې د دې حکم هم هلته تیر شوې دې، او په دویم ځل په ابواب الغسل ﴿اذا التقی الختانان وجب الغسل﴾ کښې هم تیر شوې دې، دلته د دې په باره کښې په حدیث الباب کښې یو بل څیز او یو خاص ادب ذکر کړې شوې دې.

[٥٢٧١]([1]) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدِّمَشْقِيُّ، وَعَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْأَشْجَعِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ، قَالَ عَبْدُ الْوَهَّابِ الْكُوفِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ الْأَنْصَارِيَّةِ، أَنَّ امْرَأَةً كَانَتْ تَخْتِنُ بِالْمَدِينَةِ، فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُنْهِكِي، فَإِنَّ ذَلِكَ أَحْظَى لِلْمَرْأَةِ وَأَحَبُّ إِلَى الْبَعْلِ"، قَالَ أَبو داود: رُوِيَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بِمَعْنَاهُ وَإِسْنَادِهِ، قَالَ أَبو داود: لَيْسَ هُوَ بِالْقَوِيِّ، وَقَدْ رُوِيَ مُرْسَلًا، قَالَ أَبو داود: وَمُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ مَجْهُولٌ وَهَذَا الْحَدِيثُ ضَعِيفٌ.

د حضرت ام عطیه انصاریه رضی الله عنها نه روایت دې چه په مدینه کښې یو ښځه وه چه هغې به سنتول کول، نو نبی کریم ﷺ هغې ته اوفرمائیل: " سنت جور مۀ کوی، ځکه چه په دې کښې دَ ښځې دپاره زیات لذت او دَ خاوند دپاره هم دا کیفیت زیات خوښ وی." امام ابوداود رحمه الله فرمائی چه په واسطه دَ عبد الملک دَ عبید الله بن عمرو رضی الله عنه نه هم ددې هم معنیٰ روایت دَ هغه په سند سره مروی دې." امام ابوداود رحمه الله فرمائی: او دا حدیث قوی نۀ دې، دې لره مرسل هم روایت کړې شوې دې." امام ابوداود رحمه الله فرمائی: او محمد بن حسان مجهول دې او حدیث ضعیف دې."

قوله: ﴿نَا مُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ نَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الْكُوفِيُّ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ﴾ په بعضو نسخو کښې هم دغه شان ده ﴿نا عبدالوهاب﴾ خو دا غلط دې ځکه چه په راویانو کښې څوک عبدالوهاب کوفی نشته او نه د دې نوم څوک راوی د عبدالملک بن عمیر په شاګردانو

[1]: تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۸۰۹۳) (صحيح)

کښې شته، او صحیح هغه ده کومه چه په بعض نورو نسخو کښې دی یعنی قَالَ عَبْدُ الْوَهَّابِ الْكُوفِيُّ او مطلب د دې دا دې چه د مصنف رحمه الله په دې حدیث کښې دوه استاذان دی سلیمان او عبدالوهاب په دې دواړو کښې د محمد بن حسان صفت الکوفی صرف عبدالوهاب ذکر کړې دې سلیمان نه.

قوله: ﴿ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ الأَنْصَارِيَّةِ أَنَّ امْرَأَةً كَانَتْ تَخْتِنُ بِالْمَدِينَةِ فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ –صلى الله عليه وسلم– « لاَ تُنْهِكِي فَإِنَّ ذَلِكَ أَحْظَى لِلْمَرْأَةِ وَأَحَبُّ إِلَى الْبَعْلِ » ﴾

د ام عطیه انصاریه رضی الله عنها نوم نسیبه یا نسینه دې، چه د هغې په باره کښې په کتاب الجنائز کښې تیر شوې دی چه دې ته د غسل میت طریقه ښه معلومه وه او د رسول الله ﷺ په زمانه کښې به ئې زنانو ته غسل ورکولو تردې چه ابن سیرین رحمه الله د هغې خدمت ته تلې وو او د هغې نه ئې د غسل میت طریقه زده کړه.دا فرمائی چه په مدینه طیبه کښې یو زنانه وه چا چه به د زنانو سنت کولو نو رسول الله ﷺ هغې ته اوفرمائیل چه ته د جینکو په سنت کولو کښې مبالغه مه کوه بلکه په معمولی قطع باندې اکتفاء کوه ځکه چه دا عدم مبالغه فی الختان د زنانه دپاره زیاته د لذت باعث ده او سړی ته زیاته محبوب، د زنانه په شرم گاه باندې د څرمنې یو ټکړه وی د عرف الدیک یعنی د چرګ د چارخولک په شان، د جینئ په ختنه کښې دا قطع کولې شی، د دې په باره کښې رسول الله ﷺ هغه زنانه ته چا چه به دا کار کولو داسې هدایت اوفرمائیلو چه د دې په پرې کولو کښې مبالغه مه کوه د دې لږه شان حصه پرې کوه او باقې پریږده، د نهک معنی یو کار په مبالغې سره کول دی، په خلاف د هلک د ختنې چه هغه په ښه طریقه باندې کیدل پکار دی چه په هغې سره پوره حشفه ښکاره شی، د جینئ په ختنه کښې د خفض او خفاض لفظ استعمالیږی، او په هلک کښې د ختن او ختان، هم په دې وجه د جینکو سنت کونکې زنانه ته خافضه وائی، د دې زنانه نوم هم چه خافضه وه ام عطیه وو پس د مستدرک حاکم په روایت کښې دی عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ قَيْسٍ،قَالَ : كَانَتْ بِالْمَدِينَةِ امْرَأَةٌ تَخْفِضُ النِّسَاءَ يُقَالُ لَهَا أُمُّ عَطِيَّةَتخفض الجواری،فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اخْفِضِي وَلاَ تَنْهَكِي،فَإِنَّهُ أَنْضَرُ لِلْوَجْهِ وَأَحْظَى عِنْدَ الزَّوْجِ ...دلته د ابوداؤد په روایت کښې حدیث لره روایت کونکې ام عطیه الانصاریه ده هغه داسې فرمائی چه په مدینه منوره کښې یو زنانه وه چه د زنانو سنت به ئې کولو او اوس د حاکم په روایت کښې تیر شو چه ضحاک بن قیس وائی چه په مدینه منوره کښې یو زنانه وه چاته چه ام عطیه وئیلې شوه هغې به د زنانو سنت کولو ، ممکنه ده چه دلته په ابوداؤد کښې د امراة کانت تختن بالمدینة مصداق خپله ام عطیه الانصاریه وی کومه چه د حدیث روایت کونکې ده هغوی د خپل ځان نه په غائب سره تعبیر کړې دې او خپل ځان خافضه کیدل ئې نه دی ښکاره کړې، په اسد الغابة کښې د ام عطیه الانصاریه الخافضه مستقل ترجمه ده او ام عطیه الانصاریه چه د هغې نوم نسیبه دې او هغه دا چه هغې به مړو ته غسل ورکولو د هغوی ترجمه ځانله ده خو د ام عطیه خافضه په ترجمه کښې ئې دا لیکلې دی : قال ابو موسی واظهنا المذکورة یعنی ام عطیه نسیبة التی یاتی ذکرها بعد هذه اهـ والله تعالی اعلم.

قوله: ﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ رُوِيَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بِمَعْنَاهُ وَإِسْنَادِهِ ﴾ په بذل کښې ليکلي دى چه په اکثر نسخو کښې داسې دى عن عبيدالله بن عمر، بدون الواؤ او په بعض نسخو کښې عبيدالله بن عمرو دي بفتح العين مع الواؤ وهو الصواب لانه عبيدالله بن عمرو بن ابى الوليد الاسدى مولاهم ابووهب الجزرى، روى عن عبدالملك بن عمير اهـ.

قوله: ﴿ قال ابوداؤد:وليس هو بالقوى﴾ يعنى دا حديث قوى نه دي چه د هغې وجه خپله مصنف رحمه الله بيان کړې ده لکه چه په بعض نسخو کښې دى : ﴿ قَالَ أَبُو دَاوُدَ مُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ مَجْهُولٌ ﴾

فائده : په حاشيه د بذل کښې دى : ثم فى ختانه صلى الله عليه وسلم ثلاثة اقوال بسطها صاحب الخميس ۱/۲۰۴ واجملها ابن القيم ۱/۱۹ وحکى عن کمال الدين ابن العديم انه ختن على عادة العرب وکان عموم هذه السنة للعرب قاطبة مغنيا عن نقل معين فيها، يعنى د ابن العديم رائې دا ده چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم ختنه د پيدائش نه پس د عربو د عادت مطابق کړې شوې وه، او چونکه د ختنې طريقه په عربو کښې عام وه په دې وجه د هغې د مستقل نقل کولو حاجت او نه ګڼړلې شو، هم دغه شان په شامى ۵/۵۵ کښې دى الاشبه بالصواب انه عليه السلام لم يولد مختونا ...يعنى صحيح هم دا ده چه رسول الله صلى الله عليه وسلم قدرتى طور او پيدائشى مختون نه وو پيدا شوې.

بَابٌ فِي مَشْيِ النِّسَاءِ مَعَ الرِّجَالِ فِي الطَّرِيقِ

باب: ۱۶۷، ۱۶۸- په لاره کښې د ښځو تلل د سړو سره-

او په يو نسخه کښې دى : فى مشى النساء مع الرجال فى الطريق.

[۵۲۷۲](۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي الْيَمَانِ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَبِي عَمْرِو بْنِ حِمَاسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَمْزَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، "أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ وَهُوَ خَارِجٌ مِنَ الْمَسْجِدِ فَاخْتَلَطَ الرِّجَالُ مَعَ النِّسَاءِ فِي الطَّرِيقِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلنِّسَاءِ: اسْتَأْخِرْنَ، فَإِنَّهُ لَيْسَ لَكُنَّ أَنْ تَحْقُقْنَ الطَّرِيقَ، عَلَيْكُنَّ بِحَافَاتِ الطَّرِيقِ، فَكَانَتِ الْمَرْأَةُ تَلْتَصِقُ بِالْجِدَارِ حَتَّى إِنَّ ثَوْبَهَا لَيَتَعَلَّقُ بِالْجِدَارِ مِنْ لُصُوقِهَا بِهِ".

حضرت حمزه د خپل پلار ابو اُسيد انصارى رضي الله عنه نه روايت کوى چه هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دى، هغه اوفرمائيل په داسې حال کښې چه هغه د جمات نه وتلو، او سړى د ښځو سره خلط (ګډ وډ) شوي په لاره کښې روان وو - نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ښځو ته اوفرمائيل : ورستو ورستو ځئ، تاسو لره مناسب نۀ دى چه د لارې په عين درميان کښې رواني يئ - بلکې د لارې په اطرافو کښې ځئ -" چنانچه ښځې به ديوال سره لګيدې او تلې به، تردې پورې چه د هغوى جامې به په ديوال پورې اونختې، د وجې د لګيدو د دوى نه په ديوال پورې -

قوله: ﴿ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ وَهُوَ خَارِجٌ مِنَ الْمَسْجِدِ فَاخْتَلَطَ الرِّجَالُ مَعَ النِّسَاءِ فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم- لِلنِّسَاءِ « اسْتَأْخِرْنَ فَإِنَّهُ لَيْسَ لَكُنَّ أَنْ تَحْقُقْنَ الطَّرِيقَ عَلَيْكُنَّ بِحَافَاتِ الطَّرِيقِ ». فَكَانَتِ الْمَرْأَةُ

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۱۱۱۹۲) (حسن)

تَلْتَصِقُ بِالْجِدَارِ حَتَّى إِنَّ ثَوْبَهَا لَيَتَعَلَّقُ بِالْجِدَارِ مِنْ لُصُوقِهَا بِهِ ﴾
حمزه بن اسید روایت کوی د خپل پلار ابواسید انصاری نه، دا اسید بضم الهمزة صحیح دي بعض په فتحې د همزه سره ضبط کړې دې هغه صحیح نه دې قاله المنذری، هم دغه شان په سند کښې عن شداد بن ابی عمرو بن حماس دې، په دې کښې حماس بکسر الحاء المهملة دې کما فی البذل، په بعض کتابونو کښې دا د کاتب په قلم سره حماس ليکلې شوې دې هغه صحیح نه دې.

ابواسید انصاری رضی الله عنه فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه چه کله هغوی د مسجد نه وتل او حال دا چه په لاره کښې سړی د ښځو سره مخلوط شو دا واوریدل زنانو ته خطاب کولو سره چه د سړو نه شاته اوسئ او دويم هدايت ئې ورته دا اوفرمائيلو چه ستاسو دپاره دا مناسب نه ده چه په طاق الطريق کښې څئ يعنی د لارې په مينځ کښ، ستاسو دپاره ضروری ده چه د لارو په غاړه باندې څئ، راوی وائی چه د رسول الله ﷺ د هدايت نه پس ما هره يوه زنانه اوليده چه هغه به ديوال سره جخته تلله تر دې چه جامې به ئې ديوال سره لګيدلې.

[۵۲۷۳](۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا أَبُو قُتَيْبَةَ سَلْمُ بْنُ قُتَيْبَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي صَالِحٍ الْمَدَنِيِّ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "نَهَى أَنْ يَمْشِيَ يَعْنِي، الرَّجُلَ بَيْنَ الْمَرْأَتَيْنِ".

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ددې نه منع فرمائيلې ده چه يو سړې د دوو ښځو په درميان کښې روان وی.“

قوله: ﴿ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ –صلى الله عليه وسلم– نَهَى أَنْ يَمْشِيَ – يَعْنِي الرَّجُلَ – بَيْنَ الْمَرْأَتَيْنِ ﴾ سيدنا ابن عمر رضی الله عنهما فرمائی چه رسول الله ﷺ منع فرمائيلې ده د دې خبرې نه چه سړې د دوو زنانو ترمينځه څی، يعنی په لاره کښې تلو سره سړو لره د ښځو نه بيل تلل پکار دی.

بَابٌ فِي الرَّجُلِ يَسُبُّ الدَّهْرَ

باب: ۱۶۹، ۱۶۸: په بيان د هغه سړی کښې چه زمانې ته کنځل کوی

[۵۲۷۴](۲) حدثنا محمد بن الصباح بن سفيان، وابن السرح، قالا: أخبرنا سفيان، عن الزهري، عن سعيد عن أبي هريرة، عن النبي صلى الله عليه وسلم: يقول الله عزوجل: "يؤذيني ابن آدم، يسب الدهر، وأنا الدهر بيدي الأمر، أقلب الليل والنهار". قال ابن السرح، عن ابن المسيب مكان سعيد.

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلې دی الله جل شانه فرمائی چه د آدم ځوې ماته اذيت راکوی، هغه زمانې ته کنځل کوی، حالانکه هم زۀ زمانه يم، معامله زما په لاس کښې ده ورځ او شپه هم زۀ اړه ووم.

قوله: ﴿ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ بْنِ سُفْيَانَ وَابْنُ السَّرْحِ قَالاَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ

(۱): تفرد به أبو داود، (تحفة الأشراف: ۷۶۶۲) (موضوع)

(۲): صحيح البخاري/تفسير سورة الجاثية ۱ (۴۸۲۶)، التوحيد ۳۵ (۷۴۹۱)، الأدب ۱۰۱ (۶۱۸۱)، صحيح مسلم/الألفاظ من الأدب ۱ (۲۲۴۶)، (تحفة الأشراف: ۱۳۱۳۱)، وقد أخرجه: موطا امام مالك/الكلام ۱ (۳) (صحيح)

أَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- « يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يُؤْذِينِى ابْنُ آدَمَ يَسُبُّ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ بِيَدِىَ الأَمْرُ أُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ».قَالَ ابْنُ السَّرْحِ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ مَكَانَ سَعِيدٍ عن النبى صلى الله عليه وسلم ﴾ د دې نه پس په بعض نسخو کښې ﴿ يقول الله عزوجل ﴾

يعنى رسول اللهﷺ د الله پاک قول نقل فرمائى لهذا دا حديث حديث قدسى شو، د حديث مضمون دا دې چه رسول اللهﷺ فرمائى چه الله پاک داسې فرمائى چه ابن ادم ماته اذيت راکوى (هغه داسې) چه زمانې ته کنځلې کوى او بدې ردې وائى حال دا چه زمانه خو زه يم، يعنى زمانې ته چه د کومو کارونو او حالاتو د وجې نه بد وائى د هغې افعالو او حالاتو پيدا کونکې خو زه يم ټول امور زما په لاس کښې دى او د شپې ورځې گردش زما د طرف نه دې، يعنى د بعض خلقو عادت وى چه د مصيبتونو د پيښيدو په وخت زمانې ته بدې ردې وائى، يا خيبة الدهر، وائې د زمانې ناکامى، علامه عينى د امام خطابى نه نقل کړې دى چه اهل جاهليت به د مصائبو او حوادثو نسبت دهر ته کولو او د داسې خلقو دوه ډلې وې يو ډله خو هغه وه د چا چه په الله پاک باندې ايمان نه وو هغه ئې نه پيژندلو سوا د دهر او ليل و نهار نه نو هغوى به ټول بد او مکروه څيزونه د زمانې طرف ته منسوب کول، په دې عقيدې سره چه دا د زمانې فعل دې، دا فرقه خو هم هغه ده کومو ته چه دهريه وئيلې شى د چا مقوله چه الله پاک په قرآن کريم کښې نقل کړې ده.﴿ وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ ﴾ او يوه فرقه هغه وه چا چه د څيزونو خالق پيژندلو او د دې قائل وو خو هغوى به مصيبتونه او ناخوښه امور د الله پاک طرف ته منسوب کول بد گڼړل بلکه د هغې نسبت به ئې دهر او زمانې طرف ته کولو، او دا دواړه ډلې په دې خبره کښې مشترک وې چه د دهر مذمت به ئې کولو او کنځلې به ئې ورته کولې، نو رسول اللهﷺ د داسې وئيلو نه منع اوفرمائيله چه زمانې ته کنځلې کول خو گويا الله پاک ته کنځلې کول دى ځکه چه کوم ناخوښه امور چه د زمانې د طرف نه گڼړلو سره هغې ته بدې ردې وئيلې شى هغه ناخوښه امور او مصائب د زمانې د طرف نه نهٔ دى بلکه د الله پاک د طرف نه دى په دې وجه دا کنځلې د زمانې نه واپس کيدو سره الله پاک ته رسيږى.

د﴿ وانا الدهر ﴾ اعراب:

﴿ وانا الدهر ﴾ دوه طريقو سره لوستلې شوې دې مرفوع او منصوف، راجح په دې کښې رفع ده او دا مبتدا خبر دى چه هم زه زمانه يم يعنى په زمانه کښې انقلابات او تغيرات راوستونکې هم زه يم، اى انا خالق الدهر ومقلبه (بذل) او دهر منصوب لوستلې شوې دې دې لره ظرف منلو سره، يعنى ټول امور زما په لاس کښې دى د هميشه نه د طول الدهر او تقليب د ليل ونهار څه کوم، علماء کرام فرمائى چه کوم سړې افعال يعنى تغيراتو او انقلاباتو کښې د يو څيز نسبت د زمانې طرف ته حقيقة کوى نو په دې سره کفر لازميږى او د چا په خولهٔ چه دا لفظ بغير د قصد او عقيدې نه راشى نو هغه نه کافر کيږى بلکه دا قول به د هغه دپاره مکروه وى د اهل کفر سره د مشابهت د وجې نه په دې اطلاق کښې او هم دغه شان د ﴿ مطرنا بنوء كذا ﴾ حکم دې.

(ایا دهر د الله د اسماؤ نه دې؟)

قاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه بعض هغه علماء کوم چه غیر محقق دی هغوی دا خبره اوکړه چه دهر د الله پاک په اسماء حسنی کښې دې او دا غلطه ده.دهر د الله پاک په اسماء حسنی کښې نه دې فان الدهرة زمان الدنیا ...ځکه چه دهر خو د دې دنیا د زمانې د مودې نوم دې.

دلته اوس دوه خبرې باقی دی. اول دا چه الله پاک ته د تکلیف رسولو څه مطلب؟ ځکه چه ایذاء مستلزم دده تاذی ته، د ایذاء معنی ده تکلیف رسول چه د هغې دپاره تاذی یعنی د تکلیف رسیدل او د هغې نه متاثر کیدل لازم دی حال دا چه تاذی مقوله د انفعال نه ده او د الله پاک صفت دادې چه هغه ﴿ فعال لما یرید ﴾ دې او هغه فاعل مختار دې نه منفعل (د بل د فعل اثر قبلونکې) الله پاک خو په هر څیز کښې موثر دې نه د هغې نه متاثر، د دې جواب دا دې لکه چه امام نووی رحمه الله فرمائیلې دی قوله یوذینی من الایذاء معناه یعالمنی معاملة توجب الاذی فی حقکم ...یعنی مطلب دا دې چه د الله پاک د فرمان چه ابن ادم ماسره داسې معامله کوی کومه چه خپله د هغوی په اعتبار سره ایذاء ده یعنی که یو انسان د بل انسان سره کوم چه د هغه محسن اعظم او مربی وی داسې ګستاخانه معامله اوکړی نو یقینا په دې سره به هغه ته تکلیف وی.او بعض حضراتو داسې لیکلې دی چه الله پاک ته د تکلیف رسولو مطلب د هغه افعالو ارتکاب دې کوم چه د هغه ناخوښه ده ګڼې الله پاک ته څوک تکلیف رسولې شی.

(دحدیث قدسی تعریف)

دویمه خبره دا ده چه مونږ پورته اووې چه دا حدیث قدسی دې.

سوال: حدیث قدسی څه ته وائی او په دې او قرآن کریم کښې څه فرق دې؟

جواب : حدیث قدسی هغه حدیث دې چه د هغې نسبت رسول الله ﷺ د الله پاک طرف ته اوکړی چه الله پاک داسې فرمائی، په حدیث قدسی کښې مضمون د الله پاک د طرف نه وی او الفاظ د رسول الله ﷺ د طرف نه وی نو ګویا د حدیث قدسی حقیقت وحی غیر متلو دې.

(په قران اوحدیث قدسی کښې فرق)

د دې نه پس ځان پوهه کړئ چه په قرآن او حدیث کښې علماء کرامو ډیر فرقونه لیکلې دی. [1]

[1] الفرق بین الحدیث القدسي والقرآن (لابن القیم الجوزي، باثني عشر وجها ۱: جواز تلاوته وروایته للجنب دون القرآن.۲: یجوز للمحدث مس محله المکتوب وکتابة دون القرآن.۳: انه لا ینعقد الصلوة به ولا یسقط به فرض القراءة، ٤: انه لا یلحق بالمصحف ولا یدخل فیه.۵: انه لا یسمي قرانا ٦: انه لا ینسخ به القران عند من یقول السنة لا تنسخ القرآن ۷: انه لا یضمن لتالیه بکل حرف عشر حسنات.۸: من منع بیع المصحف وشرائه کاحمد والشافعي في المشهور عنه وجمهور السلف لا یمنع لبیع من الکتاب المتضمن لهذه الآثار وشراه بل هو عنده بمنزلة کتب الحدیث.۹: انه یجوز روایته بالمعني عند من یجوز روایة الحدیث بالمعني بخلاف القران. ۱۰ : انه لم یقع به التحدي والاعجاز ولا یبعضه کما وقع بالقرآن ویعشر سور منه ویسورة واحد منه ولهذا لا یسمي الجملة منه ایة ولا سورة باتفاق المسلمین.۱۱: انه یعمل منه بما روي باخبار الاحاد ویثبت بها والقرآن یشترط نقله بالتواتر.۱۲: انه یجوز نسخه بالسنة ویکون حکمه في ذلك حکم نسخ السنة بالسنة والله اعلم بالصواب.(لابن القیم الجوزي)

۱: قرآن قطعي دې او حديث قدسي غير قطعي،
۲: قرآن معجز دې او حديث قدسي غير معجز،
۳: قرآن كريم متلو دې يعنى د كوم چه په مانځه كښې تلاوت كولې شى او حديث قدسي غير متلو دې،
۴: قرآن كريم منزل من الله تعالى دې يعنى بلفظه ومعناه، او حديث قدسي غير منزل من الله دې ځكه چه په دې كښې الفاظ د رسول اللهﷺ د طرف نه دى، ډيرو محدثينو حضراتو صرف احاديث قدسيه يو ځائې كښې جمع كړى دى او دا مطبوعه كتابونه ملاويږى هم په دې حضراتو كښې د يو مجموعه د ابن عربى ده چه په هغې كښې هغوى سل احاديث قدسيه جمع كړى دى او هم دغه شان د شيخ عبدالغنى نابلسى هم ده يو مجموعه، او هم دغه شان يوه مجموعه د ملا على قارىرحمه الله ده او هم په دوى كښې يو علامه عبدالرؤف المناوى هم دې.

د سند په آخر كښې دى ﴿قَالَ ابْنُ السَّرْحِ عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ مَكَانَ سَعِيدٍ﴾ د مصنفرحمه الله په دې حديث كښې دوه استاذان دى محمد بن الصباح او احمد بن عمرو بن السرح، امام ابوداؤدرحمه الله فرمائى پورته په سند كښې چه كوم عن سعيد راغلې دې نو دا لفظ د محمد بن الصباح دې او زما دويم استاد ابن السرح په ځائې د عن سعيد عن ابن المسيب وئيلې دې.

اوس دلته په كاب كښې آخرى لفظ سعيد دې هم په دې باندې كتاب ختم دې نو اوس دا اوګنړئ چه براعت اختتام هم په دې كښې دې، الله پاک دې مونږ او دكتاب ټولو لوستونكو ته د دارين سعادت رانصيب كړى، آمين ثم آمين.

والحديث اخرجه البخاری ومسلم والنسائی، قاله المنذری.

....

﴿وهذا اخر ما اردت ايراده فى هذا الشرح وقد تم به هذا الشرح بعون الله تعالى وتوفيقه فالحمد لله اولا واخرا والصلوة والسلام على سيدنا محمد واله وصحبه سرمدا ودائما﴾

چونكه د دې شرح تكميل د بذل المجهود په شان په مدينه طيبه كښې اوشو او په دې پوره شرح كښې بذل المجهود شريف د اول نه تر آخره پورې زمونږ مخې ته وو او په حقيقت كښې چه څه فيض او نفع ده هغه زمونږ د شيخ او مرشد شيخ الحديث مولانا محمد زكريا صاحب المهاجر المدنىرحمه الله او د هغه د شيخ او مرشد يعنى صاحب بذل المجهود المحدث الكبير والفقيه النبيل رئيس المناظرين مولانا خليل احمد انبهټوى سهارنپورى المهاجر المدنىرحمه الله طرف ته منسوب دې هم په دې وجه حضرت چه د بذل په آخر كښې كوم عبارت ليكلې وو هغه زه دلته استبراء ليكم.

﴿ قد تم وكمل بتوفيق الله سبحانه وتعالى وحسن تسديده فى المدينة المنورة فى روضة من رياض الجنة عند قبر سيد ولد ادم بل سيد الخلق والعالم بتاريخ احد وعشرين من شهر شعبان سنة خمس واربعين ثلاث مائة والف من هجرة النبى الامين اللهم تقبله منا كما تقبلت من عبادك المقربين الصالحين واجعله خالصا لوجهك الكريم واغفرلنا ما وقع منا من الخطاء والزلل وما لا ترضى به من العمل فانك عفو كريم رب غفور رحيم ﴾

د الدر المنضود على سنن ابى داؤد دا شپږم جلد کوم چه آخرى جلد دې نن په شلمه ذى الحجة ۱۴۲۴ هجرى په ورځ د چهارشنبې په وخت د لس منته دپاسه په دولس بجې په مدينه منوره کښې پوره شو، آخرى درې واړه جلدونه د الله پاک په فضل باندې په مدينه منوره کښې اوليکلې شو د عزيز گرامى قدر مولانا و مولوى حبيب الله چمپارنى ثم المدنى خادم خاص حضرت شيخ رحمه الله په تعاون سره په جمع د مواد او املاء او ليکلو کښې، فجزاه الله تعالى وسائر من اعاننى فى هذا التاليف احسن الجزاء ورزقنى واياهم لما يحبه ويرضاه.

محمد عاقل عفا الله عنه ۱٤۲٤/۱۲/۲۰ هجرى

الحمد لله د اتوار په ورځ سحر تقريبا ۶ بجې (۲۸ رمضان المبارک ۱۴۴۸) ددې آخرى جلد آخرى ستهنک پوره شو، اود نورو جلدونو ستهنک ددې رمضان په نورو ورځو کښې پوره شوې دې. د ټريسنګ مرحله ئې پاتې ده.

درخواست: ددې شرح لوستونکو او فائده اخستونکو ته درخواست دې چه خپل ځان او مصنف ته دعا کولو سره سره ددې کتاب په ترجمه او اشاعت کښې شريک ټول ملګرى، دهغوى اهل وعيال او استاذان هم په خپلو دعاګانو ياد لرئ.

ربنا تقبل منا انک انت السميع العليم وتب علينا انک انت التواب الرحيم.